TEODOR V. PĂCĂȚIAN,

CARTEA DE AUR

VOLUMUL V.

www.dacoromanica.ro

Teodor V. Păcăţian.

Cartea de Aur

sau

LUPTELE POLITICE-NAŢIONALE ALE ROMÂNILOR DE SUB COROANA UNGARĂ.

VOLUMUL V.

SIBIIU.
TIPOGRAFIA ARHIDIECEZANĂ.
1909.

www.dacoromanica.ro

Prefață.

Tipărind și acest al *cincilea* volum din lucrarea mea despre luptele politice-naționale ale Românilor din statul ungar, îl depun în mânile binevoitorului cetitor, cu dorința de a-i fi bun îndreptar și folositor isvor pentru reîmprospetarea, ori completarea cunoștințelor sale cu privire la trecutul mai apropiat al neamului nostru, totodată însă și cu rugarea, ca lipsurile pe cari eventual le va constată în volumul acesta, să le pună în sarcina puterilor slabe omenești ale celuice a săvârșit întocmirea cărții. Eu mi-am dat toată silința, ca lucrarea să fie cât se poate mai completă. Dacă îmi va fi scăpat totuș ceva din vedere, ori voiu fi expus ceva cu greșală, sigur că vor veni alții și vor îndreptà, vor completà și desăvârșì această operă întru adevăr necesară și folositoare fruntașilor poporului nostru.

În volumul acesta al publicațiunii mele se cuprind vorbirile rostite în dieta țării din partea deputaților români, pe cari i-au trimis la dietă alegătorii români din Ungaria și Banat în ciclul parlamentar 1869—1872, (căci Ardelenii s'au fost pus în pasivitate față de alegerile dietale și n'au fost reprezentați în dietă în acest ciclu decât prin *Sigismund Papp*, ales cu *două* voturi la

www.dacoromanica.ro

Năsăud, şi prin *Iosif Hossu*, ales cu concursul oamenilor stăpânirii în Mociu). Vorbirile sunt scoase aproape toate din *ziarul dietei*, compus pe baza notelor stenografice, luate în dietă, şi sunt date în traducere românească exactă. Servească aceasta de orientare binevoitorului cetitor, dupăce în textul cărţii, pentru evitarea multelor repetiţii, nu am indicat la fiecare vorbire isvorul de unde a fost luată. Câteva vorbiri parlamentare sunt însă luate din ziarele româneşti de pe atunci, şi la acestea, cum şi la celelalte acte şi documente cuprinse în volumul de faţă şi referitoare la mişcările noastre politice-naţionale extraparlamentare din anii 1869—1872, este indicat isvorul de unde sunt împrumutate.

Greşelile de tipar, cari se vor fi străcurat în volumul acesta, cred că vor fi uşor de descoperit şi indulgentul cetitor va binevoi a le îndreptà singur. Volumul următor, al *şaselea*, în care va fi tratată epoca dela 1872 până la 1881, apare pe la mijlocul anului viitor.

Sibiiu, 26 Iulie n. 1909.

Teodor V. Păcăţian.

www.dacoromanica.ro

Cuprinsul.

Ciclul parlamentar din anii 1869—1872.

Pag

Prefață — III
Românii din Ardeal — 3
Scrisoarea lui *Alex. Mocsonyi*, către mulți — 26
Un memorand (prédat cancelarului Beust) — 38
Adunarea națională din Timișoara — 43
Apelul independiștilor — 59
Conferența națională din Mercurea — 61
Actele conferenței dela Mercurea — 74
Alegerile pentru dietă în Ungaria — 131
Deschiderea dietei — 137

Activitatea deputaților români în dieta ungară.

Mandatul deputatului V. Babeș — 142
Vincențiu Babeș către alegătorii săi — 145
Interpelație pentru cele întâmplate în Făgăraș — 147
Proiectul de adresă al lui S. Miletici — 150
Adresa majorității — 157
Discuția pe articole asupra adresei (cu vorbirile deputaților Vas. Butean, Ioan Eugen Cucu, Dr. Iosif Hodoșiu, Sig. Borlea, Lazar Iorescu, Vincențiu Babeș, Ioan Eugen Cucu, Iosif Hodoșiu și Sigismund Papp) — 160
Verificarea deputatului Sigismund Papp — 182
Interpelarea deput. S. Borlea (în chestia detragerii debitului postal pe seama ziarului *Albina*) — 185
Interpelarea deput. I. Hodoșiu (în chestia neconfirmării lui *Urechiă* și *Hașdeu* de membri onorari ai «*Asociațiunii*) — 186
Legea despre exerciarea puterii judecătorești — 187
Interpelarea deput. V. Jurca (în chestia trecerii la ortodoxism a Românilor gr.-cat. din Sighetul-Marmației) — 210
Propunerea deput. I. Hodoșiu (în chestia Urechiă-Hașdeu) — 212
Discuția pe articole asupra legii judecătorești — 215
Linia ferată ungară-galițiană — 223
Monumentul lui *Ioan Buteanu* — 225
Legea despre responsabilitatea judecătorilor — 230
Propunere în chestia libertății conștienței — 231
Interpelarea deput. V. Butean (în chestie urbarială) — 233
Interpelare în chestia Tofălenilor — 234
Chestia Tofălenilor — 241
În chestia comisiunilor regnicolare — 246

www.dacoromanica.ro

Pag.
Tot în chestia Tofălenilor ... 248
Socotelile de stat ... 250
Extradarea deput. Alexandru Roman ... 255
La stabilirea programului de muncă ... 262
Interpelarea deputat. I. Hodoşiu ... 263
Organizarea Românilor ardeleni ... 265
Încercări de apropiere şi împăcare ... 267
Discuţia asupra budgetului ... 273
Interpelarea deput. S. Borlea (în chestia încassării dării) 275
Budgetul ministrului de interne ... 278
Subvenţionarea teatrului maghiar ... 286
Teatru naţional român ... 287
Gimnaziu românesc în Şomcuta-mare ... 312
Interpelaţia deput. V. Butean (în chestia convocării congresului gr.-cat. român) ... 313
Un proiect de rezoluţiune ... 314
Ajutorul de stat pentru biserici ... 316
Apărarea homoeopathiei ... 320
Academia de drepturi din Sibiiu ... 322
Subvenţionarea şcoalelor medii ... 323
Propunerea deput. S. Popoviciu ... 325
Gimnaziul de stat din Sibiiu ... 327
Ajutorul gimnaziului român din Braşov ... 328
Gimnaziul român din Brad ... 330
Pedagogiile de stat ... 331
Foaia învăţătorilor ... 332
Orfelinatul din Sibiiu ... 338
Muzeul naţional ... 338
Moartea deputaţilor *Cucu* şi *Gruescu* ... 345
Budgetul ministrului de honvezi ... 346
Interpelarea deput. I. Hodoşiu (în chestia maltratării poporului) 354
Regularea Dunării ... 356
Numărul judecătorilor la forurile înalte ... 358
Legea despre procedura civilă ... 362
Extradarea deput. S. Miletici ... 364
Concentrarea Românilor arădani ... 367
Linia ferată Vălcani-Perjámos ... 380
Răspuns la interpelaţia deput. S. Borlea ... 381
Proiectul de lege despre municipii (Vorbirea deput. *Alex. Mocsonyi*) 382
Presa maghiară despre vorbirea deput. *A. Mocsonyi* ... 408
Tot legea despre municipii (cu vorbirile deputaţilor S. Borlea, Lazar Ionescu, Vincenţiu Babeş, Iosif Hodoşiu, Aurel Maniu, Sigismund Popoviciu şi Mircea B. Stănescu) ... 412
Interpelaţia deput. V. Bogdan (în chestia Ludoviceului) ... 457
Interpelarea deput. M. B. Stănescu (în chestia încassării dărilor) ... 464
Discuţia asupra budgetului ... 465
Budgetul ministrului de interne ... 470

www.dacoromanica.ro

Pag.
Budgetul ministrului de justiție 477
Interpelarea deput. Sig. Papp (în chestia liniei ferate spre Cluj) 489
Budgetul ministrului de culte 491
Foaia învățătorilor poporali 496
Ajutor de stat pentru gimn. din Brad 500
Budgetul ministrului de comunicație 504
Trei interpelări (ale deputat. M. B. Stănescu) 516
Discuția generală asupra legii budgetare 519
Organizarea comunelor 525
Interpelarea deput. I. Hodoșiu (în chestia bisericii grecești din Brașov) 530
Interpelarea depututatului V. Babeș (cu privire la politica externă a monarhiei) 533
Interpelarea deput. Iosif Papp (în chestia ajutorării preoților gr.-cat.) 535
Biserica grecească din Brașov (cu vorbirile deputaților Alex. Mocsonyi, V. Babeș, I. Hodoșiu, Sigismund Papp, Iosif Papp și iarăș Alex. Mocsonyi) 536
Chestii urbariale 548
Înfrățirea română-maghiară dela Brașov 552
Clerul gr.-cat. din Chior 553
Extradarea deput. S. Miletici 554
Comisariatul regesc din Seghedin 556
Interpelarea deput. V. Babeș (cu privire la comisariatul din Seghedin) 564
Interpelarea deput. M. B. Stănescu (în chestia numirei comitelui suprem la Arad) 569
Interpelarea deput. V. Babeș (tot în chestia comitelui suprem pentru Arad) 571
Organizarea Românilor din Bihor 571
Românii din Ardeal 574
Conferența Românilor gr.-catolici, ținută în Alba-Iulia 579
Tribunalul regesc din Chior 595
Interpelarea deput. Alex. Mocsonyi (în chestia națională și în chestia Ardealului) 596
Legea industrială 600
Linia farată nord-ostică 602
Interpelarea deput. V. Babeș (în chestia foametei din Banat) 604
Proiect de rezoluțiune 606
Interpelarea deput. V. Babeș (în chestie școlară) 608
Restaurarea cetății din Hunedoara 611
Budgetul ministrului de comunicație 612
Limba de propunere în școalele medii 613
Curent activist în Ardeal 618
Cărțile din școalele confesionale 625
Foaia învățătorilor 626
Gimnaziul român din Brașov 629
„ sârbesc din Neoplanta 630
„ român din Beiuș 632
Limba elevilor din școalele medii 633

www.dacoromanica.ro

Pag.
Propunerea deputatului S. Miletici ... 636
Burse pe seama Ciangăilor ... 640
Gimnaziu de stat sârbesc ... 642
Regularea râului Cincu ... 648
Iarăş comisariatul din Seghedin ... 649
Legea electorală (cu vorbirile deputaţilor Sigism. Papp, Eugeniu Mocsonyi, Alexandru Mocsonyi, Demetriu Bonciu, Sigismund Papp, Vincenţiu Babeş şi iarăş Alex. Mocsonyi) ... 651
Tribunalul din Şomcuta-mare ... 702
Comitele suprem din Neoplanta ... 703
În chestie de regulament ... 704
Legea electorală se discută pe articole ... 705
Iarăş tribunalul din Şomcuta-mare ... 710
Discuţia specială asupra legii electorale, (cu vorbirile deputaţilor Al. Mocsonyi, Alexandru Roman, Vincenţiu Babeş şi Sig. Papp) ... 715
Interpelarea deput. D. Bonciu ... 750
„ „ V. Babeş ... 757
Guvernul capitulează ... 760
Închiderea dietei ... 761
Apelul clubului parlamentar român ... 763
Cuvinte de încheiere ... 764
Registrul vorbirilor deputaţilor români ... 767

www.dacoromanica.ro

CICLUL PARLAMENTAR

1869—1872.

www.dacoromanica.ro

Românii din Ardeal.

În urma celor întâmplate în anii premergători, în cari au fost şterse şi scoase din întrebuinţare legile votate din partea dietei dela Sibiiu, şi au fost aduse legile despre uniunea Ardealului cu Ungaria şi despre drepturile naţionalităţilor nemaghiare, în privinţa limbei, legi cari n'au mulţămit pe nimeni dintre Românii din Ardeal, nici chiar pe cei mai moderaţi şi mai cu puţine pretensiuni naţionaliste: situaţia politică erà foarte grea pentru Românii din Transilvania, şi se cereà mult tact şi multă pricepere pentru a se aflà calea corectă pentru salvarea demnităţii şi apărarea intereselor naţionale române.

În privinţa *scopului* nu erà nici o deosebire de păreri între fruntaşii poporului român din Ardeal, căci toţi ştiau, că scopul unul este, a face, ca poporul român din Transilvania să fie pus în poziţia de a fi folositor patriei şi omenimei, prin facultăţile şi însuşirile sale cele bune, şi prin cultura şi civilizaţiunea spre care nizueşte şi care îi este atât de dorită.

În privinţa *mijloacelor* cu cari se credeà că se poate ajunge acest scop, părerile erau însă diferite. Erà o părere, a Arhiepiscopului şi Metropolitului Andreiu baron de *Şaguna*, pentru *activitate parlamentară* şi pe mai departe, şi erà altă părere, pusă în curs încă cu ani mai înainte din partea publicistului George *Bariţiu*, pentru *pasivitate*, adecă pentru neparticiparea Românilor din Ardeal la alegerile pentru dietă.

Argumente tari se aflau şi pentru motivarea acceptarii părerii prime şi pentru primirea ideii din urmă. *Şaguna*

www.dacoromanica.ro

şi aderenţii politicei sale recunoşteau, şi încă cu durere, că roadele muncii grele şi îndelungate din trecut au fost nimicite deodată şi pe neaşteptate, în urma unor împrejurări de tot nefavorabile şi poporul român din Ardeal a fost despoiat de drepturile pe cari şi-le câştigase singur prin muncă încordată şi prin jertfe mari; dar pentru aceea, ziceau ei, nu trebue sistată lupta şi munca, ci cu atât mai cu mare energie şi tenacitate trebue dusă ea înainte, pentru a se împedecà eventuale rele şi mai mari şi pentru a se pregătì terenul de nou pentru binele dorit şi aşteptat, pentru binele avut, dar acum perdut.

Românii din Ardeal trebue să facă aceeace face harnicul econom, ziceau activiştii, care a muncit bine pământul, l-a arat, a sămănat, plivit şi grijit, şi munca sa a fost răsplătită cu rod bun, care însă în urma unei catastrofe elementare, fie apă, fie grindină, ori foc, i-se nimiceşte în momentul când erà să-l bage în grânare. E o mare calamitate, mare nefericire aceasta pentru bietul econom, care însă pentru aceasta nu va pune mânile în sân, nu va protestà în contra naturei, ci se va apucà de nou de muncă, cu voe şi cu energie, pentruca rodul anului viitor să-l răsplătească şi pentru perderea aceasta.

Aşa să facă deci şi Românii din Ardeal. Au perdut mult, au perdut aproape tot ce au avut. Dar pentru aceea să nu se pună în pasivitate, ridicând numai proteste de dubios rezultat, ci să desvoalte activitatea cea mai mare pe toate terenele şi să poarte luptă energică cu toate armele legale, mai ales în parlament, pentruca să dobândească de nou aceeace li-s'a luat: *drepturi naţionale.*

Aderenţii celeialalte păreri resonau însă astfel: În dieta din Sibiiu dela anii 1863—64 poporul român din Ardeal, în perfectă conţelegere cu domnitorul ţării, şi-a creat o poziţie de drept, prin legile votate din partea dietei şi sancţionate din partea coroanei, care nu mai poate fi schimbată ori nimicită în mod unilateral, numai din partea coroanei, ci cu învoirea şi cooperarea celuialalt factor constituţional, a dietei ardelene. Românii din Ardeal nu pot recunoaşte deci de bun aceeace s'a făcut *fără ei*, în detrimentul lor, pentrucă prin aceasta ar renunţà ei singuri la drepturi avute şi luate cu puterea dela ei,

www.dacoromanica.ro

drepturi, cari le compet în mod necondiţionat. Nu se pot duce deci la dieta din Pesta, nu pot alege deputaţi pentru această dietă, cu atât mai vârtos, că şi după decretarea uniunei Ardealului cu Ungaria a rămas în vigoare legea electorală ardeleană dela 1848, care face cu neputinţă Românilor din Ardeal, ca să fie reprezentaţi în dietă amăsurat forţei lor numerice.

*

Argumentele din urmă erau mai ademenitoare şi lumea românească inclină spre acceptarea lor, ştiind bine, că pasivitatea erà contemplată din partea iniţiatorilor acestei direcţii în politica Românilor din Ardeal ca expresiunea celei mai pronunţate *nemulţămiri* cu situaţia ce s'a creat în Ardeal poporului românesc prin înaugurarea dualismului şi prin perfecţionarea uniunei cu Ungaria, — fără cooperarea Românilor, — ca o demonstraţie, cu un scop foarte adânc, care puteà să aibă şi rezultate bune, dacă pasivitatea puteà să fie şi executată aşa cum erà contemplată.

De sine înţeles, că cercurilor conducătoare maghiare nu le erà binevenită folosirea acestei arme puternice din partea Românilor ardeleni, care puteà să le pricinuiască grave vulnerări, şi de aceea, presa lor pledà mereu pentru abandonarea ideii pasivităţii şi întrarea în dietă a Românilor ardeleni, unde dorinţele lor, se promiteà, că vor fi ascultate şi împlinite.

Din împrejurarea apoi, că pentru politica de activitate a lui *Şaguna* făceau propagandă mai ales funcţionarii publici, aflători în serviciul guvernului unguresc, s'a născut părerea, că politica lui *Şaguna* e politica guvernului unguresc, că *Şaguna* e vândut Ungurilor, şi că nu mai stă în serviciul cauzei naţionale române. Opiniunea publică română erà aproape întreagă de această credinţă, şi multe atacuri au fost îndreptate în contra lui *Şaguna* pe tema aceasta, firește, cu mare nedreptate. Pentrucă *Şaguna* din firma şi cea mai curată convingere a fost pentru politica de activitate, ştiind foarte bine, că pasivitatea nu va puteà fi executată astfel din partea Românilor, ca ea să aibă efect şi urmări bune. Ştià, că poporul

www.dacoromanica.ro

român din Ardeal, care abiă de câţiva ani a fost deşteptat la vieaţă nouă, care se află încă în formaţiune, nu poate face aceeace au făcut Cehii din Boemia şi Maghiarii pe vremea absolutismului, o *pasivitate*, care să aducă la capitulare, ori la facerea de concesiuni pe aceia în contra cărora e îndreptată arma aceasta politică, pentrucă acestea sunt popoare, cari de veacuri multe se află tot în lupte politice, în cari s'au întărit bine, căci în ele s'au născut şi în ele au crescut, sunt popoare, cari au aristocraţime, au clasă mijlocie, au inteligenţă şi avere, şi mai presus de toate au *conştienţă naţională* bine desvoltată, — iar poporul român din Ardeal nu aveà pe atunci aproape nimica din toate acestea.

Nu interesele guvernului unguresc le-a promovat deci *Şaguna*, atunci când a îndemnat pe Românii din Ardeal să meargă la dieta din Pesta şi să apere acolo cu energie drepturile poporului român, ci chiar interesele acestui popor, cari făceau necesară politica de activitate! A trebuit însă să se stângă o generaţie întreagă şi să vină alta, care a înţeles, că întru adevăr, pentru poporul românesc politica de activitate pare a fi mai bună şi mai corectă, pentrucă prin ea se deşteaptă sentimentul naţional în păturile de jos ale poporului, pe când pasivitatea, rău înţeleasă, şi şi mai rău executată din trecut, nu a avut altă urmare, decât tristul fapt, că poporul de rând a fost dat pradă celorce ştiau să-i exploateze credulitatea, a fost dat pradă corupţiei celei mai păcătoase.

În zilele despre cari e vorba, opinia publică română a acceptat însă de bună *pasivitatea*, şi în direcţia aceasta a început ea a se manifestà. Cum? Se va vedeà din cele următoare.

*

În 9 Ianuarie 1869 s'a ţinut adunarea scaunului *Sibiiu*, pentru luarea măsurilor necesare cu privire la alegerile pentru dieta ungară din Pesta. S'a cetit ordinaţiunea ministerială, prin care se dispune, că scaunul şi oraşul Sibiiu are să formeze numai un singur cerc de alegere, apoi se cetesc numele celor propuşi să formeze comitetul central de alegere.

www.dacoromanica.ro

Se scoală acum *Ilariu Muțiu*, notar în Rășinari, și declară în numele Românilor, că ei nu vor luà parte la alegerile dietale, dupăce și în ciclul trecut dietal deputații Transilvaniei au fost chemați la Pesta numai pentru a fi de față la actul de încoronare. Dacă deputații din Ardeal au rămas și după încoronare în Pesta, au făcut-o aceasta *cu călcarea mandatului primit dela alegători.* Hotărîrile dietei din Pesta sunt toate nefavorabile pentru Ardeleni, aceștia nu au deci motiv să trimită de nou deputați la Pesta. Uniunea o recunoaște ca existentă în faptă, pentrucă e decretată prin lege sancționată, însă ca existentă și de jure nu o poate recunoaște, fiindcă ea puteà fi legată în mod obligator pentru toți numai așa, dacă dieta Transilvaniei pertractà. în privința aceasta cu dieta Ungariei, dupăcum sună și rescriptul regesc din 25 Decemvrie 1865. Propune deci, ca adunarea scaunului Sibiiu să decidă, că ea ‹*nu va luà parte la alegerile pentru dieta Ungariei din 1869—72, pentrucă transilvănenii, ca atari, sunt după lege îndreptățiți să trimită deputați numai pentru dieta transilvană, ca factor îndreptățit la regularea relațiunilor ardelene* .

Propunerea nu se primește, dar e trecută la procesul verbal, ca părere separată a membrilor români din adunarea scaunului Sibiiu.

*

În 14 lanuarie 1869 s'a ținut apoi adunarea scaunului în *Mercurea,* unde membrii români și sași au luat, cu unanimitate, următoarea hotărîre cu privire la alegeri:

‹Deputații scaunului *Mercurei* au fost aleși în anul 1866 numai pentru mult așteptatul act al încoronării și al chestiunii uniunii. Dupăce dieta Ungariei, în contra cuprinsului preaînaltului rescript din 25 Decemvrie 1865 și 20 lunie 1867, trecând peste competența ei legală, a adus mai multe legi foarte asupritoare pentru națiunea română și sasă și în privința Transilvaniei, ba a nimicit cu totul drepturile cardinale ale națiunii săsești, garantate prin privilegii și jurăminte sărbătorești ale mai multor principi, adunarea scaunului decide:

1. Cumcă legile făcute de către dieta din Pesta în contra dreptului de stat al Transilvaniei le va respectà

www.dacoromanica.ro

şi observà singur numai pentru credinţa cătră Maiestatea Sa ces. reg. apostolică, probată şi dovedită totdeauna.

2. Cu privire la motivele sus aduse, totuş adunarea scaunului trebue să declare, cumcă nu se poate dimite la alegerea comitetului central electoral, ordonată de înaltul regim pentru executarea preliminarelor pentru alegerea de deputaţi la dieta viitoare pestană .

Mai revenindu-se însă odată asupra hotărîrii, la insistenţele Saşilor, punctul al doilea a fost modificat în urmă astfel:

‹ *Adunarea scaunală deocamdată se demite la alegerea comitetului central; totodată însă declară, că se îndeamnă la aceasta singur numai prin nemărginita lealitate cătră sacrata persoană a Maiestăţii Sale ces. reg. apostolice* .

S'a ales apoi comitetul central, compus din cinci Români şi patru Saşi.*)

*

În adunarea municipală a comitatului *Hunedoara*, ţinută în 14 Ianuarie 1869, tot în scopul alegerii comitetului central, chemat să iee măsurile de lipsă pentru efectuirea alegerilor dietale, protopopul din Bobâlna, *D. Densuşianu,* a făcut declaraţie în numele Românilor, că în urma procedurii de până aici a guvernului şi a dietei ungare faţă cu naţiunea română transilvană *Românii nu pot să participe la alegerea comitetului central electoral, şi nu vor luà parte nici la alegerile de deputaţi* . Declaraţia a fost trecută la procesul verbal, şi comitetul central a fost ales.

*

In adunarea municipală a comitatului *Solnocul-interior*, ţinută în 11 şi 12 Ianuarie 1869, membrii români au făcut următoarea propunere:

Considerând, că legislaţiunea ţării ungureşti chiar prin legea despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria încă şi pe viitor a susţinut în putere legea veche electorală feudalistă pentru locuitorii Transilvaniei, prin ce egalitatea drepturilor politice ale locuitorilor din comitate se altereaza într'o măsură atât de bătătoare la ochi, încât aceea devine satiră;

*) Din ziarul „*Gazeta Transilvaniei*", anul 1869, numărul 2.

www.dacoromanica.ro

Considerând, că după această lege scaunele săseşti din fundul regiu şi câte cu 3—4000 locuitori încă pot alege câte doi deputaţi, iar comitatelor cu câte două sute mii, şi însuş comitatului acestuia, cu 114,000 de locuitori, încă numai alegerea de doi deputaţi li-se concede;

Considerând, că şi în părţile readnexate ale Transilvaniei, la anul 1861 îndata s'a întrodus legea electorală a Ungariei, după care poporul, pe lângă o posesiune urbarială, corăspunzătoare la censul de 5 fl., după 30,000 de locuitori poate alege câte un deputat, şi după care şi comitatul acesta ar aveà drept să aleagă şi să trimită patru deputaţi la dietă, dar în părţile Transilvaniei nici dupa decurgerea celor trei ani nu s'a întrodus;

Considerând, că prin susţinerea acelei legi electorale uniunea Transilvaniei cu Ungaria, făcută şi de altcum fără concursul şi fără învoirea naţiunii române, pe locuitorii comitatelor cu majoritate absolută română numai la participarea greutăţilor comune ale Ungariei îi îndreptăţeşte, dar dela împărtăşirea la drepturile politice îi exchide, propunem:

Ca onoratul comitet prin rezoluţiune să decidă, că deşi simţul constituţional îl deobligă a respectà cu demnitatea cuvenită legile aduse şi sancţionate, însă nevăzând justificată procedura legislaţiunii, prin care poporului din comitatele ardelene, după uniunea sancţionată, în contra principiilor egalităţii de drept şi în contra dreptăţii, să deneagă dreptul de a se puteà folosì de legea electorală sustătătoare pentru părţile Ungariei şi a celor readnexate, ***nu va participà la alegeri, şi nu va alege deputaţi pentru dieta viitoare,*** *până atunci, până când nu se va întroduce şi pentru Transilvania aceeaş lege electorală, care există şi în Ungaria .*)*

Propunerea a fost motivată din partea lui *G. Manu*, dar adunarea a trecut preste ea la ordinea zilei, la propunerea comitelui suprem *Torma*, care a spus, că deşi motivele înşirate în propunere sunt *adevărate*, fiindcă legea e lege, comitatul, prin adunarea sa municipală, trebue să se supună legii .

*

*) Din ziarul *„Gazeta Transilvaniei“*, anul 1869, numărul 2.

www.dacoromanica.ro

In 21 Ianuarie 1869 s'a ţinut adunare municipală în Făgăraş. In numele Românilor vicarul *Ioan Antonelli* a făcut următoarea propunere:

Considerând, că după credinţa politică a acestui comitet (municipal), manifestată de repeţiteori dela introducerea sistemei dualiste, afacerile ardeleneşti numai într'o dietă ardeleană s'ar fi putut regulà în mod legal şi spre mulţămirea tuturor naţiunilor;

Considerând, că modalitatea cu care s'a adus legea de uniune şi cea aşa numită despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor ne-a arătat până la evidenţă, ce avem să credem pe viitor despre liberalismul tuturor partidelor din dieta dela Pesta;

Considerând, că Transilvania şi acum, dupăce uniunea e faptă împlinită, aşa precum e, are să-şi trimită deputaţii săi la Pesta după legea electorală feudală ardelenească din 1848;

Considerând, că în vieaţa staturilor constituţionale e o mare abnormitate, ca un corp legislativ să fie compus din deputaţi aleşi după două legi electorale, între sine foarte diferite;

Considerând, că naţiunea română ardeleană, după aceasta lege în dieta dela Pesta nu poate să fie astfel reprezentată, încât să-şi poată reeluptà dreptul său de naţiune politică, nici cel de egală îndreptăţire a limbei sale, măcar în acea măsură, precum şi-a fost eluptat-o sub aşa numitul semiconstituţionalism al ministerului Schmerling:

*Comitetul districtual declară în numele Românilor pe cari îi reprezintă, că ei, ca atari, **nu se pot dimite la alegerea comitetului central** fiindcă acesta e un mijloc de a se ajunge scopul, adecă alegerea de deputaţi la dieta din Pesta, pentru care dânşii, în împrejurările prezente, nu se pot entuziasmà de loc .*

Vicecăpitanul districtului, *I. Codru-Drăguşianul*, primind toate motivările lui *Antonelli*, formulează propunerea astfel:

*Comitetul reprezentativ nu află cu cale a se reţineà dela exmiterea unui comitet central pentru alegerile dietale, însă declară, că aceasta **o face ca organ exe-***

www.dacoromanica.ro

cutiv numai de silă, iar nu din convingere şi totodată îşi exprimă adânca părere de rău şi nemulţămirea sa cu legea uniunei şi mai ales cu susţinerea legii electorale transilvane din 1848 şi cu legea naţionalităţilor. De altă parte însă membrilor electorali le stă în deplină voe a se folosì de dreptul lor, ori a se abţineà cu totul dela alegeri .

La votare, propunerea membrului maghiar *Fülöp*, de a se respinge ambele propuneri, cade. Propunerea lui *Antonelli* rămâne în minoritate cu zece voturi, şi se primeşte propunerea vicecăpit. *I. Codru-Drăguşianul.**)

*

Acestea erau părerile şi convingerile Românilor din Ardeal cam pretutindenea: *abţinere cu totul dela alegerile pentru dieta din Pesta*, ca şi cum s'ar fi luat o hotărîre comună, ori o înţelegere comună din partea lor, ca toţi să fie de un gând şi de o voinţă. Şi toţi aflau motivul principal, cum s'a văzut, în faptul, că pentru Transilvania s'a lăsat şi pentru mai departe în vigoare legea electorală dela 1848, care făceà cu neputinţă întrarea Românilor în luptele electorale cu oarecari sorţi de izbândă.

De aceea, adunarea municipală a districtului *Năsăud*, a luat hotărîre în şedinţa din 14 Ianuarie 1869, — la propunerea făcută din partea lui *Ioan Florian*, ca să se facă rugare la Maiestatea Sa Domnitorul ţării, de înţelesul, să dee pentru Transilvania o altă lege electorală, pentrucă aceea, după care au să se facă alegerile, e nefavorabilă poporului român, care poartă sarcinile publice. Incolo apoi şi Năsăudul a decis să se aleagă comitet central electoral, pentru facerea pregătirilor de alegere. Căpitanul suprem, *Alexandru Bohăţiel*, a stăruit mult, ca rugarea să nu se trimită Monarhului, ci guvernului ţării, dar i-s'a răspuns din mai multe părţi, că dela guvern şi majoritatea sa parlamentară nu se poate sperà nimica, de aceea, districtul se adresează deadreptul Monarhului.

*

---

*) Din ziarul „*Gazeta Transilvaniei*“ anul 1869, numărul 4.

www.dacoromanica.ro

De mişcările Românilor din Ardeal se ţineà cont şi din partea politicianilor maghiari. Cel mai mare bărbat de stat al Ungurilor, *Deák Ferencz*, scrisese un articol în *Ungarische Monatschrift*», spunând în el despre atitudinea Românilor următoarele:

«*Foarte rău îmi pare, că Românii ardeleni nu vreau să iee parte la alegerile dietale, pentrucă eu doresc, ca organismul constituţional al patriei noastre, care se extinde asupra fiecărui patriot, de orice naţionalitate, să se susţină în fapticul său exerciţiu. Patria are trebuinţă de pace. Deci aceea ce mai este de făcut, trebue să se facă pe cale frăţească, sine ira et studio, prin conţelegere cu compatrioţii noştri...*».

S'a ocupat şi presa maghiară cu mişcările Românilor, apreciindu-le fiecare foaie după priceperea conducătorilor ei, şi provocând răspunsuri energice, date din partea Românilor. Se dădeau şi îndrumări pe seama alegătorilor, când dintr'o parte, când dintr'alta. In numărul 8 din anul 1869 al ziarului «*Federaţiunea*» scrià de ex. *Onu* din Câmpie, care erà *Dr. Ioan Raţiu*, mai târziu prezidentul partidului naţional român, următoarele:

«.. Istoriograful care va semnà evenimentele patriei noastre dela 1865 până incluzive 1868, va aflà şi va descoperì toata procedura vicleană, pusă în scenă faţă de noi. Va puteà constatà însă totodată şi amăgirea şi credulitatea acelor Români, cari au alergat la dieta din Pesta, în contra voinţei şi în contra protestului naţiunei lor.

Ce? Suntem noi instrumentele tuturor guvernelor aflătoare? Cum? N'au fost cele întâmplate în 1863/4 nimic alta decât comedie? Este iertat oare a se jucà o asemenea comedie cu o naţiune întreagă, ba chiar cu majoritatea unei ţări? Şi după toate acestea, a forţà uniunea, dar a lăsà în valoare legea electorală aristocrată feudală, această rugină a trecutului şi a prezentului! Aceasta nu însemnează oare a îngânà dreptatea şi a ne tractà ca pe nişte heloţi?

Ei bine, ce jertfă mai poftesc protivnicii noştri dela noi? Voesc dânşii, ca noi zi de zi să aprobăm faptele lor, să încuviinţăm tratarea neomenească de care avem parte, în fine să ne subscriem chiar noi înşine cu mâna noastră sentinţa de

www.dacoromanica.ro

moarte? *Nu, aceasta nu o vor face Românii, ei pentru dieta din Pesta nu vor alege niciodată deputaţi!*

Ştiu eu, că profeţii mincinoşi se vor înmulţi, că fondurile secrete se vor deschide la cei iubitori de interese, că satana ziua şi noaptea va mişcà toate furiile şi va aflà sigur pradă în sufletele celor laşi, în inimile desbrăcate de simţul de onoare. Ştiu însă şi aceea, că asemenea fiinţe necurate nu se vor puteà apropià de poporul necorupt şi de inteligința cu caracter. Inteligința română, şi cu deosebire brava noastră preoţime, va păzì poporul în contra acelor fiinţe spurcate, ea va îngrijì, ca nici unul să nu cadă în tentaţiune, şi va demascà pe toţi intriganţii şi argaţii stăpânilor, cari cu 30 de arginţi se vor încercà să cumpere şi să vândă moralitatea poporului şi a-l seduce, ca să meargă la urna cea fatală pentru el, pentru fiii şi nepoţii lui. Unii vor lucrà pentru partida guvernului, dela care aşteaptă graţie şi vre-un os de ros, alţii amăgiţi de vorbele şi promisiunile stângacilor vor întrà în serviciul lor. Insă *alegătorii români vor şti, cumcă nimica nu este mai dejositor pentru un om de caracter şi de onoare, decât a servì cuiva de instrument*» ....

*

In chestia atitudinei politice a Românilor din Ardeal faţă cu alegerile cari erau la uşe şi-a spus apoi cuvântul şi *Dr. Alexandru Mocsonyi*, publicând în *Albina*» nrul 9, anul 1869, următorul articol, întitulat

„Pasivitatea legală a Românilor din Transilvania“:

«Manifestaţiunile naţionale ale Românilor de a nu participà la alegerile pentru dieta din Pesta, cari manifestaţiuni se repeţesc mai în toate locurile în Transilvania, sunt tot atâtea proteste în contra acelei teorii, contrare principiilor moderne ale dreptului de stat, după care dieta din Pesta a crezut, că nişte concluze istorice ale unei corporaţiuni federalistice ar da şi destul titlu de drept spre a puteà realizà în formă mai plăcută de legalitate — tendinţele morboase ale unei supremaţii naţionale.

Manifestaţiunile acestea din partea poporului român transilvănean sunt însă totodată şi tot atâtea aprobaţiuni ale acelui proiect de rezoluţiune al deputaţilor naţionali, pe care dieta, poatecă şi sedusă prin coincidenţă momentană de jurstări favorabile, l-a reieptat, şi a cărui idee fundamentală culminează în aceea, că, deşi o legătură mai restrânsă între ţările surori e un

www.dacoromanica.ro

postulat invederat al ambelor interese bine pricepute, totuş o garanţă adevărată a tuturor intereselor nu poate să zacă nici când în concluzele unilaterale ale unui factor numai, ci deopotrivă în conlucrarea şi a celuialalt factor, până acum exchis, adecă: *a poporului român.* Va se zică, chestiunea uniunei nu poate fi deslegată bine şi definitiv numai prin dieta din Pesta, ci şi *prin conlucrarea unei diete transilvane,* în care poporul român caută să fie reprezentat pe bază democratică şi amăsurat valorii sale adevărate.

Dacă nu se poate negà, că necesitatea politică a unei atari legături mai strânse între Ungaria şi Transilvania nu poate să zacă nici când în ori ce fel de concluze feudalistice, ci ea poate să zacă numai în comuniunea de interese a naţiunilor interesate, atunci de altă parte nici îndreptăţirea acestei pretensiuni politice a naţiunei române nu poate fi combătută cu seriositate.

Procedura dietei din Pesta faţă cu Românii din Transilvania a trebuit să dovedească până la evidenţă şi partea practică a importanţei acestui postulat. Dieta prin întroducerea formei celei mai dure de guvernament, adecă prin puterea discreţionară a unui ministeriu neresponsabil faţă cu poporul român, a trebuit să lumineze pe deplin naţiunea română despre adevărata valoare a fuziunei, acum completată deja. Ba mai mult, dieta, pentru a detrage poporului român şi cel din urmă mijloc legal de a-şi puteà apărà eventualminte în cea mai de aproape dietă îndreptăţitele sale pretensiuni prin o reprezentanţa corespunzătoare importanţei sale, până întru atâta şi-a dat pe faţă tendinţele sale suprematistice, încât ea, chiar şi cu nerespectarea expresului postulat al acelei teorii de legalitate, pe care însaş se razimă, a susţinut pentru Transilvania şi pe viitor neschimbată legea electorală provizorie, cu baze feudale.

Cum se poate potrivì aceasta susţinere a unei atari legi electorale cu principiile dreptului, democraţiei, ba chiar şi cu exigenţele politice? Este o întrebare, la care las să dee răspuns tot insul singur. Atâta este sigur, că după aceasta lege electorală, majoritatea absolută şi foarte precumpănitoare a ţării, *naţiunea română,* ar fi reprezentată prin o minoritate disparentă, pânăce minorităţile neromâne, ar fi reprezentate prin o majoritate impozantă.

Prin această dispoziţiune dieta a arătat chiar necapacitatea sa de a scutì interesele poporului român, tot prin ea însă dieta

www.dacoromanica.ro

cu o cale şi-a perdut deplin încrederea la popor. Să ne miram aşadară, dacă o neîncredere adâncă a cuprins astazi poporul român întreg? Dacă acesta despoiat de toate mijloacele constituţionale genuine şi eficace îşi caută refugiul la manifestaţiuni naţionale, cari sunt primele începuturi ale pasivităţii legale, ale acestui extrem mijloc legal în lupta politică?

Acest trist conflict putem să-l deplângem din inimă, şi putem să fim îngrijiţi serios pentru urmările lui, când considerăm, că pasivitatea legală este pururea una din simptomele cele mai periculoase în vieaţa de stat, — însă nici un om cu cuget drept nu va puteà acuzà pentru aceasta naţiunea română, căci ea împlineşte o datorinţă morala, o face aceasta în numele dreptului etern, în interesul libertăţii.

In astfel de împrejurari uşor pricepem, că în diferitele castre politice ale naţiunei maghiare se ridică voci pentru a desfatuì poporul român dela acest pas extrem. Când d-l *D. Irányi* declară în «*M. U.*» că «*plânsorile şi asupririle Românilor dincolo de dealul mare nu îi sunt cunoscute*», şi ne pune în vedere posibilitatea, că doară cea mai de aproape dietă va satisface îndreptăţitele lor pretensiuni; când *Francisc Deák* într'o scrisoare privată pe care o publică contele *N. Bethlen*, spune între altele, că «*ce este încă de făcut, are să se facă pe cale frăţească, sine ira et studio, în conţelegere cu fraţii noştri*»; când ziarul «*Hazánk*», organul stângei centrale îşi ridică vocea spre asemenea scop: sunt convins, că naţiunea română, inspirată chiar şi în astfel de împrejurări critice de spiritul cel mai placabil, va primì cu interes aceste manifestaţiuni. De altă parte tot asemenea sunt convins, că domnii *Irányi*, *Deák* şi cei dela «*Hazánk*», vor concede, că încrederea poporului român, scazută prin fapte mult ponderante, *se poate restabilì iarăş numai prin fapte*, asemenea de mult cumpănitoare.

Aceasta fireşte, nu exchide posibilitatea, ca unii particulari să iasă din torentul general. Dar aceştia sigur nu vor alterà întru nimica spiritul comun al naţiunei române, şi din parte-mi a-ş dorì numai, ca nime să nu se expună periclelor amăgirei de sine. Iar ce priveşte însinuaţiunea d-lui conte *N. Bethlen*, ca şi cum la aceste manifestaţiuni în Transilvania s'ar fi trimis un «*mot d'ordre*» din Bucureşti, şi ca şi cum acelea ar fi îndreptate în contra integrităţii coroanei sfântului Stefan, aceasta însinuaţiune stă în contrast neplăcut cu respicările de mai sus ale

www.dacoromanica.ro

conaţionalilor săi, şi pare a fi mai mult calificată a nutrì neîncrederea, decât a contribuì la dorita molcomire.

Alexandru Mocsonyi».

*

In urma îndrumărilor clare, date din toate părţile, inteligința română din Ardeal a început deci a se întrunì în conferinţe, pe comitate, şi a luà hotărîri formale cu privire la neparticiparea Românilor ardeleni la alegeri. In 15 Februarie nou 1869 s'au întrunit în *Dej* fruntaşii români din comitatul Solnocul-interior, cam 180 de inşi, şi au luat în unanimitate următorul concluz·

«Considerând, că ordinaţiunea ministerială.... referitoare la alegerile de ablegaţi pentru dieta viitoare din Pesta, cu privire la Trañsilvania este efluinţa legii de uniune a Transilvaniei cu Ungaria;

Considerând, că legea uniunei s'a adus fără învoirea şi concursul naţiunei române, şi încă cu totala desconsiderare a ei şi a justelor ei pretensiuni;

Considerând, că legea electorală feudală transilvană din 1848, susţinută prin legea uniunei, lipseşte naţiunea română şi de cele mai de pe urma mijloace, ca se poată aveà o reprezentanţă corespunzătoare poziţiunei şi însemnătăţii sale politice, şi care să fie în stare a reluptà pe cale legală drepturile politice naţionale, încă în anul 1867, prin decret regesc, în mod unilateral, scoase din vigoare;

Considerând, că după cele petrecute în sesiunea trecuta a dietei pestane naţiunea română nu poate aveà nici cea mai mică speranţă, că justele ei pretensiuni se vor mulţămì;

Considerând, că într'un stat, care barem după nume ar fi stat constituţional, fiecare alegător este îndreptăţit a se folosì sau nu de dreptul său electoral:

declarăm, că pe lângă toată supunerea necondiţionată înaltului tron, şi pe lângă reverinţa cuvenită legilor, susţinând şi cu această ocaziune toţi paşii legalmente făcuţi în interesul şi pentru asigurarea existenţei politice a naţiunei române de către fiii ei cei adevăraţi, şi respingând toate calumniile de ilegalitate, nu ne putem dimite la alegeri, fără ca se lovim în demnitatea şi onoarea noastră naţională şi pentru aceea, nici nu vom candidà, nici nu vom alege ablegaţi pentru dieta viitoare din Pesta».*)

*) Vezi „*Gazeta Transilvaniei*“ anul 1869, numărul 11.

www.dacoromanica.ro

In adunarea municipală a comitatului *Solnocul-interior*, ţinută în 27 Februarie 1869 în Dej, Românii au prezentat apoi o propunere în scris, ca comitatul să nu participe la alegeri. Comitele suprem însă nu a admis-o, ca se fie pusă la ordinea zilei şi nici la procesul verbal nu a permis să fie alăturată. Propunerea, motivată din partea fruntaşului *Gavriil Manu*, eră următoarea:

«Considerând, că dieta convocată are să se compună din ablegaţi aleşi după legea sustătătoare electorală;

Considerând, că aceasta lege electorală, cu privire la Transilvania este efluxul legii de uniune a Transilvaniei cu Ungaria;

Considerând, că legea uniunei s'a adus fără învoirea şi fără concursul naţiunei române, şi încă cu totala desconsiderare a ei şi a justelor ei pretensiuni;

Considerând, că legea electorală feudală transilvană din 1848, susţinută prin legea uniunei, lipseşte naţiunea română chiar şi de cele mai de pe urmă mijloace, ca să poată aveà o reprezentanţă corespunzătoare poziţiunei şi însemnătăţii sale politice, şi care să fie în stare a reeluptà pe cale legală drepturile politice naţionale, încă în anul 1867, prin decret regesc, în mod unilateral, scoase din valoare;

Considerând, că după cele petrecute în sesiunea trecută a dietei pestane, naţiunea română nici nu poate aveà cea mai mică speranţă, că justele ei pretensiuni se vor mulţămì;

Considerând, că într'un stat, care barem după nume ar fi stat constituţional, fiecare alegător este îndreptăţit a se folosì sau nu de dreptul său electoral;

Considerând însă, că acest drept electoral, ca unul din cele mai principale şi vitale constituţionale, numai atunci poate produce vre-un rezultat salutar dorit, când interesele private nu le paralizează cu corteşiri demoralizătoare;

Considerând, că faţă cu aceste inconveniente nu există dispoziţiune, care folosirea dreptului de alegere să-l mărginească numai la conştiinţa sufletului şi la convingerea internă morală pentru alegătorii din poporul cu educaţiunea neglesă, cari nu au tăria morală de a rezistà încercărilor seducătoare, prin urmare nici rezultatul alegerilor nu poate corespunde intereselor patriei:

propun, ca comitetul inclit permanent prin deciziune să se declare, că pe lângă toată supunerea necondiţionată tronului şi

www.dacoromanica.ro

pe lângă reverința cuvenită legilor nu ne putem dimite la alegeri de deputați și la trimiterea de deputați pentru dieta viitoare, conchemată pe 26 Aprilie a. c. la Pesta. Dej, 27 Februarie 1869. (Urmează subscrierile).*)

*

Hotărîre de neparticipare la alegeri a adus și conferența fruntașilor români din comitatul *Cojocna*, ținută în 4 Martie 1869 în *Cluj*. A fost de următorul cuprins frumos și temeinic:

«Unul dintre cele mai frumoase drepturi ale fiecărui stat constituțional este libertatea de a-și exprimà oricare cetățean în public franc și fără rezervă opiniunile sale politice. De acest drept constituțional ne folosim și noi, când dăm expresiune opiniunei noastre față cu alegerea de ablegați pentru dieta convocată pe 20 Aprilie 1869 la Pesta. O facem aceasta cu atât mai vârtos, că poate tocmai acea împrejurare, că națiunea noastră în prea umilita sa răbdare, nu a dat destul de adeseori și cu destulă claritate în publicitate expresiune cugetărilor sale, — a fost una din acele cauze, cari au tras după sine pentru națiunea noastră română unele urmări înapoietoare de drepturile sale, ținându-se poporul nostru de cătră unii de popor laș, de cătră alții indiferent, chiar de un popor timid, care sufere a fi împins și tras de ori și cine, în cătrău numai îi place a trage după sine consecința, — care a avut influință la faptul, că s'au declarat de șterse unele drepturi garantătoare pentru națiunea și limba noastră, cari au fost câștigate în urma dorințelor, nizuinței seculare. Căci adeseori s'a argumentat, că Românii atunci când au trecut din prea marea dar rătăcita încredere în iubirea de dreptate a celor dela putere, erau prea îndestuliți cu cursul lucrurilor publice, pe când de altă parte aceia, cari lucrau cu toată activitatea pentru eluptarea drepturilor, cari compet unei națiuni, se înfierau ca niște agitatori, cari nu vorbesc din convingerea întregei națiuni, ci din cine știe ce intențiuni ascunse și sub presiunea unor influințe externe.

Fiindcă atari presupuneri pot fi numai dăunoase, atât națiunei maghiare, cât și celei române, ba samănă neghina neîncrederei între popor și regim, nasc discordie între naționalitățile conlocuitoare, iar pentru națiunea română, dupăcum se arată în

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“ anul 1869, numărul 14.

www.dacoromanica.ro

faptă, scurtări în drepturile ei politice: noi cugetăm că facem un act, nu numai național, ci și politic, atunci, când opiniunile noastre le aducem la lumină și le dăm expresiune prin cuvinte vii. Să ne fie iertat a reflectà puțin la actele dietei pestane trecute.

Dietei pestane i-a succes a împăcà Ungaria cu Austria. Ea a făcut afară de aceasta mai multe legi, spre folosul înaintării materiale a țării. Insă de altă parte cu durere trebue să caute fiecare patriot la acea împrejurare, că dieta trecută, în care națiunea maghiară erà reprezentată prin mulțimea numerică absolută și precumpănitoare, și-a uitat de una din cele mai arzătoare chestiuni, de o datorință a sa principală. Ea foarte puțin s'a silit ca *să împace și națiunile conlocuitoare* cu dânsa, acele națiuni, a căror soarte, prin împăcarea făcută cu Austria, este depusă mai numai singur în mâna națiunei maghiare, acele națiuni, de cari o leagă interese vitale, cu cari trăiește, cu cari trebue să fie în conțelegere bună, pe cari trebue să le mulțămească, ca să poată gustà în liniște acea pace, care și-a dorit-o prin pactul de împăciuire cu Austria, și să poată face durabilă vigoarea și tăria statului.

Cultura omenească a înaintat la acel grad al desvoltării, încât principiul de naționalitate s'a ridicat la demnitatea unui cult adevărat sacru. Istoria ne învață, că popoarele atunci au fost mai neliniștite, când au fost vătămate în cultul lor. Așa stam astăzi cu principiul de naționalitate. Fiecare popor este jaluz pentru existența sa națională, și nimica nu-l poate întru atâta supără, ca ignorarea drepturilor cari condiționează existența unei națiuni.

Precum odinioară ideea predomnitoare, care conduceà popoarele, erà ideea religiunei, așa este ideea predomnitoare în timpul nostru, dupăcum în genere e recunoscut, ideea naționalității. Și precum ura și discordiile religionare, cu toate tristele lor urmări și consecințe, numai atunci au încetat, când s'a recunoscut egala îndreptățire confesională: astfel după opiniunea noastră și desbinările și neîncrederile între națiuni numai atunci se vor curmà, când egala îndreptățire națională va încetà de a fi vorbă goală și se va preface în faptă împlinită, când libertatea și egalitatea va domnì peste întreaga patrie, fără deschilinire de naționalitate, limbă, naștere și clasă, când acești factori vor fi înscriși, nu numai pe stindardele fiecărei națiuni și partid,

www.dacoromanica.ro

ci vor fi întipăriţi în inima fiecărui patriot, vor fi puşi în vieaţa practică, atunci, când acestea de sine vor rezultà frăţietatea, pe care atât de tare ar trebuì să o dorească oricare patriot şi cetăţean bun.

Dacă naţiunea maghiară este superbă pentru numele şi existenţa ei naţională, cum poate să-i vină cu mirare, că şi alte naţiuni, cari locuesc cu dânsa, cari sunt chemate de provedinţă ca să fie aliatele Maghiarilor, în bine şi la rău, încă sunt jaluze pe existenţa lor naţională şi se silesc din răsputeri, cu toate mijloacele legale pentru păstrarea şi recâştigarea acelor drepturi, cari le condiţionează existenţa? Românii locuesc de peste 17 secole acest pământ. Au trecut peste dânşii invaziunile multor soiuri de barbari, cari au şters popoare întregi, cu nume cu tot, de pe faţa pământului. Aceste popoare cuceritoare au perit, încât numai istoria le păstrează numele, iar noi totuş ne-am ţinut numele şi caracterul nostru, până în ziua de astăzi. Un semn al provedinţei e acesta, că *în noi este vieaţă*, şi că noi avem să trăim, şi încă ca Români. Aceasta convingere a vieţuit în Români încă atunci, când gemeau sub jugul feudalismului. Românii din Transilvania şi-au exprimat dorinţele lor pentru câştigarea de drepturi naţionale de repeţiteori în faţa celoralalte naţiuni ale patriei, şi anume, în petiţiunea lor către dieta din 1744, 1791 şi 1834. Ce n'a putut să câştige naţiunea română atunci, când puneà stavilă drepturilor ei sistema feudală, a crezut, că va puteà câştigà în 1848, anul reînvierei principiului de naţionalitate. Durere, că ceice erau la putere n'au priceput vocea timpului, şi când au început a o pricepe, atunci erà târziu. Urmarea au fost unele catastrofe triste şi foarte dureroase, cari ne-au aruncat pe toţi sub jugul absolutismului, care a durat, spre marea stricare a noastră a tuturora, doisprezece ani.

Prin diploma din 20 Octomvrie 1860 s'a şters absolutismul, s'a întrodus un fel de constituţionalism, cu care naţiunea maghiară a fost mai puţin mulţămită. Ardealul, ca ţară autonomă, îşi câştigase dieta sa, care a adus legi ce garantează existenţa Românilor ca naţiune. Maghiarii, în nemulţămirea lor, când combăteau legalitatea acestei diete, legau de aceasta şi o sumă de promisiuni frumoase, că dacă vor câştigà ei puterea în mână, dacă se va restituì statul quo dela 1848, ei vor arătà în faptă, cumcă vor ştì împlinì pretensiunile drepte al naţiunei române altcum, iar nu dupăcum le-a putut mulţămì dieta din Sibiiu.

www.dacoromanica.ro

In dieta din 1865 au făcut apoi şi mai multe promisiuni frumoase pentru îndestulirea pretensiunilor drepte ale naţiunei române. Ne îndoiam, cumcă promisiunile lor se vor şi împlini toate. Puţini aveau, deşi nu multă, dar totuş oarecare speranţă, în cugetul, că doară cei 12 ani de absolutism au fost destulă şcoală, care să înveţe pe Maghiari la o politică mai bună faţă cu alte naţiuni. Ceice puneau preţ pe astfel de promisiuni, erau foarte puţini la număr, putem zice, că numai unul sau doi. Cu durere trebue să constatăm acel fapt, că drept au avut aceia, cari au trăit în îndoială, căci numai aceştia nu s'au înşelat în presupunerile lor. Asta o dovedeşte şi împrejurarea, că un deputat român din dieta din Pesta, care s'a fost silit totdeauna, fără osteneală, să convingă pe Români despre intenţiunile cele sincere ale naţiunei maghiare faţă cu Românii, a trebuit să declare însuş într'o şedinţă a dietei, *că s'a înşelat în speranţele sale.* (A fost *Iosif Hossu).*

Noi încă ne-am înşelat şi în aceste moderate speranţe, cari mai puteau să încapă în inima unuia şi altuia. Rezultatul a fost chiar peste aşteptare. Legile dietei din Sibiiu au fost declarate în mod unilateral de şterse, spre cea mai adâncă mâhnire, putem zice, a tuturor Românilor, fără excepţiune, iar dieta din Pesta din an în an a tot trăgănat deslegarea chestiunei naţionalităţilor, până apoi, în oara din urmă, cu toată pripa s'a improvizat o lege de naţionalităţi, care zace departe de aceea ce a trebuit să fie, e departe de a fi o lege pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, din contră, ea este o diplomă nouă, pentru asigurarea supremaţiei limbei maghiare, este o lege, prin care se vatămă conştiinţa de sine a celoralalte naţiuni, căci nu vin nici întru atâta respectate, ca să se numească cu numele lor genetic, ci se numesc numai cu numele colectiv de *naţionalităţi nemaghiare.* E o lege, care necum să dee valoare cuviincioasă limbilor naţionale, barem în municipii şi comune, dar nici drepturile indivizilor de a se folosi în afacerile publice şi private de limba lor naţională nu le garantează în deajuns.

Se argumentează din parte maghiară, că prin deslegarea chestiunii naţionalităţilor pe baze mai liberale s'ar periclită numai integritatea statului şi existenţa naţiunei genetice maghiare, ca atare. Nu este aici locul, ca să combatem multele argumente nefundate, cari se aduc spre sprijinirea acestei aserţiuni. Destul le-a redus acelea în dietă cei mai celebri deputaţi

www.dacoromanica.ro

ai naţionalităţilor, dovedind prea pe deplin, că naţiunile nemaghiare se pot mulţămì, fără ca să fie împărţit statul în bucăţi, şi fără cea mai mică periclitare a naţiunei genetice maghiare, şi că nu egala îndreptăţire a naţionalităţilor, ci din contră, tocmai nesatisfacerea pretensiunilor drepte ale naţionalităţilor trage după sine urmări contrare, pentru ceice se leagă de argumentările bărbaţilor naţiunei maghiare.

Ne mirăm, că nu vreau să priceapă bărbaţii conducători ai naţiunei maghiare acest adevăr. Cum de nu pricep fraţii Maghiari, că naţiunea română este aceea, de a cărei mulţămire trebue să se îngrijească mai mult? Nu este vorba aicea numai de câştigarea simpatiei noastre, — şi apoi nu am trăit şi nu trăim în antipatie unii cu alţii, — ci vorba e, să vină odată Maghiarii la cunoaşterea acelui adevăr, că pe noi ne leagă unii de alţii comunitatea intereselor, interese vitale, cari cer în mod imperativ, ca să fim totdeauna împăcaţi şi neslăbiţi.

Cine nu vede aceea, că atât Maghiarii, cât şi Românii, sunt un popor mic, încunjurat de elemente colorate, cari în fiecare oară pot să ne nimicească? Cine nu pricepe apoi, că numai în conţelegere frăţească putem să ne câştigăm acea tărie, prin care putem să ne scutim existenţa asupra furtunelor, ce ar puteà să vină de undeva pe capul nostru şi pe dulcea noastră patrie?

Ne doare din inimă când vedem, că Maghiarii nu pun preţul cuvenit pe amiciţia Românilor. Soartea Românilor e pusă în mâna Maghiarilor. O chemare frumoasă este aceasta, care leagă de sine şi datorinţe foarte mari. Atât în vieaţa privaţilor, cât şi a naţiunilor aduce provedinţa câte o oară bună. Fericit e acela, care o ştie bine folosì, şi e nefericit acela, care o lasă să treacă fără a se folosì de ea! Pentru Maghiari a bătut oara de fericire. Ei s'au folosit de ea, dar nu pe deplin. Lucrul cel mai de căpetenie l-au ignorat, şi acesta este, o spunem de nou, *îndestulirea naţionalităţilor conlocuitoare.* In privinţa aceasta nu s'au ştiut folosì de oara cea bună. Dee Dumnezeu, ca să se împlinească această scădere!

Legile le fac oamenii şi ei le şi schimbă, iar *puterea de vieaţă a unei naţiuni nu se poate sugrumà. Ea zace în conştiinţa de sine a unui popor* şi această conştiinţă face naţiunea să reclame totdeauna pentru sine acele drepturi civile, cari îi garantează şi înaintea legii existenţa.

www.dacoromanica.ro

Legea de naţionalităţi a dietei pestane, extinsă şi asupra Transilvaniei, pe noi ca Români nu ne poate mulţămì, şi o spunem aceasta franc, şi o vom spune în tot locul, unde ne iartă legile să o spunem!

Durere, expresiunea sentimentelor noastre ştim, că la corpul legislativ din Pesta nu află ascultare. Au declarat-o aceasta în dieta trecută cei mai celebri bărbaţi din ambele partide din acea dietă, că în chestiunea de naţionalităţi s'au făcut atâtea concesiuni, câte numai s'au putut. Au declarat o aceasta mai mulţi deputaţi pentru dieta viitoare în rapoartele lor şi programele lor. Din acestea toate am venit la convingerea, că dela dieta pestană viitoare noi nu putem sperà deslegarea acestei chestiuni, care ne condiţionează existenţa politică, pe baza egalităţii şi după principii liberale.

In aceasta convingere ne întăreşte şi împrejurarea, că dieta din Pesta, fără a luà în considerare şi dorinţele Românilor din Transilvania, a susţinut pentru Ardeal o lege electorală bazată în parte chiar şi pe principii feudale, şi exchizătoare de o reprezentaţiune dreaptă a acelui popor, care face majoritatea locuitorilor din Transilvania şi care contribue aici mai mult cu averea şi sângele său pentru stat.

Susţinerea acestei legi electorale ne închide şi calea, ca să ne putem înfăţişà cu demnitate înaintea acelora, cari ne croiesc legile, ca să putem cu tărie reclamà drepturi corespunzătoare pentru naţiunea noastră. *Noi respectăm legile ţării şi nu ne este intenţiunea de a agità în contra vre-unei legi,* ori a obtrude convingerile şi opiniunile noastre altora, ci neavând speranţă, că dieta din Pesta dorinţele naţiunei române le va împlinì, şi în acea consideraţiune, că alegerea este un drept şi nu o datorinţă, nu aflăm de lucru corespunzător convingerilor noastre politice şi demn de a luà parte la aceasta dietă, precum nici nu voim, ca să ne folosim de astădată de dreptul de a candidà şi a alege ablegaţi. Din şedinţa adunării inteligiţii române, care s'a adunat din cetatea Clujului şi comitatul Cojocnei, la Cluj în 4 Martie n. 1869.*)

*

Inteligenţa română din comitatul *Dobâca* încă s'a întrunit în conferenţă în 4 Martie în *Gherla* şi a luat următorul conclus:

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“ anul 1869, numărul 16.

www.dacoromanica.ro

«Având în vedere, că legea electorală transilvană din 1848, dela început creată cu acea intenţiune, ca pretensiunile juste şi interesele vitale ale naţiunii române să nu se poată validită şi reprezentà în legislaţiunea ţării, deşi naţiunea noastră, în comparaţiune cu naţiunile conlocuitoare contribue neasemănat mai mult cu sângele şi averea sa la ajungerea scopului statului;

Având în vedere, că din lipsă unei reprezentaţiuni corăspunzătoare naţionale, dorinţele noastre totdeauna au fost ignorate, şi fără concursul nostru legal s'au adus legi, cari vatămă cele mai sfinte drepturi ale noastre de limbă, naţionalitate şi autonomie;

Având în vedere, că pentru Transilvania din acea cauză s'a susţinut legea electorală dela 1848, care favorizează privilegiile şi delătură recerinţele dreptăţii şi ale echităţii, pentruca dorinţelor noastre naţionale nici în viitor să nu li-se poată da expresiune în legislaţiune; în urmă,

Având în vedere, că prin terorizarea, abuzurile şi influinţarea ilegală a organelor guvernului, alegătorii români sunt împedecaţi în exerciarea liberă a dreptului lor de alegere: *declarăm, că nu putem şi nu voim a participà la alegerile dietale pentru sesiunea 1869—1872.* Gherla, 4 Martie 1869».*)

*

Tot în 4 Martie 1869 s'au întrunit Românii din *Munţii-Apuseni* în *Abrud* şi au votat în unanimitate următorul *concluz:*

«Pe când nu putem rezistà simţului nostru de a ne exprimà indignaţiunea produsa prin necorăspunzătoarea ţinută a câtorva deputaţi români, cari fără a aveà mandatul naţiunii, ca în aprigă contrazicere cu adeseori exprimata opiniune publică a Românilor, au participat la sesiunea trecută a dietei din Pesta, — pentru aceea, folosindu-ne de această ocaziune, declarăm, că acei singuratici n'au corăspuns dreptelor dorinţe ale naţiunii române, şi ne ţinem de a noastră datorinţă, ce ne-o impune poziţiunea noastră de drept, a constatà:

Că Transilvania, ca ţară autonomă, după legile fundamentale de stat, pe lânga toate încercările venite dela voitorii de a o cucerì, s'a bucurat totdeauna de legislaţiunea sa proprie, şi ca atare după legile sale s'a administrat;

Că uniunea Transilvaniei cu Ungaria, — avându-se în vedere defectele legilor din anul 1848, deoarece, precum de

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“, 1869, Nr. 17.

www.dacoromanica.ro

obşte este cunoscut, Transilvania şi dela anul 1848 încoace, anume în anii 1863, 1864 şi 1865 a avut dieta proprie, unde s'au adus legi, cari pe cale constituţională s'au sancţionat şi promulgat, — nu e perfectă, deoarece

Dieta Ungariei, în care s'a precipitat legea uniunei, a votat legea aceasta înainte de a se fi desbătut ea în dieta Transilvaniei şi a se fi acceptat cu o cuvenită consideraţiune a tuturor intereselor patriei şi în special cu consideraţiune la naţiunea română, care pe cale legală, prin ambii factori ai legislaţiunii fusese susceptută între naţiunile regnicolare, şi ca atare este unul din factorii politici ai Transilvaniei;

Că ordinaţiunea ministerială prin care se escriu alegerile la o altă dietă în Pesta îşi are de bază o lege, la a cărei aducere Transilvania, ca atare, nu a participat, dar prin ea interesele naţiunii române sunt vătămate;

În considerarea celor premise, adunarea sărbătoreşte declară, că dupăce alegerea este un drept, care nimănui nu se poate obtrude, iar a se folosì de acest drept, între împrejurările de faţă pentru Români ar fi un prejudiţiu şi ar însemnà, că de bună voe au resemnat de dreapta lor cauză, fără a ne opune executării legilor, fie acelea oricât de asupritoare, *la alegerea pentru dieta viitoare din Pesta nu vom luà parte.* Din contră, nu vom întrelăsà nimica pentru valorarea dreptelor pretensiuni, ce se cuvin şi cu tot dreptul le-a meritat naţiunea română în patria ei».*)

Concluse de felul acesta s'au mai luat apoi în *Făgăraş*, din partea inteligenţei române din acest district, în *Dicio-Sân-Mărtin*, din partea inteligenţei române din comitatul *Târnavei*, şi pe alte locuri, unde fruntaşii români erau la postul lor.

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“, anul 1869, Nr. 18.

www.dacoromanica.ro

Scrisoarea lui Alexandru Mocsonyi.

Pe când încă nici nu se începuseră bine mişcările electorale în ţară, în scopul trimiterii de deputaţi la dieta ungară de nou convocată, *Dr. Alexandru Mocsonyi* a adresat publicului cetitor român următoarea *scrisoare deschisă,* în care se cuprindeau luminoase puncte de orientare, cu privire la atitudinea politică a Românilor din statul ungar:

«Dintru îndemnul desbaterilor asupra chestiunii de naţionalitate în dieta din Pesta, veniră la adresa mea din mai multe parţi voturi de încredere pentru cei 24 de deputaţi naţionali, cari au votat pentru proiectul de lege combinat în această chestiune, între deputaţii români şi sârbi. Stimaţii subscriitori, prin declaraţiunile lor, deşi variate în expresiuni, dar deasemenea fond curat naţional, aprobând principiile pentru cari a luptat partida naţională, respicară, că principiile acelea le privesc de-ale lor, pentru cari sunt gata a luptà din răsputeri, şi mă onorară cu provocarea, de a face aceasta cunoscut preastimaţilor soţi de credinţă şi de luptă.

Fiindcă mai toţi domnii deputaţi naţionali plecaseră de aici, pe când sosiră acele scrisori, cred a satisface dorinţei exprese într'aceste scrisori, luându-mi onoarea a aduce aceasta astăzi la cunoştinţa lor, pe calea publicităţii.

Exprimând mulţămita cea mai adâncă mult stimaţilor subscriitori pentru simpatiile sincere şi pentru încrederea lor, nu pot retăceà, că viua conştiinţă naţională, deplina pricepere a luptei politice, ce are să o susţină încă naţiunea pentru interesul său cel mai sfânt, pentru existenţa sa, şi rezoluţiunea cu adevărat bărbătească, căreia se dede expresiunea cea mai lă-

www.dacoromanica.ro

murită din partea stimaţilor domni subscriitori, trebue să umplă de o bucurie profund simţită inima fiecărui Român, care nutreşte iubire cătră naţiune, speranţă pentru viitorul ei. Căci aceasta de nou ne dovedeşte, că principiile, dela a căror realizare depinde existenţa şi desvoltarea naţiunii române, *au rădăcini adânci în sinul poporului.*

Într'adevăr, dacă şi ideile cele mai sublime şi mai salutare, sfinţenia cărora, independentă de împrejurări cazuale, zace pururea în raportul intim al ideilor cu legile eterne ale progresului omenesc, pânăce ele vor fi cuprinse numai de puţini singuratici, şi vor fi nepricepute de mulţime, până atunci apar şi dispar, ca nişte umbre neputincioase. Dar în momentul în care ideea a preocupat mulţimea, atunci numai decât din umbra neputincioasă se naşte o putere generală, tare şi binefăcătoare. *Generală,* fiindcă lăţirii lor nu pot pune stavilă nici tendinţele castice, nici formulele artificiale ale politicei. *Tare,* fiindcă pentru timp îndelungat nu i-se poate opune nici o putere omenească. *Binefăcătoare,* căci înaintează desvoltarea şi progresul omenimei.

Aceasta e natura comună a tuturor ideilor domnitoare în diferite epoce istorice, ale genului omenesc, aceasta e şi natura ideii de naţionalitate, domnitoare în secolul al XIX-lea.

Învingerea ei, care are să şteargă dreptul celui mai tare, are să şteargă titlul forţei majore din vocabularul dreptului internaţional, este o binefacere pentru toate popoarele, iar pentru noi *condiţiune de vieaţă.*

Simţim aceasta toţi. Dar şi ştim toţi, că abiă există naţiune, care ar fi dedată la luptă, care ar fi luptat atâta şi în contra atâtor duşmani, ca naţiunea română, al cărei întreg trecut este o luptă neîntreruptă de aproape două mii de ani, o luptă pe care avem să o susţinem şi astăzi, şi care şi astăzi pretinde dela noi toate virtuţile strămoşilor noştri Romani, daca vrem să fim demni de victorie, demni de a fi şi a ne numì strănepoţii străluciţilor bărbaţi ai Romei.

Situaţiunea noastră de faţă e foarte serioasă, şi o privire scurtă în trecutul cel mai nou nu poate face decât impresiune foarte tristă asupra noastră. Partidei domnitoare, şi anume majorităţii dietale din Pesta, i-a succes să desfidă toate aşteptările, chiar şi cele mai modeste, câte la început se îndreptaseră spre dânsa şi spre activitatea ei, şi cari erau atât de generale, pe cât erau de juste.

www.dacoromanica.ro

Evenimentele triste, cari însă nu erau decât consecinţe fireşti ale neînţelegerii dintre naţiunile surori, destinate a trăi într'o patrie comună, lupta deplorabilă dela 1848/9, al cărei rezultat a fost începutul unei păci şi mai deplorabile, absolutismul, care drepturile înăscute omului nimicindu-le, a ţintit a desrădăcină din inimă chiar şi simţul libertăţii, şi căruia un deceniu i-a fost de-ajuns pentru ruinarea stării noastre materiale, — acestea păreau a fi o şcoală bună pentru a învăţă, că scutul cel mai puternic, dar şi unic al unei constituţiuni, este garantarea intereselor celor mai sfinte *a tuturor cetăţenilor*, cumcă toate desbinările civile nu sunt decât desbinări necesare atunci, când sfântul principiu de egală îndreptăţire e vătămat prin lege.

Aceste experienţe dureroase şi pline de învăţătură păreau a fi tot atâtea garanţe, că îngrijirea pentru existenţa şi viitorul patriei, pentru întărirea şi asigurarea libertăţii comune va fi mai puternică decât aspiraţiunile morboase la o eghemonie artificioasă a unei naţiuni din patrie asupra celoralalte.

Faptele însă ne-au convins despre contrarul. Majoritatea dietei, în loc de a căutà fundamentul cel mai solid al dreptului public *într'o alianţă firească cu naţiunile Ungariei*, pe baza egalei îndreptăţiri naţionale, şi-a început activitatea cu votarea legilor de aşa numita împăcăciune, şi a crezut că va puteà asigurà viitorul patriei prin o alianţă atât de nenaturală, pe cât de cu mari sacrificii împreunată, o alianţă între elementul maghiar de dincoace şi elementul german de dincolo de Leitha, — o alianţă, a cărei idee fundamentală este o supremaţie dublă, al cărei ascuţiş este îndreptat în contra celoralalte naţiuni, o alianţă, care mulţămită simţului comun de dreptate şi de libertate, nu e în stare a se înrădăcinà deplin şi peste tot, nici chiar la naţiunea maghiară şi germană.

Dacă alianţa aceasta n'a lipsit a slăbì încrederea şi a provocà opoziţiunea naţiunilor nemaghiare, ea mai departe e calificată de a deşteptà îngrijirile cele mai serioase pentru existenţa monarhiei la tot insul, care cunoaşte starea ei actuală, care cunoaşte puterea ideii de naţionalitate şi ştie, că arta politică, chiar şi cea mai rafinată, nu e în stare a găsì un expedient, o formulă politică, care ar puteà înduplecà naţiunile vii *să abzică de vieaţă, să renunţe la existenţa lor politică,* în favorul unei combinaţiuni artificiale şi nenaturale. Temerile cari după aceasta se iscară la deputaţii naţionali, în privinţa intenţiunilor adevărate

www.dacoromanica.ro

ale majorităţii dietale faţă cu celelalte naţiuni, crescând pe zi ce merge prin amânarea sistematică a chestiunii de naţionalitate, deveniră tristă realitate, pericole reale, prin modul după care s'au deslegat cele mai momentuoase chestiuni interne, precum: chestiuñea croată, chestiunea de naţionalitate şi chestiunea uniunei între Ungaria şi Transilvania.

Ştim toţi, ce procedură s'a urmat faţă de partida naţională din Croaţia, şi ne putem închipuì impresiunea, ce legea adusă în cauza croată a trebuít să facă asupra poporului croat.

Legea votată în chestiunea naţionalităţilor e negaţiunea directă a acelor principii, cari, bazându-se pe drepturile nealienabile ale naţiunilor, pe ideia egalei îndreptăţiri şi pe concretele relaţiuni etnice ale ţării, sunt formulate în proiectul de lege subşternut dietei de către deputaţii naţionali, proiect de lege, pe care şi D-voastră, prin adresele susamintite, binevoind a ne onorà cu preţuita-vă încredere, l-aţi declarat de program al D-voastre.

Legea votată în cauza naţionalităţilor, negând existenţa legală a naţiunilor nemaghiare, negând sfântul principiu al egalei îndreptăţiri naţionale, recunoaşte existenţa *numai a unei naţiuni politice, a naţiunii maghiare,* şi asigurând naţiunii maghiare supremaţia, întemeiată, nu pe însuşirile faptice ale ei, ci răzimată pe clauzule legale, invoalvă pentru celelalte naţiuni o subjugare prin lege, va să zică, o imposibilitate morală. Această imposibilitate morală a fost cè a împins pe deputaţii naţionali în situaţiunea abnormală de *a nu participà chiar la aducerea legii celei mai adânc tăetoare în interesele noastre vitale,* neputând dânşii împăcà cu onoarea naţiunilor nemaghiare acea imposibilitate morală, şi cu conştiinţa lor acea responsabilitate grea.

Legea aceasta e deci făcută *fără conlucrarea deputaţilor naţionali,* în contra voinţei lor şi în contra intereselor vitale ale naţiunilor nemaghiare.

Legea votată în cauza uniunei Transilvaniei e efluxul consecvent tot al acelei politice exclusiv naţionale maghiare, care caracterizează peste tot activitatea majorităţii maghiare din dietă. Legea aceasta, care ţinteşte de o parte la o fuziune completă între ţările surori, de altă parte, — deşì în contrazicere cu sine însaş, cu principiile recunoscute astăzi în toate ţările civilizate, ba chiar şi cu recerinţele exprese ale strictei legalităţi, prin care ar fi să se justifice procedura aceasta a dietei faţă de autonomia

www.dacoromanica.ro

şi drepturile naturale ale poporului transilvan, — susţine pentru Transilvania o lege electorală cu baze feudale din secolul trecut, şi aceasta cu scopul invederat de a împedecà până şi pe calea cea atât de strâmtă, dar legală, a constituţiunii comune, prin mijloace artificioase, desvoltarea naţională a poporului român.

Deputaţii naţionali, faţă cu proiectul de lege în cauza uniunei, care bazându-se pe literile moarte ale unor concluze istorice, şi ignorând factorii reali ai Transilvaniei de astăzi, supune dreptul inalienabil de existenţă şi de desvoltare naţională al poporului român aspiraţiunilor eghemonistice maghiare, — şi-au ţinut de datorinţă a propune dietei un proiect de rezoluţiune care, cu respectarea tuturor intereselor îndreptăţite, împărţind competenţa de a decide aceasta cauză între reprezentanţele legale ale ambelor ţări, ar fi putut servì de o bază durabilă pentru o uniune priincioasă între ţările surori.

Majoritatea dietei însă s'a pronunţat pentru proiectul său de lege şi prin aceasta a luat asupra sa şi responsabilitatea pentru urmările neprecalculabile, dar nu mai puţin neîmpedecabile. Dee Dumnezeu, ca responsabilitatea aceasta să nu-i fie prea grea înaintea supremei instanţe politice, înaintea forului evenimentelor!

Toate aceste chestiuni sunt acum decise formalminte, nu însă şi deslegate; ele sunt legi sancţionate, şi ca atari *avem să le combatem pe cale legală, cu mijloace legale.*

Dacă împrejurările nefavorabile, cari, începând dela aplicarea mijloacelor artificiale din partea guvernului unguresc la alegerile din 1865 în contra candidaţilor naţionali, şi până la ştergerea formală a legilor din anul 1863, sancţionate pentru Transilvania, n'au lipsit a contribuì foarte mult la tristele noastre experienţe, au fost în cea mai mare parte neatârnătoare de noi, şi prin urmare nedelăturabile prin atitudinea şi activitatea deputaţilor naţionali: două din ele totuş ar fi putut fi evitate. Una, participarea deputaţilor români din Transilvania la dieta din Pesta, care participare n'a putut rămâneà fără influenţă, atât asupra activităţii partidei naţionale din Transilvania, cât şi asupra dietei din Pesta. Alta, credinţa politică a deputaţilor naţionali, că cauza noastră naţională nu stă în strânsă legătură cu celelalte chestiuni de legislaţiune, şi prin urmare, că ea poate să fie eluptată şi de sine, independent de celelalte chestiuni,

www.dacoromanica.ro

Consecinţa primă a credinţei acesteia fù mărginirea solidarităţii între membrii clubului naţional la unica şi propria chestiune de naţionalitate, şi prin urmare, totodată împărţirea puterilor noastre şi de altcum puţine, între diferitele partide politice, cari se aflau în dietă.

Consecinţa a doua fù exchiderea posibilităţii pentru partida naţională, de a-şi câştigà valoarea unui factor politic, calificat de a influinţà cursul deciziunilor legislative, cu deplina conştienţă a intereselor proprii naţionale şi amăsurat importanţei sale morale şi numerice.

Precum pomul de pe fructele sale, aşa fù aceasta credinţă a deputaţilor naţionali mai târziu recunoscută prin cea mai mare parte din ei de contrară intereselor naţionale, şi făcù loc acelei convingeri probate prin experienţă, că constituirea partidei politice-naţionale trebue să fie baza, pentrucă ea este condiţiunea sine qua non a oricărei lupte naţionale.

Parte pentrucă unii au fost prea tare angajaţi cu una ori alta dintre partidele din dietă, parte pentrucă alţii doară n'au fost pătrunşi de lipsa neîncunjurabilă a unei atari partide naţionale, numai majoritatea, iar nu totalitatea deputaţilor naţionali a luat parte la constituirea partidei «*politice-naţionale-democratice.*»

Acest pas în esenţa sa curat naţional puse fundamentul cel mai solid pentru o politică corectă, nu numai a deputaţilor în dietă, ci şi a întregei partide naţionale în ţară. Un mare pas înainte, care fireşte, nu va schimbà trecutul, dar de sigur va nimicì efectele lui dăunoase.

Interesele noastre vitale, cari nu numai sunt ameninţate de pericole serioase, dar şi atacate în realitate, adecă situaţiunea noastră critică, care cu înteţire pretinde clarificarea ideilor, intereselor şi mijloacelor noastre legale pe calea publicităţii, mă va justificà şi pe mine, dacă şi eu, un fiiu simplu dar sincer al naţiunii, folosindu-mă de aceasta ocaziune, tocmai acum, în ajunul alegerilor, când naţiunea e chemată a decide, prin dreptul său constituţional, despre soartea sa proprie, cel puţin pentru proximul viitor, — îmi iau libertate a contribuì după slabele mele puteri spre luminarea acestei instituţiuni.

Intr'un stat cu regim parlamentar, între mijloacele legale pentru luptele politice, dreptul de alegere al cetăţenilor este fără îndoială cel mai important, iar când e vorba de alegeri, alegerile membrilor pentru corpul legislativ stau în linia primă.

www.dacoromanica.ro

Dacă considerăm, că legea de presă, astăzi în valoare în Ungaria, nu corespunde spiritului adevărat al constituţionalismului modern; dacă considerăm aplicarea ei, cea încă şi mai puţin corespunzătoare recerinţelor unei garanţii reale pentru libertatea opiniunilor; dacă considerăm, că libertatea de întrunire şi de asociare, acest drept firesc al cetăţenilor, recunoscut în toate ţările, cari pretind a se numì constituţionale, nefiind la noi încă nici astăzi regulată prin o lege specială, — în mâna puterii executive e degradată dela înălţimea dreptului la un grad de favoare sau graţie excepţională; dacă luăm în consideraţiune toate acestea, pe cari n'am lipsă a le dovedì, căci sunt dovedite prin legi şi prin faptele organelor guvernamentale, discutate şi constatate chiar şi în corpul legislativ; dacă privim statul actual al comitatelor, cu comitetele lor aşa numite reprezentative, cari însă compuse încă în 1861, fără orice alegere din partea poporului, numai după placul şi voia liberă a comiţilor supremi de atunci, şi reînviate în anul 1867, ne înfăţişează o disproporţiune numerică între membrii nemaghiari şi maghiari sau maghiaroni, o disproporţiune atât de bătătoare la ochi, încât în comitatele cu poporaţiuni nemaghiare îndoite, întreite, ba şi înzecite, faţă cu minorităţile disparente maghiare, membrii maghiari sau maghiaroni în reprezentanţele aceloraşi comitete fac majorităţi îndoite, întreite sau şi mai precumpănitoare; dacă privim, că statul actual al comitatelor, în contrazicere directă cu ideea fundamentală a unei autonomii adevărate, şi destinate a asigurà drepturile şi libertăţile cetăţenilor în contra abuzurilor posibile din partea puterii executive, este chiar instituţiunea cea mai aptă de a nimicì în simbure, chiar în numele constituţionalismului şi a legalităţii, orice mişcare liberală-naţională; dacă toate acestea le luăm în consideraţiune, precum trebue să le luăm, căci toate sunt triste realităţi, fapte pozitive, cu cari trebue să ne facem socoteala: atunci putem, ba suntem constrânşi să zicem, că faţă cu împrejurările de astăzi, pentru naţiunile nemaghiare, între mijloacele legale pentru luptele politice, dreptul de alegere este, nu numai cel mai însemnat, ci chiar unicul.

Dacă mai departe luăm în consideraţiune defectele legii electorale, dacă considerăm, că împărţirea şi arondarea cercurilor electorale, defigerea locului de alegere, compunerea comisiunii centrale şi a comisiunilor electorale, tot momente de cea mai

www.dacoromanica.ro

mare influenţă pentru rezultatul alegerilor, sunt drepturile şi agendele atinselor comitete comitatense, dacă considerăm în ce mod se foloseşte actualmente de drepturile aceste faţă cu naţiunile nemaghiare elementul maghiar sau maghiaron, prevalent în comitetele comitatense: atunci, presupunând chiar că funcţionarii comitatenşi, deşi aleşi prin aceste comitete, vor pricepe mai bine decât antecesorii lor din anul 1865 profunda stimă ce dânşii datoresc liberei exercieri a dreptului de alegere, trebue să recunoaştem şi să constatăm, deşi nu fără întristare, că şi dreptul de alegere, acest unic mijloc al naţiunilor nemaghiare în lupta lor politică, *nu este în mânile lor decât o armă tâmpită, o armă frântă.* Şi aşa, cu o arma frântă în mână avem să luptăm pentru interesul nostru cel mai sfânt, pentru existenţa noastră naţională. De unde iarăş urmează de sine, că avem să luptăm cu cea mai mare înţelepciune, cu energie şi virtute. Dar chiar şi în această mare şi încordată luptă, în care, pentrucă simţim şi pricepem toţi comuniunea de interes cu surorile naţiuni nemaghiare din patrie, şi aşa păşim şi luptăm în strânsă şi loială solidaritate cu ele, să nu uităm totuş nici în cel mai mare foc al luptei, că interesele de vieaţă ale individualităţii naţiunii noastre române, în analiza lor finală genuină *nu numai nu sunt contrare aceloraş interese ale naţiunii maghiare, ci ele se condiţionează unele pè altele.* De unde asemenea urmează, că lupta noastră nu este proprie o luptă contra naţiunii maghiare, că adecă, noi nu pe aceasta avem să o combatem, ci trebue să combatem din răsputeri acele partide politice din sinul ei, cari atacându-ne existenţa şi onoarea naţională, în numele naţiunii maghiare, se poate că corăspund la moment sentimentelor multor Maghiari, dar desigur nu reprezintă, nu pot să reprezinte adevăratele interese, nici ale naţiunii maghiare, nici ale patriei comune. Identificarea naţiunii maghiare cu aceste partide politice poate că ar fi de folos pentru acei indivizi, cari îşi caută şi găsesc patriotismul lor mai bine remunerat prin nutrirea de ură în naţiunea maghiară contra celoralalte naţiuni, dar să-mi credeţi, acea identificare din partea noastră n'ar puteà fi decât prea dăunoasă, atât pentru cauza naţională, cât şi pentru patrie.

O pricepere clara a intereselor noastre, o judecată sănătoasa despre împrejurări şi entuziasmarea comună pentru libertate şi naţionalitate, aceste caracteristice însuşiri ale poporului

www.dacoromanica.ro

român, ne pot insuflà cele mai îndreptățite speranțe chiar și față de toate dificultățile mai sus amintite.

Nu știu, dacă rezultatul alegerilor va corespunde sau nu așteptărilor noastre îndreptățite, dar atâta știu de sigur, că în cazul dacă nu va corespunde, *vina nici decum nu va fi la popor.*

Insă arma de care am vorbit, este nu numai frântă, ci totodată cu două tăișuri, și rău aplicată vulnerează chiar pe acela, care se folosește de ea. Puterile noastre sunt foarte puține, dar adeseori și puterile cele mai mari rămân fără rezultat, din cauza, că aplicarea lor a fost sfășiată, pânăce de altă parte și cu puteri mici se pot câștigà rezultate mari, dacă ele bine concentrate, au lucrat toate într'aceeaș direcțiune, spre una și aceeaș țintă. Dar iarăș rezultatele acestea, deși mari, vor fi totodată și bune numai atunci, dacă a fost bună direcțiunea în care am făcut să lucre puterile noastre.

Reflexiunile aceste scurte ajung pentru a dovedì, că în momentul de față abià este chestiune mai momentuoasă decât aceea, că oare *cari sunt postulatele politicei noastre naționale,* și la alegeri anume, că oare *voim o luptă serioasă, deamnă de cauza noastră națională?*

N'aș puteà încheià aceasta epistolă, deși ea și până acì este cam prea lungă, fără a fi atins și chestiunea aceasta de mare însemnătate.

Regimul constituțional este după esența sa intimă o luptă neîntreruptă a miilor de interese divergente, cari prezentându-se acuși toate deodată, acuși unele după altele pe scena vieții politice, dispun mult puțin de puterile existente în popor, încât chiar și în statele unde regimul constituțional este încă încărcat cu multe defecte absolutistice, lupta va fi în adevăr cu mult mai puțin naturală, învingerea momentană a intereselor neîndreptățite o victorie artificioasă, — dar ea, acea luptă, va începe îndată, căci zace în existența constituționalismului, prin urmare este neîncunjurabilă, și va încetà numai cu încetarea regimului constituțional, ori cu satisfacerea postulatelor îndreptățite.

Lupta aceasta, care se înțelege de sine, nu poate fi decât legală, departe de a fi o umbră a constituționalismului, e tocmai aceea ce dă constituționalismului valoarea sa cea mare.

Din aceasta rezultă două adevăruri, regule naturale ale constituționalismului: 1. că numai acele interese pot contà să fie respectate, cari bazându-se pe puterile existente în popor,

www.dacoromanica.ro

sunt în stare a se ridică la valoarea unui factor politic; 2. că învingerea intereselor acestora va fi cu atât mai uşoară şi mai deplină, cu cât factorul acesta politic posede o putere mai intensivă, va să zică, cu cât mai multe puteri sunt întrunite în acest factor şi cu cât mai intimă va fi concentrarea puterilor acestora.

Adevăruri atât de simple, încât ar fi mai mult de lipsă a justificà amintirea lor acì, decât a dovedì realitatea lor, şi totuş sunt adevăruri, cărora astăzi, de mirare, chiar aceia nu vreau să se supună, cari ar aveà interesul cel mai mare să le recunoască, să se servească de ele şi să tragă folosul după ele!

Ajunge o privire repede asupra mişcării vii politice a vieţii noastre constituţionale, pentru a reînfăţişà o dramă atât de bizară, încât pânăce părţile politice, nu numai cu existenţă naţională garantată, ci chiar cu o supremaţie naţională inarticulată, lăţită peste toată ţara şi bine organizată, susţin între sine o luptă sistematică pentru nişte diferenţe, cari se reduc numai la o măsură mai mare sau mai mică de garanţă de drept public: până atunci naţiunile nemaghiare, pentru cari astăzi nu e vorba de mai puţin decât chiar de existenţa lor naţională, şi cari pe lângă aceasta formează majoritatea ţării, ale căror popoare sunt însufleţite de simţul cel mai curat de naţionalitate, cu puţine excepţiuni îmbucurătoare, *întreprind, neorganizate, fără plan şi sistemă, o luptă, ale cărei rezultate previsibile, dacă ea se va continuà tot astfel, abià vor corespunde aşteptărilor şi ostenelelor.* Ba, ca tabloul tragic să ne fie complet, trebue să vedem, cum capacităţile noastre cele mai bune află încă şi astăzi de· compatibil cu marele nostru interes naţional, a nu denegà sprijinul lor, deşì nu în chestiunea de naţionalitate, dar în celelalte chestiuni publice, uneia sau alteia dintre partidele politice străine, a se angajà cu una ori alta dintre acelea, cari partide, deşì întreolaltă contrare neîmpăcabile în toată privinţa, faţă cu pretensiunile legitime ale naţionalităţilor sunt însufleţite tot de acelaş spirit, şi formează o falangă compactă când e vorba de a denegà acestora recunoaşterea legală a drepturilor lor inalienabile. Desbaterea chestiunii de naţionalitate a trebuit să nimicească şi cele din urmă rămăşiţe de îndoială în privinţa aceasta.

Constatare doioasă aceasta, la care fireşte, dacă voim să fim juşti, n'avem să uităm acele sute de dificultăţi, cari ni se

www.dacoromanica.ro

opun, dar şi mai puţin ne este ertat se uităm pericolele cele multe, cari atacă serios existenţa şi onoarea noastră naţională.

Nu critic, ci amintesc numai fapte, deşi atât de triste, încât dacă se va continuà tot aşa, urmările necesare vor fi sigur şi mai deplorabile decât experienţele noastre din trecut. Deci, dacă voim o luptă legală, serioasă, deamnă de cauza noastră sfântă, o luptă, care poate aveà, nu zic succes, dar încai aspecte la un succes, trebue să recunoaştem, că între jurstările critice de astăzi, *este incompatibil cu datorinţele morale, ce are fiecare către naţiunea sa, a se angajà şi a sprijinì oricât de puţin pe vreuna din partidele politice antinaţionale.*

Zic aceasta, nu cu tendinţa de a trage la îndoială intenţiunile sincere naţionale ale cutăruia, fie acesta de orice opiniune în asta privinţă, spre ce n'am nici dreptul, nici voia, dar o spun aceasta cu acea francheţă, ce datoreşte fiecare convingerii sale şi seriosităţii situaţiunii noastre.

Trebue să recunoaştem, că baza şi condiţiunea sine quo non a politicei noastre naţionale este, ca toţi aceia, cari convinşi de îndreptăţirea ideii de naţionalitate, ţin de datorinţa lor morală realizarea acestei idei, să se constitue pe tot locul unde se află, chiar şi de n'ar fi mai mulţi decât trei inşi, într'un *club politic-naţional*, care pe baza programului statorit şi formulat de către deputaţii naţionali în proiectul lor de lege, pentru asigurarea şi regularea naţionalităţilor şi a limbilor patriei, să se pună în coatingere cu asemenea cluburi din alte locuri, şi cu un *club central*, şi aşa să conlucre la formarea unui program întreg pentru toate chestiunile politice, adecă să stabilească un mod de păşire pentru întreaga partidă politică naţională.

Dacă păşirea aceasta este condiţiunea sine qua non a politicei noastre naţionale; dacă numai aşa e cu putinţă, ca naţiunile nemaghiare să-şi câştige valoarea unui factor politic; dacă este afară de îndoială, că factorul acesta politic nici într'un loc nu se poate afirmà cu mai mare drept şi efect decât în corpul legislativ; dacă este evident, că în ordinea primă alegerile dietale sunt chemate a ne servì de mijloc spre scopul acesta, atunci anume cu privire la alegeri postulatele imperative sunt: întâi, *participarea zeloasă a poporului întreg*, şi al doilea, *alegerea numai de astfel de bărbaţi, cari, declarându-se pentru proiectul de lege combinat în cauza naţionalităţilor, între deputaţii naţionali din dieta trecută, şi pătrunşi de necezitatea unei par-*

www.dacoromanica.ro

tide politice proprie a naţionalităţilor, nu sunt angajaţi, şi nici nu se vor angajà cu vre-una dintre partidele politice, contrare proiectului de lege susamintit.

Deci *organizarea cât mai perfectă a puterilor naţionale cu naţiunile nemaghiare,* pe baza solidarităţii, ca să devină un *factor politic,* menit a influinţà. cu cunoştinţă deplină a intereselor noastre naţionale evenimentele politice ale patriei, — sunt postulatele politicei noastre naţionale, cari recunoscute de mult prin majoritatea deputaţilor naţionali dela dieta trecută, aşteaptă a fi acum recunoscute şi din partea poporului.

Naţiunea română poate aprobà ori reprobà opiniunea aceasta a deputaţilor naţionali dela dieta trecută, dar nu va fi în stare a abrogà nicicând legea naturală eternă, după care, *numai naţiunea care ştie să lupte pentru libertatea sa, o va posede întreagă.* *Alexandru Mocsonyi* m. p.» *)

*

Cuvintele clare şi înţelepte, înşiruite unul lângă altul, au avut darul de a face, ca scrisoarea aceasta deschisă, dictată de o inimă caldă românească şi de o minte luminată, să fie gustată cu multă plăcere din partea inteligenţei române din zilele acelea. Au publicat-o toate ziarele române şi a cetit-o şi studiat-o fiecare fruntaş român, pentru a-i sorbì înţelesul şi spiritul. Dar ideile cuprinse în scrisoare, principiile politice desvoltate în ea, formează şi pentru noi cei de astăzi îndrumări preţioase pentru străbaterea cu succes a drumului, care duce la izbânde politice, pentrucă adevăr vecinic rămâne afirmarea, că *fără organizare* bună şi desăvârşită nu se pot da lupte politice, că învingeri politice nu se pot raportà decât numai atunci, când *toţi* cei chemaţi şi cei interesaţi întră în ele, dar mai ales stabilirea faptului, că poporul trebue băgat în luptele electorale numai sub steagul unor oameni, nu numai cu bune pregătiri, dar şi *integri, neşovăitori,* cari au în vedere totdeauna binele de obşte, nu interesele proprii, — un postulat în contra căruia s'a cam păcătuit în trecut.

*) Din „*Telegraful Român*“ 1869, numărul 9—10.

www.dacoromanica.ro

Un memorand.

În zece Decemvrie 1868, ziua în care se făceà la Pesta închiderea dietei, a fost subscris în Ardeal, de câţiva fruntaşi români, un memorand, menit să fie prezentat cancelarului austro-ungar *Beust* dela Viena. In 30 Decemvrie 1868, unul dintre subscriitori l-a şi prezentat de fapt cancelarului, care l-a luat în primire cu multă bunăvoinţă şi a promis că-l va studià. Scopul acestui memorand a fost de a informà, de a atrage atenţiunea cancelarului asupra Românilor din Transilvania, cari sunt mereu denunţaţi ca iredentişti, ca dacoromânişti, ca periculoşi pentru monarhie, şi pe baza aceasta sunt spionaţi, persecutaţi şi conturbaţi chiar şi în sanctuarul familiar. Cancelarul a răspuns celuice i-a predat memorandul, că toate acuzele ce se ridică în contra Românilor *vin dela Pesta;* dar va studià memorandul, pentru a se convinge, care este adevărul. La poalele tronului nu s'au dus aceşti fruntaşi români de astădată, pentrucă nu aveau nici o speranţă în vre-un rezultat bun. Şi-au ţinut însă de datorinţă să informeze exact pe cei din jurul tronului, ca prin aceasta să fie împiedecaţi în a mai face nedreptate celui mai credincios şi mai loial popor din monarhia austro-ungară.

Cumcă *cine* sunt fruntaşii, cari au subscris acest memorand, nu mi-a succes să aflu, şi nici aceea, că cine l-a predat cancelarului *Beust.* Din faptul însă, că despre predare s'a trimis imediat raport ziarului «*Românul*» din Bucureşti, şi din faptul, că în chestii mari naţionale *Georgiu Bariţiu* erà colaboratorul şi corespondentul «*Ro-*

www.dacoromanica.ro

mânului» deduc, că el a fost încredinţat din partea subscriitorilor cu predarea. Presupunerea mi-o întăreşte şi faptul, că tot în «*Românul* a fost publicată şi partea mai însemnată a memorandului, pe care o reproduc după cum urmează:

«...De-ar cunoaşte tronul pe oamenii din Transilvania şi toată starea acestei ţări, aşa precum a cunoscut-o odinioară fericitul Iosif II, atunci şi numai atunci s'ar convinge despre secularele şi sistematicele perzecuţiuni şi calumnii, câte se pun în mişcare asupra naţiunii române.

Dela anul 1830 până la 1848 ne făceau cu sila rusolatri, iar dela 1848 încoace ne fac dacoromânişti. Noi nu negăm, că ideea Dacoromâniei există deja. Însă autorii, propagatorii şi nutritorii ideii dacoromanice sunt şi au fost dela început Maghiarii şi Saşii. Aşa Maghiarii şi Saşii o propagă şi astăzi pe fiecare zi. Ei strigă Românilor până şi în adunările publice municipale: «Mergeţi în Valahia, căci acolo este ţara voastră».

Primul autor şi propagator al ideii dacoromanice a fost la noi eruditul paroh săsesc *Roth* junior. Acel bărbat publicase în Sibiiu o cărticică, în care recomandă Saşilor transilvăneni cu tot dinadinsul încorporarea cu Moldo-România. Acel bărbat sas plecase din punctul de vedere, că s'ar puteà, ca monarhia austriacă să se desfiinţeze, iar în acel caz nicì Saşii, nici Românii din Transilvania nu vor mai puteà suferì domnia cea foarte..... a Maghiarilor.

Dela 1850 până la 1857 o parte a emigraţiunii maghiare, care petreceà în Paris, Londra, Bruxela, Constantinopol etc. convenind pe acolo cu emigraţiunea moldo-românească, la mai multe ocaziuni promiteà acesteia ocuparea şi încorporarea Transilvaniei. Este apoi ştiut, că dela 1857 până la 1863 şi 64 se aflau mai mulţi emigranţi în România. Acei emigraţi, sperând, că moldo-românii le vor fi de ajutor la sfărmarea monarhiei austriace, le promiteau acestora ceriul şi pământul, prin urmare şi Transilvania. Se cuvine însă a observà foarte bine, că guvernul lui Alexandru Ioan I. Cuza niciodată nu a pus temeiu pe acele promisiuni, şi nu le-a acceptat, ci acel guvern numai cât ospătà bine pe acei emigraţi, îi ajutà cu bani şi îi trimeteà mai departe.

În anul 1859, luna lui Martie, generalul *Klapka* venise la Cuza cu porunca precisă dela împăratul Napoleon, în cuprinsul

www.dacoromanica.ro

de a călcà în Transilvania cu braţ armat. Cuza nu ascultă de acea poruncă, ceeace i-s'a imputat foarte greu dela Paris. Memorialul dela 1860, subscris de Ludvig Kossuth, Klapka şi Lud. Teleki, publicat în mai multe ziare, ne este cunoscut la toţi şi contele Andrássy ar face foarte bine dacă l-ar aduce la cunoştinţa Maiestăţii Sale. Esenţa, sâmburele acestui memorand este: Sfărmarea monarhiei austriace!

Regimul absolutistic şi regimul de acum al Maiestăţii Sale încă a făcut tot ce se puteà, pentruca să propage ideea dacoromână cu tot dinadinsul. O mare mulţime de oameni tineri, dintre cari mulţi de talente imperioase şi de purtări nepătate, sunt daţi la o parte şi persecutaţi sub diferite pretexte de nimic, şi aşa ei se văd siliţi a-şi părăsì patria, ducând însă cu sine simţământul mâniei şi al durerii. Pentruce se exilează Românii înzestraţi cu ştiinţă din patria lor în România? Iată pentruce. Pentruca adversarii să poată strigà pe urma lor: Vedeţi, aceştia sunt trădătorii de patrie şi de tron! Se înţelege însă, că aceşti tineri în România nu sunt lăsaţi pe strade şi fură aplicaţi în funcţiuni, fiecare după capacitatea sa. Şi pentruce nu se dă limbei româneşti în această ţară nici o sferă de activitate? La aceasta se răspunde, că limba română nu este cultivată de ajuns. Dar de cine şi când s'a dat ei ocaziune de a se cultivà? Şi cu toate acestea şi în mânia tuturor pedecilor câte i-se aruncă în cale, *această limbă va ţineà în cel mai scurt timp concurenţa cu oricare altă limbă din Ungaria şi Transilvania.*

Pentruce se impută Românilor, ca cea mai mare crimă, că ei de 18 ani, ba totdeauna, au ţinut la unitatea monarhiei? Bine, astăzi această virtute nu se mai cere dela ei în înţelesul de mai nainte. Acuma li-se cere, ca să susţină dualismul, pentrucă, precum li-se spune lor, aşa e voia monarhului. Iarăş bine! Numai să nu pretindă nime dela Români, *ca ei să adopte dualismul cu nu ştiu ce entuziasm!* Ei poate că vor fi ascultători şi în acest punct. Pe cât ştim noi însă, *niciodată Românii nu vor acceptà dualismul cu preţul existenţei lor naţionale,* şi în veci nu se vor îndupleca, pentruca să ajute întemeierea şi prosperarea predomnirii unui alt popor peste dânşii, nici că vor suferì vre-odată, ca Ungurenii să dispună de toate venitele Transilvaniei după placul lor neţărmurit.

Procesul pentru pronunciamentul dela Blaj a fost curat o intrigă tragicomică. Rapoartele cari au mers în sus în acea

www.dacoromanica.ro

cauză au avut toate aceeaş sorginte. Toate au fost pregatite şi puse în scenă după un plan premeditat. În privinţa aceasta chiar şi gendarmeria fù ameţită în tot înţelesul cuvântului, acum ca şi în anii 1854 şi 1859.

Pe Românii din monarhia austriacă nu poate şi nu trebue să-i tragă la răspundere nimeni din cauză, că în anii 1854 şi 1855 generalii şi bărbaţii de stat ai Austriei prin purtările lor brutale au smuls şi au desrădăcinat din toate clasele poporului moldo-românesc fără nici o distincţiune orice simpatii şi orice încredere către Austria. Iar apoi consulii câţi au fost până acuma ce făcură ei? O, despre aceasta încă s'ar puteà zice foarte multe. Chestiunea aceasta însă merită, ca să fie pertractată într'un memorial, ce trebue să se compună în adins spre acest scop.

Iar dacă astăzi ziarele cele mai mari din Viena vorbesc despre principele unui popor sălbatic, despre principele unui popor de purcari, despre oficerii româneşti ca eroi de şurţuri, şi dacă aristocraticul «*Hírnök*» pretinde, ca principele *Carol I* să fie prins şi adus în robie la Muncaci, şi dacă un căpitan maghiar, anume, *Kápolnai*, scrie în foaia militară, că poporul românesc nu este nici mai mult, nici mai puţin, decât o adunătură de trei milioane de Ţigani, şi dacă Dr. *Carol T. Richter* în «*Presse*» din 30 Octomvrie zice, că aristocraţia românească îşi trage originea sa din cocina porcilor, şi dacă spiritele prin toate aceste insulte scârnave se irită în gradul cel mai înalt, şi dacă apoi ziaristica din Bucureşti iese şi ia pe câmpul de bătae, în contra acestui fel de insulte nemaiauzite: apoi *pentru toate acestea să fie pedepsită naţiunea românească din Transilvania?* Să spunem drept, această tratare înseamnă curat a lovì pe întreaga naţiune cu piciorul şi a o repezì cu forţa în braţele *altei puteri străine!*

Adversarii gălăgesc multe despre agitatori în popor. Dar ce alţi agitatori mai trebuesc aici, când ţara e plină de oameni, cari formară nenumăratele bande de hoţi şi asasini? Şi care agitaţiune poate să aibă efecte mai funeste, în orice ţară, decât agitaţiunea ce se produce prin o administraţiune a justiţiei, care este cea mai rea şi cea mai obscură din toate? Dar apoi tocmai aşa este în timpul de faţă în ţara noastră. Însă răul cel mai mare în această privinţă se manifestă în împrejurarea cea mai tristă din lume, că adecă poporului nicăiri nu-i este permis a rèclamà în contra acestei justiţii... pentrucă despotismul auto-

www.dacoromanica.ro

ritaţilor politice, aşa numiţii solgabirăi şi vîceşpani, au îngrijit foarte bine, ca temniţele să se umple şi îndesuiască cu tot felul de reclamanţi ...

Atâta a fost publicat din memorand în ziarul din Bucureşti *Românul*›, în care se mai spuneà, cum cancelarul *Beust* a ascultat cu mare atenţiune expunerile fruntaşului român, care i-a predat memorandul, şi i-a mulţămit pentru pasul întreprins. La câteva zile după publicarea memorandului, presa maghiară şi cea germană a alarmat apoi lumea cu ştirea, că România pregăteşte un memorand cătră marile puteri europene, de cuprinsul, că Transilvania are drept la autonomie proprie. România nu are intenţiunea să o adnexeze, ci cere, ca Transilvania să formeze un principat autonom, care numai prin identitatea naţionalităţii stă în oarecare legătură cu România . Ştirea a izvorît probabil din *neînţelegerea* memorandului publicat în ziarul «*Românul*› din Bucureşti, ori apoi scornitorul ştirii din adins a căutat să întortocheze lucrul şi să-l prezinte în altă formă, neplăcută — *Vienei.* Ziarul «*Pester Lloyd*› dase ştirea cu următorul comentar: E invederat, că cu acest efect de teatru în toată regula *vreau să pună chestiunea Transilvaniei la ordinea zilei în diplomaţia europeană*, şi aceasta într'un mod, ca la cazul, când conflictul greco-turc va degenerà într'un rasboiu, *România să poată începe conflict cu Ungaria.* Că principele Carol a apucat pe această cale alunecoasă, aceasta o dovedeşte pe deplin între altele faptul, că el a ordonat concentrări de trupe la frontiera Transilvaniei›.

Aşa s'a făcut, ca de nenumărate alteori, din adins, ori din nepricepere, din ţânţar armăsar, spre seducerea opiniunii publice din ţară şi străinătate, căci cum s'a spus, memorandul nu a avut alt scop, decât acela de a *informà* şi a *desvinovăţì* pe Români. Şi alta nu s'a făcut, decât s'a dat un memorand cancelarului *Beust.*

www.dacoromanica.ro

Adunare națională în Timișoara.

Cu datul 20 Ianuarie n. 1869, Antoniu de *Mocsonyi*, fost președinte al clubului parlamentar național român în sesiunea premergătoare a dietei ungare, a adresat inteligenței române din părțile Ungariei și ale Banatului următorul apel:

«Mișcările pentru alegeri la dieta viitoare s'au început și decurg pretutindenea cu o interesare serioasă și generală. Vedem toate partidele prin toate părțile adunându-se în dese conferențe, organizându-se și desfășurându-și toată activitatea pentru o întrecere, o luptă nobilă, constituțională. Numai partida naționalităților din patrie, și anume, partida noastră națională nu s'a servit încă de acest drept constituțional, nu s'a organizat încă, și nu a început încă a-și desfășură activitatea solidară, omnilaterală, măcar că abia poate să existe partidă de interese, de aspirațiuni și de lipse atât de mari și legitime, ca și ale ei.

Fiind deci, că timpul alegerilor se apropie, servindu-mă și eu de dreptul ce trebue să-l dee cetățenilor liberi oricare constituțiune ce-și pretinde acest nume, urmând totodată provocațiunii ce mi se face din partea mai multor domni naționaliști, îmi iau libertate a învită stimata inteligență națională, sau din părțile cele mai îndepărtate *pe reprezentanții încrezuți ai ei și ai poporului,* la o adunare și conferență frățească publică în *Timișoara,* pe ziua de 26 Ianuarie v. (7 Februarie n.) 1869, înainte și după amiazi.

Ca programă recomand din parte-mi: 1. Constituirea adunării prin alegerea unui președinte și a unui notar sau raportor. 2. Comunicarea de păreri întru interesul cauzei naționale și despre mijloacele de a-l apără și înaintà la ocaziunea alegerilor

www.dacoromanica.ro

pentru dietă. 3. Combinări şi aducerea de deciziuni în ambele părţi (direcţiuni).

Domnii cari vor aveà zelul şi bunătatea de a se înfăţişà, sunt rugaţi a se însinuà la domnul advocat *Stefan Adam,* unde vor aflà localitatea adunării. Sâmbătă, în preseara adunarii, se va ţineà în casa familiei noastre, în cetate, faţă de poarta Fabricului, o conferenţă privată pregătitoare, la carè sunt poftiţi toţi ceice se vor fi aflând pe acel timp în Timişoara.

Verpelet, 8/20 Ianuarie 1869. *Antoniu Mocsonyi* m. p.» *)

Adunarea s'a ţinut în ziua pe care a fost convocată, şi a avut succes desăvârşit. Inteligenţa română s'a prezentat în număr foarte mare, atât din Banat, cât şi din părţile Ungariei. Venise chiar şi o delegaţiune anume trimisă din partea comitetului naţional sârbesc din Neoplanta, sub conducerea energicului luptător naţionalist *Svetozar Miletici,* ca să asiste la adunare şi să iee act despre hotărîrile ce se vor aduce, pentruca să le poată comunicà partidului naţional sârbesc spre conformare.

Erà zi de Duminecă. La oarele 9 dimineaţa s'a ţinut consfătuire prealabilă, în casele familiei de *Mocsonyi.* Au fost desbătute pe scurt obiectele ce erau să fie puse la ordinea zilei în conferenţă, s'au împărţit rolurile cu privire la vorbiri şi la propuneri şi s'a luat hotărîre, ca din considerare, că sunt veniţi mulţi Sârbi la conferenţă, un notar al adunării să fie ales din sinul lor. La oarele 11 s'a ţinut apoi adunarea în sala redutei celei vechi orăşeneşti (astăzi nu mai există), în care şi-au dat întâlnire peste 500 de persoane inteligente române. Când şi-au făcut întrarea în sală membrii familiei de Mocsonyi: Antoniu, George, Alexandru, Zeno, Eugeniu şi Victor, însoţiţi de Vichente Babeş, Constantin Radulescu şi de Dr. Svetozar Miletici, cei prezenţi în sală i-au primit cu sgomotoase Să trăiască» şi Jivio !

Locul prezidial îl ia Antoniu de *Mocsonyi,* convocătorul adunării, care mulţameşte întâi celor ce au dat ascultare învitării sale şi s'au prezentat la întrunire în număr atât de frumos, apoi, rugându-se să fie dispensat de a conduce adunarea, propune să fie aclamat prezi-

*) Din *„Telegraful Român"*, 1869, numărul 6.

www.dacoromanica.ro

dent al conferenţei Constantin *Radulescu*, advocat în Lugoj.

Aclamat fiind de prezident al întrunirii, *Radulescu* numeşte notari pentru purtarea protocoalelor şi declară conferenţa şi discuţia de deschisă.

După o desbatere lungă şi animată, la care au luat parte şi Sârbii, *conferenţa naţională română din Timişoara* votează următoarele rezoluţiuni:

1. «Conferenţa naţională generală din Timişoara exprimă mulţămită domnului *Antoniu de Mocsonyi* pentru convocarea conferenţei. Totodată se declară recunoştinţă tuturor membrilor ilustrei familii de Mocsonyi pentru trecut şi încredere pentru viitor, cu rugarea, ca dânşii, sau câte unul dintr'ânşii, şi de acì înainte pururea, de câteori va cere trebuinţa, să-şi ridice vocea şi să adune şi sfătuiască şi să conducă inteligenţa poporului în lupta pentru naţionalitate.

2. Se respică vot de încredere şı recunoştinţă publică deputaţilor naţionali dela dieta trecută, cari votară pentru proiectul de lege combinat în cauza naţionalităţilor între deputaţii români şi sârbi. *Acel proiect de lege se declară de al conferenţei*, şi el se va susţineà şi apără şi mai departe, cu toate mijloacele legale.

3. Se recunoaşte de un mijloc legal eficace şi se va înfiinţà *o partidă politică naţională de sine stătătoare*, ai cărei membri să nu stee în legătură şi în solidaritate cu altă careva partidă politică.

4. Se statoreşte urmatoarea programă pentru partida politică naţională de sine statătoare:

a) Solidaritate cu naţiunile patriei de asemenea interes;

b) In cauza naţionalităţilor *ţinerea la proiectul de lege al deputaţilor români şi sârbi din dieta trecută;*

c) In cauza Transilvaniei *ţinerea la cunoscutul proiect de rezoluţiune al deputaţilor români.*

d) Fiindcă după experienţele de până acum n'a putut a nu fi observat un fel de nex intern între art. de lege XII din 1867 şi între negaţiunea egalităţii de drept pentru naţiunile nemaghiare: din cauza aceasta este datorinţa partidei naţionale a privì acest articol

www.dacoromanica.ro

de lege şi din acest punct de vedere şi *a-l combate cu toate mijloacele legale.*

e) *Spriginirea programului naţional al Croaţilor, în privinţa autonomiei ţării lor.*

f) Regularea municipiilor *pe baza cea mai largă a democraţiei şi autonomiei.*

g) Adoptarea principiilor liberalismului şi democraţiei în toate sferele organismului vieţii publice.

5. Insinuaţiunile ce se fac naţionaliştilor români din diferite părţi contrare, ca şi cum cauza lor naţională în mişcările şi luptele întru interesul aceleia ar cuprinde atacuri contra tronului, patriei şi constituţiunii, ca unele ce stau în contrazicere cu caracterul, cu tot trecutul şi prezentul naţiunii române, şi aşa dară ca neîntemeiate, ca tendenţioase calomnii, întru interesul patriei se iau la cunoştinţă cu cea mai mare părere de rău, fiind ele calificate de a îngreunà şi periclità desvoltarea şi fericirea patriei comune, iar întru interesul adevărului se resping cu toată rezoluţiunea.

6. In lupta pentru naţionalitate, Românii din Ungaria şi Banat, faţă cu alegerile şi cu dieta, vor urmà *politica de activitate.*

7. Candidaţii şi respective deputaţii naţionali au a se obligà cu parola de onoare, că se vor ţineà de partida naţională şi de programa ei.

8. *Nici un deputat naţional nu poate primì vre-un oficiu de stat.*

9. Pentru priveghiare asupra alegerilor şi pentru conducerea şi sprijinirea lor în toate, întru interesul partidei naţionale, se va înfiinţà:

a) Un comitet *central* în Timişoara, din cel puţin 15, cel mult 25 membri din loc şi de prin părţi, iar prin mijlocirea acestuia se vor înfiinţà

b) comitete naţionale *particulare, în toate comitatele* în cari încă nu există. Mai departe, prin stăruinţa acestora se vor înfiinţà

c) comitete *cercuale,* prin toate cercurile şi comunele, comitete cari vor stà în coatingere între sine, în legătură şi conlucrare cu comitetele comitatense, şi respective cu comitetul central.

www.dacoromanica.ro

d) Comitetele cercuale vor avea nemijlocita îngrijire, ele vor lucrà şi de-adreptul şi prin comitetele comunale, ele vor conduce la înscriere şi la votare pe alegători, şi tot ele vor mijlocì adunarea pentru a pune candidat şi a-i luà acestuia parola naţională, precum şi pentru oricare altă trebuinţă.

Când un cerc nu ar aveà candidat naţional, sau nu s'ar puteà întrunì pentru punerea unui atare, — el, respective partida naţională de acolo, va face apel la comitetul comitatens, respective central, şi acesta va întrevenì cu sfatul său şi cu conlucrarea sa.

e) Comitetele sunt împuternicite a încheià compromise cu alte partide politice, întru interesul alegerilor naţionale. Comitetele cercuale însă pururea numai cu ştirea şi pe lângă sfatul comitetului superior».*)

In aceeaş zi, seara, o conferenţă mai intimă s'a ţinut în casele familiei Mocsonyi, pentru alegerea comitetului central, chemat să reprezinte interèsele partidului naţional român şi să pună în executare hotărîrile conferinţei naţionale.

In comitet au fost aleşi următorii: Dr. Alexandru Mocsonyi, Lazar Ionescu, Melethiu Dreghiciu, Stefan Adam, Mircea B. Stănescu, P. Alexandru, A. Săcoşian, Vincenţiu Popu, Georgiu Crăciunescu, Petru Popoviciu, V. Seiman, Traian Lungu, N. Nicolaevici, T. Ţieranu, N. Christianu, S. David, V. Grozescu, A. Popoviciu şi I. Ciacovanu.

Comitetul s'a constituit imediat, alegând prezident pe *Alexandru Mocsonyi.*

Pe seama alegătorilor români comitetul central a compus o instrucţiune amănunţită, cu privire la atitudinea ce au să o observe aceştia faţă de alegerile pentru dietă, instituind şi comitete *cercuale* în toate cercurile electorale cu poporaţiune română. Instrucţia a fost de următorul cuprins, pe care-l iau din ziarul «*Drapelul*», anul 1904, numărul 93:

1. În fiecare cerc de alegere, în care se află Românii în număr destul de însemnat pentru a puteà, sau decide, sau măcar

*) Din „*Tel. Român*“ 1869, Nr. 12.

www.dacoromanica.ro

numai influinţà alegerea de deputat cu voturile lor, are să se înfiinţeze numai decât câte un *comitet cercual,* în careva loc de frunte sau careva loc potrivit, pentru de a priveghià şi conduce pregătirile la alegere şi apoi înseşi alegerile.

2. Comitetul cercual poate să stee din mai multe sau mai puţine persoane, dupăcum va cere trebuinţa; spre toată întâmplarea însă el să aibă cel puţin trei membri în loc, cari să se poată întruni şi consultà în toată oara şi să poată lucrà necurmat.

3. Comitetul cercual, când el se înfiinţează de sine, adecă prin fruntea alegătorilor din cerc, tot aşa de sine îşi alege şi pe prezidentul şi pe membrii săi; dar unde o astfel de înfiinţare de sine nu se poate întâmplà fără marî greutăţi şi întârziere, acolo el se înfiinţează prin mijlocirea comitetului comitatens, sau central.

4. Comitetul central, prin prezidentul, sau careva membru bine cualificat al său, se va pune îndată în atingere şi legătură cu comunităţile din cerc, căutând în fiecare comună câte unul, doi, trei sau şi mai mulţi bărbaţi de încredere, şi prin aceştia mijlocind a se formà şi în fiecare comunitate câte un comitet local sau comunal, tot spre scopul înaintării intereselor naţionale, atât la conscrierea alegătorilor, cât şi la conducerea lor mai departe.

5. Comitetul cercual va grijî şi de-a dreptul şi prin comitetele comunale, ca prin toate comunităţile toţi câţi dupa lege au dreptul de a puteà fi alegători să se înveţe şi îndemne a se folosì de acest frumos drept întru interesul naţionalităţii, legii şi limbei noastre, şi aşadară a se înscrie de alegători şi apoi a merge cu toţii la alegere şi a-şi da votul pentru candidatul naţional.

6. Spre scopul acesta comitetul cercual va trebuì să fie pururea în evidenţă despre toate ce privesc la alegere; adeca să aibă date din toate comunele, despre toţi câţi au cualificaţiunea de a puteà fi înscrişi de alegători; să aibă liste acurate despre toţi câţi s'au înscris în fiecare comună, şi anume, câţi Români şi câţi neromâni s'au înscris, şi neadormit să privegheze, ca Românii, — cărora se fac greutăţi din partea comisiunei conscrietoare, sau cărora se deneagă conscrierea, — să fie învăţaţi şi conduşi, cum să păşească pentru a-şi câştigà dreptul, adecă, cum şi unde să-şi reclame dreptul?

www.dacoromanica.ro

7. Una dintre cele mai de frunte datorinţe şi îngrijiri ale comitetului cercual trebue să fie: *a cercà credinţa politică şi naţională a celorce se îmbie de candidaţi.* Fiind adecă, că nu se poate nici închipuì, ca alegătorii români să vrea a alege deputat altfel decât de interesul şi credinţa lor naţională română, pentru aceea conferenţa naţională, în rezoluţiunea a VII-a a aflat de neapărată lipsă, ca tot candidatul, care va dorì a fi ales de deputat prin Români, pentru Români, *să se lege cu parola de onoare, că va ţineà pururea la partida şi la programul naţional.* Deci comitetul cercual va aveà a luà la examen şi parolă şi pe candidatul pe care va vreà a-l recomandà alegătorilor români de deputat, şi fără astfel de parolă să nu recómande, decât numai în caz de compromis cu altă partidă şi după conţelegere cu comitetul central.

8. Când vre-unui comitet cercual i-s'ar îmbià vre-o învoială sau compromis din partea cutărei partide, pentru scopul înlesnirei alegerii, el îndată va înştiinţà aceasta comitetului central şi se va folosì de sfatul aceluia.

9. În cazurile, când comitetul cercual ar întimpinà greutăţi şi pedeci în lucrarea sa şi nu şi-ar ştì ajutà, va aveà a se adresà îndată cătră comitetul central şi a-i cere sfatul şi ajutorul.

Despre felul cum a decurs adunarea naţională din Timişoara s'a publicat în ziarul *Albina*, numărul 12 din anul 1869, următorul raport amănunţit:

«La apelul domnului de Mocsonyí s'au înfăţişat o mulţime de bărbaţi sârbi de toată plasa din Timiş, Bacica, Torontal, şi apoi *Dr. Svetozar Miletici,* ca reprezentant al comitetului naţional din Neoplanta. Părţile Aradului, Lugojului, Oraviţei, erau reprezentate prin delegaţii comitetelor naţionale şi prin alţi bărbaţi de frunte, iar părţile dela Tisa şi Dunăre, ca Sânt-Nicolaul-mare, Comloşul şi confiniile militare încă, precum şi raportori ziaristici din Pesta, Viena şi Praga. Duminecă dimineaţa la 9 oare se ţinù o conferenţă privată la casele familiei de Mocsonyi, în cauza statorirei ordinei şi a împărţirei rolelor principale.

La 11 oare casa redutei cetăţii erà îndesată de auditori, şi întrând şase din domnii Mocsonyi, Antoniu, George, Alexandru, Zeno, Eugen şi Victor, apoi d-l V. Babeşiu, Miletici etc. fură primiţi cu «*Să trăiască*» şi cu «*Jivio*» îndelungate.

Domnul Antoniu Mocsonyi mulţămeşte bărbaţilor adunaţi la conferenţă, şi anume fraţilor Sârbi, pentru zelul cu care au

www.dacoromanica.ro

îmbrăţişat cauza naţională, şi propune constituirea conferenţei prin alegerea prezidiului, pe care, oferindu-i-se de către adunare, declină a-l primi şi propune pe advocatul din Lugoj *Constantin Radulescu*, care şi primeşte prezidiul şi propune de notari pe domnii *M. B. Stănescu*, advocat în Arad şi *Dem. Dolga*, literat sârb, apoi pe *Vincenţiu Pop*, advocat şi proprietar în Jebel ca raportor, şi fiind bine primiţi de adunare, preşedintele declară adunarea de constituită şi anunţă trecerea la desbateri, după programă.

Se scoală domnul *Dr. Miletici* şi în limba sârbească «fiindcă n'are norocirea a fi învăţat româneşte», prezentându-se ca delegat din partea comitetului sârbesc naţional central din Neoplanta, salută totodată şi în numele număroşilor Sârbi prezenţi conferenţa, şi o asigură de simpatia generală a Sârbilor. *(Jivio* şi *Să trăiască* frenetice).

Se scoală d-l *Stănescu*, şi în cuvinte alese mulţămeşte d-lui Antoniu de Mocsonyi pentru convocarea acestei adunări, spre un scop atât de măreţ şi urgent, şi propune a se trece această mulţămită la protocol, dacă ar fi să se facă protocol, şi a se declară recunoştinţă tuturor membrilor ilustrei familii de Mocsonyi pentru trecut şi încredere pentru viitor, cu rugarea, ca dânşii, sau câte unul dintr'ânşii, şi de acî încolo, de câteori va cere trebuinţa, să-şi ridice vocea, să se adune şi sfătuiască şi conducă inteligenţa poporului în lupta pentru naţionalitate.

Se primeşte propunerea cu cea mai vie şi generală însufleţire şi se cere din toate părţile să se facă protocol şi să se exprime la protocol aceasta dorinţă.

Preşedintele: Aşa dară se va face protocol şi propunerea domnului *Stănescu* se va trece la protocol, ca votul comun al conferenţei.

la cuvântul d-l *Vincenţiu Pop.* Motivează şi propune vot de încredere şi recunoştinţă publică deputaţilor naţionali dela dieta trecută, cari apărară cu atâta zel şi bravură interesele naţionale. Mai departe propune, ca, fiindcă cauza naţionalităţilor nu e deslegată după lipsa şi dorinţa, şi aşadară spre mulţămirea naţionalităţilor, şi anume a Românilor, cari de prin toate părţile au poftit deslegarea ei pe temeiul proiectului de lege lucrat de deputaţii români şi sârbi: adunarea să declare acel proiect de al său şi să-l susţină şi apere şi mai departe pe cale legală cu toate mijloacele.

www.dacoromanica.ro

Propunerea se primeşte de conferenţă fără desbatere şi dl preşedinte o enunţă de concluz unanim.

Domnul *Dr. Alexandru Mocsonyi,* mânecând din acest concluz, crede, că dacă conferenţa a acceptat proiectul deputaţilor români şi sârbi în cauza de naţionalitate şi voeşte a-l susţineà şi apără ca pe aĭ său şi în viitor, trebue să se gândească *la armele sau mijloacele legale,* cu cari să se poarte lupta pentru realizarea lui, dela care realizare depinde existenţa şi onoarea noastră naţională. In vieaţa constituţională lupta pentru idei, pentru reforme şi drepturi se mijloceşte prin *partide politice,* formate spre acest scop. Deci, fiindcă, dupăcum cu durere ne-am convins, dintre partidele politice, cari până acum există în ţară, nici una nu s'a putut câştigà pentru proiectul nostru în cauza naţionalităţilor, şi aşa dară nici cu una nu ne putem însoţî pentru a luptà într'asta direcţiune, propune *înfiinţarea unei partide de sine stătătoare,* ai cărei membri să nu fie angajaţi cu nici una altă partidă politică din cele dejà existente, iar pentru cazul de primire a acestei propuneri, desfăşură necezitatea de un *program politic,* pe al cărui temeiu ar fi a se constituì şi a lucrà acea partidă naţională.

Se primeşte propunerea în general, fără contrazicere şi discuţiune, şi d-l preşedinte o enunţă de concluz unanim.

Se trece la discuţia specială. Domnul propunător desfăşură şapte puncte din programa pentru partida naţională mai sus votată, şi le motivează câte unul cât mai precis. Anume, urmatoarele: 1. Solidaritate cu naţiunile patriei de asemenea interes. 2. In cauza naţionalităţilor ţinerea la proiectul de lege al deputaţilor români şi sârbi dela dieta trecută. 3. In cauza Transilvaniei ţinerea la cunoscutul proiect de rezoluţiune al deputaţilor români. 4. Fiindcă după experienţele de până acuma n'a putut a nu fi observat un fel de nex intern între art. de lege XII din 1867 şi între negaţiunea egalităţii de drept pentru naţiunile nemaghiare, din cauza aceasta este datorinţa partidei naţionale a privì acest articol de lege şi din acest punct de vedere, şi a-l combate cu toate mijloacele legale. 5. Sprijinirea programului naţional al Croaţilor, în privinţa autonomiei ţării lor. 6. Regularea municipiilor pe baza cea mai largă a democraţiei şi a autonomiei, şi 7. Adoptarea principiilor liberalismului şi democraţiei în sferele organismului vieţii publice.

www.dacoromanica.ro

Punctul 1 şi 2 se primeşte fără contrazicere şi se enunţă ca concluze. La punctul 3 d-l advocat *Atanasiu Rátz* declară, că este greu a primì aceasta propunere îndată, fără prejudecare mai adâncă. Deci propune a se exmite o comisiune din sinul conferenţei, care să iee în cumpăneală acest punct şi să facă raport motivat.

Domnul *Stănescu* este în contra propunerii d-lui *Rátz*, ca a uneia, menită numai a amână sau împedecà desbaterea şi deciderea. Părtineşte punctul chestionat.

Domnul *Dr. Alexandru Popoviciu* respinge şi el cu toată rezoluţiunea propunerea d-lui Rátz, ca neîntemeiată, fiindcă e vorba de o chestiune de o sută de ori desbătută şi lămurită, în dietă şi în ziaristică, dar mai vârtos la Români, pe cari îi atinge mai de aproape. Se miră, cum chiar d-l *Rátz* se poate să nu fie destul de luminat şi orientat în aceasta chestiune. Părtineşte propunerea d-lui Alexandru Mocsonyi. (Aprobări).

Domnul *Tabacovici*, protopop sârbesc, vorbeşte româneşte. Oficiul său nu este a politisà, dar este a învăţà, a luminà şi a apărà poporul, şi pentru aceea a se interesà de tot ce atinge poporul. Crede deci, că fiecărui bărbat şi patriot cult, chestiunea de care e vorba trebue să i fie deplin cunoscută, şi că naţionalistul bun nu poate simţì altcum, decât cum este propunerea d-lui Alexandru Mocsonyi, şi prin urmare din partea sa o primeşte şi o recomandă spre primire îndată. («*Jivio*» şi «*Să trăiască*»).

Domnul *Iulian Grozescu* vreà să lăsăm pe Ardeleni în treaba lor, să nu-i băgăm în programul nostru, ceeace ei, după purtarea lor de câtva timp încoace, abià ar mai merità.

Domnul *Vincenţiu Grozescu*, protopop, ţine că cauza Ardealului este şi cauza noastră. Şi chiar când fraţii noştri de un sânge de acolo ar părăsì cauza Ardealului, noi trebue să o apucăm şi să o apărăm. Deci nu poate fi de acord cu vărul său antevorbitor, ci primeşte propunerea d-lui *Alex. Mocsonyi.* (Aprobări).

Domnul *Christian* laudă virtutea şi luptele Românilor ardeleni din trecut. Ţine la credinţa, că ei iarăş se vor luptà pentru autonomia patriei, numai să se orienteze şi să scape din încurcătura ce le o făcură contrarii. Spre scopul acesta suntem datori să îi sprijinim ca fraţi buni. Deci primeşte propunerea d-lui *Alex. Mocsonyi.* (Aprobări generale).

www.dacoromanica.ro

Domnul *Mihaiu Buneiu* vrea a constată, că Ardelenii, cu inteligenţii şi funcţionarii lor naţionali, cei laşi şi egoistici, nu sunt în stare astăzi a se orientă şi apără ei înşişi. (Acì apoi începe a face o critică ageră unor persoane anumite, prin ce provoacă observaţiunea mai multora, că personalităţile nu pot fi obiect de discuţiune şi preşedintele admoniază pe cuvântător să lase persoanele la o parte) deci d-l *Buneiu* lasă persoanele judecăţii istoriei, şi ţine de neapărată trebuinţă, ca programul nostru să cuprindă şi cauza Transilvaniei, aşa precum a propus-o d-l *Dr. Alexandru Mocsonyi*, cu atât mai vârtos, că şi contrarii noştri politici pretind dreptul de a se interesà şi a dispune de ea. (Aprobări).

Domnul *Ioan Mişici,* advocat, pretinde cu cunoscuta sa elocvenţă, să respectăm legalitatea, să aţintim îmbunătăţiri tot numai prin lege şi să nu atacăm pe faţă uniunea, ci din contră, să ne pronunţăm *pentru participarea Românilor ardeleni la dieta ungurească din Pesta*, ca să stăruiască acì pentru vindecarea nedreptăţilor ce li s'au făcut. («Să trăiască Mişicí!)

Domnul *Alexandru Mocsonyi* spune d-lui *Mişici,* că legalitatea nu o atacă, nici uniunea, aceea este desluşită aiurea, şi vorba e numai, că ce cere interesul şi onoarea Românilor, şi pentru ce, sau în ce direcţiune avem să lucrăm noi? Fireşte, tot *pe cale legală.* Aceea, ca să vină, ori să nu vină Românii ardeleni la dieta ungară, nu se cuvine să discutăm şi decidem noi aicea. Insă dacă ar fi să ne pronunţăm, ar trebuì să ne pronunţăm *în contra venirei,* abstrăgând dela alte grele motive, măcar şi numai pentru legea lor electorală, care le face imposibilă reprezentarea şi apărarea cu onoare. Recomandă a i-se primì punctul 3 din program.

După manifestaţiuni energice din toate părţile pentru primire, preşedintele enunţă primirea punctului 3 din programa propusă de *Dr. Alex. Mocsonyi,* cu mai toate voturile contra 2 sau 3. Vine punctul 4, cu privire la art. de lege XII din 1867.

Domnul *Atan. Rátz* pretinde, că chestionatul articol de lege este un pact între ţară şi monarh, şi aşa dară e neatacabil. Cere ca acest punct, sau întreg să se şteargă, sau să se restrângă numai la partea aceea a articolului de lege, care este contrară naţionalităţilor.

Domnul *Stefan Perian* primeşte şi recomandă propunerea d-lui *Alexandru Mocsonyi.* Legea este lege, şi prin urmare, încât

www.dacoromanica.ro

este stricăcioasă, trebue combătută şi schimbată pe cale legală. Iar cumcă legea chestionată are partea sa cea rea pentru cauza noastră naţională, însuş dl *Rácz* a conces. Cumcă articolul este, nu numai atacabil, ci chiar atacat, ne dovedesc programele tuturor stângelor. (Adevarat).

Preşedintele la manifestaţiunile generale pentru primire, enunţă de primit punctul 4 al programului propus, cu toate voturile, contra unul. Se ceteşte punctul 5, referitor la Croaţia.

Domnul *Atanasiu Rátz* neagă, că ar mai există chestiune croată, dupăce aceea s'a deslegat prin învoiala reciprocă între dieta Croaţiei şi a Ungariei. Zice, că numai o fracţiune croată naţională este încă nemulţămită. Deci cere a se şterge acest punct din program.

Domnul *S. Miletici* (sârbeşte) arată cum a fost acea împăcăciune, cum s'a compus dieta Croaţiei după o lege rea electorală, şi cum deci pactul între Croaţia şi Ungaria nu se poate primì de definitiv. Sprijineşte propunerea d-lui Alexandru Mocsonyi.

Domnul *Stănescu* neagă, că cutare pact politic ar fi nestrămutabil. Domnul Rátz însuş a recunoscut, că există o partidă naţională în Croaţia, care e nemulţămită cu acel pact şi îl combate. Deci noi ca partid naţional vrem să ţinem, faţă de contrarii noştri, cu acel partid. («Să trăiască» şi «Jivio»)!

Domnul *Vincenţiu Grozescu* tot asemenea sprijineşte propunerea d-lui *Alex. Mocsonyi*, iar preşedintele, la cererea comună, enunţă primirea punctului 5, cu mai toate voturile.

Dr. Svetozar Miletici mulţămeşte în numele Sârbilor pentru primirea punctului 5 în programul partidului naţional român. Se simte cu atât mai vârtos îndemnat a o face aceasta, cu cât şi la Becicherecul-mare, în conferenţa Sârbilor, s'a descoperit din partea Românilor mulţămire pentru primirea cauzei Ardealului în programul partidului naţional sârbesc.*) (Aprobări).

*) În 28 Ianuarie n. 1869 au ţinut Sârbii această mare adunare naţională în Becicherecul-mare, pentru a se consultà în chestia alegerilor. Au participat 309 de fruntaşi, de prin toate părţile Banatului, locuite de Sârbi. S'a votat cu unanimitate următorul program naţional:

Apărarea chestiunii de naţionalitate, pe baza cunoscutului program al deputaţilor sârbi şi români. Apărarea chestiunii sârbeşti pe baza dreptului istoric. Sprijinirea programului naţional al Croaţilor, cu privire la autonomia ţării lor. *Apărarea integrităţii autonomiei Transilvaniei, pe baza dreptului public al acesteia.* Sprijinirea opoziţiei ungureşti în instituţiunile democratice, liberale ale statului. Apărarea autonomiei ţărilor slave de dincolo de Leitha. *Procedere solidară întru toate cu Românii.* Apărarea politicei de neintervenţiune şi de eliberare cu privire la popoarele din Orient. S'a ales un comitet central, cu reşedinţa în Neoplanta.

www.dacoromanica.ro

Dl *Atanasiu Rátz* zice, că dl *Miletici* nu este împuternicit a mulţămî în numele Sârbilor, neavând mandat dela ei.

Domnul *Babeşiu* aduce aminte d-nului *Rátz,* că domnul *Miletici* s'a prezentat şi a fost primit în conferenţă, ca reprezentant al comitetului central sârbesc, iar dl *Miletici* spune dlui *Rátz,* că îi va arătà şi împuternicire formală.

Domnul *Tabacovici* constată, că în adunare sunt mulţi Sârbi, şi dl Rátz să binevoiască a luà declaraţia dlui *Miletici,* ca făcută în numele acestora. («Jivio»).

Se trece la punctul 6 şi 7 din programul propus şi acelea se primesc cu unanimitate, fără contrazicere. Dl preşedinte enunţă aceasta şi constată, că aşadară programul formulat de dl Alexandru Mocsonyi, pentru partidul naţional, este primit de conferenţă în tot cuprinsul, aşa zicând, mai tot cu unanimitate! (Aşa e).

Se scoală acum domnul *Babeşiu* şi luând îndemn din unele observaţiuni chiar şi aici făcute, dar mai vârtos din neîncetatele însinuaţiuni ce se fac naţiunii române şi anume, partidei naţionale şi opoziţionale din partea contrarilor, cu gura şi prin ziarele lor, ca şi cum aspiraţiunile, luptele, mişcările ei ar fi în contra legilor, în contra integrităţii patriei, ba chiar în contra tronului, desfăşură într'un discurs mai lung, ce va să zică legalitatea, cari sunt aspiraţiunile noastre şi cu ce fel de mijloace lucrăm a le realizà? Dovedeşte lămurit, că atât aspiraţiunile cât şi mişcările şi luptele naţiunii române, pururea au fost şi au rămas legitime şi pe calea legilor, şi în tot trecutul şi prezentul nu există caz, ca Românii să fi aţântit şi lucrat în contra tronului. Deci domnul *Babeşiu* ţine acelea insinuaţiuni de calumnii tendenţioase şi cu părere pe rău le arată partea lor cea foarte periculoasă pentru patrie în general, iar pentru partida domnitoare şi pentru naţiunea noastră deschilinit. Face apoi propunerea, ca conferenţa, faţă de acelea insinuaţiuni să se pronunţe solemnel, primind următoarea *rezoluţiune:*

«Insinuaţiunile ce ni se fac din diferite părţi contrare naţionalităţii noastre, ca şi cum cauza noastră şi mişcările şi luptele noastre întru interesul aceleia ar cuprinde atacuri în contra tronului, patriei, sau constituţiunii, ca unele ce stau în contrazicere cu caracterul, cu tot trecutul şi prezentul naţiunii noastre, şi aşadară ca neîntemeiate, ca calumnii tendenţioase, întru interesul patriei le luăm la cunoştinţă cu cea mai viuă părere de

www.dacoromanica.ro

rău, fiind ele calificate de a îngreună şi periclită desvoltarea şi fericirea patriei comune. Întru interesul adevărului le respingem cu toată rezoluţiunea». (Strigari generale: Foarte bine, aşa este, primim)!

Preşedintele anunţă de primită cu unanimitate rezoluţiunea propusă.

Domnul *Iulian Grozescu* desfaşură, că în lupta noastră naţională nu este destulă solidaritate, anume, lipseşte solidaritatea activă cu naţiunile nemaghiare. Chiar nici cu fraţii Sârbi nu suntem în completă solidaritate. Propune deci, ca dl preşedinte al conferenţei să se adreseze printr'un apel către acele naţiuni şi să caute a mijlocì solidaritatea necesară.

Preşedintele ţine, că abià ar fi cu scop a se însărcinà persoana sa cu mijlocirea solidarităţii necesare.

Domnul Dr. *Alexandru Mocsonyi* zice, că ideea de solidaritate cu naţiunile de asemenea interes este în fruntea programului nostru, ca punctul prim. Dar calea propusă de dl *Iulian Grozescu* o ţine de greşită. La dietă deputaţii naţionali vor mijlocì solidaritatea, iar afară de dietă vor mijlocì-o comitetele ce se vor înfiinţà prin toate părţile.

Adunarea nu ia propunerea în considerare. Se trece acum la chestia în privinţa alegerilor pentru dietă. Domnul Dr. Alexandru Mocsonyi propune a se pronunţà, cum trebue să fie calificaţi candidaţii, şi respective deputaţii naţionali? Din partea sa ţine, că ei au să fie declaraţi în mod formal *pentru programul şi partidul naţional.*

După desbateri mai îndelungate se primeşte şi aceasta în formă de rezoluţiune, precum şi propunerea d-lui *Misici,* ca deputaţii naţionali *să nu poată primì şi purtà oficii publice,* adecă să nu-şi poată schimbà mandatul cu vre-un oficiu public. În fine domnul *Babeşiu,* cu scop de a completà programul şi de a face posibilă încheierea adunării cât mai curând, propune şi motivează pe scurt următoarea rezoluţiune:

«Pentru privegherea asupra alegerilor şi conducerea şi sprijinirea lor în toate, întru interesul partidei naţionale se va înfiinţà: 1. Un comitet central în Timişoara, de cel puţin 15 cel mult 25 membri din loc şi de prin părţi, iar prin mijlocirea acestuia se vor înfiinţà: 2. Comitete naţionale particulare în toate comitatele unde nu există încă. Mai departe, prin stăruinţa acestora se vor înfiinţà: 3. Comitete cercuale prin toate cercurile şi comu-

www.dacoromanica.ro

nele, cari comitete vor stà între sine în atingere, în legătură şi în conlucrare cu comitetele comitatense, şi respective cu comitetul central. 4. Comitetele cercuale vor aveà nemijlocita îngrijire. Ele vor lucrà şi de-adreptul şi prin comitetele comunale. Ele vor conduce la înscriere şi votare pe alegători, şi tot ele vor mijlocì adunări pentru a pune candidat şi a-i luà acestuia parola naţională, precum şi pentru oricare altă trebuinţă. Când un cerc nu ar aveà candidat naţional, sau nu s'ar puteà întrunì pentru punerea unui atare, el, respective partidul naţional de acolo, va face apel la comitetul comitatens, respective central, şi acesta va intervenì cu sfatul şi cu conlucrarea sa. 5. Comitetele sunt împuternicite a încheià compromisuri cu alte partide politice, în interesul alegerilor naţionale, — comitetele cercuale însă pururea numai cu ştirea şi pe lângă sfatul comitetului superior. Membrii comitetului central se vor alege într'o conferenţă privată, ce are să se ţină astăzi sara, la domnii de Mocsonyi». (Aprobări generale).

Domnul *Lazar Ionescu* sprijineşte aceasta propunere în totalitatea ei, fiind ea foarte de lipsă şi corăspunzătoare şi nevătămând, ba chiar aprobând comitetul partidei naţionale din Arad şi lucrarea lui. Dl preşedinte enunţă de primită cu unanimitate rezoluţiunea propusă de *Babeşiu*. Cu aceasta aflându-se, că s'a satisfăcut programei de ordine de zi, preşedintele mulţămeşte celor adunaţi pentru tactul, zelul şi buna ordine ce au păstrat sub tot timpul serioaselor şi interesantelor desbateri şi declară conferenţa de închisă, care, dupăce petrecù patru oare într'o ocupaţiune per eminentiam constituţională, se desfăcù între urări însufleţite de «Să trăiască conducătorii noştri».

*

Seara la 8 oare un conduct imposant de torţe, cu un cor de muzică instrumentală, cântând arii naţionale, şi cu altul sârbesc de muzică vocală, pornind din părţile suburbiului «*Fabrica*», face o ovaţiune din cele mai demne domnilor Mocsonyi, şi anume, tinărului anteluptător Dr. *Alexandru Mocsonyi*, care însă în răspunsul ce-l dete oraţiunei domnului *Stănescu*, din partea Românilor, şi domnului *Dolga*, din partea Sârbilor, cu caracteristica-i modestie, declină onoarea şi o derivă asupra deputaţilor din partida naţională. După executarea mai multor arii româneşti şi sârbeşti, şi după multe urări frenetice pentru naţiune şi apărătorii ei, conductul, pentru a răspunde simpatiilor

www.dacoromanica.ro

manifestate din partea fraţilor Sârbi, merse la domnul Dr. *Svetozar Miletici* şi-l salută cu asemenea solemnitate».

Despre concluzele votate din partea conferenţei naţionale din Timişoara presa maghiară a luat act şi le-a comentat, firește, în sens greşit, prezentând mai ales punctul din program referitor la Transilvania, care îi erà cel mai neplăcut, astfel, ca şi cum conferenţa ar fi decretat pentru Românii din Ardeal *pasivitatea* faţă de alegeri. Ziarul «*Hazánk* scrià d. ex. următoarele: ‹Domnii cari făcură program în Timişoara pentru toate naţionalităţile nemaghiare şi-au ales cu deosebire Transilvania, ca câmp de luptă al agitaţiunilor lor. Un punct din programul Timişorii pretinde îndărăt autonomia Ardealului, pe care o susţine în opoziţie cu istoria şi legea. In mănia faptelor complinite ei ţin, că dieta Ungariei nu poate fi locul unde se decide despre cauzele Ardealului. In timp ce Românii din Ungaria, în sensul strict luaţi, vorbesc în Ungaria astfel, şi din partea lor întră în dieta Ungariei, pentruca acolo să profeseze acelaş refren, au consiliat Românilor din Ardeal *politica de pasivitate*, ca parolă› ... Ştim însă, că în Ardeal politica de pasivitate erà acceptată de mult, n'a trebuit să vină Timişorenii ca să o recomande, ori — *impună*.

www.dacoromanica.ro

Apelul independiştilor.

Faţă cu mişcările Românilor ardeleni de a rămâneà în pasivitate la alegerile dietale cari băteau la uşă, *Irányi Daniel*, conducătorul stângei extreme, — din care s'a născut actualul partid independist din dieta ungară, — a aflat de bine să adreseze Românilor următorul apel:

«Nu de mult aduseră foile ştirea, că unii dintre conducătorii Românilor ardeleni recomandă consângenilor lor să nu aleagă deputaţi pentru dieta viitoare. Cât pentru noi, am ţineà asemenea conclus, dacă i-ar urmà şi fapta, de un lucru foarte de văerat, atât pentru ţara întreagă, cât şi în special pentru compatrioţii noştri români transilvăneni. Nu ne sunt nouă necunoscute plângerile şi gravaminele Românilor de dincolo de dealul mare; dar acelea, încât sunt îndreptăţite, nu se pot vindecà prin absentarea Românilor, ci numai prin întreprindere şi urgentare repeţită. Zicem: încât sunt îndreptăţite, pentrucă dacă unii au dorinţe, cari duc la dărăburirea ţării, atunci stânga şi stânga extremă se vor vedeà necesitate deopotrivă a le respinge. Dorinţe echitabile, din contră, suntem gata a le spriginì, noi şi oamenii noştri, cu cea mai sinceră bunăvoinţă.

Noi, din partea noastră, nu suntem de părerea, că chestiunea naţionalităţilor e deslegată definitiv şi pentru toţi vecii. Ceeace nu a fost aplecată a da dieta trecută, nu va fi neaplecată a da cea viitoare, cu deosebire, dacă compatrioţii de alte limbi, pe lângă dreptatea postulatelor, vor da şi dovezi despre simţul lor amicabil. Certe, seccesiune, nu sunt mijloace potrivite însă pentru a stârnì încredere şi inclinare. Şi dacă chiar posibilitatea de a puteà ajunge la dorinţele lor echitabile, până acum încă neajunse, opreşte pe Români dela absentare, — mai

www.dacoromanica.ro

vorbeşte în contra acestei intenţiuni şi respectul la executarea reformelor liberale. Ori poate fi pentru Românii transilvăneni tot una, dacă regularea comitatelor şi a comunelor, modificarea casei magnaţilor, schimbarea legii electorale, se va deslegà în înţeles democratic sau aristocratic? Dacă pedepsele corporale se vor cassà ori nu, etc. etc., pe când tocmai ei se plâng mai tare asupra transgresiunilor aristocraţiei?! Nu pricep ei, că dacă în loc de a se retrage, *vor trimite deputaţi patriotici la stânga liberală în dietă,* cu ajutorul acesteia vor exoperà mai uşor amandamente corăspunzătoare timpului? Ceeace ne priveşte pe noi, deoparte, nu vom sprijinì nimica ce ar fi în stare să vateme integritatea şi conducerea superioară a ţării, şi pentru acest preţ nu vom dorì să fim aliaţii nimănui. Dealtă parte însa dorim, ca şirurile opoziţiunii, precum până acum, aşa şi de acì înainte, *să se întărească prin reprezentanţi de limbă nemaghiară.* Aceasta, precum vedem, au înţeles-o fraţii Sârbi, şi sperăm, că fraţii Români nu-şi vor pricepe mai rău interesul lor propriu şi al ţării întregi».*)

Scopul şi intenţiunea acestui apel e evidentă; ea reiasă din însuş cuprinsul său, care nu are trebuinţă de nici un comentar mai amănunţit. S'ar fi dorit adecă foarte mult, ca Românii de pretutindenea să între în apele partidului independist, să sprijinească cu voturile lor acest partid, şi să trimită la dietă astfel de deputaţi de naţionalitate română, cari să facă parte din partidul independist, pentru a-l întărì cu reprezentanţi de limbă nemaghiară. Ca fapt istoric trebue să fie amintit, că apelul a aflat răsunet prin unele părţi locuite de Români, şi că unii dintre deputaţii naţionalişti au fost aleşi de fapt sub firma şi cu sprijinul independiştilor maghiari, şi au făcut parte din partidul lor, avându-şi însă mânile nelegate prin disciplina de partid în chestiile de caracter curat naţional român. Aveam deci în dietă deputaţi naţionali neangajaţi faţă de nici un alt partid parlamentar, şi aveam şi deputaţi, tot naţionali, cari făceau parte, ori din partidul guvernamental, ori din cel opoziţional, independist.

---

*) Din „*Tel. Român*“ 1869, Nr. 6.

www.dacoromanica.ro

Conferența națională dela Mercurea.

Românii din Ungaria și Banat și-au croit linia de conduită politică în conferența națională din Timișoara. Mai aveau deci să și-o croiască Românii din Ardeal. In scopul acesta, în 22 Februarie n. 1869 a fost adresat inteligenței române din Transilvania următorul *apel:*

Deși meetingurile sau adunările de partide sunt la ordinea zilei în toată Ungaria, Banat și Transilvânia, trebue totuș să constatăm cu durere, că dintre toate clasele de popor, Românii din Transilvania s'au folosit până acuma mai puțin de unul dintre cele mai frumoase drepturi sancționate de mult prin praxa constituțională: de dreptul consfătuirii în privința ținutei proprii și a aplicării mijloacelor legale pentru apărarea intereselor lor de vieață.

Delăturarea acestui rău nu se mai poate nici decum amână fără o și mai mare periclitare a celor mai sfinte interese ale noastre, patriotice și naționale. De aceea, atât din presa noastră națională, cum și din descoperirile tuturor bărbaților noștri bine simțitori se vede, că necezitatea unei adunanțe a inteligenței noastre n'a fost nici când mai simțită ca astăzi.

Considerantele premise, cum și apropierea timpului de alegeri la dieta din Pesta, mă determinară a urmà provocărilor ce mi se făcură din multe părți și a-mi luà libertatea să învit prin aceasta pe mult stimata noastră inteligență română din Transilvania *la o conferență frățească, în opidul Mercurea, pe ziua de 23 Februarie v.* (7 Martie n.) a. c.

www.dacoromanica.ro

Scopul acestei conferenţe va fi: 1. Constituirea partidei naţionale române din Transilvania, după exemplul altor partide şi cluburi constituţionale, dejà de mult organizate în ţară. 2. Statorirea unui mod de procedere solidară în privinţa alegerilor viitoare şi a dietei din Pesta, cum şi peste tot în privinţa intereselor noastre naţionale şi patriotice.

Sper, că fiecare inteligent al naţiunei noastre va fi pătruns de importanţa lucrului, se va silì în orice mod şi cu orice sacrificii a-şi împlinì în urmarea acestei învitări frăţeşti o frumoasă datorinţă cătră patria şi naţiunea sa, şi că prin urmare, conferenţa convocată va fi cât mai număroasă. *Mercurea*, 10/22 Februarie 1869.

Elie Măcelariu m. p.» *)

Despre cele hotărîte în conferenţa aceasta ne dă lămuriri:

„Protocolul conferenţei inteligenţei române din Transilvania, ţinută în 7 şi 8 Martie st. n. 1869 în opidul Mercurea, — care e următorul:

Şedinţa I din 7 Martie n.

1. In urma apelului domnului consilier guvernial în pensiune, *Elia Măcelariu,* din 10/22 Februarie 1869, publicat în ziarele naţionale şi aclus la acest protocol sub *A*), inteligenţa naţiunei române din Transilvania s'a adunat astăzi în opidul Mercurea, în număr de 400, pentru *constituirea partidei naţionale române din Transilvania* şi pentru statorirea unui mod de procedere solidară în privinţa alegerilor viitoare dietale şi în privinţa dietei din Pesta, precum şi peste tot în privinţa intereselor noastre naţionale şi patriotice.

La 9 oare dimineaţa toţi membrii conferenţei se aflară în sala de şedinţe. Domnul convocător, *Elia Măcelariu,* ia cuvântul şi în o vorbire, pe cât de simţită şi măduoasă, pe atât şi de inspirată de cele mai nobile simţăminte naţionale, desfăşură motivele, cari i-au dat impuls a convocà inteligenţa naţională la aceasta conferenţă, precum şi scopul ce şi l-a prefipt pentru agendele ei.

Acea cuvântare se aclude la acest protocol sub *B*).

---

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, numărul 13.

www.dacoromanica.ro

2. Se procede apoi la constituirea adunării, şi domnul *Elia Măcelariu* se proclamă unanim de preşedinte al conferenţei, iar domnii *Visarion Roman* şi *Aron Densuşian* de notari.

3. După aceasta se procede la conscrierea membrilor conferenţei, evidenţi în consemnarea aclusă la acest protocol sub *C)*.

4. Preşedintele declară apoi adunarea de constituită şi propune, ca înainte de toate să se invoace prin o rugăciune ajutorul ceresc pentru un fericit rezultat al acestei conferenţe.

Domnul protopresbiter *Ioan Hania*, şi după dânsul toată adunarea, rosteşte: «Impărate ceresc».

5. Preşedintele propune a se face promisiune solemnă de loialitate, credinţă şi alipire către Maiestatea Sa împăratul şi marele principe al Transilvaniei, Francisc Iosif I, şi întreaga casă domnitoare, precum şi *iubire şi frăţietate faţă cu toate naţiunile conlocuitoare*, respectarea legilor sancţionate şi eluptarea reformării acelora, pentru Români asupritoare, *numai pe cale şi cu mijloace legale.*

Domnul Ioan Bran de *Leményi* este pentru primirea acestei propuneri, însă e de părere, că după vorbele «naţiunile conlocuitoare» să se pună: «pe baza perfectei îndreptăţiri egale naţionale».

Adunarea primeşte propunerea prezidentului, cu adaosul domnului *Bran de Leményi.*

6. Domnul *Augustin Horşia* descopere adunării, că este trimis a reprezentă în conferenţă junimea română din Pesta. Exprimă în numele ei mulţămită domnului convocător şi preşedinte *Elia Măcelariu* pentru iniţiativa luată şi speră, cu toată junimea din Pesta, că concluzele conferenţei vor fi în perfectă armonie cu interesele şi drepturile neprescriptibile ale naţiunii române.

Adunarea întimpină cu manifestări de bucurie aceasta descoperire, iar preşedintele exprimă mulţămita adunării pentru interesarea viuă cu care junimea română din Pesta se arată faţă de cauza noastră naţională.

7. Domnul Augustin *Horşia* însinuă conferenţei următoarea propunere: «Conferenţa să se declare de solidară, şi minoritatea să se supună votului majorităţii».

Vorbind mai mulţi inşi contra acestei propuneri, şi nimenea pentru ea, preşedintele o amână până la alt moment al conferenţei.

www.dacoromanica.ro

8. Se pun apoi în desbatere punctele din apelul convocător.

La propunerea domnului Visarion *Roman* se primeşte ordinea inversă a acelor două puncte, adecă, să se desbată mai întâi punctul II, despre modul de procedere solidară, şi apoi punctul I, despre constituirea partidei naţionale în Transilvania.

Întâiul însinuat la cuvânt pentru obiectul din desbatere, domnul Visarion *Roman,* dovedeşte prin argumente tari şi număroase, că Românii din Transilvania trebue să stee neclintiţi pe lângă cunoscutul lor program naţional, şi propune, ca faţă cu dieta pestană, şi anume, cu alegerile viitoare pentru aceea, conferenţa să se declare pentru o *pasivitate absolută.*

La această propunere, întimpinată de întreaga adunare cu aplauze prelungite, se desvoaltă în conferenţă o desbatere din cele mai serioase şi frumoase. Mai întâi domnul consilier de secţiune în ministeriu, *Iosif Hossu,* se respică în contra acestei propuneri, pentrucă e de părere, că calea pasivităţii nu ne duce la scop, şi face contrapropunere, pentru *activitate electorală* faţă cu dieta din Pesta.

Domnii I. *Murăşian,* Dr. Ioan *Raţiu,* Aron *Densuşian,* Axente *Severu,* Ioan M. *Moldovan,* Dr. Avram *Tincu,* parohul *Vlassa* şi preşedintele vorbesc cu argumente tari, între aplausele însufleţite ale adunării, pentru propunerea domnului *Roman,* iar domnii Ioan *Puşcariu,* consilier de secţiune în ministeriu şi Samuil *Poruţiu,* consilier regesc şi secretar guvernial, pentru propunerea domnului *Hossu.*

Dupăce în fine ambii propunatori mai vorbesc câte-odată, discusiunea se încheie şi preşedintele, resumând, pune la vot mai întâi părerea minorităţii *pentru activitate,* — pentru care din toată adunarea votează numai *patru inşi,* iar majoritatea este peste tot pentru propunerea domnului Visarion *Roman.*

După votare preşedintele enunţă: «conferenţa inteligenţei naţiunii române din Transilvania se declara întreagă, afară de patru membri, *pentru pasivitatea absolută* a naţiunii române din Transilvania, faţă cu alegerile viitoare la dieta din Pesta».

9. Preşedintele dă spre cetire un telegram, sosit dela comitetul naţional român din Timişoara, prin care salută conferenţa şi îi doreşte rezultate fericite.

La propunerea prezidentului se decide a se exprimà acelui comitet mulţămită şi a i-se trimite asemenea salutare frăţească din partea conferenţei prin telegraf.

www.dacoromanica.ro

După aceasta şedinţa se suspendă pe jumătate oară.

10. La redeschidere domnul preşedinte propune: ca dupăce conferenţa s'a declarat în principiu *pentru pasivitate,* şi dupăce aceasta s'ar puteà înţelege în mai multe moduri, adecă, aşa, ca alegătorii să iee parte la alegerea de deputaţi, dar aceştia să nu între în dietă, sau, că în cercurile unde alegătorii noştri sunt în majoritate, *să aleagă,* şi unde nu sunt, *să nu aleagă:* conferenţa să se respice într'un înţeles, care să delăture toată dubietatea.

Domnul Axente *Severu* motivează necesitatea acestei respicări, şi este pentru propunerea preşedintelui.

Domnul Visarion *Roman* este de părere, că pasivitatea *absolută* cuprinde în sine explicare destul de clară, dar pentrucă a mai venit lucrul înainte, propune, ca acea pasivitate să se iee în sensul, ca *Românii ardeleni să se abţină absolut în tot locul dela orice participare la actul de alegere pentru dieta din Pesta.* Aşadară nici să aleagă, nici să meargă acolo.

Această propunere e sprijinită din toate părţile şi se primeşte de întreaga adunare.

11. Preşedintele pune la ordinea zilei punctul 2 din program: constituirea partidei naţionale române din Transilvania. Domnul Aron *Densuşian* face în acel obiect o propunere din 8 puncte, pe care însă, dupăce domnul preşedinte pune pe masa adunării un proiect de memorand de acelaş sens, şi-o retrage.

Domnul preşedinte crede, că acel punct s'ar deslegà de astădată mai bine prin alegerea *unui comitet naţional central,* care-şi are baza în mai multe concluse ale adunărilor noastre naţionale din trecut.

Acceptând adunarea această părere, şedinţa se suspende pe $^1/_4$ de oară, pentru o înţelegere în privinţa membrilor din cari ar fi a se compune acel comitet.

La redeschiderea şedinţei preşedintele roagă adunarea a decide mai întâi, că unde are să fie reşedinţa acelui comitet, şi apoi că din câţi membri să se compună comitetul?

Adunarea decide cu unanimitate, că reşedinţa comitetului să fie, ca şi în trecut, *Sibiiul,* şi că comitetul să consteà din 25 membri, împreună cu preşedintele.

12. Se dă apoi cetire unei liste compuse în consultarea preliminară despre membrii cari ar fi să compună comitetul.

Adunarea proclamă de membri ai comitetului naţional central pe domnii: Elia *Măcelariu,* George *Barițiu,* Ioan *Hania,*

www.dacoromanica.ro

Iacob *Bologa,* Nicolae *Popea,* Ioan *Antonelli,* Elia *Vlassa,* Dr. Ioan *Rațiu,* Ioan Bran de *Leményi,* Visarion *Roman,* Dr. Nicolae *Stoica,* Dr. Ioan *Nemeșiu,* Ioan M. *Moldovan,* Ioan G. *Ioan,* Ioan *Russu,* protopresbiter, Augustin *Muntean,* Gavriil *Manu,* Simeon *Balint,* Axente *Severu,* Ioan *Pamfiliu,* Dr. Avram *Tincu,* Aron *Densușian,* Nicolae *Gaetan,* Ioachim *Mureșan* și Demetriu *Iuga.*

13. La propunerea domnului vicariu Petru *Pop,* adunarea proclamă unanim de președinte al acestui comitet pe domnul Elia *Măcelariu.*

14. Adunarea decide mai departe, că comitetul să poată ține ședințe și să poată conclude de câteori vor fi de față cel puțin 8 membri, însă președintele să învite la toate ședințele pe toți membrii comitetului.

15. Președintele propune adunării un operat gata pentru un memorand, ce după părerea sa ar mai fi a se face din partea conferenței, ca motivare la concluzele ei de astăzi. Fiind însă acest operat cam voluminos, și fiind și timpul înaintat, se concrede unei comisiuni de 5, compusă din domnii: Dr. Ioan *Rațiu,* Ioan M. *Moldovan,* Iacob *Bologa,* Dr. A. *Tincu* și Ioan Bran de *Leményi,* cari în ședința de mâne să-și dee opiniunea asupra ei.

16. La propunerea dlui Ioan M. *Moldovan,* conferența acceptă cu unanimitate de a sa petițiunea subșternută Maiestății Sale împăratului și marelui principe al Transilvaniei Francisc Iosif I, în 30 Decembre 1866, prin plenipotențiații George *Barițiu* și Dr. I. *Rațiu,* provăzută cu 1493 de subscrieri, și exprimă protocolarminte mulțămita și recunoștința sa susnumiților bărbați pentru zelul dovedit și cu acea ocaziune întru apărarea și susținerea drepturilor noastre.

Amintita petițiune se aclude la acest protocol sub *D)* și cu acestea ședința se încheie.

Ședința II din 8 Martie.

17. La 9 oare dimineața președintele deschide ședința, punând la ordinea zilei mai întâi cetirea protocolului ședinței trecute, care după unele modificări se autentică.

18. Președintele comunica o hârtie sosită în oara aceea, din partea inteligenței române din districtul Făgărașului, prin care aceasta trimite conferenței salutări cordiale și-i urează solidaritate.

www.dacoromanica.ro

Adunarea primeşte cu multă bucurie şi cu vii aplause aceasta împărtăşire.

19. Se pune la ordinea zilei referada comisiunii de 5, despre proiectul de memorand.

Dr. Avram *Tincu*, ca referent al comisiunii, împărtăşeşte opiniunea acesteia, că proiectul să se concreadă comitetului naţional central spre a-i da formă corespunzătoare şi a face cu el întrebuinţare în modul cel mai corespunzător intereselor naţionale.

Conferenţa primeşte aceasta propunere.

20. Preşedintele propune, ca Românilor şi Sârbilor din Ungaria şi Banat, cari în comitetele lor naţionale din Timişoara, Neoplanta şi Becicherec, au dat expresiune de simpatie pentru Românii din Transilvania, să li se exprime asemenea protocolarminte frăţească mulţămită şi recunoştinţă, cum şi firma asigurare despre aceleaşi simpatii.

Conferenţa primeşte unanim şi cu mare însufleţire aceasta propunere.

21. Ne mai fiind nici un obiect de pertractat, preşedintele prin o vorbire scurtă mulţămeşte membrilor conferenţei, pentrucă, pe lângă toate greutăţile unei călătorii în timp de iarnă şi atât de nefavoritor, au ocurs totuş într'un număr atât de considerabil din toate părţile, ce dovedeşte cel mai înflăcărat zel pentru interesele naţionale, şi pentrucă sub întreg decursul desbaterilor au dovedit o maturitate şi solidaritate exemplară.

22. Domnul protopresbiter Ioan *Hania*, şi după dânsul domnul profesor Ioan M. *Moldovan*, mulţămesc în numele adunării prin cuvinte alese şi purcese din inimă preşedintelui pentru convocarea conferenţei şi pentru înţeleapta conducere a desbaterilor, la ce adunarea consimte cu «să trăiască .

23. Şedinţa se suspendă apoi pe o jumătate oară, pentru redactarea protocolului şedinţei.

După redeschidere protocolul se ceteşte şi se verifică. Mercurea, 8 Martie (24 Februarie) 1869. Elia *Măcelariu* m. p., preşedinte, Visarion *Roman* m. p., Aron *Densuşian* m. p., notarii conferenţei.» *)

*

*) Din „*Telegraful Român*", 1869, numerii 19 20.

www.dacoromanica.ro

Concluzele luate în conferenţa naţională dela *Mercurea* au fost respectate cam pretutindenea din partea alegătorilor români din Ardeal, cari s'au reţinut dela participarea la alegeri, cu excepţiunea cercului *Viştea* din districtul Făgăraşului, unde a fost ales vicarul *Ioan Antonelli*, cu unanimitate, însă cu condiţia, de a observà concluzele adunării din Mercurea şi a nu întrà în dieta din Pesta, şi a cercului *Haţeg*, unde tot sub asemenea condiţiuni a fost ales *Elia Măcelariu*.

Despre atitudinea alegătorilor români din Ardeal, manifestată faţă de alegerile pentru dietă, scrià o foaie maghiară «*K. K.* următoarele: Cu părere de rău a trebuit să experiem sub decursul alegerii, că fraţii Români *până la cea mai de jos pătură* se află seduşi pe căi rătăcite. Pe mulţi dintre ceice se prezentară ca alegători i-au întors îndărăt, şi mulţi, ce e drept, veniră la comisiunea de adunarea voturilor, dar numai pentru a spune, că deoarece nu se află nici un candidat român, *ei nu au voe să voteze pentru candidaţi de altă naţionalitate şi nu-şi dau voturile nimănui*».

Numai aşa s'a putut întâmplà, că în cercul electoral al Năsăudului, candidatul *Sigismund Papp* nu a putut căpătà decât *două* voturi, unul al căpitanului suprem *Bohăţielu*, şi altul al unui Ungur, dar a fost proclamat ales şi cu două voturi.

Pe multe locuri alegătorii români au dat vot *negativ*. S'au prezentat adecă prin delegaţiuni în faţa comisiunilor de alegere şi au predat acestora declaraţiuni în scris, provăzute cu toate subscrierile alegătorilor români din cercul electoral respectiv, în cari declaraţiuni îşi motivau neparticiparea la actul de alegere. Declaraţiunile au fost trecute la actele de alegere. Astfel de declaraţiune au dat alegătorii români din *Mercurea*. Erà următoarea:

Noi subscrişii alegători români din scaunul Mercurea, pe lângă solemna promisiune de lealitate, credinţă şi alipire cătră Maiestatea Sa preaînduratul nostru monarh şi augusta casă domnitoare, de iubire şi frăţietate faţă cătră naţiunile conlocuitoare, pe baza egalei îndreptăţiri naţionale, precum şi a respectării tuturor legilor sancţionate, mai departe având în vedere:

www.dacoromanica.ro

1. Că legea electorală transilvană din 1848 pretensiunile juste şi interesele vitale ale naţiunii române nu lasă să se poată validità şi reprezentà în legislaţiunea ţării, deşi naţiunea noastră în comparaţiune cu naţiunile conlocuitoare contribue neasemănat mai mult cu sângele şi averea pentru susţinerea statului;

2. Că din lipsa unei reprezentaţiuni corăspunzătoare, dorinţele noastre totdeauna au fost ignorate, şi fără concursul nostru legal s'au adus legi, cari vatămă cele mai sfinte drepturi ale noastre;

3. Că pentru Transilvania din acea cauză s'a susţinut legea electorală din 1848, care favorizează privilegiile şi delăturează recerinţele dreptăţii şi ale echităţii, pentruca dorinţelor noastre naţionale nici în viitor să nu se poată da expresiunea cuvenită în legislaţiune;

4. În fine având în vedere şi acea, într'un stat constituţional nemaipomenită tratare cu fostul nostru ablegat, dl *Elia Măcelariu*, care fù destituit din postul său de cătră înaltul regim din cauza păşirii sale în dietă:

declarăm, că *nu putem şi nu voim a participà la alegerile dietale pentru sesiunea 1869—72. Mercurea,* în 20 Martie 1869. Subscrişi toţi alegătorii români, afară de unul, fostul deputat *Elie Măcelariu*».*)

In *Sighişoara* o delegaţie a alegătorilor români a depus pe masa comisiunii electorale următoarea declaraţiune:

«Când şterse legislaţiunea dela 1848 diferenţa între nobilime şi nenobilime, aceeace dete dreápta, a luat iarăş stânga, prin articolul de lege II dela 1848, căci această lege crease pentru nobilime un drept, sufragiul universal, iar dreptul de alegere al nenobilimei l-a îndepărtat de urnă, printr'un cens.

Când guvernà Maiestatea Sa preagraţiosul nostru împărat singur peste teritoriile Austriei, atunci Themis vigila pentru toate popoarele, ceeace deşteptă şi în poporul român civilizaţiunea. Ba când s'a îndurat preagraţiosul monarh prin diploma din 20 Octomvrie 1860 şi patenta din Februarie 1861 a împărţi puterea legislativă cu popoarele sale, a participat şi naţiunea română ca factor legislativ la aducerea de legi în 1863/4, şi-şi înscrisese egala îndreptăţire pe orizontul aurorei. Dar durere nespusă, că

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“ 1869, Nr. 23.

www.dacoromanica.ro

dupăce s'a întrodus în 1865 de nou art. II de lege electorală, şi s'a conchemat dieta feudalistică la Cluj, şi dieta de încoronare a regelui în Pesta, naţiunea română trebuì să privească cu însutită durere cum se şterge legea constituţionalismului dela 1861—1864 de pe orizontul aurorei sale politice printr'o singură trăsătură de peană, prin graţia şi influenţa mult promiţătoarei şi nimic dătătoarei nobilimi maghiare, şi cum se respinge naţiunea română iarăş în abisul infantiei.

Este aceasta o propăşire desvoltătoare pentru naţiunea română, după constituţionalismul din 1861—1864, atât de condamnat? Sunt aceste proceduri demne timpului de faţă, dacă naţiunea maghiară încă şi astăzi înscrie pe panierul conştienţei sale: libertate, egală îndreptăţire pentru toate popoarele?

Da, constituţionalism! Dar cari îi sunt principiile? Cum este împărţită astăzi puterea legislativă între regim şi popor? Noi vedem aicia regimul deoparte, cu naţiunea maghiară de cinci milioane de ceealaltă parte, care predomneşte prin regim asupra naţionalităţilor nemaghiare de unspărzece milioane, dar pe naţiunea română nu o zărim nicăiri!

Egalitate între Ungaria şi Ardeal? Da, acolo se bazează sistema reprezentativă pe un cens de 5 fl., aici numai pe un cens de 8 fl. m. c.! Egală îndreptăţire pentru naţiunea română? Şi pentru celelalte? Da, naţionalităţile nemaghiare îşi sacrifică bunul şi sângele pe altarul patriei, şi nobilimea maghiară îşi aruncă majoritatea şi sabia naţională în cumpăna dreptăţii!

Garanţa pentru libertatea poporului? Acest scut sfânt este depărtat de popor şi domiciliat în sfera nobilimei şi a aristocraţiei maghiare.

Considerând noi acestea, nu putem crede, că deoarece legislativa este aşa de vitreg impărţită, va nivelà cândva conştienţa de drept a popoarelor nemaghiare în poliglota Ungarie, şi precum şi-a exprimat naţiunea română până acuma prin memorande, gravamine, proteste, etc. nemulţămirea sa, că nu toate legile aduse până acuma de dieta pestană sunt product de idee al dreptului etern, ci numai compilate de voe predomnitoare a naţiunii maghiare, d. ex. legea de uniune, legea naţionalităţilor, — aşa ne vedem şi noi, alegătorii români din Sighişoara şi scaun siliţi, a exprimà tot acea nemulţămire şi a ne pune în rezervă faţă de aceste legi. Ba ne vedem siliţi a declarà săr-

www.dacoromanica.ro

bătoreşte, în mod solemn, ca acestor legi, deşi în toată forma lor legale, dar exoperate în contra voiei naţiunii române şi contra dreptului de egalitate, precum şi celor aducânde în dieta ţării ce se va deschide în 20 Aprilie a. c. nu ne putem supune din convingere, căci nu sunt drepte, ci numai din interesul păcii interne, şi ca atari legi le vom combate totdeauna cu armele legalităţii.

Considerând în fine suszisele, noi alegătorii români din Sighişoara şi scaun *nu putem luà parte la alegerile pentru trimiterea la dieta vlitoare de deputaţi.* pentruca să dovedim, că acele legi răpitoare de libertatea popoarelor nemaghiare nu sunt apte de a înmulţì o simpatie oarbă pentru un regim constituţional.

Sighişoara, 20 Martie 1869. Urmează subscrierile a 115 alegători români. Şase alegători români, dependenţi de Saşi, şi-au dat voturile pentru candidatul Saşilor».*)

In cercul *Năsăudului* 273 de alegători români au subscris şi predat comisiunii de alegere următoarea declaraţiune:

«Subscrişii locuitori şi proprietari de pământ din districtul Năsăudului, investiţi cu dreptul de a puteà alege deputaţi la dieta conchemată pe 20 Aprilie 1869 la Pesta pentru ciclul dela 1869 până la 1872, prin aceasta declarăm sărbătoreşte în faţa comisiunii culegătoare de voturi, adunată pe astăzi, 24 Martie 1869 în opidul Năsăud, la alegerea de deputaţi, cumcă *nu ne aflăm în poziţiunea de a ne puteà exercià dreptul nostru de alegere,* şi nici *nu voim a alege deputaţi la dieta din Pesta* pentru ciclul dela 1869 până la 1872, din următoarele temeiuri:

1. Pe lângă toate asigurările dela înaltul tron şi dela înălţimea regimului, cumcă uniunea Ardealului cu Ungaria nu se va face fără convoirea naţiunii române din Ardeal şi fără de a se asigurà interesele speciale, periclitate ale naţiunilor Ardealului, totuş autonomia Ardealului e ameninţată cu nimicire totală şi cu ea e periclitată şi susţinerea terenului legal pe care să se poată desvoltà naţiunea română din Ardeal, ca atare, după chemarea ce i-a dat-o atotputinţa divină, când a destinat, ca ea să existe şi să se distingă de alte naţiuni din patrie, prin calităţile sale naturale, fizice şi spirituale;

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“, 1869, Nr. 27.

www.dacoromanica.ro

2. Pe temeiul legii de uniune, şi anume al art. 43 de lege al dietei din Pesta dela anul 1868 s'a rechemat în vieaţă legea de alegere cuprinsă în art. II al dietei feudale ardelene dela 1848, care s'a făcut fără învoirea şi fără confăptuirea naţiunii române, o lege din cele mai nedrepte, rămasă de tristă memorie din secolii întunerecului, pentrucă dă drept tuturor decăzuţilor în avere şi în moralitate, până la cel din urmă ziler şi cerşitor, numai dacă-şi poate deduce originea dela părinţi cu drept de nobilitate, fără nici un merit pentru bunăstarea spirituală şi materială a ţării, iar pentru ceialalţi alegători determină un cens cu mult mai mare decât chiar în vecina Ungaria, despre care se zice cu atâta ostentaţiune, că e soră dreaptă cu Ardealul;

3. Pe lângă acestea sunt şterse cu o trăsătură de peană legile dietei din Sibiiu, şi anume: articolul de lege din 1863 pentru înarticularea naţiunii române din Ardeal, în virtutea căruia şi naţiunii române îi erà dat un teren de desvoltare şi o poziţiune deamnă de timpurile moderne, cele atât de luminate, şi în locul ei se aduse articolul de lege 44 al dietei din Pesta dela 1868, care e un pas retograd în desvoltarea de sinè şi în vieaţa popoarelor, căci ameninţă elementul român cu totala absorbire în cel maghiar, ba neagă cu totul existenţa naţiunii române în Ardeal;

4. Toate întocmirile de astăzi ale ţării sunt mai mult unele mijloace de exploatare a averii şi a puterii Românilor din Ardeal spre îmbunătăţirea institutelor străine de înaintare a altora pe câmpul culturii şi al bunei stări materiale şi spirituale, fără ca naţiunii române din Ardeal, ca atare, să-i fie asemnată partea ei în proporţiunea contribuirilor sale de avere şi de sânge pe altarul patriei.

Declarăm deci înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor, că păstrăm totdeauna, ca un tesaur preţios erezit dela protopărinţii noştri, ca o virtute strămoşască, dovedită de locuitorii din ţinutul fostului al II-lea regiment pedestral naţional român de margine din Ardeal pe toate câmpurile de bătălie ale Europei, *atât credinţa neclintită, cât şi supunerea omagială şi alipirea cea mai strânsă către persoana înaltului împărat, rege apostolic şi mare principe Francisc Iosif I şi către serenisima sa casă de Habsburg-Lotaringia, şi cunoaştem datorinţa de sudiţi ai statului, de a ne plecà capul asupra legilor sancţionate, a le respectà şi a le da ascultare după putinţă, chiar şi de ar fi contrare inte-*

www.dacoromanica.ro

reselor noastre şi ale naţiunii române din Ardeal, a cărei parte mai curată suntem, şi în urmă cumcă *numai pe calea legală* ne vom nizuì a exoperà schimbarea prescriptelor celor dăunoase, şi când vom vedeà că mai mult nu e periclitată existenţa naţiunii române din Ardeal şi autonomia acestei ţări, întru ale cărei margini vom puteà aflà garanţă destulă şi destul de tare pentru desvoltarea de sine a naţiunii, atât în cele materiale, cât şi în cele spirituale, — atunci iarăş vom fi gata a participà la legislaţiune, conform votului separat al deputaţilor de naţiune română din dieta Ardealului, începută la 19 Noemvrie 1865. Corpul alegătorilor de deputaţi la dietă pentru ciclul de trei ani, din 1869 până la 1872, din cercul de alegere I şi II *Năsăud,* în 24 Martie 1869. Urmează subscrierile din toate comunele aparţinătoare cercului electoral».*)

*) Din ziarul „*Gazeta Transilvaniei*“ 1869, Nr. 28.

www.dacoromanica.ro

Actele conferenţei dela Mercurea.

Convocarea conferenţei naţionale pe 7 Martie n. 1869 la Mercurea, în înţelesul apelului adresat inteligenţei române din Transilvania, din partea fruntaşului român *Elie Măcelariu*, a fost adusă şi la cunoştinţa comisarului regesc din Ardeal, *Péchy Manó*, căruia *Măcelariu* i-a adresat următoarea scrisoare:

Excelenţă! Ori încătro privim în Ungaria şi Transilvania, pretutindenea vedem adunându-se partidele, cari profitând de dreptul sancţionat prin praxa constituţională, defig procedura ce au să o urmeze la deslegarea chestiunilor zilei.

S'a servit de acest frumos drept partida lui Deák, s'a servit şi partida stângei, la a cărei conferenţă generală luară parte toate nuanţele opoziţiunei ungureşti. In fine s'au servit de acest drept şi Românii şi Sârbii din Ungaria.

Din astfel de conferenţe iase de comun rezultat folositor şi pentru regim şi pentru public, căci pe asta cale şi regimul şi publicul mai uşor se pot orientà în privinţa dorinţelor, tendinţei şi scopurilor fiecărei partide.

Mă întăresc întru aceasta credinţă cuvintele Excelenţei Tale, memorabile, pline de înţelepciune, inspirătoare de francheţa bărbătească, acele cuvinte pronunţate în discursul de deschidere din 8 Maiu 1867, cari asigurau, că: «vei binevoì a primì pururea cu bucurie deslușiri ori din care parte să vină ele», despre dorinţele drepte şi legale ale cetăţenilor din ţară, de orice limbă.

Conferenţă asemenea celor mai sus amintite până acuma numai inteligenţa română din Transilvania nu ţinù încă. Dar tocmai de acì va fi provenind, că din partea Românilor, prin

www.dacoromanica.ro

municipalităţi bunăoară, chiar şi în cauza alegerilor de deputaţi pentru dietă se manifestară cele mai diferente păreri şi procederi. Numai astfel s'a putut întâmplă, că în scaunul Sibiiului şi în comitatul Solnoculuiinterior s'a observat altă procedură, ca în scaunul Mercurei, şi asemenea altfel lucrară în districtul Făgăraşului şi altfel în al Năsăudului.

Intre atari divergenţe de opiniuni, de o parte însişi interesaţii, de altă parte şi însuş guvernul şi opiniunea publică, cu greu putù să se orienteze despre adevărata direcţiune a mişcărilor. Pentru delăturarea acestui rău, ne înţeleserăm mai mulţi, ca să convocăm pe 7 Martie a. c. inteligenţa română din Transilvania la o conferenţă în Mercurea, al cărei scop să fie:

1. Constituirea partidei naţionale române din Transilvania, după exemplul altor partide sau cluburi constituţionale, de mult existente în ţară.

2. Statorirea unui mod de procedere solidară în privinţa alegerilor pentru dieta viitoare, precum şi peste tot în privinţa intereselor noastre naţionale şi patriotice.

Publicarea convocării mi-a fost mie concrezută de către consoţii de principii, şi eu am şi expedat foilor române apelul convocător spre publicare. Ziaristica maghiară, care, durere, faţă de Români dete atâtea semne de preocupaţiune, se poate că va fi plecată a însinuà conferenţei noastre intenţiuni nepatriotice. măcar că tot acea ziaristică află de naturală conferenţa generală a stângacilor. Ori se poate, că ni se va atăcà şi suspiţionà convocata conferenţă şi din altă parte. Eu deci faţă de acestea îmi cunosc de datorinţă patriotică, a te încredinţà din capul locului, că conferenţa din Mercurea va fi publică, că ea va rămâneà între marginile trase de lege şi că *nici într'un caz nu va devenì focar de fapte inimice patriei.*

Pe lângă care încredinţare rămân cu cel mai profund respect, al Excel. Tale, aplecat servitor: *Elie Măcelariu* m. p. In 25 Faur 1869».

Răspunsul comisarului regesc a sunat astfel:

«Ilustritate, Domnule consilier guvernial în pensiune! Prin epistola ce mi-ai adresat sub 25 a lunei c. înştiinţându-mă despre convocarea inteligenţei române pe 7 Martie la o conferenţă politică în Mercurea, pe când iau la cunoştinţă cuprinsul acelei epistoale, cu privire la încredinţarea pronunţată la câl-

www.dacoromanica.ro

câiul ei, te rog pe Ilustritatea Ta în mod confidenţial, ca vaza, influinţa şi tactul bun de care te bucuri la conaţionali, să binevoeşti a le folosì spre aceea, ca conferenţa *să rămână între marginile legii şi ale bunei cuviinţe constituţionale,* precum şi în ale adevăratei moderaţiuni patriotice, iar de abateri, demonstraţiuni şi agitaţiuni neoportune, cari nu se potrivesc cu ordinea constituţională în fiinţă, să se ferească. Cluj în 28 Faur 1869.

Péchy Manó m. p.»

Conferenţa naţională din Mercurea a fost deschisă cu următoarea cuvântare, rostită din partea convocatorului *Elie Măcelariu:*

«Nu pot ştì dlor, ce vor fi gândit mulţi dintre Dvoastre la cetirea apelului meu din 10/22 Februarie, prin care mi-am luat libertatea a conchiemà inteligenţa română din Transilvania la conferenţa de astăzi şi la acest loc. Incât este pentru mine, vă pot asigurà, că nu puţinà resemnaţiune m'a costat a face pasul acesta. Dar adaog şi aceea, că nu pentru aceea, că doară n'aş fi simţit, şi încă adânc, imperativa necezitate a unei ataţi întruniri, a unei astfel de conferenţe a inteligenţei noastre, ci unic şi singur din acea cauză, pentrucă mi-am cunoscut puţinătatea persoanei şi am fost convins, că acea chemare onorifică de a luà iniţiativa faţă cu atâţi bărbaţi meritaţi ai naţiunei noastre eu mai puţin am fost îndreptăţit a mi-o atribuì. De unde, fraţilor, a urmat şi aceea, că apelul s'a publicat aşa zicând numai în oara a 12-a. Acuma însă, când sunt fericit a salutà atâţi bărbaţi distinşi, un număr atât de considerabil al inteligenţei noastre, vă mărturisesc, că simţesc o plăcută satisfacţiune a fi făcut ce am făcut.

De altmintrelea nu m'am îndoit pe nici un minut, că inteligenţa română, însetată de fapte, tocmai ca poporul român de dreptate şi libertate, nu va privì la neînsemnătatea persoanei convocatorului, ci la ţinta cea sfântă şi la sacrul scop al conferenţei conchemate de mine. Şi oare cum a-şi fì şi putut presupune aşa ceva, când istoria Românilor, acea oglindă fidelă a întâmplămintelor, ne arată din pas în pas, că nu adversităţile timpurilor, nu furia popoarelor barbare, nu mâna sorţii şi cu atât mai puţin mâna provedinţei, ci «*a pismei răutate şi oarba neunire*» a fost cauza decăderii strămoşilor noştri, a poporului român! Dacă sub un Gelu, un Menumorut şi un Claudiu, în

www.dacoromanica.ro

secolul al 8-lea şi 9-lea, s'ar fi luptat toţi Românii deodată şi uniţi, dulcea noastră patrie şi astăzi ar purtà falnicul nume de Dacia-Traiană, şi astăzi s'ar numì Dacia felix.

Dar nu voiu să merg aşa departe, nu voiu să ating tristele experienţe ale Românilor din secolul al 8-lea şi 9-lea, ba nici cele din secolul trecut. Avem noi de acestea destule din timpul nostru. Avem destule de acelea, pe cari le-am văzut petrecându-se înaintea ochilor noştri şi cari au trebuit se ne convingă, că o mai departe procedere nesolidară, cum ne-a fost cea din toamna anului 1865, o mai departe procedere pe calea apucată acuşi de patru ani, ne duce negreşit la o totală ruinare a celor mai vitale interese, la o totală nimicire a onoarei, ba chiar şi a existenţii noastre naţionale.

Deci, stimaţi domni şi amaţi fraţi, ce poate fi mai natural faţă cu atâtea experienţe triste, decât a ne unì în cugete, a ne unì în fapte! Faţă cu starea cea deplorabilă în care ne aflăm, aşa cred domnilor, că ne e cea mai sacră datorinţă a tuturora, să ne unim acţiunea naţională şi să ne străduim din toate puterile a ne salvà cel puţin cel mai scump odor pe lume, *onoarea naţională.* Să ne salvăm, zic, cel puţin onoarea, pentrucă o moarte cu onoare e mai salutară, mai onorifică, decât o vieaţă în sclăvie, o vieaţă ruşinătoare!

Iată stimaţi domni şi amaţi fraţi, de cari consideraţiuni, de cari convingeri am fost condus în 10/22 Februarie, când la provocarea mai multor preastimaţi bărbaţi ai noştri mi-am luat libertatea a vă conchemà la o conferenţă frăţească pe ziua de astăzi. Apoi că aceste convingeri nu au fost şi nu sunt numai ale mele, ci ale întregei naţiuni, că necezitatea conferenţei noastre de astăzi a fost simţită de întreg poporul român, e cea mai vie dovadă prezenţa Dvoastre, cari pe lângă toate greutăţile timpului, a pungei şi a sănătăţii, îmi dă plăcuta ocaziune de a vă puteà salutà cu un sincer bine a-ţi venit! Primiţi, vă rog, aceasta salutare frăţească, primiţi expresiunea recunoştinţei, a stimei şi iubirei mele, condus de aceste simţeminte, şi cu acea ferbinte dorinţă, ca rezultatul desbaterilor noastre să ne îndreptăţească pe toţi a puteà exclamà, că conferenţa inteligenţei române din Mercurea s'a convins despre nedisputabilul adevăr, că *Românul numai în patria lui şi numai ca Român poate fi fericit!* Rezultatul conferenţei de astăzi dee cerul să fie acela, ca să putem zice, că am venit la acel adevăr istoric, că *puterea*

www.dacoromanica.ro

națională numai unită, numai solidară va mântui onoarea națiunei și va învinge pe inimicii libertății sale.

Prin aceasta declar conferența națională a Românilor din Transilvania de deschisă».

Se întră în ordinea de zi. Discuția decurge, după notele stenografice ce s'au luat, dupăcum urmează:

Prezidentul: «Conscrierea membrilor s'a făcut și-mi iau voe a zice, ca să se cetească pe rând, pentruca să se completeze cu ceice nu ar fi înscriși. Acuma să pășim la cele trei puncte ce le-am indigetat ca un fel de program în apelul meu convocător, și eu trebue să-mi aduc aminte, că Românul e om pacinic, toate afacerile sale s'a dedat a le începe «omnia cum deo, nihil sine eo». Față cu împrejurarea tristă pentru noi, locuitorii din Mercurea, că sfânta biserică încă nu este gata, și cea veche e prea îndepărtată și totodată e prea mică, vă rog a suplinì lacuna aceea cu un altceva, dacă adecă vom rugà pe domnii din tagma preoțească, ca să suplinească lipsa serviciului dumnezeesc cu un «*Împărate ceresc*». (Protopresbiterul *Hania* rostește rugăciunea «Împărate ceresc». Prezidentul continuă):

Domnilor! Românul pătruns de loialitate și credință către monarhul său, acea credință și loialitate, pe care a constatat-o de atâteaori, și pentru care a adus multe mii de sacrificii dintre fiii săi, nu și-a uitat la nici o festivitate solemnă de a-și exprimà sentimentele loiale către casa domnitoare habsburgo-lotaringică și către Maiestatea Sa regele nostru Francisc Iosif I (entuziastice «Să trăiască») și a da totdeauna *expresiune de frățietate, către națiunile conlocuitoare,* și cred că voiu corăspunde dorințelor tuturor, dacă voiu rugà conferența, ca să primească înainte de a trece la ordinea zilei, în formă de rezoluțiune, care are să se treacă la protocol, aceste două puncte, pe lângă cari mai vine unul, și adecă, *supunere și ascultare de legile sancționate,* și lucrare într'acolo, ca legile asupritoare Românilor, să se modifice *pe căi și cu mijloace legale*».

Bran de Leményi: «Eu aș fi de părerea, că încât se atinge de propunerea exprimării de frățietate către națiunile conlocuitoare, să se zică: frățietate și iubire *pe baza egalei îndreptățiri*».

Aron Densușianu: «Ceeace a binevoit a cetì domnul prezident, invoalvă acțiunile ce va aveà a le face această conferență. Eu deci sunt de părere, că noi nu putem anticipà un

www.dacoromanica.ro

atare conclus. Despre aceasta ne vom declară mai încolo. Şi aşa eu cred, că e deajuns ce s'a zis mai întâi, iar celelalte puncte să rămână cu totul afară».

Iosif Hossu: «Eu primesc propunerea d-lui *Măcelariu,* cu modificarea d-lui *Densuşianu,* pentrucă noi nu voim altceva decât drepturi pe cale constituţională, fără de a asuprì pe cineva».

Dr. Ioan Raţiu: «Eu sunt de părere, că noi propunerea aceasta a d-lui preşedinte o primim cu toţii. Dar întrebarea e, că în ce formă? Înainte de începerea desbaterilor, sau după rezoluţiunea ce o vom aduce? Eu aşi fi de părere, că aceasta să fie primită în urmă. Însă dupăce acum s'a propus, eu nu văd nici o cauză pentru respingere în fond».

Prezidentul: «Eu cred că nu este îndoială despre primire. Domnul *Bran* anumit a explicat, cum să le primim, şi dacă se primeşte, să trecem la alt obiect».

O voce: «S'a spus îndeobşte, că toţi o primim, prin urmare desbaterea n'are loc. S'a propus şi s'a enunţat fără contrazicere, că e voia tuturor. E întrebare, că unde-i este locul? Unde anume să se primească»?

Prezidentul: «Încă nu am enunţat!»

Protopresb. Hania: «Onorată conferenţă! Ca unul, care am avut oareşicare parte la formularea punctului acestuia, cred că este de lipsă să arătăm şi motivele, cari ne-au condus, ca să se primească astfel de punct în programa noastră.

Mărturisesc, că-mi pare rău, că s'a făcut discusiune în privinţa punctului acestuia, şi iată pentruce. Sunt numai vre-o câteva săptămâni de când s'au scornit lucruri minunate despre celece ar fi fost să se întâmple în Mercurea, deci eră trebuinţă a arătà prin toată ţinuta noastră, că acelea sunt scornituri goale, fiindcă am speranţa, că agendele adunării noastre vor venì în publicitate. Acum, că se făcură vorbe felurite, pentru a arătà lumii, că Românul întru adevăr şi pe calea egalei îndreptăţiri e condus de iubire, frăţietate şi bunăînţelegere faţă de naţionalităţile cu cari conlocueşte, a fost de lipsă să facem, ca să nu încapă nici o îndoială despre aceasta. În privinţa legilor sancţionate, dl *Hossu* a observat foarte bine, că noi nu putem fi reacţionari; şi pentruca să arătăm lumii, că nu suntem atari, şi că ne supunem legilor sancţionate, să le şi respectăm. Dar aceasta nu exchide, ca să lucram, şi vom şi lucrà pentru îndepărtarea acelor legi, pe cari le ţinem asupritoare, vom lucrà însă

www.dacoromanica.ro

pe cale legală şi cu mijloace legale. Propun aşadară să se primească punctul din propunere». (Să trăiască).

Prezidentul: «Să luăm dară la desbatere punctele cari le-am arătat în apelul meu din 10/22 Februarie».

A. Horşia: «Onorată adunare! Precum junimea română din patrie, asemenea şi junimea depărtată de sânul patriei, — junimea din Pesta, încă şi-a ţinut de sfântă datorinţă a urmà cu atenţiune desvoltarea sfintei noastre cauze naţionale. Junimea noastră din Pesta s'a bucurat totdeauna, împreună cu scumpa naţiune, de câteori a putut vedeà un progres, o înaintare în drepturile Românilor, şi s'a întristat totdeauna, când a fost silită să vadă un regres, în cauza naţiunii. Apropiindu-se alegerile pentru dieta din Pesta, şi prin aceasta venind a se aşezà această naţiune în un nou stadiu, junimea a simţit de nou bucurie, văzând, că bărbaţii aleşi ai ei s'au adunat, pentruca să se consulte despre căile cele de urmat pentru naţiune. Dar mai cu seamă a fost bucuria aceasta mare, când a cetit apelul patriotic al domnului *Măcelariu.* Ea ar fi voit să asiste în corpore la această conferenţă, însă neputând cu toţii, m'a ales pe mine de reprezentant al ei, ca să exprim mulţămita cea mai călduroasă domnului *Măcelariu* pentru iniţiativa ce a luat, apoi tuturor bărbaţilor, cari s'au ostenit a venì la această conferinţă, ca să se consulte asupra sorţii maicei noastre. Mai departe îmi ţin de datorinţă a aduce la cunoştinţa onoratei conferenţe, că junimea română din Pesta speră, că conclusele D-voastre vor fi în perfectă armonie cu drepturile neprescriptibile şi cu demnitatea naţiunii. (Foarte bine, Bravo)! Tot în numele tinerimei vin a cere *binecuvântarea cerului asupra patriei şi a naţiunii*». (Să trăiască)! Oratorul face apoi propunere de 2 puncte, referitor la agendele conferenţei.

Prezidentul: «Stimate amice! Încât pentru puţinătatea persoanei mele, şi când îmi iau voie a mă exprimà în privinţa aceasta, cred că dau expresiune simţirilor tuturor membrilor de faţă, dacă voiu exprimà bucuria şi afecţiunea noastră cătră brava junime din Pesta, care ia atâta parte la cauzele naţionale ale noastre. Spune colegilor D-tale, că le mulţămim sincer pentru această aducere aminte şi că ne vom bucurà totdeauna, având odraslă atât de frumoasă ca reprezentant al ei în mijlocul nostru. (Să trăiască). Dupăcum am amintit mai adeseori despre punctul prim al apelului, adecă *constituirea partidei naţionale,* după

www.dacoromanica.ro

modul altor naţiuni din patrie, mă rog a vă exprimà în privinţa punctului acestuia. Dar înainte de a se începe desbaterea, îmi iau libertate a vă aduce aminte, că demnitatea acestei conferenţe aduce cu sine, ca fiecare dintre domnii vorbitori să fie liberi şi neîmpedecat în vorbirile şi exprimarea părerilor sale. Totdeauna să ne respectăm şi să nu perdem niciodată dinaintea ochilor ce ne simţim datori ca oameni culţi şi naţiune cultă. Cu acestea deschid discuţiunea asupra proiectului din apelul meu.

Acì îmi vine o propunere din partea domnului *Augustin Horşia*, în general pentru toate agendele conferenţei, ca adecă conferenţa să adopte *principiul solidarităţii şi că minoritatea să se supună concluzelor majorităţii.* Mă rog dară a vă exprimà în privinţa punctului acestuia mai întâi».

A. Horşia: «In caz când s'ar aflà păreri contrare propunerei mele, îmi reţin dreptul de a reflectà la acestea.» (Voci: Nu se primeşte!)

Iosif Hossu: «Mărturisesc, că propunere ca aceasta n'am văzut de când sunt. Ca să se lege cineva, că din necezitate se supune, aceasta e un ce neauzit în vieaţa naţională, deoarece minoritatea s'ar omorî formalminte. Eu nu pot primì deci propunerea aceasta».

S. Poruţiu: «A fi solidar, aceasta o ştim noi. Că concluzele să se aducă după majoritate, se înţelege. Propunerea e deci superfluă».

Prezidentul: «Eu cred, că propunerea domnului *Horşia* merge într'acolo, nu ca doară să iee cuiva libertatea de vorbire, ci ca dupăce toate s'au enunţat şi lămurit, propunerea cere, ca minoritatea să se supună concluzului aceluia. Vă rog dară a vă exprimà despre primirea sau neprimirea acestei propuneri».

S. Balint: «Domnul *Horşia* a zis, că va da deslusire. Deci îl rugăm să o facă aceasta».

A. Horşia: «Ce a amintit domnul Hossu nu stă. Nu este presiune, nu este restricţiune a membrilor. Dacă conferenţa află oportună propunerea mea, bine, dacă nu, sunt gata a o retrage, fără a o motivà mai departe». (Voci! Retrage-o!)

Axente Severu: «Propunerea aceasta a fost de prisos, pentrucă majoritatea hotăreşte şi minoritatea nu o putem silì să se supună, pentrucă noi nu avem, şi nici nu vrem să avem alte arme, decât arme morale, ca să se supună. Solidari am fost

www.dacoromanica.ro

totdeauna, şi vom fi şi acuma, pentrucă acesta este un postulat de onoare, îndată ce am venit acì».

Dr. Ioan Raţiu: «Eu din parte-mi primesc şi a-şi primì cu cea mai mare bucurie punctele din propunere, dar fiindcă în propunerea aceasta aflu un cuţit cu două tăişuri, mă tem să nu mă taie şi pe mine. Eu vreau, ca principiul să fie adoptat în o formă oarecare în concluziunile noastre şi să amânăm desbaterea aceasta până la obiectul acela pentru care ne-am adunat. Să se amâne până la alt loc, până se va hotărì în privinţa meritului obiectului». (Voci: Să se amâne!)

Prezidentul: «Se amână deci până la alt punct. Acuma vă rog să binevoiţi a vă exprimà în privinţa punctului prim al apelului».

Visarion Roman: (Ceteşte punctele din programul din apel şi propune să se pună punctul al doilea întâi în desbatere, apoi punctul prim. Se primeşte. Ceteşte de nou punctul al doilea din apel, apoi vorbeşte următoarele):

«Onorabilă conferenţă! Este un adevăr de comun cunoscut, că numai când în funcţionarea tuturor organelor unui corp domneşte o perfectă armonie, acel corp poate fi sănătos şi poate înaintà cu siguranţă în cariera misiunei sale. Că orice însoţire omenească, numai când este bine organizată, numai când membrii ei ştiu, că ce şi cum se face pentru înaintarea totului, îşi poate ajunge scopul.

Insă fiindcă tocmai e atât de cunoscut adevărul acesta, trebue să ne întrebăm, ce este totuş cauza, că inteligenţa română din Transilvania, dela 1863 încoace, aşa dară în curs de şase ani, astăzi încearcă pentru primaoară a se adunà şi a se înţelege despre datorinţele sale naţionale?

Când acel lung period de ani ar fi conţesut tot din zile senine, fericite, pacinice, din zile de perfectă îndestulire a vieţii noastre naţionale, atunci faptul ar mai fi explicabil. Insă domnilor, acei ani fură din cei mai viforoşi ai vieţii noastre, în cari prefacerile fură atât de radicale, atât de dese, şi atât de surprinzătoare, încât şi pe lângă o priveghiare neadormită, şi pe lângă o înţelegere, doară şi pe lângă o disciplinare exemplară, numai foarte cu greu am fi putut înfrânge toate valurile cutropitoare, câte au dat peste noi. Dar când nu facem nimica, când stăm destrăbălaţi, nedisciplinaţi şi pradă înşelaciunilor şi şireteniilor antagoniştilor??

www.dacoromanica.ro

Să nu mergem până la 1848 îndărat, căci de atunci şi până la anul 1861 eram încătuşaţi în nişte împrejurări, a căror tărie puteà mai mult să reziste încercărilor noastre. Dar cu anul 1861 noaptea cea lungă a absolutismului dispare, făcând loc erei celei noue, aşa zisę constituţionale. Ei bine, se ştie, că nicăiri ca în staturi constituţionale nu pot popoarele să-şi croiască însele soartea lor şi să-şi întemeeze fericirea patriei. Am profitat noi de acel timp, de acele împrejurări? Putem spune, cu mâna pe conştiinţă, că ce a trebuit şi ce am putut, am făcut şi facem? Nu, pentrucă întâiul pas de confăptuire pe terenul constituţional trebuià să fie *organizarea partidei noastre!*

Totalitatea indivizilor de aceleaşi aspiraţiuni, de aceleaşi tendinţe, aceleaşi interese faţă cu legislaţiunea ţării, formează într'un stat constituţional o partidă. Urmează dară, că în atari staturi pot şi trebue să fie mai multe partide, şi se ştie, că luptele constituţionale, luptele de partide sunt concese, şi deoarece fără de disciplină lupta e imposibilă, urmează, că şi organizarea şi disciplinarea partidelor este admisă, este neapărată.

In statul în care trăim noi, putem zice cu tot dreptul, că după identitatea intereselor, Românii din Transilvania formează o partidă deosebită, care ar trebuì să desvoalte cea mai mare energie întru apărarea şi susţinerea intereselor sale. Şi totuş, în timp de opt ani partida aceasta nu trecù încă nici peste stadiul organizării.

Conferenţa naţională din 1861 ne dede, ce e drept, un comitet permanent în Sibiiu, care să vegheze şi sa ne conducă. Unde este acel comitet? Ce s'a ales de el?

Iată dar domnilor, că în mare parte purtăm înşi-ne vina stării noastre celei apăsate. Conferenţa prezentă este chemată a delătură acest rău mare, a statorì o fasă de operaţiune a activităţii noastre politice, şi a ne organizà partida noastră naţională. Unii din bărbaţii noştri, cari de altmintrelea pretind a fi mari politici, încă şi astăzi se silesc a-şi acoperì rătăcirea lor prin aceea, că noi nu am aveà încă un program naţional, şi că prin urmare fiecine este îndreptăţit să lucreze cum voeşte. Ar urmà aşa dară, că cea dintâi problemă a conferenţei noastre prezente ar fi compunerea unui program.

Eu neg aceasta, şi ştiu, că programul nostru naţional politic s'a statorit încă din anul 1848, prin măreaţa adunare naţională de pe câmpul libertăţii din Blaj.

www.dacoromanica.ro

I. *Nu vom încercà să asuprim pe nimenèa, dar nici nu vom suferì să ne asupreascà nimenea.* (Jurământul dela Blaj, din anul 1848).

II. *Naţiunea română, răzimată pe principiul libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii, pretinde independenţa sa naţională în respectul politic,* ca să figureze în numele său, *ca naţiune română,* să-şi aibă reprezentanţii sai la dieta ţarii, în proporţiunea cu numărul său, să-şi aibă diregătorii sai în toate ramurile administrative, cum şi judecătoreşti şi militare, în aceeaş proporţiune, să se servească de limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, în legislaţiune, cât şi în administraţiune.

III. Naţiunea română cere ştergerea privilegiilor.

IV. Naţiunea română cere, ca conlocuitoarele naţiuni nici decum să nu iee la desbatere cauza uniunei cu Ungaria, până când naţiunea română nu va fi reprezentată în dietă ca naţiune şi în proporţiune cu numărul său. Iar din contră, dacă dieta Transilvaniei ar voì totuş a se lăsà la pertractarea acelei uniuni, de noi fără de noi, atunci naţiunea română protestează cu solemnitate. (Punctul 1, 14 şi 16 din hotărîrile adunarii din Blaj dela 1848).

Iată domnilor programul nostru! (Aplauze sgomotoase şi aprobări unanime).

Este bine a se constatà cu aceasta ocaziune, că abateri dăunoase dela acest program s'au comis dela 1848 şi până astăzi doue, atunci, când un mic număr de deputaţi de ai noştri au întrat în dieta feudală dela Cluj în 1865, şi când alţi deputaţi ai noştri au mers la dieta Ungariei dela Pesta, în 1866. (Aprobări generale). Să sperăm însă, că acestea vor fi unicele şi cele din urmă abateri, şi că tristele lor urmări ne vor servì de învăţătură pentru viitor.

Avându-ne aşa dară programul, cred, că obiectul nostru de sfătuire şi înţelegere din când în când, prin urmare şi astăzi, poate fi numai, că faţă cu împrejurarile existente ce e de făcut pentru realizarea acelui program? (Aprobări).

Considerând modul în care s'au delăturat legile dietei transilvane dela 1863 4, modul în care fù conchemată dieta feudală dela Cluj în 1865 şi dieta din Pesta la anul 1866/8, modul, în care dieta Ungariei a tratat chestiunea uniunei Transilvaniei cu Ungaria, considerând mai departe legile aduse în această dietă, şi împrejurarea, că prin toate cele amintite se

www.dacoromanica.ro

ţinteşte la ştergerea totală a autonomiei Transilvaniei şi ale celor mai scumpe drepturi ale noastre, cred că nu ne mai rămâne alta, decât să adoptăm *pe un timp politica pasivităţii absolute.* (Aplauze).

Actele dietei pestane din urmă au dovedit până la evidenţă, că libertăţile ce vreau să ni-le dee Maghiarii sunt preţ pentru naţionalitate, sunt numai consecinţă a maximei lor politice, lăsată de cel dintâi apostol al maghiarizării, de *Széchenyi*, care a zis: «Să nu-i silim cu foc şi sabie, ci să-i primim între bastioanele constituţiunii, ca şi ei să ne primească pe noi în sine, adecă limba noastră (ungurească)».

«...Însă domnilor, — a zis răposatul Bărnuţiu, — noi să le răspundem, că nu ne trebue legi, cari nimicesc personalitatea noastră naţională. Libertatea cea adevărată a oricărei naţiuni nu poate fi decât *naţională*». (Aplause). Iar cel mai bun mod de exprimare a acestui răspuns, îl aflu eu pentru acum în pasivitate.

Conferenţa noastră este chemată domnilor a da expresiune fidelă sentimentului poporului nostru, iar dela sine a nu formà nimica nou, şi prin aceasta ea va face un frumos serviciu chiar şi guvernului. Avem însă destule semne, că Românii din Transilvania şi fără această conferenţă, ba chiar când noi ne-am decide aici pentru contrarul, — ei *ar rămâneà pe lângă pasivitate.* Declaraţiunile Românilor de prin toate ţinuturile ţării noastre a premers deja acestei conferenţe, şi sunt binecunoscute. Ele toate sunt pentru pasivitate. Ceeace avem noi a face este mai mult să dăm o formă publică acelei rezoluţiuni generale. De aceea îmi iau libertatea a propune, ca:

Onorabila conferenţă să se declare pentru pasivitatea absolută a Românilor din Transilvania faţă cu dieta Ungariei, şi ca aceştia la alegerile viitoare de deputaţi pentru acea dietă să nu ia parte întru nimica». (Aplause lungi).

Urmează la cuvânt *Iosif Hossu*, care rosteşte următoarea vorbire pentru *activitate:*

«Onorată conferenţă! După aplausele aceste mari, nu am nici o speranţă de a reuşì cu proiectul meu (voci: drept e). Însă dela convingerea mea nu mă abat (aplause), nici mă abate iubirea şi favoarea regimului. Deci vă spun convingerea mea franc, dupăcum o simţesc, şi dacă va fi bună, o veţi primì, şi eu voiu fi liniştit, că am exprimat liber aceeace am simţit, şi viitorimea, sau îmi va da mie drept, sau nu. Nu mă condamnaţi

www.dacoromanica.ro

D-voastră astăzi, domnilor, dupăce veţi fi ascultat părerea mea, căci mai mare va fi condamnarea viitorului şi mai amară decât a Domnielor-voastre de astăzi.

Domnilor! Eu sunt amploiat; şi fiindcă unii au zis, că regimul m'ar fi trimis pe mine aici, trebue să constatez, că aceasta nu este adevărat. Eu am urmat îndemnului meu propriu, ca să lucru pe cât voiu puteà pentru fericirea scumpei mele naţiuni şi a poporului român. Nu am venit deci la demandarea regimului aici! Eu aş fi zis regimului categoric, că nu vin.

Antevorbitorul meu, ca să vin la obiect, ne-a condamnat politica activităţii, şi a adaos aceea înainte, că noi am greşit când am întrat în dieta din Cluj şi Pesta. Poate că viitorimea ne va judecà pentrú aceasta, pentrucă ea judecă după rezultate. Însă vă întreb, domnilor, când a fost soartea Românilor mai maşteră în Transilvania? Au nu sub principii patriotici, când nu aveau Românii bărbaţi, cari să vorbească în interesul lor? Atunci s'au adus acele legi asupritoare, cari dejosesc pe Român a fi sclav şi-l degradează la soartea dobitoacelor. Politica aceasta şi-a luat începutul la anul 1437, când cele trei naţiuni regnicolare au făcut între sine uniunea aceea, care a fost îndreptată în contra Românilor. De atunci încoace Românii au încetat de a-şi mai apărà drepturile lor şi perderile urmate de aici au fost mari şi grele. Dupăce au început Românii a fi iarăş activi, soartea noastră s'a ridicat. Nu mă voiu slobozì în istorie, pentruca să arăt activitatea înfiinţată prin episcopii, cari au întrodus unirea cu biserica catolică. Aceasta a fost după un interval lung primul caz de activitate politică, pentrucă această cauză n'a fost numai cauză şi întrebare confesională, ci mai mult poate cauză politică. Nu aduc înainte pe episcopul Sava, care pe calea activităţii a arătat ce voesc Românii. Nu amintesc ce a făcut episcopul Bob la dieta dela anul 1791 cu episcopul gr.-răs. care iarăş pe calea activităţii a arătat ce voesc Românii. Nu amintesc despre cele făcute la 1848, căci acestea vorbesc în favoarea mea.

Dacă se va primì părerea antevorbitorului, întreb, ce va fi cu naţiunea română şi ce se va alege din cauza ei, dacă inteligenţa, care trebue să manuducă poporul la scopul acela, care trebue să fie scopul fiecărui Român adevărat, vă întreb, ce va urmà, dacă vom întrà în pasivitate? Dacă Românii, cari trăesc între Saşi, Unguri şi Săcui, cari vor întrebuinţà toate mijloacele

www.dacoromanica.ro

şi persvadările pentru a seduce poporul nostru, care nu judecă mai departe, pentruca să aleagă, — fiindcă aceia îi vor spune, că dacă vor alege deputaţi şi aceia vor merge la dietă, li-se vor înlesni contribuirile şi alte greutăţi?! Şi atunci ei vor îndemnà pe deputaţi să meargă şi aceştia vor merge. Şi atunci încă se va întâmplà aceea, că unde Românii cu Saşii şi cu celelalte naţiuni sunt mestecaţi, şi unde nu sunt în majoritate preponderantă, se va alege deputat de naţionalitate străină, şi va zice, dupăcum a zis unul din dieta din Pesta, că e alesul poporului român, dar unul ca atare niciodată nu va apărà interesele poporului român, precum le-ar apărà un deputat naţional, ci din contră, va stricà foarte mult, şi aşa noi vom fi iarăş proscrişi şi numai ca suferiţi în patria noastră. Noi trebue să vedem, ca să reuşim cu Români de aceia inteligenţi, cari să se lupte necurmat şi cu abnegaţiune de sine, fără interese particulare, pentru binele naţiunii române, care ne este scopul nostru cel mai sfânt. (O voce: am văzut)!

Dar să mergem mai departe. Tocmai după principiul care s'a statorit aici, că pe baza constituţională să ne redobândim toate drepturile acelea, cari ni-s'au luat pe nedreptul, şi să depărtăm dela noi toate nedreptăţile cari ni-s'au făcut, — calea cea adevărată este activitatea, pentrucă prin pasivitate lucrul acesta nu se poate ajunge.

Să mergem deci la dieta din Pesta, să ne reclamăm drepturile noastre în auzul Europei întregi, pentrucă proverbul românesc ne învaţă, că mama nu dă lapte la copilul care nu plânge. Nu cugetaţi domnilor, că Ungurii încă sunt perfect de îndestuliţi cu starea de astăzi a lucrurilor, creată prin dieta din Pesta. Ei, dar să se retragă şi ei în pasivitate? Ei se omoară la alegerile lor şi varsă sânge, pentruca Petru sau Pavel să fie deputat.

Din celece am zis până acì se vede şi puteţi vedeà, că eu cu suflet şi cu trup sunt pentru activitate, şi aceasta o recomand din toată inima, pentrucă numai prin ea văd asigurată soartea noastră». (Sgomotoase strigări: Nu primim)!

Ia cuvântul *Ioachim Murăşianu* şi vorbeşte următoarele:

«Onorată conferenţă! Domnul antevorbitor de nu se ridicà pentru activitate, nu vorbeam nici eu, dar fiindcă dânsul a vorbit, îmi iau şi eu voia a zice câteva cuvinte, spre a-i reflectà. Ier-

www.dacoromanica.ro

ţaţi-mi domnilor, dacă încep dela 1848, când ne-au provocat patimile şi intrigile cabinetelor la arme, ca să apărăm tronul ameninţat şi şovăitor, şi naţionalitatea noastră ameninţată. Venind la atâta lucrul, noi ne-am sculat cu mic cu mare, şi am jertfit până la 40 mii de Români, încât nu poate zice nime, că a jertfit pentru tron mai mult decât noi. Şi care a fost remuneraţiunea pentru această mare jertfă a noastră? Aceea, că pe ceice au ridicat armele în contra tronului îi vedem remuneraţi dupăcum nici nu au aşteptat, iar pe noi ne vedem asupriţi şi desconsideraţi. Aceea, că favorurile cari ni-s'au cuvenit nouă, s'au oferit acelora, cari s'au luptat în contra tronului. Ce au făcut Românii de au meritat această pedeapsă? (Bravo frenetice). Pedeapsa aceasta a durat până la anul 1861, când vedem că se arată o formă oarecare de constituţionalism. A urmat apoi domnilor anul 1863, când Maiestatea Sa împăratul şi marele principe al nostru s'a îndurat a conchemà o dietă la Sibiiu. Atunci am alergat cu toţii şi am trimis bărbaţi pentru apărarea drepturilor noastre la acea dietă, şi eu voiu fi totdeauna superb, că Românii au ales totdeauna, fără a corumpe moralitatea poporului, cum se face acum. (Bravo).

Ce a făcut dieta din Sibiiu, ştim cu toţii. Eu însă nu am fost mulţămit nici cu acea dietă. Dar să le lăsăm acestea. În acea dietă am văzut limba noastră şi naţionalitatea garantată, căci pentru aceasta s'au luptat părinţii noştri şi e datorinţa să ne luptăm şi noi totdeauna. (Să trăiască). A urmat anul 1866, când Austria a fost silită să înceapă a se apropià de Românii credincioşi, dela cari ea a sperat că va fi ajutorată. Şi ea nu s'a înşelat. Dovadă ne sunt câmpurile de bătalie din Boemia şi Italia, pe cari au sângerat fiii naţiunii noastre, într'un mod dèosebit, alăturea cu celelalte popoare, pentru apărarea imperiului. Austria a început după aceea activitatea sa cu delăturarea unor comiţi supremi români, şi înlocuirea lor cu alţii de naţionalitate străină.

După aceea a conchemat dieta din Pesta, care a fost greşala cea mai mare. Căci pe când nemeşii nu trebuiau să aibă mai mult pentru de a fi aleşi şi pentru de a puteà alege, decât o opincă numai şi un picior desculţ, pe atunci se cereà dela Români un cens de 8 fl. În 1866 am fost provocaţi să trimitem deputaţi la dieta din Pesta, însă numai pentru actul de încoronare. Corăspuns-au ei acestui mandat sau ba? S'a putut ori-

www.dacoromanica.ro

cine convinge despre aceasta, din jurnalistica română. Ce folos a adus deci activitatea? Ei nu au arătat ce dorește naționalitatea română. Și dacă au arătat, luatu-s'a în considerațiune? Ce rezultate au avut? (Voci: Nimic)!

Că ce rezultate va aveà pasivitatea, nu știm. Desigur însă, că nu vor fi mai rele ca ale activității din Pesta. Când s'a șters dieta din Sibiiu, au zis Ungurii, că să mergem în dieta din Pesta, căci acolo vom câștigà legi mai bune decât în dieta lui Schmerling din Sibiiu. S'a imputat deputaților noștri, că cei din Ungaria mai tare au apărat cauza noastră, decât ai noștri, cari au fost acolo, și decât cari chiar și unii dintre Unguri au vorbit mai mult în favorul nostru. (Voci: Așa e! Bravo)!

Când ei s'au luptat pentru cauza noastră națională, li-s'a spus în față, că sunt dacoromâniști, că urmăresc tendințe periculoase statului. Dacă bărbații de stat au voit să se convingă despre dorințele Românilor, au putut să o facă aceasta oricând. Dacă au cugetat, că deputații noștri au fost conduși de acea idee, că deputații noștri numai după dorința lor au făcut aceeace au făcut, fără de a fi împuterniciți de popor spre aceea, și dacă așa a fost, să ni-se fi dat *congres național*, și atunci s'ar fi exprimat poporul român, dupăcum îi erà dorința, și dupăcum simțià, și atunci nu ar fi mai putut zice, că poporul român e blând, e bun, și că numai puțini ar fi, cari fac opozițiune guvernului.

Celce vinde masa sa și casa sa, domnilor, e în stare să-și vindă și sufletul său. (Bravo)! Românii nu sunt în contra uniunii, dar ei voesc să se decidă cauza cu învoirea lor. Însă uniunea aceasta s'a făcut și e sancționată de acel regim, pentru care în 1848 noi am sângerat!

Să viu acum la alegerea de deputați pentru dieta viitoare din Pesta. Să alegem deputați sau ba? Nu știu cum e în celelalte părți, în comitate știu cum stă lucrul. Mai în toate comitatele suntem în majoritate, dar sunt și comitate de acelea, în cari suntem amestecați cu alte naționalități. S'a zis, și o vedem, că ne corump, și chiar ne omor poporul cu ocaziunea alegerilor. Oare la alegerile noastre nu se vor folosì corupții în contra partidului nostru? Și așa, nedispunând noi de mijloace prea mari, noi nu vom puteà reușì. Atât de multe corupțiuni s'au întâmplat cu ocaziunile alegerilor de deputați, încât ele vor ajunge să omoare tot simțul bun și să facă imposibilă

www.dacoromanica.ro

alegerea liberă. Oare un deputat, care își câștigă cu mijloace slabe acea popularitate, ce va face? Ce poate poporul român aștepta dela Români și naționaliști ca aceia?

Nu știu cum va fi în alte comitate. Dar în comitatul Solnocului, de unde am instrucțiuni, știu că e așa. Deci domnilor, eu nu pot votà pentru activitate, ci caută să mă pronunț pentru *pasivitate*». (Bravo! Să trăiască)!

E chemat să vorbească *Dr. Ioan Rațiu*, dar spune următoarele: Eu încă sunt pentru *pasivitate*. Și tocmai de aceea, dacă voește cineva se vorbească pentru activitate, să-l ascultăm pe acela întâi»!

Ia deci cuvântul *Ioan Pușcariu*, și rostește cuvântarea următoare:

«Onorată adunare! Eu am salutat cu bucurie convocarea adunării acesteia, pentrucă este prima dată, unde Românii se bucură de un drept nerestrâns al liberei întruniri, pe care națiunea română l-a pretins pe câmpul libertății în anul 1848, și a cărui prețuire este cu atât mai marcabilă, cu cât știm, cu câte năcazuri se esoperà până acuma licența de a țineà atare adunare. A doua, am salutat această adunare pentru scopul ei, pentru obiectul însuș, care trebue deslegat, pentrucă, domnilor, și eu am fost deputat la dieta din Cluj și Pesta, și prin urmare trebue să iau asupră-mi sarcinile acelor învinuiri, cari s'au auzit, parte prin ziaristica română, parte pe alte locuri, chiar și în mijlocul acestei adunări, și de aceea trebue să reflectez la ele.

Cumcă trebile au mers așa rău, cauza a fost tocmai, ce s'a exprimat din multe părți, precumcă n'am fi avut o programă de purcedere, statorită într'o adunare de reprezentanți din toate părțile. (Voci: Programa de pe câmpul libertății, unde ai luat și d-ta parte)! Mă rog să mă ascultați cu toată bunăvoința, că eu nu voiu excedà. A fost, domnilor, o sarcină mare asupra noastră de a merge la dieta din Pesta și responzabilitatea și mai mare. Și dacă noi n'am raportat acele rezultate, pe cari poporul și națiunea română le-ar fi așteptat dela noi, cauza a fost tocmai obiectul pentru care ne-am adunat astăzi aici, adecă întrebarea de activitate sau pasivitate, încă nedecisă, sub a cărei impresiune am stat până acum.

Eu, domnilor, nu am venit aici să capacitez pe nimenea, căci fiecare a venit cu convingerile sale, cari nu se pot alterà

www.dacoromanica.ro

prin cuvântarea unuia sau altuia. Eu am venit ca să-mi descoper şi eu părerea mea individuală. Ce se atinge de întrebarea solidarităţii (o voce: mai târziu), eu sunt de părere contrară părerii domnului Horşia. Dacă onorata adunare ar sta numai din reprezentanţi aleşi din toate părţile, pentruca naţiunea să fie reprezentată pe deplin, ar fi datorinţa fiecărui fiiu al ei să se subordineze concluzelor majorităţii. Dar fiind noi aici adunaţi, parte trimişi din partea unor întruniri particulare, parte numai casual, mie nu-mi rămâne alta, decât să-mi ţin de datorinţă de a constată, care a fost părerea majorităţii acestei adunări, însă mai mult să nu pretindeţi dela mine!

Venind la obiect, eu mă declar *pentru activitate.* (Strigări sgomotoase: Nu se primeşte)!

Prezidentul provoacă adunarea la ordine, lăsând vorbitorilor voe liberă pentru a-şi exprimà ideile.

Ioan Puşcariu continuă: Eu, domnilor, dacă n'aş fi fost convins a priorì că aici este libertatea vorbirii, nici n'aşi fi început a vorbì. Domnilor! Eu am auzit şi propunerea pentru pasivitate. Am auzit şi motivele pentru aceea, însă acestea au fost mai mult negative decât pozitive. Negative întru atâta, întrucât se zice, că cu activitatea nu s'a câştigat nimica. E adevărat, că cu activitatea n'am isprăvit multe, însă totuş s'au eluptat unele rezultate şi favoritoare. Unde e numai negaţiune, nici după regulele matematice nu poate urmà rezultat pozitiv. Dacă am trăì în Croaţia, unde aristocraţia e croată, unde burghezimea e croată, unde poporul e croat, unde partea cea mai însemnată a miliţiei e în mâna lor, unde nu sunt Saşi, Unguri şi Săcui, dacă am fi noi singuri, Românii, în Transilvania, atunci a-şi zice şi eu: pasivitate! Dar fiind noi aici în mijlocul acelor naţiuni, în o ţară poliglotă, pasivitatea o ţin de imposibilă, şi urmarea ei va fi, că unii vor alege, alţii nu. Saşii şi Ungurii, şi chiar şi unii dintre Români vor alege, şi Transilvania va fi reprezentată în dietă. (Visarion Roman: Românii nu vor alege!) Dacă Românii nu vor alege nici într'un loc, atunci a-şi zice şi eu pasivitate. Argumentul meu cel mai tare în contra pasivităţii e, că pasivitatea e imposibilă, dar totodată e şi foarte în detrimentul nostru. E adevărat, domnilor, că noi, deputaţii români din Ardeal, multe nu am isprăvit în dieta din Pesta (strigări: Aşa e). Cauza principală însă a fost, că n'am avut sprijin moral de acasă. Presiunea sub care am stat noi nu o poftesc

www.dacoromanica.ro

nici unui altui ablegat. Ablegaţii români din Ardeal n'au avut altă cinosură, decât coînţelegerea ablegaţilor şi regaliştilor dela Cluj, ca să mergem activi mai departe. In jurnale s'a ridicat avizul de pasivitate. De aceea noi am făcut în dieta din Pesta aceea ce am putut, deşi multe n'am putut isprăvi. (Aşa e!) Activitatea celor puţini ablegaţi însă totuş a dat unele rezultate. Unele rezultate sunt nenegavere. Ceice vor urmà, vor raportà mai mult succes, mai mult «guta cavat lapidem», până când prin negaţiune noi nu am câştigà nimica.

S'a făcut aici obiecţiunea, că noi nu ne-am ţinut de programa naţională. La aceasta trebue să răspund, că noi, după putinţă, ne-am ţinut de aceea. Rezultatele însă n'au atârnat numai dela noi.

Dacă am întrat în dieta din Pesta, n'am fost noi primii. Noi am fost cei din al treilea rând. Românii au trimis în 1848 ablegaţi la dieta din Pesta, la dieta din Cluj, au trimis apoi la dieta din Sibiiu, la senatul imperial, va să zică, naţiunea şi-a manifestat totdeauna programa pentru activitate.

Aşa să facem deci şi acum!

S'a zis, că mergerea la Pesta ne aduce programa lui Szécsenyi, ştergerea naţionalităţii noastre. Dar eu zic, că desnaţionalizarea e astăzi imposibilă.

S'a zis, că noi am fost trimişi la actul încoronării şi mai departe nu. Aceasta eu o neg. In rescriptul convocător se zice: Vă *convoc* (Moldovan: Vă *conced!*) Aşa este! Vă conced să veniţi la dieta de încoronare din Pesta, pentru deslegarea chestiunei comune, pentru cauza de naţionalitate, pentru cauza în privinţa religiunii şi în fine pentru deslegarea chestiunei ardelene, pe care o condiţionez dela celelalte. Dupăce s'au deslegat chestiunile condiţionate, uniunea Ardealului n'a mai stat în puterea noastră.

Aduceţi-vă aminte domnilor, că cel mai trist period al naţiunii române s'a început la anul 1437, când s'au conjurat celelalte naţiuni din Transilvania în contra naţiunei române, şi de atunci se datează toate nenorocirile în contra naţiunii noastre. Cauza a fost analogă, pentrucă Românii s'au pus şi atunci pe terenul pasivităţii.

Părerea mea este, că ori unde ne va chemà Maiestatea Sa, să mergem şi să apărăm cauza noastră. Vă recomand deci *activitatea»!* (Strigări: nu primim!)

www.dacoromanica.ro

Urmează *Dr. Ioan Raţiu.* Vorbeşte pentru pasivitate următoarele:

«Domnilor! La statorirea unui program naţional, la statorirea unui program de purcedere, cu deosebire în obiectul de faţă, ca şi în toate obiectele momentuoase şi însemnate, eu înainte de toate iau în considerare demnitatea naţiunei mele, şi folosul care poate rezultà pentru ea din activitate sau pasivitate. (Bravo!) Numai acolo voiu fi activ, sau acolo voiu fi pasiv, unde-mi va concede demnitatea naţiunei mele. Numai acolo voiu apărà naţiunea pe terenul activităţii, unde voiu ştî, că aduc folos pentru naţiune. (Bravo!) Nu însă atunci, când vedem contrarul.

Să ne întoarcem la 1848. Să vedem cum au fost remunerate faptele noastre şi cum ne-am împlinit noi datorinţa noastră. Românii au sângerat atunci şi au perdut până la 40,000 de suflete pentru apărarea şi susţinerea existenţei imperiului, care se clătină. A venit absolutismul de fier. Şi ce credeţi, cu cine au umplut temniţele? Sau nu chiar cu acei luptători români? (Bravo!) Cine a fost apăsat mai tare? Oare nu noi? Şi pe când domnilor, noi chiar şi cu acel absolutism fieros eram mulţămiţi, pe când noi eram buni bucuroşi dacă primeam câte o bucătură de pâne, ca din graţie, alţii săpau la fundamentul putred al edificiului! Iată, domnilor, faptele noastre au fost pedepsite, iar ale altora remunerate! (Aşa este! Aplauze).

A ţinut acest absolutism fieros până la anul 1861, şi drept răsplată pentru sacrificiile noastre cele mari, ne-a apăsat mereu. Atunci vedem întrodus deodata iarăş terenul antemarţial. Ce luptă mare ne-a costat, sa scăpăm de acea luptă! Ne-am luptat, şi aşa a venit anul 1863 şi 1864, şi s'a conchemat dieta din Sibiiu. In dieta aceasta au fost doi factori, cari trebue să fie în o dietă constituţională. S'au adus legi şi acele legi s'au sancţionat. Dar ce a urmat? A urmat aceea, că legile acelea s'au şters în mod unilateral! Nu e acì vătămată demnitatea naţiunei, când noi ne-am plecat capul, când o minoritate a naţiunei, care nu voià să ştie de vătămarea autorilor acelor legi, a primit acea vătămare, numai pentruca să arete în faptă, că Românul ştie apărà mai mult decât ale sale interesele altora, dela cari aşteptăm şi noi să ni le apere?

Şi ce a urmat? S'au nimicit domnilor acele legi! In 1865 ne chiamă la o dietă feudală în Cluj. La Sibiiu ne-am dus, la

www.dacoromanica.ro

Viena ne-am dus, erà deci mai mult ca posibil, că vom întrà şi în dieta feudală din Cluj. *Unii* au făcut vot separat faţă cu acea dietă, în înţelesul căruia nu mai erà iertat nici unui Român din Transilvania a întrà în dieta din Pesta. Cu toate acestea, a venit conchemarea pentru aceasta dietă. Dar acì *ni s'a conces* ca să mergem, prin urmare, ni s'a lăsat în voia liberă, să mergem ori ba? (Aşa e!) Noi ne-am dus! Şi ce am isprăvit? Acì mă provoc la aceea ce am cetit şi auzit de prin jurnale, că dl *Hossu* însuş ar fi zis, că «speranţele mele de 20 de ani sunt nimicite». Eu nici un argument mai valid în contra vorbirei sale nu aduc, decât aceste cuvinte!

Dar domnilor, să mergem mai departe. *Activitate sau pasivitate?* Să vedem folosul. Nu ne-aţi putut arătà un singur folos, dar paguba cea mai mare, de care se ruşinează chiar şi contrarii noştri politici. A conchemà o dietă după două legi electorale deosebite, aici feudală, acolo în Ungaria liberala! Dacă nici atâta n'aţi putut scoate la cale în trei ani de zile în dieta din Pesta, ca să se şteargă cea feudală, şi ca lumea să nu mai aibă spectacolul acela deosebit, de a vedeà conchemată o dietă pe baza a două legi electorale deosebite, atunci ce mai vreţi? (Bravo!)

Aceasta lege aveà lipsă de reformă, pe care o aşteptau chiar şi contrarii noştri politici. Dar să luăm şi partea dreptului. Vedem, că dela 1848 încoace, la fiecare act pe care l-am făcut noi până astăzi, mai totdeauna cu vătămarea demnităţii noastre naţionale l-am făcut. Am avut totdeauna folosul cel mai mic, şi alţii au devenit remuneraţi.

Dupăce ni s'a conces a merge la dieta de încoronare, şi dupăce noi n'am fost chemaţi acolo după toate formele, ar urmà dară acuma, ca noi să nu mai mergem la Pesta. Prin participarea la alegeri noi am sancţionà de nou toate actele şi faptele ce s'au făcut în acea dietă în contra demnităţii naţiunei noastre. (Bravo! Să trăiască!)

Domnilor! Bine ştie domnul Puşcariu şi Hossu care a fost maxima conducătorului partidei drepte, a domnului *Deák*. Ce dai din mână cu voia, nu mai poţi reclamà niciodată, iar ce ai perdut şi ţi s'a luat cu sila, vine vremea, când poţi pretinde să ţi se redee! Dacă noi sancţionăm faptele dietei din Pesta, şi aceea o facem prin participarea la alegeri şi la afacerile ei, atunci noi am rezignat pe calea dreptului public a le mai re-

www.dacoromanica.ro

câştigà. Din aceasta considerantă sunt în contra activităţii. (Bravo! Aplauze frenetice). Dar de acì nu urmează, ca noi să ne punem mânile în sân, să nu lucrăm nimica şi să durmim, ci tocmai din contră, mai mult ca oricând noi vom fi activi şi vom luptà pentru drepturile noastre.

Prin aceasta noi nu voim alta, decât să arătăm, că alegătorii români pun protest în contra acestui fapt, ca să nu ni se calce mai mult drepturile în picioare, după cum s'a făcut până acuma. Noi avem în ţara ungurească şi Banat 34 de bărbaţi, cari s'au luptat mai mult pentru noi de cât ai noştri. (Să trăiască entuziastice). Aceia îarăşi vor luptà şi acuma, şi n'avem lipsă de Claini şi de Maiori. Dar şi acestia, au vorbit în dieta din Cluj, şi acì au apărat drepturile naţiunei, nu în dieta din Pesta».

Vorbeşte acum *Axente Severu* următoarele:

«Domnilor! Eu nu m'am însinuat la cuvânt până acuma, pentrucă ar fi o nebunie, că până nu ajung căpitanii la luptă, să între generalul în luptă. (Ilaritate). Dar mai întâi trebue să răspund domnului *Murăşianu*, care a zis, că în 1848 camarila şi intrigele cabinetelor ne-ar fi mişcat şi răsculat. E primul caz, că acestea le spune un Român. (Voci: N'a zis)! Aceste însinuări le-am auzit astăzi primadată din gura unui Român, din gura unui patriot. Am înţeles din gazete, şi şi din gazete române, că s'ar aduce arme în Transilvania, pentruca Românii, cari în 1848 s'au luptat pentru tron, să lupte ca mâne contra tronului. (*Prezidentul:* Aceasta nu se ţine de obiect nici decum. Nu aceasta e la ordinea zilei). Nu vorbesc la obiect, ci vreau să reflectez domnului *Murăşianu*. Toţi acei tineri, cari la 1848 nu s'au luptat pentru cutari lucruri mari, ci numai ca să ajungă prin posturi, şi deputaţi prin dietă, poate că au fost mişcaţi prin intrigi. (S'a scris în «Augsburger Zeitung» şi de acì s'a făcut un extras într'o gazetă română). Însă că noi, cari am fost factori vii, că noi vom fi fost mişcaţi şi răsculaţi de camarilă şi intrigă, o neg cu toată puterea cuvântului. Cine vrea să facă intrigă nu cumpără copii, ci bărbaţi. Oamenii noştri nu erau pentru un os de ros! Mai ţineţi minte, cred, că nu veţi fi uitat, că episcopul Leményi a denegat tinerimei noastre participarea la adunarea din 15 Maiu. Dacă pe aceştia i-ar fi cuprins intriga, nu mă mâhnesc! Dar că pe noi, cari am încins sabia, cari am fost oamenii faptelor, aceasta nu o pot admite. *Noi nu am fost*

www.dacoromanica.ro

corupți niciodată! Eram în București, în ziua de 15 Maiu, și când am auzit despre cele întâmplate am plecat, am venit de acolo, cu cugetul curat de a eliberà pe Bărnuțiu și Laurian din Sibiiu, unde erau închiși.

Ca să viu acuma la obiect, eu zic, qui bene distinquit, bene docet. Țara ungurească și Ardealul sunt două țări deosebite. De aceea zic, *pasivitate în Ardeal, activitate în Ungaria,* pentrucă acestea sunt condițiunile noastre, ale amândurora. Neg cu toată puterea cuvântului, că noi dela 1437 am fi fost tot pasivi. Atunci au fost *status* și *ordines,* și în acele status și ordines a fost reprezentată nobilimea română, însă nu poporul român. Schmerling a conchemat o dietă în Transilvania. Cheme-ne și domnul Andrássy în patria noastră la dieta, și noi mergem bucuros. Fie atât de galant dumnealui și cheme-ne în Ardeal la dietă, precum au mai făcut și alții înaintea lui».

Vorbește *Iosif Hossu* pentru a constatà, că nu s'au sculat Românii la 1848 pentru patrie și naționalitate, ci pentru tron. Nu atât acelea erau amenințate, cât mai ales tronul. Deci noi nu ne sculăm acum, pentrucă vedem, că ceice ne amenință naționalitatea sunt prietenii tronului, iar noi nu ne vom ridicà armele în contra tronului. Urmează *Aron Densușianu.* Rostește vorbirea următoare:

«Permiteți-mi domnilor a începe cu un cuvânt din sfânta Scriptură: Tot începutul este dela Dumnezeu. Iar proverbul zice: Vocea poporului e vocea lui Dumnezeu! Eu încep cu această voce a poporului. Vocea poporului român s'a proclamat la anul 1848. Acesta este începutul activității politice de atunci încoace. Ácì trebue să căutăm fondul. Venim acum domnilor a patra oară a ne pronunțà asupra destinelor noastre. Sunt 20 de ani de când ne-am deșteptat. Ne-am deșteptat domnilor însă goi și despoiați, nu numai de acelea drepturi mari și politice, dar chiar și de drepturile cu cari se naște fiecare făptură alui Dumnezeu, de dreptul limbei și al naționalității. Ne-am deșteptat, și deșteptarea noastră o putem asemănà cu leul din pustie, înaintea căruia fug înspăimântate hordele de beduini. Ne-am deșteptat, și vocea poporului nostru n'a răsunat numai în marginile dulcei noastre patrii, ci a trecut marginile și a pus în mirare, nu numai Europa, ci chiar și dincolo de continentul nostru a străbătut.

www.dacoromanica.ro

Domnilor! Ideea libertăţii născute acuma aproape de o sută de ani, sau mai bine zicând, de când s'a încercat a se pune în praxă, pentru Români în 1848 şi-a făcut perfecta exprimare. Orice luptă în contra acestei idei, ne-a dovedit istoria revoluţiunei franceze, ne-au dovedit paginile istoriei căderei Veneţiei, este iresistibilă. Domnilor, astăzi nu mai învinge forţa, nici arma, ci ideea. Şi când noi suntem însufleţiţi de o idee, celelalte idei sunt imposibile. Permiteţi-mi domnilor a face o asemănare între ideea naţionalităţii şi între aceia, cari vreau să o nimicească, cu o poveste prea nimerită pentru acest caz. Zice adecă poporul nostru, că dupăce Jidovii au răstignit pe Christos, s'au adunat la un prânz mare şi acolo pe masă au adus un cocoş în blid.

Până când ei îşi petreceau în beţia lor de un triumf imaginar, a sărit cocoşul din blid şi i-a stropit pe toţi, şi aşa ei au ramas cu semne pe faţă până în ziua de astăzi.

Aceia, cari se luptă în contra ideei naţionalităţii, când nici nu vor gândì ei se va sculà ideea şi-i va stropì în faţă, şi pe pata aceasta îi vor cunoaşte toţi secolii următori.

Permiteţi-mi acum domnilor, să viu şi eu la pasivitate şi activitate. Am auzit zicându-se din partea domnilor, cari apără şi luptă pentru principiile activităţii, că pentruce voim noi astăzi să fim pasivi, când la 1848, 1861, 1863 şi 1864 am fost activi? Adecă scopul lor este acela, ca să confunde ideile noastre. Noi domnilor şi astăzi suntem activi, însă nu pe un teren, care este în contra voinţei noastre. Nici odată nu voim să fim activi pe terenul acela, pe care vedem că suntem periclitaţi. Aşa dară, fiindcă fără de aceea suntem destul de cufundaţi, să nu ne cufunde şi cu activitatea, în contra principiilor noastre. (Aşa e!) Şi aşa noi trebue să fim activi pe baza politicei noastre naţionale, care şi-a căpătat expresiune solemnă în 1848, la 15 Maiu. Cele statorite acolo s'au repeţit în anul 1861 în Februarie. Dovadă ne este protocolul conferenţei de atunci. Este adevărat, că noi ne-am abătut dela acel principiu, după cum bine au observat mai mulţi domni antevorbitori. Aşa este, întru adevăr. Noi am rătăcit de pe acel teren, şi cel dintâi pas spre rătăcire a fost congresul dela 1863, ziua 20 Aprilie. Dar eu nu vreau să discut geneza acestui congres; însă ceice am fost de faţă acolo, şi cari am cetit şi cetim actele acelui congres, vă vom spune acurat unde s'a făcut greşala. Domnilor! Factorii de

www.dacoromanica.ro

atunci ştiau foarte bine, că a se pronunţà în contra principiilor din 1848 este imposibil, şi totuş au început a vorbì prin rapoarte şi scrisori, că noi nu ne abatem dela principiile din 1848. Ei ziceau în vorbe, ca să-şi ascundă cugetele. Atunci domnilor s'a decis, ce s'a prevăzut dela început, că noi păşim pe un teren, care deşì nu erà apriat în contra principiilor naţionale, dar întru adevăr, a fost. Dieta dela 1863 nu a fost consecinţa curată a legilor fundamentale dela 1860, ci consecinţă a drepturilor transilvane, bazate pe tractate. Cari au voit a se rectificà au zis, că aceea a fost pe baza diplomei din Octomvrie 1860, şi că aceasta dietă numai aşa o am căpătat, pentruca să dăm şi noi ceva pentru ea. Am dat, pentrucă am mers în reichsrath. Indatăce am făcut acest pas, am făcut un pas în contra principiilor naţionale, proclamate la 1848. Insă fiind astfel, vre-o câţiva ani după aceea, la anul 1865, au cugetat, că de ce să nu mergem şi la Cluj şi apoi mai târziu şi la Pesta? Dar trebue să zic, că n'a zis naţiunea română nimica în contra acestei proceduri. Rezultatele le-am văzut şi nu e lipsă se le mai enumăr acì.

Aşa dară noi trebue să rămânem strict pe lângă principiile din 1848, repeţite la 1861, unde se zice, că *afurisit să fie acela, care s'ar luptà în contra intereselor patriei şi ale naţiunei.* Să ne aducem aminte, domnilor, de jurământul din 1848 şi să nu căutăm a-l călcà. Astfel, domnilor, eu sunt *pentru pasivitate absolută.* (Bravo! Aplauze). Dar totodată să arătăm, că ce voim, să arătăm astfel terenul nostru de activitate, pe principiile cele dejà statorite. Pentru aceea, eu voiu repeţì pe scurt, ceeace s'a statorit în 1848 şi 1861, şi pe baza acestora voiu face o propunere, conţinută în şapte puncte».

Preşedintele: «Intreb onorata conferenţă, nu ar fi mai bine oare, ca propunătorul să-şi reţină propunerea, până se va enunţà conferenţa pentru pasivitate ori activitate»?

Aron Densuşianu: «Incă vre-o câteva cuvinte, înainte de a-mi spune cuvântul din urmă. Ştim toţi, că la noi se uită naţiunea şi străinii. Europa întreagă priveşte cu atenţiune la pasul ce-l facem astăzi. Să ne cumpănim deci de zece ori şi să luăm bine seama la deciziunile pe cari le facem. Căci unii poate vor fi indiferenţi, alţii vor tremurà, iar alţii vor vărsà lacrimi de bucurie. Să învăţăm ce este pasivitatea, şi ce urmări poate aveà, chiar dela inimicii noştri politici. Ce este cauza rezultatelor poziţiunei politice a Maghiarilor, dacă nu pasivitatea?

www.dacoromanica.ro

Da, pasivitatea! Şi aceia, cari au fost condamnaţi pentru pasivitate, iată că astăzi reînvie şi culeg fructele cele mai frumoase, cari au răsărit din pasivitatea lor. Aceste fructe să le culegem şi noi, ca şi ei, şi le vom puteà culege, numai să ştim cum să lucrăm în pasivitate. Pasivitatea deci să fie principiul nostru». (Bravo! Să trăiască!)

E provocat se vorbească profesorul din Blaj I. M. *Moldovan*. Spune însă următoarele: «Eu m'aş rugà, ca să fie trecută ordinea vorbitorilor la altul, care ar vorbì pentru activitate, căci eu sunt în acea poziţiune plăcută, de a mă declarà pentru pasivitate . (Ilaritate).

Ia cuvântul deci *S. Poruţiu*, şi rosteşte următoarea cuvântare:

«Onorată conferenţă! Eu încă a-şi vorbì pentru activitate, dar fiindcă am observat, că onoratul public nu ascultă bucuros astfel de idei contrare (Voci: Nu e aşa! Ascultăm bucuros!) sunt gata a mă retrage. (Voci: Ba nu! Să auzim!) De când s'a ivit ideea pasivităţii între Români, eu încă am cugetat mult şi serios asupra aceleia. Am vorbit cu mulţi bărbaţi distinşi pe cariera politică, şi i-am întrebat, oare ce bunătate ar rezultà din pasivitate? Eu însu-mi nu mi-am putut explicà aceea, şi pentru aceea, mi-am pus întrebarea domnilor: Pentruce în politică se iau în consideraţiune numai interesele? Eu nu mi-am putut-o explicà pe deplin, pentru aceea am rugat pe alţii să-mi spună, ca unde ne va duce pasivitatea şi cât va ţineà ea? Vom fi noi pasivi 10, 20, 30 de ani? Şi ce va fi cu noi în timpul acesta, când noi vom fi afară de gard, şi vom ascultà numai cum se decide despre soartea noastră fără de noi? Neputându-mi explicà deci aceasta, am întrebat pe un bărbat expert, amic al meu, care nutreşte simţămintele cele mai bune şi binevoitoare pentru Români, că ce resultate va aveà pasivitatea? Şi dânsul mi-a spus, că prin pasivitate nói nu vom ajunge alt rezultat, decât că în privinţa intelectuală vom venì iarăş acolo unde am stat înainte de 1848. Ce se ţine apoi de întrebarea a doua, eu întreb pe domnii aceia, cari sunt pentru pasivitate, să-mi spună, cam când va fi capătul stării acesteia prezente a lucrurilor? Eu nu vreau să amăgesc pe nimenea despre starea de astăzi a lucrurilor în care suntem. Dar ce e astazi va trece, şi mâne poate să fie altfel. Şi eu să-mi bag naţiunea în periclu, pentrucă

www.dacoromanica.ro

astăzi şi mâne va fi tot aşa? De multe-ori am zis, aceasta va trece şi vor venì timpuri mai favorabile. Dar trebue să ştim întrebuinţà împrejurările prezente. Aceasta este înţelepciunea politică. Nu frazele frumoase, nu vorbe multe duc la scop, ci lucrare serioasă şi necurmată.

Cineva întreabă, că e activitatea folositoare ori ba? Şi ce foloase ne-a adus până acum activitatea? Şi apoi zic, că rezultate nu sunt, prin urmare — *pasivitate.* Dar cine e cauza, că nu avem rezultate? Nouă ne place a aruncà cauza nenorocirilor noastre asupra altora. A fi pasivi, pentrucă nu am avut rezultate cu activitatea până acuma, nu este rezon. Nu m'a înduplecat pe mine a primì pasivitatea raţionarea aceea, că noi n'avem rezultate dela dieta trecută din Pesta. Unde am mai văzut noi în lume, ca o partidă să repăşească dela activitate, fiindcă n'a avut rezultate? Din contră, face tot ce poate, şi desvoaltă o activitate cu atât mai mare, pentru a câştigà ceva. Mai întâi puţin, după aceea mai mult, şi în fine activitatea produce rezultate mai multe decât pasivitatea. Presupunând, că va durà starea aceasta a pasivităţii 30 de ani, atunci vom stà mai rău ca înainte de 1848. Pasivitatea pentru noi e moarte politică. Eu am obiceiul, că dacă nu pot cuprinde un eveniment de cele mari şi însemnate, îl compar cu lucruri mai mici. Aceasta m'am dedat a face din oareşicari incidente din vieaţa mea, pentrucă experienţa m'a învăţat, că astfel multe lucruri, cari ţi se păreau neexplicabile mai înainte, ţi le poţi explicà şi le poţi cuprinde. Şi din comparaţiunea aceasta am venit la convingerea, că lucrurile mari prin aceleaşi legi se dominează, ca şi cele mici, pentrucă aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte, atât în lucrurile mari, cât şi în cele mici. Eu comparând deci pasivitatea, neputându-mi-o altcum explicà, am comparat-o cu *inerţia.* Inerţia produce în lucrurile materiale moarte, şi aşa şi în politică pasivitatea. Noi, domnilor, să considerăm acele mici foloase din mână, şi să căutăm a le mărì tot mai tare. Noi până acuma nu ne ştim folosì de terenul acesta. Dovezi despre aceasta am dat mai multe. Dacă vom da din mână şi aceasta mică ocaziune, care ni se dă prin activitate, şi nu vom începe niciodată a lucrà serios, vom perde şi rutina cea mică pe care o avem. Eu din acestea şi alte mai multe motive a-şi fi de părerea, că deşì nu putem fi după plac activi, totuş să ne folosim de factorii pe cari îi avem deja, şi să fim activi pe terenul constituţional».

www.dacoromanica.ro

Vorbeşte acum profesorul din Blaj, *I. M. Moldovan* următoarele:

«Domnule preşedinte! Onorată conferenţă! Poziţiunea mea e grea, ca vorbitor. Pentrucă eu acum vorbesc primaoară înaintea unui public aşa de număros şi ales, şi am a vorbì în contra unor bărbaţi demni, parlamentarişti, cari au petrecut ani pe terenul activ, cari au şezut în reichsrathul din Viena, în dieta din Cluj şi Sibiiu, şi în dieta din Pesta, fătul unei constituţiuni milenare, care pretinde a fi mai presus decât constituţiunea engleză. (Ilaritate).

A vorbì în contra acestor bărbaţi cu sperare de succes e peste măsură deficil. Şi nu m'aş fi încumetat a vorbì, dacă convingerile cari mă pătrund nu mi-ar da curajul, pe care în alte împrejurări nu l-aş fi avut. Eu cred, că toată disputa provine de acolo, că este o neînţelegere între noi, în aceea ce atinge activitatea şi pasivitatea. Pasivitatea eu nu o înţeleg aşa, după cum zice povestea despre ţiganul cuprins de hipocondrie, care zice, că el are să moară, şi atunci când i-a venit vremea, după cum credeà el, s'a culcat jos ca să moară. (Ilaritate). Eu nu înţeleg aşa pasivitatea, ci faţă numai cu terenul acesta vreau pasivitate, încolo activitate cât se poate de mare. (Bravo)! Activitate înţeleg eu între marginile legilor acelora, de cari acuma datori suntem a ascultà. Nu voiu să spun, dacă legile acelea sunt drepte ori nedrepte, că sunt ele făcute cu participarea noastră sau fără de ea, deoarece aceea e cunoscut. Tot cetăţeanul unui stat, ce pretinde a fi constituţional, e îndreptăţit a lucrà din toate puterile sale într'acolo, ca legile constătătoare (existente), dacă îi sunt lui neplăcute, să se modifice şi să se schimbe după ideile politice ale dânsului. Acum activitatea, dacă considerăm numai cuvântul în sine, este în adevăr aşa, încât e mai atrăgătoare pentru un judecător politic decât pasivitatea, căci foarte uşor alunecă omul într'acolo, că din pasivitate urmează moarte. Aceasta e adevărat, însă nu totdeauna, pentrucă foarte adeseori urmează, că din activitate mai uşor urmează moartea decât din pasivitate.

Activitatea, precum ne-o recomandă partea contrară, eu o exprim prin un proverb românesc foarte potrivit: «Coarne lungi, lapte puţin»! Dar mai mult, chiar domnii aceia, cari ne recomandă activitatea, înşişi au recunoscut, că nu ne-au câştigat nici un loc de lapte. (Bravo. Aplause. Ilaritate). Acum, mă rog de

www.dacoromanica.ro

cuvânt, mai au domniile lor a ne recomandà activitatea? Putem noi lucrà, între împrejurările date, ca Români, sau nu putem? Şi dacă nu, atunci se naşte altă chestiune, oare voim noi a lucrà ca Români? Cred, că nu e de lipsă să arăt, că constituţiunea ce zace pe grumazii noştri, a nimicit naţiunea română din imperiul austriac, căci în legile ce au valoare de prezent, nu cred că va aflà oarecare dintre cei aici de faţă, sau cari nu sunt aici, un loc cât de mic, chiar să caute toţi, dela Danubiu până la Quadalquivir, din care să se poată deduce, că naţiunea română e recunoscută de naţiune regnicolară. Din contră, legile sunt în privinţa aceasta foarte clare, ele recunosc numai o naţiune mare, o naţiune maghiară, iar celelalte naţiuni sunt chiar aşa cum au fost înainte de 1848, robotare naţiunii celei mari maghiare. (Aşa e)!

Înainte de 1848 erau acì în ţara noastră alte legi, au fost trei status şi ordines. Legile ţării nu cunoşteau naţiuni, precum nu cunoşteau ele nici naţiune românească. A ajuns lucrul acolo, că naţiunea nobililor a atras toată puterea la nobilimea maghiară. A ajuns lucrul acolo, că natio saxonum, toate drepturile acestei naţiuni le-a tras la sine, naţiunea genetică ce se numeşte sasească, şi nu au rămas în exerciţiul tuturor locuitorilor fundului regesc. Dela 1848 încoace s'a schimbat scena, s'au schimbat drepturile. Naţiunea ungurească întreagă s'a declarat de o naţiune singură privilegiată, iar celelalte s'au declarat de robotare ale acestei naţiuni. (Aşa este). În privinţa aceasta se pot aduce dovezi din legile cele mai noue, aduse în dieta din Pesta. Eu cuget domnilor, că între noi nu se află chiar nici unul, care dupăce pe terenul activităţii, înţeles aşa, ca să mergem la dieta din Pesta, nu am câştigat mai nimica, sau foarte puţin, să creada, că noi mai putem lucrà ca Români. Cred, că nu va fi nici unul, care va vrea să lucreze, cu abandonarea drepturilor sale naţionale.

Nu cred, că voeşte să lucre cineva în aste împrejurări, ca Român. Aşa este chestiunea ce ne-o propunem, după opiniunea mea. În privinţa argumentelor ce s'au adus înainte pentru de a apărà activitatea şi spre a mântuì de vină pe aceia, cari au participat la dieta din Pesta, acelea mi-se par neîntemeiate. Un antevorbitor a spus, că n'a fost programă şi n'au avut şi n'au ştiut de ce să se ţină. Programa erà, mă rog domnilor, decisiunile din câmpul libertăţii dela Blaj. Şi chiar doară domnul

www.dacoromanica.ro

care a zis aceasta a fost participator la acea adunare. (O voce: A fost tribun)!

S'a zis mai încolo, că noi atăcăm activitatea numai cu argumente negative. Domnul *Raţiu* a zis, că întrând noi pe terenul activităţii, ne lăpădăm de drepturile noastre naţionale, şi a citat cuvintele lui Deák, care a zis că: «Ce mi-se ia cu puterea, pot pretinde a mi-se da îndărăt. Iar ce dau eu de bună voe, e perdut pentru totdeauna». (Aşa este)! Eu încă m'aş puteà provocà la cuvintele unui alt mare bărbat de stat al Ungurilor. Iscându-se întrebarea despre aceea, că ce voim noi, şi de ce noi nu voim a participà la activitatea aceea ce ne este deschisă, a-şi puteà răspunde cu cuvintele domnului Andrássy, care a zis: «Noi nu voim alta nimic, decât drepturile noastre, sancţionate pe cale legală». Şi dacă noi mai avem a adăogà ceva la cuvintele acestui bărbat, aceea este, că: «Noi voim a câştigà *toate* drepturile acelea ce ni-se cuvin»!

Altă programă nu cred să mai avem şi alte drepturi nouă nici nu ne mai trebuesc, decât acestea. S'a mai zis, că ce se va ajunge pe terenul pasivităţii, dacă sub împrejurările acestea starea aceasta va ţineà 20—30 de ani? Dar domnilor, 20 sau 30 de ani în vieaţa unui popor sunt un picur în marea cea mare. Dar vă zicem domnilor, că trăim într'un secol luminat, în secolul 19, într'un secol, în care este nebunie a aşteptà, ca împărăţia nedreptăţii să mai ţină zeci de ani. (Bravo! Aplause prelungite).

S'a mai zis şi aceea, că ce ne foloseşte nouă a rămâneà pasivi? De unde se vor puteà şti suferinţele şi dorinţele noastre? Şi spre sprijinirea acestui asert s'a zis: «Mama nu dă ţiţă, dacă tace copilul». Aşa este. Dar după câte toate nenorociri, cari au venit peste capetele noastre, după o tratare atât de clară şi maşteră, ca cea de care ne bucurăm, vă întreb domnilor cu drept cuvânt, unde este mama aceea, care să ne asculte pe noi, când îi vom spune plânsorile noastre? (Bravo! Aplause prelungite). Eu aflu, că tata şi mama poporului român este poporul român însuş. Poporul român, dacă voeşte a se ridicà la culmea aceea, care i-se cuvine după drept, facă-şi însuş viitorul său, ceară-şi drepturile sale. Celce se razimă în străini, acela să piară. (Bravo. Aplause vii). Din temeiurile acestea, eu sunt *pentru pasivitate*». (Să trăiască. Aplause frenetice si îndelungate).

www.dacoromanica.ro

Preşedintele: «Am a vă aduce la cunoştinţă o salutare frăţească, a fraţilor din Timişoara, venită pe cale telegrafică. E subscrisă de Dr. *Alex. Mocsonyi* şi *Crăciunescu.* (Se ceteşte telegrama şi adunarea erumpe în entuziastice Să trăiască Alexandru Mocsonyi»)! Îmi iau voe a propune în urma acestei telegrame, ca să le exprimăm confraţilor noştri mulţămită protocolară şi să răspundem dorinţei lor tot pe cale telegrafică». (Se primeşte).

Urmează să vorbească *Dr. Avram Tincu.* Rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată conferenţă! Mai că a-şi socotì, ca e timp perdut a mă lăsà în argumentarea propunerii făcute de domnul *Roman.* Dar deşì cred şi văd, că contrarii acesteia sunt puţini la numar, totuş unele sofisme ale lor voiu să le aduc la cunoştinţă. Concorde sunt argumentele deosebite pentru activitate? (Bravo)! Poate că, sau nu ne pricep, sau nu vreau să ne priceapă acei domni. Noi nu voim să fim pasivi în toată privinţa, ci numai pe calea pe care ne-o prescriu contrarii noştri. Vom fi activi deci pe calea pe care câştigăm mai mult. S'a zis, că pasivitatea după matematică şi fizică, nu produce nimica. Pasivitatea noastră însă totuş aduce ceva, aceea, că noi nu subscriem ce ne-au făcut contrarii noştri, fără noi. E acum întrebarea, că cât va ţineà timpul în care să fim pasivi? Dar să ne răspundă domnii la aserţiunea lor. Până atunci noi nu vom raspunde. La aceasta va răspunde viitorul, şi viitorul ni-l vom face noi înşine. (Bravo)!

Fie-mi iertat domnilor, am căpătat şi eu aici, în această onorată conferenţă, vre-o două lovituri. S'a vorbit despre deputaţii din Pesta în genere. Şi eu am fost acolo. (Voci: Ştim)! Ştie Dumnezeu, ce cugete are onorata adunare despre aceia, cari s'au dus la Pesta, cu gândul bun, ca să folosească cât se poate. Şi eu şi de acì încolo vreau să folosesc naţiunii, cât se poate. Aceasta o documentez cu aceea, că recomand, ca de acì încolo să fim pasivi. (Bravo! Aplause). Domnilor, nu zace în natura Românului de a fi pripit, căci se decide cam încet. Dar apoi dacă s'a decis, deciziunea lui e sănătoasă. Noi ne-am dus la dieta din Sibiiu şi la reichsrath. Aceasta a fost o cursă. În dieta din Cluj cursa a fost mai mare, iar cea din Pesta a fost şi mai mare, deci urmează, să ne folosim de această învă-

www.dacoromanica.ro

ţătură şi să nu ne mai băgăm iarăş în cursă. (Ilaritate). Dacă am fost eu în poziţiunea nenorocită, ca să iee dela mine învăţătură, împreună cu onorata conferenţă, mulţi alţii, — atunci imputare nu merit. Dacă aş fi fost singur, imputarea mi-ar fi fost mai uşor de suportat. Cu acestea vreau să încheiu, şi asigur pe dl *Poruţiu,* că dacă nu am perit atunci, când au venit hordele barbare, fie sigur că nu vom perì nici acuma, dar vom perì atunci, când nu vom puteà face, ca Europa să fie atentă la soartea noastră». (Să trăiască).

Următorul orator e *Vlassa.* Vorbeşte astfel:

«Domnilor! După ce s'au zis aici multe, întru atâta s'a aratat calea pe care are să meargă naţiunea română, încât nu mai e îndoială, că aceea e *pasivitatea.* Prin acea pasivitate nu se înţelege trândăvie, ci cea mai mare activitate. Şi deşì adunarea nu e reprezentanţa naţiunii întregi, dar totuş ea este reprezentanţa în mare parte a ei. Aceasta nu s'ar puteà slobozì a decide pentru participare sau neparticipare, ci numai atâta poate decide, cari ar fi pentru activitate, cari pentru pasivitate? Adecă, cari vor fi pentru partida guvernamentală, cari pentru cea neguvernamentală? Însă după ce văd, că onoraţii domni, cari au vorbit pentru pasivitate, au vorbit în destul, încât nu a mai rămas nimic a desbate, numai acela poate să mai ridice cuvântul, care ar voì să demustre, că ziua e noapte, şi noaptea e ziuă. După ce văd, că onorata adunare părtineşte în parte preponderantă pasivitatea bineînţeleasă, totuş mă rog, cu toată supunerea, să binevoiţi domnule preşedinte a provocà adunarea, ca prin aclamare să-şi manifeste plăcerea».

Prezidentul: «Onorată conferenţă! Vor gândì poate mulţi, că faţă cu celece s'au adus înainte despre activitate şi neactivitate, a fost un vot de blam pentru deputaţii din Pesta, a fost o nemulţămire. S'a expus atât acì, cât şi în jurnalele naţiunii. Eu conced, că vor crede mulţi, că poate m-aşi aflà într'o mare perplexitate. Nu, domnilor! Sunt înaintea corpului naţiunii mele. Ce-am făcut, am făcut din conştiinţă curată, şi cu cel mai curat scop, şi nu am făcut nimica, ce ar fi putut să strice, sau ar stricà naţiunii mele. Când a-şi venì la acea convingere, bucuros mi-aş plecà capul şi a-şi zice: Pater pecavi! Timpul e scurt. Mulţămesc fraţilor, cari au adus înainte purtarea deputaţilor din Pesta, şi mă rog a-mi lăsà şi mie să-mi dau o mică moti-

www.dacoromanica.ro

vare, asupra motivelor întrării mele în dieta din Pesta. Incât pentru aceea, ca să viu la ordinea zilei, poate că ve-ţi zice, că am venit în contrazicere cu antiactele mele. Totuş, cari au pledat pentru activitate, sunt aceeace am fost şi eu, şi ce acum nu mai sunt. (Bravo)! A-ţi crede poate, că pentru aceea, pentrucă nu mai sunt amploiat. Când m'am dus eu mai întâi la Pesta, mi-e martor domnul *Dr. Raţiu,* i-am spus convingerile mele, le cunoaşte, şi eu acelea le-am urmat până pe urmă. Nu m'am dus pentru alta, decât pentruca să astup gurile, că nu naţiunea română, ci numai unii, cari aspiră la posturi şi n'au căpătat, aspirează la dieta din Pesta. Eu am cugetat, că noi atunci, când vom aveà unele posturi înalte, vom da expresiune convingerilor noastre, şi ei nu vor mai puteà zice aceasta. Eu m'am dus să spun aceasta ce simte poporul, din al cărui sin am ieşit şi eu. (Să trăiască)! Am venit la acea convingere, faţă cu arătările, cari s'au arătat în poporul român până acuma, că daca până acuma a-şi fi fost de altă convingere, totuş după manifestările, cari s'au făcut astăzi acì, nu mai pot fi de acea convingere. De acì încolo, aceea nu se mai poate, nici odată, sub astfel de împrejurări. (Să trăiască. Bravo)! Mai bine cu poporul meu, decât în tabăra străină». (Bravo! Aplause îndelungate).

Are cuvântul propunătorul *Visarion Roman.* Spune următoarele:

«Obiectul acesta, după câte s'au zis, este desecat întru atâta, încât nu mai face necesitate de vorbă lungă. Este dar împrejurarea aceea, ce o ştim cu toţii, că adecă să primim sau nu propunerea minorităţii neîntemeiate? Ştim după cele manifestate până acì, că poporul nu va alege. Atunci ne vom ajunge scopul de astăzi. După aceea e de mare însemnătate şi vocea presei austro-maghiare în privinţa activităţii sau pasivităţii. Asemenea şi a partidei guvernamentale. Am văzut şi auzit, că dreapta, şi apoi şi străinii, şi-au exprimat dorinţa pentru activitatea noastră. Şi când ei ne recomandă aceasta, cari sunt puteri opuse nouă, cred că nu o fac de dragul şi de bucuria noastră. Încât pentru domnul *Hossu,* care zice, că dânsul nu a venit în misiune secretă, am să observ, că din întâmplare, zic numai din întâmplare, sunt amploiaţi toţi domnii, cari vorbesc şi au vorbit pentru activitate. Presa noastră, care susţine, că Românii nu vor participà la alegeri, este în majoritate. Totuş

www.dacoromanica.ro

se poate, că ei vor alege în vre-un loc. (*Axente*: Aber schwach)! Fraţii din Timişoara s'au exprimat, că vor apărà interesele noastre pe calea activităţii, până vom fi noi pe câmpul pasivităţii. (Bravo. Să trăiască). Domnului *Hossu* îi observ, că dintre toţi cei puţini, cari au fost pe calea activităţii, dl *Hossu* a fost în cea mai mare stimă. Rog pe dl *Hossu* să nu ne strice acea schinteie de speranţă, pe care o avem în d-sa. Dacă acea schinteie i-s'a stâns atunci, când şi-a văzut speranţele sale de 20 de ani nimicite, să ne spună, ce a dat ansă de a se naşte altă schinteie într'ânsul?»

Răspunde *Iosif Hossu* următoarele:

«Domnilor! Cu acea convingere am venit aici, că activitatea e de lipsă, şi cu aceea mă duc de aici. Nime nu m'a convins mai tare ca Dr. *Raţiu*, când zice, că Ungurii au luptat în contra absolutismului. Ungurii au cauza cauzelor pentru care a cazut absolutismul în Austria. (O voce: Solferino şi Königrätz!) Acum vă întreb domnilor, ca Dvoastre numai una să-mi spuneţi, că dacă sunteţi pasivi, cari a-ţi pus numai un pas pe terenul activităţii, ce a-ţi făcut pe altă cale, ca să înduplecaţi pe Maiestatea Sa să schimbe forma regimului de astăzi? Eu urmăresc cu atenţiune paşii Românilor, dar n'am aflat şi n'am văzut pe nici unul, care ar fi făcut astfel de paşi. Domnul *Raţiu* pune mare preţ pe chemarea transilvănenilor la dieta de încoronare. Eu, care am fost mai mulţi ani în apropierea regimului, cam ştiu şi intenţiunile lui. Acesta a fost un moment foarte serios, care a condus cabinetul Belcredi-Eszterházy se facă aceasta. Au ieşit două rescripte. In unul se zice *vă conced*, în celalalt se zice *vă demand* să trimiteţi deputaţi la dieta de încoronare. Pentruce? Pentruca să se rectifice lucrurile comune, pentruca să îndestuliţi pretensiunile Transilvaniei, pentruca să îndestuliţi pretensiunile naţionale şi religionare. Cum au înţeles domnii aceia lucrul acesta? Aşa: Aţi recunoscut cauzele comune? Atunci toate sunt tractate, atunci este uniune, atunci toate sunt făcute. Nu a-ţi recunoscut afacerile comune? Atunci uniunea o facem atârnătoare dela celelalte. Cumcă astfel s'a fost interpretat, se vede de acolo, că s'a întâmplat încoronarea, la care Maiestatea Sa a jurat aşa: «Jur a ţineà legile date de antecesorii mei!» Cum a putut el face aceasta, dacă ar fi făcut lucrurile pendente dela sancţionarea unor lucruri următoare? Aceasta se vede şi de acolo, că a venit la pertractare lucrul uniunei şi

www.dacoromanica.ro

pretensiunile Românilor nu s'au luat în seamă, iar legea s'a întărit. A vă provocă la rescriptul acesta, nu aflu cu scop. Regimul a aţâţat în Români lucruri, pe cari apoi nu le-a împlinit.

Mai departe zice un domn, că dacă eu m'am înşelat, cum mai pot recomandà activitatea? Foarte fireşte. Eu sunt convins, că pasivitatea ne aduce moarte. Nu ceea, nici ceea, cum a zis domnul *Moldovan* în povestea cu ţiganul, căci nouă pasivitatea nu ne aduce altă moarte, decât moarte morală. Domnilor! Această pasivitate ne-a cauzat nouă moarte, şi aceasta o va face şi astăzi. Aceasta a fost cauza, că o mulţime de nobili Unguri au crescut în grumazii nobililor români, pentrucă între nobilii români au fost totdeauna unii, cari au recomandat pasivitatea. Aceasta a fost cauza, că pe pământul acesta, unde asudăm noi astăzi, nu mai suntem domni, şi că el a luat faţă săsească. Pentrucă deşi zic diplomele şi despre dreptul nostru destule, totuş în faptă nu ni-se recunoaşte nimica.

A zis mai încolo cineva, că n'a văzut în vieaţa noastră parlamentară de până acuma rezultate. Aşa este! Dar daca ceva nu-ţi place, lasi acolo, treci mai departe, până la altă ocaziune binevenită, atunci aduci iarăş chestiunea pe tapet, şi odată totuş vei câştigà.

In dieta din Pojon, 1765, n'a plăcut la catolici să se proclame libertatea religiunei protestante. Catolicii au fost în majoritate şi ei au izbutit. Au trecut vre-o 20 de ani, s'a conchemat altă dietă. Protestanţii au fost acì în majoritate, şi atunci a rămas legea, căci au izbutit ei. In altă dietă au fost protestanţii în minoritate, şi atunci catolicii iar i-au asuprit.

Eu domnilor nu mă ţin de Românii aceia, cărora le e frică de dieta din Pesta. Nu ne vor ascultà astăzi, ne vor ascultà mâne, şi cauza dreaptă va învinge. (Aşa e! Bravo! Cauza dreaptă va învinge!) Şi cauza dreaptă şi adevărată e *geniul timpului*, pe care nu-l poţi îndestulì cu puţin. (Bravo!) ci trebue să-i dai ce i-se cuvine. Ce nu se poate astăzi, nu urmează, ca mâne să nu se poată. Şi celorce sunt chemaţi să conducă poporul, eu le recomand *activitate*».

Prezidentul: «Fiind cauza aceasta din destul desbătută, cu permisiunea onoratei conferenţe o pun la votizare».

Dr. Ioan Raţiu: «In privinţa votării fac întrebare: Cum să se facă? Facem votare nominală, ori se ridică ceice sunt pentru activitate?» (Voci: Nu facem votare nominală).

www.dacoromanica.ro

Prezidentul: «După regulele parlamentare propunerea minorității se pune întâi la votare. Ceice părtinesc propunerea să se scoale și să ridice mâna. (Se scoală: *Iosif Hossu, Nicolae Cristea, S. Poruțiu* și *Iuliu Bardoși. Ioan Pușcariu* ieșise din sală înainte de votare). Propunerea pentru activitate e deci în minoritate. Enunț ca primită propunerea dlui *Roman pentru pasivitate,* per maiora, și ca ridicată la valoare de concluz».

Prezidentul suspinde ședința pe jumătate de oară. După redeschidere pune la ordinea zilei *executarea pasivității.*

Vorbește *Aron Densușianu*:

«In cuvântarea mea de mai nainte am zis, că trebue să zicem, că dacă suntem pasivi, care este datorința noastră, adecă, care este activitatea noastră? Fără a mă extinde mai încolo, voiu cetì niște puncte pe cari le-am formulat. Nu este nimica nou, decât o reasumare a principiilor proclamate la 1848 și repețite cu deosebire în 1861, în conferența națională din Sibiiu, la 18 Ianuarie. Pe baza acestora, reasumându-le, fac următoarea propunere». (Ceteşte cele șepte puncte ale propunerei sale).

Prezidentul: «Deși consimt cu cele mai multe lucruri din această propunere, fac atentă onorata conferență, că noi am indigetat o oareșicare programă, și nu ar fi oare în defavorul nostru, dacă ne abatem dela programul dat publicității?»

Vorbește *Ioan Pușcariu*:

«Onorată adunare! (Voci: Nu ascultăm!) Dacă onorata adunare nu voește să asculte, atunci eu rèced. (Ba nu! Te ascultăm!) Noi am făcut acì propunere privitoare la principiul activității, care propunere a căzut (Voci: Și încă cum!) și s'a primit principiul pasivității, cu o majoritate, trebue să constatăm, așa zicând eclatantă. (Așa este!) După regulele parlamentare, la desbatere s'a ținut cea mai bună ordine, și pe baza acestei ordine naturale și a simțului celui matur al națiunei și al bărbaților ei, trebue să declar, că dupăce un principiu cade, trebue să cadă și consecințele urmânde din acel principiu. Așa dară, domnilor, dacă noi, cari am fost pentru activitate, am luà parte la desbatere, pentru propunerea dlui *Densușianu,* am venì în contrazicere. Trebue să declar deci, că va trebuì să mă retrag (Voci: Cu Dumnezeu! La ce ai și venit!) dela cele următoare, fiindcă mi-a căzut principiul pe care l-am apărat eu. (Să tră-

www.dacoromanica.ro

iască!) Sunt cauze, nu numai formale, pentruca, dacă a căzut principiul meu, să nu mă mai las în desbaterea unui punct contrar, ci mai am şi alte motive, cari ating obiectul. Dar pentru principiul pe care l-am apărat eu, deşi sunt în contrazicere, trebue să reflectez cevaşi».

Prezidentul: «Imi iau voe a arătà, că cele ce s'au adus înainte în privinţa principiilor, manifestat s'a declarat şi ar zice cineva că vii în contrazicere cu sineţi».

Ioan Puşcariu: «Nu iau parte la desbateri, dar pentru motivarea cauzei retragerii mele a-şi mai zice ceva. Se zice în propunerea domnului Densuşianu, că «Românii se declară de naţiune politică independentă». De naţiune independentă noi nu ne-am declarat niciodată. La punctul 2, la punctul 3, legile aduse de dieta Ungariei le declarăm de nule. Aceasta o poate zice un parlament, dar o conferenţă nu o poate zice».

Prezidentul: «Propunerea încă nu e pusă la ordinea zilei . (Voci: Nu e pusă. Sgomot).

Dr. Ioan Raţiu: «Domnilor! Aşa cuget, că propunerea care s'a făcut din partea domnului *Densuşianu* este de mai mare însemnătate decât ca noi să o putem primì la ordinea zilei numai decât şi să ne declarăm asupra ei. De aceea eu a-şi propune, ca pentru desbaterea acestei propuneri şi a altora, cari ar mai venì, să se aleagă o comisiune şi să le desbată. Apoi să refereze conferenţei, dacă se poate primì la desbateri, ori ba. Aceasta comisiune va face apoi şi conceptul şi acesta conferenţa îl va primì, dacă-l va aflà de bun, şi se va publicà».

Vicarul Poppu: «Domnul preşedinte a binevoit a pune la desbatere modul cum să se execute aceea ce s'a decis în privinţa pasivităţii. Aceasta e la ordinea zilei. Aşa dară trebue să căutăm după modalitatea, cum să se aducă aceasta la îndeplinire».

Ioachim Murăşianu: «Părtinesc propunerea dlui Dr. Ioan *Raţiu.* Dar am să fac o întrebare la a dlui Ioan *Puşcariu.* Dacă dânsul şi-a motivat aceea, atunci îl întreb pentruce n'a făcut-o aceasta înainte»? (Voci: Dl *Puşcariu* nu e aici).

Boeriu: «Eu mă rog, ca a doua parte a programei să se iee la pertractare. Eu sunt de părerea, că nu poate să intrevină alt obiect. Incât pentru obiectul care s'a luat în discuţiune, sunt de părerea dlui *Raţiu,* să se aleagă o comisiune, care să-şi dee părerea».

www.dacoromanica.ro

Ioan Hania: «Şi eu susţin aceea ce a observat antevorbitorul. Să se susţină ordinea fixată odată, adecă să se proceadă la desbaterea punctului 2. Nu mă învoesc însă, domnilor, din privinţa împrejurărilor timpului, ca să se aleagă o comisiune, şi aceleia să i-se dee obiectul spre consultare, pentrucă mulţi dintre noi vor părăsi astăzi încă Mercurea, şi aşa mâne vom fi mai puţini.

Apoi mai aduc şi aceea la cunoştinţa onoratei conferenţe, că deşi aceasta e aşa, noi totuş nu trebue să ne grăbim, căci obiectul e de însemnătate. Eu sunt de părerea aceea, ca să se iee la discuţie punctul 2 şi apoi punctele acestea să le iee un comitet central, care se va alege, la sine, să delibereze asupra lor, şi când va află de lipsă să concheme o conferenţă, ca să delibereze asupra lor».

Iosif Hossu: «Domnilor! Conferenţa aceasta s'a conchemat pentru două lucruri. Nici decum ea nu poate cuprinde un asemenea proiect în sine, pentrucă noi suntem acî adunaţi pe calea unei legi. Dacă legea ne dă dreptul să ţinem adunări, tot aceea ne opreşte să facem concluze, cari sunt în contra legii. Nici nu zic nimica în contra punctului prim. O naţiune nu se poate inarticulà. O inarticulează cultura, ştiinţa. Celelalte sunt lucruri secundare. Dar atunci când se zice în punctul 2, că legea adusă despre uniune să se şteargă, aceea eu nu o pot admite acî, în cont. (Dr. *Raţiu*: Nu e pusă în discuţiune!) Deci propun să se reiepte acest proiect al domnului *Densuşianu*».

Profesorul *I. M. Moldovan:* «Numai atâta voiu să reflectez la cuvintele dlui *Hossu*, că suntem «adunaţi aici pe baza unei legi şi nu putem face ceva în contra legilor», — că noi nu vrem să facem în contra legilor nimica. Dar este aceea contrar legilor, când noi zicem, că o lege nu ne place? Altfel sunt de părerea dlui *Raţiu*, să se aleagă o comisiune».

Prezidentul: «Să ne ţinem de programă, domnilor, şi cele conţinute acolo să le decidem cu desăvârşire, şi să ne reţinem dela orice, ce nu se ţine de conferenţa noastră, ca să nu deroage demnităţii conferenţei noastre. Ar fi dară să se aleagă o comisiune. Dar când să facă comisiunea raportul său?»

Boieriu: «Domnul *Hania* a mai adaos la propunerea mea încă ceva. A zis să se aleagă un comitet. Poatecă adunarea va zice: iată comisiunea! Apoi să dăm lucrul comitetului, ori comisiunii»?

www.dacoromanica.ro

Prezidentul: «În înţelesul acela, ca comitetul alegând se substitue comisiunea propusă, şi ce ar fi avut a referà comisiunea, aceea ar aveà să facă comitetul, mă învoesc şi eu. Aşadară primiţi propunerea dlui *Hania,* ca să se aleagă un comitet, şi aceluia să i-se încreadă propunerea dlui Densuşianu»?

Bran de Leményi: «Dacă se purcede acuma la alegerea unui comitet permanent, atunci înceată activitatea conferenţei noastre»!

Prezidentul: «Nicidecum! Conferenţa poate să facă şi alte concluze».

S. Poruţiu: «Cele propuse de domnul Densuşianu nu cad în competenţa conferenţei acesteia, ci acestea cad în competenţa unei diete. Deci să se respingă propunerea».

Aron Densuşianu: «Propunerea am făcut-o la adunarea aceasta, nu la un corp fiitor, precum e comitetul. Depinde dela conferenţa aceasta, că se primeşte ori ba propunerea mea. Altul nu 'mi poate substituì voinţa mea, ci propunerea să se pună, în sensul propunerii mele la votare, că ori o primeşte conferenţa cu modificaţiunea d-lui Dr. Raţiu, ori o reieptă de tot».

Prezidentul: «După regulele parlamentare nu ai în toate dreptate, pentrucă fiecare membru are drept să-şi facă propunerea de a sa, şi aşa ea se poate continuà».

Dr. Ioan Raţiu: «Mă rog domnilor să luăm în considerare faptul acesta, care stă înaintea noastră. Noi nu putem desconsiderà nici o propunere, care s'a arătat înaintea noastră. Fiindcă mi-se pare de mare însemnătate această propunere, eu cred că să o luăm la desbatere în o comisiune, care se va alege din sinul nostru. Acea comisiune va aveà să judece, dacă e de recomandat spre desbatere sau ba? Şi chiar amăsurat regulelor parlamentare, noi nu ne putem dimite la desbaterea ei. Mă rog să alegeţi o comisiune, şi aceasta în jumătate de oară îşi va gătà lucrarea sa şi va referà conferenţei».

Axente Severu: «Onorată conferenţă! Dupăce s'a pronunţat odată în principiu pasivitatea, lucrul ar fi, că cum să se execute pasivitatea. Adecă să alegem sau să nu alegem? Eu vreau să zic aşa: în principiu am hotărît, că noi, câţi suntem aici, vom fi pasivi. Dar a doua întrebare se naşte, că cum vom da expresiune pasivităţii noastre? Vom merge noi la urnă, şi acolo vom zice: aleg pe *nimeni?* Dar pe nimenea acesta nu-l putem alege. Vom face acì un fel de programă, de rezoluţiune, în

www.dacoromanica.ro

care vom da expresiune dorinţelor noastre, că ce vrem noi. Aceasta s'a făcut încâtva de domnul Densuşianu. Dar aceasta nu are loc, până nu se spune, că ce vrem noi. Braşovenii au mers mai departe decât noi. Ei au decis, că nu vor alege de loc. Aceasta dară să o luăm la desbatere. Propun să se continue principiul declarat odată, adecă pasivitatea. Însă, să alegem acuma deputaţi, sau ba, şi în toate locurile sau nu? Deci, să declarăm, că pasivitatea să fie *absolută*». (Se primeşte)!

Bran de Lemény: «În punctul prim s'a hotărît numai pasivitate».

Prezidentul: «Aşadară s'a hotărît *pasivitate absolută.* S'a hotărît dară, că *nu alegem de loc*». (Ceteşte apoi punctul 2 din apel, respective punctul prim).

Boeriu are cuvântul. Zice următoarele: «Din cele citate văd fundată propunerea d-lui *Densuşianu,* pentrucă acolo vine despre modul de procedere de acî încolo. Propunerea lui, dupăcum am văzut, s'a primit de unii şi de alţii. Şi acum vine treaba, că să se aleagă o comisiune şi să se dee acesteia spre dare de seamă».

Visarion Roman: «Domnilor! Ne vedem în faţa a două propuneri. Una a domnului *Densuşianu,* alta a d-lui *Axente.* Propunerea d-lui Densuşianu ar urmà după hotărîrea punctului acestuia. Înainte de toate m'aş rugà să se rezolve aceea, că cum înţelegem noi punctul acesta. Noi am zis, că vom fi pasivi, aşadară în principiu am enunţat pasivitatea. Dupăce odată în principiu punctul 1. este rezolvat pentru pasivitate, aşa este foarte de înţeles. Noi am zis in punctul 2, purcedere solidară, de unde urmează, că pasivitatea să fie absolută, pentrucă la din contră noi nu am fi solidari. Apoi ar venî întrebarea, că să luăm parte la alegeri sau ba? Aceasta nu are lipsă de multe deduceri, căci din cele zise până acî urmează, că noi să nu participăm întru nimic la alegeri. De aceea, precum am înţeles dintâi, numai aşa corăspundem scopului, dacă ţinem *pasivitate absolută*».

Aug. Horşia: «Onorată conferenţă! Aceea voiam să observez şi eu, ce a observat domnul *Roman.* Cu toate că s'a enunţat principiul pasivităţii absolute, trebue să mai indigetez modul executării cuvântului acestuia, pentrucă deosebite sunt şi stările alegătorilor. Într'un loc s'au conscris şi într'altul formează majoritatea absolută. Şi onorata conferenţă să decidă în

www.dacoromanica.ro

privința aceasta, că în ziua alegerii ce au să facă alegătorii aceia, și cine sa declare, că noi nu voim a luà parte la alegeri»?

Vicariul Poppu: «Onorată conferență! Venind vorba despre aceea, că sa meargă alegătorii la urnă sau ba, sau numai unde va fi un cerc alegător în favoarea Românilor, eu mă declar în contra acestei participări, chiar și atunci, când am fi majoritate absolută, și am fi siguri, că alesul va fi un Român. Mergând la urnă alegătorii, alesul va merge sau nu va merge, va zice că a mers cutare și trebue să merg și eu. Dar chiar să nu se ducă, totuș a-și zice, să nu se facă alegere de fel». (Voci: Așa este. Să nu se facă alegeri de fel. Aprobări în toate părțile).

Prezidentul: «Alegătorii nu au dara în privința alegerilor de a face nimic. (Voci: Nu! Nimic). Se enunță dară, că noi în privința aceasta nu avem să facem nici un pas. (Voci: Se primește)! Vine deci partea a doua a programului, pentru purcedere solidară. La aceasta se poate reduce propunerea d-nului Densușianu».

Iosif Hossu: «Dacă s'a primit pasivitatea, atunci prin aceasta s'a hotărît tot. Dacă mai hotarîm, că aceasta mai trebue, și aceea mai trebue, atunci nu suntem pasivi. Prin apărarea pasivității noi am câștigat tot .

Dr. Ioan Rațiu: Domnul Hossu a zis, că noi prin apararea pasivității ne câștigăm totul. Dar noi pricepem altceva decât dânsul prin pasivitate. Noi am zis, că vom fi în pasivitate, dar vom fi activi în pasivitatea noastră. Noi suntem pasivi de a nu alege. Ca să o ducem aceasta la îndeplinire, avem foarte mare lipsă de activitate. Și aceasta o vom face pe cai legale și concese». (Bravo).

Iosif Hossu: «Aceea eo ipso e de prisos. Ce au Românii de a se supără, dacă se vor face alegeri, când ei vor fi pasivi? Venim în contrazicere .

Prezidentul: Nu e contrazicere, pentrucă principiul pasivității se reduce simplu la actul de alegere. Numai când am zice, că agendele acelea să le încredințăm deputaților alegânzi, atunci ar fi contrazicere. Dar aceea nu este. Mă rog dară să ne consultăm despre modalitatea acestei acțiuni».

Dr. Ioan Rațiu: «Onorată conferență! Eu așa cred, că dupăce s'a primit principiul pasivității, dupăcum l-am înțeles noi, nu urmează alta, decât să alegem acel comitet, care să ducă în deplinire acest conclus al nostru. Pentru aceasta aflu cu cale,

www.dacoromanica.ro

ca să se aleagă un comitet central, care va avea să îngrijască, ca să se aleagă comitetele speciale în toate părţile, cari să stee în conţelegere cu comitetul central. Şi această procedură este cu totul legală. Această procedură o urmează toate partidele, atât cea guvernamentală, cât şi stânga şi altele. Şi şi în privinţa aceasta, noi n'avem să perdem timp mult, ci să purcedem la alegerea comitetului central. Deci rog pe onoratul preşedinte să propună membrii acestui comitet».

Prezidentul: «Se primeşte propunerea d-lui Dr. *Ioan Raţiu,* ca să se aleagă un comitet central? (Se primeşte). Deci se enunţă ca conclus, că conferenţa a hotărît să se aleagă un comitet central. Dar din câţi membri să constee? (Dr. *Raţiu*: din 12). Unde să fie locul reşedinţei? (Dr. *Raţiu:* Acolo, unde sunt mai mulţi inteligenţi români. În Sibiiu, Braşov, Blaj ori Bălgrad). Îmi iau voe a suspendà şedinţa pe 5 minute, pentruca să vă înţelegeţi despre membri, numărul lor şi locul reşedinţei comitetului».

După redeschidere ia cuvântul protopresbiterul *Hania:* «Eu cred, că membri ai comitetului pot fi aceia, cari sunt la un loc, sau în apropiere, pentrucă denuminzii membri, cari vor fi cu locuinţa mai departe, e greu de a-i aveà laolaltă. Deci să se hotarască locul mai întâi, apoi să se aleagă membri».

Prezidentul: «A fost să ne înţelegem despre membrii comitetului. Dar mai întâi să hotărîm locul, unde va aveà să reşadă comitetul central. Cu privire la mai multe împrejurări, cari nu se pot lăsà din vedere, tocmai în interesul comitetului nostru, mai că ar fi locul cel mai corăspunzător *Sibiiul.* (Se primeşte)! Se enunţă dar ca conclus. În privinţa numărului unii zic să fie 12, alţii că să fie mai mulţi. Aşadară binevoiţi a hotărî în privinţa aceasta. (Voci: Să fie 24 şi un preşedinte, aşadară 25)! Se primeşte deci propunerea aceasta, ca să fie 24 şi un preşedinte? (Se primeşte)! Deci se enunţă ca conclus, şi după lista care mi-s'a dat, propun de membri ai comitetului pe următorii dni: Elie Măcelariu, Hania, Bologa, Popea, Dr. Nemeşiu, Dr. Stoia, Visarion Roman, Antonelli, Bran de Lemény, Balint, Russu, Axente, Vlassa, Moldovan profesor, Bariţiu, George Ioan, Demetriu Iuga, Ioachim Murăşanu, Dr. Tincu, Nicolae Gaetan, Aron Densuşianu, Maier, Dr. Raţiu, Gavril Manu senior, Augustin Muntean». (Adunarea îi primeşte pe toţi cu «Să trăiască»)!

www.dacoromanica.ro

Prezidentul: «Domnilor! Comitetul îl putem privì deci de ales. Să păşim acum la alegerea prezidentului şi a notarilor acestui comitet central». (Voci: Numai preşedinte să se aleagă, notarii să şi-i aleagă comitetul însuş).

Mai mulţi propun de preşedinte pe *Elie Măcelariu.* Entuziastice «Să trăiască preşedintele comitetului central *Măcelariu!*»

Ioachim Murăşanu propune pe *George Bariţiu* de preşedinte.

Prezidentul: «Faţă cu meritele acestui bărbat, pe care l-a numit dl Murăşianu, sunt cu totul de părerea dânsului, pentrucă nime nu merită mai mult decât dl Bariţiu acest post. Numai cât dânsul e prea depărtat cu locuinţa de reşedinţa comitetului şi nu va puteà luà parte la şedinţele acestui comitet central». (Sgomotoase: «*Să trăiască Măcelariu!*»)

Prezidentul: «De vicepreşedinte se propune dl *Hania*». *Hania:* «Eu nu pot primì aceasta. E datină, ca totdeauna cel mai bătrân să substitue pe preşedinte». (Aşa este!) *Prezidentul:* «Aşa dară cel mai bătrân să substitue în absenţa preşedintelui pe acesta».

Bran de Lemény: «In ce număr să fie comitetul, pentru a puteà aduce concluz? Eu a-şi propune a treia parte din membri . (Voci: Ba nu. Să fie jumătate).

Dr. Ioan Raţiu: «Eu cred, că noi depunem un lucru mare în mâna acestui comitet central. Conferenţa a decis abstinenţă perfectă dela alegeri, şi comitetul central va aveà a executà aceasta. In privinţa aceasta dar e de lipsă, ca comitetul acesta să ţină cât mai multe şedinţe, şi pentru aceea numărul să fie cât mai mic. Deci a treia parte». (Se primeşte!)

Prezidentul enunţă ca concluz, că a treia parte din membrii comitetului, cu preşedintele, sunt capabili de a aduce concluze. Apoi continuă: «Din partea mai multor bărbaţi, cari s'au pregătit cu un fel de proiect de rezoluţiune, compus cu privire la obiectul anunţat în apelul convocător, mi s'a inmanuat un atare proiect de rezoluţiune, stătător din 12 pagine. In acest proiect e descrisă starea Românilor, mai cu seamă de când ei s'au aflat scoşi dela toate drepturile politice, dar mai cu seamă cu privire la anii mai de curând trecuţi. Fiindcă e cam lung, încât ar trece prea mult timp cetindu-l aici în conferenţă acuma, şi fiindcă nu cuprinde nimica nou ce nu s'ar fi pertractat, atât pe cale

www.dacoromanica.ro

jurnalistică, cât şi altfel, asupra obiectului acestuia, aşa, încât mai toate cuprinse acì sunt poate tuturor cunoscute, a-şi propune să-l dăm unei comisiuni de trei membri, care în şedinţa de mâne să refereze despre el conferenţei».

Aron Densuşianu: «Ca să se simplifice lucrul, şi fiindcă acum, ceeace am voit eu a arătà pe scurt în punctele mele de propunere, se află toate mai pe larg şi în o formă mai grandioasă în acea rezoluţiune, eu îmi retrag propunerea mea de mai nainte».

Ioan Hania: «Onorată conferenţă! Eu cred, cumcă un obiect care se aduce înainte ca propunere, numai atunci se poate luà în pertractare formală, — chiar după datinele parlamentare e uzitat aşa, — dacă se cunoaşte cuprinsul lui. Fără a cunoaşte cuprinsul acelei rezoluţiuni sau memorand, nu este compatibil a-l încredinţà unei comisiuni. Pentru aceea dar, deşì e cam lung, întru adevăr, mai bine să-l cetim astăzi decât mâne, când vom fi numai a treia parte din membrii astăzi de faţă, fiindcă împrejurările sunt astfel».

Prezidentul: «Are toată dreptatea domnul *Hania,* când a zis, că procedura dsale e cea uzitată. Eu am spus pentruce am făcut excepţiune dela regula aceasta. Să zic, că se va cetì, dar totuş nu vom puteà hotărì mai mult, ca şi când l-am da unei comisiuni».

Dr. Ioan Raţiu: «Eu părtinesc propunerea dlui *Hania,* din cauza, că nu ştim dacă în şedinţa de mâne vom puteà fi toţi de faţă câţi suntem astăzi sau ba, pentrucă cei mai mulţi caută să ne îndepărtăm, fiind împrejurările aşa. Dupăce se vor statorì principiile, comisiunea poate lucrà mai departe. Principiile să le statorim astăzi. Pentru aceea să se cetească». (Voci: Să se cetească !)

Prezidentul ceteşte câteva pagini, apoi se întrerupe cetirea. Vorbeşte Dr. Avram *Tincu* următoarele: «Domnilor! E un obiect foarte însemnat acesta, încât aici o comisiune până mâne nu ar puteà gătà lucrările sale. Acì s'a statorit deja principiul, cu aceasta să ne îndestulim. Şi deoarece onorata conferenţă a concrezut lucrările sale unui comitet central, acest memorand să se dee comitetului central şi acesta va dispune apoi mai departe despre el».

Dr. Ioan Raţiu: «Văzând şi eu, că acea rezoluţiune sau memorand e foarte lung şi nu se poate isprăvì aşa curând,

www.dacoromanica.ro

primesc şi eu părerea, ca să se dee unei comisiuni. Inainte de a se da unei comisiuni a-şi dorì, ca onorata conferenţă să decidă principiile generale. Adecă să boteze acea scriere, apoi să-i dee o formă oarecare. Mai cu scop ar fi *memorand.*

Adecă, eu a-şi dorì, ca punctele acelea cari s'au cetit, să se subscrie de toţi, sau mai bine zicând, de acea majoritate, care a primit principiul pasivităţii. Mai departe nu voiu merge, şi zic, că aceea este părerea noastră, acestea sunt scrutările drepturilor noastre, aceasta e activitatea noastră. Mai departe nu mergem, fără arătăm, că aceea e convingerea noastră, că aceea ce s'a întâmplat, s'a întâmplat în contra dreptului ţării noastre, în contra drepturilor naturale. Eu dară a-şi fi de părere, ca să botezăm acele scripte *memorand,* pentrucă în ele sunt depuse părerile conferenţei române, adunate astazi în Mercurea, şi se descriu vătămările de drept. Aşa după cum stau, după stilul şi forma aceasta să rămână. Insă nu o a-şi propune ca petiţiune. Şi sperăm, că naţiunea română îşi va câştigà drepturile sale, pentrucă dreptatea este pe partea naţiunei române, şi apoi cu aceasta să încheiem memorandul. Aşa l-aşi primì, dar altfel nu, pentrucă altfel am recunoaşte competenţa acelui for, cătră care ne-am îndreptat».

Prezidentul: «Eu a-şi crede, că mai bine să se numească *declaraţie* decât *memorand.* Altfel cred, că să se dee unei comisiuni de trei membri, care să refereze despre ea, cu adaosul şi cu înţelesul pe care l-a dat domnul Dr. Raţiu».

Moldovan: «Aceasta să fie numai o urmare mai departe şi condiţiune a pasivităţii».

Iosif Hossu: «Dacă domnul preşedinte a înţeles aşa, ca să se dee unei comisiuni şi aceasta să dee mâne socoteală despre a ea, atunci şi eu m'aşi alătură la propunerea dsale, şi a-şi propune în comisiune pe Dr. Ioan Raţiu, protopresbiterul Hania, Dr. Avram Tincu şi Bran de Lemény».

Se primeşte, şi cei numiţi vin enunţaţi din partea preşedintelui ca membri ai comisiunei.

Profesorul Moldovan: «Domnul Dr. Raţiu a zis, că astăzi suntem într'un număr mai mare decum vom fi mâne. Deci eu a-şi face o propunere, care astazi să se complinească, când suntem în număr mai mare. Ştim cu toţii, că în anul 1866 am aşternut Maiestăţii Sale o suplică provăzută cu 1492 subscrieri. La subşternerea suplicei aceleia am avut ca mijlocitori pe mult

www.dacoromanica.ro

onoraţii domni *George Bariţiu* şi *Dr. Ioan Raţiu.* Propunerea mea se duce deci într'acolo, ca onorata adunare să binevoiască a votà mulţămită acestor domni, pentru osteneala pe care au avut-o aşternând suplica aceea. De aceea, onorata adunare să voteze mulţămită, cu deosebire mult meritatului bărbat *George Bariţiu,* pentru osteneala ce a pus-o de zeci de ani întru apărarea cauzei noastre naţionale. Această mulţămită să se aducă la cunoştinţa dlui Bariţiu prin comitet». (Se primeşte. Trăiască Bariţiu!)

Prezidentul: «Onorată adunare! Eu cred, că domnul antevorbitor a vorbit acelea, nu numai din inima sa, ci din inima fiecărui Român şi patriot bun. Şi-mi ţin de plăcută datorinţă, a aduce în numele conferenţei întregi de astăzi cea mai călduroasă recunoştinţă domnului *Bariţiu* şi domnului *Dr. I. Raţiu* pentru ostenelele lor». (Sgomotoase: «Să trăiască Bariţiu şi Raţiu!»)

Dr. Ioan Raţiu: «Vă mulţămesc domnilor pentru aceasta mare onoare ce mi se face mie. Cred însă ca n'am făcut alta, decât datorinţa mea ca Român faţă cu acea petiţiune. Şi a-şi fi fost de părere, şi a-şi fi crezut, că în locul acestei propuneri ar fi fost mai la locul său propunerea, ca onorata conferenţă să binevoiască a declarà acea petiţiune de a sa, şi prin primirea aceleia cred că şi propunerei domnului Moldovan ar fi corespuns din destul». (Voci: Aşa este! Declarăm de a noastră petiţiunea aceea. Trăiască Bariţiu şi Raţiu!)

Prezidentul: «In privinţa dlui Bariţiu am a comunicà onoratei conferenţe, că am primit o scrisoare în care aduce cauze momentuoase, cari l-au împedecat a luà parte la această conferenţă, la care ar fi dorit atât de tare să iee parte. (Să trăiască!) Asemenea fac cunoscut, că Excelenţa Sa părintele Mitropolit *Andreiu baron de Şaguna,* care încă a fost învitat la aceasta conferenţă, din cauza unei boale n'a putut luà parte la conferenţa noastră». (Să trăiască!)

Protopresb. Hania: Stimaţi domni! Mi-am cerut cuvântul din îndemnul, din care dl Moldovan a făcut propunerea, care se puteà face mâne. Am cerut cuvânt pentru aceea, ca sa constat, care este şi care a fost dorinţa şi convingerea fiecăruia. Am vrut să constatăm aceea, că noi am făcut astăzi un concluz, care spre cea mai mare mângăere a noastră şi spre cea mai mare bucurie, stă cu faptul lucrului de până acuma în foarte

www.dacoromanica.ro

mare contrast. Am adus astăzi un concluz, a cărui vieaţă şi fiinţă între noi o am arătat în faptă. Acest concluz e *pasivitatea.* Va să zică, nu am inaugurat pasivitate, pentruca să ne punem mânile în sân, şi să nu mai lucrăm nimica, ci în pasivitate e tocmai activitatea cea mai mare ce am voit să o provocăm prin concluzele de pasivitate. Am înţeles şi înţelegem toţi aceea, că ce s'a zis de atâteaori de străini şi de răuvoitori, că Românii sunt tăiaţi în partide, că nu sunt solidari, nu este adevărat! S'a constatat aceea şi s'a desmințit în mod eclatant, ce s'a zis dintr'alte părţi, că să se dee Românilor loc şi ocaziune ca să se adune, ca să se vadă scisiunea cea grozavă în care se află, s'a constatat, zic, aceea, că un suflet bate în piepturile noastre. S'au învins greutăţile cele mari, cari ne-au stat în cale. Şi văzând toate acestea, se poate să nu ne aducem aminte de acel bărbat, care a dat ansă la întâlnirea noastră cea frăţească, care a înlesnit şi promovat conceperea acelor concluze, care a emis acel apel, în urma căruia a concurs inteligenţa română din toate părţile Transilvaniei la Mercurea, pentru a se înţelege în modul cel mai frumos despre calea pe care avem să păşim de acî încolo? Nu! Nu se poate! Am voit dară să constat aceea ce simte fiecare din noi, domnilor, că suntem patrunşi de cea mai adâncă mulţămită cătră Ilustritatea Sa domnul consilier guvernial în pensiune şi preşedinte al conferenţei noastre de astăzi. Cred că consimţim toţi, când îi urez: Să trăiască întru mulţi ani fericit!» (Strigări nesfârşite de «Să trăiască domnul Măcelariu, preşedintele conferenţei!)»

Preşedintele ridică şedinţa la oarele 5 şi jumătate. Şedinţa a doua, ţinută în 8 Martie la oarele 10. Se autentică protocolul şedinţei prime, apoi se pune la ordinea zilei raportul comisiunei exmise pentru studiarea memorandului.

Raportorul *Dr. Avram Tincu* vorbeşte următoarele:

«Onorată conferenţă! Ca referent al comisiunii îmi iau voe a aduce la cunoştinţa onoratei conferenţe, că lucrul cu care am fost însărcinaţi e atât de momentuos şi că elaboratul acela e atât de mare, şi de un cuprins atât de vast, încât nu ne-a fost cu putinţă în timpul acesta scurt a ne informà despre el. Deci îl reaştern prezidiului, cu aceea, ca să se concreadă *comitetului central* spre pertractare ulterioară». (Se primeşte propunerea).

www.dacoromanica.ro

Prezidentul propune, ca celoralalte naţiuni nemaghiare, cu interese identice, adecă fraţilor Români din Ungaria şi Sârbilor, cari în adunările lor din Timişoara, Becicherecul-mare şi Neoplanta şi-au arătat simpatiile lor faţă cu noi, să li-se exprime mulţămită, asigurându-i despre toate acele simpatii ale noastre, pe cari dânşii au binevoit a le arătà faţă cu noi, Românii din Transilvania. (Se primeşte între aplause). Mai încolo propune, ca pentru acoperirea speselor, relative la cauzele comitetului, să se facă o colectă la membrii conferenţei.

Balint şi Axente sprijinesc propunerea, cu adaosul, că nu numai acì în conferenţă să se facă aceasta, ci şi în comitetele cercuale, cari se vor înfiinţà şi sumele incurse să se predee comitetului central spre administrare. (Se primeşte). Se alege cassar *Aug. Horşia*, şi după cele comunicate de dânsul se constată, că s'a adunat dela membrii conferenţei suma de 289 fl. 50 cr. din care 20 fl. încă nu sunt plătiţi. Se ia spre ştire.

Se suspendă şedinţa pe 10 minute pentru compunerea protocolului despre şedinţa aceasta, care după redeschiderea şedinţei se autentică. Ia apoi cuvântul profesorul *Moldovan* din Blaj şi vorbeşte următoarele:

«Onorată conferenţă! Înainte de a ne despărţì şi a zice cuvântul din urmă în această preaonorată adunare, a-şi aveà să mai zic vre-o câteva cuvinte cătră domnul preşedinte. Adevărat, că mulţămită s'a exprimat şi ieri din partea unui preaonorat membru al conferenţei acesteia. Dar trebue să ne aducem aminte domnilor, că «bis repetita valebunt». Aceea nu poate fi rea niciodată, cu atât mai puţin la astfel de ocaziuni. Eu din parte-mi simţesc o nespusă bucurie, şi mă simţesc foarte îndatorat domnului Măcelariu, că ne-a dat ocaziune de a ne adunà aici în Mercurea. Mă simt îndoit îndatorat, pentrucă rezultatele conferenţei au fost de aşa, precum numai poate să le dorească o suflare românească. Eu domnilor mărturisesc sincer, am venit cu oarecare temere la această onorată adunare. Nu-mi puteam explicà acel sentiment, nu-mi puteam aflà cauza spre întemeierea părerii mele, dar o aveam, aceasta stă. Omul simte adeseori oareşicare afect, fără să-şi poată da seamă despre el. Dar întru adevăr, m'am bucurat nespus, văzând că temerea mea a rămas cu totul nimicită şi rezultatele fiind aşa, încât mai bune nu se pot aşteptà. Văzui, că conferenţa din inteligenţii cei mai aleşi

www.dacoromanica.ro

ai noştri compusă, s'a declarat pentru un principiu, care caută să-l cunoaştem de cel mai salutar între împrejurările date. Au trecut ani de când un politic bun al nostru cu multă prevedere a privit la celece se întâmplă, şi le-a asemănat cu un torent, exprimându-se într'acolo, că Românii să lase să curgă torentul de acì încolo şi să nu i-se opună, căci în sfârşit torentul va trece şi vor rămâneà petrile curate şi spălate. Îmi pare bine, că conferenţa noastră încă nu s'a pus a stavilì acest torent cu piepturile sale, nici a înaintà contra dânsului, ci s'a dus a se pune pe ţărmuri, şi a se uità de acolo până va curge în pace torentul acela, şi va fi venit iarăş pacinic în matca sa. Rezultatul acesta frumos ma face să-mi arăt ce simţesc cătră domnul preşedinte al nostru. Cuget că dau expresiune fidelă simţămintelor, cari pătrund pe toţi onoraţii domni membri prezenţi şi pe cei neprezenţi, când îmi respic mulţămita aceasta din inimă, ca la conducătorul nostru şi preşedinte al comitetului ce l-am înfiinţat. (Să trăiască îndelungate.) Pe lângă aceea însă mă simt obligat a aduce mulţămită mult stimatului domn *Măcelariu* şi ca domnului casei acesteia, care ne-a primit cu atâtà ospitalitate în adăpostul său. (Să trăiască.) Însă mulţămita aceasta se cuvine poate mai tare stimatei doamne *Măcelariu.* (Să trăiască!) Să urmeze dară bucuria în toată vieaţa, atât a domnului, cât şi a doamnei *Măcelariu»!* (Să trăiască!)

Prezidentul: «Domnilor! Am ajuns acel moment fericit, în care am avut plăcuta poziţiune de a ne convinge, că inteligenţa naţiunii române, faţă cu alte inteligenţe ale altor popoare, se poate privì ca cea mai solidară în afacerile sale. Pentrucă numai o mică separată părere, o părere foarte mică, aceasta a fost între noi. Şi suntem convinşi din inimă, că acei confraţi ai noştri, tot la aceeaş ţintă nizuesc, la care nizuim şi noi, numai mijloacele sunt altele. Eu cred, că bunul Dumnezeu va binecuvântà concluzele conferenţei noastre, şi că acestea vor aveà cele mai bune urmări, pentrucă ne-am întrunit puterile şi puterile întrunite totdeauna vor fi încoronate de succes. Eu vă mulţămesc domnilor, că pe lângă toată răutatea drumului, pe lângă toată scurtimea timpului, totuş aţi alergat la această conferenţă a inteligenţei noastre. Vă mulţămesc pentru tactul şi purtarea cea solidă, cu care s'au purtat desbaterile noastre. Primiţi mulţămita mea cea mai ferbinte». (Să trăiasca sgomotoase).

Şedinţa se încheie la oara unu după ameazi.

www.dacoromanica.ro

Despre ţinerea conferenţei naţionale române în Mercurea şi despre concluzele luate din partea ei, preşedintul conferenţei, *Elie Măcelariu*, a făcut şi a înaintat comisarului regesc din Transilvania, *Péchy Manó*, următorul raport amănunţit:

«Excelenţă! Din acî alăturatul text autentic al protocolului despre conferenţa prin mine convocată şi ţinută în 7 a acestei luni în Mercurea, iar deschilinit din rezoluţiunea primită în unanimitate, mai nainte de a trece la discuţiunea obiectelor puse la ordinea zilei, prin care rezoluţiune adunarea şi-a respicat solemnel: 1. loialitatea, alipirea şi neclintita credinţă cătră Maj. Sa Francisc Iosif I, împăratul şi marele duce şi cătră preaînalta casă domnitoare; 2. iubire şi frăţietate cătră naţiunile surori din ţară, pe temeiul egalităţii de drept; 3. stima şi supunerea faţă de legile sancţionate, iar în privinţa legilor cari vatămă pe Români, tendinţa de a efectuî modificarea lor numai pe cale legală şi cu mijloace legale: Excelenţa Voastră de nou vă puteţi convinge, că străvechea fidelitate a naţiunii române cătră augustul domnitor şi preaînalta sa dinastie, o fidelitate trecută prin atâtea probe de foc şi prin botezul sângelui, zace pe baze solide şi niciodată clătinabile.

Ce se atinge de rezoluţiunea conferenţei despre neparticiparea la alegerea de ablegaţi pentru dieta ţării, contra căreia, respective pentru participare, au grăit toţi de toţii trei: Iosif Hossu, Ioan Puşcariu, consilieri ministeriali de secţiune şi S. Poruţiu, consilier regesc şi secretar guvernial, un motiv principal al ei este legea electorală feudală din 1848, care pentru Ardeal s'a lăsat în activitate şi care difere mult de legea electorală mai liberală a Ungariei.

Cu greu se va găsî patriot nepreocupat şi iubitor de dreptate, care să aprobe astfel de abnormitate, prin care o casă reprezentativă, unul şi acelaş corp legiuitor, se compune pe temeiul a două legi electorale, cu totul diferite. Susţinerea acestei abnormităţi a putut-o recomandà guvernului unguresc numai atari politici, cari îşi află fatala plăcere în a împedecà, reduce sau ştirbî egalitatea de drept politic pentru fraţii români. Cumcă argumentul arătat este întemeiat, au trebuit să recunoască şi acei membri ai conferenţei, cari se pronunţară pentru activitate.

A doua cauză de frunte, ce decise la luarea concluzului pentru pasivitate, este următoarea: A reprezentà interesele Ro-

www.dacoromanica.ro

mânilor în legislaţiune sunt mai vârtos chemaţi acei bărbaţi din sinul lor, cari ocupă rangul de funcţionari superiori de stat, fiind ei, precum deoparte prin poziţiunea lor mai aproape de cercurile decizătoare, şi aşa mai vârtos în stare de a luminà pe aceştia în privinţa dreptelor dorinţe ale naţiunii române, aşa de altă parte şi mai apţi de a apărà acele dorinţe în casa dietei. Însă este oare între împrejurările prezente cu putinţă, ca să împlinească acei bărbaţi această îndoită datorinţă?

Vocea acestor fii ai naţiunii române faţă de preocupaţiunile ce domnesc în sferele guvernamentale mai înalte, prea puţin sau chiar rău informate despre loialele tendinţe ale naţiunii române, este pururea o voce în pustiu. În astfel de situaţiune, acelor bărbaţi nu le rămâne decât alternativa, sau să-şi ridice vocea în casa ţării lângă guvernul rău informat şi contra intereselor naţiunii române, şi prin aceasta să-şi piardă toată influenţa la popor, ce nu ar fi de folos nici binelui comun, nici necesarei conţelegeri reciproce, nici trebuincioasei orientări a guvernului, sau să pledeze pentru interesele naţiunii române în contra intenţiunilor guvernului, purcese din informaţiuni rele, prin neromâni, în care caz ei ar cădeà în disgraţie şi ar fi scoşi din posturile lor. Astfel în ambele cazuri, cei mai buni fii ai naţiunii române, cari după încrederea pusă în ei ar fi cei mai bine calificaţi de mijlocitori, ar devenì victime, pierzându-şi, sau popularitatea, sau posturile.

Însă şirurile bărbaţilor noştri eminenţi faţă cu politica de aparare ce s'a practicat aici în Transilvania de secole contra naţiunii române, n'au putut devenì compacte în astfel de măsură, încât să nu ne pese a le vedeà rărindu-se într'una ori altă direcţiune prin alternativa amintită. Dar conferenţa chiar şi la luarea acelei deciziuni a dovedit bun tact, încunjurând orice demonstraţiune şi manifestând o conduită exemplară, încât şi prin aceasta de nou a probat, că pe Român nu-l conduce patima, ci răbdarea.

Acestea premiţând, îmi iau cutezarea a asigurà pe Excelenţa Voastră cu cel mai profund respect, că precum conferenţa nici măcar pe un minut n'a părăsit terenul legal, chiar aşa şi comitetul central ales de conferenţă, niciodată nu va trece peste limitele trase de lege, ci el mai vârtos îşi va continuà activitatea astfel, ca şi opiniunea publică să o lumineze, ideile rătăcite să le coreagă, iar înaltului guvern să-i servească cu cele

www.dacoromanica.ro

mai sigure informaţiuni despre echitabilele postulate ale naţiunii române.

Vă asigur mai departe Excelenţă, că precum tot Românul în general, aşa deschilinit fiecare membru al comitetului central este pătruns de convingerea, că fericirea, prosperarea, mărirea şi înflorirea, precum a tuturor naţiunilor din această patrie, pe cari le-a pus provedinţa lângă olaltă, ca să trăiască şi să se conţeleagă împreună, fără diferinţă de confesiune şi naţionalitate, aşa a patriei întregi, se poate ajunge şi înaintà numai prin iubire frăţească, prin poziţiune politică deopotrivă şi pe temeiul respectului cătră legi.

Cultura de astfel de iubire frăţească, străduinţa pentru a eluptà asemenea poziţiune politică, respectul şi respectarea legilor sancţionate, — sunt scopurile, la a căror ajungere va nizuì comitetul central, de al cărui preşedinte fusei ales. Rămânând cu cel mai profund respect, al Excelenţei Voastre, Mercurea, în 17 Martie 1869, prea umilit servitor: *Elia Măcelariu* m. p.»

Comisarul regesc *Péchy Manó* a răspuns la raportul acesta următoarele, sub numărul 595:

«Cătră Ilustritatea Sa, domnul consilier guvernial Elie Măcelariu. Domnule consilier! Excelenţa Sa domnul ministru de interne cu ordinul său din 18 a lunei curente sub numărul prezidial 986 a aflat cu cale *a sistà activitatea comitetului permanent*, pe care conferenţa română din Mercurea a hotărît a-l înfiinţà în Sibiiu, precum şi a comitetelor filiale, purcese din cel central. Motivul este, că acea conferenţă de natură privată *nu erà îndreptăţită a luà un concluz, care aveà menitiunea de a paralizà punerea în lucrare a unei legi sancţionate.* Înştiinţându-te despre aceasta, în urma raportului Dtale din 17 a lunei curente, îţi pun de datorinţă, ca să faci numai decât dispoziţiunile necesare pentru sistarea activităţii, atât a comitetului central, cât şi a celor filiale. Cluj, în 22 Martie 1869. *Péchy Manó* m. p.»

In contra acestei opreliste *Elie Măcelariu*, tot în calitate de preşedinte al comitetului central, a înaintat comisarului regesc următoarea reprezentaţiune:

«Excelenţă! Cu privire la ordinaţiunea din 22 Martie numărul 595, pe care, fiindcă dela 23 Martie mă aflu în Sibiiu, numai astăzî o primi-i, am onoare a raportà, că întru executarea citatei înalte ordinaţiuni, conform datorinţei mele, am în-

www.dacoromanica.ro

ştiinţat pe fiecare membru al comitetului, ales de conferenţa inteligenţei române dela Mercurea, despre intimatul Excelenţei Sale domnului ministru de interne din 18 Martie a. c. numărul 986, prin care se demandă sistarea activităţii acelui comitet, şi am contramandat şedinţa ce o convocasem pe 8 Aprilie. Ce se ţine de sistarea activităţii comitetelor filiale, am a observà, că atari comitete filiale nici nu s'au fost înfiinţat şi aşa nici că există.

Incât pentru motivarea sistării activităţii comitetului central, îmi iau iertare a reflectà, că acest comitet n'a purtat numirea de permanent, ci numai de comitet român naţional central. Diferinţa esenţială se vede şi de acolo, că el erà chemat a se adunà şi a lucrà numai din când în când.

După cum s'a putut vedeà din raportul meu cătră Excelenţa Voastră din 17 l. c. şi din protocolul conferenţei, anexat la acel raport, pe temeiul programei statorite, problema principală a comitetului central erà să fie a orientà, atât opiniunea publică, cât şi pe guvernul unguresc, asupra părerilor nefalsificate ale Românilor şi despre dorinţele lor legale. Erà să fie, a corege ideile false, ce doară se iveau la poporul nostru, a împedecà amăgirile, ce doară le încercau unii voitori de rău, a domolì pasiunile, ce doară s'ar fi escitat din careva parte, şi peste tot a luminà orice neînţelegere, în fine a veghià, ca între poporul nostru să nu se răspândească nici măcar atari doctrine perverse, ca cele predicate de apostolii stângei extreme, sau ca celea ce se întonară în Transilvania cu ocaziunea agitaţiunilor electorale, de cătră Tisza László şi credincioşii acestuia.

Conferenţa dela Mercurea cu drept cuvânt a putut deci crede, că dacă nu s'au făcut şi nu se fac nici până astăzi dificultăţi contra cluburilor înfiinţate şi existente în Ungaria şi Transilvania pentru partida lui *Deák*, a stângei centrale, ba în Pesta chiar şi a stângei extreme, contra cluburilor naţionale şi a comitetelor de honvezi, nici ea nu va comite fărădelege, când pentru păşire politică uniformă şi solidară a Românilor spre scopul eluptării de drepturi politice egale, va înfiinţà astfel de comitet central, care între marginile legilor sancţionate să lucre la deslegarea problemei atinse.

Înalta ordinaţiune, care cuprinde atâta rigoare în contra comitetului nostru central, mânecă din acel principiu, că conferenţa dela Mercurea a luat decis pentru paralizarea punerei în

www.dacoromanica.ro

lucrare a legilor sancţionate. Este adevărat, că ea a decis, că la alegerile de deputaţi Românii vor urmà politica de pasivitate, dupăce legea electorală, precum sustă ea în Transilvania, vatămă demnitatea naţiunei române şi egalitatea de drept a Românilor. Dar pentru aceea nime nu este împedecat a se folosì de dreptul său la alegere, dacă îi place să se folosească. Şi apoi pasivitatea, după conceptul de constituţiune, cu greu o va puteà numì cineva paralizare a efectului legii, căci legea electorata dă cetăţenilor numai un drept, dar nu le impune obligamentul de a alege.

Dacă a nu alege ar fi paralizarea legii, atunci tot aceasta s'ar puteà zice şi despre acei alegători ai suburbiului terezian din Pesta, cari prin rămânerea lor dela urnă, făcură să cadă Excelenţa Sa ministrul *Gorove* faţă de *Jokai*. Dacă clubul central al deákistilor, precum şi acela al stângei centrale şi al extremei au îndreptăţirea de a face toate pentru a reuşì cu candidaţii lor proprii, atunci întru adevăr este o rigoare prea mare a numì paralizare de lege aceea, când alţii hotăresc a nu luà parte la alegeri. Cu toate acestea eu, precum spusei mai sus, am curmat activitatea comitetului central. Dar aceasta sistare n'am publicat-o încă în mod oficial prin presă, căci sunt convins, că înaltul ministeriu numai din acea cauză a recurs la măsura atât de rigoroasă, fiindcă n'a fost bine informat despre scopul, problema, natura şi intenţiunea comitetului nostru, deoarece nu cunoşteà încă raportul meu explicator din 17 a lunei curente şi programa cuprinsă în protocolul conferenţei. N'am publicat mai departe sistarea, pentrucă am cauză a crede, ca acea masură ar provocà resens între Români, căci ar vedeà, că activitatea altor asemenea comitete se iartă, şi astfel ar explicà măsura contra comitetului nostru de animozitate în contra Românilor. Iar înaltului regim nu-i poate fi întru interes a da îndemn de nemulţămire.

După toate acestea, viu a mă rugà cu toată plecăciunea, să binevoiţi Excelenţa Voastră, pe lângă subşternerea, atât a raportului meu din 17 Martie şi a protocolului alăturat la acela, cât şi a reprezentaţiunei prezente, a luminà pe înaltul guvern, că existenţa comitetului nostru central şi continuarea activităţii sale tocmai întru interesul înaltului guvern este necesară. Deci prin valoroasa influenţă să binevoiţi a exoperà, ca înaltul guvern să sisteze executarea ordinaţiunei sale din 18 a lunei cu-

www.dacoromanica.ro

rente numărul 986 şi să permită, ca comitetul nostru central să-şi reasume activitatea, pentru care caz iau eu responsabilitatea asupra mea, că nici comitetul, nici vre-un membru al său nu va întreprinde nimica în contra legilor, ci vor urmà strâns după lege. Din contră, dacă măsura s'ar susţineà, n'aşi fi în stare a luà asupra mea responsabilitatea pentru urmările impresiunei rele, ce ar produce acea susţinere. Cu cea mai profundă stimă rămânând al Excelenţei Voastre, Sibiiu, în 28 Martie 1869, cel mai umilit servitor, *Elie Macellariu* m. p.»

Răspunsul final al comisarului regesc *Péchy Manó* a fost dat sub numărul 741 şi aveà următorul cuprins:

«Dela comisarul regesc în Transilvania, domnului consilier guvernial în pensiune *Elie Măcelariu*. Ilustre domnule consilier guvernial în pensiune! Excelenţa Sa domnul ministru de interne, cu intimatul său din 8 a lunei curente, sub numărul 1213, a retrimis reprezentaţiunea dtale din 28 Martie, prin care ai cerut, ca să se revoace ordinaţiunea din 18 Martie a. c. numărul 986, care decretà sistarea activităţii comitetului central, pus de conferenţa română dela Mercurea, asemenea şi a comitetelor filiale, cu observaţiunea aceea, că a aflat cu cale *a susţineà acea măsură de sistare*. Despre aceasta am dorit a te înştiinţà. Cluj, în 14 Aprilie 1869. *Péchy Manó* m. p., comisar regesc».*)

*

Ultimul cuvânt l-a adresat *Elie Măcelariu* opiniunii publice române, publicând în ziarele române următorul comunicat:

Spre ştiinţa naţiunii!

«Incă înainte de aceasta cu două luni de zile s'a făcut amintire în mai multe ziare, atât naţionale, cât şi străine, că înaltul regim ar fi dispus sistarea activităţii comitetului central, ales şi constituit în conferenţa inteligenţei române, ţinută în 7 şi 8 Martie 1869 în opidul Mercurea, ba s'a zis în unele şi aceea, că însuş comitetul ar fi dizolvat.

Sunt convins, că onoratul public cetitor va fi aşteptat, şi încă cu tot dreptul. dela subscrisul, căruia i-s'a concrezut onorifica conducere a comitetului, că sau să desmintă, sau să constate în public faima mai sus amintită.

---

*) Toate actele conferenţei dela Mercurea sunt luate din ziarul „*Albina*“, anul 1869, numerii 81—102

www.dacoromanica.ro

Din cari cauze nu s'a satisfăcut până acuma acelei juste aşteptări, se va puteà vedeà mai pe larg din actele conferenţei naţionale, pentru a căror tipărire şi edare în public s'au făcut deja paşii necesari; şi aşa apelând la indulgenţa onoratului public pentru întârzierea din chestiune, voiu să expun simplamente, că activitatea comitetului central naţional întru adevăr s'a sistat prin graţioasa ordinaţiune a Excelenţei Sale domnului ministru de interne din 18 Martie a. c. Nr. 986, din acel motiv, că conferenţa din Mercurea, ca adunanţă privată, nu a fost îndreptăţită a aduce un atare concluz, care ţânteşte eludarea ducerei în deplinire a întrebuinţării unei legi sancţionate («egy szentesitett törvény használata foganatba vétele kijátszására van irányozva») prin care înaltă şi graţioasă ordinaţiune s'a impus totodată subscrisului a face îndată dispoziţiunile necesare, ca atât comitetul central, cât şi comitetele filiale, să-şi curme activitatea pe care încă nici că o începuseră, ba comitetele filiale nici că s'au fost înfiinţat.

În împlinirea acestei ordinaţiuni ministeriale s'a revocat conchemarea şedinţei comitetului central naţional, care erà să se ţină în 8 Aprilie a. c. Mi-am ţinut însă totodată de datorinţă patriotică, pe lângă o desfăşurare mai pe larg a programului naţional, a îndreptà o reprezentaţiune motivată către Excelenţa Sa domnul comisar regesc, cu acea rugare, că deoarece domnul ministru al internelor a dispus sistarea activităţii comitetului înainte de a fi cunoscut adevăratul program naţional şi salutarul scop al comitetului, să mijlocească revocarea ordinaţiunii de sistare, fiindcă aceasta o pretind înseş adevăratele interese ale regimului, despre care, ca regim constituţional, nu se poate presupune, că nu ar dorì să cunoască opiniunea publică, dorinţele şi aspiraţiunile naţiunii române. Dar, durere, ceeace s'a crezut, că nici nu se poate presupune, nu peste mult s'a întâmplat. În 8 Aprilie 1869 sub Nr. 1213 a emis domnul ministru altă ordinaţiune, prin care susţine ordinaţiunea de sistare.

Caută aşadară să cedăm forţii, căci suntem oamenii păcii. Însă nu este nici o putere, care să ne închidă calea către inima părintească a bunului Monarh şi către opiniunea publică a Europei, la care au apelat şi vor apelà totdeauna popoarele asuprite şi însetate de dreptate. Iar domnilor dela putere nu putem decât să le aducem aminte următoarele cuvinte ale unui publicist englez: «Într'un stat nimica nu e mai periculos, chiar

www.dacoromanica.ro

nici rascularea cu arma în mână, ca nemulţămirea oprimată şi tăcută. Ea se întinde pe sub fundamentul statului, pregăteşte exploziuni cutrierătoare şi subminări totale».

Mercurea, în Iunie 1869. *E. Măcelariu*».*)

*

E de notat, că despre dispoziţiile luate cu privire la sistarea activităţii comitetului central naţional român, ales în conferenţa dela Mercurea, au fost avizaţi toţi şefii municipiilor din Ardeal, cu îndrumarea, să supravegheze şi controleze bine pe toţi membrii comitetului, ca nu cumva să-şi continue activitatea şi în contra opreliştei. Unii dintre conducătorii municipiilor au trimis apoi notă în scris membrilor din comitet de pe teritorul lor, admoniându-i în mod confidenţial, să nu mai corespondeze cu comitetul central, respective cu prezidentul acestuia *Elie Măcelariu*, şi să nu mai continue cu *agitaţiunile*, nici pe faţă, nici pe ascuns. Faptul e însă, că comitetul nu s'a întrunit niciodată şi nici măcar dispoziţii cu privire la *memorandul* care fusese prezentat conferenţei nu a luat, astfel, că memorandul nici publicat n'a fost, ci a perit, cine ştie în ale cui mâni.

---

*) Din „*Albina*“, anul 1869, Nr. 53.

www.dacoromanica.ro

Alegerile pentru dietă în Ungaria.

Alegerile pentru dietă în Ungaria şi Banat s'au făcut în a doua jumătate a lunei Martie 1869. Românii au pus candidaţi în toate cercurile în cari credeau că vor puteà străbate şi învinge, câte un om din sinul lor, dar rezultatul nu a fost tocmai mulţămitor pentru ei. Nu s'au făcut destule pregătiri, şi nu s'au făcut nici cele făcute la timpul potrivit, ci în multe cercuri cam prea târziu. Candidaţii români au căzut deci în unele locuri, dar spre lauda sa fie spus, nu din vina poporului, care bine s'a purtat pretutindenea, ci din vina conducătorilor săi, nu destul de isteţi şi poate că nu destul de conştienţioşi.

Ziarul «*Albina*» scrià după alegeri în acest înţeles şi se tânguià, că deşi avem inteligenţă română, calitatea ei nu e de aşa, ca să poată ţineà concurenţa cu inteligenţa de convingere politică contrară. Cu inteligenţa noastră nu prea poţi face treabă de ajuns pe unele locuri. Şi apoi aveà şi şcoală prea puţină politică inteligenţa română, dat fiind, că politica e o artă grea, care nu poate fi învăţată peste noapte. Dar şi inteligenţa bună românească manifestase pe unele locuri o indolenţă prea mare. Nu făcuse organizarea partidului la vreme, nu se îngrijise de candidat potrivit la vreme, n'a dat instrucţiuni şi îndrumări poporului, decât în momentul din urmă, când erà prea târziu. Aşa apoi s'au perdut unele cercuri din Bihor şi altele din Banat.

— Peste tot — scrià «*Albina* în Nr. 28, anul 1869 rezultatul alegerilor nu e prea îmbucurător. Dar

www.dacoromanica.ro

nici nu ne poate deranjà, dacă socotim, cât de mari şi multe au fost şi sunt mijloacele stăpânitorilor ce le aplică în contra noastră. Pe când inteligenţa noastră este încă puţină la număr, străinii aveau de unde să trimită, şi agenţi şi bani, cu mulţimea prin cercurile noastre. Apoi nec Hercules contra plures! Afară de aceasta multe cercuri depind dela foştii domni de pământ, toţi Unguri. O mângăiere cam slabă, dar totuş erà o — *mângăiere.*

Au fost aleşi şi puteau să facă parte din dieta ungară convocată pe 20 Aprilie 1869 la Pesta următorii deputaţi români: 1. Vincenţiu *Babeş*, ales în cercul Sasca, 2. Vincenţiu *Babeş*, ales în cercul Sânt-Nicolaul-mare, 3. Vincenţiu *Bogdan*, ales în cercul Banat-Comloş, 4. Sigismund *Borlea*, ales în cercul Halmagiului, 5. Vasilie *Buteanu*, 6. Eugen *Cucu*, 7. Lazar *Gruescu*, ales în cercul Bega-St.-George, 8. Dr. Iosif *Hodoşiu*, ales în cercul Bradului, 9. Iosif *Hossu*, ales în Mociu, 10. Dimitrie *Ionescu*, ales în cercul Beiuşului, 11. Lazar *Ionescu*, ales în cercul Radna, 12. George *Ioanoviciu*, ales în cercul Bocşa, 13. Vasilie *Jurca*, 14. George *Ivacicovici*, ales în cercul Ciacova, 15. Aurel *Maniu*, ales în cercul Făgetului, 16. Petru *Mihályi*, 17. Antoniu *Mocsonyi*, ales în cercul Şiria, 18. George *Mocsonyi*, ales în cercul Moraviţa, 19. Dr. Alexandru *Mocsonyi*, ales în cercul Lugojului, 20. Iosif *Pap*, 21. Sigismund *Papp*, 22. Sigismund *Popoviciu*, ales în Buteni, 23. Alexandru *Roman*, ales în Ceica, 24. Miron *Romanul*, ales în Chişineu şi 25. Aloisiu *Vlad de Seliste*, ales în cercul Zorlenţul-mare.

In locul lui Vincenţiu *Babeş*, care a optat pentru mandatul din cercul Sasca, a fost ales în celalalt cerc Dr. Eugeniu *Mocsonyi*, iar în cursul ciclului parlamentar au întrat în dietă următorii deputaţi români: *Mircea B. Stănescu*, ales în Chişineu în locul lui *Miron Romanul*, numit inspector de şcoale în Caraş, Iuliu *Petricu*, ales în Zorlenţul-mare în locul lui Aloisiu *Vlad*, numit jude la tablă, Mihail *Pavel*, în locul decedatului Eugen *Cucu* şi Demetriu *Bonciu*, în locul lui Sigismund *Popoviciu*, numit preşedinte de tribunal. In locul decedatului Lazar *Gruescu* a fost ales un străin.

www.dacoromanica.ro

Deputaţii *naţionalişti* români au ţinut conferenţe în 29 şi 30 Aprilie 1869, sub conducerea lui *Antoniu Mocsonyi.* Au discutat asupra situaţiei politice, din punctul de vedere al intereselor poporului român din patrie, şi asupra atitudinei ce va fi de observat din partea lor în chestiile de interes pentru alegătorii cari i-au trimis în dietă. Rezultatul consfatuirilor lor a fost cuvântul dat pentru observarea celei mai stricte *solidarităţi,* şi subscrierea următorului act, propus de Dr. Iosif *Hodoşiu:*

Subscrişii ne întrunim în club naţional, având de principiu a urmări politica naţională în solidaritate. Pesta, 30 Aprilie 1869. Dr. Iosif Hodoşiu, Sigismund Borlea, Lazar Ionescu, Alexandru Mocsonyi, Alexandru Roman, George Mocsonyi, Antoniu Mocsonyi, Ioan Eugeniu Cucu, Sigismund Popoviciu. Vincenţiu Babeş . Adecă *zece* deputaţi. Mai târziu apoi au mai întrat în club: Lazar Gruescu, Vasilie Buteanu, Dr. Eugeniu Mocsonyi, ales în locul lui Babeş, iar în urmă Mircea B. Stănescu şi Demetriu Bonciu.

Luarea hotărîrei de sus a fost apreciată din partea ziarului *Gazeta Transilvaniei*› (anul 1869, Nrul 32) după cum urmează: ‹Aceşti zece Români de calibrul caracterului roman cu regulica lor rezolvare spre a continuà lupta pentru vieaţa politică a naţiunei române din Ungaria şi Transilvania, prin actul acesta de parolă solidară au îndatorat, nu numai prezentul, ci şi viitorul naţiunei noastre, a le păstrà cea mai distinctă recunoştinţă, ridicându-le monumente mai tari decât granitul şi decât bronzul, în inimile tuturor Românilor. Solidaritatea lor va trece pe calea metemsicosei din generaţiune în generaţiune, întipărită de pe frunţile şi din piepturile lor în inimile şi piepturile mandatarilor şi ale fraţilor lor de principii, ba şi a tuturor generaţiunilor viitoare. Să se desbrace de numele *Român*» toţi ermafroditii, cari vor să şadă pe două scaune şi între două luntri, profanând caracterul cel antic de Roman, care singur ne va puteà da vieaţă şi stimă în lumea ignorării .

Apostrofarea din urmă sunà la adresa celoralalţi deputaţi români din dietă, zece la număr, cari n'au întrat în clubul român.

www.dacoromanica.ro

Dintre toate alegerile săvârşite de astădată de Români pentru trimiterea de deputaţi la dieta ţării, mai însemnată din punct de vedere naţional românesc a fost cea din cercul Lugojului, unde şi-a fost pus candidatura distinsul luptător naţional *Dr. Alexandru Mocsonyi.* Alegerea aveà să se facă în 18 Martie 1869, când s'a făcut şi în celelalte cercuri electorale din comitatul Caraşului, şi votarea de fapt s'a şi început în ziua numită, în care veniseră toţi alegătorii români din cerc, ca să-şi dee votul pentru candidatul lor naţional, dar prezidentul de alegere, văzând că nu este cu putinţă să scoată învingător din urnă pe contracandidatul, ministrul de honvezi *Szende Béla*, a sistat votarea, sub diferite pretexte, şi a amânat alegerea pentru altădată.

Bărbaţii de încredere ai candidatului *Dr. Alexandru Mocsonyi* au înaintat plânsoare bine motivată la guvern în contra procedurei prezidentului de alegere, şi au cerut, ca pe baza voturilor date să se proclame *Dr. Alexandru Mocsonyi* ales deputat al cercului Lugoj, ca unul care a întrunit majoritatea voturilor, dar rugarea nu a fost luată în considerare. S'a pus însă termin nou de alegere pe 22 Aprilie 1869, tocmai ziua în care s'a făcut deschiderea dietei, şi alegătorii români au făcut drumul şi a doua oară la Lugoj, în şiruri închiegate, pentru a duce la biruinţă partidul naţional român şi pe candidatul acestuia, *Dr. Alexandru Mocsonyi.* Au fost date la a doua alegere 800 voturi pentru *Mocsonyi* şi 679 voturi pentru ministrul *Szende*, deci *Dr. Mocsonyi* a fost proclamat deputat ales al cercului Lugoj pentru ciclul 1869—1872.

Pentru ţinuta lor bărbătească deputatul *Dr. Alexandru Mocsonyi* a adresat alegătorilor săi în 6 Maiu 1869 următoarea scrisoare deschisă:

«Către domnii alegători naţionali din cercul Lugojului. Dacă în acest timp mi-ar fi cu putinţă a urmà impulsul inimei mele, a-şi grăbì numai decât a mă înfăţişà în persoană în mijlocul Dvoastre, ca să vă mulţămesc cu voce viuă pentru onoarea ce mi-aţi făcut şi încrederea ce mi-aţi arătat, alegându-mă de reprezentant al acelui cerc în dieta ţării. Dupăce dieta însă şi-a

www.dacoromanica.ro

început activitatea, şi chiar datorinţa ce mi-aţi impus-o prin alegere nu mă iartă să absentez pentru timp mai îndelungat, — cum s'ar recere spre a vă puteà cercetà pe toţi prin număroasele comunităţi ale cercului, — din aceasta cauză vă rog să-mi daţi voe a îndreptà deocamdată cătră Dvoastre pe aceasta cale câteva cuvinte.

Măcar că mă cred îndreptăţit a privì alegerea mea în acel cerc de frunte purceasă, nu atât din simpatie sau din vericari alte privinţe cătră persoana mea, ci mai vârtos din îndemnul cauzei naţionale şi al programului conferenţei naţionale din Timişoara, totuş nu preget a vă mărturisì şi de astădată, precum v'am mărturisit la primirea candidaturei în mijlocul Dvoastre, că nu cunosc în vieaţa aceasta o onoare mai mare, decât a posedè încrederea ce mi-aţi dat-o Dvoastre, conaţionalii mei, alegându-mă pe mine, un simplu fiiu al amatei noastre naţiuni, de reprezentant al acelui cerc! Dar îndoit mândru mă simţesc pentru aceasta onoare şi încredere, când mă cuget, că ea provine dela un cerc, care cu drept cuvânt este privit ca *inimă* în corpul nostru naţional. Insă pe lângă onoarea şi mândria ce o simţesc, îmi este adânc simţită şi responsabilitatea concrescută cu acelea, şi-mi cunosc prea bine şi datorinţele, cari provin de acì şi ale cărora credincioasă împlinire va fi nizuinţa mea cea mai plăcută şi mai serioasă.

Multele pedeci şi năcazuri ce vi se făcură adeseori, chiar şi cu călcarea legilor, pe cari însă probatul Dvoastre spirit naţional, rezoluţiunea, răbdarea şi tenacitatea română, le-a învins toate norocos, fără a părăsì strânsa legalitate măcar cât de puţin, trebue să vă facă îndoit de dulce învingerea, trebue să vă urce încrederea în propria voastră putere şi să vă mărească pofta de luptă. Iar pe mine, acele suferinţe ale Dvoastre, după legile naturii şi ale moralei omeneşti, mă leagă cu atât mai strâns de Dvoastre.

Ce se ţine de cauza noastră naţională, pentru care facem şi suferim cu toţii atât de mult, cu durere trebue să mărturisesc şi acuma, că interesul nostru cel mai sfânt şi astăzi este desconsiderat, existenţa noastră naţională şi astăzi se neagă, şi nici de astădată nu putem nutrì multe bune speranţe, că vom reuşì în dietă cu legitimele noastre pretensiuni. Totuş nu ne vine aminte a decădeà cu spiritul, ori a slăbì cu lupta pentru acelea, şi credem în Dumnezeu şi în dreptatea lui, că în cele din urmă

www.dacoromanica.ro

tot vom învinge şi libertatea va fi comună pentru toate naţiunile şi toţi fiii patriei.

Acest sfânt scop şi această credinţă în Dumnezeu şi în dreptatea lui conducându-ne, vom luptà pururea, precum am luptat, din capul locului, pe calea legilor, cu arma adevărului, şi întru interesul tuturora. Astfel făcând, credeţi-mi, n'avem să fim îngrijiţi pentru viitor. Asta este credinţa mea, ce vi-o ofer de astădată din depărtare, ca amanet, în chip de mulţămire şi recunoştinţă pentru încrederea şi onoarea ce mi-aţi făcut. Pesta, în 6 Maiu 1869. *Alexandru Mocsonyi* m. p.» *)

*) Din ziarul „*Albina*“, anul 1869, numărul 43.

www.dacoromanica.ro

Deschiderea dietei.

Deschiderea dietei s'a făcut în 22 Aprilie n. 1869. Prezident de etate a fost *Pribék Antal*, iar între notarii de etate a figurat şi Românul *Vasilie Jurca* din Maramurăş. Deschiderea solemnă apoi a dietei s'a făcut în 24 Aprilie n. 1869, în palatul regal din Buda, rostind Monarhul cu ocaziunea aceasta următorul *mesaj de tron*:

«Domnilor magnaţi, domnilor deputaţi! Cu bucurie salut în pragul acestei sesiuni legislaţiunea, cu atâta mai mult, cu cât simţesc necezitatea spriginirii puternice şi înţelepte a Dvoastre, pentru de a puteà rezolvà bine grelele probleme ce ne stau înainte.

Deşì dieta trecută, deslegând chestiunile referinţelor de dreptul de stat, cari au fost pendente de generaţiuni întregi, şi-a creat o bază solidă pe care îşi va puteà continuà mai cu înlesnire agendele sale, — totuş trebue încă mult să se facă, din aceea ce condiţionează un viitor mai fericit, şi partea cea mai mare şi cea mai urgentă a acestor condiţiuni fundamentale zace pe umérii legislaţiunii prezente.

Relaţiunile favorabile ale dreptului de stat nu sunt garanţă de ajuns pentru soarfea unei naţiuni. Garanţa cea mai prevalentă şi mai cardinală, fără de care chiar şi relaţiunile cele mai strălucite ale unui stat nu pot oferì succese durabile, zace în desvoltarea puterii interne a naţiunei însaş.

Desvoltarea acestei puteri vitale atârnă dela reformele din lăuntru. Acesta vă este terenul asignat de interesele ţării.

Chemarea Dvoastre este a îndreptà toată puterea naţiunii, fără întârziere, cu rezoluţiune, asupra operei celei mari a reformaţiunei interne, a reparà daunele cauzate prin eventualităţi, a

www.dacoromanica.ro

rupe cu tradiţiunile trecutului, cari se opun progresului secular, a reformà instituţiunile ţării amăsurat spiritului timpului şi amăsurat trebuinţelor împrejurărilor noue, a desvoltà în toată privinţa valoarea morală şi materială a naţiunei, pentruca poziţiunea ce a luat-o în şirul statelor constituţionale să o cuprindă cu vrednicie, ca un factor şi custode al culturei apusene.

Regimul meu nu va întârzià a pretinde în direcţiunea aceasta activitatea Dvoastre.

Mai nainte de toate vă recomand atenţiunei cu deosebire cauza importantă a justiţiei. O întrebuinţare a dreptului, neîntârziată şi imparţială, e cerinţa cea dintâi pentru vieaţa regulată a unui stat. Pentru aceea e de cea mai mare necezitate, ca de o parte acela, căruia e încredinţată puterea judecătorească, să-şi aibă garantată independenţa, atât faţă cu privaţii, cât şi cu potestatea publică, iar de altă parte să fie asigurat fiecare contra abuzării de aceasta putere. Deci regimul meu vă va face propuneri despre întrebuinţarea puterii judecătoreşti, asemenea şi despre responsabilitatea judecătorească.

Cu acestea stă în legătură proiectul de lege despre organizaţiunea judecătoriilor de instanţa primă. Acesta dispune, ca organele judecătoriilor de instanţa primă să fie legate de oficii stabile, şi întrucât se vor localizà aceste oficii, amăsurat cerinţelor numărului locuitorilor şi a comunicaţiunii publice, să poată fiecine, care are trebuinţă de ajutorul justiţiei, a-l găsì iute şi cu siguritate.

Mai târziu se va subşterne desbaterilor Dvoastre constituţionale şi un proiect pentru legea penală, care va aşezà, atât interesele ordinei sociale, cât şi siguranţa individuală, sub scutul unor norme precize şi organice, în locul legilor defectuoase şi neclare şi a praxei penale dubioase de până acuma.

In sferele mai înalte ale sistemului de guvernare e adus la valoare principiul responsabilităţii, pe când în cadrele inferioare ale administraţiunii publice ţinem încă tot la instituţiunile sistemului vechiu. In acest contrast zace cauza naturală a cursului încet al agendelor, precum şi frecările, cari spre dauna intereselor celor mai esenţiale se întâmplă de multeori între regimul central şi între municipii. Va fi deci o problemă de căpetenie a Dvoastre, a reformà partea aceea a organismului municipal, care în urma relaţiunilor schimbate şi a indigitărilor date de experienţă, nu se mai pot susţineà, a le reformà într'a-

www.dacoromanica.ro

colo, ca principiile de autonomie şi de responsabilitate să se aducă în legatură unele cu altele, şi aşa să se asigure armonia între regimul central şi între organele administraţiunii.

Mişcămintele electorale de curând v'au dat noue dovezi despre defectele legii electorale din 1848. A delătură aceste defecte şi a regulà cursul alegerilor, aşa, încât libertatea alegerilor să fie scutită de excesele pasiunilor de partide, e asemenea o problemă dintre cele mai serioase şi urgente, ce aşteaptă activitatea D-voastre.

Legile din 1848 au pus legislaţiunea ţării în locul reprezentaţiunii deosebitelor caste privilegiate pe baza reprezentaţiunii poporului, dar organismul casei magnaţilor l-a lăsat neschimbat. Va fi deci un obiect ezenţial al activităţii D-voastre creatoare, ca susţinând avantagiile, ce le ofere pentru un progres sigur şi liber de improvizaţiune casa de sus, desvoltată în istoria naţională şi legată cu cele mai sublime interese, — să reformaţi organismul casei magnaţilor, conform relaţiunilor prezente ale ţării. Pentru libertatea presei s'au depus în legile de până acuma două garanţii mari, una, delăturarea censurei, alta, predarea delictelor de presă la forul juriilor. Pe lângă susţinerea acestor două principii însă, trebue să se mai îngrijască, ca defectele ce le-a descoperit experienţa, atât în partea formală, cât şi materială, să se delăture cât mai în grabă.

Asemenea neamânabilă e regularea dreptului de asocieri şi adunări, ca acest drept fundamental al constituţionalismului să se pună sub scutul şi limitele legii, iar cercul dreptului şi datorinţei de inspecţiune a regimului asemenea să fie precis hotărît.

Dieta trecută a adus o lege pentru delăturarea contribuţiunii de vin. Problema dietei prezente va fi a delătură şi celelalte rămăşiţe ale feudalismului, cu respect la sfinţenia proprietăţii, şi pe baza unor principii adevărat economice.

Dieta trecută a extins prin legea de instrucţiune publică beneficiile instrucţiunii asupra tuturora. Cu aceasta s'a pus însă pentru sistema instrucţiunii numai baza, dar interesele naţiunii urgează şi regularea acelor sfere mai înalte ale instrucţiunii, în cari cetăţenii să-şi poată câştigà educaţiunea specială, recerută de spiritul timpului şi de trebuinţele sociale ale ţării.

Regimul meu vă va subşterne deci proiecte de lege, atât în privinţa reorganizaţiunii şcoalelor de mijloc, reale şi umanistice, cât şi în privinţa universităţii şi a politehnicei.

www.dacoromanica.ro

În sensul art. de lege XVI. din anul 1867 vi-se vor predà oareşicari tratate internaţionale încheiate cu state externe, ca pentru aprobare să le supuneţi desbaterilor D-voastre constituţionale.

Neîncunjurabilă e necesitatea de a organizà relaţiunile industriale, în privinţa cărora, sau n'avem legi, sau le avem foarte defectuoase.

Înaintarea spiritului de întreprindere şi înflorirea comerciului aduc cu sine necesitatea, ca întreprinderile acţionare să se reguleze prin o lege nouă, amăsurat progresării cerinţelor economice naţionale. În privinţa ambelor obiecte, cât şi în privinţa altor dispoziţiuni, cari au de scop păstrarea şi înmulţirea averii naţionale, vă va face regimul meu propunerile necesare.

Rezolvare aşteaptă şi proiectele de lege despre concesionarea mai multor drumuri de fier, mai departe despre regularea lucrărilor publice şi a relaţiunilor dreptului de apă, proiecte de lege, cari prin rezultatele lor practice vor da comunicaţiunii şi buneistări materiale o înflorire nouă.

Activitatea D-voastre constituţională se va extinde legislatorice şi asupra budgetului, la a cărui statorire veţi îngrijì, precum sunt convins, ca economia statului, prin parsimonie bine întrebuinţată să se ţină pe cât se poate în echilibru şi finanţele ţării să se reguleze pe baze solide.

Pe lângă aceasta mai recomand atenţiunii D-voastre şi necesitatea de a reformà constituţiunea, ceeace e pentru bunăstarea materială a ţării un factor dintre cei mai cardinali.

Desbaterile dietei vă vor da totodată şi ocaziunea a legà legătura aceea legală şi mai strâns, ce a stabilit dieta trecută între Ungaria deoparte şi Croaţia şi Slavonia de altă parte, prin simţeminte vii de iubire şi aderenţă, şi a împărtì frăţeşte, atât purtarea sarcinei pe baza complanării îndeplinite a referinţelor statului, cât şi gloria acelor dispoziţiuni legislative, dela cari atârnă binele şi mărirea comună a tuturor ţărilor coroanei ungureşti.

Domnilor magnaţi, domnilor deputaţi! D-voastre staţi în faţa tuturor greutăţilor unei perioade de transiţiune. Afară de cele amintite vă aşteaptă încă o mulţime de probleme. A scoate din tradiţiunile trecutului aceea, ce nu se mai poate susţineà, şi totodată a creà instituţiuni corăspunzătoare ideilor noue, e o problemă dublă şi nedespărţită cu care aveţi a vă luptà.

www.dacoromanica.ro

Această purificaţiune a relaţiunilor cere osteneală şi timp mult, şi greutăţile realizării se măresc, nu numai prin menţinerea reminiscenţelor trecutului, ce defendează şi aceea, ce nu mai are vieaţă, împedecând astfel creaţiuni noue, ci de altă parte şi prin precipitarea ce nu voeşte a ştî de referinţele cele noue, ci acopere câmpul, pe care ar trebuì să se zideascâ, cu ruine, şi-l face inaccesibil.

Dar firea dreaptă şi moderaţiunea naţiunii, precum şi înţelepciunea ei, vor găsì între aceste două extreme calea cea dreaptă, pe care vom progresà, cătră benedicţiunile unor timpuri mai bune.

Relaţiunile amicabile, în cari ne aflăm cu puterile externe, ne oferesc un prospect sigur, că pacea şi liniştea necesară pentru ducerea la împlinire a reformării interne, vor rămâneà neturburate.

Dumnezeu să vă fie conducător la opera D-voastre.

Sub sarcina lucrului să vă întărească conştiinţa, că fericirea generaţiunilor zace în mânile D-voastre, şi deşî sacrificiul patriotic nu seceră în astfel de epoce mulţămire, totuş aceea e sigură şi eternă, căci viitorul o va oferì din generaţiune în generaţiune neobosiţilor lucrători ai acestei opere mari de reformare.

Şi cu aceasta declar dieta de deschisă».*)

*) Din „*Telegr. Român*“ 1869, Nr. 32.

www.dacoromanica.ro

Activitatea deputaţilor români în dieta ungară.

Deputaţii şi-au înaintat credenţionalele, pentru a puteà fi verificaţi, în şedinţa din 26 Aprilie 1869 a dietei, iar în şedinţa din ziua următoare au fost sortaţi şi împărţiţi în secţiuni de verificare.

Dieta s'a ocupat apoi cu verificările. In şedinţa din 30 Aprilie 1869 a luat cuvântul la verificări în două rânduri şi deputatul român *Dr. Iosif Hodoşiu*, şi a mai vorbit şi deputatul român din Maramurăş *Petru Mihályi*, căutând amândoi să dee explicare corectă unor dispoziţiuni din regulamentul de casă.

In şedinţa din 1 Maiu 1869 s'a constituit apoi dieta în mod final. Prezident a fost ales deputatul *Somsich Pál*, vicepreziденţi *Gajzágó Salamon* şi *Bittó István*, iar dintre cei şase notari aleşi ai dietei unul erà Român: *Petru Mihályi*.

Şi acum să spicuim, şedinţă de şedinţă, aceeace au vorbit deputaţii români în dieta ţării în acest ciclu parlamentar de trei ani.

Mandatul deputatului V. Babeş.

In şedinţa din 5 Maiu 1869 prezidentul a provocat pe deputaţii aleşi în câte două cercuri, să se pronunţe, că pentru care cerc optează? Între aceştia erà şi deputatul român *Vincenţiu Babeş*, ales în cercul Sasca şi Sânt-Nicolaul-mare. *Babeş* erà însă absent. A luat deci cuvântul *Alexandru Mocsonyi*, vorbind următoarele:

«În chestia alegerii duple a domnului deputat Vincenţiu Babeş îmi iau voia a atrage atenţiunea onoratei case asupra

www.dacoromanica.ro

unei împrejurări. Argumentul principal din rugarea dată în contra alegerii dela Sânt-Nicolaul-mare a deputatului Vincenţiu Babeş e îndreptat în contra listelor electorale. (Întreruperi: Nu aparţine aici!) Înainte de a şti onorata casă, că eu asupra cărei împrejurări îi atrag luarea aminte, nu poate decide, că oare chestia aparţine aici, ori nu. (Aprobări). S'ar puteà deci uşor întâmplà, ca să expunem cercul Sânt-Nicolaul-mare alegerii duple şi totdeauna excepţionabile, dupăce şi în contra eventualei nouă alegeri, fiind listele electorale aceleaşi, s'ar puteà păşì cu acelaş argument. De aceea, aşa cred, ca onorata casă să hotărască cu privire la această alegere duplă, că dela d-l deputat Babeş atunci va cere să se pronunţe, când comisiunea verificătoare îşi va fi format părerea, căci altcum, ori vor fi două alegeri în două cercuri, ori apoi într'un cerc de douăori alegere dificultată. Iar, onorată casă, întrucât înţeleg eu lucrul, scopul acestor declaraţiuni este tocmai acela, ca cât mai puţine cercuri să rămână nereprezentate. Pe când pe lângă o declarare făcută astfel, în mod pripit, s'ar ajunge tocmai aceea, că un cerc, ori rămâne şi pe mai departe fără reprezentant, ori rămân două cercuri nereprezentate. De aceea, vă rog, ca numai după sentenţa comisiunii verificătoare să cereţi declaraţia, ceeace e cu atât mai necesar, cu cât vorba e de o chestie principiară, despre aceea anume, că alegerile, dificultate din cauza listelor electorale, sunt valide, ori nu»? (Întreruperi: Să se pronunţe acum!)

Se naşte discuţie, în firul căreia deputatul Alexandru *Mocsonyi* mai ia odată cuvântul, în chestie personală, pentru a declarà următoarele:

«Scuzaţi, că vorbesc şi a douaoară la obiect, dar domnul deputat Paczolay aşa a spus, că eu am făcut declaraţie în numele domnului deputat Babeş. Eu n'am spus, că fac declaraţie în numele său, şi nici n'am făcut-o în numele său, ci am crezut, că e necesar şi mi-am ţinut de datorinţă să expun împrejurarea atinsă de mine şi să atrag preţioasa atenţiune a stimatei case asupra ei».

Se ia hotărîre, ca prezidentul să provoace pe deputaţii aleşi în câte două cercuri, că până la şedinţa proximă să se pronunţe, care mandat vreau să-l ţină şi dela care vreau să renunţe? Intre cei cu două mandate se află şi *Kossuth Lajos*, cu locuinţa în Turin, care însă

www.dacoromanica.ro

nu şi le-a prezentat dietei, şi n'a voit să între în dietă, nici să vină îndărăt în ţară, cu toate că erà amnestiat de mult din partea Monarhului.

In şedinţa din 8 Maiu 1869 de nou a fost vorba despre alegerea dupla a deputatului *Babeş*. A luat cuvântul Sigismund *Borlea* şi a spus următoarele:

«Am să fac observaţie în contra afirmării condeputatului Zsedényi, că Vincenţiu Babeş nu s'ar fi supus hotărîrii casei. După mine s'a supus, pentrucă aşa a hotărît casa, ca fiecare să se declarè în scris ori cu graiul. Şi condeputatul Vincenţiu Babeş de fapt s'a pronunţat. (Ilaritate). Nu se poate spune deci, că Vincenţiu Babeş nu s'a supus hotărîrei casei. Numai acestea aveam de spus».

In şedinţa din 10 Maiu 1869, deputatul *Vincenţiu Babeş* a făcut apoi în chestia alegerii sale duple următoarea declaraţiune:

«Onorată casă! In urma preţuitei hotărîri, cu privire la alegerea mea dupla, sunt dator cu o declaraţie, pe care vreau să o fac. Mi-am luat voe, onorată casă, în rândul trecut, amăsurat datorinţei mele, să dau expresie argumentelor şi îngrijirilor (prin deputatul *Mocsonyi)* în urma cărora credeam, că fără violarea voinţei alegătorilor mei nu e permis a mă pronunţà, până când rugarea înaintată în contra unei alegeri nu e rezolvată, respective, până când comisiunea verificătoare nu se pronunţă, dacă sunt corecte sau necorecte argumentele aduse în contra listelor electorale. Dar onorata casă a binevoit a mă provocà prin hotărîrea ei, desconsiderând argumentele şi îngrijirile mele, că până astăzi să mă pronunţ, căci altcum va decide onorata casă în meritul cauzei. Cu toate, onorată casă, că argumentele şi îngrijirile mele mai există încă, şi consecvenţa poate că aşa ar aduce cu sine, ca deciderea să o las în grija onoratei case, cu toate acestea, temându-mă, că majoritatea din aceasta onorată casă va privì în aceasta, nu o consecvenţă, ci o împotrivire, o lipsă de stimă faţă de hotărîrile onoratei case, iar eu la nici un caz n'aş dorì să dau ansă la aşa ceva, în urma imperioasei hotărîri a onoratei case, şi dupăce pentru eventualitatea aceasta mi-am câştigat din vreme consentimentul alegătorilor mei, depun mandatul cercului electoral Sânt-Nicolaul-mare din comitatul Torontal cu mulţămită, şi totodată mulţă-

www.dacoromanica.ro

mesc alegătorilor din acel cerc pentru alipirea şi încrederea arătată faţă de mine».

Prezidentul se îndrumă să ordoneze efectuirea alegerii noi în cercul electoral Sânt-Nicolaul-mare din comitatul Torontalului.

Vincenţiu Babeş cătră alegătorii săi.

Deputatul *Vincenţiu Babeş,* renunţând la mandatul primit dela alegătorii din cercul Sânt-Nicolaul-mare, le-a adresat acestora următoarea scrisoare de mulţămită:

«Cătră domnii şi fraţii alegători naţionali din cercul Sânt-Nicolaul-mare, comitatul Torontalului. Atunci, când am avut norocirea a petrece în mijlocul Dvoastre, când la alegerea de deputat în acel cerc am avut ocaziune a admirà buna înţelegere, zelul şi solidaritatea Dvoastre, fără diferinţă de naţionalitate, *între Sârbi şi Români,* şi fără diferinţă de confesiune, *între uniţi şi neuniţi,* — atunci, în acele zile, pe cari nu le voiu uità pentru toata vieaţa mea, când Dvoastre cuprinzând şi apreţuind bine greutatea timpului şi a poziţiunei noastre naţionale, dedereţi deplinei uitări discordiile trecutului, puserăţi la o parte interesele locale şi particulare şi înăduşiraţi toate susceptibilităţile personale, şi prin alegerea mea sigilarăţi împreunarea frăţească pentru lupta comună contra apăsătorilor comuni ai naţionalităţilor: Dvoastre ştiţi, ce ferice şi mândru am fost eu pentru aceasta onoare, şi înzecit ferice şi mândru pentru marele principiu inaugurat prin aceasta alegere.

Pentru mine, un fiiu mic şi neînsemnat al adoratei naţiuni române,, care în toată vieaţa mea m'am străduit a trăì pentru o cauză mare şi însemnată, ce onoare şi bucurie puteà fi, între astfel de împrejurări, mai mare şi mai însemnată?

Cei câţiva dintre Dvoastre, cari în ziua sosirei mele în Sânt-Nicolaul-mare a-ţi fost de faţă sara la conferenţa ce o ţinurăm în casa domnului *Kodici,* va veţi aduce aminte, că eu din mai multe alte motive, dar mai vârtos pentrucă cu trei zile mai nainte ieşisem ales cu aclamaţiune în Răcăşdia (cercul Sasca) comitatul Caraşului, m'am nizuit a derivà dela mine onoarea candidaturei şi alegerei în cercul Dvoastre, dar cei câţiva dintre Dvoastre au declarat în unanimitate, că candidatura mea, în stadiul în care se află însufleţirea alegătorilor, n'ar fi consult

www.dacoromanica.ro

să se schimbe, şi că, în caz de necezitate, *mai bine se va face a doua alegere la timpul său.*

Cu adâncă părere de rău viu acuma a vă anunţà, domnilor şi fraţilor mei, că acel caz prevăzut, acea necesitate neîncunjurabilă, a intrevenit. Contrarii noştri, dupăcum ştiţi, au dat petiţiune, au ridicat protest asupra alegerii, după priceperea mea, ce e drept, din motive foarte slabe şi fără cale, totuş însă din motive, din cari *puterea decizătoare* faţă de noi, şi anume faţă de persoana mea, fără îndoială puteà să deducă argumente, cu cari să nimicească alegerea. Căci ce nu poate puterea decizătoare, acea putere, care ştie aflà argumente destule pentru a ne denegà în faţa lumii existenţa naţională, a ne confiscà drepturile naţionale inăscute?!

Deci, domnilor şi fraţilor mei, oricât m'am socotit, oricât m'am consultat cu amicii mei şi ai D-voastre cei mai probaţi şi cunoscători de împrejurări, oricât am încercat, chiar şi în numele D-voastre, provocându-mă la îndreptăţita dorinţă a Dvoastre, a amână acea necesitate până la aducerea de judecată asupra motivelor petiţiunii contrarilor: dupăce faţă de mandatul respicat şi repeţit al onoratei case reprezentative toate încercările mele deveniră respinse, nu-mi rămase, decât a mă plecà neceziţăţii neîncunjurabile şi a renunţà la alegerea cea atacată din cercul D-voastre, fiind şi eu şi amicii mei de credinţa, că dacă eu, în mănia contrarilor, renunţam la alegerea din Răcăşdia, şi dacă în urmare le succedeà contrarilor noştri a nimicì alegerea atacată şi apoi prin cunoscutele lor mijloace a împedecà noua mea alegere şi aşa, în urma pasului meu de astăzi a mă scoate din dietă, toată responsabilitatea căderà asupra mea, şi desigur, nici D-voastră, cu atât însă mai puţin bravii mei alegători din cercul *Sasca* îmi puteau cândva scuzà şi iertà un atare pas!

Vă rog deci, stimaţii mei domni şi fraţi, să pricepeţi bine fapta mea şi să nu mi-o luaţi în nume de rău. Şi fiţi convinşi, că nu am făcut-o de capul meu, şi din privinţe cătră persoana mea, ci din necesitate imperativă şi din privinţe cătră interesul comun al cauzei naţionale. Vă rog mai departe să fiţi încredinţaţi, că deşì a trebuit să renunţ la alegerea D-voastre după formă, în faptă însă, prin fapta alegerii cu care m-aţi onorat, *pururea mă voiu privì de delegatul D-voastre şi al cercului aceluia.* Şi în fine, neîndoindu-mă eu nicicât mai puţin, că D-voastre, credincioşi înfrăţirei şi principiului de solidaritate ce l-aţi în-

www.dacoromanica.ro

trupat prin alegerea mea, veţi candidà şi alege şi a doua oră, şi de acì mai departe pururea, tot *deputat de aceeaş credinţă politică şi naţională,* din parte-mi vă promit şi ofer întru toate ajutorul meu, cu sfatul şi cu fapta, iar când va cere trebuinţa, voiu fi pururea în mijlocul D-voastre. Al D-voastre pururea credincios: *V. Babeşiu* m. p.»*)

Interpelaţie pentru cele întâmplate în Făgăraş.

In şedinţa din 13 Maiu 1869 deputatul *Császár Bálint* adresează guvernului următoarea interpelare:

«Onorată casă! Imi iau voe a adresà domnului ministru de interne o interpelare, în numele alegătorilor din districtul Făgăraşului, în chestia abuzurilor săvârşite din partea funcţionarilor de acolo în diferite moduri, cu ocaziunea alegerilor. Pentru cruţare de timp depun interpelaţia în scris pe masa casei şi rog să fie cetită».

Notarul Petru *Mihályi* ceteşte:

«Din mai multe comunicate apărute în ziare, cum şi din protestele ridicate din partea minorităţii constituţionale cu sentimente maghiare, în contra hotărîrilor majorităţii din congregaţia districtului Făgăraş, în contra acţiunilor acesteia, violătoare de lege, apoi din reprezentaţiunile tânguitoare adresate ministrului de interne, din articolele de ziare despre alegerile de deputaţi acum ţinute în districtul Făgăraşului, şi din jalbele înaintate înaltului minister de interne din partea alegătorilor maghiari cu sentimente constituţionale din părţile Făgaraşului, opiniunea publică are cunoştinţă despre următoarele întâmplări:

1. Că în adunarea generală a districtului Făgăraş, în care a fost cetit rescriptul graţios regesc despre convocarea acestei diete, primul vicecomite, *Codru-Drăguşian,* apoi vicarul episcopului greco-unit *Ioan Antoneli,* au făcut declaraţia publică, că uniunea Ardealului, pe ei, ca pe Români, nu îi poate obligà, şi provocându-se la poziţia constituţională pe care şi-au eluptat-o Românii în dieta din Sibiiu, la anul 1863, după care Ardealul, ca principat autonom, are corpul său legiuitor, în urmare dieta din Pesta pentru Români nu e competentă: au făcut propunere, ca «înaltul rescript regesc să nu fie executat în comitat,

*) Din ziarul „*Albina*“ anul 1869, Nr. 44.

www.dacoromanica.ro

respective, deputaţii să nu fie aleşi pentru dieta din Pesta, propunere astfel modificată de vicecomitele *Codru*, că dacă nu se poate pune împotrivire înaltului rescript regesc, acesta să fie executat numai sub presiunea forţei, nu din bunul sentiment de datorinţă.

2. Faptul, că actualul şef al districtului Făgăraş, *Vasilie Tămaşiu*, în contra datorinţei sale, cu o paciinţă care a dat teren liber discuţiei născute în adunarea municipală şi purtate din partea conducătorilor reacţionari-comitatensi cu nizuinţe daco-române, în contra inviolabilităţii unităţii sfintei coroane ungare şi în contra garanţiilor constituţionale, sancţionate: păşirea lor de colorit revoluţionar, ba ce e mai mult, trecerea la procesul verbal a principiilor reacţionare atinse mai sus şi cuprinse în hotărîrea majorităţii, nu a căutat cu nici un cuvânt să o împedece.

3. Faptul, că cu ocaziunea alegerilor recente de deputaţi, când în districtul Făgăraşului, conform inspiraţiunei date de comitetul exmis din partea cunoscutei adunări a lui *Măcelariu*, ţinută în Mercurea, reacţiunea daco-română, în scopul ca să aleagă pe unul dintre matadori, pe dl *Bariţiu*, în contra candidatului partidei române-maghiare cu sentimente constituţionale, cu condiţiunea, ca să nu între în dieta din Pesta, şi-a adunat toate forţele, pentru restrângerea ilegalităţilor şi a abuzurilor ne mai pomenite ale funcţionarilor din comitat, cari până la cel din urmă au luat poziţie pentru *Bariţiu*, — şeful actual al comitatului, *Vasilie Tămaşiu*, nici un pas oficios nu a întreprins, ba a conces, ori nu a reprobat, că pretorii comitatului au pus în fiere şi au ţinut închişi câte 3—4 zile pe acei alegători cu sentimente maghiare, cari pentru a se consultă cu soţii lor din comitat se duceau într'o comună ori alta, şi în urmă spre nespusa indignare a alegătorilor, i-au trimis ca pe nişte criminali la Făgăraş, centrul comitatului. A permis mai departe, în butul multelor tânguiri, ori s'a făcut că nu observă, cum pretorii comitatului suspendează din slujbe pe primarii comunali etc., cari întru executarea scopului reacţionar daco-român nu desvoaltă destulă energie, şi la rugările repeţite a denegat luarea de dispoziţiuni oficioase în scopul, ca alegătorii români-maghiari cu sentimente constituţionale, să nu fie expuşi, numai pentrucă nu s'au unit în scopul daco-român, în comuna lor proprie, celor mai neomenoase insulte şi recriminări, din partea pretorilor, antistiilor şi preoţilor lor.

www.dacoromanica.ro

Acestea, şi număroase alte fapte, pe cari nu le pot înşirà cu ocaziunea aceasta, dovedesc clar, că în districtul Făgăraşului duşmăniile, cu privire la importanţa lor nu se pot asemănà cu mişcările opoziţionale din comitatul Heves, mai ales că în districtul Făgăraşului reacţia dominantă şi astăzi nu se face în spiritul politic a nici uneia din partidele actualei diete, ci amăsurat partidului aşa numit al lui *Măcelariu*, cu nizuinţe daco-române, care se numeşte pe sine *partid naţional*, dar în opiniunea poporului nu are rădăcini, şi e partid reacţionar ardelenesc, cu sentimente adânci antipatriotice.

Şi totuş, pe când în alte comitate energia îndemnătoare la ordine a guvernului s'a manifestat pe deplin, în interesul restabilirei ordinei constituţionale în districtul Făgăraşului nu s'a făcut nici un pas, acolo şi astăzi se vorbeşte în adunarea municipală într'un ton, ca şi cum ministerul lui *Brătianu* ar fi la conducere, nu altul.

Dupăce din faptele de sus se poate vedeà limpede, că dela cap se împute peştele, ori apoi mai pe ungureşte spus, că neorânduelile anticonstituţionale din districtul Făgăraşului s'au născut din lipsa de energie şi de capacitate, ba chiar din lipsa de voinţă patriotică la primul funcţionar român *Vasilie Tămaşiu*, iar aceste stări de lucruri din comitat aù dat naştere celei mai mari amărăciuni în sinul partidului maghiar-român şi german cu sentimente constituţionale, au zguduit încrederea în guvern şi au devenit insuportabile: eu, în urma provocării primite din mai multe părţi, îmi iau voe să adresez următoarea interpelare domnului ministru de interne:

Are cunoştinţă despre cele înşirate, despre stările de drept anticonstituţionale din districtul Făgăraşului, despre făptuirile provocătoare de scandal public a reacţiunei daco-române ce domneşte acolo, despre activitatea care ofensează demnitatea guvernului? Şi dacă are, ce dispoziţiuni e aplecat să iee, în interesul restabilirei ordinei constituţionale în comitat şi spre împedecarea nizuinţelor daco-române, apoi pentru îndrumarea la ordine a făptuitorilor?»

Interpelaţia se predă ministrului de interne. Tot în şedinţa aceasta a vorbit deputatul *Petru Mihályi*, în chestie de regulament, iar deputatul *Aloiziu Vlad* a întrebat, când vor primì deputaţii ziarul parlamentar al anului trecut, răspunzându-i prezidentul, că se află *sub tipar*.

www.dacoromanica.ro

Proiectul de adresă al lui S. Miletici.

In şedinţa din 20 Maiu 1869 s'a început discuţia asupra proiectului de *adresă*. Au fost prezentate patru proiecte: unul din partea majorităţii parlamentare, altul din partea opoziţiei conduse de Tisza Kálmán, al treilea din partea opoziţiei conduse de Simonyi Ernő, şi al patrulea din partea deputatului naţionalist *Svetozar Miletici*.

In discuţia generală asupra adresei n'a luat nime cuvântul dintre deputaţii români. Proiectul de adresă al lui *Miletici* şi l-a motivat numai el singur, în şedinţa din 21 Maiu 1869, după cum urmează:

«Onorată casă! Proiectul meu de adresă e clar, atât cu privire la punctul de mânecare, cât şi cu privire la principiile politice şi de naţionalitate.

Punctul meu de plecare e acelaş, care e şi al celor două partide opoziţionale, dar scopul meu final e întru câtva altul. Scopul meu final nu e numai perfecta libertate constituţională şi independenţa de stat reclamată de ea, ci totodată şi *egala îndreptăţire a naţiunilor.*

Imputarea principală ce mi-se face e aceea, că sistemul amintit de mine duce la descompunerea monarhiei, şi mai ales a Ungariei, şi unii mai adaogă, că aceasta nu e numai urmare a sistemului, ci e şi scopul meu.

Dacă din aceasta descompunere naţiunea sârbă ar aveà ceva folos, ba de nu s'ar arătà primejdia, că aceiaşi factori ai descompunerei, cu alte naţiuni împreună, vor consumà şi naţiunea sârbă, atunci ar aveà înţeles imputarea aceasta. Dar astfel nu e alta, decât mascarea intenţiunilor proprii de ridicare, cu periclitarea altor naţiuni.

Nu este uşor a măsurà înainte urmările instituţiunilor de stat. Eu nu cred, că un astfel de mod al regulării raporturilor de drept public, care să mulţămească, nu numai pe Nemţi şi pe Maghiari, ci şi milioanele de Slavi şi alte naţiuni, ar duce tocmai la descompunerea monarhiei, ori a Ungariei. Dar că actualele raporturi de drept public duc la primejdie naţiunile slave, e sigur. Şi în cele din urmă ele sunt, nu numai spre primejdia Slavilor, ci totodată, în şi mai mare măsură, în detrimentul naţiunei maghiare, a Ungariei şi a libertăţii constituţio-

www.dacoromanica.ro

nale, pentrucă dacă ar ajunge lanţurile muntoase cehe sub altă putere mare oarecare, Carpaţii încă vor formà slabe ziduri de apărare în contra extinderei mai departe a marei puteri, şi între Leitha şi Vag, Sutla şi Drava, Tisa şi Murăş, nu ar fi nici o deosebire în ce priveşte capacitatea de a formà hotarul, iar actuala politică externă şi internă *aici* ne va duce.

Domnii deputaţi Tisza şi Pulszky sunt în contra oricărui amestec în afacerile de dincolo de Leitha. Domnul Tisza poate să aibă dreptate din punctul său de vedere al dreptului public, cu toate că nici în cazul acesta anexiunile internaţionale nu pot fi numite amestec în afacerile interne. Dar domnul Pulszky şi majoritatea dietei se află pe acel punct al dreptului public, de pe care acest amestec nu numai că nu formează usurpaţie, dar e chiar just şi constituţional.

Legea despre învoială (cu Austria) aşa spune în paragraful 25 (îl ceteşte). Dieta aceasta are deci dreptul să controleze, dacă condiţiunile fundamentale ale învoielei se împlinesc, ori nu? Cei de părere contrară sunt în drept să arate pe terenul propriu al majorităţii scăderile sistemului dominant, şi din acest punct de vedere îmi rezerv dreptul, că dacă se menţine dincolo de Leitha şi pentru mai departe această stare de lucruri, şi mai ales, dacă Polonii încă vor părăsì senatul imperial (dupăcum îl părăsiseră Cehii), să fac propunere de a se suspendà legea de învoială, în înţelesul paragrafului 25.

Rămân pe lângă propunerea mea, care cu toate că eu singur am înaintat-o, conţine totuş programul partidului liberal sârbesc, şi încheiu cu cuvintele: «Longus est ordo juvenum post me venientium idemque petentium».*)

*) Despre adresa deputatului *Dr. Svetozar Miletici* scrià ziarul *„Albina“*, în Nr. 45, anul 1869, următoarele: „Deputatul sârb Dr. *Miletici* are intenţiunea să propună o adresă proprie, mânecând în tot cuprinsul ei dintru interesul naţionalităţilor şi al democraţiei. În această adresă proprie dânsul vrea să atingă şi politica externă, anume, chestiunea orientală, mai departe chestiunea Boemiei, şi peste tot cauza constituţionalismului translaitan, apoi chestiunea Dalmaţiei şi a oraşului Fiume. În fine, între cele interne, chestiunea privilegiilor sârbeşti, etc. Se înţelege deci, cumcă deputaţii români nu-i pot secundà întru toate. Altmintrelea nu ne vom socotì, că nici dintre Sârbi şi dintre Slavi nu s'a găsit până acuma vre-unul, a fi plecat spre secundare. Totuş caută să mărturisim, că ideea şi intenţiunea domnului *Miletici* sunt întemeiate şi corecte, dar fiind de tot nouă, nu s'au putut împământenì (indigenà). Trimiţându-le publicităţii să le judece, doară se vor mai familiarizà“.

www.dacoromanica.ro

Proiectul de adresă al naţionalistului *Svetozar Miletici* erà următorul:

«Maiestate imper. regească! Am ascultat cuvântul de tron, prin care Maiestatea Voastră aţi binevoit a deschide dieta ţării, l-am ascultat noi, reprezentanţii poporului, cu devotamentul ce ni-l inspiră sentimentul nostru loial în privinţa tronului Maiestăţii Voastre.

Consimţim pe deplin în privinţa principiului cardinal, ce transpiră din preaînaltul cuvânt de tron, şi este exprimat prin aceste cuvinte sublime: «raporturile favoritoare de drept public formează numai o mică garanţă, în sine insuficientă pentru soartea naţiunilor. Garanţa principală şi decizătoare, fără de care nici cel mai favorabil raport de drept public nu poate aveà rezultate durabile, zace *în puterea internă de desvoltare a naţiunii însăş*», — şi că desvoltarea acestei puteri vitale depinde dela *reformele interne*. Nu se poate negà, că raporturile favorabile de stat formează condiţiunea esenţială a desvoltabilităţii unei naţiuni, pe baza reformelor interne; şi purcezând din acest punct de vedere, noi, reprezentanţii şi fidelii interpreţi ai cugetelor şi dorinţelor naţiunii, rămase nerezolvite în decursul mai multor secoli, regretăm că nici în dieta trecută nu s'au rezolvit acelea în mod îndestulitor, şi în acest mod încă nu s'a depus bază solidă pentru ulterioara noastră activitate, cu un succes durabil şi sigur.

Aceasta o dovedeşte îndestul creşterea opoziţiunii, fără diferinţă de naţionalitate, cu toatecă s'au întrebuinţat toate mijloacele presiunii, şi o dovedeşte într'o măsură şi mai mare spiritul nemulţămirii, ca să nu zicem desperării, ce străbate din toate părţile, subminând, oareşicum în mod involuntar şi neobservat, prin canale suterane, baza disolubilă a edificiului statului.

Există întru adevăr raporturi de drept public, cari nu s'au rezolvit de secoli, şi dacă a fost cândva timpul, acela a fost şi ar fi *acum* cel din urmă, pentruca aceste raporturi să se rezolveze în mod favorabil, cu îndestulirea tuturor naţiunilor existente în monarhia Maiestăţii Voastre, de cumva scopul rezolvirii este sustarea imperiului, consolidarea tronului, promovarea bunei subsistenţe, sau înflorirea tuturor naţiunilor din ţările Maiestăţii Voastre. Imperiului acestuia i-a fost destinat o epocă nouă pe terenul istoriei culturii. Misiunea acestei monarhii, ca a unei legături între orient şi apus, a fost: ca precum domnia de trei secoli a obscurantismului a fost stâlpul absolutismului şi al re-

www.dacoromanica.ro

acţiunii contra libertăţii popoarelor, precum a fost o punte de fier, care a servit spre apropierea absolutismului apusean către despotismul oriental, precum a fost centrul unde s'a creat sfânta alianţă, aruncând naţiunile în lanţuri şi în cursele diplomaţiei cu forţă brutală militară, — aşa astăzi în secolul luminei ea este chemată a fi stâlpul libertăţii naţiunilor, punte pentru apropierea culturii şi a libertăţii constituţionale dela apus spre răsărit, scutul independenţei popoarelor orientului contra nordului şi apusului.

Suntem constrânşi a mărturisi cu cea mai mare părere de rău, că chestiunea raporturilor de drept public, existentă de trei secole, nu o vedem încă rezolvată în acel mod, ca să fie pusă baza misiunii şi a destinaţiunii imperiului.

Chestiunile de drept public, cari după convingerea noastră ar trebuì şi încă trebuesc a se rezolvì, sunt următoarele: Întâi, constituţionalismul şi integritatea ţărilor coroanei sfântului Stefan; al doilea, modul legăturii ţărilor coroanei sfântului Stefan între sine şi cu celelalte ţări ale Maiestăţii Voastre; al treilea, *egala îndreptăţire a tuturor naţiunilor existente în ţările Maiestăţii Voastre.*

Nu putem să nu spunem, că intregitatea statului deoparte şi suveranitatea sa de altă parte sunt două condiţiuni esenţiale ale constituţionalismului adevărat şi perfect, anume, în ţările cari formează în mod colectiv o totalitate de stat, şi nu se poate negà, că ambele aceste condiţiuni lipsesc în ţările coroanei sf. Stefan.

Dalmaţia, care formează o parte constitutivă a ţării croato-slavone, nu este anexată acestor ţări surori. Asemenea şi confiniul militar este afară de terminii ţărilor de sub coroana sf. Stefan.

Atributul cel mai esenţial al suveranităţii statului şi cel mai principal drept al reprezentanţei naţionale consistă în a puteà dispune în mod autonom şi independent de alte ţări despre sângele şi banii naţiunii.

Aceste drepturi, fiind numite cauze comune, s'au depus în nişte mâni (delegaţiuni) neresponsabile legislaţiunii ţării. Delegaţiunea cauzelor comune şi ministeriul de stat sunt incompatibili cu adevărata autonomie.

Noi recunoaştem necesitatea legăturii între diferitele ţări ale Maiestăţii Voastre. Modul stabilit pentru această legătură însă este opus celor două condiţiuni, pe cari ar fi trebuit să

www.dacoromanica.ro

fie bazat. O condiţiune e, că autonomia este vătămată prin restricţiunea susamintită a atributelor cardinale ale suveranităţii statului, iar ceealaltă condiţiune e, că modul acestei legături să fie util pentru toate naţionalităţile ţărilor Maiestăţii Voastre.

Modul acestei legături însă nu este numai neutil tuturor naţiunilor, ci este totodată şi dăunos pentru majoritatea naţiunilor de sub sceptrul Maiestăţii Voastre.

Preagraţioase doamne! Dieta ungurească a susţinut ca condiţiune sine qua non pentru realizarea legăturii între teritoriile cis- şi transleithane, domnia constituţionalismului şi în ţările transleithane.

Rapoartele celoralalte ţări ale Maiestăţii Voastre nu sunt regulate în spiritul constituţionalismului adevărat.

Constituţionalismul, în statele ce consistă din mai multe ţări şi naţiuni, cari au drepturi istorice autonome de stat, nu se poate bazà numai pe o abstractă sau individuală egală îndreptire, ci totodată pe autonomia concretă a acestor ţări şi pe *egala îndreptăţire naţională.*

Ţările coroanei boeme din ţările numite ale Maiestaţii Voastre au o deosebită poziţiune de drept public, analogă cu poziţia Ungariei în raport cu toate celelalte. Dinastia Maiestaţii Voastre a obţinut prin alegere şi convenţiuni coroana boemă. Din căderea naţiunii boeme (1621) la muntele alb, în răsboiul purtat în cauza apărării drepturilor de stat şi naţionale, a putut rezultà nimicirea dreptului dinastic al regelui nou ales, dar la nici un caz şi perderea constituţiunii şi a autonomiei statului, precum drepturile de stat ale Ungariei nu şi-au perdut momentuozitatea, fiind învinsă răscoala pentru propria apărare. Diferinţa anului suspinderii dreptului nu schimbă esenţa dreptului. Gloriosul predecesor al Maiestăţii Voastre a binevoit a recunoaşte în 1848 drepturile de stat ale Boemiei. Maj. Voastră în diploma din 20 Octomvrie 1860 v-aţi îndurat a asigurà în mod solemn drepturile de stat ale acestor ţări, iar patenta din Februarie 1861 şi constituţiunea din Decemvrie 1867 au şters drepturile şi autonomia de stat a coroanei boeme.

Galiţia încă în deşert reclamă drepturile sale autonome de stat, la cari este îndreptăţită, nu numai ca ţară deosebită, ci şi în spiritul tratatelor numite *dividenti!*

Slavii din Craina, Carintia, Stiria, Istria, îndeşert pretind drepturile lor autonome naţionale!

www.dacoromanica.ro

Aceasta stare de lucruri, în celelalte ţări ale Maiestăţii Voastre, unde milioanele Slavilor, majoritatea locuitorilor, sunt neîndestuliţi, unde naţiunea se înstrăinează de cătră dietă şi senatul de stat, unde Polonii sunt aproape de a părasì senatul, iar Slovenii vor urmà exemplul lor, — aceasta stare nu se poate numì constituţională.

Puntea care formează legătură între ţările coroanei ungare şi celelalte ţări ale Maiestăţii Voastre *este construită din ruinele drepturilor de stat naţionale ale celoralalte popoare,* şi cu greu va puteà înfruntà furtuna evenimentelor ce se prepară în orientul şi apusul Europei.

Chestiunea uniunei Transilvaniei cu Ungaria este rezolvată într'un mod, care nu fù enunciat nici în principiu, după spiritul uniunii din 1848, şi nici n'a îndestulit naţiunea română, ba nici chiar pe cea săsească din Transilvania. Autonomia teritorială a Transilvaniei, sustătătoare de secoli, şi care pe baza egalei îndreptăţiri a celor trei naţiuni conlocuitoare s'ar puteà restituì fără vătămarea egalei îndreptăţiri cetăţeneşti şi a integrităţii statului, este nimicită. Neîndestulirea Românilor cu aceasta stare a lucrurilor se vede din împrejurarea, că rămaseră indiferenţi (pasivi) cu ocaziunea alegerilor de deputaţi dietali.

Impăcăciunea cu Croaţia şi Slavonia s'a făcut pe baza unui regulament octroat de întrunire şi alegere, cu suspinderea drepturilor constituţionale şi cu o presiune fără exemplu, exerciată din partea puterii, asupra cetăţenilor şi a oficianţilor. Ba chiar şi împăciuirea aceasta încă este violată prin centralizarea faptică a administraţiunii în mânile ministrului croat, nefiind acesta răspunzător înaintea legislaţiunii patriei.

Chestiunea de naţionalitate este rezolvită într'un mod mai neîndestulitor decât cum se proiectase din partea subcomisiunilor, la 1861 şi 1867, într'un mod, care nu poate nici cât de puţin îndestulì naţiunile din Ungaria. Ba ce este mai mult, li-se deneagă încă chiar şi numele de naţiune, iar legea voeşte a le contopì într'una şi nedespărţibilă naţiune maghiară.

Sârbii şi Românii din Ungaria au dat expresiune nemulţămirii lor în număroasele conferenţe, ţinute în cauza legii pseudo-egalei îndreptăţiri, sancţionând prin aceasta proiectul în chestia de naţionalitate prezentat în dieta trecută din partea deputaţilor români şi sârbi şi indigetând totodată calea conducătoare la rezolvarea cu succes şi îndestulitoare a chestiunii.

www.dacoromanica.ro

Maiestatea Voastră, cu ocaziunea urcării tronului, v'aţi îndurat a întemeià Voevodina Sârbească, pe baza privilegiilor sale cele vechi de drept public. Anexându-se apoi Ungariei, pe temeiul intregităţii sale teritoriale, v'aţi îndurat a asigurà garanţe de drept public pentru naţionalitatea şi limba sârbească, şi în 1861 a convocà la Carloveţ un congres sârbesc, pentru deţermurirea acestor garanţii. Maiestatea Voastră v'aţi îndurat a asigurà preagraţios deputaţiunile naţionale şi particulare, că rezoluţiunile congresului sârbesc se vor prezentà dietei ungureşti în formă de propoziţiuni regeşti, pentru a fi luate în pertractare. Guvernul Maiestăţii Voastre însă în butul repeţitelor interpelaţiuni şi a proprielor sale promisiuni, până la finea dietei trecute nu s'a simţit îndemnat a împlinì promisiunile solemne ale Maiestăţii Voastre.

Naţiunea sârbească din Ungaria nu poate renunţà la propriile sale drepturi naţionale. Drept aceea sperează, că Maiestatea Voastră nu veţi concede a se da uitării aceasta chestiune, ci veţi îndrumà pe guvernul Maiestăţii Voastre, ca să prezinte camerei deputaţilor proiecte în chestiune şi să le subştearnă Maiestăţii Voastre spre sancţionare.

Maiestatea Voastră în şirele ultime ale cuvântului de tron v'aţi îndurat a amintì, ca prospect sigur, că pacea recerută pentru efectuirea reformelor nu se va conturbà.

Noi însă nu ne putem ascunde îngrijirea, după ce în înseşi raporturile interne nu vedem destulă garanţă pentru o pace mai durabilă. Embriunea încurcăturilor şi conflictelor externe zace ascunsă în însuş sistemul organizaţiunii şi al guvernării imperiului.

Chestiunea dela apusul şi răsăritul imperiului se desvoltă astfel, încât pot încurcà imperiul în răsboaie, de cumva imperiul va observà fidel tradiţionala sa politică externă, care tinde a domnì sau a influinţà în mod deciziv asupra Germaniei, şi a susţineà imperiul turcesc.

Interesul desvoltării şi al sustării statului unguresc pretinde, ca Germania să nu fie împedecată în procesul unirii sale, iar popoarele orientului să devină libere şi unite, ca estmod Ungaria să fie încunjurată şi din asta parte de state libere, constituţionale.

Preagraţioase Doamne! Restituirea integrităţii şi a deplinei suveranităţi de stat a ţărilor sfântului Stefan, întroducerea con-

www.dacoromanica.ro

stituţionalismului adevărat, de o parte, iar de altă parte respectarea drepturilor de stat ale coroanei şi regatului boem, şi în genere satisfacerea esigenţelor naţionale şi de autonomie ale Slavilor din Translaitania în vieaţa publică, *egala îndreptăţire a tuturor naţiunilor şi naţionalităţilor de dincoace şi de dincolo de Leitha,* neamestecul în treburile externe pe conta unirii Germaniei şi a eliberării popoarelor din orient: acestea sunt garanţele imperiului şi ale tronului, ale libertăţii constituţionale şi ale prosperării spirituale şi materiale a popoarelor şi provinciilor imperiului. La din contră, ameninţă pericolul de a urmà o a treia catastrofă, poate mai glorioasă, dar foarte tristă.

Sperând, că Maiestatea Voastră veţi întrebuinţà constituţionala influenţă a coroanei pentru satisfacerea tuturor naţiunilor, şi spre a câştigà simpatia tuturor naţiunilor vecine, şi deosebit a celor orientale, rămânem etc. *Dr. Svetozar Miletici* m. p., deputatul cercului Başahida».*)

Adresa majorităţii.

În şedinţa din 29 Maiu 1869 a provocat discuţie o petiţiune înaintată dietei, despre care nu se ştià, cărei comisiuni are să fie predată. La discuţie a luat parte şi deputatul român *Vincenţiu Bogdan,* rostind o cuvântare scurtă, în care a explicat înţelesul unui paragraf din regulamentul de casă.

Tot în şedinţa aceasta a interpelat deputatul român *Eugeniu Cucu,* în chestia publicării greşite a datelor statistice, făcută din partea ministeriului de comerciu. In publicaţiunile acestea nu se găsesc d. ex. date referitoare la *şcoalele medii române,* şi nici la celelalte gimnazii. Intreabă deci pe ministrul de comerciu:

«Are ministeriul cunoştinţă despre mancitatea publicaţiunilor secţiei statistice din ministeriul de comerciu, şi dacă da, cum are de gând să suplinească, deşi ulterior, aceste lipsuri?

Fiindcă la orice reformă se cere cunoaşterea faptelor statistice, ne va puteà da secţiunea statistică din ministeriul de comerciu o tabelă amănunţită, compusă pe baza celor mai noue date, despre starea şcoalelor noastre medii, pentru zilele în cari

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nrul 40.

www.dacoromanica.ro

ministeriul de instrucţiune va prezentă proiectul de lege despre şcoalele medii?»

Se va comunică ministrului respectiv.

In şedinţa din 3 Iunie 1869 s'a primit apoi, după animată discuţie, prin votare nominală, cu mare majoritate de voturi, proiectul de adresă al majorităţii. Erà următorul:

«Maiestate imperială şi apostolică regească! Cu bucurie am înţeles din preaînaltul cuvânt de tron al Maiestăţii Tale, că avem să îndreptăm întreaga atenţiune a naţiunii, iute şi rezolut, spre opul cel mare al reformării interne.

Suntem şi noi convinşi, că desvoltarea spirituală şi materială a naţiunii e condiţiunea cea neapărat de lipsă pentru bunăstarea naţiunii şi e razimul cel mai sigur pentru libertatea noastră constituţională.

Simţim defectele pe cari nu le puturăm delătură până acuma, din cauza relaţiunilor nefavoritoare, cunoaştem pretensiunile timpului, pe cari nu le putem lăsà neconsiderate, şi pătrunşi de sentimentele necesităţii reformelor interne, conforme scopului, ne ţinem de sfântă datorinţă, dupăce prin deslegarea chestiunilor de drept public, cari erau mai nainte pendente, ni-se puse fundament sigur reformei noastre pe terenul legislaţiunii, a ne apucà acum de reforme cerute de timp. Acele puncte ale reformelor interne, cari sunt înşirate special în înaltul cuvânt de tron al Maiestăţii Tale, conţin astfel de obiecte, a căror executare corăspunzătoare este şi voia întregei naţiuni. E de lipsă a decide în privinţa lor cât mai curând, şi noi nu vom amână desbaterea acestor obiecte, având totdeauna înaintea ochilor la aceste desbateri ridicarea potenţioasă a buneistări a poporului, recerinţele sociale ale ţării şi interesele împreunate şi nedespărţite ale ordinei şi libertăţii.

Onorăm cu pietate trecutul şi reminiscenţele patriei. Totuş nu ne vom lipì de instituţiuni, cari înainte pot să fi fost corăspunzătoare timpului, şi poate că şi necesare, cari însă împedecă acum bunăstarea, înflorirea şi desvoltarea constituţională a ţării.

Mult timp şi greu lucru vor cere obiectele importante, ce sunt cu deamănuntul înşirate în preaînaltul cuvânt de tron. Legislaţiunea însă trebue să-şi îndrepte atenţiunea şi spre alte chestiuni număroase, şi nu de mai puţină importanţă.

www.dacoromanica.ro

Ni-se pot prezentà, şi ni-se vor prezentà în decursul timpului astfel de chestiuni, şi noi ne vom extinde deciziunile noastre şi asupra lor.

Suntem convinşi, că pactul legal ce s'a efectuit între Ungaria deoparte şi Croaţia şi Slavonia de altă parte, în sesiunea trecută, prin contract de drept public, şi care a şi întrat în validitate, încă se va mai întări prin conlucrarea frăţească, cerută nouă din partea afacerilor noastre comune. Toţi simţim necesitatea agendelor număroase, şi cu putere şi activitate armonică voim să nizuim şi vom nizuì, ca să promovăm bunăstarea comună a patriei noastre.

Nu putem întrelăsà a nu amintì Maiestăţii Tale cu încredere sinceră poziţiunea prezentă a confiniului militar. E afară de îndoială, că confiniul militar aparţine la coroana ungurească. O parte aparţine nemijlocit la Ungaria, partea cea mai mare însă aparţine nemijlocit la Croato-Slavonia. În confiniul militar mai există încă o instituţiune, ca ereditate, care pe deoparte nu convine cu relaţiunile prezentului, pe de altă parte stă în contrast direct cu legile noastre, cari extind sarcinile serviciului militar şi beneficiul constituţiunii în mod asemenea de egal asupra fiecăruia. Nu ne îndoim, că efectuirea acestei reformări e împreunată cu număroase şi însemnate greutăţi. Însă Maiestatea Ta ne permiteţi speranţa, că vei îndreptà preaînalta atenţiune suverană spre delăturarea acestor pedeci, şi astfel vei face cu putinţă, ca în locul instituţiunii militare ce există în faptă, corăspunzător relaţiunilor, pe calea reformării graduate, să între în vieaţă referinţele constituţionale şi în astă parte a coroanei ungureşti, şi ca să se împlinească prin aceasta cererile constituţionale ale Ungariei, Croaţiei şi Slavoniei. Mai departe ne ţinem de datorinţă, cu provocare la §-ul 65 din art. de lege XXX din anul 1868, a face amintire Maj. Tale şi de Dalmaţia, care unită legal cu Croaţia, aparţine la coroana ungurească.

Evenimentele războiului au rupt înainte cu sute de ani acest legămînt faptic. Ştim, că în secolii decurşi, după despărţire, felurite relaţiuni s'au format de nou, pe cari nu le putem trece cu vederea, şi nu le putem sacrificà unei reîncorporări faptice pripite. Însă ne încredem în înţelepciunea Maiestăţii Tale, că va succede a delătură greutăţile, şi pe lângă considerarea drepturilor şi intereselor ţărilor participătoare a deslegà şi chestiunea aceasta spre îndestulire comună.

www.dacoromanica.ro

Cu bucurie am înţeles din înaltul cuvânt de tron al Maiestăţii Tale, că relaţiunile amicabile cu statele externe ne dau prospect sigur pentru susţinerea păcii.

Dorim şi noi pacea, căci războiul e totdeauna o necezitate grea şi dureroasă, mai ales în starea noastră, unde organizarea corespunzătoare a afacerilor noastre interne, şi cruţarea, care e atât de necesară în budgetul nostru şi în sistema de contribuţiune, e numai în vremuri de pace cu putinţă.

Primeşte, Maiestate, expresiunea omagială a mulţămirii noastre adânci, pentru grija părintească, căreia, cu referinţă la susţinerea nevătămată a constituţiunii noastre şi la promovarea desvoltării interne a patriei noastre, ce convine dorinţelor ţării, se dede expresiune în înaltul cuvânt de tron.

Ca reprezentanţi ai poporului ne ţinem de sfântă datorinţă a ne străduì cu diligenţă neîntreruptă, ca intenţiunea părintească a Maiestăţii Tale, îndreptată spre bunăstarea patriei, cât mai curând să se împlinească, aducând binecuvântare.

De altmintrelea suntem ai Maiestăţii Voastre împărăteşti şi apostolice regale cei mai supuşi servitori. Deputaţii adunaţi în dieta din Ungaria, Croaţia, Slavonia şi Dalmaţia».*)

Discuţia pe articole asupra adresei.

În şedinţa din 4 Iunie 1869 s'a început discuţia pe articole asupra proiectului primit de adresă.

La articolul 4, deputatul român *Vasilie Butean* a înaintat în numele tuturor deputaţilor naţionalişti un amandament, recomandat dietei spre primire prin următoarea vorbire:

«Onorată cameră! Eu am norocirea de a fi însărcinat cu misiunea pentru mine onorifică de a subşterne în numele meu şi al mai multor consoţi ai mei un amandament la proiectul de adresă, lucrat de comisiunea exmisă din partea camerei şi acceptat ca bază pentru desbaterea specială. Inainte însă de a depune acest amandament pe masa onorabilei camere, îmi iau libertate de a-i cere preţuita atenţiune pentru câteva momente.

De cumva în acest proiect de adresă, discutat pe larg şi pe deplin în toate părţile sale cu ocaziunea desbaterei generale,

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nrul 37.

www.dacoromanica.ro

a-şi află exprimată o împrejurare, care după părerea mea este foarte esenţială, — a-şi consideră de indiscreţiune se mai ostănesc şi mai departe pacienţa onorabilei camere. Dupăce însă din acest proiect de adresă lipseşte un pasaj, care după modesta mea părere interesează foarte de aproape şi într'un mod prea susceptibil, precum patria comună, aşa şi diferitele naţionalităţi locuitoare în patrie: îndemnaţi de iubirea cătră patria noastră, şi în interesul propriei noastre conservări, am ţinut de o necezitate neîncunjurabilă a păşi cu amandamentul ce îndată se va cetì.

Eu şi amicii mei, consoţi de principii, aparţinem acelora, cari respectează integritatea patriei comune, şi doresc cu inimă sinceră desvoltarea constituţiunii noastre comune, şi chiar pentrucă, precum am spus, dorinţa mea principală este a nutrì şi a desvoltà pe baze democratice vieaţa constituţională a patriei noastre, — dorinţa emanată din această nizuinţă a mea mi-a impus a atrage atenţiunea onorabilei camere asupra unei împrejurări de mare importanţă.

Onorată camera! Nu-mi este scopul a comentà articolul de lege pentru egalitatea naţională, creat în zilele ultime ale dietei trecute, dar fie-mi iertat a mărturisì sincer şi cu francheţă, că eu, precum atunci, aşa şi acum, sunt de acea credinţă şi convingere firmă, că onorata cameră n'a rostit ultimul cuvânt în privinţa aceasta, cu atât mai puţin, cu cât fiecare s'a putut convinge, împreună cu mine, că acel articol de lege n'a îndestulit şi n'a putut îndestulì pretensiunile juste şi echitabile ale diferitelor naţionalitaţi, şi aceasta o dovedesc declaraţiunile deputaţilor diferitelor naţionalităţi făcute în 1868, o dovedesc momentele ivite dela crearea acelui articol de lege în vieaţa politică a diferitelor naţionalităţi.

Din aceasta şi mai multe cauze existente, noi dorim ca art. XLIV de lege, sancţionat în 6 Decemvrie 1868, *să se supună reviziunii*, modificându-se astfel, ca *existenţa, limba şi cultura noastră naţională să fie asigurată.* Nu pretindem noi nimic ce ar puteà slăbì, ori chiar periclità existenţa noastră de stat şi legătura acestuia, ci pretindem numai atâta, ca noi, ca vechii, şi dacă vrea Dumnezeu, *vecinicii locuitori ai patriei acesteia*, să putem trăì în deplină egalitate, conţelegere şi pace cu toate naţionalităţile acestei patrii! Şi chiar din astă cauză am dorì, ca voinţa noastră să nu se interpreteze rău, să nu fim suspiţionaţi

www.dacoromanica.ro

atunci, când voim a ne asigurà vieaţa şi libertatea, căci fiinţa fără libertate şi vieaţă nu poate folosì, nici sie-şi, nici patriei.

Necezitatea rezolvirei norocoase a chestiunei naţionale s'a discutat din destul în mai multe diete, şi după părerea mea nu mai lipseşte alta, decât o sinceră bunăvoinţă din toate părţile, şi nodul gordian este deslegat. Să nu ne amăgim deci cu aceea ce spuseră mai mulţi deputaţi în această cameră, că adecă suntem cinsprezece milioane de Maghiari. Şi nici să nu poftim aceasta, ci să ne dăm atenţiunea şi voinţa într'acolo, ca cele 15 milioane de sub coroana sfântului Stefan să fie tot cetăţeni deplin îndreptăţiţi şi mulţămiţi.

Fie-mi permis a crede în urma celor zise, că onorata cameră, condusă de spiritul sublim al conţelegerii şi al frăţietăţii, ne va procurà, încă sub decursul dietei actuale, ocaziune legală, pentruca noi, ca fraţi cu vieaţă egală şi drepturi egale, să fim factorii desvoltării constituţionale a patriei noastre, ai reformelor salutare pe baze democratice, să fim factorii creării unui stat solid, despre care să putem zice: nec inferni praevalebunt adversus eam! Şi aceasta o putem ajunge foarte uşor, dacă ne vom acoperì corpul comun, adecă patria, cu scutul cel de fier al păcii şi al conţelegerii, dacă vom împărţi frăţeşte drepturile constituţionale, în măsura în care suportăm sarcinele ei.

Să arătăm Europei civilizate, că onorata cameră nu întrebuinţează puterea, ce soartea i-a dat-o, pentru mijlocirea unei bunestări aparente şi poate nestatornice, ci înaintează serios cu timpul, nelăsând îndărăt rezerve, cari să se poată întrebuinţà cândva spre dauna patriei noastre comune.

Premiţând acestea şi recomandând amandamentul nostru atenţiunei preţuite şi părtinirii onoratei camere, îl depun pe masa onoratei camere, având deplina speranţă, că va aveà rezultatul dorit».*)

Se ceteşte cuprinsul amandamentului, care e următorul:

«După alinea 4 (din proiectul de adresă) să se pună următoarea alinee:

Intre chestiunile de mare însemnătate nu putem trece cu vederea *chestiunea de naţionalitate,* a cărei fericită deslegare, după noi, este o condiţiune de desvoltare morală, spirituală şi

*) Din „*Telegr. Român*“ 1869, Nr. 43.

www.dacoromanica.ro

materială, prin urmare o condițiune de vieață pentru patria întreagă. In aceasta privință dieta trecută a adus o lege, și credem că tocmai din aceasta cauză solicitudinea părintească a Maiestății Voastre a lăsat neatinsă această chestiune în cuvântul de tron. Dar noi, Maiestate, nu putem negà, că deslegarea, așa cum s'a făcut, n'a produs mulțămire la toate popoarele țării. In conștiința deci, ce o avem pentru fericirea patriei, prin mulțămirea tuturor pretensiunilor legitime ale tuturor popoarelor, nu putem privì de definitivă deslegarea, și pentru aceea ne declarăm de aplecați a luà aceasta chestiune, din inițiativa noastră, sau a guvernului Maiestății Voastre, la o nouă desbatere, și a o deslegà pe baza deplinei egale îndreptățiri naționale, cu recunoașterea existenței și a drepturilor inalienabile pentru toate națiunile țării. Pesta, 4 Iunie 1869. *Vasile Butean, Dr. Iosif Hodoșiu, Ioan Cucu, Sigismund Borlea, Alex. Roman, Miron Romanul, Aurel Maniu, Vincențiu Babeș, G. Stratimirovici, V. Paulini-Tóth, Ioan Uhlarik, Lazar Gruescu, Ant. Konyovici, Alex. Mocsonyi, Ant. Mocsonyi, George Mocsonyi, Lazar Ionescu, Dimit. Ionescu, Vasilie Jurca, Petru Mihályi, Aloiziu Vlad, Iosif Pop, Sigismund Popoviciu*».*)

*

Primul, care a luat cuvântul pentru a vorbì la acest amandament, a fost marele patriot *Deák Ferencz.* A declarat, că legea de naționalități pentru aceea a fost votată în anul premergător, pentruca egala îndreptățire a fiecărui cetățean, fie de orice limbă, aparțină oricărei naționalități, să fie după putință asigurată, dar pe lângă aceasta să fie conservată și independența țării, organizarea ei, rămânerea ei împreună». Dacă reprezentanții naționalităților nu sunt mulțămiți cu legea, le stă în voe să ceară revizuirea și modificarea ei, prezentând un proiect nou de lege, pe care legislațiunea îl va lua în desbatere și-l va primì, dacă e bun. Dar în adresă, — nu crede că e la loc să se ventileze chestia aceasta. De aceea e în contra primirei amandamentului.

Deputatul slovac *Uhlarik Ioan* renunță la cuvânt, în speranța, că se va procede așa cum a propus *Deák*, se va prezentà un nou proiect de lege în chestia na-

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nrul 43.

www.dacoromanica.ro

ţionalităţilor, iar alt deputat slovac, *Paulini-Tóth Vilmos*, rosteşte o vorbire mai lungă şi bine argumentată în chestia naţională, pe când al treilea Slovac, deputatul *Smeskal Lajos*, are nedumeriri, fiindcă în amandament se vorbeşte despre *naţiuni*».

Ia acum cuvântul deputatul român *Eugen Ioan Cucu* şi rosteşte următoarea cuvântare:

«Mult stimată dietă! După cele spuse de preastimatul deputat al Peştei-cetate (Deák Ferencz), ţin că e chestie ingrată a mai vorbì întru sprijinirea amandamentului, pentrucă prin vorbirea sa s'a decis soartea acestei propuneri. Am însă unele observări, pe cari tocmai precizarea intenţiilor mele patriotice şi ale scopurilor partidului meu pretinde, ca să le expun în faţa mult stimatei case.

A binevoit adecă a spune domnul deputat al Peştei-cetate, că naţionalităţilor nu le este închisă calea de a păşì cu proiect de lege, în caz că nu sunt mulţămite cu legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor. E exact. Dar cumcă în adresă de ce să nu se poată signalizà aceasta intenţiune a corpului legislativ, e lucru pe care peste tot nu-l pot înţelege. (Mişcare). Dacă arunc o reprivire asupra discuţiilor purtate în casa aceasta, tocmai la crearea acelei legi, mi se reîmprospetează în memorie cuvintele binemeritatului deputat din cercul Peşta-cetate, cu cari şi dânsul a recunoscut în recomandaţia de primire, făcută respectivului proiect de lege, că în general nu consideră proiectul de lege de aşa, ca să satisfacă tuturor cerinţelor juste şi moderne.

Eu în general nu atribui mancităţile acestei legi decât numai neîncrederei ce există între noi, adecă între diferitele naţionalităţi şi între rassa maghiară, neîncredere rămasă din trecut. Dar că oare cu dreptul s'a născut aceasta neîncredere faţă de totalitatea, de întregul naţionalităţilor, e o chestie, cu a cărei examinare, aşa cred, prea puţini află că e demn a se ocupà.

Tocmai acuma e epoca reclamărilor şi a pretensiunilor naţionaliste, şi acestea sunt atât de actuale şi de îndreptăţite, precât de actuale şi de îndreptăţite erau la timpul său pretensiunile religionare.

Am auzit amintindu-se, în societăţi restrânse şi în discursuri purtate cu condeputaţii mei, că indivizii singuratici ai na-

www.dacoromanica.ro

ţionalităţilor, ca atari, au la noi libertate nelimitată. Dar eu nu ţin de satisfăcătoare aceasta libertate cu privire la justele pretensiuni ale naţionalităţilor, şi aşa îmi închipuesc lucrul, ca şi cum ar decretă cineva, că în ţară pot să existe indivizi protestanţi, catolici, izraeliţi, dar confesiune protestantă, catolică, izraelită nu există. (Aprobări).

O modestă observare a-şi aveà cu privire la deosebirea făcută de condeputatul *Smeskal* între «*naţiune*» şi «*naţionalitate*». (Să auzim). Dacă, după cum spuneà domnul deputat *Smeskal*, majoritatea acestei case e de credinţa, că subscriitorii amandamentului, folosind cuvântul «*naţiune*», atacă integritatea şi unitatea politică a Ungariei, mi-aşi ţineà de datorinţă să-mi revoc subscrierea şi să rostesc o mea culpa, fiindcă am subscris ceva ce n'am înţeles. (Aprobări). Dar aici, onorată casă, e deosebire numai etimologică, fiindcă naţionalitate e numai coloratura expresiunei «*naţiune* , (Ilaritate) şi preste tot nu e cu prejudiţiune faţă de ceealaltă. Dacă cineva se numeşte pe sine naţiune, prin aceasta încă nu periclitează existenţa, unitatea politică a Ungariei. Nici odată n'a fost o ţară atacată în trecut de atâtea certe, ca tocmai mult năcajita noastră patrie, şi între naţionalităţi s'a manifestat o astfel de tenacitate întru apărarea ţării, şi chiar şi în zilele de suferinţă o astfel de ţinere împreună, încât nici nu se poate spune. De unde a venit acum suspiţionarea, că naţionalităţile gravitează în afară?

Dacă omul priveşte lucrul din punctul de vedere al politicei de stat, apoi e adevărat, că-i bate la ochiu, că la naţionalităţi ţinerea la limbă şi la drepturile naţionale e mai mare decât iubirea de patrie. Dar numai la prima vedere stă lucrul astfel, fiindcă raporturile nu sunt de aşa, ca aceasta să fie ameninţată (patria). Să ajungă numai odată în primejdie patria, de ce însă Dumnezeu să ne ferească, şi s'ar vedeà, cum dispar toate consideraţiunile particulare şi cum ne contopim iarăş laolaltă. (Aprobări).

Mai am o singură mică observare, onorată casă! Nu ţin de acomodate suspiţionările ce ni-se fac pe teren social ici-colea, ca să fim consolidaţi, ci chiar din contră, sunt de convingerea, că ele stau numai în calea închegării noastre. Şi cine nu vede oare, că spre marea durere patriotică a noastră a tuturora, spiritele sunt deja atât de agitate, încât nu că ne apropiem unii de alţii, dar tot mai tare ne îndepărtăm unii de alţii. Iar starea aceasta de lucruri chiar şi pentru aceea e întristătoare, pentrucă

www.dacoromanica.ro

cooperarea armonică a complexului naţionalităţilor e o cerinţă irefuzabilă pentru reforme şi pentru desvoltarea culturală, ba ştiu şi cred în mod hotărît, că şi în afară poate să impună numai o Ungarie închegată, tare şi în cele interne liniştită, ca vază şi ca greutate! (Aprobări). Dacă deci suspiţionarea vine din un al treilea izvor, nu bate la ochi. Dar când unul dintre epocalii înţelepţi de stat ai Ungariei, şi autoritatea supremă a guvernului, află de lipsă, ca acum de curând, în vorbirile adresate alegatorilor, să-şi motiveze bucuria asupra uniunii Ardealului, nu cu aceea, că unindu-se şi contopindu-se Ardealul în patria mamă mai sigur va puteà înaintà în ce privesc cerinţele sale internaţionale şi culturale, ci cu aceea, că în Ardeal acum *nu mai porunceşte Iancu:* e cu neputinţă să nu se revolte omul!

Se acuză naţiunea română cu tendinţe daco-române. (Să auzim!) Şi cu privire la acestea am observări. (Să auzim!) Nu ştiu pentru ce ar gravità poporul român în afară, când poporul are în ţara aceasta un trecut de o mie de ani?! (Trăiască!) E adevărat, şi aceasta o spun cu oarecare amărăciune, poporul e fără inteligenţă şi fără avere. Dar este în el simţ de pietate, care-l face să se lipească de patrie. Pentrucă dacă trecutul splendid, averea şi privilegiile nu-l leagă de soartea viitoare a patriei acesteia, îl leagă *conştiinţa,* că în pământul patriei acesteia zac oasele strămoşilor săi! (Aprobări vii). De aceea, a se acuzà cu tendinţe daco-române poporul, care dela întemeierea ţării, până astăzi, a dat atâtea semne despre sentimentele sale dinastice şi loiale, aşa cred, că nu e numai politică inoportună, ci e chiar crimă patriotică.

Nu zic, că nu sunt singuratici preocupaţi, visători, însufleţiţi, în sinul fiecărei naţiuni, — între noi însă nu mai sunt de aceştia — cari în cele din urmă, lăsaţi numai singuri, nu sunt în stare să se mulţămească nici pe ei înşişi. Dar şi dacă ar fi, păcatul acestora a-l pune în sarcina întregei naţionalităţi, scuzaţi, dar eu aşa cred, că e act de nedreptate, în contra căruia eu protestez în mod categoric. (Aprobări).

Prin urmare, cu permisiunea onoratei case, dupăce în legătură cu rezolvarea sorţii amandamentului acestuia îmi voiu luà voe să prezint şi eu o altă modificare, nu mă extind acum mai departe, ci recomand amandamentul onoratei case spre primire, ca unul, care sunt pe deplin convins despre intenţiunile patriotice şi juste pe cari le conţine».

www.dacoromanica.ro

A vorbit contele *Zichy Nándor,* aprobând părerile lui *Deák*, iar după el a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată dietă! Înainte de a vorbì în meritul chestiunii din discuţiune, vreau să atrag atenţiunea domnului prezident asupra următoarelor: Amandamentul depus pe masă şi subscris şi de mine nu voeşte modificarea aliniei a patra din adresă, ci amandamentul nostru formează o alinee de sine stătătoare. Aşadară domnul Zichy Nándor, care a vorbit înaintea mea, nu aveà să zică, că părtineşte alinea a patra din adresă, pentrucă alinea aceasta nu a fost atăcată. Iar ce se ţine de afirmarea domnului Deák, că fiecare deputat are dreptul de a face şi a propune dietei proiecte de lege, nu aveà la ce să ni-o mai spună, pentrucă o ştiam toţi. Dar Domniasa mai zice, că nu trebuià să se facă amandamentul acì. Nu ne spune însă motivele, nu ne spune, că pentruce nu trebuià să se facă amandamentul chiar acì?

Astfel apoi m'a dispensat şi pe mine de a spune argumentele, că pentruce e chiar *acì* locul amandamentului, şi observ numai, că noi chiar în adresa, în care vorbim către Monarhul trebue să spunem, că pe cari legi le aflăm defectuoase, şi că ne simţim aplecaţi a le îndreptà.

Domnilor! La amandamentul depus în cauza naţională eu nu vorbesc din spirit de naţionalism, ci vorbesc din acea convingere, că chestiunea naţională încă nu e deslegată în mod definitiv. Însaş legea aşa numită despre egalitatea naţională, art. 44 din an. 1868, adus în dieta trecută, nu tratează despre egalitatea naţională, ci regulează numai uzul diferitelor limbi în vieaţa publică. Şi cum regulează acest uz? Aşa, că limba naţiunii maghiare domneşte pretutindenea, iar limbile celoralalte naţiuni din ţară, aproape, sau chiar nicăiri, — chiar nici măcar acolo, unde acestea sunt curate şi compacte, — sau cel puţin în majoritate precumpănitoare.

Apoi singură dispoziţiunea aceea a legii de naţionalitate, că toţi locuitorii, sau toate naţiunile locuitoare în ţară, constituesc naţiunea maghiară, una şi nedespărţită, singură dispoziţiunea aceasta zic, atât este de revoltantă şi de nedreaptă, încât orice om raţionabil şi de bun simţ numai cu inima întristată şi cu mintea dureroasă trebue să se întoarcă de către legea aceea.

Aşa e, domnilor! Legea aceasta este acel foc şi acel fier, despre care a zis marele *Széchenyi* al Dvoastre, că cu el faceţi şi si-

www.dacoromanica.ro

liţi pe celelalte naţiuni a se maghiarizà, a se desnaţionalizà. Şi chiar pentru aceea, bine va fi domnilor a stânge acest foc şi a frânge acest fier. Şi legislaţiunea o poate face aceasta.

Domnilor! Ce aţi zice Dvoastre, ce ar zice Europa şi întreaga lume civilizată, dacă parlamentului francez i-ar venì voia într'o bună dimineaţă să facă o lege, în care să se zică: «Dupăce în întreagă Europa, ba în lumea întreagă civilizată se vorbeşte limba franceză, — toate naţiunile Europei, toate naţiunile civilizate constituesc naţiunea franceză, una şi nedespărţită»! Aşa e, că aţi râde, şi toată lumea ar râde? Dar nu domnilor, Europa întreagă, lumea întreagă s'ar revoltà în contra Francezilor!

Noi însă, cestelalte naţiuni din această ţară, noi, cari nu ne ţinem de naţiunea maghiară, nu ne revoltăm în contra Maghiarilor, cari au adus legea aceea în favorul lor şi în detrimentul nostru. Noi vom suferì, pentrucă ştim încă să suferim. Această purtare a noastră, vedeţi, este mulţămitoare. Dar şi domnul baron Eötvös, ministrul de culte şi instrucţiune publică, află mulţămire în purtarea de până acum a naţionalităţilor. Însă pentru aceea, domnilor, noi nu vom încetà niciodată să pretindem drepturile noastre, acele drepturi, cari au să ne asigure existenţa naţională. Şi cumcă aceste drepturi nu ne sunt recunoscute, şi nu ne sunt asigurate, se vede şi din cuvintele domnului baron *Eötvös*, care în cuvântarea sa din 26 Maiu a. c. a zis următoarele: «Simţesc în mine şi sunt convins despre oricare deputat din această cameră, că este decis a da (va să zică încă nu sunt date!) fiecărui cetăţean locuitor în această patrie toate acele libertăţi, cari sunt de lipsă pentruca să se simtă legat tare de patrie»...

Şi cari sunt, sau care este această libertate? Cu bună seamă nu aceea, pe care o dă legea de naţionalitate, votată în sesiunea trecută. Cu bună samă nu aceea, că în patrie numai o naţiune poate să aibă toate drepturile, iar celelalte să nu posadă alta, decât aceeace le dă acea naţiune din graţie. Libertatea, domnilor, numai acolo cunoaşte margini, unde un individ ori o naţiune tae în drepturile celuialalt individ ori în ale celeialalte naţiuni. Libertatea deci, care leagă tare o naţiune de patria ei, este *libertatea naţională*, şi aceasta pentru noi nu e recunoscută, cu atât mai puţin asigurată. Eu nu înţeleg acì, domnilor, libertatea internaţională, care este şi trebue să fie între un stat şi alt stat, ci înţeleg acea libertate naţională, care între marginile

www.dacoromanica.ro

integrităţii teritoriale şi a unităţii politice a ţării compete fiecărei naţiuni deopotrivă.

Domnilor! Însuş domnul deputat *Irányi*, în mai mulţi articoli de ziar a recunoscut, că nu e periclitată şi nu sufere unitatea ţării nimica prin aceea, dacă în parlament s'ar vorbì în mai multe limbi, şi ne-a avizat la fericita Elveţie. Ba n'ar suferì nici atunci, dacă la guvernul ţării s'ar scrie în mai multe limbi. Şi eu zic tot aşa! Naţiunile ţării chiar şi în aceasta ar aflà o garanţă a existenţei lor naţionale. Şi asemenea, dacă la numirea în oficiile publice s'ar luà în considerare toate naţiunile locuitoare în ţară, iar nu aşa cum s'a făcut cu numirile mai proaspete la curtea supremă şi de casaţie, la tabla regească şi la alte tribunale.

Dealtmintrelea, şi aceasta o zic numai între paranteze, guvernul aşa se vede, că la numiri în oficiile publice nu caută mulţămirea diferitelor naţiuni, ci permiteţi-mi să v'o spun, urmează politica izbândei... Domnilor! Nu voesc a vă demonstrà, că în această patrie sunt de jure şi în faptă mai multe naţiuni, ci numai atâta vreau să vă spun, că dieta din zi în zi face mai puţin pentru asigurarea existenţei şi a drepturilor naţiunilor. Începând dela 1848, 1861, şi până în ziua de astăzi, dieta în această chestiune merge tot îndărăt, şi nici decum înainte. Eu a-şi dorì însă, ca pentru pacea între noi şi pentru conservarea patriei chiar, în chestia naţională dieta să nu meargă mai mult îndărăt, ci înainte, tot înainte.

O observaţie domnului deputat Smeskal şi apoi încheiu. Domniasa a zis, că nu poate părtinì amandamentul, pentrucă nu poate voì să se pericliteze integritatea ţării. Dar cine o voeşte aceasta? Dacă Dsa ascultà cu atenţiune cetirea amandamentului, puteà să vadă, că chiar în amandament se accentuiază cu deosebire integritatea şi unitatea politică a ţării. Recomand primirea amandamentului».*)

Urmează la cuvânt deputatul *Irányi Daniel.* Nu aprobă vederile lui Deák. Pentrucă dacă aşa stau lucrurile, cum le espun deputaţii naţionalişti, că legea adusă *nu mulţămeşte naţionalităţile,* nu înţelege de ce nu ar puteà să o constate aceasta dieta, care e compusă din reprezentanţii tutùror naţionalităţilor, chiar şi în adresa

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nrul 44.

www.dacoromanica.ro

ce se va înaintà regelui? Cu toate acestea, amandamentul nu-l primeşte, fiindcă în el e vorba despre egala îndreptăţire a «*naţiunilor*», nu a *naţionalităţilor*», ceeace e greşală.

Vorbeşte *Nyári Pál*, lăudând tonul calm în care se poartă acum discuţia din partea deputaţilor naţionalişti şi primind vederile lui *Deák Ferencz*, iar după el ia cuvântul deputatul român *Sigismund Borlea*. A vorbit următoarele:

«Onorată cameră! Eu aşa cred, că dieta îndatăce s'a convins, că vre-o lege adusă de ea, nu numai că nu îndestuleşte o parte mai mare a locuitorilor ţării, ci întimpină chiar resensul acestora, este datoare a modificà legea aceea aşa, ca locuitorii să fie mulţămiţi cu ea. Şi eu aşa cred, că majoritatea camerii este convinsă despre aceea, că legea de naţionalitate, adusă în dieta trecută, nu numai că n'a îndestulit naţiunile nemaghiare, cari formează majoritatea în ţară, dar acelea nutresc chiar antipatie în privinţa ei. Căci ştim, că opiniunea publică se manifestă prin presă şi municipii, şi ştim şi aceea, că nu numai foile din Ungaria, ci mai toate din imperiul austriac s'au declarat în contra acestei legi şi au condamnat-o. Ştim apoi şi aceea, că în adunările comitatense pretutindenea unde numai a fost publicată legea aceasta, Românii s'au declarat cu francheţă în contra ei, — cu toatecă domnul deputat *Perczel* în săptămâna trecută a lăudat-o mult, zicând, că n'are păreche. Eu mai adaog, că nici nu doresc să aibă. Şi aşa la vorbe ne unim. Diferim însă în ce priveşte interpretarea lor. Dealtcum, pentruca şi cei puţini, cari încă nu s'au convins, să se convingă pe deplin, că legea aceasta nu îndestuleşte şi nu poate îndestulì naţiunile nemaghiare, recomand un mod foarte simplu. Guvernul să convoace toate naţiunile nemaghiare la congres, numai pentruca să se pronunţe în privinţa acestei legi, şi eu promit cu solemnitate, că la caz dacă congresele se vor declarà pentru această lege, eu din partea mea nu-mi voiu ridicà cuvântul nicícând în contra ei.

Ce priveşte observarea făcută de domnul deputat *Smeskál* în contra cuvântului «*naţiune*», notez numai atâta, că ar trebuì să se iee în socotinţă, că legea aceea, precum şi articolul ei, prin care suntem decretaţi Maghiari, nu s'a creat cu învoirea noastră, ci contra voinţei noastre. Iar aceea o va ştì şi dum-

www.dacoromanica.ro

nealui, că nu numai naţiunile, ci şi indivizii, mânaţi fiind undeva cu forţa, nizuesc totdeauna a scăpà de acolo. Ba pot zice, că de s'ar puteà întâmplà, ca oamenii să între de vii în raiu, — dacă cineva i-ar introduce acolo cu forţa, — zău că şi de acolo ar căutà să fugă, numai pentrucă au fost forţaţi să între acolo.

Dupăce însă însuş onoratul domn *Deák Ferencz* declară, çă nu e în contra prezentării unui proiect de lege pentru revizuirea acestei legi, ca apoi pe baza aceasta să se modifice... (Strigări: Nu să se modifice, ci să se desbată!) Apoi bine, să se desbată, dar după părerea mea aceasta este tot una, pentrucă e prea natural, că dacă vrem să modificăm o lege, trebue mai nainte să desbatem proiectul ce ni-se va prezentà în privinţa aceasta, — şi numai după aceea au să se facă modificările. (Strigări: Nu, nu!) Eu aşa am înţeles cuvintele deputatului *Deák Ferencz*, şi altcum nici nu pot fi ele interpretate...

Şi în modul acesta, fiind dovedită pe deplin, şi nefiind negată din partea nimănui necesitatea de a fi supusă reviziunii legea de naţionalitate, — nu găsesc cauză, pentruce să nu se amintească aceasta şi în adresă, cu atât mai vârtos, că aceasta ar servì spre liniştirea naţiunilor nemaghiare. Oportunitatea a figurat în camera aceasta ca argument principal, deci eu din punctul de vedere al oportunităţii aflu, că e foarte necesară, pentru liniştirea naţiunilor nemaghiare, acceptarea amandamentului făcut de noi. Drept aceea, părtinindu-l, îl recomand atenţiunii onoratei camere».*)

Urmează deputatul naţionalist român *Lazar Ionescu:*

«În urmarea datorinţei mele de deputat, luându-mi libertatea de a cere pentru scurt timp atenţiunea din partea onoratei camere, spre a puteà înşirà motivele mele pentru sprijinirea amandamentului la adresă, făcut de condeputatul meu şi amic de principii *Vasile Butean*, — mai nainte de toate nu pot trece cu vederea facerea declaraţiei, că prin modesta mea cuvântare, ce o fac din datorinţă, nicidecum nu am de cuget a mă apucà de analizarea sau desbaterea teoretică a chestiunii de naţionalitate, atinsă în amandamentul propus, căci, lăsând laoparte, că cu ocaziunea desbaterilor speciale asupra adresei, o asemenea discuţiune şi desvoltare a chestiunii, după a mea părere, nici n'ar fi cu cale, şi trecând cu vederea, că deşì sunt voluminoase ope-

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nr. 45.

www.dacoromanica.ro

ratele şi disertaţiunile teoretice asupra acestei chestiuni, după părerea mea de mare însemnătate, totuş, atunci, când această chestiune se iveşte înaintea corpului legiuitor, are să fie deslegată, ca toate alte chestiuni, prin acurata aplicare la vieaţa practică, din alte relaţiuni nenumărate, şi anume, din strânsa combinare a tuturor instituţiunilor statului, lăsând laoparte deci toate consideraţiunile acestea, eu, încă şi după convingerea mea politică, numai acea deslegare a chestiunii de naţionalitate o pot considerà de salutară şi mulţămitoare, care nu este urmarea şi rezultatul numai al vre-unei idei purcese din o teorie abstractă, ci al libertăţii civile, care este condiţiunea principală şi temeiul fiecărui stat constituţional bineorganizat, pentrucă, după părerea mea, numai legile şi instituţiunile bazate pe adevărată libertate civilă pot fi durabile, şi prin urmare sigure, — iar orice altă dispoziţiune poate fi mijloc pentru cutare scop secundar, însă prin aceeą adevăratul scop nu se va ajunge niciodată.

Pătruns şi condus de aceasta convingere, e lucru firesc, că observările şi declaraţiunile directe şi indirecte a mai multor oratori din dreapta camerei, ca tot atâtea aluziuni referitoare la naţiunile nemaghiare, pronunţate cu ocaziunea desbaterilor generale asupra adresei, au trebuit să deştepte în mine serioasa şi deamna îngrijire, că pe când o parte din acei oratori au crezut, că chestiunea naţionalităţilor acum recunoscute prin lege o poate întrebuinţà drept argument ponderos în contra opoziţiunii, afirmând, că pactul de stat, cuprins în articolul de lege XII din anul 1867, este salutar pentru interesele specifice maghiare, tot atunci ceealaltă parte crede, că prin legea creată în dieta trecută chestiunea de naţionalitate ar fi prea deplin şi definitiv deslegată, ba dl deputat Bela *Perczel* mai adaose, că de cumva dieta ar merge în privinţa aceasta şi mai departe, ar însemnà abdicare din partea naţiunii maghiare.

Se poate, onorată cameră, că eu, în urmarea acelei predilecţiuni fireşti, purceasa din fragilitatea omenească, ce o nutresc pentru naţiunea mea, să mă aflu doară în rătăcire în ce priveşte modalitatea de a se deslegà, după mine, chestiunea de naţionalitate. Dar pot afirmà cu siguritate, că într'un punct nu rătăcesc, şi acesta e: că naţiunea română ca atare nici când nu poate împedecà eluptarea autonomiei şi a independenţei statului unguresc, pentrucă lucrul acesta nu-l pretind nici chiar interesele sale bineînţelese. Mai departe am firma convingere, că

www.dacoromanica.ro

onoraţii oratori din dreapta, cari cred, că naţiunea maghiară prin pactul dela 1867 ar fi desdaunată de toate pagubele şi scăderile suferite întru asigurarea puterii sale externe şi de stat, numai pentru paratul lustru din lăuntru, se înşală foarte în calculul lor, căci o naţiune, — numească-se aceea de o mie de ori naţiune politică», — care nu se poate răzimà cu toată siguritatea pe propria sa putere, şi care libertatea sa de acţiune a legat-o de anumite condiţiuni, aceea se poate bucurà de supremaţia pe care i-a dăruit-o pactul sau soartea, însă numai până atunci, până când va împlinì acele condiţiuni, sau dacă pot să mă exprim şi astfel, până când puterea, care i-a pus condiţiunile, nu va dispune altcum.

In numărul acestor răi calculatori înşir şi pe dl deputat *Zsedényi Ede,* pe care de altmintrelea eu mult îl stimez pentru adânca sa ştiinţă şi cultură, — şi de cumva dsa prin aluziunea, după mine inparlamentară, relativă la înmulţirea chemică a opoziţiunei (agregaţiune), ar fi înţeles pe deputaţii naţionali nemaghiari, cari se ţin de opoziţiune, — aceasta aluziune a domnului Zsedényi, dupăce conştienţa de patriot şi demnitatea de deputat nu mă iartă a presupune, că ea ar aflà răsunet în cameră, şi dupăce la aceea a răspuns la locul său dl deputat Iványka Imre, — nu o ţin deamnă de respingere; însă onoratul domn deputat îmi va permite, ca spre orientare pentru viitor să-mi iau libertatea a spune, că eu însu-mi încă mă ţin de opoziţiune, dar nu cu intenţiunea de a face răsturnarea apostrofată de dsa, sau doară pentruca prin căderea naţiunii maghiare să ajut la ridicarea naţiunii mele, ci ca pe cale constituţională şi cu arme legale să lupt ca un ostaş gregar pentru întemeerea unui organism de stat mai bun, mai sigur, şi purces din legile fundamentale ale patriei, şi ca totodată, cât pentru reformele interne, să dau votul meu pentru toate acele legi liberale, cari după convingerea mea vor fi în tot cazul apărate de opoziţiune, şi prin cari voiu puteà face, ca şi naţiunea mea să ajungă odată la limanul unui viitor mai bun.

Am crezut, onorată cameră, că e necesară amintirea în general a acestor momente, şi acum permiteţi-mi domnilor, ca să expun pe scurt motivarea mai strânsă a amandamentului. Amandamentul propus procede din punctul de mânecare, că deoarece articolul de lege creat în sesiunea trecută pentru deslegarea chestiunii de naţionalitate, atât după baza, cât şi după

www.dacoromanica.ro

direcţiunea ce o are, nu mulţămeşte naţionalităţile nemaghiare din aceasta patrie, căci nu resfiră îngrijirile lor, — deci articolul chestionat să se schimbe, punându-se pe noua bază arătată în amandament, şi chestiunea aceasta în adresa camerei să se numere între chestiunile principale şi momentuoase ale sesiunei prezente.

Eu nu numai că primesc acest punct de mânecare, ci totodată adaog din partea mea, că de ar stărui ori şi cum naţionalităţile sa desvolte aceasta lege întru interesul lor, ba zic şi mai puţin, să o aplice în vieaţa practică, nu o pot face cu folos şi cu rezultat bun, din cauza, că legea amintită *este defectuoasă.* Căci după părerea mea, şi după modestele mele concepte juridice, legea care împarte drepturi, ori la indivizi, ori la clase de popor, fără a mai amintì de naţiune, numai întru atâta o pot considerà de lege adevărată, întrucât ea asigură totodată pe cel îndreptăţit, că el încă poate practicà neturburat de volnicia altei persoane, şi se poate bucurà necondiţionat de drepturile şi libertăţile ce-i s'au garantat prin lege, sau, cu alte cuvinte, dacă dreptului respectiv îi răspunde şi obligamentul recerut. Aceasta e condiţiunea fără de care, eu cel puţin, nici nu-mi pot închipuì dreptul şi libertatea.

Acum, dacă vom luà la cercetare amănunţită legea de naţionalitate mai adeseori amintită, din punctul de vedere al întrebuinţării limbei,— căci altceva nici nu se cuprinde în ea, — e cu neputinţă să nu ne convingem îndată, că pe când prin unii paragrafi ai acelei legi se dau nescari drepturi foarte restrânse, şi nu naţiunilor, ci numai indivizilor aparţinători la o naţiune, — atunci prin alţi paragrafi ai aceleiaşi legi chiar şi aceste neînsemnate drepturi se fac atârnătoare dela o condiţiune justificabilă numai într'un stat birocratic, adecă se leagă de capacitatea, sau, ceeace e tot una, de bunul plac al oficialilor subalterni.

Domnilor! Aceasta e lege, pentrucă a creat-o corpul legiuitor al patriei noastre, şi eu o respectez. Dar ca deputat sunt nevoit a declarà, că legea nu e dreaptă, şi că nici decât nu se poate unì cu conceptul dreptutui şi al libertăţii civile, pentrucă deşì recunoscurăm, aşa cum trebue să recunoască tot patriotul, că atât indivizii, cât şi naţionalităţile, sunt îndatorate a supune interesele lor, interesele vitale, zic *vitale,* intereselor statului: aceea totuş nu voiu recunoaşte nici odată, că statul procedează

www.dacoromanica.ro

cu scop şi după dreptate atunci, când interesele popoarelor statului, sub pretextul unei administraţiuni mai grabnice în justiţie, le supune intereselor unui diregător, fie acela numit de guvern, ori ales, şi pretind dela legislaţiunea Ungariei, ca atunci, când cu tot dreptul cere dela popoarele ţării toate acele sacrificii, cari sunt necesare spre susţinerea şi asigurarea statului, totodata pretensiunile cele drepte şi cuviincioase ale popoarelor şi drepturile lor să le asigure prin lege preciză.

Nu voiu să atrag atenţiunea camerei şi asupra altor scăderi ale legii de naţionalitate, pentrucă şi numai scăderea indigetată încă este de ajuns, — cel puţin spre justificarea mea, — ca eu să-mi împlinesc datorinţa de deputat, rugând, drept încheere, onorata cameră, ca să binevoiască a primì amandamentul propus, ca astfel să putem sperà, că legea de naţionalitate se va modificà încă în sesiunea aceasta, pe bază mai dreaptă şi mai conformă cu libertatea civilă, spre mulţămirea deplină a tuturor popoarelor din ţeară».*) (In restul vorbirei oratorul polemisează cu contele Zichy Nándor).

Mai vorbeşte deputatul naţionalist român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«N'aveam intenţiunea să vorbesc la propunerea aceasta, pentrucă am avut ocaziune destulă să mă pronunţ în chestia din discuţie în anul trecut, şi astfel cred că abià va fi cineva în casa aceasta, care să nu-mi cunoască părerea în această privinţă. Dar am auzit aducându-se în contra propunerii astfel de argumente, pe cari, fiind neîntemeiate, nu le pot lăsà să rămână necombătute. Anume, s'a spus din partea mult stimatului domn deputat Deák Ferencz în contra propunerii, că n'are loc în proiectul de adresă, pentrucă e mai cu scop să se înainteze proiect de lege.

Onorată casă! Eu aşa cred, că nime nu poate să explice amandamentul acesta astfel, că noi deja am dorì să croim lege nouă, încă cu această ocaziune. Noi nu dorim nimica alta, decât promisiunea onoratei case, că la timpul său va luà de nou în apreciare obiectul acesta şi-l va rezolvà. O facem aceasta din motivul, că pretutindenea se manifestă nemulţămirea faţă cu legea de naţionalităţi, votată în anul trecut. Şi a da exprimare acestui

*) Din „*Telegraful Român*", 1869, Nr. 44.

www.dacoromanica.ro

fapt, aşa cred, că se poate în proiectul de adresa, tot aşa cum se poate face declaraţiuni în el cu privire la reforme.

Domnul deputat conte Zichy Nándor a adus în contra modificării noastre argumentul, că ce vrem noi se va luà în considerare la desbaterea asupra reformelor, şi atunci se va rezolvà chestia. A-şi dorì ca aşa să fie; dar mă tem, şi poate nici nu mă înşel, ba chiar cred, că nici dintre cei din partea ceealaltă nu va contrazice nime, când afirm, că la reforme, cari privesc chestia de naţionalitate, tocmai legea creată în privinţa aceasta va fi luată ca bază. Şi dacă se ìa ca bază, atunci aşa cred, că reformele tot atât de puţin vor fi mulţămitoare, pe cât de puţin mulţămitoare în chestia de naţionalitate a fost legea adusă, pentrucă pe bază rea şi nedreaptă nu se poate aduce lege bună. Tocmai de aceea, ţin de nule argumentele aduse în contra amandamentului, şi cred, că numai pentru aceea au fost aduse, fiindcă lipsesc argumentele reale şi temeinice.

Naţionalităţile sunt din destul convinse despre importanţa acestei chestiuni, şi despre importanţa aceasta a ei e de prisos a se mai vorbì în dietă, după ce înşişi membrii casei acesteia îi simţesc mai bine însemnătatea, lucru dovedit prin faptul, că douăzeci de ani au luptat pentru asigurarea naţionalităţii lor. şi dovedit în timpul mai recent prin faptul, că patruspràzece zile au vorbìt şi desbătut, cum şi-ar puteà asigurà mai bine naţionalitatea pentru viitor? Cel puţin aceasta e chintesenţa discuţiei asupra adresei.

Am aflat de necesar să le amintesc acestea, pentrucă Maghiar a fost, cel dintâi Maghiar, *Szécsenyi,* care a spus, nu odată, că-şi adoară patria, însă numai ca patrie maghiară. Zic deci, nu vorbesc despre importanţa chestiei, nu vorbesc despre ideea, despre chestia de naţionalitate, pentrucă aceia, cari vreau să o înţeleagă, şi aşa o înţeleg. Dar nu pot să las fără observare aceeace s'a spus din ceealaltă parte, anume, că chestia de naţionalitate e *rezolvată spre mulţămirea tuturor naţionalităţilor.* Mai ales stimatul condeputat *Perczel Béla* s'a pronunţat într'o formă, ca şi cum prin legea de naţionalitate s'ar fi dat naţionalităţilor tot ce li-s'a putut da, astfel, că dacă mergèà casa numai cu un pas mai departe, aceasta ar fi fost abdicaţie. Dacă acesta ar fi adevărul, mă rog, atunci ar trebuì să-mi esprim regretele, fiindcă pretenziunile vieţii reale pretind mai mult decât se află în lege.

www.dacoromanica.ro

Însuş domnul ministru de culte spuneà mai zilele trecute, că are intenţiunea să ne dee tot ce e necesar pentru mulţămirea noastră, şi aceasta în sine luat e o combatere a legii de naţionalitate.

De altcum mai mult de regretat ar fi, dacă prin astfel de concesiuni s'ar căutà să fie legate naţionalităţile, pentrucă atunci existenţa naţionalităţii maghiare ar fi condiţionată dela o nedreptate, după ce întreaga lume ştie, că în legea de naţionalităţi din anul trecut nu se cuprind principiile dreptăţii şi ale echităţii. Cel puţin dintre naţionalităţi nu s'a aflat nime, care să combată acest adevăr. Căci faptul e, că *legea aceasta e blăstăm pe capul naţionalităţilor.*

Admoniez pe domnii cari susţin, că în legea aceasta se cuprinde dreptate şi echitate, să se ferească de a decretà pentru alţii aceea, ce, dacă alţii ar dorì să li-o aplice lor, ar considera-o de blăstăm. Pentrucă adevărul grăiesc, că dacă cineva ar dorì naţiunei maghiare aceeace e în legea de naţionalităţi, n'ar fi alta decât blăstăm.

Tocmai de aceea, rog onorata casă să fie cu echitate, să fie justă, pentrucă pot să fie legi, pot să fie convenţii de stat, frumoase, meşteşugite, bune, dar dacă lipseşte dreptatea din ele, poate să le subscrie fiecare corporaţiune şi fiecare guvern, căci maiestatea cerească nu le va subscrie. Doresc să fie primit amandamentul, şi cred că la timp şi la loc potrivit a fost înaintat».

După *Babeş* a luat cuvântul *Iványka Imre*, care a vorbit următoarele:

«Onorată casă! Sunt de părerea, că chestia naţionalităţilor nu se poate desbate acuma de nou, numai aşa, incidental şi superficial, şi părtinesc părerea amicului meu *Nyári*, care a vorbit înaintea mea, că cu toate, că s'au rostit cuvântări în contra legii de naţionalitate, votată în anul trecut, ba un domn deputat, care a vorbit tocmai înainte de mine, a înfăţişat-o ca o lege nedreaptă: direcţia ei principală, şi aceasta înseamnă progres, dovedeşte, că este spirit liniştitor în ţară. Cu aceasta nu voesc nici decum să zic, că legea de naţionalităţi mulţămeşte pe deplin. Ba mărturisesc sincer, că eu a-şi fi voit, ca pasage singuratice din legea din întrebare să fie redactate altfel, şi dacă înseşi naţionalităţile nu păşiau în proiectul lor de lege cu pretensiuni exagerate, eu votam altfel la aducerea acelei legi.

www.dacoromanica.ro

Ce se atinge de afirmarea condeputatului *Borlea,* că Românii dela cel dintâi până la cel din urmă nu sunt mulţămiţi cu legea de naţionalităţi, şi că în acest înţeles s'au declarat în toate foile lor, fac observarea, că numirea aceasta «lege pentru naţionalităţi» spune însaş, că legea nu e făcută numai pentru regularea afacerilor româneşti, ci pentru mulţămirea tuturor popoarelor din patrie, deşi nu în mod, care să mă mulţămească pe deplin, dupăcum o spusei mai nainte. De aceea zic, că naţionalităţile vor procede în mod practic, dacă vor căutà să îndrepte gradat legea aceasta, propunând casei modificări despre cari se poate ştî, că dispoziţia care domneşte în ţară le face posibilă primirea. Pentrucă dacă şi le vor concipià în felul ca în anul trecut, atunci regret, dar vor fi împinşi la părete şi aceia, cari ar voì să-le sprijinească, după cum au fost împinşi şi în anul trecut, când nu au putut votà cu ele». (In restul vorbirei spune, că nu primeşte amandamentul, pentrucă nu primeşte din adresă nici alineatul asupra căruia se poartă discuţia).*)

Amandamentul naţionaliştilor se pune la vot şi se — *respinge.*

Se ceteşte articolul 5 din adresă. Deputatul român *Eugen Ioan Cucu* face un amandament în chestia *uniunei Ardealului.* In o scurtă întroducere spune, că uniunea a fost *octroată* majorităţii poporaţiunei din Ardeal, *fără voia ei,* ceeace în sine luat poartă simburele distrugerei. Spune, că şi amandamentul acesta se face cu intenţiuni curate patriotice, şi-l predă prezidentului, care dispune să fie cetit. E următorul:

«După alinea 4 să se pună următoarea alinee: Astfel de obiect momentuos ţinem chestiunea uniunei Transilvaniei cu Ungaria, a cărei deslegare, aşa cum s'a făcut ea în dieta trecută, după manifestaţiunile din mai multe părţi, şi mai ales din partea municipiilor şi a cercurilor de alegere din Transilvania, încă nu o putem privì de mulţămitoare. Nu se poate negà, Maiestate, că legile despre uniune, oricât ar fi ele de neatacabile în formă, în fond ele ating existenţa unei ţări, precum şi cele mai vitale interese ale popoarelor acesteia, fără ca majoritatea precumpănitoare şi cea mai naturală a acelor popoare să fi participat la aducerea lor, conform intereselor proprii, pe baza

*) Din „*Telegraful Român*", 1869, Nrul 45.

www.dacoromanica.ro

democraţiei şi pe baza principiului de dreptate, fără de care, aşa credem, că este imposibil a se întemeià o stare juridică publică, sigură şi durabilă. Nu se poate trece apoi cu vederea nici aceea, că naţiunea română din Transilvania, încă înainte de a se restituì constituţiunea noastră, deşì nu după spiritul acestei constituţiuni, dar de fapt întrase în vieaţă ca factor public de stat. Drept aceea, nu pregetăm a declarà, că suntem aplecaţi, ori la propunerea guvernului Maiestăţii Voastre, ori la iniţiativa noastră, a creà un articol nou de lege, prin care, luând în considerare interesele vitale şi pretensiunile legale ale tuturor locuitorilor Transilvaniei, şi mai ales ale Românilor, uniunea acestor două ţări surori să se baseze pe fundamentul sigur al dreptăţii eterne. Pesta, 4 Iunie 1869. *Ioan Cucu, Dr. Iosif Hodoşiu, Sig. Borlea, Alex. Roman, Miron Romanul, Lazar Ionescu, Dim. Ionescu, Vincenţiu Babeş, Alexandru Mocsonyi, Ant. Mocsonyi, G Mocsonyi, Aloiziu Vlad, Vasile Butean, Lazar Gruescu, Sig. Popoviciu, Vasile Jurca*».*)

Vorbeşte contra amandamentului contele *Bethlen János*, iar imediat îi răspunde, în chestie personală, deputatul român *Eugen Ioan Cucu* următoarele:

Doresc să răspund în chestie personală antevorbitorului condeputat. Onorată casă! Când mult stimatul conte şi condeputat voeşte să explice aceea din propunerea noastră, că e îndreptată în contra întregităţii statului, îmi iau voe să rog întâi pe iubitul conte, să binevoiască şi să cetească sfârşitul amandamentului, ori să lase să il cetească cineva, — eu a-şi rugà chiar pe domnul notar să-l cetească, — pentrucă acolo clar se spune, că unirea celor două ţări vrem să o punem pe temeliile sigure ale dreptăţii eterne, de unde apoi a se explicà atacul la integritatea ţării e cel puţin suspiţionare nebazată. De aceea, e de interes, că dacă cineva vrea să vorbească la obiect în casa aceasta, să-şi ţină de datorinţă a cunoaşte obiectul, pentrucă văd, că cu intenţiune se întortochează în casa aceasta propunerile, dânduli-se alt înţeles, cum s'a întâmplat şi acuma. Şi atunci e foarte uşor a scoate şi concluziuni false, în contra cărora eu trebue să protestez în mod categoric. Şi protestând, resping totodată expresiunile dificultate ale condeputatului antevorbitor» (Să votăm!)

*) Din „*Telegr. Român*“ 1869, Nr. 43.

www.dacoromanica.ro

Vorbeşte acum *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Am avut ocaziune mai de multeori să vorbesc în chestia aceasta, în sesiunea parlamentară trecută. Nu voiu repetà deci toate câte le-am spus atunci, cu privire la toate acele raporturi de drept public, cari au existat şi poate mai există între Ardeal şi Ungaria, ci în privinţa aceasta voiu amintì numai atâta, că sancţiunea pragmatică ardelenească, cu priyire la Transilvania, nu e ştearsă prin lege ardelenească. Nu voiu atinge nici acele legi despre uniune, pe cari stimatul condeputat din ceealaltă parte, contele Bethlen János, le-a amintit. Nu voiu vorbì nici despre aceea, că legea despre uniune din 1868, — fiindcă şi aceasta e lege de uniune, — execută aceea ce în principiu s'a spus la 1848. Mă voiu provocà deci simplu la motivele amandamentului.

În urma declaraţiunilor făcute în congregaţiunile din Ardeal şi în cercurile electorale, nu putem considerà legea de linişti-toare. Aşa cred, onorată casă, că ţara întreagă cunoaşte atitudinea Românilor din Ardeal la alegeri. Ce e cauza că n'au participat la alegeri? De ce s'au pus în pasivitate? Pentrucă fiecare lege despre uniune, chiar şi cea dela 1868, s'a adus fără consentimentul lor. Pentrucă la 1868, când s'a discutat aici legea, pe deputaţii români din Ardeal, scuzaţi vorba, nici n'au voit să-i asculte. (Sgomot. Contraziceri).

Onorată casă! Atât în mesajul de tron, cât şi în proiectele de adresă, a dreptei, a stângei şi a stângei extreme, se accentuiază pacea. Care pace? Pacea externă! Dar nici într'una nu se aminteşte de pacea internă. Şi noi de pace *internă* avem trebuinţă. Pacea aceasta internă nu e la noi, nu e dincolo de Leitha, nu e dincoace de Leitha, nu e în Ardeal. Dincolo de Leitha Cehii şi celelalte popoare slave se tem de germanizare, şi cu tot dreptul, se tem cu tot dreptul de asuprirea elementului german. Dincoace de Leitha şi dincolo de dealul Craiului, Românii, Sârbii şi toate naţionalităţile se tem, şi cu tot dreptul se tem, de asupririle elementului maghiar. Dincolo şi dincoace de Leitha nu sunt oamenii mulţămiţi cu rezolvarea afacerilor comune. Dincolo Cehii şi Austriacii, dincoace cea mai mare parte a Maghiarilor, apoi Românii, Sârbii şi ceialalţi Slavi nu sunt mulţămiţi. Eu domnilor nici învoiala cu Croaţia nu văd să fie atât de trandafirie, ca să nu poată fi expusă la noue încurcături. Ardealul, domnilor, nu are nici Fiume, nici Dalmaţie, nici

www.dacoromanica.ro

graniţă militară. Dar are poziţie de drept public, care-l leagă de Ungaria. Legăturile acestea nu voim să le stricăm, nici noi, nici cei din Ardeal. Vedeţi deci, domnilor, că pace internă nu există. Eu deci pacea internă a-şi dorì să o restabilesc întâi aici în ţară, şi nu numai aici în ţară, ci în întreaga monarhie. Şi aşa cred, că cu amandamentul acesta se aduce pacea internă în Ardeal, pentrucă i-se pun bazele.

Nu mai vorbesc, ci în interesul păcii interne recomand amandamentul spre primire». (Să votăm).

Pus la vot, amandamentul se *respinge.*

După votarea articolului 11 din adresă, deputatul naţionalist sârb *Stratimirovici George* propune un alineat nou, de cuprinsul, că în chestia orientală monarhia să observe o politică de neamestecare. Ia imediat după el cuvântul deputatul român *Sigismund Papp* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! Două propuneri diferite s'au depus pe masă în chestia aceasta: una a domnului şi binemeritatului deputat al oraşului Mohács (Henszlmann) şi alta a lui Stratimirovici George. Ele stau în contrazicere una cu alta. Pe când una zice, că Ungaria nu poate rămâneà între hotarele ei, şi arată drumul, că dacă nu suntem mulţămiţi cu aceeace avem, să ocupăm altă ţară, ceeace ar fi un lucru atât de internaţional, încât acuma, când nu sunt regulate nici afacerile noastre interne, negreşit că nu spre folos, ci spre daună ar trebuì să ne fie, — ceealaltă ne spune, că nu trebue să ne amestecăm. Şi aceasta e calea corectă. Ungaria are destule griji cu regularea chestiilor interne, nu poate să poarte grije şi de amestecul în politica externă, cu atât mai puţin se poate gândì la ocuparea altor ţări. Câtă vreme dl deputat Henszlmann priveşte spre răsărit şi zice, că trebue să stârnim simpatii, dau mâna cu el. Dar nu vom stârnì simpatii atunci, când cântăm pe astfel de corzi: «Să se unească Germania, noi ne întregim teritorul de altundeva». Pentrucă, domnilor, fiecare Ungur, care cunoaşte poziţia patriei ştie, că încă nu a sosit timpul, ca trecând munţi şi râuri, să ne apucăm de cuceriri.

De aceea, principiul acesta nu-l putem acceptà, ci numai acela, care-şi pune pe steag cuvintele: non interventio, dar în sensul strict al cuvântului: non interventio. Pentrucă zace în

www.dacoromanica.ro

interesul nostru, să câştigăm simpatiile vecinilor noştri, iar aceasta nu se poate, decât numai aşa, că decretăm neutralitatea în toată privinţa, şi declarăm, că comunicăm cu ei ca cu nişte buni vecini.

Am spus-o aceasta, fiindcă deja au deşteptat susceptibilităţi aceia, cari visează, că ne vom extinde până la Adria, şi se provoacă la faptul, că Valahia şi Moldova s'au ţinut odată de Ungaria. Noi nu avem trebuinţă de Valahia şi de Moldova, ci avem trebuinţă *să fim în bună vecinătate cu ele.*

Onoratul deputat al oraşului Mohács aşa ziceà, că să scoatem ţările de sub canciuca muscălească. La provocarea aceasta tot numai în mod negativ pot răspunde, pentrucă noi Românii nu ne vom dorì niciodată sub stăpânire rusească, dupăce pe noi sentimentul de libertate ne îndepărtează de Rusia.

Rog deci de nou onorata casă, să binevoiască a se pronunţà astfel, că alianţă ofensivă şi defensivă legăm cu plăcere, dar la cuceriri nici nu ne gândim. Primiţi propunerea lui *Stratimirovici*».

Pusă la vot propunerea nu se primeşte. Dar nu s'a primit nici a lui Henszlmann.

Verificarea deputatului Sigismund Papp.

În şedinţa din 8 Iunie 1869 comisiunea verificătoare face raport dietei, că a verificat pe deputatul *Sigismund Papp,* ales în cercul electoral al Năsăudului. Propunerea, respective raportul comisiunii, a fost de următorul cuprins:

«Pe deputatul cercului electoral năsăudean, din districtul Năsăud, *Sigismund Papp,* (comisiunea) îl verifică în mod final, pentrucă cu toate, că în ziua de alegere mai mulţi dintre alegători au declarat, că de astădată nu voesc să voteze, *doi votanţi,* unul în limba maghiară, celalalt în limba română, au votat pentru *Sigismund Papp,* şi comisiunea centrală a constatat, că voturile acestea sunt ale lui *Sigismund Papp,* şi i-a şi înmânat protocolul de alegere, — mai departe, pentrucă împrejurarea, că unii dintre alegători n'au voit să useze de dreptul de votare, nu poate lipsì de acest drept pe aceia, cari au făcut întrebuinţare de el, iar la alegeri numai aceia vin luaţi în considerare, cari de fapt votează, şi în urmă, pentrucă regulamentele exi-

www.dacoromanica.ro

stente în Ardeal, cu privire la alegeri, nu leagă majoritatea de nici un număr determinat, dar şi pentrucă în contra alegerii petiţie nu a putut să fie înaintată».

Sigismund Papp a fost deci deputat ales numai cu două voturi, în urma exemplarei purtări a alegătorilor români, cari au rămas în *pasivitate* faţă de alegere, cum li-s'a dictat în conferenţa dela Mercurea.

În chestia verificării s'a sculat să vorbească deputatul român *Iosif Hodoşiu.* A rostit următoarea cuvântare, terminată cu detragerea cuvântului:

«Onorată casă! La hotărîrea comisiunii a cincia verificătoare, care se refere la alegerea deputatului din cercul Năsăudului, *Sigismund Papp,* am o observare oarecare. Natural, că nu voiu întrà în meritul sentinţei, pentrucă regulamentul de casă nu admite acest lucru, ci mă voiu restrânge numai asupra lucrului, asupra faptului împlinit.

Nu voiu mânecà nici din punctul de vedere personal, prin urmare nu de aceea vorbesc, pentrucă *Papp Sigismund* a fost ales, ori pentrucă *Sigismund Papp* şade pe băncile din dreapta, eu pe cele din stânga, căci sunt de convingerea, că *Sigismund Papp* aceleaşi servicii le face partidului din dreapta, pe cari eu le fac celui din stânga. (Ilaritate).

Ce se atinge de protocolul de alegere, şi mai ales de credenţional, acesta a fost împărţit, înainte de a se constituì casa, secţiunii a patra verificătoare. Şi eu eram membru al acestei secţiuni, şi am hotărît cu glas unanim, că deşì în contra protocolului nu s'a înaintat petiţie, protocolul totuş, atât cu privire la cuprins, cât şi cu privire la formă, e de dificultat după lege. Pentruce? Voiu expune pe scurt cuprinsul protocolului. Se spune în el, că prezentându-se alegătorii, s'au exprimat în scris, că ei de astădată nu vreau să-şi exercieze dreptul de alegere, (Întreruperi) şi dacă totuş ar fi să se aleagă cineva, acela să nu fie considerat ca deputat al cercului Năsăud, ci al acelora, cari l-au ales. (Întreruperi). Eu expun numai cuprinsul protocolului. După acestea s'au prezentat doi, zi: *doi* alegători, cari au declarat, că vreau să useze de dreptul lor de a votà. (Întreruperi).

Prezidentul comisiunii electorale, admiţându-i la votare, unul din ei a votat pentru Sigismund Papp, celalalt pentru Papp Zsigmond. Între paranteze fie spus, unul dintre alegători a fost

www.dacoromanica.ro

Alexandru Bohăţielu, căpitanul districtului Năsăud, celalalt nu ştiu ce pensionist ces. reg. (Sgomot).

Prezidentul comisiunei de alegere, aşteptând până sara la şase, şi neprezentându-se alţi alegători, a adunat voturile (llaritate) şi a constatat, că unul s'a dat pentru Sigismund Papp, celalalt pentru Papp Zsigmond. Prin urmare nici unul n'a primit majoritatea de voturi. Protocolul s'a încheiat.

Intreb acum, onorată casă, că poate să servească de credenţional un astfel de protocol? (Voci: Da!) Şi are el toate recerinţele legale? (Voci: Da!) După părerea mea *nu!* Intreb, poate fi considerat ca mandat? După părerea mea *nu*, pentrucă în credenţional trebue să se spună, cine e cel încredinţat, cel ales?»

Prezidentul îl întrerupe şi-i spune, că nu e la loc să vorbească despre aceasta.

Hodoşiu: «Eu aşa cred, că se poate vorbì».

Prezidentul: «Sentinţa nu poate fi criticată».

Hodoşiu: «Nu o critic, ci-mi fac numai observările. (Sgomot). Şi aceasta s'a întâmplat şi cu rapoartele altor comisiuni. (Sgomot.) Veţi spune, că sentinţa e corectă, pentrucă se constată identitatea persoanei, anume, că Sigismund Papp şi Papp Zsigmond, căpitanul districtului Chior, e unul şi acelaş. Adevărat, domnilor, dar datorinţa prezidentului de alegere erà, că dupăce din protocolul de alegere nu s'a putut ştì cine e alesul, să ordoneze alegere nouă». (Sgomot. La ordine).

Prezidentul îl admoniază de nou, că în chestia aceasta nu poate vorbì.

Hodoşiu: «Da, erà dator prezidentul de alegere să dispună...»

Prezidentul roagă casa să-i permită, ca să detragă vorbitorului cuvântul. (Aprobări).

Hodoşiu: «Cer votare!»

Prezidentul pune la vot întrebarea şi majoritatea decide: *detragerea cuvântului.*

*

In şedinţa din 11 Iunie 1869 ministrul prezident *Andrássy Gyula* a dat răspuns la o interpelaţie a deputatului *Tisza Kálmán*, care întrebase guvernul, că atunci, când nu e întrunit parlamentul, cine are dreptul să interpreteze legile? Asupra răspunsului s'a născut dis-

www.dacoromanica.ro

cuţie, la care au participat cu vorbiri scurte şi deputaţii români *Vincenţiu Babeş* şi *Sigismund Papp*. A voit să vorbească şi deputatul *Alexandru Roman*, dar şi-a întrerupt vorbirea, din cauza sgomotului mare. Sfârşitul lungei discuţii a fost, că dieta prin votare nominală, cu majoritate de voturi, a luat la cunoştinţă răspunsul primministrului *Andrássy*, dat la interpelarea lui Tisza Kálmán.

Interpelarea lui S. Borlea.

În şedinţa din 14 Iunie 1869 deputatul naţionalist român *Sigismund Borlea* a adresat ministrului unguresc de comunicaţie următoarea interpelare:

«Onorată casă! Înainte cu câteva săptămâni am cetit în unele ziare străine, că onoratul guvern, respective onoratul domn ministru de comunicaţiune, a detras debitul postal pentru unele ziare naţionale, cari apar în Viena. După titlu ziarele acestea sunt: «*Albina*», ziar românesc şi «*Pozor*», ziar croat. Mărturisesc, onorată casă, că atunci când am cetit ştirea, eram de credinţa, că gazetele străine o dau numai în scopul, ca să întunece întru câtva liberalismul guvernului unguresc. Mai târziu însă m'am convins despre realitatea acestei ştiri, şi am aflat şi aceea, că ziarul «*Pozor*» tocmai din acest motiv a încetat se mai apară, iar «*Albina*» nu se înmânează nimănui din partea oficiilor postale maghiare.

Eu, onorată casă, nu cunosc ziarul croat «*Pozor*». Despre el nu ştiu mai mult, decât ce am cetit, că adecă a fost organul partidei opoziţionale croate. Despre «*Albina*» pot să spun mai multe, anume, că dupăcum cunosc eu foaia, nici tonul, nici direcţia ei, nu e cu nimic altfel, decât a oricărei alte foi opoziţionale din ţară. Dacă deci, onorată casă, o foaie oarecare vine oprită în modul acesta, lucrul aparţine unui sistem absolutistic, dar nu se potriveşte cu constituţionalismul şi cu liberalismul, absolut de loc, (întreruperi) pentrucă, după părerea mea, aceasta nu înseamnă alta, decât că guvernul condamnă şi nimiceşte o foaie, ori vre-o declaraţie oarecare, care lui nu-i place, în mod unilateral şi volnic.

Drept aceea, cum spuseiu, eu procedura aceasta nu-o ţin de compatibilă, nici cu legile patriei, nici cu constituţionalismul, şi îmi iau deci voie a adresă dlui ministru de comunicaţie următoarea interpelaţie:

www.dacoromanica.ro

Are cunoştinţă stimatul domn ministru de comunicaţiune despre detragerea debitului postal de pe teritorul ţărilor de sub sfânta coroană ungară pentru ziarul românesc «*Albina*» şi ziarul croat «*Pozor*», cari apar în Viena?

Dacă are cunoştinţă, întâmplatu-s'a aceasta la ordinul domnului ministru, ori cel puţin cu aprobarea sa? Iar dacă nu, are de gând domnul ministru să dispună, ca dispoziţia aceasta anticonstituţională să fie sistată?

Dacă însă din ordinul său s'a întâmplat faptul, ce l-a îndemnat la aceasta procedură ilegală şi neconstituţională, şi cum poate el să justifice faptul cu legile patriei şi să-l aducă în consonanţă cu principiile libertăţii şi ale constituţionalismului?»

Se va predà ministrului respectiv.

Interpelarea deputatului I. Hodoşiu.

În şedinţa din 15 Iunie 1869 deputatul român *Iosif Hodoşiu* a adresat guvernului următoarea interpelare:

«Vreau să adresez domnului ministru de interne o interpelaţie. Voiu expune pe scurt starea lucrului. In anul 1861 s'a înfiinţat în Ardeal o societate sub titlul «*Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român*». Scopul ei e promovarea literaturii române şi cultivarea poporului român.

Asociaţiunea aceasta îşi ţine în fiecare an adunarea generală ordinară, cu care ocaziune îşi alege membri ordinari şi onorari. In anul trecut şi-a ţinut societatea aceasta în Gherla adunarea generală. Cu ocaziunea aceasta *Vasile A. Urechiă* şi *B. P. Haşdeu,* supuşi ai României, bărbaţi de ştiinţă, au fost aleşi membri onorari, în consideraţia, că au scris cărţi referitoare la limba românească, la ştiinţă, la istorie, şi au făcut mari servicii cu privire la cultivarea limbei româneşti.

In înţelesul statutelor «*Asociaţiunei*», alegerea celorce nu sunt supuşi austro-ungari, are să fie confirmată din partea guvernului. Zilele trecute, onorată casă, am cetit în ziare, că guvernul maghiar a denegat confirmarea alegerii persoanelor acum numite. Intreb deci, şi respective interpelez pe dl ministru de interne, dacă e adevărat, că *V. A. Urechiă şi B. P. Haşdeu,* bărbaţi români de ştiinţă, n'au fost confirmaţi ca membri ai numitei societăţi, şi dacă da, ce l-a îndemnat la aceasta? De

www.dacoromanica.ro

altcum depun în scris interpelaţia pe masa casei, şi rog să fie cetită.»

Notarul o ceteşte. Se va comunică ministrului de interne.

*

Tot în şedinţa aceasta a răspuns ministrul de interne, baronul Wenkheim Béla, la interpelarea lui Császár Bálint, în chestia stărilor de lucruri din districtul Făgăraşului. A spus, că la început aşa s'au întâmplat lucrurile, dar o energică ordinaţiune a ministrului a îndreptat situaţia. Căpitanul districtului a procedat cu tact şi în mod legal. In adunare numai vicarul *Antoneli* a luat cuvântul contra, propunând înaintarea unei adrese la Maiestatea Sa, dar căpitanul districtului l-a luminat, că legea nu admite aceasta. In contra funcţionarilor vinovaţi a ordonat cercetare. A face mai mult, nu a aflat de lipsă. Dar asigură pe dl interpelant, şi întreaga casă: ‹că guvernul Maiestăţii Sale nu va tolerà nici o mişcare reacţionară, de orice natură, care ar periclità teritorul, unitatea, legile sancţionate şi constituţia coroanei ungare, ci îşi va ţineà de datorinţă să ordoneze aplicarea celor mai severe dispoziţiuni, pentru împedecarea lor, în caz că s'ar ivì›. (Aprobări vii).

Răspunsul se ia la cunoştinţă.

*

În şedinţa din 23 Iunie 1869 deputatul român *Sigismund Papp* a vorbit pe scurt în chestie de regulament, în şedinţa din 25 Iunie 1869 deputatul român *Alexandru Mocsonyi* a depus pe masa dietei, cu o scurtă vorbire, o rugare a industriaşilor din Lugoj, şi în şedinţa din 28 Iunie 1869 deputatul român *Antoniu Mocsonyi* a prezentat o rugare a comunei politice *Şiria*, pentru încassarea unor sume defraudate sub absolutism, dela ceice le-au defraudat, nu dela comună.

Legea despre exerciarea puterii judecătoreşti.

În şedinţa din 23 Iunie 1869 s'a început în dietă discuţia asupra proiectului de lege despre exerciarea puterii judecătoreşti. Discuţia a fost animată şi cei din

www.dacoromanica.ro

opoziţie cu puternice argumente au atacat proiectul guvernului. Dintre deputaţii români primul care a luat cuvântul în dietă în chestia aceasta a fost *Eugen Ioan Cucu.* A vorbit în şedinţa din 1 Iulie 1869 următoarele:

«Mult onorată casă! Dacă vorbesc şi eu la proiectul de lege de pe masa casei, nu o fac aceasta din vanitoasă mâncărime de vorbă, şi nici în scopul, ca să exploatez cu vorbirea mea simpatiile partidului meu, fie pentru prezent, fie pentru viitor, ba nu caut nici glorie oratorică, pentrucă la aceasta nu m'ar puteà îndreptăţi mărginitele mele facultăţi şi cunoştinţe, deoparte, iar de altă parte prea bine ştiu, că în oricare corporaţiune, prin urmare cu atât mai ales la locul acesta, pentru oratori începători foarte rar cresc laurii gloriei. Dar buzele mele le deschide sentimentul grav al datorinţei, care merge mână în mână cu poziţia legiuitorului, şi apoi interesul acelui popor, din a cărui mult preţuită încredere mi-am ocupat locul în dietă.

Premit înainte de toate, că dupăce nu pot aveà onoarea să împărtăşesc principiile fundamentale ale proiectului de lege de pe masa dietei, nu-l primesc nici în general, şi nici ca bază pentru discuţia specială. E foarte greu de altcum a criticà separat aceste proiecte din punctul de vedere legislatoric, fiindcă în ele nu sunt determinate limitele executării principiilor stabilite şi ale punctelor de mânecare, nu e determinat, cari sunt petrile cele două unghiulare ale scopului urmărit, între cari se mişcă instituţiunea aceasta, ba în dosul acestor proiecte se deschide teren foarte larg pe seama concluziunilor făcute după bunul plac şi pe seama îngrijorărilor.

Simţim toţi împreună, mult onorată casă, necesitatea arzătoare a reformelor; ba simţim toţi şi aceea, că a le mai amână nu se poate, fără a provocà o primejdie inevitabilă. Pretutindenea, unde numai privim, lipsuri şi pustiire, şi suntem perfect de acord, că e de lipsă să ne apucăm cât mai curând de muncă, de o astfel de muncă, în care, în comparaţie cu statele mai culte ale Europei, deşi nu întru toate din vina noastră proprie, am rămas departe îndărăt. De aici însă nu urmează, că fără nici o considerare la organizarea noastră de stat, înrădăcinată în istoria atâtor veacuri, şi fără considerare la raporturile noastre internaţionale, cu delăturarea oricărui sistem şi calculare filosofică de stat, să facem sărituri uriaşe peste alte state, cari înaintând

www.dacoromanica.ro

în mod consecvent, după legile desvoltării, au ajuns la nivoul de astăzi al cerinţelor culturale. (Aprobări).

Simţim, onorată casă, necesitatea organizării justiţiei, şi nu se poate negà, că e de lipsă să fie despărţită de administraţie. În privinţa aceasta proiectul de lege care ne stă înainte, după părerea mea, tâlcueşte dorinţa exprimată în ţara întreagă.

Şi e adevăr netăgăduit şi acela, că e de lipsă să se facă schimbări, îndreptări, şi în organizarea actuală a comitatelor. Dar de acì nu urmează, că cu un proiect de lege depus pe masa casei să ne aruncăm asupra esenţei organizării de până acuma a comitatelor, să scoatem o parte din mijlocul ei şi nimicindu-o să zidim şi creăm de nou, ci fără îndoială urmează, că avem să luăm în mână întregul aparat al municipiilor, dându-i o formă potrivită şi corăspunzătoare cerinţelor timpului, astfel, ca cu instituţiunile parlamentare, cari formează bazele statului nostru, împreună şi în consonanţă, să poată funcţionà. (Aprobări). Scopul acesta însă, nu numai că nu se ajunge prin proiectul acesta de lege, ba se face cu totul imposibilă atingerea lui şi pentru alte timpuri.

Cine ar puteà negà dintre noi, că comitatele n'ar fi fost în zile furtunoase ziduri de apărare pentru constituţie şi şcoală pentru cei mai buni şi mai talentaţi bărbaţi de stat, astfel, că principiile fundamentale ale dreptului public ungar numai acela le poate cunoaşte în întreaga lor extenziune, care a ieşit din şcoala comitatului, acum, dupăcum se afirmă, copt pentru a fi dărâmat? (Aşa e!)

Dărâmaţi numai instituţiunea, care a fost până acuma sanctuarul cuvântului liber şi al libertăţii personale şi sigur, că săpaţi groapa, care va înghiţì naţiunea, privind Dvoastră cu ochii la catastrofă! Unde va mai avea scut libertatea personală? Poatecă în antişambrele saloanelor ministeriale? Pentrucă presupun şi trebue să presupun, că fotelurile ministeriale nu le vor ocupà totdeauna oameni venerabili şi cu caractere nepătate, ca acuma. Şi dacă chiar se va da ascultare plânsorii, că dreptul a fost subjugat, cine poate garantà dispoziţiile juste în salonul, pe a cărui exterior e scrisă cu litere mari şi sclipicioase: «Dărâmaţi cu curaj şi fără teamă toate instituţiunile, cari până acuma au ocrotit drepturile poporului»!

Întru adevăr, poate fi tras la îndoială liberalismul, luat în sens naţional, guvernului aceluia, care altcum voeşte să se ri-

www.dacoromanica.ro

dice peste voința națiunii, nu prin voința națiunii însaș? Și dacă mult stimatul domn ministru de justiție crede, că proiectele sale de lege, prezentate în timpul mai recent, își au rădăcinile în opiniunea publică a majorității din țară, e chiar de neînțeles marea grăbire cu care se intenționează acceptarea lor. Pentrucă opiniunea publică nu e totdeauna aceea, care se manifestă, ci în foarte multe cazuri aceea, care nu poate să se manifeste, fiindcă nu are teren și ocaziune, ori fiindcă puterea o ține încătușată, dupăcum stă lucrul și astăzi în mai multe municipii, înzestrate cu comisari regești. Teza aceasta dealtcum a stabilit-o astfel mult ridicatul și veneratul înțelept al patriei noastre, Deák Ferencz, care cu atât mai vârtos are dreptate, atât în teorie, cât și în praxă, că dacă numai părerea majorității guvernului, ori opiniunea publică, biciuită pe câmpul ziaristic, ar fi luată ca dătătoare de directivă, atunci poatecă provizoriul ar există și astăzi. (Aprobări).

Ce primejdie se naște pentru guvern, dacă proiectul acesta de lege, și dealtcum de o teorie abstractă, deocamdată vine luat dela ordinea zilei? Că doară, afară de 11 comitate, celelalte toate au majorități guvernamentale în adunările lor municipale, și comitatele acestea probabil că vor aveà o opiniune publică favorabilă pentru proiectul de lege, deci gloria domnului ministru ar fi mai ecfatantă și poziția partidului dela putere pe deplin justificată. (Așa e!) Iar dacă și în comitatele guvernamentale sentimentul e în contra proiectului, atunci domnul ministru, de sine înțeles, că-l va retrage, căci doară domnul ministru nu are și nici nu poate să aibă intenționea, să creeze o lege contrară geniului națiunii, care chiar dacă ajunge lege, are drept obligator, dar e întimpinată cu necinstire și cu scârbă. (Aprobări vii în stânga. Contraziceri în dreapta).

Așa se spune în proiectul de lege despre exerciarea puterii judecătorești, că administrația trebue să fie despărțită cu totul de justiție. Îmi pare rău, că tocmai atunci, când proiectul acesta s'a pertractat în secțiuni, eu am absentat, având, din bunăvoința iubitului nostru prezident, un concediu de 5 zile, pentrucă acum a-și fi cruțat onorata casă, și acolo a și fi îndrăznit să întreb pe domnul ministru de justiție, dacă a avut în vedere și a chibzuit bine puternicul efect și uriașele urmări ale principiului stabilit, și dacă aceste două părți organice ale administrației interne astfel vrea să le despartă în toate fasele lor, ca

www.dacoromanica.ro

funcţionarea lor să fie separată şi scutită de oricare influenţă reciprocă?

N'am nici o îndoială. Principiul astfel e stabilit, pentrucă astfel e decretat. Dar cu învoirea condeputatului Tóth Vilmos mă voiu provocà şi eu la Anglia, la acest stat-model în parlamentarism, unde tocmai contrar principiului nutrit la noi, justiţia astfel e despărţită de administraţie, că între ele, în jos, există consonanţa şi conlucrarea atât de necesară in interesul statului, şi tocmai de aceea justiţia Angliei e cea mai bună şi cea mai de invidiat, între toate statele. Şi dacă nu se va face aşa şi la noi, e foarte uşor a prorocì consecinţele triste, cari dacă au urmat undeva, sigur în patria noastră au să urmeze, din acel simplu motiv, că în istorie aceleaşi cauze produc acelaş efect. (Aprobări).

Să privim la Francia. Şi acolo a fost despărţită justiţia de administraţie, de jos în sus, perfect şi întru toate aşa, cum e mai mult ca probabil, că se va face şi la noi. Urmarea a fost, că fiecare ram a format cu timpul un corp separat pentru sine. De aici apoi diferenţieri, frecări, conflicte, iar sfârşitul, revoluţie, începută cu răsboiu intern, nutrită la sinul republicei, crescută mare în braţele anarhiei şi terminată cu cesarismul. Exemplul la tot cazul poate să ne servească nouă ca învăţătură, cu atât mai vârtos, că Francia e compusă din elemente omogene, iar patria noastră din elemente eterogene, cari în urma oricărei iviri de conflagraţie locală, ori generală, dau în patria noastră mai mult material exploziv, iar în contra eventualelor excese ale reacţiunii până astăzi prea puţin s'a făcut, ba din contră, prin conflictul provocat fără tact între diferitele interese, li-s'a deschis teren tot mai larg şi mai larg. (Aşa e).

Dela o reformă executată cu ţinerea în vedere a tuturor raporturilor şi a factorilor, pretinde considerare fiecare interes, şi cu tot dreptul, pentrucă pretensiunile statului faţă de individ numai aşa şi numai atunci sunt îndreptăţite, când nu numai admit şi acceptează îndreptăţirea pretensiunilor individuale, ci se stabileşte între ele chiar şi un fel de reciprocitate. (Aşa e).

Dar e greu să convingi despre aceasta ceealaltă parte a acestei onorate case, pentrucă membrii acestei case au arătat şi acum de curând, că politica lor e pe scurt aceea, de a sprijinì guvernul cu tot preţul şi în toate împrejurările. Nu mă adresez acestor domni deputaţi, pentrucă oratorii lor au dat de ştire

www.dacoromanica.ro

lumei întregi, că din partea aceasta nici cu cifrele seci ale aritmeticei nu se lasă să fie capacitaţi. (Ilaritate) Şi eu nici nu ştiu ce să admir mai mult, jaluzia, cu care ceealaltă onorată parte apără puterea, ori apoi jertfirea de sine, în care se manifestă de multeori această jaluzie. Dar mă adresez înainte de toate mult stimaţilor membri ai guvernului, faţă de cari mă port şi eu cu încredere patriotică, şi despre cari sunt convins, că nu pot să dorească niciodată altceva, decât ce e spre marirea şi fericirea patriei comune, şi le spun, că dacă ministrul de justiţie ar fi fost informat despre opinţunea publică, aşa cum am fost noi, cari comunicăm cu toate păturile poporaţiunii, proiectul de lege sigur că nu s'ar află pe masa dietei, ori apoi se află compus în altă formă. In datorinţa noastră patriotică ne grăbim să luminăm noi pe domnul ministru de justiţie despre opiniunea publică, pentrucă nici noi nu voim alta, decât mărirea patriei, asigurată prin reforme oportune şi totodată populare. (Aprobări vii).

A spus domnul deputat Hoffmann Pál, că noi nu formăm opoziţie liberală, şi că executarea reformelor le-am împedecat cu petiţiuni cerşite pe din dos. Gravă acuză e aceasta, onorată casă. Şi dacă vre-un membru mai cunoscut şi mai cu vază din partidul din dreapta ar fi aruncat-o opoziţiei, cereà la tot cazul o apreciere mai serioasă şi mai adâncă. Dar eu iau în considerare faptul, că stimatul domn deputat e totodată şi profesor. şi se poate foarte uşor, că ţinând vorbirea de eri, în fantazia sa avântată, şi-a confundat ascultătorii. De aici desmerdările sofistice de nici o importanţă, de aici doctrinarismul provocător, a-şi puteà spune, aroganţa şi încăpăţinarea, care caracterisează prelegerea sa de eri.

Celce a înaintat prima dintre petiţiunile condamnate a fost şeful guvernului nostru, stimatul domn ministru prezident, ca deputat al comitatului Zemplén. Şi că domnul primministru nu va cerşì pe la spate petiţiuni, cari condamnă iniţiarea de reforme luate din partea propriului guvern, o va crede, împreuna cu mine, şi stimatul condeputat. (Aprobări).

Prezentaţi Dvoastre proiecte de reforme liberale şi aplicate geniului şi caracteristicei naţiunei, şi nu va fi forţă şi putere, care să vă împedece în acceptarea lor. Noi am fi aceia, cari cu prevenire, ba cu aplauze v'am urmă, şi posteritatea cu laudă vă va binecuvântà, cum laudă acum memoria acelora

www.dacoromanica.ro

cari au iniţiat reformele dela 1848 şi le-au pus pe baze cu adevărat liberale şi democratice.

Acum să-mi întorc teza şi să zic aşa: Chiar să votaţi Dvoastre proiectele de lege de pe masă, nu este forţă şi putere, care ar puteà să le garanteze vitalitatea, dupăce Dvoastre ştiţi tot aşa de bine, ca şi noi, că principiile fundamentale ale acestor proiecte de lege nu află sprijin la maioritatea naţiunei, şi astfel, dacă ele, în contra voinţei naţiunei, vor fi totuş octroate, poartă în ele sigur simburele descompunerei şi al prăbuşirei.

Eu sunt liniştit între toate împrejurările, cu privire la soartea legilor, cari probabil că vor primì naştere. Perderea morală va stà singur în timpul perdut, sub care a domnit o formală trândăvie, şi pe care nu-l mai putem aduce îndărăt.

Am auzit accentuându-se din toate părţile în casa aceasta, că realizarea introducerei reformelor să se facă după principii democratice. In privinţa aceasta nici guvernul nu a rămas îndărăt, ba cu toată recunoştinţa trebue să constat, că vorbirea excelentă a domnului ministru de justiţie, ţinută la 23 luna trecută, a culminat în splendoare în privinţa aceasta. E atât de frumoasă vorbirea aceasta, şi are atâtea părţi captivante, încât e în stare să stoarcă lacrămi dela ascultători. Păcat, că la aplicarea principiilor desvoltate se face abatere. Dar partea cea mai excelentă a vorbirei e aceea, că prezentatele proiecte de lege, a căror părtinire s'a intenţionat a se cere, au fost combătute cu argumente nerăsturnabile, luate din filozofia de stat.

Domnul ministru de justiţie recunoaşte în această vorbire preţioasă, că înaintea legislaturii dela 1848 au stat două puncte de vedere, cari se sprijineau împrumutat, anume acela, de a recâştigà pe seama naţiunei statul ungar, care cu patru secole şi jumătate în urmă a fost perdut în lupta dela Mohács, şi de a depune guvernarea ţării, pe lângă reformarea radicală a sistemului vechiu de guvernare, în astfel de mâni, a căror mişcare, funcţionare, o conduce naţiunea însaş, a căror izvor de vieaţă şi sicriu să fie voinţa naţiunei, cu alte cuvinte, a decentralizà şi a depune pe principii democratice conducerea de stat. Acestea au fost cele două puncte de vedere ale legislaţiunei dela 1848. Şi oare sistemul de guvernare iniţiat la 1848 e depus în proiectele de lege de pe masa dietei? Mai ales, când în contrarietate cu punctele esenţiale de vedere, întreaga putere se concentrează în mânile guvernului, şi făcându-se iluzorii prin-

www.dacoromanica.ro

cipiile democratice, influința poporului se exchide din cel mai însemnat ram al administrării de stat? (Aprobări vii).

In special la regularea justiției, noțiunea democrației bine precizată nu pretinde, la nici un caz, ca influința guvernului să fie introdusă și acolo, de unde mai nainte erà exchisă, ci pretinde, ca domnia poporului, de jos în sus, în toate ramurile administrației interne să fie asigurată. (Așa e).

Explicarea corectă a democrației și principiile de mânecare ale legilor dela 1848 nu admit deducția, că pe judecători și la judecătoriile de jos guvernul are să-i numească, pentrucă aceasta, față cu legile dela 1848, nu e progres, ci regres, ci admit aceea, ca poporul să exercieze influința corespunzătoare și la numirea judecătorilor celor mai înalți.

De ce vă provocați la Anglia și la statele americane? In Anglia încă sunt judecători aleși, iar în America, în cele mai multe state, judecătorii sunt aleși, și acum și într'unul și în celalalt stat, tocmai cu aceea se ocupa, ca la justiție alegerea să fie extinsă în formă potrivită și asupra judecătoriilor supreme. (Nu stă!) Ba stă, mă rog. Dar după părerea mea, nu aceasta e întrebarea, că într'un stat ori într'altul ce legi și ce constituțiuni există, pentrucă acestea, conform sistemului bine priceput, trebue să se conformeze spiritului, tradiției, caracterului și amestecului, cum și obiceiurilor poporului, ci întrebarea e aceea, că pe terenul reformelor vrem noi să ne ferim de a rupe deodată cu instituțiunile de stat pe cari le avem de 800 de ani, vrem să ne ferim de a introduce vre-o reformă cu sguduirea națiunei? Eu în punctul acesta a-și ținea tot atât de păgubitoare întârzierea nemotivată în progresare, ca și excesul în înaintare, pentrucă prin aceasta s'ar stângeni reforma pentru totdeauna, ori posibilitatea ei pe multă vreme. (Aprobări vii).

Dacă luăm acum în considerare diferitele interese, cari stau în legătură în patria aceasta cu chestiile de reformă, avem motiv să procedăm în mod precaut, pentrucă statornicia succesului numai astfel va fi asigurată. Și, după părerea mea, în țara aceasta numai în reformele cu precauțiune executate se află cheia secretă a politicei, care trebue să pună greutatea cea mai mare pe consolidarea în stat a diferitelor naționalități și pe interesele acestora.

Proiectul pe care-l avem înaintea noastră nu justifică de loc aceasta sublimă misiune a politicei guvernului, pentrucă

www.dacoromanica.ro

taie în exerciarea acelor drepturi ale poporului, cari au ţinut până acuma treaz în popor interesul faţă de existenţa statului, înstrăinează de stat încă şi elementele conservative, şi-i face indiferenţi cu privire la vieaţa de stat încă şi pe aceia, în cari până acuma îşi aveà statul pe cei mai puternici sprijinitori. (Aşa e).

Ce se mai spun despre naţionalităţi, cari la 1848 întrând abia între staturi, încă nici n'au avut ocaziune să cunoască favorurile pe cari le acordă cetăţenilor de stat constituţia pusă pe baze democratice? La elementul curat maghiar e inevitabil resensul neplăcut al acestor proiecte de lege, pentrucă astfel de drepturi se iau dela el, pe cari nu numai legile i-le garantează, dar pe cari de fapt le-a şi exerciat secole dearândul. (Aprobări).

Naţionalităţile iarăş îşi văd periclitată limba şi naţionalitatea în proiectele acestea de lege, pentrucă prin protecţia ministerială şi prin denumire, alegându-se puterile cele mai bune naţionale, acestea inomis vor trebuì să sprijinească politica guvernului, fie de orice direcţiune, iar prin aceasta se desfac şi se rup dela sinul naţionalităţii, căreia în cele mai multe cazuri au să-i mulţămească existenţa şi de multeori chiar şi pregătirile, după cum a-şi puteà dovedì aceasta cu exemple vii. Numirea din partea guvernului la tot cazul o ţin de primejdioasă aici, pentrucă dacă nu se apreciază după dreptate puterile naţionaliste la denumire, prin aceasta se desavuează legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, şi natural că se provoacă resens neplăcut şi plângeri. Iar dacă se contopeşte inteligenţa în tabăra guvernului, să desparte inteligenţa de popor, şi prin aceasta se păcătueşte în mod netăgăduit în contra pretensiunilor cultivării poporului.

Dacă însă pe lângă stabilirea sistematică a cualificaţiunei se lasă alegerea pe lângă forme potrivite, acolo unde naţionalităţile sunt în majoritate îşi aleg judecătorii din majoritatea lor, unde sunt în proporţie egală cu elementul maghiar, cu Maghiarii împreună, unde sunt în minoritate, în raport cu numărul lor. Şi oricare să fie rezultatul, statul e salvat prin constienţa, că fiecare s'a folosit de dreptul său, pe care legea l-a dat deopotrivă fiecărui cetăţean de stat şi i l-a garantat. (Aprobări vii).

Aşa a înţeles opoziţia liberală a legislaţiunei dela 1848 drepturile cetăţeneşti; şi astfel le înţelege şi opoziţia de acum,

www.dacoromanica.ro

dând atestat cu poziţia ce o ia în casa aceasta despre aceea, că domnul deputat Hoffmann Pál, care a criticat atât de aspru punctul de vedere al opoziţiei, nu a înţeles, nici opoziţia dela 1848, şi nici la nivoul opoziţiei de acum nu se va puteà ridicà niciodată. (Ilaritate. Aprobări).

A-şi aveà încă multe de observat cu privire la argumentele oratorilor din partea ceealaltă, dar eu m'am purtat cu stimă faţă de convingerile fiecăruia, şi peste tot nu voesc să storc aprobarea partidului meu, cum a făcut dnul deputat Hoffmann Pál, cu astfel de sofisme goale, cari pot să provoace ilaritate în casă, dar în merit, în esenţă, nu exprimă absolut nimica. (Aprobări).

Amăsurat celor premise, fiindcă aceste două proiecte de lege nu se pot pertractà decât numai deodată cu proiectele de lege despre municipii şi despre organizarea judecătoriilor, eu nu primesc proiectele acestea de lege, după cum am premis, nici în general. Iar dacă totuş se vor primì din partea majorităţii onoratei case, ceeace e probabil, ca bază pentru desbaterea specială, îmi rezerv dreptul de a face la locul şi timpul potrivit în cursul desbaterii speciale modificările mele, şi astfel mă alătur la propunerea făcută în privinţa aceasta din partea condeputatului *Váradi Gábor*». (Aprobări şi aclamări vii în stânga).

In şedinţa din 2 Iulie 1869 a vorbit tot în discuţia asupra proiectului de lege despre exerciarea puterii judecătoreşti deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! (Să votăm!) Să nu votăm. Am dreptul să vorbesc. Onorată casă! După părerea mea, dacă confrontează cineva proiectul de lege din desbatere cu patenta despre noua organizare a funcţionarilor comitatensi, adusă la 1853 şi pusă în vigoare la 1854, va face constatarea, că proiectul acesta de lege consună într'atâta cu patenta, şi anume, nu numai în principiile fundamentale ale tendinţei de centralizare, ci şi în detaliile singuratice, încât, cu mici excepţiuni, poate fi numit traducerea autentică a patentei de atunci.

Guvernul absolutistic vienez de atunci aşa spuneà, că e necesară întroducerea nouei organizări, pentru a se câştigà un corp de funcţionari, bun şi independent, iar argumentul principal al actualului stimat guvern e tot acesta. Că corpul func-

www.dacoromanica.ro

ţionarilor de atunci cât de independent a fost, toţi o ştim, şi nu e necesar să se mai spună.

Spuneam, că proiectul de acuma se deosebeşte de patenta amintită numai în unele detalii. Se deosebeşte în aceea, că după patentă, primele judecătorii, respective oficiile pretoriale, nu erau de tot separate de justiţie, mai departe în aceea, că în înţelesul patentei, concipienţii mai mici şi toţi funcţionarii de manipulaţie veneau numiţi din partea şefului de oficiu, din partea şefului de secţie dela locotenenţă, din partea şefului comitatului, ori din partea prezidentului de tribunal, iar în înţelesul actualului proiect de lege ministeriul chiar şi numirea celui din urmă copist şi-o rezervă sieşi. Patenta aceea a fost deci un ceva mai liberal decât actualul proiect de lege şi un ceva mai puţin centralizător. În patenta aceea nu s'a spus, ce e drept, că se pot aduce în patrie funcţionari din ţări străine, dar nici n'a fost exchisă posibilitatea aceasta. Şi nici în actualul proiect de lege nu se spune, că din comitatul dela o margine de ţară pot fi numiţi judecători în comitatele din ceealaltă margine de ţară. Dar nu e exchisă nici posibilitatea aceasta. Ştim, că cu întrarea în vigoare a patentei aceléia s'au adus din ţări străine funcţionari în mare număr, iar cei din patrie au fost permutaţi dintr'un colţ de ţară într'altul, şi eu mă tem, că ajungând lege proiectul de faţă, şi pus fiind în vigoare, de nou se va ivì mutarea funcţionarilor dela o margine de ţară în ceealaltă, unde necunoscând ei obiceiurile locuitorilor de acolo, au să fie pentru popor tot atât de străini, ca funcţionarii dela 1854.

Guvernul absolutistic dela 1854, pentruca să câştige autoritate pe seama corpului de funcţionari astfel compus, a ordonat prin regulamente date mai târziu, să poarte uniformă şi barbă rasă în mijloc, şi se poate, că şi onoratul guvern va dispune prin ordonanţă ulterioară, spre a-şi împrietenì corpul de funcţionari cu poporul, ca funcţionarii să poarte pinteni şi muşteţe unse şi răsucite. Dar eu aşa cred, că nici în cazul acesta nu se vor puteà face plăcuţi în faţa poporului, ale cărui sarcini insuportabile până acuma prea puţin au fost uşurate, iar de dreptul de a-şi alege funcţionari după voe a fost atât de pe neaşteptate dispensat, în contra voinţei sale. Vedem dealtcum, că şi finanţii actuali poartă haine ungureşti şi pălărie mică de Debreţin, dar pentru aceea poporul tot aşa de bine îi iubeşte, cum îi iubià atunci, când purtau pajură împărătească şi waffenrock.

www.dacoromanica.ro

Funcţionarii de atunci încă nu puteau să fie membri la nici o reuniune ori societate, nu puteau să fie, cu un cuvânt, nimica, decât numai servitori fideli, maşine ale guvernului, iar în actualul proiect de lege încă se înşiră într'un paragraf un lung registru despre aceea, că ce nu poate fi judecătorul, astfel, că dacă-l ceteşte cineva, pe la sfârşit începe să se teamă, că oare după toate acestea ce nu poate să fie un judecător, nu urmează cumva, că judecătorul nu poate să fie om, ci numai servitor supus şi credincios guvernului, ca să nu zic — maşină?

Dar atunci, onorată casă, când s'a adus patenta, guvernul nu a negat că e guvern absolutistic, şi că vrea să eternizeze absolutismul, şi astfel a putut să aducă şi să înaugureze fără teamă şi fără jenă patenta aceea. Dar acum se afirmă, că domneşte sistemul constituţional! Eu deci, în ţară constituţională, nu pot să primesc un astfel de proiect de lege, care stă în contrazicere cu sistemul constituţional.

E adevărat, că un domn deputat a spus în săptămânile trecute în casa aceasta, că el cunoaşte mulţi din ţara noastră, carî pentruca să capete judecători buni, ar dorî şi ar primî bucuros şi sistemul lui Bach, şi acelaş lucru l-a repetat în 28 luna trecută şi un alt stimat domn deputat, ceeace, între noi fie zis, dacă o făceà un deputat naţionalist, ştiu că aveà ce să-şi audă sărmanul, despre reacţiune, ruble ruseşti, şi alte asemenea suspiţionări. Dar fiindcă afirmarea aceasta a făcut-o un campion de frunte din partidul guvernamental, şi a repetat-o altul tot din acest partid, majoritatea a aprobat-o ca argument plausibil. Înzădar, guvernul e în poziţie atât de norocoasă, că are în partidul său nişte oameni, despre cari se poate spune ce se spune şi despre unele femei frumoase, anume, că lor tot le şade bine, vorbească ori facă ori şi ce, bine ori rău.

Nu ştiu, dacă cei amintiţi de domnii deputaţi sunt mulţi, ori nu în ţară. Văd însă, că dorinţa lor se împlineşte prin acceptarea proiectului acestuia de lege, întru atâta, că ţara va căpătà un corp de funcţionari, ca după sistemul lui Bach. Dar pentru aceea totuş nu cred, că vor fi judecători buni, independenţi şi cu desăvârşire cualificaţi. Nu o cred aceasta, pentrucă după mine puţini indivizi cualificaţi se vor aflà, cari pe lângă astfel de restrângeri, am puteà spune, că după exchiderea lor prin lege din societate, închişi în mănăstiri, ca călugării, să se declare gata a primî funcţia de judecători, dacă pot să-şi câştige

www.dacoromanica.ro

pânea cea de toate zilele şi pe altă cale tot atât de cinstită. Poatecă ideea aceasta a avut-o şi domnul ministru de justiţie în vedere, când la începutul proiectului de lege a înşirat într'un paragraf toate însuşirile pe cari trebue să le aibă un judecător, iar pe la sfârşit, în alt paragraf, dă ministrului dreptul să poată numì şi astfel de persoane, cari nu întrunesc însuşirile de judecător şi nu sunt de treaba aceasta.

Dar nu pot să primesc proiectul de lege, onorată casă, al cărui principiu fundamental e numirea, nici din punct de vedere naţionalist, pentrucă trista experienţă m'a convins, că stimatul guvern face numirile totdeauna cu vătămarea popoarelor locuitoare în ţară şi a naţiunilor nemaghiare aflătoare în majoritate, cu delăturarea totală a persoanelor pe deplin cualificate pentru oficii, însă nemaghiare. Şi ascultătorul atent, din câteva cuvinte rostite de domnul deputat Tóth Vilmos în vorbirea sa despre deosebirea de religiune la alegeri, şi tot aşa şi din declaraţia sa, că el din punct de vedere naţionalistic ar dorì să fie întrodusă numirea şi centralizarea şi la organizarea comitatelor, s'a putut convinge, că la întrarea în vieaţă a acestei legi, tot naţiunile nemaghiare vor trage partea scurtă. Pentrucă am văzut cum s'au întâmplat lucrurile la numirile făcute cu ocaziunea înaugurării legilor despre organizarea şcoalelor şi a judecătoriei supreme, când naţionalităţilor nemaghiare, şi mai ales Românilor, li-s'a făcut cea mai mare nedreptate şi inechitate.

S'ar puteà vorbì multe despre numirile acestea, dar nu vreau să abuzez de pacienţa onoratei case şi amintesc deci numai aceea, că la numirea inspectorilor de şcoale, Românii au fost luaţi foarte slab în consideraţie, în mod nedrept, şi fără a se ţineà cont de raporturile număroase ale poporului român. Iar ce priveşte organizarea nouă a judecătoriilor supreme, la curtea de casaţie nu e' aplicat nici un Român. La tabla regească, unde e o sumedenie de funcţionari, judecători, concipienţi, personal de manipulaţie, e aplicat, vorbind în sumă rotundă, unul, zi un singur Român! În toate ministeriile, unde sunt mii de funcţionari, stimaţii domni ministri vor ştì foarte bine, că nu suntem reprezentaţi în proporţia în care dau Românii dare în sânge şi în bani ţării, nici în raportul sufletelor, nici după echitate şi dreptate. Aşa stăm şi cu privire la comiţii supremi. Cu un cuvânt, la toate dignităţile şi oficiile, a căror personal e numit din partea guvernului,

www.dacoromanica.ro

Ba ce e mai mult, de când a luat guvernul conducerea, pe Românii cu bună cualificaţie, aplicaţi la diferite dicasterii, cari posedau încrederea poporului, i-a lipsit de posturile pe cari de regulă nu le-a mai ocupat cu Români. Şi dacă cineva a întrebat pe cei de sus, care e motivul acestui lucru, a primit răspunsul, că nu naţionalitatea, ci cualificaţia e ţinută în vedere, şi că Românii dispensaţi din posturi n'au fost buni pentru ele, iar în locul lor nu s'au găsit oameni cualificaţi dintre Români. Pe când, onorată casă, lucrurile nu stau astfel, ci tocmai din contră. Onoratul ministeriu ia foarte mult în considerare naţionalitatea la denumiri, şi tocmai de aceea am fost preteraţi. Căci slavă domnului, avem noi destui bărbaţi cu destulă cualificaţie pentru orice dignitate sau post, şi domnii ministri ar puteà găsì destui, numai să voiască.

Dar e foarte natural, că e greu, ba chiar imposibil să câştige cineva procesul cel mai drept atunci, când acuzatorul e totodată şi judecător. La noi acesta e cazul, pentrucă atunci, când oamenii noştri au fost scoşi din posturi, onoratul ministru i-a acuzat cu aceea, că sunt amovaţi, fiindcă nu au cualificaţie destulă pentru posturile acelea. Onoratul ministru a păşit deci ca acuzator în contra lor. Iar când în urma dimiterii lor a urmat ocuparea posturilor vacante, tot onoratul ministru a adus sentenţă, că pentru posturile acestea persoane cu cualificaţie nu sunt printre Români. Onoratul ministru a fost deci şi judecător şi aşa e natural, că oamenii noştri sunt condamnaţi totdeauna. Din toate aceste motive nu primesc proiectul de lege din discuţie, nici în general». (Aprobări).

Tot în şedinţa din 2 Iulie 1869 a vorbit şi deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! (S'auzim! Să abstee!) Acela care nu ştie alta decât să strige: să abstee! poftească şi abstee. Eu nu abstau. (Aprobări în stânga. S'auzim!)

Domnilor! Eu votez contra proiectului de lege despre exerciarea potestăţii judecătoreşti, care se află acum în discuţiune. Eu acest proiect de lege nu-l pot primì de bază pentru desbaterea specială. Vă voiu spune motivele mele. (S'auzim). Eu, precum a zis şi onoratul deputat, domnul Horváth Mihály, încă mă voiu mărginì mai mult a motivà votul meu, decât a ţineà cuvântare lungă.

www.dacoromanica.ro

În contra despărţirii justiţiei de cătră administraţiune, aşa cred, domnilor, că nu poate aveà nimenea nici o excepţiune. Aşa e aceasta pretutindenea, în toate statele bineorganizate, aşa trebue să fie aceasta şi la noi. Raţiunea sănătoasă, politica bună, exactitatea şi rapiditatea administraţiunii şi a justiţiei, — toate deasemenea o cer aceasta. Dar în municipiile noastre, cum se vor puteà despărţì aceste două sisteme una de alta, când încă nici pentru una, nici pentru ceealaltă nu e determinată aşa zicând sfera de activitate, cercul de extindere? Iar aceasta numai atunci s'ar puteà determinà, dacă proiectele de lege pentru ambele sisteme ni-s'ar fi prezentat deodată.

Chiar pentru aceea, domnilor, eu nu primesc proiectul de lege din discuţiune, pentrucă eu organizarea judeţelor, sau a tribunalelor de instanţa primă, o ţin de nedespărţită de organizarea administraţiunii în municipii, prin urmare, deslegarea acestor organizări eu numai aşa îmi pot închipuì că va duce la scop, dacă aceea pentru ambele sisteme se va face împreună şi deodată, dacă nu vrem cumva ştirbirea instituţiunii şi a autonomiei municipale. Dacă voim, domnilor, să începem a reformà instituţiunea, guvernarea autonomă a municipiilor, atunci să nu facem începutul cu negaţiunea acestei instituţiuni. Atunci să o reformăm în totalitatea ei, în întregul ei, iar nu numai în părţi şi în fragmente. Şi să o reformăm, domnilor, totdeauna şi pretutindenea numai pe bază democratică. (Aprobări în stânga).

Când vom organizà administraţiunea în municipii, atunci şi numai atunci putem, şi trebue să organizăm şi justiţia, sau tribunalele de prima instanţă, dacă voim ca acestea două puteri ale instituţiunii municipale, cari în multe privinţe stau în legătură una cu alta; să fie uniforme, să fie durabile. (Aşa e! Aprobări în stânga).

Dar nu pot primì, domnilor, proiectul de lege nici pentru aceea, pentrucă: 1. acela ia de bază numirea şi nu libera alegere a judecătorilor; 2. este îndreptat în contra desvoltării naţionale a naţiunilor nemaghiare din patrie, şi împedecă libera întrebuinţare a limbei acestora; 3. izolează cu totul de lume pe judecători, îi desparte de vieaţa socială şi de cătră toţi ceialalţi cetăţeni ai patriei, prin urmare, creiază din ei o castă separată, o castă aşazicând popească, căci, precum preoţii în secolii trecuţi numai singuri şi cu totul separaţi de lume au judecat asupra

www.dacoromanica.ro

averii şi a persoanei cetăţenilor, fără ca cetăţenii să-i cunoască, aşa şi acum, judecătorii numiţi după acest proiect de lege, izolaţi de ceialalţi cetăţeni, au să judece asupra averii şi persoanei acestora, fără ca aceştia să-i cunoască măcar, ca şi când ar fi nişte fiinţe aduse din altă lume şi nicidecum fiinţe asemenea judecătorilor. (Aprobări în stânga).

Eu, domnilor, sunt pentru principiul de liberă alegere, şi nici decum pentru principiul de numire, care, adecă acest din urmă, după mine nici nu este principiu, ci e o silă de oportunitate. E o silă de oportunitate acolo, unde poporul încă nu este destul de cultivat, pentru a se şti folosì de dreptul de alegere. Fundamentul fiecărui stat democratic e însă singur numai dreptul de alegere, şi poporul trebue cultivat spre exerciarea acestui drept, iar poporul se cultivă spre aceasta, nu prin denumiri de diregători, ci chiar prin continua exerciare a dreptului de alegere. Numirea tâmpeşte, ofileşte poporul, pentrucă-l lipseşte de cea mai naturală, de cea mai legală şi mai bună ocaziune de a puteà participà şi el prin alegeri la vieaţa publică de stat, îl lipseşte de un drept, care prin suveranitatea sa numai lui îi compete. (Aprobări în stânga).

Dacă e raţional şi legal, dacă e axiomă constituţională, ca poporul să participe la crearea legilor prin libera alegere a deputaţilor săi, — apoi raţional şi legal e, şi trebue să formeze axiomă constituţională, ca acelaş popor prin alegerea liberă a diregătorilor săi să participe şi la executarea legilor. Pentrucă poporul e izvorul tuturor potestăţilor publice de stat. (Vii aprobări în stânga). El îşi alege, domnilor, cu drept de ereditate, ori pe vieaţă, ori pe timp nedeterminat, el îşi alege corpul legiuitor, el să-şi aleagă şi diregătorii! (Aprobări în stânga). Nu e nouă ideia aceasta, domnilor, ea s'a exerciat şi se mai exerciază la noi, şi s'a practicat ea şi în alte staturi. Şi libera alegere a diregătorilor, după principiile moderne ale democraţiei, vreau să o întroducă şi să o realizeze încă şi acolo, chiar şi în acele staturi, unde ea nu există, ori n'a existat niciodată. (Aşa e!) In Transilvania, ca să nu vorbesc de Ungaria proprie, în Transilvania, domnilor, ştim că oficiile aşa numite diplomatice sau cardinale, se împlineau prin alegerea făcută de dietă. Articolul XI de lege din 1791 al Transilvaniei zice: Objecta dietae sunt... electio et praesentatio Statuum ad officia diplomatica.... Iar pasajul din articolul XX din aceiaş lege, referitor la acest drept

www.dacoromanica.ro

de alegere, sună: Sua majestate sacratissima *jus*, — aşa dară dreptul, — liberae electionis, quod statibus ad restaurationem cardinalium in regno officiorum, juxta diploma divi imperatoris Leopoldi I et subsequatas mutuo principis et statuum consensu, usuque stabilitas constitutiones competit, benigne recognoscente, clementer annuere dignata est, ut ad ejusmodi officio, diplomatica quoties vacantia se exeruerit, hac per regium gubernium suae majestati ex incumbentia officii statim relata, cum altissimo annuto status regni ad electionem comitiis primitus celebrandis.

Precum vedem, acest drept de alegere l-a recunoscut însaş diploma leopoldină, pe care art. II din legea transilvană dela 1791 o numeşte: radicale conventionis inter divum Leopoldum I et principatum Transilvaniae sponte initae instrumentum. Iar pasajul din diploma leopoldină, referitor la acest drept de alegere, şi din care se poate vedeà, cari erau acele oficii diplomatice sau cardinale, sună: Clementissime largimur, ut gubernatoris, summi militiae transsylvanicae generalis, cancellarii, intimi consiliariatus et protonotariatus candidatos, si quando similia munera resarcienda venerint nobis ad confirmandum praesentent; ut tanto tranquillior diversarum nationum status persistat, periculosae machinationes aut ambitus exulent atque omnium animis concordi desiderio salus publica pro optimo regiminis fine in quem colliment universi, haereat radicata. Aşa dară pacea între diversele naţiuni, depărtarea machinaţiunilor periculoase, salutea publică, — reclamau aceste alegeri!

Ce se ţine de oficiile municipale, ştim că acestea s'au îndeplinit până în ziua de astăzi prin alegeri libere, bazate şi acestea tot pe diploma leopoldină, şi în uzul de mai nainte, conform dreptului natural al poporului.

Şi să nu-mi ziceţi, domnilor, că alegerea liberă e în contrazicere cu principiul de inamovibilitate, şi că prin urmare alegerea nu se poate face pe vieaţă. Aflăm şi pentru aceasta exemplu în Transilvania, unde la oficiile aşa numite diplomatice, sau cardinale, alegerea se făceà pe vieaţă, şi unde art. XXV dela anul 1791 tratează apriat despre inamovibilitate.

Dar îmi veţi zice, judecătorul nu poate fi independent dacă vine ales, ci numai dacă vine denumit. Din contră, domnilor, eu aşa cred, şi curge şi din natura lucrului, că mai independent este acela, care e ales din încrederea unui corp moral,

www.dacoromanica.ro

decât acela, care e numit prin necunoştinţa unui singur individ, pentrucă domnul ministru de justiţie doară nu va vreà să-şi vindice facultatea de a cunoaşte pe toţi indivizii apţi la judecătorie! Şi apoi, eu caut mai mult la aceea, ca judecătorul să posedă încrederea poporului, iar nu graţia ministrului. Eu, domnilor, am mai multă garanţă, că un corp moral va da judecători buni, apţi, imparţiali, şi în toată privinţa bine cualificaţi, de câtă garanţă a-şi puteà să am într'un singur individ, care nu totdeauna ar puteà fi scutit de patimă favorizării. Eu mai bucuros mă pun la discreţia unui corp moral, decât la discreţia unui individ, pentrucă-mi place, şi bucuros mă încred în publicitate, mai bucuros decât în informaţiunile secrete şi mai totdeauna sinistre. (Aprobări). Da, să fie în lege cualificaţia candidaţilor la judecătorie, să se spună în lege, că numai acela poate fi judecător, care a absolvat facultatea juridică, şi care a făcut censura de advocat, sau examenul de judecător, care are atâţa şi atâţa ani de praxă, şi altele, — dar lăsaţi poporul să-şi aleagă liber pe judecătorii săi dintre acei cetăţeni, cari au pregătirile legale, căci pentru sine şi-i alege, nu pentru ministru, pe când ministrul mai de multeori îi pune pentru sine decât pentru popor. (Aprobări în stânga).

Imi veţi face obiecţiunea, că ministrul este responsabil, prin urmare chiar pentru responsabilitatea aceasta lui îi compete a numì judecători, pentrucă altcum nu poate fi responsabil. Sofismă, domnilor. Fiecare judecător, sau oficial, e răspunzător pentru faptele sale, şi dacă un judecător, ori oficial abuzează de oficiul său, ori nu-şi împlineşte datorinţa în oficiu, de bună seamă, după drept şi dreptate, şi din însaş natura lucrului, nu ministrul, ci diregătorul care a abuzat de oficiul său este a se trage la răspundere. Ar fi foarte uşor pentru diregători, dacă pentru faptele lor nu ei, ci ministrii ar fi răspunzători. Atunci n'ar mai trebuì lege pentru responsabilitatea diregătorilor, ci ar ajunge, dacă ar fi pusă pe hârtie legea pentru responsabilitatea ministrilor. (Aprobări în stânga).

Merg mai departe. Veţi zice, domnilor, şi s'a şi zis, că la alegeri predomneşte corteşirea, nemotenia, legăturile de sânge, nepotismul, şi mai ştiu eu ce. Domnilor! Aceasta este o obiecţiune, este o armă, care are două tăişuri, şi amândouă sunt de asemenea ascuţite. Sau nu se poate spune acelaş lucru şi despre denumiri? Ba da; însă cu deosebirea, că la alegeri acest rău

www.dacoromanica.ro

îl controlează, îl previne publicitatea, pe când la denumiri îl controlează profundul secret. (Aşa e. Aprobări în stânga). Şi eu, pe lângă întregul acest rău «malo periculosam electionem, quam quietam centralisationem», mai bucuros voesc alegere sgomotoasă, decât centralizare liniştită, pentrucă aceea duce la lumină, libertate, iar aceasta la tâmpire, la servitute. (Aprobări în stânga). Şi pe lângă toate acestea, domnilor, dacă curţile cu juraţi, juriile, cari judecă asupra averii şi persoanei cetăţenilor, se aleg liber, — eu nu înţeleg, pentruce să nu poată fi aleşi şi judecătorii de prima instanţă, cari asemenea nu judecă despre alta, decât despre averea şi persoana cetăţenilor? Sau nu e destul, dacă guvernul numeşte pe judecătorii dela forurile mai înalte? Nu are guvernul aici destul teren şi ocaziune largă de a numì liber şi după cunoştinţa şi placul propriu? Dar fie guvernul atât de liberal, atât de democratic, şi împartă cu poporul aplicarea diregătorilor, — precum şi poporul dela natură e atât de democratic şi atât de liberal, de-şi împarte dreptul de legislaţiune cu principele său. (Aprobări în stânga).

Iată de ce am spus, şi o repeţesc, că nu sunt pentru numire, ci sunt pentru alegerea liberă. De altmintrelea, domnilor, eu mă tem, că dacă se va votà, adecă dacă va votà majoritatea acest proiect de lege pentru numirile de judecători, guvernul şi la organizarea administraţiunii în municipii va voì să validiteze sistema de numire pentru diregătorii politici, şi atunci nu rămâne alta pentru guvern, decât să numească şi pe juzii comunali (primarii) şi juraţii satului, ba şi păstorii satului. Pe toţi să-i numească guvernul. Da, guvernul voeşte să numească şi diregătorii dela administraţiune, şi se poate, că numai pentru aceea n'a prezentat acum camerei proiectul de lege în privinţa aceasta, pentrucă n'a voit să producă deodată două rane în instituţiunea municipală, prea bine ştiind, că dupăce a amorţit, nu zic vindecat, o rană, este mai uşor a face şi a doua rană. (Aprobări în stânga). Dee Dumnezeu şi atotputernicia guvernului, ca eu să mă înşel, ca eu să fiu rău profet, dar eu tare mă tem, că aceeace a proiectat acum un ministru pentru numirea judecătorilor, tot aceea va proiectà şi un alt ministru, cu altă ocaziune, pentru exerciarea potestăţii administrative, adecă, pentru diregătorii politici: numire din partea guvernului. (Aşa e!) Pentrucă altmintrelea eu nu pot pricepe, ce ar fi şi ce ar puteà să fie scopul cu astfel de rupturi, de fragmente de legi,

www.dacoromanica.ro

cu astfel de dispoziţiuni înjumătăţite? Dacă cumva guvernul nu are intenţiunea, — ceeace eu însă nu presupun, — dar se poate, ca fără voe să mâne lucrurile într'acolo, că precum în anii nu de mult trecuţi Forgácseştii şi Majlátheştii, Palffyianii şi Sennyeieştii, încet cu încetul au aplanat calea guvernului de acum, ca să poată guvernà, — să facă şi acest guvern, zic, poate fără voe, să se aplaneze calea cu astfel de proiecte de lege, ca să poată venì iarăş aceia la guvern şi să poată guvernà iarăşi ca mai nainte, *în formă constituţională.* (Aprobări în stânga). Et quid tunc? (O voce: Ce?) Zic, et quid tunc? Las să răspundă la aceasta domnul ministru de justiţie, care, îmi pare rău că nu e aici, dar pe care eu îl numesc burger-ministru, şi care, cu o altă ocaziune, dar la un obiect nu de mai puţină importanţă, chiar aceasta întrebare şi-o pusese.

Am zis, domnilor, că nu primesc proiectul de lege despre exerciarea potestăţii judecătoreşti, pentrucă acela e în contra desvoltării naţionale a naţiunilor nemaghiare din patrie, şi pentrucă acela împedecă libera întrebuinţare a limbilor popoarelor din ţară. (S'auzim!) Domnilor! Cu ce a început Bach a practizà memorabila sa sistemă de numire a oficianţilor? Cu aceea, că din toate ţările părăsite de Dumnezeu a adus şi a copleşit aceasta ţară cu diregători, cari nu numai că nu scriau sau vorbeau limba poporului, dar nici nu o pricepeau măcar. Şi când vre-un cetăţean, — dar ce vorbesc de cetăţean, căci pe atunci nu există cetăţean, ci numai sclav sudit, — (O voce: Şi acum suntem aşa!) când deci un sclav sudit cutezà a merge în vre-o cauză a sa la acei domni diregători, veniţi din ţări străine, aceştia întrebau dela servitori, ori dela copişti că: *was will er?* şi cu aceasta îi trimeteau acasă pe toţi ceice se adresau cu rugări cătră ei. Chiar aici vom ajunge şi cu sistema de numire, pe care voiţi a o întroduce, cu deosebire numai, că sistema lui Bach a fost dată în ediţiune nemţească, iar aceasta a Dvoastre e dată în traducere maghiară, şi că pe aceea au simţit-o Maghiarii, Românii, Sârbii, cu durere, şi au simţit-o toţi, afară de Nemţi, iar pe aceasta au să o simţească numai Românii, Sârbii şi celelalte naţiuni nemaghiare. (O voce: Au să o simţască şi Maghiarii!) Se poate. Şi-mi pare rău! (Voci: O vom simţì toţi!)

Domnul ministru al justiţiei, domnilor, în mână cu acest proiect votat odată, va puteà chiar aşa să dispună cu oficialii,

www.dacoromanica.ro

ca ministrul de răsboiu cu armata. (S'auzim!) Precum acesta dislochiază şi permută regimentele curat româneşti în Galiţia, pe cele galiţiene în Transilvania, pe cele curat ungureşti în Boemia, şi pe cele din Boemia în Ungaria, şi aşa mai departe, împărţind Nemţi în tot locul şi pretutindenea, — aşa ministrul de justiţie va permută pe judecătorii români, — sau să nu vorbesc de diregători naţionali, — pe judecătorii din Transilvania şi Banat în Ungaria-de-sus, pe cei din Ungaria-de-sus în Ungaria-de-jos, pe cei de aici în Transilvania, şi aşa mai departe, împărţind Maghiari pretutindenea, pentruca, domnilor, precum soldaţii, aşa şi diregătorii, să nu poată veni nici măcar în legătură de a puteà vorbì cu poporul, ca unul pe altul să nu se înţeleagă. (Aprobări în stânga). Astfel apoi voiţi a eludà şi acea puţină umbră de refugiu pe care în mod atât de avar o dă legea pentru egalitatea naţionalităţilor! Aceasta este apoi acea politică naţională, pe care domnul Smeskál zice, că n'ar voì a o purtà în contul siguritătii persoanei şi a averii. Dar aceasta este acea politică liberală, zic eu, a cărei bază o formează despotismul, absolutismul!

Domnilor! Este o axiomă juridică, că pe nimeni nu poţi să-l subtragi dela judele său natural. Şi cine e în comună de ex. jude natural? Sigur că acela, pe care-l alege comuna din sinul său. Aceasta stă şi despre municipii. Aceasta stă şi despre ţară. Dar eu merg şi mai departe, ori mai aproape, dupăcum voiţi, şi zic, că aceasta stă şi despre naţionalităţi. Şi aşa cred, că onorata casă va aflà de foarte natural, dacă voiu zice, că pentru Maghiar judele cel natural e numai Maghiarul, pentru Român numai Românul, pentru Sârb iarăş Sârbul, şi aşa mai departe, şi că între aceşti judecători nu este alta legătură decât aceea, că toţi sunt cetăţenii uneia şi a aceleiaş patrii nedespărţite, toţi sunt judecători în una şi aceeaş ţară indisolubilă, şi toţi au să ştie limba statului, ori mai bine, limba domnitoare în forurile şi tribunalele mai înalte.

Se zice, că pe lângă o astfel de organizare a judecătoriilor, adecă, dacă judecătorii vor fi aleşi şi nu numiţi, nu vom aveà credit, şi că creditul numai atunci se ridică, dacă judecătorii vin numiţi. Aceasta chiar atâta însemnează, ca şi când a-şi zice eu, că creditul creşte în absolutism şi scade în constituţionalism, sau, ca şi când a-şi zice, că ministrul are mai mult credit decât poporul. (Aprobări în stânga). Dar întreb domnilor, când am

www.dacoromanica.ro

avut mai mult credit, atunci când Bach după voea şi placul său şi-a numit regimentele de oficiali, ori atunci, când restaurându-se autonomia municipiilor, acestea şi-au ales liber pe judecătorii, pe oficialii lor? Şi când a mers mai bine justiţia, sub Bach, ori acuma?

Domnilor! Nu pentru aceea nu avem credit, pentrucă sunt aleşi şi nu sunt numiţi judecătorii, ci n'avem credit pentrucă n'avem legi, n'avem codice civil, codice penal, codice comercial, n'avem nimica! Şi eu mă mir, că în lipsa acestor legi încă mai putem aveà atâta credit cât avem, şi mă mir că judecătorii pot administrà justiţia aşa de repede precum o administrează. (Aşa e!) Şi câtă vreme nu vom aveà legi, pe lângă toată numirea judecătorilor, să nu credeţi domnilor, că vom aveà mai mult credit decum avem. Şi iarăş, pe câtă vreme creăm legi. prin cari luăm din drepturile poporului, şi cari prin urmare se întâlnesc cu resensul poporului, — să nu sperăm, domnilor, că creditul nostru va creşte, căci din contră, el va scădeà din ce în ce. (Aprobări în stânga).

Am zis, domnilor, că nu primesc proiectul de lege, pentrucă izolează pe judecători de toată lumea din ţară. Aşa cred, că este destul să aruncăm o privire în proiectul din întrebare, pentruca să ne convingem despre aceasta. Vedem în el un leghion de dispoziţiuni, că judecătorul de ex. ce nu poate să fie. Aproape jumătate din proiectul de lege tot cu aceasta se ocupă. Şi eu numai de aceea mă mir, cum de aceluia, care a compus acest proiect de lege, nu i-a venit în minte, că judecătorul să nu poată fi nici alegător. Să-i denege adecă facultatea de a puteà alege deputat la dietă. Atunci ar fi fost completă sentenţa de prostituţiune, ar fi fost perfectă. Atunci judecătorul ar fi cu totul şters din numărul cetăţenilor, el n'ar aveà nici un drept politic, nici un drept civil. (Aşa e! Aprobări în stânga).

Încă câteva observări mai voesc să fac la unele dispoziţiuni din proiectul de lege. (S'auzim!) Se zice, nu ştiu în care paragraf, că potestatea judecătorească se exerciază în numele domnitorului. Domnilor! Eu aşa ştiu, că persoana domnitorului este sfântă şi inviolabilă, şi că el are şi dreptul de graţiare. Aşadară domnitorul, în astă privinţă, cel puţin la noi, stă afară de lege. Cum se poate exercià deci potestatea judecătorească în persoana sau în numele unuia, care stă afară de lege? Eu cred, şi aşa sunt convins, că justiţia şi puterea judecătorească are a

www.dacoromanica.ro

se exercià în numele legii, pentrucă numai aşa putem da putere şi respect legii. De multeori sentinţa nu e dreaptă, ori se poate întâmplà, ca doi judecători să judece în una şi aceeaş cauză, unul într'o formă, celalalt în altă formă, cu totul contrară, şi ambii după deplina lor convingere juridică. Aceasta se poate face în numele legii, dar nicidecum în numele unei persoane sfinte şi inviolabile. Aşa ne spune conceptul constituţionalismului. Aşa o judecă aceasta şi priceperea simplă şi naturală a poporului. (Aprobări în stânga).

Apoi jurământul, domnilor, formula de jurământ din proiectul de lege e atât de iesuitică (vii aprobări în stânga) atât de mult miroasă a despotismul secolilor trecuţi, încât aceea nu o putem primì în cartea noastră de legi (aprobări lungi în stânga), nu o putem primì, zic, în cartea noastră de legi, fără ca să ne dăm testimoniu de paupertate înaintea lumii civilizate (aprobări în stânga), în care judecătorul nu jură pe alta, decât pe legi, pe observarea legilor. (Aşa este! Aprobări în stânga)... La vot! (strigă cei din dreapta, iar din stânga răsună: S'auzim!)

Da, la vot domnilor, însă dupăce se va terminà desbaterea. (S'auzim!) Eu din parte-mi vreau să termin. Sunt la finea observaţiunilor mele. A-şi puteà să fac încă multă critică la proiectul de lege, dar o retac acum, şi încheiu cu aceea cu ce am început, că eu proiectul de lege despre exerciarea potestăţii judecătoreşti, aşa cum este propus, nu-l pot primì de bază pentru desbaterea specială. Eu votez în contra acestui proiect». (Să trăiască. Aprobări în stânga.*)

*

În şedinţa din 5 Iulie 1869 ministrul de interne, baronul Wenkheim Béla, a răspuns la interpelarea deputatului român *Iosif Hodoşiu* în chestia neconfirmării alegerii literaţilor români *V. A. Urechiă* şi *B. P. Haşdeu* de membri onorari ai Asociaţiunii transilvane», că neconfirmarea a urmat din motive *politice*, pe cari ale înşirà, ministrul nu află de oportun. Promite, că şi în viitor tot aşa va procedà.

Deputatul român *Iosif Hodoşiu* spune pe scurt, că răspunsul ministrului nu-l mulţămeşte, şi nu poate să-l iee la cunoştinţă, dar propunere, ca răspunsul să fie pus

*) Din „*Telegr. Român*“ 1869, Nr. 51.

www.dacoromanica.ro

la ordinea zilei, pentru a fi discutat, nu face, dupăce ştie, că majoritatea parlamentară nu o primeşte. Va face însă în curând altă propunere.

Casa ia spre ştire răspunsul ministrului.

Interpelarea deputatului V. Jurca.

În şedinţa din 6 Iulie 1869 deputatul român *Vasile Jurca* a adresat ministrului de culte şi instrucţiune publică următoarea interpelare:

«Onorată casă! Îmi iau voe să adresez domnului ministru de culte şi instrucţiune publică o scurtă interpelare într'o chestie religionară, care nu de mult a făcut, ca mulţi credincioşi greco-catolici să-şi piardă liniştea sufletească, în urma neplăcutelor frecări în cari au fost alungaţi.

Am informaţiuni autentice particulare, că credincioşii de buze române, cari formează majoritatea în biserica gr. cat. din Sighetul-Marmaţiei, în 13 luna trecută în mod corporativ au declarat în faţa preotului rutean, că vreau să treacă dela biserica gr.-cat. la religia gr.-ort. şi intenţiunea aceasta a lor au adus-o şi la cunoştinţa Ilustrităţii Sale, a domnului episcop din Munkács, prin o reprezentaţiune subscrisă de 120 capi de familii.

Atât din reprezentaţiunea aceasta, cât şi din cunoaşterea exactă a raporturilor locale, scot afirmarea, onorată casă, că această schimbare în masse de lege nu vine din convingere, ci din abuzurile, devenite insuportabile, la cari sunt expuşi credincioşii români din Sighet, din partea autorităţii bisericeşti gr.-cat. rutene din Munkács.

Pentru lămurirea lucrului îmi iau voe a vă expune cele întâmplate. Înfiinţându-se la 1857 episcopia din Gherla, toate comunităţile bisericeşti române din episcopia Munkácsului au trecut la noua dieceză, cu excepţiunea a trei comunităţi, între cari e şi a Sighetului, cu toate că pe aceasta în majoritate covârşitoare o formează Românii şi astfel, conform învoelii legate între episcopii, în Oradea-mare, la anul 1857, trebuiă să fie alăturată la episcopia din Gherla.

Nu vreau să expun pe larg cum au fost trataţi credincioşii aceştia din partea autorităţii din Munkács, ci amintesc numai împrejurarea, că în biserica gr.-cat. din Sighet, cuvântul lui Dumnezeu se împărtăşeşte în limba ruteană, majorităţii necunoscută, şi în limba aceasta se face şi instrucţia bisericească.

www.dacoromanica.ro

Sanarea acestui rău şi executarea învoelii din vigoare s'a reclamat neîntrerupt cu începere dela 1857 la toate autorităţile bisericeşti şi civile, până şi la poalele tronului, dar atât paşii făcuţi la tron, cât şi cei făcuţi la guvernul maghiar, n'au dat nici un rezultat. Hotărîre finală nu s'a adus, cu toatecă sunt convins, onorată casă, că guvernul numai un cuvânt aveà să spună, şi liniştea sufletească a miilor de credincioşi erà redată, iar frecările primejdioase religionare erau sistate.

Văzând nesuccesul paşilor întreprinşi, credincioşii români ai bisericii gr.-cat. din Sighetul-Marmaţiei au recurs deci la acest ultim mod de salvare, şi-au jertfit principiile credinţei, ca să scape de o autoritate nedreaptă bisericească şi de vitregul ei mod de tratare cu credincioşii.

În urmarea acestora, îmi iau voe a adresà domnului ministru de culte şi instrucţiune următoarea interpelare:

În urma informaţiunii autentice, că credincioşii români ai bisericii gr.-cat. din Sighetul-Marmaţiei, aflători în majoritate, au declarat în 13 luna trecută înaintea preotului lor, că trec dela legea gr.-cat. la legea gr.-ort. şi întenţiunea aceasta a lor au adus-o şi la cunoştinţa episcopului din Munkács, în o arătare provăzută cu număroase subscrieri;

având în vedere, că trecerea legală nu se întâmplă din convingere religioasă schimbată, ci din jigniri nedrepte externe, cari pot fi delăturate din partea puterii lumeşti, dar delăturarea lor a fost înzadar cerută până acuma;

având în vedere, că prin trecerea aceasta intenţionată, agitaţia religioasă a miilor de credincioşi nu că va încetà, ci se va potenţà, şi nici statului, nici guvernului, nu-i zace în interes, ca miile din cel mai loial popor al său să fie necontenit expuse exceselor şi frecărilor religionare;

având în urmă în vedere, că e în contrazicere cu principiul libertăţii religionare şi al toleranţei, dacă excesele număroase nedrepte pot fi evitate numai prin schimbarea religiunii, — îmi iau voe a întrebà următoarele:

1. Are cunoştinţă domnul ministru de culte şi instrucţiune publică despre intenţiunea credincioşilor români ai bisericei gr.-cat. din Sighetul-Marmaţiei, anunţată în mod legal în 13 luna trecută, de a trece la religia gr.-orientală?

2. Are cunoştinţă, că trecerea e provocată de motive externe, cari pot fi delăturate?

www.dacoromanica.ro

3. Dacă are cunoştinţă despre acestea, şi încă nu e târziu, are intenţiunea mult stimatul domn ministru să facă paşii cuveniţi pentru delăturarea acestor motive, şi peste tot, ce intenţiuni are în chestia aceasta»?

Se va comunică ministrului respectiv.

Propunerea deputatului I. Hodoşiu.

În şedinţa din 7 Iulie 1869 deputatul român *Iosif Hodoşiu* revine asupra răspunsului ce i-l-a dat ministrul de interne la interpelarea referitoare la neconfirmarea alegerii literaţilor români *V. A. Urechiă* şi *B. P. Haşdeu* de membri onorari ai «Asociaţiunii transilvane», şi face propunere, ca pe viitor confirmarea din motive politice să nu mai poată fi denegată din partea guvernului. A rostit cu ocaziunea aceasta următoarea cuvântare:

«Mult stimatul domn ministru de interne a binevoit să răspundă alaltăieri la interpelaţia mea, că ce a îndemnat pe dl ministru să nu întărească alegerea de membri onorari ai «Asociaţiunii transilvane» din Ardeal a cetăţenilor de stat români Vasile Alexandrescu Urechiă şi Bogdan Petriceicu Haşdeu. Aşa a spus domnul ministru, că aceasta s'a întâmplat din motive *politice*. Eu am declarat atunci, că răspunsul mult stimatului domn ministru pe mine nici într'o privinţă nu mă poate mulţămi, şi mi-am rezervat dreptul de a păşi cu propunere în privinţa aceasta în faţa casei, de care drept mă folosesc acum.

«Asociaţiunea transilvană» e o societate, onorată casă, pentru ştiinţă, literatură, şi cultura poporului. Scopul ei, precum am spus şi cu ocaziunea celeialalte vorbiri, respective atunci când mi-am făcut interpelaţia, nu e altul, decât promovarea şi înflorirea literaturii române, cum şi cultivarea poporului român. Membri ai acestei societăţi pot să fie, nu numai Românii, ci cetăţeni de orice limbă, şi nu numai din patrie, aici născuţi, ci şi din străinătate, întrucât adecă au făcut ceva pentru societate, pentru scopurile ei, ori apoi se poate cu dreptul sperà, că vor contribuì în viitor pe cale spirituală ori materială la ajungerea scopului ei. Din cercul de activitate al acestei societăţi e exchisă, onorată casă, orice discuţie despre *politică*, ori despre *religie*, e restrânsă deci numai la un cerc de activitate curat ştientific şi cultural. Afară de aceasta, membri onorari, fie din

www.dacoromanica.ro

ţară, ori din străinătate, n'au alt drept în societate, decât numai consultativ, votul deciziv nu-l posed.

După toate acestea, mult m'am mirat şi nu puteam înţelege, onorată casă, de ce a putut denegà domnul ministru aprobarea, ca numiţii doi bărbaţi români să fie membri onorari ai acestei «Asociaţiuni»? Şi m'am mirat, onorată casă, cu atât mai vârtos, că a procedat astfel ca primul ministru constituţional, cu toate că eu aşa ştiu, că între România şi Ungaria nu a erupt nici un fel de răsboiu. Ambele aceste state se află pe picior de pace, şi ca bune vecine trăiesc în raporturi de prietinie. Dar m'am mirat, onorată casă, şi pentru aceea, pentrucă aceea ce a făcut acum domnul ministru constituţional, n'au făcut nici oamenii guvernului absolutistic. Anume, «Asociaţiunea transilvană» încă în primul an al constituirii ei, la 1861, a ales membri onorari, şi de atunci a ales aproape în fiecare adunare generală anuală, şi a ales şi persoane din străinătate, parte ca membri onorari, parte ca membri ordinari. Voiu amintì dintre ei pe principele Brancovan-Bibescu, pe contele Scarlat-Rosseti, episcopul Scriban, fostul jurisconsult Damaschin Bojinca, pe Laurianu, Ilarianu, Maiorescu, Florian şi alţi bărbaţi de ştiinţă, toţi din România. Apoi din Bucovina pe Constantin Hurmuzachi, Iliuţiu, Pumnul şi alţii. Mai târziu tot din România pe Sion, Odobescu şi pe actualul ministru de interne al României, Mihail Cogălniceanu, ba chiar şi domnul ministru de comunicaţiune unguresc, contele Mikó Imre, încă e ales. (Ilaritate). Şi, onorată casă, guvernului trecut absolutistic nu i-a trecut prin minte să nu aproabe alegerea bărbaţilor acestora, cu toate că a-şi puteà spune, ba ştiu pozitiv, că convingerea politică a acestor bărbaţi se deosebeşte şi s'a deosebit de vederile politice ale guvernului absolutistic.

Mult stimatul domn ministru aşa spuneà, că din consideraţiuni *politice* n'a confirmat alegerile. Dar, onorată casă, se poate spune aceasta fără a se prezentà în faţa ţării şi a lumii un ministru constituţional ca mai conservativ, mai îngust la inimă, mai neliberal decât bărbaţii fostului guvern absolutistic? (Aşa e!) Cari sunt acele consideraţiuni politice? Domnul ministru nu a atins nici una! Şi cari sunt crimele politice, pe cari le-au comis oamenii aceştia? Poate fi condamnat cineva, onorată casă, din consideraţiuni politice, fără a-i fi constatată crima politică? De unde îşi ia guvernul dreptul de a judecà în crime politice?

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Cunosc personal pe aceşti bărbaţi şi ştiu, că ei nu sunt cu intenţiuni rele, nici faţă de poporul maghiar, nici faţă de Ungaria. Iar dacă, stimată casă, domnul ministru e convins altcum, şi dacă despre aceea e convins, că din partea acestor bărbaţi e ameninţată Ungaria cu primejdie, datorinţa ministrului ar fi, ca ministru şi ca patriot, să comunice şi casei aceea ce ştie. (Aşa e!)

Onorată casă! In trecut erà oprit să se aducă din România în Ardeal cărţi tipărite româneşte. Acuma se opreşte, ca fraţii noştri români să poată venì la noi, ca să putem comunicà cu ei, în cele spirituale, în literatură şi ştiinţă. Intreb eu, e aceasta promovare a comunicării spirituale şi materiale spre care nizueşte întreaga Europă şi lumea întreagă? Concede mintea, concede rezonul politic o astfel de procedură, care pe lânga aceea, că nu poate fi justificată, mai poate da ansă şi la retorsiuni?

Ce ar zice, onorată casă, guvernul, ce ar zice ţara întreagă, dacă o societate ştientifică ori culturală din un stat străin ar alege de membri onorari bărbaţi, cetăţeni din Ungaria, şi guvernul acelui stat străin n'ar aprobà alegerea?

Onorată casă! Aşa ştiu, că unde e vorba de literatură, ştiinţă, de cultură, consideraţiuni şi vederi politice nu vin luate în seamă, pentrucă, onorată casă, ştiinţa şi cultura sunt lucruri generale, formează proprietatea principală a omenimei întregi, fără consideraţie la limbă, religie, naţionalitate, ţară, guvern, deci fară nici o deosebire. Iar celce împedecă, direct ori indirect promovarea şi desvoltarea culturii ştientifice şi literare, acela vatămă proprietatea principală a omenimei.

Libertate, domnilor, libertate pretutindenea şi în toate! Libertatea e stâlpul cel mai sigur şi mai puternic şi pentru guvern însuş.

După toate acestea, depun pe masa casei o propunere şi rog să fie cetită. Observ, că propunerea, atât în merit, cât şi în expresiuni, e blândă şi poate fi primită. (Ilaritate). Rog deci să fie pusă la ordinea zilei şi primită la timpul său. (Notarul ceteşte propunerea): «Casa să-şi exprime dorinţa, ca guvernul să nu mai denege din consideraţiuni politice aprobarea alegerilor de membri onorari ai bărbaţilor din străinătate, la societăţile înfiinţate în ţară, ori cari se vor înfiinţà, pentru literatură, ştiinţă, ori cu alt scop cultural».

www.dacoromanica.ro

Prezidentul enunţă, că propunerea se va tipări şi la timpul său va fi pusă la ordinea zilei.

Discuţia pe articole asupra legii judecătoreşti.

În şedinţa din 7 Iulie 1869 a vorbit în discuţia pe articole asupra proiectului de lege despre exerciarea puterii judecătoreşti deputatul român *Aloiziu Vlad* următoarele:

«Fără îndoială, că din principiile şi punctele cuprinse în proiectul de lege al domnului ministru de justiţie despre reformarea justiţiei, punctul din discuţie e cel mai însemnat.

Luptătorii celor două idei stau faţă în faţă, luptătorii alegerii şi ai denumirii. Luate în mod abstract, ambele sunt frumoase. Poate să fie ceva mai frumos decât alegerea, când respectivul din încrederea generală vine ridicat la un post oarecare, la o demnitate, care umple inima respectivului de constienţa de sine şi-l face capabil de fapte mari? Da, însă ştim, că de multeori factori vrednici de compătimire sunt aceia, cari lucră sub mantaua liberei alegeri. Şi ştim şi aceea, că ramura de finic nu o câştigă cualificaţia, ci graţia, nu meritul, ci nemotenia, ori altă împrejurare.

Numirea, abstract luată, încă e idee corectă şi frumoasă, pentrucă poate-se închipuì ceva mai frumos decât numirea, atunci, când ministrul, în urma unei inspiraţii divine, dă oficiul cu stricteţă persoanei celei mai meritate, aceluia, care cu adevărat e pentru acel oficiu? Da, dar ştim, că şi la ministru nu totdeauna voinţa lui e precumpănitoare, nu totdeauna voinţa lui învinge, ci sunt diferite influenţe, de multeori astfel de influenţe, cari împedecă pe ministru în executarea lucrului pe care e chemat a-l face.

Dacă am puteà aflà o cale mijlocie, la tot cazul acesta ar fi lucrul cel mai potrivit! Dar o astfel de copcie legătoare nu este nici într'un stat, pentrucă acelea, pe cari le-am auzit amintindu-se, de ex. în Belgia, sunt prea puţine, ori nu destul de tari, pentru a puteà fi numite copcii cu adevărat. Eu găsesc însă o astfel de copcie în propunerea pe care a făcut-o conde-putatul Gál János. Eu adecă, deşì în principiu sunt pentru alegere, între actualele împrejurări, din motivul, pe care până acuma nu l-am auzit amintit aici, anume, din acel motiv, că

www.dacoromanica.ro

justiţia noastră, respective legile noastre, sunt atât de confuse, încât asemenea lor nu se găsesc în Europa, trebue să sprijinesc numirea.

Permiteţi-mi, ca să vă cetesc părerea unui vechiu şi de frunte muncitor în literatura de drept, fost condeputat al nostru, în privinţa aceasta, pentrucă el pe scurt şi concis arată, ca prin o oglindă, cetitorului, respective ascultătorului, motivele, cari pe mine m'au îndemnat să sprijinesc numirea. (Ceteşte): «Vechiul Corpus Juris, schimbările mari dela 1848, patentele avitice, legea civilă austriacă octroată nouă pentru câteva decenii şi ţăsută cu toate raporturile vieţii, regulamentul pentru cărţile funduare, sistemul urbarial, pe care l-am menţinut pe lângă toată antipatia faţă de străini, legile cele mai noi, procedura veche maghiară şi austriacă, cea cârpită de conferenţa judecătorilor regnicolari, şi cea nouă dela 1868, legea cambială şi procedura austriacă şi maghiară, legea falimentelor, maghiară şi austriacă: e un complex atât de mare, un complex atât de variat, încât capitlu trebue să fie capul aceluia, care cu conştiinţă poate să spună, că toate acestea, nu numai că-i încap în cap, dar se şi înţeleg bine împreună, nu se amestecă, ci se aşază fiecare la locul său în curăţenie, cristalizate şi în mod sistematic. lar funcţiunea de judecător numai acela poate să o împlinească cu adevărat, care atât legile cele vechi, cât şi pe cele noi din patrie, apoi cele austriace, le cunoaşte, le-a studiat, împreună cu modificările cari li s'au făcut, le înţelege şi le ştie aplică».

Acestea sunt argumente atât de însemnate, încât nu pot fi ignorate!

Apărătorii alegerii spun, că şi alegerile pot să dee judecători buni, dacă dreptul justiţiar şi poziţia lor vine asigurată pe vieaţă. Eu nu neg, că amăsurat stărilor de până acuma ar puteà să fie cu mult mai buni decât cei actuali. Pentrucă până acuma judecătorul nu a fost sigur, că peste trei ani ce se întâmplă cu el, şi nici nu i-s'a putut luà în nume de rău, că nu şi-a sacrificat întreaga vreme chemării sale. Judecătorul, fiind tată de familie, om cu copii, poate să ceară şi aceea, ca ai săi să fie asiguraţi pentru cazul morţii sale. Dar şi dacă nu are familie, poate să ceară, că dacă devine în cursul activităţii sale incapabil de lucru, pentru zilele de bătrâneţe, când nu mai poate muncì, să fie asigurat.

www.dacoromanica.ro

Vor zice amicii alegerii, că aceasta poate să o facă şi comitatul. Conced, dar cel puţin până acuma comitatul n'a făcut nimica în privinţa aceasta, şi aceia cari mânâncă pânea milei comitatului de bună seamă s'au căit, pentrucă au cerut-o, de mai multeori, decât pentrucă au primit-o.

Dar sunt şi alte favoruri pe cari le acordă judecătorilor numirea, anume, că dacă vre-unul dintre membrii judecătoriei are trebuinţă pentru restabilirea sănătăţii ori în alt scop de avans, îl primeşte dela stat pe lângă replătire în 20 de rate lunare.

Vor zice, că şi comitatul poate da. Conced, dar până acuma nu a prea fost cazul acesta, ori a fost foarte rar. Mai departe, în cazul, că îi moare soţia, ori i-se bolnăvesc copiii, judecătorul primeşte ajutor. Se poate, că şi comitatul îi va da ajutor, dar până acuma nu i-a dat, ori foarte rar s'a dat. Afară de aceasta, în fiecare an judecătorul diligent, care se distinge prin activitatea sa, primeşte remuneraţie. Acestea sunt favoruri, pe cari acela care vrea să se dedice carierei judecătoreşti, în actualul serviciu complicat judiţiar, pot să-l înduplece, să înainteze pe cariera aceasta, spre a deslegà problema ce şi-a pus-o. Eu deci, cum am amintit, sprijinesc numirea, dar cu modificarea făcută de condeputatul Gál János, ca comitatele să facă candidarea, ceeace, după părerea mea, nu detrage nimica din esenţa proiectului de lege, fiindcă şi interesul ministrului de justiţie e acela, ca să fie aplicate persoane acomodate, iar comitatele îşi cunosc mai bine oamenii. Acesta e un lucru, pe care nime nu-l poate trage la îndoială.

Expedientul propus de domnul deputat *Deák Ferencz*, după părerea mea nu corespunde din destul scopului. Pentrucă aceea, ca să întrebe un conziliu de stat despre cineva pe comitele suprem, municipiul, ori pe prezidentul de tribunal, poate să o facă şi ministrul, nu e trebuinţă de corporaţiune mijlocitoare. Căci nici membrii senatului de stat nu cunosc miile de recurenţi, cari aspirează la posturi de judecători, ci şi ei după informaţiunile primite dela alţii ar puteà să facă propuneri ministrului de justiţie. Instituţiunea aceasta e însă la tot cazul salutară, dar după părerea mea ar aveà să se extindă numai asupra judecătorilor dela forurile înalte şi supreme. Declar în urma acestora, că eu îmi dau modestul vot pentru numire, dar cu modificarea propusă de condeputatul *Gál János.*»

www.dacoromanica.ro

Prin votare nominală au fost primiți în textuarea originală paragrafii 2 și 3, aflători în discuție, iar propunerea lui *Deák Ferencz*, referitoare la instituirea unui senat de stat, a rămas să fie discutată în ședința proximă.

*

În ședința din 8 Iulie 1869 a fost prezentată o petiție în contra alegerii de deputat a lui *Eugeniu Mocsonyi*, în cercul electoral Sânt-Nicolaul-mare. S'a născut discuție asupra întrebării, că petiția cărei comisiuni să fie dată spre studiare? La discuție au luat parte cu vorbiri scurte și deputații români *Vincențiu Babeș* (în două rânduri) și *Petru Mihályi*.

S'a făcut apoi propunere, ca pentru deputații aleși în delegațiunea pentru afacerile comune, diurnele să fie urcate dela 5 la 10 fl. pentru zilele cât vor stà în Viena, pe motivul, că în Viena traiul e mai scump decât în Pesta. Deputatul român *Vincențiu Babeș* a rostit o scurtă vorbire, în care a arătat, că din contră, în Viena traiul e mai ieftin decât în Pesta.

A urmat discuția asupra propunerii lui *Deák Ferencz*, despre crearea unui senat de stat. A vorbit la obiect și deputatul român *Vincențiu Babeș*. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! Și eu sunt în contra propunerei din discuție. Și fiindcă nime până acuma nu a apărat-o, și chiar și propunătorul numai și-a motivat-o, îmi voiu expune pe scurt părerea.

Domnul propunător din două motive află, că e necesară această judecătorie de stat. Întâiu, ar voì să o facă competentă pentru cazul comiterii anumitelor delicte ori crime de stat, dar necesitatea acestui lucru nu a explicat-o destul de clar. De aceea, îmi rezerv dreptul să vorbesc în chestie atunci când se va pertractà și observ numai atâta, că aceasta e întru toate la fel cu procedura ce s'a usuat sub sistemul lui Bach, când astfel de crime aparțineau judecătoriilor speciale, dupăce guvernul nu aveà încredere în judecătoriile ordinare ale țării.

Cred, că la noi asta n'ar fi la loc, pentrucă aici, după legea de acum, judecătorii se numesc sub responsabilitatea justiției, și de aceea ar fi incorectă presupunerea aceasta. Al doilea

www.dacoromanica.ro

motiv pentru necesitatea înfiinţării acestei judecătorii de stat a fost acela, ca să apere pe ministru de greşeli, căci în contra relei voinţe nu cred că l-ar puteà apărà. Eu aşa cred, că daca greşeşte ministrul de justiţie, nu greşeşte singur, adecă nu greşeşte după datele proprii şi examinarea proprie, ci greşeşte pe baza datelor adunate şi înaintate din partea organelor sale. De o astfel de greşală însă nu e scutită nici judecătoria de stat, pentrucă nici ea nu va examinà persoanele, una câte una, ci şi ea îşi va face recomandaţia pe baza datelor adunate şi pe baza rapoartelor primite dela comune. Prin urmare, de greşeli peste tot ţara nu poate fi scutită. Dar este deosebire dacă greşeşte ministrul, căci el singur nu dispune, dupăce este senat, care le pregăteşte toate. Ministrul poate greşì, şi dacă e tras la răspundere şi se constată că a greşit, el singur poate îndreptà răul. Dar dacă greşeşte corporaţiunea, nu ştiu cum va puteà face ministrul îndreptarea în cercul său de competenţă? Dar ştiu atâta, că pentru greşala aceasta ministrul nu poate fi tras la răspundere. După convingerea mea deci sistemul acesta, sau judecătoria aceasta, nu va scutì ţara de greşelile ministrului şi peste tot nu va puteà împedecà greşelile, de aceea nici nu-i pot înţelege necesitatea.

Cu atât mai puţin a-şi puteà acceptà acest expedient al preameritatului deputat din Pesta-cetate, cu cât am experiat, că aproape totdeauna, când domnul deputat a făcut propunere mijlocitoare în vre-o chestiune gravă şi însemnată, ea a fost de o consecinţă totdeauna mai rea decât originalul. Cu o astfel de propunere mijlocitoare a păşit domnul deputat Deák Ferencz şi atunci, când a fost vorba de organizarea bisericei gr.-ort. şi firește, majoritatea l-a urmat şi i-a primit propunerea, în urma căreia acolo suntem, că 60,000 de Români se află şi acuma sub hierarhia sârbească, şi cu toatecă sunt în majoritate în comune, cuvântul lui Dumnezeu nu pot să-l asculte în limba lor, preoţi nu au, şi căzuţi în desperare, nu ştiu unde să-şi caute dreptul!

Asta e urmarea uneia dintre propunerile sale. O altă astfel de propunere se refere la chestia de naţionalitate. (Sgomot! Nu aparţine aici!) Mă rog, dacă nu mă ascultaţi, bine. Zic şi eu, că nu aparţine aici. Mă restrâng deci numai la enunţarea, că după păţăniile din trecut, eu ţin propunerea de primejdioasă, cu mult mai primejdioasă decât textul original, în contra căruia

www.dacoromanica.ro

mi-am dat votul, pentrucă în acest caz cel puţin poţi trage pe ministrul la raspundere, cu toate că îl acopere majoritatea, dar totuş silit de minoritate, pe calea interpelării, ministrul e dator să se pronunţe şi să dee lămuriri în chestie, iar după propunerea făcută, pe ministru l-ar acoperì judecătoria de stat în contra responsabilităţii.

Eu deci peste tot nu pot primì propunerea».

Pusă la vot, propunerea lui Deák Ferencz despre instituirea unei judecătorii de stat (senat de stat) *cade* cu majoritate de 16 voturi.

După enunţarea rezultatului votării ia cuvântul deputatul român *Petru Mihályi* pentru a propune un nou paragraf, după paragraful 3, deja votat, din legea despre judecătorii. A vorbit următoarele:

«Onorată casă! În paragrafii deja primiţi din proiectul de lege din desbatere, onorata casă a voit să stabilească modul de denumire, care va fi de urmat la împlinirea posturilor şi a oficiilor judecătoreşti. Sunt convins, că atât domnul ministru de justiţie, cât şi onorata casă, fiecare membru al ei, doreşte cu mine împreună, ca în posturile de judecători să ajungă oamenii cei mai chemaţi şi mai potriviţi, iar de altă parte e afară de orice îndoială, că mai ales ce priveşte posturile dela tribunalele comitatense de prima instanţă şi dela judecătoriile de ocol, persoane potrivite pentru ele numai în cazul acela se vor anunţà, dacă oficiile le primesc în partea de ţară de care îi leagă originea, ori domiciliarea mai lungă. Pentrucă nu încape nici o îndoială, că dacă cineva a funcţionat undeva timp mai îndelungat şi şi-a câştigat stima şi respectul publicului, nu-şi schimbă bucuros poziţia socială cu alt loc de domiciliare, unde se va simţì străin. Şi apoi e cert şi aceea, onorată casă, că fiecare ţinut îşi are raporturile sale speciale, cari se manifestă, atât în comunicarea personală, cât şi în stările de proprietate, şi numai aceia le cunosc şi le ştiu, cari au avut ocaziune a le experià şi a le studià, şi de cele mai de multeori e necesar, ca judecătoria să le cunoască. Nu poate fi negat mai departe nici aceea, că fiecare ţinut are îndreptăţirea naturală, ca peste el şi averea sa să judece judecători din sinul său. Din aceste motive, la tot cazul acomodate şi chemate să stabilească şi mărească încrederea pusă în judecător şi în activitatea lui, doresc să se spună în acest proiect de lege, că la forurile prime, la tribunalele comi-

www.dacoromanica.ro

tatense şi judecătoriile singulare, în posturile de judecători să fie numite, după putinţă, persoane din acel teritor de tribunal. Am pus cuvintele «*după putinţă* , pentrucă vreau ca dl ministru să aibă mână liberă pentru cazul, că în cercul respectiv nu se află persoane acomodate.

Mai am onorată casă şi o altă dorinţă, care încă vreau să fie exprimată în proiectul acesta de lege, anume, ca la numirile în posturi de judecători la tribunalele de prima instanţă şi la judecătoriile singulare să fie luate în considerare *persoane de o limbă cu naţionalităţile din cercul respectiv.* O pretinde aceasta, deoparte interesul justiţiei, a cărei datorinţă este să facă posibilă comunicarea cea mai vie între popor şi judecătorie, de altă parte o pretinde şi principiul egalităţii de drept, pe care dieta cu privire la judecătoriile mai înalte l-a exprimat deja în §-ul 27 din articolul de lege 44 dela anul 1868. Fiind acum vorba de organizarea judecătoriilor de prima instanţă, aşa cred, că e justă şi motivată exprimarea acestei păreri în proiectul de lege.

Propun deci pe baza acestora şi înaintez o moţiune subscrisă de mine şi de mai mulţi condeputaţi, al cărei scop este, ca propunerea să vină trecută ca paragraf nou după paragraful 3. Recomand onoratei case spre primire propunerea noastră. (Notarul ceteşte propunerea). După paragraful 3 să se introducă ca paragraf 4 următoarea textuare:

§. 4. La îndeplinirea posturilor de judecători este a se purtà îndeosebi grije, ca numirile la tribunalele de prima instanţă şi la judecătoriile singuratice, pe lângă cualificaţia cerută de §-ul 6 să fie făcute după putinţă din sinul cercului respectivului tribunal şi conform hotărîrii din §-ul 27 articolul de lege 44 dela 1868, cu justă considerare la persoanele de diferite naţionalităţi de pe teritorul respectivului tribunal. Petru Mihályi, Aurel Maniu, Sigismund Papp, Zoltán Smeskal, Vincenţiu Bogdan, Iosif Pop, Vasile Jurca, Virkner Lajos, Iosif Hossu, Pásztélyi János, Tury Samuel, Klapka György, Miron Roman, Plachy Lajos, Uhlarik János, Demetriu Ionescu, Szentpályi Jenő, Krabár Manó».

Propunerea *s'a votat* de întreaga casă, cu două mici modificări stilare.

A mai vorbit în şedinţa aceasta deputatul român *Aloiziu Vlad,* declarând în câteva cuvinte, că primeşte o propunere a condeputatului *Rannicher,* iar la urmă a

www.dacoromanica.ro

vorbit deputatul român *Vincenţiu Babeş*, cu privire la propunerea făcută, ca un paragraf să fie eliminat cu totul, următoarele:

«Fac simplu întrebarea: Se poate presupune, cugetă, pretinde, ca cineva, care s'a născut în patria aceasta, îşi iubeşte patria şi e patriot, să nu se intereseze de afacerile patriei? Iar dacă se interesează, fie preot, fie judecător, fie orice, nu i-se poate denegà dreptul de a-şi spune părerea conform convingerii sale, acolo unde i-se dă ocaziune, şi de a şi-o aduce la valoare. A pretinde, ca despre chestiile patriei, despre politică să nu-şi poată formà părere, e în contra naturii, şi dacă îl opreşte legea, o va face pe cale neiertată, ceeace e cu mult mai rău.

Eu ţin, că omul poate să aducă orice fel de legi, dar dacă le aduce în contra naturii, nu pot să producă bine, decât numai rău. Nu dau garanţii pe seama patriei şi a libertăţii, ci le periclitează numai.

Aşa se spune, că se expune pasiunilor politice, ori că se bagă în pasiuni politice. Dar asta va fi aşa numai până aducem în ordine, până asigurăm patria şi libertatea! Cum am trecut peste aceasta, înceată pasiunile. Iar până atunci e bună pasiunea, pentrucă fără pasiune n'ar fi astăzi parlamentul acesta. Sunt şi pasiuni nobile. Să concedem. că şi patriotismul e pasiune, şi încă pasiune nobilă, iar fără această pasiune nime nu poate fi patriot. Tocmai de aceea, fiindcă pasiunea aceasta e în natura omului, şi fiindcă nu vreau să despoiu pe judecător de această nobilă pasiune, pentrucă nu-l pot despoià, dupăce nu sunt mai înţelept decât natura, ori decât Dumnezeu, sprijinesc propunerea».

La votare s'a primit textul original din proiectul de lege; propunerea pentru eliminarea paragrafului s'a respins.

*

În şedinţa din 9 Iulie 1869 s'a terminat discuţia pe articole asupra proiectului de lege despre exerciarea puterii judecătoreşti. A mai vorbit la paragraful 15 deputatul român *Vincenţiu Bogdan* următoarele:

«Onorată casă! N'am nici o modificare la paragraful acesta, ci numai o observare. În paragraful acesta se înşiră raporturile de înrudire, din cari se stabileşte incompatibilitatea între per-

www.dacoromanica.ro

soanele dela judecătorie. Ştim însă, că depărtarea nemoteniei altcum se socoteşte după legile bisericeşti şi altcum după cele romane. Vreau deci să observ numai atâta, că pentru evitarea neînţelegerilor, ar fi bine să se pună cel puţin în ziar, că după cari legi doreşte legislaţiunea să se facă constatarea gradului de înrudire? Eu aşa cred, că nu greşesc, dacă presupun, că domnul ministru de justiţie a avut în vedere dreptul roman, iar nu dreptul canonic, la stabilirea gradului de înrudire».

Ministrul răspunde, că deocamdată va fi luată de cinosură cartea de legi a lui Verböczy.

*

În şedinţa din 10 Iulie 1869, fiind la ordinea zilei convenţia poştală legată cu principatul sârbesc, a luat parte la discuţie în două rânduri deputatul român *Vincenţiu Babeş*, cu vorbiri scurte şi de puţină însemnătate.

Linia ferată ungară-galiţiană.

În şedinţa din 12 Iulie 1869 tot deputatul român *Vincenţiu Babeş* a rostit o vorbire scurtă în chestia întrunirii secţiunilor, iar deputatul român *Petru Mihályi* a rostit o cuvântare scurtă de interes secundar în şedinţa din *13 Iulie 1869*. Tot în şedinţa aceasta a vorbit apoi în discuţia asupra proiectului de lege despre linia ferată ungară-galiţiană deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Vreau să înaintez o modificare la proiectul de rezoluţiune al comisiunei centrale. Modificarea mea e foarte scurtă. S'a făcut eri pomenire, că din punct de vedere strategic ce drum important e acela pe care se clădeşte această linie ferată. Fie-mi permis, ca la cele spuse de condeputatul Klapka György să mai adaog şi eu câteva cuvinte. Dânsul adecă spuneà, că Rusia desvoaltă foarte multă activitate, ca se umple orientul cu linii ferate. E adevărat. Vad din charta pe care o am în mână, că opt linii sunt proiectate din partea Rusiei, pentru a fi încunjurată cu ele patria noastră. Una, cum a amintit şi Klapka, pleacă din Petersburg şi trece prin Varşovia, pentru a merge până la Cracovia. Ceealaltă merge dela Moscva, peste Kiev la Odessa. Apoi vin celelalte linii. Dacă aruncăm o privire peste liniile acestea ferate, şi mai adaogăm, că linia ferată

www.dacoromanica.ro

Braila—Odesa e dejà gata, linia ferată Bucureşti—Iaşi iarăş e aproape de terminare, vedem, că linia ferată acum proiectată şi întru adevăr necesară nu va corespunde la nici un caz scopului, de a asigurà graniţa spre Polonia, decât numai aşa, dacă o extindem mai departe. Tocmai de aceea depun pe masa casei următoarea modificare. (Ceteşte):

După cuvintele acestea: Convingându-se dieta despre necezitatea clădirii liniilor ferate Eperjes, Palocsa, Tarnov, apoi Munkács-Striy, să urmeze cuvintele: cum şi despre necezitatea liniei ferate, care să se înceapă la graniţa Galiţiei, venind pe valea Labor în linia Busteni, Vişa, Sătmar, Şomcuta-mare, Gherla, Cluj, etc. etc. Mai departe cred că nu o conducem. Asta e propunerea, pe care o depun pe masa casei. O motivez astfel: Incă Szécsényi şi Vesselényi au fost plănuit linia aceasta de pe valea Someşului pe care o propun eu, şi necezitatea şi foloasele ei pentru obşte nime nu le poate trage la îndoială. Ar fi deci o lucrare numai de jumătate făcută, dacă liniile ferate Eperjes, Tarnov şi Munkács-Striy, nu le lungim mai departe. Î-mi motivez propunerea cu aceea, că dacă va mai trebuì să ne concentrăm, ca la 1848, — atunci aveam numai 13 comitate în mâna noastră, — să o putem face, căci ştim cât de greu ne-am concentrat pe şes. E deci neîncunjurat de lipsă să meargă linia ferată mai departe şi e neîncunjurat de lipsă, ca linia Clujului să vină clădită spre Sibiiu, pentru a fi legată cu Turnul-Roşu. In sfârşit îmi motivez propunerea şi cu aceea, că însuş cuvântul «*Oesterreich*» ne spune, că spre orient avem să ne întoarcem ochii. De aceea, recomand atenţiunei onoratei case propunerea mea, care pune în vedere clădirea acestor linii».

Propunerea nu s'a primit.

Tot în şedinţa din 13 Iulie 1869 s'a discutat asupra unei petiţiuni întrate dela alegătorii din cercul electoral Sânt-Nicolaul-mare, comitatul Torontal, în chestia listelor electorale. La discuţie a luat parte cu o scurtă vorbire şi deputatul român *Vincenţiu Babeş*, pledând pentru trecerea la ordinea zilei.

In acest înţeles a decis şi camera.

In şedinţa din 14 Iulie 1869 s'a născut discuţie asupra plânsorii unei comune, că ministrul de interne a refuzat-o mai de multeori cu o cerere justă ce i-a

www.dacoromanica.ro

adresat-o. La discuţie a participat şi deputatul român *Sigismund Papp* cu o vorbire scurtă şi de puţin interes.

În 15 Iulie dieta a ţinut o şedinţă scurtă formală, apoi a luat vacanţe de vară şi s'a prorogat până la toamnă.

Monumentul lui Ioan Buteanu.

La iniţiativa luată din partea unui Român de inimă, *Dionisiu Păscuţiu* din Arad, s'a adunat o sumă de bani pentru ridicarea unui modest monument la mormântul lui *Ioan Buteanu*, prefectul din 1848, spânzurat din partea lui Hatvani pe teritorul comunei Gurahonţ. Inaugurarea monumentului s'a făcut în *10 Septemvrie 1869*, în comuna Gurahonţ. Mulţime de Români s'a adunat din acest prilej în comuna numită, unde festivitatea s'a început la oarele 11, cu 50 de salve de treascuri. Apoi osămintele lui *Ioan Buteanu*, scoase din mormântul cel vechiu, au fost aşezate în sicriu nou, şi sfinţite din partea lui *Simeon Balint*, alt prefect dela 1848, au fost aşezate în mormânt nou, provăzut cu monumentul care asemenea a fost sfinţit. Simeon Balint a rostit şi o vorbire ocazională, schiţând în ea pe scurt biografia martirului *Buteanu*, iar după el a rostit o vorbire frumoasă *Mircea B. Stănescu*, advocat în Arad, zugrăvind în ea activitatea politică a lui Buteanu. Studentul *Ioniţă Badescu* a declamat o poezie proprie, compusă pentru această zi de sărbătoare naţională, în urmă preotul *Nicolae Butariu* din Bodeşti a ţinut o cuvântare lungă, în care a dat tributul cuvenit memoriei lui Buteanu, patriotismului adevărat şi sacrificiului pe care l-a adus acest martir pe altarul naţiunei sale.

Incheerea festivităţii s'a făcut la ora unu după amiazi cu alte 80 de salve de treascuri. De faţă erà şi *Avram Iancu* şi *Axente Sever*, consoţii de arme dela 1848 ai martirului *Buteanu*.

Dionisiu Păscuţiu descrie decurgerea acestei festivităţi naţionale după cum urmează în ziarul «*Federaţiunea* :

«..... Ieşind la faţa locului părintele *Balint* şi alţi zece preoţi din ambele confesiuni, se îmbrăcară în ornatele biseri-

www.dacoromanica.ro

ceşti, şi 50 tunete de treascuri deteră semn, că solemnitatea s'a început. Apoi 25 tunete sunară la stropirea oaselor, 25 la cetirea epistolei, 50 la evangelie, 50 la sărutarea cea de pe urmă şi la astrucare, şi tot atâtea la finit. Finindu-se ceremonia astrucării, se începură cuvântările. Mai nainte şi-a ridicat vocea părintele pontificant, descriind pe scurt biografia fericitului său coleg, şi nu putù să-şi reţină lacrămile. Apoi vorbì dl advocat Emeric B. Stănescu, arătând virtuţile lui Ioan Buteanu, atât în privinţa patriei şi a naţiunei române, cât şi a umanităţii. Domnul Ioniţă Badescu cetì o poezie ocazională, şi în urmă dl Nicolae Butariu, preot în Bodeşti, desfăşură principiile pentru cari s'au luptat Românii din Transilvania. Se înţelege de sine, că după toate cuvântările răsunau munţii de cele 25 ori 50 tunete. In urmă s'a cântat imnul naţional, apoi alte cântece naţionale, şi cu acestea sărbătoarea se încheie cu 80 sunete de treascuri, la o oră după amiazi. Toate acestea au decurs în ordinea cea mai laudabilă.

Erà frumos şi pătrunzător a vedeà mulţimea poporului român la serbarea aceasta, cu câtă pietate ascultà cuvintele vorbitorilor, cum doreà a ştì, cine a fost acela, a cărui îngropare se face acuma, după 20 de ani, cine a fost acela, a cărui trup înainte cu 20 de ani spânzurà de salca deja dispărută? Şi când auzià din gurile oratorilor, că cine a fost şi pentruce a suferit martiriu, li se umpleau ochii de lacrimi. Plângeau mai vârtos ceice au fost martori oculari la supliciu.

Timpul a fost favoritor de minune. Soarele străluceà în întreaga sa pompă. Pe orizont nici un petec de nour. Necum vânturile, dar nici chiar zefirii nu au mişcat frunzele arborilor, încât cuvântările se auzíau în depărtare mare..... Toţi ţăranii, cari au fost de faţă îşi vor aduce aminte lung timp de serbarea aceasta, ba memoria ei va trece din fii la fii, şi strănepoţii lor vor ştì din tradiţiune, că cine este înmormântat sub piatra aceea, cum a murit şi pentruce?...»

Românească sărbare nu a rămas însă fără urmări. In contra preotului Nicolae Butariu din Bodeşti s'a pornit cercetare, pe motivul, că a aţâţat poporul în contra naţiunei maghiare. A mers dela Arad comisiune la faţa locului, cu procurorul în frunte, şi s'a făcut perchiziţie domiciliară la casa preotului Butariu, pe motivul, că ar aveà proclamaţiuni primite din Italia.

www.dacoromanica.ro

Guvernul, la raportul ce i-s'a făcut din partea comitelui suprem Haller din Zarand, a trimis apoi la faţa locului un procuror din centru, ca să dee de urmele proclamaţiunilor. Preotul Butariu primise, de fapt, trei proclamaţiuni prin postă, dar le-a predat imediat solgăbirăului, iar altele în casa sa nu s'au mai aflat. Procurorul extinsese cercetarea şi asupra lui *Balint* şi *Axente Sever*, şi a fost tras în cercetare şi preotul *Ioan Giurca*, dar nu s'a putut dovedì nimica din aceea ce se căută ca să fie dovedit.

Cu chestia aceasta s'a ocupat însă şi adunarea municipală a comitatului Zarand, în şedinţele din 6 şi 7 Decemvrie 1869, când la propunerea vicecomitelui *Francu* a hotărît, să se trimită adresă guvernului, în care să se reducă motivele cercetării acesteia la adevărata lor valoare, şi să se arete guvernului adevăratele cauze ale nemulţămirii poporului din acest comitat, cerându-se delăturarea lor.

Proiectul de adresă, care erà gata, concipiat din partea lui *Secula*, s'a votat imediat în textuarea următoare:

«Înalt ministeriu de interne! Înştiinţaţi oficialmente şi având şi cunoştinţă faptică, cumcă înaltul guvern prin un exmis al său procuror regesc urmăreşte în acest comitat chiar şi în aceste momente o cercetare pentru constatarea unei fapte, ce afirmative ar fi neliniştit şi agitat opiniunea publică şi spiritele particulare, acest comitet de comitat vine în sinceritatea conştiinţei şi a ştiinţei sale, cu datorit respect oficios, a aduce lămurire cuvenită despre adevărata stare a lucrului.

Premitem, că desluşirea ce vrem să o facem este pur adevărul obiectiv, fără altă privire, decât având în vedere adevăratele interese patriotice întru înţelesul cel mai bine priceput al cuvântului şi avem credinţa, că vom câştigà aprecierile binevoitoare ale înaltului guvern.

Din informaţiuni, probabil, sinistre, înaintate cătră guvern, se pretinde, că cu ocaziunea eternizării memoriei martirului român *Ioan Buteanu*, prin ridicarea unui monument pe teritorul comunei *Gurahonţ*, din comitatul Aradului, un preot român din acest comitat, comuna Bodeşti, anume *Nicolae Butariu*, ar fi rostit un discurs încriminător şi aţâţător, şi prin aceasta s'ar fi

www.dacoromanica.ro

revoltat spiritele şi conştiinţele compatrioţilor. Cercetarea ce se face în acest obiect va documentà partea afirmativei culpabilităţi. Este însă fapt necontestabil, că memoratul discurs, în locuitorii acestui comitat n'a excitat nici cea mai mică neodihnă, şi precum celelalte discursuri rostite acolo, aşa şi acesta, s'a şters fără altă urmă, decât aceea, că precum orice discursuri rostite asupra unui obiect de pie memorie, a fost mai mult o consolaţiune pentru o perdere simţită. Este prin urmare cu totul rătăcită acea supoziţiune, că des memoratul discurs al preotului Butariu ar fi cauzat măcar vre-o umbră de iritaţiune.

Chestiunea proclamaţiunei, adresată prin postă, tot acelui preot Butariu, a fost şi este privită ca un lucru mult mai puţin, decât să merite întru adevăr o consideraţiune mai serioasă, şi în acest comitat n'a mişcat nici un spirit, nici o credinţă, căci nu noi suntem aceia, înalt guvern, cari să ne mişcăm la orice încercare de agitaţiune, fie aceea cât de ponderoasă, din vechia noastră credinţă şi iubire către scumpa noastră patrie. Patria străbunilor noştri, susţinută şi apărată cu sudoarea şi sângele nostru, întocmai ca cu al celoralalte naţiuni conlocuitoare, ne este şi nouă mult mai scumpă, decât ca înşine să conlucrăm la distrugerea şi calamitatea ei, ce ar proveni din neînţelegeri de orice natură.

Lucruri neînsemnate, ca cele două memorate, n'au trecut deci nici prin minte locuitorilor acestui comitat de a le aprecià şi amerità după pondul ce în mod sinistru li s'a atribuit, ci dacă sunt nemulţămiri şi neîndestuliri în popor, acelea provin cu totul din alte cauze, şi ne ţinem de datorinţă patriotică a le relevà înaltului guvern, în sinceritatea inimei noastre, şi mărturisim, că *da,* are poporul nemulţămiri şi neîndestuliri, acelea provin însă din următoarele:

Chestiunea naţionalităţilor, în care este creată o lege şi sancţionată de domnitorul, aceasta lege, pe care de altmintrelea o respectăm ca atare, nu mulţămeşte pretensiunile a foarte mulţi patrioţi, şi aceasta nemulţămire manifestată în însaş cameră şi în opiniunea publică o ştie lumea şi şi înaltul guvern. Şi noi între barierile legii vom nizuì totdeauna, ca aceasta lege cuprinsă în articolul dietal 44 din anul 1868 să se înlocuiască cu alta, prin care aceasta chestiune vitală în patria noastră să câştige o soluţiune mai nimerită, mai fericită şi cu care să fie pe deplin mulţămite toate naţiunile patriei. Şi când, înalt ministeriu, vă

www.dacoromanica.ro

descoperim această rană usturătoare, nu putem omite, ca să nu vă rugăm cu tot respectul, să binevoiţi a face dispoziţiunile necesare legale pentru schimbarea legii memorate despre naţionalităţi, pentruca să binemeritaţi de bunul public al patriei mult iubite.

Intocmai, înalt ministeriu, este şi legea despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria, compilată în art. de lege 43 din anul 1868. Câte nemulţămiri a produs şi aceasta, este atât de comun cunoscut, încât ar fi prea de prisos să le mai reîmprospătăm. Lucru constatat însă afară de toată îndoiala este, că nemulţămirile faţă de aceasta lege *există*, că acelea nu se pot vindecà cu succes decât prin abrogarea acelei legi şi înlocuirea ei cu alta în aceasta chestiune, care să satisfacă justelor şi echitabilelor pretensiuni generale, şi să mulţămească pe toţi patrioţii deopotrivă, căci atunci şi numai atunci, cu spirite odihnite, cu pretensiuni îndestulite, aceasta patrie frumoasă se va puteà avântà la locul şi consideraţiunea ce o merită, după poziţiunea şi importanţa sa, în concertul ţărilor din imperiu şi din lumea civilizată.

Venim drept aceea cu patriotic devotament a cere, să aveţi bunăvoinţa a face paşii legali şi pentru abrogarea legii din chestiune şi instituirea alteia în locul ei, cu concursul majorităţii locuitorilor din Transilvania, ăstmod fiind echitabilă şi legală procederea, pentruca să producă rezultate mai corespunzătoare şi mai îndestulitoare.

Nu putem încheià, înalt ministeriu, fără ca să ne descoperim, că pe lângă nemulţămirile memorate, s'a mai adaos un trist incident cu fatala cauză dela *Tofăleu*, care a exarcebat spiritele tuturor patrioţilor adevăraţi, şi fără ca să ne exprimăm, că ar produce mare mângăiere şi îndestulire în inimele tuturor patrioţilor, când aceasta chestiune s'ar acomplanà într'un înţeles echitabil şi umanitar. Condolenţa noastră este adâncă pentru acest întru adevăr trist eveniment social, şi noi avem firma credinţă, că tot lucrul s'ar puteà reaşezà în cursul său regulat secular, pentru care cuvânt venim cu supusa noastră rugare, ca înaltul ministeriu să se îndure a dispune, ca foştii clăcaşi exposesionaţi din Tofăleu să se reaşeze în posesiunile şi proprietăţile avute, iar în privinţa escontentării fostului proprietar feudal, baronul Carol Apor, să se facă echitabile dispoziţiuni, ca să se acomplaneze cu îndestulire şi linişte.

www.dacoromanica.ro

Acestea ar fi astazi unele dintre cele mai esenţiale plângeri, a cărora lecuire o implorăm şi cu toată solicitudinea o recomandăm înaltelor atenţiuni şi aprecieri binevoitoare, cari de altmintrelea perseverăm cu datoritul respect şi devotament oficios.

Al înaltului ministeriu de interne supus:

Comitetul comitatului Zarand.» *)

Legea despre responsabilitatea judecătorilor.

Dieta s'a redeschis în 16 Octomvrie 1869. În şedinţa din 26 Octomvrie a fost pus la ordinea zilei, pentru a fi discutat, proiectul de lege despre responsabilitatea judecătorilor şi a funcţionarilor dela judecătorii. A luat cuvântul în discuţia generală şi deputatul român *Sigismund Papp* şi a vorbit următoarele:

«Vreau să împlinesc dorinţa exprimată de domnul deputat antevorbitor, ca să vorbească cineva şi din partea aceasta la obiect, cu toate, că poate nu erà de lipsă. Pentrucă după declaraţia făcută de domnul deputat Ghyczy Kálmán, că primeşte proiectul de lege ca bază pentru discuţia specială, la amănuntele atinse de el nu se poate vorbì acum, în discuţia generală. Cu toate acestea, împlinesc dorinţa stimatului domn deputat şi înainte de toate răspund domnului deputat Ghyczy Kálmán.

În vorbirea sa scurtă dar clasică dânsul a spus, că de ce vrea, ca judecătorii, nu numai în jos, ci şi în sus să fie independenţi. Garanţiile în privinţa aceasta nu le găseşte în proiectul de lege, fiindcă i-se dă prea mare influinţă ministrului de justiţie. Doreşte deci, ca asupra membrilor dela judecătoriile supreme să judece parlamentul, orì să se institue o judecătorie disciplinară. Răspunsul meu e, că ministrul de justiţie nu are alta influinţă, decât aceea, de a exercià dreptul de supraveghiare, pentrucă în astfel de cazuri judecă judecătoria disciplinară, şi ministrul de justiţie nu poate exercià asupra ei nici o influinţă.

Are nedumeriri domnul deputat şi în privinţa aceea, că judecătorie disciplinară se va instituì numai în Pesta, şi astfel va fi foarte costisitor să se aducă martorii din depărtări mari, de ex. din Ardeal. Răspund numai atâta, că atunci când domnul ministru de justiţie voià să înfiinţeze 6—7 ori chiar 9 table re-

*) Din ziarul „*Gazeta Transilvaniei*“ anul 1869, Nr. 96.

www.dacoromanica.ro

geşti, tot domnii din partea ceealaltă şi-au exprimat dorinţa, că numai în Pesta să fie tablă regească, şi astfel intenţiunea dlui ministru de justiţie a fost zădărnicită, din cauza temerii manifestate din ceealaltă parte cu privire la centralizare. Va venì sigur vremea, când şi alţii vor înţelege aceeace a spus domnul deputat Ghyczy Kálmán, că e foarte greu a se aduce martorii aici din depărtări mari, şi tocmai din acest motiv vor propune cei din partea ceealaltă, ca pentru inaugurarea unei justiţii mai grabnice, să se înfiinţeze mai multe table regeşti.

A mai spus domnul deputat Ghyczy Kálmán, că interesatul e exchis şi că chestia are să treacă prin 9 sentinţe. În privinţa aceasta am şi eu nedumeriri. Dar aceasta nu se ţine de discuţia generală, ci de cea specială. Mai departe nici aceea nu ţin de corect, ca părţile să poată purtà procesul numai pe lângă asistenţă, pentrucă dacă a fost ofensat cineva, doresc, ca el la tot cazul să ridice acuză, iar nu numai atunci, când procurorul regesc îi permite. Dar în privinţa aceasta legea poate fi modificată.

Trec la observarea domnului deputat *Ludvig*, că în Anglia judecă în astfel de cazuri grand-jury, şi că independenţa judecătorilor nu o vede prin această lege pe deplin garantată. Răspund, că mâncarea de care Ungurul se îngraşă, aduce Neamţului dureri de stomah. Nu tot ce e pentru Anglia bun, poate fi încetăţenit cu folos la noi. Va trece multă vreme, până ne vom ridicà la nivoul pe care se află Anglia. De aceea, noi să ne acomodăm după împrejurările noastre, şi apoi dacă va ajunge naţiunea aceasta pe punctul pe care se află acuma Anglia, vom puteà înfiinţà şi noi grand-jury, dar până atunci să rămânem la vatra noastră şi să ne mulţămim cu aceea, că sistăm acum abuzurile şi tiraniile judecătoriilor, pe cari le-au comis unii cu cutezanţă, sub mantaua omnipotenţei comitatense. Să fim mulţămiţi, că o astfel de procedură în viitor pe cale legală poate fi pedepsită şi îndrumată la ordine. Primesc proiectul de lege, ca bază pentru discuţia specială».

Propunere în chestia libertăţii conştienţei.

În şedinţa din 4 Noemvrie 1869 s'a discutat un proiect de lege al deputatului *Tisza Kálmán* despre libertatea conştienţei şi a religiunii. A vorbit în firul discuţiei şi deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Nu voiu urmà pe domnii antevorbitori, folosind expresiuni sclipitoare, cari farmecă ochii, dar nu conving. Nu sunt omul teoriilor, ştiind că şi teoria e luată din praxă, astfel, că praxa totdeauna premerge teoriei, şi numai aceea e teorie corectă, care e scoasă din praxa adevărată şi bună.

Vreau să fac numai nişte observări la cele spuse de amicul Hoffmann, care ziceà, că trebue proclamată libertatea religionară, iar mai departe, că executarea nu e tocmai grea, fiindcă executate au fost fără pedecă şi alte lucruri, cu mult mai grele.

Dacă pe terenul libertăţii religionare ar fi o tabula rasa, dacă în legile dela 1848 n'ar fi decretată în principiu libertatea religionară, a-şi consimţì şi eu, ca să se decreteze. Dar ce am face prin aceasta? Am repetà aceeace s'a spus odată, iar vre-o parte practică lucrul nu ar aveà. Iar aici e vorba de partea practică a lucrului, care nu e uşoară, din contră, e legată de multe greutăţi. Tocmai pe acestea vreau să le expun.

Prima greutate, care a fost amintită deja, e aceea, că înainte de întroducerea căsătoriei civile ar trebuì să fie organizate comunele şi comitatele, şi să fie instituite judecătoriile. Pentrucă cine să poarte matriculele, dacă nu sunt organe de treaba aceasta? Celce cunoaşte multe comune din Ungaria, ştie, că mulţi primari comunali, ba chiar mulţi notari, nu sunt în stare să poarte matriculele. Sunt deci multe greutăţile, întru atâta adecă, întrucât toate aceste chestii au să fie rezolvite înainte de ce ne-am apucà de lucru.

Formează greutate şi propunerea făcută, ca să fie şterse consistoriile. În alte ţări încă e întrodusă căsătoria civilă, dar pentru aceea consistoriile nu sunt desfiinţate. Mă provoc la Francia, mă provoc la România, unde a fost acceptat codul francez, unde se leagă căsătoria civilă, dar părţile merg imediat şi la preot. Numai două cazuri cunosc, că nu s'a legat căsătorie şi la preot. Dacă astfel se leagă căsătoria, negreşit că şi divorţul se face după principiile religiunii de care se ţine respectivul. Aşa s'a întâmplat, că în Francia există şi acum consistoriile. (Voci: Nu există!) Ba există, pentru cazurile în cari căsătoria s'a legat la preot. Dar astazi mai trebue să avem în vedere şi un alt punct de vedere religionar. Cei de legea gr.-ort. întru atâta stau de lipiţi de religia lor, încât nici nu ţin de adevărată căsătoria, care nu s'a legat înaintea altarului. Şi cum

www.dacoromanica.ro

spuneam, în România numai două cazuri sunt, în cari părţile n'au mers la preot.

Între astfel de împrejurări nu e uşor de rezolvat chestia, cum spuneà dl deputat Hoffmann Pál, ci bine trebue precumpănit lucrul. Aceasta o vede şi propunătorul Tisza Kálmán, care încă n'a mers mai departe, decât numai până la proclamarea principiului măreţ. Dar principiile mari au fost enunţate în legile dela 1848, prin urmare nu aflu de necesar să se mai decreteze odată, ci aflu de necesar, ca ministrul să fie îndrumat, să înainteze cât mai curând proiect amănunţit de lege, pentrucă dacă numai atâta se spune, cât se cuprinde în propunerea lui Tisza Kálmán, n'am făcut nimica, ci şi atunci ar urmà, ca ministrul să înainteze proiect de lege.

Aflu deci, că e mai corectă procedura comisiunii centrale, care propune, să fie provocat ministeriul să prezinte în privinţa aceasta cât mai curând un proiect de lege, şi de aceea eu pe aceasta o sprijinesc».

La votare propunerea comisiunii centrale s'a primit, iar proiectul de lege al deputatului *Tisza Kálmán* a fost respins.

Interpelarea deputatului V. Butean.

În şedinţa din 15 Noemvrie 1869 deputatul român *Vasile Butean* a adresat guvernului, — după o scurtă introducere, — următoarea interpelare:

«Raporturile urbariale, atât în Ardeal, cât şi în părţile anexate, n'au fost regulate înainte de 1848, aşa ca în Ungaria. Cu toate, că părţile la 1861 au fost anexate la Ungaria, cu privire la procesele urbariale au rămas în vigoare pentru ele dispoziţiile cuprinse în patenta din 21 Iunie 1854, dată pentru Ardeal, iar nu cele din patenta dela 1853, dată pentru Ungaria. Fiindcă domnul ministru de justiţie a dat în Octomvrie 1868 o nouă instrucţie pentru Ardeal, în care se modifică mai multe dispoziţiuni din patenta dela 21 Iunie 1854, şi se modifică în mod esenţial mai mulţi paragrafi, însă în instrucţia aceasta părţile anexate nu sunt de loc amintite: îmi iau voe a întrebà pe dl ministru de justiţie, dacă instrucţia are putere şi valoare şi pentru părţile anexate, ori nu, şi în ce măsură»?

Se va comunicà ministrului de justiţie.

www.dacoromanica.ro

Interpelare în chestia Tofălenilor.

În şedinţa din 22 Noemvrie 1869 deputatul român *Alexandru Roman* a interpelat în chestia *Tofălenilor*, rostind următoarea vorbire:

«Onorată casă! N'am obiceiul să plictisesc onorata casă, nici cu vorbiri oportune, nici cu vorbiri inoportune, şi dacă îmi ridic cuvântul de astădată, o fac într'o chestie foarte însemnată, şi fiindcă nu-mi pot uità de izvorul prezenţei mele aici, de — *popor*.

Incă prin anii cincizeci s'au făcut întregei poporaţiuni a ţării noastre, în cursul luptelor pentru redobândirea constituţiunii, splendide promisiuni, că imediat cum se va redà patriei noastre constituţia, se va uşurà soartea poporului. Mai ales cu ocaziunea alegerilor dela 1861, dar şi după aceea, s'a promis, că se vor şterge dările indirecte şi se va reduce darea în sânge şi avere, destul de mare. Dar din beţia acestui eldorado de promisiuni splendide s'au deşteptat, atât ceice le-au făcut, cât şi poporul. Nu mă ţin de aceia, cari cred, că dările pot fi aşa de uşor reduse. Dar totuş, aflu de necesar să se facă odată ceva pentru uşurarea sorţii poporului. Constituţia patriei noastre a fost restaurată, — cel puţin după afirmarea stimatei majorităţi a fost în întregime restaurată, — iar după părerea mea modestă am mai primit chiar şi ceva pe deasupra: o splendidă moştenire, care va trece la strănepoţii noştri, anume, datoriile de stat, cuota, şi alte preţioase cadouri. Dările indirecte, şi dacă n'au fost urcate, au rămas totuş. Darea sângelui a devenit insuportabilă, şi tot aşa şi darea în bani, şi se poate spune fără sfială, că monarhia austro-ungară trăeşte din capitalele poporului.

Nu mă ţin zic de aceia, cari cred, că dările se pot uşor reduce, şi n'aş fi aplecat la nici un caz să sprijinesc în privinţa aceasta nici o pretensiune exagerată a poporului, fiindcă ştiu, că şi împrejurările au să fie luate în considerare. Este însă ceva, domnilor deputaţi, ce atât guvernul, cât şi dieta, trebue să dee poporaţiunii între toate împrejurările, anume, o *administraţie bună*. Asta are drept poporul să ceară cu voce tare şi între toate împrejurările.

Pe când dieta dela 1861 îşi trăià momentele din urmă, zic, momentele din urmă, domnul Tisza Kálmán, deputatul oraşului Debreţin, a făcut propunere, ridicată la valoare de conclus din

www.dacoromanica.ro

partea dietei, care se refere în special la regularea raporturilor urbariale. Astfel de hotărîri s'au adus apoi mai multe şi mai târziu, dupăce în chestii urbariale au fost descoperite cazuri scandaloase. În special, cu ocaziunea cazului dela *Tofăleu*, stimatul domn deputat şi-a ridicat de nou cuvântul.

În afară de casă, ba şi în casă, sunt mulţi, cari n'au considerat ridicarea cuvântului de altceva, decât de o vânare după popularitate; ba au suspiţionat şi procedura manifestată din partea casei la aducerea acestor hotărîri. Nu mă ţin de aceia, cari suspiţionează, dar mărturisesc, onorată casă, că de când am onoarea a fi membru al acestei case, studiez, acum de patru ani, pentrucă nu mă ruşinez a spune, că am venit aici şi pentruca să învăţ, zic, studiez activitatea din două sesiuni parlamentare a onoratei case, şi am făcut constatarea, că edificiul nostru constituţional pe dinafară e mânjit deagrosul cu spoială, şi la grajdul lui Augias dinlăuntru nu ne gândim, ca să l curăţim cu energie de cuprinsul infect, ci credem, că dacă propagăm cu glas tare principii mari, ca: libertate, egalitate cetăţenească, libertate religionară, şi altele de acestea, dacă strigăm tare şi prin aceasta aruncăm praf în ochii Europei am făcut destul, şi nu ne mai gândim, că realitatea ne face de minciună la tot pasul şi fără nici o cruţare.

În Ungaria raporturile urbariale au fost în mare parte regulate încă sub Maria Terezia. Cu toate acestea, ştim bine, că mai ales în taxele rescumpărării pământurilor remanenţiale, în cheltuieli de proces şi în interese, poporul a fost pus sub grele sarcini.

Sunt sarcini grele, zic, pentrucă cunosc şi eu un biet de sat abià de 100 fumuri, care pentru rescumpărarea pământurilor remanenţiale a fost pus sub sarcina plătirei sumei de 30—40 mii fiorini, mai ales prin aceea, că poporul a fost îndatorat dela 1848, adecă pentru 21 de ani aveà să plătească interesele enorme pentru capitalul de rescumpărare a pământurilor remanenţiale, astfel, că în interese plăteşte omul mai mult decât face capitalul, lucru pe care nu-l tolerează nici o legislaţiune din lume.

Dacă lucrurile acestea au putut să se întâmple *aici* (în Ungaria), e de mirat, că în mijlocul desăvârşitei constituţiuni, în Ardealul, pe care onorata casă l-a dat din mână liberă spre guvernare, în acest nefericit Ardeal, s'au întâmplat lucruri strigătoare la ceriu? Aici încetând de fapt robota la 1848, încă la

www.dacoromanica.ro

1849, sub revoluţie, proprietarii feudali de pământ au voit să constrângă poporul, ca să facă robotă mai departe, ameninţând poporul cu bătaie. (Voci: Unde s'a întâmplat?) Proprietarii de pământ au petiţionat la guvernul revoluţionar, să le permită constrângerea poporului pentru mai departe la facerea robotei. Dar spre lauda guvernului revoluţionar fie spus, acesta a respins pe petenţi şi i-a oprit dela orice act de siluire.

În anii cincizeci, sub guvernarea lui Wohlgemuth, în urma influenţei aristocraţiei feudale de acolo, pentrucă e de notat, că aristocraţia aceasta a ştiut să exploateze în interesele sale fiecare sistem de guvernare... (Intreruperi).

Prezidentul: Vă rog să spuneţi ce e scopul vorbirei: petiţiune ori interpelaţie?

Alexandru Roman: Interpelaţie vreau să adresez!

Prezidentul: Binevoiţi deci cu o întroducere scurtă a prezentă interpelaţia. (Aprobări).

Alexandru Roman (continuând) s'a dat o ordinaţiune, ca poporul şi foştii proprietari de pământ să lege învoială şi până se vor înfiinţă în Ardeal tribunalele urbariale, iar sub Schwartzenberg ordinaţiunea aceasta a fost dată de nou, la câţiva ani, cred că cu doi ani mai târziu. Aşa s'a întâmplat, că în Ardeal s'au legat multe astfel de contracte, şi pe acestea călăresc acum foştii domni de pământ, ţinându-le de contracte adevărate, cu toate că n'ar puteà să aibă nici o valoare, dupăce au încetat de a mai aveà fiinţă, imediat după înfiinţarea tribunalelor urbariale.

A mai venit apoi un rău şi mai mare, anume, că baronul Apor, prezident şi acuma la tabla regească din Ardeal, în urma stabilirei doctrinei de «haereditate siculica», la fel cu doctrina lui Rozsa Sándor, sub titlul «proprietate alodială» a ameninţat întreaga săcuime cu totală nimicire. Mărturisesc, onorată casă, că nu ştiu să fi făcut în epoca aceasta vre-un om mai mult rău naţiunei sale, decât acesta. Şi totuş, omul acesta stă în Ardeal în fruntea justiţiei, şi guvernul tolerează, ca şi după faptele acestea, pe cari le voiu înşirà după date autentice şi legale, el să mai rămână un minut la postul ce-l are! Nu numai Tofălenii au fost deposedaţi din partea lui, ci şi în Şalul-de-Câmpie, comitatul Turda, unde tatăl său a avut pământuri, a luat dela oameni fânul, sub pretext, că la 1848 ei au legat contract, şi pentru cheltuelile de proces le-a vândut la tobă tot ce au avut.

www.dacoromanica.ro

Mai târziu a dat în judecată pe Tofăleni, şi fiindcă el atunci erà jude de tribunal în Marosszék, procesul a fost trecut la tribunalul de prima instanţă din Braşov. Numit fiind apoi prezident la tabla regească, a exoperat dela cei din epoca lui Schmerling-Nádasdy, ca procesul să fie luat dela tribunalul din Braşov şi trecut la cel din Marosszék, ceeace s'a şi întâmplat, şi a exoperat mai târziu şi aceea, că au fost delegate ca judecătorii apelative tabla reg. din Ungaria şi Curia din Pesta, şi lucrul acesta baronul Apor îl acopere cu mantaua Maiestăţii Sale, a principelui, în faţa supremei judecătorii, în faţa opiniunei publice, care de mult l-a condamnat, voind prin aceasta a se justificà, cu toate că mai bine erà, dacă cu ocaziunea aceasta arătà mulţămire pentru graţia cu care s'a purtat faţă de el Schmerling-Reichenstein şi Haller-Majláth.

Aşa dară procesul Tofălenilor, aşa zicând, la pragul casei sale a fost încheiat, şi fiindcă influenţa sa erà aici mai mare decât oriunde, foarte natural, că a câştigat procesul. Ştià el foarte bine, că la locurile mai înalte se ventilase ideea, încă prin anii şasezeci, ca să se facă ceva dispoziţie cu privire la cei de pe pământul săcuiesc, pentrucă dacă nu se face, cei de pe pământul săcuiesc stau în faţa ruinării totale. Şi atunci s'a întâmplat, că astfel de procese urbariale, trimise supremului tribunal din Ardeal, au rămas nerezolvate. Baronul Apor o ştià aceasta foarte bine, de aceea a urgentat cu foc cu fer procesul său şi a exoperat, ca procesul să nu meargă pe calea sa, la tribunalul suprem din Ardeal, ci să fie delegată tabla regească maghiară (din Ungaria), iar ca for de a treia instanţă Curia din Ungaria. Procesul a fost luat deci de pe calea sa ordinară şi nici n'a fost judecat din partea judecătoriei competente constituţionale.

Mai are el şi alte procese, cu comunele Csikfalva şi Tatárfalva. Pe acestea asemenea le-a câştigat la judecătoriile de prima şi a doua instanţă, şi spre norocul celor din Csikfalva şi Tatárfalva, tocmai la bun timp pentru ei a fost sosit ordinaţiunea, pe care mult stimatul domn ministru de justiţie, trecând în ea sentimente sublime de dreptate şi umanitate, a fost dat în 11 Aprilie 1868 cu privire la săcuime, şi care pot spune, că a mântuit săcuimea de perire. E de sperat deci, şi eu sper, că aceste două procese nu se vor terminà aşa cum voeşte baronul Apor.

www.dacoromanica.ro

Se vorbeşte, că procesele acestea au fost referate sub preşidenţia sa la tabla din Murăş-Oşorheiu, şi când referentul isprăvise cu patruzeci de procese, l-a întrebat baronul Apor, mai sunt astfel de procese? Iar referentul i-a răspuns: mai sunt patruzeci! Atunci baronul Apor a zis: Destul! Fireşte, că e destul, pentrucă aşa cred, că prea e destul să fie ruinate într'o zi 40 de familii, făcute toate peritoare de foame şi lăsate fără adăpost. Erà de notorietate publică în Murăş-Oşorheiu, că atunci, când s'a dat din partea mult stimatului ministru de justiţie ordinaţiunea pentru cei din săcuime, baronul Apor s'a tânguit în gura mare, că: «Acest.... de ministru, — că pe lângă ministru ce epiteton a folosit, nu-mi permite demnitatea casei şi bunacuviinţă parlamentară să o spun, — deci, acest... de ministru ne răpeşte averea din mână».

A-şi fi făcut mai de mult interpelaţia, dar voiam să mă conving, dacă sunt adevărate aceste lucruri îngrozitoare, despre cari au scris atât de mult gazetele, tratând faptele acestui om fără inimă şi fără omenie. Nu vreau să analizez sentinţa respectivă, pentrucă sfinţenia sentinţelor e pusă sub scutul legii, ceeace eu respectez şi atunci, când sentinţa e asupritoare, ci vreau să amintesc numai împrejurarea, că motivarea sentinţei, neputându-se bazà pe nimica, chiar şi jumătatea de dovadă, scoasă din contractele baronului Apor, cari au fost legate, afirmative, în 1842 sau 1843, o bazează numai pe îndoelnicul «probabil» orî «se poate presupune», iar ceealaltă jumătate de dovadă e luată din jurământul depus odată în toate procesele urbariale, la tot cazul deci în mod ilegal. Cred, că casa cunoaşte acest jurământ, care nu poate fi cualificat... (Voci: La obiect!)

Spre onoarea gazetelor opoziţionale fie spus, ele au numit şcandaloasă procedura cu Tofălenii, şi au condamnat-o. Mai ales onoratul redactor dela «*Hon*», condeputatul meu, pe care l-am stimat şi până acuma pentru eminentele sale însuşiri, iar pentru iubirea faţă de popor, manifestată în chestia aceasta, am învăţat să-l şi iubesc, a numit jurământul acela «*jezuitic*».

Dar onorată casă, pentruce e jezuitic jurământul acela? Pentru aceea e jezuitic, pentrucă pe baza datelor ce le am la mână, pot să spun fără sfială, că e *fals*. Într'un stat bine organizat, prin urmare şi la noi, în astfel de cazuri, nu proces disciplinar, ci proces *penal* trebuià să fie intentat în contra lui. Datele referitoare la procesul acesta se află în mânile mele, şi

www.dacoromanica.ro

anume, donațiunea lui Rákoczy Zsigmond, conscripția lui Cziráky dela 1819/20, cari arată lămurit, că Tofălenii de 263 de ani au stat în raporturi jobăgești»...

Prezidentul nu-l mai lasă să vorbească, pentrucă nu e la loc să fie înșirat întregul curs al procesului, ci îl provoacă să-și cetească interpelația, ori să și-o prezinte în scris.

Alexandru Roman (cetește următoarea interpelație, adresată ministrului de justiție):

«Considerând că procesele urbariale intentate de baronul Apor Károly, — în urma doctrinei făimoase, greșite și periculoase, cunoscută sub numirea de «haereditas siculica», și în urma aplicării false a patentei împărătești din 21 Iunie 1854, relativă la Transilvania, — în contra mai multor jobagi de pe teritorul săcuesc, nu au fost decise în înțelesul paragrafilor 3 și 18 ai patentei amintite, nici după procedura determinată în §. 86, ci contrar legii, după §-ul 20, ca și cum împrocesuații ar fi fost arendași sau contractualiști, și că acele procese nu s'au decis în favorul actorului pe calea ordinară a legii, nici prin tribunale constituționale, ci prin tribunale delegate de Schmerling și Nádasdy-Reichenstein, spre totala ruinare a respectivilor, anume: întreaga comună *Tofăleu* prin exposesionare totală a ajuns la sapă de lemn, și asemenea soarte așteaptă în curând și pe locuitorii din Csikfalva și Tatárfalva;

considerând mai departe, că după mintea sănătoasă, după conceptul dreptului și al justiției externe, ordinațiunea dată de către ministrul de justiție în 11 Aprilie și 12 August 1868 are a se extinde cu asemenea putere peste toți iobagii de pe teritorul săcuesc:

întreb cu tot respectul pe domnul ministru de justiție, dacă este aplecat a dispune, ca propriile sale ordinațiuni din 11 Aprilie și 12 August 1868 să se extindă asupra tuturor proceselor urbariale de pe teritorul săcuesc, — fie acelea decise, ori în curgere, — și respective, ca aceste procese să se reasumeze? Prezentată prin *Alexandru Roman* m. p., deputat al cercului electoral Ceica, comitatul Bihorului».

Prezidentul: Se va comunică ministrului de justiție.

Alex. Roman: «Am încă o interpelație. (Sgomot. Să auzim!) Dacă atare ținut devine pradă elementelor naturii, dispune numai decât guvernul să se dee mână de ajutor, să se aline răul și calamitatea. Guvernul e dator a o face aceasta, cu atât mai

www.dacoromanica.ro

vârtos atunci, când, ca şi în cazul de faţă, calamitatea nu e produsă prin elementele naturii, ci în urma relei administraţiuni a justiţiei. Mă mir deci, că la telegrama, care fiind de notorietate publică, este de prisos a o mai cetì, adresată din partea celor treisute locuitori exposesionaţi din Tofăleu, comisarului regesc din Transilvania, acesta răspunse, că el «*nu poate dispune, pentrucă puterea este la ministeriu*». Nu se poate ştì, care este cercul de activitate al acestui comisar regesc în Transilvania. Se pare, că întreaga lui activitate este misterioasă, căci nu se poate auzì nimica despre ea. Terminul activităţii sale încă tot atât de puţin se poate prognosticà, ca şi expirarea misiunii comisarului regesc din comitatul Heveş. E drept, că spre alinarea sorţii acelor nenorociţi, ca filantrop, a dăruit şi el 20—25 florini. Întreb însă onoratul ministeriu, că dupăce în telegrama dată în 10 Octomvrie se zice că: «*de opt zile suntem scoşi la drumul ţării*» şi dupăce diregătoria politică a ordonat, că acei nefericiţi să părăsească chiar şi drumul, ameninţându-i, că le va arde sdrenţele, întreb, zic, ce a făcut dela 10 Octomvrie încoace guvernul în favorul acelor mizeri, într'adevăr mizeri, ceeace apare şi din împrejurarea, că baronul Apor a aşteptat timpul, când locuitorii şi-au fost cărat acasă întreaga recoltă a anului, şi numai atunci îi atacă cu execuţiunea şi lasă a li-se licità, nu numai averea întreagă, ci fie zis cu respect, chiar şi gunoiul adunat pentru îngrăşarea pământului?

Îmi permit deci a adresà ministrului de interne următoarea interpelaţiune:

Considerând, că întreaga comună Tofăleu fù exposesionată în favorul baronului Apor Károly, preşedinte al tablei regeşti în Transilvania, şi că 300 de cetăţeni au rămas, nu numai fără avere, ci şi fără acoperemânt în timp de iarnă;

considerând, că mai mulţi dintre aceşti nefericiţi, cari stau dela 2 Octomvrie sub cerul liber şi lângă drumul ţării au murit în urma mizeriei:

rog cu tot respectul pe domnul ministru de interne, să binevoiască a-mi da lămurire, cum s'a putut întâmplà, că de atâta vreme ministeriul de interne n'a făcut vre-o dispoziţiune, nici pentru a provedeà pe acei nefericiţi cu hrană, nici pentru a-i pune sub acoperemânt? Prezentată prin *Alexandru Roman* m. p., deputatul cercului electoral Ceica, comitatul Bihorului».*)

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nrul 92.

www.dacoromanica.ro

Prezidentul enunţă, că se vor predà amândouă ministrilor respectivi.

Chestia Tofălenilor.

Să lămurim mai bine chestia Tofălenilor. Ziarul «*Gazeta Transilvaniei*» a publicat în numărul 76 din anul 1869 următoarea telegramă, primită dela locuitorii din comuna *Tofăleu:*

«Preşedintele tablei regeşti, baronul *Apor*, a exposesionat pe foştii săi iobagi, pe toţi locuitorii din Tofăleu, afară de preot. Treisute de suflete, 26 familii, cu copiii în leagăn, sunt de 8 zile în mijlocul drumului. Exposesionarea prin tribunal. De două zile li-se licitează toată averea şi rodul anului prezent, pentru restanţii. De frig şi foame plâng copiii şi bătrânii deopotrivă. Diregătoria politică le-a demandat a părăsì şi drumul, şi a-şi duce hainele neexecutate, din contră li se vor arde. Unde să emigreze treisute de suflete în timp de iarnă? Ne-am rugat de comisarul regesc, să ne pună în locuinţele noastre cel puţin până la primăvară, sau să ne lase în drum să murim de foame şi de frig, unde au murit părinţii şi moşii noştri în linişte. Am rămas fără o bucătură de pâne. Adunaţi deci ajutor dela creştinii cei buni, ca să nu pierim de foame şi fiţi interpreţi ţipetelor noastre. Apelăm la simţul de umanitate». (Cinci subscrieri, în numele comunei).

Iar în ziarul «*Federaţiunea*» a făcut descrierea chestiei Tofălenilor advocatul lor, *Dr. Ioan Raţiu*, după cum urmează:

«Părinţii, moşii şi strămoşii Tofălenilor, au posedat, ca coloni, cu prestaţiuni urbariale, locurile intra şi extravilane din Tofăleu. Baronul Apor însă cuprinse o mare parte, la 1842, din locurile Tofălenilor, cari fură siliţi să sufere aceasta, fără să fi visat, că le va cauzà odată atâta nedreptăţire.... Puterea şi influenţa acestui domn preşedinte (de tabla regească) a mijlocit la forurile mai înalte, că această cauză s'a decis încă în 1866 la tabla şi curia regească din Ungaria, şi s'a decis cu atâta grăbire, încât deciziunea, spre nenorocirea şi perirea noastră (a Tofălenilor), prevenì ordinaţiunilor ministeriale, emise în 11 şi 12 Martie 1868, cu privire la pământul săcuiesc. Neluându-se în considerare împrejurarea, că membrii tablei şi ai curiei re-

www.dacoromanica.ro

geşti nu au cunoscut de loc raporturile iobăgeşti din pământul săcuiesc, şi ignorându-se conscripţiunile din 1819 şi calitatea donaţională a comunei Tofăleu, chestiunea fù condiţionată dela jurământul, prin care preşedintele tablei regeşti aveà să comprobeze aserţiunea sa, că adecă el ne-a dat în 1842 sau 1843 prin contract posesiunile.

Baronul nu s'a înfiorat a jurà, pe când nouă nu ni s'a permis ca să azistăm la depunerea jurământului!

Este unic în procesele urbariale acest mod de atestare, faţă cu documentele menţionate mai sus. - Restituirea, remediul juridic, n'are loc în procesele urbariale. Drept aceea, pentru noi nu exisfă altă cale, decât către dieta ţării, către domnitor şi către Dumnezeu! Am suplicat în cauza aceasta la ministeriu, am rugat pe împăratul, dieta, şi acum ne adresăm prin mijlocirea foaiei Dtale (dle redactor) către justiţia supremă, care este *opiniunea publică.*

Ceeace s'a întâmplat cu noi nu este o emigraţiune, sau exposesionare, ci este unul din vandalismele cele mai feroce. Opt zile trecură de când comisarul tribunalului ne-a aruncat afară din locuinţele şi edificiile noastre, zidite prin noi şi prin strămoşii noştri. Opt zile sunt de când treisute de suflete, cu infanţi pe braţe şi cu bătrâni neputincioşi, sufer sub ceriul liber, în apropierea drumului, sufer de frig şi de foame, bătuţi de vifor şi de ploaie. Asta încă nu e destul, ci diregătoria politică ne licitează de două zile toată averea, productele de esttimp şi vitele noastre pentru resfanţe de prestaţiuni. Cel dears şi sărăcit prin esundaţiuni este fericit faţă de noi, fiindcă acela sau şi-a mântuit ceva, prin ce se poată vegetà câteva zile, sau creştinii cei buni se îndură şi-l ajutorează.

Dar prin aceasta calamităţile încă nu s'au terminat, căci fiind expuşi lângă drum, oficiul politic ne-a demandat, ca în timp de 24 ore să părăsim şi acest loc, şi să emigrăm mai departe, în lume, încătro vom ajunge cu ochii, pentrucă la din contră sdrenţele noastre, ce le avem lângă drum, ni se vor arde! Lăsăm, ca asupra acestora să judece Dumnezeu şi opiniunea publică. În fine mai trebue să însemnăm, că din conduita prezidentului tablei regeşti, baronul Carol Apor, observată faţă de noi, se poate lesne deduce procedarea nepedepsită a dsale, exercitată de atâţa ani, în ţara întreagă, faţă de sărăcime.

www.dacoromanica.ro

Doi săteni sunt duşi de trei săptămâni la împăratul cu o petiţiune. Nu ştim nimica de ei. Tofălenii dacă vor fi alungaţi şi din drumul ţării, sunt rezoluţi a se aşezà în cimiter, pe ţarina moşilor şi a strămoşilor lor. Cimiterul, parohul şi biserica nu sunt executate, singur acestea au scăpat de cruzimea lui Apor, care e capul justiţiei în Transilvania.

Rodul anului prezent, cam 4500 merţe de bucate, se licitează. Fără o bucătură de pâne, fără casă într'un timp aşa zicând de iarnă, pentrucă deja înghiaţă apa, — sub ceriul liber, ce vor face aceşti nefericiţi, dacă nu se vor grăbì creştinii cei buni a alergà cu ajutoare? Unde să emigreze treisute de suflete, în cap de iarnă? Asemenea scandal nu s'a mai întâmplat doară nici odată».

Jurământul cu care baronul Apor a câştigat pământurile Românilor tofăleni, a fost, după «*Magyar Polgár*» din Cluj, care l-a publicat între «*furcsaságok*» următorul: «Jur pe aceea, că în 1842 sau 1843, cu ocaziunea când mi-am lăţit (extins) posesiunea din Tofăleu, posesiunea aflătoare în mâna acuzaţilor s'a dat lor spre folosire, sau prin mine, sau la încredinţarea mea, prin vătavul curţii mele, pe lângă condiţiuni hotărîte, *de a li se puteà luà îndărăt*, pe temeiul convenţiei cu gura, ori în scris. Aşa să-mi ajute Dumnezeu. Baronul Apor Károly».

Cu jurământul acesta a câştigat procesul. Pentru nefericiţii tofăleni s'au deschis colecte printre Români, şi s'au adunat sume frumoase, cari însă nu au fost administrate tocmai corect.

*

În şedinţa din 25 Noemvrie 1869 a răspuns întâi ministrul de interne, Rajner Pál, la interpelaţia deputatului român *Alexandru Roman*, apoi ministrul de justiţie, *Horváth Boltizsár*. Primul a spus, că baronul Apor a voit să lege învoială cu oamenii, dar oamenii n'au primit ofertul. Sentinţa a trebuit deci să fie executată. Numărul persoanelor scoase din case e de 120, cu 17 capi de familie. Aceştia şi-au făcut case de scânduri, la capătul satului, şi locuesc în ele peste zi, iar noaptea o petrec în casele lor. Din sat nu vreau să plece până

www.dacoromanica.ro

nu vin îndărăt cei doi oameni pe cari i-au trimis cu rugare la Maiestatea Sa. Oamenii nu sunt expuşi lipsurilor sau foamei, pentrucă între ei au fost împărţiţi 200 de napoleondori, din care sumă a căzut cam 70 fl. pe persoană. Şi s'a spus atunci, că banii sunt veniţi dela o stăpânire străină, care va grijì şi mai departe de ei. Guvernul ştie, că afirmarea aceasta e neadevărată, de aceea a ordonat cercetare severă. Ajutor guvernul nu le va da, pentrucă nu le trebue, şi pentrucă ştie, că în momentul în care oamenii se vor desmetecì, — căci acum sunt îmbătaţi de vorbele agitatorilor, — vor legà învoiala ce li se ofere şi-şi vor căpătà casele îndărăt.

Ministrul de justiţie a răspuns, că el imediat după ce i-a venit cazul la cunoştinţă, a scris prezidentului de tablă din Murăş-Oşorheiu, şi l-a sfătuit, să amâne executarea sentinţelor ridicate la valoare de drept până la primăvară. Baronul Apor s'a învoit şi a declarat, că oamenii pot să rămână până la primăvară în casele lor, fără nici o plată. Reasumarea procesului nu o poate ordonà, pentrucă nici o lege şi nici o ordinaţiune nu poate aveà putere retrogradă, căci atunci s'ar naşte chaosul cel mai mare în ţară. Temerea interpelantului, că oamenii rămân pe stradă peste iarnă, nu e întemeiată.

Prezidentul consultă casa şi aceasta ia răspunsul la cunoştinţă. Interpelantul nu erà de faţă. Deputatul român *Vincenţiu Babeş* comentează enunţarea făcută din partea prezidentului cu următoarea întrerupere: «Poftiţi numai! Poftiţi numai, tot aşa mai departe!» pentru cari vorbe, prezidentul l-a îndrumat la ordine. Deputatul *Vincenţiu Babeş* a luat apoi cuvântul în chestie personală şi a vorbit următoarele:

«Onorată casă! (Sgomot. La obiect!) Vă rog să mă ascultaţi. (Sgomot.) Vreau să vorbesc în chestie personală.» (Sgomot).

Prezidentul: Doreşte să vorbească în chestie personală şi dreptul acesta îl are domnul deputat!

Vincenţiu Babeş: «Vă rog, binevoiţi a mă ascultà. Voiu fi foarte scurt. Numai despre aceea ce priveşte persoana mea vreau să vorbesc. Iar dacă nu-mi permite onorata casă, abstau cu plăcere. (Să auzim!) Eu aşa ţin, că deputatul, care adresează ministrului interpelaţie, are dreptul să vorbească. (Voci: Asta

www.dacoromanica.ro

nu e chestie personală!) Binevoiţi a ascultà până la sfârşit expunerile mele, şi apoi judecaţi, dacă e chestie personală, ori nu? Nu voiu fi lung nici de altcum, dupăce ştiu, că succes nu are ridicarea cuvântului din partea mea. (Sgomot). Repet, că eu sunt de credinţa, că dacă cineva adresează interpelaţie, are dreptul să-şi facă observările. (Voci: Să şi le fi făcut! Dar n'a fost aici!) Deputatul din întâmplare nu e aici! (Voci: E dator să fie aici!) Eu voiam să vorbesc la întrebare. Dacă binevoiţi a afirmà, că nici aceasta nu se poate, atunci declar simplu, că luarea la cunoştinţă nu poate fi enunţată, dacă deputatul interpelant nu e de faţă!» (Sgomot. Voci: La ordine!)

Prezidentul: Binevoiţi a fi cu răbdare şi a ascultà pe dl deputat. Vorbeşte în chestie personală.

Vincenţiu Babeş: «Binevoiţi a manifestà puţină indulgenţă. Dacă mă întrerupeţi în continuu, apoi cu atât mai lung la vorbă voiu fi!»

Kállay Ödön: Nu indulgenţă, ci stimă faţă de dreptul de deputat se cere! (Voci: Aşa e!)

Vincenţiu Babeş: «Domnul prezident şi-a exprimat părerea de rău, fiindcă am declarat, că nu aflu de corectă enunţarea hotărîrii din partea onoratei case, înainte de a se fi folosit deputatul interpelant de dreptul său şi de a-şi fi făcut observările. Dacă acum îndrumarea la ordine s'a făcut fără a o fi meritat, voiu aveà totuş dreptul să dau explicare, că pentruce am susţinut eu, că hotărîrea nu poate fi enunţată, pânăcând deputatul nu a uzat de dreptul său? (Sgomot mare). Dacă majoritatea onoratei case e de altă părere, e treaba ei, dar eu nu-i împărtăşesc părerea. Eu aşa ţin, că dacă se ia dela deputat acest drept, e act de volnicie, şi de aceea am făcut observarea aceea. Pentrucă ţin şi sunt de convingerea, că prezidentul n'a avut dreptul să reprobeze observarea mea. De aceea, nu primesc reprobarea, ci o resping». (Sgomot).

S'a născut o mică discuţie asupra acestei chestii, la care au luat parte deputaţii Madarász, Zsedényi, Irányi, şi ministrul de interne Rajner Pál, şi voià să ia cuvântul şi deputatul român *Sigismund Borlea*, dar prezidentul a propus, iar casa a primit trecerea la ordinea zilei, luând la cunoştinţă declaraţia ministrului de interne, că acesta, înainte de a răspunde la interpelaţie, a întrebat dacă e

www.dacoromanica.ro

de față deputatul *Alex. Roman*, pe care nu-l cunoaște, și i-s'a spus că — *da!*

In chestia comisiunilor regnicolare.

In ședința din 26 Noemvrie 1869 deputatul român *Vincențiu Babeș* a vorbit în discuția desvoltată asupra chestiei, cum să fie compuse comisiunile regnicolare, următoarele:

«Onorată casă! (Sgomot). Oricum să luăm lucrul, vorba e aici de o chestie principiară, și tocmai de aceea sunt dator să-mi spun și eu părerile mele. S'a pus pe tapet, deși în mod incidental, principiul, că comisiunile regnicolare cum să fie compuse? Eu am avut ocaziune înainte cu patru ani să mă pronunț în chestia aceasta, și atunci am desvoltat tocmai principiul, pe care astăzi, spre marea mea bucurie, l-am auzit accentuat din partea stângă (a casei). S'a zis adecă, să fie reprezentate în comisiunile regnicolare, în proporție potrivită, toate partidele din dietă. Numai aceea aș mai voi să adaog, că dacă e cu putință, să fie reprezentat interesul fiecărui îndreptățit din țară, pentrucă eu, conform convingerii mele, numai aceea țin că e expresia fidelă a țării, la ce e reprezentat în mod potrivit fiecare interes îndreptățit. Acesta e principiul meu.

Dar s'a spus și aceea din partea ceealaltă, anume, din partea domnului deputat Gajzágó Salamon, că majoritatea nu va permite niciodată, ca să fie alt interes și alt partid reprezentat în comisiuni decât al său. (Contraziceri). Mă rog, dânsul a vorbit despre majoritate! Eu țin principiul de greșit. Vă spun că pentruce. Îndreptățită ar fi afirmarea aceasta atunci, când cineva ar pretinde dela majoritate, ca în preponderanță să alèagă membri opoziționali. Dar când se cere numai aceea, ca în proporție cuvenită să se aleagă și opoziționali în comisiuni, prin aceasta se intenționează numai scutirea majorității de imputarea ce ar puteà-o ajunge, că toate le face în mod unilateral, după capul ei propriu.

Pentrucă mă rog, dacă sunt și minoritățile reprezentate, majoritatea nu perde prin aceasta nimica. Ba îi este spre folos, pentrucă i-se dă ocaziune să audă părerile contrare, și întrucât le află de îndreptățite, poate să le țină în vedere. Eu deci numai aceea a-și mai dorì, că fiind vorba, ca să fie reprezentate inte-

www.dacoromanica.ro

resele şi partidele, să nu treacă onorata casă cu vederea, că există în ţară un interes foarte mare, un interes principal: *interesul naţionalităţilor!* (Voci: Ştiam, că aici iese lucrul!)

N'aş fi crezut niciodată, onorată casă, că în dieta Ungariei, în dieta aceleiaş ţări, a cărei poporaţiune în două părţi din trei o formează Românii, Slavii, Nemţii, Sârbii (ilaritate mare), chiar şi numai amintirea intereselor naţionălităţilor să fie primită cu râsete. Domnilor, vă rog, chestia e foarte serioasă şi foarte însemnată. Nu merită ilaritatea Dvoastre. Eu deci îmi dau părerea, părtinind opiniunea domnului deputat Ghyczy Kálmán, că anume, partidul acela, căruia nu i-se dă partea cuvenită în comisiunile regnicolare, bineînţeles, comisiuni regnicolare, iar nu comisiuni de-ale majorităţii, nu poate ţineà alegerea de justă şi nu o poate acceptà».

Vorbeşte după el deputatul *Máriássy Béla*, care neagă, că aici ar reprezentà cineva naţionalităţile, ci fiecare deputat reprezintă naţiunea maghiară. Ia apoi cuvântul deputatul român *Alexandru Mocsonyi* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! Nu sunt prieten al obiceiului, ca chestii de însemnătate mai mică, atinse în mod lateral, să fie luate de nou în discuţie. Nu e necesar să mai amintesc, că chestia de naţionalităţi, după părerea mea, e una din chestiile cele mai însemnate şi mai serioase. Regret deci îndoit de mult, că chestia a fost atinsă aici, aşa, per tangentem. Regret mai ales din motivul, că chiar şi numai unele cuvinte, puţine, au dat ansă la neînţelegeri.

Numai din restălmăcirea lor pot să-mi explic observarea condeputatului Máriássy, care a spus, că aici în dietă numai naţiunea maghiară are reprezentanţi, numai naţiunea maghiară e reprezentată. (Voci: Aşa e!) Eu, din partea mea, când am avut ocaziune să iau parte la discuţia născută în chestia de naţionalităţi, mi-am desvoltat părerile în privinţa aceasta, şi acum mă restrâng numai la enunţarea, că, cu adevărat, toţi suntem reprezentanţii Ungariei. Nu pot acceptà însă părerea, că am fi reprezentanţi numai ai naţiunii maghiare. Şi tocmai de aceea, fiindcă domnul deputat *Babeş*, cred eu, e de aceeaş părere: a cerut, că, deşi nu pentru acuma, ci cu altă ocaziune, la alegerile de comisiuni să ne servească drept principiu, că dupăce în ţară există diferite naţionalităţi, să fie reprezentate şi acestea. În

www.dacoromanica.ro

amănuntele chestiei nu întru, ci numai aceasta mică observare mi-am ţinut de datorinţă a o face».

Mai vorbeşte deputatul *Berzenczey*, răspunzând lui *Babeş*, că dacă două părţi din trei din poporaţiunea ţării o formează naţionalităţile, de ce nu trimit la dietă deputaţi de-ai lor în aceeaş proporţie? apoi dieta trece la ordinea zilei.

Tot în chestia Tofălenilor.

În şedinţa din 30 Noemvrie 1869 deputatul român *Alexandru Roman* a luat cuvântul, înainte de a se întrà în ordinea de zi, şi referitor la răspunsurile date la interpelările sale în chestia cu Tofălenii a vorbit următoarele:

«Onorată casă! La cele două interpelări ale mele am fost fericit a puteà primì răspuns din partea guvernului. Dar fiindcă cu ocaziunea aceea morbul m'a împedecat să pot fi de faţă la şedinţă, am venit acum, deşì în stare de slăbiciune încă, în urma morbului, şi am venit mai ales pentru aceea, pentrucă am aflat din ziare, că comisiunea de imunitate se grăbeşte foarte mult cu afacerea mea de presă, întru atâta, încât a şi făcut propunere casei, şi dela majoritatea casei depinde, să fie decisă chestia aceasta în fiecare minut; se poate deci, ca în curând să nu-mi mai pot exercià dreptul, iar de altă parte îmi cunosc datorinţa, pe care în cazuri de natura aceasta fiecare deputat şi-ar împlinì-o, aceea, de a delăturà dela mine suspiţiunea cu care a binevoit domnul ministru de interne să mă onoreze în faţa dietei, anume, că eu m'aş fi ascuns de frica logicei puternice, cuprinse în răspunsul său».

Prezidentul il întrerupe, întrebându-l, că ce voeşte să facă, propunere, ori interpelare?

Alexandru Roman: «Dacă onorata casă nu va aveà bunăvoinţa să mă asculte, până-mi fac observările, (Voci: Te ascultăm!) atunci voiu înaintà un proiect de rezoluţiune, (Voci: Pofteşte!) dar numai în cazul, că onorata casă îmi detrage cuvântul şi-mi ia dreptul. Nu voiu ofensà pe nime, ci voiu vorbì la obiect, cu toată obiectivitatea. (S'auzim!) Pentrucă vă ve-ţi aduce bine aminte, că în chestia aceasta ziarele semiofiçioase aşa scriau. că am fugit din şedinţă şi că la începutul şe-

www.dacoromanica.ro

dinţei am fost aici. (Voci: E adevărat!) Suspiţiunea aceasta trebuie să o descarc de pe mine, cu atât mai vârtos, că am obiceiul a-mi împlinì datorinţa, la şedinţe iau parte, şi fără motiv nu absentez dela ele, şi cum vedeţi, am venit şi acuma, chiar în stare bolnăvicioasă.

Ce se atinge de răspunsul scurt şi cuprinzător al dnului ministru de justiţie, voiu răspunde şi eu pe scurt». (Nu se poate!)

Prezidentul ceteşte paragrafi din regulamentul de casă şi spune vorbitorului, că numai propunere poate face, ori proiect de rezoluţiune poate prezentà, cu motivare potrivită, dar în meritul chestiei nu se mai poate întrà.

Alexandru Roman: «Dispoziţiunile pe cari le-a cetit dnul prezident nu mă pot despoià pe mine la nici un caz de dreptul de a-mi face observările, pentrucă fiind atinsă persoana mea, mă pot folosì de dreptul de a mă justificà, şi atunci a-şi rugà casa să decidă asupra cazului acestuia, fiindcă lucrul se poate referì la un singur caz».

Prezidentul îl provoacă de nou să-şi înainteze propunerea, ori proiectul de rezoluţiune.

Alexandru Roman: «Voiu cetì întâi proiectul meu de rezoluţiune şi apoi îl voiu motivà. (Ceteşte): Considerând, că regulamentul casei nu conţine dispoziţiuni pentru cazul, când deputatul interpelant nu e de faţă, eventual în şedinţă, când îi răspunde respectivul ministru, şi nu se spune, dacă-şi perde prin aceasta deputatul respectiv dreptul de a-şi puteà face observările la răspunsul ministrului;

considerând mai departe, că în regulamentul casei despre o astfel de perdere de drept nu se cuprinde nici un cuvânt, pentrucă după mintea sănătoasă nici nu poate să se cuprindă;

considerând în fine, că s'au întâmplat cazuri în casă, că deputaţii interpelanţi au fost despoiaţi de acest drept natural al lor:

cu stimă rog dieta ţării să binevoiască a decretà, că pentru cazul care s'ar puteà ivì, ca deputatul interpelant să nu fie de faţă la şedinţă când ministrul răspunde, să i-se conserve neştirbit dreptul constituţional de a-şi puteà face observările la răspunsul ministrului la proxima participare la şedinţă după încetarea pedecei avute.

Am fost silit, onorată casă, să fac propunerea aceasta, pentrucă în general e ştiut, că regulamentul de casă e foarte manc.

www.dacoromanica.ro

În privința aceasta mă voiu provocà numai la un exemplu, la dispoziția din regulamentul de casă, care nu permite deputatului, care nu voește să voteze, ca să o declare aceasta, ci trebue să se depărteze. De aici se naște inconvenienta, că deputatul părăsește ședința și vine trecut între cei absenți, și de regulă primește imputări, că nu umblă la ședințe. O altă mancitate e aceea, că dacă, cum s'a întâmplat în cazul de față, deputatul nu e prezent când răspunde ministrul la interpelarea sa, își perde dreptul de a-și face observările la răspunsul dat, și atunci interpelația își perde scopul și nu mai are nici un înțeles. Eu așa cred, că din momentul în care deputatul și-a făcut interpelarea, ea nu mai e a lui, ci a casei, pentrucă ușor se poate întâmplà, că interpelantul să nu fie aici când răspunde ministrul, și în înțelesul hotărîrii deputatul e despoiat de dreptul de a-și puteà face observările. Doresc deci, să fie rezervat pe seama deputatului dreptul, că dacă nu e de față când răspunde ministrul la interpelarea sa, să-și poată face observările în proxima ședință la care ia parte. Cred, că rugarea aceasta e atât de justă, încât casa nu poate să-i denege primirea».

Prezidentul enunță, că propunerea va fi tipărită, împărțită între deputați și pusă la ordinea zilei.

Alexandru Roman: «Am onoare acum a prezentà rugarea mai multor locuitori din Tofăleu, cari să roagă să fie cassată sentința forului al treilea, adusă în contra lor, și procesul lor să fie înaintat Supremului senat de casație a actualei curii reg. ungurești. Predau rugarea, cu actele de proces alăturate la ea, în scopul, ca stimații deputați, cari vreau să studieze procesul, să poată luà cunoștință despre el».

Prezidentul enunță, că se va predà comisiunii petiționare.

Socotelile de stat.

În ședința dela 1 Decemvrie 1869, la discuția asupra censurării socotelilor de stat pe anul 1868, a luat cuvântul deputatul român *Petru Mihályi* și a vorbit următoarele:

«Onorată cameră! (Sgomot). Nu voesc să mă folosesc pe vreme mai lungă de atențiunea onoratei case, ci îi rog numai permisiunea, să-mi pot motivà votul, cu atât mai vârtos, că cu privire la punctul de vedere, pe care-l am eu în chestia despre

www.dacoromanica.ro

care curge discuţia, am o părere cu totul divergentă de a deputaţilor, cari au vorbit înaintea mea. (S'auzim).

Conced, că dieta maghiară acuma are întâiadată misiunea de a examinà socotelile ţării şi de a stabilì modalităţile examinării. Recunosc şi aceea, că formează cea mai însemnată şi cea mai înaltă misiune pentru legislaţiune, a luà cunoştinţă şi a se convinge despre manipularea strictă şi credincioasă şi despre corecta purtare de socoteală cu privire la banii statului. Dar cu toate acestea, onorată casă, chestia care formează şi poate formà temeiu de discuţie, după modesta mea părere, e foarte simplă.

Dacă luăm în cercetare raportul comisiunei financiare, cu toate anexele, şi cele două proiecte separate de rezoluţiune, e imposibil să nu ne bată la ochi, că în toate aceste acte obiectul discuţiei îl formează mai ales divergenţa principiară, că oare dieta voeşte să iee acuma în examinare parlamentară socotelile de stat prezentate din partea ministrului de finanţe pe anii 1867 şi 1868, ori apoi voeşte, ca cu examinarea să fie încredinţată curtea de compturi, care va fi înfiinţată, astfel, că atunci când va întrà raportul acestei curţi, să le iee în examinare, cu raportul împreună?

Eu, onorată casă, numai astfel pot pune chestia în discuţie. Şi peste tot nu împărtăşesc părerea dela care a mânecat condeputatul Körmendy Sándor, care ziceà, că întrebarea ar fi următoarea: Sunt corecte socotelile înaintate din partea ministerului şi sunt ele apte pentru a puteà fi examinate din partea casei?

Eu nu pot sprijinì peste tot o astfel de formulare a chestiunei, mai ales pentrucă obiect al discuţiunei parlamentare poate să formeze numai un astfel de obiect, asupra căruia fiecare deputat a făcut studiu adânc şi amănunţit, şi după aceea a fost pus la ordinea zilei. Eu mărturisesc, că n'am studiat socotelile acestea atât de amănunţit, ca să pot spune cu toată hotărîrea despre ele, că sunt mance şi că nu sunt apte spre examinare. Eu cred, şi trebue să presupun, că domnul deputat antevorbitor a studiat întru adevăr socotelile, şi ne-ar fi făcut mare serviciu nouă, tuturor, dacă ár fi comunicat greşelile cele mari pentru cari ţine socotelile de mance, şi dacă ne atrăgeà atenţiunea tuturor asupra lor. Făceà mare serviciu chiar şi acelora, în interesul cărora voeşte, atât él, cât şi onorata casă, toţi

www.dacoromanica.ro

membrii ei, ca socotelile de stat să fie examinate cu cea mai mare acurateţă şi stricteţă.

N'am intenţiunea deci să urmez domnului deputat pe terenul acesta, chiar şi pentru aceea, pentrucă până ce nu e studiată bine în toate amănuntele ei o socoteală oarecare, nu se poate spune, că manipulaţia a fost mancă şi rea. Eu o ţin aceasta de procedură nejustă faţă de celce a înaintat socotelile.

Fie-mi deci permis a mă restrânge la întrebarea, aşa cum eu am stabilit-o, anume: doreste casa să examineze acuma socotelile înaintate aici, ori apoi le trece la curtea de compturi, care se va înfiinţà?

În privinţa aceasta eu aflu numai o singură dispoziţie legală, care poate servì de cinosură, paragraful 37 din articolul de lege III dela 1848, la care s'au provocat mai mulţi deputaţi. Cu toate acestea, aflu de necesar să amintesc şi eu, că cuvintele exprese ale legii acesteia aşa sună, că ministrul e dator să prezinte dietei socotelile de stat de pe anul trecut (premergător) spre examinare, respective spre aprobare. Decretează deci legea îndatorirea pentru ministru, că are să prezinte socotelile, şi de altă parte stabileşte scopul pentru care are să le prezinte. E de prisos, onorată casă, să întru în explicarea cuvintelor legii, pentrucă ele sunt destul de clare, cu privire la aceea, că sub examinare parlamentară nu putem înţelege alta, decât că, onorata casă ori le pune la ordinea zilei, şi în plină şedinţă le examinează, ori, cum face cu fiecare obiect mai însemnat şi mai complicat, spre censurare prealabilă le dă unei comisiuni, şi cu părerea comisiunei deodată le ia apoi în desbatere. Eu, onorată casă, pe lângă o dispoziţie atât de clară a legii, nu pot să contribuì cu votul meu la altă modalitate de censurare, decât numai la aceea, pe care condeputatul Justh József a propùs-o dietei.

Şi acum fie-mi permis să fac câteva modeste observări la unele din obiecţionările înşirate din partea opoziţiei.

Un preastimat condeputat a spus, că proiectul de rezoluţiune al condeputatului Iusth ar stà în contrazicere cu sine însuş. Regret, că domnul deputat a rămas dator cu motivarea afirmării acesteia, şi aşa nu pot ştì, în ce crede dânsul că ar există contrazicerea, dacă cumva nu greşesc, că în aceea, că a doua parte a proiectului de rezoluţiune încredinţează curtea de compturi cu examinarea după cifre, cu confrontarea aritmetică

www.dacoromanica.ro

a socotelilor, pe când examinarea pozițiilor singuratice din socoteli și a titlurilor de drept o lasă în grija comisiunei ce se va exmite din partea casei.

Eu, onorată casă, din cauza acestei împărțiri de muncă nu aflu contrazicere în proiect, ci chiar din contră, împărțirea aceasta de muncă cred, că e unul din favorurile proiectului de rezoluțiune, cu atât mai vârtos, că cu privire la rezultat ea nu e de loc păgubitoare. E adevărat, onorată casă, că la examinarea socotelilor de stat, cu cari onorata casă până acuma nu s'a ocupat, nu ne putem provocà la nici un caz de precedență. Dar din vieața particulară vor ști condeputații, că socotelile despre sume mari și de însemnătate, examinându-se de cătră părțile interesate, se aprobă și se subscriu cu clauzula menținerii dreptului față cu eventualele lipsuri izvorîte din socoteală. Dar onorată casă, până la încheerea confrontării aritmetice a socotelei, cu privire la lipsurile ce se pot naște, răspunderea o poartă tot celce a înaintat socoteala!

Dacă procedura aceasta s'a dovedit de practică și oportună în vieața particulară, eu nu am nedumeriri, că n'ar puteà fi aplicată și la examinarea socotelilor de stat, și prin aceasta ar fi ajuns și scopul, care a făcut nedumeriri stimatului condeputat Tisza Kálmán, cu privire la aceea, că după pertractarea socotelilor examinate din partea comisiunei ele vor fi aprobate necondițional, și ministrul de finanțe vine absolvat numai decât de orice răspundere. Eu nu împărtășesc părerea aceasta a domnului condeputat, pentrucă așa cred, că pe baza părerei comisiunei examinătoare, care se va exmite, socotelile numai întru atâta vin aprobate, încât se extinde examinarea comisiunei respective a casei asupra lor, adecă, întrucât ea a examinat pozițiile singuratice și motivarea lor, că cu adevărat, atâta și nu mai mult a întrat în vistieria statului, și a examinat titlurile de drept ale pozițiilor dela erogate, ca să vadă, întru cât consună oare acestea cu dispozițiile legale ale casei, luate în privința aceasta.

S'a spus și aceea, că s'ar creà un caz rău de precedență prin acceptarea acestui proiect de rezoluțiune. Mărturisesc credința, că natura cazului de precedență e aceea, că are valoare numai până ce vine ridicat la putere de lege, ori vine nimicit prin altă lege. Iar aceea o știm toți, că încă înainte de a se prezentà dietei socotelile despre budgetul anului curent, curtea

www.dacoromanica.ro

de compturi va fi înfiinţată. Nu este motiv de temere deci, onorată casă, că se va formă caz de precedenţă pentru altădată.

Dar nu pot împărtăşi nici acea părere a condeputatului meu, că prin acceptarea proiectului s'ar ştirbi cercul de competenţă al curţii de compturi, care se va înfiinţà, pentrucă nu poate fi ştirbit cercul de competenţă al unei instituţiuni, care încă nu există. Şi întru cât cunosc eu părerea exprimată cu privire la curtea de compturi ce se va înfiinţà din partea tuturor partidelor din dietă, nu mă tem, că nu se va înfiinţà o astfel de curte de compturi din partea legislaţiunei, care să fie cu totul independentă şi scutită de influenţa guvernului, care manipularea despre toate venitele şi cheltuelile statului o va controlà cu severitate, socotelile le va censurà, şi cu părerea sa motivată le va înaintà dietei. Şi dacă aceasta e părerea fiecărui membru al onoratei case cu privire la cercul de competenţă al curţii de compturi ce e de înfiinţat, întru adevăr nu pot să împărtăşesc părerea, că proiectul acesta de rezoluţiune ar prejudecà înfiinţarea curţii de compturi şi cercul ei de competenţă. (Sgomot).

Încă una am să amintesc. S'a spus din mai multe părţi, că prin primirea proiectului de rezoluţiune al condeputatului Iusth József vine desavuată comisiunea permanentă financiară. Eu, onorată casă, nu consider misiunea comisiunei financiare, pentru care a fost aleasă, de o misiune, care ar formà acum obiect de discuţie. Comisiunea financiară a fost însărcinată să prezinte dietei părere despre examinarea socotelilor. Comisiunea financiară n'a dispus de forţele fizice, de timpul necesar, ca să poată examinà socotelile, chiar şi din motivul, că tot comisiunea financiară, compusă pentru anul 1870, a fost încredinţată şi cu censurarea marelui complex al budgetului. Comisiunea financiară şi-a spus părerea, şi onorata casă la tot cazul va aveà atâta consideraţie faţă de fiecare membru al comisiunei, ca să nu dorească să fie însărcinat cu muncă, spre a cărei isprăvire îi lipseşte timpul necesar.

Pe baza acestor motive eu ţin de legal şi pentru cazul de faţă de mai acomodat procedeul cuprins în proiectul de rezoluţiune al condeputatului Iusth József cu privire la examinarea socotelilor de stat, prin urmare îl sprijinesc». (Aprobări).

În şedinţa următoare s'a primit propunerea lui *Iusth József* cu majoritate mare de voturi.

www.dacoromanica.ro

Extradarea deput. Alexandru Roman.

În şedinţa din 4 Decemvrie 1869 s'a cetit raportul comisiunii de imunitate, care a propus extradarea deputatului *Alexandru Roman*, pentru a-şi face pedeapsa dictată în procesul de presă avut.

A vorbit întâi deputatul *Simonyi Ernő* în contra extradării, apoi a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! Vreau să vorbesc şi eu la propunerea comisiunii de imunitate. Şi pentru a o puteà face aceasta cu succes, îmi pun înainte de toate întrebarea, oare pentruce a cerut judecătoria de presă din Pesta extradarea lui Alexandru Roman? Pentru aceea, ca dieta, luând faptul la cunoştinţă, să decreteze extradarea, ori pentruca, prin o comisiune a sa, dieta să examineze cazul, şi să constate, dacă are loc ori nu o infestare nedreaptă? Mă voiu restrânge deci la acestea şi voiu arătà, că vorba e de infestare.

Anume, pentruce a fost dat în judecată Alexandru Roman? Pentrucă a publicat în foaia sa un pronunciament, compus şi dat la lumină în Blaj. În contra autorilor pronunciamentului s'a pornit cercetare, dar cercetarea pe calea graţierii a fost sistată. Şi acum întreb: pentru o faptă, pentru care cercetarea a fost sistată pe calea graţierii, se mai poate intentà proces ori nu? Eu sunt de convingerea, că nu se mai poate intentà proces. Şi când s'a intentat proces în contra lui Alexandru Roman? Dupăce pe calea graţierii cercetarea a fost sistată pentru făptuirea întâmplată înainte de graţiare.

Aceasta e starea lucrului,. domnilor. Dar din actele de proces, dacă s'ar cetì, s'ar constatà şi aceea, că redactorul Alexandru Roman, atunci când a apărut articolul în «*Federaţiunea*», lipseà din Pesta, iar cu redactarea foii erà încredinţat *Augustin Horşia*, sub greutatea răspunderii. Dar tot din actele de proces s'ar constatà, că acest Augustin Horşia, ascultat fiind ca martor la pertractarea finală, a spus, că ştie, că articolul nu Alexandru Roman l-a scris, şi ştie şi cine l a scris, dar la pertractarea finală nu o spune, ci numai în cursul cercetării. De aici se vede, că starea lucrului e cu totul alta, şi îi lipseşte cu totul subiectul, şi astfel urmează, că aici e vorba de infestare nedreaptă. Pentrucă legea zice, că redactorul are să fie pedepsit numai în cazul

www.dacoromanica.ro

dacă autorul nu poate fi eruat. In cazul acesta însă autorul poate fi eruat, după ce Augustin Horşia aşa a spus la pertractare, că ştie cine e autorul articolului, dar îl poate numì numai în cursul cercetării. E de sine înţeles deci, că cercetarea trebuià continuată, înainte de a se aduce sentenţă.

Din motivele acestea sunt de convingerea, că cel condamnat e cu totul nevinovat, şi chemarea dietei nu poate fi aceea, să consimtă la pedepsirea unui nevinovat. Tocmai de aceea, contrar propunerii comisiunii de imunitate, depun o contra propunere pe masa dietei, provăzută cu subscrierea mai multor condeputaţi». (Notarul ceteşte):

«Având în vedere, că articolele încriminate apărute în foaia «*Federaţiunea*» se refer la acel «*Pronunciament*» din Blaj, în contra autorilor căruia cercetarea începută a fost sistată pe calea graţierii din partea Maiestăţii Sale;

Având în vedere, că procesul de presă din întrebare în contra lui Alexandru Roman s'a pornit după sistarea prin graţiare a cercetării aceleia;

Având în vedere, că din actele de proces e evident, că Alexandru Roman pe vremea când au apărut articolele acelea în «*Federaţiunea*» erà pe vreme mai lungă absent din Pesta şi redactarea foii erà încredinţată sub răspundere lui Augustin Horşia;

Având în vedere, că Augustin Horşia, ascultat fiind la pertractarea finală ca martor, a mărturisit, că ştie, că articolele din întrebare nu le-a scris Alex. Roman, şi ştie şi cine le-a scris, dar aceasta nu la pertractarea finală, ci numai în cursul cercetării o poate spune:

Rezultând deci din toate acestea, că pentru o faptă în contra făptuitorilor căreia urmărirea a fost sistată prin graţiare nu se mai poate intentà proces, că prin urmare, în cazul de faţă lipseşte făptuirea, şi mai departe lipseşte şi obiectul, şi rezultă, că în cazul de faţă se vede urma unei infestări, propun, să enunţe casa, că nu încuviinţează extradarea cerută de prezidentul judecătoriei de presă din Pesta în contra lui *Alexandru Roman*, deputat dietal».

Vorbeşte la obiect deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Aşa cred, că dacă examinăm cu calmitate şi fără preocupare lucrul, nu vom puteà negà, că în cazul de

www.dacoromanica.ro

faţă, pe lângă tot raportul comisiunii de imunitate, e vorba numai de o infestare. Pentrucă, dupăcum a arătat şi antevorbitorul, dacă fiscul regesc, în butul faptului graţiat din partea Maiestăţii Sale regelui, la trei luni după graţiare porneşte proces în contra aceleiaş persoane, iar judecătoria supremă apelativă, care aduce sentinţele în numele regelui, fără ţinerea în vedere a graţierii făcute din partea regelui, condamnă pe un graţiat: întru adevăr, că nu mai poate fi vorba, decât numai de infestare.

Dar în privinţa aceasta îndoieli nu mai pot fi, mai ales dacă luăm în considerare şi o altă împrejurare. Anume, după cum ştim, domnul deputat Alexandru Roman a fost ales în Bihor, şi alegerea erà pusă pe 28 Martie. Ce a făcut deci fiscul regesc? A pus tocmai pe 28 Martie terminul de pertractare în procesul în care Alexandru Roman aveà să fie condamnat. In cercul electoral apoi au răspândit faima, că Alexandru Roman e închis şi că Maiestatea Sa nu voeşte ca el să fie deputat şi şi-au dat toate silinţele, ca să fie ales altul ca deputat. Că cine a înscenat aceasta acţiune, cred că o ştiţi toţi, nu trebue să o mai spun. (Voci: De ce nu? Spune! Noi nu o ştim!) Din conexiunea faptelor se poate aflà. Întreb acum: poate să existe o infestare mai mare? Şi dacă e aşa, atunci comisiunea de imunitate, a carei datorinţă principală e de a examinà, dacă există infestare ori nu, — văzând, că întru adevăr aici e vorba de infestare, trebuià să denege cererea fiscului regesc. Eu deci, fiindcă nu văd decât caz de infestare, sprijinesc propunerea înaintată de noi».

Se naşte discuţie animată. După alţi mulţi vorbitori, ia cuvântul şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! (Sgomot). Nu voiu atacà nici procedura comisiunii de imunitate, şi cu atât mai puţin voiu atacà legalitatea tribunalului respectiv şi îndreptăţirea sentinţei aduse. Cu atât mai puţin pot aveà intenţiunea aceasta, dupăce împărtăşesc în această privinţa vederile domnului deputat Tisza Kálmán, căci întru adevăr, lucrul stă aşa, că dacă tribunalul a procedat aşa în contra sutelor de oameni, nu puteà face altcum, şi nu poate fi dificultat, când e vorba numai de unul. (Aprobări). Nici n'aş vorbì în chestie, dacă şi pentru mine ar fi întunecoase şi nesigure împrejurările afacerii, căci în cazul acesta m'aş împăcà şi eu cu situaţia, în felul cum spuneà domnul deputat Tisza, şi

www.dacoromanica.ro

înainte de el domnul deputat Matyus. Dar eu văd clar împrejurările, căci am cunoştinţă despre ele. Se poate, că sunt numai cunoştinţele mele particulare, dar cred, că are cunoştinţă despre ele şi guvernul.

Împărtăşesc şi eu părerea, manifestată întâi de domnul deputat Halász, şi apoi de domnul deputat Tisza, cu privire la actul de graţiare, şi ţin şi eu, că graţiarea, ca noţiune de drept, numai atunci e la loc, când s'a adus sentinţa. Dar iarăş, aşa cred, că întrebarea aceasta cade, dupăce graţiarea a urmat deja. Graţiarea s'a întâmplat încă sub cursul cercetării, şi eu astfel primesc faptul; şi cred că sunt dator să-l primesc astfel cum stă, şi faptul nici nu-l poate atacà nime. Maiestatea Sa a graţiat făptuirea, şi prin aceasta a fost sistată cercetarea în contra făptuitorilor.

Mânecând de aici, eu totuş găsesc o mică infestare, şi de aceea am luat cuvântul. Semnul infestării îl văd întâi în chemarea la proces, care s'a făcut dupăce Maiestatea Sa decretase graţiarea. Fiscul o ştià aceasta bine, ştià că fapta în urma graţierii nu maî există, şi totuş a început procesul. Aceasta deci, nu zic că e infestare, dar e semn de infestare. Al doilea semn de infestare e acela, că pertractarea a fost pusă tocmai pe ziua când se făceà alegerea. Şi în aceeaş zi Alexandru Roman a fost ales deputat. Ce văd eu deci în faptul acesta? Văd, că deputatul ales a fost condamnat, fără a se fi cerut permisiunea casei. Nu voiu condamnà la nici un caz şi nu voiu atacà tribunalul, căci nu puteà să ştie că va fi ales Roman. Dar cred, că tocmai pentrucă cazul e acela, că un deputat ales a fost condamnat, dreptul şi datorinţa casei ar fi, să iee împrejurarea aceasta acuma în considerare, când se cere extradarea deputatului. Eu onorată casă aşa ţin, în ambele privinţe, că nici în contra altui om, nu numai în contra unui deputat, proces nu se poate începe şi sentinţa nu se poate aduce pentru o faptă, care a primit iertarea, graţiarea Maiestăţii Sale, şi al doilea cred, că dacă s'a pornit cercetare penală în contra cuiva şi cercetarea s'a terminat înainte de a fi fost deputat, dupăce a ajuns deputat sentinţa nu se mai poate aduce în contra lui fără învoirea casei.

Aceasta e părerea mea. Şi tocmai fiindcă în cazul acesta procedura a fost contrară, cred că zace în interesul casei să denege extradarea, cu atât mai vârtos, că aceasta o pretinde autoritatea casei, ba şi a guvernului, şi mai ales a Maiestăţii Sale,

www.dacoromanica.ro

dela care a venit grațiarea. Pe baza acestora, dupăce chestia e clară, nu votez pentru extradare».

În ședința următoare dieta prin votare nominală va decide în chestia extradării deputatului *Alexandru Roman*, pentru a-și face pedeapsa de un an, dictată în procesul de presă pentru «*Pronunciamentul*» din Blaj.

*

În ședința din 6 Decemvrie 1869, înainte de a se întrà în ordinea de zi, deputatul român *Vasile Butean* cere cuvântul pentru a face un proiect de rezoluțiune tot în chestia extradării deputatului *Alexandru Roman*. A vorbit următoarele:

«Onorată cameră! Sâmbăta trecută am venit la convingerea, că raportorul comisiunii de imunitate, după părerea mea, a căutat să motiveze cu date contrare celor din actele de proces raportul comisiunii de imunitate. (Voci: E rezolvată chestia! Ce vorbești?)

Vreau să înaintez un proiect de rezoluțiune! Zic deci, că cu date contrare actelor de proces a voit să motiveze raportul comisiunii de imunitate. Voiam atunci să iau cuvântul, dar fiindcă regulamentul de casă m'a oprit, mă văd silit acum să înaintez un proiect de rezoluțiune, în interesul dreptății și al echității. Înainte de ce l-ași depune pe masa casei, îmi iau voe însă a-l motivà, cu puține cuvinte. (Să auzim!)

Mult stimatul domn raportor a înșirat în vorbirea sa din Sâmbăta trecută trei împrejurări. Prima împrejurare, ca să mă folosesc de cuvintele sale proprii, e următoarea. Domnul deputat spuneà așa: «Numai un singur argument *decisiv* am auzit aducându-se în contra părerii comisiunii, — va să zică recunoaște, că argumentul e *decisiv*, — că anume, delictul pentru care Alexandru Roman a fost condamnat, prin act de grațiare și-a perdut caracterul punibilității».

Prezidentul întrerupe și face atent pe orator, că discuția e terminată în chestia aceasta, și are să urmeze numai votarea, dupăce s'a cerut votare nominală.

Vasile Butean: «Vreau să înaintez proiect de rezoluțiune! Cuvintele domnului raportor, după priceperea mea, nu au loc. Pentrucă la pertractarea din 28 Martie tocmai împrejurarea aceasta a fost ventilată. (Sgomot). Protocolul de pertractare va dovedì,

www.dacoromanica.ro

că împuternicitul lui Alexandru Roman s'a provocat la împrejurarea aceasta. (Sgomot mare). Mai departe a binevoit a spune.... (Sgomot. Întreruperi). Aşadară cetesc proiectul de rezoluţiune, care e următorul: Având în vedere, că în casă n'au fost cetite actele şi documentele procesului de presă intentat deputatului *Alexandru Roman* din partea directorului cauzelor regeşti;

Având în vedere, că împrejurările amintite din partea raportorului comisiunii de imunitate, şi afirmative scoase din actele procesului, se contrazic cu afirmările şi împrejurările atinse de mai mulţi în casa aceasta şi cuprinse şi în propunerea depusă pe masa casei în chestia aceasta din partea lui *Iosif Hodoşiu* şi a consoţilor săi;

Având în vedere în fine, că între astfel de împrejurări casa înainte de a i-se cetì actele nu poate votà în plină linişte sufletească:

Casa să decidă, că amână până după cetirea actelor adunarea voturilor în chestia extradării deputatului Alexandru Roman, condamnat pentru delict de presă, pusă pentru ziua de astăzi la ordinea zilei».

Prezidentul enunţă, că se va tipărì, se va împărţi între deputaţi, apoi va fi pus la ordinea zilei proiectul de rezoluţiune înaintat, dar prin înaintarea lui votarea nu poate fi împedecată.

Ia în urmă cuvântul deputatul român *Alexandru Mocsonyi* şi rosteşte următoarea vorbire:

«Onorată casă! Primesc întru toate declaraţia de mai nainte a domnului prezident, că o hotărîre adusă din partea casei nu poate fi suspendată prin alt proiect de rezoluţiune. Cu toate acestea, mă văd silit să adresez domnului ministru de justiţie, care tocmai e de faţă, o interpelaţie, în aceeaş chestie, în care cu puţin mai nainte fù înaintat casei un proiect de rezoluţiune.

Conform hotărîrii aduse mai dăunăzi, astăzi va fi supusă votării propunerea comisiunii de imunitate, referitoare la extradarea domnului deputat Alexandru Roman. Cum s'a văzut din discuţia purtată mai dăunăzi, din partea mai multor domni deputaţi s'au afirmat anumite fapte, cari de altă parte au fost negate. Mai mulţi domni deputaţi, foarte corect, dela lămurirea acestor lucruri şi-au făcut pendent votul, şi astfel, nu numai cu considerare la cazul concret, ci peste tot la aceea, că autoritatea

www.dacoromanica.ro

hotărîrii casei nimic nu poate să o ştirbească întru atâta, ca aceea, că votăm într'o chestie cu care nu suntem pe deplin în curat, — îmi iau voe a adresà trei întrebări domnului ministru de justiţie, cu atât mai vârtos, cu cât presupun, că toate aceste fapte dânsul e în stare şi aplecat a le lămurì pe deplin. (Ceteşte):

Adevărat e, că în contra autorilor şi subscriitorilor cunoscutului «*Pronunciament*» din Blaj, cercetarea penală, care se pornise, a fost sistată, în urma graţiei Maiestăţii Sale, înainte de aducerea sentinţei?

Acţiunea în contra deputatului *Alexandru Roman* fost-a începută pentru articole referitoare la acel pronunciament?

Şi dacă *da,* deputatul *Alexandru Roman* săvârşit-a pretinsul delict de presă înainte, ori după publicarea amnestiei regeşti?

Rog pe domnul ministru de justiţie, să răspundă numai decât, pentruca să nu devină interpelaţia iluzorie».

Ministrul de justiţie, *Horváth Boldizsár,* răspunde imediat, că Alexandru Roman n'a fost dat în judecată pentru acel pronunciament, ai cărui autori au fost graţiaţi, ci pentru articole de gazetă. Fiindcă nu face parte din cei întruniţi în Blaj pentru a compune pronunciamentul, graţia regelui pe el nu poate să-l privească.

Deputatul *Alexandru Mocsonyi* comentează răspunsul ministrului dupăcum urmează:

«Onorată casă! Mărturisesc, că dacă mă folosesc de dreptul, pe care mi-l dă regulamentul de casă, nu o fac în speranţa, că prin aceasta voiu ajunge vre-un scop în meritul chestiunei, căci în urma hotărîrei casei şi aşa chestia va ajunge la votare. Dar sunt silit să fac observări cu privire la acelea ce a binevoit domnul ministru a-mi răspunde. Inainte de toate aflu de necesar a repetà în interesul meu, că n'am *pretins* răspuns dela domnul ministru, ci l-am *rugat* să-l dee. O altă observare e aceea, că din cuvintele dlui ministru s'a văzut, că în procesul dlui deputat Roman nu există stare faptică (tényállás), pentrucă însuş a recunoscut, că pronunciamentul, afirmativa crimă, tocmai în urma graţiei regeşti a devenit inpunibil, prin urmare, după părerea mea nu mai poate fi atribuit de crimă nimănui, căci eu tocmai teoria domnului ministru de justiţie nu o pot acceptà, că o faptă, comisă pe altă cale, nu prin presă, nu e

www.dacoromanica.ro

crimă, dar comisă prin presă, e crimă. Eu, onorată casă, mărturisesc, că cu surprindere am ascultat afirmarea domnului ministru de justiţie, pe când e în de obşte cunoscut, că pe calea presei, cum şi pe altă cale, atunci comite omul crimă, când sunt date caracterele crimei, însă presa, în sine luată, e tot aşa un mijloc pentru comiterea crimei, ca oricare altul. Prin urmare, dacă domnul ministru de justiţie recunoaşte de o parte, că cu privire la pronunciament s'a dat graţiare regească, şi astfel stare faptică nu mai există, de altă parte recunoaşte doctrina modernă despre presă, că presa e tot aşa mijloc pentru comiterea crimei, ca oricare altul, trebue să constat, că în propunerea comisiunei de imunitate întru adevăr se cuprinde infestare».

Dieta ia la cunoştinţă răspunsul ministrului de justiţie, iar la votarea ordonată decretează cu majoritate de voturi extradarea lui *Alexandru Roman.*

La stabilirea programului de muncă.

În şedinţa din 14 Decemvrie 1869 deputatul român *Eugeniu Cucu* a vorbit cu privire la stabilirea programului de muncă a camerei următoarele:

«Onorată casă! Aşa se vede, că expresia folosită de binemeritatul deputat al oraşului Debreţin, că guvernul voeşte să-i desbată casa budgetul *în ruptul capului*, a dat naştere la sentimentalitate în ceealaltă partidă. Nu aflu motiv pentru sentimentalitatea partidei de dincolo, dupăce cu stăruirea în ruptul capului până acuma e acuzat numai guvernul. Nu e constatat, şi nu cred peste tot, că se va puteà constatà, că majoritatea dietei şi-a dat sancţiunea, ca budgetul să se pertracteze Joi. (Voci: Ba da!) Eu aprob din inimă afirmarea domnului ministru de finanţe, că interesele publice ale ţării vin puse deasupra intereselor particulare, şi dacă onorata casă cu privire la interesele publice ale ţării va aflà, că e necesar să decidă, ca să rămânem aici şi să ţinem şedinţe şi în cursul sărbătorilor, eu mă voiu învoì. Dar am dreptul să cer, că atunci când e vorba de un budget anual să mi se dee termin pentru studiarea temeinică a budgetului. Pentrucă dacă interesul ţării e acela, să rămânem aici şi să muncim, la tot cazul e în interesul ţării şi aceea, ca corect şi cu precugetare să muncim. De aceea nu aflu de motivată sentimentalitatea celor din ceealaltă parte, până

www.dacoromanica.ro

nu mi-se arată semnele, că întru adevăr se pretinde, ca raportul acesta să se pună deja Joi la ordinea zilei. Aşa cred, că nime nu poate spune în casa aceasta, că s'au născut cu el toate cunoştinţele, şi astfel va trebuì să aibă fiecare 2—3 zile termin, pentruca să cetească şi studieze cu temeiu un op voluminos cum e proiectul de budget pe anul 1870. Sprijinesc deci propunerea deputatului oraşului Debreţin».

Cu învoirea ministrului de finanţe pertractarea budgetului se amână pe Sâmbătă în loc de Joi.

Interpelarea deputatului Dr. Iosif Hodoşiu.

În şedinţa din 18 Decemvrie 1869 deputatul *Dr. Iosif Hodoşiu* a vorbit următoarele:

«Onorată adunare! Îmi pare rău, că nu e de faţă domnul ministru de agricultură, industrie şi comerciu, pentrucă voesc să-i adresez o interpelaţiune, la care a-şi fi dorit să-mi răspundă cât s'ar puteà mai curând, fiindcă lucrul însuş este urgent. Interpelaţiunea mea se refere la catagrafia, sau cum îi zicem, la numărarea poporului.

Dvoastre, domnilor, vă veţi aduce aminte, că în luna lui Iulie anul curent s'a votat art. III de lege, prin care s'a ordonat în toată ţara conscrierea sau numărarea generală a poporului. Cu executarea acestui articol de lege a fost însărcinat ministrul de interne, ministrul pentru apărarea ţării, şi mai ales ministrul de agricultură, industrie şi comerciu. Acestuia i-s'a impus a stabilì modalitatea pentru numărarea poporului şi a da instrucţiunile necesare. Domnul ministru a şi răspuns acestei însărcinări întru atâta, întrucât a dat o mulţime de instrucţiuni, tabele şi formulare. Dar după opiniúnea mea, a omis lucrul cel mai esenţial, fără de care orice statistică este mancă, şi fără de care orice numărare de popor n'are bază, nici ştientifică, nici politică, nici naţională. Domnul ministru de agricultură, industrie şi comerciu, împreună cu ministrul de interne, prin ordinaţiunea dela 23 Iulie a. c. Nr. 12876 a comunicat comitatelor şi districtelor o instrucţiune, în care la punctul 16 se înşiră acele diverse raporturi speciale, cari sunt a se însemnà la numărarea poporului. Acestea după propriile cuvinte ale instrucţiunii sunt următoarele: numele locuitorului, genul, etatea, chemarea sau ocupaţiunea, locul naşterei, competenţa, prezent ori absent, ştie

www.dacoromanica.ro

cetì şi scrie? Atât şi nu mai mult. După mine însă atâta nu este de ajuns, ci între diversele raporturi speciale este de a se însemnà şi *naţionalitatea* locuitorilor. Nu este iertat, domnilor, să lipsească aceasta din nici o statistică. Sau veţi zice, că în ţara în care sunt mai multe naţiuni, unde este şi lege de naţionalităţi, bună ori rea, cum e, acolo nu este de trebuinţă a ştì numărul acelor naţiuni? Sau domnul ministru prin catagrafia sa voeşte să arete Europei civilizate, că în Ungaria sunt numai Unguri? Şi pe milioanele de Români şi de Slavi vrea să le ignoreze? Eu nu ştiu ce va puteà ajunge prin aceasta domnul ministru. Atâta ştiu, că numărarea poporului, aşa precum a ordonat-o să se facă, nu va folosì nimica, ci vom simţì numai dauna şi spesele cele multe, votate şi până acuma, mi se pare în enorma sumă de 150,000 fl. Dacă se fac atâtea spese, aşa cred, că suntem în drept a aşteptà dela domnul ministru, ca să facă un lucru, care să corespundă, atât ştiinţei, cât şi respectelor naţionale. Din aceste puncte de vedere, iată interpelaţiunea mea către domnul ministru de agricultură, industrie şi comerciu. (Strigări: Dă-o la notar să o cetească!) Înainte de a o da la cetire, îmi iau voe să observ, că n'aş fi făcut aceasta interpelaţiune, dacă dl ministru ar fi răspuns la o reprezentaţiune ce comitatul Zarand i-a făcut în această privinţă. In instrucţiunea amintită mai nainte la punctul 58 se zice, că dacă oarecare comitat sau district ar vedeà necesitatea de a se face modificări în acea instrucţiune, se poate propune ministrului, care va decide asupra lor. Comitatul Zarand a făcut astfel de propunere, şi anume, chiar în chestiunea naţionalităţii locuitorilor. Domnul ministru însă a tăcut şi tace până în ziua de astăzi. N'a răspuns şi n'a dispus nimica, cu toate că aceasta reprezentaţiune i-s'a făcut înainte cu câteva luni de zile. Şi acum mă rog să se cetească interpelaţiunea». (Notarul ceteşte):

«Interpelaţiune, către ministrul de agricultură, industrie şi comerciu, cu privire la executarea articolului de lege despre numărarea poporului.

Ce l-a îndemnat pe domnul ministru, că între diversele raporturi speciale ale poporului n'a ordonat a se suscepe şi naţionalitatea locuitorilor?

Este domnul ministru aplecat a face dispoziţiuni, ca la numărarea poporului, între alte raporturi, să se însemne şi naţionalitatea locuitorilor din ţară?

www.dacoromanica.ro

Pesta, 18 Decemvrie 1869. *Iosif Hodoşiu* m. p., deputatul cercului Brad. districtul Zarand».*)

Prezidentul enunţă, că se va comunicà ministrului respectiv.

*

În şedinţa din 21 Decemvrie 1869 deputatul român *Sigismund Papp* a făcut propunere pe scurt, ca vacanţele de Crăciun să se extindă şi asupra sărbătorilor bisericei gr.-orientale. Casa a decis, că vacanţele de Crăciun au să ţină până în 14 Ianuarie 1870.

În şedinţa din 25 Ianuarie 1870 deputatul român *George Ioanoviciu* a prezentat o rugare a comitatelor Timiş şi Caraş în chestia clădirei liniei ferate Timişoara-Buziaş-Lugoş-Caransebeş. S'a predat comisiunei petiţionare.

*

Deschidem acum o paranteză, pentru a vorbì despre:

Organizarea Românilor ardeleni.

Inteligenţa română din Transilvania a ţinut în 24 Ianuarie 1870 o întrunire confidenţială în *Turda*, pentru a se sfătuì asupra situaţiunei şi asupra atitudinei politice ce e de observat din partea ei, între împrejurările date. Au luat parte la întrunire fruntaşi din toate părţile Transilvaniei locuite de Români. Consultările au fost conduse de *Elie Măcelariu*, iar hotărîrile votate din partea întrunirei erau următoarele:

«1. Apărarea tuturor intereselor naţiunei române în Transilvania se concrede uneì deputaţiuni generale din trei membri ordinarì şi trei suplenţi, cari, în conţelegere cu inteligenţa română din toate părţile ţării se va îngrijì, spre ajungerea acestui scop, despre următoarele:

a) De apărarea cauzei naţionale în congregaţiunile municipale, unde Românii, deşì vor fi în minoritate, vor stăruì din toate puterile, ca să se propună, desbată şi decidă trimiterea de reprezentaţiuni la Maiestatea Sa, pentru schimbarea sistemei. Aceste reprezentaţiuni se vor aduce la cunoştinţa

*) Din „*Telegraful Român*“, 1869, Nruì 100.

www.dacoromanica.ro

Maiestăţii Sale şi în caz când congregaţiunile municipale, ca atari, nu ar voì a le subşterne;

b) Se va îngrijì de înaintarea poporului în cultură şi de promovarea intereselor sale materiale, prin industrie, meserii şi comerciu;

c) De adunarea mijloacelor necesare pentru acoperirea speselor în cauza naţională. Inteligenţa română va stărui, din toate părţile, ca să se adune neîntrerupt dela contribuitori de bună voe atâtea mijloace, câte sunt de lipsă spre ajungerea măreţului scop;

d) De apărarea intereselor naţionale, pe toate căile legale, prin ziaristica internă şi externă, şi pe alte căi potrivite şi ducătoare la scop.

2. Deputaţiunea generală se va pune cât mai curând în strânsă legătură cu fraţii noştri din Banat şi Ungaria şi va statorì, dimpreună cu ei, un program drept cinosură întru eluptarea drepturilor naţionale. După aceasta conţelegere se va mijlocì:

3. o conţelegere cu Românii din Bucovina şi cu oricare naţiune apăsată din monarhie, cu deosebire cu Boemii, Croaţii, Sârbii, Slavonii, ş. a. spre a purcede cu mai multă energie şi rezultat întru eluptarea drepturilor naţionale.

4. Va cercà în tot modul de a capacità pe Unguri despre pericolul ce provine pentru ei şi pentru noi din sistema dualistă şi de a mijlocì, dacă se poate, cu învoirea lor, — schimbarea sistemei şi restaurarea autonomiei noastre.

5. Deputaţiunea va aşterne petiţiuni de graţie în cauza lui *Alexandru Roman*, redactorul ziarului «*Federaţiunea*», şi gravamine pentru delăturarea lui *Apor* din oficiu.

6. Afară de deputaţiunea generală se va alege în fiècare municipiu o deputaţiune de 10 sau mai mulţi membri, cari prin deputaţiunea generală va subşterne la locurile mai înalte gravaminele municipiului şi va îngrijì, ca să se realiseze prescrisele din punctul prim, litera *a*) *b*) şi *c*). Aceasta deputaţiune va stărui a se înţelege cu toţi inteligenţii din municipiu în cauzele naţionale. Deputaţiunea generală se alege de cătră întreaga inteligenţă română din patrie, iar deputaţiunea municipală se alege singur de cătră inteligenţa din municipiu. Şi pentru una şi pentru alta alegere vor circulà în municipiu plenipotenţe, pe cari le vor subscrie inteligenţii români.

www.dacoromanica.ro

7. Inteligenţii români ardeleni se obligă a fi în cauzele naţionale solidari, unul pentru toţi şi toţi pentru unul».*)

*

Mai avem apoi să facem amintire şi despre unele

Incercări de apropiere şi împăcare.

Imediat după deschiderea dietei se manifestase dorinţa din partea conducătorilor partidului democrat unguresc de a se ajunge la o apropiere şi înţelegere cu partidul deputaţilor naţionalişti, pentru a stabilì împreună un program politic şi o linie de conduită obligătoare pentru toţi. Schimbul de vorbe, purtat la început numai între singuraticii deputaţi din ambele partide, a dat rezultat îmbucurător. In luna Noemvrie 1869 deputatul naţionalist român *Alexandru Roman* a făcut comunicare clubului deputaţilor naţionalişti, că *Irányi Daniel*, conducătorul partidului maghiar numit stânga extremă, doreşte serios şi pozitiv o apropiere şi o înţelegere cu naţionaliştii, pentru a căutà împreună soluţia pentru cauza naţională. Comunicarea aceasta a fost întărită şi din partea deputatului naţionalist *Alexandru Mocsonyi*, şi întregită cu aceea, că dorinţa stângei extreme este, ca clubul naţionalist să încredinţeze câţiva membri cu reprezentarea sa, pentruca aceştia să înceapă tratări de înţelegere cu membrii pe cari îi va numì clubul maghiar al stângei extreme, ca reprezentanţi ai săi, şi împreună să combineze şi să stabilească apoi un program comun în chestia de naţionalitate.

După lungi şi serioase desbateri clubul deputaţilor naţionalişti a primit cu plăcere învitarea ce i-s'a făcut din partea partidului democrat unguresc şi a numit delegaţi pe deputaţii *Iosif Hodoşiu*, *Svetozar Miletici* şi *Alexandru Mocsonyi*, recomandându-le ca bază pentru pertractările ce le vor aveà cu reprezentanţii partidului democrat unguresc proiectul de lege al deputaţilor naţionalişti, prezentat dietei în toamna anului 1868.

Acest pas al clubului naţionalist a fost salutat cu bucurie din partea clubului unguresc al stângei extreme,

*) Din „*Albina*“, anul 1870, Nr. 12.

www.dacoromanica.ro

care a exmis din sinul său pe membrii *Irányi Daniel, Simonyi Ernő, Kállay Ernő* şi *Madarász Jozsef*, ca să se pună în înţelegere cu naţionaliştii.

Cei numiţi au ţinut apoi număroase conferenţe, au desbătut chestia de naţionalitate din toate punctele de vedere, au luat în urmă în desbatere amănunţită proiectul de lege al deputaţilor naţionalişti prezentat dietei premergătoare, şi examinându-l din paragraf în paragraf l-au acceptat în părţile sale ezenţiale şi au compus apoi pe la începutul anului 1870 un proiect nou de lege în chestia de naţionalitate, de cuprinsul următor:

Proiect de lege pentru regularea şi asigurarea naţionalităţilor şi a limbilor de ţară în Ungaria.

§. 1. În Ungaria se recunosc de naţionalităţi egal îndreptăţite de ţară următoarele poporaţiuni istorice de ţară: Maghiarii, Românii, Sârbii, Slovacii, Rutenii şi Nemţii, pentru cari prin lege fundamentală se asigură îndreptăţirea egală politică de naţionalitate şi limbă, între marginile integrităţii teritoriale şi ale unităţii politice a statului. În documente oficiale naţionalităţile locuitoare în Ungaria laolaltă se vor numì *poporul Ungariei* şi din folosirea numelui unguresc nu se poate deduce preferinţă, nici superioritate, pentru naţionalitatea maghiară.

§. 2. În comunităţile săteşti şi orăşeneşti, precum şi în comitate, respective în districte, naţionalitatea majorităţii poporaţiunii respective, şi adecă a celei absolute, unde s'ar aflà atare, la din contră naţionalitatea majorităţii relative, *formează în ţinutul respectiv naţionalitatea oficială* şi *limba ei va fi limba oficială,* atât a reprezentanţei politice, sau reprezentanţei politico-administrative, precum şi a antistiilor şi autorităţilor publice, presupunând, că acea majoritate aparţine la una din cele şase naţionalităţi din ţară. În acele comunităţi, comitate şi districte, amestecate, unde pe lângă majoritatea decizătoare, una din cele şase naţionalităţi din ţară ar formà barem a treia parte şi cu numărul ar sta aceleia mai aproape, membrii reprezentanţei au drept a cere, ca limba ei să se aplice ca a doua limbă oficială. În adunările reprezentative întrebuinţarea limbilor uzitate în ţară este liberă. Comunităţile acelea, a căror majoritate nu aparţine la nici una din cele şase naţionalităţi din ţară, pot folosì limba lor proprie ca limbă oficială în afacerile lor interne comunale;

www.dacoromanica.ro

în afacerile lor cu judecătoriile comitatense, sau cu amploiaţii cercuali, sunt însă îndatorate a întrebuinţà limba oficială a comitatului.

§. 3. Limba naţionalităţii de ţară, care formează majoritatea ţării, e limba oficială a legislaţiunii şi a oficiolatelor centrale. Însă în orice cauze compuse în altă limbă, atât regimul central, cât şi curtea de casaţie, precum şi judecătoria supremă, e îndatorată a edà tot în acea limbă hotărîrile, respective decisiunile şi sentinţele sale. Curtea de casaţie şi judecătoria supremă, în consultările lor, traducând prin translatori juraţi procesele purtate în atare limbă nemaghiară, dimpreună cu documentele necesare, le va referà prin referenţi, cari cunosc limba respectivă. În dietă *deputaţii naţionalităţilor din minoritate au libertatea a se pronunţà în propria lor limbă naţională.*

§. 4. Legile ţării, mai departe ordinaţiunile şi toate felurile de dispoziţiuni ale regimului şi autorităţilor centrale se vor comunicà, respective se vor publicà tuturor naţionalităţilor din ţară, deschilinit jurisdicţiunilor, pe lângă textul original *şi în limba lor naţională proprie*, respective în limba lor oficială, iarăş cu text autentic, respective se vor promulgà. Dacă s'ar naşte vre-o îndoială despre inţelesul acelor două texturi, atunci decide textul original.

§. 5. Reprezentanţele, oficiolatele şi antistiele comitatelor şi districtelor, precum şi ale autorităţilor orăşeneşti, mai departe judeţele orăşeneşti, comitatense, districtuale şi cercuale, precum şi toate oficiolatele administrative inferioare, cu oficiolatele superioare vor comunicà în propria lor limbă oficială şi, cu excepţiunea cazurilor din §. 4, tot în acea limbă vor primì hotărîrile, încredinţările şi orice fel de comunicaţiuni. Tot aşa corespondează în limba lor proprie oficiolatele deasemenea rang, dacă au aceeaş limbă oficială. În cazul contrar, pe lângă textul original în limba proprie, întrebuinţează limba oficiolatelor centrale. Tot asta e de observat şi la comunităţile săteneşti şi la antistiile acelora, dacă limba lor oficială e recunoscută de limbă uzitată în comitat, respective district, din partea corporaţiunii reprezentative. La dincontră. comunităţile sunt îndatorate a întrebuinţà în comunicaţiunile lor externe una din limbile uzitate în comitat, respective district.

§. 6. Cu privire la afacerile părţilor litigante se declară ca regulă generală, că părţile îşi pot folosì limba lor proprie, şi

www.dacoromanica.ro

autoritățile administrative, precum și județele de prima și a doua instanță, *poartă pertractările în limba părților și tot în aceea aduc deciziunile.* Dacă părțile causelor procesuale vorbesc limbi uzitate în ținutul autorității respective, însă aceste limbi sunt diferite, *fiecare poate folosì limba sa proprie.* Totuș desbaterea și efectuirea se face în limba primului incurs. Acea parte, a cărei limbă nu e uzitată în ținutul autorității respective, are dreptul de a se folosì, sau de limba părții contrare, sau de a autorității respective, ori de a autorităților centrale. Dacă una din părțile litigante constă din mai mulțe persoane ce aparțin la diferite naționalități, au a se unì în una din limbile uzitate acolo, altcum sunt îndatorate a întrebuința limba oficială.

În cauze criminale, cercetările și toate pertractările *decurg în limba acuzatului, și sentințele, precum și toate felurile de deciziuni au să se aducă în limba acuzatului,* dacă aceasta e una dintre limbile uzitate în ținutul autorității respective. Dealtmintrelea în acea limbă de țară uzitată, pe care acuzatul, după mărturisirea sa proprie, o pricepe mai bine. În cazurile acelea, unde sunt mai mulți acuzați de diferite naționalități, aceia cari vorbesc una din limbile uzitate acolo, sunt de ascultat în acea limbă, și pertractarea, cu privire la ei se poartă în limba lor; cu privire la ceialalți însă în limba oficială a jurisdicțiunei, pe lângă întrebuințarea de interpreți. Sentența însă e *de comunicat în limba lor proprie.* Tot aceste dispozițiuni stau și cu privire la ascultarea martorilor. După întroducerea procedurei judecătoriei de jurați referitoare la cauze criminale, limba desbaterilor juriului, dacă juraților nu ar pricepe limba acuzatului, va fi limba oficială a respectivului județ.

§. 7. Învățământul național, din punctul de vedere al culturii comune și al prosperității, se recunoaște de misiune a statului, și drept aceea înaintarea lui se ordonează, precum după puterea proprie a fiecărei naționalități, așa și prin ajutorare în proporțiune egală din averea statului. Drept aceea, fiecare naționalitate de țară, în totalitate sau în particular, are dreptul a se unì spre acest scop, a fundà școale și institute, societăți și reuniuni spre desvoltarea cultivării spirituale și materiale, precum și spre desvoltarea culturii, științei, beletristicei, artelor și economiei naționale, a înființà fonduri și fundațiuni, și spre acest scop a le administrà în mod independent prin organele proprii.

www.dacoromanica.ro

§. 8. *În toate şcoalele poporale ale acelor şase naţionalităţi de ţară, în institutele superioare de cultură şi învăţământ, e limba lor proprie naţională limba de instrucţie.* Institutele naţionale, respective confesionale de cultură şi învăţământ ale singuraticelor naţionalităţi, încât corăspund condiţiunilor existente pentru asemenea institute ale statului, se declară de egal îndreptăţite cu aceste, şi în toate acelea, în cari se propune istoria pragmatică a ţării, *se poate totodată propune şi istoria lor proprie naţională.* Comunităţile, autorităţile şi institutele bisericeşti şi şcolare, precum şi toate institutele, societăţile şi reuniunile înfiinţate pentru scopul expus în §-ul 8, *au dreptul a se folosì de limba lor proprie naţională în comunicaţiunile lor interne şi externe, între sine, faţă cu regimul şi cu alte autorităţi de stat, şi regimul edă deciziunile şi răspunsurile sale tot în acea limbă.*

§. 9. La universitatea ţării, pe lângă catedrele de limba şi beletristica acelor şase naţionalităţi de ţară, au să se ridice catedre şi pentru propunerea legilor patriei în limba lor naţională, permiţându-se totodată în limbile acestea docenturile private şi pentru alte facultăţi, precum şi *facerea examenelor în toate limbile de propunere.* Tot aceasta se ordonează şi cu privire la academiile juridice de ţară, dar numai cu privire la naţionalităţile bine reprezentate în respectivele părţi ale ţării. In şcoalele existente, de mijloc şi superioare, sau în institutele de învăţământ, are să se întroducă ca limbă instructivă, pe lângă luarea în consideraţiune a elementelor naţionale des reprezentate, şi limba acelei poporaţiuni în cercul căreia se află acelea, şi în mijlocul atăror naţionalităţi de ţară, unde lipsesc astfel de institute de învăţământ, au a se ridicà în număr corespunzător, cu puterea ţării, sau cu privire la împrejurări, cu ajutorul statului.

§. 10. Aceia, cari pretind a purtà atari oficii, la cari se condiţionează cunoştinţa limbei maghiare, au a demonstrà deplina cunoştinţă a acestei limbi.

§. 11. Ordinaţiunile legii prezente, mai vârtos cele cuprinse în §-ul prim, formează partea constitutivă din constituţiunea ţării.

§. 12. Legea aceasta va păşì în vieaţă îndată după sancţionare şi publicare, şi toate legile şi ordinaţiunile de mai nainte, contrare legii de acum, prin aceasta se declară de şterse».*)

*) Din ziarul „*Albina*“, anul 1870, Nr. 32.

www.dacoromanica.ro

Proiectul acesta de lege a fost prezentat spre ratificare partidului democrat unguresc, dar nu a întâmpinat aprobarea şi primirea cuvenită, şi astfel întreaga acţiune de apropiere şi înţelegere cu deputaţii naţionalităţilor nemaghiare a rămas baltă. Faptul acesta a îndemnat pe deputatul naţionalist slovac *Pauliny-Tóth* să compună el un nou proiect de lege în chestia de naţionalitate, pe care l-a publicat în ziarele naţionale slovăceşti şi în mai multe ziare maghiare, provocându-le pe acestea să deschidă discuţie asupra lui. Nu s'a născut însă nici o discuţie, şi nici un partid politic maghiar nu a voit să şi-l însuşască. Bunele intenţiuni au rămas neizbutite şi neîncoronate de succes. Proiectul deputatului slovac *Pauliny-Tóth* erà, în scurt extras, următorul:

§. 1. În Ungaria există numai o naţiune politică, naţiunea maghiară, compusă din următoarele naţiuni genetice (naţionalităţi): Maghiarii, Românii, Slovacii, Sârbii, Rutenii şi Nemţii.

§. 2. Toate naţiunile genetice, cari compun aceasta naţiune politică, sunt pe deplin îndreptăţite.

§. 3. În Ungaria există două limbi oficiale, limba de stat şi a municipiului.

§. 4. Limba de stat e excluziv cea maghiară, limbi de municipii sunt: cea maghiară, română, slovacă, sârbă, ruteană şi germană.

§. 5. Limba de stat se întrebuinţează excluziv acolo, unde funcţionează statul, ca atare, deci în dietă, la ministerii, şi la curţile supreme judecătoreşti. Limbile de municipii se întrebuinţează în cetăţi şi la comitate.

§. 6. În cetăţi şi comitate limba municipală este aceea, care e în faptă limba majorităţii absolute a poporaţiunei.

§. 7. Dacă ar voì a treia parte din comitetul municipal, spre scutul drepturilor minorităţii poporaţiunii, care vorbeşte altcum, să mai aibă şi pe a doua sau a treia limbă ca limbă municipală, atunci e spre aceasta deplin îndreptăţită şi în cazul acesta au să se poarte toate protocoalele publice în columne, în două sau şi mai multe limbi.

§. 8. Spre evitarea tuturor frecărilor şi pentru uşurarea administraţiunii să se arondeze municipiile, încât se poate, după naţionalităţi.

www.dacoromanica.ro

§. 9. Toţi oficialii cetăţeneşti şi comitatenzi, precum şi cei politici, judecătoreşti şi financiari, sunt obligaţi a funcţionà în limba, respective limbile municipiilor lor.

§. 10. În toate şcoalele elementare, reale şi gimnaziale, susţinute şi ajutorate de stat, limba instrucţiunei e limba municipală, după §-ul 7.

§. 11. La toate gimnaziile limba statului e obiect obligat. La şcoalele înalte limba instrucţiunii e limba statului.

§. 12. La oficiolate, în comunicaţiune cu părţile şi cu reprezentanţii lor să se iee de principiu: precum e recursul, aşa să fie deciziunea, şi care e limba maternă a acuzatului, în aceea să se iee protocolul.

§. 13. Toate legile contrare acestei legi se declară de nulificate.*)

*

Şi acum să continuăm iarăş cu cele întâmplate în dietă.

Discuţia asupra budgetului.

În şedinţa din 28 Ianuarie 1870 deputatul român *Alexandru Mocsonyi* a rostit o vorbire scurtă în chestie de regulament, iar în şedinţa din 29 Ianuarie 1870, la discuţia asupra budgetului ministrului de comunicaţiune, a vorbit deputatul român *Iosif Hossu* următoarele:

«Onorată casă! Aşa cred, că domnul ministru de comunicaţie şi de lucrări publice pentru aceea a cerut, ca trebuinţă extraordinară, sub titlul «clădire de drumuri» sub punctul 12, 13 şi 14 sumele de 6000, 23,000 şi 177,000 fl. pentru clădirea drumurilor Teaca-Vinţul-de-jos-Sebeşul-săsesc şi Apahida-Reghin, fiindcă a fost convins, că drumurile acestea sunt neîncunjurat de lipsă. Drept aceea nu înţeleg, nu pot înţelege motivele, cari au îndemnat comisiunea financiară să propună ştergerea acestor sume. Ba având în vedere, că comisiunea financiară declară, că în anul acesta numai acelea drumuri sunt de făcut, cari sunt neîncunjurat de lipsă, trebue să cred, că n'a fost pe deplin informată despre starea deplorabilă şi despre importanţa, mai ales a drumului Apahida-Reghin, pentrucă în caz contrar, ori că nu propuneà ştergerea, ori dacă o propuneà, nu ar fi stabilit principiul de sus.

*) Din „*Albina*“, anul 1870, Nrul 90.

www.dacoromanica.ro

Conced, că mai sunt drumuri în ţară, cari trebuesc să fie făcute fără amânare. Dar dacă numărăm între acestea drumul Pesta-Vaţ, atunci drumul Apahida-Reghin nu numai că e necesar, dar chiar cel mai necesar. In scopul motivărei acestei afirmări, permită-mi onorata casa să fac o paralelă între aceste două drumuri.

Pesta are legătură cu Vaţul pe apă şi cu trenul. Dacă vreau să merg dela Pesta la Vaţ, plătesc pe apă 20 cr. de milă, iar cu trenul 30 cr. Iar dacă vreau să merg dela Apahida la Reghin, plătesc de milă 2 fl., adecă aproape de opt ori atâta, cât plătesc dela Pesta la Vaţ. Dacă am marfă de dus dela Pesta la Vaţ, plătesc pentru ea de milă $^{3}/_{4}$ cruceri pe apă şi $^{6}/_{4}$ cruceri cu trenul. Iar dacă dela Apahida la Reghin am să duc marfă, plătesc de milă 20 cr., adecă de 15, respective de 26 de ori mai mult, cât plătesc dela Pesta la Vaţ. Diferinţa aceasta are apoi de urmare, că pe când în regiuni cu drumuri bune, cu comunicaţie pe apă ori cu trenul, pământurile arătoare şi fânaţele, taxate la 7—8 fl. venite după un jughăr catastral, se dau în arândă cu 8—9 fl. jughărul, pământ de aceeaş calitate de pe lângă drumul Apahida-Reghin nu se poate da în arândă decât cu 3—4 fl. jughărul. E o deosebire aceasta, pe care casa trebue să o aibă în vedere.

Dar mai este o împrejurare, care pledează pentru drumul acesta: importanţa lui regnicolară. Nu numai în interesul ţinutului aceluia e necesar drumul acesta, ci mai ales în interesul poporaţiunei dela munte. Pentrucă ţinutul acesta, în urma productivităţii sale, e chemat să provadă cea mai mare parte a Ardealului cu cereale, şi dacă drumul acesta e în stare bună, sigur că poporaţiunea dela munte îşi procură cu mult mai ieftin mijloacele de traiu. Motivele acestea au îndemnat dieta ardeleană dela 1812, ca să decreteze facerea acestui drum pe cheltuelile ţării. Şi tot motivele acestea au îndemnat pe deputaţii din Ardeal să roage pe domnul ministru de comunicaţiune şi lucrări publice, să treacă în budget drumul acesta.

Dar abstrăgând dela toate acestea, onorată cameră, drumul acesta aduce în legătură cu linia ferată clujană acea parte a Ardealului, care plăteşte a treia parte din darea de pământ a Ardealului. Şi dacă doriţi, ca şi în viitor să o plătească, trebue să vă îngrijiţi de mijloace de comunicaţiune, ca să nu fie ţinutul necezitat să dee cerealele şi productele pe nimica.

www.dacoromanica.ro

Premiţând acestea, îmi iau voe a înaintà modificare în privinţa aceasta, şi rog onorata casă şi o iee în considerare». (Notarul ceteşte propunerea. In ea se cere votarea unei sume de 736,000 fl. pentru facerea drumului de ţară Teaca-Vinţul-de-jos-Sebeşul-săsesc şi Apahida-Reghin).

Propunerea nu s'a primit.

Interpelarea deputatului Sigismund Borlea.

În şedinţa din 5 Februarie 1870 deputatul român *Sigismund Borlea* a adresat ministrului de finanţe următoarea interpelare:

«Onorată casă! Când s'a format ministeriul unguresc, toţi locuitorii ţării erau pătrunşi de speranţa, că dările cele mari, cari ameninţă ţara cu sguduiri, vor fi uşurate. Speranţa aceasta însă până astăzi nu a fost realizată, şi după mersul lucrurilor eu nici nu cred, că sub actualul guvern se va puteà realizà, nu pentrucă guvernul nu ar dorì-o aceasta, ci pentrucă nu îi stă în putinţă să facă lucrul acesta. Dar aceea, aşa cred, zace în puterea guvernului să facă, ca încassarea dărilor să nu se efectuiască în mod cu mult mai vătămător decât sub guvernul atât de multeori condamnat al erei absolutistice, cauzându-se prin aceasta numai amărăciune ţării. Pentrucă ştim, onorată casă, că precum dările directe, aşa şi cele indirecte, se încassează din partea unor organe ale guvernului cu mult mai mare şicanare pentru locuitorii ţării decât sub sistemul lui Bach. Pentrucă toţi ştim, că dupăce a ajuns ţara în situaţia tristă, că darea nu mai puteà fi încassată decât prin execuţie, sub guvernul absolutistic aşa erà obiceiul, că restanţierii primeau admonieri în scris, în cari erau provocaţi să-şi plătească restanţele de dare în 14 zile, căci în caz contrar vor fi încassate dela ei prin execuţie. Cu privire la percentualităţi au primit apoi provocări de plătire, în cari se spuneà, că suma numită în ele este să se plătească în 30 de zile, căci în caz contrar se încassează prin execuţiune. Dacă în cursul acestor 30 de zile afacerea a fost apelată, execuţia a fost făcută pendentă dela deciziunea forului superior şi dela datarea acesteia în alte 30 zile s'a efeptuit execuţiunea. Va să zică, dupăce s'a pronunţat autoritatea superioară. Acum însă, aşa numiţii comisari reg. ung. pentru încassarea dării se prezentează la respectivul, şi fără a-l mai admonià

www.dacoromanica.ro

în scris, sau a-l provocà pe altă cale să plătească, îi pun averea sub secvestru, cu provocarea să plătească în 48 de oare, căci altcum se vinde ce e secvestrat. La dările indirecte merge lucrul şi mai frumos, fiindcă provocarea de plătire nici nu se trimite respectivului, nu-i spune nime că e dator cu ceva, ci vine la el aşa un fel de paşă mic, arată omului o scrisoare în care stă, că oficiul de dare îi cere suma cutare ori cutare, şi dânsul e încredinţat cu încassarea. Deci în 48 de oare să plătească, căci altcum i-se vinde tot ce are. Iar dacă respectivul spune, că nu e dator, şi întreabă, că dupăce n'a primit nici odată provocare de plătire, oficiul de dare de unde şi cum îl scoate datornic, exmisul răspunde, că asta el nu o ştie, pe el nu-l priveşte, omul să plătească numai!

De acestea şi asemenea cazuri sunt multe în ţară, procedura e generală, din ce se poate deduce, că autorităţilor supreme financiare li s'au dat astfel de îndrumări, ca să adune bani fără nici o cruţare şi fară nici o considerare, pe orice cale şi prin orice mijloace. Iar dupăce cu ocaziunea unei interpelări de asemenea natură am auzit spunându-se în casă, că în general nu se poate păşì cu plângere, ci trebue înşirat cazul concret, pentruca răul să fie sanat, vin să împlinesc dorinţa aceasta şi să conving pe onoratul guvern, că astfel de plângeri întru adevăr există. Vin să expun un caz concret.

Nu de mult s'a prezentat la cassierul comitatului Zarand, — nu la cassierul regesc, — un astfel de comisar încassator de dare, prezentându-i o scrisoare dela oficiul de dare din Hălmagiu, în care e îndrumat să încasseze dela respectivul suma de 60 fl. ca percentualitate. Cassierul respectiv, care nu primise nici odată provocare de plătire, nu s'a recunoscut dator şi a provocat pe comisarul, să-i spună pentruce e dator? Iar executorul de dare i-a răspuns, că nu ştie, şi că are numai porunca să încasseze suma în 48 de oare şi să o ducă la Hălmagiu. Intre paranteze fie spus, drumul la Hălmagiu e de regulă de jumătate zi, iar când e drumul rău de o zi întreagă.

Acum de curând apoi a venit în comuna Secusigiu din comitatul Timişului un comisar de dare cu deplină putere, numele lui e Lazici, şi citând la şcoală pe preotul gr.-oriental i-a poruncit, ca în 48 de oare să plătească 200 fl. în aşanumitul *echivalent*. Preotul acesta dela 1868 nu a primit provocare dela nime să plătească darea aceasta, şi i-a spus respectivului, că nu

www.dacoromanica.ro

a fost provocat să plătească, nu ştie să fie dator, şi l-a rugat sa fie bun şi să-i dee termin de 14 zile, dar comisarul i-a răspuns, că nu se poate, şi că îi va vinde tot ce are, până nu încassează suma întreagă.

In vara trecută s'a prezentat tocmai în cancelaria mea oficioasă un astfel de comisar, îi ştiu şi numele, se numeà Suhajda, şi mi-a arătat o scrisoare dela oficiul de dare din Hălmagiu, în care erà provocat, să încasseze dela mine câţiva fiorini, ca percentualitate. Eu n'am fost primit niciodată provocare de plătire, şi astfel nu ştiam, că pentruce sunt dator? Am întrebat deci pe dl executor, să-mi spună cel puţin, că de unde vine datoria mea, dar el mi-a răspuns, că dacă eu nu ştiu, nici el nu ştie. El are numai porunca să încasseze suma. Ce puteam să fac alta, decât să-l rog, să sisteze execuţia, cel puţin până atunci, până voiu primì deslușiri în privinţa aceasta dela oficiul de dare. Nu ştiu, dacă a fost învoit executorul acela, ori apoi a înţeles, că a greşit locul, fiindcă în cancelaria comitatensă n'are ce să secvestreze dela mine, dupăce obiectele din cancelarie sunt toate ale comitatului, — destul însă că executorul a sistat execuţia, şi eu am recercat în scris oficiul de dare din Hălmagiu, să-mi dee deslușire pentruce sunt dator, căci eu nu ştiu să fiu dator. A trecut jumătate de an de atunci, dar răspuns nu am primit nici până astăzi, că într'adevăr sunt dator cu aceea pentruce aveam să fiu secvestrat, ori apoi erà să se facă secvestrarea pentru o a treia persoană?

Onorată casă! Aşa cred, că aceeace am spus acum, s'a întâmplat tot cu oameni cari ştiu cetì şi scrie. Iar dacă domnii executori de dare, şi respective organele financiare se poartă atâta de fără cruţare, a-şi puteà spune în mod ilegal, faţă de această clasă a poporului, nu mai încape nici o îndoială, că faţă de poporul neştiutor de carte nu se vor purtà cu nimica mai cruţător. Şi sunt convins, că n'am spus nimica nou, pentrucă plângerile acestea sunt generale în ţară, şi chiar dacă a-şi continuà, n'aş spune nimica nou, pentrucă aproape fiecare ar ştì să spună astfel de lucruri. Nu vreau deci să plictisesc casa mai departe, şi nu-mi rămâne alta, decât să adreses domnului ministru de finanţe următoarea interpelare». (Să auzim!)

Notarul (ceteşte): «Are cunoştinţă domnul ministru de finanţe despre aceea, că unele organe financiare, la încassarea dărilor directe şi indirecte, cu delăturarea ordonanţelor în vi-

www.dacoromanica.ro

goare şi a formalităţilor necesare, năcăjesc poporul, anume, încassează restanţele de dare directă fără a provocă mai întâi pe respectivii restanţieri în scris, sau pe altă cale potrivită, iar dările indirecte, respective percentualităţile, tot pe calea executărei le încassează, fără a trimite întâi respectivilor provocare de plătire? Şi dacă are, făcut-a ceva, luat-a dispoziţiuni pentru sistarea acestei proceduri volnice? Iară dacă n'a luat şi dacă ţine de corectă procedura, pe ce-şi bazează procedura aceasta menită să tortureze poporul?

Dacă însă nu are cunoştinţă, dupăce e fapt, că pe multe locuri organele financiare au datina să încasseze restanţele de dare cu şicanarea şi amărîrea poporului, în modul descris în primul punct al interpelării mele: aplecat e a sistà această procedură contrară ordinaţiunilor şi menită să păgubească poporul, prin dispoziţiuni grabnice şi energice, iar pe funcţionarii cari au procedat în contra legii a-i pedepsì cu asprime»?

Prezidentul enunţă, că interpelarea va fi comunicată ministrului respectiv.

Budgetul ministrului de interne.

În şedinţa din 8 Februarie 1870 la discuţia asupra budgetului ministrului de interne a vorbit deputatul român *Lazar Ionescu* următoarele:

«Onorată casă! Când îmi iau voe a-mi face observările la budgetul domnului ministru de interne, aflător în discuţie, nu pot să nu-mi precizez punctul de vedere, pe care-l acceptez eu la votarea budgetului de stat. Cu plăcere contribui la votarea tuturor cheltuielilor indispensabile, pentruca ţara să fie guvernată în regulă, şi pentruca scopul de stat să fie atins. Dar tocmai din acest motiv, pentrucă stau pe acest punct de vedere, şi pentrucă, după părerea mea, nu numai pentru aceea votăm guvernului responsabil cheltuielile cerute, pentruca pe calea aceasta singur să guverneze, ci mai ales pentruca guvernarea sa să fie corectă şi dreaptă, şi pentruca ministeriul să servească în interesul fiecărei naţionalităţi, zic, tocmai pentru aceasta sper, onorată casă, că nime nu-mi va atribuì de nemodestie, şi nici dnul ministru de interne nu se va supără că eu, cu ocaziunea aceasta, când dânsul doreşte să-i fie votate cheltuielile necesare pe un an pentru guvernarea internă a ţării, vin să-mi expun părerile într'o

www.dacoromanica.ro

chestie, care mă interesează mai ales pe mine, ca deputat de naţionalitate nemaghiară, adecă în chestia de naţionalităţi, care, după părerea mea, oricât de ascuţită ar fi, prin o procedură dreaptă şi echitabilă a guvernului în privinţa aceasta mult ar puteà să peardă din ascuţişul ce-l are.

Aşa cred, onorată casă, că nu e nime între noi, care să nege, că chestia de naţionalităţi n'ar aparţineà cercului de competenţă a ministrului de interne. Tocmai de aceea, nu poate negà nime nici aceea, că discutarea în general a chestiei e la loc cu ocaziunea aceasta. Din motivul acesta cu părere de rău trebue să declar, că toate speranţele şi aşteptările noastre, nutrite până acuma în privinţa aceasta, cel puţin pentru mine, au dispărut, pentrucă peste tot nu văd ajuns scopul stabilit prin lege tocmai în chestia de naţionalităţi, şi pot să afirm şi să declar pe faţă, că dacă s'a negles ceva cu privire la guvernarea internă, s'a întâmplat mai ales în direcţia aceasta, şi încă durere, în măsură atât de mare, încât cei cu speranţele cele mai mari, între cari mă număr şi pe mine, încep a se îndoì, că se va puteà desvoltà în privinţa aceasta o vreme mai prielnică. (Să auzim).

Onorată casă! Făcând declaraţia aceasta generală, nu înţeleg rezolvarea chestiei de naţionalitate în sensul cum în sesiunea trecută parlamentară au propus amicii mei şi consoţii de principii, pentrucă după părerea mea, în forma aceasta chestia nu poate fi discutată cu ocaziunea desbaterii budgetului, (aprobări) şi pentrucă domnul ministru de interne, pe lângă toată bunăvoinţa, poate că o rezolvare mai cu succes a chestiei nu poate să dee nici din consideraţie faţă de partidul său propriu. Eu la locul acesta deci mă restrâng la faptele, cari aparţin în sens strict cercului de competenţă a ministrului de interne, şi pentru a căror realizare legile dau o îndreptăţire oarecare naţionalităţilor, cari în patria aceasta trăesc şi există, pe lângă toată numerotarea efectuită în anul acesta. (Ilaritate. Voci: Să auzim!)

O ştie fiecare, că dieta trecută a creat o aşa numită lege de naţionalităţi, (Voci: Cum să nu ştim?) despre care lege se spune în lumea largă, că prin ea s'a dat naţionalităţilor întreaga îndreptăţire, care pe lângă conservarea statului şi conducerea sigură a ţării, a guvernării, a putut să li-se dee. Conced această presupunere, cu toate că sunt de altă părere. Dar să vedem, ce a făcut domnul ministru de interne în privinţa aceasta? După părerea mea nimica, ori cel puţin cu mult mai puţin decât au

www.dacoromanica.ro

făcut atât de mult condamnatele guverne ale sistemelor din trecut. (Mişcare. Sgomot. O voce: Da, acelea au agitat naţionalităţile între olaltă!) Când fac paralela şi asemănarea aceasta, nu o fac nici pe departe cu intenţiunea, de a preamări procedura şi sistemul guvernelor căzute din trecut, fiindcă convingerea mea politică e aceea, că mai bucuros sufer întrucâtva apăsarea pretensiunilor naţionaliste, numai dacă ştiu, că prin aceasta, cu preţul acesta, e asigurată constituţia patriei acesteia. (Aprobări vii). Dar cu toate acestea, sunt silit a atrage atenţiunea înaltului guvern, şi mai ales a domnului ministru de interne, asupra faptului, că nu face politica cea mai bună atunci, când deoparte dă loc anumitelor nedumeriri, că adecă nu se lasă să fie condus de principiile dătătoare de directivă, cari se nasc din spiritul democratic şi liberal al legilor dela 48, iar de altă parte face naţionalităţilor din patrie posibilă şi necesară comparaţia între sistemele din trecut şi cel de acuma, şi anume, în detrimentul acestui din urmă.

Nu vreau, onorată casă, să desvolt pe larg păreri generale, şi îmi iau voe, spre apărarea lor, să mă bag în unele detailuri. Legea de naţionalităţi ar garantà întrucâtva întrebuinţarea limbei la forurile mai de jos ale administraţiei. Întreb însă, ce a făcut guvernul în privinţa aceasta? Nimica! Ba permite, ca să fie delăturate naţionalităţile şi de pe terenul pe care l-au fost ocupat pe vremea de mai nainte de a există guvernul constituţional. Se poate, că onoratul guvern va zice, că există autonomie, şi dacă s'a întâmplat greşală ori vătămare, ea poate să privească numai autoritatea comitatensă. Onorată casă! Nici n'am voit eu să ridic de-adreptul acuza, dacă peste tot poate fi acuzat guvernul în privinţa aceasta. Dar mă tem, că dacă va fi luată şi autonomia (comitatelor), şi durere, sunt prospecte că se va face şi lucrul acesta, atunci tocmai din partea guvernului nu se va face nimica în privinţa aceasta, cum nu se face acum din partea municipiilor, şi tare mă tem, că cu ocaziunea organizării, municipiile vor fi arondate în mod cu mult mai maşter pentru naţionalităţi, decât cum sunt acuma.

Mai departe, §-ul 27 din legea de naţionalităţi le pune în vedere naţionalităţilor, că în anumite posturi se vor aşezà persoane meritate şi potrivite şi din sinul lor. Eu mărturisesc, onorată casă, că mare pond nu pun pe favorul acesta, pentrucă înaintarea naţiunii mele nu o caut în împărţirea de slujbe, ci în

www.dacoromanica.ro

mulţămirea ei, fiindcă numai aşa poate fi înţelegere în ţară, în patria aceasta. (Aprobări). Dar cu toate acestea, îi iau în nume de rău guvernului, că atunci, când este lege, şi legea dă garanţă naţionalităţilor în privinţa aceasta, manifestă o tratare mai vitregă decât guvernele din trecut. A-şi puteà să mă provoc la exemple, că pe atunci în fruntea comitatelor şi a districtelor au stat comiţi supremi şi căpitani de naţionalitate nemaghiară, iar acum locurile lor sunt parte neîndeplinite, parte ocupate de astfel de indivizi, cari cred, că guvernarea stă în aceea, să se prezinte pentru salarul de 4000 fl. de patru ori în an la şedinţe. Ba sunt şi astfel de comitate, cari sunt guvernate de către comitele suprem din alt comitat vecin, pe când din budget aşa văd, că şi pentru unul şi pentru celalalt comite suprem e fixat salariul. (Voci: Sătmar şi Chior!) Se poate, onorată casă, că o astfel de guvernare e salutară pentru guvern, pentru domnul ministru de interne, dar că ea nu produce mulţămire în comitatul respectiv, e lucru care nu poate fi tras la îndoială de nime. (Aprobări). Nu se poate trage la îndoială, cu atât mai vârtos, că dupăcum ştiu, locuitorii naţionalişti respectivi din aceste municipii s'au adresat în număr mare cu rugare către domnul ministru, ba ştiu pozitiv, că comitatul Aradului a înaintat guvernului rugare, provăzută cu 6—7 mii de subscrieri, pentru un comite suprem de naţionalitate română, dar de vre-o şase luni, de când a fost dată, guvernul nu a învrednicit-o de răspuns nici până astăzi.

Dar cum am mai spus, pe slujbe, pe dignităţi, eu nu pun mare pond. Dar nici respectivii petenţi n'au pus mare pond, pentrucă ei nu au cerut persoană, ci respectarea principiului. Pentrucă dacă le este garantat în lege dreptul acesta, cu tot dreptul pot pretinde, ca guvernul să nu-i despoaie de dreptul lor.

După toate acestea, onorată casă, dupăcum am spus şi la începutul vorbirii mele, nu vreau să fac greutăţi votării acestui budget, sunt gata să-l votez întregului guvern responsabil, şi îl votez, chiar şi al domnului ministru de interne, în speranţa, că cel puţin de acum înainte va aveà în vedere, că în patria aceasta nu există numai naţiune maghiară, ci există şi naţionalităţi mai multe, în interesul cărora încă trebue să guverneze».

*

În şedinţa din 9 Februarie 1870 a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! N'aveam intenţiunea să vorbesc cu ocaziunea aceasta la obiect, şi nici nu vorbeam, dacă deputatul Zeyk Károly, care e totodată secretar de stat în ministerul de interne, n'ar fi prezentat pe Românii din Ardeal ca duşmani ai Maghiarilor. (*Zeyk*: Nici cu un cuvânt n'am spus aceasta!) Dar pe ei i-ai înţeles! În contra unei astfel de însinuări am stricta datorinţă să protestez şi să declar, că Românii niciodată n'au fost duşmani ai Maghiarilor, nu sunt nici astăzi şi nu vor fi nici odată. Românii sunt duşmani ai sistemului actual şi ai procedurii guvernului. (Aprobări). Şi cum procedează guvernul în Ardeal? Ni-a arătat cazul din Tofăleu. Ai procedurii acesteia sunt duşmani Românii! Cum e printre ei justiţia, administraţia? Cu mult mai rea decât în Ungaria, cu toatecă nici aici nu e tocmai bună, şi cu mult mai rea decât sub Nemţi. Ai procedurii acesteia sunt duşmani Românii! Şi pentruce? Pentrucă tocmai guvernul nu respectează legea. În sesiunea trecută a fost adusă legea de naţionalităţi, care zice într'un paragraf, că în comitatele, scaunele şi districtele în cari vre-o naţionalitate oarecare e în majoritate, majoritatea acestei naţionalităţi va fi luată în considerare la numirea comiţilor supremi, iar legea aceasta guvernul nu a respectat-o.

Şi n'a respectat prin organele sale nici dispoziţia aceea a legii, că la rugările petenţilor răspunsul să se dee în limba petenţilor. Factorii dela administraţia financiară dau provocări particularilor şi acestia înaintează recurs în contra lor, şi dacă recursurile sunt compuse româneşte, sau chiar nemţeşte, vin raspinse din partea funcţionarilor financiari, pentrucă nu sunt înaintate în limba maghiară. Am văzut o rugare românească, care a fost respinsă, pentrucă erà compusă în limba românească. Am văzut o rugare nemţască, care tot pentrucă a fost făcută nemţeşte şi nu ungureşte, a fost respinsă.

Aşa dară, când guvernul astfel procedează, în Ardeal şi aici în Ungaria, guvernul e duşman al Românilor, iar nu Românii ai Maghiarilor. M'am simţit îndatorat să le spun acestea domnului secretar de stat». (Aprobări).

Zeyk Károly răspunde, că a vorbit în general şi pe Români nu i-a numit.

La cuvântul deputatul român *Sigismund Borlea* şi vorbeşte următoarele:

www.dacoromanica.ro

«In sesiunea trecută aşa erà obiceiul, că de câteori vorbeà un deputat naţionalist, se sculà careva din partea ceealaltă, nu pentru a combate, ci de regulă pentru a suspiţionà. Obiceiul acesta, cel puţin până acuma, nu l-am experiat în sesiunea actuală. Dar acum domnul deputat şi secretar de stat Zeyk păşeste cu o nouă doctrină, şi află de bine a apărà greşelile şi poticnirile guvernului cu suspiţionarea Românilor în general, deci cu suspiţionarea unei naţiuni întregi. Se poate, că domnul deputat şi secretar de stat crede, că aceasta e foarte salutar pentru ţară, ceeace însă eu trebue să neg în mod categoric.

Suspiţionarea aceasta e de altcum o armă atât de veche, atât de tocită, o marfă atât de învechită, (ilaritate) încât după părerea mea nime nu o mai admiră, ca cine ştie ce lucru nou şi special. Eu consider suspiţionarea domnului deputat şi secretar de stat, făcută acuma, ca fapta giuvaergiului, care printre scumpeturile sale din galantar ar pune şi o păreche de cisme rupte. (Ilaritate.) Nu neg, că cismele rupte nu ar aveà admiratori, mai ales în clasele de jos ale poporului, dar nici acestia nu vor admirà cismele, pentrucă ar fi obiecte noi şi până acì ne mai văzute, ci pentruca să facă din proprietarul prăvăliei obiect de batjocură. (Ilaritate).

Ce se ţine de budget, mărturisesc, că dacă ar depinde dela mine votarea budgetului ministrului de interne, după cum nu depinde, i l-aş votà numai în cazul, dacă mă asigură întâi, că va fi mai drept şi mai echitabil faţă de naţionalităţile nemaghiare decât până acuma. Pentrucă de când există guvern maghiar, am experiat şi am simţit multă nedreptate şi inechitate. A-şi puteà să înşir multe gravamine, dar dupăce veţi puteà zice, că nu aparţine aici înşirárea lor, şi dupăce şi de altcum au fost înşirate de doi condeputaţi antevorbitori, — eu numai o rugare adresez domnului ministru: binevoiască a fi mai cu multă dreptate şi echitate faţă de naţiunile nemaghiare (Voci: Naţionalităţi!) faţă de naţionalităţile nemaghiare, ca pe viitor să fim puşi şi noi în poziţia de a puteà votà budgetul din toată inima». (Aprobări).

*

În şedinţa din 10 Februarie 1870, tot la discuţia asupra budgetului, a vorbit deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Vreau numai la observarea nemotivată a domnului deputat Tóth Vilmos, că comitatele nu au obiceiul să-şi motiveze din destul budgetele, să răspund pe scurt, că foarte bine erà, dacă dl secretar de stat spuneà şi aceea, că ministeriul din cari motive le reduce, ştergând fără nici o motivare aceea ce vrea şi cât vrea? Dacă doriţi, pot să vă spun un caz concret. (Să auzim!) De trei ani s'a arătat în fiecare an, că în comitatul meu, în casa comitatensă, ploauă. A fost alăturat planul inginerului. Comitatul a cerut o sumă anumită pentru reparare în fiecare an, dar ministeriul a răspuns totdeauna, că atâta nu se poate da comitatului acestuia, ci numai atâta. De trei ani ploauă în casa comitatului! Şi anume, numai din motivul, că atunci când noi am cerut 600 fl. şi am motivat, că atâta ne trebue, ministeriul ne-a dat numai jumătate.

Dar vă mai spun un caz. (Voci: O nimica!) Fireşte că e nimica, dupăce aici în Budapesta nu ploauă în casa ministeriului. (Aprobări). Aşa dară să spun alt caz. Cu privire la îmbrăcămintea servitorilor comitatenzi, comitatele îşi motivează budgetele cu alăturarea preţ-curentelor dela comercianţi, croitori, crâşmari, etc. din cari se vede, cari sunt preţurile şi cât costă îmbrăcămintea cutare şi cutare. Se trimite ministeriului şi ministeriul răspunde, că pentru o căciulă de paradă de ex. nu se poate da decât numai 1 fl. 20 cr. De unde să cumpăr eu acum o căciulă de paradă cu 1 fl. 20 cr.? (Aşa e! Nici noi nu o putem face cu atâta! Ilaritate). S'a spus, că la unele comitate se fac economii, rămân excedente. De ce? Am să explic lucrul. Pentrucă nu li s'a dat suma pe care au cerut-o comitatele, şi astfel intreprinderile şi lucrările mai mari nu le-au putut săvârşi cu bani mai puţini, ci s'au lăsat de ele şi rămânând neisprăvite lucrările, au rămas economizaţi banii încuviinţaţi pentru ele. Pe unele locuri comitatul aşa îşi ajută, că dacă ajunge în vacanţă vre-un post de funcţionar, îl lasă cu anii neocupat, spre dauna şi vătămarea poporului, pentruca plata lui să poată fi întrebuinţată altundeva.

Acestea sunt fapte. Domnul secretar de stat Tóth Vilmos să dee în urma lor şi se va convinge, că aşa e. Şi se poate convinge foarte uşor, dupăce câte un exemplar din budgetele comitatelor se află depuse la minister».

Tot în şedinţa aceasta a vorbit deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Când la anul 1860 se ţineau consfătuiri la Viena, că monarhia austriacă să fie reformată şi să se introducă sisteme noue, am avut ocaziunea de câteva ori să privesc de după culise, fiindcă eram şi eu acolo, şi am văzut, că argumentul dignitarilor, cari reprezentau interesele maghiare la curte, a fost acela, că administraţia după sistemul lui Bach, şi peste tot sistemul austriac, e peste măsură de scump, şi s'a mai adaos, că după noul sistem se va purtà de grije, ca dignitarii, şi mai ales guvernatorii comitatelor, să fie numiţi dintre nobilii, cari, deşi nu gratis de tot, să-şi ocupe slujbele pentru o plată foarte mică. Acesta a fost argumentul principal. Şi ce vedem? Aceea, că întru adevăr, din clasa nobililor sunt luaţi toţi funcţionarii, dar nu cu salare mai mici, ci mai mari de cum erau ele sub administraţia lui Bach. De aceea, eu mă alătur la propunerea condeputatului Irányi. Ştiu eu bine, că comiţii supremi sunt datori să iee parte la desbaterile casei de sus, şi încă fără diurne, dar ştiu şi aceea, că tocmai în urmarea poziţiei acesteia şi a poziţiei lor la comitat au mare influenţă asupra tuturor lucrurilor din ţară. Şi tocmai pentrucă influenţa aceasta o consacră foarte des clasei lor, cred, că nu e just, ca ţara să-i plătească bine şi se mai aibă în vedere şi favorurile lor de clasă. Eu sprijinesc deci propunerea şi cred, că şi dacă se vor reduce salarele acestea, se vor aflà totuş bărbaţi cu vază şi patrioţi, cari vor primì cu plăcere posturile. Totodată îmi iau voe a atrage atenţiunea onoratei case asupra împrejurării, că comitatul Zarandului nu e trecut bine în conspect cu un teritor de 25 mile pătrate, pentrucă teritorul său e cu mult mai mare. Comitatul Zarandului numai sub sistemul lui Bach a fost aşa de mic, când un cerc a fost alăturat la alt comitat, dar acum e cu mult mai mare».

În chestia salarelor comiţilor supremi vorbeşte în şedinţa aceasta şi deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Onorată casă! Nu aflu de motivată votarea salarelor mari pe seama comiţilor supremi, nici cu argumentul reprezentării, nici din punctul de vedere al raporturilor locale. Epoca reprezentărilor a trecut, a trebuit să dispară. Eu a-şi voì să văd în comitele suprem pe primul funcţionar al comitatului, dar, durere, acuma nu e aşa, pentrucă văd în comitele suprem o ilustritate bine plătită, pentrucă se consacră principiului «dolce far niente». (Sgomot). Cu privire la raporturile locale apoi nu

www.dacoromanica.ro

împărtăşesc părerile greşite ale consoţilor mei, că într'un comitat e mai scumpă vieaţa decât în altul. Luată în vedere poziţia, după părerea mea, comitele suprem se află pe o treaptă cu deputatul. Şi dacă deputatul trebue să se mulţămească cu 2235 fl., cu bani de cuartir cu tot, în Pesta, unde scumpetea şi-a ajuns culmea mai tare decât ori unde în ţară, trebue să se mulţămească şi comitele suprem, şi de ce să nu se mulţămească, cu 3000 fl. în provinţă, unde totuş nu e scumpetea aşa de mare? Eu deci, onorată casă, nu vreau să înşir de nou motivele pe cari şi eu le împărtăşesc, ci din aceste două principii înşirate sprijinesc propunerea condeputatului Irányi, cu adaosul, ca salarul să fie 3000 fl., egal deci pretutindenea».

Subvenţionarea teatrului maghiar.

Tot în şedinţa aceasta a vorbit în chestia subvenţionării teatrului naţional maghiar deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Cu toatecă aşanumita lege de naţionalităţi, adusă la 1868, în care s'a făcut încercarea rezolvării chestiei mari de naţionalitate, dar după părerea mea nu a succes de loc, spune clar, fireşte, pe hârtie, că în ţară există numai o naţiune, adecă naţiunea ungară, dacă aruncăm privirea, fie asupra salei acesteia, fie asupra ţării întregi, vedem că mai sunt şi alte naţiuni. Dacă deci guvernul a voit să dea dotaţie anuală pe seama teatrului naţional maghiar din darea poporului, aşa cred, că din punctul de vedere al dreptăţii şi al echităţii, nu numai teatrul maghiar, ci teatrele tuturor naţiunilor, respective fondurile acestora trebuiau împărtăşite de ajutor anual. Şi dacă în budgetul de faţă vedeam trecut şi efectuit principiul acesta, nu-mi ridicam cuvântul. Dar dupăce vedem, cum spuneam, că guvernul voeşte să subvenţioneze din dările încassate dela toţi locuitorii ţării numai teatrul maghiar, aflu de necesar să fac în privinţa aceasta observarea, că după dreptate ar trebui să fie ajutorate teatrele ori fondurile de teatru ale tuturor naţiunilor, ori apoi nici unul. Deoparte pe baza acestora, de altă parte, fiindcă după cea mai nouă politică culturală guvernul are să sprijinească arta, nu în mod direct, ci în mod indirect, dacă voeşte ca arta să fie liberă şi să înflorească, adecă să-i pregătească drumul, delăturând pedecile din calea ei, căci fără îndoială

www.dacoromanica.ro

e, că cel împărtăşit de subvenţie e pus sub tutelă, iar a fi sub tutelă înseamnă atâta, cât a nu avea cel de sub tutelă putere de vieaţă, şi prin urmare a fi despoiat de libertate şi independenţă: zic în urma tuturor acestora, că guvernul, subvenţionând teatrul maghiar, îi răpeşte libertatea şi îl subordonează sie-şi, căci doară şi vechea zicătoare latină ne spune, că «Qui praemium accipit, libertatem perdit», şi ştim, că scriitorii şi artiştii cei mari din vechime, nu în urma subvenţiilor dela guvern au devenit mari, ci din puterea proprie, în urma spiritului şi a libertăţii lor, pe care, dacă n'au avut-o în patrie, au trecut în alte ţari. Şi aceeace au făcut şi fac singuratici, se potriveşte şi la instituţiuni. Nu subvenţie trebue dată artei, domnilor, ci libertate! Libertate trebue dată artei, literaturei şi tuturor naţiunilor din ţară. (Sgomot). Şi atunci va înflori arta, literatura şi ţara, şi toţi vor fi fericiţi şi mulţămiţi. Prin urmare, eu nu fac propunerea făcută în 1868 de un deputat naţionalist, dar căzută, ca să fie subvenţionate toate teatrele, respective fondurile de teatru ale tuturor naţiunilor, ci fac propunerea, pe care a făcut-o în anul trecut, 1868, domnul deputat Deák Ferencz, anume, că suma din rubrica aceasta, cu 62,000 fl. să fie ştearsă. Dau propunerea în scris». (Notarul ceteşte). «Să se şteargă şi elimineze suma de 62,000 fl. trecută sub punctul 10 la rubrica subvenţionarea teatrului naţional».

Deputatul *Eugen Cucu* se roagă, ca fiind timpul înaintat, să-şi rostească vorbirea în şedinţa următoare. Se acordă cererea.

Teatru naţional român.

În şedinţa din 11 Februarie 1870 se continuă discuţia asupra subvenţionării teatrului naţional maghiar. Vorbeşte deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Domnule prezident! Eu m'am înscris la cuvânt pentru discuţia specială. (Sgomot). Pentrucă în general şi eu sprijinesc propunerea, ca suma preliminată pentru ajutorarea teatrului naţional să se şteargă. Dar fiindcă ştiu, că textul comisiunii centrale va fi primit, a-şi cere voe să prezint onoratei case o moţiune, de cuprinsul, că să fie luată ca poziţie nouă, a cincia, suma de 200,000 fl. pentru înfiinţarea unui teatru naţional român. (Sgomot).

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Eu aşa cred, că chemarea guvernului şi chemarea dietei nu e aceea, de a cultivà, ori de a lăsà să fie cultivată o naţiune pe cheltuială şi în detrimentul celoralalte naţiuni din ţară, şi că iarăş interesul guvernului şi interesul ţării este, ca să fie promovată deopotrivă cultivarea şi înaintarea tuturor naţiunilor din ţară. Dacă există numai o naţiune în ţară, aceasta chiar şi numai în urma dreptului că există poate pretinde, ca existenţa ei să fie recunoscută, conservată şi asigurată, în toată privinţa, deci şi în privinţa culturală. Aşa cred, că motivul acesta e destul, pentruca propunerea mea să fie sprijinită şi acceptată.

Dar nu pot să nu amintesc şi aceea, că dupăce şi naţionalităţile din ţară, mai ales naţiunea română, e îngreunată cu dare pentru conservarea şi ajutorarea instituţiunilor ridicate în interes specific maghiar, e nu numai cu drept şi echitabil, dar chiar de pretins, ca din dările ţării să se voteze o anumită sumă şi pentru cultivarea naţiunii române.

Ve-ţi zice, dupăcum am auzit deja zicàndu-se la spatele mele, că dupăce teatru naţional român nu există, nu i-se poate votà ajutor. Prima afirmare e bună, nu însă a doua. Pentrucă dacă nu există încă teatru naţional român, există naţiunea română, care ţine de necesară ridicarea, conservarea şi asigurarea acestei instituţiuni. Nici academia maghiară de ştiinţe nu a existat când s'au făcut oferte pentru întemeierea ei! Nici azilul de honvezi nu există astăzi, când se adună bani pentru a fi înfiinţat. Se poate spune din acest motiv, că pentru conservarea, ori înfiinţarea acestor instituţiuni dieta nu poate să voteze nici o sumă de bani?

Eu cred că nu. Ce e just deci pentru unul, trebue să fie drept pentru altul. Quod uni justum, alteri aequum!

Ori ve-ţi spune poate, că dacă se votează pe seama naţiunii române suma aceasta, va trebuì să se voteze şi pentru celelalte naţiuni, sau naţionalităţi din ţară, asemenea, ori proporţionate sume, căci altcum e violat principiul egalităţii. Dar această obiecţionare e îndreptată tocmai în contra ajutorării teatrului naţional maghiar, pentrucă dacă s'ar violà principiul egalităţii atunci, când se votează o sumă anumită pentru ajutorarea naţiunii române, cu mult mai tare e violat princìpiul, când cu exchiderea tuturor naţiunilor, singur pentru cultura naţiunii maghiare se votează o sumă anumită.

www.dacoromanica.ro

Recunosc, că şi pentru celelalte naţionalităţi ar trebuì să se voteze anumite sume, şi eu le-aş votà cu drag, dar dacă părţile interesate nu le cer, şi nu se face propunere din partea nimănui, trebue să fie acceptată presupunerea, că ele nu reflectează la ajutor, şi astfel ajutorul nu poate fi votat.

Se va spune poate şi aceea, că nu sunt bani, că sunt mari cheltuelile statului, că poporul prea e împovărat cu dări. Recunosc că e aşa, dar fie spus între paranteze, vina o poartă însuş guvernul, respective domnul ministru de finanţe, care n'a luat nici o dispoziţie cu privire la reformele de dare, n'a prezentat nici un proiect de lege. Dar tocmai în budget se pot face astfel de reduceri, din cari suma anunţată din partea mea se poată fi acoperită de două ori, de trei ori, ba şi de şase ori. Sunt adecă astfel de oficii de stat, cari ori că sunt de prisos, ori că pot fi împreunate cu altele. Astfel e de ex. ministeriul de pe lângă persoana Maiestăţii Sale, care nu are nici un înţeles, şi nu are nimica de lucru, decât să împartă titlii de nobili şi diplome. Ar puteà fi sistat de tot, trecându-se agendele sale la ministrul-preşedinte, aşa, ca dl ministru-prezident să împartă decoraţiile şi diplomele nobilitare. (Ilaritate). Ministeriul de comunicaţiune ar puteà fi unit cu cel de comerciu, industrie şi lucrări publice. Noi nu suntem atât de avuţi, ca să ne permitem un fundus instructus atât de luxos. Când vom fi odată mai bogaţi, vom puteà să-i ţinem pe toţi. Aşa e şi cu ministeriul de culte, care ar puteà să fie şters de tot, pentrucă dacă în ţară există biserică liberă, şi educaţia e concrezută bisericei, ministeriul de culte şi instrucţiune publică nu are nici un înţeles, iar dreptul de supraveghiare pe care-l exerciază ministrul de culte poate fi trecût la ministeriul de interne, ori de justiţie.

Acestea sunt funcţiunile mai înalte. Dar mai sunt în ministerii secţiuni, cari se ocupă cu afaceri, cari nu cad în cercul de competenţă al ministeriului. Agendele acestor secţiuni ar puteà fi predate în competenţa comitatelor, ca să le rezolveze singure, în cercul lor de competenţă. Mai sunt apoi dignităţile de comiţi supremi. Eu a-şi şterge de tot demnitatea de comite suprem, pentrucă astăzi ea nu mai are nici un înţeles, iar puţinul lucru pe care-l fac comiţii supremi îl pot săvârşì şi vicecomiţii comitatelor. (Sgomot).

În toate acestea am arătat, onorată casă, că e cu drept şi echitabil, ca să voteze casa o anumită sumă pentru cultura na-

www.dacoromanica.ro

ţiunei române, şi am arătat şi aceea, că suma ar puteà fi economisită în budget. Recomand deci moţiunea mea în atenţiunea onoratei case». (Notarul ceteşte moţiunea): «Să se treacă la rubrica 5 sub titlul ajutorarea teatrului naţional suma de 200,000 fl. *pentru înfiinţarea unui teatru naţional român*».

Vorbeşte la obiect deputatul român *Eugen Ioan Cucu* următoarele:

«Onorată casă! Înainte de a puteà vorbì în meritul acestei chestiuni. dee-mi voe onorata casă, să răspund la unele observări ale domnilor deputaţi antevorbitori. (Iankovits Gyula şi Bobory Károly).

Eu voiu mânecà înainte de toate dela principiul, că fiecare reformă are să rămână între marginile legii, şi să fie acomodată legilor pozitive existente. Mă provoc în privinţa aceasta mai ales la faptul, că în sesiunea trecută, deşì în stadiul de pe urmă al ei, s'a creat o lege, despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, pe care înţelepciunea casei a adus-o cu sine, ca urmare a convingerii, că e necesară, e dictată de motive de drept şi de echitate. Dacă acum, se dă ocaziune în chestii ulterioare de reformă, ca unul ori altul dintre deputaţii naţionalişti să propună în faţa dietei, nu aceea ce a propus dl deputat Iankovits, ca să se iee dela vre-o naţionalitate şi aceea ce are, ci ca şi naţionalitatea sa să aibă drepturi scoase din asemenea dreptate echitabilă, eu aşa cred, că respectivul se ţine numai de legea adusă din partea onoratei case cu privire la egala îndreptăţire a naţionalităţilor. Tocmai de aceea, nu cred, pentrucă n'am înţeles, dar peste tot nu cred, că condeputatul şi amicul *Iosif Hodoşiu* ar fi spus, că şi-ar fi ridicat peste tot cuvântul pentru ştergerea sumei cerute pentru ajutorarea teatrului naţional. Nu se poate presupune despre nime, care trăeşte în Ungaria, că ar voì să denege ajutorul pentru înaintarea şi cultivarea vreunei naţionalităţi din Ungaria, şi mai ales curios ar fi, dacă actuala dietă ar face lucrul acesta, în care pentru astfel de organe ale guvernului apus se cer mii şi mii, cari au ajutat ca să fie asuprită desvoltarea liberă şi au apăsat şi constituţia, şi pentru o singură persoană se cheltueşte mai mult decât pentru toţi artiştii invalizi, pentru cari e preliminată suma de 8000 fl. (Aprobări). E cu neputinţă să se presupună despre oricare deputat liberal, care stă pe nivoul ştiinţei din epoca aceasta, că

www.dacoromanica.ro

ar puteà denegà ajutorul cerut pentru astfel de scopuri filantropice.

Domnul ministru, pentruca să taie firul polemiei, a fost atât de bun de a declarat, că titlul e greşit. Nu se cere ajutorul pentru teatrul naţional, ci pentru şcoala de muzică şi declamaţiuni. Nu vreau să trag la îndoială declaraţia domnului ministru de interne, şi nici să o combat. Dar îmi este vie în memorie înfiinţarea teatrului naţional, şi fiindcă şi eu sunt un modest sprijinitor al artei şi totdeauna cu evlavie mă port faţă de instituţiunile culturale, ştiu pozitiv, că ajutorul acesta şi altădată, în anii premergători, tot pentru subvenţionarea teatrului naţional a fost cerut. De altcum eu nu dificultez nici titlul acesta, şi nici pe celalalt, şi dacă sub titlurile acestea s'ar cere chiar mai mult, aşi votà tot ce s'ar cere.

E adevărat, că dintre statele culte ale contingentului, numai Francia trece în budgetul ministrului casei imperiale sub titlul ajutorarea teatrelor suma anuală de 7.561,000 de franci pentru artele frumoase, teatre şi monumente istorice. Iar în celelalte state culte ale Europei ajutorarea teatrelor nu figurează în budgete, ci se face, ori din lista civilă, ori apoi, ca în Elveţia, în budgete separate, după cantoane, ceeace are acolo un caracter specific naţional. (Aşa e!)

Eu nu cred, onorata casă, că misiunea culturală a monarhiei austro-ungare, acum consolidata, ar fi aceea, de a împedecà desvoltarea culturală a celoralalte naţionalităţi. Ba cred, că misiunea culturală specială a Ungariei e tocmai aceea, de a sprijinì naţionalităţile rămase îndărăt în cele culturale, nu din vina şi din crima lor, pe terenul desvoltării culturale. Eu vă mărturisesc, că dacă aşi fi Maghiar, aşi promovà pe banii mei proprii cultura popoarelor de limbă nemaghiară. Pentrucă dacă e adevărat, că pentru Dunărea-de-jos şi de mijloc, unde zace şi Ungaria, cel mai ameninţător duşman e panslavismul, atunci mijloc mai bun de apărare în contra panslavismului Ungaria nu are, decât *cultura şi libertatea generală a popoarelor.* (Aprobări). Poporul cult nu se aliază cu popor incult. Poporul liber nu se supune sclăviei! N'am văzut nici odată şi nu cunosc exemplu nici în istorie, că un popor liber şi-ar fi dorit sclăvia. Dar cunosc exemple, că pentru libertate milioane şi-au vărsat sângele în răsboaie, dintre popoarele aflătoare în sclăvie. Eu peste tot aşa cred, că între deosebitele naţionalitaţi de sub co-

www.dacoromanica.ro

roana sfântului Ştefan nu e nici una atât de tare, ca să poată înghiţi pe celelalte, şi astfel vor trebui să trăiască toate, una lângă alta. Şi nici nu le trebue alta, decât să pună la o parte supărarea şi jaluzia de rassă, născută din tradiţiile triste ale trecutului, şi să facă loc încrederii reciproce, să se contopească cu privire la cultură şi la politica internaţională într'un întreg. Şi eu o spun aici, fără sfială, că ar fi ducător la scop, dacă elementul maghiar, care posede şi acuma de fapt unele drepturi de supremaţie asupra celoralalte naţionalităţi, ar află de necesar să se despartă de aceste drepturi, în interesul patriei comune.

Împăratul Iosif a trăit pentru realizarea unei idei puternice: germanizarea tuturor popoarelor din imperiu, dar nizuinţele sale au fost zădărnicite în toată direcţia, cu toate, că pot să spun cu firmitate, că nici un domnitor înaintea lui nu s'a însufleţit atât de mult ca el pentru fericirea popoarelor sale, şi nici în urma lui nime. Dar aşa cred, că nu mă înşel, când afirm şi aceea, că nime n'a înţeles atât de rău drepturile popoarelor, ca tocmai el. (Aşa e!)

Iată, onorată casă, că dacă pe lângă egala îndreptăţire, mai ridicăm cuvântul şi cu considerare la echitate, şi bazaţi chiar pe legile noastre pozitive, aflătoare în fiinţă: se scoală dl deputat Iankovits şi alţii, şi ne fac imputarea, că facem chestie naţionalistă! Iar dacă tăcem, dăm ocaziune la câte o insinuaţie şi mai periculoasă. (Să auzim!)

În trecutul mai recent ministeriul dela Viena a trecut prin criză pe chestia de naţionalităţi, şi acolo minoritatea a făcut imputare majorităţii, că nu a aflat încă modalitatea, pe care a aflat-o guvernul actual din Ungaria, unde naţionalităţile trăesc în fericirea cea mai mare, ca în raiu. Ba amicul cel mai mare al intereselor maghiare, ziarul «*Neue Freie Presse*», merge mai departe şi zice, că guvernului lui Andrássy i-a succes să cumpere pe unii dintre factorii naţionalişti, iar pe alţii să-i intimideze. Eu, onorată casă, trag la îndoială, că va puteà fi cumpărat careva dintre reprezentanţii de aici ai naţiunii române. Iar dacă sunt altundeva de aceştia, la aceia nu reflectez, nu pun greutate pe ei, pentrucă pe aceştia poate să-i cumpere fiecare guvern. Dar că ceialalţi, cari ne aflăm aici, cari suntem conduşi de patriotism sincer, că noi nu suntem intimidaţi, asta pot să o afirm cu toată hotărîrea. (Aprobări).

www.dacoromanica.ro

Îmi aduc amintè, onorată casă, de şedinţa din 14 Noemvrie anul trecut, în care a fost pertractată propunerea pentru ajutorarea teatrului naţional sârbesc, cu toate că atunci nu eram membru al acestei case, şi m'aş puteà provocà la decursul întregei desbateri, pe care-l cetisem în ziare. M'aş puteà provocà la Deák Ferencz, deputatul cercului Pesta-cetate, la condeputaţii Nyári şi Ivánka Imre şi la alţii, cari în privinţa aceasta au procedat şi atunci din punctul de vedere al echităţii şi al perfectei egalităţi de drept. Adevărat, că nici naţionalitatea română şi nici cea sârbă nu are teatru, dar tocmai pentrucă nu este, trebue făcut. (Sgomot). Românul cult şi Sârbul cult nu poate fi niciodată spre stricăciunea Maghiarului. Aici îmi aduc aminte de cuvintele adresate din partea unui fruntaş de primul rang al continentului principelui Metternich la anul 1848 în Viena, cu privire la tendinţele de germanizare, când i-a spus următoarele: «Lăsaţi-ne să fim Poloni şi Cehi buni şi atunci vom fi buni Austriaci. Iar dacă cu puterea vreţi să ne faceţi Austriaci, noi şi atunci rămânem Poloni şi Cehi». Permită-mi onorata casă să aplic la raporturile noastre afirmarea aceasta şi să rog onorata casă, să ne permită şi nouă să rămânem Români şi Sârbi, (Voci: Poftiţi numai!) şi atunci vom fi şi Maghiari buni. Dar dacă cu forţa voiţi să faceţi din noi Maghiari, noi şi atunci rămânem Români şi Sârbi. (Bine e!) De când s'a adus legea de naţionalităţi, la a cărei pertractare s'au făcut declaraţiuni din partea mai multor onoraţi membri ai casei, aprobate şi de mine şi conţinând înţelepciune de adevăraţi bărbaţi de stat, fiecare cetăţean al Ungariei s'a îmbogăţit cu experienţele foarte instructive ale unui an. Nu numai în jurul nostru am văzut desvoltându-se vieaţa socială, ci şi în părţile monarhiei de dincolo de Leitha am văzut mişcări naţionaliste, cari ne admoniază să ne nizuim a ne înţelege în toată privinţa şi a ne purtà cu încredere unul faţă cu altul, ba totodată a ne sprijini unul pe altul, amăsurat puterilor ce le avem. Asta ne-o dictează înţelepciunea politică de stat, care se uită, nu numai la astăzi, ci se gândeşte şi la ieri, şi şi la mâne. Cu un cuvânt, înţelepciunea de stat, care scoate învăţătura din experienţele trecutului şi aplicându-le asupra prezentului, pregăteşte un viitor durabil. (Vii aprobări).

În urma acestora, eu onorată casă votez din inimă curată suma de 62,000 fl. iar din partea comisiunii financiare redusă, paremi-se la 59,600 fl. pentru ajutorarea teatrului naţional, dar

www.dacoromanica.ro

totodata ţin că e just, ca atunci, când din banii publici folosim bani pentru promovarea culturii maghiare, să folosim, în mod proporţionat, şi pentru scopurile culturale ale celoralalte naţionalităţi. (Aprobări). Şi eu nu cred, şi foarte trist ar fi, că unul măcar dintre deputaţi s'ar află, care să nu recunoască gravitatea, echitatea şi dreptatea cuprinsă în principiile desvoltate de mine. Recomand deci spre primire propunerea condeputatului *Hodoşiu* .

*

În şedinţa din 12 Februarie 1870 a vorbit tot în chestia teatrului naţional român deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele:

Onorată casă! După celece s'au spus cu privire la poziţia aceasta a budgetului ministrului de interne, n'am intenţiunea să vorbesc mai pe larg la obiect. Nu trag la îndoială adeveritatea... (Mai tare, că nu auzim) nu trag la îndoială declaraţia făcută ieri, atât din partea domnului ministru de interne, cât şi din partea domnului raportor, că e într'adevăr greşală de tipar la mijloc, când se zice teatru naţional, cu toate, că mărturisesc, că e cel puţin curios, că atunci, când comisiunea financiară, după cum se vede şi din raportul ei, a cerut lămuriri dela domnul ministru asupra unor amănunte, greşala aceasta a fost scăpată din vedere. Cu toate acestea, sunt gata să votez poziţia aceasta, dar îmi iau voe a recomandà în preţioasa atenţiune a onoratei case din vreme propunerea amintită de domnul deputat antevorbitor şi promisă a fi depusă pe masa casei cu ocaziunea pertractării budgetului ministrului de instrucţiune publică. O fac aceasta, pentrucă sunt convins de sentimentele de echitate ale onoratei case, şi o fac în speranţa, că propunerea nu va fi depusă fără succes pe masa casei. (Aprobări).

Scopul vorbirei mele de astăzi n'a fost dealtcum motivarea votului meu, ci mai ales acela, ca să nu las trecute fără observare cele spuse ieri în mod lateral în chestia de naţionalitaţi şi aduse înainte şi astăzi din partea domnului deputat Máriássy. Am observat din vorbirea de astăzi a domnului deputat Máriássy, că dânsul vine în contrazicere cu sine însuş, când zice, că nu cunoaşte chestie de naţionalitate în ţară. Conced, dar să-mi conceadă şi d-sa mie, că prin aceasta nu se schimbă faptele. (Aşa e!) Dar vine în contrazicere cu sine când totuş spune, că guvernul nu desvoaltă destulă energie pentru supri-

www.dacoromanica.ro

marea mişcărilor naţionaliste. Întrucât consună cu poziţia sa de opoziţional, cu liberalismul său, că tocmai el să se simtă chemat a provocà guvernul, să desvoalte mai mare energie acolo unde e vorba de suprimarea mişcărilor de libertate: las în grija dsale.

Domnul deputat Tisza Kálmán a spus eri cu privire la chestia de naţionalitate mai multe lucruri, despre cari eu ţin că se lovesc deadreptul de faptele date, şi de aceea nu le pot lăsà fără observare. (Să auzim!) Nu pot aveà intenţiunea să întru cu ocaziunea aceasta în desbaterea meritorială a chestiei de naţionalitate. Dar, onorată casă, dacă avem în vedere adânca îndreptăţire a mişcărilor naţionale, tocmai în interesul chestiei de libertate, dacă avem în vedere, ce mare influenţă au mişcările acestea tocmai pentru bunăstarea patriei noastre, ba pot spune, pentru existenţa ei, căci nu din o singură parte s'a recunoscut, că deslegarea norocoasă a chestiei acesteia, satisfacerea pretensiunilor naţionaliste, e chestie de existenţă pentru patria noastră: atunci mărturisesc, că-mi face mare îngrijire împrejurarea, că atunci, când o lege adumbrită de spirit privilegial ţine în frâu pretensiunile juste ale naţionalităţilor nemaghiare, tocmai atunci opoziţia, un membru eminent al partidului liberal, se simte îndemnat a sărì întru apărarea unei astfel de legi!

Domnul deputat neagă categoric, că legea votată de dieta trecută ar asigurà pe seama naţionalităţii maghiare vre-o supremaţie, care nu-i compete. Conced, că părerile domnului deputat se deosebesc de ale mele în privinţa aceasta. Pot să fie divergente părerile cu privire la aceea, că întrucât sunt îndreptăţite pretensiunile naţionaliste, şi pe ce cale pot fi acelea satisfăcute pe calea legislaţiunei. Aceasta se vede, dacă nu din alta, apoi din exemplul statelor, cari s'au încercat să deslege chestia aceasta. Vedem că în fiecare din statele acestea s'a mânecat din alte puncte de vedere la aprecierea pretensiunilor şi alte garanţii legale s'au dat pe seama pretensiunilor. Un lucru a rămas însă afară de orice îndoială, în o privinţă s'au unit toate, şi anume, că pretensiunile naţionaliste nu pot să fie de altă natură la o naţiune, decât ca la ceealaltă, şi că în consecvenţă, nici garanţiile legale necesare pentru astfel de pretensiuni nu pot să fie de altă natură la o naţiune, decât ca la ceealaltă. Sau, se unesc toate cu privire la egala îndreptăţire.

Faţă cu aceasta ştim, onorată casă, căci întreaga casă cunoaşte aşa numita lege de naţionalităţi, că în legea aceasta sunt

www.dacoromanica.ro

contopite şi după nume celelalte naţionalităţi în naţionalitatea maghiară, şi supremaţia acesteia e ridicată la valoarea unei dogme de drept. Din dogma aceasta de drept urmează, că legea violează principiul egalei îndreptăţiri, şi pe când de o parte pune dejà înainte limba maghiară de-asupra legii, şi îi acordă totdeauna şi pretutindenea scut imperativ legal, pe seama celoralalte limbi, din contră, ofere numai scut facultativ. Pe când deoparte folosirea limbei maghiare o extinde peste marginile trebuinţei, de altă parte închide deadreptul terenul de desvoltare esenţial al celoralalte limbi. (Sgomot). Scuzaţi, dar aici e legea, am să vă arăt. Astfel de ex. limba administrării interne la municipii e pretutindenea cea maghiară, întrodusă în mod imperativ, şi pretutindenea e deadreptul oprită întrebuinţarea celoralalte limbi, cu singura excepţie, că dacă în mod excepţional un funcţionar nu ar fi pe deplin versat în limba oficioasă de stat, poate, în anumite cazuri, să-şi întrebuinţeze limba proprie. Dar dacă voeşte să se pună în legătură cu alt municipiu, ori cu guvernul statului, e dator să întrebuinţeze limba maghiară. (Sgomot).

Scuzaţi, dar astfel e şi terenul legislativ, de pe care sunt exchise de tot limbile nemaghiare, şi astfel e şi învăţământul mai înalt academic, şi aşa e şi terenul manuării legilor. Oare, onorată dietă, dacă noi am concede, ca în municipii limba de manipulare să fie şi alta, nu numai cea maghiară; dacă noi din punctul de vedere al oportunităţii, în ce priveşte justiţia, am deschide salele tribunalelor şi pe seama altor limbi, nu numai pe seama celei maghiare; dacă am permite, ca instrucţia academică să se facă şi în altă limbă, nu numai în cea maghiară, şi dacă chiar de dragul principiului libertăţii învăţământului am permite, ca la universitatea din Pesta să se creeze catedre private pentru orice studii, predat în orice limbă; dacă noi, onorată casă, cel puţin n'am vătămà egala îndreptăţire politică prin aceea, că pe când o parte a poporaţiunii ţării se bucură în mod necondiţionat de drepturile supreme politice, adecă de participarea la legislaţiune, celelalte naţionalităţi se pot bucurà de acest drept numai sub condiţiunea învăţării unei gramatici, dacă zic, le-am permite toate acestea, oare ele nu s'ar dovedì de compatibile cu existenţa statului, după cum spuneà eri domnul deputat Tisza Kálmán? (Voci: Nu zău!)

www.dacoromanica.ro

Când eri domnul deputat față cu dispoziția aceasta a legii a negat categoric, că legea ar garantà pe seama rassei maghiare vre-o supremație înrădăcinată în clauzulele legii, a negat fapte existente. Şi-mi va permite domnul deputat să-i spun, că unde se neagă fapte, nu se poate purtà lupta cu argumente.

Dar onorată casă, când a spus domnul deputat, că supremația pe care o garantează legea pe seama naționalității maghiare nu e mai mare decât se cere pentru existența statului: n'a rostit oare cea mai aspră sentință asupra sorții țării, afirmând, că ideea egalei îndreptățiri nu e compatibilă cu existența statului? Recunosc, onorată casă, cu el împreună, că în țară poliglotă, întocmai ca la singuratici, așa şi la națiuni, una primește rolul de conducere, supremația. Supremația aceasta, care-şi are rădăcinile în superioritatea însuşirilor şi a facultăților naționalității acesteia, eu o acceptez totdeauna, şi o astfel de supremație cu adevărată satisfacție are să o primească fiecare totdeauna, şi celce e amic al libertății şi al liberei emulări are să o salute. Dar, onorată casă, o supremație, care nu e eşită din astfel de facultăți, din astfel de superiorități naționaliste, ci-şi are rădăcinile în clauzule legale, nu e alta decât *privilegiu*, şi o astfel de supremație celelalte naționalități nu pot să accepteze. O astfel de supremație e de închipuit numai pe două baze: ori pe baza originei mai înalte, şi astfel deja de naştere e legat un drept mai înalt, ori pe baza forței. Domnul deputat nu a dovedit eri originea mai înaltă şi dreptul de prioritate izvorît din naştere, şi astfel va permite să-i spun, că se pune în privința aceasta pe ceealaltă presupunere, ca razim, pe *forță*. (Mişcare). Se poate face provocare în privința aceasta la trecutul istoric, asta o conced, pentrucă durere, tocmai aceea a fost pedeca cea mai mare în desvoltarea neamului omenesc, cea mai mare pedecă a libertății, că există număroase volnicii istorice. Dar întreb pe domnul deputat, că dacă noi, urmând exemplul altor state, ne-am desface de volniciile acestea şi am face din Ungaria în sfârşit un stat de drept, atunci, dupăce dânsul nu odată a declarat categoric, că vrea să păşască pe terenul reformelor: formarea titlurilor de drept, a armelor, din astfel de volnicii istorice, nu e oare, cel puțin, greşală cu privire la calea, care nu-l va duce înainte, ci îndărăt, în labirintul evului mediu?

Cât de ingrată a fost chestia pe care a luat-o eri domnul deputat sub scutul său dovedeşte şi faptul, că pe lângă toate

www.dacoromanica.ro

eminentele sale facultăți n'a putut evită să nu ajungă în contrazicere cu afirmările sale proprii. Anume, simțind singur, că nu se potrivește cu liberalismul o astfel de supremație înrădăcinată în clauzule legale, a spus domnul deputat, că el nu dorește o astfel de supremație. Dar de altă parte ce a făcut? A luat sub scutul său tocmai legea, care garantează supremația aceasta. Și tocmai pentru această contrazicere îmi va permite domnul deputat, să nu consider de alta declarația sa, că nu vrea supremație pe seama rassei maghiare, decât de o simplă frasă frumos sunătoare».

Vorbește *Tisza Kálmán* în chestie personală, apoi de nou deputatul român *Alexandru Mocsonyi*, răspunzându-i următoarele:

«Cer cuvântul pe baza §-lui 128 din regulamentul de casă în chestia restălmăcirii cuvintelor mele. Regret, că dl deputat, acuzându-mă că i-am restălmăcit cuvintele, face lucrul acesta față de mine. Anume, a spus, că eu a-și fi afirmat, că istoria națiunii maghiare nu stă din alta, decât din volnicii istorice. Eu n'am spus aceasta, dar am spus, că provocare se poate face la volnicii istorice, dar nu aceasta e calea care duce la terenul reformelor. (Ilaritate). Scuzați, dar dacă e neîndoios, că națiunea maghiară a avut până acuma o supremație pe care și domnul deputat o ține de prea mare în anul trecut când s'a votat legea, care garantează o supremație mai mică pe seama naționalității maghiare, atunci îmi va permite, că e îndreptățită afirmarea, că supremația aceasta e volnicie istorică». (Sgomot).

Prezidentul: «Acestea nu sunt observări referitoare la restălmăcire»!

Alexandru Mocsonyi: «Numai una mai am să spun. Aceea ce am spus e așa, și poate fi dovedită afirmarea și cu citarea simplă a cuvintelor legii».

După alți deputați unguri ia cuvântul deputatul român *Mircea B. Stănescu* și rostește vorbirea următoare:

«Mult onorată dietă! Deoparte dreptatea și echitatea, de altă parte atât de mult buciumata libertate, frățietate și egalitate, dau naștere la drepturi egale, dar și la datorințe egale. Toți suntem locuitori ai acestei patrii comune, toți plătim dări

www.dacoromanica.ro

deopotrivă, purtăm datorinţele în mod egal, şi tocmai din aceste motive putem cere, ca şi drepturile să ne fie egale.

Când înainte cu mulţi ani, la apelul lui Széchenyi István, locuitorii ţării fără deosebire de naţionalitate au contribuit pentru teatrul naţional, ba de-mi aduc bine aminte, sub guvernul absolutistic s'au dat 90,000 fl. pentruca să poată fi susţinut, au făcut aceasta toţi pentrucă ştiau, că zidul de apărare al naţionalităţii îl formează desvoltarea spirituală, pe care o îmbrăţişează teatrul naţional, şi de atunci, cam de 3 ani, de când a fost restabilită vieaţa constituţională, totdeauna figurează în budget ajutorarea teatrului naţional. Dacă acum Românii doresc şi pentru ei un institut cultural, cred că cu tot dreptul pot să-l pretindă. Regret foarte mult, că justa pretensiune a fost prezentată în colori foarte suspiţionătoare din partea mai multor condeputaţi, şi mai ales regret, că condeputatul Iankovics Gyula a văzut în aceasta atinsă chestia de naţionalitate, pe când vorba e numai de desvoltarea spirituală.

Eu nu văd în această chestie de naţionalitate, pentrucă eu aşa cred, că Maghiarul are tot aşa dreptul şi are tot aşa datorinţa să cultive pe ceialalţi concetăţeni, ca însuş pe sine. Asta nu o va puteà trage la îndoială nici dl deputat Iankovics însuş. Şi când ni se aruncă în faţă, că totdeauna venim cu chestia naţională înainte, nu bagă de seamă condeputatul Tisza Kálmán, că a adresat o interpelaţie mult stimatului domn ministru de honvezi, că în Debreţin au fost asentaţi anul acesta pentru armata de linie mai mulţi Unguri decât an, şi decât în Pesta, şi că în chestia aceasta şi dânsul a păşit ca deputat naţionalist maghiar. (Contraziceri). Mă provoc la cuvintele sale proprii, — ipsissima verba, — că a vorbit ca deputat naţionalist maghiar, fiindcă în armata comună au fost înrolaţi mai mulţi Maghiari. (Sgomot).

Domnul deputat Iankovits afirmă, că resonarea noastră ar fi aceea, că dupăce naţionalităţile celelalte nu sunt ajutorate, să luăm ajutorul acesta dela naţiunea maghiară şi să ajutorăm alte teatre. Dar lucrul poate fi întors. Dupăce de atâta vreme au adus ajutor Maghiarilor toţi locuitorii ţării, dee acuma şi Maghiarii locuitorilor celoralalţi din ţară ceva. Şi aici cu un tăiş al sabiei s'a tăiat dl deputat Iankovits pe sine însuş.

Şi aceea o spuneà dl deputat Iankovits, că ar fi prea mult suma de 200,000 fl. cerută de *Hodoşiu*. D'apoi că suma e spusă

www.dacoromanica.ro

numai în mod aproximativ. In cele din urmă înţelepciunea şi marinimositatea casei va face, ca să dee casa atâta cât e cu putintă.

Dar să luăm în considerare şi aceea, că complexul locuitorilor ţării dă în fiecare an 90, 50, 60 mii de mii de floreni, şi oare cât face aceasta faţă de aceea ce cerem noi acuma? Şi de altcum aşa cred, că amicul meu Hodoşiu cere suma aceasta de 200,000 fl. nu ca ajutorare anuală, ci odată pentru totdeauna.

Sunt unii de părerea, că dupăce dl ministru a făcut declaraţie, că titlul în budget e greşit şi că ajutorul acesta nu se cere pentru teatrul naţional maghiar, ci mai ales pentru şcoala de muzică şi declamaţiuni, zic, sunt de părerea, că propunerea condeputatului Hodoşiu cade prin aceasta dela sine. Eu nu sunt de părerea aceasta, pentrucă nomine mutato de animo nihil devalvatum. Şi dacă s'ar votà suma chiar pentru şcoala de muzică şi de declamaţiuni, şi atunci poate pretinde cu tot dreptul naţiunea mea, să i-se voteze un anumit fond pentru înfiinţarea unui teatru naţional. Pentrucă nu stă argumentarea aceea, că operă şi cântarea nu ar aveà caracter naţional, ci cosmopolit. Adevărat, că unele ramuri ale artei nu cunosc naţionalitate, dar în sens strict luat pot afirmà, onorată casă, că nu numai opera şi cântarea, dar şi artele frumoase au caracter naţional. Avem doară exemple înaintea noastră. Numim şcoală italiană, şcoală germană, şcoală maghiară, unele direcţii în pictură, de ex. Cu privire la cântare spunem că e maghiară opera «*Bank bán*», alta e operă italiană, prin urmare sunt toate de caracter naţional. Spiritul, care dă desvoltare direcţiei şi gustului, a fost totdeauna şi va fi naţional. Prin urmare cu dreptul putem pretinde, ca dieta să voteze o anumită sumă pentru promovarea artei noastre naţionale, şi cu aceasta cade afirmarea dlui deputat *Iámbor Pál,* că teatrul ar fi per absolutum numai o şcoală practică a esteticei naţionale.

Mi-a căzut foarte greu, că condeputatul Bobory s'a provocat la Bucureşti, ca şi cum în Bucureşti ar fi Maghiari. (Fireşte că sunt!) Ca şi cum în Bucureşti nu s'ar votà nimica pentru teatrul Maghiarilor. Mult onorată casă! Recunosc, că sunt Maghiari în România, (Voci: Sunt vre-o 80 de mii!) dar că ar fi în Bucureşti, asta n'o ştiu. Dar e tot una. In România sunt Maghiari şi guvernul din România nici nu şi-a uitat de ei, atunci când s'a arătat necesitatea, ci s'a interesat de naţionali-

www.dacoromanica.ro

tatea maghiară şi de religia maghiară. (Voci: Unde? Când?) Cred, că aţi binevoit a cetì, că în Ploeşti, pentru înfiinţarea şi ajutorarea bisericei şi şcoalei reformate maghiare a dat guvernul naţional român, a dat principele, a dat doamna ţării, au dat toţi anumite sume. (Voci: Dăm şi noi!) Dar aceea nu veţi fi binevoit a cetì nici unde, că Ungurii ar fi persecutaţi în România, (Voci: Dar Românii sunt persecutaţi în Ungaria?) ba aceia cari sunt persecutaţi caută şi află acolo adăpost. (Sgomot).

Nu-mi place să mă provoc la prerogative, pentrucă acestea sunt fără înţeles la omul liberal. Ceice se provoacă la prerogative sunt ca şi cartofii, cari îşi au fructele în pământ. Dar fiindcă mulţi dintre condeputaţi s'au provocat la drepturi istorice, atunci când s'a putut face în favorul lor, fie-mi permis şi mie să mă provoc la dreptul istoric şi să întreb, pe baza cărui drept istoric cer ajutor Ungurii din România? (Voci: Cine cere?) Ungurii cari trăiesc în România sunt parte imigraţi acolo, parte de aceia, cari aici în patria lor n'au putut să trăiască, şi au alergat după câştig mai bun în România, fiindcă nu au nici patrie şi nici naţionalitate, ci pentru ei: ubi bene ibi patria, — pe când aici, deşì în lege nu e recunoscut, şi cu cuvinte nu ne recunoaşteţi nici acuma, în inima Dvoastre trebue să recunoaşteţi, că noi suntem aici naţiune politică. (Sgomot mare). Şi condeputatul Tisza Kálmán cu toate acestea a făcut imputare antevorbitorului său, că nu e deputat naţionalist şi că n'ar aveà dreptul să vorbească ca deputat naţionalist, ci numai ca deputat al ţării. (Adevărat). Adevărat! Dar însuş condeputatul Iankovits Gyula spuneà eri, paremi-se, că «şi eu sunt deputat naţionalist, deoarece în cercul meu locuiesc Sârbi pe cari îi reprezint, prin urmare sunt deputatul lor».

Dar să mă întorc la condeputatul Tisza. Legile electorale dela 1848 ştiu numai despre reprezentanţi ai poporului să vorbească, iar sub reprezentanţa poporului e de înţeles, în sensul strict al cuvântului, naţionalitatea, care se află în cercul electoral respectiv. Prin urmare, nici nu suntem strict luat reprezentanţi ai ţării, ci reprezentanţii poporului. Ca reprezentanţi ai poporului reprezentăm apoi diferite naţionalităţi, şi numai în înţeles mai larg suntem reprezentanţii ţării, (O voce: Colosal! Ilaritate). suntem reprezentanţi ai ţării, în acest înţeles.

Condeputatul Iámbor Pál a argumentat astfel, că ar da bucuros, dupăce recunoaşte, că teatrul e şcoala practică pentru

www.dacoromanica.ro

moralitatea publică şi pentru cultura generală, ar da bucuros o sumă anumită, dar nu sunt bani. Regret, că pentru pensii sunt dar pentru astfel de şcoale practice nu sunt, când acestea ar puteà să servească moralitatea publică şi cultura generală a tuturor locuitorilor patriei. Şi sunt bani pentru astfel de pensiuni, ai căror primitori ar puteà să trăiască toţi din munca proprie, pentrucă aproape toţi cari o primesc sunt de regulă proprietari şi încă mari proprietari.

Şi aceea a spus condeputatul Iámbor Pál, că nu se poate da, când n'avem nici atâţa bani, ca să dăm pentru şcoalele noastre proprii şi pentru teatrul nostru naţional, şi prin aceasta şi el a făcut chestie naţională, întrebuinţând cuvintele «teatrul nostru propriu naţional», pentrucă toţi ştim, că teatrul nu e teatru naţionalist, ci teatru naţional, teatru de ţară! (O voce: Vorbeşti chiar în contra Dtale!)

Condeputatul Slávy, fost secretar de stat, ar voì să cunoască temeiul, dreptul, să cunoască echitatea. Dreptatea, echitatea şi dreptul cuprins în propunerea aceasta cred, că e de prisos a mai fi motivat şi dovedit şi mai departe, căci despre aceea, că e făcută propunerea după dreptate, echitate şi cu tot dreptul, poate să fie convins, cred, fiecare. Dar a-ţi binevoit a spune, că chemarea teatrului e a distrage publicul din capitală. Eu neg aceasta cu toată hotărîrea. Teatrul e pârghia moralităţii publice şi a cultivării generale, iar nu e ridicat pentru a-şi petrece publicul, pentrucă dacă ar fi ridicat pentru petrecere, aşa cred că nici onoratul ministeriu nu-l luà în budgetul anului trecut şi al celui de mai nainte, şi nici onorata casă n'ar fi votat nimica pentru un scop atât de improductiv, care serveşte numai petrecerii. Şi fiindcă nu stă aceasta, ci teatrele sunt şcoale ale moralităţii publice şi ale cultivării generale, aşi puteà aşteptà, că dacă e cu putinţă, înaltul guvern şi onorata casă să se îngrijască, ca nu numai în capitală să fie teatru ajutorat, ci să fie şi în provinţe (Voci: În Blaj!)... şi în provinţe, pentru aceea, pentrucă în capitală aşa văd, că dupăce în budgetul anului acestuia nu e trecut, a ajuns teatrul în starea de a se puteà susţineà şi singur. Dar abstrăgând dela aceasta, în provinţe ar trebuì să se ridice şcoale de moralitate publică şi de cultivare, fiindcă atât guvernului cât şi legislaţiunii îi zace în interes, ca şi clasele de jos ale poporului să se cultive şi să fie ajutorate, şi adecă cu atât mai vârtos, cu cât deputatul Slávy spuneà, că Ro-

www.dacoromanica.ro

mânii nu ştiu să scrie şi să cetească. Deci tocmai pentru aceasta să înveţe! (O voce: În teatru se învaţă a cetî şi a scrie? Ilaritate). La ridicarea moralităţii publice nu se cere scris şi cetit. Celce merge din motive de moralitate publică la teatru, nu trebue să ştie cetî şi scrie! (Ilaritate).

S'a spus, că mai sunt şi alte naţionalităţi şi acelea nu cer. Dacă ele nu pretind, «volenti non fit injuria». Când vor cere şi ele odată, va depinde dela înţelepciunea casei să le voteze ori să nu le voteze ceva. Dar noi cerem acuma, şi lăsăm în sentimentul de dreptate şi echitate al casei chestia, cu speranţa, că din punctele acestea de vedere casa ne va votà suma.

Condeputatul Simonyi Ernő nu ştiu ce pedecă află în aceea ce cerem, ca limba să fie respectată pretutindenea în sus şi în jos, amăsurat trebuinţei. Eu nu aflu nici o pedecă practică, pentrucă dacă nu numai la forurile de jos, ci şi la cele de sus se introduc diferitele limbi, urmează de acî, ca la tabla regească să se sistemizeze astfel de secţii, — aşezate în provinţe — în cari să fie aplicaţi, nu numai Maghiari, ci şi Români, Sârbi, Ruteni, Slovaci, şi atunci pedeca e delăturată dela sine.

Onorată casă! Domnul deputat Tisza Kálmán a spus, că în fiecare ţară poliglotă cineva trebue să aibă rolul de conducere. Recunosc aceasta, pentrucă aşa e cu dreptate. Dar pentru aceea rolul acesta de conducere nu trebue să fie formulat în contul altora, spre detrimentul altora. Eu în ţară poliglotă văd rolul de conducere în reprezentantul intereselor poliglote. În acesta văd eu concentrat rolul de conducere, iar nu în aceea, că în ţară poliglotă, în care locuesc naţiuni deosebite, (Voci: Nu există, decât o singură naţiune!) acolo nu se poate, ca o naţiune să ducă rolul în detrimentul celoralalte naţiuni. Pentrucă fiecare partid, fiecare adunare, dieta ţării însaş, îşi are conducătorul ei, pe prezidentul. Să facem asemănarea cu prezidentul. Pentru aceea nici un partid, şi nici dieta, nici adunarea respectivă, n'a abzis de drepturile morale şi spirituale, şi nu a împuternicit pe prezidentul ei cu ele, ci l-a împuternicit să fie conducătorul ordinei şi a intereselor poliglote. (Ilaritate).

A binevoit să spună domnul deputat Tisza Kálmán, că Maghiarii au să nizuiască într'acolo, ca să concentreze puterea materială şi spirituală pentru a-şi conservà rolul de conducere. Dar a binevoit a uità, că spunându-le acestea, a accentuat şi aceea, că lucrul se poate face numai cu ignorarea, cu delăturarea la

www.dacoromanica.ro

o parte a tuturor celoralalte naţionalităţi. Pentrucă dacă întreaga putere materială şi spirituală o atragem la noi şi o detragem dela alţii, e evident, că numai cu păgubirea celoralalte naţionalităţi poate primì una rolul de conducere. (Sgomot). Eu aşa zic, onorată casă, că patria aceasta e patrie comună, a tuturora. Să nizuim toţi aici să înaintăm pe calea culturii, pentrucă viitorul e a aceluia, care în privinţă materială şi spirituală va puteà să absoarbă pe celalalt. Dar cu forţa, lucrul acesta nu se poate face.

Domnul deputat Tisza Kálmán a tras la îndoială, că supremaţia Maghiarilor ar fi decretată în lege şi că şi el ar fi votat legea suprematizătoare. Eu însă din pasajele respective ale legilor dela 1848, dar şi din legile sprijinite de domnul deputat Tisza Kálmán dela anii 1865—68 nu văd alta, decât numai superioritate, supremaţie pe seama Maghiarilor, în detrimentul celoralalte naţionalităţi. De aceasta trebue să abziceţi. Să ne sprijinim unii pe alţii, să umblăm de braţ, să apărăm patria în bine şi la rău şi să înaintăm pe calea culturii, ca patria aceasta să o considere şi naţionalităţile celelalte de mamă dulce, nu de mamă vitregă, pentrucă dupăcum bine se ştie, actio creat reactio, şi dacă voiţi să asupriţi, efectul va aveà contraefect, care totdeauna va deşteptà chestia de naţionalitate, care numai aşa va puteà fi apăsată, dacă în cel mai larg înţeles satisfacem pretensiunile naţionaliste. (Sgomot). Dacă împlinim pretensiunile naţionaliste înceată dela sine chestia de naţionalitate. Să vă spun un exemplu. Când a fost vorba despre aceea în şedinţele reprezentanţei comitatense, că în care limbă să discute membrii congregaţiei, o parte a cerut în mijlocul celor mai înverşunate lupte, că în limba uneia dintre naţionalităţi, iar altă parte de membri, că în limba celeialalte naţionalităţi. Acuma însă, de când prin lege e stipulat, că minoritatea poate să-şi folosească limba proprie maternă în adunările comitatense, nime nu o mai foloseşte, decât numai când şi când, pentru conservarea dreptului. Şi eu sunt convins, că dacă s'ar împlinì, după putinţă, toate pretensiunile naţionalităţilor, şi dacă chiar şi aici în dietă s'ar tolerà şi s'ar decretà prin lege, că fiecare poate să întrebuinţeze propria sa limbă maternă, sigur că nime n'ar vorbì în limba sa, pentrucă fiecare vrea să fie înţeles de toţi.

In urma tuturor acestora, dupăce dorim drepturi egale, vă rog să puneţi la vot propunerea condeputatului *Iosif Hodoşiu* .

www.dacoromanica.ro

Prezidentul spune oratorului, că afirmarea făcută, că naţiunea română e naţiune independentă politică, nu corespunde adevărului, şi ceteşte întroducerea din legea de naţionalităţi.

Deputatul *Iankovits Gyula* vorbeşte în chestie personală, iar după el ia cuvântul de nou deputatul român *Mircea B. Stănescu* şi vorbeşte următoarele:

«Onorată casă! Eu n'am spus că *după lege* există mai multe naţiuni politice, ci am spus numai atâta, că pe baza legii pot fi asuprite singuraticele naţiuni. (Sgomot). Dar de fapt, şi pe asta am pus greutatea, de fapt există mai multe naţiuni politice». (Sgomot).

Vorbeşte Hoffmann Pál, apoi după el deputatul român *Vincenţiu Babeş*. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! (Să auzim!) Aşa cred, că în discuţie e chestia, să se voteze ori să se şteargă suma trecută în budgetul ministrului de interne pentru subvenţionarea teatrului naţional maghiar? Mă voiu restrânge deci în discuţie asupra acestei chestiuni. După modesta mea părere, teatrul nu e numai şcoală pentru cultura estetică, ci e adevărată şcoală poporală, şcoala vieţii. Anume, precum institutele de învăţământ sunt şcoale pentru tinerime, astfel teatrele formează şcoala celor mari, şcoala poporaţiunei mai înaintate în etate. Şi tocmai pentrucă ţin, că nici o ţară nu poate fi numită cultă, civilizată, dacă numai tinerimea a trecut prin şcoale, iar cei adulţi nu continuă cu cultivarea lor, spre care scop principalul mijloc e teatrul, eu din acest motiv ţin teatrul de necesar pentru ţară; şi tocmai pentrucă îl ţin de necesar, nu combat poziţia aceea, ci o votez cu plăcere. S'a spus însă aici din partea dlui ministru de interne şi a domnului raportor al comisiunei financiare, că formularea în felul acesta a poziţiei a ajuns din greşală în budget, pentrucă suma aceasta e destinată pentru o şcoală de cant. Conced, şi dacă aşa stă lucrul, nu pot decât să gratulez teatrului naţional maghiar.

Mânecând eu din trecut, şi ţinând în vedere socotelile anuale ale teatrului, precum şi împrejurarea, că anul trecut dela locul preaînalt s'au dat din lista civilă 60,000 fl. pentru teatru, a-şi puteà zice aşa, că trebuinţele teatrului sunt acoperite şi că necesitatea ajutorării nu mai există. Dar ori există aceasta ne-

www.dacoromanica.ro

cesitate, ori nu există, întrucât e cu putinţă, eu votez ajutorul. Dar presupunând că nu există necesitatea, a-şi crede, că după ce în trecut dotaţia a fost motivată tocmai cu necesitatea, împrejurarea decizătoare ar trebuì să fie şi acum necesitatea.

Procedând de aici şi din punctul de vedere al desvoltării teatrului, afirm, că fiecare popor are trebuinţă de o astfel de şcoală a vieţii, şi întrucât poporul cutare nu poate din puterile proprii să ridice o astfel de şcoală, statul e dator să-i dee ajutor, nu numai când se arată în capitală necesitatea aceasta, ci ori unde în ţară. Eu ţin de idee cu totul greşită afirmarea, că guvernul numai în capitală e dator să ridice şi să susţină teatre. Neexactitatea şi neadeveritatea acestei doctrine o dovedeşte budgetul anului trecut, dar o dovedeşte şi natura lucrului. Pentrucă tocmai capitalele au mai ales putinţa de a-şi ridicà teatre din puterile proprii.

Conced şi eu şi recunosc, că întâi vine ridicarea de şcoale poporale şi institute de creştere. Conced şi aceea ce spuneà dl deputat Szlávy, că naţionalităţile în mare parte nu ştiu încă nici cetì şi scrie. Dar noi nu pe seama acestora pretindem să ni se facă teatru! Pentru de aceştia vom cere şcoale. Ci cerem teatru pe seama acelei clase de popor, care a ajuns la oarecare progres în cultură. Are apoi teatrul efect şi asupra poporului însuş. Pentrucă deşì poporul, care nu ştie cetì şi scrie, nu umblă la teatru pentru a învăţà să scrie şi să cetească, umblă la teatru ca să primească îndemnuri. Pentrucă teatrul îndeamnă şi deşteaptă chiar şi pe ceice nu ştiu cetì şi scrie. (Intrerupere: Poatecă jocul cancan!) Recunosc, că sunt şi astfel de institute josnice, în cari numai cancanul se învaţă. Dar eu nu doresc un astfel de teatru, care e numai pentru capitale. Eu deci, onorată casă, nu pentru ideea de naţionalitate, nu pentru egalitatea despre care şi eu sunt convins, că până la un fir de păr nu poate să fie executată, ci în interesul acelora doresc ridicarea teatrului, cari au dejà o cultură oarecare. De aceea, sprijinesc propunerea domnului deputat Hodoşiu, care merge într'acolo, ca onorata casă să voteze o sumă anumită pe seama fondului de teatru român.

S'au adus ca motiv contrar *Bucureştii.* Nu-l voiu declarà de necorect din motivul, că sunt puţini Maghiari în Bucureşti, ori că sunt imigraţi acolo. Fie imigraţi, ori locuitori de baştină, dacă se manifestă dorinţa din partea lor, şi dacă e dovedită ne-

www.dacoromanica.ro

cesitatea, întrucât depinde dela mine, eu le votez. (Voci: Cei de dincolo să voteze!) Mă rog, eu aşa ţin, ca tocmai noi suntem ceice vrem să ducem cultura în orient, cel puţin tot cu aceasta ne lăudăm. Vieaţa mea de până acuma e dovadă, că în astfel de cazuri sunt drept şi liberal. Inainte cu 4—5 ani s'a întâmplat în Bucureşti, că s'a constituit comuna bisericească reformată. A votat statute şi în statute a numit patron pe Maiestatea Sa împăratul Austriei şi regele Ungariei. Statutele le-au înaintat actualului guvern spre aprobare. Guvernul a chemat la sfat pe mai mulţi bărbaţi români din Ungaria şi Ardeal, pentru a stabilì împreuna procedura faţă de aceste pretensiuni. Au fost unii cari ziceau, că trebue să fie respinşi, pentruca dacă noi, Românii, am păşì în Ungaria sau Austria cu astfel de pretensiuni, guvernul austriac şi cel maghiar sigur că ne-ar respinge. Au fost şi de aceia, cari s'au provocat la liberalismul maghiar. Eu însa am fost cu totul de alta părere şi am spus, ca aceea ce e compatibil cu existenţa ţarii, trebue să fie conces. Eu am fost pe lângă aceasta idee şi voiu fi. Ceară să fie reprezentaţi în camera, unde nu au avut nici un deputat, dupace nu e nici un cerc electoral în care ar fi atât de compacţi ca să poată trimite deputat la camera, ceeace însa cu timpul se poate întâmplà, ceară ori ce, ce formează condiţie pentru promovarea culturei lor naţionale, eu voiu zice să li se dee. Dar dupace de altcum acestea nu dela noi depind, cred că nu e corect a se face provocare la camera română, pentruca nu aceasta ne serveşte de cinosură, ci propriile noastre interese.

După exprimarea acestor păreri ale mele, voiu face acum unele observări la cele spuse înaintea mea, fara a face chestie de naţionalitate, care aici nu e la loc.

Aşa spuneà domnul deputat Máriássy, că chestia de naţionalitate e chestie de federalism, federalismul însă întroduce în ţară canciuca muscălească. Dupa modesta mea parere lucrul stă tocmai de-a întorsul. Eu sunt tocmai de credinţa, că ignorarea, negarea chestiei de naţionalitate poate să aducă canciuca muscălească în ţară.

A fost vorba şi de supremaţie şi s'a negat, că naţiunea maghiară ar aveà supremaţie în ţară, afirmându-se, că are numai drept de prioritate. Marturisesc, că dacă ar fi să fie numai prima între celelalte, sunt gata şi am fost gata totdeauna a acceptà aceasta. Dar să vină dela sine lucrul, în mod natural, şi să nu

www.dacoromanica.ro

fie garantat în lege, prefăcându-se în privilegiu. De prima între celelalte o recunoaşte cu plăcere fiecare cetăţean de naţionalitate nemaghiară, şi e şi îndreptaţită să fie prima. Dar atunci, când acest drept prin lege, şi în consecvenţă cu ajutorul bajonetelor vine susţinut, nu poate fi vorba decât numai de supremaţie!

Ce se atinge de celelalte argumente înşirate, nu tocmai la locul său, în chestia de naţionalitate, nu-mi place să mă ocup cu ele, pentrucă atunci nu se mai termina desbaterea. Tocmai de aceea, rog onorata casă, să prindă chestia aşa cum se află în realitate, anume, că dacă e necesară o suma oarecare pentru susţinerea teatrului maghiar, să se voteze. Dar sa binevoiască a votă anumite sume în astfel de scopuri şi pe seama celoralalte naţionalităţi nemaghiare, dupăcum se arată trebuinţa şi se manifestă dorinţa, şi să binevoiască a votă cel puţin ca început suma propusă de domnul deputat Hodoşiu. Numai de aceea mă restrâng numai la propunerea lui Hodoşiu, fiindcă altă propunere nu este din partea naţionalităţilor celoralalte, ruteană, slovacă, sârbă, etc. Dar dacă s'ar ridică astfel de dorinţe, şi dacă e dovedită necesitatea şi la alţii, eu votez cu plăcere şi pe seama acestora sumele cerute.

Resping deci argumentul, că noi am cere numai pentru noi suma din întrebare. Facem aşa de astădată, fiindcă trebuinţa e pe partea noastră. Dar dacă şi din altă parte s'ar ivì asemenea împrejurare, vom votà cu plăcere şi pe seama lor.»

Vorbesc trei deputaţi maghiari, Prileszky Tádé, Ivánka Imre şi Kállay Ödön, apoi ia cuvântul deputatul român *Sigismund Papp*. A vorbit următoarele:

«Onorată casă! Nizuinţa principală a vieţii mele a fost totdeauna, ca în patria aceasta să domnească pacea şi buna înţelegere. Ştiu, că precum a spus un deputat, naţiunea maghiară şi naţiunea română sunt chemate să formeze spre orient un bulevard puternic, şi să apere patria aceasta în contra tuturor eventualităţilor, şi ştiu de altă parte, că buna înţelegere nu se poate ajunge altfel, decât numai prin încredere şi apropiere reciprocă. (Aprobări).

Mânecând din aceste puncte de vedere, trebue să amintesc, că n'am fost niciodata amic al ideilor, ca în patria aceasta o naţiune să exercieze supremaţie asupra altor naţiuni. Dar lu-

www.dacoromanica.ro

crul nici nu stă astfel. S'a spus, şi încă foarte corect, că patria aceasta are trebuinţă de ceva, fără de ce integritatea ţării nu poate fi susţinută, şi acest ceva nu poate fi alta, decât limba diplomatică. Nu împărtăşesc deci părerile acelora, cari zic, că egalitatea de drept e violată prin aceea, că celoralalte naţionalităţi nu li s'a dat dreptul să vorbească aici în parlament în altă limbă, decât în cea maghiară.

Ar fi o confusiune babilonică, dacă s'ar puteà vorbì aici în mai multe limbi. Dar când o spun aceasta, trebue să dau o circumscriere şi limbei diplomatice totodată. Eu numai în aceea găsesc liniştirea, din care cu timpul s'ar creà un stat consolidat şi tare, dacă întâi în parlament e numai o limbă, şi anume, cea maghiară, chiar şi pentru aceea, pentrucă naţiunii maghiare, atât pentrucă are majoritatea relativă din poporaţiunea ungară, cât şi pentru intelectualitatea ei, îi compete, ca limba ei să fie limba diplomatică. (Aprobări). A doua dorinţă priveşte administraţia. Doresc, ca limba de guvernare să fie cea maghiară, dar de sus în jos, nu de jos în sus, pentrucă în aceasta a-şi vedeà violarea drepturilor individuale, dacă adecă de jos în sus nu s'ar puteà face comunicarea cu guvernul. Acestea două sunt domnilor lucrurile, cu cari deputaţii naţionalişti pot să fie excontentaţi. Cine nu o voeşte aceasta, e duşman al patriei, şi celce doreşte mai mult, acela să iese din patria aceasta». (Aprobări. O voce: Unde să se ducă?)

Mai vorbeşte deputatul guvernamental, ales ca Român, *George Ivacicovici*, combătând pe *Mircea B. Stănescu* şi spunând, că nime nu reprezintă în dietă naţionalităţi, fiindcă numai o naţiune există, cea maghiară, şi răspunzând deputatului *Vincenţiu Babeş*, că guvernul nu atacă naţionalităţile în limba şi cultura lor. Nu va oprì pe nici una să-şi ridice teatru din propriile puteri. Declară apoi, că votează suma trecută în budget pentru teatrul naţional maghiar.

Se mai dă odată cuvântul deputatului român *Sigismund Borlea*, care ca propunătorul unei moţiuni vorbeşte întru apărarea acesteia următoarele:

«Nu-mi voiu apărà propunerea, şi anume, din motivul, că propunerea aceasta a făcut-o şi în sesiunea anilor 1865—68 dl deputat Deák Ferencz, profetul şi dătătorul de direcţie pe atunci

www.dacoromanica.ro

al onoratei case, şi totuş n'a întrunit majoritatea. Cred deci, că ori şi cum mi-aş apără propunerea, ea n'ar fi primită din partea majorităţii. Nu în scopul acesta vorbesc deci, ci îmi iau voe a face unele observări la vorbirile unor domni deputaţi.

Anume, dacă-mi aduc bine aminte, domnul deputat Iankovits spuneà, că eu am voit să scot din legea de naţionalităţi dela 1868, că subvenţia pentru teatrul naţional maghiar trebue ştearsă, şi că dacă eu făceam propunerea, că şi pentru teatrele celoralalte naţiuni să se dee ajutor, el ar fi votat ajutorul. Mărturisesc, că înainte de a vorbì el astăzi, în credinţa, că precum spuneà în vorbirea sa de ieri, e deputat naţionalist şi dânsul, ca deputat naţionalist credeam că nu ştie ungureşte, ca şi mine. Când mi-am ridicat eu cuvântul alaltăieri în dietă, erà linişte destulă, şi eram şi eu destul de tare la vorbă. Mă mir deci, că nu m'a înţeles. Din declaraţiunea făcută astăzi am aflat însă, că dânsul nu e deputat naţionalist, deci trebue să cunoască limba ungurească. Nu înţeleg deci, cum a putut să nu mă înţeleagă? Îl îndrum la notele domnilor stenografi, din cari va vedeà ce am spus eu în privinţa aceasta. Am spus, că dacă ar fi vorba de subvenţionarea teatrelor tuturor naţiunilor în budget, nu mi-aş ridicà cuvântul, şi dupăce în anul 1868 un deputat naţional sârb a căzut cu o propunere analogă, eu nu mai cutez să păşesc cu o astfel de propunere. Am spus mai departe, că după dreptate, ori trebue ajutorate teatrele şi respective fondurile *tuturor* naţiunilor din banii ţării, ori nici unul.

A spus domnul deputat, că pe dânsul Sârbii l-au ales deputat. Eu pot numai să felicit pe acei alegători sârbi, cari l-au onorat cu încrederea lor, şi nu trag la îndoială, că domnul deputat va apără cu mare zel interesele Sârbilor.

Domnul deputat a întrebuinţat şi satiră şi umor în vorbirea sa, şi a spus, că eu am venit la dietă în nişte cisme rupte şi cu cismele acelea am voit să şterg suma preliminată pe seama teatrului. A pus mare greutate pe satira aceasta şi credeà, că cine ştie ce sensaţie extraordinară va provocà în casă, ceeace s'a văzut şi din faptul, că dupăce a spus-o, a privit surizând în toate părţile în casă, aşteptând furtuna de aplause, care însă nu a izbucnit, la ce însă nu port vina, nici eu, nici dnul Iankovits. Cumcă satira aceasta şi umorul său cât de bine s'a potrivit cu vorbirea sa şi cum s'a prins, nu vreau să examinez, ci las critica în grija acelora, cari se pricep mai bine la satiră şi umor

www.dacoromanica.ro

decât noi doi. (Ilarítate). Asigur însă pe domnul deputat, că totdeauna şi între toate împrejurările, chiar şi atunci, când a-şi ajunge în situaţia de a umblà, nu în cisme rupte, ci desculţ, nu voiu încetà să lupt şi să apăr drepturile poporului şi ale naţiunii române. (Aprobări).

Domnul deputat Máriássy Béla, ca bărbat de stat, a făcut guvernului o propunere foarte frumoasă, şi l-a rugat să procedeze mai cu asprime în contra acelora, cari afirmă, că există chestie de naţionalitate, pentrucă după d-sa chestie de naţionalitate nu există în patrie. În privinţa aceasta poate să fie liniştit dl deputat, pentrucă guvernul de regulă destitue din posturi pe funcţionarii naţionalişti, cari îşi ridică cuvântul în privinţa aceasta, iar dacă e om privat, particular, îi intentează proces, dacă e foaie îi detrage debitul postal, şi pe redactori îi condamnă şi întemniţează de-arândul. Şi dacă domnul deputat nici cu atâta nu e mulţămit, nu ştiu cum ar puteà să fie procedura aceea şi mai aspră, pentrucă eu cred, că procedura e deja destul de aspră, şi domnul Máriássy Béla poate să fie mulţămit cu ea, căci noi prea ne-am săturat de ea. (Aprobări generale).

A mai spus domnul deputat şi aceea, că în ţara aceasta se fac agitaţiuni, şi când cineva l-a întrerupt şi i-a negat afirmarea, a accentuat că da, se fac agitaţiuni, pentrucă se împart proclamaţiuni în ţară. În privinţa aceasta cred, că guvernul şi domnul ministru îmi va da mie dreptate, când spun, că nu e adevărat. Ministerul auzind de aceste proclamaţiuni a ordonat doară cercetare severă, exmiţând de aici din centru, din Pesta, un procuror regesc, care a procedat cu asprime la efectuirea cercetării şi a constatat, că 2—3 proclamaţiuni au fost trimise din străinătate, de mâni necunoscute, şi acestea au trecut prin câteva mâni, aici la noi. (Voci: Va să zică totuş au fost!) A spune deci, că s'au împărţit proclamaţiuni, aşa cred, că poate să vină numai de acolo, că domnul deputat Máriássy nu a cunoscut chestia, decât numai din auzite, şi aşa a păţit-o, ca celce a auzit, că trag clopotul, dar nu ştie, de e clopot ori vioară?

Deputatul Hoffmann, ca profesor dester, a ţinut conferenţă şi a căutat să ne înveţe, că ce e adevărata şi ce e falsa egalitate de drept? (O voce: Nu e adevărat). Poftească şi spune după ce am terminat eu. Eu aşa o spun, cum am înţeles-o. Dacă domnul deputat a înţeles-o altcum, poftească şi spună-o mai târziu, eu vreau să expun priceperea mea, nu a dlui deputat.

www.dacoromanica.ro

Adevărat, că prea pe larg şi îmbrăcat în cuvinte frumoase de paradă a fost ce a spus, dar după mine puteà să o spună cu mult mai pe scurt. După d-sa adevărata egalitate reşede în aceea, că noi, celelalte naţiuni, sau naţionalităţi, să fim egale cu privire la sarcinile comune. Cea falsă apoi e aceea, când noi pretindem să fim egali şi la drepturi. Lucrul acesta puteà să-l spună dl deputat şi mai pe scurt, după ce adevăratul înţeles al lungei sale explicări acesta e. (Contraziceri).

După acestea, onorată casă, cum am spus, nu am intenţiunea să-mi apăr propunerea, (Trăiască!) pentrucă înzadar mi-aş apără-o, după cele premerse. Dar nu spun, că o retrag, ci spun, că pentru motivarea ei alte motive nu înşir, pentrucă şi aşa sunt convins, că are să cadă».

La votare se primeşte şi se votează suma cerută pentru teatrul naţional maghiar. Celelalte propuneri cad toate.

Gimnaziu românesc în Şomcuta-mare.

În şedinţa din 14 Februarie 1870 a rostit o vorbire scurtă deputatul român *Petru Mihályi*, recomandând dietei votarea sumei preliminate pentru zidirea casei comitatense din comitatul Maramureş, iar în şedinţa din 16 Februarie 1870 a făcut deputatul român *Sigismund Papp* propunerea următoare:

«Fiind pus la ordinea zilei budgetul ministrului de culte şi instrucţiune publică, înainte de a-mi da părerile în general asupra lui, aflu de necesar în interesul cultivării generale a depune o propunere pe masa dietei. Nu-mi voiu motivà acum mai pe larg propunerea, ci atunci, când va fi pusă la ordinea zilei. Acum o cetesc numai: Dupăce în înţelesul §-lui 17 din articolul de lege 44 din anul 1868 ministrul de instrucţiune publică e dator să se îngrijască, după putinţă, ca în institutele de stat de învăţământ, acolo unde cetăţenii vre-unei naţionalităţi se află în masse mai mari, elevii să se poată desvoltà şi educà în limba lor maternă, până unde se începe instrucţia mai înaltă academică;

dupăce dispoziţia aceasta a legii a fost trecută cu vederea în budgetul prezentat din partea ministeriului de instrucţiune publică;

www.dacoromanica.ro

dupăce e îndeobşte cunoscut, că Românii, acolo unde se află mai compacţi în patria aceasta, din lipsa de institute de stat de învăţământ, nu pot primì instrucţie în limba lor maternă;

dupăce districtul Chiorului a decretat la anul 1861 în 19 Decemvrie în adunarea municipală înfiinţarea unui gimnaziu românesc în Şomcuta-mare, şi în scopul acesta comunele au donat o parte din obligaţiunile lor de stat;

dupăce hotărîrea aceasta a districtului a fost încuviinţată din partea locotenenţei de atunci, şi din partea cancelariei de curte regeşti ungureşti a fost acceptată în principiu;

dupăce efectuirea a fost urgentată la 1866 din partea metropolitului gr.-cat. din Blaj, *Ioan Vancea*, pe atunci episcop în Gherla, la cancelaria regească ungară;

dupăce necesitatea acestui gimnaziu e motivată cu împrejurarea, că în el ar puteà primì instrucţia elevi din comitatele Chior, Solnoc, Crasna, Dobâca, Sătmar şi Maramureş:

Propun să decidă casa, că conform dispoziţiei clare din §-ul 17 al art. de lege 44 dela 1868, pentru susţinerea unui gimnaziu român în Şomcuta-mare, districtul Chiorului, ca gimnaziu de stat, se trece în budget suma anuală de 12,000 fl. încă cu începere din anul 1870».

Propunerea nu se va tipări şi împărţì între deputaţi, dar la timpul său se va pune la ordinea zilei. Acestea le enunţă prezidentul, ca conclus.

Interpelaţia deputatului V. Butean.

În şedinţa din 22 Februarie 1870 deputatul român *Vasile Butean* a adresat ministrului de culte şi instrucţiune publică următoarea interpelare:

«Mă ţin şi eu de aceia, cari doresc să se termine cât mai curând discuţiile asupra budgetului, din motivul, că în budget nu se cuprind multe reforme, iar eu aş dorì foarte mult, ca reformele să fie turnate în lege, cât mai curând. De aceea îmi iau voe să adresez următoarea interpelaţie domnului ministru de culte şi instrucţiune publică, pe care tocmai din motivul amintit nici nu o motivez mai pe larg, cu atât mai vârtos, că motivarea se cuprinde în interpelaţie însaş, şi rog numai pe dl ministru, ca să binevoiască a mă liniştì cât mai curând cu răspunsul ce-l va da la întrebare». (Notarul ceteşte):

www.dacoromanica.ro

Având în vedere, că atunci când o parte din credincioşii români ai bisericii orientale s'a unit cu biserica romano-catolică, în înţelesul documentului compus în chestia aceasta, unirea s'a restrâns numai la anumite dogme;

având în vedere, că biserica orientală, precum înainte de unire, aşa şi după unire, a avut o anumită vreme autonomie desăvârşită, alegându-şi singură preoţii, episcopii şi metropoliţii, şi rezolvându-şi singură afacerile interne bisericeşti;

având în vedere, că greco-catolicii sunt foarte restrânşi în exerciarea acestor drepturi autonomice;

având în vedere, că precum majoritatea casei, aşa şi stimatul domn ministru de culte şi instrucţie publică, a atins ca reformă epocală înarticularea în lege a autonomiei bisericeşti a tuturor confesiunilor existente în patria aceasta, şi a dat ocaziune chiar romano-catolicilor şi izraeliţilor, ca să se consulte în această chestie importantă;

având în vedere în fine, că pe baza hotărîrii sinodului bisericesc ţinut anul trecut, în 23 Octomvrie în Alba-Iulia, s'au făcut deja paşii necesari la mult onoratul guvern pentru exoperarea ţinerii unui congres bisericesc provincial, dar tocmai gr.-catolicii n'au fost norocoşi de a se împărtăşi de fericirea şi de bunătatea de a se puteà întruni în scopul rezolvării afacerilor lor bisericeşti:

Îmi iau voe a întrebà cu stimă pe d-l ministru, dacă are intenţiunea de a da ocaziune şi greco-catolicilor, aşa ca celoralalte confesiuni, să se poată întruni în congres provincial, pentru rezolvarea afacerilor lor bisericeşti»?

Prezidentul enunţa, că se va comunicà interpelaţia cu ministrul respectiv.

Un proiect de rezoluţiune.

În şedinţa din 23 Februarie 1870 a înaintat deputatul român *Sigismund Popoviciu* următorul proiect de rezoluţiune:

Onorată casă! În stadiul atât de înaintat al discuţiei nu vreau să abuzez de pacienţa onoratei case, ci mă restrâng numai a spune, că împreună cu mai mulţi condeputaţi înaintez un proiect de rezoluţiune. Rog să dispuneţi tipărirea, iar motivarea rămâne rezervată pe atunci, când va ajunge să fie desbătut titlul 4 al budgetului». (Notarul ceteşte):

www.dacoromanica.ro

«Considerând, că după §-ul 17 din art. de lege 44 anul 1868, ministrul de instrucţie publică e dator să se îngrijască cu privire la institutele de instrucţie de stat, ca cetăţenii oricărei naţionalităţi, cari trăesc în masse mai mari, să se poată instruà în limba lor, până acolo unde se începe instrucţia mai înaltă academică;

considerând, că astfel de institute de educaţie de stat lipsesc mai ales în ţinuturile unde, în înţelesul dispoziţiei legale citate, cetăţenii de naţionalitate nemaghiară ar puteà să fie instruaţi în limba lor maternă;

considerând, că institutele de instrucţie de stat existente astăzi în ţinuturile interesate nu pot să corăspundă citatei dispoziţiuni legale din lipsa de fonduri necesare, şi că la aceasta dealtcum nici nu pot fi constrânse;

considerând, că domnul ministru de instrucţie publică n'a făcut până acuma nici o dispoziţie cu privire la instruarea cetăţenilor de naţionalitate nemaghiară în limba lor maternă, ba sub titlul acesta nici nu propune în budgetul de stat al anului 1870 nici o sumă spre votare;

considerând în fine, că succesul instrucţiei publice, ceeace din punctul de vedere al culturei generale formează unul din cele mai înalte scopuri de stat, se poate atinge mai ales astfel, dacă se ofere modalitate şi ocaziune, ca fiecare cetăţean al ţării să primească în limba proprie maternă necesarele cunoştinţe ale învăţământului:

în urma tuturor acestora onorata casă să decreteze, că ministrul de instrucţiune publică e îndrumat, ca în consonanţă cu acea dispoziţie din §-ul 17, art. de lege 44 dela 1868, că în institutele de stat de învăţământ fiecare cetăţean poate fi instruat în limba sa proprie maternă, să convoace cât mai curând la anchetă pe bărbaţii de specialitate, luaţi dintre naţionalităţile acelor ţinuturi, şi să le ceară părerea, că în cari locuri şi ce institute de învăţământ ar fi de înfiinţat în interesul cetăţenilor de diferite naţionalităţi, şi în privinţa aceasta să facă apoi dispoziţiunile necesare încă în cursul anului acestuia.

Pentru promovarea în direcţia aceasta a instrucţiunii publice, dieta se declară gata a votà cheltuielile necesare pe calea unui credit suplementar, şi până la votarea budgetului anului viitor. Pesta, 16 Februarie 1870. Sigismund Popoviciu, Eugen Cucu, Aurel Maniu, Petru Mihályi, Vincenţiu Bogdan, Lazar Io-

www.dacoromanica.ro

nescu, Mircea Stănescu, Iosif Hodoşiu, Sigismund Borlea, Vasile Butean, Antoniu Mocsonyi, Alexandru Mocsonyi, George Mocsonyi, Vincenţiu Babeş, Eugen Mocsonyi, Demetriu Ionescu».

Prezidentul: Se va tipări şi la punctul 4 din budget, unde va fi vorba de şcoale, se va luà în discuţie.

Ajutorul de stat pentru biserici.

În şedinţa dela 24 Februarie 1870, la discuţia asupra budgetului ministrului de culte şi instrucţiune publică, a vorbit deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! Poate că nici nu e de lipsă să o mai spun, că şi eu sunt pentru libertatea religionară, poate mai mult decât oricare altul, pentrucă mă ţin de o astfel de confesie, care sigur că a fost cea mai asuprită în patria aceasta, şi abià de 2—3 ani a ajuns să fie emancipată. Dar eu cunosc mai multe căi ale libertăţii religionare, şi cred şi ştiu, că autonomia singuraticelor religii tot numai la libertate religionară duce, cel puţin spre acest scop nizueşte. Drept aceea, premiţând, că consider şi eu, ca oricine altul, şi confesiunea de organ cultural, şi tocmai pentrucă o consider de organ cultural, mai ştiind, că statul nu numai că e îndreptăţit, dar chiar dator să promoveze cultura, deduc, că statul are datorinţa să sprijinească confesiunile în nizuinţele lor spre libertate, în autonomia lor. Cu privire la aceasta a-şi face deci o modestă propunere, a cărei motivare aflu de necesar a o face mai nainte, pentrucă, cu toate că abatere nu se face dela părerile exprimate dejà aici, un pas se face totuş mai înainte.

Propunerea mea se refere la punctul 4, la ajutorul de 80,000 fl. destinat bisericei gr.-orientale. Eu, onorată casă, întru cât a fost cu putinţă, m'am nizuit a cunoaşte scopurile pentru cari se dă suma aceasta şi am aflat, că partea cea mai mare, 50,000 fl. se dau arhidiecezei din Ardeal, suma întreagă, iar 30,000 fl. se dau particularilor, ori comunelor, pentru a fi întrebuinţaţi spre diferite scopuri. Suma de 50,000 fl. se întrebuinţează pentru acoperirea mai multor trebuinţe mari. Cu o parte mică se întregeşte salarul metropolitului, destul de neînsemnat, pentrucà cu adaosul acesta abià capătă metropolitul 12,000 fl. la an, cu toate că are 700,000 credincioşi în arhidieceză, iar în eparhiile sufragane cam un milion. O mare parte se întrebuinţează pentru

www.dacoromanica.ro

consistor, care fără ajutorul acesta nu s'ar puteà susţineà. A treia parte, cea mai mare, se dă seminarului, care ar trebuì sa încete a funcţionà, dacă nu ar căpăta-o. De ce? Pentruca biserica gr.-or. din Ardeal de secole a fost în o astfel de situaţie, că nu a putut adunà fonduri. Abià sunt 20 de ani de când s'a reînfiinţat, şi dejà fondurile ei sunt atât de mari, că fac aproape un milion. Şi sunt convins, că pe lânga ajutorul acesta vor prosperà într'atâta, încât preste vre-o 10 ani va fi de prisos ajutorul de stat. Sunt convins deci, că suma trecută în budget merge la bun loc şi se întrebuinţează pentru acoperirea de lipsuri urgente.

Dar mai sunt în Ungaria două episcopii româneşti, cari asemenea n'au avut ocaziune în trecut să adune nici măcar un crucer. De ce? Pentrucă n'au existat. S'au adunat fonduri, şi precum se vede din conspectul dlui ministru, ele dau suma de trei milioane, dar fondurile acestea nu sunt ale bisericei române, ci sunt dubioase, şi însaş dieta a decis, că deocamdată să rămână în proprietatea şi folosinţa bisericei sârbeşti, pânăce nu se va puteà ajunge, ori la înţelegere prietinească, ori apoi la decidere pe calea procesului, că pretensiunea Românilor care e? Pe calea procesului, pentru care până acuma nu există nici judecătoria competentă. Mai sunt deci două dieceze, a Aradului şi a Caransebeşului. A Aradului cu 600,000, a Caransebeşului cu 400,000 de credincioşi. Şi cum stau ele astăzi? Legislaţiunea maghiară a decretat autonomia, iar în urma acestei hotărîri s'a ţinut congres şi s'a făcut organizarea bisericei. Dacă acum despre aceea ar fi vorba, ca să se pună în vigoare autonomia, ca să se execute statutul organic, lucrul e cu neputinţă. De ce? Pentrucă lipsesc fondurile. Nu se află nici cea mai mică sumă spre scopul acesta adunată. Episcopii nu au salare anumite, ci fiecare episcop trăeşte din venitul, care se numeşte convenţie sidoxială. Convenţia se trage încă din secolul trecut, ca o anumită îndatorire din partea comunei, care însă foarte rar poate fi realizată, şi pe care comunele mai sărace de mult nu o plătesc. De exemplu în comitatul Bihorului. Mai vine apoi o anumită taxă, plătită din partea preoţilor. Dar din plata mică ce o au, nu prea pot trăì nici preoţii, pentrucă pe multe locuri nu au chiar nimica. Şi din nimica să mai platească episcopului? Salarul unui episcop abià se urcă la 3—4000 fl. (O voce: Atâta e mult!) Ar fi mult, dacă n'ar aveà, nici de lucru, şi nici res-

www.dacoromanica.ro

ponsabilitate. Dar cum stau cu consistoriile lor? Consistoriile au până acuma încă mare cerc de competenţă, dar n'au funcţionari salarizaţi. (Ivánka Imre: Aşa e frumos şi nobil!) Supravegherea şcoalelor încă e treaba lor. Dar cum o fac? Pe gratis, fără nici o plată. Dacă privim la trecut, vedem că au trait numai din abuzuri. Acuma s'a pus stavilă abuzurilor, făcându-le imposibile statutul organic, pentrucă acum s'a introdus publicitatea şi controlul.

Şi mai rău stau institutele clericale, cari abià merită numirea aceasta. Are adecă dieceza arădana un institut clerical, care abià are, pentru trei cursuri, *doi,* zi doi profesori, cu câte un salar de 400 fl. Acum despre aceea e vorba, ca să fie puse în vigoare dispoziţiile şi organizarea decretată din partea congresului pe baza legii, provăzută şi cu încuviinţarea Maiestaţii Sale. Spre acest sfârşit se cer deci înainte de toate bani, pentruca fără bani nu se poate face executarea, iar autonomia rămâne numai vorbă goală. Dacă e deci necesară o astfel de ajutorare provizorie, — pentrucă eu ţin de provizorie întreaga rubrica aceasta, — atunci necesitatea e neîndoioasă aici, pentrucă tocmai acestea sunt bisericile, cari în trecut nu au adunat nimica, şi nici n'au putut să adune, fiindcă nu au existat, după ce statul abià acuma le-a recunoscut dreptul de a existà.

Eu cred deci, că dacă e echitabil să se menţină sumele rubricelor celoralalte, apoi nu mai puţin echitabil, ba chiar just e, să se menţină şi acestea, după ce şi fondurile, cari compet bisericei, pe calea legislaţiunei au fost predate. In privinţa aceasta eu după o socoteală fugitivă am aflat, că se poate ajutà cu o sumă mică. Dacă la suma de 80,000 fl. propusă în budget se face numai un adaos mic, provizor, se face mare serviciu, onorată casă şi onorat guvern, nu numai libertăţii şi autonomiei bisericii, ci şi scopurilor patriei. Eu aşa ţin, că stimatul minister ar puteà să dee o sumă mică din cele 30 de mii preliminate pentru diferite scopuri, şi tocmai aceasta o am în vedere, când propun următoarea moţiune: Sub titlul «scopuri bisericeşti , la locul al 4-lea, suma de 80,000 fl. preliminată pentru biserica gr.-orientală, să fie urcată la 120,000 fl. (Voci: Numai?) Eu n'am pus dela mine nimica, şi sunt convins, că mult stimatul domn ministru de culte şi până acuma şi-a câştigat convingerea, ori apoi se va convinge de acì încolo, că suma e necesară, şi o va întrebuinţà astfel, cum a întrebuinţat cele 50,000 fl. date în

www.dacoromanica.ro

curs de mai mulţi ani arhiepiscopiei sau metropoliei din Ardeal».

Vorbeşte la obiect şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele:

«Onorată casă! Scuzaţi, că poatecă abuzând de preţioasa pacienţă a onoratei case, vin să fac unele scurte observari. Moţiunea prezentată din partea condeputatului *Vincenţiu Babeş* are două puncte de vedere, două idei dătatoare de direcţie, cari au şi fost amintite aici, şi anume, una a condeputatului Szlávy, care a spus, că la subvenţii votate pentru scopuri bisericeşti nu e dătatoare de măsură dreptatea şi echitatea, nu e dătător de măsura deci principiul, ca confesiunile singuratice, una câte una, şi toate să fie subvenţionate, ci trebue să se aibă în vedere aceea ce a accentuat cu apăsare şi domnul ministru de culte, misiunea culturală a confesiunilor. Acesta e unul din punctele de vedere. Al doilea, pe care l-a amintit mult stimatul condeputat Tisza Kálmán, e acela, că nu e corect să fie urcate poziţiile singuratice atunci, când se propune din partea singuraticilor deputaţi stabilirea sumelor.

Acceptez, şi aşa cred, că condeputatul Babeş persistă pe lângă suma propusă de dânsul. Dar tocmai în urma expunerei facute de condeputatul Tisza Kálmán, care spuneà, că dacă există undeva lipsuri, să se provoace guvernul să facă în privinţa aceasta propuneri, sprijinesc moţiunea aceasta astfel, ca domnul ministru al cultelor să fie îndrumat, că convingându-se despre necesitatea urcării subvenţiei, şi despre proporţia în care ar fi ea de acordat, să ceară dela casă un credit supletoriu la timpul său. (Aprobări).

Nu pot acceptà însă aceea ce a amintit domnul deputat Mocsáry, că cu libertatea religionară nu se uneşte subvenţionarea singuraticelor biserici din partea statului, pentrucă argumentul acesta poate fi aplicat numai în mod abstract. Şi eu cred, că tocmai dl deputat Mocsáry a fost acela, dacă-mi aduc bine aminte, care cu ocaziunea discuţiei decurse cu aceea a atacat pe Pulszky, că aplică astfel de principii abstracte, fără ţinerea în vedere a consideraţiunilor concrete, pe când idealismul nu are valoare reală.

Poate că cu aceasta am răspuns şi la observarea domnului deputat Tisza Kálmán, care nu află consonanţă în aceea, că

www.dacoromanica.ro

deoparte accentuăm autonomia, iar de altă parte cerem salar pentru preoţi. Nu despre salariile preoţilor este vorba aici, ci despre consistor şi despre spesele necesare pentru organizarea autonomiei. Şi dacă în privinţa aceasta biserica română nu dispune de sumele de bani trebuincioase în acest scop, pot să asigur pe dl deputat Berzenczey, că motivul reşede cu totul în altceva, nu în consideraţiunile române. De altcum sprijinesc propunerea».

La votare propunerea lui *Babeş* cade.

Apărarea homoeopathiei.

În şedinţa din 26 Februarie 1870 a vorbit deputatul român *Vincenţiu Bogdan* următoarele:

«Nu voiu urmă exemplul dlui deputat Szabó, care a afirmat la începutul vorbirei sale, că noi, — va să zică cu dânsul împreună, — suntem incompetenţi să judecăm în chestia din desbatere, dar cu toate acestea a întrat în esenţa lucrului, vorbind despre ştiinţă. Eu aşa consider chestia din discuţie, că putem vorbì despre ea într'atâta, încât am avut ocaziune a ne aprofundà în ea, ca ştiinţă publică, şi întrucât am avut ocaziune a ne convinge din experienţă despre succesul uneia ori alteia.

Domnul ministru a spus în vorbirea sa de ieri, că nu suntem specialişti, dar totuş aşa s'a văzut, că şi dl ministru are anumite concepte despre principiile, cari fac să se deosebească un sistem de învăţământ de celalalt. Şi mai ales a scos la iveală dnul ministru acea deosebire de principii, că homoeopathia a stabilit principiul «similia similibus».

Dar nu aici reşede singura deosebire. E adevărat, că ştiinţele auxiliare, cum e: anatomia, chimia, psihologia, pathologia, sunt aceleaşi la ambele sisteme. Dar cea mai esenţială deosebire, pe lângă principiul amintit, reşede în cunoaşterea medicamentelor, în aşa numita materia medica, reşede în modul de gătire a medicamentelor şi în mărimea doselor de medicină.

La universitate sunt catedre pentru ştiinţele auxiliare acum numite, şi este catedră şi pentru, — nu o voiu numì ştiinţă, — pentru ars medica, pentru acea ars medica, al cărei obiect e facerea medicamentelor, aşa numita pharmacologia, ori apoi materiologia. Acum deci, dacă numai pentru modul de vindecare cerut de un sistem, numai pentru această materiologia medica

www.dacoromanica.ro

există catedră, cea mai mare nedreptate pentru omenimea care sufere o văd eu în aceea, că nu se crează catedră şi pentru vindecarea după celalalt principiu, pentru comoara vindecătoare a homoeopathiei.

A amintit tocmai dl deputat Szabó, că homoeopathia e curată credinţă, nu e ştiinţă. A amintit Excelenţa Sa, dl ministru de culte şi instrucţiune publică, că dacă homoeopathia e ştiinţă adevărată, şi are putere de vieaţă, îşi va deschide ea singură calea în vieaţă. Îmi iau voe a mă provocà în privinţa aceasta numai la împrejurarea, că sunt vre-o 60 de ani de când inventatorul acestui principiu a stabilit sistemul acesta, şi în aceşti 60 de ani homoeopathia nu numai că a dovedit că are putere de vieaţă, ci s'a lăţit întru atâta, că nu numai în America, ci şi în Europa e îndeobşte cunoscută, şi anume, nu numai în lumea medicilor, ci mai ales din partea omenimei, care are trebuinţă de vindecare. Şi astfel a negà existenţa ei, a negà că are putere de vieaţă, a spune că aceasta ars medica nu are viitor, e cu totul imposibil, după mine. Şi dacă aşa stau lucrurile, eu aş considerà de cea mai mare nedreptate preterarea, fără a mă dimite la discuţii ştientifice despre valoarea unuia ori altuia dintre sisteme, despre preferinţele pe cari le are unul ori altul, căci pentru aceasta recunosc, că sunt necompetent, dar spun numai atâta, că dacă are îndreptăţire unul să se creeze catedră, acea îndreptăţire o are şi celalalt, şi anume, în interesul omenimei care sufere, în interesul cel mai mare al ei, căci vieaţa şi sănătatea acesteia cere după drept şi trebuinţă, să se ridice catedră şi pentru celalalt sistem.

Nu e de lipsă, onorată casă, să întrăm în discuţii ştientifice, pentrucă vorbesc destul de elocvent datele statistice înseşi. În Anglia pe vremea colerei penultime s'a înfiinţat un comitet sanitar, compus numai din medici, cari au urmărit cu atenţiune modul de vindecare în spitalele aleopathice şi homoeopathice. Pe vremea colerei amintite, firește, intenţiunea guvernului erà aceea, să se convingă despre avantagiul unuia şi al altuia dintre sisteme, la paturile bolnavilor, în spitale. Comitetul, al cărui inspector suprem erà asemenea medic, şi care cercetà zilnic spitalele, şi ale unuia şi ale celuialalt sistem, a adunat datele din cari s'a văzut apoi, că mortalitatea în spitalele aleopathice a fost de $^2/_3$, iar în cele homoeopathice de $^1/_8$. Mă provoc la medici, şi anume la astfel de medici, ca Dr. Routh, care sub

www.dacoromanica.ro

titlul «Irrthümer der Homoeopathie» a scris un op, şi care mai nainte asemenea fusese aleopathist, dar mai târziu, pe baza datelor adunate de dânsul, a trecut la homoeopathie. După datele adunate de dânsul, la aprinderi de plămâni mortalitatea după modul de vindecare homoeopathic e de 5—7%, iar după cel aleopathic de 24%. La aprinderea peliţei de piept, după homoeopathie de 3%, după aleopathie de 13% . La aprinderea de intestine, după primul sistem de 4%, după celalalt de 13%. La lungoare, după primul 3%, după celalalt 22%. La celelalte boale, mortalitatea după tratamentul homoeopathic e de 4%, după cel aleopathic de 10% şi jumătate. Toate acestea cântăresc mai mult înaintea mea decât toate argumentele înşirate de coṅdeputatul Szabó, care, dupăcum am putut experià, tocmai din homoeopathie are cele mai puţine cunoştinţe, cu toatecă despre ea a vorbit mai mult. Nu ştiu dacă ştie ceva din aleopathie, dar întrucât am auzit aici în casă, că e doctor în medicină, i-se potriveşte întru adevăr aceeace spuneà odată un doctor de medicină, că: «Wie sonderbar es ist, das Aerzte fortwährend eine Kunst mit Schmach zu überhäufen und ins Lächerliche zu ziehen suchen, wenn diese ihnen entweder ganz fremd, oder doch theilweise unbekannt ist». Dar ca să nu obosesc şi mai departe indulgenţa onoratei case, declar, că propunerea făcută ieri o primesc, cu modificarea domnului deputat Ürményi».

Academia de drepturi din Sibiiu.

În şedinţa din 28 Februarie 1870, la discuţia asupra cheltuielilor reclamate de academia de drepturi din Sibiiu, a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! S'a spus, că la academia din Sibiiu se propune nemţeşte, la cea din Cluj ungureşte. Lucrul nu se poate negà, pentrucă acesta e adevărul. Dar eu nici nu văd în aceasta nici o călcare de lege, pentrucă aşa cred, că e institut regnicolar, atât academia din Sibiiu, cât şi cea din Cluj. Iar la institutele regnicolare din Ardeal, conform împrejurărilor şi legilor de acolo, propunerea se poate face în ungureşte, nemţeşte, ori româneşte. Dar pentruca pe viitor să fie delăturată orice îndoială cu privire la limba de propunere, cred că e ducător la scop, dacă se decretează, că la academia de drepturi din Sibiiu şi Cluj, limba de propunere poate să fie cea maghiară, germană şi română . (Nu aparţine aici!)

www.dacoromanica.ro

Notarul ceteşte proiectul de rezoluţiune prezentat de deputatul *Hodoşiu* în chestia aceasta:

«*Casa să decreteze, că academia de drepturi din Sibiiu şi Cluj formează institute regnicolare şi limba lor de propunere poate să fie cea maghiară, germană şi română*».

Se naşte discuţie, la care ia parte şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi.* A vorbit următoarele:

«Am numai o mică observare. Onorată casă! Impărtăşesc şi eu părerea exprimată din partea condeputatului Tisza Kálmán, după care aici nu este vorba acum de chestia de naţionalitate, ori de limbă, ci numai de aceea, dacă poziţiile singuratice luate în budget corespund legii ori nu? Eu însă, dupăce dl deputat a avut bunăvoinţa a cetî §-ul 17 din legea de naţionalităţi, am aşteptat, ca tocmai în contra limbei germane dela academia de drepturi din Sibiiu să iee poziţie. (Voci: Tocmai aceasta a făcut-o!) Atunci scuzaţi. Nu i-am putut auzî cuvintele şi astfel nu l-am înţeles Renunţ deci la cuvânt .

A vorbit apoi deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Eu în privinţa aceasta sunt de altă părere, onorată casă. Ştiu, că discutăm asupra unei poziţii din budget. Ştiu, că chestia naţională nu e la ordinea zilei. Dar ştiu şi aceea, că la discuţia asupra budgetului, ori-când are casa vre-o observare, poate să şi-o exprime cu această ocaziune. Eu ţin, că tocmai aici e locul, ca dieta să declare, dacă află că e corect, ca la Sibiiu şi la Cluj, pe lângă limba maghiară şi germană, să fie şi cea română limbă de propunere. Asta nu e ceva neobicinuit, ci din contră, preá se obicinueşte a se face, şi tocmai de aceea, eu sprijinesc propunerea amicului *Hodoşiu*, cu atât mai vârtos, că aceea ce a citat dl deputat Tisza Kálmán din legea de naţionalităţi, nu poate fi explicat în spirit contrar. Rog deci onorata casa, să primească propunerea lui Hodoşiu».

Prezidentul enunţă, că propunerea lui Hodoşiu nu poate fi pertractată în firul discuţiei budgetare.

Subvenţionarea şcoalelor medii.

La titlul din budget despre subvenţionarea şcoalelor medii vorbeşte tot în şedinţa aceasta deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Am avut onoarea a înaintà propunere cu ocaziunea discuţiei generale, ca pe seama gimnaziului de stat din Chior să fie luată în budget suma de 12,000 fl. După declaraţia auzită astăzi însă abstau dela propunere, respective, o modific în înţelesul, ca onorata casă să îndrume pe dl ministru de culte şi instrucţiune publică, să augmenteze cu cele de lipsă gimnaziul ce se va înfiinţà în Şi nleu, şi spre scopul acesta să ceară încă în anul acesta creditul necesar.

Pentru sprijinirea propunerii mele mă provoc la două lucruri. Intâi la aceea, că doresc, şi aşa cred, că fiecare membru al onoratei case doreşte, ca şi mine, ca legile votate şi sancţionate să fie şi executate între marginile posibilităţii, şi fără mare întârziere să fie puse în vigoare. Ştim, onorată casă, că §-ul 17 din articolul de lege 44 dela 1868 spune clar şi lămurit, că: în scopul succesului instrucţiei publice, al culturei generale şi al buneistări publice, statul, şi astfel guvernul, este dator a se îngriji la institutele statului de învăţământ, ca cetăţenii patriei de orice naţionalitate, cari trăesc în masse mai mari împreună, în ţinuturile locuite de ei să se poată desvoltà în limba lor maternă, până unde se începe instrucţia mai înaltă academică». Aşa cred, onorată casă, că legea aceasta nu pentru aceea am adus-o, pentruca să rămână numai literă moartă, ci pentru aceea, ca puterea de stat, din timp în timp să primeasca în mână, fără mari opintiri, astfel de mijloace, cu cari statul să poată pune legea aceasta în vigoare, amăsurat trebuinţei.

Acesta e deci unul dintre motivele, din cari doresc, ca să deschidă casa credit pentru acoperirea trebuinţelor referitoare la acest obiect. De aceea doresc, ca ele să se acopere pe calea creditului, pentrucă nu vreau să desvoltăm în măsură prea mare o opintire, ale cărei urmări nu le-am puteà suportà. Al doilea motiv, care m'a îndemnat să fac propunerea e acela, că de secole am negles tocmai chestia învăţământului, pentrucă deşi în mânile naţiunei maghiare, respective ale nobilimei maghiare, s'a aflat puterea legiuitoare şi cea executivă, pentru chestia aceasta veacuri de-arândul prea puţin s'a făcut, şi trebue să recunoaştem pe faţă, că dacă în trecut nu luau în mână bisericanii cei atât de mult atacaţi,. respective criticaţi acum, chestia aceasta, cât de mulţi ar lipsì acum din sala aceasta dintre acei eminenţi oratori şi eminenţi bărbaţi de stat, pe cari avem fericirea a-i onorà aici! (Aprobări).

www.dacoromanica.ro

Cred, că a sosit timpul, onorată casă, ca să putem cu încetul repară întrelăsările secolilor din trecut, şi e sosit timpul, ca statul să iee în mână chestia aceasta şi să facă aceea ce e dator să facă. Necesitatea gimnaziului propus de mine se vede de acolo, că în 19 Decemvrie 1861 adunarea municipală a districtului Chior a decretat să fie înfiinţat, respective ridicat. Iar ca să poată fi susţinut, comunele de bunăvoie şi-au oferit obligaţiunile de stat, ceeace locotenenţa şi cancelaria a aprobat, iar Maiestatea Sa a sancţionat, şi ministerul de stat a conces, să se facă colecte pe calea gazetelor şi s'au şi adunat unele sume din Carinthia, Stiria, etc.

Acum deci e datorinţa statului, să facă aceea ce voià comitatul să facă (Aprobări). Şi fiindcă eu nu voesc gimnaziu confesional, ci gimnaziu de stat, cred că întreaga casă împărtăşeşte cu mine aceeaş părere generală. Şi de aceea, îmi exprim speranţa, că onorata casă îmi va votà propunerea. Rog deci onorata casă, ca atât din punctul de vedere al echităţii, cât şi din punctul de vedere al dreptăţii, să binevoiască a o votà».

Propunerea deputatului Sig. Popoviciu.

Ia cuvântul deputatul român *Sigismund Popoviciu* şi vorbeşte următoarele, întru motivarea cunoscutei sale propuneri:

«Onorată casă! Vreau să atrag atenţiunea onoratei case asupra unei mari mancităţi în instrucţia publică, şi pentru sanarea acestei mancităţi am avut onoarea a prezentà onoratei case şi un proiect de rezoluţiune. Indreptăţirea dispoziţiunilor cuprinse în proiectul de rezoluţiune vreau să o motivez pe scurt cu dovezi scoase din lege şi din cuvintele dlui ministru.

Domnul ministru a luat în budget pentru înfiinţarea de pedagogii 7510 fl. şi pentru justificarea poziţiei se provoacă la §-ul 7 din articolul de lege 38 dela 1868, spunând, că cheltuiala aceasta e urmare naturală a punerii în vigoare a acestei legi.

Aceasta ar fi deci o parte din sămânţa aruncată, ori care se va aruncà, şi atinsă de domnul ministru în vorbirea sa clasică din rândul trecut. Să-mi fie permis însă, să atrag atenţiunea dlui ministru şi asupra unui teren prea înţelenit, care asemenea reclamă îngrijire în măsura cea mai mare. Regret, că domnul ministru a aşteptat, ca să fie făcut atent asupra acestui teren.

www.dacoromanica.ro

Regret, că dispoziţia legii nu a aflat-o pentru sine destul de obligatoare, ca să fi început lucrările pe acest teren. Terenul acesta e stabilit din partea articolului de lege 44 dela 1868. Adevărat, că legea a lăsat în grija respectivului, să se folosească de drepturile acelea ori nu, dar după părerea mea ar fi mare greşală, dacă dela voia respectivului ar atârnà, să împlinească ori să nu împlinească datorinţa pe care i-o impune legea?

Are însă legea aceasta, onorată casă, şi o dispoziţiune categorică. Anume, §-ul 17 al legii citate face de datorinţă dlui ministru a se îngriji, ca în institutele de învăţământ, ridicate din partea guvernului, cetăţenii de orice naţionalitate ai patriei, cari se află în număr mai mare într'un ţinut oarecare, să poată fi instruaţi în limba lor maternă, până acolo, unde se începe instrucţia academică. Astfel de institute de învăţământ sunt puţine în patria noastră, şi cu ştirea mea dispoziţia aceasta a legii până astăzi n'a fost luată în executare. În înţelesul legii existente ar fi timpul deci, ca statul, respective guvernul, să înfiinţeze astfel de institute de învăţământ. Şi cu toate acestea, nici în budgetul anului trecut, nici în budgetul anului acestuia, nu se găseşte nici o sumă preliminată sub titlul acesta. Domnul ministru nici nu şi-a încercat deci activitatea pe terenul acesta. Ba dupăce în declaraţiunile făcute în mai multe rânduri nici nu a amintit despre aceasta nimica, trebue să cred, că nici nu are intenţiunea să facă încercarea. Pe când, onorată casă, cu tot dreptul puteà să spună domnul ministru cu privire la cheltuielile reclamate în direcţia aceasta, că ele formează urmarea naturală a punerii legii în aplicare.

Sprijinesc, onorată casă, părerea domnului ministru, că pe terenul cultural nu se pot face minuni. Dar de altă parte aşa cred, că dacă e să aşteptăm roade, trebue să începem a muncì în scopul acesta. Mai departe trebue să trag la îndoială în mod categoric acel drept al domnului ministru, de a puteà face deosebire între legi, atunci când e vorba de executarea legilor.

Proiectul meu de rezoluţiune are de scop sanarea posibilă a acestei scăpări din vedere, şi din punctul de vedere al executabilităţii propunerii mele aflu de necesar a propune, ca domnul ministru, înainte de a se apucà de lucru, să iee în considerare părerea anchetei, ce va fi de convocat, cu participarea celor interesaţi. În fine mai aflu de necesar, ca dl ministru să ceară credit încă în cursul anului acestuia pentru acoperirea

www.dacoromanica.ro

cheltuielilor. Din motivele acestea şi în speranţa, că onorata casă va află de motivată executarea propunerii mele încă în cursul anului acestuia, în interesul culturii generale şi al instrucţiei publice, recomand în atenţiunea onoratei case proiectul meu de rezoluţiune».

Ministrul de instrucţiune publică răspunde imediat, că aceeace doreşte propunătorul se va cuprinde în proiectul de lege despre şcoalele medii, care va fi prezentat camerei încă în cursul sesiunii actuale dietale. Discuţia să se amâne deci până atunci.

Casa decide în acest înţeles. Voeşte să vorbească deputatul român *Iosif Papp*, dar prezidentul îl opreşte, pe motivul, că chestia e rezolvată. Deputatul *Papp* cere deci pe scurt, ca ministrul de culte şi instrucţiune publică să fie îndrumat, să treacă în proiectul de lege promis şi gimnaziul din *Şomcuta-mare*.

Vorbeşte deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele:

«Onorată casă! După ce proiectul de rezoluţiune prezentat din partea condeputatului *Sigismund Popoviciu* l-am subscris şi eu, îmi iau voe a declară, că după cele enunţate din partea dlui ministru, anume, că încă în sesiunea aceasta va prezentă proiect de lege despre înfiinţarea de şcoale medii, sunt gata a abstă dela pertractarea proiectului de rezoluţiune, fiindcă şi eu însumi cred, că va fi cu mult mai corect a discută chestia atunci, decât acum». (Aprobări).

Se trece la ordinea zilei.

Gimnaziul de stat din Sibiiu.

La suma trecută în budget pentru ajutorarea gimnaziului de stat din Sibiiu vorbeşte deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! A fost amintită mai de multeori legea după care acolo, unde naţionalităţile trăiesc în masse compacte, statul trebue să se îngrijască, ca să primească elevii instrucţia în limba maternă a respectivilor cetăţeni. Statul n'are decât un singur astfel de gimnaziu, pe cel din Sibiiu. S'a îngrijit oare guvernul, ca în gimnaziul acesta să se poată propune şi românește, în înţelesul legii mai de multeori numite? Recomand

www.dacoromanica.ro

deci spre primire onoratei case un proiect de rezoluţiune, care sună astfel: Se îndruma domnul ministru de instrucţiune publică, să dispună, ca în gimnaziul de stat din Sibiiu să se propună obiectele şi în limba română .

Propunerea e sprijinită de deputatul român *Iosif Hodoşiu*, care a vorbit următoarele:

«Am să fac observare cu privire la enunciarea dlui prezident, anume, că în urma unei hotărîri, de mai nainte a casei, propunerea aceasta cade. Eu sunt de părere contrară. Aşa cred, că la discuţia asupra budgetului poate să-şi exprime deputatul câte o dorinţă, şi casa poate să dee îndrumare ministrului în acea direcţie. S'a întâmplat aceasta şi la alţi titli şi la alte poziţii din budget. Din faptul şi cazul de precedenţă, că propunerea mea a căzut, nu urmează deci, că ar fi căzut şi propunerea deputatului *Sigismund Papp*. Eu sprijinesc propunerea aceasta».

Casa aprobă enunciarea prezidenului, că şi propunerea aceasta se va pertractă cu ocaziunea discuţiei asupra legii despre şcoalele medii, promisă din partea ministrului.

Ajutorul gimnaziului român din Braşov.

În chestia ajutorului dat gimn. român din Braşov, în sumă de 4000 fl. vorbeşte deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! Nu sunt de o părere cu condeputatul Várady Gábor, că dacă gimnaziul din Braşov se împărtăşeşte de ajutor din partea statului, profesorii să fie numiţi din partea ministrului. Şi eu aşa sunt informat, că sub condiţia aceasta gimnaziul din Braşov nici nu va primì ajutorul. Dealtcum eu aveam o modificare, şi aceeace am spus, se refere numai la expunerile dlui deputat Várady. Observarea mea e aceea, că a-şi dorì să-mi dee lămurire dl ministru, care gimnaziu e înţeles aici? Pentrucă eu aşa ştiu, că în Braşov sunt trei gimnazii, unul catolic, altul săsesc şi al treilea gimnaziu e românesc. Care gimnaziu e înţeles deci din partea dlui ministru?» (Secretarul de stat Tanárky Gedeon răspunde, că e înţeles gimnaziul gr.-ort. român din Braşov, subvenţionat dealtcum de către *două* state).

www.dacoromanica.ro

Iosif Hodoşiu (continua): «Dupăce din acestea am primit lămurirea, că ajutorul se recomandă pe seama gimnaziului român, de dragul clarităţii am onoarea a propune următoarea modificare: Să se spună în titlu, că «*pentru gimnaziul român din Braşov* .

Vorbeşte deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! Şi eu sunt de părerea condeputatului Ghyczy Kálmán, exprimată tocmai acum. Şi eu ţin aşa, că datorinţa, interesul patriei noastre, al statului nostru este, ca să ridice şcoalele necesare poporului din puterea proprie, şi să le susţină, fără ca popoarele să fie necesitate a recurge la ajutor străin pentru acoperirea trebuinţelor lor.

Dealtcum fiind vorba despre gimnaziul din Braşov, îmi iau voe a da deslușirea, că gimnaziul acela a fost ridicat din puterile proprii ale Braşovenilor, şi neputând obţineà ajutor dela guvernul de atunci, li-s'a oferit, nu pe cale privată, ci pe calea publică, nu din partea particularilor, ci din partea naţiunii române, în budget, (Voci: Tocmai asta e rău). 1225 fl., sau 50 galbeni, şi numai după aceea, văzând guvernul dela Viena, că e primejdios acest ajutor, a oferit singur, de bunăvoe, patru mii de fl., cu intenţiunea, dupăcum sunt informat, ca în fiecare an, ori apoi din când în când, suma să fie urcată, pentru a se face de prisos ajutorul din străinătate. Eu deci tocmai din consideraţiuni politice a-şi recomandà procedura aceasta legislaţiunii maghiare.

Dealtcum, onorată casă, fiind vorba despre aceasta, îmi iau voe să declar, că ácolo unde e vorba despre astfel de trebuinţe ale poporului, pe cari guvernul său propriu şi legislaţiunea sa nu le acopere, poporul e îndreptăţit să recurgă la aceia, cari se declară gata a-i ajută. (Contraziceri). Aceasta e o necesitate a vieţii! Eu aşa ştiu, că Braşovenii primesc din aceeaş fundaţiune mai multe ajutoare, deci ajutor şi pentru şcoale, dupăce a fost neîncunjurată trebuinţa să ridice şi şcoală reală şi comercială. Şi noi, şi aşa ştiu, că şi alţii, le-au dat ajutor şi le vor da şi în viitor. Şi tocmai de aceea, rog onorata casă, să nu iee în nume de rău, că suma e trecută în budget, ba o rog, că dacă e cu putinţă, să binevoiască din când în când să urce suma. Şi dupăce e afară de orice îndoeală, că gimnaziul acesta e gimnaziu român, şi dupăce în confesionalitate încă nu e ex-

www.dacoromanica.ro

primat caracterul național, pentrucă greco-orientali sunt și Sârbii și poate și alte naționalități, sprijinesc propunerea condeputatului meu *Hodoșiu*, ca să se spună clar, că ajutorul se dă gimnaziului român din Brașov.

Suma se votează, însă ca spese extraordinare, și fără a se spune, că pentru gimnaziul *român* din Brașov.

Gimnaziul român din Brad.

După enunțarea hotărîrii vorbește deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Comitatul Zarandului, după cum ne este tuturor cunoscut, aparține comitatelor celor mai sărace. Locuitorii săi însă, pe lângă toată sărăcia lor, din avutul lor propriu au ridicat anul acesta un gimnaziu în Brad, după ce au învins întâi pedecile puse lor din toate părțile. E în de obște cunoscut și aceea, că la gimnazii în anul prim cheltuelile sunt de regulă mai mari decât în anii următori, și anume, din motivul, că nu numai salariile profesorilor au să fie acoperite, ci și aranjamentul gimnaziului. Așa stăm și cu acest gimnaziu, și cu toate, ca cu gospodăria din casă. Când începe cineva gospodăria, mai ales dacă e și sărac, în anul prim simte mai din adins greutățile gospodăriei decât în anii următori, și are trebuință de mai multe cheltueli.

Pe baza acestora îmi iau voe, onorată casă, să recomand spre primire o propunere, ca gimnaziul acesta să fie împărtășit de un ajutor anual. Mă îndeamnă să fac propunerea faptul, că atunci când a decurs desbaterea, mai săptămâna trecută, în chestia ajutorării teatrului, mulți dintre ceice au luat cuvântul au declarat, că atunci, când va fi vorba despre școale, despre educarea poporului, cu plăcere vor votà sumele de bani necesare și pe seama națiunilor nemaghiare. Eu deci nici nu vreau să trag la îndoială, că toți aceia, cari au vorbit atunci, vor sprijinì acum propunerea mea, și anume, cu atât mai vârtos, cu cât în Ungaria acesta e primul gimnaziu român, și încă ridicat în comitatul cel mai sărac al țării. Și sunt convins, că dacă vor vedeà celelalte comitate, că guvernul știe și vrea să aprecieze nizuințele poporului în jurul educațiunei, vor fi îndemnate să urmeze exemplul acesta. De aceea, am îndrăzneala a face următoarea propunere: In budgetul ministrului de culte și instrucțiune pu-

www.dacoromanica.ro

blică titlul 4 rubrica 11 să se pună pentru gimnaziul român al comitatului Zarand 4000 de fiorini .

Prezidentul enunţă, că propunerea se va predà comisiunei financiare.

*

La cheltuielile preliminate pentru şcoalele reale din Buda şi Caşovia a vorbit şi deputatul român *Petru Mihályi* următoarele:

«Mărturisesc, că eu am înţeles cu totul altcum aceea ce a spus domnul ministru de culte, decât domnii deputaţi Ghiczy Kálmán şi Tisza Kálmán. Eu aşa cred, că dl ministru la tot cazul a putut să declare, că în chestia aceasta cum s'a întâmplat, că în fondul învaţământului rămâne lipsă pentru viitor. In chestia aceasta a promis, că va da lămuriri în faţa comisiunei financiare, iar comisiunea financiară va face raport casei în privinţa aceasta. Dar din aceasta la nici un caz nu pot deduce aceea, că aceste două poziţii ale budgetului şi desbaterea asupra proiectului de rezoluţiune să rămână în suspens, până mai târziu, şi cu atât mai puţin pot acceptà părerea aceea, ca chestia să fie predată comisiunei financiare. Pentrucă în chestia principiară, în care casa nu a putut luà nici o hotărîre, nici comisiunea financiară nu va puteà înaintà nici o părere motivată. Eu deci recomand respingerea proiectului de rezoluţiune şi votarea sumelor preliminate în budget».

Pedagogiile de stat.

Tot în şedinţa aceasta a mai vorbit la spesele din budget pentru pedagogii deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! Domnul ministru de culte şi instrucţiune publică a spus în vorbirea sa din săptămâna trecută, că în anul 1869 au fost înfiinţate cinci pedagogii, iar în anul 1870 vor mai fi înfiinţate opt. N'am nimica în contră, dar am să fac observarea, că a-şi dorì să ştiu, ce pedagogii de învăţători vor fi acestea, după ce eu cred, că în preparandiile pentru învăţători primesc instrucţie acei învăţători, cari au să propună în şcoalele poporale, iar în şcoalele poporale se propune, nu numai în limba maghiară, română, germană, ci în toate limbile usuate în ţară! In privinţa aceasta legea însaş spune, că poporul are

www.dacoromanica.ro

să primească instrucţie în limba sa proprie. Cu considerare la acest fapt fac moţiune, respective a-şi dorì să se dee îndrumare dlui ministru de instrucţiune publică, ca la înfiinţarea proiectatelor preparandii pentru anul 1870 să procedeze în spiritul şi în înţelesul §-lui 17 din articolul de lege dela 1868. Recomand propunerea mea spre primire . (Notarul o ceteşte): «Se îndrumă ministrul de instrucţiune publică, ca la înfiinţarea celor opt pedagogii, cari se vor deschide în anul 1870, să procedeze în înţelesul şi spiritul §-ului 17 din art. de lege 44 dela 1868 .

Ministrul răspunde, că va căutà să fie împlinită legea. Camera trece la ordinea zilei asupra propunerei, în şedinţa din *1 Martie 1870*, când a fost luată în discuţie, şi anume, în urma faptului, că deputatul *Hodoşiu* şi-a retras-o, după ce cuprinsul ei erà trecut în o altă propunere a deputatului Irányi Daniel, primită din partea dietei.

Foaia învăţătorilor.

Tot în şedinţa din 1 Martie 1870 s'a născut discuţie asupra foaiei învăţătorilor, editată din partea ministrului de culte şi instrucţiune publică, care trecuse în budget suma trebuincioasă pentru editare. A vorbit întâi deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată cameră! Domnul ministru de culte a spus în şedinţa din 17 Februarie, că pe terenul instrucţiei e primejdios orice monopol. Şi eu sunt de credinţa aceasta. Dar domnul ministru de culte nu aplică pretutindenea, cum se vede, principiul acesta. Cel puţin prin foaia învăţământului poporal tocmai contrarul se face. Eu n'aş permite, ca editarea foaiei învăţământului poporal să fie monopolizată din partea ministrului, ci a-şi da-o pe mâna concurenţei libere, pentrucă fiind ministrul editorul foaiei învăţământului poporal, e de sine înţeles, că cere, ca oricare editor, să se observe o anumită direcţie în redactarea foaiei.

Dacă iau foaia în privire, căci din întâmplare am la mână un exemplar din ediţia românească, (Foaia se tipărià în toate limbile patriei) constat, că ea nu corespunde scopului, pentrucă scopul învăţământului poporal numai aşa se ajunge, dacă învăţământul se face în limba poporului. Poporul poate fi educat

www.dacoromanica.ro

numai în limba proprie, precum în şcoală, aşa şi prin ziare de învăţământ poporal.

Foaia aceasta e redactată ungureşte, şi se tipăreşte apoi şi în traducere, în şapte limbi, fără ca în budget să fie numite limbile acestea. Aşa ştiu însă, că se tipăreşte şi în limba românească, dar cum am spus, ediţia românească nu e alta, decât o traducere din ungureşte, şi anume, cu astfel de construcţiuni, încât nu pot fi înţelese. Traducerea aceasta deci, pe lângă aceea, că nu promovează de loc educaţiunea poporală, mai strică şi limba poporului. Scopul principal al foii acesteia e acela, de a introduce limba maghiară, ori cel puţin manualele de învăţamânt maghiare, în şcoalele poporale, şi mai ales în cele confesionale.

Se spune anume în foaia aceasta, că şcoalele confesionale să-şi procure globul Ungariei în ungureşte. E ordinaţiune ministerială aceasta, şi totuş aşa e de rea traducerea, încât eu, care ştiu ungureşte, şi ştiu şi româneşte, dupăce e limba mea maternă, nu sunt în stare să o înţeleg. Regret, că sunt puţini în casa aceasta, ceice ştiu româneşte. Dar cu toate acestea, ştiind că sunt câţiva cari o cunosc, îmi iau voe a cetî numai două pasage. In numărul 50 dela 16 Decemvrie 1869 se spun următoarele. (Ceteşte româneşte): «Invăţătoriul e suf*la*tul şcoalei sale». Asta atâta înseamnă cât (traduce pe ungureşte)... Ori apoi (româneşte): «Cucatu celu mai de vietia şi mai diliginte, cu atat vor fi mai atrasi si mai atenti si invetiaceii sei». Eu nu înţeleg nici un cuvânt (Voci: Nici noi!), cu toate că ştiu româneşte. Şi aşa pe mai multe locuri. Dar nu voiu plictisî onorata casă cu cetirea lor. Voiu avea însă onoarea a arătà domnului ministru, sau traducătorului său, părţile cari sunt atât de rău traduse, încât nu le înţeleg de loc.

În urma tuturor acestora, onorată casă, voiam să propun ştergerea poziţiei acesteia din budget. Dar ştiind, că propunerea aceasta a mea cu greu va fi primită, atrag atenţiunea domnului ministru asupra următoarelor. Intâi, să aplice astfel de oameni, cari cunosc bine limba maghiară, dar ştiu bine şi româneşte. Al doilea, să nu se publice numai articole traduse din limba maghiară, ci şi articole originale, pentrucă numai în limba originală pot fi exprimate ideile mai bine. Eu cel puţin aşa sunt, că numai în limba mea maternă îmi pot concretizà mai bine ideile. Numai asupra acestor două lucruri am voit să atrag aten-

www.dacoromanica.ro

ţiunea domnului ministru, şi aşa cred, că nu se va lovì de nici o greutate împlinirea sfatului meu».

Vorbeşte deputatul român şi secretar de stat în ministeriul de culte şi instrucţiune publică *George Ioanoviciu* următoarele:

«Onorată casă! Înainte de toate trebue să declar, cu privire la cele spuse de domnul deputat Berzenczey despre întrebuinţarea limbei române la redactarea acestei foi, că cunoştinţele sale despre starea lucrului sunt scoase din experienţe cu totul greşite. Limba întrebuinţată de cetăţenii de buze române, adecă limba, pe care o întrebuinţează guvernul şi domnul ministrú de culte şi instrucţiune publică la redactarea acestei foi, e o limbă pe care nu o vorbesc numai oamenii foarte culţi, ci pe care o înţeleg şi cei mai de rând. Dacă între limba poporului şi între limba clasei culte este o abatere, o deosebire oarecare, aceasta e o împrejurare, care e de constatat, nu numai la limba română, ci şi la alte limbi. (Aşa e!)

Inceputul vorbirei condeputatului Hodoşiu nu l-am putut auzì, din cauza sgomotului. Apropiindu-mă însă de dânsul am înţeles restul şi aşa cred, că aceea ce a spus la urmă, a fost numai corolariul începutului vorbirei sale. Dificultează întâi de toate faptul, ca foaia aceasta se redactează în limba maghiară, şi numai după aceea se traduce în celelalte limbi. Eu nu ştiu ce a dorit să exopereze cu dificultarea aceasta domnul deputat, pentrucă în oricare limbă s'ar redactà la început foaia aceea, nu limba, ci spiritul vine luat in seamă. (Aprobări). In contra spiritului însă, aşa cred, nu poate să aibă nici o excepţionare, pentrucă în foaia aceea nu se cuprinde alta, decât ce se refere la adunarea cunoştinţelor necesare de pe terenul instrucţiunei poporale. Iar aceasta se poate în oricare limbă, numai spiritul să fie corect, căci foloasele nu vor lipsì.

In contra faptului, că într'un număr al foaiei e vorba despre trimiterea globului Ungariei, apărut până acuma numai ungureşte, pe seama învăţătorilor poporali, aşa cred, că nu se poate ridicà obiecţiune temeinică, pentrucă din faptul, că până acuma s'a compus charta Ungariei numai în ungureşte, încă nu urmează, că nu se va compune şi în alte limbi, prin urmare şi în limba română. Până atunci însă, până nu există o astfel de chartă, li se trimite charta ungurească.

www.dacoromanica.ro

Cu privire la traducerea cea rea, am să observ, că în ministeriu e aplicat un individ de buze române, şi anume, un astfel de cetăţean român, care ştie perfect de bine româneşte. Se poate, că ici-colea se strecură greşeli în traducere, dar aşa cred, că greşelile nu sunt atât de mari, ca ele să fie aduse înaintea dietei. De altcum errare humanum est. Dacă s'au facut greşeli până acuma, şi dacă dl deputat şi consoţii săi ne vor arătà şi alte greşeli, ne vom ţineà de datorinţă să ne nizuim, ca ele pe viitor să dispară. Atâta am ţinut de necesar să răspund». (Aprobări).

Vorbeşte acum deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

Onorată casă! Condeputatul Berzenczey are obiceiul de a se provocà la România şi la Bucureşti, totdeauna când vorbeşte în vre-o chestie, care atinge fie cât de departe pe Români. Poatecă vrea prin aceasta să dovedească, că a fost pe acolo, şi a fost martor, cum boerii de acolo, şi poporul de acolo, ştie să-şi strice limba. Dar aşa cred, că nu acesta e obiectul discuţiei, şi aceasta nu poate să fie pentru noi dătătoare de cinosură. Aici despre aceea e vorba, çă foaia care se dă pe seama învăţătorilor poporali, corăspunde chemării ei ori nu? Eu din partea mea nu sunt de părerea, că existenţa acestei foi ar formà monopol, pentrucă eu aşa ţin, că domnul ministru de instrucţiune publică are, nu numai dreptul, ci şi datorinţa de a se îngriji, ca învăţătorii să fie conduşi în mod potrivit în activitatea lor, în interesul statului, şi dacă în privinţa aceasta se foloseşte de o revistă, nu face alta decât îşi împlineşte datorinţa. E altă întrebare apoi, dacă foaia corăspunde chemării sale? Cu privire la aceasta o spun şi eu pe faţă, că după convingerea mea nu corăspunde. Şi nu corăspunde pentru aceea, pentrucă totdeauna e scrisă într'o astfel de limbă, pe care învăţătorii români e cu neputinţă să o înţeleagă pe deplin.

Sunt şi eu de părerea condeputatului George Ioanoviciu, anume, că spiritul trebue ţinut în vedere, pentrucă spiritul e lucrul principal. Da, spiritul e lucrul principal. Dar spiritul trebue înţeles, adecă trebue dată posibilitatea, ca să-l înţeleagă acela pe care avem intenţiunea să-l instruăm. Iar spiritul turnat în limbă rea, stricată, aşa cred, că nu poate fi înţeles. Şi tocmai pentrucă e afară de orice îndoială, că limba foaiei numite e rea, aflu de foarte corectă propunerea condeputatului Hodoşiu,

www.dacoromanica.ro

ca dl ministru de instrucţiune publică să fie îndrumat, că dacă vrea să susţină foaia, a cărei oportunitate eu dealtcum nu o neg, — să poarte de grije, ca să fie scrisă în o limbă înţeleasă, şi după o gramatică corectă, pentrucă dealtcum e păcat de cele 28,000 fl. cheltuite cu ea. Dacă votăm suma, şi eu o votez, — ba dacă domnul ministru crede, că suma de 28,000 fl. e prea mică pentru a puteà angajà persoane cu cualificaţie recerută pentru redactarea foaiei, eu cu plăcere votez şi mai mult, numai pentruca foaia să corăspundă chemării sale, — zic, dacă votam suma trebuincioasă, atunci să fie şi foaia pe deplin coraspunzătoare, iar dacă nu, atunci mai bine să se sisteze. Pentrucă aşa cum e redactată acum, repet, nu corăspunde cerinţei, şi astfel e păcat să se cheltuiască cu ea 28,000 fl. Sprijinesc propunerea lui *Hodoşiu*».

Mai vorbeşte deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Mărturisesc, că mult mă mir, că onoratul ministeriu şi onorata casă nu dă nimica când cerem ceva pentru vre-un scop cultural, iar ce nu cerem, despre ce spunem că nu ne trebue, ni-se octroiază cu puterea. Noi n'am cerut niciodată, ca guvernul să ne dee gratis foaia aceasta românească, fiindca nu avem nici un folos de ea, decât poate numai acela, că de regulă o aruncăm în foc, dupăce nime pe lume nu o înţelege, precum n'a înţeles-o nici în trecut.

Ce se atinge de spiritul ei, fiind vorba de el, vă rog sa luaţi o foaie maghiară şi una română, şi cetindu-le pe amândouă vă veţi convinge, că spiritul e deosebit de tot. În foaia aceea spiritul nu poate să fie românesc, adecă spiritul dorit din partea Românilor. Eu deci suma aceasta a-şi dorì mai bucuros să fie întrebuinţată pentru alt scop, pentru un scop dorit de noi, şi eu foarte mult a-şi dorì, ca suma întrebuinţată fără nici un folos pentru susţinerea foaiei, să fie folosită pentru un scop mai folositor.

Ce se atinge de afirmarea dlui deputat Berzenczey, că noi nu ştim româneşte, şi dânsul a fost destul de bun a ne învăţà cum trebue să scriem şi să cetim în viitor româneşte, îi mulţămim frumós, dar sfatul nu *i-l-am* cerut niciodată. Aşa zice, că nu ne înţelege când vorbim. Dar de aici nu urmează, că aceea ce dânsul nu înţelege, să nu înţeleagă nici altul, pentrucă aceea poate să-mi creadă domnul deputat Berzenczey, că multe lu-

www.dacoromanica.ro

cruri sunt în lume, pe cari dânsul nu le înţelege, dar pentru aceea mulţi alţii le înţeleg. Şi cu toate, că ştiu foarte bine, că dl deputat a trăit în Bucureşti câtăva vreme, şi ştiu şi aceea, că a trăit şi mai mult în Constantinopol, cred că totuş nu a avut dreptul să ne dee nouă lecţie, numai pentrucă a stat puţin în Bucureşti, ca noi cum să redactăm o foaie românească, întocmai cum n'ar aveà dreptul, pentrucă a stat mult în Constantinopol, să dee instrucţie Turcilor cum să-şi redacteze foile. Sprijinesc deci propunerea lui *Hodoşiu*, întrucât dieta va votà suma aceasta, pentrucă eu, fiind ea sumă, care nu aduce folos, nu o votez».

Mai vorbeşte deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Poatecă sunt competent să vorbesc la obiect, dupăce în anul 1848 eu am fost primul, care am atins ideea, — mă provoc la amicul meu Nyáry, — că poporul trebue instruat în toate limbile, sau mai bine, fiecare popor în limba sa. Astfel s'a pornit la 1848 o foaie, dar nu cu intervenţia şi ajutorul guvernului, ci al comitatului Pesta, foaie, a cărei ediţie românească eu o îngrijam, ca redactor. Principiile fundamentale dela cari am mânecat erau acelea, că aceeace scriem să fie înţeles de toţi, şi fiecare să fie ridicat la acel grad de cultură, la care se poate ridicà.

Foaia din întrebare, care reprezintă interesele instrucţiunii poporale şi ale educaţiunii, după pricepерea mea corăspunde întru atâta pretensiunilor unei clase mai culte mijlocie, întrucât e redactată ungureşte. Dar ştim toţi, că învăţătorii poporali maghiari stau pe o treaptă culturală mult mai înaltă decât Românii. Întreb onorată casă, că dacă în foaia aceasta stă, că în şcoala cutare ori cutare, de ex. din Kecskemét, s'a întâmplat asta ori asta, cu ce interes va fi cetită ştirea din partea cetitorului român? Am cetit şi eu unele numere din foaia aceasta, şi am aflat în ele deducţiuni filozofice, pe cari învăţătorul român încă nu le înţelege. Eu deci acceptez ca principiu fundamental, ca foaia să se redacteze românește, dar a-şi rugà foarte mult pe dl ministru şi pe dl secretar de stat, să dee mână liberă celui încredinţat cu redactarea ediţiei române, ca să o redacteze astfel, ca învăţătorul să fie instruat, iar nu să fie zăpăcit. Cum am spus, acceptez principiul, ca foaia aceasta să fie redactată în toate limbile. Dar prin aceea, că ce se cuprinde în foaia redactată

www.dacoromanica.ro

într'o limbă, vine tradus pe seama foaiei redactate în altă limbă, nu va fi atins scopul pe care-l are în vedere domnul ministru de instrucţie publică, adecă instruarea învăţătorilor. Rugarea aceasta am avut de gând să o adresez domnului ministru».

Suma preliminată pentru foaia învăţătorilor poporali se votează.

Orfelinatul din Sibiiu.

În şedinţa din 2 Martie 1870 deputatul român *Iosif Hodoşiu* a facut o mică observare la verificarea procesului verbal despre şedinţa premergătoare, iar deputatul român *Vasile Butean* a prezentat o rugare a mai multor comune, cari cereau să fie încorporate la districtul *Chiorului.* In urmă deputatul român *Sigismund Papp* a vorbit în discuţia asupra ajutorului dat pe seama orfelinatului numit «*Terezianum* din Sibiiu următoarele:

Onorată casa! Numai o modestă observare am cu privire la aceeace a atins şi condeputatul Berzenczey. În punctul acesta se găseşte cuvântul «*pământ săsesc*». În cartea de legi a Ardealului expresiunea aceasta nu se găseşte niciunde. Daca Ardealul are pământ săsesc, atunci nu ştiu, ce înţeles mai are uniunea Ardealului cu Ungaria? Eu aşa ştiu, ca numai per abusum a fost botezat pământ săsesc», iar numirea legală îi este pământ *regest,* fundus regius, in qua omnes qui ibi habitant, aequalia jura possident. Rog deci să se şteargă expresiunea «pământ săsesc».

Prezidentul enunţă, că propunerea e primită şi expresiunea pământ săsesc vine înlocuită cu expresiunea pământ regesc .

Muzeul naţional.

Asupra cheltuielilor trecute în budget pe seama muzeului naţional s'a născut discuţie, începută de deputatul român *Iosif Hodoşiu,* cu vorbirea următoare:

«Vreau să fac o propunere. Mărturisesc, onorată casă, că nu cu mare bucurie, ba chiar cu indiferenţa îmi fac propunerea, şi anume, din motivul, că atunci când la discuţia asupra budgetului domnului ministru de interne am făcut propunere, că să se voteze o sumă anumită pentru înfiinţarea unui teatru na-

www.dacoromanica.ro

ţional român, aşa mi-s'a spus, că atunci, când va veni rândul la budgetul ministrului de culte şi instrucţiune publică, vor fi propuse şi votate sume mai mari cu privire la instrucţia poporală, şi astfel şi pentru instrucţia şi educaţia poporului român. Dar ce s'a întâmplat cu ocaziunea desbaterii budgetului ministrului de culte? Aceea, că dieta a respins propunerea condeputatului *Vincenţiu Babeş* de a se votă pentru scopuri bisericeşti, respective, pentru ajutorarea bisericei gr.-orientale române sume mai mari, şi a respins, respective a trecut la comisiunea financiară, propunerea lui *Sigismund Borlea*, privitoare la ajutorarea gimnaziului român din Brad.

Acum, onorată casă, ce speranţă pot să am eu, când vin cu o propunere, care urmăreşte un asemenea scop, în faţa casei? Mărturisesc sincer, că faţă cu omnipotenţa Dvoastre nimica, ori apoi foarte puţin pot sperà. Anume, dacă zicem, onorată casă, să votaţi o sumă anumită pentru înfiinţarea unui teatru naţional român, ne răspundeţi: D'apoi că Românii n'au încă teatru! Suma nu poate fi deci votată. Ba ne spuneţi şi aceea, că nici Românii din Valahia n'au votat pe seama Maghiarilor sume pentru înfiinţarea unui teatru naţional, prin urmare nici aici nu poate fi votată ajutorarea unui teatru naţional pe seama Românilor.

Acesta e apoi argument!

Dacă cerem să votaţi anumite sume pentru scopuri bisericeşti, şi în special pentru ajutorarea bisericilor orientale, cari sunt sărace, răspundeţi cu: Nu se poate! Şi nu se poate pentru aceea, pentrucă nu poate fi votată ajutorarea unor biserici orientale, cari se află în Ungaria, dar legiuitorul lor e în Petersburg, şi capul lor lumesc este — Ţarul. (Voci: Aşa e!) Dar lumea întreagă ştie, că nu e aşa. Întreaga lume ştie, că a afirmà aceasta este o absurditate. De altă parte iarăş se spune, că nu trebue votat nimica pentru ajutorarea preoţilor români, pentrucă preoţii români nici nu ştiu să scrie. Acesta încă e argument! Dar foaia ar puteà să fie întoarsă şi s'ar puteà spune, că sunt mulţi Săcui catolici, cari cetesc latineşte in rosarium şi nu ştiu ce cetesc. (Voci: Nu e adevărat). Dar pentru aceea eu n'aş spune niciodată, că pentru cultivarea acestor oameni catolici să nu se voteze nimica.

Dacă cerem, ca la ocuparea posturilor să fiţi cu considerare la naţionalităţi, răspundeţi: Nu putem fi cu considerare la naţionalitate, ori la religiune, ci numai cu consideraţie la cuali-

www.dacoromanica.ro

ficaţie! Şi a-ţi arătat, că întru adevăr a-ţi fost cu consideraţie la cualificaţie la numirea inspectorilor de şcoale, pentrucă, după cum se vorbeşte, a-ţi numit şi de aceia, cari nu ştiu nici să scrie. De altă parte iarăş spuneţi, că în centru, la ministeriul de culte şi instrucţiune publică, pentru aceea sunt atâţa funcţionari de prisos, pentrucă a trebuit să fiţi cu deosebită considerare la diferitele naţionalităţi şi religiuni. S'au dat deci astfel de funcţiuni naţionalităţilor, cari de altcum sunt de prisos! Adecă cum zice Românul: «Şi cu capul de părete, şi cu păretele de cap». Dacă cerem să recunoaşteţi şi să asiguraţi drepturile noastre politice, atât în privinţa naţionalităţii, cât şi în privinţa limbei, răspundeţi, că vrem să desmembrăm ţara. Poftiţi şi mergeţi în România, dacă voiţi să aveţi drepturi politice! Acesta încă e argument! Dar noi nu vrem să mergem, pentrucă şi aceasta e patria noastră, şi dacă am voì să mergem, Dvoastră a-ţi fi aceia, cari a-ţi căutà să ne opriţi. (Voci: Nici odata!)

Dacă cerem să sistaţi în Ardeal starea excepţională de lucruri, domnia volniciei, răspundeţi, că nu se poate, pentrucă acolo în fiecare tufă stă ascuns câte un duşman valah. Şi acesta e argument! Am amintit numai aceea, onorată casă, ce s'a vorbit în casa aceasta! Toate acestea au deşteptat în mine îngrijirea, onorată casă, că nu voiţi altà, decât să maghiarizaţi instrucţia poporală, luminarea poporului, şi să o conduceţi numai în spirit maghiar. Aşa văd, că budgetul ministeriului de culte şi instrucţiune publică acest scop îl urmăreşte, în direcţia aceasta e compus şi proiectat. Anume, din cele două milioane preliminate în budget, aproape $^{18}/_{20}$ sunt preliminate spre scopuri specifice maghiare, şi numai $^{2}/_{20}$ pentru scopuri, cari nu sunt specifice maghiare. Cu toate acestea, onorată casă, cu toate că faceţi atât de plauzibile obiecţionări propunerilor, moţiunilor noastre, şi cu toate că o astfel de sumă mare votaţi pentru scopuri specifice maghiare şi o sumă atât de mică pentru scopuri nemaghiare, adecă nu specifice maghiare, — îmi ţin de datorinţă a păşì cu o moţiune în faţa casei, în interesul unui popor, a cărui promovare în cultură formează, nu numai interesul său propriu, ci şi interesul poporului maghiar. Poporul acesta e poporul român, naţiunea română, care e singurul aliat natural al Maghiarului, şi eu nu cred, că în interesul binepriceput al Maghiarului ar fi, să asuprească naţiunea aceasta, ori să nu promoveze, sau chiar să ignoreze înaintarea sa în cultură.

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Mulţi vor ştî, ori cel puţin vor fi auzit, că la anul 1860 s'a înfiinţat în Ardeal o «*Asociaţiune*» culturală română. Am avut onoarea a vorbî în mai multe rânduri în favorul acestei «*Asociaţiuni*», îndeosebi cu ocaziunea facerei unei interpelări şi a unui proiect de rezoluţiune, care fie spus între paranteze, n'a fost pus încă până astăzi la ordinea zilei. Aşa cred mai departe, onorată casă, că mulţi vor ştî, ori cel puţin vor fi auzit, că în Arad încă s'a înfiinţat o societate culturală română. Acestea două societăţi sunt, a căror ajutorare o cer dela onorata casă. Motivele mele sunt foarte simple şi scurte, de o parte sărăcia materială a poporului român, de altă parte interesul cultural.

Interesele culturale ale poporului român le reprezintă aceste două societăţi, şi trebue să amintesc, că statutele lor au primit aprobare dela locurile mai înalte şi au fost întărite. Din acest motiv recomand spre primire propunerea mea. Inainte de a fi cetită, să-mi permită onorata casă să-mi încheiu vorbirea cu o anecdotă, care însă e faptă. (Să auzim!) Un cetăţean din Şiria a avut proces cu Bohus, nu cu condeputatul nostru, ci cu altul. Cetăţeanul din Şiria a perdut procesul la tribunalul comitatului Arad, şi când s'a întâlnit cu advocatul său şi acesta i-a comunicat, că procesul e perdut, i-a răspuns numai atâta pe scurt, că (româneşte): «Cu atât mai rău pentru Bohus». Se poate, onorată casă, că dacă mă voiu prezentà înaintea trimiţătorilor mei şi le voiu spune, că toate propunerile mele, toate moţiunile mele, făcute în interesul lor, au căzut în dietă, mutatis mutandis, vor răspunde şi ei aceea ce a răspuns cetăţeanul din Şiria advocatului său. De altcum, onorată casă, eu declar din capul locului, că nu ca ameninţare am spus aceea ce am spus. Că doară nici cetăţeanul acela din Şiria nu a ameninţat, ci a spus numai ce i-a fost pe inimă. De altă parte a arătat, că nici perderea procesului nu l-a dus la desperare. Şi acum rog cetirea propunerei mele». (Notarul ceteşte): «Să se pună în budgetul ministrului de culte şi instrucţiune publică, la titlul 6, scopuri culturale, rubrica a doua, pe seama «Asociaţiunei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român» 5000 fl. şi pentru «Asociaţiunea culturală arădană» asemenea 5000 fl».

Vorbeşte deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casa! Nu voiu urmà în recriminări pe amicul meu Hodoşiu, dar acelea nu le pot trece cu tăcerea, pe cari le-a înşirat condeputatul nostru Tisza Kálmán. Mărturisesc şi recunosc, că în multe privinţe domnul ministru de culte şi instrucţiune publică are dreptate, în mare parte, cu privire la cele înşirate din partea amicului meu Hodoşiu. E adevărat, că muzeul nu e instituţiune exclusiv maghiară, dar tocmai pentru aceea, cu câteva minute mai nainte onorata casă nu i-a primit schimbarea titlului, aşa cum se propusese ca să se numească, adecă muzeu regnicolar, ori muzeul statului, ci i-a rămas caracterul maghiar, ceeace eu nu pot să aprob.

Nu pot negà nici aceea, că universitatea maghiară serveşte, nu numai pentru creşterea tinerimei maghiare, ci şi pentru celelalte. Dar cu toate acestea, nime nu poate negà, că pentru aceasta universitatea are totuş caracter maghiar, şi are limba maghiară ca limbă de propunere. (Voci: E foarte natural. Aşa trebue să fie!) Asta e altă întrebare. Dar nici aceea nu se poate negà, că din 167 de gimnazii, aproape în 150 limba de propunere e cea maghiară, şi pentru celelalte naţionalităţi rămân 15 ori 17, ca să poată fi instruate în limba lor. In cele 16 gimnazii de stat apoi numai ungureşte se învaţă, şi numai două sunt, în cari se propune şi în altă limbă.

Conced, că afirmarea primă e adevărată, dar nici a mea nu poate fi negată. Eu nu zic că e rău, că sunt institute maghiare, ci zic: să înmulţim gimnaziile la duplu pentru Maghiari, dar să ridicăm gimnazii şi pentru ceialalţi. Pentrucă câtă vreme numai o limbă va fi în ţară limba de instrucţie, înzădar vom spune, că patria aceasta e şi a altora, căci faptele ne desminţesc!

Dar cum am spus, deşi nu subscriu tot ce a spus amicul meu Hodoşiu, este totuş ceva adevăr în spusele sale. Şi tocmai de aceea, să nu iee casa în nume de rău, când câte unul dintre noi vine cu o propunere după alta, cu cele mai bune intenţiuni, şi cu considerare la interesul public. Pentrucă eu zic aşa, că interesul român e interes public, şi că nu e mirare, dacă la astfel de ocaziuni se naşte câte-odată amărăciune în sufletul nostru, căci doară aşa e natura omului. Eu aşa cred, că trăim nişte vremi, în cari nu e de folos, şi nu ne zace în interes, să ne năcajim unii pe alţii, (Voci: Adevărat!) ori să ne duşmănim unii pe alţii. Eu a-şi fi fericit şi norocos dacă a-şi vedeà, că onorata casă găseşte bazele recriminărilor noastre în faptul, că

www.dacoromanica.ro

ne simţim periclitată existenţa şi vrem să ni-o asigurăm, întocmai cum şi naţiunea maghiară o face aceasta. Aceasta e întreaga noastră activitate, de când ne aflăm aici, cu toatecă nu ne-a succes să ducem lucrul la sfârşit, aşa cum am fi dorit. Binevoiţi numai a vă gândì la aceea, că dacă Dvoastră v'aţi aflà în locul nostru, sigur că tot aşa a-ţi face. Necontenit auzim spunându-se, că interesele noastre sunt comune, că natura ne-a avizat să conlucrăm împreună. Dar ce folos de acest argument natural, dacă în faptă nu se face nimica? Recunosc, că ceva s'a făcut în interesul nostru, dar nici pe departe atâta, cât s'a făcut din partea guvernului duşmănos nouă, din partea guvernului austriac. Dacă ve-ţi binevoì a pretinde date, vă voiu servì cu date!

Ni-se spune, că nu poatè fi considerat ca semn al iubirii de patrie faptul, că ne numim naţiune. Dar numirea e cea folosită în trecut, până şi în corpus juris. Totdeauna au fost numite naţiuni (natio) respectivele naţionalităţi, şi nu se poate spune, că din cauza aceasta naţiunea maghiară, ori patria, ar fi fost scurtată. Ne numim naţiune, fiindcă ne compete şi nouă dreptul, care compete şi de care se foloseşte naţionalitatea maghiară. Naţionalitatea maghiară încă se numeşte pe sine naţiune. (Voci: Cu tot dreptul. Ea e acasă!) Adevărat, onorată casă, că naţiunea maghiară e aici acasă. Dar binevoiţi a concede, că şi noi suntem aici acasă. (Voci: Ca cetăţeni maghiari)! Eu cel puţin nu ştiu, că familia noastră să fie imigrată. Noi am fost aflaţi aici când au venit Maghiarii, şi poporul român totdeauna a dat ajutor naţiunii maghiare, ca să fie susţinută patria, şi spre scopul acesta a jertfit deopotrivă, în sânge şi în sudori! (Mişcare).

Binevoiţi a concede, şi cred că nime nu va negà, onorată casă, că dacă azi mâne patria ar ajunge în primejdie, la tot cazul Maghiarul va fi avizat şi se va simţì silit, ca Românul să-i sară întru ajutor, întocmai ca şi Ungurul veritabil. (Voci: Da, ca la 1848!) Aşa cred, că n'am ofensat, nici naţiunea maghiară, şi nici casa. Eu vorbesc sincer, şi aşa cred, că dacă onorata casă urmăreşte cu atenţiune vorbele mele, mă va înţelege şi nu se va împotrivì să voteze neînsemnata sumă propusă de amicul meu *Iosif Hodoşiu*. Mai observ numai atâta, că dl deputat Simonyi Ernő a protestat, respective a pledat, ca să nu votăm nimica pentru casine şi localuri de distracţie. Nici eu nu o voesc aceasta.

www.dacoromanica.ro

Dar nici nu e nici una vre-o societate de astfel de caracter, nu e casină, nu e local de distracţie, ci una e societate pentru cultivarea limbei, alta pentru cultura poporului. Şi fiindcă mijloacele lor sunt foarte modeste, iar necesitatea e reclamată de interesul poporului nostru, recomand votarea sumei propuse de amicul meu *Hodoşiu*».

Ia cuvântul şi deputatul român *Sigismund Borlea* şi rosteşte următoarea vorbire:

«Onorată casă! Domnul ministru de culte şi instrucţiune a vorbit cu multă însufleţire, ca să nu zic cu multă căldură, în contra afirmarii condeputatului *Hodoşiu,* că din sumele trecute în budget cam 18/20 se află preliminate pentru scopuri specifice maghiare, şi spuneà, că Hodoşiu a putut face afirmarea aceasta numai din motivul, că nu i-a studiat budgetul. Şi mai spuneà, că Hodoşiu a atacat de-adreptul muzeul naţional maghiar. Condeputatul Hodoşiu nu a vorbit nici un cuvânt despre muzeu. A vorbit în general. Dar domnul ministru are de regulă obiceiul, că atunci, când îi adresează cineva vre-o întrebare, se întoarce şi răspunde, nu la întrebare, ci vorbind cu însufleţire cu totul despre altceva. Dar dupăce dl ministru s'a dus la muzeu, voiu merge şi eu acolo. N'ar trebuì să ne mirăm, chiar şi dacă ar dificultà cineva spesele preliminate pentru muzeu, căci, mă rog, condeputatul *Miletici* a propus să se pună în loc de muzeul naţional maghiar numirea aceasta: regnicolar de stat, ceeace aşa cred, n'ar fi nici mai mult nici mai puţin decât tot muzeu naţional maghiar. Dar Dvoastră totuş a-ţi respins propunerea aceasta! Iar noi, tocmai pentrucă e numit muzeu naţional maghiar, credem şi deducem, că intenţiunea este, să se dee tot naţiunii maghiare, iar celoralalte naţiuni nimica. (Întreruperi: Numai naţiune maghiară există! Dar ţara nu e maghiară?) Există mai multe naţiuni în ţară! A mai spus dl ministru, că afirmările condeputatului Hodoşiu arată, că Românii sunt contrarii culturii, şi în privinţa aceasta a protestat domnul ministru. În drept e oricine să protesteze, asta o ştiu şi eu. Dar nu ştiu, că în al cui nume a protestat? Dacă în numele Românilor, atunci trebue să-i fac observaţia, că a fost un lucru cu totul de prisos, pentrucă deoparte, nu se poate deduce din afirmările lui Hodoşiu aceeace a dedus dl ministru, de altă parte, suntem destui noi, ca să apărăm poporul român.

www.dacoromanica.ro

Că condeputaţii noştri Hodoşiu şi Miletici au spus, că din unele poziţii ale budgetului încă se vede intenţiunea de maghiarizare, n'are să ne pară lucru miraculos de loc, pentrucă abià eri a scăpat din gură, nu ştiu cum, dar a scăpat, un membru cu mare vază al partidului guvernamental, dl Pulszky Ferencz, vorba: că *atunci* se puteà face maghiarizarea! Scuzaţi, dar aşa văd, că voinţa a fost, şi ea este şi astăzi, de a se face maghiarizarea. Inzadar ascundem deci pisica în sac, pentrucă totuş i-se văd ghiarele, ori cât de bine am căutà să o acoperim. Şi noi vedem ghiarele pisicei prin sac, ori cât de bine să o acoperiţi! Le-am văzut până acuma, şi le vom vedeà şi în viitor.

Condeputatul Tisza Kálmán a tras la îndoeală patriotismul nostru şi iubirea noastră de patrie. (Intreruperi: E adevărat!) Atât la întreruperea dlui deputat, care spune că e adevărat, cât şi la vorbele dlui deputat Tisza, răspund, că nu e adevărat, şi afirmarea mea o confirmă şi istoria. Pentrucă să binevoiţi a deschide paginile istoriei şi vă veţi convinge, că Românii nu au ridicat nici odată armele în contra tronului şi a patriei. Pentru apărarea lor însă de multeori. Iar istoria e mai bună mărturie decât afirmările nebazate ale vre-unui domn deputat ori întreruperile mai multora. Sprijinesc propunerea lui *Hodoşiu*».

Casa nu primeşte propunerea lui *Hodoşiu*.

Moartea deput. Cucu şi Gruescu.

În şedinţa din 7 Martie 1870 *preziden'ul* comunică dietei următoarele:

«Onorată casă! Înainte de a întrà în ordinea de zi, îmi ţin de datorinţă a comunicà onoratei case, că condeputatul nostru *Eugen Cucu*, ales în cercul Tăşnad, comitatul Solnocul-demijloc, a încetat din vieaţă. Alaltăeri dimineaţa la oarele 10 l-a rapit nemiloasa moarte, în floarea vieţii, căci nu împlinise încă 33 de ani. Pe fericitul l-a dăruit natura cu bogate facultăţi, pe cari prin diligenţă proprie şi le-a desvoltat atât de mult, încât ne îndreptăţeà, pe noi şi patria, să legăm cele mai frumoase speranţe de el. Dar speranţele ni s'au zădărnicit. Au căzut cum cad primăvara florile atinse de ger, şi se nimicesc acum împreună cu rămăşiţele pământeşti ale decedatului. Când îmi exprim cu părere de rău condolenţele pentru perderea aceasta, aşa cred, că întimpin consentimentul general al casei, dacă o

www.dacoromanica.ro

rog, să binevoiască a concede, ca exprimarea condolenței să fie trecută în formă de hotărîre în procesul verbal. Inmormântarea decedatului se face astăzi la oarele 3, din locuința sa din strada Leopold, numărul 38, după ritul greco-catolic, la care act domnii deputați sunt rugați a participà».

Casa decide, ca ședința să se termine la oara unu, pentru a puteà luà parte deputații la actul de înmormântare.

In ședința din 8 Martie 1870 *prezidentul* a comunicat apoi dietei următoarele:

«Cu părere de rău raportez, că eri am primit scrisoare dela vice-comitele comitatului Torontal, Hadsics Lázár, în care îmi comunică, cumcă *Lazar Gruescu*, deputat al cercului Boga-Szent-György din comitatul Torontal, după un morb mai lung a decedat în 22 Februarie anul curent. In urma morbului său acest decedat condeputat foarte rar a putut să se prezinte aici, la locul chemării sale, și înainte de a-și puteà justificà încrederea pusă în el a fost răpit de moarte. Odihnească în pace!

A-și rugà onorata casă, să binevoiască a împuternicì prezidiul, ca să iee măsurile necesare pentru a se face alegere nouă, în locul lui *Lazar Gruescu*, cum și în locul lui *Eugen Cucu*, înmormântat eri, ambii deputați ai acestei case.»

Casa primește propunerea prezidentului.

Budgetul ministrului de honvezi.

Tot în ședința aceasta din 8 Martie 1870 s'a început discuția asupra budgetului ministrului de honvezi. Dintre Români a luat cuvântul, pentru a vorbì în discuția generală, deputatul cercului Chișineu, comitatul Aradului, *Mircea B. Stănescu*, care în ședința din 12 Martie 1870 a rostit vorbirea următoare:

«Stadiul în care se află chestiunea ce se discută cu atâta tenacitate mă îndeamnă și pe mine să vorbesc, cu toate că, cum a spus-o și domnul deputat *Miletici*, preopinentul meu, clubul nostru național nu ni-a permis să vorbim în meritul acestei chestiuni.

Onoratul domn deputat Gavriil *Várady*, sprijinind moțiunea lui *Ivánka*, relevă și satisfacerea pretensiunilor de na-

www.dacoromanica.ro

ţionalitate, şi prin aceasta se puse la spatele noastre. Onoraţii oratori ai dreptei iarăş, voind să atace, prin argumentările lor, opoziţia maghiară, şi-au aruncat săgeţile şi asupra noastră, şi în modul acesta, domnilor, atingându-ne pe noi, aţi avut ocaziune să vedeţi, cum Dvoastră chiar şi nechemaţi ştiţi să faceţi fără de noi chestiune de naţionalitate. (Ilaritate). Şi acum, fiindcă aceasta nouă chestiune de naţionalitate a fost adusă la acest stadiu, voiu urmà exemplul domnului deputat *Wahrmann*, care, ridicându-şi glasul în şedinţa din 17 Februarie, a binevoit a zice, — cu consentimentul tacit al onoratei camere, — că vorbeşte ca *Evreu*, în numele coreligionarilor săi, şi-mi iau deci permisiunea, ca din respectul chestiunii de naţionalitate să vorbesc ca Român, ca reprezentant naţional». (Contraziceri şi sgomot în dreapta).

Prezidentul: «Dacă prezidiul n'a făcut îndată, în momentul acela, observaţie cuvenită la expresiunea întrebuinţată de dnul deputat *Wahrmann Mór*, — a reclamat totuş în ziua următoare în contra unei asemenea declaraţiuni, şi eu cred, că aceasta puteà servì de cinosură». (Aprobări în dreapta).

Stănescu V. Mircea: «Voiu vorbì înainte de toate ca Român (sgomot în dreapta) şi ca reprezentant naţional (Sgomot în dreapta). N'am spus, că ce fel de reprezentant naţional! Dacă vă place, închipuiţi-vă între «Român» şi «reprezentant naţional» o comă.

N'am putut, onorată cameră, să nu primesc mănuşa aruncată. Precedenţele chestiunii de pensionare a honvezilor invalizi, respective de ajutorare a văduvelor şi orfanilor acelora, compun istoria evenimentelor dela 1848 49. Insă pentruca această icoană istorică să fie completă, permiteţi-mi să arunc câteva priviri şi asupra raporturilor noastre. (S'auzim!) Domnul ministru prezident încă a recunoscut, că lupta din 1848/9 s'a mărginit întru început la apărarea drepturilor constituţionale, şi nu noi, ci reacţiunea a fost de vină, dacă s'a dat acesteî lupte o altă direcţiune. (Aprobări în stânga extremă). Dar în epoca dela 1848 9 naţiunea română încă a avut un rol oarecare. (Voci: Fireşte c'a avut). A avut, precum se ştie, mai ales în Ardeal. (Voci: Ştim!)

Românii transilvăneni au respectat totdeauna cu predilecţiune legile, cari nu vătămau vieaţa lor naţională şi constituţională. (Sgomot mare). Nu puteţi, domnilor, să arătaţi din istoria

www.dacoromanica.ro

patriei nici un exemplu, care să spună, că Românii au fugit vre-odată de pe câmpul de luptă, atunci când patria a chemat la arme pe toţi fiii săi. (Mişcare). Dar executarea greşită a ordinaţiunilor guvernului a produs urmările triste decurse înaintea ochilor noştri. Le-a produs aşa, că pe când se aşteptă, de o parte, ajutor străin din România, iar *Dragoş* erà trimis în Ardeal, ca să câştige sucursul Românilor în favorul ideilor ungurene, *Hatvani* a mers de altă parte pe ascuns cu putere armată, şi atacând pe ceice negoţiau pentru conţelegerea Românilor cu Ungurii, i-a tradat, şi în modul acesta a pus în primejdie cauza libertăţii. (Din stânga voci: Adevărat!) E trist a spune, că această crimă în veci neiertată a lui *Hatvani* a pricinuit şi spânzurarea tribunului *Ioan Butean.* Nu e de mirat, dacă Românii, văzându-se înşelaţi în modul acesta tocmai din partea acelora dela cari aşteptau încredere reciprocă, ajutorare şi mână prietinească, au scos şi ei sabia, nu însă în contra Regelui, ori în contra patriei, ci cum domnul ministru prezident a binevoit a spune despre Maghiari, pentru autonomia patriei şi pentru conservarea naţionalităţii lor. Iar lupta aceasta de conservare proprie a fost şi va rămâneà în toate timpurile *justă,* atât după legile naturii, cât şi după cele vecinic pozitive. (Sensaţiune).

Luptele curgeau. Victime au fost şi de o parte şi de alta. Intre ele număr eu şi pe cei 40,000 martiri ai naţiunii române, în urma căror patruzeci de mii victime române încă au rămas, ca şi în Ungaria, văduve, au rămas schiopi şi schilavi, au rămas orfani destui, fără să li se fi asigurat, aici ori acolo, alt ajutor, decât acela pe care Francezul îl exprimă astfel: Aide toi, et Dieu t'aidera. (Ajută-te însuţi, că-ţi va ajutà şi Dumnezeu).

Românii, ce e drept, înfiinţară în Braşov o reuniune de femei, cel puţin atâta, pentru ajutorarea copilelor orfane. Eroii noştri invalizi însă, şi la noi, la Români, umblă din casă în casă, tocmai aşa, cum domnul deputat *Iokai* spuse în mod poetic despre honvezii maghiari. Ba poate că soartea eroilor noştri e şi mai mizerabilă, pentrucă dacă ei au avut o colibioară în coasta muntelui, a ajuns şi ea victima flacărilor.

Când eu, ca om, respectez deci faptele glorioase ale honvezilor maghiari, sper, onorată cameră, că se va considerà şi soartea văduvelor şi a orfanilor eroilor noştri. Pentru justificarea spuselor mele voiu cità aici cuvintele unui poet român

www.dacoromanica.ro

despre «*orfana din munţi*», cuvinte adevărate, cari cuprind în sine întreaga descriere poetică ce ne-o face domnul *Iokai:*

Mai este oare 'n lume fiinţă cum sunt eu,
Un suflet fără nume, uitat de Dumnezeu?
Când puii îşi perd mama şi tata, golăşei
Nu-i bagă nime 'n samă şi pier ca vai de ei.

(Voci: S'auzim şi ungureşte!)

Ca om, mă plec înaintea faptelor glorioase ale unui honved. Dar nutresc tot asemenea sentimente şi faţă de apărătorii patriei şi ai naţiunii mele, şi aştept şi pentru ei asemenea respect din partea altora. Pentrucă, deşi luptele de libertate din America au fost gigantice, totuş luptele honvezilor din Ungaria şi ale eroilor noştri din Transilvania, pe lângă toată «modicitatea lor, au fost mai gigantice, din cauză, că aveau să îndure lipse mari şi număroase.

V'a plăcut a spune: Să aruncăm văl peste trecut. Eu încă zic aşa. Dar doresc totodată să învăţăm din exemplele trecutului. Trecutul ne-a arătat şi ne-a învăţat, că să fim de oricare naţionalitate, toţi avem o soarte în patria comună. Avem să apărăm în comun această patrie în contra inimicilor, fie ei interni ori externi, şi în contra tuturor primejdiilor. Căci, deşi nu voim să mărturisim apriat, simţim în inima noastră totuş, şi mintea sănătoasă prevede şi ştie, că există un inimic străin, un colos, care ne ameninţă pe toţi cu pericolul perirei. Şi dacă voim să luăm în dreaptă consideraţiune constelaţiunile noastre de stat, nu trebue să recurgem la arma insultărilor, ci trebue să stârnim în noi cu orice preţ sentimentul simpatiei şi să înlăturăm politica provocătoare. (Aprobări).

Din cuvintele şefilor principali ai stângei am înţeles, că ei nu voesc să facă aici chestiune de partid. Este foarte clar, că după cele premerse nu pot să dau crezământ afirmaţiunilor lor. Pentrucă dacă proiectul de concluz al stângei propune numai ajutorarea honvezilor ungureni, a văduvelor şi orfanilor acestora; dacă ei au uitat văduvele şi orfanii eroilor acelora, cari au apărat existenţa naţională din ţările surori ale Ungariei; dacă ei voesc să ajutore numai pe eroii invalizi dela 1848/49 ai unei părţi a statului: atunci propunerea lor cu drept cuvânt se poate considerà de o chestiune de partid, pentrucă mulţămeşte numai pe un partid, iar nu pe toţi aceia, cari au făcut parte din luptele dela 1848/49, şi eu nu pot să sprijinesc propunerea stângei.

www.dacoromanica.ro

Eu cred, că onorata dreaptă, nevoind să primească propunerea stângei, trebue să aibă oarecari considerațiuni politice, pe cari însă nu află de bine a le descoperì înaintea camerei, pentruca vulgul profan să nu-şi poată da părerea asupra lor. Dar sunt de părere, că în o cameră constituțională, sinceritatea se poate observà în toate chestiunile, căci eu nu pot să înțeleg altcum imunitatea. Sunt convins, că ve-ți lucrà din toate puterile pentru căderea proiectului de concluz, dar de altă parte sunt convins şi despre aceea, că nu respectul față de naționalități este motivul, care vă îndeamnă să procedați în modul acesta, ci motivul este, că guvernului dela Viena nu-i place pensionarea honvezilor dela 1848/49, pentrucă, dupăcum a spus şi condeputatul meu *Miletici*, creatorii trebilor «*comune* nu voesc să sancționeze revoluțiunea prin ajutorarea honvezilor dela 1848/49. E lucru dureros, dacă termometrul politic, cu privire la afacerile noastre interne. este încă tot la Viena, dar experiența ne învață, că el întru adevăr este la Viena. Eu sunt deputatul Ienopolei (Chişineu). Acolo locuiesc Români şi Unguri. Îmi pare rău, că onorata dreaptă se încearcă, prin motivările ei, să agite poporul maghiar în contra naționalităților, şi viceversa; căci mie mi-ar plăceà să văd consolidându-se frățietatea, nu numai în cercul meu electoral, ci în țara întreagă, fără a se mai înverşunà o parte în contra celeialalte.

Bine a zis dnul *Mátyus Aristid*, că lupta onoratei drepte nu e luptă de argumente, ci luptă de pretexte. Prudența şi sinceritatea însă, oricare din două, aduce cu sine, ca dreapta să aibă un argument oarecare pentru motivarea respingerii proiectului de conclus. Binevoiți deci a ieşì cu el la lumină! Trebue însă să resping toate insinuațiunile făcute cu privire la naționalități. Nu voesc să acceptez motivarea, că dreapta numai din respect față de Români, Sârbi, etc. combate pensionarea honvezilor dela 1848/9. Nu o pot primì din cauză, că ea, dreapta, are încă omnipotența de a votà aceeace vrea, şi pentru aceea nu are trebuință de argumente, dar nici de respectarea naționalităților. Şi ea ar primì şi proiectul din chestiune, dacă n'ar existà un interes latent, care o împedecă.

Când deputații naționali au prezentat proiectul de lege pentru naționalități, a-ți avut ocaziune de a satisface pretensiunile naționalităților, precum a-ți avut-o şi când s'a făcut legea uniunii Ardealului. Dar ocaziune vi-s'a dat şi mai de multeori,

www.dacoromanica.ro

şi a-ţi fi putut mulţămì cel puţin unele din pretensiunile naţionalităţilor, ca de ex. când s'a cerut o sumă anumită pentru ridicarea unui teatru român, şi alta pentru înfiinţarea de şcoale secundare, cu respect la naţionalităţi. Onorata dreaptă însă a tăcut atunci, căci interesul ei n'a pretins ca să vorbească. Iar acuma, când are trebuinţă de scut, provoacă chestiune de naţionalitate. Drept aceea, neputând să primesc eu proiectul de conclus în forma ce o are, trebue să declar totodată, că nu voiu votà nici în contra lui, ci cu privire la meritul chestiunii voiu rămâneà neutral».*) (Aprobări în stânga)

În şedinţa din 14 Martie 1870 a vorbit la obiect deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! Premit, că-mi voiu expune numai părerile mele şi nu vorbesc în numele nici unui club. Două motive mă îndeamnă să vorbesc. Întâi, vreau să-mi precizez punctul de vedere faţă de obiectul de pe tapet, al doilea vreau să fac unele observări la motivele înşirate în contra proiectului de rezoluţiune din partea partidului din dreapta. Îndeosebi îmi voiu face observările la vorbirea rostită în zilele acestea din partea domnului deputat Gajzágó Salamon. Ce se atinge de obiect însuş, puţine am de spus. Ba pot afirmà, că cu privire la obiect nu voiu vorbì nimica. Pentrucă, ori votaţi proiectul de rezoluţiune, ori nu-l votaţi, votul meu foarte puţin va trage în cumpănă, poate chiar nimica, şi nu el va decide. Dealtcum, dacă totuş m'aţi întrebà, că votez ori nu proiectul de rezoluţiune, a-şi răspunde: da şi nu! Nu-l votez în forma în care a fost depus pe masa casei, dar îl votez aşa cum l-a propus condeputatul Iokai Mór, anume, dacă sub luptători invalizi, sub văduvele şi orfanii acestora, vin înţeleşi şi invalizii legiunilor române dela 1849, cu văduvele şi orfanii acestora. Atunci da! Dacă însă se înţeleg numai invalizii honvezilor, cu văduvele şi orfanii lor, atunci nu. Vedeţi deci destul de bine cum voiu votà eu, sau cum nu voiu votà.

Ce se atinge de cele auzite în zilele trecute, în special ce priveşte vorbirea dlui deputat Gajzágó, fie-mi permis, onorata casă, să constat două lucruri. Întâi, că Dvoastră aduceţi chestia de naţionalitate în legătură cu obiectul de pe tapet, deci aveţi şi Dvoastră chestie de naţionalitate faţa de Neamţ, în-

*) Din „*Telegraful Român*“, 1870, Nr. 22.

www.dacoromanica.ro

tocmai cum noi Românii şi Sârbii avem chestie de naţionalitate faţă de Neamţ, ba şi faţă de Maghiar. Deosebirea e numai aceea, că situaţia Maghiarilor e cu mult mai comodă, fiindcă ei au puterea în mână, cel puţin în jos, — căci nu ştiu să o aibă în mână şi în sus, — noi însă nici în jos şi nici în sus nu avem altă putere, decât puterea morală. Al doilea, trebue să constat, că atunci, când nu aveţi motive, ori nu voiţi să spuneţi adevăratele motive, ci vreţi să le ascundeţi şi voiţi să votaţi, ori nu voiţi să votaţi ceva, — după cum vine, — vă provocaţi totdeauna la sentimentele şi la susceptibilitatea celoralalte naţionalităţi din ţară. S'a întâmplat lucrul acesta şi altădată în casă, şi s'a întâmplat şi atunci, când tocmai acest obiect se află la ordinea zilei. Eu a-şi rugà pe domnii deputaţi, să se lase de o astfel de argumentaţie, pentrucă aşa cred, că deoparte nu sunt sinceri, de altă parte nu întrebuinţează argumentul în tot locul unde ar trebuì, şi niciodată aşa, cum ar cere şi ar meritâ seriositatea lucrului.

Dacă voiţi să votaţi proiectul de rezoluţiune de pe tapet, poftiţi şi-l votaţi, şi nu vă temeţi, că interesele şi sentimentalitatea celoralalte naţionalităţi din ţară va fi vătămată. Dacă a-ţi votat, domnilor, legea uniunei, dacă a-ţi votat legea de naţionalităţi, legi, cari după părerea mea întru adevăr vatămă interesele celoralalte naţionalităţi, şi dacă n'aţi votat propunerile şi modificările pe cari le-am făcut noi, după părerea noastră în interesul celoralalte naţionalităţi din ţară, nu înţeleg, de ce n'aţi votà proiectul acesta de rezoluţiune, care e în interesul Dvoastre? Nu înţeleg argumentaţia Dvoastre. Acum ziceţi aşa: Cum puteţi pretinde, ca pentru ajutorarea invalizilor honvezeşti, a văduvelor şi orfanilor lor, să contribue aceia, în contra cărora au luptat honvezii? Dar atunci, când noi vă spuneam, nu votaţi legea cutare ori cutare, pentrucă se vatămă interesele naţionalităţilor, n'aţi ţinut cont de argumentarea noastră, cu care păşiţi acum Dvoastră înainte, ci a-ţi votat atunci legea, în contra noastră. Astfel se schimbă deci oamenii, când faptele şi imprejurările nu se schimbă.

Domnul deputat Pulszky a spus în vorbirea sa ţinută zilele trecute, că în 1848 au fost vătămate interese, şi anume, interese în sus, interese în jos, interese la Viena, şi interese aîci, acasă. Iar condeputatul Gajzágó Salamon spuneà, că legile dela 1848, — nu afirmă, că pe drept, ori pe nedrept, —

www.dacoromanica.ro

dar de fapt vătămau interesele celoralalte naţionalităţi. Ce se atinge de declaraţia dlui deputat Pulszky Ferencz, fie-mi permis să întreb: Dacă au fost aplanate deja interesele cu Viena, v'aţi îngrijit ca şi interesele de acasă, violate, să fie asemenea aplanate? Şi gândiţi cumva, că pe calea aceasta vor fi aplanate interesele acestea? De altcum primesc cu plăcere declaraţia dlui deputat, şi mai ales declaraţia dlui deputat *Gajzágó Salamon*, care spuneà, că răsboiul dela 1848 nu a fost răsboiu de naţionalităţi. Intreb eu, pentruce au luptat Maghiarii la 1848? Nu pentru conservarea naţionalităţii lor? Da! Dar tocmai pentru aceasta au luptat şi Românii. Pentru conservarea naţionalităţii şi a limbei. Şi dupăce am auzit spunându-se, că la 1848 Românii au fost uneltele reacţiunei şi ale camarilei, fie-mi permis să resping însinuaţia aceasta şi să spun pe scurt, pentruce au luptat Românii la 1848? Istoria a însemnat, că pentruce au luptat. Au luptat întâi de toate pentru naţionalitatea lor, din capul locului. Fiecare ştie, că înainte de 1437 Românii aveau în Ardeal aceleaşi drepturi politice şi civile, pe cari le aveau Maghiarii şi Saşii. La 1437 s'a legat uniunea aceea fatală, între Maghiari, Saşi şi Săcui, în urma căreia mai târziu Românii au fost scoşi din toate drepturile civile şi politice. Au venit apoi Aprobatele şi Compilatele, precum şi alte legi, pe temeiul cărora naţiunea română erà numai tolerată în ţară, usque ad bene placitum principis et regnicolarum. Au venit apoi legile limbei, la 1836, 1840, 1844, şi mai departe, după cari limba maghiară erà să fie întrodusă în toate institutele şi şcoalele româneşti. Au venit apoi legile dela 1848, legile uniunii, prin cari s'a nimicit independenţa, autonomia Ardealului. Românii au protestat totdeauna în contra acestor legi, în contra Aprobatelor şi Compilatelor, în contra uniunii, anume, la 1791, 1836 şi 1848. Iar când Maghiarii au pus mâna pe arme pentru a puteà executà legile acelea, e foarte natural, că au pus mâna pe arme şi Românii. Va să zică, şi Românii pentru conservarea limbei şi naţionalităţii lor au pus mâna pe arme, pentru violatele lor drepturi politice. (*Prezidentul* îl face atent să rămână la obiect). Asta e pe scurt schiţarea faptului, pentru care au luptat Românii la 1848. Asta e geneza şi raţiunea luptelor Românilor, dela 1848. De aici, natural, că e evident aceea ce spuneam mai nainte, că Românii n'au fost uneltele reacţiunii şi ale camarilei, căci doară şi ei au fost desarmaţi la Blaj, întocmai ca Maghiarii la Şiria!

www.dacoromanica.ro

Foarte bine a spus domnul deputat Gajzágó, că prin legile dela 1848 au fost vătămate interese. Dar vorba e, că dacă eu spuneam lucrul acesta, mi-aţi fi imputat că agitez. Când îl spune însă domnul Gajzágó, nu e agitaţie. (Ilaritate). Ba vă spun şi mai mult. Nici aceea nu ţineţi de agitaţie, dacă, cum aud, aceea ce a spus domnul Gajzágó în zilele trecute, vine tradus în fiecare limbă şi împărţit în ţară. (Ilaritate).

Acestea mi-au fost, onorată casă, observările. De altcum să-mi permită onorata casă, să mai spun numai câteva cuvinte. Ar fi bine să le uităm toate. Dar aşa se vede, că nici acolo, nici aici, nu se uită nimica. Ba, chiar mai mult. Se vede, că Dvoastră aţi învăţat aceea ce se spune despre Român, aţi învăţat pe «*Ţine minte!* De altcum aceasta e moştenirea noastră dela strămoşi. E scris doară la *Sallustius,* că «senatus et populus romanus beneficii et injuriae memor esse solet . Să ne credeţi, că cu privire la agitaţia în care a-ţi întrat fără voe, noi vom fi «*memores*», vom *ţineà minte!*» (Aprobări).

La votarea nominală majoritatea a respins proiectul de rezoluţiune pentru votarea de ajutor pe seama invalizilor honvezeşti dela 1848 9 şi pe seama văduvelor şi a orfanilor lor.

In şedinţa din 15 Martie 1870 deputatul român *Vincenţiu Bogdan* a prezentat dietei o rugare a mai multor comune din comitatul Torontalului, în chestia clădirei liniei ferate Perjámos-Vălcani. S'a predat comisiunii petiţionare.

In şedinţa din 22 Martie 1870 ministrul de justiţie, Horváth Boldizsár, a răspuns la interpelarea din o şedinţă premergătoare a deputatului *Vasile Buteanu,* ca pentru părţile Ardealului, adnexate acum la Ungaria, se menţine în procesele urbariale patenta din 21 Iunie 1854, cu modificările cuprinse în ordinaţiunea ministerială din 12 Octomvrie 1868, iar interpelantul *Vasile Buteanu* a declarat pe scurt, că e mulţămit cu răspunsul. Casa asemenea l-a luat spre ştire.

Interpelarea deputatului Dr. Iosif Hodoşiu.

In şedinţa din 1 Aprilie 1870 deputatul român *Dr. Iosif Hodoşiu* a adresat guvernului următoarele două interpelări:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Din ziare am aflat, dar am şi date la mână, că unii funcţionari administrativi din Ardeal procedează în mod atât de neomenesc faţă cu poporul, încât ar crede omul, că sistemul de înainte de 1848 a fost reîntrodus deodată cu vieaţa constituţională. Poporul e bătut, pus în fiere şi maltratat în tot chipul, ca şi cum ne-am afla pe vremea inchisiţiei din vremile vechi şi de glorie pentru ea. Şi se întâmplă lucrul acesta în comitatul Clujului, cercul Ormeniş, unde solgabirăul cercual, Sikó Lajos, aplică asupra oamenilor tot soiul de tortură, după cum îi vine pofta, şi nu numai colegului său dela pretură, jurasorului, îi trage câte o palmă, ci mai ales poporul însuş îl maltratează în chip şi formă. Aşa s'a întâmplat, că în cercul acesta solgăbirăul numit a pus în fiere pe Mihaiu Manu, locuitor în Tuşoni, şi l-a chinuit amar. E dureros, onorată casă, că atunci, când dieta se nizuieşte, ca bătaia cu beţe să fie ştearsă, şi în nizuinţele aceste nobile ale dietei numai casa de sus, mai bine zis, numai magnaţii formează pedecă, nu ştiu pe seama cui voind să mai menţină bătaia cu beţe, e dureros, zic, că funcţionarii administrativi exerciază înşişi astfel de acte de tortură faţă de oameni şi îmbogăţesc cu astfel de fapte cronica epocei noastre, nu numai spre scandalizarea posterităţii, ci şi spre ruşinea epocei noastre. Eu aveam de mult cunoştinţă despre astfel de fapte, dar nu le-am adus înainte, fiindcă cunoscându-le numai din ziare, nu le-am prea dat crezământ. Acum însă, dupăce am date pozitive, în urma provocărilor primite, mă văd silit să ridic glasul meu şi să adresez domnului ministru de interne interpelarea, care rog să fie cetită». (Notarul ceteşte):

«Are cunoştinţă domnul ministru despre aceea, că în Ardeal — unii dintre funcţionarii administrativi, — cu motiv, fără motiv, bat şi pun în fiere, maltratează în mod barbar poporul? Mai ales are cunoştinţă, că Sikó Lajos, solgăbirăul cercului Ormeniş, din comitatul Clujului (Cojocna), pune în fiere şi bate cu canciuca, maltratând oamenii, anume, că astfel de brutalitate a săvârşit numitul solgăbirău faţă de Mihaiu Manu din Tuşoni? Are de gând dl ministru de interne să pună capăt astorfel de maltratări?»

Se va comunică domnului ministru, — enunţă *prezidentul.*

www.dacoromanica.ro

Iosif Hodoşiu: «Mai am să adresez o scurtă interpelare dlui ministru de comerciu. Onorată casă! In 18 Decemvrie am adresat o interpelaţie dlui ministru de industrie şi comerciu, în chestia recensământului, întrebându-l, ce a îndemnat pe dl ministru, să evite din coalele de numerotare rubrica din care să fie evidentă naţionalitatea respectivului? Domnul ministru încă nu a dat răspuns la interpelaţia aceasta a mea. Intre acestea, în casa de sus încă s'a făcut interpelaţie în chestia aceasta, după cum am aflat din ziarul casei de sus. Din ziare am aflat însă mai târziu, că dl ministru l-a liniştit pe interpelantul, cu răspunsuri date pe cale particulară, pe când eu nu m'am împărtăşit nici de aceasta fericire.

Onorată casă! In înţelesul §-ului 120 din regulamentul de casă, ministrul poate să răspundă la interpelări numai decât, ori mai târziu. Eu nu cred, că regula aceasta poate fi aplicată astfel, că ministrul nu are să răspundă niciodată, ori apoi atunci, când interpelarea nu mai are nici un înţeles practic. (Aprobări). Dacă răspundeà domnul ministru atunci, când mi-am făcut interpelaţia, se poate că erau posibile încă unele dispoziţiuni în chestia recensământului. Acum însă e târziu, pentrucă numerotarea e terminată. Interpelarea mea a fost zădărnicită, şi eu m'aş simţi fericit, dacă §-ul acesta din regulamentul de casă ar fi fost modificat, lucru însă, care numai la finea sesiunei se poate face, în înţelesul regulamentului de casă însuş. Dupăce deci dl ministru n'a răspuns până acuma la interpelarea mea, îmi iau voe a-i adresà o interpelare nouă, care rog să fie cetită». (Notarul ceteşte): «Dupăce dl ministru n'a răspuns până acuma la interpelarea mea din 18 Decemvrie 1869 în chestia recensământului, întreb: Are intenţiunea, şi dacă da, când are intenţiunea dl ministru să răspundă? Ce l-a împedecat pe dl ministru, ca până acuma să nu dee nici un răspuns la interpelarea mea?»

Prezidentul enunţă, că se va comunicà ministrului respectiv.

Regularea Dunării.

În şedinţa din 6 Aprilie 1870, la discuţia asupra regulării Dunării în apropierea capitalei ţării, a vorbit deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«La desbaterea proiectului de lege pe care-l avem înaintea noastră nu vreau să bat coarde naţionale, ci voiu mânecà din punct de vedere financiar, întocmai ca şi domnul deputat Vukovits, pentrucă la tot cazul decizător e faptul, dacă e consult oare să negligăm trebuinţe de primul rang, atunci când ele există, şi pentru idei de lux de a doua, a treia şi a patra mână să facem imprumuturi de stat? Eu nu văd în proiectul acesta de lege, luat în sensul strict al cuvântului, absolut nici un interes de ţară, ci văd interese specifice locale. Şi tocmai din acest punct de vedere nu-l pot primì ca bază pentru desbaterea specială.

Regularea Dunării e de interes regnicolar, dar atunci, când s'ar regulà dela un capăt al ţării până la celalalt, ori apoi cel puţin pe un teritoriu mai lung. Dar atunci, când regularea se face numai între două oraşe, eu cred că datorinţa cade asupra acelora, în proprietatea cărora este malul. Ridicarea docurilor încă e interes local, şì facerea unui pod nou, ori răscumpărarea podului de fer, încă nu e interes regnicolar. Dar pot să o spun fără sfială, că dacă scopul ar fi acela, să se facă din Pesta un oraş mare de lume, pentru paralizarea Vienei, a-şi ajută bucuros şi eu în privinţa aceasta, atunci când vom ajunge la o situaţie materială, care să ne permită lucrul acesta. Dar poporul contribuent nu poate să mai supoarte, dupăce necontenit îi atacăm puterea de a da, iar de aceea nu ne îngrijim, ca puterea aceasta să-i fie şi mărită.

Domnul ministru prezident a spus o poveste din lumea romană, că oraşul cel mare e stomacul, iar oraşele din provinţă celelalte părţi ale corpului. Dacă dl ministru prezident a luat lucrul în înţelesul, că oraşele cele mari consumă tot, în contul oraşelor din provinţă, atunci are dreptate. Dar la pertractarea proiectului acestuia de lege puteà mai curând să se provoace la o poveste a lui Fáy András, care se potriveşte cu mult mai bine aici. Fabula adecă aşa spune, că cei din oraşele mari mănâncă pe cei din oraşele mici, şi că oraşele din provinţă dau sprijin oraşelor mari. Eu doresc, ca capitalele să înflorească, dar să înflorească în urma bunei stări ce se arată în ţară, iar nu pe cale oficială, în detrimentul oraşelor din provinţă. Pentrucă în cazul acesta, cum vedem bine la toate ţările din lume, cu înflorirea capitalei dau îndărăt oraşele din provinţă, şi înflorirea capitalei e urmată de pauperismul celor din provinţă. Eu deci,

www.dacoromanica.ro

dupăce nu stă în proporţie luxul, cu capacitatea de a plăti darea, a poporaţiunii ţării, şi dupăce în proiectul acesta de lege eu nu găsesc interes regnicolar, luat în sensul strict al cuvântului, nu pot să primesc proiectul de lege, ca bază pentru desbaterea specială».

Numărul judecătorilor la forurile mai înalte.

În şedinţa dela 8 Aprilie 1870 a vorbit, la discuţia asupra legii despre stabilirea numărului judecătorilor la forurile apelative, deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Eu votez în contra proiectului de lege din discuţie, pentrucă nu-l pot primì nici în general, ca bază pentru discuţia specială. După cele spuse de condeputatul Iankovits, am aşteptat dela domnul deputat, ca asemenea să nu primească proiectul acesta de lege, ca bază pentru desbaterea specială. Prin aceea, că votez în contra acestui proiect de lege, la nici un caz nu vreau să împedec ori să îngreunez justiţia, şi ar trebuì să protestez chiar în contra unei asemenea presupuneri. Eu doresc, ca justiţia să fie promptă, dar nu pe calea pe care voeşte dl ministru de justiţie să o facă să fie aşa. Eu nu am primit legea, care a creat sistemul actual. Nu pot deci să primesc nici proiectul de lege, care nu e alta, decât confirmarea legii aceleia, nu e alta, decât înaugurarea centralizării, încă şi la justiţie. Centralizarea e rea în toate, onorată casă, şi e primejdioasă în toate. Mai rea însă şi mai primejdioasă e tocmai la justiţie. Votând deci în contra proiectului de lege, nu fac alta, decât mă declar contra sistemului.

Ve-ţi spune, că aici e vorba numai de stabilirea numărului judecătorilor, lucru pe care legea l-a rezervat pe seama legislaturei. Dar nu numai despre aceasta e vorba, ci şi despre înmulţirea numărului judecătorilor. Eu, onorată casă, nu văd în aceea împedecarea justiţiei prompte, că judecătorii sunt puţini la număr, ci în aceea, cum foarte bine a observat condeputatul Iankovits, că la justiţie, forul de a doua instanţă a fost concentrat în Pesta, la tabla regească, în loc să se fi înfiinţat în ţară mai multe curţi de apel, judecătorii de forul al doilea. Mai departe văd împedecată justiţia promptă prin faptul, că astfel de persoane sunt aplicate la judecătoriile de forul al doilea, cari nu cunosc limbi.

www.dacoromanica.ro

Ve-ţi spune, că acestea sunt numai dispoziţii provizorii. Recunosc, că sunt dispoziţii provizorii, după ce însuş domnul ministru de justiţie spune în motivarea proiectului de lege, că aceasta e stabilire finală pentru epoca de tranziţie, prin urmare e dispoziţie provizorie-finală. A-şi crede, că cu astfel de dispoziţii provizorii-finale am puteà să încetăm, şi mai bine să introducem reforme fundamentale în justiţie. Dacă verbalitatea, publicitatea şi nemijlocita coatingere a judecătorului cu părţile vrem să fie introdusă la justiţie, atunci rog pe dl ministru de justiţie să ne prezinte un astfel de proiect de lege. Sau, după ce pedeca o formează numai centralizarea, a-şi fi aşteptat dela dl ministru de justiţie, ca procedura civilă să o fi modificat la prima ocaziune în direcţia aceasta, adecă, în chestia modificării să fi venit cu proiect de lege, pentrucă dacă prezintă dietei proiect de lege despre modificarea §-ului 1 din proiectul de lege 54, iar nu despre aceea, că procesualnicii încăpăţinaţi cad sub amenda urcată dela 100 fl. la 1000 fl., ceeace e pedeapsă, — cu atât mai vârtos a-şi fi aşteptat, ca motivul justiţiei cam greoaie să-l caute acolo unde e de aflat, iar nu în încăpaţinarea prosualnicilor. De aceea a-şi crede, că domnul ministru de justiţie ar trebuì să fie îndrumat, să înainteze proiect de lege despre modificarea §-lui prim din procedura civilă, în direcţia, ca să se înfiinţeze mai multe judecătorii de forul al doilea, în mod corăspunzător cerinţelor ţării. Din consideraţiunile acestea nu primesc proiectul de lege şi voiu votà contra lui .

Vorbeşte şi deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Domnul deputat Iankovits Gyula s'a provocat la împrejurarea, că nici cu o diligenţă îndoită nu se pot rezolvà restanţiile îngrămădite la judecătoriile înalte, şi motivul dânsul îl găseşte în aceea, că e rău sistemul însuş, ori cu alte cuvinte folosite de dsa, motivul e centralizarea. Adevărat, onorată casă, că pe terenul manuării legilor, şi peste tot, în general, nu iubesc nici eu centralizarea. Dar trebue să observ, că se spune clar în propunerea ministrului referitoare la această procedură civilă, că au să fie şase, ori patru judecătorii de forul al doilea. Şi-şi vor aduce aminte domnii membri ai onoratei case, cum propunerea aceasta a ministrului au atacat-o tocmai cei din partea stângă. Acum întreb, cum se poate delăturà răul, atunci când răul cu adevărat existà? După părerea mea nu se poate ajutà

www.dacoromanica.ro

altcum, decât prin înmulţirea personalului judecătoresc, atunci, firește, când vom introduce verbalitatea. Dar domnilor, când a fost vorba despre aceasta, din partea opoziţiei s'au anunţat aceia, cari nu vreau să sprijinească verbalitatea, şi numai din motivul, pentrucă se tem, că vor urmà chestiuni naţionaliste pe tapet.

După părerea mea verbalitatea trebue să fie întrodusă, pentrucă fără aceasta e cu neputinţă a se vindecà răul. Eu deci sunt de convingerea, onorată casă, că răul pe altă cale nu poate fi vindecat, decât dacă întroducem verbalitatea. Dar atrag atenţiunea domnului ministru şi asupra altui rău, care tocmai acum, când vor urmà numirile judecătoreşti, trebue să fie ţinut în prima linié în vedere.

Ştim, că legea permite, ca părţile să poarte procesul în limba lor. Se întâmplă deci, că din provinţă sosesc aici procese purtate în diferite limbi, şi aşa se întâmplă apoi, că la forul suprem, neînţelegând nime limba, actele se trimit secţiei de traducere din Buda, unde rămân procesele câte 3—4 luni. Acesta e fapt. Pe când, dacă judecătorii ar şti limbi, ar însemnà numai ce trebue tradus, şi n'ar mai trebuì să fie traduse câte 15—20 de coale pentru taxe mari, şi procesele n'ar zăceà nerezolvate, dacă ar fi oameni cari cunosc limba. Legislaţiunea a decretat, că este a se ţineà cont de cunoaşterea limbilor. Atrag deci atenţiunea domnului ministru asupra acestui fapt, şi-l rog să fie cu considerare la aceasta, pentrucă şi prin aceasta relele pot fi sanate. După acestea declar, că primesc proiectul de lege, ca bază pentru discuţia pe articole».

La discuţia pe articole deputatul român *Mircea B. Stănescu* propune o modificare stilară la §-ul 2; anume, ca în loc de «Pesti királyi tábla» să se zică «Pesti királyi *itélőtábla* , dar prezidentul constată, că e numai o greşală de tipar la mijloc, care va fi îndreptată.

La §-ul 4 vorbeşte deputatul român *Lazar Ionescu* şi prezintă dietei un proiect de rezoluţiune. A vorbit următoarele:

«Onorată casă! Cu privire la felul cum ar fi de executat proiectul de lege din desbatere am onoare a prezentà dietei un proiect de rezoluţiune, rugând onorata casă să binevoiască a-l sprijinì şi acceptà. Textul proiectului meu de rezoluţiune e următorul:

www.dacoromanica.ro

Având în vedere, că în înţelesul §-lui 27 din articolul de lege 44 dela 1868, guvernul e dator a purtà de grije, ca la judecătorii să fie aplicaţi indivizi din diferitele naţionalităţi, pe deplin versaţi în limbile necesare, şi şi dealtcum cualificaţi pentru chemarea lor;

având mai departe în vedere, că de prezent la judecătoriile apelative, şi mai ales la tabla reg. din Pesta, nici în înţelesul legii citate şi nici în interesul unei justiţii prompte şi mai puţin greoaie nu sunt aplicaţi judecători luaţi dintre diferitele naţionalităţi;

în fine, având în vedere, că ministrul de justiţie voeşte să stabilească prin lege specială, nu numai organizarea judecătoriilor apelative regeşti, ci şi înmulţirea lor:

Se îndrumă ministrul de justiţie, ca între judecătorii dela forurile apelative, şi mai ales la tabla regească din Pesta, să numească conform spiritului §-lui 27 din articolul de lege 44 dela 1868 persoane luate dintre diferitele naţionalităţi, pe deplin versate în limbile cerute şi şi dealtcum apte pentru a purtà acest oficiu.

Onorată casă! N'am intenţiunea să motivez mai pe larg proiectul meu de rezoluţiune, pentrucă avându-şi el bazele într'o lege existentă, se motivează singur pe sine. De data aceasta voesc numai pe scurt să indic şi să arăt motivul, că de ce voesc eu, chiar şi pe lângă legea citată, să provoc acceptarea din partea casei a proiectului meu de rezoluţiune. Anume, pentrucă §-ul 27 al art. de legé 44 dela 1868 e stilizat numai în spirit permisiv, iar proiectul meu de rezoluţiune conţine dispoziţie mai pozitivă.. Al doilea, pentru aceea, pentrucă am ştire pozitivă, că la judecătoriile apelative, dar mai ales la tabla reg. din Pesta, nu numai că nu sunt aplicaţi judecători în număr suficient din naţionalităţile deosebite, dar pot chiar spune, că pentru chestiile civile nu există nici un singur judecător-referent român, ceeace, după părerea mea, e în contra spiritului legii citate din partea mea.

Onorată casă! A-şi puteà să înşir mai multe motive şi mai multe argumente pentru apărarea proiectului meu de rezoluţiune, dar nu vreau să mă poată acuzà cineva cu aceea, că eu şi din numirile de funcţionari făuresc chestie de naţionalitate. De aceea recomand numai simplu spre primire proiectul meu de rezoluţiune şi în atenţiunea onoratei case».

www.dacoromanica.ro

În chestie personală mai vorbește pe scurt deputatul român *Mircea B. Stănescu*, răspunzând lui Berzenczey, că nu e adevărat, că ar fi ridicat acuză în vorbirea sa în contra ministrului.

Proiectul de rezoluțiune al deputatului *Lazar Ionescu* nu se primește, dupăce ministrul a promis, că primește cu brațe deschise pe toți cei cu capacitate și de caracter din sinul naționalităților și-i numește în posturile de judecători.

Legea despre procedura civilă.

A urmat la ordinea zilei proiectul de lege despre modificarea unor dispoziții din legea despre procedura civilă, art. de lege 54 dela 1868. A vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Declar din capul locului, că nu primesc modificarea. (O făcuse deputatul *Várady*). Voiu spune pe scurt de ce. Dacă procedura procesuală ar fi atât de perfectă, încât trebuință ar fi numai de modificarea paragrafului acestuia, a-și înțelege modificarea propusă. Dar așa cred, că procedura procesuală are mai mulți paragrafi, cari cu timpul vor trebui să fie desbătuți și îndreptați. Că acum s'a ivit cazul propus din partea ministrului, e numai pentruca justiția să poată fi barem încâtva accelerată. Dar va veni timpul, când amicul meu Várady, și cu el împreuna poate și alții, vor propune modificări cu privire și la alți paragrafi din procedura procesuală, pe cari le vom pertractà în mod amănunțit și le vom primì. Și eu cunosc, nu numai un paragraf, și nu numai pe acesta, ci mai mulți, cari ar trebui să fie modificați. (Sgomot). Astfel e de ex. chestia cu justificarea, care e atât de nedeterminată, încât cu adevărat este trebuință de îndreptare. Dar acuma, per excerptam, și în mod pripit, nu putem întrà în reparaturile acestea». (Sgomot).

Propunerea nu s'a primit. Tot la obiectul dela ordinea zilei a vorbit în discuția pe articole și deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Onorată casă! Motivele pe cari le-a înșirat dl ministru în vorbirea sa, și cari într'adevăr fac, ca să fie multă restanță, nu sunt totodată motivele, cari fac, ca poporul de rând din Ungaria să dorească în general a se folosì de dreptul de a apelà,

www.dacoromanica.ro

Adevăratul motiv al acestei aparițiuni e faptul, că întâi de toate judecătorii noștri sunt răi. E doară îndeobște cunoscut, ce justiție rea e la noi, și astfel celce are proces știe înainte, că dela judecător rău nu poate să primească sentință bună. Știe deci înainte, că el va trebui să apeleze. Al doilea adevărat motiv e acela, că n'avem drept material civil, ci toate depind dela chibzuiala înțeleaptă a judecătorului, dela hotărîrile și deciziunile Curiei, pe cari nime nu le poate prevedeà și bănui înainte. Dacă vom aveà odată o lege codificată civilă materiala, atunci se pot stabilì pedepse mai mici, dar câtă vreme nu este bază, nu se poate aplicà pedeapsă față cu aceia, despre cari nu se poate spune, că ar fi abuzat de drept, de lege, de bază. Avem mai multe cazuri, că de ex. într'o anumită cauză un senat al tablei a adus un fel de sentință, iar alt senat, în cauză analogă, a adus altfel de sentință. Întrebarea e deci, că din aceste două, care e cea legală, cea dreaptă? Acum, dacă cineva, în sentimentul său de drept, nu ar află că e dreaptă sentința adusă într'unul din cazuri, care din întâmplare poate să fie la fel cu sentința forului prim, și având în vedere sentința tablei de înțeles contrar, adusă în celalalt caz analog, face apel la forul al treilea, e de pedepsit oare pentru aceasta ori nu? Așa de ex. la procese pentru vătămare de onoare nu e stabilit cu siguranță, care e amenda pentru iobagi, pentru cetățeni de oraș, și pentru nemeși? Unii zic, că 20 fl., alții zic că 40 fl. și iaraș alții, provocându-se la legea dela 1848, după care nobilul și nenobilul sunt egali, pentru fiecare zic, că amenda e de 100 fl. Mai zic apoi unii, că pedeapsa trebue plătită în bani vechi, deci face 105 fl. Acum, dacă judecătoria primă stabilește în proces de vătămare de onoare purtat între iobagi suma de 20 fl. și în urma apelului la tablă aceasta încă stabilește tot 20 fl., în caz de apelare la tabla septemvirală să fie pedepsit omul, când lege bine precizată nu este? Asta nu se poate!

Așa stăm apoi și cu procedura de dovedire, înaugurată acum de curând în procese pentru vătămare de onoare, anume, cu dovada jurământului, care până acuma nici unde nu a fost acceptată ca modalitate de dovedire. Acum de curând o secție a tablei regești a primit însă și acest mod de dovedire în chestii de acestea, o altă secție iarăș l-a respins. Acum dacă chestia, din divergențe de păreri de drept, vine apelată la tabla septemvirală, acolo vor declarà pe apelantul vinovat, pentrucă în lipsa

www.dacoromanica.ro

de legi precise, două sentinţe egale constată vinovăţia sa. Pe scurt deci, câtă vreme nu avem o carte de legi civile materiale şi nu organizăm judecătoriile de jos, nu se pot aplică cu dreptate pedepse atât de aspre, pentrucă nu ştim ce e dreptul, nu ştim care e baza, şi aşa nu putem ştî, cine abuzează de drept şi cine abuzează de bază? Sprijinesc deci propunerea dnului deputat Dietrich, ca §-ul 2 şi 3 din proiectul acesta de lege să fie şters». (Aprobări).

Pusă la vot, propunerea nu se primeşte.

Extradarea deputatului S. Miletici.

În şedinţa din 27 Aprilie 1870 s'a cetit propunerea comisiunii de imunitate pentru extradarea deputatului naţionalist sârb *Svetozar Miletici*, urmărit pentru delict de presă. Ia cuvântul deputatul român *Alexandru Mocsonyi* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! Discuţia tocmai acum decursă şi destul de lungă a dat nouă dovadă, cât de necesară ar fi o lege, care să reguleze în mod amănunţit dreptul de imunitate. Aşa se vede, că domnul ministru de justiţie n'a avut până acuma timp pentru aceasta. Eu cred însă, că şi până vom fi puşi în fericita poziţie de a aveà o astfel de lege, e de datorinţa noastră, ca la deciderea chestiilor de natura aceasta să luăm de cinosură acelea principii călăuzătoare, pe cari le aflăm exprimate în raportul opinionător al comisiunei exmise din sinul dietei trecute, al aşa numitei comisiuni de zece. După părerea mea comisiunea de imunitate se depărtează foarte mult dela aceste principii călăuzătoare. Anume, comisiunea de zece de atunci spune în raportul ei între altele, că: «Dacă e silită casa să decidă în cazuri concrete, singurul obiect al examinărilor ei poate să fie numai acela, dacă acuza afirmativă, pe baza căreia se cere permisiune pentru darea în judecată a unuia ori altuia membru al casei e de aşa, că poate servì ca bază pentru o acţiune, care după legile patriei noastre poate fi pornită la vre-o judecătorie legală, în caz dacă s'ar dovedì de adevărată?»

Acum, în cazul de faţă, după cum se vede din actele alăturate la raportul comisiunei de imunitate, cari acte însă nu s'au cetit, articolul din întrebare a apărut în numărul 36 al ziarului «*Zastava*», în anul 1869, şi în 15 lunie şi-a înaintat acuzatorul

www.dacoromanica.ro

public prima rugare cu privire la acest articol. Atunci dieta a respins cererea, fiindcă traducerea articolului din întrebare nu erà legalizată, dar pe de-asupra mai erà şi de o textuare atât de slab concipiată, şi scrisă atât de rău, încât erà cu totul de neînţeles şi de necetit. Hotărîrea aceasta, după cum am aflat dela oficiul de expediţie al dietei, s'a dat acuzatorului public în 5 August. A doua rugare, referitoare la acelaş articol, în care acuzatorul public declară, că a îndreptat neglijenţele, s'a înaintat la 1 Martie 1870. Aşa dară între 5 August 1869 şi 1 Martie 1870 este un interval de şapte luni, lipsind numai câteva zile. După cum ştim, §-ul 28 din art. de lege 18 dela 1848 spune, că prescripţia întră pentru fiecare delict de presă, în care are loc retorsiunea judecătorească, după şase luni de zile. Aşa dară aici e evident cazul, în care acuza, chiar dacă s'ar dovedì de adevărată, după legile patriei noastre nu mai poate servì ca bază pentru acţiunea ce ar fi de pornit la vre-o judecătorie legală. Din partea mea rog deci onorata casă, ca cu delăturarea părerii comisiunei de imunitate, să denege extradarea.

Ştiu foarte bine, că dieta, fără a-şi călcà cercul de competenţă, nu se poate dimite să decidă în chestie, dacă starea faptică obiectivă sau subiectivă există ori nu există? Dar aici nu despre aceasta e vorba, ci despre aceea, dacă există faptul, pentru care, chiar dacă s'ar dovedì, în înţelesul legilor noastre pedepsirea nu mai e admisă? Şi nu e admisă pentru aceea, pentrucă legile noastre, ori nu i-au dat caracterul de faptă punibilă, ori apoi exchid de-adreptul pedepsirea.

De părerea aceasta a fost şi aşa numita comisiune de zece, care în motivarea unui raport de mai târziu spune între altele următoarele: «Nu se poate negà, dupăce legea de presă spune clar în §-ul 10, că celce calumniază eventual vre-o autoritate sau corporaţiune instituită din partea legii, comite delict de presă». Va să zică, da, s'a dimis să decidă în cauză, că în înţelesul legilor noastre, dacă faptul se dovedeşte de adevărat, are loc pedepsirea ori nu? De părerea aceasta a fost şi dieta, şi în privinţa aceasta îmi iau voe a mă provocà la un caz de precedenţă. Anume, atunci, când în contra unui conmembru al nostru a fost ridicată acuza pentru încercarea bigamiei, deşì nu în şedinţă publică, ci în şedinţă secretă, casa s'a văzut îndemnată din acel motiv să delăture părerea comisiunei de imu-

www.dacoromanica.ro

nitate, că după legile patriei noastre încercarea bigamiei nu are caracterul unei crime, prin urmare e o faptă, care chiar dacă s'ar dovedì de adevărată, nu ar da prilej pedepsirei. Eu nu pentru acest caz singuratic pun pond pe chestia aceasta, ci din importanţa dreptului de imunitate mânecând cred, că e datorinţa casei să ţină cu stricteţă la principiile călăuzătoare, cari se cuprind în raportul numitei comisiuni de zece, ca nu cumva asupra unei astfel de chestii, care cuprinde în sine parlamentarismul însuş, va să zică, e garanţă a constituţionalismului, să judecăm din puncte de vedere de partid. Eu aşa cred, că dacă ignorăm baza obiectivă la discutarea astorfel de chestii şi la decjderea lor, atunci dreptul de imunitate nu va mai formà zăgaz pentru acte de infestare, luate poate în vedere din partea puterii, ci chiar din contră, va fi mantaua cea mai potrivită. De aceea, rog onorata casă, ca cu delăturarea părerii comisiunei de imunitate, să nu decreteze extradarea». (Aprobări).

Dupăce mai vorbesc alţi deputaţi maghiari, ia cuvântul deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! Voiu fi scurt. Se poate discutà, că oare dreptul onoratei case până unde se extinde, când e de discutat asupra stării faptice, subiective şi obiective, dar aşa cred, că asupra faptului nu mai încape îndoială, că onorata casă nu e numai îndreptăţită, ci chiar datoare să discute la toate ocaziunile date, dacă este caz de infestare (molestare) ori nu? Intreb eu acum, este molestare acolo, unde e clar dovedit, că a întrat prescripţia, şi totuş se dă încuviinţare pentru intentarea procesului? Iar aceea, că fiscul şi-a făcut datorinţa, înaintând dietei rugarea la timp, cu toate că rugarea a fost respinsă, aşa cred, că nu află aprobarea nimănui. Iar ca fiscul, înaintându-şi rugarea cu două luni mai târziu, totuş să-şi poată vedeà menţinut dreptul, e ceva ce poate să expună pe bietul deputat unor primejdii vecinice! Să luăm cazul, că fiscul nu înaintează rugarea în 3—4 luni, ci aşteaptă până se disoalvă casa. In cazul acesta poate chemà la judecată pe deputaţi fără nici o permisiune. Asta ar duce însă la cele mai mari acte de volnicie. Şi de aceea eu ţin, că e de denegat extradarea. Sprijinesc propunerea domnului deputat *Mocsonyi*».

Casa decide extradarea deputatului naţionalist *Miletici.*

www.dacoromanica.ro

Deschidem acum o nouă paranteză, pentru a vorbi despre

Concentrarea Românilor arădani.

În Arad raporturile între fruntaşii români nu erau din cele mai bune. Se formaseră mai multe partide, în timpul din urmă şi un club politic al Românilor *tineri,* ca imitaţie a Cehilor tineri, şi lucrul acesta nu erà spre binele de obşte românesc. In scopul încercării unei înţelegeri şi a unei concentrări de forţe româneşti, mai mulţi fruntaşi români din Arad, cu vază şi cu autoritate, au convocat cu datul 18 Aprilie n. 1870 întreaga inteligenţă română din comitatul Aradului, fără deosebire de principii şi partide politice, la o conferenţă de caracter mai mult confidenţial, pe 27 Aprilie nou 1870, oarele 4 după amiazi, în localitatea îndatinată, care erà institutul teologic de pe atunci din Arad.

La conferenţă s'a prezentat multă inteligenţă română din comitatul Aradului, fruntaşi cu diferite vederi şi principii politice, şi aparţinători la diferite partide.

Conferenţa a fost deschisă prin *Ioan Popoviciu-Desseanu,* unul dintre convocătorii ei, carè a comunicat pe scurt scopul pentru care a fost necesară convocarea, apoi a propus şi conferenţa a ales cu aclamaţiune prezident al conferenţei pe *Sigismund Popoviciu,* iar notar pe *Lazar Ionescu.* Despre decurgerea conferenţei s'a publicat în *Albina*», anul 1870, numărul 33, următorul raport:

«..Notarul (L. Ionescu) prezintă trei telegrame, din diferite oraşe, ale fraţilor din Transilvania, prin cari dânşii în numele Românilor de acolo salută cu cele mai vii şi cordiale expresiuni de bucurie această conferenţă, dorindu-i succes şi rezultat îmbucurător. S'a prezentat apoi şi cetit şi al patrulea telegram de salutare, adresat dlui *I. P. Desseanu,* din partea inteligenţei din *Dej,* care aşişderea îşi exprimă viua bucurie pentru această conferenţă, şi-i doreşte succes îmbucurător pentru întreaga românime.

Premergând acestea, întimpinate cu entuziastice exclamări de Să traiască , preşedintele recapitulează iarăş scopul conferenţei, accentuând, cumcă:

www.dacoromanica.ro

Românii din comitatul Aradului, fiind desbinaţi în partide, şi această împrejurare arătându-se de periculoasă intereselor şi cauzelor comune naţionale şi celor speciale şi particulare ale poporului din acest comitat, trebue cu orice preţ să tragă văl peste toate cele întâmplate până acuma, şi cu abnegaţiune faţă de orice referinţe şi interese private şi personale să rehabiliteze cu toată înteţirea solidaritatea şi conţelegerea frăţească în toate întreprinderile şi afacerile de interes public comun naţional, căci frânţi în două şi mai multe partide, nu-şi vor ajunge scopul şi ţânta comună spre desvoltarea serioasă a cauzei naţionale.

Propunerea aceasta simţindu-se de foarte urgentă şi necesară, după câteva discuţiuni de modalităţi divergente, se primì cu unanimitate, enunţându-se încetarea disordinei şi a neînţelegerii şi prin urmare dizolvarea partidei existente naţionale şi nerespectarea a oricărei alte partide sau club, de orice categorie, în cauza naţională.

În privinţa aceasta dl advocat *Iosif Popovìciu* ca mandatar al clubului tinerilor înfiinţat de curând a făcut unele observări de excepţiune... Obiectele principale şi vitale puse pe tapet în această conferenţă au fost:

1. A conlucrà în solidaritate pentru respectarea şi recunoaşterea egalei îndreptăţiri faţă de celelalte naţionalităţi, sau mai respicat, a luptà din toate puterile pentru interesele generale politice naţionale pe cale legală, şi pe baza egalei îndreptăţiri a pretinde recunoaşterea naţionalităţii române de o naţiune politică din această patrie comună.

2. A sprijinì şi a luptà din toate puterile în solidaritate şi iarăş pe cale legală pentru câştigarea autonomiei Transilvaniei.

Luându se în desbatere aceste două chestiuni vitale, propuse de *L. Ionescu,* la cari au fost angajaţi mai mulţi vorbitori, şi mai făcându-se şi altă propunere, tot în sensul acesta, dar încâtva diferitor şi nu în mod expres cu privire la autonomia Transilvaniei, după o discuţie de vre-o 4 ore (ce este cam îndatinat la inteligenţa noastră) se decise, ca ambele aceste propuneri să se concreadă unei comisiuni spre acel scop, ca să elaboreze un proiect stilizat clar şi relativ la aceste două chestiuni ce au a servì tuturor Românilor din comitatul Aradului de program în lupta pentru cauza naţională, care proiect apoi se va prezentà *adunării generale a tuturor Românilor,* ce e convocată pe 2 Maiu n. c. şi se va luà în desbatere plenară.

www.dacoromanica.ro

S'au mai făcut şi alte diferite propuneri, cari nefiind de interes momentuos, le las neatinse. În fine conferenţa a decis a se exprimà mulţămità confraţilor din Transilvania pentru felicitările şi salutările cordiale, prin un răspuns dat pe cale telegrafică».

Adunarea generală, convocată pe 2 Maiu n. 1870 la Arad, s'a ţinut. S'au prezentat mulţi inteligenţi români dintre cei stăpâniţi de dorinţa, de a vedeà toate puterile bune româneşti concentrate şi închegate într'o corporaţiune puternică intelectuală română. S'a dat însă mare importanţă acestei adunări şi în afară de hotarele comitatului Arad, dovadă multele telegrame trimise adunării din părţile Ardealului, cum şi împrejurarea, că la adunare s'a prezentat şi deputatul naţionalist român *Vincenţiu Babeş,* ca reprezentantul Bănăţenilor. Despre decurgerea acestei adunări româneşti s'a publicat în «*Albina*» numărul 35 şi 36 din anul 1870 următorul raport:

«... Se cetesc întâi telegramele sosite din Cluj, Dej, Turda, Orăştie, Aiud, Alba-Iulìa, etc., cari se primesc cu aplauze vii din partea numărosului public românesc, apoi se întră în ordinea de zi.

Mai întâi luă cuvântul dl *Sigismund Popoviciu,* care ca preşedinte desfăşură scopul acestei adunări. Tot aceasta o faceşi *Ioan Popoviciu Desseanu* şi *Lazar Ionescu.*

Domnul Ioan Popoviciu Desseanu dorind, ca să fie toţi Românii un singur corp mare, nesfăşiat în partide şi părţi mititele de partide, primeşte desfiinţarea tuturor partidelor de până acuma, pentruca să se constituiască una singură. (Intre aplauze declară prezidentul de desfiinţată partida naţională de până acuma). Intru înţelesul desfiinţării partidelor de până acuma vorbiră şi domnii *Iosif Popoviciu* şi *Emeric B. Stănescu.* Venind acuma vorba despre constituirea reuniunei nouă şi fiindcă erau de faţă mulţi Români, cari nu sunt din acest comitat, preşedintele îi pofteşte a participà şi dânşii la desbatere.

Astfel *Vincenţiu Babeş,* revindicându-şi mai întâi dreptul de a participà la conferenţă şi discuţie, nu ca străin şi oaspe, ci ca aparţinând la oraşul şi comitatul Aradului, între semne de viuă şi generală plăcere aminteşte, că înainte de depărtarea sa din mijlocul Românilor, adecă până în toamna anului 1849, acì în Arad i-a fost locuinţa ordinară şi ştabilă, ca profesor la

www.dacoromanica.ro

preparandie şi ca notar şi fisc al comunităţii bisericeşti române, şi numai ca plenipotenţiat al Românilor din acest comitat, al episcopului arădan şi al consistorului orădan a părăsit Aradul, întrunindu-se şi lucrând cu deputaţiunea română naţională generală din Viena, şi în fine, mai târziu, numai cu expresa convoire a trimiţătorilor săi a primit funcţiune guvernială şi a rămas în Viena şi străinătate.

Trecând apoi la chestiunea de sub desbatere, deseamnă în trăsuri marcante adevărata stare a lucrului, adevăratele cauze ale neînţelegerilor, ale perderei de încredere, ale nemulţămirilor comune. «Am început, — ziceà, — a ne aşteptà în vieaţa publică la mai bine, şi am dat, de când cu sistema nouă, de mai rău. Speram, după luptele din 1860, şi chiar după rezultatele câştigate până la 1865, uşurare, progres naţional, şi în loc de acestea am ajuns mari pedeci şi respingeri în procesul desvoltării noastre naţionale. Şi speranţele şi credinţele multor oameni de ai noştri în sistema cea nouă, pentru numele ei cel frumos de «*constituţionalism*» şi «*liberalism* , şi pentru promisiunile cele mari ce ni se făceau pe lângă ea, făcură, că mulţi din acei oameni ai noştri părăsiră tabăra noastră şi trecură într'a domnilor situaţiunei, cari tot mereu se desfăşurară de contrari ai existenţii şi ai desvoltării noastre naţionale, iar alţii rămaseră în tabăra noastră, dar servind pe faţă sau în ascuns amintiţilor contrari naţionali ai noştri, şi astfel slăbindu-ne şi compromiţându-ne, în loc de a ne sprijini şi întări.

Aceasta este istoria sfăşierilor, neînţelegerilor, nemulţămirilor şi neîncrederilor ce se iviră în sânul nostru. Şi faţă de această istorie, pe cât de tristă, pe atât de învederată şi recunoscută, noi ce facem şi ce dorim? Noi atacăm cu un fel de furie existenţa partidei naţionale, o atacăm anume pentru cuvântul numirei sale de *partidă naţională,* şi pentru solidaritatea cuprinsă în programul ei. Este tocmai, ca şi când cineva, cunoscând o persoană, trupeşte şi moraliceşte destrămată, ar pronunţà sentinţa: Ce urîtă este această fiinţă. Se vede, că o chiamă Maria sau Margareta! Nu, domnilor, nu pentru aceea este acea fiinţă feştelită, pentrucă este persoană, şi pentrucă se chiamă Maria sau Margareta, ci pentrucă nu are destulă morală şi soliditate în inima sa. Nu personalitatea şi numele ei a degradat-o pe ea, ci ea însaş,' prin purtarea, prin faptele sale, a degradat şi compromis personalitatea şi numele său». (Semne de

www.dacoromanica.ro

cea mai profundă sensaţiune, în întreaga adunare, care după o scurtă pauză, erumpe în cea mai viuă şi generală aprobare. *Babeş* continuă în ton doios):

«Ne-am apucat cu toţii, în toate părţile, de luptă pentru existenţa noastră naţională, atacată prin domnii şi sistema politică de astăzi. Este o luptă politică morală, la care suntem provocaţi, de o parte prin apăsările şi pedecile ce ni se fac întru desvoltarea şi progresul nostru naţional, de altă parte suntem obligaţi şi îndemnaţi prin simţul existenţii şi demnităţii noastre de Români şi cetăţeni egalîndreptăţiţi ai patriei comune. Deci după cum pentru lupta fizică, ce se zice «*resbel*», popoarele se formează în batalioane sau regimente organizate şi disciplinate, acestea în brigade, brigadele în corpuri mai mari şi apoi în armate, tot astfel şi în lupta politică morală, luptătorii se formează în reuniuni, însoţiri, cluburi, partide organizate şi disciplinate, şi astfel se luptă. Asta este natura însoţirilor politice naţionale, asta este însemnătatea programelor, prin cari ele sunt organizate şi disciplinate. Fără de astfel de corpuri bine formate şi bine legate sau disciplinate prin regule precize, nu se poate cugetà o luptă adevărată şi serioasă, şi nici nu avem exemplu în tot trecutul de asemenea lupte. Este deci condiţiune neapărat de lipsă, adecă postulat absolut, ca orice însoţire pentru luptă să-şi aibă programul său precis, curat, întru care să fie exprimat scopul ce este a se ajunge prin luptă şi cel puţin principiile sau regulele generale, după cari este să se păşască în luptă. Iar mai presus de toate principiul de *solidaritate*, adecă de supunere necondiţionată a minorităţilor voinţei majorităţii, este condiţiunea sine qua non a însoţirilor de această natură. Numirea lor le este stindardul, şi cu cât aceea este mai caracteristică, cu atâta corespunde mai mult».

Din acest punct de vedere, după aceste premise explicaţiuni şi definiţiuni, *Babeş* pas de pas, din fir în păr constată, ce frumoasă, ce sublimă a fost numirea, caracteristica partidei naţionale de până acuma din acest comitat, dar că programul, şi pe baza aceluia, activitatea ei n'a corespuns trebuinţei şi împrejurărilor, de unde încă aveà să urmeze, că însoţirea, partida să se reorganizeze, să-şi completeze programul, să-şi disciplineze membrii şi acţiunile, iar nu să se *desfiinţeze*. Dar partida naţională s'a desfiinţat în toată forma. Şi pentruce? Pentru a satisface pretensiunei unei fracţiuni, ce se întrunise într'altă par-

www.dacoromanica.ro

tidă, iarăş naţională, dar cu program mai respicat, şi astfel pentru a face posibilă împreunarea şi angajarea tuturor Românilor şi opiniunilor inteligenţei pentru acţiune, pentru lupta comună. «Domnilor, — ziceà *Babeş*, — admir sacrificiul Dvoastre, care este colosal, este nimicirea titlului, stindardului Dvoastre de până acuma, şi numai sublimitatea motivului şi a scopului mă face de a-l puteà pricepe. Intru adevăr, motivul este mult cumpănitor, scopul e sublim şi decizător. Insă, domnilor, dacă a-ţi adus acest mare sacrificiu, socotiţi-vă bine şi urmaţi şi dispuneţi astfel, ca să vă ajungeţi scopul pentru care a-ţi adus acest sacrificiu, căci altmintrelea veţi fi dat un preţ mare pentru nimica, sau doară veţi fi schimbat un rău mic cu altul mare. Vi se propune, ca să nu mai înfiinţaţi nici o însoţire cu vre-un program, ci să declaraţi, că toţi Românii din comitat sunt una şi urmăresc acelaş scop. Vi se zice, că nu este nici o trebuinţă de partidă, ori că ajunge a se proclamà, că toţi Românii comitatului sunt una şi vreau una! Eu cred, domnilor, că nici până acuma nu s'a îndoit nimenea, că toţi Românii din comitat sunt una şi că urmăresc acelaş scop. Ba merg mai departe şi afirm, că nu poate să fie nici o îndoială, că Românii din ţara întreagă, chiar şi mai mult, că toţi Românii din întreg orientul Europei sunt una şi urmăresc acelaş scop politic naţional. Insă nu de asta e vorba, ci vorba e de a-şi manifestà în vieaţa publică, în toate părţile, aceasta identitate de naţionalitate şi de scop, şi de a contribuì la recunoaşterea ei în statul politic. Mai clar zis, vorba e de lupta politică, de proces, sau să-i zicem pe nume, de resbel moral pentru recunoaşterea naţionalităţii noastre ca factor public, ca individualitate politică egal îndreptăţită în stat. Şi acest scop, domnilor, printr'o simplă proclamare a frumosului, dar nedubitatului adevăr, că suntem una şi dorim una, tocmai atât de puţin îl vom ajunge, pe cât de puţin poate să-şi ajungă scopul o ţară, care la o mare nedreptate, la un greu afront făcut prin careva din vecinii ei, în loc să recruteze şi să formeze şi să pună în mişcare batalioane şi regimente, ar constatà numai atacul şî afrontul şi ar proclamà în lume, că este *una* întreagă ţara aceea şi are acelaş scop. Ar fi o ticăloasă declarare de răsboiu, fără de arme şi armată! V'am spus, domnilor, că însoţirile, cluburile, reuniunile prin părţi sunt cadre, batalioane, regimente, şi că partidele sunt armatele. Şi neînţelegerea nu poate să provină decât de acolo,

www.dacoromanica.ro

că mulţi nu sunt de bună credinţă, nu vor o serioasă şi solidă luptă, mulţi iarăş de bună credinţă confundă conceptul şi natura partidelor cu clicele şi fracţiunile, ceeace nu este drept, nu este cu cale. Este mare, esenţială diferinţa într'o partidă politică şi într'o clică politică. Partida se basează pe principii generale şi are un scop general al întregului naţional. Clica, domnilor, se basează pe interese particulare, şi sub orice pretext sau mască, tot numai la interese particulare ţinteşte. De acì provine, că partidele când sunt adevărate sunt morale, conştienţioase, scrupuloase şi prin urmare de comun moderate, iar clicele între toate împrejurările facţioase, adecă acăţătoare şi răsfăţate până la nesfială, nemorale şi puţin alegătoare de mijloace, inconsecvente, şi de comun extreme şi puţin socotitoare de principii şi de armonie între ele. Clicele în luptă, domnilor, sau ies departe înaintea partidelor, sau rămân îndărăt, sau se trag în careva parte, pururea compromiţând şi slăbind lupta, şi pururea astfel combinând, ca să profite şi de învingere şi de cădere. De comun le caracterisează dorinţa de a brilà la toate ocaziunile, ca focul artificial, şi de a escomptà apoi îndată efectul produs, ne mai îngrijindu-se de urmările de mai departe. Aplicaţi aceste note caracteristice la apariţiunile şi experienţele din vieaţă, şi veţi vedeà prea uşor, unde este partida şi unde este clica? Şi vă rog, în interesul sfânt al sfintei noastre cauze naţionale, să vă ţineţi de partidă şi să vă feriţi de clică».

Trece după aceasta oratorul la acel soiu de oameni de rea credinţă, ce vin sub numele de proditori, desertori şi convertiţi, cari fireşte, pe faţă sunt contrari formării de partide naţionale. Dar acì nu se opreşte decât numai pentru a indigità pe această clasă de oameni şi astfel a-şi completà tabloul, şi a ajunge la aceia, cari n'au prodit sau desertat încă pe faţă, fie din cauza, că nu au avut ocaziune bună, fie din cauza, că nu au destul curaj, òri din oricare altă cauză, dar cari în inima lor deja au părăsit interesele comune ale naţiunii şi se îngrijesc numai încă de-ale lor proprii, bine sau rău pricepute. «Aceşti oameni, — ziceà *Babeş,* — pe faţă nu se despart de partida sau tabăra naţională, dar din principiu pururea sunt contra unui program curat şi precizat, anume, contra unei solidarităţi şi discipline strânse. Lucru natural! Căci ei în sufletul lor nu mai sunt ai partidei, dar n'au încă interesul, sau le lipseşte curajul, de a desertà pe faţă şi de a servì pe faţă contrarilor. Deci stăruesc la

www.dacoromanica.ro

un program cât mai vag, la o solidaritate cât mai destrămată, mai puțin adevărată, pentrucă după însaș această organizațiune a partidei să le poată fi permis și posibil a face servicii contrarilor, pentru a se recomandà lor».

Mai adaose apoi *Babeș* o caracteristică interesantă, după care se pot cunoaște îndată și ușor acești oameni, din care caracteristică merită a fi amintită cochetarea lor cu toate partidele și chiar cu clicele. Din toate lămuririle și argumentele sale în fine *Babeș* face deducțiunile, că formarea de însoțiri, reuniuni, cluburi, cu un cuvânt, de corpuri naționale bine organizate, prin toate părțile, pentru lupta națională, este o necesitate absolută. Că nu conceptul sau esența, sau numirea partidei este ce desbină, compromite și face sterilă sau chiar imposibilă partida, ci programul ei defectuos, organismul ei destrămat, și mai presus de toate, diferența de interese, lipsa de seriositate, devotament și activitate la membrii ei. Că printr'o vagă definițiune a scopului național și o pronunțare teoretică, cumcă toți Românii din comitat țin la acelaș scop, nu numai că nu s'ar exchide atinsele scăderi, ci încă s'ar mări și înlesni, ba chiar legitimà. «Într'un consorțiu și program în care încap toți câți se numesc Români, fără obligamente restrângătoare, clare și precise, fără scopuri curat pronunțate, fără îndoială că tot insul își va puteà jucà hora după placul său și dragă voia sa, și atunci de o conlucrare, de o luptă comună, solidară, pentru un scop comun și anumit, nu mai poate să fie vorba»...

Recomandă deci cu întețire formarea și organizarea unei noue însoțiri politice naționale, pe baza solidarității și cu o reprezentanță și conducere centrală, cât mai solidă și activă. Iar ce se atinge de principiile sau scopurile directe și pronunțate, după o scurtă cercetare recunoaște și dânsul, că de atari în fruntea programului trebue să figureze: *a)* egalitatea politică națională și *b)* autonomia Transilvaniei. La acest al doilea punct *Babeș* dă explicare și respective motivare atât de clară și nouă, încât adunarea erumpe în aplauze cu «*bravo*» și «*să trăiască*». Mai recomandă încă și o a treia bază, despre care ține, că față cu dușmanii de astăzi a tuturor elementelor domnitoare, unica ne este și ne rămâne arma și factorul impunător de respect contrarilor noștri în luptă, adecă principiul sau baza *democrației adevărate.* Numai poporul nostru mai este cu noi, numai pe el ne mai putem răzimà cu siguritate. Deci nicicând să nu

www.dacoromanica.ro

trecem cu vederea, să nu ne temem sau sfiim a-i proclamà votul şi interesul lui, ca un scop şi temeiu principal în lupta noastră!

Astfel *Babeş* crede, că se poate şi că cu orice preţ trebuie să se mijlocească un centru de partid naţional solid şi firm, care să fie în stare a-i înfrânà şi împedecà întru tendinţele lor distructive şi pe cei laşi, şi pe cei egoişti, şi pe cei extremi. Încheie apoi astfel:

«După cele zise, domnilor, cred că mă ve-ţi pricepe deplin, dacă eu democrat de naştere şi de principii, în acest moment, când Dvoastră decretaţi desfiinţarea partidei politice naţionale din acest comitat, voiu urmà exemplul renumiţilor monarhişti din Francia, cari în momentul când vesteau, că idolul lor, *Regele* a murit, adaogau: *Trăiască Regele!* Voiu strigà cu ton înalt: «Partida politică naţională a murit, trăiască însoţirea politică naţională din acest comitat»!

Adunarea întreagă erumpe în «Să trăiască însoţirea politică naţională a Românilor din Arad». Cauza este deci decisă.

Domnul *Arcoşi,* veteranul luptătorilor naţionali, într'o cuvântare frumoasă, ascultată cu plăcere şi întreruptă de aplauze, desvălì cu logica în mână cauzele decadenţei partidei de până acuma, concludând la delăturarea acestor cauze. Încă odată îşi ridică la această ocaziune *Babeş* vocea, pentru primirea expresă în program a adaosului de *«căile legale»,* că adecă însoţirea naţională va lucrà *pe căi legale,* un adaos, pe care unii la propunerea dlui *Filimon* doreau a-l şterge. *Babeş* vorbì despre natura luptelor politice şi diferinţa între cele legale morale şi cele fizice şi arătă, că prin ştergerea condiţiunii de *cale legală,* lupta noastră morală, în loc de a se înaintà şi uşurà, s'ar îngreunà şi s'ar face imposibilă. Se primì adaosul de *cale legală.* S'a făcut apoi alegerea unui comitet central de 15 membri, sub prezidenţia dlui *Sigismund Popoviciu».*

Pe 3 Iunie nou 1870 a fost convocată apoi la Arad adunarea generală a reuniunii politice naţionale a Românilor din comitatul Aradului, cu următoarea ordine de zi:

1. Completarea şi constituirea comitetului stătător din 100 membri, alegânzi din sinul reuniunii.

2. Formarea de comitete particulare în diferite părţi ale comitatului, cari se vor compune din acei 100 de membri.

www.dacoromanica.ro

3. Stabilirea unei modalităţi de procedură în afacerile politice naţionale, conform dispoziţiunii adunării generale din 2 Maiu a. c.

Adunarea însă nu s'a ţinut, din motivul că prea puţini s'au prezentat pentru a luà parte la desbaterile şi hotărîrile ei. A urmat convocarea altei adunări generale, adresându-se Românilor din comitatul Aradului următorul *apel:*

«Românii din comitatul Aradului, coadunându-se la o adunare generală ce se ţinù în 2 Maiu st. n. a. c. decretară cu unanimitate dizolvarea partidei existente politice naţionale şi în locul aceleia îndată a se înfiinţà o altă însoţire, adecă «Reuniunea politică naţională a tuturor Românilor din acest comitat».

Prin acest act momentuos având de a încetà existenţa diferitelor partide eterogene, sperăm că şi solidaritatea în afacerile noastre naţionale va fi restaurată, amăsurat scopului de toţi dorit.

Reuniunea aceasta constituindu-se prin alegerea prezidenţilor şi notarilor, apoi a unui comitet stătător din 15 membri, şi-a exprimat dorinţa, ca să fie reprezentată prin o corporaţiune de 100 membri, alegânzi din sinul ei, dintre cari apoi să se compună comitete particulare, în diferite părţi ale comitatului. Acest comitet de 15 fiind însărcinat cu combinarea unui proiect de organizare definitivă, atât a comitetului central, cât şi a comitetelor particulare, în şedinţa sa spre acest scop ţinută în 9 l. c. st. n. şi-a terminat elaboratul şi a aflat de lipsă a defige terminul de convocare a unei adunări generale a acestei reuniuni pe 2 Octomvrie a. c. st. n., ce cade tocmai în ziua premergătoare a întrunirii comitetului comitatens.

Această adunare generală va pune numai decât la cale deplina organizare a reuniunei, care între împrejurările actuale este cu atât mai neamânaver de lipsă, cu cât evenimentele cari ne stau înainte desigur vor să fie adânc tăetoare în interesele noastre cele mai vitale naţionale şi locale. Trebue dară să nizuim încă de timpuriu, ca astfel de evenimente să ne afle organizaţi şi pregătiţi, spre a fi în poziţiune de a întreprinde toate măsurile necesare pentru desvoltarea unei activităţi energioase întru apărarea şi înaintarea intereselor noastre naţionale, şi peste tot pentru consolidarea şi întărirea trebilor noastre comune naţionale din acest comitat.

www.dacoromanica.ro

În adunarea noastră generală se vor pertractà urmatoarele obiecte, şi anume:

1. Proiectul de organizare al comitetului de 15, relativ la completarea comitetului compus din 100 de membri ai reuniunii, pe baza listei compuse.

2. Propunerea comitetului referitoare la înfiinţarea comitetelor particulare în diferitele părţi ale comitatului, ce se vor creà din sinul comitetului amintit în punctul precedent.

3. Stabilirea unui regulament pentru agendele ce cad în sfera de activitate a şedinţelor adunării generale a reuniunii şi pentru cele ale comitetului, respective normarea corelaţiunilor între comitetele particulare şi cel central, faţă de reuniune.

4. Desbaterea moţiunilor şi altor propuneri de sine stătătoare, ce se vor face din partea membrilor reuniunii, şi cari se vor ţineà de competenţa adunării generale.

Deci având în vedere aceste afaceri inteţitoare şi de mare ponderositate pentru interesele noastre comune naţionale, vin din însărcinarea comitetului a indicà şedinţa adunării generale pe terminul mai sus prefipt, în localitatea îndatinată a institutului clerical de aicia, la 3 oare după ameazi, la care sper, că p. t. membri ai reuniunii nu vor pregetà a concurge şi a îmbrăţişà cu cunoscutul lor zel şi viuă interesare lucrările însoţirei noastre. Arad, 22 Septemvrie n. 1870. *Demetriu Boncíu*, vicepreşedintele reuniunii politice naţionale române din comitatul Aradului .*)

Nu s'au prezentat nici de astădată destui membri, pentru a-şi puteà ţineà reuniunea adunarea ei generală, şi astfel cei prezenţi, 24 la număr, au luat următoarea hotărîre:

«Domnul vicepreşedinte deschizând adunarea, dă cetire literilor convocătoare, publicate deja şi prin ziarele naţionale, nu altcum înşiră obiectele, ce ar fi de desbătut în această adunare, dar totodată propune, că considerând numărul neînsemnat al celor prezenţi, să se desbată asupra chestiunii, că oare reuniunea, respective adunarea aceasta, să se dimită sau ba la desbaterea obiectelor?

În consideranţa plină de durere despre numărul de tot neînsemnat al celor prezenţi, adunarea aceasta nu se dimite la

*) Din ziarul „*Albina*“, anul 1870, Nr. 80.

www.dacoromanica.ro

pertractarea obiectelor defipte pe ziua aceasta, cr cu privire la momentuositatea acestor obiecte, cari trebuesc desbătute într'o adunare cât de bine cercetată, se disoalvă pentru azi, dând comitetului central de 15 membri acea îndrumare, ca să facă paşii necesari pentru convocarea cât de curândă a unei adunări generale pe un timp mai favoritor».*)

*

Ce nu s'a putut face în anul acesta, s'a făcut în cel următor. În 20 Aprilie 1871 s'a ţinut o adunare bine cercetată a Românilor din comitatul Aradului şi cu ocaziunea aceasta s'a făcut organizarea partidului, pe baza următorului statut de organizare, votat din partea adunării:

«*Statutul de organizare a reuniunii politice naţionale pentru toţi Românii din comitatul Aradului.*

1. Organul principal al Reuniunii stă din comitetul central compus din 150 membri ca reprezentaţiune a reuniunii tuturor Românilor din comitat.

2. Din subcomitete, stătătoare din membrii comitetului central, împărţiţi între 17 cercuri pretoriale din comitat.

3. Din întrunirile subcomitetelor, după cercuri electorale.

4. Subcomitetele cari îşi au organele lor proprii sunt îndreptăţite a se întregì, conform necesităţii, în sfera lor proprie de activitate, şi prin alţi bărbaţi din cercul respectiv, până la un număr de 30, însă încât e posibil, cu privire la aceea, ca toată comuna cercului să fie reprezentată.

Subcomitetele astfel înfiinţate, având organele lor, se constituesc de sine, despre ce au a încunoştiinţà prezidenţia comitetului central.

Sfera de activitate a adunării generale este:

1. A luà la desbatere chestiuni de interes politic-naţional.

2. În cazuri necesare a da directivă comitetului central.

3. A transformà sau a întregì în cazuri necesare comitetul central şi subcomitetele.

Sfera de activitate a comitetului central este:

1. Comitetul central e reprezentaţiunea reuniunii în toate afacerile naţionale, referitoare la interesele naţionale din comitatul şi cetatea Arad.

---

*) Vezi procesul verbal al acestei adunări, publicat în „*Albina*“, anul 1870, Nr. 86.

www.dacoromanica.ro

2. Comitetul central e autorizat, în caz de lipsă, a da directivă în general şi în cauze speciale subcomitetelor.

3. Are a se îngriji, ca toate interesele naţionale să fie din orice parte respectate şi promovate, amăsurat principiilor enunţate prin adunarea generală a reuniunii, şi în interesul acestora a luà măsurile executive.

Sfera de activitate a subcomitetelor este:

1. Promovarea şi efectuirea deciziunilor comitetului central.

2. Reprezentarea şi îngrijirea intereselor cercului propriu.

3. Informarea comitetului central despre recerinţele şi relaţiunile cercului respectiv, şi totodată recercarea comitetului central pentru sprijinire. În fine e dator

4. A referà despre opiniunea domnitoare în cerc, faţă cu o cauză oarecare.

Regulamentul şedinţelor.

§. 1. Reuniunea ţine în tot anul, primăvara, o adunare generală ordinară, cu ocaziunea congregaţiei comitatense.

§. 2. Comitetul central poate să decidă în cazuri de lipsă convocarea de adunări generale extraordinare, şi anume:

§. 3. La cererea unei terţialităţi a membrilor prezenţi în şedinţa comitetului central.

§. 4. Şedinţa ordinară a comitetului central de regulă se convoacă pe ziua premergătoare întrunirii congregaţiunii comitatense, iar în cazuri extraordinare de atâteaori, de câteori va cere vre-o cauză ponderoasă. Comitetul central se convoacă prin avizarea preşedinţilor de subcomitete, cari vor aveà a comunicà aceasta cu membrii comitetului central, locuitori în cercul respectiv. Afară de acestea convocarea are a se efectuì şi pe calea jurnalelor naţionale. În convocările pentru şedinţe extraordinare au a se comunicà şi obiectele de pertractat.

§. 5. Şedinţele comitetului central sunt de regulă publice. Şedinţele se conduc prin preşedinte, respective vicepreşedinte, iar dela membrii reuniunii şi ai comitetelor se aşteaptă şi pretinde observarea usuanţei parlamentare şi a buneicuviinţe.

S'a primit în adunarea generală a reuniunii politice naţionale a tuturor Românilor din comitatul Aradului, ţinută în 20 Aprilie 1871. *Sigismund Popoviciu* m. p., preşedinte. *Iosif Popoviciu* m. p., notar».*)

*) Din ziarul „*Albina*", anul 1871, Nrul 38.

www.dacoromanica.ro

Adunarea însaş, a decurs în ordinea şi armonia cea mai frumoasă, şi afară de organizare s'a ocupat şi cu chestia numirii unui comite suprem de limba şi legea românească în Arad, declarând adunarea, că se identifică în privinţa aceasta cu interpelarea adresată guvernului din partea deputatului naţionalist român *Mircea B. Stănescu.* După adunare prezidentul a dat o instrucţiune amănunţită tuturor membrilor din comitet cu privire la atitudinea lor şi la cercul lor de activitate. In chestia numirii unui Român ca comite suprem în Arad, Românii din acest comitat luaseră poziţie încă în anul 1869, când au adresat petiţiune ministeriului întreg, pentru numirea unui comite suprem de naţionalitate română în comitatul Aradului. Pentru petiţiune s'au adunat 7950 de subscrieri din întregul comitat.

Şi acum să continuăm iarăş cu desbaterile din dietă.

Linia ferată Vălcani Perjámos.

În şedinţa din 17 Maiu 1870 deputatul român *Alexandru Mocsonyi* face pe scurt o observare cu privire la enunciarea prezidentului, că deputatul *Svetozar Miletici* se declară verificat cu rezervele obicinuite de 30 de zile, susţinând, că aceste 30 de zile au să fie socotite dela ziua alegerii, nu dela ziua verificării, iar la discuţia asupra proiectului de lege despre cladirea liniei ferate Vălcani Perjámos, în Banat, a vorbit deputatul român *Vincenţiu Bogdan* următoarele:

«Onorată casă! Îmi iau voe a recomandà o modificare. Paragraful acesta (erà al 22-lea) aşa se vede, că e luat din actul de concesiune, referitor la liniile ferate garantate, care însă conţine şi o determinare mai specială, ce se iveşte întru câtva şi la liniile ferate negarantate, şi anume, în §-ul 19, care sună astfel: «Concesionarii sunt îndreptaţiţi să transcrie documentul acesta de concesiune pe societatea ces. reg. concesionată de linii ferate de stat, ori apoi, cu consentimentul guvernului să accepteze consoţi la întreprindere, cari se împartăşesc apoi cu ei în mod egal la drepturi şi datorinţe». In paragraful mai nainte cetit, 22, cu toate că vorbeşte în general despre scutinţa de timbre şi competenţe, nu s'au luat măsuri, ca scutinţa aceasta să se

www.dacoromanica.ro

extindă şi asupra actelor de transcriere, amintite în paragraful 19. Iar dacă toate documentele referitoare la câştigarea de capitale sunt scutite de timbru, chiar şi la linii ferate garantate din partea statului, ori împărtăşite pe altă cale de ajutorul statului, aşa cred, că cu atât mai just şi mai echitabil e, ca de favorul acesta să se împărtăşească linii ferate negarantate din partea statului, şi mai ales, că şi documentul de transmisiune de drept să fie scutit de timbre şi competenţe. De aceea îmi iau voe a propune, ca în §-ul 22, alinea ultimă, şirul din urmă, după cuvintele «orice alt document» să mai fie vârîte cuvintele acestea: «subînţelegându-se acì şi documentul de transmisiune, extradat eventual în înţelesul paragrafului 19». Textul va aveà deci să sune astfel: «Orice contract, rugare, ori alt document, făcut în scopul câştigării de capitale, sau în scopul clădirei şi a primei adjustări, înţelegându-se acì şi documentul de transmisiune, extradat eventual în înţelesul §-ului 19, e scutit de timbru şi de competinţe». Imi iau voe a recomandà aceasta modificare onoratei case».

Primind ministrul de finanţe propunerea, o primeşte şi casa.

Răspuns la interpelaţia dep. Sig. Borlea.

În şedinţa din 18 Maiu 1870 ministrul de finanţe a răspuns la interpelarea deputatului român *Sigismund Borlea* în chestia abuzurilor ce se comit la încassarea dărilor directe şi indirecte, că cercetarea ordonată şi efectuită cu severitate nu a putut constatà nimica. Interpelantul, *Sigismund Borlea*, ia cuvântul şi spune următoarele:

«Onorată casă! Şi după lămuririle primite îmi iau voe să observ, că vina nu poate să cadă asupra antistiei comunale, pentrucă precum am spus şi în rândul trecut, aşa îmi permit să expun şi acuma lucrurile. (Sgomot). S'a întâmplat tocmai cu mine. (Sgomot). Mi s'a pus mie sechestru pentru o datorie, despre care niciodată n'am avut cunoştinţă. Eu am recercat în scris oficiul de acolo, ca să-mi spună de unde se trage datoria, că apoi o plătesc. A trecut de atunci un an şi jumătate, dar oficiul de dare n'a răspuns, afacerea a rămas în suspens până astăzi, şi eu nici astăzi nu ştiu, dacă sunt dator, ori nu? De

www.dacoromanica.ro

plătit nu am plătit până astăzi. (Voci: Atunci de ce te plângi?) Am expus şi un al doilea caz, tot din Zarand, unde erà să se facă execuţie şi cassierului comitatens, dar el neştiind nimica despre toată treaba şi cerând explicări dela executor, acesta i-a răspuns, că starea lucrului o poate aflà la oficiul de dare. Dar aici, la oficiul de dare, iarăş i-s'a spus, că nici ei nu cunosc motivul execuţiei, dar pentru aceea să plătească numai. Eu abuzurile acestea am cerut să fie „sanate».

Răspunde ministrul de finanţe de nou, apoi iarăş vorbeşte interpelantul *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! La cuvintele mult stimatului domn ministru de finanţe, că erà mai bine dacă mă adresam deadreptul Dsale, îmi iau voe a reflectà, că eu nu am expus cauza privată a mea, ci ca una care e foarte obicinuită în ţară. (Voci: Unde?) De aceea am interpelat deci. Mai departe, eu aceea am întrebat, dacă are dl ministru intenţiunea să dee ordinaţiune, prin care să se sisteze astfel de abuzuri? La aceasta dl ministru nu a răspuns, ci a spus numai atâta, că va fi examinată cauza». (Sgomot).

Casa ia răspunsul ministrului la cunoştinţă.

În şedinţa din 21 Maiu 1870 deputatul român *Iosif Hossu* a prezentat rugarea unor comune din comitatul Cojocnei, pentru a fi incorporate la comitatul Murăşului. S'a predat comisiunii petiţionare. Deputatul român *Mircea B. Stănescu* a prezentat rugarea comunei ungureşti Bélzaránd din comitatul Aradului, în chestia regulării râului Crişul negru. S'a predat asemenea comisiunei petiţionare.

În şedinţa din 18 Iunie 1870 apoi deputatul român *Vincenţiu Bogdan* a prezentat o rugare a notarilor comunali din comitatul Torontalului, în care se roagă să fie modificaţi unii paragrafi din proiectul de lege despre organizarea comunelor şi referitori la notariatele comunale. S'a predat tot comisiunei petiţionare.

Proiectul de lege despre municipii.

În şedinţa din 30 Iunie 1870 s'a început discuţia asupra proiectului de lege despre *organizarea municipiilor*. A fost combătut cu asprime din partea opoziţiei.

www.dacoromanica.ro

Dintre deputaţii români primul care a luat cuvântul pentru a-l combate a fost *Alexandru Mocsonyi.* A vorbit în şedinţa din 2 Iulie 1870 următoarele:

«Onorată casă! Dacă în butul slabelor mele puteri îndrăsnesc să iau parte şi eu la discuţia aceasta de mare importanţă, nu o fac aceasta măgulit de speranţa, că doară slaba mea voce ar puteà să apese ceva în cumpănă, pentrucă în astă privinţă sunt cu mult mai chemaţi acei membri ai onoratei opoziţiuni, cari, ori că vorbiră înainte de mine, ori vor întrà în discuţiune în urma mea. Intenţiunea mea este numai să arăt motivele, cari conduc votul meu, pe care am să-l dau în cauza aceasta. Căci a retăceà acele motive, într'o cauză de importanţă atât de mare, ar însemnà a lipsì dela datorinţă.

Nu poate fi intenţiunea mea să întru în desbaterea acelor cuvântări excelente în felul lor, pe cari le admirarăm zilele acestea şi astăzi. Dar întrucât a-şi află cu cale a le face unele observaţiuni, le voiu arătà acestea atunci, când voiu înşirà motivele mele. Numai în genreral îndrăsnesc a face unele reflexiuni la vorbirea de deunăzi a domnului ministru de interne, şi la cea de astăzi a condeputatului Szirmay. (S'auzim).

Domnul ministru de interne s'a provocat la Prusia, cu scopul de a scoate sprijin pentru *virilism.* Se poate să greşesc, dar eu aşa ştiu, că adunarea provincială prusască se bazează pe alegeri de grupuri, categorii, clase, şi că în întreaga Prusie nu sunt mai multe decât 69 voturi virile, — capii familiilor celor vechi, — iar nu sunt 9400 şi câţiva, cum ziceà onoratul domn ministru. Cele trei categorii le formau acolo posesorii cei mari de pământ, oraşele şi reprezentanţii poporului.

S'a provocat domnul ministru şi la Belgia, spunându-ne, că şi acolo sunt adunări provinciale, şi ne-a detailat cu deamănuntul organizarea lor. A-şi fi aşteptat dela domnul ministru să ne spună şi aceea, că acolo adunările provinciale sunt organizate curat numai pe baza reprezentării poporului. A-şi fi aşteptat să ne mai spună şi aceea, că în cercul de activitate al acestor adunări provinciale cade facerea candidării pentru prezidenţii fiecărui judeţ de prima instanţă, pentru viceprezidenţi, cum şi pentru asesorii judecătoriilor de a doua instanţă. Onoratul domn ministru a uitat să ni-le spună şi acestea, de aceea am crezut, că e de trebuinţă să întregesc eu mancitatea. (Ilaritate şi plăcere vie în stânga).

www.dacoromanica.ro

Onoratul domn ministru ne-a dovedit, că guvernul, când a compus acest proiect de lege, a avut tendenţa principală, ca pe la toate statele existente să cerce instituţiunile şi principiile, cari măresc puterea guvernului, în contul libertăţii, (Din stânga: Adevărat! Aşa e!) şi din principiile resfirate prin acele state să ne compună apoi un întreg organic, menit pentru noi. (Aprobări în stânga). Că această străduinţă ostenitoare a sa a rămas fără rezultat, — ne dovedeşte proiectul de lege. (Din stânga: Adevărat. Aşa e!)

Dar onoratul domn ministru ne-a mai dovedit ceva, ce este încă şi mai trist, şi ce eu ţineam de cu neputinţă, despre a cărei posibilitate numai deunăzi mă convinseiu, adecă ne-a dovedit, că astăzi un guvern parlamentar pe scena Europei a denegat apriat şi cu ton înalt principiul fundamental al întregei vieţi sociale şi politice din vremile noastre. (Din stânga extremă aprobări vii). Ba chiar şi mai mult, cu ton patetic a proclamat, că nu numai întreaga sistemă de guvernare, ci şi existenţa statului voeşte să o bazeze pe prerogativele posesiunii, aşadară pe puterea materială, pe forţă. (Aprobări sgomotoase în stânga. Protestări în dreapta). Onorată casă! Aceasta e o apariţiune tristă a stării noastre politice, a poziţiunii noastre, la care se făcură atâtea provocări în decursul discuţiunii. (Din stânga: Adevărat. Aşa e!)

Onoratul condeputat Szirmay ne-a ţinut o cuvântare, a cărei valoare intrinsecă e excelentă. Deşi împărtăşesc principiile frumoase ce le-a expus, între celelalte totuş mărturisesc, că n'aş fi în stare să le aşez într'o sintaxă atât de plăcută, cum o face dânsul aceasta. Însă mi-se pare, că în vorbirea lui se întinde de-alungul o mare contrazicere. Ori că principiul democratic, acel mare şi ponderos principiu, aşezat în sintaxă frumoasă, este convingere serioasă a dlui deputat, şi atunci nu ştiu cum poate părtini proiectul de lege, ori apoi cu seriositate părtineşte proiectul, şi atunci, — vă cer iertare, dar eu am nitică îndoială despre convingerea serioasă a Dsale. (Ilaritate în stânga extremă. Mişcare în dreapta).

După acestea daţi-mi voe să vin la obiect. (S'auzim!) După părerea mea, primirea sau neprimirea acestui proiect de lege depinde dela deciderea a trei chestiuni prealabile. Chestiunea primă: În ţara noastră, introducerea sistemei de guvern parlamentar şi de responzabilitate ministerială, face oare, ca si-

www.dacoromanica.ro

stema de self-guvernament, — autonomia în guvernare şi administrare, — neschimbată în esenţa ei cea adevărată, să devină de prisos, sau nu? Dacă nu:

Oare self-guvernamentul adevărat şi curat al municipiilor este incompatibil cu guvernul parlamentar ori nu? Dacă nu, şi dupăce guvernul în ciuda acestui lucru nimiceşte totuş în esenţa sa self-guvernamentul municipiilor, — este adevărat, că cauza, care a îndemnat guvernul la aceasta, nu poate să fie o cauză de constituţiune ori de administraţiune, ci guvernul urmăreşte o cauză politică mai înaltă? Deci a treia chestiune:

Oare această cauză politică, care a îndemnat guvernul să iee calea apucată, stă în consonanţă ori nu cu interesele supreme şi binepricepute ale ţării? (Aprobări în stânga extremă).

Dela deslegarea chestiunii din urmă depinde primirea sau neprimirea proiectului de lege. (Aprobări în stânga extremă). Am de cuget să întru în examinarea acestor trei chestiuni, pe cât îmi ajung puterile mele cele slabe.

La întrebarea primă aşa cred, că răspunsul ni-l dă însaş sistema de guvern parlamentar, natura responsabilităţii ministeriale, şi cred că merg pe cale bună, dacă în astă privinţă voiu ţineà pe Anglia în vedere. E recunoscut, că în Anglia sistema parlamentară şi corolariul ei, adecă responsabilitatea ministerială, s'a desvoltat numai cu încetul, pas de pas. În lupta mare şi lungă, purtată între parlament şi puterea absolută a regelui, în care a învins parlamentul, învingerea căruia o revoluţie mare şi sângeroasă o sancţionă probabilminte pentru totdeauna, — înaainte de toate, prin multe procese ce s'au făcut organelor executive şi prin număroase precedenţe s'a desvoltat acea sistemă de responsabilitate ministerială, pe care astăzi o cunoaştem sub numirea de responsabilitate juridică.

Responsabilitatea juridică hotăreşte forma de activitate a puterii executive — după forma externă. Obiectul responsabilităţii juridice poate să fie numai o faptă, ori o misiune apriată, constatată după recerinţele probelor juridice şi contrară cutărei dispoziţiuni clare a legii, — dar niciodată obiect al rezponsabilităţii juridice nu poate să fie spiritul, care e atât de greu a fi definiat, şi care totuş se manifestă în toate faptele şi în toţi paşii puterii executive. Deoarece este invederat, că nu se poate compune o legislaţiune atât de minuţioasă, încât să fie capabilă a regulà prin lege raporturile de mii de feluri ce se des-

www.dacoromanica.ro

voaltă din vieaţa de stat şi ni-se prezintă în fiecare zi; deoarece mai departe este asemenea invederat, că problema puterii executive nu este numai aceea de a executà, ci ea are şi altă problemă mai înaltă: e invederat şi aceea, că pe lângă responsabilitatea juridică, puterea executivă cu tendinţe anticonstituţionale tot mai are destulă posibilitate, ca strânsă între marginile legilor să-şi bată joc de drepturile parlamentului în mod contrar constituţiunii, sau să creeze astfel de contraste între parlament şi puterea executivă, cari să facă cu neputinţă orice vieaţă sănătoasă de stat.

A simţit-o aceasta parlamentul englez, şi de aceea încă la împrocesuarea lui Dombay, a lordului High-treasurer de sub Carol II, a stabilit principiul, că ministrul e responsabil nu numai pentruca faptele sale să fie legale, ci ministrul e responsabil pentru întreaga procedură, care trebue să fie conformă cu scopul, corăspunzătoare scopului. Atunci pentru întâiadată Anglia a stabilit principiul responsabilităţii politice. Această responsabilitate politică schimbă în mod esenţial responsabilitatea ministerială. Întrebarea, că corăspunzătoare e procedura sau nu, nu se poate decide nici cu principiul juridic, nici cu alt cutare principiu de o validitate în general recunoscută, ci întrebarea depinde pururea dela priceperea individului, şi aşa pururea o decide majoritatea.

Urmarea naturală e, că responsabilitatea politică acum în principiu exchide independenţa puterii executive faţă cu majoritatea parlamentară şi o supune acesteia cu desăvârşire, căci nu se poate susţineà, decât numai pânăcând majoritatea îi găseşte procedura de corăspunzătoare. Însă nefiind ea legată în privinţa aceasta de nici o regulă obiectivă, ci numai de părerea unei majorităţi schimbătoare, — executiva devine supusă pe deplin acesteia, iar o executivă atât de supusă majorităţii parlamentare nu se poate închipuì altmintrelea, decât prin guvern de partidă.

Guvern de partidă nu va să zică alta, decât că între guvern şi partida sa este identitate în ce priveşte principiile fundamentale şi cele mai ponderoase ale întregei legislaţiuni şi administraţiuni. Aceste principii nu sunt alta, decât efluxiunile unei priceperi mai mult sau mai puţin clare despre idealul de stat şi ale combinaţiunii intereselor proprii, ce nu se pot desîipì de slăbiciunea omenească. Deci între guvern şi partidă

www.dacoromanica.ro

caută să fie unitate de interese. Aşadară în vieaţa practică guvern de partidă nu va să zică alta, decât că guvernul, care e capul puterii executive, în faptă e totodată şi capul legislaţiunii. Guvern şi partid nu sunt două fiinţe, ci — una!

Guvern parlamentar în practică nu însemnează alta, decât că puterea supremă legislativă şi executivă e întrunită într'o mână, în mâna guvernului, şi că la întrebuinţarea acestei puteri, întrunită într'o singură mână, guvernul nu e restrâns decât din o singură margine, şi această singură margine nu e legea, ci — interesul de partid. E evident deci, că responsabilitatea politică, care în principiu exchide independenţa guvernului faţă cu majoritatea parlamentară, exchide totodată şi domnia legii. Iar deoarece ar fi absurditate a presupune despre majoritate, că ar trage ministerul la răspundere, din cauză că s'a purtat aşa cum cere interesul ei, — responsabilitatea ministerială e atâta, că ministeriul e responzabil numai pentru astfel de paşi, cari ar fi îndreptaţi în contra interesului său propriu. (Ilaritate în dreapta).

Cu acest adevăr numai la aparenţă e în contrast împrejurarea, că adeseori majoritatea cu voturile ei decide contra guvernului şi totuş guvernul îşi ţine poziţia, întocmai precum se întâmplă aceasta şi la chestiunile de cabinet. Toate acestea nu sunt alta, decât împăcarea amicabilă a intereselor secundare în favorul unităţii de interese mai înalte. (Aprobări în stânga extremă). Votul de neîncredere, sau de schimbare de guvern, cum şi dreptul de a dizolvà reprezentanţa, numai la aparenţă sunt în contrast cu acea explicare a parlamentarismului, pe care îndrăznim a vi-o da; pentrucă amăsurat rezultatului alegerilor, persoanele se vor schimbà, în o parte sau în ceealaltă, şi cu aceasta se schimbă şi cuprinsul intereselor, — dar nu se schimbă rolurile, nu se schimbă esenţa: *domnia intereselor.*

Deci responsabilitatea politică în principiu nimiceşte domnia legii şi o înlocuieşte cu domnia intereselor. Dar să vedem mai departe.

Fără dreptul de a da ordinaţiuni de necesitate nu se poate guvernà. Pe baza dreptului de a da ordinaţiuni de necesitate guvernul e împuternicit, ba chiar îndatorat, a suspendà orice lege existentă, în parte ori de tot, şi spre aceasta a folosì orice mijloc ce-i stă la dispoziţiune. O definiţie juridică despre starea de necesitate ori de silă e cu neputinţă. Toate cazurile stării

www.dacoromanica.ro

de silă, cum şi mijloacele de întrebuinţat în asemenea cazuri, nu le poate prevedeà nici casuistica cea mai ascuţită, pentru a le regulà. Dreptului de a da ordinaţiuni de necesitate, dacă interesele supreme ale statului nu voim să le sacrificăm formalismului, numai o stavila îi putem pune, — materialiceşte, pentrucă după formă se pot mai multe, — şi această stavilă este, că se îndreptăţeşte guvernul a suspendà de tot, ori în parte, orice lege, cu excepţiunea numai a uneia, a legii electorale, pe baza căreia se compune parlamentul, căci nu se poate închipuì o astfel de stare de silă, care să justifice guvernul, când face imposibilă judecarea procedurii sale proprii prin parlamentul legal.

Deci, dreptul de a da ordinaţiuni de necesitate ce însemnează în vieaţa practică? Însemnează, că guvernul parlamentar acum a ajuns şi după formă domn al legii, că are datorinţa a se înălţà peste lege, de câteori raţiunì mai înalte politice o reclamă aceasta; iar aceea, că acele raţiuni, acele cauze mai înalte politice cari sunt, partida sa proprie, deci el însuş o constată; respective judecă guvernul procedura sa proprie, când domnia practică peste lege o supune iarăş numai unei privinţe, şi aceasta este privinţa intereselor de partidă.

Acum după acestea cred că nu voiu greşì afirmând, că sistema de guvern parlamentar în practică nu e alta, decât acea putere de stat, organizată cât se poate mai perfect, care întruneşte într'o singură mână legislativa şi executiva supremă, cărei puteri nu i-se opune decât o unică stavilă, interesul propriu, şi nu e responsabilă decât unuia: *sieşi!* (În dreapta ilaritate şi strigări: Doctrinarism amabil! Sofisme! Din stânga: Să auzim. Să auzim!)

Nu preget a recunoaşte, onorată casă, (S'auzim) că vieaţa practică moderează aceasta putere absolută, că factorii vieţii practice tâmpesc ascuţişul ei. Aşa e, de ex. publicitatea, aşa e spiritul public bine desvoltat, aşa e prudenţa calculătoare a însuş interesului, dar aşa e, şi acesta e capul lucrului, că fiecare parlament face parte din ţară, şi ca atare, în anumite privinţe, are interes comun cu ţara. Iar efectele rele ale puterii absolute se manifestă numai atunci, când obvin cazuri de contrast între interese. Aceste cazuri natural că vor fi cu atâta mai rari, cu cât e mai largă baza de pe care purced firele intereselor concentrate în parlament şi cu cât e mai bine asi-

www.dacoromanica.ro

gurat dreptul de alegere liberă. Dar toate acestea moderează numai efectele puterii absolute, nu schimbă adevărul, că din parlamentarism rezultă domnia absolută a majorităţii asupra legilor.

Cred, că nu e de lipsă să dovedesc, că orice putere absolută, fie exerciată ea de singuratici, ori de majoritate, în principiu exchide domnia legii, deşi aceasta domnie a legii este neapărat de lipsă şi formează prima condiţiune, atât pentru libertatea individului, cât şi pentru libertatea corporaţiunilor şi pentru întreaga liberă desvoltare. De altă parte e invederat, că toate acestea nu sunt efluxul abuzurilor comise de singuratici, ci în mod necesar ele urmează din însaş natura sistemei, pentrucă dacă sistema vreà să corespundă destinaţiunei, ea nu e capabilă a răspunde în altă formă, decât în aceea pe care cutezăm a vi-o arătà în liniamente generale.

Dacă din catena aceasta vom rupe măcar numai un ochiu, sistema întreagă nu mai e în stare a corespunde misiunei ei. Dacă ne vom mărginì la principiul responsabilităţii juridice, vom împinge parlamentarismul îndărăt, spre epoca Stuarţilor. Să ştergem responsabilitatea politică, şi într'adevăr asigurăm guvernului independenţa faţă de majoritate, dar aruncăm sămânţa frecărilor continue între puterea executivă şi parlament, din cari nu se poate naşte nici o desvoltare sănătoasă.

Dacă sunt adevărate toate acestea, dacă e adevărat, că parlamentarismul numai în formă sănătoasă şi deplină poate să corespundă meniţiunii sale, adecă numai aşa poate servì de prima garanţă a constituţionalismului; dacă de altă parte e adevărat, că puterea absolută exchide în principiu domnia legii, aşa cred, că de acì urmează două lucruri: (Voci: No, să auzim în fine ce urmează?) Intâi, că nu este mai mare rătăcire decât a crede, că meniţiunea sistemei de guvern parlamentar şi de responsabilitate ministerială este, să asigure libertatea pe seama indivizilor şi a corporaţiunilor, pentrucă meniţiunea sistemei de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială este numai şi numai aceea, de a exchide în principiu domnia intereselor dinastiei şi a supune domniei intereselor dinastice domnia intereselor ţării. (Aşa e! Aprobări în stânga). Şi deoarece ţara îşi poate validità interesele sale de persoană juridică pururea numai în formă de majoritate, — scopul sistemei de regim parlamentar este de a schimbà domnia absolută a dinastiei cu

www.dacoromanica.ro

domnia absolută a majorităţii. Cu cât sistema aceasta e mai capabilă de a supune interesele dinastiei, cari ar fi cumva contrare ţării, domniei majorităţii, cu atât mai mult se apropie ea de idealul său. Aceasta e meniţiunea ei, cu nici un fir de păr mai mult. Dar din toate acestea urmează, al doilea, că tocmai din acest motiv introducerea în ţara noastră a sistemei de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială nu numai că nu face să fie de prisos selfguvernamentul municipiilor, ci-l pretinde ca neapărat de lipsă, dacă nu voim să renunţăm la orice desvoltare liberă. De aici urmează, că se sugrumă desvoltarea liberă in embrio, o sugrumă fiecine, care voeşte să pună libertatea individului şi a corporaţiunilor, precum şi domnia legii, sub scutul sistemei de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială, căci aceasta le exchide pe viitor. (Aprobări în stânga).

Nu vreau să examinez, că sistema noastră parlamentară de astăzi întrucât corespunde idealului său. La toată întâmplarea însă e caracteristic aceea ce se vorbeşte prin cercurile guvernamentale, că opoziţia, chiar de ar ajunge la majoritate, n'ar fi capabilă să iee în mână frânele guvernării, şi aceasta din cauza poziţiunii ce o ocupă în dreptul public. Că aceasta cum se potriveşte cu adevărata sistemă parlamentară, care nu sufere să existe un guvern pus în contrarietate cu majoritatea, las în grija înţeleptei priceperi a guvernului. (Aprobări în stânga). Vreau numai să constat adevărul, că nu există instituţiune omenească, fie chiar cea mai perfectă, care să aibă capacitatea de a asigurà libertate în toată privinţa şi de a scutì toate interesele libertăţii. Poate să o facă aceasta fiecare instituţiune pururea într'o anumită direcţiune, dar nu în toate. Acesta e adevărul cel mare pe care poporul englez nu l-a perdut din vedere niciodată. Ba vedem cum poporul englez desvoaltă, deodată cu responsabilul regim parlamentar şi celelalte două baze tari ale adevăratului constituţionalism şi ale libertăţii, înţeleg instituţiunea engleză a judecătoriilor, ridicată la renume european, şi înţeleg sistema engleză de selfguvernament, care asemenea poate servì de model. Aşa se vede, că guvernul nostru umblă pe cale contrară în amândouă privinţele. (Adevărat!)

În anul trecut domnul ministru de justiţie despoie ţara, cel puţin pentru câtva timp, de instituţiunea tribunalelor independente. Nu poate fi scopul meu să încep acum analizarea

www.dacoromanica.ro

respectivei legi, ci mă mărginesc la aceea numai, să revoc în memorie excelenta vorbire rostită cu ocaziunea aceea de mult onoratul domn deputat *Ghiczy*, şi din care sunt convins că vieaţa practică va confirmà toate sentinţele. Dar a-şi voì să mai observ, că după legea aceasta, puterea judecătorească nu stă de-asupra puterii executive, ci sub aceasta. (Din stânga: Aşa e!) Acum domnul ministru de interne vine să nimicească sistema de selfguvernament!

Înainte de a dovedì adevărul aserţiunei mele, voesc să fac în general observaţia, că chestiunea centralizării şi a decentralizării eu nu o consider ca o chestie de gust, şi nici ca chestie de oportunitate, ci tocmai amăsurat naturei sistemei parlamentare, de o chestie curat juridică. Decentralizarea, ori selfguvernamentul, eu nu-l doresc, pentrucă e mai eftin ori mai repede; dar chiar să fie centralizarea mai eftină şi mai repede, ceeace eu acum nu vreau să discut, sunt convins, că poporul tot aşa de puţin va puteà renunţà la dreptul de a se guvernà însuş pe sine, precum nu poate renunţà nici la desvoltarea liberă, la aceasta misiune omenească a sa.

Chestiunea guvernării libere e chestiune juridică, căci aceeaş idee fundamentală, care îndreptăţeşte poporul să iee în mâna legislaţiunea şi executiva, adecă executiva centrală, îndreptăţeşte cetăţenii statului şi la aceea, ca executarea legilor, întrucât cade în cercul lor, să se întâmple cu concursul şi sub influenţa lor. După acestea, onorată casă, nu pot aveà de cuget să detailez proiectul de lege din discuţie, ci doresc numai să caracterisez acele contraste în principiile fundamentale, cari există între mine şi între ceice părtinesc proiectul de lege.

Cumcă sistema noastră administrativă, în starea ei de astăzi, nu se mai poate susţineà, toţi o credem, şi în privinţa aceasta nu există deosebire de păreri între noi. Deosebire există numai în privinţa modului ce ni se pare că trebue să-l urmăm.

Astfel primul contrast de principiu îl aflu în aceea ce au spus astăzi domnii deputaţi *Szirmay* şi *Eber*. Ei au zis, că punctul de gravitate al selfguvernamentului nu e în municipii, ci în comune, şi dacă am înţeles bine, domnul deputat *Eber* s'a provocat la Anglia, ca în privinţa aceasta să-şi sprijinească părerea dsale. Eu nu sunt de aceeaş părere, şi încât s'a făcut provocare la Anglia, mi se pare că ea nici nu e nimerită.

www.dacoromanica.ro

Sistema engleză de selfguvernament, în ce privește organismul oraşelor, în mare parte samănă cu organismul oraşelor continentale; dar nu stă lucrul astfel şi în privința celoralalte municipii. Instituțiunea de selfguvernament englez nu e unitară, ci sunt organisme feliurite, corespunzătoare ramurilor principale ale administrațiunii, cari organisme feliurite stau lângă olaltă autonome şi independente, şi numai comunitatea cercului de competență este punctul comun al acestor feliurite organisme. Acest cerc de competență juridică, adevărat că erà mai nainte cercul comunei locale, dar în urma desvoltării recerințelor mai înalte ale administrațiunii, astăzi nu mai e comunitatea locală, ci cercul de competență cade într'una cu teritorul cercului administrativ, format din întrunirea mai multor comune locale. Deci sistema de selfguvernament englez nu e sistemă de comunități, după conceptul continental, ci e sistemă de cercuri administrative.

Condițiunea primă a fiecărui selfguvernament sănătos este, cum a observat astăzi şi onoratul domn deputat *Éber Nándor*, să aibă în număr de-ajuns, în măsură destulă, elementele acelea, cari după cultura şi experiențele lor sunt singure cualificate a validità principiile unei administrațiuni regulate, precum şi ale adevăratei responsabilități.

A doua condițiune a unui selfguvernament adevărat este, ca agendele administrațiunii să stee în proporțiune cu un astfel de organism complicat. E evident, că spre toate acestea comunitatea locală nu e capabilă, din cauza micului teritor ce-l are. Dar o dovedesc aceasta şi statele acelea, cari în vremile din urmă, încercând să introducă sistema de selfguvernament, în lipsă de asemenea cercuri administrative au creat cercuri artificiale. Dacă cercurile acestea adeseori nu pot prinde rădăcină, decât de regulă numai după timp îndelungat, în cursul mai multor generațiuni, şi dacă asemenea cercuri create în mod artificial tocmai pentru aceasta numai rareori pot corespunde adevăratului scop şi îngreunează activitatea sistemei de selfguvernament, — apoi cred, că acesta e motivul cel mare şi temeinic, ca noi să nu nimicim acele cercuri, cari s'au format prin o desvoltare seculară a statului, ci mai vârtos să căutăm în ele punctul de gravitație al sistemei de selfguvernament. (Aprobări în stânga). De aceea eu viitorul sistemei de selfguvernament nu-l văd în autonomia comunelor, ci în a munici-

www.dacoromanica.ro

piilor. (Aprobări în stânga). Şi de aceea doresc, ca municipiile, cari până acum au fost barierele ce ne-au apărat constituţionalismul şi libertatea în contra puterii absolute a domnitorului, de acum înainte să ne fie barieră de apărare în contra acelei puteri absolute, care se află în mâna executivei, în mâna guvernului. (Aprobări în stânga extremă). E evident, că guvernul vrea să nimicească tocmai aceste municipii în existenţa lor.

Precum ştim, sistema franceză de centralizare nu exchide consiliile, corporaţiunile reprezentative, pe cari cercurile administrative le compun pe calea alegerii libere, ba tocmai susţine deadreptul sistema consiliilor. Aceste consilii au dreptul de a aduce hotărîri, până la o anumită măsură. Dar aceea ce a pus pe sistema franceză marca apriată a centralismului nu e alta, deçât că încă pe la finea secolului trecut legislaţiunea a mânecat din acel principiu greşit, că a administrà e lucrul unuia, iar a discutà e lucrul mai multor inşi, şi pe baza unei deducţiuni false, făcută de aici, nu numai că a despărţit oficialii cercurilor în mod formal de corporaţiunile reprezentative, ci i-a supus chiar deadreptul guvernului central, prin urmare, faţă de corporaţiunile reprezentative deveniră de sine stătători şi pe deplin independenţi. Aceasta e caracteristica principală a sistemei franceze de centralizare. Se înţelege, că faţă cu atâta independenţă a oficialilor de cerc, dreptul de hotărîre al corporaţiunílor reprezentative numai cu numele s'a mai putut susţineà.

Indrăznesc acum a întrebà: Oare acel drept al comiţilor supremi, care după nume e drept de candidare, iar în faptă drept de denumire; oare acea putere disciplinară nerestrânsă a comiţilor supremi, acel drept nerestrâns al comiţilor supremi de a suspendà şi a substituì; oare acel principiu din proiectul de lege, că ordinaţiunea comitelui suprem scuteşte pe oficialii municipali în faţa comitetului: oare aceste toate nu vor aduce pe oficialii municipali in dependenţă faţă de guvernul central, tot aşa deadreptul şi pe deplin, cum vedem că e în Francia? (Aprobări în stânga). Oare aceasta nedependenţă a oficialilor municipali faţă cu corporaţiunile reprezentative nu va face, ca dreptul de hotărîre al corporaţiunilor reprezentative să devină tot atât de iluzoriu cum e în Francia? Întreb, că după toate acestea nu va fi sistema noastră administrativă o copie perfectă a sistemei administrative franceze, din care numai un lucru lipseşte, sinceritatea? (Aprobări în stânga).

www.dacoromanica.ro

Însă, onorată casă, este ceva în sistema noastră administrativă, ce nu găsim nici în sistema centralistică franceză. Un organ al guvernului va fi investit cu putere nelimitată, pe care o va exercià fără nici o responsabilitate, despre responsabilitatea sa nefăcându-se nici o amintire în proiectul de lege. (Din stânga: Adevărat!) Nu poate fi scopul meu să arăt toate acele urmări dăunoase, cari nu se pot încunjurà în sistema centralistică, căci avem viu exemplu în Francia. Dar cred, că în Francia sistema centralistică nu s'a putut susţineà fără acel consiliu de stat şi acea sistemă de justiţie administrativă, care deşì purcede din o idee fundamentală greşită, totuş s'a înălţat la astfel de grad al perfecţiunei, încât în Europa nu-i mai aflăm păreche.

Justiţia administrativă dă puterea absolută în mâna unuia, dar hotăreşte cu cea mai mare preciziune sfera de activitate şi responsabilitatea pentru fiecare organ al guvernului. N'are guvernul nici un organ, care n'ar fi tras la răspundere aspră, cum ar trece peste sfera sa de competenţă. Asta e de tolerat, pentrucă interesul acelui mic despot rareori vine în contrast cu interesele private (llaritate în dreapta), şi astfel singuraticii îşi văd interesele private întru câtva asigurate.

Însă, onorată casă, în ţara noastră, unde nu există asemenea consiliu de stat şi justiţie administrativă, iar noi creăm sumedenie de despoţi mărunţei (Plăcere în stânga), — credeţi, domnilor, că lucrul acesta se poate executà? Eu chiar şi numai pentru aceasta ţin legea de neexecutabilă. Şi pentru ce le face guvernul toaté acestea? Din acel simplu motiv, că după cum ne spune, sistema de selfguvernament, cea adevărată şi neschimbată, în existenţa ei, nu se potriveşte cu parlamentarismul.

O privire spre Anglia ne va arătà aceasta obiecţiune în întreaga ei golătate.

Nu doresc forma externă a sistemei engleze de selfguvernament, ba în multe privinţe nu doresc nici principiile sale esenţiale să le văd înpământenite în ţara noastră. Nu, pentrucă ştiu, că acele principii singuratice s'au desvoltat din relaţiunile vieţii de stat ale Englezilor, şi nu se pot aplicà la raporturile noastre. Dar voesc simburele selfguvernamentului englez, voesc esenţa lui, acele principii cuprinse în selfguvernamentul englez, cari se derivă din însaş ideia clară de selfguvernament şi cari tocmai pentru aceasta nu sunt legate de nici un fel de rapor-

www.dacoromanica.ro

turi. In Anglia n'are drept guvernul, nici de ordonare, nici de inspecţionare faţă de corporaţiunile autonome.

Dreptul de a da ordinaţiuni îl are în mod excepţional în unele cazuri singuratice, numite în lege, de ex. în timpul mai nou în chestii sanitare, de temniţă, de case pentru alienaţi, de căi ferate, etc. Drept de inspecţionare asupra corporaţiunilor autonome guvernul nu are decât numai într'o privinţă, adecă, manipulaţiunea de bani a corporaţiunilor autonome o inspecţionează aşa numiţii vizitatori, cari sunt comisari ai curţii de comptabilitate.

Chemarea acestora nu e alta, decât numai aceea de a examină iregularităţile ce se ivesc în manipularea banilor, şi nicicând această chemare nu se extinde până la examinarea ordinaţiunilor municipale, că oare corăspund ele legilor ori nu? Dreptul statutar al corporaţiunilor autonome engleze se extinde peste toate lucrurile despre cari nu dispune vre-o lege specială, şi nu are decât o singură margine: *legea.* Iar în privinţa aceasta inspecţiunea n'o exerciază guvernul, ci judeţul care are drept de a nimici, nu numai la cererea particularilor, ci şi din oficiu, toate ordinaţiunile, cari ar fi contrare legii.

Tot Queens-bench judecă şi asupra validităţii ordinaţiunii exmise în mod excepţional din partea ministrului în caz că corporaţiunile autonome ar trage la îndoială legalitatea acelor ordinaţiuni. Peste tot la poporul englez s'a validitat acea tendinţă principală ce se manifestă între toate împrejurările, — de a exchide regimul parlamentar, pe cât numai se poate, dela orice influenţă asupra mersului regulat al administraţiunii. (Din stânga: Aşa e!) În Anglia nici urmă de recurs nu e către ministeriu, şi dacă cineva ar propune aceasta în Anglia, n'ar provocà mai mică uimire, decât dacă eu a-şi propune acestei case să şteargă dreptul de inspecţiune al guvernului.

În Anglia unde de sine înţeles că asemenea oameni sunt ceice o vieţuesc, se ivesc în administraţiune astfel de scăderi, în contra cărora nu se poate dobândì vindecare la judeţe, pentrucă nu este lege în contra lor, ele nu sunt vătămătoare pentru drept. Dar când se arată asemenea scăderi, deoarece guvernul n'are dreptul de inspecţionare, — îşi ajută poporul singur sieşi. Poporul însuş e acela, care, cum bine a observat domnul deputat *Eber,* exerciază dreptul de inspecţionare asupra corporaţiunilor autonome, şi acest drept de inspecţionare şi-l validitează prin

www.dacoromanica.ro

presa liberă, dar neclintit prin meetinguri şi prin sistema petiţionării. Adecă pe calea petiţionării poporul îndeamnă parlamentul, ca prin dispoziţiuni legislative să delăture scăderile ivite în administraţiune.

Dacă nu se poate negà, că aceasta e culmea self-guvernamentului englez, care ne arată întrucât un popor într'adevăr liber e capabil a se smulge, a se lipsì de tutela guvernului, — apoi de altă parte tocmai lipsa de inspecţiune din partea guvernului este cauza pentru care sistema meetingurilor a putut să ajungă în Anglia la atâta perfecţiune.

Eu nu merg atât de departe şi nu voesc să şterg dreptul de inspecţionare al guvernului. Nu o voesc aceasta, mai ales din două motive: întâi, pentrucă poporul nostru, crescut sub tutela guvernului, deşì şi-ar puteà luà de model energia poporului englez în politică, totuş nu se poate măsurà cu acesta. Dar nu voesc aceasta nici din altă cauză mai importantă, adecă, fiindcă pentru dreptul de inspecţiune al juzilor, precum îl vedem în Anglia, se cere drept condiţiune o legislaţiune administrativă, care să se extindă cu deamănuntul peste toate ramurile singuratice, astfel, cum nu se găseşte aceasta nicăiri în lume, numai în Anglia. Acì e raţiunea pentru care nu voesc să se şteargă dreptul de inspecţiune al guvernului, dar n'aş voì nici aceea, ca sub titlul acesta guvernul să exercieze omnipotenţă. Voesc şi doresc, ca guvernul să exercieze dreptul acesta între acele margini, cari se înţeleg de sine, din natura dreptului de inspecţionare. Dreptul acesta al inspecţionării îl îndreptăţeşte, respective îl deobligă pe guvern a veghià, ca municipiile în procedura lor să se mişte între marginile legilor, pentruca prin hotărîrile lor să nu pericliteze existenţa statului, şi cu un cuvânt interesele comune. Aşadară acest drept de inspecţiune, după natura sa, este negativ.

Obiect al dreptului de inspecţiune nu poate fi niciodată un oficial ori altul al municipiului, ci pururea numai corporaţiunea reprezentativă. Corporaţiunea reprezentativă este aceea cu care vine guvernul în comunicaţiune, prin mijlocirea căreia poate comunicà şi poate dispune cu municipiile. Corporaţiunea reprezentativă e aceea, care reprezintă municipiul, cu drept şi după lege, ca persoană juridică. Orice putere hierarhică şi disciplinară a guvernului central asupra oficialilor municipali nu însemnează alta, decât a desface municipiul în părţile sale con-

www.dacoromanica.ro

stitutive şi prin aceasta a-l nimici. (Plăcere în stânga). În virtutea dreptului de inspecţiune guvernul are datorinţa, ca orice hotărîre a municipiului, care i-s'ar părea că loveşte în lege, să o ducă la judecată înaintea judecătoriei de stat, ce ar trebuì să se înfiinţeze. Numai în cazul când acele hotărîri municipale ar constituì o primejdie comună şi întârzierea ar fi legată de pericol, numai atunci guvernul vine pus în poziţia de necesitate şi are dreptul să nimicească hotărîrea, sub sarcina propriei sale responsabilităţi, ori să oprească executarea unei astfel de hotărîri. În asemenea caz, fiind de lipsă, poate să desfacă corporaţiunea reprezentativă, escriind alegeri noue, şi în caz de necesitate poate să suspendeze întregul corp oficial.

Dar nici în cazul acesta nu poate dispune cu oficialul ales. Nici în acest caz oficialul nu e dator cu ascultare organului guvernului, şi nici în acest caz ordinaţiunile comitelui suprem nu pot să acopere pe oficial faţă de comisiune. Şi tocmai pentrucă dreptul este de aşa natură, pentrucă guvernul poate veghià, ca să nu se pericliteze interesele comune ale statului: poate veghià ca să nu se vateme legile, dar niciodată nu poate judecà, dacă oare într'adevăr s'au vătămat legile ori nu? Tocmai pentru aceasta, cred eu, că e bună instituţiunea judecătoriei de stat. În asta privinţă nu sunt de părerea onoratului domn ministru de interne şi a secretarului de stat *Tóth Vilmos,* cari zic, că lucrul acesta ar însemnà nimicirea parlamentarismului, fiindcă expunem ţara eventualităţii, ca despre o ordinaţiune să judece altmintrelea tribunalul şi altmintrelea casa reprezentanţilor. Mi-se pare, că afirmaţiunile lor sunt mânecate din o pricepere greşită despre sistema de regim parlamentar. Majoritatea parlamentară niciodată nu e chemată să judece, dacă ceva este legal ori nu, ci e chemată numai să judece, dacă guvernul s'a purtat aşa cum e spiritul politicei în majoritate, cum e înţelesul politicei majorităţii? (Ilaritate. Protestări în dreapta). Deciderea întrebării, că oare legală a fost purtarea guvernului, e pururea de competenţa judecătoriei de stat. Guvernul e responsabil parlamentului, că va guvernà ţara în spiritul acestuia. Guvernul e dator să garanteze municipiilor, că nu va vătămà legea. Parlamentul poate justificà procedura guvernului, dar nu poate oprì, ca guvernul să nu desdauneze municipiul, ale cărui drepturi legale le-a vătămat.

Astfel înţeleg eu parlamentarismul şi self-guvernamentul.

www.dacoromanica.ro

Tot aşa de nemotivată mi-se pare a fi uimirea domnului deputat Tóth, care e uimit, cum de onoratul condeputat Tisza a putut propune, ca singuraticii, în chestii de contribuţiune, să meargă la judecatorie pentru a-şi căutà vindecare de năcazuri, şi se întreabă domnul Tóth, cum poate judecătoria să decidă asupra administraţiunii?

Eu îmi explic uimirea aceasta cu împrejurarea, că durere, întreaga sistemă de administraţiune a noastră de până acuma se bazează pe aceea, că stă deasupra puterii judecătoreşti şi nu bucuros îşi pleacă capul înaintea puterii judecătoreşti. Dar dacă voim un stat în înţelesul juridic, pe calea aceasta nu mai putem merge! (Aprobări în stânga).

Afirm, onorată casă, că judecătoria e capabilă a judecà în cauză, când eu, după-ce mi-am plătit contribuţiunea pe deplin, iar oficiul de contribuţie zice că nu e plătită, merg la judecătorie şi îi spun: Iată acì cartea mea, am plătit darea, nu sunt dator să o plătesc şi a douaoară. În acest caz nu va negà nici onoratul domn deputat Tóth Vilmos, că judecătoria e chemată şi e capabilă să deslege chestiunea juridică. Căci ce este o chestie de dare? Nu alta decât o pretenziune de bani, pe care o are statul. Statul îşi bazează dreptul său pe lege, iar eu cu legea în mână arăt, că nu sunt dator să plătesc, pe când statul îmi zice: eşti dator, în înţelesul legii. Eu nu ştiu în ce s'ar deosebì o altă chestie juridică de exemplul ce-l spuseiu. Judecătoria va explicà legea în cazul concret, când mi-s'a pretins darea întâiaoară, ca şi când mi-se va pretinde a douaoară. (Aprobări în stânga).

Ţin foarte mult la libertatea discusiunii politice în municipii, căci deşì după experienţele de până acuma a-şi mai puteà trage nădejde, că domnul ministru de interne ne va fericì cu o lege adevărată despre întrunirile şi asocierile libere, (Ilaritate) totuş voiu negà şi atunci, că dreptul de întrunire şi asociare, fie cât de liberal, va fi în stare să desvoalte în ţara noastră un spirit public atât de tare, cum l-a desvoltat în Anglia sistema meetingurilor, şi anume, din acea simplă cauza, că în Anglia lipsind dreptul de inspecţiune al guvernului, sistema meetingurilor este în mâna poporului englez, nu numai mijloc de a desbate chestiuni politice, cari interesează pururea numai în a doua linie pe fiecare individ, ci e totodată şi unicul mijloc practic spre a se validità interesele administrative, cari

www.dacoromanica.ro

ating deadreptul pe fiecare. Pentru acest motiv eu nu cred că dreptul de întrunire la noi va fi în stare să desvoalte un spirit public atât de tare ca şi în Anglia, pentrucă la noi dreptul de inspecţiune al guvernului face imposibilă asemenea desvoltare. Şi din acest raţionament, eu ţin mult ca să se dee ocaziune în municipii spre desvoltarea unui spirit public puternic.

În faţa tuturor acestora, onorată casă, eu afirm, că a pretinde, că adevărata sistemă de self-guvernament, neschimbată în existenţa ei cea curată, nu se potriveşte cu forma de regim parlamentar şi cu responsabilitatea ministerială, însemnează a negà fapte, fiindcă cu exemple vii ne-o arată aceasta Anglia, care a mers în privinţa aceasta mult mai departe decum am cutezat eu a merge. Toate câte avuseiu ocaziune a le spune acuma sunt tot atât de contrare acelor cuprinse în proiectul de lege, pe cât e de invederat de altă parte, că aceleace le-am spus nu stau în contrazicere, nici cu forma de guvernament parlamentar, nici cu principiile unei administraţiuni regulate. Dacă în ciuda tuturor acestora guvernul totuş va nimicì self-guvernamentul municipiilor, atunci este evident, că cauza nu zace, nici în întroducerea sistemei de regim parlamentar, nici în principiile sănătoase ale administraţiunii, ci ea zace cu totul aiurea, în altă cauză, asupra căreia voiu îndrăznì să revin. (Să auzim!) Spun că voiu revenì asupra acelei cauze politice.

Acum vreau să mai observ, că eu doresc, ca oficianţii municipali să fie aleşi în deplină libertate, pe baza însinuării şi a recomandării. Astfel, ca o comisiune însărcinată cu examinarea cualificaţiunilor legale să aştearnă adunării generale lista celor ce s'au însinuat şi au fost recomandaţi, pentrucă eu cred, că nici guvernul, şi nici parlamentul nu e îndreptăţit să restrângă în vre-un mod oarecare dreptul de liberă alegere al corporaţiunii reprezentative. (Aşa e!)

Doresc, ca reprezentanţele acestea să se compună pe baza alegerilor generale, drepte, secrete şi după comune. Eu ţin, că votul universal este unicul, care corespunde ideii de drept. Din parte-mi cred, că orice chestiune de cens este în contrast cu dreptul, că orice chestiune de cens nu e decât chestiune socială. Societatea nu e un întreg simplu, ci e o sistemă a claselor desvoltate prin istorie. Precum la indivizi, aşa şi la clase, unuia i-se vine supremaţia asupra celuialalt, şi anume, aceluia, care e în posesiunea factorilor domniei naturale.

www.dacoromanica.ro

Nizuința naturală a acestei clase domnitoare este, să-și aşeze domnia pe baze tot mai tari. Spre acest sfârşit calea cea mai simplă e, să iee în mânile proprii puterea de stat. Ce mod mai simplu poate să fie spre aceasta decât censul? Tot din acest motiv, când se hotăreşte despre felul ori cantitatea censului, nu servesc de baze nici când oarecari principii juridice sau de economie politică, ori calculațiuni matematice, ci pururea, în consonanță cu caracterul clasei domnitoare, va fi ori cens de naştere, ori cens de posesiune. Acest din urmă iarăş va fi mai mare sau mai mic, după cum e de mare sau de mică averea celor mai săraci membri din clasa domnitoare.

Pretutindenea unde se socoteşte censul cu conştiință, el astfel se socoteşte, căci scopul este a face părtaşi la puterea de stat pe toți aceia, cari se țin de clasa domnitoare, şi a exchide dela putere pe toți, cari nu se țin de clasă. Cumcă censul, tocmai pentru aceasta, este în contrast cu dreptul şi cu idealul curat de stat, urmează prea învederat, fiindcă niciodată nu poate fi problema statului aceea, de a reprezentà interesele unei clase pe contul universității, pe contul întregului. Dar tocmai din acest contrast al censului, din ideal curat de stat, urmează trei scaderi principale: întâi, că fiecare domnie naturală se basează pe doi factori, pe avere şi pe inteligență. Inteligența face, ca domnia să fie binefăcătoare, censul în mod necesar înapoiaza factorul binefăcător. Censul ascuțeşte, înăspreşte apăsarea domniei de clasă, căci clasa care domneşte, fiindcă se sprijineşte pe un razim nou, mai puternic, îşi va validità propriile interese cu repezime mai mare şi cu mai multă eficacitate, aşadară contrastele intereselor de clasă vor fi cu mult mai ascuțite. Asta e a doua scădere.

A treia şi principala scădere care provine din cens este, că clasa domnitoare identifică totdeauna interesele statului cu interesele ei proprii, şi astfel la toate atacurile îndreptate în contra clasei, aceasta pune înainte statul, iar istoria ne arată, nu numai un exemplu, că statul nici n'a putut să resiste la asemenea atacuri, ci a căzut. (Plăcere în stânga extremă).

Dar dacă aceasta se poate spune despre cens, mărturisesc, că nu ştiu ce să zic despre voturile virile. (Ilaritatate). S'a spus, că acestea vor înzecì, vor însutì toate acele scăderi, cari provin din natura censului. Dar ştiu, că Dvoastră nu veți luà aceasta în considerație, cum n'ați luat nici reflexiunile, atacurile

www.dacoromanica.ro

ce le-ați auzit, cu toate că sunt îndreptățite, bazate, sunt spuse cu înțelept tact politic. (Din dreapta: Pentru lumea asta!) Nici nu voiu ostenì atențiunea onoratei case cu continuarea atacării voturilor virile. Cred că din punctul de vedere pe care mă aflu e de prisos să mai spun, că voturile acestea nu se pot justificà.

Nu preget a recunoaște, că censul în forma în care l-a propus onoratul condeputat Tisza Kálmán este așa de mic, încât la dreptul nici nu mai poate fi vorba de domnia de clase. Acel cens vatămă mai numai pe singuratici, și eu numai din acest motiv nu-l țin a fi la loc; pentrucă deși se opune în principiu votului universal, totuș în privința rezultatului nu se deosebește mult de acesta. Nici aceea nu aflu a fi cu cale, ca unii indivizi să fie vătămați în drepturile lor, și n'aș afla-o cu cale nici atunci, când a-și mânecà din presupunerea greșită, pe care a afirmat-o eri onoratul condeputat Tóth Vilmos și pe care astăzi dl deputat *Henzlmann* o combătù atât de bine, înțeleg presupunerea, că statul nu e decât societate pe acțiuni, pentrucă atunci atât darea indirectă, cât și darea de sânge, prin consecință duce la sufraj universal. (Aprobări).

Nu împărtășesc nici temerile ce le-am auzit rostindu-se în contra aplicării sufrajului universal. Dacă-mi aduc bine aminte, s'a spus, că sufrajul universal în timp de pace duce la cesarism, iar în timp de neliniște la anarhie. (Din dreapta: Așa e!) Mi se pare că această reflexiune, parte e în contrast cu sine însaș, parte e în contrast cu experiența. E în contrast cu sine însaș, pentrucă dacă s'a creat și s'a copt materia necesară pentru erumperea anarhiei, atunci a se spune, că anarhiei, care după conceptul adevărat al ei nu e alta decât frângerea cu forța a ordinei legale, i-a trebuit mijloc legal pentru ca să poată erumpe, aceasta mai că este mai mult decât contrazicere.

Dacă împărțim drepturi, dacă nizuim a realizà idealul de drept, — a ni se spune, că prin aceasta creăm materie explosivă pentru anarhie este, a ni se spune mai mult decât pentru ce ar puteà cineva să primească sarcina asupra sa de a dovedì. (Plăcere în stânga extremă). Pretutindenea despoiarea de drepturi, restrângerea drepturilor, a creat materia explosivă pentru anarhie, dar niciodată egalitatea de drepturi, împărțirea drepturilor, recunoașterea drepturilor. (Din stânga: Așa e!)

Ni se spune, că aceasta duce la cesarism, și în privința aceasta se face provocare la Francia. Irányi demonstră încă eri,

www.dacoromanica.ro

că aceasta nu se poate bine judecà, pentrucă acolo mai sunt şi alţi factori. N'a pomenit însă un lucru, care mi se pare principal: În Francia centralizarea a creat cesarismul! Unde nu este centralizaţiune, nici un fel de sufraj universal nu poate creà cesarism. Iar unde este centralizaţiune, fie censul cât de mic, cesarismul va prinde radăcini tari. (In stânga plăcere şi vii aprobari).

S'a spus, cum am auzit şi astăzi, că clasa de mijloc e aceea, care mai vârtos este chiemata sa iee în mână puterea de stat, căci ea e elementul cel mai cualificat spre aceasta. Nu neg, onorată casă, ci recunosc, ca clasa de mijloc e focularul comerciului şi al industriei, al înflorirei spirituale şi materiale, cel mai tare razim al înfloririi şi al prosperităţii materiale a statului. Totuş ar fi mare ratăcire a crede, ca bunul Dzeu a dat capacitare de guvernare numai unei clase, drept monopol. Eu nu recunosc în societate decât un element, care e chemat a fi la guvern şi la domnie: *inteligenţa.* Iar inteligenţa nu e legată de nici o clasă, baza inteligenţei este egalitatea de drepturi, aerul inteligenţei este libertatea, egalitatea. (Aprobarí vii în stânga). Orice drept excepţional, fie statorit chiar spre folosul domniei inteligenţei, e contrar cu natura dreptului propriu, care nu sufere privilegiu, (Plăcere) şi are lipsă de două lucruri, de ordine şi de libertate. Aceste două asigură domnia inteligenţei. De aceea în stare normala pretutindenea va fi asigurata domnia inteligenţei, fără de nici un sprijin artificios. Numai în vremuri extraordinare, anormale, se poate, ca patima massei neînţelegatoare a poporului sa izbucnească pentru câteva momente şi sa-i darîme domnia, — dar în timpuri normale nu se poate întâmplà aşa ceva. Altă condiţiune a domniei inteligenţei e: libertatea. Unde există libertate, acolo e asigurată şi domnia naturală a inteligenţei, pentrucă aceasta se baseaza pe legea aceea, că mintea domneşte corpul. De aceea, dacă voim domnia inteligenţei, atunci sa nu dărîmăm libertatea, să nu dărîmăm selfguvernamentul, să nu dărîmăm libertatea de presă, dreptul de întrunire şi asociare, ci să creăm libertate şi am creat domnia inteligenţei! (Aprobări în stânga). Egalitatea de drept este acea linie orizontală, pe care putem stabilì şi măsurà preţul, valoarea adevărată a fiecarui individ, a fiecărei clase. Singur numai peste linia orizontala a egalităţii de drepturi se poate înălţà acea neegalitate naturală, care ca eflux al legii eterne naturale

www.dacoromanica.ro

despre progresul omenesc este condiţiune neapărată a progresului. Rău, foarte rău a înţeles dl deputat *Eber* aceasta cauză, dacă atunci, când noi cerem egalitate în drepturi, el vine să ne arete drept ideal neegalitatea, care nivelează toate. A voit să ne demonstreze, că egalitatea nu e cu putinţă, pe când nici noi nu dorim să nu fie neegalitate, ci dorim numai, ca să nu fie altă neegalitate, decât cea naturală, să nu fie o neegalitate artificială. (Aprobări în stânga extremă). Aceasta neegalitate naturală se manifestă numai acolo, unde fiecare e înzestrat cu drept egal, fiecare poate păşi pe câmpul de luptă cu dreptul egal. (Vivate în stânga extremă). Pe baza tuturor acestora, sunt pentru votul universal, direct şi secret. Şi ce face guvernul? Onorată casă! Guvernul nimiceşte, nu numai municipiile, ci guvernul vreà să aşeze pe sistemă nouă socială constituţiunea noastră întreagă, şi o face aceasta astăzi, când în toată Europa vechia societate feudală s'a pornit spre o reformare repede şi corespunzătoare principiilor spiritului din evul nou. Guvernul stabileşte o prerogativă contrară cu dispoziţiunea legilor dela 1848, în contrast aspru cu întreaga noastră desvoltare constituţională, cu tot spiritul vieţii noastre politice. O face aceasta guvernul atunci, când toate statele europene, ca pe întrecute să nizuesc a lărgì dreptul. (Protestări în dreapta). Mă rog de ertare, aşa este. Chiar şi în Anglia cea conservativă astăzi nu mai e întrebarea, că oare trebue lărgit dreptul electoral, ci numai aceea deschilinire mai există între partide, că în ce proporţiune trebue lărgit? Şi, onorată casă, cine sunt ceice fac aceasta? O fac acei bărbaţi, cărora în această patrie li se spune cu drept cuvânt, că sunt creatorii unei epoce noue. O fac acei bărbaţi, cari vieaţa lor întreagă au sacrificat-o sfintei cauze a democraţiei, a progresului liber, aceia cari au încărunţit în această luptă mare. (Plăcere). Şi când o fac aceasta? O fac atunci, când ocupă astfel de poziţiune, în care dela dânşii depinde realizarea idealului vieţii lor întregi. (Aprobări sgomotoase. Vivate în stânga).

Onorată casă! La astfel de bărbaţi, o schimbare atât de marcantă, căreia numai rar îi poţi găsì păreche în istorie, e absolut cu neputinţă a fi explicată prin psihologie.

Că astfel de bărbaţi, activitatea întregei lor vieţi, lucrul vieţii lor întregi, vin să-l dărâme acuma cu mânile lor proprii (Din stânga: Adevărat!), — nu se poate explicà cu dorinţa de

www.dacoromanica.ro

domnie, înrădăcinată în natura omului. A presupune despre guvern, că e capabil să supună desvoltarea politică a ţării, existenţa şi viitorul ei, interesului său propriu, o asemenea presupunere ar fi mai mult decât o rătăcire. Aceasta n'ar puteà s'o facă decât reacredinţa. O asemenea procedură o poate justificà numai o raţiune politică mai înaltă. (Strigări: Să auzim!) În privinţa aceasta sunt dator cu mare mulţămită acelor domni deputaţi, cari ieri şi astăzi mi-au uşurat mult dovedirea acestei aserţiuni, când au recunoscut, că acì nu e vorba de constituţionalism, nu de guvern parlamentar, nu de administraţiune, ci de cauze politice. Situaţiunea politică este singură capabilă a justificà procedura guvernului.

Sunt cu totul de părerea dlui deputat Tóth Vilmos, şi pentru serviciul pe care mi-l-a făcut, mă simţesc îndatorat drept mulţămire a-i redà serviciul (S'auzim!), iar sentimentele conservate în straturile secrete ale inimii sale, — deoarece şi sentimentele politice sunt supuse deasemenea numai regulelor logicei, — vreau să le ventilez niţel, ca aşa şi opoziţiunea să poată pătrunde cu vederea în straturile secrete ale dsale (S'auzim.), şi apoi poate că va şi votà cu dsa.

Cauza procedurii guvernului eu o caut în punctul cel greşit de mânecare al întregei sale proceduri politice. Acelaş motiv, care a fost capabil să îndemne guvernul la acel pas contrar naturei, de a-şi căutà punctul de gravitaţie, nu în lăuntrul ţării, ci în afară de ţară, este ideea fundamentală a întregei proceduri politice a guvernului. (Din stânga: Aşa e!) Dacă odată guvernul procede din acea convingere tare, că deplina libertate şi egala îndreptăţire a naţionalităţilor duce în mod necesar la spargerea Ungariei; aşadară, dacă guvernul procede din acea convingere tare, că existenţa, viitorul şi desvoltarea naţiunii ungureşti numai în supremaţia artificială îşi afla unica garanţa; dacă guvernul nu perde din vedere, că domnia artificioasă a unei părţi asupra întregului e în contrazicere nedescurcabilă cu însaş ideea de constituţionalism, şi cu esenţa libertăţii; dacă nu perde din vedere, că orice drept constituţional, orice garanţa nouă de libertate, orice drept nou politic, nu este alta decât armă şi mijloc în mâna naţiunilor nemaghiare, cari nu pot renunţà la tendinţele lor spre această egală îndreptăţire, căci aceasta e imposibilitate morală, tot atâtea arme, tot atâtea căi, cari de după natura şi meniţiunea lor duc la egala îndreptăţire, la li-

www.dacoromanica.ro

bertate, — e clar, că dacă guvernul nu vrea să-şi vateme cea mai sfântă datorinţă faţa de naţionalitatea sa proprie, nu are alt modru, decât ca guvernarea întreagă să o bazeze pe sistema absolută. Însă, onorată casă, fiindcă guvernul nu poate să o facă aceasta deadreptul şi apriat, nu-i rămâne altă cale decât, ca în esenţă să schimbe însuş constituţionalismul, toate garanţiile politice să le desbrace de natura lor, ca să nu ducă la egala îndreptăţire, nu la libertate, ci la contrarul acestora. Când guvernul de răul acestui punct greşit de mânecare provoacă disarmonie aşa de mare în ţară, între o parte şi între întregul, nimica nu e mai natural, decât că acum punctul de gravitate al ţării nu trebue căutat în lăuntru, ci în afară. Şi întru adevăr, onorată casă, dacă socotim politica guvernului şi relaţiunile noastre etnografice, mai că ar fi ridiculos lucru a pretinde, ca municipiilor să li-se dee selfguvernament adevărat şi nealterat în existenţa sa. Dacă cineva se alătură odată la parerea cea greşită a guvernului, că naţiunea ungurească nu poate altmintrelea decât prin supremaţie artificioasă să existe, atunci ar fi cea mai mare inconsecvenţă, contrazicere, a pretinde dela unul ca acela să dee municipiilor selfguvernamentul lor propriu. (Aprobări în stânga).

Supremaţia naturală şi nemăestrită a naţiunii ungureşti, care după drept îi compete, şi înaintea căreia se pleacă ori şi cine, (Aprobări în stânga.) şi care e condiţiunea prealabilă a fiecărei desvoltări omeneşti, pe care de aceea o şi primeşte oricine în liniştire, — această supremaţie naturală se bazează pe doi factori: avere şi aristocraţie. Nimic mai natural, decât ca guvernul, din al său punct de vedere, în folosul domniei artificiale a naţiunii ungureşti, să înrădăcineze în mod încă şi mai artificial aceşti doi factori, să dee prerogative posesiunii, să arunce la o parte principiile democraţiei.

Dacă odată guvernul ne spune, că nizuinţa spre egala îndreptăţire a naţionalităţilor nemaghiare distruge statul, vă sa zică periclitează statul, deci, e crimă politică: oare n'ar fi ridicol a pretinde dela el să dispună, ca despre un articol ce-l scriu în acest înţeles să judece ca jurat acel cetăţean din Lugoj, care, împreună cu mine, e convins despre îndreptăţirea, despre necesitatea drepturilor naţionale? Este evident, că noi nu putem aveà astfel de instituţiune, decât aşa cum există ea acuma, ceeace alterează esenţa acestei instituţiuni, şi noi deci caută

www.dacoromanica.ro

să renunțăm la adevărata instituțiune de juraţi. (Aprobări în stânga extrema.) Tot acea cauză, care ne împedecă în a aveà adevărata instituțiune de juraţi, face pentru noi imposibil un astfel de drept de întrunire, decât acela, pe care dl ministru de interne a binevoit a ni-l propune cu altă ocaziune. Guvernul găsește un sprijin principal pentru această politică a sa în clerul înalt. Ştie el bine, că nu poate să se dispenseze de sprijinul acestuia. Şi iată că e deslegata enigma, de ce un om cu înțelepciune politică, recunoscută în toată Europa, n'a fost în stare încă să dăruiască ţării libertate religionară.

Ieri onoratul condeputat Iránvi s'a scandalizat de legea eléctorală, care există astăzi în Transilvania, şi care prin acest proiect de lege capătă o sancțiune nouă. Şi dacă e adevărat ce a zis, că nu este stat civilizat în care să putem găsì păreche credincioasă acestei legi, atunci se pare absolut cu neputinţă a înţelege, cum se poate, ca în secolul al 19-lea, nu numai să fie tolerată o asemenea lege, ci încă să fie supusă unei sancțiuni noue? Dar aceasta ne-o explică pe deplin cauza aceea politică, de care am îndrăsnit să amintesc. Nu voiu continuà, onorata casă, vorba despre urmările rele ale acestei politici. (Din stânga: S'auzim, S'auzim!) Ştiu, că vocea mea cea slabă nu e în stare să schimbe direcțiunea politică a guvernului. Dar merg mai departe, şi toate acestea nu le aduc ca învinuiri în contra guvernului, căci deşì tribunalul evenimentelor este neîmpăcabil, eu totuş din punctul de vedere moral niciodată nu voiu negà valoarea intrinsecă morală a acelei politici, care e izvorîtă din sentiment nobil. Am de cuget numai a constatà, că acì nu este altă alternativă, decât ori a renunțà la supremaţia măestrită a naţiunii ungureşti şi a se împăcà cu libertatea şi cu egala îndreptăţire a naţiunilor nemaghiare, ori a renunțà la libertatea însaş şi la orice progres liber.

Onorată casă! Puteţi aflà de bine una sau alta, puteţi alege una sau alta, dar trebue să alegeţi: ori supremaţia şi absolutismul, ori egala îndreptăţire şi progresul liber. (In stânga manifestări sgomotoase de plăcere).

Onorată casă! Ştiu că cu slabele mele argumente nu voiu puteà convinge guvernul. Dar ştiu şi aceea, că á judecà despre această alegere nu e chemat, nici guvernul, nici noi, ci înşaş naţiunea maghiara. Şi eu cu inima liniştită aştept această alegere a naţiunii ungureşti.

www.dacoromanica.ro

Am nădejde sigură în dorul de libertate al naţiunii ungureşti, manifestat în lungul celor o mie de ani, în care reşede toată capacitatea şi puterea ei de vieaţă, şi care primeşte expresiune puternică faţă cu acest proiect de lege, nu numai între părepii acestei case, ci şi în ţară. Am nădejde sigură în acea provedinţă, care atunci când a dat naţiunii ungureşti drept remuneraţiune acea misiune mare şi frumoasă, pe care are să o şi împlinească în orientul Europei, i-a dat totodată şi capacitatea să-şi priceapă această înaltă misiune a sa. Am nădejde sigură în inteligenţa naţiunii ungureşti, care va şti, ca şi mine, că a aşezà existenţa şi viitorul întreg al unei naţiuni, a-l aşezà pe baza absolutismului, va să zică atâta, cât în timp de vifor a căutà scăpare pe o corabie ce se scufundă. (Aprobări vii în stânga).

Onorată casă! Unica garanţă, atât pentru progresul nostru al tuturora, cât şi pentru existenţa viitoare a ţării acesteia, unica garanţă, zic, eu o văd în conţelegerea deplină şi sinceră, în realizarea ideii de frăţietate. Şi dacă mi-a succes cumva să rup măcar şi numai o cărămidă din păretele despărţitor, ale cărui rămăşiţe ne sunt încă tot spre pedecă, — atunci justificată va fi nemodestia mea cu care mi-am permis, ca în măsură atât de mare să abuzez de stimata pacienţă a onoratei case. Dealtmintrelea nu primesc proiectul de lege ca bază pentru desbaterea specială».*) (Lungi manifestări de plăcere în stânga).

Vorbirea aceasta a deputatului român *Alexandru Mocsonyi* a fost una din cele mai frumoase din câte s'au rostit vre-odată în dieta ungară. Insuş înţeleptul patriei, *Deák Ferencz*, a ascultat-o cu cea mai încordată atenţiune, dela început până la sfârşit, postându-se în nemijlocita apropiere a oratorului. Toate ziarele au comentat-o în modul cel mai favorabil, şi mulţi dintre oratorii următori s'au ocupat în vorbirile lor aproape excluziv cu argumentele deputatului *Mocsonyi*. Apoi ministrul de finanţe, *Kerkápolyi Károly*, a luat cuvântul în şedinţa din 4 Iulie 1870 pentru a combate într'o vorbire lungă puternicile argumente ale lui *Mocsonyi*. Că cu ce succes, a spus-o deputatul *Mukics Ernő*, care a vorbit după ministru. Spuneà următoarele: Dl mi-

*) Din „*Telegraful Român*", 1870, Nr. 51—54.

www.dacoromanica.ro

nistru a pus punctul de greutate în lunga sa vorbire pe cuvântarea amicului *Alexandru Mocsonyi.* Dar după ce însuș dl ministru recunoaște, că *tezele clasicei vorbiri nu pot fi combătute,* n'a dovedit nimica, și eu nu mă pot angajà să combat acest «*nimica*», mai ales că în vorbirea sa sunt unele părți, în cari se schimonosesc unele afirmări, pe cari *Mocsonyi* nu le-a făcut»...

Presa maghiară despre vorbirea deput. A. Mocsonyi.

Întreaga presă din Ungaria s'a ocupat cu memorabila vorbire a deputatului naționalist român *Alexandru Mocsonyi,* consacrându-i cele mai multe câte un articol de fond. S'au ocupat cu ea până și ziarele beletristice maghiare și chiar și cele umoristice.

Ziarul «*Magyar Ujság*» scrià asupra acestei vorbiri următoarele:

«Alexandru Mocsonyi prin o predare splendidă i-a pus în adevărată admirație pe mai mulți, încă și din *dreapta* (partidul guvernului). Casa întreagă cu cea mai mare atențiune i-a ascultat cuvântarea, care ținù aproape două oare, și care dintre toate cuvântările ce s'au ținut în parlamentul unguresc dela 1861 încoace își revindecă dreptul de una dintre cele mai excelente. Cu sistem, cu știință și cu finețа lui Hyperides a dat el năvală asupra înțelepciunei politice a guvernului. La noi, mai vârtos în dreapta, nu sunt prea plăcute lucrurile cu temeiu, cu știință. Mai plăcute sunt frazele cu flori retorice. Dar Alexandru Mocsonyi prin argumentarea sa sistematică astfel a fermecat casa, cum aceasta nu a succes până acuma, — fără a întrebuința vorbe bombastice, — decàt numai unor puțini oratori».

Alt ziar maghiar «*Hon*» scrià următoarele:

«Vorbirea de astăzi, Sâmbătă, a lui Mocsonyi, *formează epocă* în desbaterile proiectului de lege în cauza municipiilor. Ne pare bine, că putem da cetitorilor noștri întreagă această vorbire, care ar face onoare oricărui parlament. Incă și cetitorul mai puțin atent se va convinge, că această cuvântare e nu numai un operat perfect în privința formei, dovedește nu numai știință profundă și genialitate rară, ci totodată în cauza de naționalitate formează o epocă de tot nouă, nobilă și pa-

www.dacoromanica.ro

triotică. Nu se mai vede urma de imputări şi recriminari, ci acì vorbeşte atletul libertăţii, şi vorbeşte în tonul adevăratei convingeri şi însufleţiri, care în curs de o oară şi jumătate mai mult a folosit cauzei sale naţionale, decât au stricat toate cuvântările răutăcioase de până acuma. Impresiunea acestei cuvântări a fost mare în amândouă părţile, şi deşì nu aderăm la fiecare sentinţă a ei, de bună seamă suntem mulţi, cari bucuros ne ridicăm pălăria înaintea simţului de naţionalitate, care se exprimă astfel, şi vom merge şi în chestia aceasta până la marginea liberalismului .

Ziarul maghiar guvernamental ‹*Reform* scrià despre vorbire astfel:

Cuvântarea lui Alexandru Mocsonyi o putem numì *excelentă*, ceeace e caracteristic, că vine dela noi, cari suntem cei mai depărtaţi de partizanii oratorului. Dacă vom privì, fie cuprinsul ideilor, sau predarea corectă şi atrăgătoare, fie tactul ales şi gingăşia nepătimaşă cu care a păşit în contra celor de sentimente şi de păreri contrare, — toate cad în favorul *lui.* Dar ceea mai mare recunoştinţă pentru el este atenţiunea, neîndatinată în casă, cu care fu ascultat o oară şi jumătate, deşì timpul erà înaintat .

Ziarul *Pesti Napló* , ziarul de frunte al partidului guvernamental, scrià următoarele:

Cuvântarea lui Alexandru Mocsonyi, care ţinù şapte sferturi de oară, este o dovadă nouă despre facultăţile strălucite ale acestui om tinăr. Noi nu consimţim cu nici o parte din cuvântarea sa, pentrucă în partea teoretică se întoarce deadreptul în contra principiilor fundamentale ale parlamentarismului, şi aşa vederile sale sunt curat reacţionare, iar în partea practică le sclinteşte cu totul din adevăratul lor înţeles, dar nu se poate negà dovada pe care a dat-o astazi Alexandru Mocsonyi despre o cultură teoretică excelentă, despre cugetare autonomă şi profundă....».

Între ziarul *Hon* şi ziarul *Pesti Napló* s'a născut şi o polemie pe tema vorbirei lui Mocsonyi. Iar ziarul ‹*Ellenőr*› a adus un articol de fond, în ziua rostirei vorbirei, subscris de deputatul Csernátony, în care se spuneau următoarele:

www.dacoromanica.ro

«..... Alexandru Mocsonyi astăzi în decurs de aproape două oare ţinù atenţiunea casei ocupată, am puteà zice încordată, prin o astfel de cuvântare, care erà *cap de operă,* atât cu privire la conţinut, cât şi la formă, şi a produs efect mare în toate părţile. Cumcă Alexandru Mocsonyi e orator cult, cu pregătiri eminente, cu judecată profundă, cu maniere parlamentare, acestea le-am ştiut dejà din cuvântările sale de mai nainte. Dar ca politician şi orator de *rangul prim* în şedinţa de astăzi ni s'a prezentat întâia dată. Cuvântarea, de care conaţionalii săi pot fi făloşi, cu drept cuvânt a fost atât de grandioasă, încât cuvântările deputaţilor Eber şi Szirmay, cari vorbiră înaintea lui, suferiră mult în urmă, cu toate că nici despre aceştia nu se poate zice, că au vorbit fără isteţime, din al lor punct propriu de vedere, despre obiectul discuţiunei. Şi însemnăm, că cuvântarea lui Alexandru Mocsonyi o lăudăm, nu numai pentru aceea, pentrucă ştim a ne desfată la cap de operile retoricei, fie dela bărbatul oricărei partide, ci o laudăm şi pentru aceea, pentrucă în definiţiuni nimerite, în deducţiuni corecte, în argumentări puternice şi în rotunzimea formei găsim toate acele idei şi principii, cu cari consimţim pe deplin. Când şi-a sfârşit cuvântarea, a grăbit la dânsul opoziţiunea întreagă pentruca să-i strângă mâna. Decât aceasta, nimica nu puteà mărturisì mai bine despre rezultat, dacă nu cumva uimirea murmurătoare a partidei guvernului şi confuzia ei amuţită...».

*

Faţă cu acest mare eveniment, cu epocala vorbire a deputatului naţionalist român *Alexandru Mocsonyi,* nu puteau să rămână nepăsători nici alegătorii săi din cercul electoral al Lugojului. In 5 17 Iulie 1870 au ţinut o întrunire publică în Lugoj, în care a fost votată cu mare însufleţire şi între vii aclamări următoarea *adresă* de recunoştinţă:

«Domnule ablegat al cercului Lugoj! Dacă convicţiunile ce le-ai profesat în memorabila cuvântare ţinută în legislaţiunea patriei în cauza egalei îndreptăţiri naţionale ţi-au câştigat deplina noastră încredere, măreţele principii de adevărată libertate democratică, de parlamentarism şi autonomie, desfăşurate în splendida-ţi cuvântare, pe care o ţinu-şi în 2 Iulie a. c. în

*) Din ziarul „*Albina*", anul 1870, Nrul 54 şi 55.

www.dacoromanica.ro

casa reprezentativă a ţării despre regularea municipiilor, ţi-au dat un titlu nou la viua noastră recunoştinţă. Consimţim întru toate cu aceste idei sublime, al căror interpret atât de elocvent ai fost în dieta ţării, şi dorim din inimă, ca aceste idei, aflând un răsunet viu la întreaga poporaţiune a patriei noastre, să contribue la îndestulirea diferitelor naţiuni, cărora provedinţa le-a destinat o vieaţă şi o soarte comună în această ţară, fiind convinşi, că numai îndestulirea aceasta va conduce la consolidarea, prosperitatea şi mărirea patriei noastre. Dumnezeu să-ţi ţină vieaţa şi activitatea, spre înaintarea binelui naţional. Lugoj, în 5/17 Iulie 1870. Din adunarea alegătorilor cercului de alegere Lugoj: *Titu Haţiegu* m. p., preşedinte, *Vasiliu Niculescu* m. p., notariu».*)

*

În şedinţa din 4 Iulie 1870 a dietei a vorbit, cum s'a spus, ministrul de finanţe *Kerkápolyi Károly*, combătând pe *Mocsonyi*, cu schimonosirea unor afirmări, pe cari *Mocsonyi* nu le făcuse. S'a văzut deci necesitat *Alexandru Mocsonyi* să iee numai decât cuvântul în chestie personală şi să răspundă ministrului următoarele:

«Onorată casă! În înţelesul §-ului 123 punct *c*) din regulamentul de casă, îmi iau voe a cere cuvântul. (S'auzim! S'auzim!) Vreau să mă ţin strict de regulamentul de casă şi vreau să rectific o singură restălmăcire de vorbă, pe care şi-a bazat dl ministru întreaga sa combatere. Nu domnul ministru poartă vina pentru aceasta restălmăcire, ci împrejurarea, curioasa împrejurare, din care poate că nici nu făceam obiect de publicitate, dacă nu mă sileă vorbirea domnului ministru, anume, că pe lângă toate ostenelele mele şi pe lângă binevoitoarea intervenţie a mult stimatului domn prim-prezident, până în momentul de faţă n'am fost în stare să primesc la mânile mele manuscriptele stenografice, deşi acelea au ajuns dejà la mânile fiecărui redactor de jurnal. Din cauza aceasta, natural că nici n'am fost în stare să rectific. Eu n'am spus, că principiile acelea nu sunt alta decât concepţia ideei de putere, ci am spus, că principiile acelea înseşi nu sunt alta, decât efluxul combinaţiunei între concepţia, mai mult ori mai puţin curăţită, a ideii de stat şi între egoismul nedespărţit de slăbiciunea omenească».

*) Din ziarul „*Albina*“, anul 1870, Nr. 59.

www.dacoromanica.ro

Tot în şedinţa din 4 Iulie 1870 a vorbit la obiect şi deputatul român *Sigismund Borlea*, rostind vorbirea următoare:

«Onorată casă! Înainte de a vorbì la obíect, deşì nu o fac cu plăcere, silit sunt să fac observaţie la o afirmare a domnului deputat *Benedek*. Stimatul domn deputat, răspunzând condeputatului meu *Mocsonyi*, a spus, că la 1848 poporul a fost provăzut cu cea mai mare libertate, şi cu toate acestea, în loc să se fi arătat mulţămitor, s'a răsculat şi a comis acte de crudelitate. Acesta a fost înţelesul vorbirii stimatului domn deputat, şi de aici se poate trage acea concluziune, că dacă dăm poporului libertate deplină, şi respective, dacă nu-l despoiem de drepturile sale, provocăm prin aceasta răscoală. Natural lucru, că îndreptată a fost vorba tocmai în contra noastră, şi respective în contra Românilor din Ardeal. Nu vreau să caut, că în cele din urmă cine a fost autorul şi cauza evenimentelor acelor triste, dar e cert şi e constatat, că oricine să fi fost, poporul român din Ardeal şi naţiunea română *n'a fost*. Şi dupăce aceasta e recunoscut şi ştiut de toată lumea, ar puteà să o ştie şi dl deputat Benedek, ca Ardelean şi ca deputat, — dacă *ar voì* să o ştie. Ce se atinge de afirmarea sa, că poporul se revoaltă dacă nu e despoiat de drepturile sale, e o afirmare, care nu merită să fie combătută. Şi acum să trecem la obiect.

Onorată casă! Regret mult, că onoratul domn deputat a pus discuţia pe acest teren, dar eu nu vreau să-l urmez pe terenul acesta, pentruca să nu se provoace amărăciune. Dar atâta totuş aflu de necesar a amintì, că dacă domnul deputat Benedek a fost în casa aceasta în iarna trecută, a putut să audă, cum un deputat din Ardeal, — nu-i ştiu numele, dar cred că a fost Nagy, — vorbind într'o chestie, a numit de-adreptul pe dl deputat *Berzenczey* drept cauză a răscoalei. (Horváth a fost, nu Nagy!) Bine, eu am spus din capul locului, că de nume nu-mi aduc aminte. Aşadară Horváth. La aceasta Berzenczey, răspunzând acestui deputat, a pus vina pe el, şi tot aici, în cauza aceasta, în public, a numit pe dl deputat Horváth ca pe autorul şi pricinuitorul urmărilor triste din Ardeal dela anul 1848.

Eu nu aflu că e la loc a discutà şi constatà cu ocaziunea aceasta, fără a amintì aceeace a amintit un antivorbitor, că în vara anului trecut, când s'a discutat în ruptul capului, cu aceeaş mare grăbire ca cea de acum, proiectul de lege despre organi-

www.dacoromanica.ro

zarea judecătoriilor, — ministrul de justiție, pentrucă să fie cu atât mai sigur despre acceptarea proiectului de lege, a făcut în secțiuni declarație solemnă în numele guvernului, că cu ocaziunea organizării comitatelor autonomia municipală va fi conservată și cercul de drept al reprezentanților nu va fi știrbit. Dar actualul domn ministru de interne, care a compus și prezentat acest proiect de lege, încă a făcut asemenea declarațiune, când prin circular a avizat municipiile despre primirea portofoliului. Cu toate acestea, după proiectul de lege din pertractare despre organizarea municipiilor, autonomia municipală nu numai că nu se conservează, cercul de drept al comitetelor nu numai că se știrbează, ci și una și alta să clatină în temelii și se nimicește.

Pentrucă până acum comitetele au ales pe orișicare funcționar, iar după proiectul de lege guvernul, respective organele sale, comiții supremi, numesc mai mulți funcționari, și anume, o parte din ei pe câte 6 ani, o altă parte pe vieață. Până acum comitetul (municipal) a exerciat față de funcționari puterea disciplinară, cercetarea și aducerea sentinței, iar după actualul proiect de lege o va exercià fișpanul și guvernul.

Până acuma comitele suprem a făcut candidare în înțelegere cu inteligența, respective cu reprezentanța. Acest proiect de lege îi dă însă în privința aceasta comitelui suprem putere nelimitată. Pentrucă acea modificare a comisiunii centrale (parlamentare), prezentată dietei și din partea raportorului ca un mare câștig, — de a face candidarea, sub prezidența comitelui suprem, o comisiune compusă din trei membri aleși din partea congregațiunii și din trei membri numiți din partea comitelui suprem, — dupăce în caz de egalitate de voturi decide votul comitelui suprem, numai în privința formei externe se deosebește de proiectul guvernului, — dar cu privire la cuprinsul dinlăuntru și la rezultat, e tot una. Pentrucă nu încape îndoială, că comitele suprem va numì astfel de indivizi în comisiune, despre cari e convins, că se supun orbiș voinței sale. Dacă deci cei trei membri aleși ai comisiunii nu primesc voința comitelui suprem, acolo sunt ceialalți trei, numiți din partea sa, cari vor votà după voința și conform instrucției primite dela comitele suprem, și prin aceasta provocându-se paritate de voturi, comitele suprem decide amăsurat voinței sale, și după această mică techetorie acolo suntem unde am fost, anume, că comiților supremi li-se dă putere nelimitată de candidare.

www.dacoromanica.ro

Mă va iertà stimatul domn raportor, dar această modificare prezentată casei din a sa parte ca o splendidă cucerire, asupra mea face impresia pe care ar face-o placatele mari, prin cari ar anunţà cineva, că el a îmblânzit întru atâta un crocodil bătrân şi mare, încât ori şi cine poate să-şi bage capul în gura sa deschisă, fără frică şi fără primejdie. Şi când marele public se adună pentru a i-se arătà producţia miraculoasă, vestitul îmblânzitor de animale bagă mâna într'o cadă uriaşă şi de acolo scoate, ţinându-o de coadă, o inocentă broască ţestoasă, mică de tot, pe care o arată publicului încremenit, ca crocodil îmblânzit de el.

Înzadar, onorată casă, căci vremea fantasmagoriilor a trecut, şi în epoca de faţă publicul luminat nu poate fi făcut să creadă, că broasca ţăstoasă e crocodil, şi viceversa, că crocodilul e broasca ţestoasă.

Adevărat, că stimatul domn ministru de interne a afirmat în vorbirea sa din 30 Iunie, ca pe comiţii supremi pentru aceea i-a învestit cu un astfel de drept nelimitat, pentruca prin aceasta guvernul să poată luà naţionalităţile sub scutul său. Îngrijirea şi apărarea stimatului guvern din partea noastră o onorăm cu mare mulţămire, dar dupăce am gustat dela început din această poamă amară, şi mai gustăm şi astăzi, zilnic, nu mai cerem din ea, căci doară ştim prea bine, cum şi în ce mod are obiceiul onoratul guvern să părtinească naţionalităţile. O dovedesc aceasta faptele înseşi. Pentrucă e doară efluxul părtinirii onoratului guvern şi aceea, că în dieta aceasta şed deputaţii din Ungaria pe baza unei legi separate electorale, iar deputaţii din Ardeal asemenea pe baza unei legi separate, foarte nejuste şi necorăspunzătoare timpului, ba, dupăcum foarte corect a spus-o domnul deputat Irányi, scandaloase legi electorale, prin ce a fost ajuns scopul acela, că Românii, cari formează majoritatea în Ardeal, nu sunt reprezentaţi în casa aceasta. Mai departe în ministeriile toate, la Curie, unde sunt mii de funcţionari de stat, abià sunt aplicaţi în total 10—12 Români. Dovedeşte îngrijirea onoratului guvern faţă de naţiunile nemaghiare şi foaia oficioasă de ieri, din care se vede, că între cei numiţi în masse membri la judecătoriile mai înalte, nu se află nici un Român. O dovedeşte mai departe faptul, că în proporţia poporului român, numărul comiţilor supremi de naţionalitate română poate fi redus la nula, şi că în comitatul Aradului şi în districtul Chiorului,

www.dacoromanica.ro

unde Românii se află în majoritate absolută şi unde în înţelesul legii de naţionalitate ar trebuì să fie numiţi comiţi supremi dintre Români, pentru a nu fi numiţi de aceştia, rămân cu anii neîmplinite demnităţile de comiţi supremi. O dovedeşte în fine faptul, că după sancţionarea legii de naţionalitate, la care s'a provocat onoratul domn ministru de interne în vorbirea sa eminentă din 30 Iunie, pe comitele suprem român al unui comitat curat românesc l-a demisionat numai pentru aceea, pentrucă a fost Român şi n'a fost aristocrat, numind în locul său pe un conte maghiar. (Din stânga extremă: *Frumos!)*

În contra acestei proceduri a guvernului congregaţia a înaintat reprezentaţiune la înaltul guvern, dar cu toatecă de atunci a trecut un an întreg, onoratul guvern nu a dat nici un răspuns. Aşa cred, că nu trebue să numesc comitatul, pentrucă onoratul guvern ştie bine în care comitat s'a întâmplat lucrul. Ba cu părtinirea sa merge atât de departe, încât dacă vre-un funcţionar de stat de naţionalitate nemaghiară cutează numai să se mişte în favorul naţionalităţii sale, la moment îl demisionează. Acelora, cari au întrodus în ţară armata rusască, ştie şi poate să le ierte, şi le votează chiar şi penzie, dar dacă vre-un funcţionar de stat al oarecărei naţionalităţi îsi ridică glasul în favorul naţionalităţii sale, — pentru unul ca acesta nu este pardon, şi nu numai că-l demisionează, dar şi de dreptul la penzia meritată îl despoaie şi îi sistează penzia. O astfel de părtinire, onorată casă, aşa cred, că nici nouă nu poate să ne trebuiască, nici naţiunea maghiară nu poate să ne poftească.

Dealtcum domnul ministru de interne toate acestea nu le-a putut spune în serios, şi că nu în serios le-a spus se vede de acolo, că atunci când le-a spus însuş a zimbit, şi se poate, că atunci şi onoratului domn ministru i-a venit în minte, ca şi mie, fabula veche despre barză, ca rege peste broaşte. (Ilaritate).

Cele înşirate se văd a fi dispoziţiuni, cari au de scop ruinarea cercului de drept al congregaţiunilor şi ruinarea autonomiei municipale, ceeace apare chiar după o simplă cetire a proiectului de lege în mod neîndoios. Dar dacă luăm proiectul la examinare mai amănunţită se vede clar, că chiar şi dacă alege congregaţia, între nişte margini foarte înguste, vre-o câţiva funcţionari, pentru aceea, dacă comitele suprem vreà aşa, nu aceia vor fi funcţionarii, pe cari îi alege congregaţiunea, ci

www.dacoromanica.ro

aceia, pe cari îi numeşte el. Pentrucă funcţionarii, fiind aleşi pe şaşe ani, dacă într'acestea moare careva, ori demisionează, comitele suprem numeşte substitut pe acela de care lui îi place. Mai departe are dreptul, sub titlul de negligenţi ori de neapţi, să suspendeze pe funcţionarii aleşi, numind în locul lor alţii, asemenea sub mantaua provisoriatului. Şi în fine, sub titlul de nesupunere poate demisionà pe ori-care funcţionar ales, numind în locul lui pe altul. Aceste substituări şi numiri fiind valabile până la viitoarea restaurare nouă, care se va face peste şase ani, şi dupăce tot comitele suprem e chemat a cualificà pe funcţionarii leneşi, neapţi şi neascultători: cine nu vede, că dacă alegerea congregaţiunei nu e pe placul comitelui suprem, sub titlul de leneşi, neapţi, neascultători, în scurtă vreme de un an de zile mătură întregul corp de funcţionari aleşi din partea congregaţiei şi inundează comitatul cu oameni numiţi dîn partea sa, ceeace va aveà de urmare, că congregaţia a ales, ce e drept, vre-o câţiva funcţionari, dar pentru aceea comitatul nu va aveà corp ales, ci corp numit de funcţionari. (Aprobări din stânga).

Şi între astfel de împrejurări ce poate să facă comitetul municipal? Să facă recurs la guvern? Şi-ar face lucru degeaba, pentrucă guvernul va râde în pumni, gândindu-şi: bine e aşa, căci doară eu însu-mi aşa combinasem, când am lăsat să se voteze proiectul de lege. (Ilaritate). Şi dacă pe lângă toate acestea mai avem în vedere, că guvernul la numirea comiţilor supremi nu ţine cont atât de mult de capacitate, cât mai mult de naştere, şi pe comiţii supremi şi până acuma i-a numit de regulă dintre aristocraţi; mai departe, dacă avem în vedere, că guvernul înaintează spre sistema aristocratică în paşi repezi, sau cum se zice în limba militară, în marş forţat, (Ilaritate) şi spre aceasta nizueşte: ne putem aşteptà la aceea, că întru cât va mai găsì pe undeva vre-un comite suprem, care nu e aristocrat din naştere, îl va da afară pe cale frumoasă. Aceea apoi o ştim, că aristocraţimea are de regulă mulţi oameni pe cari caută să-i părtinească, şi astfel se poate întâmplà şi aceea, că comitele suprem, voind să se scape de vre-un administrator al său de moşie cu vorbe frumoase, va fericì comitatul cu èl (Ilaritate) şi-l va numì în înţelesul legii funcţionar comitatens pe vieaţă, deşì atât de bine se pricepe la aceasta, ca pandurul la turnătoria de clopote. (Ilaritate). Şi fiindcă comitele suprem a

www.dacoromanica.ro

procedat conform legii, comitetul municipal nu poate face nimica, decât doară atâta, că în corpore merge şi ascultă o slujbă, făcută pentruca pe un astfel de funcţionar neapt, forţat în spinarea comitatului pe temeiul legii, Dumnezeu să-l chieme cât mai curând în municipiul din ceealaltă lume. (Ilaritate mare).

E de nediscutat deci, onorată casă, că comitetele municipale, şi respective municipiile vin despoiate cu desăvârşire de dreptul lor autonom de până acuma, care drept vine concentrat în mânile guvernului şi ale organelor sale, ale comiţilor supremi, cu toate, că guvernul a pus în primul paragraf al proiectului de lege drept decoraţie, că municipiile vor exercià şi în viitor dreptul de autonomie. Dar dupăce prin ceialalţi paragrafi ai aceleiaşi legi toate municipiile vin cu desăvârşire despoiate, atât de autonomia lor, cât şi de guvernarea de sine şi de toate drepturile exerciate până acuma, — exerciarea guvernării de sine, vârîtă în primul paragraf, nu poate să fie alta, decât o satiră amară. (Aşa e!)

Aşa suntem cu proiectul acesta, onorată casă, ca şi cu mantaua veche, pe care cineva căptuşindu-o cu piele şi îmbrăcându-o, începe să buciume în lume, şi dacă cere trebuinţa pune chiar şi jurământ, că el are — bundă. (Ilaritate). Adevărat, că dacă luăm în privire o astfel de mantauă, aşa fugitiv, pe din afară, şi dacă pe lângă aceasta mai suntem şi miopi, sau ne prefacem că suntem, atunci credem, că zău, poate să fie şi bundă. (Ilaritate). Dar dacă o examinăm pe dinlăuntru, ori o îmbrăcăm în vreme de iarnă, pentru a ne apărà în contra frigului, apoi în curând ne vom deşteptà din reverii şi vom înţelege, că deşi e bine căptuşită dumneaei, totuş nu e bundă, ci o mantauă desperată. (Ilaritate mare).

După proiectul de lege, cum va fi comitetul municipal? Jumătate din proprietarii cei mari, adecă din aristocraţie, şi numai ceealaltă jumătate din reprezentanţi aleşi. Onorată casă! Atât în casa aceasta, cât şi în afară de casă, ba pot să spun, că în Europa întreagă se accentuează mereu în fiecare zi egalitatea de drept, şi cine nu vede, că prin punctul acum amintit al proiectului de lege, principiul egalităţii de drept nu numai că e grav violat, dar e chiar lovit în faţă. (Aşa e!)

Şi pe ce se basează această dispoziţie nedreaptă şi contrară spiritului timpului? Pe aceea, că se spune, că aceia, ca unii cari plătesc darea cea mai mare, poartă sarcinile cele mai

www.dacoromanica.ro

mari ale ţării. Nu se poate negà, onorată casă, că din îngrijirea legii despre afacerile comune, şi a acelora, cari au compus-o, avem atâtea soiuri de dare, încât a le înşirà fără carte, nu cred să se încumeteze nici generaţia mai tinără a finanţilor, ci cel mult unul mai bătrân, probat şi îndreptăţit la pensie, dacă şi-ar pune la sorţi numele cel bun, supunându-se unei lucrări atât de îndrăsneţe. (Ilaritate). Şi cu toate că şi aceea e adevărat, că toate aceste soiuri de dare sunt foarte grele şi nesuportabile, aşa, că nu e problemă uşoară determinarea, că dintre ele la drept cuvânt care e mai apăsatoare şi nesuportabilă: îmi place totuş a crede, că nu greşesc când afirm, că dintre toate soiurile de dare cel mai greu soiu e: *darea de sânge*, (Aşa e!) pentrucă nu se poate negà, că omul nu s'ar despărţi cu greu de orice avere a sa, dar mai cu greu se desparte totuş de vieaţă, ori de o parte a corpului său. (Ilaritate). Dacă deci guvernul a luat de bază darea la compunerea comitetelor municipale, ar fi trebuit, ca din soiurile cele multe să fi ales pe cel mai greu, anume, darea de sânge, şi dacă făceà aşa, cum şi trebuià să facă, nu se călcà în picioare principiul egalităţii de drept.

Cu privire la stabilirea votului viril, onoratul guvern a întrecut pe departe pe cunoscutul aristocrat centralist şi absolutist, baronul Reichenstein, viceprezidentul cancelariei transilvane, pentrucă numitul baron, înaintând la 1863 dietei ardelene un asemenea proiect de lege, a stabilit în acela votul viril amăsurat extensiunei municipiilor, dela 1 la 8, şi cu toate că despre dieta Ardealului dela 1863 s'a spus şi în casa aceasta, că a fost compusă numai din birocraţi, aceşti afirmativi birocraţi nu numai că n'au primit proiectul acela de lege, pentrucă erà rău, dar dieta nici nu l-a luat în desbatere. (Ilaritate). Şi iată, că dieta Ungariei, compusă pe baza reprezentării poporului, în care însă de altcum, din îngrijirea onoratului guvern, încă sunt reprezentaţi în număr frumos funcţionarii de stat (Ilaritate mare), e gata a primì un proiect de lege cu mult mai rău de cum a fost cel respins de dieta Ardealului, compusă din birocraţi. (Din stânga: Destul de urît!)

Mai este în proiectul acesta de lege un punct miraculos, într'adevăr greu de înţeles, pentrucă pe când în proiectul de lege vin organizate municipiile întregei ţări, va să zică şi ale Ardealului, din mijlocul Ardealului se desface o bucată, aşa numitul fundul regiu, căruia i-se promite organizare după altă

www.dacoromanica.ro

lege. Dacă s'ar ordonà organizarea întregului Ardeal pe baza unei legi speciale, ar fi de înţeles, şi ar fi şi foarte la loc. Dar aşa, să iei din mijlocul Ardealului numai o mică bucăţică şi să o provezi cu privilegiu nou, e într'adevar lucru de mirat.

Când noi, cu ocaziunea desbaterii legii de naţionalitate, am cerut numai atâta, ca chestia sa fie rezolvata pe baza şi după principiul dreptăţii şi al egalităţii de drept, onoratul guvern şi onorata casă ne-a spus, că nu se poate, pentrucă, după cum afirmà, aceasta ar fi stat în stat. Dar acum însuş onoratul guvern, prin dispoziţia aceasta a sa, înfiinţază şi pune într'adevăr stat în stat. (Aşa e!)

Mărturisesc, că m'am cugetat mult asupra motivelor, cari au putut să conducă guvernul la aceasta procedură, şi numai două motive am putut descoperì, anume, sau că regimul suprem dela Viena a dat voe guvernului din Pesta, ca să poată apăsà în dragă voe naţiunile nemaghiare, făcând excepţie însă cu naţiunea sasă, ca cu poporul sau ales, faţă de care şi-a spus cuvântul «veto , (Ilaritate) sau că guvernul prin aceasta vreà să câştige pe deputaţii saşi pe partea sa, asigurându-şi cu ei majoritatea pe seama acceptării proiectului de lege aflător în desbatere.

Dacă stăm în faţa primului motiv, e adevărat, că aşa ceva e foarte dureros pentru naţiunile nemaghiare; dar şi aceea e cert, că din aşa ceva nu se naşte mare glorie pentru independenţa guvernului maghiar. Dacă însă stă al doilea motiv, atunci nici naţiunea săsască, nici deputaţii saşi mult n'au câştigat, pentrucă domnii deputaţi saşi pot să fie siguri, ca dupa ce devine lege proiectul acesta, în scurtă vreme, prin legea speciala promisă, poporul săsesc încă va fi despoiat de drepturile sale, de toate, întocmai ca acum celelalte popoare ale Ungariei şi ale Ardealului.

În urmarea acestora, fiind pus proiectul de lege pe principii aristocratice, centralistice şi absolutistice, eu nu pot să-l primesc nici ca bază pentru desbaterea specială. Nu-l pot primì cu atât mai vârtos, fiindcă după părerea mea prin proiectul acesta de lege nu numai că se nimiceşte autonomia şi guvernarea de sine a municipiilor, şi nu numai că se face iluzoriu cercul de competenţă al congregaţiei, dar poporul vine despoiat de tot dreptul său, şi vine restaurat sistemul absolutistic. Deci, dacă l-aşi primì, ca reprezentant al poporului, cu misi-

www.dacoromanica.ro

unea principală de a apără drepturile poporului, a-şi abuzà de încrederea alegătorilor mei. Dar afara de aceasta nu-l pot primì din punctul de vedere al naţionalităţii, pentrucă cum am spus mai sus, cu durere a trebuit să experiem, că guvernul şi până acuma a tratat cu naţiunile nemaghiare, şi în special cu Românii, la toate ocaziunile şi între toate împrejurările în mod maşter, neechitabil şi nedrept, iar după acest proiect de lege, despoindu-se municipiile şi comitetele de drepturile de până acuma, şi concentrându-se toate acelea în mânile guvernului şi ale organelor acestuia, ale comiţilor supremi, nu mai încape îndoială, că drepturile naţionalităţilor nemaghiare vor suferì violare. Ba eu sunt deplin convins despre aceea, că atunci, când onoratul guvern a stabilit la compunerea proiectului de lege aceste principii aristocratice, centralistice şi absolutistice, a avut înaintea ochilor intenţiunea asuprirei naţiunilor nemaghiare. Şi pentruca să se poată convinge orişicine despre adeveritatea afirmării mele, nu trebue să facă alta, decât să cetească cu atenţiune şi cu imparţialitate, să censureze următorul punct din motivarea pe care a înaintat-o guvernul deodată cu acest proiect de lege:

«Dispoziţia aceea a proiectului, ca comitetele să fie compuse numai pe jumătate din aleşii publicului alegător, iar în ceealaltă jumătate din locuitorii comitatului şi proprietarii cari plătesc darea cea mai mare, e motivată prin raporturile speciale ale Ungariei».

Adevăratul şi curatul înţeles al acestui punct, onorată casă, nu e altul, decât acela, că dupăce în ţara aceasta sunt mai multe naţiuni, pentruca cele nemaghiare să poată fi apăsate şi pe mai departe, e de lipsă să se aducă aceasta lege aristocratică, centralistică şi absolutistică. Dar că după aceea astfel de dispoziţiuni şi astfel de legi ce influinţă pot exercià asupra cimentării iubirei între olaltă a locuitorilor de diferite naţionalităţi din ţara aceasta şi asupra fericirii patriei comune, e o temă, în a cărei desbatere nu voiu întrà, pentrucă aceasta şi aşa o poate ştì fiecare, fără mare bătae de cap, dacă numai voeşte să o ştie.

Aceea însă totuş aflu de necesar a amintì, că după mine numai acele dispoziţiuni şi acele legi servesc spre fericirea patriei, cari nu vatămă drepturile poporului, şi cari sunt puse pe principiile democratice ale perfectei egalităţi de drept şi ale

www.dacoromanica.ro

dreptăţii, şi astfel servesc spre liniştirea popoarelor. In urmarea acestora, proiectul de lege despre organizarea municipiilor trebuiă să fie pus pe principiul democraţiei, al libertăţii şi al egalităţii de drept. Şi astfel comitetele, în loc de a se formă în ele o clasă aristocratică, chiar din contră, trebuiau să fie compuse pe baza sufragiului universal. In loc de a stabilì oficii pentru comiţii supremi omnipotenţi, şterse trebuiau aceste dignităţi aristocratice şi fără trebuinţă ale comiţilor supremi, iar salarele lor, cari fac la an sute de mii, întrebuinţate spre alte scopuri mai salutare, ca de ex. pentru promovarea instrucţiunei publice şi a educării poporului. (Aprobări). Din toate aceste motive eu nu pot să primesc proiectul comisiunei centrale, nici ca bază pentru desbaterea specială, şi astfel votez contra . (Aprobări în stânga extremă).

*

Şedinţa din 12 Iulie 1870. Acelaş obiect la ordinea zilei. Vorbeşte în contra proiectului de lege deputatul român *Lazar Ionescu* următoarele:

«Onorată casă! (S'auzim!) Stimatul condeputat şi amic *Alexandru Mocsonyi* a precizat la începutul discuţiei asupra proiectului de lege aflător în discuţie punctul de vedere pe care s'a pus el, ca deputat patriotic dar de naţionalitate nemaghiară, în chestia organizării municipiilor.

Acest punct de vedere al stimatului meu amic, în concluziunile finale ale argumentării sale eu îl acceptez şi îl primesc de al meu, pentrucă şi eu sunt de părerea, că deoparte pentru menţinerea şi întărirea guvernamentului central, parlamentar şi responzabil al Ungariei, de altă parte însă pentru desvoltarea şi apărarea libertăţii individuale, civile şi sociale, dar înainte de toate pentru satisfacerea intereselor juste ale diferitelor naţionalităţi, e neîncunjurat de lipsă, ca cu privire la guvernamentul intern să fie susţinută guvernarea de sine municipală, pusă pe baze cu adevărat democratice.

Nu poate să fie deci scopul meu desvoltarea mai pe larg a acestui punct de mânecare, a cărui necesitate, legalitate, şi mai pe sus de toate, oportunitate, onoraţii oratori din opoziţie, după părerea mea, au dovedit-o în mod neresturnabil, — ci îmi ridic cuvântul, pentruca pe scurt să-mi motivez votul în această chestiune atât de însemnată. (S'auzim!)

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Cu cea mai mare atenţiune am ascultat toate argumentele şi motivele, cari au fost aduse pentru şi contra acestui proiect de lege, şi am ajuns la convingerea, că la desbaterea acestei chestiuni, la drept cuvânt, două sisteme de guvernare se luptă unul contra altuia. (S'auzim!) Unul e un anumit soiu de centralizare, celalalt e autonomia municipală. Pe cel dintâi îl apără guvernul, ca reprezentant al puterii, pe celalalt îl apără opoziţia, ca controlă a extinderii prea departe a puterii şi ca centralizatoare a respectării drepturilor poporului. De aceea, onorată casă, nici nu întru în discutarea faptului, că oare luate în mod abstract aceste două sisteme de guvernare, ştiinţa politică cărui sistem îi dă întâetate? Sistemului aceluia, care la tot cazul dă o administraţie grabnică şi bună, şi aceasta e principala condiţiune a centralizării, ori apoi sistemului, care ce e drept, poate să asigure mai bine libertatea individuală, civilă şi socială, dar se află supus la multe condiţiuni, pentruca sa corăspundă scopului adevărat, şi aceasta e partea cea slabă a autonomiei?

Ştiinţa politică şi istoria statelor aduce foarte multă învăţătură, atât în contra unuia, cât şi a altuia, şi apoi pentru ele. Eu însa, amăsurat slabelor mele facultăţi, nu voiu întrà în discutarea temei, ci voiu amintì numai aceeace mi-am putut notà amăsurat puţinelor mele cunoştinţe, anume, că desvoltarea de stat a popoarelor ţine totdeauna pas treptat în înaintare cu cultura popoarelor, şi că oricare sistem de stat se desvoaltă şi se stabileşte totdeauna ţinându-se în vedere acea lege supremă, corăspunzătoare împrejurărilor locale, raporturilor existente, şi la tot cazul ideii de stat, — care face statului de datorinţă conservarea proprie.

Eu, onorată casă, mărturisesc, că ideea aceasta cred a o află în o anumită direcţie şi în proiectul de lege ce-l avem înaintea noastră, şi de aceea eu frâng băţul deasupra lui cu foarte mare precauţiune. Dar că totuş o fac aceasta, mă vad condus de două motive principale, întâi, de cuprinsul proiectului de lege, al doilea, de interesul special al propriei mele naţionalităţi, care după parerea mea e identic cu adevărata democraţie şi astfel şi cu interesele specificei naţiuni maghiare.

Ce se atinge de primul motiv, onorată casă, stimaţii oratori ai opoziţiei au desbătut pe larg toate chestiunile cari puteau fi aduse înainte, şi eu în privinţa aceasta consimţesc cu

www.dacoromanica.ro

ei, şi din partea mea la locul acesta observ numai atâta, că deşi recunosc, că în proiectul de lege se cuprind anumite dispoziţiuni, cari trebue să fie considerate de îndreptăţite, dupăce pe lângă aceste dispoziţiuni e trecut şi un astfel de principiu în proiectul de lege, care se împotriveşte deadreptul democraţiei, dând cu totul la o parte reprezentarea poporului, înţeleg *votul viril,* eu chiar şi numai din acest motiv nu pot să primesc proiectul de lege niciodată.

Ce priveşte al doilea motiv, interesul propriei mele naţionalităţi, în privinţa aceasta iarăş nu pot să aduc înainte multe, pentrucă, după părerea mea, proiectul de lege din discuţie nici nu poate să formeze obiect de amănunţită specificare a chestiei naţionale, fiind aici vorba despre modul de organizare a municipiilor, şi numai întru atâta pot fi amintite şi pretensiunile naţionaliste, întrucât cercul de competenţă al municipiilor se extinde asupra acestor pretensiuni. Dar dupăce mai mulţi oratori din dreapta, şi chiar şi mult stimatul domn ministru de interne încă a adus înainte chestia aceasta, mă simţesc provocat a-mi spune pe scurt părerile şi în privinţa aceasta.

Un eminent membru al onoratului guvern, domnul ministru de culte, baronul *Eötvös,* a scris un op despre chestia naţională, încă înainte de a se discută chestia naţională în corpul legiuitor. Eu am cetit opul acesta, pentrucă eu ţineam pe atunci pe dnul baron *Eötvös* în multe privinţe de dătător de direcţie pentru naţiunea maghiară şi pentru Ungaria, şi eu aşa credeam, că principiile depuse în opul acesta vor servì de cinosură şi corpului legiuitor. Din opul acesta am facut experienţa, că autorul lui voeşte să deslege chestia naţională în Ungaria pe calea concurenţei libere. Ideea aceasta a acceptat-o acum stimata stângă, şi aşa se vede, că voeşte să rămână consecventă în această privinţă. Dar terenul acesta l-am ocupat şi noi, şi cu deosebire l-a ocupat stimatul meu amic *Alexandru Mocsonyi,* când a recunoscut, că supremaţia naturală a naţiunii maghiare *trebue* să existe şi să se menţină. Dar onoratul guvern şi partidul care-l sprijineşte aşa se vede, că vrea să părăsească şi acest teren, pentrucă atunci când deputaţii naţionali voiau să deslege chestia naţională prin lege, onoratul guvern a voit să contrabalanseze aceste dorinţe ale deputaţilor naţionali, iarăş cu părerile baronului Eötvös. Aşà se spuneà şi se accentuà din toate părţile, că va fi concurenţă liberă, dăm libertate, ridicăm

www.dacoromanica.ro

astfel de instituţiuni, cari vor trai şi în cari chestia aceasta la tot cazul va primi o deslegare justă şi echitabilă.

Aici e, onorată casă, prima instituţiune vie în Ungaria, dela care onoratul guvern încă aşteptă mai de mult rezolvarea chestiei naţionale. Şi ce vedem? În loc de a se trece şi naţionalităţile în şanţurile constituţiunii, dupăcum dispun şi legile dela 1848, cu voturile virile vreau să le scoată de acolo. Şi iată, că logica consecventă a baronului Eötvös unde a dus pe onoraţii domni din dreapta! S'au ţinut atunci de ea, şi se ţin şi acum, pentrucă chiar astăzi am cetit în jurnale, că ieri dnul ministru de culte a vorbit aproape două oare, apărând voturile virile. Se poate, că domnul ministru a atins în argumentările sale şi naţionalităţile, dar că n'a recomandat concurenţa liberă ci voturile virile, aceasta o ştiu pozitiv, dupăce faptele o dovedesc, şi prin aceasta a făcut un astfel de salto mortale, încât naţionalităţile nu mai pot să-l urmeze.

Dreptul de candidare al comiţilor supremi domnul ministru de interne îl recomandă categoric cu provocare la pretensiunile naţionalistice, ba însuş proiectul de lege se provoacă la articolul de lege XLIV din 1868, ca la lege de naţionalitaţi. Conced deci, că domnul ministru de interne se poartă faţă de naţionalităţi cu cea mai mare bunăvoinţă. Dar sunt silit a declară, că domnul ministru tare se înşală când crede, că naţionalităţile vor fi satisfăcute, dacă li-se împart oficii. (Aprobări în stânga). Pentrucă după a mea convingere, chestiunea naţionala nu reşede în câştigarea de oficii, ci în aceea, ca drepturile naturale ale fiecarei naţiuni, şi în special întrebuinţarea liberă a propriei sale limbi materne, să fie recunoscută şi asigurată pe cale constituţională. De aceea, de pe a mea parte poate să candideze comitele suprem în oarecare comitat tot numai Români, eu, dacă văd, că după acest proiect de lege libertatea nu are nici o bază, voiu zice, că nu pot să primesc proiectul acesta de lege, pentrucă nu e alta decât mijloc corect pentruca comitele suprem să capete indivizi ascultători cu servilitate, şi probabil că va şi căpătă. Dar cu aceasta poporul, cu privire la pretensiunile sale naţionale, nu va fi satisfăcut niciodată.

Dar fac atent cu toată stima pe onoratul domn ministru, că art. de lege 44 din 1868 nu vorbeşte numai despre oficii, ci a dat şi în chestia limbei anumite îndreptăţiri naţionalităţilor. Şi crede domnul ministru, că comitetul compus pe baza votu-

www.dacoromanica.ro

rilor virile şi comitele suprem numit din partea domnului ministru vor aveà în vedere chestiá limbei? Eu cel puţin nu cred. (Sgomot). Pentrucă în comitatele în cari chestia limbei a fost rezolvată în mod practic, numai prin reprezentanţa poporului, respective prin comitetul ales de popor s'a rezolvat. Tocmai de aceea nu cred, că membrii întraţi în comitet pe baza votului viril să mai fie concilianţi cu privire la chestia limbei, şi chiar pentru aceea cutez să afirm, că validitarea drepturilor date în chestia limbei din partea legislaţiunii dela 1868 ni-se ia prin acest proiect de lege.

Ce se atinge de aplicarea dreptului de candidare mai observ, că nu cred, că aceia, cari sunt învestiţi cu dreptul de candidare, respective comiţii supremi, să exercieze dreptul acesta în favorul poporului mai bine decât miniştrii înşişi, cari n'au numai drept de candidare, ci şi de numire, şi zău cam puţin, sau chiar nimic nu au făcut în privinţa aceasta.

Aşa spun cei din dreapta, că guvernul e amic al naţionalităţilor. Ba condeputatul Nehrebeczky mai adaogă şi aceea, că amiciţia aceasta o dovedesc faptele. Nu neg în general afirmarea, dar eu îmi explic lucrul astfel, că amiciţie există numai întru atâta, întrucât eu nu pot crede, că în Ungaria ar puteà să existe guvern, care şi-ar pune de problemă să acoarde favoruri unui popor în detrimentul celuialalt. Aşadară e numai propoziţie în teorie, dar faptele peste tot nu o dovedesc. A amintit şi aceea domnul deputat Nehrebeczky, ca împintenare pentru deputaţii naţionalişti, că noi să supunem interesele proprii naţionale intereselor patriei. În privinţa aceasta convingerea mea e aceea, că noi şi până acuma am subordonat interesele noastre proprii naţionale intereselor patriei, şi în viitor încă vom face aşa. Dar atunci, când voiţi să identificaţi votul viril şi dreptul de candidare al comitelui suprem cu interesul patriei, să nu ceară dela noi nimeni, ca noi să subordonăm interesele noastre proprii naţionale unui astfel de interes al patriei. Dacă ar fi vorba despre aceea, ca pretensiunile noastre naţionale, de altcum îndreptăţite, să le subordonăm independenţei şi constituţiunii patriei, ori apoi interesului adevăratei libertaţi, a-şi puteà înţelege lucrul. Dar unui proiect de lege, cum e cel din discuţie, noi nu ne vom subordonà niciodată pretensiunile şi dorinţele de libertate, şi tare mă mir, că dl Nehrebeczky, care asemenea e deputat naţional, poate să o facă aceasta.

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Deputaţii de naţionalitate săsască, cari îşi au scaunele în partea dreaptă, au atins, în interesul lor propriu, şi fundul regiu. Eu în privinţa aceasta nu pot să vorbesc nici un cuvânt, ca ei să nu primească acest proiect de lege, pentrucă în tot cazul ei procedează după convingerea lor proprie, ca reprezentanţi ai ţării. Nu am nimica nici în contra voinţei lor de a se menţineà, în interesul lor propriu, §-ul 10 din articolul de lege 43 al anului 1868. Dar să-mi permită, ca eu să dau paragrafului aceluia cu totul alt înţeles decum i-au dat stimaţii mei condeputaţi. Ei adecă din întregul paragraf au voit să scoată aceea, că onoratul guvern, respective ministrul de interne, înainte de a regulà fundul regiu e dator negreşit să întrebe universitatea săsască. După părerea mea însă nu-i aşa, pentrucă în paragraful acela se spune, că *respectivii* au să fie întrebaţi. Dacă intenţiunea legislaţiunii erà numai aceea, de a fi ascultată universitatea săsască, atunci de bună seamă nu spuneà că «*respectivii*», ci puneà cu numele acea instituţiune cu drept istoric, adecă: universitatea săsască. Dar merge şi mai departe acel articol de lege şi spune, că legea, la organizarea ulterioară, are să fie cu privire nu numai la convenţii şi privilegii, ci şi la împlinirea pretensiunilor diferitelor naţionalităţi, cari locuesc acolo.

Stând lucrul astfel, să-mi permită stimaţii condeputaţi saşi, ca să trag la îndoială, că universitatea săsască ar fi în stare să dee guvernului un astfel de vot consultativ, care ar puteà sa mulţămească şi pe naţionalitatea română, din care cauza în privinţa acestui vot sunt de a se ascultà şi Românii.

Mai departe au vorbit în contra opoziţiei condeputaţii saşi, pe motivul, că opoziţia s'ar fi declarat contrară intereselor săseşti. Eu n'am auzit o astfel de declaraţie. Ba chiar în favorul fundului regiu s'au dat aici mai multe declaraţiuni, întrucât adecă a fost exprimată părerea de rău, că stimatul domn ministru încă nu a efectuit până acum organizarea. Ba îmi aduc bine aminte, că dupăce mai mulţi dintre deputaţii naţiunei saseşti au interpelat pe ministrul şi au cerut organizarea, opoziţia n'a spus alta decât că ministrul trebuià, ori să facă organizarea până acuma, ori apoi, dacă nu a facut-o până acuma, puteà să o facă deodată cu a celoralalte comitate. In privinţa aceasta deci la nici un caz nu aflu opoziţia atât de vinovată, după cum a binevoit a spune stimatul domn deputat.

www.dacoromanica.ro

Dupa toate acestea, onorată casă, fiindcă eu, cum spuneam, văd în proiectul de lege astfel de două principii, cari pe mine peste tot nu ma mulţamesc, nu pot să fac alta, decât ca în general să votez în contra proiectului de lege». (Aprobari în stânga).

*

Şedinţa din 13 Iulie 1870. Acelaş obiect la ordinea zilei. Dintre deputaţii români vorbeşte *Vincentiu Babeş* următoarele:

«Onorată dietă! Dacă acum, când îndulgenţa onoratei case a săcat cu desăvârşire, aflu totuş de lipsă a vorbì, — o fac aceasta foarte pe scurt, şi numai în scopul, ca să-mi împlinesc datorinţa şi să-mi liniştesc conştiinţa, asigurând înainte onorata casă, că în repetiţii nu voiu întrà. Dar, onorată dietă, am auzit discutându-se proiectul de lege din întrebare din multe puncte de vedere, însă din un motiv n'am auzit să fi fost discutat în mod amanunţit, şi aceasta consideraţiune este aceea pe care voesc eu sa o ating pe scurt, anume, consideraţiunea dreptăţii, a demnităţii omeneşti, şi peste tot a — *moralităţii.*

Onorata casă! E lucru cunoscut, că fiecare guvern, atât cel tiran, cât şi cel parlamentar, pretinde, ca legii aduse în regulă şi publicată după toate formele să i-se supună fiecare. Aceasta e regulă generală. Şi totuş, după părerea mea, e foarte mare deosebirea între legea adusă de guvernul absolutistic şi între cea adusă de guvernul parlamentar, respective din partea parlamentului, tocmai din punctul de vedere amintit de mine al moralităţii. In privinţa aceasta a-mi expune părerea, a-mi da declaraţia, sunt dator chiar şi pentru aceea, pentrucă un stimat orator din ceealalta parte a provocat deadreptul pe aşa numiţii naţionalişti, că chiar dacă după părerea lor ar aveà orice scop şi orice valoare, bună ori rea, acest proiect de lege, dacă odată este votat şi sancţionat, sa-şi îndrepte toate nizuinţele într'acolo, ca poporul să respecteze legea şi să i-se supună. Cu privire la aceasta, deşì nu mă consider a fi cu aceeaş influenţă pe care onoratul domn deputat, cred eă Nehrebeczky, o presupune despre unii deputaţi, nu pot să nu-mi fac observările mele.

Guvernul tiran, adecă absolut, cere ca legea sa fiecare, fără nici o condiţiune, să o ţină de sfântă, să o respecteze şi în privinţa aceasta el sileşte cu puterea sa materială pe ori şi cine. Asta e raţiunea guvernului absolutistic. Guvernul parla-

www.dacoromanica.ro

mentar, respective parlamentul, în privinţa açeasta nu poate să procedeze astfel, pentrucă acesta în operaţiunile sale legislatorice trebue totodată să ţină în vedere sentimentul poporului, cuvântul (vocea) poporului, moralitatea publică, dreptatea. Şi dacă nu o face aceasta înainte de a aduce legea, la tot cazul e dator sa sufere (tolereze) dupa aducerea legii părerea, critica poporului, şi să le ţină în vedere, de aceea, pentrucă sub forma parlamentară a guvernării împuterniciţii poporului aduc legea, şi aceia, cari au încredinţat parlamentul să aducă legi, la tot cazul au dreptul să examineze, oare legea adusă cum corespunde intereselor poporului, dispoziţiei, moralităţii acestuia?

Eu, din partea mea, nu ştiu daca guvernul şi onorata majoritate s'a gândit la aceasta atunci, când a pus proiectul de lege pe biroul casei. Dar despre aceea sunt convins, că orice părere ar fi având cei din ceealaltă parte despre oportunitatea şi foloasele acestui proiect de lege, va trebuì să înţeleagă şi ei înşiş, — pentrucă e imposibil ca un patriot luminat să nu înţeleagă, — că un astfel de proiect de lege, care modifică, ba nimiceşte o lege fundamentală, care a asigurat popoarelor drepturi politice, şi anume, fară ascultarea poporului, o lege, care în loc să lărgească în secolul al 19-lea drepturile poporului, le ştirbeşte, promisiunile date poporului nu le ţine, că o astfel de lege, zic, care atribue drepturi civile şi omeneşti lucrurilor moarte, animalelor, peste tot, averii, o astfel de lege nu poate fi considerată de dreaptă şi de morală.

Aşa dară, dacă legea aceasta nu poate fi considerată de dreaptă, întreb partea de dincolo, că ce poate ea aşteptă, stimata parte de dincolo, dela oricare cetăţean luminat, ce stimă şi ce supunere faţă de lege? Nu va rămâneà alta de facut, decât aceea, că precum la votarea legii, aşa şi la executarea ei, să se pună pe baza absolutismului, să se razime pe putere, şi aşa să execute legea, cum o executa absolutismul. Acesta e încâtva răspunsul meu dat acelui domn deputat, care provoacă pe deputaţii naţionalităţilor să caute, ca legea, dupace odată e votată, sa fie respectată din partea poporului. O pot face aceasta oamenii absolutismului, dar oamenii opoziţiei liberale niciodata! Daca e îndreptăţită acea dorinţă, ori cerere, ca legea să fie considerată de sfântă, atunci tot aşa de îndreptăţită e de altă parte condiţiunea, ca la crearea legilor să fie ţinută în vedere moralitatea şi interesul poporului. Şi aici va fi locul, ono-

www.dacoromanica.ro

rată casă, să mă provoc în privinţa aceasta la părerea unui scriitor vestit englez, amintit de multeori, Macaülay, care scrie despre valoarea legilor astfel: «Legea nu are ochi, nu are braţe, legea nu e alta, decât o bucată de hârtie scrisă, până când opiniunea publică a poporului nu dă vieaţă literilor moarte. Acolo, unde legea nu e efluxul opiniunei publice a poporului, orice ordinaţiune a guvernului se întâlneşte cu «*veto* , dat din partea poporului, care «veto», deşi nu e exprimat în formă atât de corectă, ca «veto» dat din partea tribunilor romani, la tot cazul se va arătà a fi destul de cu efect, pentru a împedecà luarea ordinaţiunei în executare».

Mânecând din acestea, onorată casă, vreau să recomand în atenţiunea părţii de dincolo, ca să se ferească a creà o astfel de lege, care amasurat cuprinsului ei intern e în contrast cu credinţa poporului, cu sentimentul demnităţii de om a poporului, cu moralitatea publică. Pentrucă dacă nu se fereşte, eo ipso face, ca legile sale să fie egale cu legile absolutismului, iar ea însaş să fie egală cu guvernul absolutistic. Şi dupăce puterea executivă încă va trebuì să recurgă la mijloacele guvernului absolutistic, se va sfârşì cu vieaţa constituţionala.

Onorată casă! După acestea numai pe scurt îmi iau voe a raspunde la două obiecţionări făcute din ceealaltă parte. Prima e aceea, că poporul încă nu e copt pentru libertatea cetăţenească. Pe scurt fac atentă onorata casă, că pentru adevărata libertate fiecare popor e copt, şi cultura nu-l face mai copt, ba cultura care i-se dă pe baza legilor rele absolutistice niciodată nu e cultură adevărată. Fiecare popor cu adevărată cultură şi-a câştigat cultura la umbra libertăţii. Sub libertatea din Elveţia, din Belgia, a devenit cult poporul de acolo.

Al doilea răspuns sună domnului ministru de interne, care şi-a adus aminte de naţionalităţi, spunând, că menţine dreptul de candidare a comiţilor supremi chiar şi pentru aceea, fiindcă pe calea aceasta naţionalităţile pot fi considerate la împlinirea oficiilor, în contra majorităţii. Eu, onorată casă, sunt fiiul poporului, întreaga mea familie şi întreaga nemotenie trăeşte între poporul agricultor, cunosc deci poporul, şi pot asigurà pe dnul ministru, că poporul, atunci când e vorba de libertate, nu prea îşi bate capul cu funcţionarii, şi nu-i pasa dacă funcţionarul e Turc, sau orice, numai lui, poporului, să i-se dee condiţiunile de libertate şi de cultură. (Aprobări în stânga).

www.dacoromanica.ro

Cu împărţirea de funcţii numai guvernul tiran, absolutistic, are obiceiul a amăgì poporul, iar guvernul ţării libere, prin aceea că a asigurat libertatea poporului şi-a împlinit toată datorinţa, şi nu trebue să se mai gândească, că poporul pe cine va alege în funcţii, căci acesta va alege pe aceia, cari lui îi vor plăceà. Peste tot, onorată casă, aşa cred, că din chestia aceasta oricât de mult ar voì să facă unii chestie naţională, nu se poate face, decât numai chestie de libertate, iar consideraţiuni naţionale pot să-i formeze numai motivele. Dar aceasta în sine e chestie generală patriotică, şi tocmai de aceea legea aceasta nu poate fi adusă în contra naţionalităţilor, fără ca să nu fie apasată însaş patria. (Aşa e! din stânga). Tocmai de aceea, onorată casă, eu nu primesc proiectul de lege în nici o privinţă». (Aprobări în stânga extremă).

Tot în şedinţa din 13 Iulie 1870 a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

Onorată casă! (S'auzim!) Dacă m'aş purtà cu antipatie ori cu rea voinţă faţă de însaş naţiunea maghiară, dacă a-şi puteà să doresc periclitarea, ori nefericirea patriei noastre comune, dacă a-şi puteà să doresc, ca propria mea naţiune română să fie împărtăşită de mai mare asuprire decum e aceea pe care o îndură sub actualul guvern, dacă a-şi fi inimic de moarte al independenţei patriei, al perfectei egalităţi de drept şi al libertăţii raţionale: atunci a-şi puteà să votez prezentul proiect de lege al ministrului, despre organizarea municipiilor. (O voce din stânga: Adevărat!) Dar fiindcă nu voesc, ca elementul care a periclitat deja de atâteaori independenţa patriei noastre, care a voit să-şi validiteze deja de atâteaori în patria noastră domnia şi limba, să o mai poată face cândva aceasta, şi fiindca nici aceea nu voesc, ca oricare naţiune ori naţionalitate din patrie să domnească în mod tiranic asupra altei naţiuni ori naţionalităţi, ci vreau, cum am spus, independenţa patriei mele, vreau perfecta egalitate de drept, vreau libertatea raţională, vreau autonomie: nu pot voì, şi nu pot acceptà proiectul de lege nici în general.

Nu voiu întrà în amănuntele proiectului de lege, căci au făcut-o aceasta mai mulţi înaintea mea, cu mai mare şi mai bun succes decum a-şi puteà eu să o fac. Dar nu voiu spune nici aceea, că guvernul cu actualul proiect de lege face politică înaltă, pentrucă dacă politica guvernului este asuprirea naţiona

www.dacoromanica.ro

lităţilor, dacă politica guvernului e aceea, ca să se poata susţineà pe sine şi propriul partid în contul naţionalităţilor locuitoare în ţară, atunci după mine nu face politică înaltă, pentrucă politica aceasta e foarte sărăcăcioasă şi inferioară. Şi e curios, că guvernul totuş astfel de politică face. Voiu dovedi-o aceasta din cărţi, din cărţile legii, şi — cu fapte.

Voesc să constat, şi voiu documentà, că guvernul nu numai dela 1867, ci chiar de înainte de 1848 a făcut politică opresivă şi agresivă faţă de naţionalităţile locuitoare în ţară Domnilor! Când se făceau legile în latineşte, se aduceau cu mult mai bune legi decât decând se aduc în limba ungurească. De atunci ni-se dau legi tot mai rele. Nu voiu înşirà legile aduse în limba latină, pe cari se bazează domnia proprie şi independenţa de drept a ţării, pentrucă toţi le cunoaştem. Ştim însă şi aceea, că tocmai prin legi aduse în limba maghiară a fost abandonată această domnie de sine şi independenţa, creindu-se *dualismul,* care deja în urma fatalităţii sale e de o natură atât de gravă, încât pentru a puteà fi susţinut în fiecare zi trebue să se facă renunţare la vre-un drept. (Din stânga extremă: Adevarat!) Şi de ce renunţarea? Pentruca naţionalităţile locuitoare în ţară să nu se poată avântà la egalitate.

Cum am spus, guvernul, nu numai dela 1867, ci chiar înainte de 1848 a făcut politică opresivă faţă de naţionalităţi. Deja la 1836, când s'a întrodus în legislativă limba maghiară, guvernul a început să se îngrijască, ca în ţara aceasta, în patria naţionalităţilor, egalitatea de drept în privinţa limbei şi a naţionalităţii să nu devină faptă. Ideea aceasta, domnilor, trece, cum s'a zis, ca un fir roşu, eu însă mai bucuros l-aş numì fir negru, prin toate faptele guvernului, şi chiar şi prin unele legi.

Nu voiu înşirà literile legilor dela 1836, ci voiu trece la legile din 1840. Articolul VI al legilor din 1840, sunător despre limba maghiară, a început deja să se îngrijască, ca autoritatea bisericească a fiecărei religiuni să corespondeze ungureşte, ca matriculele la toate confesiunile să fie purtate ungureşte, că de preoţi, fără deosebire de religie, tot aşa şi de predicatori şi de tot felul de persoane eclesiastice să fie întrebuinţaţi numai aceia, cari ştiu ungureşte. Asta a fost politica guvernului! Iată aici cuvintele legii. Paragraful 4 din art. de lege VI al anului 1840 sună astfel: Autorităţile legale bisericeşti pot purtà corespondenţa între hotarele ţării numai în limba ma-

www.dacoromanica.ro

ghiară». Paragraful 7 apoi spune: «*Şi* în acele locuri»... Aici datorez apoi o mică explicare acestui «*şi*. Legile dela 1836 au ordonat numai aceea, ca matriculele să fie purtate ungureşte numai la acele biserici, în cari predicile se ţin ungureşte, iar acest paragraf dispune deja, că *şi în acele locuri*, unde predicile nu se ţin ungureşte, au să se poarte matriculele în limba maghiară. Paragraful 8 iarăş spune, că fără deosebire de religiune, ca preoţi, predicatori bisericeşti, capelani şi ajutători, numai astfel de indivizi au să fie aplicaţi, cari cunosc limba maghiară. Aceasta, domnilor, nu numai că e în contra principiului de naţionalitate, nu numai că vatămă principiul de naţionalitate, dar vatămă şi dreptul autonom al bisericei.

Legile dela 1844 au mers chiar şi mai departe, pentrucă acestea ordonează deja, ca şi la recurse private să urmeze decisiunile şi ordinaţiunile în limba maghiară, şi că consistoriile, toate scaunele bisericeşti, adecă tribunalele eclesiastice, să corespondeze ungureşte, că între hotarele ţării limba de propunere în fiecare şcoală să fie numai cea maghiară. Legile acestea, tot aşa ca şi celea dela 1840, nu numai că sunt în contra principiului de naţionalitate, dar violează drepturile autonome ale consistoriilor. Şi e foarte natural, că legile dela 1848 încă n'au putut rămâneà îndărăt în privinţa aceasta, cu toatecă acestea au avut mai puţin de regulat, dupăce legile pe cari le-am citat mai naînte s'au îngrijit să bage limba maghiară şi în coliba celui din urmă cetăţean de buze nemaghiare.

Pentru legile dela 1848 a mai restat numai aceea, ca exerciarea drepturilor politice să fie făcută pendentă numai dela cunoaşterea limbei maghiare. Aşa după articolul de lege despre alegeri, deputat la dietă poate fi ales numai acela, care ştie ungureşte. Articolul de lege XVI despre municipii nu ştiu în care paragraf ordonează, ca limba de consultare publică, atât în adunări, cât şi în comisiuni, cu privire la Ungaria, să fie cea maghiară singură.

Eu, onorată casă, nu ridic acuză în contra naţiunii maghiare, ci vreau să spun, că eu văd aici mânile guvernului, şi vreau să arăt, că aici politica guvernului a fost greşită. Natural, că în privinţa aceasta nu au putut rămâneà nici Ardelenii îndărătul Ungariei, pentrucă precum spune cronicarul Cserey, Ardelenii toate relele le-au învăţat dela cei din Ungaria. Cu toate acestea, fie-mi permis a mă provocà la un articol de lege, adus

www.dacoromanica.ro

în anul 1842, care în §-ul 8 spune astfel: Exceptis scholis saxonum», — va să zică, aici au voit să îmblânzască pe Saşi, cum voesc să o facă şi în proiectul actual de lege, — in gremio ejusdem nationis existentibus, quibusvis institutis educandae juventuti destinatis, militaribus quoque huc intellectis, omnes scientiae indiscriminatim hungarica docebuntur lingua. Dispositio tamen isthaec respectu scholarum graeci ritus unitorum et disunitorum post decem tantum annos obligandi vim obtinerit»...

Şi e curios, onorată casă, că peste zece ani, adecă la 1852, au voit să introducă limba germană în toate şcoalele din lăuntrul hotarelor ţării! Cine ştie, peste zece ani cine va stăpâni actualul proiect de lege? Mai departe ordonează acel articol de lege, ca să fie aplicaţi învăţători pentru limba maghiară în toate şcolile româneşti şi de altă naţionalitate, până atunci: «donec super imbuenda linqua hungarica plebe valahica occasione coordinationis scholarum inferiorum via legislationis uberius prospectum fuerit».

Cine nu înţelege deci, onorată casă, că scopul acestor legi este maghiarizarea? La acestea mai vin adaogate legile uniunei, cari asemenea au fost îndreptate în contra naţionalităţilor, şi special în contra Românilor din Ardeal. Natural, că n'ar trebui să fac pomenire despre aceea, că naţiunea română totdeauna şi-a ridicat glasul în contra politicei acesteia a guvernului, şi totdeauna şi-a ridicat vocea în contra introducerii astorfel de legi. Astfel, fiindcă tocmai am amintit articolul de lege dela 1842 din Ardeal, fie-mi permis a spune, că chiar în contra acestui articol de lege, în contra introducerii lui, şi-a ridicat glasul consistorul român din Blaj, care spune în reprezentaţiunea sa, că sunt în Ardeal astfel de ţinuturi «in quibus cognitio linquae hungaricae nulli usui est modo neque futura», şi apoi continuă astfel: «Finis scholarum blasiensium juxtam benignam divorum Austriae imperatorum intentionem, paternamque propensionem fuit: ut scholae istae essent institutum nationale culturae morali, religiosae et literariae inter Valachos promovendae inserviturum et intime persvasi sumus huic fini obtinendo nullum medium superesse aptius linqua valachica, utpote materna, hoc medio usi fuere etiam majores nostri semper, utimurque hodie, hac linqua imbuti sacerdotes ac edocti scientias ad nobilem illum finem necessarias, ipsi etiam virtutem el religionem coluerunt; est igitur evidens linquam

www.dacoromanica.ro

hanc e scholis nisi cum periculo morum ac religiositatis, et quod nobis non minus dolorosum est, cum ruina charae nationalitatis eliminari non posse. Fatemur autem sincere», — vă rog să fiţi aici cu atenţiune! — «non tantum post decem annos , — legea ordonează zece ani, — «sed neque post decem saeccula, imo nullo unquam tempore, nos nationemque nostram lege obligari posse, quae moribus ac religiositati periculum et obicem, nationalitati vero ruinam parat ac interitum .

Tot aşa cu privire la legile uniunei a reclamat naţiunea română în contra întroducerii acelor legi, în hotărîrile aduse cu ocaziunea adunării celei mari naţionale române, ce s'a ţinut la 1848, în 15 Maiu în Blaj. Hotărîrile sunt cuprinse în 16 puncte, dintre cari punctul 16 sună astfel (ceteşte *românește*):

«Naţiunea română cere, ca conlocuitoarele naţiuni nici decum să nu iee la desbatere cauza uniunei cu Ungaria, până când naţiunea română nu va fi constituită şi organizată cu vot deciziv şi deliberativ în camera legislativă. Iar din contră, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuş a se lăsà în pertractarea aceleiaş uniuni, de noi fără noi, atunci naţiunea română protestează cu solemnitate». (Oratorul spune şi în ungureşte hotărîrea, şi continuă astfel): Şi, onorată casă, acum ar puteà spune, nu numai naţiunea română, ci şi naţiunea maghiară, cu privire la actualul proiect de lege, că: «fatemur autem sincere, nullo unquam tempore, nos nationemque nostram lege obligari posse, quae libertati, independentiae regni, moribus ac religiositati periculum et obicem, nationalitati vero ruinam parat ac interitum».

Şi ce rezultat au dat aceste legi? Au dat pe 1849, pe 1850, 51, 52, 53, şi aşa mai departe, până la 1863. După 1849, dar mai ales dela 1867 încoace, omul credeà, că guvernul va încetà cu politica aceasta, cu atât mai vârtos, că tocmai pe banca ministerială şed astfel de bărbaţi, cari atunci când au venit acasă din exil profesau alte idei în chestia naţionalităţilor decum sunt cele ce se intenţionează acum a fi luate în aplicare. Dar aşa se vede, că în comoditatea domniei au uitat ideile acelea, şi guvernul şi partidul său continuă mai departe aceasta politică opresivă, o continuă şi astăzi, se poate spune, că cu pasiune.

La 1867 a creat guvernul art. XII de lege, şi prin aceasta lege a ajuns în stare de neputinţă însuş guvernul, pentrucă s'a

www.dacoromanica.ro

subordonat singur altui guvern. Şi totuş, în aceasta neputinţă a sa, a adus aici în patria aceasta, în ţara aceasta, astfel de legi, cari sunt îndreptate în contra naţionalităţilor. A creat legea şcoalei poporale, a instrucţiunei publice, al cărei scop final numai orbul nu vede, că n'ar fi maghiarizarea. A creat legea naţionalităţilor, prin care toţi cetăţenii de altă naţionalitate sunt decretaţi de — Maghiari. A creat legea uniunei, prin care a despoiat o ţară de autonomia ei. A creat legea despre organizarea judecătoriilor, prin care dejà atunci a început să ştirbească autonomia municipiilor. Şi creiază acum legea despre organizarea municipiilor, prin care voeşte să ne iee şi ultima garanţă a constituţiunei noastre. Şi pentruce face legea aceasta? Pentrucă se teme de naţionalităţi, pentrucă se teme de Români. (Din stânga extremă: Adevărat! Aşa e!) Şi în aceasta frică nemotivată a sa, guvernul e gata să sacrifice constituţia, drepturile ţării, pe sine însuş şi propria sa naţiune!

Onoratul domn ministru de interne a spus cu o naivitate cinică, cumcă proiectul de lege se aduce în interesul naţionalităţilor, fiindcă prin candidarea făcută din partea comiţilor supremi se face cu putinţă, ca şi Românii să fie aleşi funcţionari. Imi va permite onorata casă să fac observarea, că aceasta samănă cu cazul istoric, când sub Leopold I a fost trimis un comisar în Ardeal, ca să trateze cu ordinile şi staturile de acolo în chestia drepturilor ţării. Ce le-a spus comisarul? Aceea că: «Vultis non vultis, sua majestas vos protegit . Adecă «vreţi, nu vreţi, Maiestatea Sa vă protegează». La fel face şi domnul ministru de interne cu noi.

Dar sub o astfel de protecţie eu tare mă tem, că Dvoastră veţi merge în reichsrath. Pentrucă nu se poate negà, că domnitorul n'ar puteà luà guvernul şi din minoritatea parlamentului, şi e de netăgăduit, că ministerul luat din aceasta minoritate poate să sfătuiască pe domnitorul să disoalve parlamentul, iar acesta să-l şi disoalve. E de netăgaduit, că după actualul proiect de lege ministerul poate să dee ordinaţiuni ilegale. E de netăgăduit, că ministerul numeşte pe comiţii supremi, şi e de netăgăduit, că comitele suprem poate să substitue, adecă să numească funcţionari. Şi pe lângă un astfel de organism, nu e cu putinţă oare a ajunge deadreptul în reichsrath?

Dar cu ocaziunea astorfel de desbateri totdeauna e adusă ca argument unitatea ţării, şi cu ea împreună se fac apoi iarăş

www.dacoromanica.ro

stereotipele observaţiuni, că naţionalităţile, şi îndeosebi Românii, gravitează în afară. Eu la aceasta gravitare în afară nu fac nici o observaţie, pentrucă mi-am făcut observarea mai de multeori, şi nici cu privire la aceea, că unitatea Ungariei reclamă oare acest proiect de lege, pentrucă, după mine, tocmai acest proiect de lege va periclità unitatea Ungariei. (Aprobări în stânga). Dar, domnilor, când se creiază astfel de legi, cari iau drepturile dela popoare, cari asupresc naţionalităţile, atunci, onorată casă, nu se mai poate vorbì de gravitare în afară, ci despre disoluţia statului, numească-se acel stat Austria, ori Ungaria, ori Austro-Ungaria. Pentru aceea se face acest proiect de lege, pentruca să fie conservate drepturile autonome, pe când proiectul de lege e tocmai negaţiunea drepturilor autonome. Voesc domnii să dee drepturi autonome comitatelor, sau voesc să le menţină pe acelea pe cari le au? Dee atunci autonomie ţării, dee autonomie Ardealului şi Croaţiei!

Eu, onorată casă, a-şi voì după acestea să dau un sfat guvernului. (S'auzim!) Şi e foarte simplu. Să nu se razime pe un astfel de element, care s'a lăţit dejà prin toate vinele ţării noastre, care şi-a ridicat capul dejà în vecina România, şi care azi-mâne îşi va ridicà capul şi în Spania, ci razime-se pe naţionalităţi! Să dăm chesarului ce e a chesarului şi lui Dumnezeu ce e a lui Dumnezeu. Iar Dumnezeul şi chesarul nostru să fie *patria* şi *popoarele ei!* Dar Dvoastră cu toate acestea veţi votà acest proiect de lege. Îl veţi votà, pentrucă a-ţi ajuns pe un povârniş, de unde nu este reîntoarcere. De a-ţi cădeà barem numai Dvoastră în abis. Eu votez contra proiectului de lege». (Aprobări în stânga).

În aceeaş şedinţă din 13 Iulie 1870 a mai vorbit deputatul român *Aurel Maniu* următoarele:

«Regret foarte mult, că am fost chemat să vorbesc în aşa vreme, când pacienţa onoratei case e exhauriată cu desăvârşire; pentrucă cu privire la poziţia ce o am faţă de proiectul de lege din desbatere, mi-ar fi fost de datorinţă să-mi motivez, deşì foarte pe scurt, votul ce-l voiu da. Neavând însă intenţiunea să abusez de indulgenţa onoratei case, abstau dela cuvânt (Aprobări) şi declar, că eu ca deputat ales pe baza reprezentării poporului nu mă simţesc îndreptăţit a contribuì la schimbarea acestui temeiu în nici o direcţiune, şi aşa proiectul de lege de sub desbatere, ca unul care aceasta are de scop,

www.dacoromanica.ro

nu-l primesc, nici din consideraţiuni politice, nici din consideraţiuni democratice, nici din consideraţiuni generale sociale, dar nici din specialele consideraţiuni naţionalistice, nici chiar de bază pentru discuţia specială». (Aprobari vii în stânga).

În şedinţa din 14 Iulie 1870 şi-a spus cuvântul dintre deputaţii naţionalişti români *Sigismund Popoviciu.* A vorbit următoarele:

«Onorată casă! Importanţa cea mare, generală, a obiectului, mă va scuză că reclam şi eu pe câteva minute indulgenţa onoratei case. Onoratul guvern, ca moştenitor al drepturilor şi datorinţelor guvernului dela 1848, după mine n'a fost îndreptăţit a prezentà acest proiect de lege în acest spirit, pentrucă articolul de lege XVI din 1848 în primul paragraf îndrumă guvernul să prezenteze proiect de lege despre regularea organismului municipal *pe baza reprezentării poporului.* Iar că acest înaintat proiect de lege cel puţin pe jumătate nu corespunde reprezentării poporului, pentrucă nu se basează pe ea, aşa cred că e de prisos a mai dovedì.

Dar, onorată casă, tot atât de puţin e îndreptăţită reprezentanţa poporului, ca prin acceptarea acestui proiect de lege să-şi atace bazele existenţei proprii, însaş reprezentarea poporului. Cea mai conservativă reprezentanţă, după mine, onorată çasă, nu poate merge mai departe, decât până la conservarea drepturilor existente. Un pas mai departe, cu exchiderea unei minimale părţi dintre îndreptăţiţi, şi ea nu mai e pe terenul raţiunei. (Aprobări). În privinţa aceasta fie-mi permis, onorată casă, a mă provocà la premise. Articolul de lege V din 1848 spune în §-ul prim, că: «Actuala dietă nu-şi ţine de chemare a detrage folosirea drepturilor politice dela aceia, cari s'au aflat până acuma în folosinţa lor». Dacă părerea aceasta a fost corectă atunci, onorată casă, aşa cred, că cu atât mai corectă este ea acum. Peste tot, eu nu ţin că e chemarea reprezentanţei poporului să confişte, sau chiar numai să restrângă drepturile acelora pe cari îi reprezentă.

Dar, onorată casă, mulţi zic aşa, că acelea nicí nu sunt drepturi, ci datorinţe, şi ajung la concluziunea, că împlinirea datorinţelor acestora e de pus în sarcina celorce amăsurat averii şi poziţiei lor sunt cei mai apţi spre aceasta. Teoria aceasta a fost a feudalilor totdeauna, şi până astăzi mai sunt de aceia, cari zic, că autonomia, alegerea funcţionarilor, executarea le-

www.dacoromanica.ro

gilor, ba chiar şi legislaţiunea, nu e întru atâta drept, cât mai mult datorinţă. Aşa spun deci poporului mai sărac: lăsaţi-ne nouă sarcinile acestea, cel puţin în jumătate! După ce vor aveà apoi aceasta, — dupa vorba din zicătoare, că mâncând vine apetitul, — vor luà mai târziu şi ceealaltă jumătate, care şi de altcum are puţină valoare, şi astfel primesc toate drepturile, după ei datorinţele, şi odată în posesiunea acestora, va fi uşor a atacà drepturile de proprietate privată. Eu nu mă tem, că epoca aceasta se va ivì, dar cred, că e mai corect să urmez zicătoarea aceea: principiis obsta.

N'am avut intenţiunea, onorată casă, să răspund în mod amănunţit la argumentele aduse pentru sprijinirea proiectului de lege, ci voiu face numai unele observări. În special îmi iau voe a mă provocà la o împrejurare, pe care a lămurit-o eri dl deputat Schwartz Gyula, aşa cred, că pe baza datelor oficioase. După datele acestea, în Csik-Szereda va aveà dreptul votului viril acela, care plăteşte 7 fl. 14 cr., în Oláhfalva acela, care plăteşte 5 fl. 68 cr. Dar după legile electorale din Ardeal alegător este şi poate fi numai acela, care plăteşte un cens de 8 fl. Va să zică, acei cetăţeni din Csik-Szereda şi din Oláhfalva se bucură de dreptul votului viril, dar vot electoral nu vor aveà. (Ilaritate. Din stânga: Aşa e!)

(*Iványka Zsigmond:* Acolo are drept viril celce plăteşte 5 fl., pe când în comitatul Pesta nu-l are nici celce plăteşte 700 fl! Oratorul continuă):

...Domnul ministru de culte s'a provocat în vorbirea sa la America de Sud. Eu ţin provocarea aceasta de foarte greşită, pentrucă e de obşte cunoscut, că în America de Sud a învins principiul egalităţii de drept. Eu principiul acesta preste tot nu-l găsesc în proiectul de lege prezentat din partea guvernului. (Aprobări în stânga). Mai departe onoratul domn ministru de interne a adus ca motiv pentru dreptul de candidare al comiţilor supremi, şi spune şi în motivare, că: «Articolul de lege 44 despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor numai aşa nu rămâne literă moartă, dacă comitele suprem exerciază, amăsurat împrejurărilor locale, cu raţiune, dreptul de candidare». E adevarat, onorată casă, că legea aceasta a ramas până acum literă moarta, dar eu valoarea acestei legi în municipii nu o aştept dela dreptul de candidare, ci dela alegeri. Dar posibilitatea exercierii alegerii o exchide cu totul prezentatul proiect de lege!

www.dacoromanica.ro

Mai mulţi condeputaţi şi-au adus aminte de mişcările agrare, şi chiar şi dl ministru de interne, în vorbirea sa, când şi-a precizat ultima gândire, a spus, că dacă cei mai săraci ar păşi cu pretensiuni exagerate, aţâţaţi de agitatori lipsiţi de conştienţă, ar fi cu un motiv mai mult, ca să se asigure influenţa averii. La aceasta îmi iau voe a observă, că influenţa îndreptăţită a averii nu are lipsă de asigurare, că influenţa aceasta îndreptăţită, averea însaş o validitează mai bine, şi că influenţa, asigurată prin meşteşuguri, e lipsită de orice bază.

În fine mai observ, că ar fi o dispoziţie preventivă politială atacarea drepturilor celor mai săraci şi despoiarea lor de folosirea a jumătate din drepturi, numai pentru aceea, pentrucă poate fi temere, că ei pot păşi doară cu pretensiuni. Tocmai de aceea, onorată casă, fiindcă eu ţin, că dispoziţia aceasta e necorectă, ilegală, nedreapta şi periculoasă, — nu pot să primesc acest proiect de lege, bazat pe presupuneri atât de nedrepte, şi pe astfel de principii, ca bază pentru desbaterea specială». (Aprobări în stânga).

În aceeaş şedinţă din 14 Iulie 1870 a rostit vorbirea următoare deputatul naţionalist român *Mircea B. Stănescu:*

«Onorată dietă! Proiectul de lege de mare momentuositate, ce ne stă înainte, mult onoratul domn ministru l-a prezentat cu vorbele următoare: «Chestiunea cu care se ocupă proiectul de lege despre municipii e una dintre cele mai grele». Tocmai din acest motiv, mărturisesc, că aveam intenţiunea să vorbesc mai pe larg din punctul de vedere al ştiinţei de stat, din punctul de vedere al dreptului şi din punctul de vedere naţional. Dar fiindcă tocmai acum am avut onoarea a experiă, cum mulţi şi-au perdut pacienţa în urma desbaterii lungi şi în urma caldurilor mari, — mă voiu restrânge numai la unele observări obiective şi voiu fi mai scurt în vorbire. (Aprobari).

Peste tot, dacă aruncăm o privire generală peste proiectul de lege, la prima vedere se pare, că acest proiect de lege a fost scris dictando, la poruncă de sus. De altă parte iarăş se vede, că singurul său scop final e acela, ca mult onoratul guvern să lege prin el o asiguraţie mutuală cu mult stimata sa partidă.

Dacă guvernul validitează voturile virile; dacă comitele suprem poate să delăture funcţionarii şi poate să-i substitue prin alţii, pe unii chiar poate să-i numească: atunci poate să-şi

www.dacoromanica.ro

creasca partida proprie, respective poate să-şi câştige partidă nouă, şi aşa dacă l-ar părăsì partida de acum, va aveà o altă partidă, o partidă noua, care îi va asigurà existenţa. Şi iarăş, din contră, dacă partida sa n'ar mai da majoritatea în ţară, el, guvernul, încă va asigurà numai partida aceasta, pe baza acestui sistem de asigurare recìprocă. Orice proiect de lege, onorată casă, poate fi motivat, argumentat, expus şi atacat din punct de vedere de drept şi politic. Dacă iau în privire pe cel dintâi, punctul de vedere al dreptului, atunci, onorată casă, începând dela primul paragraf, până la cel din urmă, nu văd alta, decât un elaborat, care din punctul de vedere al dreptului nu e independent, nu e complet, nu e întreg. Nu văd alta, decât restrângere de drept şi confuzie în ale dreptului. Anume, primul paragraf al proiectului de lege menţine oraşele libere regeşti pe baza privilegiilor! De multeori s'a provocat guvernul şi partida de dincolo la nizuinţele de a întroduce reforme. Iar dacă au fost undeva la loc reformele, aici trebuiau să fie înfiinţate. Dacă luăm în privire oraşele libere regeşti de până acuma, fără voe ne convingem, ca există multe oraşe, până acum privilegiate, cari din punctul de vedere material şi spiritual, din al comerciului şi al industriei, şi tot aşa pentru micimea teritorului şi a poporaţiunii, nu pot să se mai susţină în şirul municipiilor. Şi iarăş, din contră, sunt multe comune, cari amăsurat desvoltării şi înfloririi lor materiale şi spirituale, apoi în ale comerciului şi industriei, pot să fie prefăcute în municipii. Şi astfel, după a mea parere, acestea trebuiau să fie regulate prin lege specială, întroducându-se reformele cerute, şi nominate fiind comunele şi oraşele regesti, cari de acì încolo vor aveà drept municipal.

Tot paragraful prim specifică şi cercul de drept al municipiilor comitatense, întâi cu privire la guvernarea de sine, însa numai cu privire la afacerile interne, exchizând discutarea oricărui obiect de interes public regnicolar, iar al doilea cu privire la dreptul de discutare, corespondare şi petiţionare, dar iarăş numai relativ la chestiile locale, şi în ce priveşte dreptul de reprezentaţiune numai referitor la executarea ordinaţiunilor guvernului. Precum comitele suprem e numit controlor în proiectul de lege tot aşa şi autonomia de sub a sa domnie nu e guvernare de sine, ci o guvernare de pază, făcută de comitele suprem. Şi autonomia aceasta mai poate fi numită şi guver-

www.dacoromanica.ro

nare de pază, mijlocită prin administrația de stat, — dar guvernare de sine municipală, coraspunzătoare spiritului și direcțiunii legilor dela 1848 nu poate fi numită niciodată, căci doară cercul de competența, definiat în primul paragraf, e curată satiră pentru adevăratul cerc de competență autonomă!

Mergând mai departe, paragraful 5 condiționează organizarea comunelor, prin ce se spune clar, că proiectul de lege actual nu poate fi pertractat fără de acela al comunelor, fiindcă nu formează un întreg operat pentru sine, și în multe locuri se provoacă la proiectul de lege despre regularea comunelor, iar într'un loc municipiul e amintit ca autoritate de apel. Prin urmare, deși va fi pertractat fără de acela, executat nu ar puteà sa fie. După mine erà mai bine, dacă conform părerii condeputatului Simonyi se amână desbaterea, pânăcând s'ar fi putut desbate deodată cu proiectul de lege despre regularea afacerilor comunale.

Paragraful 20 vorbește despre compunerea comitetelor și spune, că acelea vor fi compuse pe jumătate din cetățenii cari platesc cea mai mare dare directă de stat. Aici găsesc iarăș o nouă violare de drept, întrucât văd vătămată egalitatea de drept personală și cetățenească, izvorîtă din spiritul legilor dela 1848, respective democrația. Binevoiți a scuzà, dar aici îmi pică aminte fără voe un pasaj din vorbirea condeputatului, a preotului minorit Rónay, în care acesta a aflat de bine, din punctul de vedere mai înalt al politicei de stat, să părtinească voturile virile și să decreteze privilegiarea clasei avute. El e preot, eu sunt laic. Eu atac votul viril, el ca preot îl sprijinește. Îl întreb, o face aceasta după învățăturile lui Cristos, care a propovăduit egalitatea de drept, frățietatea și democrația, în toate învățăturile sale? În loc de a să fi întrodus voturile virile, mai bine erà dacă se organizau municipiile pe baza reprezentării poporului, iar comitetele cari exerciază autoritatea în comitat se formau curat și numai prin alegere!

In §-ul 27 se circumscrie, ca alegători și aleși pot să fie toți locuitorii municipiului, cari au drept de alegere pentru dietă, conform listelor din rândul trecut. Aici, onorată casă, am onoare a vă atrage atențiunea asupra unei împrejurări momentuoase. Eu adecă țin, că sunt foarte mance listele din rândul trecut. In Ardeal veți binevoì a știì, că Românii, decretând pasivitatea, nu s'au interesat de alegeri și nu s'au înscris ca ale-

www.dacoromanica.ro

gători. In comitatul Aradului, al cărui deputat am onoare a fi, cu privire la actul de alegere Românii au legat cu Maghiarii un pact, în urmarea căruia, dupăce înainte de facerea listelor au stabilit între olaltă, pe cale pacinica, ca în comitatul acela să păşască în cele şase cercuri electorale 4 Români şi 2 Maghiari ca candidaţi de deputaţi dietali, dintre alegatorii celor două cercuri în cari au păşit Maghiarii, deşi nu în preponderanţă, dar în însemnată majoritate erau aceştia, şi astfel, în urma pactului, mulţi dintre ceice nu erau interesaţi nu s'au înscris între alegători.

Stând astfel lucrurile, ar fi cu drept şi echitabil oare, ca aceşti cetăţeni din Ardeal şi din comitatul Aradului, cari de altcum posed facultatea de a alege, şi cu ocaziunea alegerilor de deputaţi, pentrucă au decretat pasivitatea, de o parte, iar de altă parte, în urma pactului, nu s'au putut înscrie în liste, — să fie despoiaţi de acest drept, care e cel mai frumos dintre drepturile cetăţeneşti?

Dar şi de altcum, de altă natură e alegerea de deputat, şi de alta alegerea pentru comitetul municipal. Alegerea membrilor pentru comitetul municipal, după cum explică lucrul şi proiectul acesta de lege, este a se face după cercuri, respective dupa comune, şi aşa nu va provocà bătae, ca alegerea de deputaţi dietali. Prin urmare, mulţi se lipsesc singuri de dreptul de a alege deputaţi, pentru aceea, ca nu cumva să fie expuşi bătăii, pe când la alegerile municipale, cari nu sunt legate de atâtea primejdii, fiindcă se fac după comune şi după cercuri mai mărunte, ar voì sa-şi exercieze drepturile. Şi aşa, dacă onoratul guvern a binevoit a comandà o listă din oficiu pentru a puteà combinà în proiectul acesta de lege votul viril, cu o cale puteà să ordoneze şi facerea unei conscripţiuni, cu totul nouă, pentru alegerea nouelor comitete, cari poate vor fi a se formà în înţelesul şi pe baza noului proiect de lege.

Teoria votului viril şi a dreptului viril a explicat-o domnul deputat *Alexandru Mocsonyi*, care a vorbit înaintea mea, desvoltând întreaga neîndreptăţire a acelora. Părerile acestea le acceptez de ale mele şi nu le voiu repetà de nou. Insa, dacă onoratul guvern vreà să întroducă cu forţa şi în Ungaria această instituţiune de tot nouă, străină şi nepopulară, atunci ţin cu domnul deputat Majoros, şi mai bucuros a-şi fi dorit sa fi întrodus odată dreptul general de alegere pentru femei, adecă

www.dacoromanica.ro

facultatea electorală activă. Asta e cel puţin o idee nouă a epocei, ar fi o reformă nouă, care ar corespunde, atât cerinţelor timpului, cât şi dreptului universal de alegere. Să nu lăsăm să fim întrecuţi în toate ideile noi, dictate de timp, de alte state civilizate vecine. In statele civilizate din apus oamenii au îmbrăţişat dejà pretutindenea cu mare căldură aceasta chestiune, şi aşa se vede, că străbaterea generală a libertăţii cetăţeneşti va deslegà la tot cazul şi aceasta chestiune socială. John Stuart Mill, un învăţat englez, a scris cărţi despre emanciparea femeilor, iar în America s'a pus emanciparea chiar şi în aplicarea practică. Anume, în statul american Illinois, cercul Iersey-County, s'a ales cu 26 voturi majoritate o femee, miss Amalia Hobbs, judecător de pace. De altcum, dacă nu mă înşel, aşa îmi aduc aminte, că nu de mult în Pojon, şi în alte oraşe, cu ocaziunea alegerilor de funcţionari s'a dat drept de alegere şi femeilor. Ba la noi în Ungaria ideea nu e de tot nouă, pentrucă dacă examinăm mai din aproape istoria de drept a Ardealului, vom găsì mai mulţi paragrafi, dupa cari proprietaresele de moşii nemeşeşti au avut drept de vot şi facultate de alegere în comitet.

Eu nu zic, că astfel de chestiuni mari sociale să fie rezolvate deodată. Nici nu pot să fie strabătute deodată, ci delăturându-se pe rând pedecile, şi în acest mod uşurându-se deslegarea chestiunei, deocamdată sa se dee cât mai curând facultatea de a alege, şi dacă majoritatea casei nu voeşte altcum, cu dreptul acesta viril deodată să se extindă dreptul electoral şi asupra femeilor, ca în privinţa aceasta încă să fie reprezentata marea proprietate.

Paragraful 42 depune în mâna comitelui suprem dreptul de a convocà adunarea generală, şi numai în caz de absenţă poate să facă vice-comitele convocarea. Dacă, onorată casă, nici aceasta nu e întărire de drept, atunci nu ştiu care ar puteà să fie mai pregnantă decât aceasta, când convocarea congregaţiei încă şi în cazurile în cari lipsurile locale o reclamă, o pretind cu glas tare, — depinde dela plăcerea ori neplăcerea comitelui suprem!

Le place mult celor din ceealaltă parte să se provoace la liberalism. Din acel mare liberalism s'ar fi putut aplicà şi aici cel puţin atâta, că se decretà, că la dorinţa a 10, 15, 20 de membri poate ordonà şi vice-comitele convocarea adunării municipale.

www.dacoromanica.ro

Paragraful 53 stabileşte cercul de competenţă al comitelui suprem şi termină cu aceea sub punctul *h*), că comitele suprem năimeşte — pandurii. Dacă încă şi aceasta voiţi să o treceţi în cercul de competenţă a comitelui suprem, ceeace însă după praxa de acum aparţine vice-comitelui, sau cade în competenţa castelanului, atunci binevoiţi a-mi crede, că în dreptul comitelui suprem e stabilită omnipotenţa guvernului, pâna inclusive la panduri.

După paragraful 58 pot să-şi apeleze la ministrul de interne afacerile aceia, cari ţin de vătamătoare dispoziţiunile vice-comitelui. In oraşe e cu totul altcum, e contrar, fiindcă aici deciziunea vătamătoare a primarului vine apelată la municipiu. Aceste două dispoziţii deosebite sunt deci evidente inconsecvenţe de drept.

În comitate, după §-ul 61, dispoziţia solgăbirăului vine apelată la vice-comitele, şi nu la municipiul care l-a ales!

Paragraful 60 vorbeşte despre violarea scaunului în mod foarte manc, pentrucă nu spune unde trebue înaintată acuza pentru vătămarea de scaun. Asta ar fi însă cu atât mai de lipsă, cu cât, după un paragraf, apelaţia e exchisă. Dacă, după cum zace în raţiunea lucrului, acuzarea pentru vătămare de scaun se ridică şi se pertractează la tribunalul regesc de prima instanţă, atunci domnul ministru de interne cu proiectul sau nu poate să modifice procedura procesuală, care permite apelarea hotărîrilor aduse din partea judecătoriilor prime.

După paragraful 61, întrucât funcţionarii aduc hotărîre vătămătoare, ea poate fi apelată iarăş la vice-comitele. Cu privire la aceasta am spus mai sus, că e anomalie, pentruca solgăbiraul şi fisolgăbirăul, şi oricare funcţionar, fiind ales din partea municipiului, hotărîrile ce le aduce nu pot fi înaintate spre revizuire decât numai municipiului, întocmai ca la oraşe.

Paragraful 65 e puţin cam ciudat. Aşa spune, că servitorii, împlinindu-şi cu credinţă datorinţa, vor fi aplicaţi pe vieaţă. Mai este o dispoziţie în proiectul de lege, că arhivarul vine numit pe vieaţă. Aceasta o mai înţeleg, şi o primesc, fiindcă arhivarul are trebuinţe de cunoştinţe speciale de resort, întrucât aranjarea şi locul de aşezare al vechilor documente reclamă mai mult timp, atenţiune şi câştigare de cunoştinţe, aşa, că peste câţiva ani înlocuindu-se funcţionarul bine exerciat cu o persoană nouă, în urma alegerii, asta ar da ansă numai la confusiuni.

www.dacoromanica.ro

Dar că a priori cum se poate spune, că servitorii pot fi aplicaţi pe vieaţă, însă numai aşa, daca se poartă bine, — eu din partea mea nu pot să ştiu. E ridicul. Pentrucă dacă cu privire la arhivar s'a putut decretà, fără nici o condiţiune nimic spunătoare, că va fi numit pe vieaţă, atunci şi cu privire la servitori s'ar fi putut decretà acelaş lucru, în mod simplu, anume, că se aplica pe vieaţă. E foarte natural, că dacă nu se vor purtà bine nu-şi vor puteà păstrà posturile.

Dupa paragraful 66, indivizii, cari stau sub cercetare penală, nu pot fi aleşi în comitetul municipal. Asta e o nouă restrângere de drept în libertatea individuală a cetaţeanului. Nici după cele mai draconice ordinaţiuni nu poate fi considerat nime de rău, de vinovat, de criminal, câtă vreme nu se dovedeşte aceasta. Paragraful acesta însă a priori vatămă onoarea oarecuiva, pentru aceea, pentrucă din duşmănie personală poatecă cineva a facut arătare criminală, respective a ridicat acuză în contra lui, în ziua de alegere, sau mai nainte. La noi procedura penală nu e regulată. Conced, că vor fi de aceia, cari astfel înţeleg chestia, că acuză penală e numai aceea, când după efectuirea cercetării tribunalul ordonează punerea sub acuzare. Dar la noi, în lipsa unei proceduri penale, în praxa nu e aşa cum e stabilit lucrul în codul penal austriac şi în procedura acestuia. Ci la noi de regula aşa se întâmplă, ca cineva înainteaza aratare penală, care se înregistrează la esibit, fiscul la moment citează pe cel acuzat, şi pe cale sumară, — căci aşa e obiceiul a se face în cele mai multe cazuri, — se ascultă martorii, tribunalul penal legalizează şi aduce numai decât sentinţă. Dacă legea astfel dispune, că funcţionar nu poate nimeni să fie când stă sub cercetare penală, — atunci eu în aceasta văd nimicită cu totul libertatea individuala şi cetăţenesca, pentrucă oricând se poate împedecà alegerea unui individ apt prin astfel de arătări izvorîte din raporturi de duşmanie.

Paragraful 75»...

Prezidentul: «Mă rog de iertare, dar e datorinţa mea să fac atent pe stimatul domn deputat, că încă nu suntem la desbaterea specială. Aceasta e desbatere generală, iar aceeace binevoiţi a spune se ţine de desbaterea specială».

Mircea B. Stănescu: «După priceperea mea, onorată casă, desfac întregul acest proiect de lege, paragraf de paragraf, şi dupăce l-am desfăcut voiu dovedì, că e un astfel de operat,

www.dacoromanica.ro

care din mâncitatea părţilor sale alcătuitoare nu poate fi primit de bază pentru desbaterea specială. Şi acesta e un soiu al modului de dovedire. După mine proiectul acesta de lege e aşa, ca mantaua veche, pe care o duce omul la croitor, ca să i-o tocmească, dar croitorul îi spune, că mai bucuros îi face una nouă pentru banii aceia, decât să-i cârpească cea ruptă, pentrucă atâtea petece nici nu încap pe ea. (Sgomot!) Întrucât am ieşit din vreme, ve-ţi binevoi a-mi concede să continuu mâne. (S'auzim!) După paragraful 75, paguba o restitue întâi acela, care e dator să supravegheze, adecă controlorul (inspectorul). Curios principiu şi acesta, ca nu cassierul, ci celce supraveghiază cassa, adecă vicecomitele, e dator în prima linie să restitue paguba, iar cassierul numai în linia a doua, pe calea împrocesuării. Principiul acesta e nou de tot, şi va da ansă la multă discuţie, pentrucă vicecomitele se va scuză de multeori cu aceea, că are mult de lucru, că a fost absent în afaceri oficioase, că cu câteva minute înainte de a se comite paguba a ţinut scontrare, când a aflat cassa în regulă, etc. Dar §-ul 73 spune că: «Celce denunţă pe cineva, şi nu-şi dovedeşte acuzarea, se pedepseşte cu amenda până la 500 fl. ca procesualnic încăpăţinat». Şi astfel nu va prea aveà voe nimeni să ridice acuză în contra vicecomitelui, a cărui datorinţă este să supravegheze cassa. După părerea mea acest paragraf ar trebuì să fie formulat astfel: «În prima linie e dator sa restitue paguba acela, care administrează ceva, şi numai în linia a doua acela, care e chemat să supravegheze pe administratorul».

Paragraful 78 dispune, că examinarea oficioasă o ordonează congregaţia, ori comitele suprem. Asta deasemenea nu e corect, pentrucă după acest proiect de lege funcţionarii vor fi de doua feluri, întâi aleşi, al doilea substituiţi, respective numiţi. În contra celor aleşi, după principiile autonomiei, în mod corect numai municipiul poate ordonà examinare oficioasă, şi prin urmare numai cu privire la funcţionarii numiţi poate rămâneà dreptul de dispunere pe seama comitelui suprem. Paragraful acesta deci conţine nouă confusie de drept.

După §-ul 79 congregaţia alege doi membri în comisiunea disciplinară, iar comitele suprem numeşte doi membri şi pe prezidentul. Va să zică, numeşte majoritatea. Paragraful acestą ne arată, că întregul act de alegere este iluzoriu. Anume, daca cu mare greutate ar şi succede comitetului municipal să aleaga

www.dacoromanica.ro

în contra voinţei comitelui suprem ca funcţionari vre-o cativa indivizi mai liberali şi de caracter independent, — are leac comitele suprem! Pentrucă comisiunea disciplinară, fiind compusă din majoritate guvernamentală numita, dacă comitelui supreın nu-i va plăceà de funcţionarul ales, va aflà modalitatea ca sa-l dee pe mâna comisiunii disciplinare, în care partida sa e în majoritate, şi prin aceasta după toată regula sa-l dee afară din oficiu, îngrijindu-se de un substitut, luat dintre oamenii sai, supuşi şi ascultători.

Trecând peste proiectul de lege al ministerului, găsesc în expunerea comisiunii centrale, paragraful 20, o modificare în contra proiectului de lege ministerial, în care se spune, că comitetul va sta pe jumătate din acei cetăţeni majori, cari ştiu să scrie şi să cetească. Modificarea aceasta a comisiunii centrale asupreşte poporul de rând. Nu putem să cerem deodată dela el să ştie scrie şi cetì, căci doară şi sub guvernul absolutistic (O voce din dreapta: Asta e discuţie specială!), când au întrodus limba germană, li-s'a dat termin acelora, cari nu o cunoşteau, pentruca să o înveţe, iar acum se exchid, pentrucă nu ştiu scrie şi cetì, dela participarea în comitetul municipal aceia, cari amăsurat experienţelor lor şi a altor cunoştinţe de resort ar fi chemaţi să între în el, ca factori apţi spre aceasta. (Ilaritate în dreapta). N'aveţi să râdeţi, pentrucă dacă locuitorii oraşelor libere regeşti, asupra cărora se refere pasajul acesta, ar sta numai din industriaşi, comercianţi, advocaţi, medici şi alţi onoraţiori, a-şi înţelege modificarea, dar fiindcă locuitorii aproape din fiecare oraş liber regesc, şi mai ales locuitorii oraşelor libere regeşti de pe Alföld şi din Ardeal, în mare parte sunt agronomi (plugari), bunaoară în Seghedin, Kecskemét, Körös, Arad, — n'aşi voì, ca acei oneşti şi binesituaţi ţărani să nu poată fi luaţi în comitet, numai pentrucă sunt din vremea mai veche şi nu ştiu scrie şi cetì. (Din dreapta: Ştiu aceia toţi!)

A mai făcut o modificare comisiunea centrală. Zice, că în comitet poate fi ales numai acela, care e major, pe când după proiectul ministrului şi după propunerea comisiunii centrale, pentru funcţionari se cere etate de 22 ani numai. Prin urmare, facultatea pasivă de alegere e mai uşoara decât cea activă. Un astfel de exemplu nu există în întreaga Europă!

Acesta a fost fugitivul punct de vedere de drept cu privire la care am arătat, că întregul acest proiect de lege e atât

www.dacoromanica.ro

de manc, încât din punctul de vedere al dreptului nu pot să-l primesc de bază pentru desbaterea specială. Trec acum la ceealaltă consideraţiune, la examinarea politică. (S'auzim!)

Dacă avem în vedere consideraţiunea politică, e evident, onorată casă, că prin întregul acest proiect de lege trece direcţia centralizării şi a extinderei peste margini a puterii guverniale. Anume, §-ul 26 din art. de lege III al anului 1848 aşa dispune, că: «autoritatea veche legală a tuturor municipiilor ţării este a se menţineà şi de acì încolo în deplină intregitate». Acelaş articol de lege în §-ul 16 apoi spune: «cu privire la aducerea în consonanţă a organismului comitatens, fortăreaţa de apărare a constituţionalismului Ungariei şi a părţilor anexe, cu libertatea publică, să prezenteze (ministerul) proiect de lege despre organizarea comitatelor, pe baza reprezentării poporului .

Insă ministerul cu actualul proiect de lege a ştirbit autonomia şi a restrâns reprezentarea poporului, pe care de altcum stăm şi noi. După convingerea mea, — cu care împart şi părerile altor antevorbitori, — bazele reprezentării poporului pe cari stăm, nici el, nici noi, fără consultarea poporului nu le putem clătină. Prin urmare, autonomia municipiilor, în calitatea ei proprie, toţi ar trebuì să o stimăm, iar dela mult stimatul domn ministru a-şi fi aşteptat, ca regularea şi organizarea comitatelor să o facă prin un proiect de lege pus pe bazele reprezentării poporului, amăsurat direcţiunei legilor dela 1848. Căci din contră, dacă părăsim bazele acestea, direcţia aceasta, cu extinderea puterii guvernului peste margini, vom aduce în ţară centralizarea, iar prin această centralizare domnia volniciei, iar prin întroducerea votului viril o nouă calamitate sociala. Dar vom aduce şi o castă nouă străină: *plutocraţia!* Vom aduce o astfel de calamitate, care va aveà de urmare frecări vecinice şi lupte între avuţi şi săraci. Toate acestea însă nu însemnează progres în vieaţa libertăţii publice, ci mergere îndărăt. Toate acestea nu vor desvoltà vieaţa de stat, ci la tot cazul o vor amorţì, pentrucă unde este năcaz social, e sguduită condiţiunea libertăţii, pacea publică. Iar menţinerea pacii publice, între împrejurările speciale ale patriei noastre, este cu atât mai de dorit, cu cât noi avem şi până acuma o calamitate cu totul separată politică socială, anume: chestiunea naţionalităţilor. De altcum, onorată casă, calamitatea numai întru atâta

www.dacoromanica.ro

poate fi numită calamitate, întru cât chestiunea până acuma încă nu e rezolvată în mod just şi echitabil.

Onoratul condeputat *Hodoşiu* a expus situaţia deplorabilă a naţiunei noastre. Eu voiu întregì însă observările sale cu aceea, că deplorabila stare a ţinut numai până la 1868, când s'a creat o lege, care totuş poate fi numită lege de naţionalităţi, şi care, recunoscând cel puţin în mod legal îndreptăţirea chestiei de naţionalitate, pune în vedere satisfacerea apropiată a pretensiunilor naţionalităţilor, conform principiilor dreptăţii şi ale echităţii.

După aducerea acestui articol de lege, 44 din 1868, cu drept cuvânt puteam aşteptà dela onoratul minister, ca să meargă mai departe pe calea aceasta. Dar ministerul nu înaintează, ci stagnează, şi începe să meargă îndărăt, ceeace, neamintind de astădată alte gravamine, o dovedeşte şi cu actualul proiect de lege. Proiectul de lege şi-l motivează cu aceea, că a fost trebuinţă de crearea unui astfel de proiect de lege, a fost trebuinţă de lărgirea cercului de competenţă a comiţilor supremi, fiindcă raporturile speciale ale patriei noastre aşa pretind!

Aceste raporturi speciale pot fi aplicate numai la noi. Altcum eu nu pot să înţeleg lucrul, pentrucă în fiecare ţară sunt oameni bogaţi şi săraci, mai multe elemente sociale, aşa ca la noi, şi astfel numai diferitele naţionalităţi pot să vină în consideraţiune. Dar asupra acestui lucru voiu mai revenì. Insă aceea, că sunt mai multe naţionalităţi, nu poate fi numită nefericire pentru patrie! Că doară regele Stefan cel Sfânt, care ne-a fost rege şi nouă, a dat sfat fiiului său Emeric, spunându-i că: «unius linquae, uniusque moris regnum imbeccile et fragile est» Decrt. lib. I. Cap 6. §. 3. Urmează de aici, că dacă sunt mai multe naţionalităţi în patrie, acest fapt poate fi considerat de nefericire? Cu aşa ceva proiectul de lege nu poate fi motivat, şi noi nu putem fi priviţi de pedecă. Mă mir foarte mult, că stimatul şi meritosul domn ministru al nostru de culte şi instrucţiune, la desbaterea acestei chestiuni a făcut mai multe observări, din cari dă se înţelegem, că zău, proiectul acesta de lege are menţiunea să apese naţionalităţile. Acelaş om, care — dacă cumva nu e altul scriitorul *Eötvös József*, şi altul ministrul *Eötvös József*, — (O voce din stânga: Nu e altul!) aşa se exprimă în opurile sale: «*Influenţa ideilor dominante din secolul XIX asupra statului*» şi «*Chestiunea naţionalităţilor*», special

www.dacoromanica.ro

în prefaţa opului din urmă.... binevoiţi a-mi concede, ca să cetesc... (Nu e de lipsă, ştim noi şi aşa!), dar cu toate acestea, eu aflu de necesar să-i combat vorbirea cu propriile sale cuvinte. Aşadară aşa spune:

.... «Nu împărtăşesc părerea, că chestiunea naţionalităţilor conţine numai primejdii, şi convingerea mea este, că deslegarea acestei chestiuni, — care dacă am greşî deslegându-o, ameninţă patria noastră cu primejdie, — făcută cu succes, poate să fie cea mai sigură garanţă a libertăţii noastre. Dar că între împrejurările de faţă nici o chestiune nu e atât de importantă ca aceasta, şi că liniştirea spiritelor şi existenţa libertăţii noastre constituţionale, ba chiar a fiinţei noastre de stat, în mare parte dela deslegarea aceasta depinde, — e afară de orice îndoială...»

Mai departe:

«Chestia naţionalităţilor nu e o afacere a cutărei ori cutărei naţionalităţi, ci a fiecărui cetăţean din patria aceasta, e o afacere comună a întregei naţiuni, şi de aceea, nu va puteà fi rezolvată în mod desăvârşit, dacă sprijinim specialele dorinţe ale naţionalităţii maghiare, sârbeşti, române ori slave, ci numai aşa, dacă avem în vedere interesele comune ale patriei. Iar deslegarea pacinică a chestiunei naţionalităţilor, care va aveà să decidă asupra viitorului patriei, numai dela aceasta depinde.»

Chestiunea naţională nu e deci interes specific al unei naţionalităţi, ci interes comun al tuturora, spre a cărei rezolvare trebue deci să nizuim cu puteri unite. Şi încă nu cu întroducerea unei instituţiuni noue, străine şi nepopulare, nu prin centralizarea pe care ne-o pune în vedere acest proiect de lege, ci singur numai prin egalitate, frăţietate, libertate, prin reprezentarea poporului şi pe lângă perfecta autonomie municipală. Am spus: prin libertate şi am spus: pe lângă autonomie, cu toate că dl ministru Eötvös a zis în vorbirea sa, că numai pe lângă un astfel de proiect de lege centralizător putem satisface pretensiunile naţionalităţilor. Dar eu am să-l combat iarăş cu vorbele proprii, anume, că numai pe lângă libertate şi perfectă autonomie municipală pot fi satisfăcute pretensiunile naţionaliste. Domnul ministru *Eötvös* recunoaşte acest adevăr în opul său «*Chestiunea naţionalităţilor*», vorbind astfel la pagina 57:

«De o parte, în interesul statului se cere centralizarea, în aşa măsură, că pe lângă ea desvoltarea singuraticelor naţionalităţi se pare întru adevăr imposibilă».... La pagina 63: «E de ne-

www.dacoromanica.ro

tăgăduit însă şi aceea, că precum legislaţiunea dela 1848 nu a avut niciodată intenţiunea să sisteze de tot sistemul municipal, şi chiar dacă am puteà presupune o astfel de intenţiune, o astfel de completă reformare a sistemului nostru administrativ nici nu i-ar fi stat în putinţă, şi anume pentru aceea, pentrucă condiţiunile centralizării administrative lipsesc în patria noastră mai tare decât ori unde în Europa, şi pentrucă pedecile, cari stau în calea întroducerii acestui sistem, sunt la noi mai mari, aproape de neînvins...». Iar la pagina 65: «... Şi oare despre Ungaria nu trebue să recunoaştem tocmai contrarul? Nu trebue să recunoaştem, că întregul nostru trecut, ale cărui raporturi s'au schimbat numai în timpul cel mai nou, stă în contrast cu această formă administrativă (înţelege: cea cuprinsă în proiectul de lege), ca clasele noastre cele mai culte, adecă tocmai acelea, ale căror păreri sunt decizătoare pentru felul de a se regulà administraţia, — fiindcă administraţia din acestea îşi alege organele, — sunt contrare centralizaţiunei, şi că în fine, dacă vom abstrage dela toate acestea, singura mişcare naţională, care în timpul mai nou se manifesta în patria noastră cu vioiciune, pune pedeci de neînvins în calea centralizaţiunei administrative a ţării?»...

Mai departe la pagina 66 scrie astfel: «... dar că ţara noastră, cel puţin câtă vreme vor ţineà mişcarile actuale naţionaliste, nu se poate preface în stat centralizat, în sensul cum e cel prusian ori francez, (pe care însă cu ocaziunea desbaterilor actuale l-au înşirat ca model mai mulţi din partidul guvernamental în vorbirile lor!) e înaintea mea cu atât mai evident, cu cât această formă de administraţiune (depusă şi în proiectul de lege, de ex. dreptul viril prusian etc.) nu poate să satisfacă nici cele mai moderate pretensiuni ale naţionalităţilor...» La pagina 67 scrie aşa: «..... Ori cari să fie părerile noastre în teorie asupra favorurilor centralizării (şi proiectul de lege centralizare voeşte!) în mod practic, în momentul de faţa numai astfel de centralizare poate fi posibilă în patria noastră, care se restrânge la obiectele a căror rezolvare comună e neîncunjurat de lipsă în interesul unităţii statului, şi pe lângă care se lasă teren larg în privinţa administrativă organismului municipal».

Acestea le-a spus baronul Eötvös ca scriitor, şi contrar acestora a vorbit aici, în casa aceasta, baronul Eötvös ca ministru! Din partea mea, onorată casă, împărtăşesc pe deplin pă-

www.dacoromanica.ro

rerile de sus, ba îmi iau voe a declarà, că acelea sunt astfel de adevăruri, faţă de cari dispare cu desăvârşire motivarea cu: raporturile speciale ale patriei noastre», făcută acestui proiect de lege cu mare căldură şi din partea domnului ministru baron Eötvös.

Dar să mergem mai departe. La pagina 121 tot domnul Eötvös spune acestea: «Cu privire la obiectul acestor doue, (anume: religia şi naţionalitatea) la aparenţă nizueşte spre acelaş scop o mişcare deosebită, care la una e libertatea desvoltării religionare, la alta libertatea desvoltării naţionale, însă în ambele cazuri e — libertatea». Adevărat, că Românii şi celelalte naţionalităţi, nizuind spre libertate, din acest motiv s'au alaturat la partidul liberal maghiar, iar nu la partidul guvernamental, şi din acest motiv nu pot să sprijinească acest proiect de lege, care înăbuşe orice mişcare mai liberă, cuvântul liber, reprezentarea curată a poporului, tot atâtea garanţii pentru libertatea individuală, cetaţenească şi naţională.

Dupăce şi la pagina 126 stă apriat la Eötvös, ca: «al doilea raport special este alipirea pe care a dovedit-o totdeauna naţiunea noastră faţă de aşa numitele instituţiuni municipale , — cu regret constat, ca în desbaterile de faţă alipirea aceasta e de observat numai din partea naţionalităţilor, a partidei din stânga şi a partidei din 1848. Şi se mai spune aşa: «Fără îndoială, că particularităţile acestea ale situaţiunei noastre exerciază influenţă asupra deslegării chestiunei naţionalităţilor, numai cât, după părerea mea, aceasta stă din aceea, că tocmai pentru raporturile acestea, deslegarea chestiunei la noi nu poate fi închipuită pe altă cale, decât numai prin cea mai perfectă garantare a libertăţii».

Şi acum libertatea aceasta o înlocuesc cu omnipotenţa comitelui suprem, şi aceasta e acum părerea domnului baron Eötvös cu privire la «raporturile speciale». Intr'adevăr e curioasă această schimbare neaşteptată! Dar pentruca să fie schimbarea şi mai curioasă, să mergem mai departe cu citaţiunile. La pagina 129 aşa ne spune: «Organismul nostru vechiu administrativ, şi predilecţia cu care naţiunea ţine la el, — aceasta a doua specialitate nu mai puţin însemnată a ţării noastre, — garantează, că libertatea, pe care o concede această lege singuraticilor pentru desvoltarea naţionalităţii lor, nu va rămâneà literă moartă .

www.dacoromanica.ro

Cu aceasta se justifică punctul de vedere al stângei şi al partidei dela 1848, ca pentruce ţine şi se alipeşte cu aşa mare tenacitate la instituţiunile dela 1848.

La pagina 130 scrie astfel: «In ţară centralizată guvernul, chiar dacă am presupune la el cea mai bună intenţiune, nu poate apără naţionalităţile, aflătoare în minoritate, în contra influenţei asupritoare a majorităţii. Pe lângă o astfel de organizare administrativă, cum e cea dorită de geniul naţiunei noastre, asuprirea naţionalităţilor mai mici devine imposibilă». Motivarea întemeiată pe «raporturile speciale», făcută proiectului de lege, nu poate motivà centralizarea urmărită.

La pagina 132 în acelaş înţeles continuă baronul Eötvös, scriitorul, iar acum ministrul, zicând: «Când am sistat prin legile dela 1848 privilegiile nemeşeşti şi le-am extins asupra tuturor locuitorilor ţării, pe lângă un astfel de cens, în urmarea căruia drepturile acestea vin exerciate într'o parte a ţării prin astfel de cetăţeni, cari în majoritatea lor nu aparţin naţionalităţii maghiare, — pentru practica executare a egalităţii de drept naţionale, numai executarea legilor dela 1848 se cere, şi înca aceea, ca în organizarea noastră administrativă să ne ţinem tare de principiul autonomic, adecă de forma aceea, pe care trecutul nostru cel lung şi moravurile şi obiceiurile naţiunii le-au contopit în întreaga noastră fiinţă. Susţinând principiul egalităţii de drept, şi alipindu-ne de organismul nostru administrativ, poziţia ce o ocupă în ţară singuraticele naţionalităţi depinde numai dela voinţa lor, şi dela libertatea care va fi garantată în patria noastră pe seama vieţii municipale».

Afară de aceasta, că cu privire la «raporturile speciale» din patria noastră, un proiect de lege pătruns de spiritul tocmai unei astfel de centralizări n'ar fi păgubitor şi periculos, — n'a spus-o tocmai corect Eötvös, ministrul, pe când foarte corect se exprimă Eötvös, scriitorul, la pagina 135 a opului său, cu următoarele cuvinte: ...«şi recunosc, că dacă libertatea politică se stabileşte în astfel de forme, cum erà obiceiul în Francia, înaintea imperialismului: putere absolută majorităţii legislative, şi administraţie centralizată, ei responsabilă, (ceeace corăspunde tocmai partidului guvernamental maghiar şi instituţiunii comiţilor supremi, creată prin actualul proiect de lege), s'ar puteà împărtăşì naţionalitatea maghiară de astfel de favoruri, pe cari până acuma nu le-a gustat. Dar chiar dacă abstragem dela greu-

www.dacoromanica.ro

tăţile de cari ar fi legată în patria noastră executarea principiilor strictei administraţiuni şi a centralizarii, — oare favorurile acestea, de cari s'ar împărtăşi naţionalitatea maghiară, pot să asigure statul maghiar? Nu! Să presupunem, că s'a ajuns tot ce au crezut de dorit cei mai extremi partinitori ai acestei păreri. Legislaţiune, a cărei majoritate posede putere nelimitată în deciderea cauzelor comune ale ţării, administraţie organizată după cele mai stricte principii ale centralizaţiunii, că această majoritate a legislaţiunii (înţelege acum: partida din dreapta!) bate spre supremaţia naţionalităţii maghiare, (ceeace e şi adevărat!) iar administraţiunea întrebuinţează (dupăcum voeşte!) toată puterea pe care a pus-o în mânile ei maşineria cea mai perfectă administrativă (comitele suprem, funcţionarii substituiţi şi numiţi din partea lui, viriliştii!) spre acest scop şi interes, — şi oare ce am câştigat? (Să ascultăm numai!) Putem să ajungem aceea, că împedecând în comune şi comitate mişcarea liberă a naţionalităţilor, înăbuşim glasurile, cari acum cuprind pe unii cu atâta temere, putem să ajungem aceea, că concentrând întreaga educaţiune în mânile guvernului (vorbesc în special către domnul ministru de culte şi instrucţiune publică Eötvös, revocându-i în memorie propriile sale cuvinte, cu privire la instituţiunea şcoalelor comune) putem să o folosim ca mijloc pentru lăţirea limbei noastre proprii, dar aceea, ca diferitele naţionalităţi existente în ţară să-şi peardă conştienţa individualităţii lor, ca să nu se însufleţască pentru propria lor naţionalitate: nu putem să o ajungem pe calea aceasta, tot aşa cum n'au putut să ajungă alţii, cari cu asemenea mijloace au făcut încercare faţă de naţionalitatea maghiară».

Mai adaog la acestea cele spuse pe pagina 136: «Putem să fim convinşi despre aceea, că între astfel de împrejurari, puterea ce o dă guvernului cea mai perfectă maşinărie administrativă, se va dovedi a fi insuficientă pentru apărarea statului».

Unul câte unul, tot adevăruri personificate. În fine la pag. 138 însuş Eötvös scriitorul combate în următorul mod vorbirea proprie ministerială: «Ideea de naţionalitate (rog să fie atentă stimata partidă din dreapta, şi îndeosebi acei membri ai ei, cari au vorbit asupra proiectului de lege din consideraţiuni naţionaliste), amăsurat naturii ei, nu e idee revoluţionară... Administraţia vexatorie provoacă mai mare antipatie decât cel mai

www.dacoromanica.ro

mare despotism. ...Dar tocmai aşa de evident e şi aceea, ca în proporţia în care, împlinind pretensiunile naţionaliste, am dovedit, că existenţa statului nostru nu periclitează singuraticele naţionalităţi, ba e chiar garanţa cea mai puternică pentru libera lor desvoltare, — aceeace ni-s'a părut a fi periculos devine chezăşia viitorului nostru, şi greutăţile cu cari luptăm se vor întoarce în contra inimicilor existenţei noastre de stat, şi după învingerea acestora nu le va fi cu nimic mai uşor decum ne-a fost nouă»...

Onorată casă! În înţelesul acestor păreri temeinice îmi iau voe a întrebà onorata parte de dincolo şi pe onoratul guvern, care nu e de faţă, că faţă de aceste păreri citate, desvoltate, cred că din toată convingerea, de un meritos membru al guvernului, va persistà şi mai departe pe lângă sprijinirea acestui proiect de lege şi pe lângă motivarea cuprinsă în expunerea de motive a proiectului de lege, dar spuse şi aici, în onorata casă, că lărgirea cercului de drept al comitelui suprem s'a efectuit singur cu luarea în considerare a art. de lege 44 din 1868, pentru a puteà fi satisfăcute pretensiunile naţionalităţilor?

Pretensiunile acestea sunt aşadară acelea, în interesul cărora trebue restrânsă autonomia, trebue stabilită influenţa comitelui suprem, trebue întrodus votul nou străin numit viril, trebue legată de facultatea de alegere, ca condiţiune, cetirea şi scrierea? Acestea sunt motivele, cari au condus pe onoratul guvern şi onorata partidă din dreapta, ca pretensiunile naţionalităţilor să le împlinească în mod echitabil, prin un astfel de proiect de lege, cu eludarea legii de naţionalităţi? Atunci, când e de obşte cunoscut, că naţionalităţile, dupăce iobăgimea s'a şters numai la 1848, mai nainte, ca iobagi, trebuiau sa lucre, şi n'au putut umblà la şcoală, — să fie delăturaţi dintre cei cu facultate de alegere în oraşe, pentrucă n'au putut să înveţe să scrie şi să cetească? Actualul proiect de lege, dupăce stabileşte pentru alegători şi în comitate etatea de 24 ani, nu sună la adresa nouei generaţiuni, pentrucă dela 1848 nu au trecut decât 22 ani, ci sună poporului de rând de înainte de 1848, care însă, din motivul sus înşirat, de regulă nu ştie ceti şi scrie, şi astfel în comitet nu poate să ajungă, nici după avere, nici după starea culturală, pentru care nu el poartă vina, ci împrejurările. O astfel de lege e retrogradă! Întreb, cum vor fi satisfăcute pretensiunile naţionalităţilor cu un astfel de proiect de lege, când

www.dacoromanica.ro

baronul Eötvös a arătat în opul său, că pretensiunile naţionalităţilor pot fi satisfacute numai pe lângă libertate şi autonomie, pe lânga acea autonomie, a cărei bază o formează reprezentarea poporului, şi care reprezentare a poporului, dacă într'adevăr iubim reformele, ar trebuì extinsă, după exemplul altor state civilizate, până la sufrajul universal. Da, domnilor! Pentrucă, după mine, consideraţiunile faţă de naţionalităţi, tocmai contrar proiectului de lege din discuţie, condiţionează perfecta autonomie, votul universal al poporului, cu un cuvânt, mişcarea liberă. Astfel ar puteà să ajungă şi naţionalităţile în comitete, după proporţia poporaţiunii lor, dar nu pe lânga restrângeri, ca tendenţioasa condiţie de a ştì scrie şi cetì, şi ca consideraţia la starea materiala. Căci în cele din urmă e comun principiul egalitaţii de drept, civil şi individual, aşa, că consideraţiuni deosebite nu pot venì în considerare când e vorba de perfecta libertate. Dar dealtcum ce neagă, ce înfrumseţează onorata partidă din dreapta, că doară guvernul şi partidul din dreapta a spus cu sinceritate când a voit să răspundă la mai mulţi oratori din partea stângă, că nu art. de lege 44 din 1868, nu satisfacerea pretensiunilor naţionalităţilor a condus ministeriul la prezentarea acestui proiect de lege, ci tocmai asuprirea acelora. Anume, domnul deputat Banó Jozsef aşa a spus, că afară de judecătorii de tablă, aceia atacă acest proiect de lege, cari în comitate vreau să afle punctul arhimedic, pentru a rasturnà şi a scoate din ţiţini independenţa Ungariei. De unde suspiţionarea aceasta? Benedek Gyula s'a provocat la existenţa unei astfel de fracţiuni de partid, care-şi caută viitorul în străinătate, iar nu în Ungaria. Sunt convins, că nu s'a gândit la America! Mai departe, că numai atunci n'ar sprijinì acest proiect de lege, când ar ştì, că nu este în patria aceasta nime, fără deosebire de religie şi naţionalitate, care ar nizuì în contra integritaţii statului maghiar, dupăcum au arătat evenimentele dela 1848 1849 în Ardeal, unde, dacă nu se aplică legea aceasta, se ridică duşmanii uniunii, etc. Iar dl deputat Latinovits Vincze a spus domnului deputat Dr. *Alexandru Mocsonyi*, că n'are drept să vorbească ca deputat naţionalist român, pentrucă aici poate vorbì numai ca reprezentant al naţiunii maghiare, iar naţiunea maghiară nu permite, ca alte naţionalităţi să ajungă la putere.

Acum deci, dacă domnul ministru de interne Rajner Pál a recunoscut în apărarea sa, că numai din punctul de vedere

www.dacoromanica.ro

de a puteà execută art. de lege 44 din 1868 a înfiinţat astfel instituţiunea comiţilor supremi, nú ştiu, cum să înţeleg pe oratorii majorităţii, cari îl combat în vorbirile lor? Dar dupăce văd, că aceşti oratori guvernamentali au fost aprobaţi şi aclamaţi de întregul partid din dreapta, pe lângă întreruperi cu: «*Bucureşti!*», trebue să cred, că aceasta e convingerea, nu a singuraticilor oratori, ci a partidului, care convingere dl ministru n'a exprimat-o în casă destul de sincer.

Să lăsăm domnilor suspiţionările, să lăsăm domnilor politica provocătoare, şi să fim, în interesul patriei comune, cu iubire frăţească şi cu încredere reciprocă unii faţă de alţii. Nu tîrîţi naţionalităţile pe acel teren, unde e obiceiu a se zice: flectere si nequeo superos, acheronta movebo», — ci luaţi ca punct de mânecare, cu domnul ministru Eötvös împreună, următoarele cuvinte frumoase din opul întitulat «*A nemzetiségi kérdés*» (Chestiunea naţionalităţilor) al scriitorului Eötvös: «Popoarele acestei patrii, precum în trecut, aşa şi în viitor, o soarte le aşteaptă, aceea, că atât libertatea noastră, cât şi asuprirea, numai comună poate să le fie». Apoi acestea: «Discutând chestiuni, cari exerciază influenţă adâncă asupra sufletelor singuraticilor, să fim precauţi şi să vorbim cu echitate şi despre acele păreri ale contrarilor noştri, cari nouă ni-se par a fi prejudiţii». In fine: «Dupăce naţionalitatea, întocmai ca religia, e chestie de sentiment, şi astfel aparţine acelor obiecte, cari în mod final nu pot fi decise prin glasul poruncitor al majorităţii, pe calea aceasta pe care am apucat noi nu ne vom ajunge scopul».

În modul acesta, cu încredere deplină să dăm mâna la rezolvirea chestiunilor sociale şi politice ale patriei acesteia, pentruca fericită să fie patria şi fericite să fie popoarele ei.

După acestea declar în mod categoric, că proiectul acesta de lege, care din punct de vedere de drept e manc, politiceşte nu se potriveşte cu constituţiunea noastră, pretensiunile naţionalităţilor nu numai că nu le promovează, ci din contră, le vatămă: nu l-aş primì nici în cazul, când pe scaunele de catifea roşie ar ocupà loc ministeriul *Hodoşiu-Miletici*».

Interpelaţia deputatului V. Bogdan.

În şedinţa din 19 Iulie 1870 deputatul român *Vincentiu Bogdan* a adresat guvernului următoarea interpelare:

www.dacoromanica.ro

Onorată casă! Am onoare a adresà o interpelare domnului ministru prezident, ca ministru de honvezime, şi tot aşa domnului ministru de culte şi instrucţiune publică. Regret mult, că Excel. Sa domnul ministru prezident nu e de faţă, pentruca puteam sperà, că în urma simplicitaţii chestiunii va fi în poziţie onoratul domn ministru prezident de a-mi puteà dà răspuns imediat. Voiu aveà însă onoarea să cetesc interpelaţiunea». (Întreruperi: O ceteşte notarul!)

(*Széll Kálmán,* notarul, ceteşte următoarea interpelaţiune):

«Interpelaţie cătră domnii: ministru prezident, ca ministru al honvezimei, şi ministru de culte şi instrucţiune publică. Înaintată de *Vincentiu Bogdan.*

Încă în şedinţa din 22 Iunie 1867 a dietei, deputatul dietal Bernáth Zsigmond a adresat domnilor ministri dela honvezime şi dela culte şi instrucţiune publică provocarea, că: În conţelegere să exopereze aducerea la vieaţă a Ludoviceului, institut maghiar de educaţie militară, şi începerea funcţiónării aceluia, care nu mai poate suferì amânare, în înţelesul legilor noastre, sunatoare despre acest lucru .

Aceeaş provocare, respective rugare, domnul deputat şi-a repeţit-o în şedinţa din 23 Octomvrie 1868, motivându-o cu cuvinte calde, şi dupace rehabilitarea acestui institut patriotic până la finea anului 1869 nu a urmat, domnul deputat Várady Gábor în şedinţa 138 din 8 Martie a anului curent a atins de nou chestia Ludoviceului, şi cu ocaziunea aceasta s'a facut din partea domnului ministru prezident urmatoarea declaraţiune: Marturisesc cu toată sinceritatea, că atunci când în privinţa aceasta s'a făcut prima întrebare adresată mie, eram de speranţa, că astăzi chestia va fi rezolvată deja. Dar chestia în sine e încurcată. Deoparte stau fundaţiunile făcute de singuratici, de altă parte chestia localităţii, de a treia parte stă stabilirea sistemului de învăţământ, unde întru atâta au dreptul să vorbească şi alţii, întrucât fundaţiunile acestea s'au făcut, nu pentru şcoli de honvezi, ci pentru pregătirea de oficeri maghiari pentru armata .

Fiindcă deci se apropie începerea noului an şcolar, şi marinimoşii fundatori vreau să se folosească de dreptul lor de recomandare, respective de candidare, fiind îndreptaţiţi legaliceşte a se folosì de el: îmi iau voe a adresà următoarea întrebare onoratului domn ministru-prezident, ca ministru de honvezi, şi domnului ministru de culte şi instrucţiune publică:

www.dacoromanica.ro

1. Au fost continuate şi dela ultima întrebare încoace pertractările în chestia Ludoviceului, şi dacă da, e deslegată dejà până acum chestia acestui institut patriotic? In special, sunt delăturate pedecile pentru cari până acuma acest institut n'a putut să fie rehabilitat, iar dacă nu sunt delăturate, pe când sunt prospecte sigure că se vor delătură? In urmare

2. Fundatorii unde au să-şi înainteze propunerile pe anul 1870 71 pe seama acestui institut, cu privire la recomandarea de elevi, şi

3. Ce pregătiri se vor cere în viitor, pentruca să fie primiţi în institut candidaţii de elevi?»

Se va predà ministrilor cărora a fost adresată.

*

Şedinţa din 22 Iulie 1870. Discuţia specială continuă asupra proiectului de lege despre organizarea municipiilor. La §-ul 17 propune deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarea modificare:

«Din ultima alineă a §-ului 27, care sună astfel: ‹Lista alegătorilor din singuraticele cercuri electorale o compune, pentru fiecare cerc separat, comisiunea exmisă din partea congregaţiunei, din ultimele liste ale celor îndreptăţiţi să aleagă deputaţi la dietă», — după părerea mea ar rezultà, că numai aceia vor alege cu ocaziunea organizării comitatelor, cari au fost conscrişi la 1869 între îndreptăţiţii de a alege deputaţi, adecă aceia, cari sunt trecuţi în ultimele liste. Aceasta nu e cu drept, după părerea mea, pentrucă dela 1869 până acum, mai ales dacă organizarea se va face numai la 1871, se vor fi ivit încă mulţi îndreptăţiţi la alegere, şi astfel a-i exchide pe aceia cu desăvârşire, n'ar fi cu dreptate! Şi n'ar fi cu dreptate mai ales cu privire la părţile Ardealului. Prin urmare nu-mi motivez mai pe larg modificarea, ci îmi iau voe a o depune simplu pe biroul casei, rugând onorata casă să binevoiască a o primì».

Notarul *Majláth József* ceteşte modificarea:

«Modificare la §-ul 27 al proiectului de lege despre organizarea municipiilor. In alinea 2 a acestui paragraf, după cuvântul acesta ultimă , să se pună: «întregită după legile electorale».

Primindu-se paragraful neschimbat, propunerea n'a fost pusă la vot.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din 23 Iulie 1870. La §-ul 52 vorbeşte deputatul *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Onorată casă! Dupăce §-ul din discuţie nu-l primesc, e întrebare, că dintre modificările făcute pe care pot să o primesc? Modificarea domnului deputat Kautz din motivele proprii nu pot să o părtinesc, fiindcă aşa ne spune, că de aceea nu voeşte, ca comitatul şi oraşele să aibă unul şi acelaş comite suprem, pentrucă comitatele şi oraşele pot să aibă interese separate, pe cari o singură persoană, un organ al guvernului, nu le poate aplană, nu le poate mulţămi. Sprijineşte însă acea parte a proiectului de lege, după care mai multe oraşe pot să stee sub acelaş comite suprem. Dar dacă recunoaşte, că comitatele şi oraşele pot să aibă interese deosebite, nu pot ştî de ce nu înţelege şi aceea, că mai multe oraşe încă pot să aibă deosebite interese opuse, pe cari nu le poate reprezentà aceeaş persoană. A doua obiecţiune a mea e aceea, pe care a amintit-o dejà domnul deputat Tisza Kálmán, — punctul de vedere finanţiar. Prin modificarea domnului Kautz adecă s'ar umpleà iarăş un post inproductiv în sarcina şi în detrimentul poporului, în favorul persoanelor, cari s'ar legănà în cunoscutul «dolce far niente». Eu peste tot nu sunt amicul instituţiunei de comite suprem, mai ales pentru oraşe, pentrucă din experienţa putem să ştim, că şi fără comite suprem s'a făcut administraţie în multe comitate, anume: în comitatul Aradului 2 ani, în al Timişului 2 ani, în al Torontalului iarăş 2 ani, fără ca administraţia să fi suferit ceva. Dar dacă binevoiţî a strabate cu instituţiunea de comite suprem, în acest caz acceptez de a mea modificarea condeputatului Tısza László, pe care o sprijinesc, şi pe care nu a combătut-o nime». (Aprobari în stânga).

Legea despre organizarea municipiilor s'a votat şi pe articole, şi apoi şi în a treia cetire.

*

În şedinţa din 27 Iulie 1870 deputatul *George Ivacicovici* a adresat ministrului de interne următoarea interpelaţie:

«Imi iau voe a adresà domnului ministru de interne o interpelaţie, pe care cu aceasta o cetesc:

Interpelaţie cătră ministrul de interne. Are cunoştinţă dl ministru de interne, că pe teritorul oraşului Buda autoritatea

www.dacoromanica.ro

orășenească opreşte pe proprietarii privaţi de pământ, şi încă cu forţă brachială, în spargerea şi valorarea de piatră pentru edificii, existentă pe pământul lor, lucrare pusă în executare, şi dacă are cunoştinţă, pe care lege se basează opreliştea?

Iar dacă nu are cunoştinţă despre aceasta, dupăce pe teritorii private, proprietarii acestora, în înţelesul legilor patriei noastre aflătoare în vigoare, pot fără orice conturbare să spargă şi să valoriseze piatra pentru clădire: are intenţiunea onoratul domn ministru de interne să iee dispoziţiune, ca abuzul comis de autoritatea orăşenească să fie sistat cât mai curând?»

Prezidentul enunţă, că se va comunică domnului ministru de interne.

*

În şedinţa din 24 Octomvrie 1870 ministrul de justiţie a comunicat dietei, în firul unei vorbiri mai lungi, lista tuturor proiectelor de lege, pe cari guvernul le are, parte gata, parte în lucrare, pentru a le prezentà în curând parlamentului spre desbatere. In legătură cu comunicarea aceasta deputatul român *Sigismund Papp* a făcut propunerea următoare:

«Onorată casă! Mulţimea proiectelor de lege anunţate mai nainte din partea guvernului, e dovadă despre activitatea ce se desvoltă în sinul guvernului. Că mulţimea proiectelor de lege stă oare în proporţie cu corectitatea lor, se va vedeà cu ocaziunea desbaterilor. Eu deocamdată vreau să cred, că proiectele acestea de lege au fost compuse după studiarea posibilă a împrejurărilor, şi că cu ocaziunea desbaterilor vor puteà suportà critica. Despre aceasta deci nu vreau să vorbesc. Nu vreau să le vorbesc de rău ori de bine, şi nici nu vreau să întru acum în desbaterea lor. Am ridicat cuvântul numai pentruca reluând firul întrerupt cu ocaziunea dietei trecute, să fac propunere cu privire la agendele din viitor.

Vor binevoì a-şi aduce aminte domnii membri ai onoratei case, că în anul trecut am adus legea despre independenţa judecătoriilor şi despre exerciarea puterii judecătoreşti, am separat justiţia de cătră administraţie, am adus lege despre organizarea comitatelor, referitoare deci la administraţie. Dar nici una, nici alta, n'a întrat încă în vieaţă. Cea dintâi din motivul, ca localităţile şi numărul tribunalelor încă nu e stabilit, a doua

www.dacoromanica.ro

din motivul, că stă în legătură strânsă cu sistemul administrativ. De aceea deci n'au putut să fie puse în vigoare.

Trebue să mă provoc, onorată casă, la greutăţile pe cari le întimpinăm, în urma împrejurării, că numărul şi localităţile tribunalelor încă nu sunt stabilite. Binevoiţi a vă aduce aminte, că în privinţa aceasta dl ministru de justiţie a compus un proiect de lege, în care însă cu privire la numărul tribunalelor un binemeritat deputat al oraşului Pesta a făcut propunere de reducere, iar în urma acestei propuneri onorata casă n'a stabilit numărul şi localităţile tribunalelor. Aşa a ajuns în mânile noastre un alt proiect de lege. Acesta însă a fost atât de manc, încât nici partidul guvernului nu l-a aprobat, şi eu încă am aparţinut acelora, cari nu au putut să-l aproabe. Nu l-am aprobat mai ales, fiindcă ceice au compus proiectul acesta de lege nu au avut în vedere aceea ce a decretat odată onorata casă, că tribunalele au să fie conservate în locurile unde există dejà. (Mişcare. Prezidentul roagă pe orator să se ţină de obiect). Voiu trece numai decât la propunere. Am văzut deci, că pentru stabilirea precisă şi ducătoare la scop a numărului şi localităţilor acestor tribunale nu a fost potrivit comitetul cel mai restrâns. Va fi deci acomodată o comisiune mai număroasă a dietei. In privinţa aceasta propun deci următoarele. Rog să fie cetită propunerea mea şi apoi pusă la ordinea zilei». (Notarul ceteşte): «Să se aleagă o comisiune de 28 membri, în care să fie reprezentat fiecare ţinut şi fiecare naţionalitate, şi care cu consentimentul ministrului de justiţie să stabilească localităţile şi numărul judecătoriilor de prima instanţă, cu considerare la aceea, ca tribunalele primelor judecatorii existente de secole, întrucât pretind cerinţele juste ale împrejurărilor locale şi ale diferitelor naţionalităţi, să rămână neatinse şi neconturbate. Să se iee în considerare datele statistice, edificiile comitatense existente, poporaţiunea ţinuturilor şi a teritoriilor şi mai ales cu privire la Ardeal aceea, că în proporţia celor trei naţionalităţi de acolo să fie înfiinţate judecătoriile de prima instanţă în mod corespunzător dreptăţii.

Lucrarea aceasta comisiunea de 28 să o prezenteze cât mai curând dietei. Şi până când comisiunea va puteà da seamă despre rezultatul misiunei ei, să îndrume casa secţiunile ei, ca să pertracteze legea comunală prezentată din partea ministrului de interne în sesiunea dietală trecută».

www.dacoromanica.ro

Prezidentul enunţă, că propunerea se va tipări şi la timpul său va fi pusă la ordinea zilei.

*

În şedinţa din 26 Octomvrie 1870 a vorbit tot în chestia aceasta deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

Avem două propuneri înaintea noastră. Una e a mea, prezentată casei alaltăieri, şi ceealaltă e cea prezentată de ministrul de justiţie. Ambele propuneri conţin acelaş lucru, anume, că numărul şi localităţile, reşedinţele judecatoriilor de forul prim, cum sa fie stabilite. Înainte de a întrà în motivarea propunerii mele, cer voe dela onorata casă, ca să expun deosebirea ce există între aceste două propuneri.

După propunerea mea, comisiunea ar trebuì să stee din 28 membri, iar după proiectul de rezoluţiune al domnului ministru numai din 20 membri. După propunerea mea, comisiunea ce e de exmis are să fie îndrumată, ca în raportul ce-l va face sa fie cu considerare la diferitele ţinuturi şi naţionalităţi şi la interesele acestora, la reşedinţele judecătoreşti existente, la acestea din urmă din motivul cruţării cheltuielilor de edificare, la naţionalitatea poporaţiunii şi în fine la raporturile din Ardeal.

Toate acestea sunt ignorate în proiectul de rezoluţiune al domnului ministru, care spune numai atâta, să se exmită o comisiune de 20 membri, ceeace însamnă atâta, că comisiunea are să procedeze după buna chibzuială proprie. Nu stabileşte nici un principiu, după care ar aveà să lucre comisiunea. Adevărat, că în propunerea aceasta se cuprinde şi aceea, ce nu e în propunerea mea, anume, că pertractarea budgetului să aparţină asemenea acestei comisiuni de 20 membri. Eu însă sunt de convingerea, onorată casă, că budgetul atunci are sa fie prezentat, când comisiunea a stabilit deja numărul şi reşedinţele tribunalelor, şi aceasta este sa se pertracteze deodată cu budgetul ministrului de justiţie.

Voiu înşirà acum motivele, cari m'au îndemnat să fac propunerea. Am auzit tocmai din gura domnului ministru accentuându-se, că epoca actuală nu e favorabilă pentru drepturi istorice. Nici eu nu sunt de părerea, că trebue menţinut tot, ce nu mai poate fi menţinut. Dar nu sunt nici de părerea, că

www.dacoromanica.ro

trebue să stricăm tot, chiar şi ce e bun, şi ce ar puteà servì spre uşurarea transformării. Din motivul acesta am propus, ca acolo unde a existat tribunal comitatens până acuma, să se înfiinţeze şi de astădată tribunal. Mai departe de aceea am accentuat naţionalităţile, pentrucă dl ministru de justiţie, dupăcum a spus-o în excelenta sa vorbire de alaltăieri, vrea să introducă verbalitatea şi atingerea nemijlocită a judecătorilor cu părţile. Dar onorată casă, eu aşa cred, că deja de pe acum trebue croite bazele, ca verbalitatea şi nemijlocita coatingere cu părţile să fie posibilă. Din aceste consideraţiuni recomand spre primire propunerea mea».

Casa primeşte propunerea ministrului de justiţie.

Interpelarea deputatului M. B. Stănescu.

În şedinţa din 16 Decemvrie 1870 deputatul român *Mircea B. Stănescu* a adresat guvernului interpelarea următoare:

«Onorată casă! În articolul de lege XXI dela 1868 e precizată procedura cu privire la asigurarea şi încassarea dărilor. Cu toate acestea, organele financiare, parte din necunoaşterea legii, parte din mâncărimea de a molestà, comit abuzuri număroase, asuprind şi maltratând poporul. În obiectul acesta au fost adresate număroase interpelări dnului ministru de finanţe, şi mai ales în 9 Decemvrie a. c. domnul deputat Simonyi a înşirat mai multe cazuri. Datorinţa guvernului e să împedece şi să sisteze aceste abuzuri. Şi domnul ministru de finanţe a şi declarat sărbătoreşte în faţa dietei în vorbirea sa din 10 Decemvrie a. c., că va primì totdeauna cu mulţămită, în casă şi afară de casă, descoperirea şi aducerea la cunoştinţă a astorfel de abuzuri ilegale. Dovadă despre bune intenţiuni. Bazat pe aceasta, am onoare a anunţà un caz de abuz şi pe baza acestuia a adresà stimatului domn ministru de finanţe următoarea interpelare:

Are cunoştinţă dl ministru de finanţe peste tot despre aceea, că organele datoare să încasseze dările, contrar procedurii din art. de lege XXI. dela 1868, încassează dela popor diurne şi cheltueli de cărăuşie şi pentru timpul când nu funcţionează în comună? Şi mai ales are cunoştinţă, că în cercul Radna din comitatul Aradului a fost exmis pentru asigurarea şi încassarea

www.dacoromanica.ro

dărilor în luna Octomvrie anul curent un anumit Besze Sándor, ca comisar de dare (executor), care cu mult mai nainte de a-şi începe activitatea a trimis antistiei comunei Sobotel din acel cerc o provocare oficioasă, datată din 4 Septemvrie a. c. şi provăzută cu numărul oficios 1, de înţelesul, că şi până se va prezentă în comună în scopul începerii încassării dării prin execuţie, — pentru acoperirea cheltuelilor executionale să încasseze dela fiecare restanţier, cu începere din 12 Septemvrie a. c. 5 la sută după fiecare fiorin, adecă 5 cruceri, ca spese de execuţiune, pentruca nu cumva, în caz de neglijenţă, după sumele încassate fără spese de execuţiune să fie pretinse cheltuielile dela antistia comunală? Are deci intenţiunea dl ministru de finanţe, ca aceste şi alte asemenea abuzuri, cari duc numai la maltratarea şi exploatarea şi dealtcum destul de asupritului pòpor de rând, să le sisteze cu grăbire şi pentru totdeauna, şi totodată se cerceteze în mod sever cazul expus mai sus? Rog, ca interpelarea să fie dată domnului ministru de finanţe, ca să ordoneze procedura necesară pentru cercetarea cazului anunţat».

Prezidentul enunţă, că interpelarea vă fi comunicată ministrului de finanţe.

Discuţia asupra budgetului.

În şedinţa din 23 Ianuarie 1871, la discuţia generală asupra budgetului, a vorbit deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Când a fost numit ministeriul la anul 1867, s'au bucurat toatè popoarele ţării. Şi s'au bucurat pentru aceea, pentrucă ministrii fiind atunci şi deputaţi, şi-au desfăşurat programul lor politic şi au făcut alegătorilor lor promisiunea, că vor lucrà pentru întărirea drepturilor ţării şi ale popoarelor şi pentru uşurarea sarcinilor recunoscute şi atunci de grele şi insuportabile. Adevărat, că ministrii şi secretarii de stat, câtă vreme n'au fost numiţi ministri şi secretari de stat, au şi făcut ce au promis. Dar cum au întrat în guvern, contrar programului lor şi contrar promisiunilor date alegătorilor, toate nizuinţele şi-le-au îndreptat într'acolo, ca să desbrace ţara şi popoarele de drepturile lor, ceeace le-a şi succes, cu ajutorul partidului guvernamental, supus între toate împrejurările. Iar uşurarea sarcinilor nici n'a fost luată în seamă de loc.

www.dacoromanica.ro

Aşa s'a întâmplat, onorata casă, că sarcini şi dări declarate de o suta de ori de ilegale şi insuportabile înainte de a întrà respectivii în guvern, nu numai că au fost sancţionate şi decretate de legalé, dar au fost chiar urcate şi îngreunate. Şi aceasta au făcut-o domnii ministri totdeauna pentru aceea, pentruca să se poată menţineà la putere şi sa poata ajunge omnipotenţi. Întreb eu, oare legile cele noue despre municipii şi despre judecătorii nu au despoiat poporul de drepturile sale şi nu au depus în mânile guvernului întreaga putere şi omnipotenţă? Ori apoi dările indirecte de diferite soiuri, ca darea de consum, darea timbrelor, monopolul tutunului, nu prin guvernul acésta şi cu a lui cooperare au fost inmatriculate în lege? Nu din partea guvernului acestuia a fost urcat orice soiu de dare, în loc să fie reduse toate, încercându-se cel puţin uşurarea sarcinilor poporului? Afară de aceasta, nu guvernul acesta a întrodus un sistem grav, care apasa mai ales clasa săraca a poporului, cu privire la încassarea dărilor, după care sistem nu e destul, că daca cutare om sărac nu poate sa-şi platească darea în trei luni de zile, ori tot la trei luni, are sa platească însemnate spese de execuţiune, dar e dator să mai platească şi interese după datoria sa, un sistem pe care nici atât de urgisitul guvern absolutistic al lui Bach nu a cutezat să-l întroduca? Şi cu toate, că se afirmă, ca printre toate greşelile guvernului s'au întrodus şi dispoziţiuni folositoare, eu nu pot să înşir de acestea, dacă cumva nu aceea, că au fost înfiinţate multe oficii superflue, şi a fost numită o armată puternică de funcţionari, dintre cari unii nu au numai titlu duplu, ci şi salar duplu, ba sunt unii, cari au chiar şi trei slujbe şi trag trei salare legate de ele.

E adevărat, că prin aceasta guvernul a facut bine singuraticilor, dar numai în detrimentul şi spre sărăcirea ţării şi a poporului. El însă nu o ia aceasta în considerare, şi anume pentru aceea, pentrucă numai cu ajutorul eficace al acestora i-a succes să poată despoià ţara şi popoarele de drepturile lor şi să poată pune sarcini insuportabile pe acestea. Astfel bieţii de ei sunt prea binemeritaţi pentru frumoasa lor activitate a primì soldă duplă.

Şi acum, permită-mi onorata casă să spun câteva cuvinte şi despre procedura guvernului faţă de naţiunile nemaghiare. Cu toate că ştiu, că nu e lucru plăcut şi nu-l ascultaţi bucuros, n'am ce face, dupăce ele exista întru adevăr în ţară, şi formează

www.dacoromanica.ro

chiar majoritatea ţarii, iar de altă parte mă ţin şi eu de acelea alte naţiuni, deci deşi pe scurt, conform obiceiului meu, dar trebue să le ating cu câteva cuvinte.

Când s'a pertractat în anul trecut budgetul ministrului de interne am atins faptul, că guvernul tratează în mod foarte vitreg cu naţiunile nemaghiare, şi mai ales cu Românii. E nedrept şi neechitabil faţă de ei la toate ocaziunile şi între toate împrejurările. Totodată am rugat guvernul, să fie faţă de noi condus de o mai mare iubire de dreptate şi echitate, împărtăşindu-ne, nu numai de sarcinile publice ale ţării, ci şi de binefacerile ei, ca să putem să votăm şi noi budgetul. Dar durere, guvernul merge şi acuma pe calea cea veche, şi considerându-ne de copii vitregi, manifestă faţa de noi totdeauna şi între toate împrejurările o tratare nedreaptă şi nejustă. Cu un cuvânt, ca sa fiu scurt dar sincer, dela instituirea guvernului tendinţa principală a acestuia a fost, ca cum vă place a spune aici, în casa aceasta, să nimicească de tot naţionalităţile. Adevărat, că până acuma planul nu a succes, şi eu asigur guvernul, ca nici nu va succede. Persecutarea aceasta şi nedreptatea faţă de noi, adevărat că ne cauzează durere, şi adevarat e şi aceea, că prin procedura aceasta o parte a poporului vine agitat şi cuprins de amaraciune faţă de ceealaltă parte a sa, dar prin aceasta e cu neputinţă nimicirea naţiunilor nemaghiare din patrie, şi eu aşa cred, că prin aceasta guvernul nu face servicii bune, nici patriei, nici naţiunii maghiare, ci tocmai din contră.

Pentru dovedirea afirmării mele de sus am înşirat în anul trecut mai multe date, ceeace de data aceasta nu voiu face, decât numai dacă doreşte onorata casă. Da? Atunci sunt gata să o fac aceasta şi acuma..... (Din stânga: Să auzim! Din dreapta: Contraziceri). Dupăce văd că doriţi (În dreapta: Ilaritate)..... din cele multe voiu înşirà numai unele, cari îmi vin în minte în pripă. De exemplu legea electorală din Ardeal, după care au fost aleşi deputaţii ardeleni la 1865—1868. Legea aceasta a fost adusă numai pentruca noi să fim asupriţi, şi Românii cari formează majoritatea Ardealului să nu fie în stare să reprezinte aici Ardealul. Şi tocmai atunci, când Ardealul nu erà în stare să fie reprezentat, s'a adus fără ascultarea şi consentimentul Românilor din Ardeal, cari formează majoritatea Ardealului, ba în contra protestării lor, legea despre uniune. Acesta e fapt, pe care aşa cred, că nu-l poate nime negà.

www.dacoromanica.ro

Mai departe, congresul Românilor, convocat pe temeiul legii la 1868 în Sibiiu, a votat un statut organic, pe care primministrul l-a trimis Maiestăţii Sale spre sancţionare. Şi ce a făcut ministeriul? Dacă n'ar fi constituţie, n'ar fi de zis nimica în contra procedurii sale. Dar aşa se spune, că avem constituţie. Ce a făcut deci? În mod cu totul unilateral, ca pe cale absolutistică, a şters din statut tot ce nu i-a plăcut, şi astfel mutilat şi modificat l-a trimis îndărăt congresului, spunându-i, că dacă îi place aşa cum a fost schimbat bine, dacă nu-i place meargă congresul în ştirea Domnului!

În legea de naţionalităţi, care adevărat, ca a fost adusă fără consentimentul nostru, dar în sfârşit e lege, un paragraf aşa spune, că guvernul se va îngriji, căci e dator, ca în comitatele de alte naţionalităţi, de exemplu în comitate cu locuitori români, sa fie numiţi comiţi supremi români, ori cel puţin de aceia, cari cunosc şi pricep limba poporului, iar guvernul numai pentruca să lovească în noi, a călcat şi legea aceasta. Unde să află astfel de comiţi supremi? La noi în Zarand, unde sunt numai Români, comitele suprem nu ne cunoaşte limba, şi astfel noi nu înţelegem pe comitele suprem, el nu ne înţelege pe noi, iar de acì se nasc neplăceri şi confuziuni.

În comitatele Chior, Arad, Timiş, Torontal, e tot aşa. Şi pentruca guvernul să nu fie silit după lege să numească Români, ţine în Chior pe dl Ujfalussy, ca căpitan suprem, însă totodată şi comite suprem al comitatului Satmar, care apoi, dacă sunt bine informat, mai are şi la căile ferate ceva funcţie înaltă, ba poate că are şi altele mai multe. În comitatul Arad, Timiş şi Torontal oficiile de comiţi supremi sunt de mai mulţi ani neocupate, numai pentruca guvernul să nu fie silit sa numească Români. Acum de curând apoi guvernul a numit la Lugoj episcop gr.-cat. pe unul, care cum se ştie, întruneşte antipatia întregei naţiuni române, şi ştim foarte bine, că guvernul a făcut-o aceasta numai pentruca să insulte şi amărască naţiunea română. (Voci: Destul! Alte voci: Spune numai mai departe). Dacă poftеşte onorata casa, pot sa mai înşir unele cazuri. (Voci: A fost destul! Alte voci: Dă numai înainte! Să auzim!) Dacă doriţi, nu-mi pasă, să continuam. Pe toţi acei funcţionari, cari au curajul să se declare Români şi manifestă sentimente româneşti, onóratul guvern nu-i sufere în oficiu. Aceasta o ştiţi foarte bine, de aceea e de prisos să mă provoc la cazuri speciale şi la nume.

www.dacoromanica.ro

(Din dreapta: Ba să le auzim!) Sunt prea multe. (Voci: Citează-le!) Nu trebue să merg prea departe. Aici e aproape de noi Babeş, în Ardeal Măcelariu, apoi Bologa, Pipoşiu, Gaietanu, Ionescu, şi Dumnezeu îi mai ştie cu numele în grabă, după-ce sunt foarte mulţi. Dar să nu mergem mai departe de *Vaţ*. (Voci: Unde?) La temniţa din Vaţ, unde stimatul guvern a dispus, ca naţionalităţile nemaghiare să poată trăi în cea mai bună înţelegere şi să poată medită asupra liberalismului guvernului maghiar şi asupra constituţiei actuale. Despre adeveritatea acestei afirmari cred că e convinsă onorata casă, după-ce o parte a condamnaţilor a fost internată acolo cu consentimentul ei.

Mai sunt destule astfel de cazuri, dar cine le poate înşirà în pripă? Şi în ce scop, căci şi aşa se face numai risipă de timp cu înşirarea lor?! In privinţa aceasta mai de multeori ne-am plâns în cazuri singuratice, şi am cerut sanarea răului, dar fără rezultat, pentrucă nime nu ne-a ascultat. Aceasta e o stare foarte regretabilă de lucruri, dar înzadar, căci aşa e!

Intre astfel de împrejurări, onorată casă, când după părerea mea dela actualul guvern nu poate aşteptà ţara şi popoarele ei nici un bine şi nici o uşurare, ci numai confişcare continuă de drepturi şi însărcinare insuportabilă, iar poporaţiunea naţiunilor nemaghiare, afară de aceasta, nu poate să aştepte alta, decât neîndreptăţire, lipsă de echitate, molestare continua şi persecutare neîntrerupta, — din partea mea nu pot să votez nici un budget unui astfel de guvern. Sprijinesc deci proiectul de rezoluţiune al dlui deputat Simonyi Ernő». (Aprobari în stânga).

Tot în şedinţa aceasta a vorbit deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele:

«Onorată casă! La obiectul însuş din discuţie nu voesc să vorbesc, ci în privinţa aceasta mă restrâng la scurta declaraţie, că sunt pentru proiectul de rezoluţiune prezentat de amicul meu Simonyi. Sunt însă necezitat să fac unele scurte observări la cele auzite astăzi aici. Mărturisesc, că nu atribuesc prea mare importanţă faptului, că chestii de mare gravitate vin aduse în mod lateral în discuţii străine, dar nici nu aflu de ducător la scop lucrul acesta şi făcut în interesul acelei mari chestii pentru care lupt şi eu. Dar a-şi considerà de neglijenţă, dacă a-şi lăsà se treacă fără obiecţionare acele observări, pe cari le-a

www.dacoromanica.ro

făcut condeputatul Tisza Kálmán, cu privire la vorbirea amicului meu *Sigismund Borlea*. Două lucruri îmi bat la ochi mai ales: întâi, că atunci, când condeputatul Sigismund Borlea a amintit între multele, şi după părerea mea foarte temeinicile tânguiri, acea plângere întru adevăr motivată, care se refere la legea electorală din Ardeal, dl deputat Tisza Kálmán a aflat de bine a se legà de un gravamen lateral, de puţină însemnătate, şi a spune apoi, că despre celelalte nu are ştire pozitivă.

Domnul deputat Tisza Kálmán se ocupă neîntrerupt cu chestii de stat şi cu raporturile din stat, nu pot deci să presupun, că n'ar aveà cunoştinţă pozitivă despre nedreptatea mare, strigatoare la ceriu, care s'a făcut atunci naţionalităţii române, când legea aceasta electorală a primit sancţionare pentru Ardeal. (Mişcare). Dar mi-a batut la ochi şi altceva. După părerea mea, atunci când dl deputat Borlea şi-a expus plângerile, probabil, că după vederile Dvoastre, netemeinice şi necorecte, şi-a împlinit datorinţa de deputat. Mi-a fost bătător la ochi, că tocmai dl deputat Tisza Kálmán, care, cum ştim, e unul din championii cei mai excelenţi ai vieţii noastre parlamentare, e unul dintre eminenţii conducători ai opoziţiei, a timbrat aceasta de — *agitaţie!*

Onorată casă! Eu aşa cred, că atunci când un deputat îşi împlineşte datorinţa, acesta nu se foloseşte de agitaţie, de armă cu două taişuri, ci împlineşte cea mai sfântă datorinţă faţă de patria sa.

De aceea, va scuzà dl deputat, dacă declaraţia sa, că ori când ar experià, că guvernul comite acte de nedreptate faţă de naţionalităţi, acestea pot să conteze la sprijinul său, eu o consider de monetă tocită, cu care astăzi nu mai pot să fie plătite naţionalităţile».

Budgetul ministrului de interne.

În şedinţa din 27 Ianuarie 1871, la discuţia asupra budgetului ministrului de interne, a vorbit deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Nu voiam să vorbesc la obiect, şi peste tot la budgetul ministrului de interne, pentruca mă temeam, că iarăş voiu fi silit să înşir unele date în contra guvernului înaintea onoratei case, şi atunci de nou unul dintre conducătorii

www.dacoromanica.ro

opoziţiei, onoratul domn deputat Tisza Kálmán, ar puteà sa spună, ca eu vreau numai să agitez. Pentruca cu toate, că cu ocaziunea rostirei vorbirei mele din 23 luna curentă am declarat în mod prealabil, că nu voesc să înşir date şi fapte, decât numai dacă onorata casă o doreşte aceasta în mod special, (Voci: N'am dorit-o!), dupace onorata casă a dorit-o (Ilaritate), am facut-o numai şi numai la expresa voinţă a casei, şi domnul deputat Tisza Kálmán, dacă voià, puteà să auda tot ce am spus. Dar onoratul domn deputat, numai pentruca faţă de noi să poată apărà întru câtva guvernul, a aflat de bine să boteze îndreptăţita mea resonare de — *agitaţie!* Iar dl deputat Zeyk Károly, pe care onoratul domn prezident l-a prezentat casei ca pe reprezentantul guvernului, a folosit un argument foarte naiv, pe care dacă-l întrebuinţà un alt deputat, iar nu onoratul domn secretar de stat, care reprezintă guvernul, îi primeam cel mult cu un zimbet argumentul. Dar dupăce dl secretar de stat Zeyk l-a folosit ca reprezentant al ministrului de interne, şi astfel a dat exprimare prin el convingerii politice a ministerului actual, nu pot să nu-i fac unele scurte observări.

Anume, dnul deputat şi secretar de stat *Zeyk* a spus, că exista motiv politic, pentru care plata celor şase comiţi supremi din Ardeal, sau nu ştiu câţi sunt, trebue să fie urcată cu câte 500 fl. de cap.

Onorata casa! Am făcut experienţa, nu odată, că atunci când guvernul n'a ştiut să-şi apere în casă vre-o procedură nemotivată, cu zimbet pe buze s'a apropiat de naţiunile nemaghiare şi a voit sa se acopere cu ele. Am făcut experienţa aceasta în anul trecut, când pertractându-se proiectul de lege despre organizarea municipiilor, prezentat de dl ministru de interne, n'a putut să apere omnipotenţa comiţilor supremi, nici el, nici partidul său, ci atunci cu un suris binevoitor ni s'a adresat nouă şi ni-a spus, că omnipotenţa comiţilor supremi e necesară pentru aceea, pentrucă prin ea guvernul vreà să pună naţionalităţile sub scutul, de care, între noi rămână vorba, Dumnezeu să ne ferească. A facut-o aceasta şi dl deputat şi secretar de stat în două rânduri, jucându-se aici în casă de a luarea în apărare a naţiunei române din Ardeal, dar în mod foarte nefericit, pentrucă fiind actor de slabă dibăcie, mai degraba şi-a bătut joc şi a ofensat. Pentruca, mă rog, dacă un secretar de stat declară în casă, în numele guvernului, că e motiv însemnat

www.dacoromanica.ro

politic acela, că dupăce, cum singur spuneà, numai doi căpitani supremi români sunt în întreg Ardealul, plata lor e necesar sa fie urcată cu 500 fl. la an, şi prin aceasta n'a comis batjocură la adresa naţiunei române din Ardeal: atunci zău nu ştiu ce voià să fie. Iar dacă totuş aceasta i-a fost convingerea, atunci întru adevăr, trebue să mă minunez de înţelepciunea sa politică, şi să nu-l invidiez de loc.

Nu cer Românii, onorata casă, ca doi fii ai lor să fie ajutoraţi de guvern cu câte 500 fl. Cu aceasta nu sunt ei mulţamiţi. Pentru multele ofensări naţiunea română cere dreptate şi aceea, ca drepturile politice, cari îi compet, să i-se dee. Nu zic că cu bani, ori cu promisiuni, guvernul nu ar puteà câştigà pentru sine nişte indivizi slabi de caracter, dar naţiunea însaş nici odata nu o va puteà câştigà pe calea aceasta. Iar eu aşa cred, că guvernului îi zace în interes să câştige, nu singuratici, ci naţiunea însaş.

Ce se atinge în general de urcarea salarelor comiţilor supremi, e adevărat, că domnul ministru de finanţe ne-a dat o icoană foarte sinistra în zilele trecute despre mizeria funcţionarilor. Dar noi, carî locuim în provinţă şi prea bine cunoaştem raporturile poporului, încă am puteà zugravì icoane despre aceea, că atunci, când dela familie se ia vaca cea din urmă, ori singura capră şi se vinde la licitaţie pentru dare, în ce mizerie rămâne familia aceea! Şi aşa cred, că icoana aceasta ar fi mai sinistră decât icoana zugrăvita de domnul ministru de finanţe!

Dar despre aceasta eu nu vreau să vorbesc, pentruca nu cumva să vina cineva şi sa-mi iee cuvintele drept — aţâţare. Insă ce se atinge de îmbunataţirea salarului celor doi capitani supremi, eu tocmai pentru aceea, pentrucă, după cum a spus şi dl deputat Zeyk, în Ardeal sunt numai doi căpitani supremi români, şi pentrucă aceştia sunt Români, dar şi în interesul nostru propriu, nu voesc să li se voteze îmbunătăţirea. Ba rog onorata casă, să nu o voteze, pentrucă eu sunt convins, că onoratul guvern pentru aceea voeşte să le urce amândurora salarul, pentruca e decis să destitue pe aceşti doi funcţionari români şi să numească în locul lor magnaţi maghiari. Exactitatea acestei convingeri o voiu dovedì cu date, pentrucă ştim, ca până când la noi în Zarand salarul comitelui suprem a fost 3000 fl., am avut comite suprem român. Dupace guvernul a

www.dacoromanica.ro

urcat salarul la 4000 fl. comitele suprem român a fost alungat şi un magnat maghiar a fost numit în locul său. Aceasta, aşa cred, toţi o ştiţi. Mai departe, cred că o ştiu toţi şi dintre dnii deputaţi, după ce tocmai în zilele trecute au adus toate ziarele maghiare îmbucurătoarea ştire, că guvernul va scoate în fine din funcţie pe căpitanul suprem al districtului Făgăraş. Binevoiţi a examina budgetul şi veţi vedeà, că dintre cei doi căpitani supremi, ale căror salare guvernul vine să le urce, unul e tocmai căpitanul suprem al districtului Făgăraş. Şi eu aşa cred, că onoratul guvern numai pentru aceea vreà să urce salarele acestor doi căpitani supremi români, pentrucă la un salar anual de 2500 fl. nu capătă magnat maghiar, care să primească să fie căpitan suprem în Făgăraş. De aceea a aflat de bine să propună urcarea salarului».

Tot în chestia aceasta, la budgetul ministrului de interne, a vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Domnul deputat Smeskal şi dl deputat Nyári Pál au spus în şedinţa de eri, că poziţia referitoare la salarele comiţilor supremi pentru aceea nu o votează, pentrucă legea despre municipii încă nu e executată până acuma. Eu nu pot să acceptez acest argument, pentrucă nu ştiu cum poate fi executată această lege, dacă nu se numesc mai nainte comiţii supremi. Pentrucă veţi binevoì a-mi concede, că «qui vult finem, debet velle etiam media». Iar mediul e comitele suprem şi numirea sa prealabilă. E adevărat, că legea aceasta nu poate fi executată, până nu e adusă şi legea comunală, dar cauza nu e guvernul, pentrucă guvernul a înaintat deodată ambele proiecte de lege, iar cel nevotat încă a trecut deja prin secţiuni şi prin desbaterile comisiunei centrale».

*

În şedinţa din 28 Ianuarie 1871, tot la discuţia asupra budgetului ministrului de interne, a vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! N'am intenţiunea să vorbesc în termini înflorilaţi şi aleşi la obiect, ca amicul meu Tisza László, ci obiectul însuş vreau să-l exhauriez cu cuvinte simple. Dar înainte de a vorbì la obiect, întrând în esenţa lui, la tot cazul aflu de necesar să-mi fac observările cu privire la argumentele amicului

www.dacoromanica.ro

Mariássy şi ale amicului Tisza László. Ambii au accentuat, că nu cunosc nici un Ardeal. Cel prim, amicul meu Mariássy, pentru aceea, pentrucă nu e Ardeal, ci partea de peste dealul Craiului, al doilea pentru aceea, pentrucă Ardealul e numai al cincilea district. Eu, care am fost membru al dietei dela 1848, am fost sprijinitor credincios al uniunei, şi anume, din acel simplu motiv, că ştiam, că două ţări împreună mai mult pot decât dacă sunt despărţite, aşa explic şi aşa cunosc legea aceasta, că legea nu conţine unirea, nici a părţii de dincolo de dealul Craiului, şi nici a districtului sau comitatului al cincilea, ci *a Ardealului* cu Ungaria. Şi după ce aceasta aşa e în lege, protestez în contra acelei expresiuni, care ar puteà să clatine dreptul istoric şi baza însaş, baza legii.

Ambii au prezentat proiecte de rezoluţiune de înţelesul, că unul ar voì să fie sistat, acum imediat, postul de comisar regesc, iar celalalt, condeputatul Tisza László, abià la 1 Iulie. Eu nu pot să acceptez aceste proiecte de rezoluţiune. Şi pentruce? Intâi, tocmai pentru aceea ce a amintit condeputatul Tisza László, anume, că el nu din puncte de vedere legale vreà sa fie sistat postul, ci din motive de oportunitate. Eu însă dator fiind sa respectez legea, întocmai ca noi toţi, câtă vreme legea nu e modificată, nu voiu puteà considerà de posibilă schimbarea legii prin proiecte de rezoluţiune. Iar aceea o ştim, ca legea dela 1868, de-mi aduc bine aminte, articolul 43, spune clar în § ul 18, că câtă vreme guvernul va aflà de necesar comisariatul regesc, poate sa-l ţina, din motive de oportunitate, pe raspunderea sa proprie. Iar după ce vedem, onorata casa, că însuş ministerul, care bine ştie, că e responsabil, află de necesară menţinerea acestei instituţiuni, noi nu putem să o ştergem prin un astfel de proiect de rezoluţiune. Daca deci e să respectăm legea cu stricteţă, trebue menţinut comisariatul regesc. Mai departe a spus şi aceea condeputatul Tisza László, că Ardealul ce roí glorios a avut în trecut, adecă partea de dincolo de dealul Craiului, sau al cincilea district!

Cred şi eu, ca a avut rol foarte frumos, dar nu ca al cincilea district, ci ca ţară unită cu altă ţară. Dar a amintit şi pasivitatea şi activitatea. Eu ştiu să înţeleg foarte bine, onorată casă, că de ce au fost pasivi Românii în Ardeal. Au fost pasivi, fiindcă legile vechi feudale există şi acuma în Ardeal, şi pentru ştergerea lor n'am auzit rostindu-se până acuma nici un

www.dacoromanica.ro

cuvânt din partea stângei. Văzând ei deci, că nu le este cu putinţă să strabată cu cauza lor, nici nu s'au nizuit până acuma să o urgenteze. Acesta e singurul motiv, pentru care Românii sunt pasivi până acuma. Eu, precum atunci, aşa şi acum, condamn pasivitatea, pentrucă eu consider pasivitatea de moarte, iar activitatea ţin că e vieaţa.

Ştim, onorată casă, că în epoca în care şi Maghiarii au avut atitudine pasivă, starea ţării erà una din cele mai deplorabile, şi când au păşit pe terenùl activităţii, s'au deschis porţile binecuvântării. Şi eu numai în acel caz admit pasivitatea, când oamenii sunt convinşi despre aceea, că punându-se în pasivitate, vor influinţà cu o greutate oarecare asupra afacerilor ţării. Şi eu bine ştiu, că naţiunea română nu-şi ajută, ci-şi strică deadreptul prin aceasta. Eu am fost şi sunt contrar al pasivităţii, şi numai aceea voiam sa-i rog pe domnii deputaţi din partea ceealaltă, că atunci când va fi vorba să ştergem legile feudale, să dee mâna cu noi, şi vor vedeà, că Românii nu vor mai fi pasivi, ci vor întrà în şanţurile activităţii. Eu deci vreau să rămână instituţiunea comisariatului regesc, întâi din punctul de vedere al legalităţii, pentrucă legea, câtă vreme nu e modificată, nu poate fi schimbată cu proiecte de rezoluţiune, dar vreau sa rămână, onorată casă, şi din acel punct de vedere, că chestia cu desărcinarea pământului încă nu e rezolvata în mod final în Ardeal. Se spune, că aceasta e risipa. Eu însa vreau să arat, că nu e risipa, ci cu adevărat economie de stat. Eu aşa ştiu, ca pe pământul crăesc nu au existat jobagi, ci acolo toţi au fost la fel, şi că pe pamântul crăesc au fost contractate mai multe milioane, sub titlul desărcinarii pământului. Şi fiindcă legea financiară aşa spune, că celce denunţă primirea sumelor necompetente, capătă partea a cincia din suma, eu declar aici, în faţa parlamentului, că circa opt milioane de fiorini au fost date la mâni necompetente (ilaritate), din care sumă îmi compete mie un milion şi 600 mii fiorini. Eu dau milionul pentru scopuri filantropice şi mă mulţămesc numai cu şase sute mii de fiorini. (Ilaritate). E de datorinţa comisarului regesc sa erueze şi lucrul acesta, pentruca ştim, că numai în urma falsificării de documente s'a dat legii vechi înţelesul, că Românii ar fi fost oarecândva jobagi, pentrucă acolo unde stà «damus et donamus Szelistye et Talmács cum silvis, pratis, el vallibus», în locul cuvintelor «et vallibus» s'a pus «*et valachis* .

www.dacoromanica.ro

Aşa au ajuns, mă rog, Românii pe mâna Saşilor, şi astfel ar voì să fie îndemnizaţi, ca şi cum ar fi fost jobagi. Dar trebue să spun, că pe pământul regesc n'au fost jobagi, şi astfel sumele plătite lor sub titlul desărcinării pământului trebue să le dee Saşii îndărăt. Partea mea, după cum am spus, încă mi-o reclamez. (Ilaritate. Aprobări).

Mai departe vreau să fie menţinut comisarul regesc şi pentru aceea, pentrucă eu nu văd încă din destul stabilit acel punct de vedere, ca să putem spune, că poporul e mulţămit. De aceea e lipsă de un organ, căruia să se adreseze poporul, şi organul acela să nu fie departe nici de Pesta. Mai departe e de lipsă să aibă şi guvernul un organ acolo, dela care să primească informaţiuni autentice despre raporturile din ţară. Se poate întâmplà, ca nemulţămirea să crească şi mai tare. Şi va creşte atunci, când se va executà aceeace propune comisiunea de 25 cu privire la înfiinţarea tribunalelor.

Îmi aduc aminte, că domnul deputat Tisza Kálmán a spus în comisiunea de 25, că tribunalele au să fie înfiinţate după proporţia poporaţiunii. Dar aceasta nu s'a primit, pentrucă de dragul unor Saşi, pentru pământul Bistriţei, au trebuit să fie jertfite interesele întregului Ardeal. Eu aşa cred, că propunerea comisiunii de 25 nu va fi acceptată din partea casei, pentrucă casa va vedeà, că nu merge aşa. Dar dacă totuş s'ar primì, atunci e de prevăzut, că mare nemulţămire se va naşte în ţara, şi chiar şi în scopul acesta e necesar, ca comisariatul regesc să fie susţinut pentru ţinerea în frâu a celor nemulţămiţi şi aducerea lor la tăcere.

Spuneà domnul deputat, că dl ministru prezident nici aceea nu va ştì, pe ce cale să moară, dupăce are moşii, şi în Ungaria, şi în Ardeal, iar cu privire la acestea există legi deosebite de moştenire. Dacă ár fi de faţă domnul ministru de justiţie, i-aşi spune în faţă, dealtcum aude el ce spun, că a fost pagubă să se întroducă în Ungaria noua procedură procesuala, dupăce ea e curata compilare a procedurii germane. Şi e chiar cu mult mai rea decât cea veche şi decât cea austriacă.

Cu privire la chestiile de succesiune ştim, că ele au fost mai corect rezolvate după dreptul roman, şi că şi codul austriac, fiind compus pe urma acestui drept, e cu mult mai corect decât codul maghiar, care la dreptul vorbind nici nu există. Deci ce vreţi să se restabilească în Ardeal? Poatecă Aprobatele şi

www.dacoromanica.ro

Compilatele, în cari numai atâta se spune, că ţăranul nu poate să aibă haine, decât numai în valoare de 5 fl. (Ilaritate), ori apoi aceea, că «toleratur valachica natio ad bene placitum principis»? Domnul ministru prezident poate deci să privească liniştit în faţa morţii. (Ilaritate). Da, va trebuì să moară, dupăce e om muritor.

Cu acestea aşa cred, că din destul am dovedit necesitatea comisariatului regesc. Nu înţeleg persoana însaş. Mărturisesc, ca-mi place, că e om din Ungaria, şi că nu s'a numit unul din Ardeal în postul acesta, pentrucă cel puţin nu va lăsà, ca să fie sedus de casina din Cluj. Îmi place, că e om din Ungaria şi pentru aceea, pentrucă Românii din Ardeal iubesc mai mult pe cei din Ungaria decât pe cei din Ardeal. Alegerea însă nu a fost corectă, pentrucă s'a trimis un om, care nu cunoaşte limbile pe cari ar trebuì să le cunoască perfect de bine. Spunându-le acestea, sprijinesc propunerea comisiunii financiare».

A vorbit deputatul din Ardeal *Berzenczey László*, căruia deputatul *Sigismund Papp* i-a răspuns imediat, în chestie personală, următoarele:

«Domnul deputat Berzenczey, în marea sa exaltare spuneà, că eu am recitat o vorbire de a lui Schmerling. Dacă eu a-şi fi servit sub Schmerling ori sub Bach, puteà să-mi spună acest lucru. (Berzenczey: Dar nici nu l-am spus!) Astfel însa îl rog, să-l spună amicului nostru Lázár Adam». (Ilaritate mare).

Budgetul ministrului de justiţie.

În şedinţa din 9 Februarie 1871 s'a continuat discuţia asupra budgetului ministrului de justiţie. A vorbit şi deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Onorată casă! Justitia regnorum fundamentum. Acest principiu fundamental îl recomand în preţioasa atenţiune a dlui ministru de justiţie. Iar ca să poată urmà acestui adevăr vecinic, e necesar înainte de toate să se îngrijasca, ca să existe cei doi factori ai manuării legilor, anume, legea bună şi judecătorii buni. Că avem legi rele şi că îmbunătăţirea legilor se face cu iuţeala melcului, şi apoi, că avem judecători răi şi că croesc judecăţi şi astfel de oameni, cari nici n'au absolvat drepturile, şi înca la forurile mai înalte, e lucru cunoscut de toţi. Nu pot să mă mir deci, că se poate cetì în «Ludas Matyi» (ziar umoristic) în loc

www.dacoromanica.ro

de «igazságszolgáltatás» cuvântul gazságszolgáltatás, — pentrucă, si non e vero, e ben trovato.

Inferioritatea justiţiei noastre a devenit proverbială şi în străinătate. Ar fi timpul să se facă ceva pentru îndreptarea ei. Cum s'ar puteà ajutà? Întâi astfel, că la numirea judecatorilor se delatură orice motiv politic. Caci doară nici însuş ministrul de justiţie nu e chemat sa facă politică din toate faptele sale. Politica compete domnului ministru de justiţie numai pe terenul pe care, ca membru al guvernului, are să manifeste solidaritate cu privire la acţiunile guvernului. Politică să faca dl ministru de justiţie numai atunci, când faţă cu guvernul, ca membru al guvernului, în urma solidarităţii cu guvernul întreg, ia parte şi el la acţiunile politice ale guvernului. Dar faţă cu tribunalele, cu judecatorii, faţă cu justiţia, nu e permis să faca politică. Şi cu toate acestea, unde numai se face numire vedem, că dnul ministru de justiţie face numirea mai ales din sinul majorităţii casei. Dacă vom continuà astfel, apoi Justizmord -ul de amară aducere aminte, violarea judiţiară, omorul judiţiar, îl vom puteà vedeà repetându-se şi astăzi, cum vedem că se întâmplă la toate mişcările electorale. Recomand deci dlui ministru, ca cel puţin pentru viitor să abstee dela motive politice, dela consideraţiuni politice, şi aleagă-şi oameni de specialitate dintre aceia, cari sunt iniţiaţi în manuarea legilor, în justiţie, şi sunt cualificaţi pentru aceasta. Cu privire la budget, vad numai decât la conducerea centrală o împărţire mancă de muncă. Nu pot să atribui altei împrejurari faptul, că sunt amintiţi patru consilieri ministeriali şi 10 consilieri de secţii, cu salare deosebite. Dacă binevoiţi a amintì salare deosebite, atunci trebue să ştim, dacă este de lucru sau nu? Dacă este mult de lucru, aşa că se cere sa-l isprăvească mai mulţi, nu înţeleg de ce unul trebue să aibă plată mai mica, altul mai mare, dupăce poziţia şi rangul e egal pentru toţi? Dar aşa se vede, că nu este atâta de lucru, ca pentru isprăvirea lui să fie de lipsă patru consilieri ministeriali şi zece consilieri de secţii. Şi dacă nu sunt de lipsă, atunci nici nu trebue să votăm toate posturile, ci să se mulţămească ministrul cu mai puţine. Aşa stăm şi cu celelalte. Trei directori de cancelarii şi un primdirector, fiecare cu salar deosebit. Şi procedura aceasta e aplicată la toate branşele, la toate forurile.

Prin împărţirea corectă a muncei se poate stabilì înainte şi numărul muncitorilor. Şi dacă o recunoaştem aceasta, atunci

www.dacoromanica.ro

scuzați, dar deosebirea în salar, la funcționari de același rang și poziție, nu poate să nască decât numai invidie și nemulțămire. Aceasta însă ar trebuì să fie evitată în ministerul de justiție, atât în sus, cât și în jos.

S'a spus, că după ce avem judecători aleși, nu e chemarea ministrului, ca să-i controleze. La prima vedere argumentul e acceptabil, dar privindu-l mai deaproape nu, după ce ministrul de justiție e dator să săvârșască suprema supraveghiare asupra procedurilor tuturor judecătoriilor subordonate, pentru a vedeà întrucât consună, ori nu consună cu legea. Dar nu mă pot din destul minunà asupra faptului, că ministeriul de justiție nici cunoștință nu vrea să iee despre greșita procedură a judecătoriilor și tribunalelor împărțitoare de dreptate, care a devenit strigătoare la ceriu, mai ales știind, că acum și judecătoriile numite urmăresc aceeaș procedură, ca cele alese.

Fiecare lege numai atunci e salutară, dacă îi este garantată punerea în vigoare, dacă în privința esecutării ministrul respectiv ia dispozițiile de lipsă cu deplină severitate. Cu toate că avem o lege, nemulțămitoare pentru mine, de naționalități, trebue să-mi exprim regretele, că ministerul de justiție, pe care-l privește poate mai deaproape, nici cu respectarea și cu executarea acestei legi de naționalități nu s'a ocupat, fie cât de puțin. Pentrucă după cum m'am convins în zilele acestea, la conducerea centrală din sinul ministerului de justiție, între mulți funcționari, scuzați expresiunea, voiam să zic oficianți, nu e aplicat nici un singur Român. (Voci: Se cere privilegiu!) În zilele acestea a fost numit, cu adevărat, un concipist, dar atâta e tot. Sârb nu e nici unul. La supremul tribunal sunt vre-o câțiva, și la curtea de casație sunt doi. (Voci: Destui!) La tabla regească, unde sunt 90 de judecători și 31 suplenți, se află doi (Români) și doi concipienți auxiliari. (Voci: Dacă nu sunt!) Voiu răspunde la aceea, că sunt ori nu sunt. Și să nu uitați, că la tabla aceea regească, după conspectul din anul trecut, restanțiile fac patrusprezece mii, tot procese de-alè naționalităților nemaghiare în mare parte. (Ilaritate). Motivul e evident. Fiind purtate procesele în românește și atestate românești fiind alăturate la acte, respectivii nu prea le înțeleg, ci le pun la o parte, luând la rând actele pe cari le înțeleg. Nu sunt deci destule persoane, cari cunosc limba aceea. La oficiile de procurori regești, la judecătoriile de presă, nu e nici un Român, cu toate că mai ales

www.dacoromanica.ro

jurnaliştii naţionalişti figurează acolo ca acuzaţi. La judecătoriile cercuale nu e nici unul, la tribunalul cambial nici măcar un concipist, ba nici un diurnist. Nu e nici în Arad. Judecătoria de mine nici nu o mai pomenesc. Dvoastră ve-ţi puteà răspunde, că da, se află în centru un translator. Dar şi în ministerul de justiţie ar trebuì să se afle un translator, şi nu el! Şi când este trebuinţa de el, îl iau împrumut dela biroul de presă. Şi aceea într'adevăr apoi că nu o înţeleg, cum de a trebuit să fie numit şi acì unul, care nu cunoaşte perfect, ex asse, limba română? De aici vine, că în număroase procese de presă a trebuit să păţască ruşine acel translator autentic, pentrucă necunoscând limba română perfect de bine, el poate să traducă cu conştienţiositate, dar traduce rău şi seduce judecătoria. De aici vine, că tocmai la ministrul de justiţie se află un act, în care obvine cuvântul românesc «*bunăoară* , în ungureşte de înţelesul «*jobbadán*», dar tradus în mod autentic cu *jó ora*». Fireşte, ca respectivul translator, ştiind latineşte şi şi ceva româneşte, a aflat că din bonus, bona, bonum iese — bun şi din hora, horae — oră, adecă oră bună, *jó ora*. Şi judecătoriile încă, dupăce nu au proprii lor translatori naţionalişti, de acì îşi împrumuta translatorii.

De aici vine, că primim sentinţe în copii, şi încă în copii rele. Şi ca sa vă arăt un exemplu eclatant despre aceea, cum e respectată din partea ministerului de justiţie şi a majorităţii sale legea de naţionalitaţi de ea adusă, vă comunic cazul următor. In anul 1867 s'a dat în interesul unui Român la pretura cercuală din Lipova o acţiune în limba română, dupa ce ambele părţi erau române, ba şi advocatul erà Român, la mânile acelui fibirău, care acum se află pe băncile dietei, (O voce: Nu e adevărat! Neg!) şi care a fost rugat să pună termin şi să pertracteze afacerea. Fibirăul a adus următoarea hotărîre: «După ce eu cuvântul «*pretură*», — care fie spus între paranteze, înseamnă ungureşte «főszolgabiróság, — adecă după ce eu cuvântul *pretură* nu-l înţeleg, sub care cuvânt mi-a fost adresată acţiunea, şi după ce advocatul e Ungur, nu e Român, resping acţiunea». S'a dat recurs de nulitate, dar a fost respins şi recursul de nulitate, pentrucă e foarte natural, că după ce n'a primit acţiunea, să nu poată primì nici recursul de nulitate. S'a dat şi în contra acestui refus recurs de nulitate, care însă se află şi acuma la curtea de cassaţie. Dela Ianuarie 1867 până la 1871 chestia nu

www.dacoromanica.ro

a putut ajunge la pertractare! Recomand cazul în atenţiunea dlui ministru de justiţie.

Fireşte, veţi puteà spune, că remediu de drept se puteà căutà în contra respectivului fibirău la comisiunea comitatensă. Da, însa ştim, că în faţa comisiunei comitatense, pe baza înrudirei, încuscrirei, etc. ori din consideraţiuni politice, e persona grata respectivul fibirău; şi dacă luăm, că comisiunea comitatensă tocmai pentru aceea l-a ales fibirău în acel cerc, în care sunt numai două comune nemţeşti, celelalte toate româneşti, înzadar căutăm remediu de drept acolo, de unde ştim că nu-l căpătăm!

Dar şi de altcum, chiar dacă apelam mai în sus în contra acestui abus, cred că din aceleaşi consideraţiuni politice ne loveam de aceeaş procedură, deşì legea de naţionalităţi spune clar în §-ul 7, că fiecare parte poate să dee acţiunea în limba sa proprie. În limba sa proprie poate să înainteze rugarea, plânsoarea sa, şi judecătorul e dator se aducă hotărîre în aceeaş limbă. Iar §-ul 9 sună astfel: «In toate afacerile civile şi penale, cari se continuă cu intervenţia advocatului, este a se continuà procesul început în aceeaş limbă, conform uzului de până acì».

Cum ştim, pe teritorul municipiilor din Ungaria şi Ardeal, la oraşe şi la comitate, a existat din vreme veche obiceiul, că în înţelesul ordinaţiunilor dela locotenenţă şi cancelarie, şi pe baza lor, s'au luat în folosinţă limbile deosebitelor naţionalităţi, şi astfel în comitatul Aradului limba naţionalităţii române a fost limba purtării de procese. Acesta e obiceiul la care se provoacă şi §-ul 9 din legea de naţionalităţi. Prefăcându-se în obiceiu, ca advocaţii aparţinători naţionalităţilor să ducă procesele în limba lor proprie maternă, fiindu-le mai uşor, număroase procese, la tribunalul orăşenesc şi la cel comitatens, au fost purtate româneşte şi n'au fost respinse nici odată. Ba s'a mai întâmplat cazul, când împrocesuatul fiind Evreu, sigur la sfaturile cuiva, a ridicat excepţie în contra acţiunei înaintate în limba română, nu s'a apărat, ci a cerut termin de pertractare, la care nu s'a prezentat, nu s'a apărat, şi astfel a fost contumaţiat. A dat recurs de nulitate la Curie, dar Curia nu a acceptat recursul, prin urmare însaş Curia a recunoscut, în tocmai ca şi tribunalul acela orăşenesc, ca e obligatoare şi obicinuită limba română ca limbă de pertractare în procese.

www.dacoromanica.ro

S'a întâmplat însă şi aceea, că într'un proces, în care eu eram advocatul, protocolul de pertractare a fost purtat în limba română, înainte de a se aduce legea de naţionalităţi. Advocatul contrar, ştiind că aşa e în uz, n'a ridicat protest ori dificultare şi judecatorul, prin aducerea mai multor hotărîri, a acceptat limba acţiunei ca limbă de pertractare în proces. Dar venind timpul, în care a fost adusă legea de naţionalităţi, tribunalul oraşului s'a pus şi a dat un ucaz, în care-mi făceà de datorinţa, ca acum, pe baza legii de naţionalităţi, toate vorbirile mele trecute la procesul verbal de pertractare înainte cu un an doi să le traduc pe ungureşte, căci altcum voiu fi judecat ca renitent şi condamnat. Cumcă o lege oare care poate să aibă şi putere retrogradă, atunci am aflat întâiaş dată. Se face provocare la legea de naţionalităţi, în care se cuprinde tocmai contrarul, ba în contra ei, se face provocare la uz! Dar chiar să nu dee legea de naţionalităţi dreptul de a puteà fi purtat procesul în limba aceea, putere retrogradă nu poate să aibă.

Eu însă am căpatat termin nou, la care eram îndatorat să-mi duc a douaoară vorbirile scrise în limba maghiară şi să le predau grefierului. Grefierul însă, horrendum dictu, a adus hotărîrea, că nu acceptează vorbirile mele, ci le respinge. Eu dacă mă învoiam cu aceasta şi plecam, nu rămâneà nici o urmă în procesul verbal, că m'am prezentat, şi astfel pe cale legală puteam fi contumaţiat. Dar eu am recurat în contra decizului, că nu mi-se primesc vorbirile, fiindcă sunt compuse româneşte. In procedura civilă însă n'am găsit paragraf, care ar da dreptul grefierului de a puteà aduce hotărîri.

Am făcut arătare la tribunalul orăşenesc, cu rugarea, ca delăturând procedura volnică a grefierului, să primească vorbirile mele şi să aducă sentinţa în cauză. Tribunalul orăşenesc a aprobat însă procedura grefierului! Am înaintat recurs de nulitate şi am arătat, că tribunalul orăşenesc n'a fost în drept să mă constrângă să traduc în ungureşte vorbirile mele ţinute în curs de doi ani, şi am alăturat în original sentinţele aduse în nenumărate procese purtate româneşte, toate provăzute cu pecetea oraşului Arad şi cu subscrierea judelui primar din acel oraş. Fiindcă erà atins tribunalul orăşenesc, ce puteà să facă? A făcut o reprezentaţiune falsă, spunând că în faţa lui niciodată proces nu s'a purtat în limba română. Curtea de cassaţie a hotărît, că după ce e datoare să iee de bază raportul tribunalului

www.dacoromanica.ro

orășenesc, cu toate că vede, că nu e de tot corect, lasă nebăgate în seamă sentințele mele originale, deciziunile originale, adnexele luate din procesele purtate românește, și respinge plângerea mea. Am fost deci silit să port acelaș proces a doua oară, acum în limba maghiară!

Nu vorbesc în interesul meu, ci în interesul părților, cari de patru ani așteaptă sentința și pe lângă o procedură atât de ilegală nu pot să o primească. Dacă am expus cazul, s'a întâmplat numai pentru a-l recomandà în atențiunea prețioasă a domnului ministru de justiție, ca sa vadă, că există un tribunal orășenesc, care face rapoarte false catră curtea de casație, fără a fi pedepsit!

Că la nici unul dintre tribunalele cambiale nu e aplicat Român, ori individ de naționalitatea respectivă, e destul de dureros. S'a întâmplat nu tocmai de mult, ca cineva fiind citat, nu și-a luat advocat, ci s'a prezentat singur și a oferit împăcăciune. Dar fiindcă nu erà nime la întreg tribunalul cambial, care să-l înțeleagă, nici măcar un servitor, a trebuit să alerge prin oraș până a dat de un om, care a fost în stare să-i dee la protocol condițiile de împăcare.

După toate acestea, vazând, că nu se ține legea de naționalități, care cum am spus, pe mine nu mă mulțămește, nici din partea dlui ministru de justiție, în prima linie dator să o respecteze; după ce astfel de proceduri păcătoase n'au fost băgate în seamă din partea ministerului de justiție și așa se vede, că nici nu există nizuința, cel puțin experiența de patru ani nu ne dă nici o speranță, că pe o cale preventivă oarecare răul să fie îndreptat, și precum el, așa și judecătorii subalterni să respecteze legea, dacă odată e adusă; după ce deci văd sguduită asigurarea vieții, libertății, onoarei, averii, creditului, garantarii dreptului, ba chiar zdruncinată, iar procedura de până acuma față de naționalități asemenea nu-mi promite nimica bun: atrag atențiunea dlui ministru asupra faptului, că dacă nu se va face dreptatea după lege, dacă nu se vor respectà nici în viitor legile aduse până acuma, să nu se mire nime asupra nemulțămirii generale a poporului. In sfârșit proverbul latinesc: Fiat justitia, aut pereat budget. Eu nu pot votà budgetul nici în general».

A vorbit la obiect și deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! Numai la orbservările domnului deputat Berzenczey László îmi iau voe să fac unele observări şi eu. Dsa spuneà adecă, cumcă jurnalistica română, şi noi încă, trimbiţăm în lume, că nu ne trebuesc oficii, iar aici şi unul şi altul ne tânguim, că Românii nu sunt aplicaţi în oficii. E adevărat, că sunt mulţi între noi, cari nu cer slujbe, şi între aceştia mă număr şi pe mine. Dar sunt mulţi şi de aceia, cari cer slujbe. Ce se atinge de jurnalistică, nu ştiu în care foaie românească a putut cetì, că Românilor nu le trebuesc oficii, pentrucă eu nu am cetit despre aceasta nimica în jurnalistica română. Chiar acum de curând, când a fost deschis concursul pentru mai multe posturi de concipişti şi ajutori de concipişti la Curie, din partea Românilor au competat vre-o 25—30 de tineri, toţi absolvenţi de drepturi, dar abià au fost numiţi vre-o doi. Dacă dl Berzenczey nu ştie lucrul acesta, îl ştie dl ministru de justiţie, îl ştiu eu, şi îl ştiu şi alţii. Şi nu e adevărat nici aceea ce susţine Berzenczey, că nu am aveà oameni cualificaţi, pentrucă avem destui, slavă Domnului! Dar, cum am spus mai de multe ori, guvernul ni-i alungă din oficii, fiindcă sunt Români, pentruca aceea sigur că nu o crede nici dl Berzenczey, că ei singuri au cerut să fie alungaţi din slujbe. (Ilaritate). Guvernul deci totdeauna tratează în mod maşter pe Români.

A mai spus dl deputat Berzenczey, că dl deputat antevorbitor, *Stănescu*, a atins chestii personale, ceeace nu ar fi în regulă. Bine. Dar spuneţi-ne, unde să ne îndreptăm cu plângerile noastre? Ministrilor? Lăsaţi-ne în pace! Că doară atunci, când pentru violarea secretului epistolar am cerut sanare aici în casă, înca mi s'a spus să mă adresez ministrului. Am făcut aşa, cum a cerut casa, şi în 30 Septemvrie anul trecut am trimis cu recipis la mânile dlui ministru de finanţe rugarea, la care erau alăturate datele, că oficiul de dare regesc ung. din Pâncota a comis act de înşelăciune în sumă de 218 fl., cerând să mi se dee satisfacţie şi să fiu scutit de persecuţiile funcţionarilor acelora. Am aşteptat cu răbdare din 30 Septemvrie anul trecut. Văzând însă, că răspuns nu primesc, în 20 Ianuarie anul curent am înaintat rugare nouă dlui ministru de finanţe, ca să-mi dee odată răspuns la cea de mai nainte. Ce se întâmplă? In 20 Ianuarie anul curent primesc un deciz dela direcţiunea financiară din Arad, îmi pare rău, că nu l-am adus cu mine, pentrucă a-şi fi putut să-l cetesc în faţa casei, dar

www.dacoromanica.ro

nu ştiam că va trebuì să expun aici cazul, în care deciz mi se aduce la cunoştinţă, că s'au luat măsurile, ca suma aceea contată în sarcina mea sa fie ştearsă din cărţile de contabilitate ale oficiului de dare din Pâncota, şi cu aceasta chestia a fost rezolvată. A fost dovedită cu date înşelaciunea, şi totuş ministrul s'a mulţămit cu aceea, că a declarat, că voiau să înşele, însă au fost prinşi, prin urmare trebue ştearsă suma cu care voiau să facă înşelaciunea. Dar a începe cercetare şi a pedepsì pe cei vinovaţi, asta n'a aflat-o de lipsă dl ministru de finanţe! In cazuri ca acestea, sub provizoriat şi sub guvernul absolutistic s'a procedat cu mare asprime, şi astfel de abuzuri şi astfel de crime bărbaţii de atunci ai guvernului nu le-au tolerat!

Spuneţi-ne deci, vă rog, cui să ne adresăm, cătra cine să ne plângem în contra astorfel de proceduri nedrepte şi neomenoase? Dacă ne adresam casei, ne spuneţi, ori aceea, că lucrul nu aparţine aici, şi nici nu se iau în considerare plângerile noastre, ori aceea, să ne adresăm ministrilor. Şi dacă facem câte o interpelaţie documentată cu date, ministrul răspunde dacă vrea, iar dacă nu vrea nu răspunde. Dacă răspunde, neagă că plângerile noastre ar fi motivate, şi dacă declarăm noi, că răspunsul nu ne mulţămeşte, prezidentul pune întrebarea, dacă casa ia la cunoştinţă răspunsul ministrului, şi majoritatea casei natural că-l ia la cunoştinţă, iar noi putem merge cu plângerile, cu tânguirile noastre, chiar de o sută de ori de am aveà dreptate!

Ori apoi ministrul nici de răspuns nu învredniceşte tânguirile noastre. Nu 'am adresat eu interpelare înainte cu doi ani ministrului de comerciu de atunci, Gorove, în chestia detragerii debitului postal pentru ziarul «Albina»? Dl ministru a făcut o întorsătură, şi-a băgat mânile în buzunar şi a raspuns sumeţ, că imediat cum va primì ştire despre interpelaţie, va răspunde, şi că e sigur despre aceea, că răspunsul său mă va mulţămì. E imposibil, ca dl prezident de doi ani să nu-i fi trimis interpelaţia mea, iar dl ministru spuneà, că imediat după ce-i va ajunge la cunoştinţă interpelarea, va răspunde. Au trecut doi ani, domnul ministru a primit alt portofoliu, dar eu raspuns încă tot nu am primit. Faţă cu astfel de nedreptăţi, ce să facem deci? Dacă ne siliţi să ne adresăm tronului, ziceţi că suntem reacţionari şi că nu iubim constituţia.

www.dacoromanica.ro

Nu ne constrângeţi deci să lucrăm în contra obiceiurilor şi formelor constituţionale, ci faceţi-ne dreptate şi nouă. Daca se întâmplă aceasta, puteţi fi convinşi, ca vom iubì şi noi constituţia. Dar o astfel de constituţie, ca cea de acum, întru adevăr că nu o putem iubì, şi nici nu ne trebue niciodată». (Aprobări vii).

*

În şedinţa din 13 Februarie 1871 la discuţia pe articole asupra budgetului ministrului de justiţie a vorbit deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Onorată casă! Nu împartăşesc părerea antevorbitorului domn deputat Hoffmann, că fiecare ministru ar aveà două feluri de activitate faţă de casă, una internă, alta externă, motiv, pentru care dânsul nu poate sprijinì propunerea binemeritatului condeputat Ghiczy, care cereà, ca domnul ministru de justiţie să prezinte casei planul lucrarilor codificaţionale, dupăce aceasta ar fi o afacere internă a dlui ministru. Eu aşa ştiu, onorată casă, că fiecare ministru e responzabil casei acesteia pentru toate faptele sale, şi astfel nu cunosc la singuraticii ministri lucrări, de cari n'ar fi legată responzabilitatea. Aşadară, dacă ministrul e responzabil pentru fiecare faptă a sa, şi dacă pentru lucrările de codificare cere dela casă votarea sumei de 50,000 fl., trebue să sprijinesc părerea condeputatului Ghiczy, ca ministrul să prezinte casei planul acestor lucrări codificaţionale înainte de a i-se votà suma cerută, pentruca să vedem, dacă se nizueşte să facă îndreptari dl ministru de justiţie în stările de drept insuportabile ale ţării, şi pe ce cale? Prea ne-am obicinuit cu diferitele provizoriate. Un provizoriat a urmat după celalalt, cu legi constituţionale şi neconstituţionale, întru atâta, încât starea noastră de drept a început să se clatine şi să devină nesuportabilă.

Orice a-şi puteà suferì mai curând, chiar şi legi mai rele o vreme anumită, numai legi cârpite de pe o zi pe alta nu. Puteam să trec cu vederea, că codul civil austriac a fost botezat cu nume unguresc, şi l-aşi fi acceptat ca lege auxiliară ungară, dar în locul lui au fost scoase din întunerec legile materiale cele vechi, mance, cari pe lângă lipsurile ce le au, faţă cu cerinţele timpului sunt nule. Puteam să trec cu vederea, că vechea procedură procesuală austriacă se întroduce în mod provizor şi auxiliar, nu însă conferenţa judecătorească regnicolară şi actuala procedură judecătorească, care iarăş abià va puteà fi sus-

www.dacoromanica.ro

ţinută un an doi, dupăce deja s'a câştigat convingerea, ca è netrebnică. Se va cere deci de nou — alta!

Ba se voeşte deja. Cum însă? Sigur că iarăş în mod provizor. Pentrucă premergând procedura unei codificări a dreptului material, nu este prospect, că o vom aveà lungă vreme. Afară de aceasta, eu nu găsesc în secţiunile acestea un singur om practic. Sunt doctori teoretici în drept, dar oameni practici, cu privire la fiecare ram al dreptului, nu sunt. Iar în cadrele interne ale dreptului, teoria e numai pentru profesură, nu pentru legiuitori. La aducerea de legi, pe lângă teorie, mai ales praxa are rolul de frunte. Deşi sunt luaţi unii în comisiunea de codificare, cari în vieaţa publică şi-au câştigat o praxă oarecare, ca de ex. Ökrös Bálint, asta totuş nu mă poate mulţămì, dupăce foarte bine ştiu, că cercul de competenţă al acestor specialişti e foarte restrâns, şi anume, prin aceea, ca cu poporul de rând nu au coatingere prea deasă, nu cunosc raporturile de drept ale poporului de jos, părerile sale despre drept, trebuinţele sale de drept, dupăce cercul de drept al celor din capitală e cu mult mai îngust decât al celor din provinţe, cari sunt chemaţi să ajungă în coatingere, nu numai cu o clasă de popor, ci cu popoare întregi. De aici vine, ca cea mai slabă parte a legilor de până acuma a fost aceea, care s'a referit la raporturile de drept ale poporului de rând, şi eu nu a-şi dorì să se facă tot aşa. Aşa de ex. legile referitoare la poliţia de câmp, la raporturile urbariale, de proprietate, religionare, etc.

Dacă iau raportul religionar în examinare, văd că în principiu a fost decretată libertatea perfectă religionară, dar în praxă, prin lege, încă nu e efectuită până acuma. Mă vad silit a recomandà dlui ministru de justiţie, ca la lucrările codificaţionale viitoare să binevoiască a luà în considerare lucrul acesta, pentruca în ţară să nu existe numai pe hârtie perfecta libertate religionară şi deplina egalitate confesională, ci să fie întrodusă şi în praxă.

În dreptul cambial sunt înşirate sărbătorile, în cari Evreii nu pot fi citaţi înaintea tribunalelor, şi nici secvestru, nici execuţie nu se poate efectuì în contra lor. Dar faţă de cei de legea gr.-ort. nu e trecută nici o iotă; însă da, cu privire la cei de legea romano-catolică, şi sărbătorile acestora se extind şi asupra procesualnicilor greco-orientali. Nu e mult de când a fost decretată perfecta libertate religionară. Dar domnul ministru de

www.dacoromanica.ro

justiţie nu s'a nizuit nici cu o literă trecută în lege să-i dee eficacitate şi în procedura judecătorească. De aici vine apoi, că în numaroase cazuri, după procedura procesuală rea de acuma, cei de lege gr.-ort. au fost chemaţi în sărbătoare la judecată, şi dacă cel citat nu s'a prezentat, având sărbătoare, a fost contumaciat, şi înzadar a mai cautat remediu de drept cu recurs de nulitate. Nu i-se dă, pentrucă judecătorilor le servesc de cinosură numai sărbătorile romano-catolice, cari vin extinse şi asupra greco-orientalilor, dupăce lege nu este după care ar trebuì să fie respectate în justiţie şi sărbatorile greco-orientale. Astfel apoi religia catolică e şi pentru mai departe privilegiată, égalitatea confesională e iluzorie şi rămâne frasă goală. Iar dacă nu există lege, a-şi recomandà în atenţiunea dlui ministru să binevoiască a stăruì, ca astfel de raporturi religionare să fie odată stabilite prin lege, şi să nu mai dăinuiască anomalia, contrazicerea, că avem deplină libertate religionară, deplină egalitate confesională, dar totuş nu e garantată în justiţie, prin lege.

Pentruca în viitoarele lucrări de codificare toate acestea şi multe altele, diferitele raporturi, să poată fi ţinute în vedere, recomand în preţioasa atenţiune a dlui ministru de justiţie, ca nu numai oameni birocraţi să întrebuinţeze, ci şi oameni practici, în proporţie cuvenită şi număr recerut.

Juristul din capitală, funcţionarul birocrat din capitala, advocatul din capitală, prea bine pot ştì şi înţelege legile comerciale şi industriale, cu toate raporturile lor, pot înţelege perfect de bine dreptul cambial şi raporturile sale, dar că, necunoscând maí deaproape raporturile poporului, trebuinţele acestuia, s'ar pricepe la deosebitele soiuri de transgresiune în chestii de poliţie de câmp, ar puteà să cunoască diferitele raporturi încurcate de proprietate ale poporului de rând, mai ales acelea, cari se refer la urbariu, la regularea de hotare, la comasare, zic aceia, cari cu astfel de chestii se ocupă numai atunci, când trec prin cursurile universitare, şi şi atunci, numai în mod teoretic, nu şi în mod practic, să le înţeleagă toate acestea, — eu nu pot să afirm. Iar pentruca lucrările noastre de codificare să fie odată desăvârşite, formând un întreg rotunzit, îmi înoesc rugarea, să binevoiască dl ministru de justiţie şi să-şi îndrepte atenţiunea într'acolo, ca în secţia de codificare să fie luaţi oameni cu praxă în fiecare ram al dreptului şi cunoscători de trebuinţele de drept ale poporului. Cu privire la cerere, eu numai atunci pot votà

www.dacoromanica.ro

suma, dacă se arată întâi planul. Acuma nu o votez, ci-mi rezerv votul pentru atunci .

Interpelarea deputatului Sigismund Papp.

În şedinţa din 14 Februarie 1871 a adresat guvernului deputatul român *Sigismund Papp* următoarea interpelare:

Onorată casă! În 13 Iulie 1869 s'a pertractat în dieta legea despre linia ferata Eperjes-Tarnov şi Munkács-Stry. Tot atunci mi-am ridicat cuvântul, că cu aceasta împreună să se discute şi linia ferată dela graniţele Galiţiei până la Cluj. Mi-am motivat cererea cu aceea, că e de dorit, atât din punct de vedere economic, cât şi din punct de vedere strategic, ca linia aceasta ferată să fie condusă spre Cluj. Cu ocaziunea aceea, din partea ministrului mi-a raspuns domnul secretar de stat Hollán Ernő, că planul liniei propus de mine guvernul încă nu-l cunoaşte atât de bine, ca să se poată pronunţà în mod categoric în cauză, dar că guvernul recunoaşte, ca linia aceasta e de mare folos public, şi la timpul său o va recomandà casei, dar deocamdată îi sunt amănuntele atât de necunoscute, încât nu poate să-şi formeze părere precisă.

În privinţa aceasta guvernul a avut dreptate, pentrucă atunci guvernul aveà la mână numai rugarea pentru concederea lucrărilor premergătoare. De atunci însă cercetarea s'a terminat şi proiectul, împreună cu budgetul cheltuielilor, se află în mânile guvernului. În urma acestui fapt, îmi iau voe a adresà dlui ministru de comunicaţiune interpelarea, în care se cuprind şi motivele, prin urmare o voiu cetì. (Ceteşte). Interpelare, adresata ministrului de lucrări publice şi comunicaţiune. Luându-se în pertractare la 13 Iulie 1869 în dietă linia ferată Eperjes-Tarnov şi Munkács-Stry, precum şi necesitatea clădirei liniei ferate dela marginile Galiţiei, peste valea Jalabir, dela Bosnyaház la Cluj, propusă tot atunci de mine prin o moţiune, comisiunea pentru căile ferate, extinzându-şi atenţiunea şi asupra altor linii proiectate pentru legarea patriei noastre cu Galiţia, a adus în acest înţeles hotărîre în anul numit şi ziua numită.

Având deci în vedere deoparte, că în citatul proiect de rezoluţiune al dietei se spune clar, că ministerul e provocat să stabilească, unde să se înceapă şi unde să se termine linia aceea,

www.dacoromanica.ro

cât să fie de lungă şi cum să fie construită, şi peste tot să precizeze raporturile dintre stat şi eventualii anteprenori, prezentând apoi dietei proiect de lege;

având în vedere de altă parte, că propunerea din întrebare, prefăcută în conclus dietal, cu luarea în considerare a liniei spre Galiţia, împuterniceşte ministerul să clădiască linia Eperjes-Tarnov şi Munkács-Stry şi să facă paşii de lipsă, prezentând cât mai curând proiect de lege dietei;

având apoi în vedere, că linia din Galiţia, respective dela Tarnopol-Bustyaháza, trecută peste valea Someşului până la Cluj, e pentru patria noastră din punct de vedere economic, nu numai favorabilă, ci din punct de vedere strategic, în ce priveşte siguranţa viitoare a patriei noastre, în cazul eventualelor atacuri din partea aceasta, chiar indispenzabila;

având în vedere, că clădirea liniei din valea Someşului a fost considerată şi din partea lui Szécsenyi şi Wesselényi ca parafulger pentru siguritatea patriei noastre faţă de întâmplările neprevazute, şi astfel deja pe vremea aceea erà motivata clădirea liniei;

având în vedere, că pe baza datelor studiate de mine, clădirea liniei Tarnopol-Bustyaháza-Cluj e cu mult mai importantă şi mai favorabilă decât linia Munkács-Stry, chiar şi pentru aceea, că e aproape de linia Lopkov şi e plănuită să meargă aproape paralel cu aceasta, şi astfel nici Ardealului şi nici Ungariei nu poate să-i ofere nici o linie favorul pe care-l poate oferì linia Tarnopol-Bustyaháza-Cluj;

având în vedere, că liniile singuratice ferate au să fie aduse în consonanţă cu reţeaua întreagă, astfel, ca o linie la nici un caz să nu formeze prejudiţii în nici o privinţă pentru altă linie;

din toate aceste motive nediscutabile, dupăce cu privire la linia ferată Tarnopol-Bustyaháza-Cluj un consorţiu compus din mai mulţi indivizi din Galiţia şi din Ungaria au înaintat deja rugare ministrului de comunicaţiune, cu planurile necesare şi proiectele de cheltuieli împreună, iar de altă parte pe calea presei am luat ştire despre aceea, că ministerul de comunicaţiune a pus termin de pertractare pe 28 luna curentă pentru darea în întreprindere pe calea concesionării a liniei Munkács-Stry, pe lângă garantarea intereselor, îmi iau voe să adresez cu toată onoarea următoarea întrebare domnului ministru de comunicaţiune:

www.dacoromanica.ro

Are intenţiunea, ca deodată cu planurile şi proiectele de spese ale liniei ferate Munkács-Stry să prezinte casei şi proiectele de spese şi planurile liniei Tarnopol-Bustyaháza-Cluj, în scopul, ca onorata casă să poată judecă, care e mai important şi mai favorabil pentru ţară din proiectatele două linii ferate? Doresc, ca planurile şi proiectele de spese ale celor două linii ferate să fie prezentate dietei chiar şi pentru aceea, pentruca nu cumva în cazul, când s'ar concede întâi clădirea liniei Munkács-Stry, prin aceasta la timpul său să fie împedecată clădirea mai târziu a liniei, atât de necesare pentru asigurarea patriei noastre, Tarnopol-Bustyaháza-Cluj, din acel motiv neacceptabil, că la timpul său în meritul acestei linii nu şi-a ridicat nime cuvântul».

Budgetul ministrului de culte.

În şedinţa din 17 Februarie 1871, la discuţia asupra budgetului ministrului de culte şi instrucţiune publică, deputatul *Sigismund Borlea* a vorbit urmatoarele:

Onorată casă! Făcându-se cu ocaziunea desbaterii de faţă din mai multe părţi vorbă despre inspectorii şcolari ai guvernului, şi manifestându-se mai multe păreri despre chemarea şi scopul lor, precum în anul trecut, aşa şi de astădată s'a spus, că ei, acei inspectori şcolari, nu corăspund scopului şi chemării lor.

Eu, din parte-mi, mărturisesc, ca în această privinţă nu pot fi de acord cu domnii antevorbitori. Pentrucă eu cred, că dacă şi nu-şi vor fi împlinit acei inspectori chemarea peste tot, în parte totuş ei au corăspuns aşteptărilor (S'auzim!), pentrucă eu sunt de convingerea, că guvernul n'a numit inspectorii şcolari pentru scopul culturii poporului, ci cu totul pentru altă cauză, din alt motiv. Trebue să ţin la aceasta cu atât mai vârtos, cu cât atunci, când erà pusă în desbatere legea pentru instrucţiunea publică, eu în privinţa inspectorilor şcolari făcusem propunere, ca prin lege să se dispună, că inspectorii şcolari, prin diferitele părţi, să se pună din majoritatea naţionalităţilor, — cum se numesc ele aici, — cari locuesc acele părţi, pentruca astfel ei să ştie cum se cade limba majorităţii, la a cărei cultură au să conlucre. Dar din partea guvernului s'a spus, că propunerea nu este de lipsă, fiindcă aceeace se pretinde în ea, se înţelege de sine. De sine, adevărat că s'a înţeles ceva, dar nu aceeace pro-

www.dacoromanica.ro

pusesem eu, ci tocmai contrarul. (Sgomot). Cel puţin urmările au dovedit aceasta. Căci în acele districte, unde Românii sunt în majoritate absolută, guvernul nu numai că n'a pus inspectori români, ci a pus de aceia, cari ştiu ungureşte, nemţeşte, poate şi franţuzeşte, chiar şi slovăceşte, dar tocmai româneşte nu. Din contră, între Slovaci a numit inspectori cari ştiu ungureşte, nemţeşte, poate şi româneşte, numai slovăceşte nu. Aşa se întâmplă apoi, că dacă un astfel de inspector şcolar merge să viziteze vre-o şcoală şi se încearcă să exprime câteva cuvinte în limba şcolii, limba pe care n'o ştie, atât copiii cât şi dascălul trebue să izbucnească în rîs, şi Măria Sa, domnul inspector, ajunge obiect de batjocură, pe spesele guvernului. (Ilaritate).

După a mea părere, cum am spus, guvernul n'a pus inspectorii şcolari pentru scopul educării poporului, ci pe de o parte, pentruca să aibă agenţi, cari călătorind prin ţară să facă servicii poliţiale, pe de altă parte, — şi acesta este scopul principal al numirilor, — ca să maghiariseze ţara (Sgomot), ba chiar temeiul principal al însaş legii de instrucţiune este maghiarizarea. (Sgomot). După a mea părere scopul e acesta!

A doua cauză a numirii acelor inspectori a fost, ca înmulţindu-se peste măsură credincioşii guvernului, vânători după oficii, dat fiindcă nu putură să încapă toţi la Curie şi prin ministerii, năpădiră asupra guvernului, că ce are să fie cu ei, cum au să fie şi ei remuneraţi pentru serviciile lor? (Ilaritate). La aceasta guvernul mulcomindu-i li-a spus: Nu vă temeţi copii! (Ilaritate mare). M'am îngrijit eu şi de voi! (Ilaritate). Vedeţi, voi n'aţi fost buni nici pentru Curie, nici pentru alte oficii de stat. Deci vom creà pe seama voastră posturi speciale, cu titlul de Măria Voastră, cu lefuri bune şi fără nici un lucru. (Ilaritate generală). Acele posturi vor fi bune pentru voi. Vóm face din voi educatori ai poporului. (Ilaritate sgomotoasă). Li-a dat deci titlul de *măriţi,* şi de consilieri regeşti, li-a dat lefuri mari, li-a dat şi personal. (Ilaritate. Întrebări: Ce le-a dat?). Personal! (Ce??) Mi se pare, că nu înţelegeţi ce vreau să zic. Vă spun deci pe latineşte, le-a dat un personal, stătător dintr'un adjunct şi un scriitor, va să zică, cu principalul împreună tocmai o companie de preferanţ. (Ilaritate generală.) Şi pentruca companiei domneşti să nu-i lipsească nici serviciul necesar, pentruca să fie cine să le aducă ţigări şi alte lucruri trebuincioase, li-a dat încă şi câte un servitor oficial. (Mare ilaritate).

www.dacoromanica.ro

Acestea sunt, onorată casă, după mine, cauzele şi scopul pentru care au fost numiţi inspectorii şcolari. De unde eu cred, că ar fi cu mult mai bine, mai corespunzător scopului, dacă acele 265,000 fl. preliminate pentru inspectorii şcolari, pe lângă ştergerea acelor oficii, s'ar împărţi între confesiunile mai sărace, pe seama şcoalelor lor. Căci prin aceasta educarea poporului întru adevăr s'ar înaintà mult mai bine decât prin inspectorii şcolari. De altă parte, aceasta onorată casă ar dovedì, că şi aduce aminte şi de sărăcime. Eu din parte mi sunt convins, ca dacă suma aceea s'ar împărţi pe seama şcoalelor confesionale, şi sub controla guvernului, de care eu nu mă tem, s'ar folosì numai spre scopul educării poporului, — cultura poporului ar luà un avânt mare. Şi cred mai departe, că şi însuş guvernul trebue să aibă aceasta prevedere, după ce a putut să se convingă, că prin inspectorii şcolari nu se poate face maghiarizare, cum nu s'a putut face nici germanizare la anul 1859. Căci ştiut este, că în acel an ministrul împărătesc de culte, contele Thun, prin o asemenea lege a încercat germanizarea, dar firește, nici el n'a reuşit, cum ştim toţi foarte bine. După mine deci, aceeace n'a succes contelui Thun Leo la 1859, sigur că nu va succede nici guvernului de astăzi, nici la 1871, şi nici mai târziu.

Guvernul nostru n'are să se teamă, că prin ştergerea instituţiunii inspectorilor şcolari credincioşii îi vor rămâneà fără pâne şi-l vor năpăstuì iarăş să le dee aplicare, căci votându-se în budgetul ministerului de interne lefuri pentru prefecţii cetăţilor libere regeşti, guvernul va binevoì a-i pune în aceste posturi, cari fiind mai bine dotate, şi având titlu mai înalt, de Ilustritate, firește, că şi lor o să le placă mai bine. Şi apoi şi la acele posturi se vor pricepe ei pe atâta pe cât s'au priceput la inspectoratele şcolare. In fine, şi activitatea le va fi tot aceea, adecă a scrie în fiecare lună chitanţa şi a încassà leafa grasă. (Mare ilaritate).

A-şi mai aveà multe observări în privinţa egalităţii confesionale, amintită de mai multe ori. Dar după ce de câţiva ani am învăţat, că egalitatea de drept, aici în casă, precum şi afară de casă, în jurnalistică, e întrebuinţată numai ca o frază frumoasă, iar când este vorba, ca ea, egalitatea, să fie pusă în aplicare, nimeni nu vreà să ştie de ea, şi prin urmare, că a vorbì aici şi despre egalitatea confesională, ar fi o risipă de

www.dacoromanica.ro

timp: pentru aceea nici nu mai fac amintire de ea, ci îmi încheiu vorbirea».*)

În şedinţa din 18 Februarie 1871, tot la discuţia asupra budgetului ministrului de culte şi instrucţiune publică, a luat de nou cuvântul deputatul român *Sigismund Borlea* şi a vorbit următoarele:

«Onorată casă! Mi-am spus eri opiniunea asupra inspectorilor de şcoale şi asupra scopurilor pentru cari sunt ei. M'am sculat deci acuma numai pentrucă dl secretar de stat, Tanárky Gedeon, în discursul sau de eri, având amabilitatea a şi aduce aminte şi de vorbirea mea, face unele observări, şi afirma unele lucruri, pe cari nu-mi este iertat a le trece cu vederea, cu atât mai vârtos, că cele expuse din partea dsale stau tocmai în contrazicere cu datele pozitive.

A zis onoratul domn secretar de stat, că între Români nici cu felinarul nu s'au putut găsì oameni apţi de a fi numiţi inspectori şcolari. Conced, că dacă cineva va căutà cu felinarul un obiect, însă tot atunci îşi va închide ochii, şi dacă astfel, cu ochii închişi, din întâmplare dând peste acel obiect, frumuşel îl va încunjurà: conced şi eu, că nu va gasì obiectul căutat (Ilaritate), firește, fiindcă însuş voeşte să nu-l gasească. Nu este de lipsă, onorate domnule secretar de stat, să se caute între Români cu felinarul oameni cualificaţi pentru a fi inspectori şcolari. Se pot ei găsì uşor şi fară felinar. Atâta se cere numai, ca să se caute cu bun cuget şi cu voe curată. Atunci felinarul va fi cu totul de prisos. Adevarat, că astfel de inspectori şcolari, şi spre astfel de scopuri, ca cele arătate în discursul meu de eri, între Români nu prea se află. Există însă o întreagă legiune de bărbaţi de specialitate pentru adevărata educaţiune a poporului, încât s'ar puteà întregì cu ei, nu numai toate districtele dintre Români, ci peste tot toate, din întreagă Ungaria şi Transilvania. Şi fiindcă, precum văd eu, dl secretar de stat şi ministerul nu voeşte a-i găsì pe aceştia, nici cu felinarul, îmi permit dintre cei mulţi, aflaţi şi fără felinar, a prezentà aici vre-o câţiva, cum sunt: Dem. Ionescu, Dr. Vasiciu, Dr. Maior, Dr. Şandor, cari din tinereţele lor s'au ocupat tot numai cu lucruri din sfera educaţiunii şi aŭ îmbătrânit în cariera aceasta. Astfel sunt mai departe: George Popa, George

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1871, Nr. 14.

www.dacoromanica.ro

Crăciunescu, cari sunt asesori consistoriali pentru şcoalele gr.-orientale, şi afară de aceştia încă o mulţime, tot oameni de specialitate. N'aveţi deci decât numai să voiţi, şi lipsa de indivizi apţi a încetat.

A mai zis dl secretar de stat şi aceea, că la comitatul Zarandului nici până astăzi nu e constituit senatul şcolar. Să mă ierte dl secretar de stat, dar afirmaţiunea dsale nu este întemeiată, căci în comitatul Zarandului senatul şcolar încă de mult este înfiinţat, şi a fost acolo de câteva ori şi inspectorul şcolar. Dar şi aceea e adevărat, ca între senatul şcolar şi inspectorul, din cauza lipsei de bun tact la acesta, s'au născut unele frecări. Aşa între altele s'a întâmplat, că dnul inspector şcolar, după instrucţiunea, nu ştiu dela cine şi de unde primită, a pretins, ca senatul şcolar să pună jurământ, că va observà legea despre instrucţiunea publică. (Tanárky: Nu este aşa!) Binevoiţi a crede, că aşa este. Am fost însu-mi de faţă, când s'a întâmplat aceasta. (Tanárky şi mai mulţi: Nu este aşa!) Eu nu pot să ştiu, că inspectorul şcolar dela cine a primit aceasta instrucţiune. In lege astfel de dispoziţiune nu există. Dar de altmintrelea prea slabă, foarte săracă, şi peste măsură antipatică trebue să fie o atare lege, la a cărei respectare vrea cineva să constrângă pe cetăţeni prin jurământ.

Mi se pare deci, că dl secretar de stat Tanárky, când a afirmat, că în Zarand senatul şcolar nici până astăzi nu e format, n'a ştiut cum stă lucrul, măcar că este secretar de stat al ministerului de instrucţiune publică, căci în caz contrar ar trebuì să presupun, că cunoscând adevărata stare a lucrului, a voit să seducă opiniunea publică prin afirmarea contrarului.

Mai departe a afirmat domnul secretar de stat, că preparandia de stat din Deva e institut românesc. Această pretenţiune pe mine într'adevăr m'a frăpat, căci mă mir, cum putù să afirme dl secretar de stat un astfel de neadevăr, pe când dânsul trebue să ştie foarte bine, că abià cu câteva luni mai nainte, tandem aliquando, numì ministrul şi un Român de suplent substitut la acea preparandie. Domnul secretar de stat Tanárky şi prin această afirmaţiune, tocmai contrară pozitivului, n'a putut ţintì alta, decât să seducă opiniunea publică. (Sgomot).

A mai zis în fine domnul secretar de stat şi aceea, că guvernului, din motivul, că a ridicat în Deva preparandie de stat, şi încă două airea, mai ştiu eu unde printre Ruteni, i-se fac din

www.dacoromanica.ro

partea naţiunii maghiare imputări, fiindcă împărtăşeşte naţionalităţile de astfel de favoruri. Nimic mai uşor decât a scăpà de astfel de imputări. Dupăce noi prea bine cunoaştem scopul preparandiei din Deva, luaţi-o, duceţi-o de acolo, fie la Dobriţin, ori măcar unde airea, şi fiţi siguri, că niciodată nu o vom reclamà.

Am auzit, ba am şi cetit, că guvernul are de cuget a înfiinţà şi o teologie comună de stat. Nouă nici aceea nu ne trebue. N'avem lipsă de ea. Noi ne avem teologiile noastre, şi suntem mulţămiţi cu ele.

Într'adevăr, e lucru ciudat, că guvernul orice cerem dela el ne deneagă. Aceea însă ce nu cerem, de ce n'avem trebuinţă, ce respingem, — ne impune cu de-asila. Astfel suntem şi cu aşa numita foaie şcolară, sau învăţătorească. N'a cerut-o nimenea, nu trebue nimănui, n'o ceteşte nimeni, şi regimul, redactându-o şi tipărindu-o pe spesele ţării, o trimite la frunză şi la iarbă, măcar că nimeni nu-i are folosul.

Fiţi buni şi îndurați şi nu ne mai aruncaţi în cap cu deasila aceeace nu ne trebue şi ce nu cerem, ba respingem, ci aveţi amabilitatea de a ne acordà aceeace noi cerem, de ce noi ne rugăm, de ce noi avem trebuinţă şi de ce vrem să ne folosim. Aceasta apoi nu numai că primim bucuros, dar vom şi răsplătì cu recunoştinţă.

Atâta este ce am avut de observat domnului secretar de stat Tanárky Gedeon, la discursul său de ieri».*)

Foaia învăţătorilor poporali.

In şedinţa din 21 Februarie 1871 secretarul de stat şi deputat român *George Ioanoviciu* a dat următoarele deslușiri cu privire la foaia învăţătorilor, tipărită în şapte limbi:

«Spre liniştirea domnului deputat (Körmendy Sándor) pot să servesc cu unele date referitoare la obiectul acesta. Foaia se tipăreşte în 13,400 exemplare. În raport erau puse mai puţine, dar în semestrul al doilea al anului trecut numarul exemplarelor s'a înmulţit cu 500. S'a urcat deci la 13,400. A fost provocat fiecare să trimită lucrări în orice limbă, şi dupăcum a spus şi colegul meu, stimatul secretar de stat (Tanárky Ge-

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1871, Nrul 15.

www.dacoromanica.ro

deon), trimiţătorul primeşte 40 fl de coală, daca adecă lucrarea sa nu e o simplă ştire ori raport. Sunt cam 100 de învăţători, cari trimit lucrări redacţiei pentru foaie. La foaie sunt ocupaţi şase persoane, cari primesc 6400 fl. Pentru lucrări din afară se dau la an 1000—1200 fl. Restul se întrebuinţează pentru editură, spese de tipar, cari fac cam 23,000 fl. Acestea am aflat de necesar să vi le comunic». (Aprobări).

*

În şedinţa din 23 Februarie 1871 tot secretarul de stat şi deputat român *George Ioanoviciu* a rostit vorbirea următoare, în care se cuprindeau lămuriri pe seama antevorbitorilor:

«Onorată dietă! În întregul titlu se află această poziţie singură, în care se constată deosebire între preliminarul ministerului şi raportul comisiunei financiare, întrucât adecă după preliminarul ministrului 100,000 fl. ar trebuì să fie stabiliţi pe anul acesta pentru biserica greco-orientală, iar după părerea şi propunerea comisiunei financiare numai 80,000 fl. e suma, care a fost votată şi în anul trecut.

Fericitul nostru ministru a cerut deci urcarea sumei de 80,000 fl. la 100,000 fl., şi anume, în prima linie pentru acoperirea celor mai urgente trebuinţe ale bisericei respective înseşi, de altă parte însă şi din punctul de vedere al conservării intereselor ţării, pentrucă interesul patriei pretinde în mod neîndoios, ca poporaţiunea ţării să înainteze, să meargă înainte pe terenul religiosităţii, şi astfel şi pe terenul culturei generale.

Am zis, ca poporul să poată înaintà în braţele religiei şi în anumită măsură şi pe terenul culturii generale. Şi spunându-le acestea, primesc de ale mele toate cele spuse de fericitul nostru ministru cu ocaziunea pertractarii budgetului din anul trecut, anume, că religia are şi misiune culturală. Ba merg chiar mai departe, cu toată negarea antevorbitorului condeputat Gonda László, şi zic cu condeputatul Tisza Kálmán, că fiecare confesiune îşi are îndreptăţirea numai în misiunea culturală. Principiul acesta l-a avut în vedere domnul ministru atunci, când din sumele puse lui la dispoziţie a ajutorat biserica greco-orientală, a ajutorat unele comune bisericeşti, pe unii dintre preoţi şi consistoriile. Dar şi despre aceea s'a convins fericitul ministru, că cu suma votată până acuma scopul nu poate fi atins, şi a propus votarea sumei de 100,000 fl.

www.dacoromanica.ro

În propunerea ministerială motivarea e scurtă, dar după mine lămurită, pentrucă dovedeşte necezitatea sumei cerute. Declară ministrul, că în anul trecut a înaintat rugare către dânsul congresul gr.-ort. sârbesc, ca ajutorul dat pe seama bisericei gr.-ort. să fie urcat dela 80,000 fl. la 120,000 fl. Ministrul, cu considerare la raporturile financiare nu tocmai favorabile ale ţării, nu a aflat suma aceasta de acceptabilă, dar a luat în considerare totodată şi aceea, că isvoarele băneşti ale bisericii acesteia nu sunt suficiente, ca să-şi poată acoperì trebuinţele, şi a ajuns la convingerea, că şi din punct de vedere cultural e necesar, ca biserica aceasta să fie împărtăşita de ajutor, şi de aceea a propus stabilirea sumei în 100,000 fl.

Motivarea aceasta dejà, onorată dietă, dovedeşte din destul necezitatea votării sumei proiectate. Şi dacă totuş întregesc motivarea cu unele observări, o fac numai cu privire la părerea divergentă în privinţa aceasta a comisiunei financiare.

Ştiu apreţià conştienţiozitatea comisiunei financiare, cu care îşi împlineşte chemarea. Că doară e vorba de cheltuelile ţării. Dar ţin, că a fost prea strictă în părere. Comisiunea financiară, anume, cu aceea motivează menţinerea în budget a sumei de 80,000 fl. din anul trecut, că titlul acesta întreg, în urma hotărîrei din anul trecut a dietei, e trecut între spesele extraordinare.

Intreb, onorată casă, că oare din faptul, că un ajùtor se dă numai în mod provizor, urmează totodată şi faptul, că poziţia nu poate fi schimbată nici odată, sub nici o împrejurare? Chiar nici atunci, când pe baza datelor autentice ne-am convins pe deplin, că suma nu corespunde scopului, şi că cu suma care a fost data altor biserici mai mari nu sta în nici o proporţie? Eu aşa cred, onorată casă, că cuvântul «extraordinar» nu înseamnă alta, decât că ajutorul se dă numai pe un număr anumit de ani, iar după aceea înceată. Cu privire la celelalte însă ajutorul cade în aceeaş categorie, de care se ţin ajutoarele ordinare. Eu aşa cred, că totdeauna trebue să fim cu considerare la aceea, ca astfel de ajutoare se corespundă scopului. Iar din scurta motivare a ministrului se vede, că suma aceasta nu corespunde scopului. Pentrucă dacă luăm suma din anul trecut, ca ajutor pentru întreaga biserică, şi subtragem din ea 50 mii fiorini, cari se dau excluziv metropoliei din Ardeal, care nu are decât 600,000 de suflete, pentru diecezele din Ungaria rămân 30,000 fl. cu toate că ele au un milion şi două sute mii de

www.dacoromanica.ro

suflete, fără a computà acì poporaţiunea orientală din graniţă şi din ţările surori. (Croaţia-Slavonia). Va înţelege deci onorata casă, că trebuinţele acestor 1.200,000 de suflete nu se pot acoperì din suma de 30,000 fl. Unde mai pui apoi împrejurarea, că suma aceasta iarăş vine împărţită în două, între biserica gr.-ort. sârbă şi între biserica gr.-ort. româna!

De altcum urcarea ajutorului nu acum se propune întâiaşdată. S'a întâmplat aceasta şi în anul trecut, cu ocaziunea pertractării budgetului, când condeputatul nostru Babeş a propus urcarea ajutorului dat bisericei gr.-orientale la suma de 120,000 fl., dar onorata casă n'a primit propunerea. După priceperea mea, decizător pentru hotărîrea de atunci a casei a fost principiul condeputatului Tisza Kálmán, că nu e corect să se urce poziţii separate la propunerea deputaţilor, pentrucă atunci fiecare interesat ar puteà să se folosească de acelaş drept, şi atunci budgetul s'ar urcà la mărime colosală, şi nime n'ar răspunde pentru el, fiindcă casa nu e responsabilă. Şi a mai spus dl deputat, după părerea mea foarte corect, că stabilirea şi preliminarea sumei e dreptul şi datorinţa guvernului.

Iată, onorată casa, ca acuma guvernul, ministrul însuş a propus 100,000 fl., motivând necezitatea. Aşa cred deci, că deosebirea între desbaterea de an şi cea de acum a budgetului e esenţială şi evidentă, şi după a mea parere desbaterea aceasta trebue ţinuta în vedere.

Am amintit, onorată casa, că în anul trecut congresul gr.-ort. sârbesc a petiţionat pentru urcarea sumei la 120,000 fl. Şi dacă congresul gr.-ort. român n'a făcut acest lucru, motivul e, că pe atunci se comunicase dejà pe calea presei determinarea ministrului de culte şi instrucţiune publică, de a luà în budget pe anul 1871 suma de 100,000 fl. ca ajutor pentru biserica gr.-ort. Faptul a provocat mulţămire şi bucurie, şi mărturisesc sincer, onorată casa, că tot aşa a provocat supărare celalalt fapt, care a urmat, anume, că comisiunea financiară nu a acceptat plusul de 20,000 fl. Nu voiu zugrăvì starea materială a bisericilor singuratice. Nu voiu expune raporturile de avere dintre cele două metropolii ale bisericei gr.-orientale, pentrucă e de notorietate publică, şi nu e ruşine să se spună, că izvoarele de ajutor ale bisericei gr.-ort. sunt foarte puţine. Amintesc numai atâta, că la cazul, dacă onorata casă urcă ajutorul din întrebare la suma de 100,000 fl. ajutorul dat bisericei gr.-

www.dacoromanica.ro

orientale e numai egal cu ajutorul dat altor biserici mai mari. Proporţia va fi adecă următoarea: biserica gr.-catolică 99,000 fl., biserica protestantă 101,000 fl., biserica gr.-orientală 100,000 fl. Recunosc de altcum, că şi 20,000 fl. e o sumă, la a cărei votare se cere precauţiune, pentrucă multe astfel de sume dau sute de mii. Dar de altă parte sunt convins, că jertfa aceasta e capital bine plasat, care prin ajungerea scopului va aduce interese bogate. Sunt convins, că prin votarea acestei sume de 100,000 fl. legislaţiunea aruncă sămânţă în pământ recunoscător, pentrucă sămânţa aceasta va da ca rod sentimentul cetăţenilor ajutoraţi, din care iarăş va încolţi recunoştinţa. Precumpănirea pretensiunilor juste şi împlinirea lor, mai curând ori mai târziu, dar totdeauna aduce fructe bune, întăreşte spiritul public, conştienţa ţinerii la olaltă, conştienţa; sentimentul avizării la sprijinul reciproc, iar boldurile, interesele şi forţele, cari nizuesc spre desfacere, le împreună într'un scop comun, anume, spre îmbrăţişarea şi promovarea cu căldură a afacerilor publice regnicolare. Aceste puncte de vedere mă conduc pe mine, când recomand casei poziţia din întrebare, şi rog onorata casă, să binevoiască a stabili ajutorul pe seama bisericei gr.-orientale în suma de 100,000 fl. amăsurat preliminarului ministrului». (Aprobări generale).

La votare casa primeşte suma proiectată din partea guvernului, adecă 100,000 fl., ca ajutor pe seama bisericei gr.-orientale din Ungaria şi Ardeal.

Ajutor de stat pentru gimnaziul din Brad.

În aceeaş şedinţă, dupăce s'a votat pentru gimnaziul român din Braşov ajutorul de 4000 fl., a vorbit deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Încă în anul trecut, când s'a desbătut asupra poziţiei acesteia, mi-am luat voe să recomand casei faptul, că comitatul Zarandului, cu toate că e din cele mai sărace comitate, îmbrăţişând cauza educaţiunii poporului, a chemat întru ajutor poporaţiunea întreagă şi din propriile puteri a înfiinţat un gimnaziu în Brad, care luptând în contra tuturor greutăţilor, puse din mai multe părţi, în anul trecut şi-a început activitatea. Cu considerare la faptul, că obligaţiunile de stat date din partea locuitorilor spre scopul acesta nu de mult au fost reduse, mai

www.dacoromanica.ro

departe, ca din interesele lor 20% sunt a se plati ca dare, venitele gimnaziului au scăzut foarte mult. În fine, dupăce gimnaziul acesta, pe lângă obligaţiunile de stat, mai are avere plasată în pământ şi paduri, iar în Zarand nu e cale ferată sau alte feluri de comunicaţie, e natural, că preţul pădurilor şi respective al lemnelor să fie foarte mic, prin urmare şi venitele gimnaziului sunt puţine, întru atâta, ca toate venitele nu fac la an decât numai 2622 fl., din care sumă, va recunoaşte oricine, onorată casă, că e imposibilă de tot susţinerea unui gimnaziu.

Având deci în vedere, că gimnaziul acesta nu numai că e unicul în întregul comitat, dar şi pentru celelalte comitate vecine numai el există, şi că în gimnaziul acesta umblă, nu numai Românii din Zarand, ci îl întrebuinţează şi celelalte naţionalităţi, fără deosebire de religie, ba vin elevi şi din ţinuturile apropiate, îmi iau voe a propune onoratei case, să binevoiască a împărtăşi de ajutor şi gimnaziul acesta. Cu atât mai vârtos o fac aceasta, că în cursul discuţiei de ieri şi de alaltăieri m'am convins, că onorata casă îmbrăţişează cu căldură educaţia poporului. Şi dacă onorata casă va votă micul ajutor pe care-l voiu propune, prin aceasta promovează de-adreptul interesele culturii şi ale instruarii poporului.

Onorată casă! Suma pe care-mi iau voe să o cer e numai de 4000 fl. ajutor anual. Eu aşa cred, că suma e atât de mică, atunci când în budget e vorba de milioane, încât face cât un strop de apă în mare. Şi precum un strop de apă, aruncat în mare, nu provoacă nici o disordine în mare, tot aşa votarea acestei mici sume nu va provocà nici o disordine în budget, şi aşa cred, că neînsemnata sumă poate fi votată, fără ca propunerea mea să fie predată întâi comisiunii financiare. Şi eu aşi dorì mult să se întâmple astfel. Vă spun de ce. Eu şi an am făcut propunerea aceasta. Onorata casă a adus atunci hotărîrea, să se predee comisiunii financiare şi s'a predat. Dar comisiunea financiară, probabil că aveà mult de lucru, şi a aşezat propunerea mea pe fundul mării uitării, de unde nu a scos-o până astăzi. Acum, dacă de nou se predă chestia micului ajutor acestei comisiuni financiare, mă tem, onorată casa, că se întâmplă ce s'a întâmplat în anul trecut. Dacă însă onorata casă se leagă de forme, eu nu pot să am nimica în contra. Dar în cazul acesta m'aş rugà, să fie provocată comisiunea financiară, ca să nu procedeze ca în anul trecut, ci să se pronunţe cât mai curând

www.dacoromanica.ro

asupra propunerei acesteia, prezentând acestei case la tot cazul propunere, în cursul saptămânii viitoare. Propunerea mea, pe care o înaintez şi în scris, e următoarea: «La trebuinţele extraordinare, titlul 3, rubrica primă, să se pună în rubrica a doua 4000 fl. ajutor de stat pe seama gimnaziului român din Brad».

Se predă comisiunii financiare.

*

Deputatul *Stefan Pavlovici* (Sârb) cere pentru gimnaziul sârbesc din Neoplanta un ajutor de 9744 fl., faţa de ajutorul din trecut de 8000 fl. iar deputatul român *Dimitrie Ionescu* cere un ajutor de 4000 fl. pentru gimnaziul român din Beiuş. A vorbit următoarele:

«Sa-mi permită onorata casă, să mă folosesc şi eu câteva minute de atenţiunea ei. O fac aceasta în interesul gimnaziului gr.-cat. român din Beiuş. Pentru Românii din Ungaria, luată în sens strict, acesta e singurul gimnaziu existent, şi gimnaziul acesta nu are atâta fond, atâta dotaţiune, ca să poata plati profesorii astfel, ca ei să poată emulà cu profesorii dela celelalte gimnazii. Pe lângă cea mai mare bunavoinţă nu o pot face aceasta, ceeace e în detrimentul educaţiunii. Lipsurile acestea le-a înţeles deja guvernul absolutistic, şi înca în anul 1850 a început a ajutorà gimnaziul acesta cu câte 3000 şi câteva sute fl. la an. Dupace trebuinţele există şi astăzi, şi ar fi foarte compatibil cu echitatea, ca şi actualul guvern să dee ajutor gimnaziului acestuia, până la timpul când va fi în stare să se susţina singur, îmi iau voe a face propunerea următoare, rugând onorata casă să binevoiască a o predà comisiunii financiare . (Notarul ceteşte propunerea): «Să se dee pentru gimnaziul gr.-cat. român din Beiuş suma de 4000 fl. la an, ca ajutor de stat .

Se predă comisiunii financiare.

*

În şedinţa din 27 Februarie 1871 deputatul român *Eugeniu Mocsonyi* a prezentat dietei o rugare a locuitorilor din comuna Sânt-Nicolaul-mare, în care cer să întrevină dieta, ca Francia să nu fie dărăburită (în urma răsboiului cu Germania), iar deputatul român *Petru Mihályi* a prezentat rugarea Românilor din Braşov, în chestia averii bisericei greceşti de acolo. S'au predat ambele comisiunii petiţionare.

www.dacoromanica.ro

În şedinţa din 28 Februarie 1871 au înaintat rugări în favorul Franciei deputaţii români *Sigismund Borlea* şi *Iosif Hodoşiu*, dela mai multe comune din comitatul Zarandului. Cel din urmă a prezentat şi o rugare a sublocotenentului penzionat Poriu Dionisie, în care se plânge, că i-s'au făcut mari nedreptăţi din partea autorităţilor publice.

Trec toate la comisiunea petiţionară.

În şedinţa din 1 Martie 1871 înaintează alte rugări în favorul Franciei, deputatul român *Sigismund Borlea,* date din partea mai multor comune din comitatul Zarandului, şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi* una, din partea locuitorilor din comuna Belotinţ în Banat, iar în şedinţa din 2 Martie 1871 a prezentat dietei deputatul român *Vincenţiu Babeş* mai multe rugări de natura aceasta, făcând declaraţia, că ori vin, ori nu vin astfel de rugări din partea Românilor, onoratul guvern să iee la cunoştinţă, că întreaga naţiune română e gata să aducă orice jertfe *pentru salvarea intereselor naţiunii franceze.*

Au trecut şi acestea toate la comisiunea petiţionară.

În şedinţa din 3 Martie 1871 tot astfel de petiţiuni în favorul Franciei a prezentat deputatul român *Sigismund Borlea* dela comunele Chişoda şi Buziaş din Banat, iar deputatul român *Alexandru Mocsonyi* dela comunele Beba şi Şiştaroveţ, tot din Banat. Acesta din urmă a făcut declaraţia următoare: «*Cu toate, că bunele intenţiuni ale petenţilor sunt acum întrecute de faptele date, îmi împlinesc cu plăcere datorinţa (de a le prezentà rugarea), pentrucă pe calea aceasta se dă ocaziune compatrioţilor mei români, deşi în mod slab, să-şi exprime caldele simpatii pe cari le au faţă de Francia şi să-şi dee exprimare nemulţămirii faţă de politica noastră externă de până acuma*». (Aprobări).

Rugările trec la comisiunea petiţionară.

În şedinţa din 4 Martie 1871 deputatul român *Sigismund Borlea* a prezentat alte două rugări în favorul Franciei, date din partea comunelor Soşdia şi Belinţ din Banat. Trec la comisia petiţionară.

www.dacoromanica.ro

Budgetul ministrului de comunicaţie.

Tot în şedinţa aceasta, la discuţia asupra budgetului ministrului de comunicaţie, a vorbit deputatul român *Sigismund Borlea* următoarele:

«Onorată casă! Înainte de a se fi deschis linia ferată Arad-Alba-Iulia, pentru comitatele Zarand şi Alba-inferioara comunicaţia poştală şi comercială erà linia de drum, care trece prin Zarand şi comitatul Aradului, şi ajunge la Arad. După deschiderea liniei acesteia ferate, linia drumului de postă şi comerciu s'a schimbat, acum trebuind să treacă prin Zarand şi comitatul Hunedoarei la Deva. Înainte de a ajunge la gara din Deva, trebue însă să treacă Murăşul. Dar peste întregul Muraş nu e nici un pod, decât un pod slab şi mobil de luntre, primejdios vieţii omeneşti. Cu ajutorul acestuia se face comunicaţia, dar atunci când apa Murăşului e înverşunată, ori e în creştere, nu comunică nici podul acesta. Se întâmplă apoi şi aceea, că cârmacii, presupunând numai, că apa e în creştere, spun că nu pot porni podul fără primejdia vieţii, şi nu pot trece pe nime dincolo. Pe calea asta storc apoi dela cei grăbiţi câte 5—6 fiorini, pentru trecerea unei trăsuri.

Aceasta, onorată casă, e spre paguba singuraticilor, dar şi în detrimentul comerciului. Ba e şi în detrimentul comunicarii oficioase, pentrucă în ţinutul acesta nu e oficiu de telegraf, decât în Deva. Acum dacă se trimite telegramă din Pesta, ori de alt undeva, se întâmplă că depeşa merge la Deva, dar dacă apa e mare, nu poate fi trecută peste Muraş, pentrucă nu trece nici căruţa poştei, şi atunci telegrama nu poate fi înmânată decât abia peste 10—12 zile.

O ştie aceasta şi ministrul, pentrucă s'a întâmplat, că a trimis telegramă comitatului Zarand, şi fiindcă tocmai atunci apa Murăşului erà în creştere, telegrama a fost primită numai peste 10 zile, deoarece căruţa postei n'a putut trece Murăşul.

Dar s'au întâmplat şi alte cazuri. În anul trecut, toamna, fiind târg mare de ţară în Deva, s'a dus multă lume la târg. Când au voit oamenii să meargă acasă, apa a început să crească şi oamenii au rămas cinci zile în Deva. Dupăce Murăşul trece prin comitatul Hunedoarei, dar numai pe la un capăt de comitat, comitatul se împotriveşte să facă pod stabil, pentrucă zice că n'are trebuinţă de el. Iar aceea iarăş nu o poate pretinde

www.dacoromanica.ro

nime, ca comitatul Zarandului şi al Albei-inferioare să faca pod pentru alt comitat. Dar fiindcă de pod e trebuinţă mare, aşa cred, că e dator guvernul să-l facă, pe spesele statului, şi cred, că nici nu ar costa mult, dupace lemnul şi peatra e pe acolo foarte ieftină, iar vama podului ar aduce interese îndoite după capitalul ce va fi învestit, prin urmare statul nu ar aveà perdere, ci numai câştig.

Nu vreau să fac acum propunere în privinţa aceasta, şi am luat cuvântul numai din motivul, că comitatul Zarandului a înaintat reprezentaţiune ministrului. Deci numai atâta vreau, să rog ministerul, să iee în considerare vorbele mele de acum şi reprezentaţiunea comitatului, şi binevoind a se convinge despre adeveritatea celor înşirate, să treacă în budgetul anului 1872 suma necesară pentru ridicarea podului».

Secretarul de stat *Szapáry Gyula* răspunde, că drumul respectiv nu e drum de ţară, deci cererea nu se poate împlinì.

*

În şedinţa din 6 Martie 1871 deputatul român *Dimitrie Ionescu* prezintă rugarea comunei Văşcău şi a altor comune, pentru amovarea din post a notarului lor abuziv *Iosif Papp,* iar deputatul român *Vincenţiu Babeş* rugarea comunei Cebza, din Banat, în favorul Franciei. Se predau comisiunii petiţionare.

Tot în şedinţa aceasta a vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele, la budgetul ministrului de comunicaţie:

«Nu ţin de fără folos să dau casei unele lămuriri cu privire la această linie ferată nordostică. Condeputatul Vályi s'a provocat la articolul de lege XXIII dela 1868, şi a declarat în mod clar, că linia aceasta ferata trebuià să fie deschisă la 1 Octomvrie 1870. Ştim şi aceea, că concesionarul acestei căi ferate a fost Stroussberg, şi în punctele actului concesionar a fost pus, că linia aceasta ferată trebue clădită pe malul stâng al Tisei. Dar intervenind diferite lucruri s'a întâmplat, că fără a se cere hotărîrea dietei, calea ferată a fost trecută pe malul drept al Tisei, iar guvernul nu a aflat de bine să raporteze casei, că s'a schimbat direcţia liniei ferate. Guvernul ar trebuì deci să recunoască, că dacă calea ferată nu e încă gata, vina e împrejurarea, că n'au fost controlaţi antreprenorii. Guvernul a crezut,

www.dacoromanica.ro

că cauţia depusă de Stoussberg ajunge. Dar s'a întâmplat, cum ştim, că el a renunţat la întreprindere. Întreb deci, spesele intercalare cine le plăteşte, şi se acoper ele numai din cauţie?

Eu aşi fi aşteptat dela guvern, să se pronunţe limpede, că motivul care e? Pentrucă nu guvernul e de vină, că nu e gata calea ferată, ci Stroussberg. Guvernul trebuià să urmărească cu atenţiune activitatea sa de până acuma, şi trebuià să ştie guvernul, că şi în alte ţări ce s'a întâmplat. Stroussberg a fost întreprinzător şi în Valahia, şi a cauzat ţării o perdere de 125 milioane fiorini, fără a fi clădit calea ferată. Mai departe sunt informat, că Stroussberg a luat frunze 'n buze. Şi-a vândut casele din Berlin. Guvernul român i-a făcut proces, l-a pus în concurs, dar n'a putut scoate nimica dela el. Între astfel de împrejurări sunt competent să vorbesc, pentrucă şi eu l-am pârît, dar el s'a scuzat cu aceea, că guvernul poartă vina, ca linia ferată nu a putut să fie terminată, pe când de fapt el e vinovatul pentru toate. Şi dupăce am cunoştinţă şi despre aceea, că a fugit, întreb organele guvernului, cu cine vor pertractà în viitor în chestia clădirii liniei ferate, pentrucă dupăcum mi-a venit la cunoştinţă, Stroussberg vrea sa dee concesiunea băncii Unio? Binevoiţi deci a mă liniştì cu declaraţiunile Dvoastre».

Lămuririle cerute le dă consilierul de secţie din ministeriul de lucrări publice şi comunicaţie, *Hieronymi Károly*, iar după el vorbeşte de nou deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Cu privire la lămurirea, că antreprenorul nu e Stroussberg singur, ci întreprinderea a fost dată unei societaţi, şi astfel nici statul, şi nici singuraticii nu vor fi păgubiţi, n'am nimic de spus. Mă mulţămeşte. Mă surprinde numai, că dupăce în concesiune şi în punctele ei se spune, că el e întreprinzătorul, şi dupăce în punctele concesiunii se spune şi aceea, ca calea ferată are să fie clădită pe malul stâng al Tisei, iar abaterea dela această determinare n'a fost anunţată casei, dupăce în fine legea spune apriat, că linia ferată are să fie dată comunicaţiei la 1 Octomvrie 1871, nu se recunoaşte, că s'a comis neglijenţă, nu din partea actualului, ci din partea fostului guvern, care, fără a fi anunţat casei trecerea liniei pe celalalt mal al Tisei, a început clădirea, şi n'a prezentat casei nici documentul concesionar, ca să poată luà casa dispoziţiuni. Repet

www.dacoromanica.ro

deci, şi pot să spun, că eu acuz pe *fostul* guvern pentru neglijenţă».

Prezidentul enunţă trecerea la ordinea zilei.

*

În şedinţa din 8 Martie 1871 deputatul român *Vincenţiu Babeş* a prezentat o nouă rugare în favorul Franciei, subscrisă de locuitorii Români, Sârbi şi Nemţi din Cenadul-sârbesc, iar în şedinţa din 9 Martie 1871 a depus pe masa dietei mai multe astfel de petiţiuni, atât deputatul român *Vincenţiu Babeş*, cât şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi*. S'au predat comisiunii petiţionare toate.

In şedinţa din 10 Martie 1871 deputatul român *Vincenţiu Babeş* a prezentat o nouă rugare în favorul Franciei, subscrisă de locuitorii din comuna Curtici, comitatul Aradului. A fost trecută la comisiunea petiţionară.

S'a pus apoi la ordinea zilei propunerea lui *Sigismund Borlea*, de a se da gimnaziului din Brad un ajutor anual de 4000 fl. Comisiunea financiară propune primirea propunerei şi votarea ajutorului cerut, însă sub condiţiunea, ca în proporţia în care contribue la ajutorarea acestui gimnaziu, să aibă statul dreptul de a numì profesorii institutului. Deputatul Tisza Kálmán a făcut contra propunere, ca ajutorul să se dee fără nici o altă condiţie, numai pe lângă dreptul de supraveghiare generala, care compete şi de altcum guvernului.

Vorbeşte deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorata casă! Mă simţesc îndatorat, mai întâi a-mi face observaţia asupra plânsorilor, nu pentru primaoară astăzi rostite, ale stimatului nostru coleg, dl Várady Gábor, în privinţa unor carţi de şcoală. Eu vreau să cred, cu toate că nu-mi este cunoscut, că în şcolile unor confesiuni sunt în uz astfel de cărţi, cari stau în contrast cu legile, ba poate chiar şi cu interesele statului. Dar cred, că însuş dl Várady va concede, că acele cărţi la noi nu sunt de pe timpul de când biserica noastră s'a organizat şì a luat ea în mână şcoalele noastre, împreună cu conducerea afacerilor bisericeşti. De altmintrelea

www.dacoromanica.ro

încă nici aceasta organizare nu este completată, ci se află tot în stadiul începutului, din acea simplă cauză, că lipsesc mijloacele, lipsesc banii necesari. Indată ce biserica va fi în posesiunea mijloacelor, ea va fi şi responsabilă pentru cărţile din şcoală, iar până atunci, aşa cred, că nime altul nu poate fi responsabil decât guvernul, care se bucură în toată privinţa de dreptul de supremă inspecţiune.

Trecând acum la obiectul din desbatere, voesc să spun mai nainte de toate, că nu mă las aici în discuţiune asupra acelui principiu, care, pare-mi-se că nici nu e la ordinea zilei, că oare în ce mod şi măsură este dator statul să înainteze cultura comună, cultura poporului, prin şcoale, fără privire la aceea, dacă şcoalele sunt confesionale ori neconfesionale. La aceasta întrebare, când ea va fi pusă în discuţie, îmi voiu spune opiniunea. In cazul de faţă, cred că chestiunea e alta, simplă de tot. Insaş onorata comisiune financiară a recunoscut trebuinţa, lipsa de ajutor pentru gimnaziul din Brad, a recunoscut, că este vorba de un institut cu scopuri de cultură, pe cari nu le poate ajunge fără un mic ajutor din partea statului. Atâta iarăş cred, că nimenea nu va trage la îndoială, că statul întru interesul culturei poporului este îndatorat a întinde ajutor acolo, unde lipsa de ajutor este evidentă. Şi pentru aceasta, recunoaşterea necezitaţii de ajutor eu o mulţămesc comisiunei, şi nu voiu mai zice în privinţa aceasta nimica.

Dar onorata comisiune a legat o condiţiune de recunoaşterea şi votarea ajutorului, şi asupra acestui lucru am să-mi fac reflexiunile. Eu, onorată casă, nu odată am spus şi recunoscut, că statul, respective regimul, are cel mai deplin drept de supraveghiare peste şcoalele confesionale, şi aşa deci are dreptul de a veghià, ca la acele şcoale să nu se aplice putcri periculoase pentru stat. Şi aşa eu ţin, că acel drept este destulă garanţă guvernului, că cu mica sumă de ajutor ce se ofere din cassa comună a ţării nu se va face abuz.

Dar mai există încă şi un alt moment. Eu cred, că nu greşesc dacă zic, că nu poate să fie bine şi folositor a se pune o condiţiune, care întâi e nepracticabilă, a doua vatămă un drept recunoscut, votat şi sancţionat. Condiţiunea propusă de comisiune nu este practicabilă, pentrucă ajutorul de patru mii nu se cere şi votează expres pentru a se creà şi dotà din el una, ori mai multe profesuri, ci se cere şi este să se voteze ca ajutor

www.dacoromanica.ro

în general. Se poate, că deocamdată suma aceea se va folosì la plătirea unor datorii, cari apasă fondul gimnaziului. Dar merg mai departe şi zic, se poate, că instituirea de noi profesori se va întâmplà abià peste 2 sau 3 ani. Dacă decì condiţiunea s'ar acceptà, fiindcă profesori nu sunt de ales, ajutorul nici nu s'ar puteà realizà, măcar că acela chiar şi în anul acesta este de lipsă, şi pentru anul acesta se cere, căci pentru viitor poate să fie şi de prisos.

Dar merg şi mai departe. Avem autonomie bisericească, votată de legislaţiunea ţării, şi încuviinţata de Maiestatea Sa. Pe temeiul acelei autonomìi, prin statutul organic este regulată administrarea şcolilor confesionale şi alegerea de învăţatori la acelea. Deci, dacă s'ar primì condiţiunea aceea, urmarea ar trebuì să fie, că s'ar vătămà statutul organic, şi chiar legea care garantează autonomia, fiindcă s'ar face abatere dela dispoziţiunile lor.

Eu, onorată casă, aşa cred, că legislaţiunea, când vreà să voteze suma din chestiune, are intenţiune bună, intenţiunea de a face act de binefacere. Deci fiindcă este învederat, că condiţiunea propusă nu se poate împlinì fără vătămarea autonomiei, cutez a sperà, că onorata casă, după înţeleapta ei prevedere, va delăturà condiţiunea aceea, în care caz va merità mulţămita şi recunoştinţa bisericei noastre întregi.

Ce se atinge de rezervele pentru viitor, eu nu pot sprijinì în această privinţă moţiunea dlui Tisza Kálmán, pentrucă aflu, că nu e cu cale a prejudecà acum, din acest incident, viitorul. Când va fi să vinà la ordinea zilei planul organic de regulare a şcolilor medii, atunci se va puteà decide această chestiune. Iar astăzi, când e vorba numai de o sumă mica de ajutor, pentru o anumită şcoală, de o sumă care doară numai vre-o doi ani va figurà în budget, — după a mea părere mai bine ar corespunde scopului, dacă onorata casă ar votà ajutorul de 4000 fl. simplu, fără nici o condiţiune. Deci încheiu, recomandând primirea ajutorului pentru gimnaziul din Brad fără condiţiune».*)

Voià să vorbească şi deputatul român *Iosif Hodoşiu*, dar în speranţa, că se va primì propuneréa deputatului *Tisza Kálmán*, a renunţat la cuvânt.

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1871, Nrul 19.

www.dacoromanica.ro

După încheerea discuţiei s'a pus la vot, întâi propunerea comisiunei financiare, de a se da ajutorul cerut în mod condiţionat, dar a fost respinsă. S'a pus apoi la vot propunerea lui Tisza Kálmán, pentru care au votat 82, iar contra 86 deputaţi, prin urmare asemenea a fost respinsă. In urmă se pune la vot propunerea deputatului român *Sigismund Borlea*, şi e respinsă şi aceasta, cu mare majoritate.

A urmat la ordinea zilei chestia ajutorării gimnaziului sârbesc din Neoplanta. A vorbit deputatul sârb *Stefan Pavlovici*, apoi a luat cuvântul deputatul român *Iosif Hodoşiu*. A vorbit următoarele:

«Onorată casă! Deşi ştiu, că moţiunea colegului meu Pavlovici va aveà aceeaş soarte, pe care a avut-o proiectul prezentat de colegul meu *Borlea*, totuş fie-mi permis a sprijinì cu câteva cuvinte moţiunea lui Pavlovici pentru un ajutor de stat în favorul gimnaziului sârbesc din Neoplanta, fără nici o condiţiune.

Onorată casă! Cred că fiecare dintre noi, fie acela Ungur, Român, Sârb, fie de orice religiune, dacă locueşte în această patrie, nu poate căutà aiurea ajutor pentru a se cultivà, decât numai aici, în patria noastră. Eu încă sunt membru al comitetului gimnaziului din Brad, şi acest comitet a cerut ajutor, atât dela guvern, cât şi dela casa reprezentativă a ţării, şi-mi ţin de datorinţă a declarà la acest loc şi cu această ocaziune, că acel comitet, care m'a încredinţat pe mine şi pe colegul meu Borlea, ne-a avizat, că dacă regimul şi camera ungurească nu va încuviinţà aceasta subvenţiune, atunci sa ne adresăm regimului român din Bucureşti. (Sgomot).

Aceasta mi-am ţinut de datorinţă a declarà, pentruca nu cumva, când ne vom adresà acolo, să zică cineva, ca de ce nu ne-am rugat de regimul şi de legislaţiunea ungurească . (Aprobari în stânga extremă).*)

După alţi oratori ia cuvântul deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi rosteşte vorbirea următoarea:

«Fuserăm martori mai nainte unei scene, care, cel puţin după ştirea mea, e foarte rară, şi poatecă numai în parlamentul nostru se întâmplă. Se prezintă dietei o propunere. Comisiunea

*) Din ziarul „*Telegraful Român*“ anul 1871, Nr. 19.

www.dacoromanica.ro

recomandă primirea ei, sub o condiţiune. Vorbesc 6—7 oratori în contra propunerii, fără ca cineva să tragă la îndoială necezitatea sumei cerute, şi vine pusă chestia la vot şi propunerea cade. Onorată casă! Oricum să acoperim lucrul, e evident, că necezitatea nici nu a fost discutată. Nime nu-şi bate capul cu ea. Faţă cu astfel de aparitiuni e greu a vorbì şi la chestia de faţă, pentrucă şi aici se întâmplă acelaş lucru. Necezitatea sumei cerute nu o neagă nime, dar se poate, că propunerea va aveà aceeaş soarte, ca propunerea referitoare la gimnaziul din Brad. Eu aşa cred, onorată casă, că aceasta nu ridică vaza casei. Eu cred, ca dieta e datoare să motiveze bine orice hotărîre, dacă voeşte, ca lumea să se încreadă în vitalitatea dietei.

Ce se atinge de gimnaziul sârbesc, cred că e datorinţa noastră să votăm suma, pentrucă a fost votată şi până acuma din partea casei, şi pentrucă suntem convinşi, că daca nu se dă ajutorul acesta, gimnaziul înceată de a mai există, şi prin el se nimiceşte un mijloc de cultură. Iar dovada aceea nu o vom da lumii, că suntem duşmani ai culturei, că nu ne batem capul cu ea.

Ce se atinge de condiţiuni, eu mă provoc la faptul, că condiţiunile sunt lipsite de bază şi că nu pot fi executate, şi tocmai de aceea sunt în contra lor. Nici nu poate să le apere nime. Şi acum îmi iau voe să răspund dlui deputat Justh la imputările făcute în urma celor spuse de *Hodoşiu*. Cu toate că dieta a adus mai nainte hotărîrea, pe care nime şi din nici o parte nu a motivat-o, totuş susţine, că aceasta a fost dreaptă şi consecventă. Eu cred, că dupăce n'a fost discutată, dar nici n'a fost negată necezitatea sumei, nu se poate afirmà, că a fost dreaptă şi consecventă, ci poate că tocmai contrarul.

D-sa ia în nume de rău, — ba mai că nu a spus-o că e tradare, — dacă cineva, neprimind ajutor aici, îl caută în afară de hotarele ţării. Binevoiţi a luà în considerare, că au oamenii şi au naţiunile trebuinţe, pe cari a le acoperì sunt îndatorate dela natura. Între aceste sunt şi trebuinţele culturale, ale desvoltării intelectuale. (Aprobări). În prima linie e datorinţa ţării să acopere aceste trebuinţe, şi dacă ţara nu o face aceasta, datorinţa poporului e să caute ajutorul unde-l găseşte. (Sgomot). Nime nu are dreptul să se condamne pe sine însuş la moarte, iar aceea ar fi condamnare la moarte din partea naţiunii române, dacă căutând mijloacele culturale aici, şi neaflându-le, nu

www.dacoromanica.ro

le-ar căutà altundeva. Da, le va căutà, pentrucă ele formeaza condiţia misiunii şi a existenţei ei!

Condeputatul Irányi a vorbit despre antipatia, care s'ar puteà observà la naţionalităţi şi confesiuni faţă de şcoalele comune. Are deplină dreptate. Dar cine e cauza? Confesiunile? Nu! Neîncrederea faţa de guvern şi politica guvernului. Şi să grijim bine, să nu se nască o neîncredere şi faţă de parlament. (Sgomot). Dacă legislatura maghiară ar fi adus o astfel de lege culturală, iar guvernul ar luà în fiecare zi astfel de dispoziţiuni cu privire la cultura generală, cari ar îndemnà naţionalităţile la încredere, n'ar existà antipatie faţă de şcoalele comune. Dar ce au făcut legile culturale de până acuma pentru cultura naţionalităţitor nemaghiare? Nimica. Absolut nimica. În loc de a o fi promovat, au căutat să o conturbe şi împedece!

Am spus-o de mai multeori, şi am să o repet de o mie de ori, că convingerea mea e aceea, că fiecare naţionalitate, fiecare popor, se poate cultivà şi se poate civilizà numai în limba sa proprie maternă. Celce vrea să o facă aceasta în altă limbă, nu vrea să promoveze, ci să împedece cultura! Dacă odată guvernul va dovedì prin faptele sale, iar legislaţiunea prin legile aduse, că voeşte şi se nizueşte a face posibil, ca fiecare popor să se cultive în limba sa, atunci va fi încredere şi nu va mai existà antipatie în contra şcoalelor comune. Pentruca dacă există antipatie în contra lor, nu pentru aceea există, pentrucă sunt şcoale comune, ci pentrucă s'a văzut destul de bine, ce se intenţionează prin şcoalele comune, şi astfel, cum a fost executată legea, a arătat, că temerea nu erà lipsită de temeiu.

Prin urmare, eu cred, onorată casa, că zace în interesul parlamentului însuş, să dovedească prin fapte, că doreşte cultivarea popoarelor, a naţionalitaţilor, şi că e gata a votà oricare mijloc necesar în acest scop. Tocmai de aceea, recomand spre primire propunerea referitoare la ajutorarea gimnaziului sârbesc din Neoplanta»».

Vorbeşte la obiect şi deputatul român *Mircea B. Stănescu.* A rostit vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Românii cerură în anul trecut un ajutor, pentru înfiinţarea unui teatru naţional. Această rugare a lor însă se respinse, din motivul, că e echitabil a se votà ceva ajutor pentru scopuri de cultivare, însă pentru teatru, care nu e institut excluziv de cultivare, ci precum au susţinut unii deputaţi,

www.dacoromanica.ro

mai mult un institut de petrecere, — nu se poate votà nici un ajutor. Ei bine, Românii nu-şi mai reînoiră propunerea din anul trecut, ci condeputaţii Borlea şi Pavlovici puseră pe biroul camerei două propuneri, prin cari cerura o sumă neînsemnată pentru susţinerea şcoalelor medii ale naţionalităţilor.

Onorată cameră! E lucru cunoscut, că Românii şi Sârbii nu sunt cauza, că au rămas îndărăt materialiceşte. Căci sunt rămaşi îndărăt, atât materialiceşte, cât şi în cele spirituale. Ar fi în interesul ţării, al guvernului şi al acestei camere, ca toţi locuitorii ţării să înflorească, atât în privinţa materială, cât şi spirituală. Iată că acì vi-se dă ocaziunea, să votaţi o sumă neînsemnată pentru scopuri de cultivare. Nu priviţi rugarea aceasta de o rugare particulară, ci comună, care se poate rezolvà numai pe baza echităţii, dreptăţii şi egalităţii.

Onorată camera! Înflorirea materială e condiţionată dela cea spirituală. Aici se cere ajutor pe seama unei şcoale, care nu se poate susţineà din propriile sale puteri, prin urmare cererea e întemeiată. Şi acest ajutor se cere pe seama unui popor, care lipsit de mijloace, nu-şi poate trimite copiii la o şcoală medie mai îndepărtată, ci în urma sărăciei e silit a-i trimite la o şcoală mai din aproape. Nu înţeleg deci observaţiunile deputaţilor din partea dreaptă, că dacă poporul nu e în stare să susţină şcoli în acest ţinut, apoi pentruce nu-şi trimite copiii la alte şcoli? Da, i-ar puteà trimite la alte şcoli, dacă starea materială a lui n'ar fi atât de rea şi înapoiată, dar în cazul de faţă acest motiv decide.

A zis *Justh*, că n'á fost la locul său afirmarea condeputatului *Hodoşiu*, că adecă, dupăce a căzut propunerea deputatului *Borlea*, şi prin urmare Românii au să se îngrijască în alt mod pentru susţinerea şcoalelor lor medii, vom fi siliţi să cerem ajutor dela guvernul din Bucureşti! Eu nu văd nici o surprindere în această afirmaţiune a condeputatului *Hodoşiu*, căci dacă patria noastră ne este maşteră, iar lipsurile trebue să ni-le acoperim, chiar şi după legile naturii, atunci primesc binefacerea dela o naţiune soră, şi aşa nu e mirare dacă, neprimind ajutor aici în patrie, vom cere şi primì ajutor dela popoarele învecinate, sau chiar din Moscova. (Mişcare).

Domnul ministru de finanţe a reflectat, ca acì a fost vorba despre o chestiune de principiu. Eu, onorată cameră, nu văd nici o chestiune de principiu în această afacere, şi nici chiar

www.dacoromanica.ro

comisiunea financiară n'a văzut în ea vre-o chestiune de principiu, când a recomandat acceptarea proiectului de rezoluţiune al deputatului *Borlea,* fiindcă s'a exprimat, că nefiind şcoalele medii organizate prin lege, până la organizarea lor, opinionează votarea ajutorului cerut de condeputatul *Borlea.* Drept aceea, dacă comisiunea financiară n'a văzut în această afacere vre-o chestiune de principiu, contrară legii, declar, că nu poate să existe nici un om, care să vadă într'ânsa chestiune de principiu. Dar, nu încape nici o îndoială, există un moment, care nu e nici formal, nici principial, ci faptic, pozitiv, şi acesta e, că comisiunea financiară, când a recomandat votarea sumei, conform propunerii ministrului, a voit să câştige guvernului dispunerea asupra acestui gimnaziu. Acesta este deci un moment pozitiv, şi nu numai principial, pentrucă voeşte să schimbe baza acestui gimnaziu. Conform documentului fundaţional al acestui gimnaziu, numai singur patronatul are dreptul de a stabilì planul de instrucţiune şi de a numì profesori. Însă comisiunea financiară voeşte a răpì acest drept dela patronat, din simpla cauză, că cerem ajutor din propriile noastre contribuiri, şi nicidecum dela o altă persoană privată, şi a-l da guvernului, ceeace ar însemnà, să dăm guvernului pentru un ajutor neînsemnat dreptul de a numì profesori şi de a stabilì planul de instrucţiune, şi prin aceasta am întroduce un sistem octroat în numitul gimnaziu, prin ce s'ar schimbà baza lui; ori că guvernul, ştiind bine, că sub această condiţiune nime nu poate primì propunerea comisiunii financiare, nici chiar respectivii petenţi, şi aşa căzând propunerea, voeşte prin aceasta să-şi spele mânile, iar gimnaziul sârbesc din Neoplanta să rămână fără ajutor din cassa statului.

Cât despre propunerea condeputatului Pavlovici, o primesc fără nici o condiţiune, şi mă rog a se stabilì suma de 9,700 fl. şi aceasta o fac cu atât mai vârtos, cu cât onorata cameră a promis, că va votà ajutoare pentru scopuri culturale, deci acuma are ocaziune a se ţineà de cuvânt. Nu vă împedecaţi în diferenţa de 1700 fl., căci nu e mare, fiindcă ministerul a propus 8000 fl,, iar Pavlovici a cerut 9700 fl., şi acum după-ce propunerea deputatului *Borlea* a căzut, — pentru care dar vă mulţămesc frumos, şi prin urmarè Românii nu căpătară suma cerută de 4000 fl., daţi cel puţin Sârbilor din această sumă diferenţa de 1700 fl. căci din suma economizată de 4000 fl. ajunge

www.dacoromanica.ro

şi vă mai rămâne. Daţi-le, zic, pentruca să am barem atâta mângâere, că dacă Românii nu căpătară nimica, capătă cel puţin Sârbii, confraţii şi coreligionarii mei. Şi aşa, din ceeace s'a negat Românilor, să se dee Sârbilor, căci aceasta o pretinde echitatea, dreptatea şi legalitatea, şi o cerem numai din al nostru. Nu faceţi capital politic din aceasta (Contraziceri în dreapta), căci nu va produce îndestulire, ci numai nemulţămire, ceeace poate să fie spre dauna întregei ţări. Recomand primirea en bloc a propunerii făcute de condeputatul Pavlovici».*)

*

În şedinţa din 11 Martie 1871, la discuţia asupra rugării capitalei ţării, de a i-se restituì spesele avute cu organizarea judecătoriilor, a vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Proiectul de rezoluţiune din discuţie vrea să stabilească principiul, că statul înapoiază oraşelor cheltuelile avute cu tribunalele, şi peste tot cu justiţia. În jurul acestei idei se învârte proiectul. Luat lucrul în mod principiar, domnii cari au făcut propunerea nu au dreptul să pretindă aceeace pretind, şi anume, din motivul, că atunci, când s'au construit oraşele libere regeşti, au trebuit să dovedească, că sunt în stare a se susţineà, şi că nu vor fi avizate să ceară subvenţie. Aceasta e ideea adevărată a autonomiei, şi eu tare mă mir, că tocmai deputaţii, cari au apărat atât de mult autonomia, vin acuma şi pretind, ca statul să subvenţioneze oraşele libere regeşti. Eu deci nu votez nici o para în scopul acesta, ci cred aşa, că dacă, cum foarte înţelepţeşte a observat şi antevorbitorul, careva dintre oraşele regeşti nu se poate susţineà, să renunţe la privilegii, pentrucă altcum nu are nici un înţeles, ca deoparte să se folosească de titlul de oraş liber regesc, să aibă tribunal separat, ai cărui membri şi-i alege singur, iar de altă parte să se adreseze statului, spunându-i: nu sunt în stare să mă susţin, dacă nu primesc subvenţie. (Aprobări).

Ce se atinge de întrebarea adresată guvernului din partea antevorbitorului, cu toate că nu sunt împuternicit să declar, că ce a făcut guvernul cu taxele procentuale încassate din aşa numitele afaceri procesuale şi neprocesuale, am să observ, că guvernul nu pentru aceea încassează taxele, pentruca să le dee

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1871, Nr. 20.

www.dacoromanica.ro

oraşelor diferite, ci pentru aceea, pentruca având dreptul de suprema controlă asupra siguritătii personale, în privinţa aceasta tot ce încassează statul sub acest titlu, nu compete oraşelor singuratice, ci ţarii întregi. Eu deci nu pot acceptă principiul, ca statul să dee oraşelor subvenţie, numai sub titlul, că nu se pot susţineà, şi astfel proiectul de rezoluţiune nu pot să-l primesc, ci mă alătur la propunerea comisiunii financiare». (Aprobări).

În şedinţa din 13 Martie 1871 au înaintat dietei petiţiuni deputaţii *Eugen Mocsonyi* şi *Petru Mihályi*, în şedinţa din 17 Martie deputatul *Iosif Hodoşiu*, şi în cea din 18 Martie 1871 iarăş *Eugeniu Mocsonyi*, aproape toate în favorul Franciei.

Trei interpelări.

În şedinţa din 18 Martie 1871 deputatul român *Mircea B. Stănescu* a adresat ministrului de interne următoarele trei interpelări:

«Onorata dietă! Am cetit în ziare, că dl ministru de interne s'a însănătoşat din morbul avut. Mă folosesc deci cu bucurie de ocaziune, pentru a-i adresà trei interpelări. Obiectul celei prime ar fi asigurarea posibilităţii exercierii drepturilor autonome.

Nu mi-aşi fi ridicat cuvântul în chestia aceasta, dacă nu făceam experienţa, ca prin diferitele părţi ale ţării, în nenumarate cazuri se ivesc de repeţiteori abuzuri, şi nu sunt prospecte că nu se vor întâmplà şi în viitor, dacă dl ministru de interne nu va luà măsuri energice pentru împedecarea astorfel de abuzuri. Noi avem datorinţa să-i aducem la cunoştinţă abuzuri de acestea, pentruca ministrul de interne să poată face dispoziţiuni cu privire la împedecarea lor. Prima mea interpelaţie e următoarea (ceteşte):

I. Interpelaţie cătră domnul ministru de interne al Ungariei.

1. Are cunoştinţă domnul ministru peste tot despre aceea, că organele sale subalterne împedecă în diferite moduri îndeplinirea prin alegere liberă şi autonomă a posturilor de amploiaţi comunali, devenite în cursul vremii în vacanţă, amâna alegerea pe timp îndelungat, ba o fac chiar iluzorie prin substi-

www.dacoromanica.ro

tuari durabile, şi că nu se ţin de ordinaţiunile de urgentare, date în privinţa asta din partea ministerului? Şi în special:

2. Are cunoştinţă, că în cercul Vârşeţului, aparţinător comitatului Timiş, în comuna Cuşteiu, prin moartea fostului notar postul notarial a ajuns în vacanţă încă în August 1870, şi postul acesta vice-comitele comitatens, respective solgabiraul cercual, până în ziua aceasta încă nu l-a îndeplinit prin alegere liberă, urgentată de nenumărateori din partea poporaţiunei, cu toate că, în urma reclamaţiunei poporului, însuş onoratul minister a ordonat ţinerea acestei alegeri?

Are de gând onoratul domn ministru, ca faţă de vice-comitele acela comitatens, respective faţă de solgăbirăul cercului, să câştige valoare imediată ordinaţiunei sale, şi astfel faţă de aceia sa conserve exerciarea drepturilor autonome ale poporaţiunei?

Obiectul interpelaţiei a doua ar fi o mică chestie naţionala, pe care însă dieta rezolvându-o prin paragraful 27 al legii de naţionalitate, e obligatoare, atât pentru noi, cât şi pentru dl ministru.

II. Interpelaţie cătră onoratul domn ministru de interne.

1. Presa din capitală a adus la cunoştinţă publică, că în fine s'ar fi întâmplat numirile pentru ocuparea posturilor de comiţi supremi, până acum în vacanţă în mai multe comitate, şi din speciale izvoare autentice am aflat, că în comitatul Aradului, a cărui poporaţiune întreagă o formează în $^5/_6$ Românii, un astfel de individ ar fi numit comite suprem, care nici nu e de naţionalitate română, nici nu cunoaşte limba amintitei majoritaţi preponderante. Intreb, are întru adevar intenţiune firmă domnul ministru de interne, sa facă cu privire la comitatul Aradului o astfel de numire, respective să o menţină? Dacă da:

2. Cum va puteà aduce dl ministru în consonanţă aceasta procedură cu §-ul 27 din art. de lege 44 al anului 1868, şi cu sărbătoreasca dorinţă a Românilor din comitatul Aradului, exprimată într'o rugare provăzută cu mai bine ca 7000 subscrieri, şi în anul trecut înaintată prin o delegaţiune antecesorului onoratului domn ministru, precum peste tot cu cerinţele dreptaţii şi ale echităţii?

Obiectul interpelaţiei a treia, onorată dietă, e o chestie internaţională. (S'auzim!) Interes nemijlocit pentru Ungaria ar fi, aşa ştim şi simţim toţi, ca să trăiască în simpatie şi prietinie

www.dacoromanica.ro

cu țările tinere vecine și cu națiunile râvnitoare spre libertate. Am experiat însă, că această datorință indicată din partea chiar a naturei, guvernul nostru nu o împlinește, ci din contră, ține, sprijinește în statele vecine deosebite jurnale subvenționate, a căror misiune este, să deștepte antipatie și dușmănie între cele două națiuni surori și state vecine. De multe-ori am experiat, că câte odată onoratul guvern cu lucruri bagatele se nizuește a potență tot mai mult această antipatie.

Onorată casă! Punându-le toate acestea la o parte, îmi iau voe peste tot a rugă onoratul minister, ca cu de acestea să înceteze odată, și abată-se la cărarea, care duce la simpatie, pentrucă numai astfel poate fi asigurat viitorul ambelor țări vecine. Mă mir deci, că încă și dl ministru de interne însuș, care n'ar fi chemat să facă politică externă, comite astfel de contravenții, cari pot să atingă susceptibilitatea celeialalte națiuni, a țării vecine. Sistarea acestei politici provocătoare este obiectul interpelației mele, făcută în scopul, ca dl ministru de interne pe viitor să nu mai urmarească astfel de politică. Interpelația mea sună astfel (cetește):

III. Interpelație către onoratul domn ministru de interne regesc maghiar.

1. Principatele două separate, cari au existat, Moldova și Valachia, unindu-se într'un stat unitar și nedespărțit, în înțelesul convenției internaționale, legată cu intervenția Austriei, la Paris, în 19 August 1858, articolul I, a primit numirea de principatele unite dunărene, care numire de atunci încoace a trebuit să fie folosită în toate documentele internaționale și în notele diplomatice. Dar fiindcă contrar acestui fapt, domnul ministru de interne regesc maghiar, în pașapoartele pentru străinătate și până în ziua de astăzi folosește și menține în limba maghiară, uneori numai «Oláhország», alteori iarăș, ca și cum ar voi să numească două principate deosebite, ignorând unirea lor legală, «Moldvaország és Oláhország», nemțește «Die Moldau, Vallachei», iar în franțuzește, «la Moldavie, la Wallachie», tot numiri după dreptul internațional nevalabile, întreb: din care motiv o face aceasta dl ministru?

2. Are intențiunea dl ministru pentru viitor să sisteze imediat această violare de drept internațional, și până atunci, până va fi acceptată în dreptul public european numirea singură corectă, stabilită dejà în conferența din urmă dela Londra?»

www.dacoromanica.ro

Prezidentul: Toate aceste trei interpelaţiuni vor fi comunicate domnului ministru respectiv.

Discuţia generală asupra legii budgetare.

Şedinţa din 19 Martie 1871. La ordinea zilei e pus proiectul de lege despre votarea budgetului pe anul 1871. Vorbeşte deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! Dacă cândva în vieaţa mea am avut ocaziune a regretà, trebue să regret acum, că sunt silit a mă pronunţà într'o limbă, pe care o înţeleg, ce e drept, ca limba mea maternă, şi o şi iubesc, ca oricare altă limbă, dar nu sunt atât de bine exerciat în ea, ca să pot alege la moment expresiunile pretinse în astfel de chestii de natură delicată, cum e politica externă, despre care vreau să vorbesc. E necesar să vorbesc în chestia aceasta, pentru aceea, pentrucă proiectul de rezoluţiune prezentat cu privire la obiectul acesta e subscris şi de mine, şi din o parte a fost atacat cu astfel de argumente, cari, dupa convingerea mea nu stau, şi vin din o restălmăcire oarecare a motivelor noastre. Tocmai pentrucă sunt silit să iau cuvântul în aceasta chestie gingaşă, rog înaintē de toate onorata casă, să fie faţă de mine cu puţină considerare, pacienţă, pentrucă se poate, ca ici-colea, tocmai pentrucă-mi lipseşte exerciţiul în limba maghiară, să vorbesc mai mult decum mi-ar fi dorinţa. (S'auzim! S'auzim!) Inainte de toate, onorata casă, e de lipsă să-mi precisez punctul meu de vedere, pentruca să-mi motivez păşirea în chestia aceasta.

Eu, onorată casă, dela începutul răsboiului franco-teutonic am fost totdeauna pentru politica de amestecare, şi am fost din acel motiv, pentrucă şi eu, cum doară fiecare, am ţinut de posibilă învingerea armelor prusiene, respective germane, dela început am ţinut-o de posibilă, până la Sedan, iar de acolo apoi am ţinut-o de sigură. Invingerea aceasta apoi am ţinut-o de mare calamitate pentru Europa, în special pentru patria noastră, şi şi mai special pentru naţiunea maghiară-română.

Eu n'am fost şi nici nu puteam să fiu astfel de pesimist, ca numai decât la început să fi crezut, cumcă dacă monarhia noastră întrà în acţiune cu toată puterea, calamitatea aceea n'ar fi putut să fie delăturată.

www.dacoromanica.ro

Îmi va concede onorata casă, ca tema aceasta să nu o ating cu ocaziunea aceasta. Dar atâta observ totuş, ce am declarat şi pe calea jurnalelor şi în cercuri particulare totdeauna, că n'a fost, şi cu greu va fi războiu, în care poporul român, soldatul român, sa fi mers la luptă, alăturea cu Maghiarul, cu atâta însufleţire, ca în acesta. Mai adaog, că oricum ne-ar privì unii şi alţii pe noi, respective inteligenţa română, de inimică a naţiunei maghiare, aceasta nu stă. Eu de ex., onorată casă, cu mult mai bine, cu mult mai sincer îmi iubesc naţiunea, decât să nu iubesc (tocmai pentru aceasta) şi naţiunea maghiară. (Aprobări). Şi asta vine de acolo, că sunt convins, cumcă naţiunea mea fără cea maghiară nu are viitor, şi viceversa. (Aprobări cu plăcere în stânga). De-ar fi barem şi inteligenţa naţiunei maghiare convinsă tot aşa! (Intreruperi din stânga: Corect!)

A doua premisă ce vreau a o expune este observarea, pe care am să o fac la aceea ce a discutat onoratul meu condeputat Tisza Kálmán. Dl deputat Tisza Kálmán ţine, că nu e salutar, nu e folositor, că se discută chestia aceasta, pentrucă cu toate, că motive nu dă inimicului, poate să-i dee bănueli şi pretexte. Dacă ar fi aşa, mărturisesc sincer, că corect nu ar puteà fi motivată păşirea noastră. Dar eu aşa ţin, că asta nu stă! Onorată casă! Daca e vorba numai de pretext, aşa cred, că foarte mizerabilă ar fi diplomaţia aceea, care căutând pretext, nu l-ar aflà pretutindenea. Nu e lucru mai uşor pe lume, decât a găsì pretext. Deci, dacă despre aceea e vorba, ca din acest motiv să nu vorbim în chestia aceasta, ca să nu dăm adecă anză la pretexte, atunci despre nimica nu se poate vorbì! Ba poate că şi tăcerea serveşte de pretext. Dacă e vorba de pretext, acesta pe uşor poate fi găsit. Căci doară abià acum, în zilele acestea, am cetit în «Norddeutsche allgemeine Zeitung», cum e atacată în Prusia Danemarca, fiindcă acolo a apărut o broşură, în care se condamna procedarea Prusiei faţă de Francia. Din acest motiv Danemarca e ameninţată. Căci dacă ar fi vorba despre aceea, să nu facem nimica ce ar puteà să dee naştere la pretexte, atunci mai bine ar fi să ne culcăm şi să durmim, dar poate că chiar şi aceasta ar servì de pretext.

Aşa dară nu despre pretext poate să fie vorba, ci despre aceea, ca să nu ne arătăm slabi. Iar eu aşa cred, că guvernul nostru, respective diplomaţia noastră, a manifestat slăbiciune,

www.dacoromanica.ro

şi prin aceasta a provocat pe eventualii noştri inimici, şi a periclitat ţara.

Premiţând acestea, îmi voiu luà acum voe să vorbesc despre diplomaţia noastră, respective despre politica noastra externă. Aşa cred, onorată casă, că chemarea diplomaţilor, respective a politicianilor externi, nu poate să fie alta, decât a veghià, ca vecinii să nu facă aşa ceva, şi să nu între în astfel de pregătiri, să nu facă astfel de dispoziţiuni, prin cari nu numai fiinţa noastră de stat, dar şi scopul nostru principal e periclitat, şi aşa cred, că politica aceasta, după putinţă, trebue sprijinita şi cu putere armată, la tot cazul şi între toate împrejurările.

Ating aici numai fugitiv, că eu sub scopul statului nu pot să înţeleg alta, decât desvoltarea şi bunăstarea poporului, şi de aceea, statul, care nu urmăreşte acest scop, după mine nu merită să existe. Acum, faţă cu aceasta chemare, cum s'a purtat guvernul? Nu voiu înşirà aici procedura şi faptele, pentruca şi de altcum toţi le cunoaştem, ci voiu examinà argumentele aduse înainte pentru sprijinirea şi apărarea acelei politici. Onoratul domn deputat Iokai şi condeputatul Tisza Kálmán iau în apărare guvernul pentru menţinerea strictei neutralitaţi, şi afirma, că neutralitatea aceasta între toate împrejurările trebue menţinută.

Eu, onorată casă, aşa cred, că condeputatul Simonyi Ernő a aratat eri, că nici stricta neutralitate nu a fost respectată, şi ici-colea, unde s'a putut, aşa ca lumea să nu vadă, zău, s'au făcut frumuşel favoruri uneia dintre părţi, într'un caz ori într'altul, în special cu cele 3000 de vagoane, etc. Aşa cred, că onorata casă îşi va aduce aminte, între altele, de toastul preaînalt ţinut în Septemvrie trecut, şi ridicat pentru armele *germane*. Eu zic, că stricta neutralitate nici nu poate fi respectată în astfel de caz, cum a fost rasboiul franco-teutonic, pentrucă prin interese cu mult mai strânse momentane suntem legaţi deolaltă, decum să se poată respectà aşa ceva. Dar nu acesta e capul lucrului, ci acela pe care l-a afirmat şi discutat domnul deputat Iokai şi alţii, că nu s'a putut face intervenţie diplomatică, fără să se fi născut răsboiu în contra noastră!

Eu, onorată casă, deşi nu m'aş fi temut de rasboiu, dupa cum am spus înainte, totuş aşa cred, fiindcă sunt fapte, cari dovedesc aceasta, că zău, diplomaţia puteà să păşească cu energie, fără ca să se nască răsboiu. Acolo e de exemplu Sa-

www.dacoromanica.ro

dova. La Sadova a întrevenit Napoleon şi nu s'a născut răsboiu. (O voce: Dar atunci armata erà la graniţă!) Şi acuma trebuià să fie armata la graniţă, şi tocmai aceasta e greşala guvernului, pentrucă vorba a fost de neutralitate în armată. Acolo avem al doilea caz, când Austria nu numai că a întrevenit, pe cale diplomatică, dar a şi trimis 100 de mii de ostaşi în principatele dunărene, fară ca treaba să fi ajuns la rasboiu, ci din contră, tocmai prin intervenţia ei energică s'a pus capăt răsboiului. Conced aceea, că dacă statul vrea să întrevină în mod energic, trebue să stee gata cu toată seriositatea de răsboiu, şi dacă e gata de răsboiu, are pe ce să fie răzimată intervenţia diplomaţiei. Dacă numai din glumă, fără puteri şi fără seriositate, facem întrevenirea, la tot cazul facem fiasco. Şi de aceasta s'a temut guvernul şi astfel a greşit.

Domnii deputaţi Iokai şi Tisza Kálmán aşa s'au pronunţat, că nu se puteà întrevenì, fiindcă nu erà iertat să fie împedecată unitatea Germaniei. Aceasta, onorată casă, e chestie foarte însemnată. Eu am cetit atâta despre ea, şi am auzit atâta, încât mărturisesc, că simţesc necezitatea să-mi spun parerea în privinţa aceasta.

Eu aşa cred, domnilor, că după legile naturei, parţile unei naţiuni au dreptul să se unească, însă totuş sub o condiţiune numai. Aşa zic eu, că diferitele state, dacă sunt asemenea de o naţionalitate, numai într'un caz au voe să se unească, anume, în cazul, dacă desbinate, în state separate, nu pot să-şi ajungă scopul chemării lor, dacă nu se pot cultivà, dacă nu pot ajunge la bunăstare. Dar nici atunci, nu în interesul despoţiei, nici odată în urma constrângerii despoţiei, ci totdeauna din voinţă liberă trebue să se întâmple unirea.

Dacă acest lucru poate fi combătut logiceşte, cu raţiune, poftiţi şi încercaţi. Iar dacă nu se poate, atunci binevoiţi a-l aplicà la Germania. Şi eu întreb, cine a împedecat desvoltarea de stat a Germaniei? Nu e doară naţiunea germană cea mai desvoltată, deşì a fost împărţită în mai multe state deosebite? Şi nu se bucură ea de bunăstare, aşa ca nici o altă naţiune?

Dar acum să mergem mai departe. S'a făcut unirea Germaniei? Naţiunea peste tot nu s'a unit din voinţă liberă, ci guvernele au constrâns-o, ca să se unească! Dacă acest lucru a fost permis, şi dacă dl Iókai sprijineşte lucrul acesta, atunci mâne, voind Prusia să unească cu Germania şi pe Nemţii din

www.dacoromanica.ro

Elveţia, va trebuì să sprijinească şi acest lucru. Dacă stă aceea, că nouă nu ne-a fost iertat să împedecăm unirea Germaniei, atunci după legile logicei nu ne este iertat să împedecăm nici un fel de unire naţională, iar aceasta eu o neg, şi tocmai de aceea discut, că deşì eu încă sunt pentru unire, acolo unde pe altă cale popoarele nu pot să-şi ajungă scopul, a făcut mare greşală guvernul nostru, că totdeauna s'a pronunţat în acest înţeles faţă de Germania. Câtă vreme popoarele de o seminţie se unesc în scopul propriei lor bunăstări, în scopul propriei lor desvoltări, unirea nu e periculoasă pentru vecinii lor. Dar când popoarele vin duse la unire din partea despoţilor, totdeauna unirea e periculoasă. Poftiţi şi priviţi în istorie, şi pretutindenea ve-ţi află în ea lucrul acesta. Nu în interesul naţiunii germane s'a întâmplat uniunea, ci în scopurile altora, şi tocmai aceste scopuri se împotrivesc intereselor noastre, tocmai aceste scopuri ne vor împedecà pe noi, anume, seminţia maghiară şi română, să ne ajungem ale noastre scopuri. Mult stimatul domn deputat Iókai aşa a spus, că în cazul de faţă nu puteà fi vorba de simpatie, ci aici trebuià procedat cu calcul. Da, zic şi eu, că aici trebuià să se facă calcul, dar nu numai cu banii, pentrucă avem interese şi mai mari decum sunt banii, cu cari aşa cred, că am calculat foarte rău. Am calculat rău, dupăcum de fapt s'a dovedit prin rezultatul conferenţei dela Londra. Ce a fost acolo rezultatul calculului nostru? Sa-mi fie iertat să vorbesc şi în chestia aceasta. Guvernul maghiar voeşte, ca Dunărea să fie liberă. Aşa cred, că Dunărea liberă formează interes pentru Ungaria, şi în special pentru naţiunea maghiară şi română. Onoratul guvern şi diplomaţia noastra ştie foarte bine, că după convenţii şi după natură, Dunărea-de-jos, cu insulele ei, aparţine României. Şi totuş ce voeşte diplomaţia noastră? Voeşte aceea, ca diplomaţia europeană să dee concesiune diferitelor puteri, în special Turciei, ca să cureţe Dunărea de stânci şi să încasseze vamă. În chestia aceasta ne-am blamat, şi cred ca pentru aceea ne-am blamat, pentrucă am meritat blamajul, în urma purtării noastre, manifestată acolo, şi faţă de răsboiu. Dealtcum, din punct de vedere patriotic şi naţional, eu numai bucură mă pot pentru aceasta. Pentrucă guvernul oricând poate să ajungă aceasta pe altă cale. Dacă nizueşte cu onestitate spre acest scop, nu-l împedecă nime, ca în privinţa aceasta să lege convenţie cu România. Da, însă atunci, când

www.dacoromanica.ro

doreşte acest lucru, nu-i este iertat să discute, că România sta sub suveranitatea Turciei, ceeace e numai ficţiune. (S'auzim!) Mult stimaţii condeputaţi Tisza şi Iókai au accentuat, că noi n'avem absolut de loc să ameninţăm pe nimeni. Trebue să ne ferim de orice ameninţare. Dar tocmai atunci, tocmai mult stimaţii mei condeputaţi Tisza şi Iókai, au ameninţat foarte aspru pe aceia, cari ar îndrasnì să ne atace pe noi.

Eu, onorată casă, ameninţarea aceasta o ţin de cea mai periculoasă, pentrucă aceasta e ameninţare în toate părţile lumii, şi oricine poate să o iee asupra sa, şi tocmai acesta e pretextul rau şi periculos. Eu aşa ţin, onorată casă, că ameninţarea nu e iertată şi nici nu e bună. Dar nici neutralitatea absolută şi pentru toate împrejurările eu n'aş primì-o niciodată. Chiar şi numai împrejurarea, că principiul e decretat în casa aceasta, formează dovadă pipăibilă, că ne simţim slabi. Şi eu, onorată casa, chiar daca ar fi adevărat, că suntem slabi, cel puţin nu a-şi spune aceasta clar şi în mod public în această casă, pentrucă acesta nu mai e pretext, ci motiv de atacare. Am auzit de multeori spunându-se, că nu se poate inaugurà o altă politică, fiindcă ştim ce platesc trupele noastre. Am vazut la Sadova şi în Dalmaţia. Am vazut, cu adevarat. Dar nu se poate negà nici aceea, că la 1848 armata noastră a făcut minuni. De ce? Pentrucă însufleţirea i-a fost mare. Aşadară numai despre aceea poate fi vorba, să creăm o armată, care sa se ştie însufleţì. Când va fi aceasta, nu ne vom mai teme şi nu ne vom provocà la Sadova şi la Dalmaţia.

În fine, onorată casă, eu aşa ţin, ca onorata casă s'a putut convinge din cuvintele mele, că eu din curata convingere condamn politica guvernului. N'am eu alt motiv sau gânduri rezervate, cum cred mulţi. Eu, serios, pentru aceea reprob politica guvernului, pentrucă după parerea mea ea e de aşa, că n'a ridicat vaza noastră înaintea străinatăţii, ci a micşorat-o foarte mult.

A-şi dorì onorată casă, ca guvernul să înceteze odată cu politica sa cea străină şi să accepteze o politică cu adevărat patriotică. Şi dacă a acceptat-o, se va convinge, că politica treaza nu poate face, fără ca să mulţamească popoarele locuitoare în ţară, şi înainte de toate, fără a se îngriji de cultivarea şi desvoltarea lor. Şi când va face odata aşa, atunci, onorată casă, aşa cred, că nu va mai face politică îngusta ca acum, ci

www.dacoromanica.ro

se va încrede în sine, şi-l vor stimà şi alţii, pentrucă vor şti, că politica sa are în vedere interesul poporului şi al patriei.

Tocmai de aceea, onorată casă, eu nu pot fi mulţămit cu politica guvernului, amăsurat rezultatelor ei, şi fiindcă cu fapte dovedesc, că pentru noi ea nu a fost buna, şi convins fiind în sufletul meu, ca după cele urmate noi nu ne mai putem considerà de independenţi, reprob politica guvernului şi recomand spre primire proiectul de rezoluţiune subscris şi din partea mea». (Aprobări în stânga).

E de notat, că tot în această şedinţă din 19 Martie 1871 înaintase dietei încă o petiţiune deputatul român *Eugeniu Mocsonyi* în favorul Franciei, trimisă din partea comunei bisericeşti *Secaş* din Banat.

În şedinţa din 21 Martie 1871 a prezentat apoi dietei deputatul român *Sigismund Popoviciu* mai multe rugări ale comunelor din comitatul Aradului în favorul Franciei. Toate au fost predate comisiunii petiţionare.

Organizarea comunelor.

Şedinţa din 23 Martie 1871. Se discută pe articole proiectul de lege despre organizarea comunelor. La §-ul 22 vorbeşte deputatul român *Sigismund Popoviciu* următoarele:

«Având intenţiunea să fac două modificări la alinea 5 şi 6 a acestui paragraf, fie-mi permis să mi-le motivez. Paragraful acesta sună despre drepturile şi lucrările (afacerile) comunelor, dar după mine nu înşiră toate acele drepturi şi datorinţe, cari compet comunelor. Anume, afacerile şcolare sunt atinse în mod foarte manc, iar afacerile orfanale aproape nu sunt atinse de loc în acest paragraf. Adevărat, că sub punctul *e)* se spune, că se îngrijeşte de «*şcolile comunale*». Dar, onorată casă, asta nu corăspunde împrejurărilor date, în timpul de faţă. Nu mă aflu pus în poziţia de a dovedì cu date statistice, că astăzi câte şcoli comunale mai avem în patrie, dar cu siguranţă pot sa afirm, că în cea mai mare parte a comunelor, afacerile şcolare se ţin de şcolile confesionale.

Onorată casă! Aceste şcoli confesionale, ca să poată corăspunde chemării lor, cu privire la cheltuieli, reclamă anumit ajutor şi sprijin, şi eu aşa cred, onorată casă, că chemarea şi

www.dacoromanica.ro

în viitor numai aşa şi-o vor puteà împlinì, dacă ajutorul acesta, dacă sprijinul acesta, nu li-se va detrage. De aceea, îmi iau voe a face o modificare, şi dacă nu vrem să abandonăm chestia şcolară, rog onorata casă să binevoiască a primì modificarea mea. După această modificare, la §-ul 22, la începutul punctului *e*), după cuvântul «*institute*», ar fi să se mai pună următoarele: «mai departe sunt datoare să-şi împlinească comunele datorinţele de până acuma faţă cu şcolile confesionale». (Întreruperi: Nu primim!)

Ceealaltă modificare a mea, onorată casă, să refere la afacerile orfanale. E bine cunoscut, că comunele până acuma şi-au ales singure autoritatea lor pupilară, şi averea orfanilor din comună au manipulat-o prin aceşti epitropi, sub responsabilitatea proprie. Dreptul acesta doresc să fie menţinut pe seama comunelor, şi pânăcând chestia va fi prin lege rezolvată în mod desăvârşit.

De aceea îmi iau voe să fac la alinea 6 a aceluiaş paragraf următoarea modificare: După cuvintele «afaceri de paupertate» să se mai pună următoarele: «şi tot aşa, să manipuleze banii orfanali, conform uzului de până acuma, până la rezolvarea regnicolară şi definitivă a chestiei orfanale».

Aşa cred, că dacă putem încredinţà comunelor manipularea banilor comunali, dacă le putem încredinţà multe alte afaceri, vom puteà să le încredinţăm şi manipularea banilor orfanali din propria comună». (Contraziceri).

Mai vorbeşte la obiect deputatul român *Vincenţiu Babeş*, spunând următoarele:

«Aşa văd, că onorata casă, cel puţin după declaraţiunile de până acuma, nu a înţeles corect modificarea mult stimatului nostru condeputat *Sigismund Popoviciu*. Eu o înţeleg însă, şi aşa cum sună legea, o şi ţin de corectă. Ca să nu fie constrânsă comuna civilă să susţină, înfiinţeze şi ajutore şcoală confesională, e lucru pe care-l înţeleg, pentrucă din lege poate să fie explicat. Dar aici nu despre aceasta e vorba. Şcolile confesionale, cel puţin la noi, nu stau pe această bază, ci pe bază contractuală, şi anume, prin contracte legate pe vieaţă, după cari contracte comunele se obligă pentru toate timpurile să susţină şcolile acestea, şi în scopul acesta să plătească la an o anumită sumă. De sub aceste sarcini, aşa cred, că legea nu poate scoate comunele, şi la acest lucru se refere modificarea.

www.dacoromanica.ro

Până acum, onorată casă, de câteori comuna n'a voit să-şi împlinească punctual, ori poate chiar de loc această datorinţă contractuală, totdeauna antistiile comunale înseş au efectuit executarea, respective ele s'au îngrijit, ca banii şi emolumentele să fie încassate şi predate destinaţiunii. Iar acum, după aducerea legii despre instrucţiunea poporului, în multe comitate şi comune se dă legii explicarea, după părerea mea greşită, că comuna nu mai e datoare, nici să influinţeze, nici să plătească această datorie contractuală. Şi fiindcă tânguirile (jalbele) aduse în privinţa aceasta iarăş nu au dus la scop, eu aşa cred, că e nu numai just, dar şi echitabil, ca comuna, respective reprezentanţa comunală, să se îngrijască şi de aceea, ca să se împlinească cu punctualitate îndatoririle la cari s'a angajat. Eu aşa cred, că în aceasta nu e contrazicere, şi nu e nimica ce ar puteà vătămà interesele şcoalelor comunale.

Dealtcum însaş legea despre instrucţiunea publică a lăsat în libera voe a comunelor, ca să îngrijască şcolile confesionale; şi referitor la comuna, care de bună voe s'a angajat să plătească pentru toate timpurile câte 100—200 fl. şcolilor confesionale, eu aflu de foarte natural, ca reprezentanţa comunală să se îngrijască, ca îndatorirea aceasta să fie cu punctualitate împlinită, şi nu cred să fie în interesul, fie al legii despre instrucţiunea poporală, fie al bunei ordine, ca şcoala confesională să meargă la judecătorie pentru orice împlinire de astfel de datorinţa.

Eu, onorată casă, nu ştiu, — se poate că cu timpul se va dovedì, — că şcoala comunală ar fi mai bună. Deocamdată ştiu numai atâta, că pânăcând faţă de şcoala comunală se manifestă îndoieli şi neîncredere pretutindenea în ţară, — nu e bine să fie forţată atât de mult această instituţiune, şi să se ţină atât de mult la ea, pentruca să fie nimicite celelalte, acum aproape singurele noastre şcoli existente, pentrucă, onorată casă, prin aceasta nu ştiu dacă se ajunge scopul cultivării poporului, dar se ajunge acel scop, că în faţa lumii vom dovedì, că nu voim să cultivăm poporul. Aşa cred, că pretensiunea aceasta e foarte mică şi echitabilă, nu vatămă nici un drept, nici un scop al ţării, ba chiar promovează cultivarea poporului.

Tocmai pentru aceea, rog onorata casă, să binevoiască a se gândì bine (Adevărat!), pentrucă altcum se fac şcolile imposibile, şi binevoiţi a primì propunèrea, care n'are decât numai acel înţeles, ca reprezentanţa comunală să se îngrijască sin

www.dacoromanica.ro

gură, ca îndatoririle contractuale ale comunei să fie împlinite, ceeace cu greu se va întâmplà, dacă onorata casă nu o primeşte. Eu aşa cred, onorată casă, că nu e lucru mic acesta, ci din contră, e lucru mare.

Eu mi-am luat voe şi în rândul trecut a declarà, că educarea poporului e scopul principal. Ţara în care nu acesta e scopul principal (Sgomot), nu merită ca să existe. (Sgomot din dreapta). Dacă este astăzi în ţară popor cult, anumit la confesiuni, se poate atribuì numai împrejurării, că există şcoli confesionale.

Şcolile comunale au fost votate înainte cu câţiva ani, dar încă nu le vedem urma, şi eu nici nu ştiu, dacă li-o vom vedeà, câtă vreme sunt posibile cele confesionale. Nu mi-am dat nici odată votul pentru nimicirea lor, câtă vreme pot să existe, dar ele se nimicesc fără de aceasta. Tocmai de aceea, rog onorata casa, să binevoiască a luà lucrul în serios (Sgomot. Să abstee!), pentrucă dacă nu luăm lucrul în serios şi credem, că aici e vorba despre nimicirea ori negarea vre-unui principiu, iar nu despre o pretensiune echitabilă, — nu ştiu cum ne vom puteà justificà în faţa lumii, că întru adevăr voim cultivarea poporului. (Să abstee!)

Tocmai de aceea, fiindcă nu despre aceea e vorba, ca comuna politică să deschida şcoală confesională, ci vorba e despre aceea, ca comuna politică să se îngrijască, ca primarul să fie constrâns a-şi împlinì îndatorirea contractuala, tocmai aşa, ca faţă de şcolile comunale, aşa cred, că putem uşor să primim aceasta, fiindca e echitabil şi e just. Recomand deci modificarea condeputatului Sigismund Popoviciu.

Ce se atinge de a doua propunere, referitoare la manipularea banilor orfanali, eu, onorată casă, foarte mă mir, că voiţi să faceţi deosebire între comunele mai mari, anume între opid, comună şi sat. Dacă luăm dispoziţiuni faţă de acelea, eu nu ştiu de ce n'am puteà luà aceleaşi dispoziţiuni şi pentru sate. Eu, onorată casă, numai atâta vreau sa observ, că dacă despre aceasta nu se ia dispoziţiune, comunele aşa vor explicà lucrul cum lor le va plăceà, şi banii lor pupilari vor fi jertfiţi în mod arbitrar. Tocmai de aceea, aşa cred, că quod uni justum, alteri aequum .

Vorbeşte în urmă deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Onorată casă! (Sgomot mare. Să abstai! Mâne! S'auzim!) Temerile pe cari le-a expus antevorbitorul deputat Vincenţiu Babeş sunt resfirate cu desăvârşire din partea legii. (Sgomot în continuu). Legea despre educaţiune declară clar, că acele 5 procente, cari pot fi repartizate pe şcolile comunale, pot să fie repartizate şi pe şcolile confesionale. Prin urmare temerea, că contractele nu vor fi ţinute în stimă, nu are bază la nici un caz. Eu sunt deci de părerea, că aici trebue sa fie aflată o dispoziţie mijlocitoare. Şi aceasta ar puteà stà din aceea, ca la punctul acesta, lăsându-se afară cuvântul «comunală», să se pună numai simplu «*şcoale*». (Sgomot).

Propunerile deputatului *Sig. Popoviciu* nu s'au primit.

Şedinţa din 27 Martie 1871. La ordinea zilei e pus paragraful 34 din proiectul de lege despre comune. Vorbeşte deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! (Sgomot mare). Spun înainte, că voiu fi foarte scurt. (S'auzim!) Cu atenţiune am urmarit discuţia purtată asupra chestiunei din discuţie. (S'auzim!) Am auzit multe argumentări pentru şi în contra voturilor virile, — dar aşa cred, onorată casă, ca acel moment, acel punct de vedere, pe care eu am intenţiunea să-l aduc înainte, nu l-a amintit nime, cel puţin nu în forma, nu în felul cum eu înţeleg lucrul. (Mişcare continua).

Aşa crèd, onorată casă, că e lucru cunoscut, şi nimeni nu-l va negà, pentrucă-l dovedeşte întreaga istorie, anume, că de când trăesc popoare în state, a existat totdeauna frecări şi lupte între stăpânitori şi stăpâniţi. Stăpânitorii totdeauna nizuesc spre aceea, ca statul, popoarele, să fie scopul guvernării lor. Guvernaţii, din contră, totdeauna nizuesc într'acolo, ca statul să rămână pe seama lor, ei să-l stăpânească, ei să tragă foloasele pentru ajungerea scopurilor lor.

Stăpânitorii s'au folosit până acuma de trei factori. Trei factori au întrebuinţat mai ales pentru ajungerea acestui scop. Factorul prim: aristocraţia, al doilea: birocraţia, al treilea: hierarchia. Şi cu toate acestea, onorată dietă, stăpânitorii n'au fost în stare să oprească naşterea revoluţiunilor morale şi fizice, şi totdeauna, de câteori au izbucnit revoluţiunile acestea, toţi acei trei factori au suferit, întru atâta, încât s'a dovedit, că pentru împedecarea revoluţiunilor cei trei factori nu sunt suficienţi, că

www.dacoromanica.ro

sarcina responsabilităţii e cu mult mai mare, decât ca cei trei factori singuri să poată fi priviţi de suficienţi. Prin urmare, încă dela revoluţiunea franceză încoace, necontenit s'au făcut străduinţe pentru câştigarea de noi factori, cari să împartă responsabilitatea cu ei, împărtăşind şi odiul. Şi iată acum acest al patrulea factor, câştigarea votului viril! Scopul nu poate fi altul, decât ca acest nou factor să facă servicii puterii, să împartă cu ea responsabilitatea, odiul, şi să asigure domnia pe seama stăpânitorului. Fiind aceasta convingerea mea, aşa zic, că fiecare dintre ceice doresc, ca pe viitor tendinţele acestea să fie asigurate, va votà pentru votul viril. Eu sunt contra, de aceea nu voiu votà pentru el». (Aprobări).

În şedinţa aceasta a prezentat deputatul român *Sigismund Popoviciu* rugarea comunei Şiria-română şi maghiară, pentru a li se lăsà judecătoria cercuală. Trece la comisiunea de 25 membri.

Interpelarea deputatului Dr. I. Hodoşiu.

Şedinţa din 28 Martie 1871. Înainte de a întrà dieta în ordinea de zi, deputatul *Iosif Hodoşiu* adresează ministrului de finanţe următoarea interpelaţie:

«Dee-mi voe onorata casă să adresez o interpelare onoratului domn ministru de finanţe, dela a cărei amănunţită motivare abstau, fiindcă ea se motivează singură pe sine. In urmare, rog să fie cetită şi să fie urmărită cu atenţiune, fiind vorba despre o chestie, care în curând va fi pusă la ordinea zilei».

(Notarul *Széll Kálmán* ceteşte): «Interpelaţie cătră domnul ministru de finanţe. Am cetit în ziarele de zi, că ceva Greci din Braşov, cari se numesc pe ei «compania grecească», şi cari manipulează în dragă voe averea bisericei greco-orientale din cetatea Braşovului, numită «la sfânta trăime», — în mod arbitrar şi-au vindicat loruş acea avere, pe care au usurpat-o, iar cu ocaziunea despăgubirii urbariale ar fi păgubit statul în mare măsură şi în mod foarte simţitor, fiindcă după comunele Poiana şi Sâmbăta, donate acelei biserici din partea principelui Brancovean, în loc de 20,000 fl. drept despăgubire, au primit 400,000 fl., prin urmare de două ori, ba de patru ori atâta au primit cât oraşul Braşov, între asemenea împrejurări, a primit

www.dacoromanica.ro

pentru 24 sate, care adecă n'a căpatat decât 150,000 fl., ori naţiunea săsească, care pentru 25 sate, adecă pentru moşiile aşa numitelor «şapte judeţe» a primit despăgubire numai de 95,000 fl.

Se vorbeşte, că mijlocitorul acestei scurtări în sumă atât de însemnată a statului ar fi un anumit Veres, advocat, care a primit din suma aceea ca onorar 30,000 fl. dela susamintiţii Greci, şi care de câţiva ani trage dela aceşti Greci, şi respective din averea bisericei numite, manipulată de ei în mod arbitrar, câte 20 fl. diurne la zi, mai ales pentru aceea, ca în frecările dintre Români şi Greci pentru biserica sfintei trăimi să câştige opiniunea publică pe orice cale şi în orice mod pe partea Grecilor.

Se mai vorbeşte, afară de aceasta, şi am temeinică cunoştinţă, că chestia despăgubirii de 400,000 fl. se află spre rezolvare la minister.

In urma tuturor acestora, întreb pe domnul ministru de finanţe:

1. Are domnul ministru cunoştinţă personală despre chestia aceasta? Dacă da,

2. Are intenţiunea să facă, şi ce dispoziţiuni intenţionează să facă, pentruca statul să nu fie păgubit? Ori dacă ar fi dejà păgubit, pentruca perderea avută să fie statului restituită?»

Prezidentul: «Se va comunicà domnului ministru de finanţe».

La §-ul 51 din legea comunală a făcut o mică observare deputatul român *Alexandru Mocsonyi*, acceptând părerile lui Madarász József.

Tot în şedinţa din 28 Martie 1871, la discuţia asupra proiectului de lege despre comune, a vorbit deputatul român *Vincenţiu Bogdan* următoarele:

«La prezentarea modificării ce o voiu face m'au îndemnat aceleaşi motive, cari au îndemnat pe domnul deputat Horváth Sándor. Fac deci o nouă modificare. Se refere la salarizarea notarilor. Eu a-şi dorì, ca prin lege să fie stabilit salarul notarilor, şi aceasta o ţin de mai corect, de aceea, pentrucă prea bine ştim, că comunele sunt foarte uşor aplecate să economiseze tocmai acolo, unde e mai puţin necesar să o facă aceasta. Dacă luăm în considerare pretensiunile, cari se cer dela fiecare notar în starea actuală a comunelor, — a-şi dorì să fie puşi

www.dacoromanica.ro

notarii în acea poziţie, ca să nu fie necezitaţi să-şi câştige pe altă cale aceea ce e necesar pentru susţinerea vieţii. Dacă luăm în consideare lucrul, apoi cei 300 fl. e un salar atât de mic, încât din el abiă poate cineva să trăiască». (Notarul *Széll Kálmán* ceteşte): «Modificare la §-ul 68 al proiectului de lege despre organizarea comunelor. La alinea 3, în loc de 300 fl. să se pună 500 fl.»

Aceeaş şedinţă. La §-ul 76 vorbeşte deputatul *Eugeniu Mocsonyi* următoarele:

«Onorată casă! Nu sunt contra primirei propunerei dlui deputat Kiss, dar dacă onorata casă n'ar primì-o, ci ar menţineà textul comisiunei centrale, atunci o mică întregire a-şi propune să se facă la acest paragraf. (S'auzim!) Anume, acest paragraf impune ministrului de interne să stabilească obiectele examenului notarial. După cum ştim, art. de lege 44 din 1868, în §. 21 dispune, că funcţionarii comunali sunt datori în comunicarea cu cei din comună să folosească totdeauna limba acestora. A-şi crede deci, că e necesar să fie luată între obiectele de examinare şi limba uzitată în singuraticele comune, acolo, unde cineva aspirează să fie notar. In urmare a-şi dorì, ca la finea primei alinee a acestui paragraf, după cuvântul «stabileşte», să se mai pună cuvintele: «cu specială considerare la §-ul 21 din art. de lege 44 al anului 1868». Recomand modificarea mea onoratei case spre acceptare». (Aprobări). Notarul *Iámbor Pál* (ceteşte modificarea): «Modificare, dată din partea lui *Eugeniu Mocsonyi.* Finea alineei prime din §-ul 76, după cuvântul «stabileşte», să fie întregită cu cuvintele «cu specială considerare la §-ul 21 din art. de lege 44 al anului 1868».

Ministrul de interne *Toth Vilmos* primeşte întregirea, cu eliminarea cuvântului ‹specială›. In acest înţeles decide apoi şi dieta.

Şedinţa din 29 Martie 1871. Deputatul *Vincenţiu Bogdan* vorbeşte înainte de a întrà dieta în ordinea de zi următoarele:

«Onorată casă! Am onoare a prezentà onoratei case rugarea oraşului Sânt-Nicolaul-mare din comitatul Torontalului, pentru înfiinţarea unui tribunal în sânul său. Onorata casă binevoeşte a ştì, că în primul proiect al ministerului, comitatul Torontal a fost proiectat cu trei tribunale, anume, în Beciche-

www.dacoromanica.ro

recul-mare, în St.-Nicolaul-mare şi în Modoş, şi pentru aceasta împărţire erau motive foarte raţionabile în comitatul Torontal, unde periferiile cad la departare de 20 mile una de alta. Mai departe, afară de aceea, că comitatul Torontal are 429,000 de locuitori, Torontalul e unul dintre comitatele cele mai sârguincioase şi platitoare de cea mai mare dare în Alföld. Când a fost pertractat acest proiect al ministrului din partea partidelor, toate cele trei tribunale au fost încuviinţate, şi în urmarea faptului acestuia, ţinutul, precum şi comuna St.-Nicolaul-mare, a fost liniştit, şi pentru aceea n'am avut ocaziune să păşesc cu petiţiune în faţa dietei. Insă comisiunea de 25, nu se ştie din care motiv, a şters un tribunal, pe cel din St.-Nicolaul-mare, în urma cărui fapt numai acuma, când a luat cunoştinţă despre ştergere, s'a dat ocaziune comunei şi ţinutului să se adreseze cu rugare cătră onorata casă. Aşa cred, că onorata casă nu o va considerà de întârziată, şi mă rog, să binevoiţi a o transmite comisiunei de 25».

Prezidentul: Se va predâ comisiunei de 25.

Interpelarea deputatului Vincenţiu Babeş.

Tot în şedinţa din 29 Martie 1871 deputatul român *Vincenţiu Babeş* face următoarea interpelare:

«Onorată dietă! Nu prea am obiceiul să conturb liniştea domnilor ministri cu interpelări. Dar totuş atunci, când ţin că e neîncunjurat de lipsă a se aduce lumină în vre-o chestie însemnată, mă închin şi eu necesităţii şi adresez întrebare guvernului. De astădată interpelaţia acum auzită a domnului condeputat Pavlovici îmi dă ocaziune, ca în acelaş obiect să fac o altă interpelaţie, sau, ca să fac un adaos la acea interpelaţie făcută.

E lucru cunoscut, şi nici nu poate fi negat, ce confuzie şi nelinişte a provocat nota ministrului nostru de externe din Noemvrie anul trecut, trimisă la Bucureşti şi la Belgrad. Aşa se vede, că despre aceasta a fost convins şi onoratul domn ministru-prezident, întrucât acesta la ocaziunea dată s'a nizuit să atenueze încâtva reaua impresiune, prin aceea, că a dat notei o oarecare altă interpretare. Dar tocmai din interpelaţiunea acum făcută văd, că nu numai aici în casă s'a nizuit mult stimatul domn ministru-prezident să dee notei aceleia alt înţeles,

www.dacoromanica.ro

ci prin agenţii săi în Belgrad încă a facut deadreptul o altă declaraţie».

Prezidentul: «Rog pe domnul deputat să binevoiască a-şi motivă pe scurt interpelaţia».

Vincenţiu Babeş: «Eu aşa ţin, onorată casă, că tocmai în momentul de faţă nimic n'ar fi mai păgubitor pentru patria noastră, decât o politică dubioasă în Orient, pentrucă e neîncunjurat de lipsă a se duce o politică curată şi dreaptă. Dar fiindcă ea nu e curata, ci e turbure, tocmai de aceea îmi iau voe a înaintă pe scurt următoarea interpelare. (S'auzim! Ceteşte): Interpelaţie, către onoratul domn ministru-prezident reg. maghiar.

Cu provocare la interpelaţia înaintată astăzi din partea stimatului domn deputat Stefan Pavlovici, în chestia politicei orientale a monarhiei noastre, aflu de necesar a cere lămurire la următoarele întrebări:

1. Adevărat e, că onoratul domn ministru-prezident reg. maghiar a facut în Belgrad declaraţie divergentă de cuprinsul cunoscutei note a ministrului de externe din 23 Noemvrie 1870, cu privire la eventualele lupte de libertate şi la nizuinţele popoarelor creştine din Orient?

2. Dacă e adevărat, făcut-a domnul ministru prezident astfel de declaraţiune şi în Bucureşti, şi care e la dreptul adevărata politică a guvernului cu privire la Orient?

3. Dacă n'a făcut, care e motivul, dupăce nota din întrebare a ministrului de externe a fost predată şi acolo, şi a provocat asemenea nelinişte»?

Prezidentul: Va fi comunicată domnului ministru-prezident.

Se întră apoi în ordinea de zi. Se continuă discuţia pe articole asupra legii comunale. La paragraful 121 vorbeşte deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Eu aşa cred, că dacă primim aşa textuarea aceasta, ea va da ansă la resens. În alinea a doua se spune curat, şi destul de clar se cuprinde în ea, că la astfel de spese au să contribue numai aceia, cari sunt interesaţi. Deci eu aflu de prisos primirea modificării (prezentata de Győrffy Gyula), pentrucă şi după text numai aceia vor contribui la astfel de cheltuieli, cari sunt interesaţi. Eu n'aş voi să se primească mo-

www.dacoromanica.ro

dificarea nici pentru aceea, pentrucă s'ar da ocaziune a se formă astfel de concepţie, încât chiar şi cei absenţi ar vedeà în aceasta numai o uşiţă de scăpare».

Discuţia se continuă.

Interpelarea deputatului Iosif Papp.

Şedinţa din 30 Martie 1871. Înainte de a se face întrarea în ordinea de zi, deputatul *Iosif Papp* adresează ministrului de culte şi instrucţiune interpelaţia următoare:

«Am onoare a adresà domnului ministru de culte şi instrucţiune publică o interpelaţie. Se refere interpelaţia aceasta la competenţele ce sunt de dat preoţilor gr.-cat. din aşa numitele părţi (partium), adecă, districtul Chiorului şi comitatele Solnocul-de-mijloc, Crasna şi Zarand, anume, că aceşti preoţi gr.-catolici să fie provăzuţi, asemenea preoţilor gr.-catolici din Ungaria, din fondul religionar, cu câte 300 fl. de argint, competenţă preoţească.

Interpelaţia mea cuprinde în sine pe scurt motivarea, de aceea îmi iau voe a o cetì (ceteşte):

Interpelaţie. Având în vedere, că în părţile reîncorporate la Ungaria, anume, în Chior şi în comitatele Solnocul-de-mijloc, Crasna şi Zarand, pentru preoţii din parohiile aparţinătoare la dieceza greco-catolică a Gherlei, din competenţa ce li-se cade din fondul religionar, adecă din 300 fl. de argint, prin fosta locotenenţă, cu dispoziţia acesteia din 14 Octomvrie 1866, Nrul 78,126, s'au asemnat din fondul bănesc religionar din Ungaria numai două părţi de şapte, pe când preoţii gr.-catolici din celelalte comitate ale Ungariei primesc întreaga competenţă, la care şi preoţii gr.-cat. din părţile adnexe, în urma reîncorporării, au acelaş drept;

având în vedere, că preoţii greco-catolici din comitatele părţilor adnexe se luptă cu sărăcie apăsătoare, pentrucă pe multe locuri n'au nici porţiune canonică, iar locuitorii credincioşi, pe lângă purtarea grelelor dări de ţeară, comitatense şi comunale, şi alte servicii făcute, nu se află în plăcuta stare materială de a puteà ameliorà soartea preoţilor din propria lor putere;

având în vedere, că fondul religionar ungar dispune de o însemnată sumă în bani şi de mai bine ca de 100,000 jughere

www.dacoromanica.ro

de pământ, care aduce venit, şi care fond are menţiunea de a ajutorà pe preoţii greco-catolici din Ungaria, şi astfel şi pe cei din părţile reîncorporate la Ungaria;

având în vedere, că asupra acestui fond religionar din Ungaria dispune acum ministerul reg. maghiar, respective domnul ministru de culte şi instrucţiune publică, căci preoţii gr.-cat. din numitele părţi şi-au înaintat petiţiunile prin consistorul din Gherla în 15 Decemvrie anul trecut domnului ministru de culte şi instrucţiune publică;

având toate acestea în vedere, îmi iau voe a adresà stimatului domn ministru de culte şi instrucţiune publică urmatoarea interpelaţie:

Are intenţiunea mult stimatul domn ministru să întregească la 300 fl. de argint salarul anual al preoţilor gr.-catolici din aşa numitele părţi adnexe, anume: din Chior şi comitatele Solnocul-de-mijloc, Crasna şi Zarand, din fondul religionar bănesc din Ungaria şi să-l asemneze în cursul anului acestuia, ori sunt în privinţa aceasta pedeci, şi ce fel de pedeci»?

Prezidentul: Se va comunicà respectivului domn ministru.

Biserica grecească din Braşov.

Se pune la ordinea zilei petiţiunea familiilor aparţinătoare la fostul regiment săcuesc de husari, numărul 1 şi 2, ca fondul pentru procurarea de cai să se dee din graţie preaînaltă în proprietatea lor. Comisiunea petiţionară propune aşezarea rugării în arhiv, dupăce nu aparţine dietei exoperarea actelor de preaînaltă graţie. La discuţie ia parte şi deputatul român *Iosif Papp*, declarând pe scurt, că comisiunea a făcut propunere corectă. Mai departe nu se poate merge. Sprijineşte propunerea comisiunii, care se şi primeşte.

Urmează la ordinea zilei chestia bisericei greceşti din Braşov.

Raportorul Szőgényi László ceteşte petiţiunile de sub numărul curent 21 şi 22, apoi propunerea comisiunii petiţionare, dupăcum urmează:

«Nrul 5099. Comunitatea bisericească naţională grecească din Braşov se roagă, ca dispoziţiunile ministrului de culte, fă-

www.dacoromanica.ro

cute în privința bisericii «la sfânta treime» din Brașov, să fie nimicite.

Nrul 5883. Membrii valachi ai bisericei gr.-orientale din Brașov-cetate se roagă, ca membrii de buze valache ai comunității bisericești din întrebare să fie declarați egal îndreptățiți cu cei de buze grecești, în ce privește administrarea și manipularea averii bisericești.

Părerea comisiunii e următoarea: Comisiunea petiționară a studiat aceste două petițiuni de direcție contrară și documentele alăturate la ele și a venit la convingerea, că punctul de gravitate al concepțiilor deosebite îl formează curat numai divergenta explicare a chestiilor juridice, și că censurarea bazelor chestiei nu poate să aparțină cercului de afaceri al casei. Dar s'a convins comisiunea totodată și despre aceea, că deciderea finală a acestei chestiuni legale a devenit necesitate neamânabila, și de aceea, în scopul stabilirei faptului, dacă dispozițiunile provizorii ale ministerului de culte și instrucțiune sunt de natură legală ori ilegală, comisiunea și-a câștigat cunoștința oficioasă din actele aflătoare la numitul minister, cetind în special rapoartele organelor ministerului, cari au lucrat în chestia aceasta, anume, ale guvernului din Ardeal și ale comisarului guvernial Béldy Gergely, precum și ordinațiunile ministrului, date în chestia aceasta. Din aceste documente comisiunea și-a câștigat convingerea, că dispozițiunile provizorii ale guvernului (ministrului) nu stau în consonanță cu părerea organelor sale, și că deviarea nu e justificată în deajuns, ba că chiar și ordinațiunea ministrului în sine conține contraziceri, astfel, că pe terenul acesta luarea de dispoziții noue e negreșit inevitabilă. Parerea se da deci într'acolo, că după acestea să se decreteze, că rugările se dau domnului ministru de culte și instrucțiune publică, cu îndrumarea, să efectuiască cât mai curând deciderea finală și legală a acestei chestiuni».

Vorbește la obiect întâi deputatul român *Alexandru Mocsonyi*. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! Nu pot împărtăși părerea comisiunii petiționare, pe care tocmai acum o ceti onoratul raportor al comisiunii. După părerea mea, — ce dealtcum se spune și în părerea comisiunii, — aici e vorba de singuratice chestiuni concrete de natură de drept, și eu, amăsurat principiului recunoscut în general, că dieta la nici un caz nu se poate demite la

www.dacoromanica.ro

cenzurarea meritorie a astorfel de chestiuni concrete de natură de drept, nu întru în discutarea meritorie a obiectului cuprins în petiţiune. Eu nu ţin de corect nici aceea, că comisiunea petiţionară a întrat în lămurirea chestiunii a doua, pe care una dintre părţi a pus-o înaintea noastră în petiţiunea ei, anume, chestiunea, dacă ordinaţiunea ministerială existentă în obiectul acesta a fost legala ori nu, în special, dacă se împotriveşte ea ori nu §-lui 9 din art. de lege IX dela anul 1868? După părerea mea, examinarea întrebării, sau deciderea întrebării, dacă procedura guvernului a fost legală ori nu, nu aparţine dietei, şi aşa cred, că ve-ţi fi de acord cu mine, că pentru a decide asupra chestiunii este chemată, în înţelesul legilor noastre, o judecătorie compusă din membri ai casei de sus (magnaţilor). Chestia nu se ţine deci de noi, dacă nu e cumva vorba de punerea sub acuzare, ori de vot de neîncredere, ceeace în cazul de faţă, — nu ştiu dealtcum cum cugetă condeputaţii mei, se poate, că unii vor fi între ei, cari ar dorì punerea sub acuzare, — dar în cazul de faţă e o imposibilitate fizică. Deci discutarea chestiei acesteia eu o ţin de o discuţie stearpă, şi ţin, că o ordinaţiune dată pe cale administrativă, dieta, legislativa, nu o poate simplu nimicì. Asta e clar.

In urmarea acestora eu ţin, că dieta aici nu poate să facă alta, decât ţinând cu tenacitate la procedura pe care a urmat-o în astfel de chestiuni şi în chestiuni deasemenea fel şi până acuma, să declare simplu, că nu întră în censurarea chestiilor de drept, rămânând pe seama fiecăruia libertatea de a-şi puteà căutà violarea de drept la judecătoria legală, şi de aceea, părţile reguleze-şi afacerea aceasta pe calea ordinară legală, iar petiţiunile, până la ridicarea lor, să se depună în arhiv.

In cazul însă, că părerea aceasta a mea nu ar fi primită, atunci a-şi fi silit să recomand onoratei case primirea propunerii comisiunii petiţionare, dar cu o modificare oarecare.

Nu ştiu dacă doreşte dieta, ca asupra acestei întrebări prealabile să se facă votare, şi numai după aceasta decidere să pertractăm părerea comisiunii petiţionare, sau să-mi înaintez acum îndată ceealaltă propunere (Acuma!), care nu e alta, decât modificarea părerii comisiunii petiţionare? În privinţa aceasta a-şi voì să ştiu dorinţa casei, că acum să mi-o înaintez? (Acuma!)

În cazul deci, onorată casă, că acest proiect al meu de rezoluţiune nu s'ar primì, pentrucă dieta, nu ştiu din ce motive,

www.dacoromanica.ro

ar ţinea de necesar, ca guvernul să facă în chestia aceasta dispoziţie nouă pe cale administrativă, atunci trebue să mărturisesc, că părerea comisiunii petiţionare, motivarea ei, în forma în care mi-s'a prezentat nouă, nu pot să o primesc de a mea. Eu din partea mea mărturisesc sincer, ca nu văd bucuros, ca în chestii de ceartă, născute în sinul oarecărei confesiuni, chestii cari nu privesc statul în nici o privinţă, chestii, pe cari le rezolvează autoritatea bisericească şi credincioşii bisericei între olaltă, ori cu ajutorul judecătoriei, zic, că în rezolvarea astorfel de chestiuni să se amestece guvernul pe cale administrativă. Cu toate acestea, nu pot să nu recunosc, că pot obveni împrejurări, între cari poate că astfel de diferenţe şi contraste primesc un caracter atât de ascuţit, încât dreptul disciplinar, care compete autorităţii supreme, nu e suficient; iar de altă parte, fiindcă aici nu e vorba de interesul privat al singuraticilor, ci de interes confesional, şi astfel întrucâtva de interes public, procedura ordinară judecătorească însă totdeauna reclamă timp mai îndelungat, pentruca deci şi până la expirarea acestui termin interesul public să nu sufere vătămare, în mod excepţional pot să fie împrejurări, în cari guvernul, amăsurat dreptului de supraveghiare ce-i compete, se poate amestecă şi pe cale administrativă în rezolvarea acestor neînţelegeri. Un lucru e însă afară de îndoială, că oricând ar luà guvernul dispoziţiuni pe cale administrativă, aceste dispoziţiuni ale sale nu pot să fie finale, pentrucă deslegarea desăvârşită a chestiilor din domeniul dreptului compete singur şi excluziv judecătoriei.

Eu deci înainte de toate, dacă s'ar luà în pertractare raportul comisiunii petiţionare şi s'ar delătură proiectul meu de rezoluţiune de mai nainte, a-şi pretinde aceea, ca în deciziune sa nu se pună, că ministrul are să rezolveze chestia în mod final. Ba din contră, vreau să rămână conservată pentru ambele părţi libertatea de a-şi puteà validità înaintea judecătoriei legale eventualele pretensiuni de drept. (Aprobări).

Asta-mi este prima observare. A doua observare e aceea, că mărturisesc, că nu văd a fi necesar să se facă nouă dispoziţiune din partea guvernului. Dar dacă dieta, în contrarietate cu mine, ar crede că e de lipsă o nouă dispoziţiune, atunci influenţa pe care dieta e chemată să o exercieze asupra administraţiei, în urma dreptului ei de controlare, voesc să fie păstrată şi în cazul de faţă, căci dealtcum, după proiectul comi-

www.dacoromanica.ro

siunii petiţionare, care numai în general spune guvernului să dispună iarăş aşa cum voeşte, fără a-i da vre-o directiva, aşa cred că peste 5—6 luni, ori peste un an poate, vom fi acolo unde suntem astăzi. Guvernul va luà de nou dispoziţiuni, va da ordinaţiuni, noi vom delăturà ordinaţiunile date de nou, alte petiţiuni noue pot să ni-se trimită, noi vom repetà procedura aceasta, se va decretà de nou, că ministrul are de nou să dispună, şi astfel va fi o procedură fără sfârşit, în continuu în chestia aceasta, fără a se face ceva în ea. Dacă deci aflăm că e necesară luarea de nouă dispoziţiune, atunci doresc, ca dieta, fără a trece peste hotarele competenţei ei, şi fără a decide chestia singuratică concretă, să decreteze în hotărîrea ei principiul general pe care guvernul trebue să-l aibă în vedere la rezolvarea tuturor chestiunilor de natura aceasta, şi pe care şi la rezolvarea chestiei actuale trebue să-l ţină în vedere. Aici e vorba de chestiuni fundaţionale. În orice ceartă purtată în jurul chestiunilor fundaţionale, la regularea raporturilor de drept pot să servească de cinosură, în ultima analiză, numai literile fundaţionale. (Aşa e!) Eu deci, fără ca dieta să decidă acest caz concret, fără ca să examineze ce se cuprinde în aceste litere fundaţionale, doresc să decreteze, că guvernul şi aici, ca în fiecare chestie de natura aceasta, are să rezolveze chestia în înţelesul literilor fundaţionale.

Aceste observări ale mele se refer la hotărîrea propusa din partea comisiunei petiţionare. Dar am să fac observare şi în contra motivării ei. Anume, aşa spune comisiunea petiţionară în motivarea ei, că ţine de necesară o nouă dispoziţiune, de aceea, pentrucă ordinaţiunea ministerială se abate dela parerea, atât a comisarului exmis în chestia aceasta, cât şi a organelor subordonate ministrului. Eu nu pot să acceptez motivarea aceasta, din motivul, că prin aceasta comisiunea petiţionară implicite constată, că părerea comisarului exmis, ori a organelor subordonate ministrului, e corectă, şi abătându-se ministrul dela ea, părerea acestuia e incorectă, deci e necesară o nouă dispoziţiune. (Raportorul *Szögyényi László:* Şi nu e motivată din destul?) Pardon, voiu revenì şi asupra acestui lucru. Asta e numai una dintre părţi şi numai unul din motivele pentru cari nu o primesc. Prin aceasta comisiunea petiţionară doreşte să se presupună, că ea a întrat în examinarea chestiunei acesteia din punct de vedere meritoric judecătoresc, pentrucă

www.dacoromanica.ro

altcum nu şi-ar puteà spune părerea asupră corectităţii ori a incorectităţii părerii comisarului exmis, iar în aceasta comisiunea petiţionară nici n'a întrat, şi după părerea mea în mod corect nici nu puteà să între. Prin aceasta a prejudecat deci sentinţa judecătorească, sau a săvârşit lucruri judecătoreşti.

Dar nu pot să primesc motivarea comisiunei petiţionare nici din alt motiv. Aşa spune ea anume, că e necesară o nouă dispoziţiune, pentrucă ministrul nu motivează în deajuns abaterea făcută în ordinaţiunea sa dela părerea aceasta. Onorată casă! Aceasta nici din punct de vedere general politic nu pot să o primesc. Aici se cuprinde un astfel de principiu, care se potriveşte chiar bine în cadrele sistemului corporativ de guvernare, dar stă în contrast direct şi nu se potriveşte cu sistemul parlamentar de guvernare. Tocmai în aceasta reşede deosebirea între aceste două sisteme de guvernare, că la sistemul corporativ de guvernare prezidentul aflător în fruntea guvernului e legat la executare de votul singuraticilor săi consilieri, de hotărîrea adusă pe calea majorităţii, şi astfel responsabilitatea nu o poate luà asupra sa, pe când din contră, în persoana ministrului responsabil e concentrat în mod excluziv dreptul de decidere. Fiecare organ lui subordonat, fiecare comisar, poate să-şi dee părerea, dar ministrul, dacă cumva nu voim să nu fie responsabil, nu poate să fie legat de astfel de păreri între nici un fel de împrejurări.

Eu deci nici din acest al doilea punct de vedere nu pot să primesc motivarea. După acestea îmi iau voe, onorată casă, a-mi ceti modificarea. (Intrerupere din stânga: Eventual propunere!) Da, eventual propunere. (Ceteşte): Modificare la părerea prezentată din partea comisiunei petiţionare în chestiunea bisericei gr.-or. «la sfânta trăime» din Braşov-cetate.

Considerând, că ordinaţiunea ministerială referitoare la aplanarea neînţelegerii existente între membrii acestei comunităţi bisericeşti în sine luată conţine contraziceri, şi astfel există necezitatea unei noue dispoziţiuni ce ar fi de luat, — aici îmi iau voe a face observarea, că deşi nu ţin de necesară luarea unei noue dispoziţiuni, din punctul nostru de vedere, fără a întrà în desbatere meritorie, numai acel motiv pot să-l primesc, că conţine contrazicere ordinaţiunea ministerială. Să se dee fiinţă deci unei ordinaţiuni, care într'o direcţie ori alta va merge hotărît înainte, şi nu va conţineà contrazicere. De aceea, eu în

www.dacoromanica.ro

motivare pot să iau numai aceeace am putut sa constatăm. (Continuă cu cetirea): Aşa dară dieta să decreteze, că rugarile împreună cu adaosurile lor se predau ministrului de culte, cu îndrumarea, ca neînţelegerea dintre membrii acestei comunităţi bisericeşti să o rezolveze de nou, în înţelesul înfiinţării bisericii şi al literilor ei fundaţionale, menţinându-se pe seama părţii nemulţămite cu dispoziţiunea aceasta libertatea, de a-şi validità pretensiunile eventuale de drept înaintea judecătoriei legale. Recomand propunerea în atenţiunea onoratei case».

Notarul *George Ivacicovici* ceteşte întâi propunerea primă a lui *Alexandru Mocsonyi.* E următoarea:

«Proiect de rezoluţiune. Fiindcă dieta nu poate să între în examinarea unei chestiuni concrete de natură de drept, de altă parte, în astfel de caz fiecare poate să-şi caute la judecătoria legală vindecarea vătămărilor de drept: chestia aceasta încă este a se rezolvà pe calea ordinară a legii. Petiţiunile, până la ridicarea lor, se depun în arhiv».

Se deschide discuţie. Ministrul de culte şi instrucţiune *Pauler Tivadar* face altă propunere, de cuprinsul, ca rugările să fie predate ministrului de culte şi instrucţiune publică, pentruca *să exopereze* cât mai curând deciderea legală şi finală în chestia aceasta. Cere cuvântul deputatul român *Vincenţiu Babeş.* Vorbeşte următoarele:

«Onorată casă! Nu voiu merge prea mult îndărăt, ca şi domnul deputat antevorbitor (*Császár Bálint*), pentrucă atunci ar trebuì să înşir, şi pentruca să fie într'adevăr dovedite afirmaţiunile mele, ar trebuì să prezentez acele multe ordinaţiuni de stat, cari de 80 de ani încoace s'au dat în chestia aceasta, şi cari pot să dovedească, că neînţelegerea aceasta cu adevărat e foarte veche, şi că ea nu există numai dela interdictum încoace. Aici avem de a face cu o chestie de natură de drept bisericesc, şi de natură materială. Dreptul bisericesc (canonic) e aici anume întrebarea, că cine aparţine acestei biserici din ceartă? Aceasta e o chestie, la care nu poate vorbì nici casa aceasta, nici judecătoria civilă. Aceasta e chestie administrativă, şi adecă în prima linie chestie judiciară-bisericească, şi numai în cazul, dacă autoritatea aceasta nu e în stare în cercul ei de competenţă să facă ordine, numai atunci se poate amestecà guvernul, în urma supremului drept de supraveghiare pe care-l are.

www.dacoromanica.ro

A doua natură a chestiei se refere la fundaţiuni. Ce se atinge de aceasta, competenţa fără nici o îndoiala e aici a judecătoriei. Dar cum stă lucrul? După părerea mea stă aşa, că ambele părţi afirmă, cumcă se ţin de biserică, că au drept la biserică. Chestiunea aceasta stând în discuţie, prima dispoziţie a fost a consistorului, şi acesta a şi luat dispoziţiuni în cursul vremei mai de multeori. Fiindcă însă executarea acestor dispoziţiuni, aşa ca liniştea să fie restabilită, nu a putut-o face, una ori alta dintre părţi a recurs la guvern pentru luarea de dispoziţiuni mai eficace. Aici e vorba numai despre natura dintâi a chestiei, adecă despre dreptul canonic. Cum am amintit, consistorul a luat dispoziţiuni, şi a luat mai de multeori dispoziţiuni şi guvernul. Acum însă ambele părţi, sau după cum sunt eu informat, numai o parte, zice aşa, că nu-i mulţămită cu dispoziţia, pentrucă afirmă, că dispoziţia se refere şi la partea materială, şi prejudecând şi aceea, că dispoziţia nu are temeiu.

Eu aşa cred, onorată casă, că atunci când chestia astfel stă înaintea noastră, e imposibil a spune alta, decât aceea ce a propus stimatul domn deputat *Alexandru Mocsonyi.* Anume, dispoziţiile s'au luat din parte competentă. Natura acestor dispoziţiuni şi aşa e provizorie, şi pentru partea nemulţămită stă deschis drumul legii. (Aprobări). Cu aceasta, aşa cred, că fiecare parte, care nizueşte să ajungă la drept, iar nu la alta, trebue să fie mulţămită. In urmare aşa cred, că abiă va există trebuinţa să trecem la a doua eventuală propunere, pentrucă acèasta propunere (prima) decide chestia aşa, cum aduce cu sine natura lucrului, şi de aceea, eu votez pentru propunerea aceasta».

Prezidentul comunică faptul, că mai sunt înscrişi mulţi la cuvânt, de aceea discuţia va fi continuată în şedinţa următoare.

Şedinţa din 31 Martie 1871. La obiectul cunoscut ia cuvântul, după alţii, deputatul român *Iosif Hodoşiu.* Vorbeşte următoarele:

«Onorată casă! Nu mă voiu face advocatul nici a uneia nici a alteia dintre părţi. Nici aceea nu voiu spune, că cunosc cauza, ca şi cum ar fi a mea proprie, pentrucă în cazul acesta aşi fi cel puţin parte interesată. Ci spun numai aceea, că cunosc chestia dintre Românii şi Grecii din Braşov, care interesează ambele părţi deopotrivă. Voiu expune deci pe scurt

www.dacoromanica.ro

starea lucrului, în direcţia şi din punctul de vedere din care casa trebue să-l înţeleagă.

Între Românii şi Grecii din Braşov există de mult frecări pentru biserica aşa numită «la sfânta trăime». Pentru aplanarea acestor frecări s'au luat mai multe dispoziţiuni. Mai pe urmă a luat dispoziţiuni şi ministrul de instrucţiune publică, dar aşa, că nici una din părţi nu e mulţămită. Ministrul a dispus astfel, că a lăsat pe Greci singuri în averea bisericei şi în manipularea administrativă a aceleia, iar pe Români i-a exchis dela aceasta, acordând Românilor numai atâta drept, pe care şi de altcum-l-au avut, de a puteà umblà la biserică şi de a puteà ţineà slujbă dumnezeiască şi în limba lor.

Cum am spus, nici una din părţi nu e mulţămită cu această dispoziţiune a domnului ministru de culte, Grecii pentru aceea, pentrucă *s'a conces*, şi de ce s'a conces şi Românilor sa poată umblà la biserică, să-şi poată ţineà preot şi să-şi poată folosì limba lor la ceremoniile bisericeşti, Românii pentru aceea, pentrucă au fost exchişi, şi de ce au fost exchişi, dela manipularea averii?

Ambele părţi se adresează acum dietei, şi una din părţi, Grecii, doresc, ca dispoziţia aceasta a ministrului de culte să fie nimicită. Românii iarăş doresc, ca ei să fie decretaţi de egal-îndreptăţiţi cu Grecii, cu privire la administrarea şi manipularea averii bisericeşti.

Ce are să facă acum dieta aici? Sigur aceea, să examineze, dacă dispoziţia ministrului de culte e legală ori nelegală. Şi în privinţa aceasta nu sunt de o părere cu amicul meu *Alexandru Mocsonyi*, că dieta n'ar puteà să examineze, dacă e legală ori ilegală dispoziţia guvernului. Dacă dispoziţia ministrului e legală, atunci alta de lucru nu are casa, decât după cum a făcut propunere *Alexandru Mocsonyi,* să aşeze actele în arhiv. Dacă însă e dispoziţia ministrului ilegală, adecă nu e bazată în lege, — atunci nu aceea e nemijlocita consecvenţă, că actele să fie date ministrului, ci aceea, ca ministrul să fie tras la răspundere. Dar în cazul de faţă tragerea la răspundere nu ar duce la nici un rezultat practic, din motivul, că ministrul, care a făcut dispoziţiunea aceasta, a murit, şi numai astfel poate fi justificată relegarea actelor la mânile ministrului. Dar aici, eu cel puţin, n'aş da îndărăt actele fără nici o îndrumare. Aici trebue să se dee îndrumare în privinţa, că întrucât ante-

www.dacoromanica.ro

cesorul n'a procedat în mod legal, actualul ministru să procedeze pe cale legală.

Aşa stă lucrul, şi părerea comisiunii petiţionare merge într'acolo, ca petiţiunile Grecilor şi Românilor să se predee ministrului cu îndrumare, dar comisiunea petiţionară voeşte îndrumare unilaterală.

Domnul ministru acceptează această părere a comisiunii petiţionare, însă fără îndrumare. *Alexandru Mocsonyi* iarăş zice aşa, că aici e vorba de drept privat, de caz concret, şi rugările, până la ridicarea lor, să se depună în arhiv.

Eu, din partea mea, asta o ţin de mai corect. Dar dacă se dau odată actele ministrului, pentruca să iee dispoziţiune nouă, atunci, cum am spus, să se dee cu îndrumare, dar nu cu îndrumare unilaterală, ci cu o astfel de îndrumare, care să fie egală pentru ambele părţi, egal de bună, egal de rea, anume, pe o singură bază, şi baza aceasta, după părerea mea, nu e numai aceea ce spune comisiunea petiţionară, că adecă organele ministrului au fost de o părere, iar ministrul n'a luat în considerare părerea organelor sale, — căci nu aceasta e baza, ci după mine baza o formează documentele fundaţionale. Zic deci, că dacă dăm îndrumare, să dăm astfel de îndrumare, care e egală pentru ambele parţi.

Din această consideraţiune eu părtinesc propunerea lui *Alexandru Mocsonyi*, după care documentele încă sunt a se examină, pentrucă asta o ţin de cale mai corectă. Iar dacă aceasta nu s'ar primì, părtinesc a doua propunere a lui *Alexandru Mocsonyi*, care nu numai că e corectă, dar e şi justă.

Onorată casă! Aşa se spune, că în cazul de faţă trebue aplicat §-ul 9 din articolul de lege IX al anului 1868. După mine în cazul de faţă paragraful acesta nu poate fi aplicat, pentrucă biserica din Braşov nu e numai grecească, respective sârbească, ci e şi biserică românească. Aşa dară nu e biserică de o limbă, fiindcă membrii ei sunt Greci şi Români deopotrivă. Şi ca sa amintesc numai un lucru din documentele fundaţionale, principele român Brancoveanu a făcut fundaţiunea cea mai mare, căci a donat două comune mari, după cari trage şi până acuma biserica aceasta venitul cel mai mare.

S'a spus şi aceea, şi în deosebi dl ministru a spus-o, că chestia e foarte încurcată. Eu nu ţin chestia aceasta de încurcată, dacă examinăm toate actele, anume, nu numai părerea,

www.dacoromanica.ro

ci examinăm rapoartele ambelor părţi, şi examinăm şi procesul verbal al comisiunii, în care membrii comisiunei au dat vot separat. Vedeţi deci Dvoastră, că aici fiecare document trebue luat separat în cercetare, şi nu numai unilateral, cum a făcut comisiunea petiţionară cu propunerea adusă înainte. Comisiunea petiţionară zice adecă, că s'a convins, că dispoziţia ministrului de culte a fost ilegală şi unilaterală, pentrucă n'a luat în considerare raportul lui Béldy. Eu însă aşa zic, a fost ilegală, pentrucă n'a luat în considerare documentul fundaţional!

Considerându-le toate acestea, onorată casă, dacă casa e convinsă, că dispoziţia ministrului e bazată în lege, atunci actele nu pot, nu trebue să fie predate ministrului. Iar dacă e convinsă, că dispoziţia ministrului e ilegală, şi pe ministrul care a comis ilegalitatea nu-l poate trage la răspundere: atunci numai cu îndrumare, şi anume, cu astfel de îndrumare pot fi predate actele, care zace în interesul ambelor părţi, adecă, să fie luat în considerare documentul fundaţional. Din acest punct de vedere doresc eu rezolvarea acestei chestiuni, şi părtinesc propunerea condeputatului *Alexandru Mocsonyi*, după care adecă nu numai documentele nominate din partea comisiunei petiţionare, ci şi documentele fundaţionale au să fie luate în considerare». (Aprobări).

Vorbeşte apoi deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Eu nu pot să primesc părerea comisiunei petiţionare, din aceleaşi motive. Dacă rămâne în motivare, că s'a delăturat raportul lui Béldy, şi că raportul acesta stă în contrazicere cu hotarîrea ministerială, cu alte cuvinte asta ar însemnà atâta, că comisiunea dă îndrumare ministrului. Dar actele înseşi dovedesc, că în contra raportului aceluia s'a făcut opoziţie meritorie atunci, când s'a început cercetarea. Eu deci nici una, că cum să se procedeze, nici ceealaltă, nu o primesc. În urmare, binevoiţi a eliminà din text motivarea, şi a îndrumà simplu pe ministru, ca în chestia aceasta să procedeze conform documentelor».

Urmează deputatul român *Iosif Papp*. A vorbit următoarele:

«Nici eu nu pot să primesc parerea comisiunei petiţionare, în forma în care a fost ea prezentată, fiindcă, onorată dietă, parlamentul nu e autoritate, nici judecătorească, nici admini-

www.dacoromanica.ro

strativă, ci e curat numai corporaţiune legiuitoare. Fiindcă comisiunea petiţionară implicite a întrat în partea juridica a chestiunei, şi ventilează aceea, că hotărîrea adusă pe cale administrativă e în contrast cu părerea comisarului cercetător, iar noi afaceri judecătoreşti, ca corporaţiune legiuitoare, nu putem să săvârşim, dar nu suntem nici autoritate politică, şi părerea nu o putem luà în reviziune: sprijinesc acea părere a ministrului de culte şi instrucţiune publică, ca simplu, fără nici o motivare, actele toate să se predee ministrului spre rezolvare». (Se votăm!)

După încheerea discuţiei se dă cuvântul de nou propunătorului *Alexandru Mocsonyi*, care a vorbit următoarele:

«Nu voiu abuzà de preţuita atenţiune a onoratei case. (S'auzim!) Dacă cuvintele mele de eri n'ar fi fost rău înţelese din două părţi opuse, nici n'aş fi vorbit. Eu aşa am spus, că discutarea chestiunei, dacă ordinaţiunea dată din partea ministrului e în contrast ori nu cu §-ul 9 din articolul de lege IX dela 1868, e o discuţie stearpă. Desbaterea de astăzi a dovedit corectitatea acestei afirmaţiuni. Repet şi astăzi, că a censurà legalitatea procedurei guvernului şi a aduce sentinţă asupra ei, în înţelesul legilor noastre, cari în privinţa aceasta conţin dispoziţiuni clare, e chemată numai judecătoria compusă din membri ai casei magnaţilor. Dieta poate să discute, adevărat, chestia aceea, dacă vre-o ordinaţiune stă în contrarietate ori nu cu legea, dar numai în scopul, pentru a pune sub acuzare pe ministru, ori pentru a-i votà neîncredere. Dar ori cum să stee lucrul, suntem toţi de acord în punctul, că chestia în mod final numai judecătorul o poate rezolvà, şi aşa, dacă nu astăzi, apoi după luarea de noue dispoziţiuni din partea ministrului vom îndrumà părţile pe calea ordinară legală. E evident şi aceea, că dieta nu e forum cassatorium, şi astfel nu poate să nimicească vre-o ordinaţiune ministerială oarecare. Poate să examineze, dacă ordinaţiunea aceea e corectă şi dreaptă ori nu, dar fără ca să între în studiarea meritorie a chestiunei, asupra căreia nu poate să aducă sentinţă. De aceea nu pot să primesc nici din partea mea propunerea, în care se zice, că are să fie restabilit status quo, pentrucă de unde ştim noi, care e acel status quo, de unde ştim noi, dacă ordinaţiunea a vătămat acest status quo? Unul zice că da, altul zice că nu. Deci, dacă dieta nu voeşte să între în studiarea meritorie a chestiunei, nu poate să facă

www.dacoromanica.ro

alta, decât să decreteze, că părţile se îndrumă pe calea ordinară procesuală. De aceea îmi iau voe de nou să recomand onoratei case primirea proiectului de rezoluţiune pe care l-am prezentat». (Aprobări în stânga).

La votarea efectuită prin sculare şi şedere, propunerea comisiunei petiţionare cade. Propunerea primă a deputatului *Mocsonyi*, pentru depunerea actelor în arhiv — cade. Propunerea a doua a deputatului *Mocsonyi*, ca ministrul să studieze şi actele fundaţionale asemenea cade, şi se primeşte propunerea ministrului de culte şi instrucţiune publică, *Pauler Tivadar*, ca actele să se dee îndărăt ministrului, însă fără nici o îndrumare.

Chestii urbariale.

Şedinţa din 1 Aprilie 1871. La ordinea zilei e discuţia pe articole asupra proiectului de lege despre regularea unor chestii urbariale. La §-ul 29 făcuse deputatul Várady Gábor o propunere de modificare, în detrimentul foştilor jobagi. Cere cuvântul, după alţii, şi deputatul român *Sigismund Papp* şi vorbeşte următoarele:

«Nici eu nu primesc modificarea amicului meu Várady. Dacă s'ar primì modificarea lui, atunci în ţinuturi, cum sunt de ex. cele din Zarand, unde o comună n'are decât 3—4 sesiuni jobăgeşti, şi nu e alta decât numai pădure, ar fi exchişi cu desăvârşire oamenii dela favorul de a căpătà 22 jugăre. Pentrucă dacă am delăturà alinea a doua, atunci numai acelora li s'ar puteà da 22 jugăre, cari exerciază comerciul cu lemne, arderea de cărbuni, ori alte excepţionale ramuri de câştig. Nu înţeleg motivul, de ce nu s'ar puteà şterge alinea a doua. Poate că pentru aceea, fiindcă se spune, că unde proprietarul de pământ nu are nimica, să nu-l dăm afară. Dupăce zidul despărţitor între jobagi şi domnii de pământ a fost dărâmat, aşa cred, că nu poate să ne fie ruşine a decretà, că dacă jobagiul are atâtea sesiuni, capătă atâta, iar acolo, unde domnul de pământ n'are nimica, nici să nu pretindă nimica. Nu văd să fie compatibil cu spiritul timpului de faţă aceea, că dacă cineva nu are nimica, fiindcă a fost domn de pământ să nu-l dăm afară! Zic, dacă luăm în considerare comitatul Zarandului, acolo oa-

www.dacoromanica.ro

menii locuesc în mijlocul pădurii, şi întru atâta sunt de strâmtoraţi, încât întregul sat e compus din 2—3 sesiuni jobăgeşti. Acum, dacă oamenii aceştia n'ar face negustorie cu cărbuni şi cu altele, ci, cum a fost amintit, trăiesc din prăsirea de vite, în cazul, că am şterge alinea a doua, n'ar puteà să capete 22 jugăre. Acesta ar fi apoi trist lucru pentru aceia, cari neîntrerupt au lucrat câte trei zile la săptămână domnului lor de pământ. Eu ţin pe condeputatul Várady de mult mai democrat şi mai liberal, decât să voiască a-i exchide pe aceştia din binefaceri. Din partea mea deci primesc textul comisiunei centrale».

În aceeaş şedinţă a vorbit la §-ul 59 din proiectul de lege urbarial tot deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Îmi iau voe a înaintà la acest paragraf o modificare. Eu salut acea dispoziţiune a proiectului de lege, ca pamânturi, cari au fost jobăgeşti, să fie permis a se vinde şi în parcele mai mici. Cunosc foarte multe cazuri, în cari omul sărac, dacă puteà să vândă un jugăr de pământ, ar fi fost în stare să-şi plătească darea, dar fiindcă nu a avut permisiune să vândă, s'a dus întreaga sa avere.

Mă bucur deci foarte mult, că a sosit timpul, ca legislaţiunea să decreteze, că fiecare e stăpân pe pământul său, şi fiecare poate dispune liber de el. Dar ultima alineă mi-se prezentă într'o coloare foarte curioasă. Anume, noi voim să dăm aici legii putere retrogradă. Să ne aducem aminte, că atunci când s'a şters avitismul şi s'a întrodus mai târziu patenta avitică, dupăçe în principiu se decretase stergerea avitismului s'a decretat, că toţi aceia, cari până la 1 Maiu 1854 nu-şi pun la cale procesele, — pretensiuni nu mai pot ridicà, pentrucă sunt prescrise. Da, însă cu privire la procesele cari erau în curgere nu s'a decretat, că ele nu trebue să fie provăzute cu sentinţă! Aici însă, în ultima alineă aşa se zice: «Cereri de astfel de cuprins, întrucât nu sunt rezolvate prin sentinţă ridicată la valoare de drept, să fie rezolvate prin sistarea procedurii». Eu în privinţa aceasta îmi iau voe a recomandà onoratei case o modificare, pentrucă ştiu foarte bine, că legile pe cari le aducem astăzi, în chestiile pendente, şi acolo unde sunt pretensiuni de drept, putere retrogadă nu pot să aibă. Modificarea mea sună deci astfel: Rămâne paragraful întreg, numai la fine

www.dacoromanica.ro

se pune: «însă cererile aflătoare în curgere, de astfel de cuprins, sunt a se provedeà în înţelesul legilor de până acuma cu rezolvare». (Să rămână textul original!)

La acelaş paragraf mai face şi deputatul *Iosif Hodoşiu* modificarea următoare:

«Onorată casă! Paragraful de faţă are două parţi. Într'una se spune, că mai mult nu poate fi atacată împărţirea (dărăburirea), în ceeelaltă iarăş se spune, că eventualele procese de această natură, întrucât nu sunt terminate prin sentinţă cu valoare de drept, au să se sisteze. Eu nu ţin lucrul acesta, nici de echitabil, nici de just, pentrucă ce se va alege din procesele cari se află în curgere? Foarte bine a spus stimatul domn deputat Sigismund Papp, că legea nu are putere retrogradă. Procesele puse până acuma în curgere în cele materiale au să fie finalizate după legile de până acuma. Cu privire la formă însă nu. În privinţa aceasta spun şi eu, că legea nu are putere retrogradă, şi din acest punct de vedere sprijinesc modificarea domnului deputat Sigismund Papp. Iar separata mea modificare e aceea, că în alinea primă a acestui paragraf, expresiunea «după ziua publicarii acestei legi» eu nu o ţin de prea corectă. Adevărat, că Român fiind, nu posed întru atâta limba maghiară, — dar chiar nici după lege n'ar fi corect, pentrucă articolul de lege despre publicarea legilor dispune, că în care zi şi când întră legea în vieaţă, însă despre publicare nu vorbeşte, dacă cumva nu se spune aceasta separat în articolul de lege. Eu deci în locul cuvântului «publicare» recomand să se pună «în ziua întrării în vigoare a acestei legi». Aşadară nu după ziua publicării, ci după ziua întrării în vieaţă».

La votare s'a primit textul original şi ambele modificări au căzut.

Şedinţa din 3 Aprilie 1871. Se continuă discuţia specială asupra proiectului de lege urbarial. La §-ul 61 vorbeşte deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Onorată casă! Şi eu cred, că atunci, când un paragraf stabileşte în general, că ce e urbarial şi ce nu poate fi considerat de urbarial, iar după aceea imediat urmează alt paragraf, care sună despre acèea, că ce nu e urbarial, şi apoi urmează alt paragraf, care de nou vorbeşte despre aceea, că ce e urbarial: nu poate fi vorba de sistem logic. Aşadară eu nu din

www.dacoromanica.ro

punctul de vedere reprezentat de stimatul domn antevorbitor, că adecă, excepţiunea trebue să urmeze după regulă, ci din punctul de vedere al logicei doresc, ca paragrafii să fie schimbaţi, adecă, întâi să stabilim ce e urbarial, şi aici să spunem tot ce se refere la aceasta, iar după aceea să hotărîm, că ce nu e urbarial. În §-ul 61 se spune aceea, că dacă ceva a fost urbarial, dar după tripartit, (legile lui *Verböczy)* partea I titlul 40, s'a prefăcut în proprietate a Ungariei, — n'a mai fost urbarial. E foarte natural, că în chestii de ceartă judecătoria va ştî, — şi accentuez aceasta, pentrucă nu vor fi judecatori, cari nu o ştiu, — că pământuri de aşa natură, cari au fost cândva urbariale, numai atunci pot fi schimbate în pământuri alodiale, dacă şi-a dat consentimentul guvernul şi cancelaria aulică. Zic deci, dacă vine aşa ceva înainte în treburi urbariale, judecătorul se va ştî orientà în privinţa aceasta. Dar pentru aceea totuş sistemul logic ar cere într'un paragraf mai posterior determinarea aceasta, şi cu toate că patenta, care din cuvânt în cuvânt aşa sună, ca şi paragraful acesta din proiectul de lege, — n'a ţinut deci în vedere sistemul logic, — aşa cred, că nouă ni se cuvine să-l respectăm. Rog deci să fie primită propunerea antevorbitorului». (Adeca, de a se pune §-ul 61 după §-ul 63).

La paragraful 67 al aceluiaş proiect de lege a vorbit tot în şedinţa din 3 Aprilie 1871 deputatul *Iosif Hodoşiu* urmatoarele:

«Onorată casă! Din punctul de vedere al reciprocităţii, nu întru atâta modificare, cât mai mult o a treia alineă a-şi propune la paragraful acesta, care merge într'acolo, ca întrucât s'a dat domnilor de pământ mai mare despăgubire, să fie îndatoraţi a o plătî statului îndărăt. Paragraful acesta în alinea a doua dispune despre aceea, că întrucât domnii de pământ n'au primit încă în întregime despăgubirea, să o poata căpătà în viitor. Deci, în paragraful acesta în mod consecvent trebue să se dispuna şi despre aceea, că întrucât domnii de pământ ar fi primit cumva despăgubire mai mare, — să o restitue statului. În privinţa aceasta am onoare a propune, ca alineă nouă, a treia, următoarea modificare. (Notarul *Parcsetics Sándor* ceteşte): Propunere. La §-ul 67 să se pună următoarea alineă nouă, a treia: «Întrucât însă domnii de pământ au primit mai mare despăgubire decum li-s'ar fi cuvenit, plusul primit este a se da statului îndărăt».

www.dacoromanica.ro

Discuţia se continuă şi termină.

Intrerupem acum raportul despre cele întâmplate în dietă, pentru a vorbì pe scurt despre

Infrăţirea română-maghiară dela Braşov.

În 22 Aprilie n. 1871 s'a făcut înfrăţirea maghiară-română la Braşov. Ea a fost provocată de împrejurarea, că tocmai în ziua aceea aveau să serbeze şi Saşii din Braşov biruinţa armelor germane asupra naţiunii franceze. A fost deci un act de contramanifestaţiune, dat fiind, că atât Românii, cât şi Ungurii, urmăreau cu cele mai mari simpatii soartea Franciei.

Actul de înfrăţire a avut loc în faţa gimnaziului românesc din Braşov, unde încă dela orele 4 d. a. începuse a se adună publicul. Ceva înainte de orele 6 au venit Ungurii, în frunte cu conducătorii lor. Pe edificiul gimnaziului fâlfăiau trei steaguri mari: al casei domnitoare, negru galben, cel naţional român, şi cel naţional maghiar.

Muzica militară întonează la un moment dat imnul poporal şi mulţimea erumpe în strigări şi aclamări sgomotoase la adresa Monarhului.

De pe treptele gimnaziului advocatul *Kenyeresy* adresează apoi Românilor un călduros apel de înfrăţire, la care răspunde în numele Românilor profesorul Dr. *Nicolau Pop*. Au fost viu aclamaţi ambii.

La acest act de înfrăţire au luat parte, ca public, şi oficerii armatei comune. După rostirea celor două vorbiri publicul a plecat în sunetul muzicei, cu steagurile în frunte, în cea mai bună ordine spre hotelul ‹*Soare* unde s'a ţinut banchetul. In decursul banchetului s'au rostit mai multe toaste. Primul a fost ridicat de *Diamandi Manole*, pentru Maj. Sa împăratul şi regele Francisc Iosif I. Toastul acesta a fost depeşat la Viena, cabinetului M. Sale, de unde a sosit în ziua ceealaltă următorul răspuns telegrafic: «Der Cabinets-Director, Staatsrath von *Braun*, an das Comité des Verbrüderungsfestes der Romänen und Magyaren in Kronstadt. Seine Majestät der Kaiser und König haben die bei dem gestrigen Feste kundgegebenen loyalen Gesinnungen dan-

www.dacoromanica.ro

kend und huldreich zur Kenntniss zu nehmen geruht». (Directorul cabinetului, consilierul de stat de Braun, către comitetul de înfrăţire al Românilor şi Maghiarilor în Braşov. Maiestatea Sa împăratul şi regele s'a îndurat preagraţios a luà la cunoştinţă cu mulţămită şi graţie sentimentele loiale, manifestate cu ocaziunea festivitaţii de ieri). Datul Viena, 23 Aprilie 1871.

Au rostit apoi toaste inspectorul de şcoale *Réthy*, advocatul *Ioan Lengher*, *Ioan Pădure*, închinând în onoarea armatei, şi alţii. La toastul lui *Pădure* a răspuns numai decât majorul ces. reg. *Johann Fuchs*, lăudând înfrăţirea.

Actul acesta de înfrăţire a Românilor din Braşov cu Ungurii a provocat mare nemulţămire printre Români. Presa naţionalistă l-a condamnat cu asprime, iar Românii din Sibiiu şi cei din Blaj au publicat declaraţiuni prin ziare, în cari protestau cu energie în contra manifestaţiunilor dela Braşov, cari nu stau în consonanţă, ziceau ei, cu programul naţional român, stabilit la 1848 în Blaj. Dacă ne gândim însă la împrejurarea, că tocmai pe atunci erà să se decidă procesul Românilor din Braşov cu Grecii, vom puteà uşor ghâci motivul adevărat, din care s'a pus la cale, din parte românească, înfraţirea dela Braşov.

Şi acum să continuăm de nou cu raportul despre cele întâmplate în dietă.

Clerul gr.-cat. din Chior.

În şedinţa din *25 Aprilie 1871* ministrul de culte şi instrucţiune publică a răspuns la o interpelare a deputatului român *Iosif Papp*, — dacă are de cuget ministrul să urce salarele preoţilor gr.-cat. din Chior, Crasna, Solnocul-de mijloc şi Zarand la 300 fl. din fondurile religionare din Ungaria, încă în cursul anului acestuia, că *da*, intenţiunea aceasta o are guvernul, dar fără o consemnare autentică a preoţilor nu poate face nimica. S'a ordonat conscrierea preoţilor, pentru a căror ajutorare se dau de altcum zece mii fiorini la an.

Interpelantul a răspuns următoarele:

«Dupăce mult onoratul domn ministru de culte şi instrucţiune publică a pus în vedere apropiata ajutorare a preoţilor

www.dacoromanica.ro

greco-catolici din aşa numitele parţi adnexe», liniştitorul său raspurs mă mulţameşte, mai ales că cu privire la dotaţia parohiilor guvernul s'a apucat deja de efectuirea conscrierii. Dar fiindcă aceasta conscriere nu e completă, a-şi rugà pe domnul ministru, ca şi până va primì raport exact în privinţa aceasta, să binevoiască a acordà cel puţin unora, mai ales din districtul Chiorului, ajutorul necesar».

Casa ia spre ştire răspunsul ministrului.

Extradarea deputatului Svetozar Miletici.

În şedinţa din *3 Maiu 1871* s'a discutat chestia extradării deputatului *Svetozar Miletici*, dat în judecată pentru delict de presă. A vorbit şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Mânecând din trei puncte de vedere văd eu molestare în chestia aceasta, şi tocmai de aceea sunt în contra extradării. Eu aşa ţin, onorată casă, ca în astfel de chestii, chemarea, datorinţa, şi astfel competenţa casei este, să examineze, dacă este în chestie infestare ori nu? Când e vorba, că este infestare sau nu, eu aşa cred, că prin aceea încă nu-şi împlineşte nime datorinţa, cel puţin după părerea mea, că caută să afle, comisu-s'a vre-o faptă, în o direcţie ori alta, în formă, în procedură, care constitue faptul infestării, ci trebue să între şi în merit şi să-l examineze şi pe acesta. Şi aici e deosebirea între cele două părţi ale onoratei case.

Eu de altcum nu a-şi acceptà nici odată principiul, ori nici nu poate fi numit principiu, ci teoria, că dieta nu ar fi chemată, decât să examineze forma externă. Poate să fie favorabilă teoria aceasta în mod provizor, până când un anumit partid, care o profesează, se află la putere, dar are să-i pară rău şi acelui partid imediat cum alta majoritate iese de-asupra şi aplica principiul în contra sa. În privinţa aceasta deci eu sunt de altă părere, şi cum am spus, consider chestia din trei puncte de vedere.

Întâia considerare e faptul, că e recunoscut şi stabilit, că *Miletici* nu a primit asupra sa răspunderea. Aşa se spune, ca asta nu e de lipsă. Atunci întreb, de ce e pus în lege, că redactorul numai atunci e responsabil, când autorul nu se poate eruà? Dacă stă aceasta, atunci nu se poate spune, că nu e de

www.dacoromanica.ro

lipsă. Ba prea e de lipsă, e chiar datorință, care dacă nu se împlinește, dă semne și garanță clară, ca scopul e numai — infestarea.

Cum s'a procedat în cauza aceasta? S'a pus întrebarea lui *Miletici*, dacă vrea să numească pe autorul? Miletici a răspuns: Înainte de toate vreau să știu, că în ce privință, referitor la cari puncte? Tribunalul a raspuns, că aceasta nu-l privește. Tu ești aici ca martor, și noi nu suntem datori să ți dăm lămuriri!

Dar tribunalul a uitat, ca acelaș martor e totodată și acuzat! Eu respectez formele, dar pentru forme nu voiu delătură esența. Deja atunci, când a fost decretată această urmărire, *Miletici* a fost considerat în prima linie de autor și acuzat, și astfel erà datorința judecătoriei să-i spună: Acestea și acestea sunt punctele în cari noi am descoperit crimă, și pentru cari vrem să-ți facem proces. Dar neîmplinindu se aceasta, nu aflu de legală, ci de ilegala procedura în chestia aceasta.

A doua considerațiune e aceea, că de altă parte s'a accentuat prescripția. Recunosc de altcum, că onorata majoritate a declarat odată, că aceasta aparține tribunalului. Dar eu am spus și atunci, și o spun și acum, că dacă din faptele date sunt convins despre aceea, că într'un caz oarecare a întrat prescripția, nu a-și puteà să împreun cu conștiința mea și să zic, că aici are loc procedura penală. Asta eu n'aș puteà-o spune, pentrucă ar fi clară și bătatoare la ochi infestarea.

A treia considerare e apoi însaș esența lucrului. Eu nu voiu examinà în mod amănunțit afacerea, pentru a dovedì, pentru a stabilì cuvintele, expresiunile, cari constituesc crima, ori nu o pot constituì, și așa cred, că aceasta nici nu e de lipsă în cazul de față. Dar cred și aceea, că nime nu-mi va negà dreptul, că dacă cetesc un articol, și sunt convins în inima mea, în sufletul meu, că în articol nu se cuprinde nici o vatămare de lege, să nu fiu silit să declar, în contra conștienții mele, că în contra articolului aceluia are să se pornească totuș cercetare!

Conced, că dieta nu poate face pe judecătorul, dar nu pot uità nici aceea, că trebue să fie conștienționsă, și imediat cum poate constatà, că în un anumit caz nu există crima imputată, eu cel puțin a-și țineà că e lucru neconștiențions a se spune, că chestia să fie totuș supusă cercetării. Căci cum stă lucrul? Așa,

www.dacoromanica.ro

că am auzit cetindu-ni-se din foaia lui Miletici lucruri pe cari le auzim în fiecare zi. E rău că e aşa, dar şi mai rău e, că faptele întru adevar aşa sunt. (Aprobari). Binevoiţi a merge între popor şi veţi auzì cum milioane vorbesc tot astfel. (Aşa e!) Esenţa lucrului e deci aceea, ca sa fie sistate aceste proceduri ilegale, şi atunci vor încetà şi astfel de vorbiri. Pentrucă nu în aceea reşede crima, că cineva o descrie, ci în aceea, că ea e săvârşită. Şi tocmai pentru aceea, ori cum am luà lucrurile, nu se poate spune, cel puţin eu după a mea conştiinţă nu pot să spun, că nu ar fi infestare la mijloc, şi de aceea nu pot votà pentru extradare». (Aprobări).

Majoritatea casei decretează extradarea deputatului Miletici.

Comisariatul regesc din Seghedin.

În şedinţa din *15 Maiu 1871* deputatul român *Sigismund Papp* a prezentat rugarea lui *Ioan Cornea* din Arad, pentru restituirea sumei de 72,322 fl pagubă avută în anul 1849, când armata împărătească i-a demolat casele, fiindcă în ele se aflau adăpostite trupele maghiare. Se predă comisiunei petiţionare. In discuţia pe articole asupra proiectului de lege despre stabilirea localităţilor tribunalelor şi judecătoriilor de prima instanţă tot deputatul *Sigismund Papp* face la §-ul 1 o modificare stilară, care i-se primeşte.

In şedinţa din *25 Maiu 1871* a vorbit deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele, în chestia comisariatului regesc din Seghedin:

«Onorată casă! După principiile constituţionalismului, asupra afacerilor fiecărui cetăţean are să judece judecătoria ordinară. Conced, onorată casă, că împrejurări extraordinare pot să reclame ajutor extraordinar, şi în categoria aceasta am pus eu sguduirea siguranţei personale şi de avere din Alföld, pentru a cărei delăturare a fost numit un comisar regesc în Seghedin. Dar am cerut, ca ajutorul acesta să fie acordat în mod extraordinar, numai până atunci, până există împrejurările extraordinare, şi apoi, ca cercul de competenţă al comisariatului să fie determinat în mod precis, pentrucă în cazul contrar o astfel de instituţiune, care stă în contrazicere cu ideea timpului şi cu principiile umanitare, nu poate fi adusă în consonanţă, nici cu le-

www.dacoromanica.ro

gislaţiunea, şi nici cu naţiunea maghiară însaş, care vrea să joace rol cultural în Orient şi vrea să stabilească calea civilizaţiunii.

Eu am cu privire la proiectul de lege observarea, că comisariatul regesc înfiinţat în Seghedin nu corăspunde misiunii primite, cu destulă stricteţă, şi trece peste cercul său de competenţă. Eu nu vreau să atac pe domnul comisar, conte Ráday, pentrucă energia sa o stimez. Dar organele sale comit în contul său abusuri număroase, şi astfel fac odioasă întreaga instituţiune. În urmare eu voiu întrebuinţà numai o numire colectivă cu privire la comisariatul regesc în expunerea următoare a observarilor mele.

Înainte de toate îmi iau voe a atrage atenţiunea dlui ministru de interne asupra faptului, că la comisariatul regesc din Seghedin se aplică din greu *tortura*. Domnul ministru de interne a binevoit a declarà, că n'are cunoştinţă despre aceasta, şi că poatecă ştirea nici nu e adevărată, dupăce în procesul verbal al acuzaţilor anumiţi, luat din partea tribunalului delegat, despre torturi nu se face pomenire. Dacă dl ministru nu are cunoştinţă, am sa-i înşir mai la vale datele. Iar dacă în procesul verbal n'a fost trecută fasiunea acuzaţilor în direcţia aceasta, motivul e uşor de explicat, când ne gândim, că acuzatul rămâne şi pentru mai departe în arest preventiv, pânăcând nu se pronunţă în cauză supremul for judecătoresc, aducând sentinţă finală. Deci stând şi mai departe sub comisariatul guvernial din Seghedin, negreşit că se teme şi e foarte natural să nu fasioneze în contra acestuia.

Ce se atinge de cazurile concrete, pot să servesc cu unele date, dupăce în unele afaceri şi eu m'am învârtit prin Seghedin, ca advocatul unuia ori al altuia dintre acuzaţi. Am auzit, că unii mai multe zile au fost ţinuţi flămânzi, excitânduli-se foamea pe diferite cai. Nu li-se dà de mâncare, decât numai pe vremea ascultării. Dar şi atunci mâncări excitante, sub condiţiunea, să fasioneze. Ori apoi li-se dà de mâncare, dar nu căpătau apă, decât numai pe vremea ascultării, ca un fel de remuneraţie. Nu e tortură aceasta?

Am la mână, onorată casă, o scrisoare din Zombor, dela un condeputat şi totodată funcţionar la tribunalul oraşenesc de acolo. Mi-a adresat-o în chestia cunoscută şi din ziare a consoţilor *Csuvardici*. E vorba de o transgresiune mai mică, întâmplată în cârcimă, pentru care 16 oameni au fost arestaţi.

www.dacoromanica.ro

Tribunalul penal delegat din Pesta i-a condamnat la câte 1—2 ani, iar consoţii Csuvardici au petrecut mai nainte câte un an în arest preventiv. În urma apelului tabla regească a decretat de necompetentă cercetarea şi de necompetent tribunalul delegat, şi i-a trimis pe toţi acasă, însă cu rane grele, pricinuite de lanţurile în cari erau puşi. Cum au sosit acasă, au cerut să fie vizitaţi prin căpitanul orăşénesc, şi dupăcum constată procesul verbal luat cu ei, în urma torturei, care a fost săvârşită asupra lor, âu să sufere încă şi acuma.

Am excepţiune în contra comisariatului regesc încă şi pentru aceea, pentrucă provoacă temere panică chiar şi la cei mai de omenie cetăţeni. (llaritate). Da, da, cel mai mic motiv de suspiciune, ba şi numai umbra bănuelei a fost de ajuns, ca să se facă număroase arestări şi să se întrebuinţeze tortura. Dacă ve-ţi spune cumva, că acuma e mai bună siguranţa personală şi a averii în Alföld, vă spun, că aceasta nu numai de acolo poate fi dedus, că adevăraţii făptuitori au fost prinşi poate, ci şi de acolo, că pe baza celei mai mici suspicionări, venită din orice parte, au fost întemniţaţi şi torturaţi cu grămada cetaţeni dintre cei mai de omenie.

A treia excepţiune e aceea, că comisariatul regesc trece peste hotarele competenţei sale. Întâi prin aceea, că în mod necompetent, pentru cea mai mică transgresiune ordonează cercetare pe baza dreptului ce şi-l atribue, şi la cea mai mică bănuială ordonează arestarea. Al doilea prin aceea, că nu funcţionează ca simplu scrutător, ca organ al poliţiei administrative, ci totodată ca judecător de instrucţie. Al treilea prin aceea, că şi în ţinuturile, cari nu i-au fost încredinţate, încă opereaza cu nelimitată putere. Pentru a dovedì aceasta, mă provoc la ordinaţiunea ministerială, cetită din partea dlui ministru de interne, din 13 Ianuarie 1869, în care cercul său de competenţă e extins asupra comitatului Bacica, nu însă şi asupra oraşului Zombor. Ve-ţi face cumva observarea, că oraşul Zombor se află în comitatul Bacica. Nu e aşa, pentrucă atunci când s'a dat comisar regesc comitatului Pesta, a fost amintit în mod special oraşul liber regesc Kecskemét. Când s'a dat comisar regesc comitatului Csongrád, a fost amintit separat oraşul Seghedin. Deci atunci, când a fost amintit în mod special oraşul liber regesc Szabadka din comitatul Bacica, trebuià să fie numit iarăş separat şi oraşul Zombor, cu el de o asemenea categorie, dacă

www.dacoromanica.ro

intenţiunea erà să se extindă şi asupra acestuia cercul de competenţă al comisariatului regesc.

Cu toate acestea, comisariatul regesc şi tribunalul delegat funcţionează şi pe teritorul oraşului Zombor, şi de acì faptul, că dupăce a trecut peste cercul de competenţă în activitatea sa, din punctul de vedere al competenţei ţine de suficient şi cel mai mic motiv de suspiciune, cea mai mică transgresiune, cel mai mic delict, pentru a-şi stabilì pe nedreptul competenţa, a şi-o reclamà în mod ilegal şi anticonstituţional, lăsând pe judecătorii ordinari fără nici un lucru.

Un astfel de caz a fost şi acela, că pe comisarul poliţial al oraşului Zombor, *Iosif Koniovici*, pentru o simplă bănuială, că a defraudat suma de 60 fl. l-a arestat, tribunalul corecţional delegat l-a judecat la perderea oficiului, în mod necompetent, iar cauza e acuma la curtea de apel, pe când teritorul oraşului Zombor nu se cuprinde în dispoziţia ministrului de interne, şi dupăce nu e vorba decât numai de o afirmativa defraudare a sumei de 60 fl., fie chiar oficioasă, e evident, ca afacerea nu s'a ţinut de competenţa comisariatului regesc şi a judecătoriei delegate.

Astfel de cazurì s'au întâmplat şi în comitatul Aradului. De aici vine, că eu ţin de anticonstituţională şi necompetentă activitatea comisariatului regesc, în direcţia aceasta. Dar dificultez instituţiunea de concepţie confuză a comisariatului regesc şi pentru aceea, pentrucă cum a amintit şi domnul deputat Simonyi Lajos, în mişcările electorale a servit ca factor politic, şi foarte ne temem, că din anumite motive va puteà fi întrebuinţat şi în contra naţionalităţilor. (Sgomot).

Pentruca deci siguranţa personală şi de avere să fie apărată, nu numai în contra criminalilor adevăraţi, ci şi în contra unei instituţiuni abnorme, în contra comisariatului din Seghedin, şi să fie pusă pe principii constituţionale, a-şi dorì înainte de toate, ca cercul său de competenţă nu numai să fie precizat, ci să fie stabilit şi timpul necesităţii existenţei sale, pentrucă în motivarea dlui ministru de interne stă numai atâta, că creditul e de votat până la finea anului acestuia. Nu se spune însă, că necesitatea existenţei comisariatului se extinde numai până la finea anului. Şi afară de aceasta, dupăce cercul de competenţă nu e stabilit în conţelegere cu ministrul de justiţie, eu nu votez creditul cerut, pânăcând cercul de competenţă nu vine stabilit

www.dacoromanica.ro

în conţelegere cu ministrul de justiţie, întâi, şi al doilea, pâna nu se precizeaza timpul necesităţii existenţei sale .

In chestie personală a mai vorbit apoi deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

«Cer cuvântul în chestie de restălmăcire de cuvinte. Mă provoc la stenografi, mă provoc la casa întreagă, că eu nu am spus, că instituţiunea comisariatului regesc n'ar fi necesară, ba am accentuat chiar, că abnormalele împrejurări fac să fie necesara. Al doilea, am arătat, că da, recunosc energia comisarului regesc în privinţa aceasta, şi aflu de lipsă să fie menţinută deocamdată instituţiunea, şi numai într'acolo a fost îndreptată obiecţionarea mea, că activitatea instituţiunii comisariatului regesc, cercul său de competenţă, să fie precizat mai bine, iar terminul necesităţii abnorme să fie stabilit. Până atunci nu votez suma cerută .

În şedinţa din *26 Maiu 1871* a vorbit tot în chestia aceasta deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«După celea ce le-am auzit ieri din partea întregei drepte şi din partea stângei de mijloc, se poate cu tot dreptul întrebà omul, dacă se mai poate vorbì aici serios la obiect? Aşa cred, că întrebarea aceasta e la loc atunci, când pentru faptul, că cineva se scoală şi ia în apărare umanitatea, moralitatea publică, cinstea ţării, e suspiţionat, că apără pe hoţii din Seghedin şi le reclamă libertatea. E de regretat aceasta, pentrucă eu ţin, că altundeva, dacă se ivesc astfel de chestiuni, fie ori şi unde, vine examinat cazul în linişte. Seriositatea chestiei o cere aceasta, şi e datorinţa noastră principală să o facem. Eri discutà o foaie din Pesta, că la noi betyarismul e ceva tradiţional, şi poate chiar naţional. Dar aceasta nu îndreptăţeşte încă pe nime, ca punând la o parte umanitatea, punând la o parte vaza ţării, să păşască în contra betyarismului cu orice fel de mijloace. Eu întreb înainte de toate, de unde vine, că la noi întru adevăr în unele ţinuturi sunt atât de dese hoţiile, furăturile şi omorurile? E lucru cu adevărat tradiţional? Răspunsul e foarte simplu: Legea e rea, iar justiţia şi judecătoriă nu e destul de serioasă şi de sigură. Astea au susţinut şi au cultivat până acuma betyarismul, care nu înceată, chiar de a-ţi trimite o sută de comisari regeşti cu deplina putere, câtă vreme nu avem legi mai bune şi judecătorii mai bune. Eu a-şi fi dorit, că dupace patria noastră şi-a

www.dacoromanica.ro

redobândit constituţia, să ne fi apucat numai decât de aceea, ca legile şi judecătoriile să fie îmbunătăţite, iar nu de aceea, să jertfim din drepturile seculare ale ţării. Aici e izvorul răului. Şi tocmai pentrucă ştiu şi recunosc aceasta, înţeleg şi aceea, că cel puţin din când în când şi în mod provizor e necesitate şi de astfel de dispoziţii extraordinare, şi pentru aceea, eu instituţiunea nu o atac, ba zic chiar, că nu numai 140000 fl., ci milioane sunt gata să votez în scopul acesta, dar totdeauna sub o condiţiune, că abuzurile să fie exchise. Am deci în vedere numai întrebarea, dacă există cu adevărat abuzuri, şi anume, de acelea, cari pun în umbră cultura noastră şi servesc spre ruşinea întregei noastre ţări?

Mărturisesc, că eu abiă am avut cunoştinţă despre activitatea întreagă, ba şi despre existenţa acestei instituţiuni de comisariat regesc, până în zilele de după Paşti, când apoi în comuna Chesinţ din comitatul Timişului s'a întâmplat, că tocmai în ziua de Paşti, dimineaţa, când învăţătorul voià să meargă la biserică, doi făcători de rele au puşcat asupra lui şi l-au vulnerat de moarte. Atentatul a fost denunţat şi s'a ţinut o cercetare superficială, dar după aceea nime nu şi-a mai bătut capul cu afacerea, şi toate urgentările au rămas fără rezultat. Nu s'a mişcat nime din partea respectivei judecătorii ori autorităţi. Mă aflam atunci din întâmplare în Arad, şi au venit la mine 5—6 oameni din comună, cari mi-au spus: Domnule! Nu mai e de trăit aici. O mică fracţiune continuă cu excesele în comuna aceasta şi autorităţile nu-şi împlinesc datorinţa. Alt mod nu e, decât să facem arătare la contele Ráday, pentrucă acesta va şti sa ajute. I-am întrebat că cum, şi ei mi-au răspuns foarte simplu, că cu ajutorul torturei. Acesta a fost primul prileţ, că am auzit despre tortură. Nu voiam să cred, dar aveam motiv din destul să mă interesez în privinţa aceasta. N'am făcut arătare la contele Ráday, pentrucă credeam, că acolo unde există bănuială despre o astfel de procedură torturătoare, om de omenie, patriot cinstit, nu dă materie nouă pe seama torturei. Dar am scris în toate părţile, amicilor mei, şi am cerut să-mi comunice experienţele lor în privinţa aceasta. Şi care a fost rezultatul? Mi s'au trimis scrisori anonime, după cum constată de ex. şi «Pester Lloyd» de astăzi, că la adresa sa încă au sosit număroase scrisori anonime, în cari mi se spuneà, că la ei, în comitatul Torontalului, e secret public tortura şi aplicarea ei.

www.dacoromanica.ro

Dar au mai adăogat, că să-i ferească Dumnezeu să se plângă cuiva pentru aceasta, pentrucă atunci e vai de ei şi nu le ajută nici Dumnezeu! Eu nu m'am mulţămit cu atâta, mi-am tras informaţiuni necontenit, am căutat să aflu nume şi cazuri concrete, şi în urmă s'a aflat cineva, care mi-a spus şi nume şi cazuri, care mi-a spus, că în Comloşul-bănăţean, comitatul Torontalului, se află un om cu numele *Musa*, care cu câteva săptămâni mai nainte a venit din Seghedin cu nasul spintecat. Se află întemniţat acolo de mai multă vreme, şi ştie povestì, cum acuzaţii sunt prinşi şi traşi cu cleştele de nas. Aşa au făcut şi cu el şi i-au dat drumul cu nasul spintecat, ca să se îngrozească lumea de el. Se spune şi aceea, că contele Ráday are un comisar cu numele Molnár, care cu aceea îşi începe ascultarea acuzaţilor, că în momentul în care i-se aduce cineva înainte îl loveşte cu gârbaciul în faţă.

Daca acum, după cunoştinţele generale se întâmplă astfel de lucruri, se poate spune, că aceasta nu e tortură adevărată? Ori cel puţin nu e destul motiv de bănuială, că este ceva, trebue să fie ceva în lucru? După mine nime pe lume nu poate negà, că bănuială poate să se ridice, iar peste bănuială onorata casă nu poate să treacă aşa uşor, nu poate să o ignoreze. Stimez şi eu argumentul pe care l-a întrebuinţat eri domnul deputat Huszár Imre, că onoarea şi vaza ţării e ameninţată prin hoţii aceştia. Dar după mine cu mult mai tare e ameninţată onoarea şi vaza ţării atunci, dacă s'ar întâmplà acte de tortură şi onorata casă ar tolerà tortura, pentrucă prin aceasta periclitam civilizaţia ţării noastre în ochii lumii civilizate. (Tóth Vilmos: Unde e tortura?) Eu am comunicat cazul în «*Albina*» de astăzi. E tipărit, că unde s'a întâmplat. Cetiţi şi veţi aflà, dle ministru!

Onorată casă! Când sunt întru adevăr astfel de bănuieli, când se aduc fapte înainte şi în casa aceasta, când o parte a lumii le crede, şi trebue să le creadă, fiindcă formează obiect de discuţie publică, atunci aşa cred, că e destul motiv sa ne gândim serios asupra lucrului şi să cercetăm bine cele întâmplate. Şi dacă vrem să luăm lucrul în serios, cred că nu poate să pretindă nime, ca să ignorăm cele întâmplate, iar dacă nu le ignorăm, după mine urmarea ar fi, să exmită onorata casă o comisiune, care să examineze bine lucrurile. (Aprobări). Pentrucă pe mine nu mă mulţămeşte, dacă ministrul dispune să se

www.dacoromanica.ro

facă cercetare, pentrucă şi până acuma afacerea s'a aflat în mâna ministrului şi acesta n'a fost în stare să împedece lăţirea ştirilor acelora, cari dacă ar fi şi numai simple svonuri, totuş strică onoarei noastre, prin urmare cu orice preţ trebue să fie lămurite. Şi repet, că alt mod mai acomodat nu e, decât exmiterea unei comisiuni din partea casei, care să cerceteze, că ce s'a întâmplat. Dacă nu o facem aceasta, nici Dumnezeu nu ia de pe noi suspiţiunea, că tolerăm şi concedem să fie întrebuinţată tortura. (Aşa e!)

Aici, pe cale publică, trebue limpezită chestia, pentrucă ori e motivată bănuiala, ori nu. Dacă da, trebue vindecată, dacă nu, trebue delăturată, căci altcum, eu cel puţin, întocmai cum a zis dl deputat Huszár Imre, că votează cu conştienţă liniştită cheltuelile, trebue să spun, că cu conştienţă liniştită nu pot să le votez.

Domnul ministru spune, că nu i-a venit plânsoare. D'apoi că ma rog, destulă plânsoare ridicăm noi aici, şi totuş fără folos. Ce folos ar fi deci, dacă din altă parte i-s'ar trimite plânsoare? (Adevărat. Aşa e!) Mai spune dl ministru, că nici înaintea judecătoriei nu a adus înainte nime astfel de tânguiri, cel puţin în procesele verbale despre pertractare aşa-ceva nu se cuprinde nicăiri. D'apoi domnilor, cum să se poată cuprinde în ele astfel de plângeri, când încă şi în scrisorile anonime, cetăţeni liberi declară, că să-i ferească Dumnezeu şi că e vai de ei dacă ar şti domnii din Seghedin!

Dar să mergem mai departe. Ce spune contele Ráday însuş într'o scrisoare adresată condeputatului Falk Miksa, despre care am luat cunoştinţă din «Pester Lloyd» de astăzi? Zice aşa: «Eu ascult ce spune judecătoria, dar totuş *eu* decid cercetarea în chestia arestării». Ráday stă deci de-asupra legii. Asta e o anomalie, care nu poate fi tolerată. Dacă rămânem nepăsători faţă de asemenea apariţiuni, şi dacă acelora, cari le descoper, numai din motive de umanitate şi de patriotism, le aruncăm acuza, că apără hoţii şi reclamă pe pungaşi, facem lucru întru adevăr ruşinos. (Aşa e!)

Eu, onorată casă, nu voiu face propunere, ca să se exmită o comisiune, pentrucă ştiu, durere, că propunerea nu s'ar primi. Dar rog pe domnii deputaţi, să fie cu băgare de seamă, pentrucă pe cât de cu greu am câştigat parlamentarismul şi constituţia, pe atât de uşor putem să le perdem, dacă vom procedà

www.dacoromanica.ro

tot aşa, că votăm cum ne place, fără ca să mai examinăm serios afacerea. Eu deci din motivele acestea, onorată casă, nu votez creditul cerut, câtă vreme nu mi se dau lămuriri liniştitoare în chestia aceasta . (Aprobări).

Vorbeşte deputatul *Tisza Kálmán*, iar după el de nou *Vincenţiu Babeş*, declarând, în chestie personală, următoarele:

«Cuvintele mele au fost restălmăcite şi pentru îndreptarea lor iau cuvântul. (Sa auzim!) A fost o imputare foarte însemnată aceea, că ceice au avut cunoştinţă despre abuzurile acestea, de ce au aşteptat ziua de astăzi, respective ziua de ieri? Eu am declarat în mod limpede, că numai acum, în zilele trecute, alaltaieri, am primit ştiri despre fapte şi nume, prin urmare mai nainte nu le puteam spune».

Creditul cerut pe seama comisariatului regesc din Seghedin dieta îl votează.

Interpelarea deput. V. Babeş.

În şedinţa din *2 Iunie 1871* deputatul român *Vincenţiu Babeş* a adresat guvernului următoarea interpelare:

«Îmi iau voe a reclamă atenţiunea casei pentru o interpelare. Premit numai atâta, că o fac din necesitate, dupăce mi se impune, în urma număroaselor scrisori adresate mie. Şi tocmai de aceea, nu o voiu mai motivă pe larg, ci o cetesc numai simplu. (Ceteşte): Cu provocare la cazurile amintite de unăzi aici din mai multe părţi, şi respective la plângerile, cari pot fi considerate cel puţin ca motive de banuială, că din partea comisariatului regesc cu putere nelimitată din Seghedin se comit în mod ilegal şi cu batjocorirea şi vătămarea umanităţii acte de tortură, şi dupăce după informaţiunile mai noue primite din comitatul Torontalului, acolo nu de mult s'a întâmplat, că un anumit Molnár, agent al comisarului regesc, arestând pe un locuitor foarte de frunte din comuna Checea-română, cu numele *Şaru*, mai mulţi ani fost jude comunal, şi nici odată arestat ori tras în cercetare, l-a torturat în mod îngrozitor, iar după aceea l-a dus în comuna Clari, unde legându-l de un pom, l-a ţinut acì două zile, şi apoi de nou l-a torturat în faţa poporului adunat, întru atâta, încât s'a îngrozit lumea de priveliştea ce i s'a dat, şi dupăce se vorbeşte, că persoane cari stau aproape

www.dacoromanica.ro

de contele Ráday spun, că domnul comisar Molnár ar aveà deplină putere pentru a săvârşì astfel de torturi, îmi iau voe cu toată onoarea a adresà dlui ministru întrebarea:

Făcut-a dispoziţiuni, ori are intenţiunea să facă dispoziţiuni urgente, ca cazurile aduse înainte şi ştirile lăţite să fie examinate în mod sever, nepărtinitor şi nefalsificat, şi în caz de dovedire vinovaţii să fie supuşi pedepsirei aspre, iar în caz că vin desminţite, să fie sistate svonurile, cari compromit onoarea patriei noastre şi civilizaţiunea noastră, rectificate fiind conform stării faptice a lucrurilor, pe calea publicităţii? Şi numai aceea mai am să adaog, că nu am obiceiul să urgentez răspunsul la interpelările ce le fac. Chestia aceasta însă o ţin atât de însemnată, încât în fiecare şedinţă voiu urgentà răspunsul, cât ţine sesiunea. De aceea rog pe dl prezident să predee interpelarea cât mai curând domnului ministru».

Prezidentul: «Imediat cum va fi autenticat procesul verbal interpelaţia va fi expediată».

*

În şedinţa din *3 Iunie 1871* a răspuns la interpelare ministrul de interne Tóth Vilmos. A spus, că dela contele Ráday a primit asigurarea, că el nu cunoaşte un agent ori comisar cu numele Molnár. Ministrul a dat deci ordin comitatului Torontal, să cerceteze în mod sever chestia. Deputatul *Babeş* nu erà de faţă. La intervenţia deputatului Deák Ferencz dieta nu ia răspunsul la cunoştinţă, până nu se va pronunţà asupra lui întâi interpelantul.

In scopul acesta ia cuvântul deputatul român *Vincenţiu Babeş* în şedinţa din *5 Iunie 1871* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! A-ţi binevoit a-mi ţinea rezervat dreptul, în rândul trecut, de a mă puteà pronunţà, cu privire la răspunsul dlui ministru de interne, dat la interpelarea mea, şi altădată, mai târziu. Voind să mă folosesc de acest drept al meu, declar înainte de toate, că răspunsul dlui ministru e în multe privinţe satisfăcător pentru mine. Aşa e înainte de toate împrejurarea, că dl ministru a răspuns numai decât, mai curând decum mi-a pus-o aceasta în vedere dl prezident, încă, aşa zicând, pe când procesul verbal abià erà autenticat. Şi tot aşa sunt foarte mulţămit cu aceea, că dl ministru a binevoit a răspunde şi cu privire la

www.dacoromanica.ro

cercetare, spunând, că a ordonat-o numai decât. Ba a mers chiar mai departe, şi foarte corect şi cu spirit a făcut la observările mele promisiunea, că şi dânsul va urgentà răspunsul cu privire la rezultatul cercetării, cum am zis că l voiu urgentà eu cu privire la răspunsul d-sale, în fiecare zi. Mai corect nu se puteà răspunde, şi eu îi aduc mulţămită pentru aceasta. Mă mulţămeşte şi faptul, că domnul ministru imediat s'a pus în legătură cu contele Ráday, şi l-a provocat să-şi accelereze terminarea activităţii, căutând, ca prin aceasta să dee chestiei satisfacţia cea mai mare şi mai desăvârşită. N'am nimica în contra, ba şi eu o doream aceasta, şi tocmai de aceea sunt convins, că domnul ministru, cu cercetarea ordonată urmăreşte scopul de a se scoate la iveală, dacă întru adevăr s'au săvârşit acte de tortură, pentruca în cazul, dacă s'au întâmplat, să fie supuşi pedepsirei ceice le-au săvârşit.

Dar domnul ministru nu s'a mulţămit cu atâta, ci a mers mai departe, şi cu celelalte declaraţiuni ale sale nu mai pot fi mulţămit. Domnul ministru şi-a luat de scop o alternativă, de care după mine n'a fost nici o trebuinţă. Dintre două scopuri pe unul vrea să-l atingă prin stabilirea adevărului, că adecă, ori să constată ruşinea ţării şi a guvernului, şi cei vinovaţi vin pedepsiţi, ori apoi se dovedeşte, că nu organele guvernului sunt acelea, cari aduc ruşine asupra guvernului şi asupra ţarii, ci aceia, cari fără informaţiuni autentice răspândesc astfel de ştiri.

Lucrul în sine luat e foarte corect. Dar nu e corect, că se spune aceasta înainte şi e luat ca scop, pentrucă face, ca procedura să fie suspiţionată. Se vede, că dl ministru e încа om nou în hierarhia politică. Dacă dl ministru astfel pune alternativa, atunci eu, care de 25 de ani urmăresc cu atenţiune activitatea guvernelor, şi ştiu cum se succedează, ştiu înainte, că un guvern are putinţa de a face o cercetare aşa cum vrea să fie făcută. Eu nu o spun aceasta numai despre guvernul maghiar, ci poatecă despre fiecare guvern. Tocmai cu câteva zile mai nainte s'a întâmplat, că în camera din Belgia ministrul de interne şi primarul din Bruxela au negat scandalul, văzut de mii de oameni, şi săvârşit din partea poporului după miezul nopţii în contra lui *Victor Hugo*. Înşişi membrii senatului, cari au atacat cu vorbele cele mai dure pe acest mai mare bărbat al epocei noastre, s'au ruşinat de expresiunile lor şi şi-le-au şters din *Monitor*.

www.dacoromanica.ro

Când ştie omul, că fiecare guvern, din cele cari s'au succedat în patria noastră de 25 de ani, a fost în stare să prezinte prin organele sale toate lucrurile aşa cum îi erà voia şi interesul, aruncând, aşa zicând, praf în ochii lumii, atunci pentru mine nu poate fi destul aceeace a facut dl ministru, anume, că prin organele sale va efectuì cercetarea. Dacă guvernul vrea să arate, şi declară înainte, că urmăreşte două scopuri, ori acela de a-şi compromite organele şi deci pe sine însuş, ori celalalt, de a compromite pe aceia, cari răspândesc ştirile, e foarte evident, că la nici un caz nu poate dorì să-i fie compromise organele. Că are încredere în procedura organelor sale, e foarte corect. Dar atunci altcum trebuià să iee dispoziţiile, astfel, ca în contra cercetării să nu poată fi ridicate dificultări. Eu nu numai în interpelări, ci şi în vorbirea mea din rândul trecut am arătat modalitatea, anume, să grijască guvernul de o astfel de cercetare, care să fie nepreocupată şi nefalsificată. Dacă ministrul compuneà o astfel de comisiune nepreocupată şi nefalsificată, fie din casă, ori nu-mi pasa, şi de altundeva, fără deosebire de partid, nu erà trebuinţă de ceealaltă alternativă, pentrucă atunci ea urmà dela sine. Cum stă însă acum lucrul, mă tem, că va fi greu să fie desminţiţi răspânditorii de ştiri, — pentrucă ştirile nu le răspândesc singuraticii. Poftească domnul ministru şi meargă pe o zi, ori pe câteva oare, în oricare comună de pe Alföld, între în oricare casă, şi le va auzì. Cum le va desminţì pe acestea şi le va combate prin ordonanţele sale?

Astfel de cercetari, făcute de organele sale, între patru pereţi, şi poate cu aceleaşi mijloace cu cari operează comisariatul din Seghedin, nu pot duce la scopul urmărit. Pentrucă atunci, care ar fi rezultatul cercetării? Mulţămitor nu poate fi, şi dupace domnul ministru a accentuat alternativa a doua, nu va corăspunde la nici un caz scopului.

Dacă dl ministru a crezut, că cu rezultatul cercetării mă va compromite pe mine, ori pe acei condeputaţi, cari au vorbit înainte de mine în chestia aceasta, se înşală, pentrucă am la mână nu una, ci mai multe scrisori, dela cei mai de frunte cetăţeni, în cari e atinsă tortura ca lucru îndeobşte cunoscut la ei, pe carì scrisori oricând pot să le arăt în original. Ce mă priveşte pe mine, eu voiu crede totdeauna acelora, despre a căror onestitate sunt convins, despre cari ştiu, că aceeace fac, nu pentru bani fac, şi nu din vre-un interes personal. Iar acesta

www.dacoromanica.ro

e destul motiv temeinic, ca să adresez întrebare guvernului în privinţa aceasta.

Domnul ministru a declarat şi aceea, că contele Ráday nu cunoaşte nici un agent cu numele Molnár. Eu spun numai atâta dela locul acesta, că nu numai din guri am auzit, dar am şi cetit de sute de ori numele acesta, care e binecunoscut şi în comitatul Torontalului. Cu atât mai dureros e deci, că comisariatul regesc cu putere nelimitată, care dispune în plină putere, nu-şi cunoaşte nici organele, şi nu ştie nici aceea, că dispoziţiile sale cine le execută. Cum poate sa ştie cum se execută, dacă nu ştie nici aceea, că prin cine, prin cari organe, sunt executate?

Partea aceasta deci din răspunsul dlui ministru, nu numai că nu m'a mulţămit, dar şi mai mult m'a neliniştit. În urmă eu la interpelarea mea nu m'am restrâns numai la un singur caz, n'am mânecat din un singur caz dat, ci m'am provocat clar la cazurile citate cu ocaziunea desbaterilor din zilele trecute. Şi tocmai de aceea, cu toàtecă domnul ministru pare a se restrânge numai la un caz, la cel atins mai pe urma, sper, că nu se va mulţămì numai cu cercetarea acestui singur caz, ci-şi va extinde atenţiunea asupra tuturor cazurilor amintite aici, şi anume, nu numai din comitatul Torontalului, ci şi din cercul Seghedinului, precum şi asupra tuturor mijloacelor, cari au fost amintite şi atinse aici, cu cari organele contelui Ráday se afirmă că ar operà. Aştept dela domnul ministru, că va ordonà cercetarea şi în direcţia aceasta, pentrucă altcum cercetarea ar fi foarte mancă.

Repet deci, că precum în general dispoziţiile dlui ministru m'au mulţămit, astfel în special declaraţia făcută în direcţia expusă de mine şi dispoziţiile luate nu mă mulţămesc. Nu mă mulţămesc, nu numai în ce priveşte părerea mea individuală, ci şi cu privire la opiniunea publică şi la interesele adevărate ale ţării.

Cu toate acestea, aşa cred, că domnul ministru va ţineà cont de observările acestea ale mele şi va dispune şi cu privire la ele. Tocmai de aceea nu vreau să împedec prin votul meu, ca dacă onoratei case aşa îi place, să iee răspunsul dlui ministru fără nici o dificultare la cunoştinţă».

Casa ia la cunoştinţă cu unanimitate răspunsul ministrului.

www.dacoromanica.ro

Interpelaţia deputatului Mircea B. Stănescu.

În şedinţa din *6 Iunie 1871* a adresat deputatul român *Mircea B. Stănescu* interpelaţia următoare ministrului de interne:

«Onorată casă! Încă în sesiunea trecută am adresat o interpelare dlui ministru de interne, în chestia îndeplinirii postului de comite suprem în Arad. Dl ministru de interne, în loc să răspundă la interpelarea mea, a binevoit a îndeplini postul de comite suprem al Aradului. Departe să fie dela mine gândul de a dificultà persoana celui numit, pentrucă pe Aczél Péter ca individ îl stimez, în contra persoanei sale nu am nici o obiecţiune. Dar dupăce ştiu foarte bine, şi cu mine împreună bine ştiu toţi aceia, cari cunosc mai deaproape pe Aczél Péter, că în limba română nu e versat de loc, şi dupace şi aceea se ştie, că în comitatul Aradului majoritatea covârşitoare o formează Românii, cari ar merità, ca guvernul maghiar să fie faţă de ei just şi echitabil, dacă şi nu pentru aceea, ca odată să se întărească buna înţelegere între Maghiari şi Români, lucru cu care actualul guvern nu prea-şi bate capul, cu toatecă patria şi fiecare fiiu al patriei comune are cea mai mare trebuinţă de aceasta: cel puţin pentru aceea, pentrucă în număroase acte a fost promisă şi accentuată dreptatea şi echitatea cu cuvinte sfinte, iar Maghiarul cu fală o spune totdeauna, că cu greu promite ceva, dar aceeace promite împlineşte, căci Maghiarul e om care se ţine de cuvânt, şi dupăce de altă parte şi din ziare ştim, că în comitatul Aradului se vorbeşte şi româneşte în adunările municipale, şi se trimit deputaţiuni la comitele suprem, cari româneşte îşi spun rugămintele, iar un comite suprem, care nu cunoaşte limbile comitatului, cu greu cred să poată conduce în mod armonic desbaterile din sala comitatului şi să poată da răspunsuri deputaţiunilor, ori să le poată barem înţelege, în fine, dupăce lege avem, dată de însuş guvernul şi de el propusă, şi asupra acestei legi îmi este datorinţa să atrag atenţiunea guvernului, că «pate legem, quam ipse tulisti», — în urma tuturor acestora mă văd silit să-mi reînoesc interpelarea, şi rog să fie cetită». (Notarul ceteşte):

«Dupăce §-ul 27 din articolul de lege 44 dela 1868 spune apriat, că la judecătoriile ţării şi la oficiile administrative, dar mai ales ca comiţi supremi, să fie aplicate, după putinţă, per-

www.dacoromanica.ro

soane luate dintre diferitele naţionalităţi, cari cunosc în mod desăvârşit limbile necesare;

dupăce cu provocare la legea aceasta Românii din comitatul Aradului au înaintat guvernului în anul trecut cu privire la îndeplinirea postului de comite suprem vacant prin un individ de naţionalitate română o petiţiune constituţională, provăzută cu opt mii de subscrieri şi i-a predat-o prin o deputaţiune, care rugare însă până acuma e nerezolvată;

dupăce în privinţa împlinirii rugării lor juste şi echitabile s'a făcut în sesiunea trecută o interpelare, asemenea rămasă până acum fără răspuns;

dupăce Aczél Péter, de curând denumitul comite suprem al comitatului Arad, nu numai că nu e Român, dar nu ştie de loc româneşte;

dupăce în fine guvernul nu se poate acoperì nici cu cuvintele *după putinţă*» din §-ul 27 al legii citate, pentrucă în sinul Românilor, ba chiar şi între Românii din partidul guvernului, sunt destule persoane potrivite, în contra cărora, considerând trecutul, caracterul, patriotismul şi facultăţile lor, guvernul nu poate aveà nici o dificultare, întreb cu onoare:

Ce e cauza, că în contra clarei dispoziţiuni a legii şi în contra dorinţei exprimate din partea Românilor, cari formează cinci părţi din şasă din poporaţiunea întreagă, deci cu delăturarea Românilor, Aczél Péter a fost numit comite suprem în comitatul Aradului?

Are intenţiunea de a-şi continuà şi în viitor procedura ilegală, manifestată în jurul acestei denumiri de comite suprem, şi a celei din comitatul vecin al Timişului, prin aceea, că şi în alte comitate, undè locuesc Românii în masse compacte şi în majorităţi covârşitoare, şi unde de acum înainte se vor face numiri de comiţi supremi, va propune Majestăţii Sale spre numire ca comiţi supremi tot numai indivizi, cari nu sunt de naţionalitate română şi cari peste tot nu ştiu româneşte? Şi dacă da:

Cum crede că va puteà aduce procedura aceasta a sa în consonanţă cu §-ul 27 din articólul de lege 44 dela 1868, şi peste tot cu principiile dreptăţii, echităţii, egalităţii şi frăţietăţii?

Mircea B. Stănescu (continua): Rog a se da interpelarea mea respectivului domn ministru, iar pe dl ministru de interne îl rog, ca să binevoiască a-mi răspunde încă în sesiunea aceasta, (Mişcare) şi adecă, cu atât mai vârtos, cu cât terminul pentru

www.dacoromanica.ro

organizarea consiliilor municipale e pus pe 15 Iunie, iar până atunci a-şi dorì să primesc lămuririle, spre orientare şi conformare».

Prezidentul: Se va comunicà dlui ministru».

Interpelarea deputatului V. Babeş.

Tot în chestia aceasta a adresat deputatul român *Vincenţiu Babeş* o nouă interpelare, în şedinţa din *10 Iunie 1871*, ministrului de interne. A fost următoarea:

«Onorată casă! Îmi iau voe a adresà domnului ministru de interne o scurtă interpelare, pe care dl ministru, care e de faţă, apreciindu-o, la tot cazul o va aflà de justă şi de oportună. Interpelarea mea e următoarea: (Ceteşte). Având în vedere, că dieta va întrà în vacanţe mai lungi, în cari vacanţe, din faptul, că dl ministru n'a dat nici un răspuns la repeţitele interpelări ale dlui deputat *Mircea B. Stănescu* cu privire la numirea comitelui suprem din Arad, se pot deduce urmări prea păgubitoare pretutindenea printre poporaţiunea română, mai ales acum, când e să se inaugureze o nouă vieaţă comitatensă, — rog pe mult stimatul domn ministru de interne să binevoiască, înainte de a ne resfirà, să declare, spre liniştirea poporaţiunii române, cum s'a făcut, că la numirea de comiţi supremi, şi mai ales la numirea comitelui suprem pentru Arad, nu s'a luat în nici o consideraţie cererea îndreptăţită a majoritaţii poporaţiunii din comitat a Românilor, şi cum crede dl ministru să aducă în consonanţă procedura aceasta a sa cu dispoziţiile cuprinse în privinţa aceasta în legea de naţionalităţi, şi peste tot cu cerinţele dreptăţii şi ale echităţii»?

Prezidentul: «Se va comunicà dlui ministru .

În ziua următoare camera s'a prorogat până la 14 Septemvrie 1871.

*

Să deschidem de nou o paranteze, pentru a cunoaşte unele acţiuni mai de seamă extraparlamentare.

Organizarea Românilor din Bihor.

În 13 Iulie nou 1871 la oarele 3 d. a. s'a ţinut o adunare bine cercetată în Oradea-mare, la care au luat parte Românii din toate părţile comitatului Bihor. Adu-

www.dacoromanica.ro

narea a fost convocată în scopul organizării Românilor din acel comitat şi a constituirii lor într'un partid politic naţional. Adunarea a primit şi votat cu unanimitate următorul «*statut de organizare, pe seama reuniunii politice naţionale a Românilor din comitatul Bihorului*»:

«Românii din comitatul Bihorului se constituesc în reuniune politică naţională. Scopul este, ca pe temeiul constituţionalismului şi între marginile legilor să lucre pentru interesele naţionale.

Organele reuniunei sunt: adunarea generală, comitetul central şi comitetele cercuale.

La adunarea generală poate participà de-adreptul fiecare Român din comitat. Adunarea se va convocà cel puţin odată în an. Convocarea o va face comitetul central, publicându-o de timpuriu prin ziarele naţionale şi încunoştiinţând comitetele cercuale.

Prezidenţia comitetului central conduce adunarea generală, până când aceasta îşi alege birou propriu. Adunarea generală îşi alege pentru fiecare sesiune un preşedinte, vice-preşedinte şi doi notari. Primeşte raportul comitetului central, alege membrii comitetului central şi ai comitetelor cercuale şi desbate cauzele de interes naţional, dând instrucţiuni comitetului central.

Comitetul central se compune din 25 de inşi. Comitetul îşi alege un preşedinte, doi vice-preşedinţi, un casar şi doi notari. Şedinţa ordinară se ţine în ziua care premerge şedinţei comitetului comitatens. Comitetul, în lipsa adunarii generale, desbate şi decide acele cauze, cari nu sufer amânare, execută deciziunile adunării generale şi dă instrucţiune comitetelor cercuale.

Comitetele cercuale se compun, după cercurile electorale, din câte 10—20 membri. Aceste comitete se pot întregì de sine, alegându-se membri până la un număr corespunzător comunelor, nizuind, ca să fie reprezentată fiecare comună. În caz de lipsă se pot împărţì însele în subcomitete. Aceste comitete, respective subcomitete, îşi aleg preşedinţi, casari şi notari. Activitatea lor este a execută instrucţiunile comitetului central şi a informà comitetul central despre opiniunea publică din cercul respectiv.

Şedinţele sunt publice, atât în adunare, cât şi în comitetul central, în comitetele cercuale şi în subcomitete. Membrii reu-

www.dacoromanica.ro

niunei au vot informativ în comitete şi atunci, când nu sunt aleşi în acestea. Spesele se vor acoperi din contribuiri benevole dela membrii reuniunei. Comitetele se aleg pe un an .*)

Comitetul central s'a constituit apoi astfel: președinte a fost ales canonicul *Vasilie Nistor*, vice-prezidenţi *Miron Romanul*, vicar episcopesc şi *Iosif Roman*, advocat, notari *George Popa* şi *Dr. Vasilie Juţiu*, cassar *Iosif Nistor*. Comitetul central a adresat o instrucţiune amănunţită comitetelor cercuale, îndrumându-le să se constitue, şi precizându-le chestiile cu cari au să se ocupe în interesul obştesc naţional român, în prima linie având să fie «cu grije şi cu pază în tot modul legal, ca Românii să nu fie seduşi şi abătuţi dela interesele lor sacre naţionale prin unele apucături, precum e de exemplu, că numai ceice ştiu scrie ar aveà drept de alegere, pe când toţi cari au dreptul să aleagă deputaţi, au dreptul şi acuma să aleagă membri comitatenzi...». Organizarea s'a făcut deci mai ales în vederea alegerilor municipale, după cum tot din acest motiv s'a făcut organizarea Românilor şi în alte comitate locuite de Români, tot cam după aceste principii şi modalităţi.

In scopul ţinerii acestei adunări, din 13 Iulie 1871, în *25 Iunie n. 1871* a fost adresat inteligenţei române din Bihor următorul *apel*:

«Partidele ungureşti din acest comitat se întrunesc şi se conţeleg, cum să procedă, pentruca la reorganizarea acestui municipiu comitatens, ce are să se întâmple în curând în puterea nouei legi municipale, să-şi poată validità pretensiunile.

Românii încă au pretensiuni juste de validitat, interese de salvat, pretensiunile şi interesele naţionale. Fraţii noştri conlocuitori au înţeles situaţiunea bine, şi aşa caută să o înţelegem şi noi, căci desvoltarea vieţii publice numai atunci va fi salutară pentru ţara întreagă, dacă toate popoarele vor procedà pas de pas pe calea interesării de binele comun. Este deci şi pentru noi acì necezitatea, de a ne întrunì şi a ne conţelege, cum să procedem, ca să putem întrà barem în posesiunea acelor puţine drepturi, pe cari ni le îmbie legea.

*) Din ziarul *„Albina"*, anul 1871, Nr. 55.

www.dacoromanica.ro

Convinşi despre aceasta, Românii din Orade, în conferenţa lor din 13 25 Iunie, ne-au încredinţat, ca pe toţi Românii din acest comitat să-i convocăm la o adunare generală pe ziua de 1 13 Iulie a. c. la oara 3 după amiazi în sala hotelului dela «Arborele verde».

Când satisfacem acestei onorifice încredinţări, cu stima vă invităm pe toţi şi pe fiecare în parte, ca pe ziua numită să nu lipsiţi dela datorinţa ce ne-o impune sfântul interes al mamei naţiuni.

Totodată vă încunoştiinţăm, că numita conferenţă a numit o comisiune de 11 inşi, pentruca să facă un elaborat pentru constituirea unei reuniuni, cu scopul de a priveghià interesele naţionale în comitat. Veniţi a hotărî, că oare simţiţi lipsa de asemenea reuniune, şi care să fie soartea elaboratului?

Românilor, vă trimitem salutare, în buna speranţă, că la ziua numită ne vom revedeà cu toţii în iubirea şi frăţia care inspiră încredere, consolidează puterile şi aduce pe Dumnezeu de ajutor acelora, cari din cuget curat trudesc în aceeaş cauză dreapta. *Orade*, 13 25 Iunie 1871. Preşedintele interimal *Iosif Roman* m. p. Notarul interimal *George Popa*» m. p.*)

Românii din Ardeal.

Un comitet ad hoc din Sibiiu a adresat la *20 Septemvrie 1871* mai multor inteligenţi români următoarea scrisoare:

«Mult onorate domnule! In 4 ale curentei, pe când o parte însemnată a inteligenţei noastre din diferite părţi ale Transilvaniei se află în Sibiiu, s'a ţinut şi o consultare particulară confidenţiala asupra trèbilor noastre politice naţionale.

S'a constatat şi cu ocaziunea aceasta aceea ce toţi simţim, trebuinţa de o mai deasă comunicaţiune de idei şi păreri între inteligenţii noştri. S'a constatat adevarul pe care toţi îl recunoaştem, că interesele politice naţionale ale poporului român din Transilvania reclamă acum dela inteligenţa sa peste tot mai multe semne de vieaţă.

Deşi acea adunare a noastră, faţă cu momentuositatea lucrului nu s'a simţit competentă a ieşì din forma conversărilor private şi a proiectà vre-un mod de mânecare, a voit totuş să

*) Din ziarul „*Telegraful Român*“ anul 1871, Nr. 52.

www.dacoromanica.ro

contribue la realizarea unei înţelegeri, la care poate şi este dator să contribue oricare particular.

Spre acest scop a ales un comitet de 7, compus din următoarele persoane: Elie Măcelariu, Ioan Hania, Ioan Rusu, Dr. Ioan Nemeş, Dr. Ioan Borcia, Dr. Dimitrie Răcuciu şi Visarion Roman, care comitet s'a îndatorat a se adresà pe cale privată către toţi bărbaţii competenţi ai naţiunei noastre şi a le cere părerea în privinţa ţinutei noastre politice, în prezent şi viitorul cel mai de aproape, faţă cu împrejurările în cari ne aflăm.

Scopul principal al acestui pas este a găsì apoi din adunarea părerilor acelora modul cel mai uşor şi mai eficace pentru iniţiarea unei înţelegeri şi pentru desvoltarea unei activităţi mai corespunzătoare intereselor naţiunii.

Având deci norocirea a te numărà între bărbaţii de înţelepciune şi de maturitate politică, ne permitem a te rugà cu tot respectul, să ai bunătate a-ţi da opiniunile dtale la urmatoarele puncte:

1. Deoarece numai o adunare naţională poate fi competentă a se pronunţà asupra conduitei politice a naţiunei, care cugeţi dta că ar fi modul cel mai corespunzător pentru realisarea unei atari adunări în împrejurările actuale?

2. Ce adunare afli mai cu scop să se ţină, conferenţă a inteligenţei, congres naţional, ori ce?

3. Care să fie locul adunării şi cam pe când să se concheme?

4. Cum şi în ce mod să se convoace adunarea?

5. Cine să ia parte la adunare?

6. În cazul, când ţinerea adunării nu s'ar puteà realizà, ce e de făcut totuş pentru ajungerea scopului?

Zelul dtale patriotic şi naţional, pe care ne-ai deprins a-l cunoaşte atât de mult, nu ne permite a ne îndoì, că ne vei onorà cu încrederea dtale şi nu vei refuzà concursul dtale, într'o cauză atât de momentuoasă şi urgentă, cum este aceasta. Răspunsul vei binevoì a ni-l trimite pe adresa: Elie Măcelariu la Sibiiu, încât ar fi cu putinţă până la 15 Octomvrie n. anul curent.

Primeşte, te rugăm, asigurarea stimei noastre deosebite. Sibiiu, 20 Septemvrie 1871. Comitetul ad hoc». (Urmează subscrierile)*)

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1871, Nr. 85.

www.dacoromanica.ro

Constituirea acestui comitet ad hoc n'a fost primită cu simpatie, deci comitetul s'a disolvat în *30 Octomvrie 1871*, şi a dat următorul comunicat:

«Conferenţa privată, întrunită în 4 Septemvrie a. c. din o parte a bărbaţilor, cari se aflau atunci în Sibiiu, a găsit cu cale a exmite un comitet ad hoc de 7, pentru a cere dela inteligenţa română de prin toate părţile şi ţinuturile opiniunile ei în privinţa conduitei politice a naţiunei române transilvane, în prezent şi în viitorul cel mai de aproape, şi anume, în privinţa ţinerii unei adunări naţionale.

Spre executarea celor expuse mai sus, subsemnatul comitet s'a adresat prin hârtia sa din 20 Septemvrie a. c. (publicată în toate jurnalele naţionale) către 120 inteligenţi din diferite părţi ale ţării, dela cari până inclusive 25 Octomvrie a. c. au întrat numai 21 răspunsuri, parte singulare, parte colective.

Dupăce acest mic număr de răspunsuri, faţa cu mulţimea celor întrebaţi, nu este nicidecum de ajuns spre a fi privit de expresiune a opiniunii generale dela noi, mai vârtos când şi aceasta reprezintă diverse păreri;

dupăce lipsa de atâtea răspunsuri nu este nicidecum constatarea necesităţii de vre-o adunare naţională în timpul prezent;

dupăce acest comitet nu are alte instrucţiuni dela adunarea care l-a ales, iar el nu-şi poate arogà sieşi drepturi, cari trec peste marginile modestei sale chemări:

Comitetul subsemnat *s'a văzut silit a-şi termină cu ziua de astăzi lucrările sale şi a se declarà de disolvat.*

Fiind însă comitetul de opiniunea, că avem să ţinem la continuitatea noastră de drept, şi că nu putem părăsì terenul ocupat până acì fară dauna intereselor noastre politice naţionale, opiniune mult confirmată chiar şi în zilele recente prin presa noastră naţională:

Comitetul ad hoc îşi exprimă convingerea, că numai comitetul naţional central, ales de conferenţa naţională din Mercurea în 1869 ar fi chemat să iee iniţiativa în afacerile noastre politice naţionale, cum şi părerea de rău, că activitatea acelui comitet s'a suspendat, şi în fine, că e de a se conlucrà la locurile competente pentru delăturarea acelei suspensiuni.

Ne-am ţinut datori publicului cu aceste informaţiuni.

Sibiiu, 30 Octomvrie 1871. *Comitetul ad hoc*».*)

*) Din „*Telegraful Român*", anul 1871, Nrul 86.

www.dacoromanica.ro

Actele acestui comitet ad hoc sunt următoarele:

«*Proces verbal,* al şedinţei din 29 Octomvrie 1871 a comitetului ad hoc pentru primirea părerilor inteligenţei române despre conduita politică a naţiunii române din Transilvania, ţinută sub prezidiul dlui Elie *Măcelariu,* fiind prezenţi domnii Ioan *Hania,* Ioan *Rusu,* Dr. Ioan *Borcia* şi Visarion *Roman.*

Domnul preşedinte comunică, cumcă în urma hârtiei acestui comitet din 20 Septemvrie a. c. adresată către 120 bărbaţi ai naţiunii noastre de prin diferite ţinuturi spre a le cere opiniunea la cele 6 puncte cuprinse în aceea, au incurs până astăzi cu totul numai 21 răspunsuri, parte singulare, parte colective, şi ca d-sa a predat în 25 a curentei toate hârtiile întrate dlui notar substitut Dr. *Dimitrie Răcuciu* spre referare. Fiindcă însă dl *Răcuciu* a înapoiat ieri prezidiului toate scrisorile primite, cu observarea, că având să întreprindă o călătorie, nu poate corăspunde însărcinării primite, preşedintele pune hârtiile numite pe masa comitetului, rugându-l să dispună de ele.

Se concred dlui notar Dr. *Ioan Borcia* spre referare în şedinţa viitoare, care se anunţă pe mânezi.

Continuarea şedinţei în 30 Octomvrie 1871. Prezenţi toţi domnii membri din şedinţa de ieri, cum şi dl Dr. *Ioan Nemeş.* Dnul notar Dr. *Ioan Borcia* dă cetire unui extras al răspunsurilor întrate şi face la urmă propunerea, ca comitetul ad hoc, terminându-şi cu şedinţa de azi lucrărilé sale, să predee toate actele comitetului permanent al congresului naţional din 1861 şi 1863.

Propunerea sa motivată se alătură la acest protocol.

Domnul *I. Hania* este de părerea, că avem să ţinem la continuitatea noastră de drept, şi că nu putem părăsì terenul ocupat până acì, fără dauna intereselor noastre politice-naţionale. De aceea şi d-sa e de părerea, că comitetul ad hoc să-şi termine lucrările sale astăzi, este însă de convingerea, că numai comitetul naţional central ales de conferenţa naţională din Mercurea la 1869 ar fi chemat a luà iniţiativa în afacerile noastre politice-naţionale. Exprimându-şi mai departe părerea de rău, că activitatea acelui comitet s'a suspendat, propune a se lucrà la locurile competente pentru delăturarea acelei nemotivate suspensiuni.

Domnul *I. Rusu* aflând de fundate convingerile domnului *I. Hania* se exprimă pentru ele cu adaosul, ca comitetul să pu-

www.dacoromanica.ro

blice un raport despre lucrările sale, şi cu acea deosebire, că întreaga cauză mai departe să se lase în voia naţiunii.

Dl Dr. *I. Nemeş* propune a nu se luà astăzi nici o concluziune, ci comitetul să-şi amâne lucrările pe timp nedeterminat.

Domnul *Visarion Roman* opinează, că numărul mic de răspunsuri ce a primit comitetul după 120 de provocari nu este nicidecum de ajuns spre a fi privit de expresiune a opiniunii generale dela noi, mai vârtos dupăce şi acestea reprezintă diverse păreri, şi că prin urmare lipsa de atâtea răspunsuri nu este nici decum constatarea necesităţii de vre-o adunare naţională în timpul prezent. De oarece aşadară acest comitet nu are altă instrucţie dela adunarea care l-a ales, iar el nu-şi poate arogà sieşi drepturi cari trec peste marginile modestei sale chemări, de oarece mai departe conferenţa din Mercurea dela 1869 este cea din urmă adunare a noastră naţională, dânsul e de părerea dlui Hania, şi sprijineşte propunerea acestuia.

Dupăce s'a dat ocaziune de ajuns membrilor de a vorbì la toate propunerile făcute pro şi contra, prezidiul reasumând pune la vot mai întâi propunerea domnului *Nemeş* pentru prorogarea lucrărilor comitetului pe un timp oarecare. Votând toţi ceialalţi membri contra, propunerea — *cade.* Dnul Dr. *Nemeş* declară, că se abţine dela toată votarea mai departe.

Se aduce apoi la votizare propunerea pentru încetarea comitetului cu ziua de astăzi, care *se primeşte cu unanimitate.*

Se ia la votare partea primă a propunerii domnului *Rusu,* pentru publicarea unui raport despre lucrările comitetului ad hoc şi — *se primeşte.* Partea a doua însă a propunerii d-sale de a se zice, că toată cauza mai departe se lasă în voia naţiunii, *nu se acceptează.*

Se supune mai departe votării propunerea dlui Dr. *Borcia,* de a se predà hârtiile şi a se concrede toată cauza mai departe comitetului permanent al congreselor naţionale din 1861 şi 1863, propunerea însă — *nu se primeşte.*

In urmă se pune la vot propunerea domnului *I. Hania,* de a se exprimà convingerea, că numai comitetul naţional central ales de conferenţa naţională din Mercurea la 1869 ar fi chemat a luà iniţiativa în afacerile noastre politice naţionale, şi de a se exprimà părerea de rău, că activitatea acelui comitet s'a suspendat, şi de a se lucrà la locurile competente pentru delăturarea acelei suspensiuni.

www.dacoromanica.ro

Propunerea aceasta *se primeşte* cu majoritate de voturi.

Cetindu-se protocolul acesta în şedinţa de azi, s'a verificat şi subscris. Sibiiu, 3 Noemvrie n. 1871. E. Măcelariu m. p. I. Hania m. p. I. Rusu m. p. Dr. I. Nemeş m. p. Visarion Roman m. p. Dr. Ioan Borcea m. p».*)

Conferenţa Românilor gr.-cat. ţinută în Alba-Iulia.

În 10/22 Martie 1871, baronul *Ladislau B. Popp* a adresat din Pesta inteligenţei române de religiunea orientală unită următorul *apel:*

Domnia principilor reformaţi a cauzat, dupăcum ştim, slăbirea catolicismului în Transilvania şi împuţinarea însemnată a numărului catolicilor. Deci adoperarea acestora deoparte, dar de altă parte zelul casei domnitoare austriace de a întări şi lăţi catolicismul, a pus în lucrare efectuirea unirii bisericei orientale cu cea occidentală.

Starea cea mizerabilă şi nesuferibilă a Românilor din Transilvania, cari toţi câţi nu au fost trecuţi la calvinie, se ţineau de biserica orientală, şi cari ca atari erau privaţi, lipsiţi, despoiaţi de toate drepturile politice, a fost cauza principală, că adoperarea catolicilor de a-i trage pe Români la unire nu a rămas fără rezultat.

În speranţa, că li-se va mai uşurà starea şi îmbunătăţi soartea, Românii de religiunea orientală au primit unirea cu biserica occidentală. Geloşi însă pe caracterul bisericei lor naţionale deoparte, iar de altă parte credincioşi religiunii strămoşeşti, numai întru atâta şi în acele puncte s'au învoit la unire, cari nu alterau nici decât caracterul naţional al bisericei, nici că îi puteau face adevăraţi apostaţi, nici că permiteau întemeiarea efluxului străin în cauzele religiunii lor. S'au învoit adecă:

1. Ca să cunoască primatul Papei dela Roma. 2. Au voit a concede, că eucharistia se poate servì şi în pâne nedospită, precum fac catolicii. 3. Că este un loc curăţitor (purgatorul) şi 4. Că spiritul sfânt purcede şi dela Fiiul, nu numai dela Tatăl, dupăcum profesează biserica orientală.

Aceste patru puncte şi nimica mai mult a primit soborul cel mare dela Alba-Iulia la anul 1697. Şi întru adevăr, că aceste patru puncte întru nimica nu au alterat, nici caracterul naţional

*) Din ziarul *Albina* , anul 1871 numărul 91.

www.dacoromanica.ro

al bisericei românești orientale, nici religiunea în forma și esența ei. Românii și după unire au depins în afacerile bisericești tot numai dela arhiepiscopii lor, iar despre Papa dela Roma numai atunci aminteau, când scaunul arhiepiscopesc erà vacant. Eucharistia au servit-o și după aceea, și până în ziua de astăzi, tot numai în pâne dospită, iar nu în azimă. Pentru morți s'au rugat și se roagă, au dat și dau pomană, tot cum dădură și mai nainte, fără de a amintì de numele *purgator*. Spiritul sfânt, după cărțile lor bisericești, a purces tot dela Tatal și purcede încă până astăzi, neschimbându-se credeul întru nimica.

Nizuința romano-catolicilor de a se amestecà în afacerile bisericei unite și peste aceeace li-se cuveneà, desamăgirea în privința celorce au sperat ei dela unire, și alte cauze, a căror enumărare nu e scopul meu, au făcut, că o mare parte din cei uniți s'au reîntors iar la vechea lor biserică, cari apoi s'au și numit *disuniți*, iar cei, cari au rămas uniți cu biserica occidentală, s'au numit uniți, ori greco-catolici, precum se numesc și astăzi.

Ierarhia romano-catolică nu avuse nici un amestec în afacerile bisericești unite, nici în cele liturgice, nici în cele disciplinare, nici în administrarea averii bisericești, sau a școalelor, ci toate acestea le-a administrat și regulat biserica unită prin organele ei. Deși nu au lipsit cazuri, în cari primatele Ungariei, în contra pactului unirii, s'a încercat a exercià, mai mult în formă numai, oareșcare potestate ierarhică în biserica unită, — aceste cazuri nu au fost în stare a întemeià un drept ierarhic al bisericei romano-catolice în afacerile mai sus enumerate ale bisericei unite. Și totuș, Românii uniți, ca să împedece orice pretext de a se puteà amestecà primatele Ungariei în afacerile bisericei unite, nu s'au odihnit până nu au mijlocit dela Maiestate emanciparea deplină, adecă nu numai de jure, cum a fost, ci și de facto, a bisericei unite de sub biserica romano-catolică și reașezarea aceleia în deplina usuare a drepturilor ei. Aceasta s'a și întâmplat prin restaurarea vechei metropolii de Alba-Iulia, care s'a înarticulat și în legile țării. Și ce să vezi, chiar àtunci, când se credeà mai asigurată biserica română unită în existența și independența ei, i-se amenința cu despoiare, atât independența, cât și existența!

Biserica romano-catolică adecă din Ungaria, când în congresul ei din Pesta lucră pentru asigurarea existenței și a in-

www.dacoromanica.ro

dependenței sale, prin organizarea autonomiei, ține întru nimica a călcà în picioare drepturile de independență și existență ale altei biserici, ale bisericei unite, și vreà a o despoià de autonomia provinciei ei. Nici protestul capului bisericei unite române, nici protestul deputaților români aleși la congres, nici protestul capitulelor, vicariatelor, protopopiatelor, etc. unite nu au fost în stare a-i luminà pe membrii congresului cat. ung. din Pesta și a-i convinge, că acest congres nu are dreptul a se amestecà în afacerile bisericei unite române, ci ei au decis în ședința lor de alaltaeri a face un statut, nu numai pentru biserica rom.-catolică, ci apriat și pentru cea greco-catolică Nu numai pentru Ungaria, ci și pentru uniții din Transilvania. Nu numai pentru sine, ci și pentru noi, fără de noi, cari nu avem lipsă de îngrijirea lor.

Acest statut se grăbesc parinții romano-catolici sa-l încheie până la Paști și apoi vreau a-l subșterne la locurile mai înalte spre întarire. Deși sunt de parerea, că pe Românii uniți nu-i poate constrânge nimenea, ca să se acomodeze dispozițiunilor acestui statut, la a cărui efectuire, afară de cei doi păstori, cari și-au părăsit turmele lor (episcopii din Oradea-mare și Lugoj), nu a conlucrat, nu a luat parte nici un Român unit, deși știu, ca statute aduse de o corporațiune nu pot aveà valoare pentru o altă corporațiune nesubordonată, ci *coordonată*, totuș cred, că e datorința noastră a uniților a informà locurile competente de timpuriu și pe deplin despre starea lucrului, ca nu cumva când se va subșterne statutul din chestiune spre aprobare și sancționare, locurile respective, din nedeplina cunoștință a lucrului, seduse încâtva și prin participarea celor doi arhierei români uniți, să recomande și să mijlocească sancționarea statutului numit și în aceea ce privește biserica română unită, când apoi ușor se vor puteà naște conflicte, ba și sciziuni în sinul bisericei unite.

Drept aceea, deoarece informațiunile făcute până acuma, atât de către arhiepiscopul nostru, cât și de către alții, precum se vede nimica nu au folosit, e de lipsă, ca toți aceia, cari cunosc drepturile și-și cunosc datorințele lor către biserică, să se adune în o conferență și să se consulte despre calea, modul și forma, pe care și în care ar fi mai cu scop a informà locurile competente despre starea adevarată a chestiunei, spre a mijlocì, ca sancțiunea statutului din chestiune să fie denegată în ceeace

www.dacoromanica.ro

privește biserica română unită, și concedarea conchemării congresului bisericei române unite.

Fiindca împrejurările fac, ca acest lucru să fie de cea mai mare urgență, îmi iau voe a rugà inteligența română unită, ca a cincia zi de Paști, adecă în 13 Aprilie n. c. să se adune în Alba-Iulia, la biserica gr.-catolică de acolo, unde se va află și subscrisul. Spre încunjurarea neplăcerilor ce s'ar puteà naște din convocarea unei atari adunări, am ținut de a mea datorie a încunoștiință despre aceasta convocare și pe comisariatul regesc din Cluj. Pesta, 22/10 Martie 1871. *Ladislau Bar. Popp* m. p.».*)

Apelul a fost primit cu bucurie din partea credincioșilor bisericei gr.-catolice române, și mulți fruntași români aparținători acestei biserici și-au dat întâlnire în Alba-Iulia, în ziua a cincia după Paștile anului 1871. Protopopiatele și capitlurile erau reprezentate prin delegați. Peste tot, după rapoartele publicate în ziarele naționale de pe atunci, au luat parte la conferența aceasta cam 140 de persoane. Convocătorul, baronul Popp, sosise Mercuri pe la amiazi cu trenul ce veneà dela Arad. A fost așteptat la gară de o delegațiune a celor întruniți la conferență, cu un vicar arhiepiscopesc în frunte, și a fost salutat și aclamat cu căldură. După amiazi la oarele 5 s'a ținut o consfătuire prealabilă, pentru stabilirea ordinei de zi, în care s'a ales și o comisiune pentru pregătirea actelor și a propunerilor necesare, cum și un raportor. In ziua următoare, la oarele nouă și jumătate, conferența a fost deschisă prin convocatorul, baronul *Popp*, în biserica gr.-catolică, numită în Lipoveni». Conferența a aclamat președinte pe bar. Popp, convocatorul ei, iar ca notari au fost aleși *I. M. Moldovan,* profesor în Blaj și *Iosif Pop*, jude de tribunal în Cluj. S'au cetit în urmă număroasele telegrame de felicitare și aderare, sosite de prin diferitele părți ale țării, locuite de credincioși de ai bisericei gr.-cat. române, s'au cetit concluzele diferitelor corporațiuni bisericești luate în chestia autonomiei bisericei gr.-catolice române, și plenipotențele delegaților trimiși la conferență.

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*", anul 1871, Nrul 22.

www.dacoromanica.ro

Dupăce vicarul Ioan Antonelli din Făgăraş salută, în numele conferenţei, pe convocatorul conferenţei, baronul Ladislau Bas. Popp, şi îi mulţămeşte pentru iniţiativa luată, se întră în ordinea de zi. Se alege o comisiune de 17 membri, pentru a propune conferenţei calea ce e de urmat, pentruca voinţa şi dorinţa conferenţei să se manifesteze cu demnitate. Şedinţa se suspinde.

Comisiunea a ţinut şedinţă de trei oare întregi, dela 3 până la 6 după amiazi, ajungând în fine la un rezultat unanim. La oarele 6 şedinţa se redeschide, şi comisiunea de 17 face conferenţei propunerea:

«1. Să se subştearnă o rugare la Maiestatea Sa Monarhul, prin care acesta să fie rugat a denegà în mod categoric sancţiunea la toate acele concluze ale congresului romano-catolic unguresc, cari se ocupă în orice mod şi formă cu afacerile bisericei greco-catolice româneşti, a luà biserica aceasta de nou sub a sa protecţiune în contra tuturor atacurilor şi ingerinţelor din afară, a concede conchemarea unui congres bisericesc pentru metropolia şi pentru cele trei episcopii sufragane româneşti gr.-catolice. Petiţiunea să fie înaintată prin o deputaţiune. 2. Să se compună un memorand, care să meargă la adresa metropolitului şi să cuprindă declaraţiunea categorică, cumcă conferenţa s'a pus şi stă pe terenul conciliului dela Florenţa din anul 1439, primit atunci şi de biserica orientală, cum şi pe terenul diplomei leopoldine emanate în anul 1699 în favorul Românilor greco-catolici, că nu voeşte a ştî de nici o înoire întrodusă de atunci de jesuiţi pe cale clandestină, că a doua diplomă leopoldină o considerà de apocrifă, falsă, mincinoasă, şi că respinge dela sine orice supraveghiare a bisericei romano-catolice ungureşti, ori ungaro-slovace şi nemţeşti».*)

Propunerile au fost primite din partea conferenţei în unanimitate. S'a ales apoi deputaţiunea de 12 membri, care să înainteze la locul competent petiţiunea cătră Monarhul, şi altă comisiune de 6 membri, pentru mergerea cu memorandul la metropolitul bisericei gr.-cat. române *Ioan Vancea.*

---

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*", anul 1871, Nrul 27.

www.dacoromanica.ro

In ziua următoare, Vineri după Paşti, 14 Aprilie n. 1871, au fost cetite ambele acte, rugarea către Maiestatea Sa şi memorandul către metropolitul Vancea, şi au fost primite cu însufleţire şi cu mici modificări de puţină însemnătate. Amândouă actele acestea erau eşite din condeiul lui *G. Bariţiu.* Conferenţa a fost apoi închisă cu o frumoasă cuvântare a preşedintelui, baronul Popp, la oarele 2 d. a. între sgomotoase aclamări, după ce mai întâi conferenţa, prin rostul canonicului Nagy din Lugoj, i-a adus călduroase mulţămiri pentru «devotamentul şi sacrificiul adus bisericei prin convocarea conferenţei, dar şi neamului, naţiunei, dat fiind, că biserica fără naţionalitate nu se poate cugetà la Românii, fie de una, ori de altă confesiune».

In 30 Aprilie n. 1871 deputaţiunea de 12 s'a prezentat la ministrul ungar de culte şi instrucţiune publică, Pauler Tivadar, pentru a-i predà petiţiunea conferenţei din Alba-Iulia. Conducătorul deputaţiunei a fost baronul *Ladislau Basiliu Popp*, preşedinte de senat la curtea de cassaţie din Pesta, care a adresat ministrului următoarea cuvântare:

«Excelenţa Voastră, domnule ministru! Din încredinţarea conferenţei române ţinute în Alba-Iulia la 13 şi 14 luna curentă în chestia autonomiei bisericei de sub metropolia catolică de Alba-Iulia ne înfăţişem înaintea Excelenţei Voastre şi ne expunem pe scurt şi cu deplină stimă scopul misiunei noastre. După cum Excelenţa Voastră binevoeşte a şti, congresul catolic din Pesta a extins statutul autonomiei bisericii catolice, acceptat în ultimele zile ale lunei trecute, şi asupra afacerilor bisericei greco-catolice, şi astfel a cuprins şi metropolia greco-catolică în cadrele acelui statut, cu toate că cele patru dieceze aparţinătoare acestei metropolii au rămas departe de acel congres catolic şi n'au voit să participe la el.

Nu vrem să vă obosim pe Excelenţa Voastră cu expuneri lungi, şi nici nu ne este scopul a desvoltà mai pe larg în faţa Excelenţei Voastre şi a arătà cu date, cumcă biserica gr.-cat. numai în chestii de credinţă (dogmatice) s'a unit cu biserica romano-catolică, recunoscând supremaţia Papei din Roma, dar în toate chestiile pe cari statutul autonom le-a tras în cercul de competenţă a autonomiei catolice şi-a rezervat independenţa

www.dacoromanica.ro

faţă cu biserica romano-catolică, — nu ne este scopul, zic, sa le desvoltăm acestea, pentrucă suntem convinşi, ca Excelenţa Voastră v'aţi câştigat desăvârşită convingere despre aceasta din reprezentaţiunile număroase ale metropolitului gr.-cat. de Alba-Iulia, anume, că biserica romano-catolică, şi mai ales primatele romano-catolic din Strigoniu, nu are nici o bază legală de a se amestecă în afacerile celor patru dieceze aparţinătoare la metropolia de Alba-Iulia, ci numai datorinţa noastră născută din încredinţarea primită vrem să o împlinim, adresându-ne Excelenţei Voastre cu rugarea umilită, ca să binevoiţi a înaintà la preaînaltul tron al Maiestăţii Sale rugarea prea umilită a conferenţei greco-catolice din Alba-Iulia, adresată Maiestăţii Sale, în care ne rugăm, ca Maiestatea Sa să binevoiască a denegà preaînalta sancţionare acelor dispoziţiuni din statutul autonom al bisericei catolice, cari se refer la diecezele aparţinătoare metropoliei din Alba-Iulia, şi să conceadă credincioşilor aparţinatori la aceasta metropolie gr.-catolică ţinerea unui congres separat, şi să binevoiţi a cooperà, ca rugămintea noastră prea umilită din această petiţiune să primească, împreună cu dorinţele noastre ferbinţi, împlinirea dorită. Permiteţi-mi totodată Excelenţă să vă desfăşur cu ocaziunea aceasta părerile întregei românimi gr.-cat. în chestia aceasta şi acea voinţă firmă a lor şi intenţiunea tare să vi-o aduc cu toată sinceritatea la cunoştinţă, că Românii gr.-cat. la nici un caz şi sub nici o împrejurare nu vor recunoaşte de obligătoare pentru biserica gr.-catolică română dispoziţiile statutului autonom romano-catolic, şi dacă totuş se va încercà executarea lor şi asupra bisericei gr.-cat. române, Românii gr.-cat. nu vor contribuì la executarea lor nici odată. Când ne luăm voe să vă predăm Excelenţei Voastre această prea umilită rugare, vă rugăm de nou Excelenţă, să binevoiţi a cooperà prin eficace influinţare împlinirea rugării noastre».*)

Ministrul *Pauler*, primind petiţiunea, a răspuns cam următoarele:

«Domnii mei! Această cauză a Dvoastre este foarte ponderoasă, nu numai pentru biserica unită, ci pentru întreaga biserică catolică, ba tocmai şi pentru prosperitatea patriei, nu numai în respect religios, ci şi în cel politic. Tocmai pentru

*) Din „*Părţi alese*“ etc. de *G. Bariţiu*. vol. III, pag. 606.

www.dacoromanica.ro

aceea, cauza Dvoastre pretinde studiu serios. Şi aşa nu numai eu singur, ci întreg guvernul are să o deslege».*)

Petiţiunea conferenţei din Alba-Iulia către Monarhul, înaintată Tronului prin guvernul unguresc, era de cuprinsul următor:

«Maiestatea Voastră, cesară şi regească apostolică, Preagraţioase Impărate şi Doamne!

Congresul autonom regnicolar al bisericei romano-catolice din Ungaria şi Transilvania, calcând pe urmele ierarhiei romano-catolice din timpul trecut, îşi arogă în zilele acestea dreptul de a supune potestăţii şi jurisdicţiunii sale întreaga provincie metropolitana greco-catolică de Alba-Iulia, întinsă peste marele principat al Transilvaniei şi peste mai multe părţi ale Ungariei.

Aceasta intenţiune a numitului congres se vede respicata de repeţite-ori şi în termini categorici, atât în modul conchemarii aceluiaş, cât şi în noul său proiect de organizaţiune, elaborat cu scop de a i-se mijlocì preaînalta confirmare şi apoi a se pune în activitate.

Această împrejurare a umplut cu mare grije spiritele şi cu adevarată întristare inimile tuturor Românilor de religiunea gr.-catolică din staturile Maiestăţii Voastre.

Văzând prea plecat subscrişii, că remonstrările făcute în aceasta cauză în mai multe direcţiuni, cu scop de a înduplecà congresul romano-catolic regnicolar, ca să se abată dela acest plan în tot respectul nelegal şi totodată periculos, rămaseră fără efectul dorit, îşi luară voe a se adunà în o conferenţă privată, convocată şi compusă din credincioşi gr.-catolici, cu scop de a conlucrà şi dânşii, ca buni creştini şi devotaţi bisericei şi instituţiunilor ei, pentru salvarea ei de o nouă calamitate şi o nouă subjugare.

Maiestatea Voastră cesară regeasca!

Una dintre condiţiunile fundamentale ale reîmpăciuirii bisericii orientale cu cea occidentală a fost, ca recunoscând greco-catolicii primatul pontificelui roman, şi în special, Românii gr.-catolici constituiţi fiind din timpuri străvechi cu ierarhia lor independentă, cu exarhatul şi metropoliile lor, întru înţelesul decretului uniunei dela sinodul ecumenic din Florenţa din anul

*) Din „*Gazeta Transilvaniei*“, anul 1871, nrul 31.

www.dacoromanica.ro

1439, drepturile şi privilegiile ierarhiei gr.-catolice să se păstreze nevatămate, conform sfintelor canoane şi disciplinei bisericei greceşti: «salvis juribus ac privilegiis».

După multe adversităţi şi foarte mari lupte provocate în decursul secolilor, în cari biserica noastră a fost supusă la cele mai cumplite persecuţiuni, aici în imperiul Maiestăţii Voastre ea totdeauna îşi caută scăparea sub scutul tronului glorioşilor şi auguştilor voştri străbuni, până în anul 1850, când Maiestatea Voastră, voind a mai da o nouă probă de înaltă bunăvoinţă şi graţie către poporul românesc, aţi mijlocit la pontificele roman ca să se învoiască la restaurarea metropoliei de Alba-Iulia, delăturată odinioară pe cale clandestină. Aceasta s'a şi întâmplat prin bula pontificelui din 26 Noemvrie 1853, ce se începe cu «Ecclesiam Christi», şi din care ne luăm voe a memorà numai urmatoarele pasage: (Se citează unele părţi din bula papala referitoare la *restaurarea* metropoliei gr.-cat. de Alba-Iulia, ca metropolie independentă, apoi se continuă astfel):

Abià se poate pricepe, cum a trecut congresul romano-catolic regnicolar cu vederea cuprinsul acelei bule, şi toate celelalte acte ale restauraţiunii, câte au urmat pe temeiul aceleia. Iar fiindcă preaplecat subscrişilor li-se pare, că acel congres voeşte a ignorà în adins acele acte eclesiastice suverane, sancţionate şi prin potestatea legislativă şi înarticulate prin legea XXXIX dela 1868, şi fiindcă proiectul său de statute are sa-l subştearnă la preaînalta confirmare a Maiestăţii Voastre:

Aşa noi împinşi de conştiinţa noastră şi de al nostru devotament cutezăm a vă rugà, ca:

1. Maiestatea Voastră să vă îndurаţi *a denegà preaînalta Voastră confirmaţiune şi sancţiune,* atât acelor concluse din proiectul de organizaţiune al congresului romano-catolic din Ungaria, cât şi la orice alte concluse ale aceluiaş, încât acelea, sau şi numai ierarhia romano-catolică din Ungaria, ar tinde a supune jurisdicţiunii sau supremaţiei acelui congres ori ierarhie provincia metropolitană de Alba-Iulia, episcopiile sufragane, capitulele, fondurile, şcoalele, şi peste tot administraţiunea şi conducerea lor.

Totodată subscrisa conferenţă se roagă preaplecat, ca:

2. Maiestatea Voastră să vă îndurаţi a concede credincioşilor greco-catolici din provincia metropolitană româna de Alba-Iulia *convocarea şi ţinerea regulată a unui congres bisericesc,*

www.dacoromanica.ro

ca a unei instituţiuni de care se bucură toate celelalte biserici din monarhie.

Problema de cea mai mare importanţă, pe care ar aveà să o deslege primul congres ar fi după toată probabilitatea numai organizătoare. După aceea afacerile bisericeşti şi şcolare, administrarea averilor şi a fundaţiunilor, considerate toate din punctul de vedere al culturii solide de care poporul are lipsă foarte simţită, ar cere activitate îndelungată şi de sigur foarte ostenitoare.

Inspiraţi de speranţa sigură, că Maiestatea Voastră vă veţi îndurà a da ascultare preaumilitei noastre rugăminţi, suntèm şi rămânem în credinţă şi supunere neclătită, ai Maiestăţii Voastre preaplecaţi şi fideli supuşi, credincioşii bisericei greco-catolice din marele principat al Transilvaniei şi din Ungaria, adunaţi în conferenţa ţinută la Alba-Iulia în 13/1 şi 14/2 Aprilie 1871. *Ladislau Basiliu Poppu* m. p., preşedinte al conferenţei. *Ioane M. Moldovanu* m. p. *Iosif Popu* m. p., notarul conferenţei, în numele următorilor participanţi la conferenţă». (Urmează consemnarea participanţilor.*)

De frumos cuprins e apoi memorandul adresat din partea conferenţei metropolitului din Blaj *Ioan Vancea.* Erà următorul:

«Excelenţa Voastră! Preasfinţite Domnule Arhiepiscoape şi Metropolite!

Conferenţa Românilor de religiunea greco-catolică, convocată aici, la Alba-Iulia, de cătră Excelenţa Sa domnul Ladislau Basiliu Poppu, avù cea mai dorită ocaziune de a se informà din relaţiuni demne de tot crezământul despre zelul şi devotamentul cu care Excelenţa Voastră v'aţi întrepus de repeţite-ori la locurile mai înalte pentru concesiunea convocării unui congres bisericesc regulat al provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia, cu sacrul şi sublimul scop de a da fiilor noştri sufleteşti ocaziune amplă, ca să conlucre fiecare după puterile sale pentru prosperarea religioasă morală a bisericeï noastre gr.-catolice, a şcoalelor, fundaţiunilor şi a tuturor celoralalte afaceri ale dânsei. Pentru aceasta vine conferenţa pe

*) Din broşura «*Actele conferenţei*» ţinute de Românii gr.-catolici din provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia, în 13—14 Aprilie 1871. Blaj 1871. Pag. 23—26.

www.dacoromanica.ro

aceasta cale ca să-şi împlinească cea mai plăcută datorinţă către Excelenţa Voastră, aducându-vă sinceră şi călduroasă mulţămită, inspirată de pietatea creştină erezită dela strămbunii noştri în decursul tuturor generaţiunilor, de atunci, de când gloriosul şi bunul împărat Traian şi ceialalţi succesori ai săi i-au adus din Italia şi i-au aşezat pe pământul Daciei.

Participăm şi noi la durerile sufleteşti, pe cari Preasfinţia Voastră şi veneratul consistor, care vă azistă, le-aţi simţit şi încă le mai simţiţi în mijlocul număroaselor obstacole ce întimpinaţi, atât peste tot în guvernarea sfintei noastre biserici, cât şi în special relativ la nouele prefaceri politice şi sociale prin cari trece patria şi cu dânsa naţiunea noastră, mai ales de când aceste prefaceri au alterat cu totul relaţiunile vechi dintre biserică şi stat peste tot, şi cu atât mai vârtos relaţiunile bisericii noastre greco-catolice, nu numai către stat, ci şi către celelalte confesiuni aflătoare în patriile locuite de Români.

Cauzele durerii noastre comune sunt invederate. Nouele prefaceri, sau ca să ne respicăm cu terminul care le compete, nouele revoluţiuni, deşi paciuite, în mai multe respecte însă radicale, în loc se limpezească situaţiunea, în loc să asigure poziţiunea eclesiei gr.-catolice din Transilvania şi părţile Ungariei, atât faţă cu statul, cât şi cu celelalte societăţi eclesiastice, le-au confundat şi încurcat încă şi mai mult decât au fost acelea confuse şi încurcate până la anul 1848.

De aceea simţim cu toţii, Preasfinţite Părinte, oara a unsprezecea, în care fiii bisericei gr.-catolice, clerici şi lumeni, fără nici o distincţiune, au să alunge dela sine orice indiferentism şi să sară în ajutorul bisericei, cu atât mai vârtos, cu cât biserica noastră gr.-catolică a fost, este şi va fi totdeauna şi biserică *naţională*, în sensul sublim al cuvântului, adecă până întru atâta naţională, încât poporul nostru nici că-şi poate face idee despre naţionalitatea noastră românească, dacă nu o vede unită cu religiunea şi cu ritul nostru.

Am alergat aici din toate ţinuturile patriei, apoi în scurtul timp ce am putut fi împreună ne-am învoit ca să subşternem Maiestăţii Sale împăratului, regelui şi marelui principe al Transilvaniei prea plecata suplică, prin care-l rugăm, ca în calitatea sa de rege apostolic şi de protector drept şi plin de pietate al bisericei, să iee sub scutul său şi să apere cu mână tare şi cu braţ înalt biserica noastră în drepturile asigurate ei, atât prin

www.dacoromanica.ro

pactul uniunei, încheiat cu scaunul Romei, cât şi prin preaînalte deciziuni, şi chiar prin legile posterioare, aduse de către potestatea legislativă a ţarii.

Am crezut, că prin acest act al nostru vom uşorà încâtva sarcinilé Excelenţei Voastre şi ale veneratului consistor, şi că vom da ocaziune locurilor competente să cunoască adevărata stare a lucrului, adevăratele sentimente ale poporului. Ne erà absolut imposibil să mai rămânem indiferenţi la acea maltratare morală de care este ameninţată biserica greco-catolică românească.

Precum binevoiţi a vedeà, Preasfinţite Părinte, această conferenţă adunată pentru scopuri religioase se arată totodată foarte zeloasă de *conservarea naţionalităţii sale.* Aceasta provine de acolo, că între religiunea gr.-catolică şi între naţionalitatea românească există o relaţiune, reciprocitate, ca între scop şi mijloc. In conjuncturile etnografice în cari se află Românii gr.-catolici, naţionalitatea, considerată fie numai ca mijloc, ca vehicul al conservarii şi prosperării bisericei gr.-cat. este, după opiniunea noastră, conditio sine qua non a conservării acestei biserici. Aceasta opiniune o avem câştigată din istorie şi din experienţa proprie. Din epoca în care Constantin cel Mare strămută reşedinţa imperiului din Roma veche în Roma nouă, iar mai vârtos de când Teodosiu desbinase imperiul antic roman în două, de atunci biserica creştină în Dacia, adoptând întreg ritul stabilit şi observat în imperiul oriental roman, se desvoltă totodată aşa, încât ea pe acest teritor al Europei se prefăcù în biserică românească autocefală.

In momentul în care naţionalitatea româna şi-ar detrage ajutorul său dela aceasta biserică, ea nu ar mai aveà pentru cine să existe. Prin urmare, soartea ei ar fi disoluţiunea, sau vorbind şi mai la înţeles, biserica greco-catolică ar dispăreà în biserica ungaro-slavo-germano-catolica, precum biserica greco-orientală românească erà odată pe acì să se înece în vasta biserica greco-slavonească.

Insă când greco-catolicii şi-ar propune a trece ei de bună voe la alt rit, în acel moment ar trebuì să-şi iee rămas bun şi dela naţiunea lor. Noi însă suntem convinşi, că în cazul din urmă catolicismul în Ungaria şi în Transilvania nu ar câştigà nimica, ci ar perde înfricoşat de mult. Pentrucă în asemenea caz massele poporului, mai deşteptate azi ca înainte de aceasta

www.dacoromanica.ro

cu 170 de ani, văzând cursa ce se aruncă naţionalităţii lor, nici un pas nu ar mai merge alături cu catolicismul apusan.

Cutezătoarea încercare de a internă, ca să zicem aşa, biserica gr.-cat. românească în cea romano-catolică maghiară, sau dacă voim, slavo-maghiară din Ungaria, şi aşa a o despoià de caracterul ei, nu credem să poată aveà ceva scop religios în sensul sublim al evangeliei, decât numai politic şi naţional. Tendinţa cătră o centralizare riguroasă pronunţată în proiectul de organizaţiune al congresului regnicolar catolic abià se poate interpretà în alt înţeles.

Poporul românesc este mândru de naţionalitatea sa fundată, formată şi desvoltată sub protecţiunea marelui imperiu de acelaş nume. El este mândru în acest respect tocmai pe atâta, pe cât este şi zelos şi devotat pentru conservarea ritului său şi a tuturor instituţiunilor bisericei sale. Iar bărbaţii noştri de ştiinţă sunt de opiniunea, că dacă în biserica noastră se simte necesitatea de reforme, de ameliorări, de ajutor activ şi zelos, aceste toate avem să ni-le procurăm noi înşine, scutiţi de orice tutorat umilitor, al cărui jug străbunii noştri cam de patru secole încoace l-au purtat între suspine neauzite, iar în timpul din urmă l-am scuturat şi noi de repeţite ori, până la anul 1850.

Respingem dela noi cu indignaţiune orice controlă poliţienească, străină de biserica noastră. Preasfinţite Părinte! Eclezia gr.-catolica românească, deşi supusă la cele mai grele cercări şi suferinţe, demne de o martiră, încă şi în ultimul period de 170 de ani şi-a câştigat cele mai mari merite pentru augusta casă domnitoare austriacă, pentru catolicism şi pentru naţiunea românească. Toată lumea ştie ce sacrificii, câtă vărsare de sânge a costat pe casa domnitoare, mai ales între anii 1703—1712, pânăce apucă să-şi asigure drepturile sale asupra marelui principat al Transilvaniei! Dacă în acele timpuri partida protestantă tőkölyană şi rákoczyană a fost mult paralizata şi a perdut mult din teren, mai ales aici în Transilvania, acest rezultat se câştigă în urmarea devotamentului cu care poporul daco-românesc şi clerul său a stat în partea casei Habsburg, vărsându-şi sângele fiilor săi şi sacrificându-şi averile sale pentru dânsa, din momentul în care se simţî liberat de jugul superintendenţilor calvineşti din Ardeal.

Romano-catolicismul în Transilvania erà în acele timpuri aproape nulificat. Mai toată Ungurimea trecuse la calvinism

www.dacoromanica.ro

şi la socianism, iar Săsimea întreagă la luteranie. Dacă romano-catolicismul se mai vede astăzi reprezentat în această ţară prin o episcopie cu 240,000 de suflete, acest rezultat are să-l mulţămească în partea cea mai mare bisericei gr.-catolice, pe ai cărei umeri ea s'a ridicat, din ai cărei fii ea s'a recrutat mereu până la 1848, precum se recrutase şi înavuţise biserica ungurească helvetică (calvinească) mai nainte, într'un period foarte trist de 120 de ani (1580—1700), cu cea mai mare parte a *cnezilor,* boiarilor, aristocraţilor de rang mai înalt, şi cu un mare număr din popor.

Dacă nebuniile criminale, dacă cruzimile execrabile, săvârşite mai ales în Ungaria de cătră facţiunea jesuitică nu ar fi inspirat atâta frică şi oroare de cătră catolicism; dacă catolicismul apusan reînviat în Transilvania nu s'ar fi încercat îndată dela început a pune pe cerbicea clerului românesc jugul său în locul celui calvinesc şi a reduce autonomia bisericei româneşti la starea deplorabilă în care o am văzut: atunci împăciuirea celor două eclezii, cel puţin aici în Transilvania, erà să fie şi mai perfectă.

Esenţialele merite ale bisericei gr.-catolice pentru naţiunea daco-românească peste tot le cunoaşte şi trebue să le cunoască şi mărturisească fiecare Român adăpat în istoria naţiunii şi a bisericei sale şi nedominat de opiniuni preconcepute sau încai unilaterale.

Până la unirea în cunoscutele patru puncte, sau cu alte cuvinte, până la împăcarea sinceră a acestei părţi a bisericei orientale române cu cea occidentală, biserica română, spoliată de limba sa naţională, persecutată în ierarhia sa, luase, ca să zicem aşa, o faţă mai mult slavonă şi grecească, decât românească. Mulţime de preoţi şi de protopopi, şi mai toţi episcopii şi arhimandriţii acestei biserici, fiind de naţionalitate slavonă sau grecească, îi imprimau caracter, parte slavonesc, parte grecesc. Nu erà de ajuns cu renegaţii calvinişti, dar peste aceştia, de ex. în Banat, deveniau aservite şi apoi sârbite comune întregi de Români, iar în părţile Ungariei se ruteneau de-a valma. Cărţi rituale în limba română fiind încă foarte puţine, adecă numai ca de raritate, serviciul dumnezeesc la naţiunea românească se executà mai peste tot în limba slavonă. Ignoranţa clerului erà în tot respectul înspăimântătoare. Isolat cu totul de ceealaltă Europă prin confesiunea sa, iar de Constantinopol prin iatagane,

www.dacoromanica.ro

îi desecase orice mijloc de cultură, chiar şi pe terenul religios. În sinul naţiunii lipsa de şcoale naţionale erà absolută, pentrucă nici legile ţării, nici brutalitatea şi barbaria ce caracterizà acele timpuri nu suferiau nici decum şcoale confesionale şi naţionale româneşti. Aşa însaş naţiunea întreagă se aflà pe la finea secolului al şaptesprăzecelea într'o agonie precum doară nu se mai aflase niciodată dela împăratul Aurelian încoace.

Episcopiile vechi româneşti din Transilvania şi Ungaria dispăruseră toate. Rămăsese încă numai metropolia. Dar metropolitul cade sub bătăile consilierilor lui Apaffi, şi moare ca martir. Acum însaş existenţa metropoliei fù pusă în chestiune. Ea erà de mult sufragană a superintendenţei calvineşti transilvane. Metropolitul românesc nu puteà hirotonì pe nime de preot ortodox, până nu i-se da concesiune dela superintendentul (episcopul) calvinesc. Comune întregi de naţionalitate curat românească începură a se calvinì. Cele două protopopiate româneşti din districtul Făgăraşului s'au fost subtras de sub jurisdicţiunea metropolitului românesc şi s'au supus episcopului unguresc de legea calvinească.

Abià se făcuse unirea în Transilvania, pe când în ţările româneşti cade capul domnului Constantin Brâncoveanu şi capetele fiilor săi, iar la tronurile româneşti vin fanarioţii. De atunci bisericile moldo-româneşti sufer cea mai înfricoşată invasiune din partea călugărilor greci, prea binecunoscuţi de lăcomia şi de vieaţa lor cea îmbuibată. Dacoromânilor începuse a le fi ruşine de naţionalitatea şi limba lor tocmai şi în principatele mai înainte independente.

Procesul disoluţiunei se manifestă din toate părţile pe terenul vieţii naţionale, ca şi pe al celei religioase. Numele de Român în Dacia erà să ajungă de o simplă reminiscenţă istorică, ca şi numele mai multor popoare, odinioară mari şi glorioase.

În acele momente de criză supremă a vieţii naţionale, salvarea ei de apunere totală abià se mai puteà încercà, decât numai în două moduri, adecă, sau prin o încordare generală şi extraordinară, cum am zice, pe computul propriu, sau prin căutare de confederaţiune, de alianţă pe o cale mai păciuită.

Vede ori şi cine, că primul mod de salvare, între conjuncturile politice dela finea secolului al 17, erà mai mult decât problematic. El erà să fie aceea, ce în vieaţa comună se numeşte: *salto mortale.*

www.dacoromanica.ro

Metropoliții Teofil și Atanasiu aleseră deci calea din urmă, și așa pe când li-se propuneà alianță pe terenul religios de o parte cu protestantismul (cu calvinii), iar de alta cu romano-catolicismul, ei alesără pe acesta, cu atât mai vârtos, că acum în Transilvania domneà casa catolică Habsburg. Această alianță a clerului transilvan aveà să coste, întru înțelesul condițiunilor primitive, formulate foarte simplu, numai sacrificarea câtorva doctrine dogmatice, adecă atâta cât costase și pe Grecii din imperiul bizantin în conciliul dela Florența. Dacă perfidia, ḍaca meschinele interese politice s'au încercat sa altereze, ba chiar să falsifice mai târziu aceste condițiuni, conform doctrinei iezuitismului, care pe atunci erà tare și mare, pentru acest dezastru nou nu se pot inculpà protopărinții noștri. Sau numai de astadată fuseseră înșelați Românii și clerul lor în cursul secolelor? Sau numai în secolul al 18-lea s'au falsificat diplome și alte documente?

Însă cu toată perfidia aceea, și în mănia tuturor încercărilor de a paralizà acele rezultate ale uniunei, cari le așteptà clerul și poporul românesc dela acea împăcare cu biserica Romei, mai întâi clerul începù a reîntrà în toate ramurile funcțiunilor sale.

Mijloacele materiale perdute sub predomnirea calvinismului începură a i-se restaurà în urmarea liberalității ce-i veneà dela curtea imperială. Preoților uniți nu le mai erà interzis a-și duce pruncii la școală. Chiar țărani iobagi începură a-și duce pe ai lor la învățatură, iar în popor, deși încă îngenunchiat și călcat pe cerbice, încetul cu încetișorul se redeșteptă conștiența existenței sale naționale. În acelaș timp măsura luată de a se trimite tineri bine aleși la facultățile științifice din Viena și Roma avù excelentul efect, că Dacoromânii literați își recunoscură ilustra lor origine și se puseră pe studiul și pe cultivarea limbei naționale, iar cunoștințele aduse din țările locuite de ramurile vieții latine accelerau pulsul vieții, înmulțeau puterile în corpul național. Apoi totodată o nouă vieață religioasă și morală străbăteà prin diversele clase ale poporului.

Pe aceste căi și cu asemenea mijloace se prepară succesiva emancipare, atât spirituala cât și socială, nu numai a poporului de religiunea greco-catolică, ci a întregei poporațiuni românești, iar cultura care se lățeà, erà în folosul țării și al statului întreg.

www.dacoromanica.ro

Din aceste şi alte consideraţiuni de natura acestora, conferenţa inteligenţei gr.-catolice române se simte obligată în conştienţa sa a vă aduce la cunoştinţă Excelenţei Voastre şi întregei ierarhii gr.-catolice firma şi neclătita noastra voinţă de a susţineà şi apără întreagă şi neştirbită libertatea, imunitatea, independenţa (autocefalia) bisericei noastre gr.-catolice, în sensul decretelor conciliului din Florenţa, dela care nu avem să ne abatem nici un pas, cum şi conform cuprinsului bulei papale din 26 Noemvrie 1853, şi conform decisiunilor preaînalte împărăteşti dintru acelaş timp. Prin urmare declarăm cu toată solemnitatea, că orice conclus şi decisiuni ale congresului rom.-catolic regnicolar, sau ale ierarhiei rom.-catolice din Ungaria şi Transilvania, le considerăm ca nule şi neexistente pentru provincia metropoliei gr.-catolice de Alba-Iulia, cu episcopiile sale sufragane, cu întreg clerul şi poporul greco-catolic. Totodată aducând la cunoştinţa Excelenţei Voastre şi cuprinsul preaplecatei petiţiuni, pe care conferenţa doreşte a o aşterne Maiestăţii Sale ces. reg. prin o deputaţiune de 12 membri ai săi, vă roagă să binevoiţi a păşi de nou la locurile mai înalte cu scop de a mijlocì denegarea categorică a tuturor acelor concluze ale congresului romano-catolic regnicolar, cari se vor fi reducând în orice sens sau direcţiune, apriat sau învălit, la afacerile de orice natură ale bisericei gr.-catolice române. În fine a vă întrepune încă şi cu această ocaziune pentru reaşezarea perfectă a bisericei concrezute de Dumnezeu guvernaţiunii Excelenţei Voastre în drepturile sale, şi anume, pentru cât mai curânda convocare a congresului destinat a venì în ajutorul bisericei periclitate. Datu-s'a în Alba-Iulia, din şedinţa II a conferenţei gr.-catolice române. Ai Excelenţei Voastre Preasfinţite, cei mai credincioşi fii, inteligenţa română din provincia metropolitană gr.-catolică de Alba-Iulia, adunaţi în conferenţa ţinută la Alba-Iulia în 13 şi 14 Aprilie 1871». (Subscrierile).*)

Şi acum să continuăm cu desbaterile din dietă.

Tribunalul regesc din Chior.

În şedinţa din *24 Septemvrie 1871* deputatul român *Iosif Papp* a prezentat un proiect de lege din iniţiativă particulară, despre înfiinţarea unui tribunal regesc în

*) Din *Actele conferenţei* pag. 27 35.

www.dacoromanica.ro

Chior. Şi-a prezentat propunerea în firul următoarei vorbiri:

«Am onoare a prezentà onoratei case un proiect de lege, al cărui cuprins şi motiv e acela, că dupăce în Ungaria numai singur Chiorul a rămas fără tribunal regesc, căci pe teritorul său nu s'a înfiinţat nici unul, rog, ca onorata casă să împuternicească ministrul să înfiinţeze şi în districtul Chiorului un tribunal regesc.

Îmi iau voe a ceti însuş proiectul de lege şi motivarea acestuia. (Ceteşte, apoi continuă). Rog onorata casă să binevoiască a dispune, să fie tipărit proiectul de lege, împarţit între membrii casei, şi la timpul său să fie pus la ordinea zilei pentru a fi pertractat».

Prezidentul enunţă, că aşa se va întâmplà.

Interpelarea deputatului Alex. Mocsonyi.

În şedinţa din *3 Noemvrie 1871* deputatul român *Alexandru Mocsonyi* a adresat guvernului interpelarea următoare:

«Împedecat fiind să particip la prima şedinţă ţinută după prorogare, abià astăzi am ocaziune să-mi ridic cuvântul.

Onorată casă! Îmi pare rău, că domnul ministru prezident nu e de faţă, căci am să-i fac o interpelaţiune. În urmarea întâmplămintelor de dincolo de Leitha, deja doi domni deputaţi s'au aflat îndemnaţi a adresà interpelaţiuni domnului ministru prezident.

Unul doreşte a supune criticei parlamentare ţinuta domnului ministru prezident, celalalt, abstrăgând dela aceasta, din înseşi acele întâmplăminte trage corolarii asupra situaţiunii noastre politice şi vine la acea deducţiune, că relaţiunile noastre de drept public nu pot să fie decât periculoase şi stricăcioase pentru noi. De unde deci întreabă pe domnul ministru preşedinte, nu cumva s'ar aflà stimulat a restituì statul de uniune personală?

Din a mea parte eu cred, că atunci când domnul deputat din acele evenimente a făcut această foarte corectă deducţiune, numai pe jumătate a făcut aceeace trebuià să facem.

Eu din acele întâmplăminte, ca un fel de întregire a acelei interpelaţiuni, voiu să trag o altă consecinţă, nu mai puţin importantă pentru situaţiunea noastră.

www.dacoromanica.ro

Preţuesc uzul parlamentar mult mai vârtos, decât ca la toata ocaziunea să înţelesc deslegarea unei chestiuni, măcar cât de mult să fiu convins despre urgenţa ei, daçă odată majoritatea s'a pronunţat în contra deslegării. De când cu ocaziunea desbaterii asupra adresei o astfel de încercare a consoţilor mei de principii a suferit respingere rezolută din partea majorităţii, nici eu, nici aceia, n'am mai făcut o astfel de încercare. Cu toate acestea, pot fi împrejurări, se pot întâmplà evenimente, când ar fi o neglijenţă de datorie a nu întreprinde un pas nou în interesul acelei chestiuni, pentrucă împrejurările acele noue pot să îndreptaţească pe om a crede, că acum doară majoritatea îşi va fi schimbat opiniunea de atunci.

E cam un an, de când cu ocaziunea deliberărilor asupra organizării municipiilor mi-am dat truda, după slabele mele puteri, a arătà stricăcioasele urmări ale acelei politici, pe care a continuat-o până acì guvernul nostru. M'am trudit a arătà acea profundă contrazicere, ce există între o astfel de politică şi între realitate. M'am trudit a arătà, că o atare politică, mai curând ori mai târziu, necesarminte trebue să ducă la alternativa: sau a părăsì această politică, sau a păşì pe terenul absolutismului şi a părasì constituţionalismul.

Cele ce atunci am spus, deşì ele n'au fost înfrânse, au rămas totuş fără rezultat, au răsunat în deşert. Cumcă o astfel, sau o asemenea politică, nu poate să aibă alte consecinţe decât acelea, pe cari eu le-am indigetat, aceasta e astăzi deja dovedit prin fapte. Nu sufere îndoială, că criza izbucnită în ţările Maiestăţii Sale de dincolo de Leitha nu este o criză ministerială ordinară, ci o criză, ale cărei rădăcini merg mai afund, şi poate să pună la întrebare, să pericliteze însaş constituţiunea, poate să tragă la îndoială posibilitatea vieţii constituţionale, sau cine ştie, doară şi mai mult decât aceasta.

După mine criza aceasta e o adevărată criză de stat. Criza de dincolo nu este o criză precum atari se întâmplă din timp în timp în vieaţa parlamentară regulată, ci ea este o criză, care avându-şi sorgintea mai afund, poate să aducă în pericol chiar constituţiunea, doară posibilitatea vieţii constituţionale, sau doară şi mai mult decât aceasta, cu un cuvânt, acea criză e *criză de stat*. Fără îndoială, un sorginte principal al acestei crize nu e nimic alta, decât turburatul echilibru natural, prin măestrita supremaţie a unei naţionalităţi.

www.dacoromanica.ro

Unde constituţionalismul, care nu poate fi destinat decât numai pentru a garantà după toată putinţa echilibrul natural al contrastelor de interese ce se manifestă în vieaţa de stat, despoindu-se de natura sa se întrebuinţează tocmai spre scop contrar, acolo mai curând ori mai târziu puterea faptelor va nimici fragila construcţiune de lemn a acestei constituţiuni şi va duce necesarminte la absolutism opert şi nemascabil mai mult.

Dacă nu vom voi să ne expunem propria noastră vieaţă de stat pericolelor unei sinamăgiri trebue să recunoaştem, că neconsiderând art. de lege XII din 1867, pericolul prea serios ce zace ascuns în situaţiunea noastră politică se cuprinde întru acea identicitate de direcţiune politică, care în mod evident există între guvernul nostru şi între aderenţii aşa numitei constituţiuni de Decemvrie. Precum acolo, aşa şi la noi, politica guvernului tinde mai vârtos, ca întru interesul rău priceput al unei parţi să se asigure acestei părţi supremaţia artificială şi prin aceasta să se turbure naturalul echilibru al elementelor patriei noastre.

Dacă de o parte este nenegabil, că dl ministru-preşedinte numai pe baza acestei identicităţi de direcţiune s'a putut aflà îndemnat a se ingerà, chiar şi cu trecerea peste hotarele sferei sale de competenţă, în afacerile curat interne ale Austriei, şi a luà parte activă la deslegarea acelora, — tocmai atât de puţin poate să fie vre-o îndoială de altă parte, că eventualitatea de care după astfel de precedenţe cu temeiu este a se teme, cumcă adecă ocazionalminte guvernul celuialalt stat asemenea se va puteà ingerà în ale noastre afaceri interne, — poate să aibă punct de razim sigur numai în statul perturbat al echilibrului politic intern al ţării.

Şi dacă, mulţămită ceriului, la moment seriositatea situaţiunei noastre politice nici nu se află la înălţimea crizei austriace, totuş nu se poate negà, că situaţiunea noastră de faţă, ca şi politica urmată până acuma de regim, poartă în sinul său germenul tuturor acelor eventualităţi critice şi periculoase, al căror şir lung dincolo de Leitha deja şi-a luat începutul.

În consideraţiunea tuturor acestora mă aflu îndemnat a adresà dlui ministru-prezident următoarea întrebare:

Ţine dl ministru-prezident de oportun a depune pe masa casei în chestiunea de naţionalitate şi în chestiunea Transilvaniei astfel de propoziţiuni guverniale, cari inspirate de spiritul

www.dacoromanica.ro

respectului de drept şi a unei juste complanări de interese, singure numai sunt în stare a supedità organismului de stat şi desvoltării patriei noastre cuvenita garanţă contra eventualităţilor insuflătoare de îngrijiri, ale căror germeni le poartă în sine situaţiunea noastră politică de astăzi?» *)

Prezidentul enunţă, că se va comunicà ministrului-prezident.

In şedinţa din *9 Noemvrie 1871* deputatul român *Alexandru Mocsonyi* a vorbit de nou următoarele, tot în chestia aceasta:

«Onorată casă! Acum cam o săptămână am adresat o interpelaţiune domnului ministru-prezident, la care până acum n'am căpătat răspuns. In urma faimelor ce se colportează şi despre al căror temeiu astăzi nu ne mai putem îndoì, trebue să renunţam la speranţa de a àveà fericirea să mai vedem pe dl ministru-prezident în această sală. De aceea mă simţesc îndatorat a luà cuvântul în această cauză. Nu pot să ştiu, cari au fost motivele dlui ministru-prezident de n'a răspuns la întrebarea mea. Se poate, că din acel punct de vedere, din care a mânecat dsa, acelea să fie întemeiate. Eu nu voiu examinà efectul (S'auzim!) tăcerii sale. Acele două chestiuni, în privinţa cărora am cutezat a interpelà pe dl ministru-prezident, interesează adânc o mare parte a locuitorilor ţării. Deslegarea lor e de cea mai decizătoare influenţă pentru organizarea şi desvoltarea ca stat a patriei noastre. Tăcerea dlui ministru-prezident la toată întâmplarea nu va puteà mulcomì neliniştea, ci numai o va mărì. Dar despre toate acestea nu voesc să vorbesc, ci mă mărginesc numai la laturea formală a lucrului.

Când mă adresez unui ministru cu interpelaţiune, (S'auzim!) mă folosesc de un drept al meu, ca reprezentant al poporului, şi ţin, că nici un ministru nu poate trece cu vederea interpelaţiunea adresată lui fără a violà unul din cele mai cardinale drepturi ale parlamentului, ale legislaţiunei, (Aprobări în stânga), căci dacă răspunsul ce este sa se dee la interpelaţiuni se face pendent dela voia ministrului-prezident, însuş dreptul de a interpelà devine iluzoriu. (Din stânga: Adevărat.) Aştept deci şi sper, că în cazul dacă domnul ministru-prezident s'ar mai înfăţişà odată în această sală, el îmi va răspunde. Mi-ar părea foarte

*) Din „*Telegraful Român*", anul 1871, Nr. 88.

www.dacoromanica.ro

rau, dacă m'aş vedeà înşelat în încrederea ce am pus în simţul constituţional al dsale». (Aprobări).*)

*

În 14 Noemvrie 1871 ministrul-prezident, conte Andrássy Gyula, a fost numit din partea Domnitorului ministru de externe şi ministru al casei domnitoare, iar în locul său a fost numit ministru-prezident ungar contele *Lonnyai* Menyhért, fost ministru comun de finanţe în Viena. Rescriptele preaînalte au fost publicate în şedinţa din 16 Noemvrie 1871 a dietei şi dieta le-a luat spre ştire.

Tot în şedinţa din 16 Noemvrie 1871, la discuţia pe articole asupra legii de colonizare, a făcut deputatul român *Sigismund Papp* o modificare stilară, motivată pe scurt, dar nu i-s'a primit.

Legea industrială.

În şedinţa din *21 Noemvrie 1871* deputatul român *Mircea B. Stănescu* a rostit vorbirea următoare, fiind la ordinea zilei *legea industrială*:

«Domnul deputat Nehrebeczky spuneà, că aici se intenţionează, nu atât restrângerea industriei, cât mai ales controlarea ideii de asociare. Dacă e aşa, şi dacă nu pentru ţinerea în evidenţă a industriaşilor au să fie trimise ministerului statutele, ci numai din punctul de vedere al înfiinţării tovărăşiei, atunci după mine nu ministerului de agricultură, industrie şi comerciu, ci ministerului de interne ar aveà să fie înaintate. Dacă în înţelesul §-ului 77 vin înaintate statutele, ministrul respectiv e îndreptăţit să ceară şi modificarea lor, şi astfel poate să le şi respingă. Prin aceasta constituirea vine trăgănată şi ajungerea unui scop comun din partea persoanelor particulare vine numai împedecată.

Necezitatea înaintării se motivează cu aceea, că ministrul trebue sa-şi câştige convingere, dacă însoţirile industriale au ţinut cont în statutele lor de cele cuprinse în §-ul 77, alinea a doua? Dacă e aşa, atunci după părerea mea fiecare contract şi fiecare testament ar trebuì să fie prezentat ministrului de ju-

*) Din ziarul „*Telegraful Român*“ anul 1871, Nr. 89.

www.dacoromanica.ro

ştiţie, ca acesta să-şi câştige convingere, dacă s'a făcut din destul tuturor cerinţelor legii, şi astfel orice document cu putere de drept ar trebuì arătat ministrului, fie document public, ori privat. Dar dupăce legea precisează, că statutele însoţirilor particulare ori publice ce însuşiri legale trebue să aibă dacă resvectiva persoană privată, ori însoţire, voeşte să-i câştige putere de drept, şi dupăce în cazul, că se ridică plânsoare, legea are să stabilească, dacă întrunesc ele ori nu condiţiile cerute, şi au valoare, ori sunt nule, dupăce nu corespund condiţiunilor precizate în lege, — eu nu aflu că e necesar, ca atunci, când legea îmi garantează mie puterea de drept a contractelor acelor însoţiri, ori apoi neîndreptăţirea lor, neexistenţa lor, statutele să mai fie înaintate din anumite motive de controlă ministrului de agricultură, industrie şi comerciu, şi de aceea sprijinesc contrapropunerea condeputatului *Irányi Daniel*, făcută în interesul libertăţii industriale şi al libertăţii spiritului de asociare».

Tot în şedinţa aceasta a mai vorbit deputatul român *Mircea B. Stănescu* următoarele:

Onorată casă! Şi eu voiam să fac aceeaş modificare, dar dupăce mi-a prevenit condeputatul Simonyi Ernő, mă restrâng numai la motivarea ei. Baza actualului proiect de lege, după fond şi după formă, e libertatea industrială, ori cel puţin ea ar trebuì să fie. In §-ul 76 se spune, că ceice exerciază vre-un ram al industriei, pentru promovarea intereselor comune pot să se constitue în însoţiri industriale. Va se zică, lucrul urmează din voia liberă a indivizilor acelora. Prima alineă a §-ului 79 încă e efluxul voinţei libere, spunându-se, că la întrarea în însoţirea industrială nu poate fi constrâns nici un industriaş. Iar după itinerarul logic, dacă se permite celuice iese dintr'o însoţire, ca să între în a doua, ori în a treia, ar fi curios dacă s'ar octroà unei anumite societăţi, că e datoare să primească pe un anumit membru, în contra intereselor ei! In vieaţa practică se poate întâmplà cazul, că în oraşe mai mari se înfiinţează mai multe însoţiri industriale de acelaş soiu, şi se află cineva, care iese din una şi întră în a doua, din care iarăş întră în a treia, şi astfel serveşte de piedecă celoralalţi. Acum, ca pe un astfel de individ să fie silită însoţirea industrială să-l accepteze de membru, în contra voinţei ei, aşa cred, că nu se uneşte cu ordinea logică. Recomand deci spre primire propunerea lui Simonyi Ernő».

La votare se primeşte textul original.

www.dacoromanica.ro

Şedinţa din *22 Noemvrie 1871.* Se discută pe articole legea industrială. La §-ul 96 vorbeşte deputatul român *Mircea B. Stănescu* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casa! În legea despre organizarea municipiilor e dat dreptul pe seama reprezentanţelor comitatense de a creà, propune şi înfiinţà instituţiuni de oficii auxiliare. În înţelesul acestei îndreptăţiri, într'un comitat, în comitatul Aradului, s'a decretat, cu privire la multele afaceri ale pretorilor, ca pe lângă fiecare pretor să fie aplicat un ajutor de pretor. S'a înaintat ministerului şi ministerul a aprobat. Există deci un caz, că nu numai pretorul are să rezolveze chestiile administrative, ci şi ajutorul de pe lângă sine, care funcţionează în aceeaş calitate şi cu acelaş cerc de putere, ca pretorul însuş. Dacă luăm acum în considerare deosebitele transgresiuni ale legii industriale, sigur că vom aflà şi de cele mai neînsemnate, pe cari a le da totdeauna în competenţa pretorului va fi totuş de prisos, de alta parte poatecă nici nu ar fi consult, ca legea aceasta industrială să taie drumul de competenţa, cercul de activitate al bieţilor pretori, respective ajutori de pretori. Pentruca în caz de apel nu cumva să fie tras la îndoiala cercul de competenţa, ori să fie nimicită întreaga procedură, şi pentruca nu cumva pretorii să fie îngreunaţi peste măsură şi cu alte agende, de altă parte, pentruca în astfel de cazuri de transgresiune mai uşoară să poată conduce ajutorul de pretor procedura, îmi iau voe a înaintà o modificare, cerând primirea ei, cu atât mai vârtos, cu cât în înţelesul aceluiaş paragraf, litera *c*), în oraşe cu magistrat regulat, nu numai căpitanul însuş, ci oficiul poliţial, respective căpitanatul, e încredinţat cu rezolvarea astorfel de chestii mai mărunte, şi cred, ca cu acelaş drept putem spune, că în comune astfel de transgresiuni mai mărunte le poate rezolvà ajutorul de pretor, în locul pretorului». (Notarul ceteşte modificarea): «In proiectul legii industriale, §-ul 96, litera *a*), să se mai pună: respective *ajutorul de pretor*».

Modificarea nu s'a primit.

Linia ferată nord-ostică.

În şedinţa din *25 Noemvrie 1871* deputatul român *Vincenţiu Bogdan* a prezentat o rugare a baronului Henric

www.dacoromanica.ro

Billot, în chestia unei hotărîri vătămătoare a curţii de cassaţie, în materie de execuţie. Deputatul român *Sigismund Papp* a vorbit apoi următoarele, la desbaterea unei rugări, în chestia abuzurilor comise în jurul clădirei liniei ferate nord-ostice:

«După părerea mea chestia e cu mult mai însemnată, decât să o putem rezolvà aşa uşor. Cunoaştem istoricul lucrului şi ştim, că la 1870 trebuià să fie gata linia ferată. Şi ştim şi aceea, că aşa numitul drept petiţionar devine iluzoriu, dacă predăm petiţiunea ministrului, fără ca să ştim despre ce e vorba. M'aşi rugà deci să se cetească rugarea şi apoi îmi rezerv dreptul de a vorbì în meritul ei».

Referentul ceteşte rugarea şi spune, că părerea comisiunii petiţionare e aceea, să se predeà ministrului, dupăce e vorba în ea de o chestie pur administrativă.

Sigismund Papp: «Eu aşa cred, că petiţia să nu fie predată numai aşa simplu ministrului, ci spre rezolvare, spre cercetare şi spre facerea unui raport dietei, pentrucă e o chestie de interes public.

Ştim, că după art. de lege 38 dela 1868, paragraful 13, calea ferată aveà să fie dată comunicaţiunii la 1 Octomvrie 1870. Ştim şi aceea, că primul anteprenor, Stroussberg, dupăce a făcut treabă, s'a dus mai departe şi a predat calea ferată unei bănci, care procedează în mod foarte ducător la scop, dar totuş abià poate să repare abuzurile comise de Stroussberg, pentrucă întreg materialul rămas de Stroussberg a trebuit să-l întrebuinţeze.

Le înşir acestea pentru aceea, pentrucă e mare perderea pentru ţară, că linia aceasta ferată n'a fost deschisă la timpul hotărît, şi e mare perderea şi pentru particulari. Ţara are perdere prin aceea, că linia aceasta ferată mai ales pentru aceea a fost comandată, pentruca sarea să poată fi adusă din Sighetul-Marmaţiei în Ungaria, şi înainte cu doi ani trebuià să fie gata şi încă tot nu-i gata. Nu spun, şi nu pot spune, că direcţiunea acestei linii ferate, în care se află bărbaţi foarte eminenţi, iar director e însuş Iványka Imre, n'ar fi făcut tot posibilul. Dar dupăcum se spune în petiţiune, s'au întâmplat mai nainte astfel de abuzuri, cari meritä cea mai mare atenţiune. De aceea, am aflat de necesar să le spun acestea, fiindcă le-am vazut cu ochii mei proprii, aflându-mă acolo în chestie de expropriere, şi ştiu,

www.dacoromanica.ro

ca nu se dă atenţiune terminarii clădirei acestei linii ferate. Le-am adus acestea înainte, pentru a atrage atenţiunea ministrului asupra lor». (Aprobări).

Interpelarea deputatului Vincenţiu Babeş.

În şedinţa din *27 Noemvrie 1871* deputatul român *Vincenţiu Babeş* a adresat ministrului de interne interpelarea următoare:

«Onorată cameră! Am o interpelare, pe care o adresez domnului ministru de interne, dar care amăsurat naturei ei sună întregului ministeriu, mai ales însă domnului ministru de finanţe. Nu o voiu motivă mai pe larg, pentrucă se motivează ea singură pe sine, ci numai la sfârşit voiu adăogà unele cuvinte. Interpelarea e următoarea: (Ceteşte)

Are cunoştinţă domnul ministru, că în urma recoltei rele din anul acesta, aproape generală, mai ales în părţile Banatului şi ale Murăşului e atât de mare lipsa de cereale, încât rară e familia ţărănească ale cărei trebuinţe casnice să fie acoperite până la secerişul proxim, şi cele mai multe familii, dupăcum e de prevăzut, rămân prin mijlocul iernei fără mijloace de traiu?

Mai departe are cunoştinţă domnul ministru, că prin mai multe ţinuturi, tocmai printre sărăcime, cerealele sunt atât de puţine şi în urma acestui fapt preţurile atât de urcate, încât familiile mai sărace abià pot să-şi câştige pânea de toate zilele, şi că prin urmare o mare parte a acestora o ameninţă foamea?

Dacă are cunoştinţă, îngrijitu-s'a, ori ţine-şi de datorinţă să se îngrijască cât mai curând, ca dispoziţiile necesare să se facă din vreme pentru delăturarea calamităţii?

Şi în fine, faţă cu o astfel de primejdie nu ar aflà onoratul guvern de necesar şi oportun, ca în părţile ameninţate de ţară execuţiunile pentru dare să fie sistate?

Ca motivare şi spre orientarea mult stimatei case îmi iau voe a spune numai atâta, că în zilele trecute am primit scrisori din mai multe părţi, dar mai ales dela Făget, din comitatul Caraşului, în cari întreabă trimiţătorii lor, că de unde să-şi procure cereale, pentrucă pe acolo nici pe bani nu se capătă, iar de bani încă se duce mare lipsă? Şi cumcă într'adevăr e pericol de foamete, m'am convins şi din raportul primit înainte cu câteva săptămâni din comitatul Timişului, mai ales din ţi

www.dacoromanica.ro

nutul Ciacovei, că peste 100 familii stau gata să-şi părăsească casele şi pământurile, şi a se duce în lume de foame.

Aşa cred, că aceasta motivează din destul interpelarea mea, şi de aceea declar înainte, că voiu fi satisfăcut, dacă guvernul declară numai atâta, că în privinţa aceasta s'a îngrijit deja, ori va căutà a se îngriji».

Prezidentul: «Se va comunicà dlui ministru .

*

Tot în şedinţa aceasta apoi, la discuţia asupra casselor de mână municipale, a vorbit deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

Onorată casă! Premit, că primesc propunerea comisiunii centrale. Dar nu pot să primesc aceeace cere condeputatul Lázár Adám, anume, că în Ardeal să fie sistată gendarmeria. Nu pot primì pentru faptul, pentrucă chestia nu aparţine aici, în cadrele obiectului din desbatere, dar nici pentru aceea, pentrucă din experienţă ştiu, că în ţinutul Făgăraşului, cu ocaziunea alegerilor, un deputat care a umblat pe acolo ar fi pătit-o dacă nu erà gendarmeria. Eu aşa cred, că gendarmeria are chemarea de a susţineà ordinea şi aceasta o şi face. Atunci, când erà în aplicare sistemul de spionaj, sigur că gendarmerią provocà resens. Dar acuma nu face alta, decât restabileşte ordinea, atunci când e de lipsă. Am atins numai acestea, dar aşa cred, că propunerea nu e la loc aici. Vom discutà asupra ei atunci, când vom desbate budgetul, iar acum să o delăturăm şi să primim propunerea comisiunii centrale».

Casa decide în acest înţeles.

*

În şedinţa din *2 Decemvrie 1871* ministrul de interne *Tóth Vilmos* răspunde la interpelarea lui *Vincenţiu Babeş*, că despre lipsa de cereale în Banat are cunoştinţă şi pentru delăturarea calamităţii va oferì comunelor lipsite împrumuturi de stat. Cât pentru execuţiunile de dare spune, că ministrul de finanţe a trimis un consilier ministerial la faţa locului.

Deputatul român *Vincenţiu Babeş* îşi face apoi următoarele observări asupra răspunsului ministrului:

«Onorată casă! Eu declarasem înainte, că voiu fi mulţămit, dacă oricare domn ministru va răspunde, că s'a îngrijit,

www.dacoromanica.ro

ori sê va îngrijì, ca rãul să fie delăturat. Din răspunsul dlui ministru de interne văd, că dl ministru simte responsabilitatea faţă de această chestie, şi eu aştept dela sentimentul său de responsabilitate, ca să-şi împlinească datorinţa. Că pe ce cale, nu vreau să discut, pentrucă d-sa o ştie aceasta mai bine. Numai atâta vreau să observ, că dl ministru a binevoit a uità, ori poate că nu are cunoştinţă, că nu numai în comitatele Timiş şi Torontal e foamete. (Ministrul întrerupe: Am zis că *mai ales!)* Datele mele de ex. se refer şi la comitatul Caraşului. Şi-mi mai iau voe a face atent pe dl ministru de interne asupra celor întâmplate cu ocaziunea calamităţii dela 1863. Aşa cred, că dlui ministru nu-i este necunoscut modul de tratare, — pentru care nu-l apasă responsabilitatea, fiindcă atunci erà alt guvern, — întrebuinţat atunci la împărţirea ajutorului. Au fost întrebuinţate adecă ajutoarele pentru crearea de proseliţi şi pentru comiterea abuzurilor de partid. Cred, că având acum guvern parlamentar, şi stând guvernul sub supraveghiarea parlamentului, lucrul nu se va mai întâmplà.

A-şi mai dorì, ca onoratul domn ministru să nu ajute atâta cu bani, cât mai mult cu cereale, pentrucă cu banii e mai uşor a se comite abuzuri decât cu cereale. Acestea sunt observările mele. De altcum iau cu mulţămită răspunsul d-lui ministru la cunoştinţă .

Casa asemenea ia răspunsul la cunoştinţă.

Proiect de rezoluţiune.

În şedinţa din *5 Decemvrie 1871,* la discuţia asupra budgetului pe anul 1872, deputatul naţionalist sârb *Svetozar Miletici* a prezentat în numele deputaţilor naţionalişti români şi sârbi următorul proiect de rezoluţiune:

«Având în vedere, că în ţările de dincolo de Leitha ale Maiestăţii Sale sunt astfel de stări de lucruri, cari în multe privinţe nu corespund condiţiunilor cuprinse în articolul de lege XII dela 1867;

Având în vedere, că fostul ministru-prezident prin amestecul său în afaceri curat interne ale celor din Cisleithania a ajuns nu numai în conflict cu dispoziţiile §-ului 27 din articolul de lege XII, ci a expus patria noastră efectului primejdios, dat de întâmplările de dincolo de Leitha;

www.dacoromanica.ro

Având în vedere, că un astfel de efect poate să primească sprijin numai în nemulţamirea unei mari părţi a poporaţiunei ţării;

Având în vedere, că ministrul-prezident nu a deschis nici un prospect în programul său, că politica de până acuma a guvernului are intenţiuni să o schimbe;

Având în vedere, că starea lucrurilor nici în Croaţia şi Slavonia nu e cu nimic mai liniştitoare, şi că acolo parteă cea mai mare a poporaţiunei a arătat cu ocaziunea alegerilor trecute, că e nemulţămită cu actuala situaţiune, şi că politica guvernului a fost şi e şi astăzi cauza, că dieta din Croaţia şi Slavonia prin prorogarea repeţită şi contrară spiritului constituţional a fost împedecată a se puteà întruní, pentruca să-şi rezolveze afacerile interne regnicolare şi să restabilească pacea internă;

Având în vedere, că şi rezolvarea chestiei grăniţăreşti, parte pe cale absolutistică, parte cu participarea guvernului maghiar, se face într'o direcţie, care nu se uneşte, nici cu constituţia, nici cu drepturile şi interesele poporului din graniţă şi din ţara mamă Croatia şi Slavonia;

Având în vedere stările triste din Ardeal, pe cari guvernul le poate menţineà numai cu ajutorul absolutismului şi al unei astfel de legi electorale, care e pusă pe baze nedrepte şi sta în contrazicere cu ideea fiecărui sistem de reprezentare de popor, şi că majoritatea covârşitoare a poporaţiunei ţării faţă de politica guvernului se împotriveşte sa trimită deputaţi la dieta actuală, şi pentru apărarea îndreptăţitelor sale pretensiuni află adăpost numai la sinul pasivităţii legale, cu un cuvânt, că politica guvernului, după convingerea noastră, e îndreptată într'acolo, ca poporul român să fie scos din cadrele constituţiunei;

Având în vedere, că popoarele Ungariei, cari nu aparţin naţionalităţii maghiare, şi-au manifestat, parte prin deputaţii lor aici în dietă, parte în adunările municipale, mai de multe-ori în cursul sesiunilor acestei diete nemulţămirea cu legea de naţionalitaţi, dar cu toate acestea, guvernul ne luând în seamă declaraţiunile lor, pâna acuma nu a făcut nici un pas pentru modificarea legii amintite, ba nici legea actuală de naţionalităţi nu o aplică la împlinirea oficiilor publice şi cu privire la întrebuinţarea limbei;

Având în fine în vedere, că guvernul, atât în cele interne, cât şi în cele externe, urmăreşte un astfel de sistem, care pe-

www.dacoromanica.ro

riclitează independenţa ţărilor sfântului Stefan, desvoltarea liberă constituţională, pacea şi bunăstarea popoarelor de sub a sa ocârmuire;

Avându-le toate acestea în vedere şi considerând, că politica de până acuma a actualului guvern nu ne întinde nici o speranţă cu privire la desvoltarea sănătoasă a statului: dieta să decreteze, că nu votează guvernului actual budgetul pe anul 1872. Pesta, 5 Decemvrie 1871. Svetozar Miletici, Dr. Iosif Hodoşiu, Antoniu Mocsonyi, Alexandru Roman, Alexandru Mocsonyi, Eugeniu Mocsonyi, Dr. Georg Maximovits, Vincenţiu Babeş, Lazar Ionescu».

Pentru motivarea proiectului de rezoluţiune deputatul *Miletici* a rostit o vorbire mai lungă, şi la încheierea discuţiei a vorbit de nou, dar dieta a votat budgetul, cu majoritate mare de voturi, iar proiectul de rezoluţiune n'a mai fost pus la vot.

Interpelarea deputatului V. Babeş.

În şedinţa din *10 Decemvrie 1871* adresează deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarea interpelare ministrului de culte şi instrucţiune publică:

«Onorată casă! Apropiaţi fiind de budgetul ministerului de instrucţiune publică, îmi iau voe din vreme să adresez în privinţa aceasta o interpelare dlui ministru de instrucţiune publică, în scopul, ca până va ajunge budgetul său la desbatere să studieze interpelarea aceasta, conform importanţei ei, şi să dee răspuns, amăsurat împrejurărilor. Cu toate că-mi motivez interpelarea, fie-mi permis să mai premit câteva cuvinte, în interesul desvoltării ei mai adânci.

Aşa cred, onorată casă, că nu spun nimica nou afirmând, că de câteori s'a adus în discuţie în casa aceasta, în mod direct ori indirect, chestia naţională, ea totdeauna a provocat neplăceri şi impacienţă. Atât de departe s'a mers cu neplăcerile, respective cu impacienţa, încât mai deunăzi, dupăcum am cetit în gazete, aflându-mă bolnav, condeputatul nostru de mare inteligenţă Ghyczy Kálmán încă a aflat, că cu privire la chestia de naţionalităţi e mai corect, dacă vin condamnaţi ceice se plâng necontenit, că nu e rezolvată destul de bine, decât aceia, cari nu o rezolvează, respective aceia, cari exerciază asuprirea naţională.

www.dacoromanica.ro

Am meditat mult, că ce poate fi cauza, că chestia aceasta, care la tot cazul e chestie foarte însemnată regnicolară şi patriotică, e primită cu neplăcere şi e ascultată cu atâta impacienţă, şi am ajuns la convingerea, că cauza e prejudiţiul, întrucât adecă chestia de naţionalitate e considerată ca chestie de putere. Eu însă, de când am început să studiez chestia aceasta, n'am ţinut-o nici odată de chestie de putere, căci doară e vorba de lucruri interne, e vorba de o chestie internă, şi astfel nu poate să fie chestie de putere. Înţeleg, că există acest prejudiţiu, dupăce ştiu, că naţiunea maghiară, atunci când a luptat pentru naţionalitatea ei, a considerat-o ca o chestie de putere. Dar la noi nu e aşa! Eu cel puţin nu o înţeleg astfel, şi tocmai de aceea, nici nu vreau să vorbesc în chestia de naţionalitate, ca atare. Eu consider chestia naţională ca chestie *culturală*, şi tocmai pentrucă o consider de o astfel de chestie, mânecând din acest punct de vedere, voiu adresà interpelarea mea domnului ministru. Pentru resolvarea corectă şi dreaptă a acestei chestiuni culturale nu se va pretinde niciodată alta, decât împărţirea egala şi dreaptă a mijloacelor culturale.

Premiţându-le acestea îmi iau voie acum să-mi cetesc interpelarea. (Ceteşte:) Mânecând dela ideea generală a secolului nostru, că numai existenţa statului civilizat e îndreptăţită, că un astfel de stat, nizuind spre civilizare, e dator să promoveze cultura generală, mai departe din convingerea, că independenţa şi libertatea constituţională a statelor, şi mai ales a statelor mici şi a naţiunilor mici, numai prin cultura cetăţenilor săi poate fi asigurată, precum de altă parte şi bunăstarea cetăţenilor numai prin cultură poate fi ajunsa, mai ţinând în vedere mai departe, şi regula naturală neîndoioasă, că cultura generală la fiecare popor numai în limba sa proprie naţională poate fi exoperată, şi cu privire la patria noastră având mai ales în vedere, că art. de lege 44 dela 1868 spune clar în §-ul 17, cumcă din punctul de vedere al culturei generale şi al bunei stări publice succesul instrucţiei publice este scopul suprem al statului, şi că prin urmare guvernul e dator să se îngrijească, ca în institutele de stat, după putinţă, cetăţenii de orice naţionalitate ai ţării, dacă trăesc împreună în masse mai compacte, în apropierea teritoriului locuit de ei să se poată cultivà în limba lor maternă;

având în vedere, că tocmai în scopul acesta legea citată a încredinţat pe ministrul de instrucţiune publică, întrucât în

www.dacoromanica.ro

lege nu se găsesc dispoziţiuni, cu stabilirea limbei de propunere în institutele de învăţământ ridicate deja din partea guvernului, şi în cele ce conform trebuinţei se vor mai ridică;

având în vedere, că dacă vom esaminà în mod amănunţit şi cu destulă atenţiune budgetul înaintat cu privire la instrucţiunea publică nu aflăm, că ar fi suficientă suma de trei milioane fiorini preliminată pe anul 1872 pentru scopuri de cultură generală, întru atâta, că după cum se poate vedeà, pentru scopurile culturale ale cetăţenilor de naţionalitate nemaghiară din ţară, din suma de trei milioane abià se întrebuinţează nişte procente foarte neînsemnate, în urma cărui fapt cultivarea părţii mai mari, dar totodată mai sărace a poporaţiunei ţării, se pare a fi cu totul neglesă din partea statului, respective din partea guvernului, contrar dispoziţiunilor clare din legea amintită;

având în vedere, că o astfel de neglijenţă şi întrelăsare, dacă ar puteà fi realizată şi s'ar continuà mai departe, ar constituì, nu numai o vătămare a legii clare, ci totodată o crimă cardinală faţă de patria comună, cu urmările cele mai triste:

Îmi iau voe a cere dela domnul ministru de instrucţiune publică, înainte de a se apucà onorata casă de pertractarea budgetului instrucţiunei publice, lămuriri cu privire la următoarele:

Pe ce cale şi în ce măsură a corespuns până acuma ministeriul instrucţiunei publice dispoziţiei din §-ul 17, articolul de lege 44 dela 1868, cu privire la cultivarea cetăţenilor de naţionalitate nemaghiară în limba lor proprie?

Întrucât, după cum e de obşte cunoscut, pe seama cetăţenilor nemaghiari nu există nici o şcoală medie de stat cu limba maternă ca limbă de propunere, nu află dl ministru de instrucţiune publică de necesar şi de urgent să se îngrijască în budgetul anului viitor de ridicarea astorfel de şcoale medii?

Întrucât s'a îngrijit şi până acuma onoratul ministeriu reg. unguresc de instrucţiune publică, cu ajutorul stipendiilor de stat, sau şi pe altă cale, de profesori la şcoalele medii, atât de necesari, pe seama cetăţenilor de naţionalitate nemaghiară?

Dacă fondurile de până acuma de asemenea natură sunt insuficiente, n'ar fi aplecat d-l ministru să treacă în budgetul sau o rubrică specială în acest scop?

După ce necezitatea şi dreptatea pretinde, ca statul, respective guvernul patriei comune, să se îngrijască şi de cultivarea

www.dacoromanica.ro

mai superioară în limba lor a cetăţenilor nemaghiari, şi dupăce, cum se ştie, sunt tocmai în curgere pertractările pentru înfiinţarea unei universităţi regnicolare în Cluj, are guvernul intenţiunea, şi dacă da, cum intenţionează să iee în considerare la acea universitate limba naţională română a poporaţiunei covârşitoare din părţile ardelene?

Recomand interpelarea mea în atenţiunea onoratei case».

Prezidentul: «Va fi comunicată domnului ministru de instrucţiune publică».

Restaurarea cetăţii din Hunedoara.

În şedinţa din *11 Decemvrie 1871* deputatul român şi secretar de stat *George Ioanovici* prezintă dietei petiţiunile comitatelor Timiş, Torontal şi Caraşiu, apoi a oraşului liber regesc Timişoara, pentru clădirea cât mai grabnică a liniei ferate Timişoara-Orşova. Se predau comisiunei petiţionare.

Şedinţa din 14 Decemvrie 1871. Se continuă discuţia asupra budgetului ministrului de finanţe. Vorbeşte deputatul român, acum de nou întrat în dietă, *Mihail Pavel*, mai târziu episcop gr.-cat. în Gherla şi Oradeamare, următoarele:

«Onorată casă! Cu părere de rău, dar trebue să iau cuvântul în interesul nevotării sumei cerute pentru repararea fortăreţei dela Hunedoara. O fac aceasta pentrucă eu ţin, că trebuinţele de pietate, loialitate, de lux, ori plane de comoditate, sunt trebuinţe de-a doua şi a treia mână. Trebuinţa de prima ordine e la noi, onorată casă, *poporul*, bunăstarea materială şi intelectuală a cetăţenilor patriei. (Aprobări). Aceasta are să fie promovată întâi, şi dupăce a atins o înălţime oarecare, pot să fie acoperite trebuinţele de a doua şi a treia ordine.

Onorată casă! Poporul abiă are astăzi pâne, ba aşa zicând, nu o are. Poporul sărac din munţi n'are pâne nici acuma, şi deja mulţi s'au mutat din Maramureş în Moldova, iar şi mai mulţi s'au înţeles să meargă în Turcia, ori altundeva, numai pâne să poată căpătă. Aici trebue ajutat întâi, onorată casă, şi apoi să dăm tribut pietăţii şi loialităţii.

Ce se atinge de cetatea Hunedoarei, că anume să fie susţinută din punct de vedere istoric, are înţeles lucrul între anu-

www.dacoromanica.ro

mite împrejurări, în măsură mai mare ori mai mică, şi înţelepţeşte a prins onorata casă lucrul atunci, când pentru restaurarea, pentru adaptarea cetăţii, a votat, după cum aud, peste 100,000 fl. Dar aşa cred, că votarea s'a făcut numai pentru conservarea ruinelor cetăţii. Nu trebue să se meargă deci mai departe şi să se facă alte zidiri, pentrucă aceasta nu mai e conservarea monumentelor istorice, ci falsificarea istoriei.

Eu în urma tuturor acestora primesc propunerea comisiunei financiare cu 50,000 fl. din punctul de vedere al pietăţii. Dar' mai mult de astădată la nici un caz nu pot votă, ţinând cont de împrejurări şi de starea slabă materiată a poporului».

Budgetul ministrului de comunicaţie.

In şedinţa din *15 Decemvrie 1871*, la discuţia asupra budgetului ministrului de comunicaţiune, a vorbit deputatul român *Iosif Hodoşiu* următoarele:

«Onorată casă! N'am nici o observare în contra rubricei acum cetite. Să-mi permită însă onorata casa, ca tocmai la acest punct să fac o propunere dlui ministru de comunicaţiune.

Incă cu ocaziunea desbaterei budgetului trecut şi-a ridicat cuvântul un condeputat, cerând ca din jos de Deva, la Şoimuşul-mureşian, să se facă un pod stabil peste Mureş. Comitatul Zarandului, şi dacă ştiu bine, şi comitatul Hunedoarei, au înaintat reprezentaţiune în privinţa aceasta ministeriului de lucrări publice şi comunicaţiune, arătând, nu numai oportunitatea, ci şi necesitatea ridicării unui pod stabil. Anume, dela Alba-Iulia până la Arad, ba până unde Murăşul se varsă în Tisa, pod stabil peste Mureş nu este. Comunicaţia între comitatele Zarand şi Hunedoara se poate face numai peste Muraş, care desparte dealungul comitatele acestea unul de altul. Dar şi statul are mari perderi, dupăce statul are multe magazine de sare în Deva şi trece sarea peste Mureş la Şoimuşul murăşan, unde asemenea e magazină de sare.

Dupăce a fost ridicat cuvântul, cu ocaziunea budgetului trecut, în 4 Martie anul curent, domnul secretar de stat, Szapáry Gyula, a declarat în numele ministrului, că întrucât cererea consună cu reprezentaţiunea făcută în această privinţă din partea comitatului Zarand, se va puteà ajutà astfel, că din cele 200.000 fl. votate pentru astfel de scopuri, dupăce studierea chestiei din

www.dacoromanica.ro

partea ministeriului va justificà necesitatea, se va da din partea ministeriului suma necesară pentru scopul acesta.

Onorata casă a primit cu aprobare declaraţia aceasta a lui Szapáry Gyula, pe atunci secretar de stat. Dar ministeriul, aşa se vede, încă nu a studiat chestia, ori şi dacă a studiat-o, nu a studiat-o în de ajuns, şi dupăce cuvântul dat din partea secretariului de stat nu a avut nici un rezultat, eu în urma tuturor acestora, rog pe dl ministru de comunicaţiune să studieze aceasta chestie, şi în privinţa aceasta am onoare a face o propunere, anume: «Se indrumă ministrul de lucrări publice şi comunicaţiune, ca pe baza studierii ce se va face se treacă în budgetul anului viitor 1873 suma necesară pentru facerea unui pod stabil peste apa Murăşului, la Şoimuşul-murăşan». (Aprobări).

Limba de propunere în şcoalele medii.

In şedinţa din *16 Decemvrie 1871* deputatul român *Iosif Hodoşiu* a prezentat petiţia lui *Dimitrie Perţia* şi *Ioan Doma*, cari cereau nimicirea unei ordinaţiuni, dată din partea ministrului de interne. S'a predat comisiunei petiţionare.

In şedinţa din 17 Decemvrie 1871 ministrul de cultę şi instrucţiune publică a răspuns la interpelarea din zilele trecute a deputatului român *Vincenţiu Babeş*, că sunt şcoale medii de stat, în cari se propune şi în limba ţinutului respectiv, de ex. în Sibiiu, Lugoş, Timişoara, etc. Cu privire la celece vor fi înfiinţate de acì încolo, guvernul va grijì, ca propunerea studiilor să se facă tot aşa şi în limba poporaţiunei din părţile în cari se înfiinţează noul institut de învăţământ. La împărţirea stipendiilor guvernul ia în socotinţă numai meritele respectivilor, nimic alta. Toţi cei vrednici primesc stipendii. Cu privire la universitatea din Cluj, va face aşa cum spune legea la care s'a provocat şi interpelantul.

Ia cuvântul imediat deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi face următoarele observări la răspunsul ministrului de culte şi instrucţiune publică:

«Onorată casă! Mult stimatul domn ministru a binevoit a răspunde la prima mea întrebare în esenţă aceea, că întrucâtva s'a purtat

www.dacoromanica.ro

de grije şi până acuma de instruarea celor de buze nemaghiare în şcoalele medii. Aceasta e esenţa răspunsului său. Şi domnul ministru a şi citat vre-o câteva institute de învăţământ, la cari afirmative se poartă de grije, ca cei de buze nemaghiare să primească instrucţie şi în limba lor proprie. Ce se atinge de aceasta, mărturisesc, onorată casă, că nu am informaţiuni depline, mai ales de prin ţinuturile pe unde nu am obiceiul să umblu. Dar aceea ştiu, că în Timişoara tinerimea nu primeşte instrucţie în nici o altă limbă, decât în cea maghiară. Orice altă limbă e exchisă. (Voci: Corect!) Se poate că e corect. Se poate că şi eu voiu spune că e corect, la fine. Dar binevoiţi a aşteptà până-mi termin cuvintele.

Şi tot aşa îmi este cunoscut, că şi la seminarul din Sibiiu cu greu se poate să primească Românii instrucţie în limba lor proprie. Celelalte institute nu le cunosc. Dar dl ministru a binevoit a amintì, că tinerimei de naţionalitate nemaghiară i-se dă ocaziune să se poată instruà în limba proprie, întrucât părinţii ori epitropii o pretind aceasta. Eu cel puţin aşa l-am înţeles. Mă rog de iertare, eu aşa zic, că întâi de toate despre aceasta, despre o astfel de condiţie, în lege nu stă nimica, şi rog pe onoratul domn ministru şi onorata casă, să binevoiască a nu acceptà un principiu atât de periculos. Pentrucă, adevărat, că astăzi poate să fie aceasta o foarte bună apucătură pentru a respinge pe cei de naţionalitate nemaghiară cu pretensiunile lor juste, dar ca mâne poate să formeze armă îndreptată în contra D-voastre. Dar repet, în lege nu e vorbă despre aceasta. Aşa cred, că în momentul în care se ştie, că există un anumit număr de elevi nemaghiari într'o şcoală medie, *trebue* să se propună acestora în limba lor proprie, pentrucă numai în limba aceasta se poate face instrucţia cu succes şi cu pricepere.

Eu aşa ştiu, că de ex. în gimnaziul din Lugoj foarte rar se întâmplă să se dee explicări în româneşte, deşì majoritatea elevilor o formează tinerii români, şi din majoritatea aceasta de regulă mai bine de jumătate o formează aceia, cari nu înţeleg nici un cuvânt ungureşte. Şi totuş sunt siliţi să înveţe ungureşte studiile prime fundamentale!

Eu deci aşa cred, că răspunsul acesta poate fi luat ca răspuns întru atâta, că satisface o parte a casei, dar în general nu poate fi mulţămită cu el partea mai mare a ţării, care nu

www.dacoromanica.ro

nizuşeşte întru atâta spre învăţarea meşteşugită, ori spontană, a unei anumite limbi, ci spre câştigarea de cunoştinţe. Şi spre acest sfârşit numai o modalitate există, *instruarea în limba proprie.* Eu deci nu pot spune nimica. Nu voiu spune, că sunt mulţămit, ci rog onorata casă, să se pună în poziţia în care ne aflăm noi, cei de buze nemaghiare. Să-şi închipuiască, că azi, mâne, ori chiar peste 30 de ani, ajungeţi prin cazuri, prin cari noi am ajuns, acolo unde noi suntem, şi faţă de D-voastră, un Bismark, sau un Gortschakoff, ori oamenii acestora, dau un astfel de răspuns. Vă va mulţămì pe D-voastră? Şi nimic nu e imposibil în vieaţa popoarelor. Eu aşa cred, că într'un astfel de caz fiecare Maghiar de omenie ar zice, că nu e mulţămit şi că nu poate fi mulţămit.

Atâta, cu privire la prima întrebare. La întrebarea a doua, că oare nu află dl ministru de necesar şi de urgent să înfiinţeze şcoale medii pe seama celor de buze nemaghiare, domnul ministru spune pe scurt, că numai acolo poate să ridice institute medii de învăţământ pe seama celor de buze nemaghiare, unde ori nu sunt şcoale de stat, ori apoi cele existente nu sunt de ajuns. Dar eu aşa cred, că cel puţin de şcoale reale este o trebuinţă bătătoare la ochi, dupăce în întreaga Ungarie şi în părţile Banatului nu există nici o singură şcoală reală de stat, în care să se propună altcum obiectele decât numai ungureşte. Dacă deci nu e aici evidentă lipsa şi necesitatea, nu ştiu unde şi cum ar puteà să fie mai evidentă, cu atât mai vârtos, că mult stimatul domn ministru nu a putut înşirà nici o localitate, unde în şcoalele reale de stat nu s'ar propune ungureşte. Eu cel puţin nu cunosc nici o singură astfel de şcoală reală. Şi aici deci, zic aceeace am spus cu privire la prima întrebare: Dumnezeu să ferească o naţionalitate ori o naţiune de aceea, ca părintescul guvern astfel sa se îngrijească de cultivarea ei, cum se îngrijeşte guvernul unguresc de instruarea popoarelor nemaghiare din patrie. (Sgomot).

Eu admoniez onorata dietă, să nu o considere aceasta de glumă. Chestia de naţionalitate poate fi luată în bătae de joc, ca chestie de putere, şi sunt mulţi cari nu o bagă în seamă. Dar ca chestie de cultură e atât de serioasă şi de importantă, încât nu poate formà obiect de batjocură. Pentrucă repet, statul care nu se îngrijeşte de cultivarea popoarelor sale, nu are viitor, şi existenţa sa e de prisos, căci în ziua de astăzi

www.dacoromanica.ro

cultura e singurul scop şi temei, pe care şi pentru care pot să existe statele. (Aşa e!)

A binevoit domnul ministru să amintească şi aceea, tot referitor la întrebarea aceasta, că gimnaziul român din Braşov primeşte ajutor de stat, tot aşa şi gimnaziul sârbesc din Neoplanta, iar gimnaziul din Beiuş e ajutorat din fondul religionar.

Eu aşa cred, onorată casă, că atunci, când e vorba de trei milioane spese pentru scopuri culturale, e curată ironie provocarea la faptul, că Braşovul primeşte 4, Neoplanta 8, şi Beiuşul 2 sau 3 mii de fiorini, din banii statului, respective din fondul religionar. Eu a-şi dorì cu totul alt ajutor pe seama celor 7 milioane de cetăţeni nemaghiari. Pentrucă aceeace a spus dl ministru întăreşte numai aceea ce spuneam în interpelarea mea, că pentru scopurile culturale ale naţionalităţilor nemaghiare abià se întrebuinţează nişte procente mici. Eu n'am voit să spun în interpelarea mea, şi n'o spun nici acuma, că aceasta e nedreptate. Dar fac atentă onorata casă, că prin aceea, că suma întreagă din preliminar vine întrebuinţată în favorul unei singure naţionalităţi, se comite nedreptate!

Nu afirm, că ar fi mult trei milioane pentru scopurile culturale ale celor de buze maghiare. Doamne fereşte. Fie de trei ori atâta. Fie 9, ori chiar 30 de milioane. Dar nedreptate e, când din trei milioane se întrebuinţează pentru cultura celor de buze nemaghiare numai un procent. La aceasta vreau să fac atentă casa, pentrucă aceasta e nedreptatea, care se răsbună asupra patriei. Ştiu eu foarte bine, onorată casă, că atunci, când un popor, o naţiune, se află în posesiunea puterii, nu se prea gândeşte la interesele celoralalte naţionalităţi, pentrucă e ameţită, e beată de putere, nu vrea să vadă şi să recunoască şi drepturile altora. Dar domnilor, pentru Dumnezeu, constelaţia politică nu e aşa, ca să poată fi asigurată puterea pe 20—30 de ani, ba nu e asigurată nici chiar pe trei zile. (Ilaritate). Atârnă dela graţia unei persoane, şi dacă persoana aceasta îşi detrage graţia, s'a dus întreaga putere. Şi tocmai de aceea, câtă vreme puterea e a D-voastre, binevoiţi a nu întrelasà să vă împliniţi cele mai sfinte datorinţe faţă de patrie, cari reşed în faptul, că promovaţi deopotrivă scopurile culturale ale naţionalităţilor singuratice, cărora le împărţiţi în măsură egală mijloacele culturale.

www.dacoromanica.ro

La întrebarea a treia şi a patra dl ministru nici nu a binevoit a-mi răspunde în mod direct. S'a provocat la aceea mai ales, că sunt unele institute, în cari candidaţii de profesură primesc instrucţie, fără deosebire de naţionalitate. Dar eu aşi fi dorit, şi am accentuat chiar în întrebarea mea, ca domnul ministru să spună, întrucât a împărtăşit până acuma de stipendii şi pe cei de buze nemaghiare, pentrucă mie-mi este cu totul necunoscut un astfel de caz, eu nu am auzit să se fi împărtăşit nici măcar unul singur!

A mai binevoit dl ministru a amintì şi aceea, ca lămurire, că astfel de stipendii se dau numai celor cu vrednicie. Curios e numai, că în astfel de cazuri vrednic e numai acela, pe care-l află vrednic domnul ministru, ori încrezuţii săi. Şi cumcă aşa stă lucrul, şi că nu e corect aşa, se vede că a simţit-o şi dl ministru, pentrucă aducându-şi aminte de concurs, a pus în vedere, că în viitor pe calea concursului vor fi aleşi cei cu vrednicie. Dacă, pe lângă concurs, se va mai întâmplà şi aceea, că în comisiunea censurătoare nu vor şedeà şi judecà oameni numai dintr'o naţionalitate şi de o singură direcţie politică, aşa cred, că oricine ar puteà să fie mulţămit. Dar până acuma nu aşa s'a întâmplat, şi de aceea, cu privire la trecut şi la prezent nu pot să fiu mulţămit, dupăcum, sincer vorbind, nu poate fi mulţămit nime.

In chestia universităţii din Cluj dl ministru a binevoit a da deslusirea, că legea dela 1868, articolul 44, §§-ii 18 şi 19, nu-l îndatorează să iee în considerare limba naţiunei române. Aşa se vede, că dl ministru pune greutate numai pe legea aceea. Dar eu totuş îmi iau voe să obiecţionez d-lui ministru, că paragrafii aceia nu exchid luarea de dispoziţiuni din partea guvernului, respective a legislaturei, cu privire la instrucţia mai înaltă, dată popoarelor ţării în limba lor proprie. Nu opresc pe dl ministru, ca în planurile sale să iee dispoziţiuni şi să facă propuneri. Dar dl ministru nici nu promite, că în proiectul ce-l va prezentà va face propunere, ci lasă chestia la înţeleapta apreciare a casei. Când un ministru depune un proiect pe masa casei, majoritatea ştie deja, că guvernul ce voeşte, şi că ce trebue ea să voteze ori să nu voteze. Aş fi dorit, şi cred ca cu tot dreptul, ca în proiectul său să fi trecut dl ministru dispoziţii în privinţa aceasta. Ba să fi mers chiar mai departe şi se fi dovedit casei, că astfel de dispoziţiuni sunt neîncunjurat

www.dacoromanica.ro

de lipsă. Pentrucă, domnilor, atunci cum putem să ne îngrijim de naţionalitatea celor mai mari părţi ale Ardealului, care dă soldaţii cei mai mulţi şi poartă greutăţile publice cele mai mari, de Români, cari trebue cultivaţi, dacă vrem să iubească şi să apere constituţia şi patria?

Am auzit de multeori afirmându-se, că Ungaria are neîncunjurată trebuinţă de Ardeal, fiind acesta cetatea de apărare. Dacă e aşa, atunci trebue grijit, ca în fortăreaţă să garnisoneze amicul, iar nu inimicul. Pe calea aceasta însă, neglijându-i pe Români, nu-i veţi câştigà de amici. De aceea, eu vă rog serios, foarte serios, nu luaţi atât de uşor chestia aceasta culturală, ci luaţi dispoziţii, ca cetăţenii nemaghiari să se împărtăşască de aceleaşi mijloace culturale, ca şi naţionalitatea maghiara. Las în grija casei să iee, ori să nu iee la cunoştinţă răspunsul d-lui ministru. Insă despre aceea sunt convins, că D-voastră, domnilor, ca patrioţi maghiari de omenie, dacă întrebaţi inima, conştienţa D-voastre, şi dacă s'ar aplicà lucrul la naţionalitatea D-voastre, n'aţi fi mulţămiţi cu el. Eu de altcum îmi voiu face datorinţa». (Aprobări).

Casa ia răspunsul la cunoştinţă.

Curent activist în Ardeal.

Deschidem iarăş o paranteză.

Inteligenţa română din ţinutul Branului s'a întrunit în 13 25 Decemvrie 1871 în conferenţă, pentru a se consultà asupra situaţiei politice, şi a luat următoarea hotărîre:

«Considerând, că cauza noastră naţionala, cea cu atâta pietate purtată dela 1848 încoace de conducătorii naţiunei noastre, în anii din urmă a devenit mai de tot părăsită şi prin aceasta într'o stare de tot critică;

Considerând, că aceasta stare critică după părerea noastră a provenit şi de acolo, că cauza naţională a ieşit din terenul legal, discutându-se mai numai prin jurnalele noastre, cari în loc să se fi înţeles la un program apărat cu solidaritate, au căzut în dispute stricăcioase numitei cauze;

Considerând, că noi şi poporul ţinutului nostru dorim şi pretindem, ca cauza naţională să fie readusă iarăş pe terenul

www.dacoromanica.ro

ei legal, şi tratată după toate formele unei cauze naţionale, în adunări publice naţionale:

Aşa dară din aceste consideraţiuni, la iniţiativa domnului protopop *Ioan Meţianu*, ne-am adunat noi subscrişii astăzi la Zerneşti, ne-am constituit într'un comitet local, şi după o discuţiune serioasă ne-am declarat unanim, ca pe viitor să purcedem *activ* întru apărarea cauzei noastre naţionale. Spre acest scop am decis totodată să provocăm onorabilul nostru comitet naţional, permanent, ales de congresele noastre naţionale din 1861/3, să-şi înceapă acţiunea cu convocarea unei adunări naţionale pentru formularea programului activităţii sale, atât în privinţa meritului cauzei naţionale, cât şi în privinţa formei de purcedere». (Urmează subscrierile).*)

Pentru luarea acestei hotărîri protopresbiterul *Ioan Meţianu* a fost atacat din partea presei naţionaliste române, făcându-i-se imputarea, că nu a respectat principiul solidarităţii, iar protopresbiterul *Ioan Meţianu* s'a justificat în faţa opiniunei publice române cu următoarele lămuriri, publicate în ziarul «*Albina*» anul 1872 numărul 15:

«Inteligenţa ţinutului Zerneşti în Ardeal a ţinut în 13/25 Decemvrie anul trecut o adunare, în care a luat concluzul, ca să îndrepte o adresă de provocare către comitetul naţional din 1861—63, în care să-l roage, să lucre pentru conchemarea unui *congres naţional.* Jurnalele noastre, mai ales «Gazeta Transilvaniei», ne-a luat acest pas în nume de rău, dându-i un înţeles fals. De aceea, întru interesul adevărului şi al înţelegerei reciproce, mă văd îndemnat a rugă onorata redacţiune, ca să binevoiască a da loc în stimabila «*Albina*» următoarelor mele explicaţiuni:

Înainte de toate trebue să premit, că deşi nu-mi atribuesc nescari cunoştinţe întinse în politică, şi nu voiu să mă privesc de conducător naţional, totuş ca un membru al naţiunei mele, şi ca unul care am luat parte mai la toate adunările noastre naţionale de un timp încoace, voiu începe cu o scurtă reprivire spre întâmplămintele memorabile din 1848, când naţiunea noastră şi-a decretat însaş punerea sa în şirul celoralalte naţiuni conlocuitoare din patrie.

*) Din „*Telegraful Roman*“, anul 1871, Nrul 101.

www.dacoromanica.ro

Dela anul 1848 încoace inteligenţa noastră română, cu capii bisericeşti în frunte, n'a cruţat nici o osteneală şi n'a lăsat să treacă nici o ocaziune nefolosită pentru asigurarea existenţei naţiunei sale. Spre scopul acesta s'a conchemat adunarea cea memorabilă naţională din 3/15 Maiu 1848 pe câmpul libertăţii, spre scopul acesta s'au trimis deputaţiuni număroase pe la dieta din Cluj şi cea din Pesta, şi pe la Innsbruck, unde se află atunci împăratul, spre scopul acesta s'au trimis, după ridicarea absolutismului, alte deputaţiuni la Viena, spre scopul acesta s'au convocat congresele naţionale din 1861 şi 1863, spre scopul acesta au participat deputaţii şi regaliştii noştri români la dieta din 1863/4 şi au întrat în senatul imperial, spre scopul acesta au participat bărbaţii noştri de încredere la conferenţa regnicolară din 1861 dela Alba-Iulia, scopului acestuia a servit păşirea solidară a deputaţilor şi regaliştilor români dela dieta anului 1865 din Cluj, şi spre scopul acesta în fine conferenţa naţională ţinută cu altă ocaziune la 1866 în Alba-Iulia a decis trimiterea unui memorial la înaltul tron, prin cutare cap bisericesc. Va să zică, toată elita română dela 1848 până la finea anului 1866 a fost în activitate şi solidaritate continuă, pentru câştigarea drepturilor naţiunei sale.

Durere însă, că buna înţelegere şi solidaritatea, care stăpânise până acî între conducătorii naţiunei române, dela acel an încoace îi părăseşte, din cauză, că hotărârea conferenţei din Alba-Iulia, pentru de a trimite decretatul memorand prin cap bisericesc, pre din dosul unora, şi se înţelege, fără ştirea lor, s'a schimbat întru atâta, încât pentru subşternerea acelui memorand la preaînaltul loc ne pomenim, că din partea domnului *G. Bariţiu* şi *Dr. Ioan Raţiu* se cer subscrieri la nişte plenipotenţe, prin cari numiţii domni se împuternicesc «a subşterne înaltelor locuri, sau tocmai şi înaltului tron, acele dorinţe şi suferinţe ale Românilor, cari nu se pot face cunoscute prin dieta ţării, sau prin adunările municipale»... mai îndatorindu-se acei doi domni a lucrà şi pentru o bancă ipotecară, etc.

Nu voiu atinge, că propriu zis cine şi care a fost cauza neînţelegerei, precum nu voiu vorbì nici de soartea ce o avù petiţiunea domnilor *Bariţiu* şi *Dr. Raţiu.* Dar nu pot lasà neobservat aceea, că cauza noastră naţională, care până acî se tratà în adunări naţionale publice, de acî încolo apucă după neînsemnata mea părere pe o cale greşită, adecă pe calea pe-

www.dacoromanica.ro

tițiunilor, în forma unei cauze private, sprijinită fiind de unele plenipotențe, prin care eveniment totdeodată s'a aruncat între conducătorii națiunei și sămânța neînțelegerei.

Între aceea urmă împăcarea coroanei cu Maghiarii. Românii și la dieta aceasta participară, quasi ca la dieta de încoronare, și credincioși programului statorit în Cluj, ca între orice împrejurări să fie și să păsească *activi*, se străduiră a eluptà drepturi naționale, dar văzându-se majorizați și desconsiderați de partida dela putere, la încheerea sesiunei unii dintre dânșii se reîntoarseră acasă cu aceea convingere, că Românii nu ar mai aveà ce să caute la dieta din Pesta, iar alții se așezară prin posturi guverniale și — tăcură.

După acestea, apropiindu-se alegerile dietale din 1869, se întrunește conferența dela Mercurea, care în mare majoritate decide, ca *din cauza legii electorale, nefavorabilă pentru Români,* Românii să nu participe la alegerile de deputați dietali. Spre scopul acesta se alege și un comitet pentru executarea concluzelor, care însă în curând se disoalvă de guvern. Rezultatul practic al deciziunilor dela Mercurea a fost, că alegătorii români, în cele mai multe cercuri electorale, nu numai că nu s'au ținut pasivi, dar încă au ales Neromâni, în alte locuri chiar pe cei mai neîmpăcați contrari ai Românilor, mai în altele, unde n'au mers Românii la urnă, au mers Neromânii și au ales deputat după voința lor. Un singur cerc știu, că a ales un Român pasivist, care în urma concluzelor dela Mercurea n'a mers la dietă.

Dieta din Pesta prin retragerea noastră n'a rămas stirbită sau trunchiată, căci Transilvania n'a fost, precum nu e nici astăzi, nereprezentată la Pesta, iar scopul opoziținei nu poate fi altul, decât a împedecà acțiunea guvernului prezent prin nereprezentarea Transilvaniei și astfel a-l sili la concesiuni în favoarea țării și a națiunilor ei.

Într'aceea Maghiarii și Sașii, folosindu-se de absența noastră, în conțelegere frățească între sine, tocmai ca în timpul uniunei trium nationum, au adus și au executat legile cele mai asupritoare pentru noi. Și așa putem zice, că cu pasivitatea noastră, așa cum s'a înțeles, inaugurat și executat ea până acuma, *am perdut*, în loc să fim câștigat ceva.

Văzând unii, că pasivitatea se înțelege de mulți într'un feliu, și iarăș de alții într'altul, și că așa cum se înțelege ea,

www.dacoromanica.ro

deoparte nu este executabilă, iar de alta e demoralizătoare şi păgubitoare, deoarece contrarii noştri, nu numai corump poporul cu tot feliul de mijloace, dar încă îl şi desbină de inteligenţa sa, ba chiar şi o parte bună din inteligenţă s'a dat în braţele Maghiarilor, precum dovediră aceasta restauraţiunile municipale din zilele trecute, unde foarte mulţi dintre inteligenţii noştri s'au angajat la toate condiţiunile, numai să fie puşi la câte un post: ce este mai natural, decât că simţiră necesitatea de a se gândì la alte mijloace, *de a inaugurà o altă politică!*

După câte cetim în ziarele noastre, în tot Ardealul mai că nu ştiu un comitat, unde Românii să nu fi pactat cu Maghiarii! Dar apoi acolo, la marginea Ardealului, în comitate, unde Românii şi în reprezentanţa comitatului sunt în majoritate, ce nu s'a întâmplat!

Am zis, că pasivitatea, aşa cum s'a înţeles ea de unii, este şi din aceea privinţă dăunoasă, că poporul nostru este executat tocmai în acest an de lipsă, încât în unele locuri i-se vind, nu numai ţoalele din casă, dar şi vitele din curte, şi nu este cine şi-ar ridica vocea întru ajutorul lui! Vazându-le toate acestea, şi încă altele nenumărate, mai cu seamă acea parte a inteligenţei noastre, care trăeşte în mijlocul poporului, văzând de altă parte, că cauza naţională cea până la 1866 cu atâta pietate purtată, astăzi este părăsită de conducătorii ei cei adevăraţi, între cari eu, în imprejurările de faţă, nu ştiu şi nu înţeleg pe alţii, decât pe *comitetul nostru ales de congresele dela 1861 şi 1863,* în fine mai presimţând, că la alegerile viitoare încă şi în acel cerc unde s'a fost ales Românul pasivist de care atinsei mai sus, chiar de pe acuma se lucră pentru alegerea celuice e unul dintre cei mai mari contrari ai Românilor, şi temându-mă, că poporul nostru, de o parte năcăjit de multele dări şi execuţiuni, iar de altă parte expus demoralizării şi corumperei din partea străinilor, mai vârtos la îndemnul celor angajaţi pentru alegerea în posturi, va păşì fără vre-o direcţiune în faţa alegerilor şi în multe părţi va gravità, ca şi în trecut, cătră străini, şi că astfel, astăzi ici, mâne colea, se va rupe dela tulpina sa şi va devenì pradă contrarilor, şi în fine văzând, că toate naţiunile nemulţămite din imperiu, precum sunt şi Cehii şi Croaţii, mişcă toate petrile pentru câştigarea drepturilor lor, — considerând, zic, toate acestea, am crezut,

www.dacoromanica.ro

că nu vom greşi, dacă în aceste împrejurări critice vom căutà, ceeace credem că ne este de lipsă ca şi pânea de toate zilele, adecă acel organ, care să ne adune din toate părţile pe unde suntem împrăştiaţi cu părerile şi convingerile noastre, înţeleg: *congres naţional*, pe care trebue să-l cerem şi deaceea, că numai acolo putem statorì obligător modul de *procedere solidară pe viitor*, şi să-l mai cerem şi pentruca să putem decretà *părăsirea certelor şi a disputelor*.

Şi cine în împrejurările de faţă nu este pătruns de această necesitate? Numai aceia doară, cari se leagănă în iluziuni, că nicicând nu am stat aşa de bine ca de astădată! Doamne fereşte de aşa bine. Văzând însă, că întrarea noastră în acţiune, cu intenţiunea aratată, se explică rău, nu ştiu, din rea pricepere sau din patimă, căci «*Gazeta Transilvaniei*» de exemplu în amintitul nostru pas pentru congres nu vede nici mai mult nici mai puţin decât mergerea la Pesta: aflu de lipsă a-i observa, că cetind fără patimă conclusul nostru din Zerneşti, nu va afla acolo alta decât dorinţa de *a ne adunà într'o adunare naţională*, numească-se aceea oricum, unde să ne înţelegem frăţeşte despre aceea, că cum avem să procedăm pe viitor în cauza noastră naţională? Şi apoi acolo doară ne vom înţelege mai bine, decât prin jurnale. Şi dacă în urma conţelegerii noastre se va decide acolo să mergem la Pesta, sau poate la Viena, ne vom duce. Iar de va aflà congresul de bine să rămânem acasă, aici vom rămâneà, însă şi aici, nu ca domnul redactor al «*Gazetei*», care oricât critică pe alţii, el însuş, ca membru al comitetului Albei-superioare, niciodată nu a avut plăcere a merge să apere acolo interesele naţionale, zic deci, dacă vom rămânea acasă, şi aici *în activitate continuă*, după un program ştiut, să luptăm în tot locul unde ni-se va da ocaziune.

Mi-se va obiecţionà, că cine ne opreşte să lucrăm şi acuma? Iata cine: *corespondenţii cei nechemaţi ai unor ziare*, cari îndată ce face cineva ceva, ce crede bun şi folositor, ceeace însă nu e pe plăcerea altora, grăbesc, nu a combate în mod obiectiv, precum s'ar cuvenì, ci a-şi vărsà ocările şi îmbălăturile lor cele mai ordinare. Şi care este urmarea acestei proceduri? Aceea, că ce fac aici 2—3 strică dincolo alţi 2—3, pentrucă vechia programă pentru activitate este în contrast, cum se pretinde, cu noua programă a pasivităţii, şi pentrucă ne lipseşte o programă

www.dacoromanica.ro

nouă, pe care numai o adunare națională generală ne o poate statorì.

După cele până acì expuse ar mai fi doară de observat, că pentru ce ne-am adresat către președinții comitetului permanent, ales de congresele noastre din 1861 și 1863, și printr'ânșii am cerut conchemarea unei adunări naționale. Mărturisesc, că eu unul nu știu astăzi alt organ mai competent, decât pe acel comitet, care este compus din cei mai distinși bărbați ai națiunei noastre și care pe cât știu nu este desființat. Și chiar dacă ar fi desființat, ar trebuì să-i cerem reînființarea, căci rog pe domnii de altă opiniune să-mi spună, cinè altul ar puteà convoca un congres în împrejurările de față? Au nu acel comitet a condus cauza națională și a atras încrederea întregei națiuni? Să ne aducem numai bine aminte.

Că dreaptă, ori greșită este procederea aceasta a noastră, las la judecata opiniunei publice, singurul tribunal competent, dorind numai să fie constatat, că am avut și noi aceste convingeri, după cari ne va judecà viitorul. Și dacă mai dorim ceva, aceea este, ca opiniunea publică să nu aducă sentință în aceasta chestiune asupra noastră cu graba, și cu atât mai puțin după calumniile și personalitățile din atare ziar, care în tot ce nu este dela sine, ori dela ai săi, nu vede decât tradare de națiune, ci să-și formeze sentința cu privire la toate împrejurările în cari ne aflăm noì astăzi, și cu privire la cele ce le vedem desvoltându-se pe toate zilele în jurul nostru, și atunci vom plecà capul înaintea acelei sentințe.

Zernești, 16 28 Ianuarie 1872. *Ioan Mețianu*, protopop».

La lămuririle acestea, în cari erau cuprinse vederile tuturor Românilor din Ardeal părtinitori ai politicei de activitate, redacțiunea «*Albinei* a făcut mai multe adnotări, dintre cari mai însemnată e următoarea:

«Suntem convinși, că pornirile D-voastre provin din cea mai bună credință. Durerea noastră însă este aceea, că D-Voastră, mânecând din cele mai curate intențiuni, comiteți acte, cari fără prealabilă conțelegere se manifestă în disarmonie cu ținuta generală, și ne arată sfășiați și slabi. Ne compromit lupta, și astfel fac servicii contrarilor și de altmintrelea în disproporțiune puternică față de noi. Argumentele pe cari dl protopop *Mețianu*, nouă mult prețuit, acum vine a le subșterne opiniunei

www.dacoromanica.ro

publice, erà indigetat, ba chiar necesar, a se substerne opiniunei publice înainte de adunarea dela Zerneşti».

Ideea *activităţii* cu toate acestea a prins teren şi a început a devenì populară printre Românii din Ardeal.

Cărţile din şcoalele confesionale.

În şedinţa din *11 Ianuarie 1872* deputatul român *Alexandru Roman* a prezentat rugarea profesorilor dela gimnaziul gr.-cat. din Beiuş pentru îmbunătăţirea sorţii lor. Va fi predată, conform dorinţei, comisiunei financiare. Iar la discuţia asupra budgetului ministrului de instrucţiune publică, fiind vorba despre manualele din şcoalele confesionale, a vorbit deputatul *George Ioanovici* următoarele:

«S'a prea lungit discuţia asupra chestiei acesteia. A obosit în parte atenţiunea onoratei case, şi de aceea voiu vorbì foarte pe scurt. Cel mai mare rău e acela, că în şcoalele confesionale, natural lucru, confesiunea are mână mai liberă, şi controla e mai anevoioasă. Uşor se pot întâmplà deci acolo lucruri antipatriotice, ofenzătoare pentru interesele patriei. Dupăce aşa stă lucrul, declar, că deşì fac parte şi eu din o confesiune care are autonomie, a cărei autónomie aş dorì să o văd lărgită şi asigurată în toată privinţa în cadrele legii, condamn totuş în mod categoric confesiunea, dacă unul ori altul dintre membrii ei scrie şi lăţeşte vre-un op, care e îndreptat în contra integrităţii patriei, în contra intereselor şi legilor ei.

N'am intenţiunea şi nici nu-mi este chemarea să dau explicare cuvintelor condeputatului Tanárky Gedeon, secretar de stat, pentrucă dacă va aflà dânsul de necesară explicarea, sigur că o va face singur. Ci vreau să observ numai atâta, că greutăţile legate de traduceri, pe cari le-a amintit, eu aşa le-am înţeles, că sunt grele şi reclamă mult timp. Fără a voì să scuz poate aceea ce s'a negles, şi ce nici nu prea ştiu cu positivitate, pentrucă nu mă ocup în mod direct cu lucrurile acestea, pot totuş să declar, onorată casă, pe baza experienţelor mele proprii, că repararea astorfel de greşeli ţine mai mult decum ar crede omul.

Nu pot consimţì cu condeputatul Petrovay, care spuneà că nu poate fi mulţămit cu declaraţia ministrului de culte. Întreb,

www.dacoromanica.ro

ce alta poate promite domnul ministru, decât aceea, că desaprobând ce s'a întâmplat până acuma, promite că va face tot ce e posibil, ca greşala să fie îndreptată şi abuzurile să fie sistate? Aşa cred, că onorata casă poate fi mulţămită cu aceasta declaraţie a d-lui ministru». (Aprobări).

Foaia învăţătorilor.

În şedinţa din *12 Ianuarie 1872* a vorbit deputatul român *Sigismund Papp*, în chestia foaiei învăţătorilor, următoarele:

«Onorată casă! Mă simţesc provocat să răspund în câteva cuvinte la cele cuprinse în vorbirea lui Táncsics. D-sa spuneà adecă între altele, că copiii pot fi educaţi şi în limba pe care nu o înţeleg. Se poate, că d-sa cunoaşte meşteşugul acesta, dar eu şi altul sigur că nu-l ştim. Pentrucă întreb, onorată casă, cum poate fi educat copilul în altă limbă decât în a sa proprie? Şi răspunsul e acela, că nu poate fi educat.

Condeputatul ar dorì să fie o limbă universală în lume. Bine ar fi. Dar de când oamenii s'au certat la zidirea turnului babilonic sunt atâtea limbi şi naţiuni, că nu se mai poate formà o limbă generală. Aflarea unei limbi universale încă nu a succes până acuma nimănui. Şi ar deobligà foarte mult omenimea amicul meu Táncsics, dacă la fel cum au inventat medicii vaccinarea, ca meşteşug şi secret în contra vărsatului, ar aflà şi dânsul o materie de vaccinare, cu care s'ar puteà altuì în fiecare om, în fiecare copil mic, limba care vreai. În cazul acesta apoi n'ar mai trebuì să învăţăm limbi pentru a ne înţelege unul pe altul. Dar modalitatea aceasta încă nu a inventat-o nime, şi astfel va concede amicul meu să-i spun, că copilul are să fie educat în limba sa proprie. Însă din aceasta nu urmează aceea, cu ce vreà să ne acuze pe noi, pe deputaţii naţionalişti, anume, că am voì spargere. Doamne fereşte! Recunosc pe seama ţării dreptul de a aveà o limbă diplomatică, şi aceasta în Ungaria nu poate fi alta, decât limba maghiară. Dar am declarat mai de multeori şi declar şi acuma, că nu trebue confundată limba diplomatică cu drepturile naţionalităţilor, cari au să fie respectate. Limba diplomatică e cea maghiară aici în casă şi la guvern, în sus, însă nu în jos. Mai departe să nu mergem, pentrucă de mai mult statul nu are trebuinţă, şi dacă i-s'ar da mai mult, s'ar neîndreptaţì naţionalităţile nemaghiare.

www.dacoromanica.ro

Durere, ieri a declarat dl secretar de stat, că nu ştiu limbi cei din ministeriul de instrucţiune publică, deşi guvernul pentru aceea e pus, ca organele sale să înţeleagă limbile popoarelor din patrie. O astfel de declaraţie eu o puteam aşteptà dela oricine altul, numai dela domnul secretar de stat nu. Dar acum nu despre chestia aceasta e vorba, şi eu am atins-o numai pentrucă se cuprindeà în vorbirea mozaică a domnului deputat Táncsics. Voiu vorbì deci pe scurt în chestia foaiei pedagogice, editată în şapte limbi, şi-mi voiu face observările practice.

Aşa cred, că trebue să ne acomodăm priceperei fiecărui popor, dacă vrem, ca acesta să ne înţeleagă mai uşor. Dacă mâncarea, de care Ungurul se îngraşă, o dăm Neamţului, sigur că se bolnăveşte. Aşa se întâmplă, că se redactează ungureşte o foaie, în care sunt desvoltate idei, cari traduse în româneşte, ori în altă limbă, respectivul pedagog nu le înţelege. Să instruăm pedagogii în limba lor! Am cetit şi eu foaia aceea, şi eu ştiu româneşte. Cunosc limba română şi trebue să declar, că aceea ce am cetit ungureşte am înţeles, dar n'am înţeles traducerea românească. Cum se poate deci pretinde, ca pedagogul aflător pe treaptă mai inferioară să înţeleaga traducerea? Eu deci am de observat, că domnul ministru să se îngrijească, să nu se povestească în foaia românească, sau în cea ruteană, că ce se întâmplă în Kecskemét, ci să se dee instrucţie după conceptele înţelese de ceice cetesc foaia. Vorbesc din experienţă. La anul 1848 eu am propus întâi în adunarea municipală a comitatului Pesta, ca să redactam foi pentru popor în toate limbile poporului. Dar nu s'a spus, că numai una să fie compusă, şi apoi tradusă, ci a fost precizată ideea fundamentală, care aveà să fie ţinută în vedere, şi redactarea a fost lăsată liberă. Eu atrag deci atenţiunea dlui ministru asupra faptului, că nu traduceri să publice în foile tipărite în celelalte limbi numai pentruca poporul să nu tragă nici un folos din ele, pentrucă în cazul acesta aruncam numai în vânt 30,000 fl., fără a ne fi ajuns scopul. Asta eu o dificultez, şi o recomand în atenţiunea dlui ministru».

Răspunde deputatul român *George Ioanovici* următoarele:

«Onorată casă! Nu pot lăsà să treacă fără observare cele spuse de domnul deputat *Sigismund Papp,* cu privire la textul român al foaiei, şi peste tot cu privire la redactarea foaiei. Face dificul-

www.dacoromanica.ro

tarea, că ce interes are Sârbul, că ce se întâmplă în Kecskemét, sau nu ştiu unde? Intru adevăr, nu pot înţelege, că dupăce instrucţiunea publică, şi sistemul de propunere, în amănuntele lor sunt de interes pentru învăţător, chiar şi dacă se refer la instrucţia din străinătate, de ce să nu-l intereseze pe cel din Banat, pe Român, cu atât mai vârtos aceea ce se întâmplă în altă parte a patriei sale? Eu asta nu o pot înţelege de loc. A fost odată discutată chestia foaiei acesteia, sub fericitul ministru *Eötvös*, şi atunci acuza aceea am auzit ridicându-se din anumită parte, că foaia e redactată în mod foarte unilateral. Numai textul unguresc e original, celelalte sunt traduceri, sau còpii. S'a dat atunci expresiune dorinţei, că nu numai ungureşte, ci şi în alte limbi să fie redactată foaia, iar articolele trimise din partea învăţătorilor sa fie publicate în original, în limba respectivă a foaiei, fără a mai fi silit respectivul să trimită şi traducerea. S'a făcut amintire despre aceasta în foaia învaţătorilor poporali. Dar n'a fost bine înţeleasă economia foaiei. Intr'o foaie a greşit traducătorul, erà Românul celce a greşit, şi redactorul l-a îndreptat, declarând pentru evitarea tuturor neînţelegerilor, că fiecare învăţător poate să trimită articole scrise în oricare limbă. Dacă articolul e scris româneşte, apare româneşte în foaia românească, iar în celelalte în traducere. Acestei pretenziuni s'a făcut din destul.

Ce se atinge de afirmarea, că dl deputat nu înţelege foaia redactată româneşte, trebue să-mi exprim mirarea. Eu mărturisesc, că nu mă pot lăudà, că aş ştì aşa bine româneşte ca d-sa, dar urmând cu atenţiune foaia şi cetindu-o des, pot să spun, că nu a fost încă şir pe care nu l-aş fi înţeles. Dealtcum, că foaia poate fi înţeleasă, dovedeşte interesarea care creşte faţă de foaie şi care tocmai printre Români e bătătoare la ochi şi dovedeşte, că învăţătorii înţeleg limba în care e redactată. La 1870 numai 1250 învăţători români primiau foaia cu textul românesc, iar acuma o primesc 2300. Iar dacă nu ar înţelege-o, sigur că n'ar dori-o .

Vorbeşte deputatul român *Alexandru Roman* următoarele:

«Cu privire la cele auzite aici din ambele părţi îmi iau voie a face unele observări. Stimatul antevorbitor a afirmat, că da, învăţătorii români înţeleg limba în care e redactată foaia. Eu, care încă aş aveà niţică competenţă în cauză, pot să spun,

www.dacoromanica.ro

că plângerea e generală, că *nu o înţeleg*. Nu pentrucă n'ar fi redactată în limba română, ci pentru altceva. Ce face ministerul? Atât pentru compunerea manualelor de şcoală, cât şi pentru redactarea foaiei, angajază oameni tineri peste tot, cari nici n'au scuturat pravul şcoalei de pe cismele lor, cari n'au nici idee despre gramatica română. Dar nu cunosc nici limba maghiară, şi n'au nici cele mai slabe cunoştinţe pedagogice, în loc ca ministerul să roage corpurile profesorale şi directorii gimnaziilor, ca cel puţin să revideze lucrările ce se fac. Pot să spun cu siguranţă, că foaia aceasta nu e înţeleasă, nu poate fi înţeleasă, pentrucă nu se găseşte în ea, nici sintaxă română, nici pedagogie, nici concepţie despre felul cum trebue să se facă redactarea. Asta e fapta, şi eu ţin, că suma dată în acest scop, e sumă aruncată în vânt».

Mai vorbeşte în chestie personală deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Vreau să vorbesc cu privire la rectificarea cuvintelor mele. Aşa a spus stimatul condeputat antevorbitor, că foaia aduce şi comunicate româneşti. Eu nici n'am spus, că nu le aduce. Ci am spus, că trebue scris în limba poporului, după priceperea lui, şi numai aşa, în mod lateral, ca ilustraţie spuneam, că de comunicatele acelea se bolnăveşte poporul, dar nu am înţeles lucrul aşa, că n'ar trebui să se scrie. Ce se atinge de ceealaltă parte a chestiei, că anume eu nu înţeleg textul românesc al foaiei, deşi posed mai bine limba româna decât stimatul domn deputat, care însă totuş înţelege foaia, observ numai atâta, că eu îi cred, fiindcă atât de rău e scrisă, încât numai dânsul o înţelege». (Ilaritate).

Casa votează suma cerută pentru editarea foaiei.

Gimnaziul român din Braşov.

In şedinţa din *15 Ianuarie 1872* la ajutorul dat gimnaziului român din Braşov a vorbit deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! E vorba aici de votarea celor patru mii de fiorini, preliminaţi pe seama gimnaziului român din Braşov. Ajutorul acesta se votează acum a cincíaoară, dară totdeauna a format obiect de discuţie condiţiunea legată de ajutorul acesta de 4000 fl. Şi dupăce condiţiunea exista şi pentru ajutorul

www.dacoromanica.ro

de 8000 fl. ce e de dat gimnaziului sârbesc din Neoplanta, iar în chestia aceasta domnului ministru de instrucţiune publică i-a adresat Svetozar Miletici o interpelaţie, aşa cred, că ar fi la loc, ca dl ministru să dee acum răspuns la interpelarea aceasta. De aceea, rog pe dl ministru să lumineze casa, pentruca să nu se voteze poziţia aceasta sub diferite condiţiuni, deşi stă în linie paralelă cu a gimnaziului din Neoplanta, şi să nu se accepteze cumva aici o altă condiţie decât acolo. Anul trecut încă aşa am păţit-o, când pentru gimnaziul din Brad am primit toţi ajutorul de 4000 fl. dar condiţia numai o parte din noi. Tocmai de aceea aş dorî, ca domnul ministru să se pronunţe cu privire la condiţiunile, cari cad sub aceeaş consideraţiune».

Ministrul de instrucţiune publică, *Pauler Tivadar*, răspunde numai cu privire la gimnaziul român din Braşov, că nu e aplecat să abstee dela condiţiunile, cari au fost şi până acuma legate de acest ajutor, în ce priveşte profesorii şi planul de învăţământ, şi le menţine şi pentru mai departe.

Casa aprobă răspunsul ministrului. Suma să votează cu condiţiunea de a aveà guvernul ingerinţă la numirea profesorilor şi la stabilirea planului de învăţământ.

Gimnaziul sârbesc din Neoplanta.

La ajutorul preliminat pentru gimnaziul sârbesc din Neoplanta vorbeşte întâi ministrul de instrucţiune publică, *Pauler Tivadar*, apoi ia cuvântul deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată casă! Numai câteva cuvinte voiu risca, cu privire la propunerea d-lui ministru. Domnul ministru a recomandat casei trei alternative cu privire la procedura în chestia gimnaziului sârbesc din Neoplanta, pronunţându-se din partea guvernului pentru a treia. Acesta, onorată casă, e un plan nou şi o propunere noauă. Anume, despre aceea e vorba, să se înfiinţeze un gimnaziu nou de stat în Neoplanta. După declaraţia d-lui ministru, făcută cu altă ocaziune aici în casă, înfiinţarea de gimnazii noi numai acolo e corectă, unde e simţită necezitatea în mod evident. Dar acolo, unde sunt gimnazii, aşa cred, că după mărturisirea d-lui ministru însuş, nu e corect. In Neoplanta, oraş cu 13—14 mii de locuitori, cred că e destul

www.dacoromanica.ro

un gimnaziu, cu atât mai vârtos, că sunt ţinuturi cu câte 2—3 sute mii de suflete şi nu au nici un singur gimnaziu inferior. Eu deci consider de risipă lucrul acesta, şi după părerea mea numai un motiv poate să existe, pentru care vreà dl ministru înfiinţarea gimnaziului. Nu poate să spună, că se simte necezitatea, pentruca acolo este gimnaziu. Nu e deci destul de motivată propunerea de a se luà dela gimnaziul sârbesc ajutorul de opt *mii* fiorini, din motivul, că condiţiile pe cari şi-le menţine patronatul nu le află de acceptabile. Eu aş rugà foarte mult pe onoratul guvern, şi mai ales pe dl ministru, să binevoiască a precumpănì bine, daca sunt la loc aici condiţiunile şi ingerinţele pe cari vreà să le întroducă ministeriul, şi eu sunt convins, că vor înţelege toţi, că nu este motiv de a se dorì această ingerinţă.

Domnul ministru a binevoit a spune, că gimnaziul pe cale particulară, din ajutor particular s'a înfiinţat. Dar tot în modul acesta s'a înfiinţat şi gimnaziul din Braşov, şi s'a susţinut până la anul 1863 fără nici un ajutor. Mai întâi reichsrathul i-a votat primul ajutor, fără legarea vre-unei condiţiuni, pentrucă înţelept fiind a înţeles, că nu e de lipsă, dupăce-şi are şi aşa guvernul influenţa sa legală, cu mult mai puternică. De ce să mai numească guvernul pe unul ori pe altul dintre profesori, ori de ce să exercieze influenţă la numire, când are dreptul de supraveghiere, pe baza căruia poate să exercieze influenţă, ba poate să şi închidă gimnaziul? De ce aceste mărunţişuri, la gimnazii, fără nici un motiv? De ce să fie amărîtă poporaţiunea, că doară dl ministru ştie, că tocmai pentru aceasta a ajuns în conflict şi cu administraţia din Braşov? Aşa cred, că politică mai rea nu poate să fie decât, ca pentru scopuri astfel de mărunte să se vatăme autonomia garantată prin legi maghiare, şi aşa zicând să fie torturată poporaţiunea cu condiţiuni de nici un folos. Rog deci pe dl ministru, să binevoiască a se gândì înţelepţeşte şi politiceşte la chestia aceasta, şi să va convinge, că dorinţa sa e nemotivată. Şi eu rog onorata casa, să binevoiască a votà poziţia fără condiţiune, dupăce, cum am spus, nu este pentru aceasta nici un motiv, căci guvernul are în fiecare direcţie drept de ingerinţă şi de supraveghiere. Prin urmare, dintre cele trei modalităţi înşirate de dl ministru, eu primesc pe cea dintâi». (Acordarea ajutorului fără condiţiune).

www.dacoromanica.ro

Casa primeşte modalitatea a treia, ţinerea în suspens a votării ajutorului până la primirea propunerei guvernului pentru înfiinţarea altui gimnaziu în Neoplanta, ca gimnaziu de stat.

Gimnaziul român din Beiuş.

Tot în şedinţa din *15 Ianuarie 1872* face deputatul român *Demetriu Ionescu* propunerea următoare, cu privire la gimnaziul din Beiuş:

«Imi iau voie să cer votarea sumei de 4000 fl. pe seama gimnaziului din Beiuş. Anume, dincoace de dealul craiului nu există decât un singur gimnaziu complet, cel din Beiuş. Gimnaziul acesta nu are fonduri, din cari să poată plăti profesorii astfel, ca să poată ţineà concurenţă cu profesorii dela celelalte gimnazii, şi astfel profesorii, pe lângă cea mai mare bunăvoinţă, nu pot să corespundă datorinţei lor. Aceasta a înţeles-o şi guvernul absolutistic, şi a dat ajutor gimnaziului. Eu sunt convins, că onorata casă asemenea va înţelege necezitatea ajutorului, şi nu va denegà gimnaziului ajutorul ce-l cer. Prin urmare, ca să nu fiu lung la vorbă, îmi iau voie a prezentà următorul proiect de rezoluţiune, şi rog să fie predat comisiunei financiare».

Ministrul de instrucţiune publică dă lămurirea, că o rugare pentru ajutorarea gimnaziului din Beiuş s'a înaintat dietei şi a fost dată comisiunei financiare spre opinionare, a cărei raport se aşteaptă. S'a făcut deci dispoziţiune în chestia aceasta.

Notarul ceteşte proiectul de rezoluţiune:

«Având în vedere, că gimnaziul gr.-cat. român din Beiuş nu are atâtea fonduri, ca să poată remunerà pe profesori amăsurat cerinţelor de faţă;

având în vedere, că pentru cultivarea Românilor de dincoace de dealul craiului, în număr de mai multe milioane, nu există decât acest singur gimnaziu complet, care după ce nu e provăzut cu toate cele de lipsă din destul, abià poate să corăspundă scopului, în detrimentul educării poporului, pe lângă cea mai mare bunăvoinţă a profesorilor, propun să se voteze pentru ajutorarea gimnaziului din Beiuş suma de 4000 fl. la an.

www.dacoromanica.ro

până atunci, până fondul gimnaziului va creşte la suma din care să poata fi acoperite trebuinţele .

Prezidentul: ‹Se va predà comisiunei financiare .

Limba elevilor din şcoalele medii.

În şedinţa din *16 Ianuarie 1872,* la încheierea discuţiei asupra budgetului ministrului de instrucţiune publică a mai vorbit deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casa! La încheierea discuţiei asupra budgetului ministrului de instrucţiune publică vreau să fac şi eu o modestă propunere. Rog onorata casă pentru puţină atenţiune. Voiu fi scurt, şi aşa cred, că onorata casă, înţelegând bine cuvintele mele, poatecă le va luà în considerare.

E lucru cunoscut, poatecă în lumea întreagă, că una din principalele virtuţi ale rassei maghiare e aceea, că îşi iubeşte, îşi adoara patria şi apără cu zel integritatea ei. Dar faţă de aceasta virtute are şi un defect, ca să zic aşa, anume, crede ca patria sa şi integritatea ei poate fi susţinută şi acuma, în secolul al 19-lea, cu aceleaşi mijloace, cu cari a fost apărată în trecut, în veacurile evului mediu. După părerea mea însă nu e aşa. Astăzi, când s'au deşteptat popoarele toate şi au început să mediteze, să gândească, să judece, aşa cred, că nu se mai poate impune cu forţe fizice, cu puterea brută, cel puţin pe o vreme anumită mai lungă, ci trebue căutate alte mijloace. Şi aşa cred, că mijlocul nu poate să fie altul, decât desvoltarea iubirei, stimei în popor, ceeace din partea legislaţiunei nu se poate face pe altă cale, decât dovedind, că se îngrijeşte de fericirea poporului, şi aceasta o poate mai ales arătà prin aceea, şi aşa o poate dovedì, dacă se îngrijeşte de educarea, cultura, civilizarea poporului.

Dupăcum s'a putut convinge întreaga casă şi m'am convins şi eu sub durata desbaterilor de acum, onorata casă a dovedit, că are simţ pentru educarea poporului. Dar dupăcum mi-am luat voie a arătà dealtădată, şi nu pot să fiu combătut în privinţa aceasta, pentrucă faptele sunt pe partea mea, zelul şi îngrijirea aceasta nu e generală. Se restrânge la o parte numai a patriei. S'ar puteà dovedì cu poziţii şi cu cifre, că onoratul guvern, constituţionalul guvern maghiar, nu se îngri-

www.dacoromanica.ro

jeşte nici măcar în măsura în care îi porunceşte legea de educarea cetăţenilor de limbă nemaghiară. Ba pot sa spun, că n'a făcut nimica!

Mai deunăzi onorata casă a luat în nume de rău, că eu am negat aceea ce spuneà dl ministru. Se poate, că dl ministru a fost în rătăcire, atunci când s'a provocat la aceea, că se poartă de grije, ca în şcoalele medii să primească educaţie cei de limbă nemaghiară în limba lor, şi s'a provocat la Timişoara, Lugoj şi Sibiiu. Dar eu m'am convins acum, că nu e aşa cum a spus şi pot să afirm, că sub provizoriat s'a făcut mai mult în acest scop decât sub guvernul maghiar. Şi eu provoc pe domnul ministru să-mi arate o singură ordinaţiune, un singur raport oficios, care să dovedească, cumcă s'a satisfăcut §-ului 17 din articolul de lege 44 dela 1868. Şi dacă e aşa, onorată casă, că nu se respectează dispoziţiunile legii, veţi binevoì a recunoaşte, că dacă noi începem să ignorăm legea, vor luà exemplu şi alţii dela noi şi vor face şi ei asemenea. Eu cred însă, că mai mare nefericire nu poate fi pentru o ţară decât aceea, când legile ei nu se respectează cu stricteţă.

Anume, onorată casă, precum totdeauna, când voiam sa fac câte o propunere în interesul luminării naţionalităţii mele, am precumpănit bine, din trecut şi din experienţele mele proprii, ca să aflu, că în astfel de cazuri naţiunea maghiară, care desvoaltă atâta zel în interesul naţionalităţii ei, cum procedează şi ce face, aşa şi acuma fac acelaş lucru, şi onorata casă poate să fie convinsă, că nu mi-am ridicat niciodată cuvântul în casă, şi niciodată n'am pretins pentru naţionalitatea mea şi în interesul naţionalităţilor nemaghiare alta, decât numai ce a cerut pentru sine naţiunea maghiară, şi şi aceasta în măsură cu mult mai mică.

Aşa dară după cele înşirate şi în urma celor dovedite cu ocaziunea interpelării mele din rândul trecut, voiam să fac o propunere şi să rog casa, să binevoiască a votà o anumită sumă, astăzi încă, în scopul să se poată purtà de grije de educarea celor de limbă nemaghiară, dupăce dl ministru a spus-o, că dânsul nu o ţine aceasta de necesar. Provocându-mă la acestea, voiam deci să fac propunerea. Dar văzând, că cuvintele mele rostite din patriotism spre justificarea mea au făcut impresie rea asupra casei, am renunţat la dorinţa aceasta a mea, şi acum vreau să păşesc cu o propunere mai modestă,

www.dacoromanica.ro

foarte modestă, în faţa onoratei case, propunere, în care nu imitez pe deputaţii de naţionalitate maghiară, şi despre care sunt convins, că între împrejurări analoge n'ar fi acceptată din partea acestora, tocmai pentrucă e prea neînsemnată.

Propunerea mea e bazată în mod foarte simplu pe lege şi pe datele de acuma. Propunerea e aceasta: (Ceteşte) «Să-şi exprime onorata casă dorinţa, ca ministrul instrucţiunei publice, amăsurat §-lui 17 din articolul de lege 44 dela 1868, să se îngrijească cât mai curând de educarea elevilor de limbă nemaghiară dela şcoalele medii de stat în limba lor proprie».

Mai puţin de atâta nu se poate dorì. Aceasta însă o doresc cu atât mai vârtos, cu cât în timpul mai nou domnul ministru a început să înfiinţeze mai multe şcoale medii, mai ales şcoale reale, printre poporul român. Dar nu s'a îngrijit nici unde, ca tinerimea română să primească instrucţie în limba română.

Cum stăm în privinţa aceasta? Aşa, că compatrioţii noştri români nu au nici o singură şcoală reală, şi dacă cineva doreşte să între în o astfel de şcoală, trebue să între în ea din şcoala proprie normală (elementară), dar nu poate şi nu-i este dată putinţa să înveţe mai departe în limba sa. Şi dupăce nu poate primì instrucţie în limba sa, în şcoala reală, e silit elevul român să-şi aleagă altă carieră. De aici vine apoi, că din trei milioane de Români abià umblă 50 de tineri în şcolile reale. Binevoiţi a vă gândì, ce perdere e aceasta pentru ţară, că poporul acesta nu vine educat, ci rămâne, aşa zicând, popor de ţărani în patria noastră. Tocmai de aceea, provocându-mă la datele acestea clare, recomand propunerea mea spre primire şi aşa cred, că dupace e numai o dorinţă, poate să fie primită imediat, fără nici o discuţie».

Răspunde imediat ministrul de instrucţiune publică, Pauler Tivadar, că s'a dat îndrumare, ca în şcoalele medii cu elevi de diferite limbi, pe lângă limba maghiară să se întrebuinţeze şi câte o limbă aşa numită auxiliară. Dacă nu se face aşa undeva, să se facă arătare ministrului şi acesta va luà măsurile necesare. In gimnazii cu elevi de diferite naţionalităţi se propune şi gramatica limbei auxiliare. Aşa se face şi în şcoalele reale. Se provoacă la Deva. Dorinţa deputatului Ba-

www.dacoromanica.ro

beş e deci împlinită, şi astfel e de prisos acceptarea propunerei sale.

Mai vorbesc în chestia aceasta deputaţii *Irányi Dániel* şi *Ivánka Imre*, apoi ia cuvântul de nou deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi rosteşte următoarea vorbire:

«Dacă onorata casă aşa crede, că faţă cu legea clară nu e trebuinţa de o astfel de indrumare, atunci sprijinesc şi eu părerea aceasta. Dar dupăcum binevoiţi a vedeà, eu m'am provocat la date, şi eu afirm, că în Timişoara, în gimnaziul de stat, nu se propune nici un cuvânt românește. Afirm, că nici în Lugoj. De altcum acceptând sfatul pe care mi l-au dat cei doi domni antevorbitori, voiu păşì cu date în faţa casei, şi de aceea aşa cred, că e întru adevăr anomalie să fie îndrumat ministrul să respecteze legea. Deci eu bucuros îmi retrag proiectul de rezoluţiune, şi numai atâta mai observ cu privire la cifre, că dacă domnul deputat Ivánka se provoacă la statistica lui Cöernig, dânsul va fi cel dintâi care o desminte în ce priveşte pe Maghiari. Pentrucă Cöernig a mâncat cel puţin un milion de Maghiari, şi aşa a făcut şi cu Românii . (Ivánka spusese, că după Cöernig nu sunt trei milioane de Români în Ungaria, ci numai 2,000.000).

Dupăce propunerea a fost revocată, casa trece la ordinea zilei.

Propunerea deput. Svetozar Miletici.

În şedinţa din *19 Ianuarie 1872*, la discuţia asupra legii despre acoperirea trebuinţelor comitatelor din vistieria statului, deputatul român *Sigismund Papp* a făcut o mică modificare stilară, iar în şedinţa din 20 Ianuarie 1872, fiind la ordinea zilei o propunere a deputatului naţionalist sârb *Svetozar Miletici*, a luat cuvântul şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi a vorbit următoarele:

Onorată casă! Obiectul dela ordinea zilei e foarte însemnat, şi mai ales unele chestii sunt de o gravitate atât de mare, încât merita să fie examinate în mod amănunţit şi temeinic. Înainte de toate e vorba de un principiu, de o chestie principiara, care a fost aplicată din trei părţi în trei înţelesuri. E chestia principiară, ca pentru poporaţiunea din confiniul

www.dacoromanica.ro

militar drepturile constituţionale unde s'au început şi când au întrat în vigoare? Stimatul condeputat *Svetozar Miletici* a afirmat, că dreptul constituţional există din momentul în care Maiestatea Sa a decretat, din propria putere, că sistează guvernul absolutistic în confiniul militar şi întroduce constituţionalismul.

Eu nu înţeleg acéasta aşa cum a înţeles'o deoparte condeputatul Tisza Kálmán, de altă parte dl ministru de finanţe. Dânsul nu a afirmat, că poporul nu ar fi avut şi mai nainte acest drept constituţional, ci a spus, eu cel puţin aşa l-am înţeles, că până acuma acest drept a fost sistat, a fost suspendat, cu toate, că şi despre aceasta se poate vorbì mult, anume, ca întru adevăr poporul acela din graniţa militară avut-a drept constituţional, atunci când nici cei din provinţă nu aveau drept propriu constituţional, pentrucă e lucru cunoscut, că poporul din provinţa ungară n'a avut drept constituţional înainte de 1848, dupăce constituţionalismul priveà numai nobilimea şi o foarte mică parte a cetăţenilor.

Luată din punct de vedere istoric peste tot chestia nu e deci atât de clară, cum o consideră Tisza Kálmán şi domnul ministru. Pentrucă dacă am merge pe firul logicei, omul când se naşte are imediat toate drepturile, şi cum întră în stat are imediat şi dreptul constituţional. Dar aici e vorba de constituţia scrisa, şi dacă despre aceasta e vorba, va trebuì totuş să se conceadă, că cetăţenii din confiniul militar cel puţin până la 1848 n'au avut drepturi constituţionale.

S'a spus mai departe, că tocmai pentrucă a fost suspendat lungă vreme dreptul lor constituţional s'au născut mari greutaţi, cari au împedecat, ca ei să între imediat în cadrele constituţiei, şi de aceea a fost trebuinţă de dispoziţie octroatoare. Ba dl ministru a mers chiar mai departe şi a spus, că întrucâtva ar fi chiar absurditate, ori anomalie, să stee cineva sub disciplină militară şi să exercieze drepturi constituţionale.

Aşa cred, că aceasta stă în contrazicere cu legea dela 1848. Pentrucă legea din 1848 a dat constituţie confiniului militar, şi a pus-o în vigoare. S'au făcut şi alegeri, cu toate că disciplina militară nu erà suspendată. Dar mai sunt şi alte cazuri în vieaţa constituţională. Ştim, că în Francia întreaga armată votează, şi cea activă, şi asta se întâmplă şi în alte ţări, şi chiar şi la noi. Cei din garda naţională nu aŭ votat toţi la 1848, cu toate că se aflau sub arme? Afirmarea d-lui mi-

www.dacoromanica.ro

nistru nu e deci destul de clară în privinţa aceasta, şi nu e adevăr atât de curat, cum afirmă dânsul. Dar oricum să fie, ce e mai curios e, că se spune aici, că da, imediat cum a decretat Maiestatea Sa, că suspinde absolutismul, imediat au devenit grăniţerii oameni constituţionali, şi totuş vă puneţi şi le octroaţi legi! Asta e anomalie, când să spuie: Eşti liber poporule, dar eu croesc pe seama ta legi organice, eu hotărăsc că tu ce ai să faci. Asta e procedură anticonstituţională, dle ministru!

Atât unul, cât şi celalalt dintre oratori, Tisza Kálmán şi domnul ministru, s'au năpustit asupra părerii condeputatului Miletici, că graniţa militară din Banat trebuià să fie chemată la o adunare oarecare, pentru a fi întrebată de părere, că ce e de făcut. (Deputatul Moritz Pál: Banat nu există!) Am zis graniţa militară din Banat. (Moritz Pál: Graniţa militară ungară!) In fiecare geografie aşa stă! (Moritz Pál: In geografiile sistemului Bach!) Eu nu mă provoc la nici o statistică a lui Bach, ci la statistica lui *Fényes Elek*, care încă vorbeşte despre graniţa militară bănăţeană. E tocmai aşa o numire topografica, cum e Bihorul, Cumania, Alföldul, etc. Nu formează nici un prejudiciu pentru integritatea ţării. E o observare aceasta, pe care atunci când e vorba de lucruri importante nu o pot luà în considerare.

Repet deci, graniţa militară trebuià să fie chemată la o conferenţă, ori la o adunare, pentruca ascultată fiind să se fi putut aflà voinţa ei, ca cel puţin cu ţinerea în vedere a acestei voinţe să se fi luat dispoziţiunile necesare. Domnul Tisza Kálmán zice, că acesta ar fi al doilea parlament. Eu însă ţin, că la începutul constituţiei acesta e lucrul cel mai firesc şi mai limpede. Din momentul în care concede domnul Tisza Kálmán şi domnul ministru, ba pretind chiar, că în esenţă n'a putut fi introdusă numai decât constituţia în graniţa militară, iar forma externă singură n'a fost consult să fie menţinută, atunci nu erà alta, nu puteà să rămână alta de făcut, decât să fie întrebaţi aceia despre cari vrem să dispunem. Că doară în întreaga vieaţă publică şi de stat aceasta e regula generală, şi e cu mult mai bine aşa, decât să dispunem despre cineva fără dânsul.

Eu afirm, că în casa aceasta sunt foarte puţini, cari cunosc bine raporturile şi poporul din graniţa militară. Dar aceasta nici nu e cu putinţă, decât poate din unele cărţi mance, ori

www.dacoromanica.ro

din articole de ziar, pentrucă nime dintre noi n'a avut acolo influenţă, ci dela toate am fost eschişi. Şi acum noi, cărora ne lipseşte cualificaţia morală de a luà dispoziţiuni cu privire la poporaţiunea aceea, noi vrem să dispunem, respective să examinăm şi aprobăm dispoziţiunile guvernului? Şi aceasta o numiţi D-voastră procedură constituţională? E adevărat, că în cazul, când într'o ţară, ori într'o parte de ţară, se întroduce constituţionalismul, începutul se face în mod natural pe calea octroării. Dar ca procedura aceasta să poată fi legitimă, e necesar să fie ascultaţi întâi aceia, despre cari vrem să dispunem, pentrucă altcum nu iau în serios constituţionalismul, dacă spunem, că vrem să întroducem constituţionalismul, dar octroăm mereu la legi.

Eu cunosc ordinaţiunile şi dispoziţiile puse în vigoare în graniţa militară şi pot să spun, că acelea în general au făcut impresie foarte rea şi sunt în mare parte de un efect păgubitor. Şi dacă sunt unele puncte, cu cari s'ar puteà mulţămì întru câtva cei deacolo, mai ales ce priveşte oraşele, apoi acelea puncte au fost aduse tocmai în urma influenţei desvoltate din partea oraşelor. Peste tot eu aşa ţin, că dovedeşte un spirit prea anticonstituţional celce simulând constituţionalism nu caută să afle părerea şi dorinţele poporului, ci dispune în mod volnic.

Trec la chestia financiară. S'ar puteà mult discutà, dacă am dorì să ştim, care e aici adevarul. Eu aşa cred, că corect nici nu putem vorbì în chestie. Pentrucă despre ce e vorba? Despre averea poporaţiunei din graniţa militară. Dar e reprezentată graniţa aici? Este cineva aici, care are mandat în privinţa aceasta?

Eu cred că nu. Deja aceasta e o anomalie. Vrem să fim constituţionali şi să croim constituţie şi pe seama acelora, cari nu sunt reprezentaţi aici. Vorbim despre interesele şi sarcinile acelui popor, dar abià le cunoaştem. Iar ceice le cunosc, cum am spus, nu sunt aici.

Eu aşa ţin, că dacă întru adevăr vrem să fim constituţionali, trebue să respectăm principiile constituţionale şi acolo unde nu le permit pedecile fizice, şi să nu respingem formele cel puţin, cum a căutat să se apere dl ministru, ci să ţinem la ele, pentrucă de multeori prin forme salvăm ideea constituţionalismului şi punem capăt la multe tânguiri. Eu sunt convins, ca dacă graniţa militară erà convocată la o conferenţă, ori la un congres,

www.dacoromanica.ro

şi ordinaţiunile introduse în graniţă se aduceau cu ţinerea în vedere a pretensiunilor juste ale poporaţiunei de acolo, nu le-ar fi dificultat nici poporaţiunea din graniţă, şi n'ar fi avut motiv să se plângă. Iar dacă ne îngrozim să fim constituţionali de tot, respective să ţinem formele constituţionale, atunci să o spunem aceasta pe faţă, ca să nu fie amăgit poporul, şi să nu fie nutrit de pretensiuni deşarte. Aş dorî deci să decretăm, că ori e nedreptate dacă se delătură constituţionalismul, ori că nu voim constituţionalismul. Eu nu pot considerà de constituţională procedura guvernului din graniţa militară din nici un punct de vedere. Anume nu corăspunde nici principiilor constituţionale, nici formelor constituţionale, şi tocmai de aceea, eu trebue să o reprob la tot cazul. Despre budget pot să spun atâta, că în general îl ţin de votat, dar în special nu pot spune nimica, pentrucă amănuntele, cum am spus, nu le cunoaştem, iar cei-ce le cunosc nu sunt aici, ca să ne poată lumină. Aceasta e părereţa mea cu privire la proiectul de rezoluţiune şi budgetul dela ordinea zilei».

Vorbeşte deputatul *Táncsics Mihály*, căruia îi răspunde imediat *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată camera! Vreau să fac numai o rectificare. (Sgomot: Nu se poate!) Dacă vorbele mele clare au fost restălmăcite în sens cu totul contrar, îmi va fi permis să spun numai atâta, că nici prin minte nu mi-a trecut să afirm aceeace a spus antevorbitorul. Declar de nou, că nu în privinţa constituţionalismului, ci cu privire la dispoziţiile luate erau de întrebat cei din graniţă, pentru a-şi spune parerile. Numai despre aceasta a fost vorba, nu despre constituţionalism».

Burse pe seama Ciangăilor.

Şedinţa din *22 Ianuarie 1872*. La ordinea zilei e propunerea făcută în chestia stipendiilor ce ar fi de dat Ciangăilor. Vorbeşte la obiect şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorata casa! Numai câteva cuvinte vreau să vorbesc la obiect. Eu aşa ţin, că celce asupreşte, e tiran, fie el Român, Neamţ, Rus, sau Maghiar. Şi eu sunt duşmanul tiranilor, chiar dacă tirania e comisă din partea guvernului naţionalităţii mele. Eu sunt gata, onorata casă, sa subscriu orice contract, sau orice

www.dacoromanica.ro

sentință, că guvernul acela, de aici ori de dincolo, care asupreşte pe Maghiar şi caută să-l scurteze în naţionalitatea sa, e nepatriotic. Dar iarăş şi pe guvernul care asupreşte pe Român şi-l împedecă în desvoltarea sa, în cultivarea sa, tot aşa îl numesc. Eu aşa cred, că aceste două naţiuni sunt avizate una la alta, au trebuinţă de întărire, iar nu de aceea, ca să fie slăbite.

Ce se atinge de Ciangăi, mărturisesc, că auzind de multe-ori plângeri, m'am interesat de cauza lor şi m'am informat, cum stau lucrurile cu ei în Moldova. Şi aceeace mi-s'a spus, şi încă din partea persoanelor autentice, nu consună cu aceeace am auzit aici, mai ales cu privire la număr şi la dreptul istoric. Ceice au călătorit prin ţinuturile acelea, examinând lucrul s'au convins, că abiă mai sunt 15 sate în cari s'a conservat naţionalitatea maghiară. Dar e adevărat, că din partea preoţilor lor, cari sunt din Italia, au să îndure multe rele. M'am informat şi în privinţa aceasta şi am aflat, că nu guvernul de dincolo a adus în ţară preoţii italieni, ci s'au făcut reclamaţiuni din partea Romei, şi România, întocmai ca şi multe alte guverne, mult mai puternice, a trebuit să se supună Romei.

Trecând la adevăratul obiect de tânguire, la chestia de pe tapet a stipendiilor, am să fac observarea, că în România sunt burse, dar Românii de aici nu primesc din ele nici una. S'a înfiinţat însă în România, înainte cu trei-patru ani o societate, sub numirea «*Transilvania* , care a adunat un capital de aproape 200,000 de franci, şi dupăcum sunt informat, ţine la şcoalele superioare din Italia şi Francia vre-o 4—5 tineri români. Atâta e tot, împreună cu cele trei mii de galbini, daţi din partea României în fiecare an pentru gimnaziul din Braşov şi şcoala reală română de acolo. Afară de acest ajutor Românii de aici nu primesc din România pentru trebuinţele lor culturale nimica, şi tocmai eu am fost acela, care am interpelat în privinţa aceasta pe actualul ministru de culte, generalul *Catargiu,* care mi-a răspuns, că în momentul în care nu mai este temere, că guvernul maghiar ia în nume de rău acordarea de stipendii pe seama Românilor de aici din partea guvernului român, acordarea se va face. Deaceea, nu pot să mă opun, că pe seama Ciangăilor de acolo să nu se acorde stipendii, fie separate, fie din cele cari există, dar în cazul acesta reciprocitatea nu poate fi încunjurată, pentrucă dacă Ciangăilor li-se dau stipendii speciale, atunci şi alţii sunt liberi să facă tot aşa.

www.dacoromanica.ro

Eu nu sunt deci contra, ba zic, că zace în interesul nostru, şi numai asupra faptului aş atrage atenţiunea onoratei case, că dacă prea mult ne interesăm de Ciangăi şi ne batem capul cu ei, bun lucru facem, căci mântuim 30—40 de Unguri locuitori în Moldova. Dar eu zic, că în cazul acesta să se deie şi Românilor din stipendiile de stat, fiindcă se dă din vistieria comună, se dă de acolo, unde au contribuit şi Românii. Vreau deci, ca să se voteze pe seama Ciangăilor, fie şi burse separate, ori apoi să li-se deie din cele existente, dar totodată, precum ne zace în interes, ca să fie salvat şi întărit elementul maghiar pretutindenea, pentruca să nu fie slab, aş dorì, ca lucrul acesta să fie recunoscut din inimă curată şi pe seama Românilor. Asta e părerea mea în chestia aceasta. Sprijinesc propunerea».

Deputatul *Györffy Gyula* răspunde lui *Vincenţiu Babeş*, că despre reciprocitate în cazul de faţă nu poate fi vorba, dupăce bursele propuse ca să fie votate se vor dà numai Ciangăilor, cari vin să-şi facă studiile aici, în Ungaria. Guvernul român nu poate aveà deci dreptul să deie stipendii Românilor din Ungaria.

Casa votează propunerea de a se dà stipendii Ciangăilor din Moldova, cari vin să-şi facă studiile în Ungaria.

Gimnaziu de stat sârbesc.

În şedinţa din *23 Ianuarie 1872* a dietei ungare, fiind la ordinea zilei propunerea guvernului de a se înfiinţà în Neoplanta un nou gimnaziu de stat, cu limba de propunere sârbească, — deputatul *Deák Ferencz* a vorbit între altele următoarele:

.....«Ce se atinge de chestia naţionalităţilor, de mult mi-am spus părerea, că ce înţeleg eu sub îndreptăţirea naţionalităţilor, şi astfel de astădată nu voiu întrà în tema aceasta. Îndreptăţirea aceea o are fiecare naţionalitate, la tot cazul, chiar dacă nu e naţionalitate politică, ca *să i-se facă posibilă educarea, cultivarea copiilor ei.* (Aprobări vii, mai ales din partea deputaţilor naţionalişti). Chiar dacă s'ar aflà în ţară 300 de gimnazii, dacă s'ar aflà atâtea, ca tot la şase mile de pământ să fie unul: *dacă în gimnaziul din cutare ţinut nu se propune în limba, sau cel*

www.dacoromanica.ro

puţin mai mult în limba, care formează limba poporului din acel ţinut, atunci fără îndoială că se face cu greu promovarea culturei. (Aprobări vii, mai ales din partea deputaţilor naţionalişti). Să ne revocăm numai în memorie, *cât ne-am chinuit noi, când eram copii, cu aceea, că trebuiá să învăţăm în o limbă străină, moartă, şi să vedem cu cât e mai uşurată învăţătura pe seama fiilor noştri acuma, prin aceea, că sunt instruaţi în limba maghiară.* Tot aşa stă lucrul şi *cu limba fiecărei altei naţionalităţi.* Dacă le-am constrânge, ca copiii lor, cari nu cunosc de loc, ori prea puţin limba maghiară, fiindcă în şcoalele poporale se propune mai mult în limba lor naţională, — să fie instruaţi pretutindenea şi în toate ungureşte: atunci *în gimnaziile acelea ar fi cu neputinţă înaintarea tinerilor, părinţii ar cheltuì deageaba banii, şi copiii ar perde timpul înzadar.* (Aprobări vii din partea deputaţilor naţionalişti). Peste tot, *dacă voim sa câştigăm pe partea noastră naţionalităţile, nu aceea e calea, ca cu tot preţul să le maghiarizăm, ci aceea, ca raporturile maghiare să fie plăcute pentru ele.* (Aprobări generale). Pentrucă două lucruri ne sunt clare, *a voì să le exterminăm, e o barbarie păgână* (aprobări vii), *chiar şi atunci, dacă n'ar fi atât de numeroase, ceeace face nimicirea lor imposibilă, iar a ni-le face duşmane, nu ne zace în interes.* (Aprobări vii). În asemenea poziţie se află şi ele. Dacă s'ar puteà desface de cătră noi, şi ar puteà formà o naţiune mare, aş înţelege nizuinţele îndreptate în direcţia aceasta; dar între împrejurările europene lucrul e cu neputinţă. Ambele părţi deci au să stărue într'acolo, ca *împreună şi lângă olaltă să trăim în înţelegere cât se poate de bună.* (Aprobări vii). Înţelegând eu astfel misiunea noastră, *aprob propunerea guvernului, de a se ridicà un nou gimnaziu, cu deosebire sârbesc*»...*).

În chestia gimnaziului din Neoplanta a vorbit şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! Înainte de toate îmi împlinesc o datorinţă, exprimându-mi cea mai adâncă mulţămită faţă de mult onoratul deputat al oraşului Pesta-cetate (Deák Ferencz). Aflu de necesar a o constatà aceasta, onorată casă, pentrucă rar se întâmplă să vorbească cineva aici din inima noastră. Şi cumcă din inima

*) Din „*Deák Ferencz beszédei*“. (Budapest 1903. Franklin társulat) vol. VI. pag. 339.

www.dacoromanica.ro

noastră a vorbit, aţi binevoit a vă convinge din aprobările noastre cele vii. Limba în care a vorbit dl deputat astăzi aici e limba noastră. Şi totuş, dacă de ex. eu aş fi vorbit şi aş fi accentuat aceleaşi lucruri, sigur că se ridică cineva din stânga mijlocie, dacă nu mă înşel, dl deputat Csernátony, şi mă numià duşman al patriei, mâncător de Unguri, cu toatecă şi noi tocmai aceea am cerut şi am accentuat, ce a spus astăzi binemeritatul deputat al Pestei-cetate.

Eu îi exprim mulţămită, şi regret numai aceea, că glasul acesta nu l-am auzit la începutul sesiunei dietale, pentrucă dacă atunci se auzià, să puteà edificà foarte mult pe aceste baze sănătoase şi solide, şi multă nemulţămire ar fi dispărut din ţară.

Trecând acum la obiect, îmi iau voe a atrage atenţiunea onoratei case asupra faptului, că aici e vorba de două chestiuni, a căror desbatere e interesantă şi foarte însemnată, şi va fi bine să venim în curat cu ele, căci aceasta o pretinde şi reputaţiunea corpului legiuitor.

E cert, că gimnaziul sârbesc din Neoplanta a primit în curs de trei ani, anume, 1868, 1869 şi 1870 ajutorul de 6200 fl. fără condiţia care acum se cere, conform hotărîrei din procesul verbal. După aceea, firește că s'a întâmplat o mică abatere dela uzul din trecut. Că s'a făcut aceea ce s'a făcut, abaterea aceasta, în mod corect, ori nu, cred că camera e chemată să decidă. Nime nu neagă, că ajutorul acesta l-a dat deja guvernul dela Viena, respective cel provizor, iar dieta a primit chestia sub condiţiunile croite de guvernul de mai nainte, cari condiţiuni sunt de aşa, că oricare gimnaziu confesional, ori naţionalist, le primeşte bucuros. Cu privire la a patra condiţiune gravă s'ar puteà spune, că a fost furişată printre condiţiuni, dupăce ea aici n'a fost discutată în mod amănunţit. Nime nu s'a cugetat la aceea, ca să fie adăogată la ajutorul întreg de 8000 fl., ci numai la plusul care trece peste 6200 fl. Cu privire la ezenţa acestei condiţiuni eu mi-am spus părerea cu altă ocaziune. Am spus, că condiţiunea aceasta nu are loc într'un stat de drept. Binevoiţi a-mi crede, că astfel de condiţii se pun şi se pot pune numai în state poliţiale, acolo, unde guvernul şi legislatura nu au încredere în popoare, unde este teamă, că fiecare cetăţean e un trădător şi om de nimica. Aici da, se aplică spioni, ca să se poată aflà faptele particulare ale singuraticilor.

www.dacoromanica.ro

Dar şi de altcum nu are importanţă, pentrucă noi niciodată n'am negat, ba totdeauna am recunoscut pe faţă dreptul de supraveghere al statului. Pe baza acestui drept guvernul are ingerinţa necesară cu privire la oricare şcoală. Asta e părerea mea, şi tocmai de aceea v'aşi rugà foarte mult, se binevoiţi a respinge condiţia aceasta, pe care sigur că reacţiunea ne-a adus-o, pentrucă nu face de loc onoare unei ţări cu adevărat constituţionale.

Trecând acum la întrebarea, dacă este motiv, ca să se detragă gimnaziului din Neoplanta ajutorul de stat, aşa cred că pot răspunde cu *nu.* Nu poate fi motivată detragerea aceasta cu nimica. Mai ales nu poate fi motivată detragerea celor 6200 fl., pentrucă în folosinţa acestora a fost mai de nainte, şi vreà să se bucure şi mai de parte de folosinţa lor, sub condiţiunile legate atunci de ei. Şi eu aşa cred, că nu e drept, nu e just, nu e cu dreptate aceea ce face onorata casă, când sub pretextul acesta detrage amintitul ajutor de stat. De aceea, sprijinesc propunerea, ca cel puţin suma de 6200 fl. să fie votată ca ajutor de stat pe seama gimnaziului sârbesc din Neoplanta, sub condiţiunile sub cari a primit-o trei ani dearândul şi în era constituţională, (Aşa e! Aşa e!) şi a primit-o şi mai nainte, mulţi ani dearândul.

A doua chestie e înfiinţarea unui gimnaziu nou. În privinţa aceasta şi eu sunt de părerea d-lui ministru de instrucţiune publică. Şi eu, dupăcum spusei, ţin de necesar, şi foarte de urgent, că în ţară să fie înfiinţate cât de mulţe gimnazii. Determinarea locurilor, a oraşelor, unde să se înfiinţeze, o las şi eu în grija guvernului. Şi eu aşa cred, că propunerea aceasta nici nu e atacată de nime. Cel puţin eu nu am auzit contrazicere din nici o parte cu privire la noul gimnaziu, că dupăce necesitatea a fost decretată şi banii necesari au fost votaţi, guvernul să fie încredinţat, cum a cerut domnul ministru, ca să determine locul gimnaziului.

Eu aş ţineà de foarte necesar şi de folositor, dacă domnul ministru ar venì cu un proiect de lege în faţa casei, în care ar regulà chestia gimnaziilor de nou înfiinţate. Dar totuş nu vreau să fac pendentă dela aceasta condiţie înfiinţarea gimnaziilor noi, pentrucă simţesc prea mult lipsa de gimnazii la noi, şi n'aş dorì să fie amânată înfiinţarea lor, ba aş fi mulţămitor, dacă aş vedeà, că guvernul ridică gimnazii printre poporul român,

www.dacoromanica.ro

pentrucă acuma tot la câte un mare teritor se află printre ei câte un gimnaziu. Repet deci, că cu privire la aceste două întrebări e foarte necesar să venim în curat, şi aşa cred, că onorata casă e obligată prin precedenţe să voteze cel puţin ajutorul de 6200 fl. şi anume, sub condiţiunile cari au existat mai nainte pentru gimnaziul sârbesc».

Vorbesc deputaţii Tancsics Mihály, Várady Gábor, Irányi Dániel şi Csernátony Lajos, apoi iarăş *Vincenţiu Babeş*, în chestie personală. A spus următoarele:

Vreau să vorbesc în chestie personală. (La ordine!) In înţelesul regulamentului de casă am dreptul să vorbesc, dupăce mi-se pun în gură vorbe pe cari nici prin gând nu mi-a trecut să le vorbesc. Eu nici nu m'am gândit la corteşire, când mi-am făcut observările asupra declaraţiei d-lui deputat Deák Ferencz. Se poate, că în ceealaltă tabără, da, s'au gândit oamenii. La noi însă nu se gândeşte încă nime la corteşire. O învăţăm întâi dela D-voastră. Eu nu aşa am vorbit, cum întortochiat mi-a redat cuvintele dl Csernátony, ci mi-am exprimat părerea de rău, că onoratul domn deputat Deák Ferencz nu a spus cuvintele acelea mai nainte, la începutul dietei, pentrucă pe astfel de baze solide şi sănătoase se puteà clădì mult bine şi se puteà delăturà multă nemulţămire. Asta a fost declaraţia mea, aproape din cuvânt în cuvânt, iar nu la corteşire mi-a umblat gândul. Conced şi eu, că este deosebire între om şi om, vorbă şi vorbă, şi tocmai de aceea n'am răspuns niciodată d-lui deputat când m'a atacat, aici în casă, ori în foaia sa. Celce vreà să se convingă despre exactitatea observărilor mele, binevoiască a cetì ziarul «*Ellenőr*». (Erà redactat de *Csernátony*).

La punerea întrebării din partea prezidentului, pentruca dieta să se pronunţe în chestia gimnaziului din Neoplanta, se naşte discuţie, la care ia parte şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi*, rostind vorbirea următoare:

«Onorată casă! Inaintea mea e clară de tot greutatea la care ne-a făcut atenţi mult onoratul deputat al cercului Pestacetate. Dacă noi votăm întâi asupra propunerei comisiunei financiare, prin aceasta votare noi am respinge numai propunerea d-lui deputat *Maximovici*, dar chestia, dacă noi vrem să menţinem şi pentru mai departe ofertul cu condiţiunile neac-

www.dacoromanica.ro

ceptate, ori nu, nu vine rezolvata. Şi de aceea eu cred, că modalitatea cea mai corectă e cea recomandată de domnul deputat Irányi. Anume, înainte de toate să se pună întrebarea, dacă dieta voeşte, ca în principiu să voteze pe seama gimnaziului din Neoplanta ajutorul, ori nu, pe lângă condiţiuni, ori fără condiţiuni? Dacă am trecut peste aceasta întrebare, dacă din principiu nu vrem să dăm ajutorul, atunci cade dela sine propunerea d-lui deputat *Maximovici.* Iar dacă vrem să dăm ajutorul, atunci se împarte întrebarea astfel: Oare vrem să dăm ajutorul pe lângă condiţiunile stabilite şi votate în anul trecut din partea dietei, ori apoi pe lângă condiţiunile amintite de dl deputat Maximovici? Şi de aceea, prima întrebare ar fi aceea, dacă principiar vrem să dăm ajutorul, ori nu? Şi cred, că aşa a privit-o şi vrednicul deputat din Pesta-cetate, că anume, întâi de toate să venim în curat cu principiul, dacă vrem să dăm ajutor acestui institut confesional ori nu»?

Prezidentul pune întrebările şi casa se pronunţă pentru ridicarea unui gimnaziu nou de stat în Neoplanta, iar ajutorul pe seama gimnaziului sârbesc de acolo nu-l votează, după ce patronatul gimnaziului a declarat, că sub condiţiunile grele puse din partea dietei nu-l poate primi.

*

In şedinţa din *24 Ianuarie 1872* se pune la ordinea zilei propunerea comisiunei financiare în chestia ajutorării gimnaziului din Beiuş. Comisiunea crede, că institutele confesionale din principiu nu pot fi împărtăşite de ajutor de stat. Propune deci, să fie respins proiectul de rezoluţiune al deputatului *Demetriu Ionescu,* înaintat dietei în privinţa aceasta, cum şi rugarea de aceeaş natură a corpului profesoral dela gimnaziul din Beiuş.

Vorbeşte la obiect deputatul român *Demetriu Ionescu* următoarele:

«Onorată casă! După cuvintele pe cari le-a rostit ieri, în chestia ajutorării gimnaziului din Neoplanta, dl deputat al cercului Pesta-cetate, în interesul educaţiunei generale mă văd încurajat a recomandà de nou în atenţiunea onoratei case propunerea făcută pentru ajutorarea gimnaziului din Beiuş, rugând casa să binevoiască a da ajutorul de 4000 fl. pe seama

www.dacoromanica.ro

acestui gimnaziu, contrar propunerei comisiunei financiare. Motivele mele sunt următoarele. (Să auzim!) Pe seama Românilor, cari locuesc dincoace de dealul Craiului şi sunt în număr de un milion, acesta e singurul gimnaziu existent. Gimnaziul acesta nu are atâtea fonduri, ca să se poată susţineà singur din ele, astfel ca să poată concurà cu celelalte gimnazii, ceeace e numai în detrimentul educării poporului. Dar strâns luat acesta nici nu e gimnaziu confesional, după ce planul de învăţământ consună întru toate cu planul dela gimnaziile de stat, iar examenele de maturitate le prezidează inspectorul de şcoale. Mai departe este caz de precedenţă, că onorata casă a ajutorat şcoale confesionale. Şi-mi iau voe a mai amintì şi aceea, că ajutorarea aceasta ar face impresia cea mai bună în ţară. In fine, după ce e cert, că acesta e singurul gimnaziu în ţară pe seama Românilor, guvernul în înţelesul legilor ar fi dator să înfiinţeze cel puţin înca un gimnaziu, ceeace la tot cazul ar costà mai mult decât face suma cerută de mine ca ajutor pentru existentul gimnaziu din Beiuş. In urma tuturor acestora, ca să nu fiu lung la vorbă, vă rog de nou, să binevoiţi a votà ajutorul cerut de 4000 fl.»

Casa primeşte propunerea comisiunei financiare.

Regularea râului Cincu.

Tot în şedinţa aceasta s'a pus la ordinea zilei proiectul de lege despre regularea râului Cincu, dintre comunele Cincu-mic şi Voila. Vorbeşte la obiect deputatul român *Sigismund Papp* următoarele:

«Foarte corect a observat antevorbitorul (Sasul Schreiber Frideric), că acolo unde e vorba de lucrări tehnice şi de părerile oamenilor de specialitate, nu putem să hotărîm, nici noi, nici ei, şi că puterea executivă nu poate să o iee parlamentul în mână. Am înţeles lucrul acesta, care are bun înţeles, mai ales când cetesc raportul comisiunei centrale, compusă din raportorii secţiunilor, raport, care spune în punctul 2, că da, guvernul a studiat linia aceasta, despre care antevorbitorul spuneà că e rea. Acolo sunt planurile, şi se cuprinde şi în raport faptul, că la canalul proiectat sub E. D. E. apa Oltului de trei ori e mai joasă decât la linia de canal C. Şi aceea încă ştim, că la canalizare apa cea mai joasă e cea mai acomodată, de aceea în pla-

www.dacoromanica.ro

nuri nu poate fi schimbat nimica. Dar dânsul numai aceea vreà să exopereze, ca chestia să fie amânată. Insă dacă iau în privire linia proiectată, trebue să dau crezământ inginerilor, cari au examinat chestia din încredinţarea guvernului, şi trebue să cred, că acuma Voila e ameninţată, Cincul-mic nu e ameninţat, şi nu va fi ameninţat nici dacă se va face canalul acesta. Eu deci doresc, să fie primit raportul şi propunerea comisiunei centrale, compusă din raportorii secţiunilor».

Casa primeşte proiectul de lege, în contra căruia au luptat deputaţii saşi, căutând să-i amâne votarea.

Iarăş comisariatul din Seghedin.

În şedinţa din *27 Ianuarie 1872* a fost discutată de nou chestia comisariatului regesc din Seghedin pentru urmărirea criminalilor şi restabilirea ordinei de drept. A vorbit la obiect şi deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Nu-mi place, dacă cuvintele mele, ori păşirea mea, vine restălmăcită. Veţi binevoì a vă aduce bine aminte, că eu, când am vorbit anul trecut în chestia aceasta, n'am negat necezitatea comisariatului regesc. Eu am afirmat numai, că e anomalie lucrul acesta în ţară constituţională, şi spuneam, că fără trebuinţă extrem de mare să nu se menţină această instituţiune, pentrucă degenerează şi dă anză la abuzuri.

Acestea le-am spus eu atunci şi am înşirat mai multe abuzuri, făcând şi o interpelaţie, în care le-am înşirat de nou toate acestea. Sunt dator să dau o satisfacţie contelui Ráday şi mult onoratului domn ministru de interne, aceea, că recunosc, cumcă relele pe cari le-am amintit aici cu timpul au încetat, ba şi persoana în contra căreia m'am fost expectorat mai vârtos a fost îndepărtată, influenţa şi activitatea ei a fost sistată. Prin urmare, onorată casă, cred, că păşirea mea e justificată. Nici nu am auzit în timpul mai nou nici o plângere din părţile Alföldului, despre abuzuri noi. Iar că s'au întâmplat abuzuri, mari abuzuri, pot dovedì cu date cât de multe. Dar e destul dacă spun, că un om foarte de omenie, de naţionalitate maghiară, judele comunal din Ó-Telek, a stat 22 de luni închis, şi când i-au dat drumul, nici măcar aceea nu i-au spus, că pentruce a fost închis? Şi lucrul s'a întâmplat cu un Ungur!

www.dacoromanica.ro

Un Sârb de frunte a fost închis 11 luni, iar când i-au dat drumul i-s'a spus: «cu domnul nu mai avem de lucru»!

Astfel de cazuri vă pot înşirà câte voiţi. Dar se spune, că cu aceasta îşi face numai datorinţa comisarul regesc. Da, şi-o face, însă procedura e atât de drastică şi atât de drastice dispoziţiunile, încât totuş e anomalie totdeauna. Pentrucă faptul e, că dintre 100 deţinuţi 60 vin puşi în libertate, dupăce au fost ţinuţi mai multe luni în arest, şi nu zic, că au fost arşi, dar au fost chinuiţi, dupăcum s'a dovedit mai târziu. Eu aşa zic, că în stat de drept, şi aceasta nu mi-o va negà nici stimatul meu amic, aşa e regula, că mai bine să scape 99 de vinovaţi, decât să sufere un singur nevinovat. (Voci: *În biblie* se spune aşa!). E uşor a vorbì, când e vorba despre altul. Dar garantez, că dacă dintre D-voastră ar fi deţinut careva numai zece zile, nu s'ar mulţămì cu atâta. (Ilaritate!).

Eu nu sunt, cum am spus din capul locului, în contra comisariatului regesc, şi nici nu neg votarea speselor necesare. Dar zic şi afirm, că da, s'au întâmplat abuzuri şi transgresiuni, şi se vor mai întâmplà, câtă vreme va mai există aceasta putere discreţionară. Deaceea, cea mai mare datorinţă a camerei este, să sisteze cât mai curând aceasta dispoziţie extraordinară. Eu nu cutez să afirm, că acum, numai decât, ar fi de sistat. Şi vă spun de ce. Adevărat, că atunci când s'a înfiinţat comisariatul regesc s'a spus, că sunt insuficiente autorităţile judecătoreşti şi administrative, pe atunci provizorii, neorganizate. Lucrul aveà înţeles atunci. Dar dacă acuma am afirmà acelaş lucru am dovedì, am destăinuì lumii, că la noi nici nu pot să existe autorităţi ordinare, organizate, cari să împedece hoţiile. Eu cred, că aceasta nu o va spune nici dl ministru, nici nime din casă. Adevărat, că judecătoriile la noi abià acuma şi-au început vieaţa, şi astfel şi municipiile. Până atunci deci, până nu-şi încep acestea activitatea cu energie deplină, conced şi eu, dacă dl ministru aşa crede că e de lipsă, să poată fi susţinut comisariatul regesc. Dar atrag atenţiunea onoratei case, ca cât mai curând să-l sisteze, pentrucă oricum şi oricât de mult am spune, că suntem constituţionali, câtă vreme avem astfel de instituţiuni nu suntem constituţionali, pentrucă aici constituţia, legea e suspendată. Şi în urmă nici din punct de vedere psihologic nu e corect, să dedăm poporul la o procedură atât de drastică, pentrucă mai pe urmă nici nu putem guvernà

www.dacoromanica.ro

altcum, şi se poate, că procedura se întoarce mâne poimâne în contra noastră. (Voci: Nu te teme!). Ba eu mă tem, pentrucă eu nu mă aflu în posesiunea puterii. Bach încă credeà, că va domnì în veci, iar Schmerling de câteori n'a spus, că el e atât de sigur de putere, ca de nimica alta în lumea aceasta. Iar eu zic aşa, că nici o putere omenească nu e sigură. Tocmai deaceea, eu, care nu aparţin celor cu puterea în mână, mă tem, şi mai ales deaceea mă tem, că dacă vin desconsiderate principiile constituţionale, mâne poimâne vom aveà să culegem roade rele, anume, nu va mai crede nime în constituţionalism. Tocmai deaceea, între împrejurările actuale eu votez cheltuelile, dar rog onorata casă, să sisteze aceasta anomalie cât se poate mai curând».

Legea electorală.

În şedinţa din *22 Februarie 1872* s'a început discuţia asupra proiectului de lege despre *reformele electorale*, respective despre modificarea legilor existente electorale din Ungaria şi din Ardeal. In şedinţa din 23 Februarie a vorbit la obiect deputatul român *Sigismund Papp*. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Când în dieta dela Pojon din 1848 în locul constituţiunei de până atunci, în urma puternicei influenţe a spiritului timpului desvoltat, s'a înarticulat sistemul reprezentativ, bucuria a fost pretutindenea generală. Erà un aspect înălţător de inimă, când în urma triumfului tricolorului de secoli exchis din drepturile sale, şi a rehabilitării drepturilor omenimei, omul vedeà diferitele naţionalităţi din aceasta patrie comună cum se apropiau de Unguri, cum se îmbrăţişau, cum îşi strângeau mânile cu plăcere şi cu încredere. Fiecare erà inspirat, erà pătruns de grandiositatea acestei învingeri. Fostul domn de pământ a dat mâna cu fostul său jobagiu, aristocratul superb cu omul din popor şi concetăţanul său, până acì desconsiderat. Deviza ţării, dela o margine a ei până la ceealaltă, a fost numai una: *libertate, egalitate, frăţietate.*

Trinitatea acestor cuvinte a cauzat bucurie generală. Şi cu tot dreptul, onorată cameră, căci restituirea sistemului reprezentativ, în locul staturilor şi al ordurilor, este una dintre cele mai măreţe victorii ale legilor din 1848, una dintre cele mai

www.dacoromanica.ro

frumoase mărgele, şi se poate zice, că a fost şi rămâne diamantul cel mai mare şi mai scump al coroanei. Aceasta victorie constituţională a câştigat expresiune prin art. V. de lege al dietei din Pojon, — nu însă şi prin art. II. al legii electorale pentru Ardeal.

Acum deci, după 24 ani, când ne apucăm de modificarea legii electorale, circumscrisă în aceşti articoli de lege, se cuvine şi e de dorit, ca pe baza experienţelor făcute în acest timp, adecă în patru sesiuni dietale, să ţinem tot ce am aflat bun, şi cu scop în acest proiect de lege, dar tot ce mai cu seamă în legea electorală ardeleană e rău şi incompatibil cu egalitatea de drept, cu principiul fundamental al sistemului reprezentativ, să dăm la o parte şi să modificăm. La aceasta ţinteşte şi proiectul de lege pe care-l avem înaintea noastră. La acest proiect de lege vreau să vorbesc şi eu în detaliu.

Mă voiu nizuì, pe cât se poate, a arătà defectele acestui proiect de lege, şi dacă cu permisiunea onoratei camere cuvântarea mea n'ar ajunge pe deplin la măsura trebuincioasă faţă de ponderositatea obiectului, şi ar fi mai palidă decât cuvântările strălucite ţinute ieri, totuş cred, că onor. cameră nu va desconsideră acel interes, cu care datorim fiecare cauzei celei sfinte a patriei. Guvernul parlamentar, pe care l-au primit statele Europei după atâtea frecări şi lupte, se basează pe sistemul reprezentativ. Reprezentanţa poporului însă acolo, unde nu voiesc să se întroducă sufragiul universal, are două însuşiri esenţiale. Una este determinarea capacităţii alegătorilor, ceealaltă împărţirea dreaptă a cercurilor electorale, amăsurat proporţiunei poporaţiunii.

Acolo unde lipsesc aceste două calităţi esenţiale, nici vorbă nu poate să fie despre o adevărată reprezentanţă a poporului, despre o adevărată vieaţă parlamentară, căci guvernul se constitue din majoritatea parlamentară şi guvernul e răspunzător parlamentului.

Spre clarificarea acestei afirmaţiuni faţă cu legea electorală ardeleană, pe care şi proiectul de lege voieşte să o lase în statul quo, în locul meu vor vorbì, mai cu seamă în decursul cuvântării mele, cifrele, cari sunt infalibile, şi datele statistice autentice.

Dieta din Pojon dela 1848 a lucrat cu celeritate admirabilă şi cu dreptate laudabilă în ambele privinţe, adecă în pri-

www.dacoromanica.ro

vinţa capabilităţii alegerii şi a împărţirei cercurilor, amăsurat proporţiunei poporaţiunii. Membrii liberali ai legislaţiunei de atunci au fost pătrunşi numai de ideia fundamentală, de ideia libertăţii comune, fără cuget rezervat, şi de intemeerea sistemului parlamentar, prin opiniunea şi voinţa liberă a poporaţiunei întregi, fără care sistemul parlamentar nu e alta, decât eludarea, batjocorirea ideei fundamentale.

Ei dar, părinţii patriei din Pojon, n'au voit să batjocorească, ci au dorit serios să asigure sistemul parlamentar şi responsabilitatea guvernului, prin reprezentanţa poporului. Au determinat murii, cari deosebesc pe nobil de nenobil, şi pe nenobil încă l-au primit între marginile constituţiunei, au dat drept de alegere şi nenobilului, şi exerciarea dreptului de alegere au legat-o de atari condiţiuni favoritoare, cu cari nu se poate lăudà nici un stat al Europei. Au enunţat, că toţi aceia sunt alegători, cari într'un oraş liber regesc, ori într'o comună cu magistrat organizat, posed o casă ori pământ în valoare de 300 fl., în celelalte comune câte $^1/_4$ sesiune de moşie, ori altă proprietate de extenziune asemenea acesteia, cari sunt stabiliţi ca meseriaşi, comercianţi, fabricanţi, dacă posed locuri proprii de comerciu ori fabrice, dacă meseriaşii în continuu lucrează cel puţin cu o calfă, cari, deşi nu cad în clasele de mai sus, pot însă documentà din posesiunea lor de pământ sau de capitale un venit anual permanent şi sigur de 100 fl., iar fără considerare la venite apoi, literaţii, chirurghii, advocaţii, geometrii, artiştii academici, profesorii, membrii academiei maghiare de ştiinţă, farmaciştii, preoţii, capelanii, notarii comunali, şi învăţătorii şcoalelor poporale, în acel cerc electoral în care posed locuinţă stabilă, şi în fine, cari până acì au fost civi orăşeneşti, deşi nu posed călităţile descrise în punctele de mai sus.

Ei au făcut împărţirea cercurilor electorale luând în consideraţiune numărul poporaţiunei, teritorul şi starea economică comună.

Dreptul excepţional al oraşelor regeşti de a trimite deputaţi s'a regulat astfel, că cele mai mîci au fost grupate laolaltă, ori alăturându-se la comitate, li-s'a mai adăogat atâta teritor locuit cât se recere pentru alegerea unui deputat, şi amăsurat proporţiunei numărului reprezentanţilor câţi sunt stabiliţi pentru acel comitat. Aşa a fost alăturat la comitatul Vas oraşul regesc Köszeg, la comitatul Şopron oraşul Kismárton şi Rust,

www.dacoromanica.ro

la comitatul Pojon oraşele Sâmbăta-mare, St. George, Bazin, Modor, etc.

In urmă s'a enunţat la finea §-ului 5, că dacă Ardealul voeşte să se unească, va trimite din sânul său 69 deputaţi la dieta Ungariei.

Cu bucurie a salutat fiecare victoriile salutare ale legii, care a mântuit poporul de sub jugul şi apăsarea seculară, l-a provăzut cu drepturi egale, a şters reprezentarea ordinelor şi a staturilor, şi în locul ei a întrodus sistemul guvernului parlamentar, iar în locul guvernului dicasterial, neresponsabil, a venit ministeriul responsabil.

Pe când se întâmplau toate acestea în Ungaria, în modul acesta, pe când legile aduse în dieta dela Pojon din 1848 au săpat mormântul feudalismului şi în mormântul săpat au şi îngropat factorul principal al feudalismului, constituţiunea de orduri şi staturi, acoperind groapa cu o peatră grea şi mare, ca să nu mai poată reînvià de acolo; pe când zic se întâmplau acestea în Ungaria astfel, spre liniştirea comună, pe atunci în ţara celor şapte păcate ereditare, în Ardeal, toate se întâmplau altcum. Şi anume, ordinele şi staturile cari au fost de faţă la dieta dela Cluj din anul 1848 cu mare înţelepciune au înscris în primul articol de lege, că precum în Ungaria s'a enunţat şi pus în vieaţă egala îndreptăţire a fiecărui locuitor, în acel mod să recunoaşte şi aici, adecă în Ardeal, pentru fiecare locuitor al patriei, fără deosebire de limbă şi religiune naţională, egala îndreptăţire, ca principiu etern şi nestrămutat. Şi au declarat de şterse toate acele legi, cari sunt contrare acestui principiu, au recunoscut deci de eterne şi nestrămutate toate cele decise în dieta dela Pojon din 1848.

Să vedem acum, onorată cameră, cum au explicat onoratele ordine şi staturi dela Cluj aceste principii eterne şi nestrămutate, pe cari le-au recunoscut şi ele? Chestiunea se învârte în jurul aplicării unui principiu, şi încă a unui principiu solemn recunoscut. Fiecare, încă şi acela, care de mai mult timp şi-a uitat de morală şi moralitate, şi care pentru fărădelegile sale fù judecat la moarte, încă se provoacă la adevărul etern, nestrămutat şi sfânt.

Onorată cameră! Mă rog înainte de iertare, dacă cifrele indigetate la începutul cuvântării mele vor figurà mai la vale, pentru a arătà, că legea electorală ardeleană este o satiră amară,

www.dacoromanica.ro

o crasă şi clară batjocură pentru egalitatea de drept şi reprezentanţa poporului.

Terenul istoric al Ardealului, munţii săi cei clasici şi răpitori, poziţiunea strategică şi caracterul cel mulcom şi blând al locuitorilor, merită, ca poporaţiunea sa întreagă să se bucure de acele drepturi, de cari se bucură cetăţenii Ungariei.

Intre drepturile cetăţeneşti primul loc îl ţine îndreptăţirea de a alege. In un parlament comun, unde de o potrivă decide vocea fiecărui reprezentant, nici din punct de vedere politic, nici după drept, nu pot există două legi electorale contrare.

Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, fără lege electorală uniformă, arată limpede, că aici există numai ficţiunea uniunei, cea schinteetoare şi înşelătoare, sub vălul de negură, nivelat de realitate, dar nu cea adevărată.

Vorbească deci acum cifrele în locul meu. Ardealul susţine şi până astăzi legile feudale de mai nainte, cari sunt negaţiuni grosolane ale uniunei şi urmări rele, neprecalcutate, pentru sistemul parlamentar.

Ardealul trimite cu totul 75 deputaţi la dieta comună ungurească, şi anume: *a*) cele 18 oraşe trimit 23 deputaţi, *b*) scaunele săcueşti 10, *c)* cele 11 scaune săseşti 22, *d*) comitatele şi districtele trimit 20 deputaţi, laolaltă deci 75. Cei 22 deputaţi orăşeneşti reprezintă 107,962 suflete. Cei 22 deputaţi din cele 11 scaune săseşti reprezintă 380,422 suflete. Cei 10 deputaţi săcueşti reprezintă 412,828 suflete, iar cei 20 deputaţi ai comitatelor şi districtelor reprezintă 1.250,439 suflete. Combinând poporaţiunea întreagă din scaunele săseşti cu aceea a celor săcueşti e evident, că după proporţiunea poporaţiunei, scaunele săseşti trimit cu 14 deputaţi mai mulţi decât Săcuii. Şi asemănând pe cei 23 deputaţi orăşeneşti cu cei 20 deputaţi ai comitatelor şi districtelor, proporţiunea între cele 107,962 suflete faţă cu 1.250,439 locuitori aşa este de bătătoare la ochi, încât nici nu mă încerc a o explică, ci las ca asupra ei să judece fără parţialitate înţelepciunea onoratei camere. Dar pentruca să arăt şi mai respicat anomalia, cutez a întrebă, că oare nu e aceasta o eludare publică a egalităţii de drept, că deputatul din Ciucsereda reprezintă 1247, cel din Haţeg 1806, cel din Hunedoara 2597, cel din Illyefalva 1334, cel din Oláhfalu 3512, cel din Cojocna 3251, cel din Szék 3505, cel din Székelyudvarhely 4376 suflete? Sau, mai departe, dintre oraşele regeşti, cei doi

www.dacoromanica.ro

din Gherla 5188, cei doi din Ibaşfalău 2550 suflete, pe când cei doi deputaţi ai Albei-inferioare de ex. reprezintă 211,066, cei doi ai comitatului Hunedoarei 184,588, cei doi deputaţi ai comitatului Clujului 160,660, cei doi ai comitatului Turdei 152,692 suflete?

Cred deci, că aceasta neproporţiune bătătoare la ochi, să nu zic nedreptate vătămătoare pentru bunul simţ patriotic, — o vor recunoaşte şi acei deputaţi ardeleni, cari nu de mult au subscris memorandul în care se condamnă procedura fostului ministru preşedinte.

Să luăm acum contribuţiunea de bază în Ardeal. Cele opt comitate şi două districte, cari trimit 20 deputaţi, plătesc dare directă 2.614,592 fl. Cele 18 oraşe, cari trimit 23 deputaţi, plătesc 397,039 fl. 40 cr. Cele 10 scaune secueşti, cari trimit 10 deputaţi, plătesc 673,882 fl. dare directă. Scaunele săseşti, cari trimit 22 deputaţi, plătesc 1.080,450 fl. dare directă. Singur numai comitatul Alba-inferioară plăteşte 439,454 fl. dare directă, aşa dară mai de două ori atâta cât plătesc toate oraşele laolaltă, şi acestea totuş trimit 23 deputaţi, pe când comitatul Alba-inferioară numai doi!

Aceasta disproporţiune evidentă nu o vor puteà salvà, cu toate armele sofistăriei, nici chiar aceia, cari poate ar voì să susţină şi pe mai departe aceasta amabilă confusiune. În favorul oraşelor s'ar puteà aduce numai un singur argument, şi acesta ar fi, că în oraşe se desvoaltă industria, şi apoi este datorinţa noastră să sprijinim şi promovăm industria.

Da, domnilor, acest argument e foarte plausibil, şi luat numai în abstract este şi de aprobat. Însă aplicaţiunea lui, cu privire la legea electorală, este greşită şi nedreaptă. Căci pe lângă toată pietatea ce o am faţă de industrie, totuş n'aş puteà-o duce până la atâta, încât să stimez mai mult foarfeca şi acul croitorului, calapodul ciobotarului, răsboiul pânzarului, sau rotila olarului, decât instrumentele agricultorului şi acel pământ, din ale cărui producte trăieşte şi se nutreşte şi industriaşul, şi a căruì totalitate o numim *patrie comună*.

Când steaua fericirei patriei noastre începe a se întunecà, atunci nu comerciantul, croitorul, ciobotarul, şi ceialalţi obicinuesc a o scăpà din pericol, ci aceia, cari au în posesiune pământul sfânt al patriei, împreună cu sutele de mii de fii ai lor. Aceştia încă şi în timp de sclăvie se ţin strâns de pă-

www.dacoromanica.ro

mântul patriei, pe când aceia în timpuri de pericole se pot duce mai departe, ca rândunelele, cari fug din calea vântului rece de toamnă. Deci, a asigurà avantagii industriaşului şi negustorului, în detrimentul agricultorului, nu însemnează alta, decât a violà valoarea sfântului pământ al patriei! Să ne ferim a o face aceasta, căci păcatul comis contra patriei se va răsbunà negreşit, mai curând ori mai târziu.

Până aici, onorată cameră, am arătat cu argumente neresturnabile dispoziţia referitoare la Transilvania, luând în consideraţie numărul poporaţiunei. Acum voiu descoperì alt lucru, şi mai instructiv, relativ la capacitatea de alegere în Ardeal.

După catagrafia din 1869, numărul alegătorilor conscrişi în Transilvania, în comitate, scaune săcueşti, şi în cele două districte, face 81,464. Este însă de însemnat, că nobilii s'au luat în liste pe baza fasiunilor comitetelor comunale, iar ceialalţi, nenobilii, după tabelele de dare. Dintre aceşti 81,464 indivizi au fost nobili 70,770, iar nenobili numai 10,694, împreună cu cei 2837 alegători trecuţi în liste după numărul fumurilor. Spre a da o deslusire acelor colegi deputaţi din Ungaria, cari poate n'ar şti că ce însemnează expresiunea «alegerilor după numărul fumurilor», — voiu cità aici litera *c*) a §-lui 4 din art. de lege II. dela 1848, după care domnii nobili adunaţi în Cluj au aflat de bine a enunţà cu marinimositate, că afară de aceia, cari au drept de alegere pe baza art. de lege XII. din 1791, ei dau încă două voturi fiecărei comune, care numără 100 fumuri sau case, iar celor mai mici un vot.

Cui i-ar venì în minte a comparà, ori mai bine zis, a confundà aceasta împărţire de 100 fumuri, cu împărţirea în centurii a Romanilor! Ce e drept, Romanii au împărţit întreg imperiul roman în 193 de centurii, pe baza averii, dând fiecărei centurii câte un vot. Patricii şi clasa mai avută a fruntaşilor formau 98 de centurii, iar ceealaltă poporaţiune, adecă clasa civilor, 95 de centurii.

Curiile şi triburile, cari s'au înfiinţat mai târziu, şi în cari patriciii erau acum în desavantagiu, încă îşi aveau însemnătatea lor. Dar ceeace s'a întâmplat în Ardeal după perderea dela Mohaciu, şi ceeace şi astazi se întâmplă în aceasta ţară, încă are mare însemnătate, însă cu privire la patrie — însemnătate stricăcioasă. Nu e adevărat, domnilor, că acei 70,770 alegători nobili transilvăneni ar ajunge, în privinţa averii, măsura patri-

www.dacoromanica.ro

ciilor romani. Nu, pentrucă aceştia, având în vedere averea comună a ţării, exerciază cele mai frumoase drepturi politice numai ca ficţiune. Ce e drept, întreg pământul ce se cultivă în Transilvania face 3.783,969 jughere. Din acest teritor de pământ patriciii transilvăneni, adecă conţi, baroni şi nobili, posed laolaltă numai 869,396 jughere. Subtrăgând apoi din suma principală proprietăţile din districtul Năsăudului şi din scaunele săseşti, cari fac 710,000 jughere, — unde nu există urbariu, — şi subtrăgând mai departe proprietăţile celor 18 oraşe, cari fac 60,000 jughere, deci subtrăgând cu totul 770,000 jughere, mai rămân pentru comitate, scaune săcueşti şi districtul Făgăraşului 3.013,969 jughere. Din acestea foştii jobagi posed şi cultivă 214,577 jughere, afară de comitate, scaune secueşti şi districtul Făgăraşului, despre ce se poate fiecine convinge din conspectele de desdăunare. Deci posedând foştii nobili numai 869,395 jughere, este evident, că ei poşed cu 1.275,179 jughere mai puţin decât foştii jobagi.

Aflu de lipsă a mai descoperì şi aceea, că de unde vine, că foştii jobagi, deşì poşed pe de trei ori mai mult pământ decât nobilii, cum se vede din datele neresturnabile înşirate mai sus, totuş pot da numai 10,694 de alegători, împreună cu reprezentanţii comunităţilor. Explicarea e pe scurt următoarea: În Transilvania venitul curat de mijloc se ia dela semănătură cu 2 fl. 22 cr., iar dela fânaţe cu 3 fl. 37 cr. pentru fiecare jugher. Deci, dacă cineva are 24 jughere pământ de sămănat, şi 6 jughere fânaţe, nu este alegător, pentrucă venitul curat după aceste 30 jughere face numai 78 fl. 30 cr., şi aşa el nu plăteşte cele 10% de dare, în sumă de 8 fl. 40 cr.

Care este deci consecvenţa acestei disproporţiuni? Aceea, că de ex. într'o comună sunt 600 alegători nobili, dintre cari însă numai 4 plătesc mai mult de 8 fl. dare de pământ, în altă comună sunt de ex. 160 alegători, dintre cari numai 9 plătesc 8 fl. dare de pământ, pecând darea de pământ a mai multora nici la 4 fl. nu se urcă, şi apoi cei mai mulţi cunosc darea de pământ numai din auzite, fiindcă nu poşed pământ. Din contră, sunt apoi comune, în cari 70 de liberaţi posed şi cultivă 2,100 jughere de pământ, dar fiindcă dintre ei numai 6 plătesc mai mult de 8 fl. dare de pământ, numai acei 6 exerciază dreptul alegerei de deputat. De aici urmează, că pecând în comitetele comitatense se asigură influenţa celorce plătesc mai multă dare,

www.dacoromanica.ro

pe atunci la alegere de deputat nobilii fără posesiune majorizează clasa proprietarilor. Aceasta e o anomalie, care, afară de Transilvania, nicăiri nu se va mai puteà află în asemenea măsură.

Nu mi-ar plăceà, dacă cineva din aceste deducțiuni ar voi să conclude, că eu aș fi inimic al clasei nobililor. Nu, pentrucă aceasta clasă își are și ea meritele ei, și eu încă mă țin de clasa aceasta, și cu toate că am drept de alegere încă și sub alt titlu, totuș pe baza dreptului vechiu m'am înscris totdeauna în șirul alegătorilor, și ca atare am votat și în anul 1869 în Pesta.

Voința mea deci este, ca foștii jobagi transilvăneni să se bucure de aceleași drepturi în privința alegerii de deputat de cari se bucură și cu cari sunt învestiți foștii jobagi din Ungaria. Ceice n'ar voì să o conceadă aceasta, lărgesc fără de voe legăturile uniunei, cari și de altcum sunt foarte destrămate, și pe lângă aceasta alimentează și reînvie focul separatismului, pentru niște interese puțin cumpănitoare.

Să nu ziceți apoi, domnilor, că Românii sunt stăpâniți de idei separatistice, că Românii gravitează înafară, ci luați mai bine peatra cea grea și o aruncați asupra celorce prin influența ce o au la guvern lucră într'acolo, ca în patria comună, în parlamentul comun, să nu se aducă o lege electorală uniformă, cari din cauza unei temeri, care prin nimic nu se poate justifică, nu vreau să conceadă, ca fostul jobagiu transilvănean să se bucure de aceleași drepturi de cari se bucură fostul jobagiu din Ungaria.

Se zice, că legea electorală din Ungaria, după care proprietarul unei $^1/_4$ sesiune de pământ are drept de alegere, nu se poate extinde și asupra Ardealului, pentrucă acolo n'a fost urbariu, și așa nu se poate hotărî dîn câte jughere stă $^1/_4$ de sesiune. Ei, să privim și în fața acestei obiecțiuni, care la prima vedere pare a fi ponderoasă, însă în faptă ea n'are nici o bază. E drept, domnilor, și cu privire la Transilvania aceasta este o împrejurare foarte caracteristică și foarte instructivă, că legile urbariale, aduse în anul 1846 din partea dietei din Cluj, n'au întrat niciodată în vigoare. După aceste legi o moșie întreagă s'a împărțit în trei clase, adecă în 9, 11 și 15 jughere. A opta patentă urbarială în Transilvania încă dispune, că într'o moșie întreagă sunt 11 jughere. Deci, dacă am luà chiar maximul,

www.dacoromanica.ro

adecă 15 jughere, în Transilvania totuş ar cădea pe 1/4 sesiune numai 3 3/4 jughere, şi aşa ar trebuì să zic, că în Transilvania alegători sunt toţi aceia, cari posed 3 3/4 jughere de pământ. Insă aşa departe nu vreau să merg, ci spre mulcomirea d-lor deputaţi transilvăneni, cu ocaziunea desbaterii speciale numai atâta vreau să propun, că în Transilvania să aibă drept de alegere toţi aceia, cari posed 10 jughere de pământ, pentru care proprietate foştii domni de pământ şi-au socotit şi primit desdaunarea.

La aceasta domnii transilvăneni vor răspunde, că nu o pot primì, pentrucă în Transilvania 10 jughere de pământ nu pot aveà acel preţ pe care-l are 1/4 sesiune în Ungaria. Obiecţiunile serioase şi temeinice eu le primesc totdeauna cu plăcere, dar că 10 jughere în Transilvania n'ar face cât 1/4 sesiune în Ungaria, aceasta este o tesă sau aserţiune ridiculoasă şi seamănă foarte mult cu tesa asupra căreia au discutat sectarii în evul mediu, că oare câţi draci ar puteà să încapă pe un vârf de ac? (Ilaritate mare).

Desdaunarea urbarială în Transilvania s'a făcut după numărul jugherelor, în trei clasificaţiuni. In clasa primă domnii de pământ au căpătat desdaunare urbarială 23 fl. 20 cr. pentru fiecare jugher. In a doua clasă 20 fl. şi în a treia clasă 16 fl. 40 cr. de jugher. Deci, dacă eu am cerut, ca acei foşti iobagi din Transilvania să aibă drept de alegere, cari posed 10 jughere de pământ, pentru care proprietate foştii domni de pământ şi-au computat şi primit desdaunarea, prin aceasta nu cer alta decât aceea, ce după valoarea pământului în Transilvania este foarte just şi echitabil, căci după prima clasificare desdaunarea urbarială la 10 jughere s'a urcat la 232 fl., după a doua clasificare la 200 fl. şi după a treia la 164 fl. Prin urmare, dacă eu vreau să stabilesc 10 jughere drept echivalent pentru 1/4 sesiune, în Transilvania aceasta însemnează, că foştii domni de pământ transilvăneni au căpătat pentru o moşie (sesiune) întreagă urbarială după prima clasificare 928 fl. după a doua 800 fl. şi după a treia 656 fl. Acum întreb, unde e acel comitat în Ungaria, care să fi căpătat pentru o moşie atâta desdaunare urbarială, la fiecare clasificare?

Se vede deci, că 10 jughere de pământ în Ardeal au mai mare preţ decât 1/4 de sesiune în Ungaria. Nu puneţi deci domnilor pe dracul în vârful acului! Nu ziceţi, că voiţi sincer

www.dacoromanica.ro

uniunea Ardealului! Nu ziceţi, D-voastră, cari nu voiţi să acceptaţi propunerea mea în această privinţă, că sunteţi sinceri amici, apărători şi sprijinitori ai guvernului responzabil şi ai sistemului de guvernament parlamentar, care să constitue prin expresiunea liberă a voinţei poporului. Ziceţi mai bine, că zău, toate acestea, sunt adevărate şi drepte câte ni-le înşiră aici acest deputat valah, dar nu se poate, non possumus, căci consideraţiuni mai mari politice ne opresc a o face aceasta.

Incă înainte de toate am desfăşurat aceste consideraţiuni politice mai mari, deci să-mi fie iertat acum a mai înşirà numai câteva obiecţiuni mai neînsemnate.

Se zice de regulă, că spre aşa ceva acum nu este timp. Tot aceasta obiecţiune am auzit-o încă înainte de aceasta cu trei ani, pe când deputaţii transilvăneni de atunci urgentau reviziunea legii electorale din Transilvania. Eu aşa cred, onorată cameră, că spre a da drept de alegere tuturor acelora, cari posed 10 jughere de pământ în Transilvania, nu se recere mult timp, ci se recere numai voinţă şi câteva minute pentru votare.

Mai ponderoasă ar fi obiecţiunea aceasta cu privire la împărţirea justă şi proporţionată a cercurilor electorale în Transilvania. Aici s'ar mai puteà zice, că spre aceasta chiar nu este timp acum, şi că şi în Ungaria sunt destule cercuri electorale, unde numărul poporului nu se respectează. La aceasta însă observ numai atâta, că nici aici n'ar lipsì timpul, dacă ar fi voinţă. Pentrucă chiar şi eu aş fi în stare să prezentez în curs de 24 oare un proiect de tot corect în privinţa împărţirii cercurilor electorale. Aceasta însă ar conturbà foarte mult calculii deputaţilor transilvăneni din oraşe şi scaune săseşti, — deaceea mă voiu mărginì deocamdată numai la capacitatea de alegere.

Bine a observat ieri dl ministru de justiţie, că numai aceea e statornic ce este drept. Dar eu nu cer toată dreptatea deodată. Insă cu drept cuvânt pot să cer atâta din dreptate, cât poatecă ar mulcomì încâtva pe Românii transilvăneni şi i-ar mai apropià de Maghiari.

Se mai zice, că acum nu se poate face nimica, pentrucă încă nu există catastru stabil. Dar în Ungaria este catastru stabil? Nu; şi cu toate acestea, ceice în sensul art. de lege V. din 1836 posed dela $7^1/_2$ până la $10^1/_2$ jughere urbariale, nu catastrale, sunt alegători. Pentruce să nu se poată aceasta şi în Transilvania? Nu se poate, pentrucă şi aici lipseşte voinţa,

www.dacoromanica.ro

căci dacă ar fi voinţă, s'ar puteà întâmplà îndata, şi fără catastru statornic.

Aristotel a definiat legea astfel: «lex est voluntas superioris obligans inferiores». Sau, cum zice Românul: «Legea e cum o fac domnii». D-voastră sunteţi acum domnii situaţiunei. Faceţi deci o lege, care să mulţămească şi pe Românii din Ardeal, cari nu cer alta decât numai dreptate. Faceţi o lege, pentru care să vă binecuvinteze posteritatea.

Unii obicinuesc a se provocà şi la Anglia, zicând, că şi acolo a trecut mult timp, pânăce proporţionalminte s'a putut aduce o lege electorală bună. Acestora acum odată numai atâta le răspund, că Anglia nu e Ungaria, şi că nu poate fi interesul Ungariei să facă din Ardeal o Irlandă.

Înainte de a încheià vorbirea mea, să vedem în fine şi acele consideraţiuni politice, din cari n'ar fi consult a declarà legea electorală a Ungariei valabilă şi pentru Ardeal. Sunt mai mulţi dintre domnii deputaţi ardeleni, cari afirmă, că legea electorală a Ungariei pentru aceea nu se poate extinde şi asupra Ardealului, pentrucă în Ardeal elementul maghiar este în minoritate, şi dacă legea electorală a Ungariei s'ar extinde şi asupra Ardealului, dacă cercurile electorale s'ar împărţì şi acolo aşa ca în Ungaria, amăsurat proporţiunei poporaţiunei şi după dreptate, şi dacă şi acolo (în Ardeal), ca şi în Ungaria, la oraşe s'ar mai adăogà o mulţime anumită de poporaţiune din comitate şi districte, atunci afară de cei 10 deputaţi săcueşti din comitate, districte şi cercurile electorale alăturate la oraşe, foarte puţini deputaţi unguri s'ar prezentà din Ardeal la dieta Ungariei, şi nici dintre Saşi n'ar fi aici în dietă 22 de deputaţi.

Aceasta obiecţiune, din punct de vedere individual, ar fi fundată, căci după conscripţia poporului din 1870, poporaţiunea întreagă a Ardealului numără 2.101,727 suflete. Din aceasta sumă principală cei de confesiunea gr. răsărit. şi gr. apuseană, adecă Românii, căci aceştia se ţin de aceste confesiuni, fac 1.253,130 suflete. Toată ceealaltă poporaţiune la olaltă face 848,588 suflete. De acest număr se ţin şi cei 210,270 Saşi, 4116 Armeni şi 24,995 Jidani. De aici se vede, că în Ardeal elementul român faţă cu cel maghiar face mai mult ca $^3/_5$ a întregei poporaţiuni.

Deci aceasta, domnilor, este obiecţiunea cea mai însemnată cu care au să se ocupe bărbaţii de stat ai Ungariei, pentrucă

www.dacoromanica.ro

conform legii naturale şi în urma instinctului ce zace în fiecare soiu, sunt în drept să asigure pentru soiul lor esenţa principală. Declar, onorată cameră, că nici nu aş puteà onorà pe acela, ba plin de greaţă m'aşi întoarce dē cătră el, care nu s'ar îngriji înţelepţeşte de mijloacele susţinerii soiului propriu. Aşa e, domnilor. Am zis, că de mijloacele susţinerii proprii trebue să ne îngrijim în mod prudent. Şi acum deci întreb, oare prudent lucru este acela, că într'un parlament comun se află, încât pentru Ardeal, astfel de deputaţi, cari nu sunt efluxul adevăratei reprezentanţe poporale? Ori înţelepciune e aceea dela un bărbat de stat, că pe lângă susţinerea legii electorale de până acum, pe poporul prevalent de acolo, pe Români, să-i ţinem izolaţi de cătră naţiunea maghiară domnitoare, şi să-i condamnăm la pasivitate? In fine, are oare aceea înţeles, valoare şi vitalitate, că în Ardeal domnul Ungur nu vreà să întindă Românului mâna, Românului, pe care în timpurile cele mai neguroase l-a văzut totdeauna lângă sine, despre a cărui alipire serios nicicând nu s'a putut îndoì, şi care încă nicicând şi nimănui nu şi-a vândut patria şi locul său natal? Are, zic, acea împrejurare înţeles politic, cu adevărat, că magnaţii unguri sunt mai aplecaţi a da mâna cu cei 210,270 Saşi, decât cu cei 1.253,130 Români din Ardeal, când poporul rustic maghiar şi săcuesc simte cu totul altcum?..

O spun deci verde, că aceasta nu e înţelepciune de stat, ci tocmai contrarul. Aceasta nu e altceva, decât eludarea imprudentă a instinctului natural de susţinere proprie. Căci primul fulger care trăzneşte într'o casă zidită fără precauţiune arhitectonică numai decât o preface în cenuşă, tocmai aşa cum dărîmă orcanul o nae putrădă, deşì poate că are conducător energic, treaz şi prevăzător faţă de toate pericolele. Nu-mi spună mie nimeni, onorată cameră, că naţiunea maghiară e mică şi din cauza acestei temeri, cum şi din instinctul susţinerii proprii, voeşte a-şi câştigà majoritate, chiar şi pe căi artificioase, atât în parlamentul comun, cât şi în comitate şi în toate ramurile legislaţiunei şi ale justiţiei. Nu, domnilor, pentrucă mărimea unei patrii şi naţiuni nu se măsură cum măsură inginerii extensiunea în lung şi lat a râurilor şi lacurilor, a şesurilor şi câmpiilor, ci mărimea unei naţiuni trebue să se măsure perpendicular în sus, ca munţii, culmile şi piscurile, şi astfel naţiunea aceea e cea mai mare, fie ea după număr şi mică,

www.dacoromanica.ro

şi patria aceea e cea mai tare, *care dă şi garantează popoarelor sale cele mai multe drepturi.* Naţiunea maghiară ar fi chemată spre aceasta, aici în mijlocul Europei, şi dacă ea va fi în stare să-şi înţeleagă chemarea, celelalte naţiuni se vor grupà în mod instinctiv şi cu bucurie în jurul ei, o vor sprijinì, apără şi ferì de orice pericol.

Intre aceste alte naţiuni în primul loc ar fi Românii, nu numai cei din Ungaria şi Transilvania, ci şi cei din România liberă, cari, dacă vor vedeà, că Maghiarii aflători aici la putere voesc fraţietate, dreptate şi echitate, vor fi gata, ca şi luptătorii catilinari, cum zice *Salust:* «locum, quem vivi occupavere, etiam cadaveribus tegere». Sau mai bine, dacă Românii vor fi sprijiniţi aici în patria comună din partea elementului maghiar dela putere, atunci ei, acel loc, pe care l-au ocupat vii, luptându-se şi vărsându-şi sângele întru apărarea patriei, acel loc îl vor acoperì şi cu cadavrele lor.

Rog onorata cameră, ca toate acestea să binevoiască a le luà în considerare, şi dupăce pe lumea aceasta nu se poate aflà dreptatea deodată, pentrucă dreptate este numai pe ceealaltă lume (Ilaritate), dupăce văd totuş în acest proiect de lege oarecare apropiere, adecă o concesiune cu privire la Transilvania, care este, că de aici înainte vor puteà fi alegători, nu numai preoţii, medicii, advocaţii, învăţătorii, etc. cari locuesc în oraşe, ci şi cei dela sate, sperând apoi, că cu ocaziunea desbaterii speciale se vor luà în consideraţiune şi se vor primì micile mele amandamente, primesc proiectul de lege în general». (Aplauze din dreapta).*)

Tot în şedinţa din *23 Februarie 1872* a vorbit la obiect deputatul român *Eugeniu Mocsonyi.* A rostit vorbirea următoare:

«Onorată casă! Nu mă consider de chemat să întru în combaterea argumentelor aduse din ceealaltă parte întru sprijinirea acestui proiect de lege, deoarece singura intenţiune îmi este, să-mi motivez votul ce-l voiu da. Astazi abià mai poate trage cineva la îndoială, că sistemul nostru de alegere de până acuma are astfel de defecte esenţiale interne, încât reformarea temeinică a sistemului electoral se impune în patria noastră ca o necezitate arzătoare. Chiar şi mesajul de tron a pus în ve-

*) Din „*Telegraful Român*", anul 1872, Nri 17—18.

www.dacoromanica.ro

dere aceasta reformare. Cu toate acestea, proiectul de faţă nu numai ca lasă neatinse acele mari inegalităţi, cari se arată, atât în Ungaria, cât mai ales în Ardeal, între singuraticele cercuri electorale, ci întrelasă chiar şi regularea censului, amăsurat pretensiunilor unui sistem corect de alegere, astfel, ca fiecare cetăţean, care plăteşte darea directă cerută pentru aceasta cualificaţiune, se poată exercià deopotrivă dreptul electoral. Eu deci, în privinţa aceasta nu pot dà guvernului absolutoriu, pentru a-l mântuì de acuza neglijenţei.

Premiţând acestea, fie-mi permis să motivez pe scurt de ce a-ş dorì şi eu sa fie şters censul şi să fie întrodus votul universal, direct şi secret. O doresc aceasta mai ales pentru aceea, pentrucă după convingerea mea acesta e singurul mod de alegere, care corăspunde ideei democratice, adevărate şi curate, precum şi ideei dreptului. Condiţia principală a democraţiei e tocmai aceea, ca fiecare cetăţean să fie investit cu drepturi egale, pe baza cărora să poată exercià influenţă, amăsurat facultăţilor sale spirituale şi materiale, asupra afacerilor statului.

De altă parte nu împărtăşesc îngrijorările, cari se ridică de regulă în contra sufragiului universal. Anume, contrarii sufragiului universal spun înainte de toate, că în praxă sufragiul universal e nerealizabil, şi că prin el se turbură ordinea. Ce se atinge de afirmarea primă, o combate din destul Francia, Germania, Elveţia şi America, cu pilde vii. Iar aceea, că se va turbură ordinea prin aceasta, n'are nici un înţeles, decât numai dacă se va mânecà dela concepţia greşită, ca clasa lipsită de proprietăţi, căreia conced, că-i poate zăceà câte odată în interes să turbure ordinea, formează majoritatea poporaţiunei. Dar dupăce experienţa de toate zilele, faptele şi datele statistice, tocmai aceea dovedesc, că clasa aceasta e neînsemnată, aşa cred, că obiecţiunea cade dela sine.

Mai departe se spune, că poporul nostru nu e încă matur pentru a exercià acest drept politic. Eu nu ştiu, ce înţeleg sprijinitorii censului sub maturitatea poporului. Dar dacă cei cu un sfert de sesiune sunt destul de maturi pentru a exercià acest drept, atunci după dreptate n'ar puteà fi denegat acest drept nici celoralalţi cetăţeni, cari nu se deosebesc întru nimica de aceştia, cu privire la gradul de cultură. Iar dacă sprijinitorii censului ar aflà, că e necesară o cultură mai superioară pentru

www.dacoromanica.ro

exerciarea acestui drept politic, atunci, în consecvenţă, dreptul ar trebuì să fie luat şi dela cei cu un sfert de sesiune, ceeace, presupun, că nu intenţionează nici dânşii.

Aşa se spune, că prin aceasta asigurăm domnia clasei fără proprietate asupra proprietarilor, pe cari îi aruncăm în braţele social-democraţiei. Obiecţiunea aceasta n'are temeiu, în urma împrejurării, că e dovedit, că clasa fără proprietate e pretutindenea atât de neînsemnată, încât nici nu poate fi luată în seamă.

Dar chiar dacă a-ş concede, că clasa fără proprietate formează întru adevăr majoritatea întregei poporaţiuni, nici atunci nu pot concede, că ar merge lucrurile spre social-democraţie, spre domnia masselor. Pentrucă sunt de convingerea, că aceasta nu va nimicì influenţa naturală a averii şi a inteligenţei, şi că nu e alta, decât o concurenţă liberă pe terenul politic, pe baza căreia fiecare îşi poate validità influenţa sa politică. Dacă clasele superioare n'ar fi în stare să-şi asigure, pe lângă averea şi cultura lor, aceasta influenţă naturală, ar fi numai semnul, că nici nu sunt vrednice să conducă afacerile publice.

Se spune mai departe, că poate fi discutată chestia despoierii singuraticilor de drepturile lor, dar aceea, că muncitorul cel mai sărac şi marele proprietar să aibă drept egal de alegere, se împotriveşte cu oricare teorie sănătoasă. Obiecţionarea aceasta pare a spune mult, la prima vedere. Dar privită mai deaproape e chiar aşa de neînsemnată, ca celelalte. Pentruca ceice o folosesc, dupăcum a spus-o şi condeputatul Irányi Dániel, ar trebuì să se gândească, că şi muncitorul cel mai sărac, care nu plăteşte dare directă de loc, plateşte totuş dare indirectă în preţul mai urcat al trebuinţelor sale zilnice, şi pe calea aceasta contribue în măsură cu mult mai mare la cheltuelile statului, decum se crede. Dar abstrăgând dela aceasta, nu şi-au dat seamă, că şi munca celui mai sărac ziler e productivă, şi ca în scopul ei final orice muncă e făcută numai spre binele totalităţii.

In fine se mai spune, că nu aceea e problema, că corpul reprezentativ să corespundă celei mai perfecte teorii, ci aceea, ca corpul reprezentativ să fie compus din persoanele cele mai potrivite şi să nu se dee loc nizuinţelor de descompunere. Şi nici aceea nu e necesar, ca fiecare să iee parte la alegerea acelor persoane, ci numai să le considere de expresiunea ade-

www.dacoromanica.ro

vărată a voinţei poporului, şi să le respecteze, ca atari. Nici eu nu doresc numai de dragul teoriei sufragiul universal. Ci-l doresc, pentrucă am convingerea, că numai pe bazele acestea ne putem asigurà, mai ales în direcţia, că în corpul reprezentativ vor fi aleşi cei mai acomodaţi. Iar statul însuş asemenea numai prin aceasta poate fi asigurat în contra nizuinţelor destructive, cari eventual ar existà. Pentrucă pe baza sufragiului universal se dă şi celei mai neînsemnate colori de partid ocaziunea să-şi poată exprimà voinţa şi dorinţele pe cale legala, anume, prin trimiterea bărbaţilor de încredere în corpul reprezentativ, pe când la oricare altă modalitate de alegere se poate prea uşor întâmplà, ca tocmai acea parte a poporului, care e despoiată de exerciarea acestui drept politic, să-şi exprime voinţa şi dorinţele pe o cale ori pe alta, totdeauna însă pe o cale ilegală, ceeace, după părerea mea, nu va ridicà la nici un caz vaza corpului reprezentativ, ci o va micşorà numai, — pânăce sufragiul universal nu permite în privinţa aceasta nici o perdere ori scădere.

Dar, onorată casă, abstrăgând dela toate acestea, există în patria noastră o lege, care după părerea mea face neîncunjurat de lipsă sufragiul universal. E îndatorirea generală de a face serviciu militar, care constrânge pe fiecare să aducă statului cea mai mare jertfă, şi care prin urmare numai în sufragiul universal îşi primeşte corelatul său. Ţin de mare nedreptate a introduce obligativitatea generală militară într'un stat în care nu e pus fiecare cetăţean în folosinţa desăvârşită a drepturilor politice, pentrucă acolo lipsesc drepturile, cari corespund datorinţelor. Peste tot obligativitatea militară a presupus totdeauna şi pretutindenea perfecta beneficiare de drepturile politice, şi acestea iarăş îndatorirea ceealaltă. Acum, dacă vrem să ajungem acolo, ca armata să fie întru adevăr poporul înarmat, dupăce numai acesta poate să fie înţelesul şi scopul obligativităţii generale militare, atunci după părerea mea e neîncunjurat de lipsă, că pe seama tuturor acelora, cari aduc cea mai mare jertfă pentru stat, jertfa ce trece peste toate jertfele făcute în bani, anume, îşi jertfesc vieaţa, să se dee cel mai mic dintre drepturile politice, dreptul electoral. (Aprobări).

Eu mai ales pentru aceea doresc sufragiul universal, pentruca la regularea măsurei influenţei politice să nu servească de cinosură vre-o împărţire de clase, ori censul după avere, ci

www.dacoromanica.ro

numai influenţa individului asupra celoralalţi concetăţeni, şi calea cea mai largă spre aceasta se deschide, după părerea mea, numai prin votul universal. El e cel mai bun, pentrucă e cel mai natural măsurător al influenţei politice, pe care o poate exercià în mod liber fiecare asupra alegătorilor. Şi cred, că e de prisos să mai amintesc, că orice astfel de influenţă politică, numai morală poate să fie. Mai ales pentru aceea o doresc aceasta, pentrucă persoana iasă la suprafaţă, şi după părerea mea, statul trebue să-şi facă socoteala cu cetăţenii, ca atari. (Aprobari).

Ce se atinge de însuş proiectul de lege din discuţie, nu-l primesc de bază pentru discuţia specială. Şi nu-l primesc, întâi, pentrucă nu coraspunde scopului pe care şi l-a pus guvernul, dupăce şi noua textuare a legii va da anză la diferite interpretări şi la naşterea divergenţelor. Dar mai ales pentru aceea, pentrucă menţine cu totul neschimbată legea electorală din Ardeal, lucru al cărui motiv adevărat l-au precizat d-nii deputaţi Irányi şi Kállay, cu tact politic de adevăraţi bărbaţi de stat. Dealtfel părtinesc proiectul de rezoluţiune al condeputatului Irányi Dániel». (Aprobări în stânga extremă).

În şedinţa din *26 Februarie 1872* a dietei ungare, tot în chestia legii electorale, a rostit deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarea remarcabilă vorbire:

«Onorată cameră! Eu încă sunt de părerea, că guvernul nu poate fi scos de sub acuza neîmplinirei datorinţei sale, când el, în butul defectelor adânc pătrunzătoare şi prea esenţiale ale legii electorale dela 1848, fără să aducă motive bine întemeiate, vine şi subşterne camerei un proiect de lege, care, precum au arătat mai mulţi onoraţi domni deputaţi înaintea mea, şi încă, după părerea mea, cu argumente neresturnabile, nu conţine nici acele fărimături de îmbunătăţiri ce le aţinteşte, ci în multe privinţe vâreşte censul între margini şi mai restrânse. Eu sunt de parerea, că votul universal e unicul şi singurul care coráspunde pe deplin recerinţelor unei desvoltări libere. Din aceste consideraţiuni, onorată cameră, de astădată îmi ridic glasul, fiind condus de o intenţiune dupla, adecă vreau să arăt înainte de toate, că orice cens din principiu e rău, deoarece este în contra desvoltării libere, iar mai departe voiu demonstrà, că guvernul prin nepăsarea sa în privinţa aceasta nicidecum n'a

www.dacoromanica.ro

promovat interesele bine combinate ale ţării, ci alte interese a avut înaintea ochilor.

Cu privire la chestiunea censului sunt de părere, că acela nici nu se poate apără în mod teoretic. Onoratul condeputat Kemény Gábor, care în vorbirea sa de ieri a demonstrat de nou, că nu este nimic atât de rău, nimic atât de nedrept aici sub soare, ce nu s'ar puteà apără, numai dacă cineva are destulă bunăvoinţă de a o face aceasta, — în trei cuvinte a stabilit teoria censului. El adecă în liberalismul său a mers până acolo, încât a zis, că din partea sa doreşte să primim între marginile constituţiunei orice religiune, orice naţionalitate, fără nici o deosebire, şi să înzestrăm cu drept de alegere pe toţi aceia, cari sunt cetăţeni ai patriei, independenţi, inteligenţi şi patrioţi.

A avut toată dreptatea dl deputat când le-a spus acestea, ca un părtinitor al censului, deoarece astăzi acesta e punctul de mânecare al fiecărei teorii de cens. Insă domnul condeputat a uitat aceea, că e imposibilitate psihologică a cunoaşte cualificaţiunile de independenţă, inteligenţă şi patriotism din faptele exterioare, despre cari nu putem şti dacă stau în vre-o legatură intimă raţională şi naturală cu acele cualificaţiuni, astfel, ca cel puţin pe dindeparte să corespundă întrucâtva presumţiunei de drept. Apoi acesta e punctul de mânecare al fiecărei teorii de cens.

Averea, în diferitele ei graduri, cum şi diferitele moduri de ocupaţiune, totdeauna vor aveà influenţă asupra traiului şi modului de traiu al individului. Asemenea vor fi cu influenţă şi asupra părerilor despre vieaţă, astfel, încât ştim, că agronomul, industriaşul, comerciantul, învăţatul, bărbatul de stat, fiecare din alt punct de vedere consideră vieaţa, fiecare altceva aşteaptă dela puterea de stat, altceva dela lumea mare, alte speranţe îl conduc şi alte interese îi dau putere de activitate. Dar cu toate acestea, onorată cameră, eu cred, că ar fi o ratăcire prea mare când am presupune, că modul de traiu şi de ocùpaţiune ar fi în stare să desbrace pe individ şi individualitatea de toate însuşirile sale naturale. Aceasta e o rătăcire atât de mare, pe care vieaţa de toate zilele o combate cu mii de exemple.

După părerea mea censul stă în contrast cu dreptul. La regularea, nu practică, ci teoretică a censului, lipseşte orice bază, pe care ne-am puteà rezimà. Deaici vine aceeace onoratul domn condeputat Mocsáry a observat în mod prea ex-

www.dacoromanica.ro

celent, că toate censurile să clatină atât de tare, precum o dovedesc aceasta şi nenumăratele sisteme de alegere.

La regularea teoretică a censului nici umbra dreptului nu se poate observà. Punctul obiectiv, pe care ar trebuì să ne răzimăm, nu se află nicăirea, baza e totdeauna volnicia arbitrului, a acestui mai mare inimic a fiecărei desvoltări liberale. Din aceste consideraţiuni, onorată cameră, eu din parte-mi, precum m'am exprimat şi de altădată, chestiunea censului numai din punctul de vedere *social* pot să o iau în socotinţă.

Eu aşa cred, că toate chestiunile de cens sunt chestiuni *sociale*. Societatea nu e un întreg simplu, ci ea este sistema claselor desvoltate în decursul timpului istoric. Precum la singulari, aşa şi la clase, unul, ori poate mai mulţi, cari tocmai se află în posesiunea factorilor supremaţiei naturale, pun mâna pe frânele stăpânirei naturale. Tendenţa naturală a clasei acesteia va fi totdeauna aceea, să-şi întărească stăpânirea pe baze cât se poate mai puternice. Calea cea mai simplă şi mai naturală spre aceasta este, dacă poate să pună mâna pe potestatea de stat, iar spre acest sfârşit censul este cel mai natural şi mai simplu mijloc. De aceea, la regularea censului, dupăcum ne arată vieaţa practică şi ne dovedeşte istoria, nicicând nu servesc de baze principiile de drept, nici combinaţiuni matematice, ci censul va fi totdeauna corespunzător caracteristicei ce o va fi având clasa domnitoare, adecă cens de naştere şi de avere. Cel din urmă iarăş va fi mai mare sau mai mic, dupăcum membrii mai puţin avuţi ai clasei domnitoare vor posede avere mai mare ori mai mică.

Astfel se face censul pretutindenea unde el se face cu conştienţă. Insă, onorată cameră, tocmai pentrucă censul se face astfel, pentrucă înţelesul practic al censului nu e altceva, decât asigurarea domniei măestrite a clasei domnitoare, eu aşa cred, că censul stă în directă contrazicere cu ideea statului, care niciodată nu poate aveà destinaţiunea se reprezinte unele clase singuratice, în contul totalităţii, spre dauna marelui întreg.

Din aceasta contradicţie a censului faţă cu ideea statului urmează trei scăderi principale. Fiecare domnie naturală e bazată pe doi factori, pe *inteligenţă* şi *avere*. Censul e aceea, ce devolvă inteligenţa, măcar că tocmai aceasta e ce face, ca domnia naturală să fie binefăcătoare. Un alt defect esenţial al censului este, că clasa aceea, care de prezent se află în pose-

www.dacoromanica.ro

siunea unei domniri măestrite, având acum la dispoziţiune un nou mijloc pentru a-ş promovà interesele proprii, pe contul şi în detrimentul totalităţii, cu mai mult efect şi mai cu grăbire îşi va realizà tendinţele sale. Insă prin aceasta cu atât mai mult se vor ascuţî contrastele clasei.

Aceasta este o regulă atât de bazată pe experienţa scoasă din istorie, încât fără nici un scrupul pot să spun, că nu există vre-o dispoziţiune legală, care să nu reprezinte interesele clasei domnitoare din respectivul timp. Numai asupra unui lucru fie-mi permis să atrag atenţiunea onoratei camere, şi anume, asupra legilor din Anglia, cu privire la cereale. Ştim, că legile acestea în restimp de 35 de ani au fost obiectul discuţiilor parlamentare, şi ştim şi aceea, că numai după̆ce în Irlanda a grasat o foamete mare, care a luat jertfe cu sutele, s'au şters acele restrângeri, cari nici într'o privinţă nu se pot motivà prin raţiune.

Şi dacă voiu întrebà, că ce poate fi cauza la aceasta, răspunsul apriat nu poate fi altul decât acela, că pe acel timp clasa proprietarilor de pământ aveà asigurată o domnie măestrită în parlament, şi n'a ştiut să combine ştergerea legii de cereale cu interesele sale, fals înţelese. De unde a urmat, că nici n'a voit să şteargă acea lege!

Nenumărate exemple a-ş puteà să înşir, însă nu voesc să obosesc atenţiunea onoratei camere. (S'auzim!) Una însă totuş fie-mi permis să amintesc. Aşa cred, că nime nu se îndoeşte despre aceea, că numai pe lângă extinsul piedestal al domniei măestrite a interesului de clase a putut să se ridice acel grandios sistem al feudalismului, care a pus în cătuşe pământul, individul, munca şi cugetarea.

A treia scădere principală a censului e aceea, şi aceasta zace în natura omului, că clasa domnitoare, cu forţe artificioase se identifică pe sine şi interesele sale cu statul, şi astfel expune statul la atacurile îndreptate în contra claselor singuratice. Istoria nu numai un exemplu ne arată în privinţa aceea, că organismul statului n'a fost în stare să respingă acele atacurî.

Tot din istorie fie-mi permis să aduc câteva exemple pentru justificarea aserţiunii mele. Nu vreau să mă provoc iarăş la revoluţiunea mare socială, care la finea secolului trecut a sguduit întreaga societate din Francia şi a pus-o pe baze nouă, — ci fie-mi permis să mă provoc numai la două

www.dacoromanica.ro

exemple din timpul mai recent. Ma provoc la aceste două exemple mai ales de aceea, pentrucă, după părerea mea, prin ele se va puteà cunoaşte adevărata salvare a acelei fraze, unora prea plăcută, că censul dă garanţă deplină contra sguduirilor mari, făcute cu forţa. Înainte de a amintì aceste două exemple, să am însă voie a-mi spune pe scurt opiniunile mele în privinţa aceasta.

Nenumaratele sguduiri şi revoluţiuni, despre cari ne vorbeşte istoria, au avut cauze şi caractere diferite, cari nu vin în nici o coatingere cu censul. Natural deci, că în contra acestora censul nici nu va puteà da nici o garanţă. Există însă, onorată cameră, un gen al acestor sguduiri şi revoluţiuni, şi acesta e cel mai periculos, în contra căruia censul nu numai că nu poate da vre-o garanţă de siguritate, ci el, censul, din natura esenţei sale singur le provoacă, şi acesta e, insuportabila şi nesuferita *dominaţiune de clasă.*

Am zis, că voiu cità două exemple. Mă provoc iarăş la Francia. În Francia, cum se ştie, în timpul restauraţiunei censul erà 300 franci dare directă cu privire la dreptul activ de alégere, şi 1000 franci cu privire la dreptul pasiv. Iar dupa revoluţiunea din Iulie censul s'a urcat la 500 şi la 2000 de franci.

Precum de comun se ştie, la regularea censului, în asemenea modalitate, mai ales acea consideraţiune li-a fost în vedere, ca influenţa asupra afacerilor de stat să ajunga în mânile aşa numitei clase de mijloc, pentrucă acì credeau, că vor aflà iubirea de ordine şi de pace, şi prin aceasta credeau, că vor puteà asigurà ţara în contra sguduirilor violente. Că aceasta încercare în două rânduri n'a avut succesul dorit, toţi o ştim. Aceasta clasă de mijloc, aceasta clasă capabilă de guvernare şi iubitoare de ordine a fost aceea, care în restimp scurt de 18 ani a provocat două revoluţiuni şi a resturnat tronurile dela două dinastii. Şi dacă iarăş ne vom întrebà, care a fost adevărata cauză a acestor sguduiri, a acestor revoluţiuni, ne va răspunde *Thiers,* despre care la toată întâmplarea putem presupune, că are capacitate de ajuns, pentruca să judece situaţia politică a patriei sale, fără ca totuş cineva să poată presupune, că a fost parţial în aceasta privinţă. Thiers, zic, ne-a răspuns când a zis, că adevărata cauză a acestei revoluţiuni duble a fost aceea, că o fracţiune, o minoritate a tuturor locuitorilor, prin unelte măiestrite a pus mâna pe puterea de stat

www.dacoromanica.ro

şi a exchis partea cea mai mare a locuitorilor din barierele constituţiunei.

Precum fiecare sofismă, onorată cameră, aşa şi teoria censului are defectul acela, sau dacă voiţi voiu zice, că are acea parte tare, că se foloseşte de unele expresiuni cu diferite înţelesuri. Aceste expresiuni de diferite înţelesuri, sau însemnătăţi, prea bine se pot întrebuinţà de *devize,* pentrucă ele pronunţându-se spun tot, şi totodată nimica, şi fiecare le primeşte bucuros, pentrucă fiecare înţelege din ele aceea ce chiar doreşte. Astfel de parole întrebuinţează şi teoria censului când zice, că pretinde capacitate politică dela alegători, când zice, că la regularea censului trebue să se iee în considerare relaţiunile existente. Nu vreau să cad în repetiţiuni, deoarece mai mulţi înaintea mea au demonstrat dejà, ce înţeles poate aveà capacitatea politică. Numai o mică observare îmi permit a face, aceea, că totuş sub deviza acestei capacităţi politice, care n'are nici un sens, trei din patru părţi a cetăţenilor maturi se exchid dela dreptul de alegere. Aşa mi-se pare, că dl ministru se îndoieşte în privinţa aceasta. În Ungaria şi Transilvania sunt 3.600,000 cetăţeni trecuţi de 20 ani, iar alegatori, în Ungaria şi Transilvania, după propria aratare a dlui ministru, sunt înscrişi nouă-sute şi câteva mii. Aşa dară numai a patra parte a cetăţenilor adulţi se bucură de dreptul electoral. (Ministrul de interne Tóth Vilmos: *Nu se înscriu!*). Se poate; însă după aceasta conscriere $^3/_4$ a cetăţenilor maĭori de aceea se exchid dela exerciţiul dreptului de alegere, pentrucă li-se deneagă capacitatea politică. O negăm acelora, cari în privinţa gradului de cultură cu nimica nu stau mai îndărăt decât acea $^1/_4$ parte, căreia i-se dă dreptul, sub titlul aceleiaş capacităţi politice!

Deasemenea trebue să privesc numai ca o escamotare şi aceea, când unii zic, că fiind vorba de constituirea unui parlament, nu trebue să ne luăm după nişte teorii abstracte, ci înainte de toate trebue să fim cu privire la aceea, şi să ne îngrijim de aceea, ca în parlament să se adune elementele cele mai inteligente, cele mai patriotice.

Onorată cameră! Dacă despre altceva nu, atunci despre aceasta sigur şi într'adevăr se poate spune, că e o teorie abstractă, căreia de bună seamă îi aflăm loc în republica lui Platon, însă în vieaţa practică nu are nici o valoare reală. Până acuma nicidecum nu i-a succes minţii omeneşti să creeze vre-o

www.dacoromanica.ro

sistemă de alegere, care în cea mai mică măsură măcar să fi putut da garanţă despre aceea, că cei mai inteligenţi, cei mai patriotici se vor alege în parlament. Nicicând n'a existat vre-un parlament, — de presentibus nihil nisi bene, — despre care pedeparte s'ar fi putut zice, că în acela s'au întrunit cei mai buni, cei mai chemaţi fii ai ţării. Dreptaceea din parte-mi eu nu pot considerà de cea mai bună sistemă aceea, care sub diferite pretexte idealistice, în praxă însă nerealizabile, cu ajutorul censului vreà să asigure o preponderanţă măiestrită în favoarea unor interese particulare, ci după părerea mea acea sistemă de alegere e cea mai bună, prin care se deschide posibilitatea, ca orice interes ce s'ar ivì în societate, conform forţei şi ponderosităţii sale, să fie reprezentat în parlament. Dacă acela ar fi scopul, ca cei mai apţi să fie aleşi în parlament, atunci nu încape nici o îndoială, că scopul acesta l-am ajunge cu mult mai uşor, dacă am încredinţà alegerea unui număr cât se poate mai mic de alegători, şi aceasta modalitate de alegere ne-ar da mai multă garanţă, că ne vom ajunge scopul, decât aceea, dacă vom încredinţà alegerea la 100,000 alegători, când ştim, că la alegeri încă şi cazualitatea încă are rol însemnat.

Ori câte teorii sublime a născocit mintea omului în privinţa constituţionalismului, eu din partea mea destinaţiunea ori-cărui constituţionalism numai în aceea o văd, dacă după putinţă se asigură echilibrul natural al tuturor intereselor ce obvin în vieaţa socială. Orice nizuinţă de a conturbà prin uneltiri măiestrite echilibrul natural al acestor contraste de interes, este contra desvoltării libere!

Onorată cameră! Astăzi, când prin ştiinţă şi experienţă tot mai mult se generalizează acea bună părere, că vieaţa economiei naţionale are unele anumite regule naturale, cari dacă nu sunt conturbate în efectul lor prin unele întreveniri măiestrite, însăşi de sine efectuesc într'un mod firesc echilibrul natural al contrastelor în interesele economiei de stat; astăzi, când tot mai mult se generalizează credinţa, că toată prosperitatea materială în acea măsură se desvoaltă, în care puterea statului mai mult ori mai puţin împedecă acel echilibru natural; astazi zic, cu ce sentiment privim îndărăt la acea tutelă din evul mediu, care, fiind în contrast cu aceasta, totdeauna în aceea şi-a căutat împlinirea misiunei, că mereu a căutat să conturbe echilibrul natural! Cu ce sentiment vom privì îndărăt la

www.dacoromanica.ro

legile de usură, a căror misiune ar fi fost să facă un echilibru măiestrit între contrastele dintre creditori şi ceice caută credit! Cu ce sentiment vom privì îndărăt la censură, care tot asemenea ar fi avut chemarea să contrabalanseze, într'un mod măiestrit, contrastul intereselor legate de ideile vechi ruginite şi de cele mai noue! Şi când ne aruncăm privirea îndărăt la toate acestea, oare nu ne putem simţì oarecum îndreptăţiţi să facem atenţi pe amicii censului, că mutato nomine, de te narro fabulam?

Când trebue să vedem, că acel lucru bagatel pe care atât de mult ne place a-l numì înţelepciune de bărbat de stat cutează a se pune în contrast cu factorul ordinei mai înalte a lucrurilor, cutează a se pune în controversă cu desvoltarea naturală a societăţii omeneşti, şi se crede a fi chemată, după priceperea sa mai extinsă sau mai mărginită, ca să prescrie o direcţiune măestrită desvoltării societăţii omeneşti, când trebue să vedem, că oarecine se simte chemat, ca în numele puterii de stat să pronunţe sentinţă meritorie asupra tendinţelor corespunzătoare acestor interese, judecând, nu din punctul de vedere al formei, ci cu privire la esenţa lor, care tendenţă e justificabilă şi care nu, care nizuinţă convine cu ideea statului şi care este în contrast cu aceasta, — când toate acestea le vedem, onorată cameră, — căci censul nu poate aveà alt înţeles, altă bază, — pe această bază exchidem straturile mai de jos ale societăţii, ca pe unele, cari reprezintă tendenţe conturbătoare de ordine, zic, când le vedem toate acestea, fără de voe ni-se pune întrebarea: Oare ce diferenţă este între aceasta tendenţă şi între censură?

In privinţa obiectului lor difer între sine, însă în privinţa timpului sunt identice. Şi oare, onorată cameră, unde e acea provedinţă cerească, care, fiind învestită cu atributul de infalibilitate, s'ar simţì chemată a face aceasta mare întreprindere? De aceea eu din parte-mi fără nici o rezervă condamn orice nizuinţă de a censurà astfel interesele şi tendenţele societăţii omeneşti, pe baza censului. Eu sunt de convingerea, că orice interes şi tendenţă, fie chiar în contra opiniunei mele, fie în cel mai direct contrast cu principiile cardinale ale întregului sistem social, fie acelea îndreptate chiar spre a răsturnà cu totul ordinea socială, sunt justificabile, dacă spre realizarea lor se întrebuinţează calea legală şi mijloace legale. (Aprobări în stânga

www.dacoromanica.ro

extremă). De altă parte iarăş e nejustificabilă orice nizuinţă, fie aceea oricât de neegoistă şi patriotică, dacă realizarea ei se încearcă pe cale ilegală şi cu mijloace nelegale. Insă, onorată cameră, censul din principiu exchide aceasta, şi numai unei anumite clase îi asigură influenţa la regularea afacerilor de stat, iar pe ceialalţi, când sub un pretext, când sub altul, îi exchide dela aceasta. Cum să se formeze oare echilibrul natural al intereselor, când noi tot mereu îl conturbăm?

Numai acolo, unde fiecare cetăţan e îndreptăţit a exercià drepturi politice, numai acolo unde toate interesele şi nizuinţele sunt egal îndreptăţite, unde orice tendenţă are întrare liberă în parlament, unde fiecare aspiraţiune, care-şi poate arătà valoarea prin propria sa forţă, conform ponderosităţii sale şi în proporţiune cu aceasta, e reprezentată în parlament, numai acolo se poate zice, că parlamentul e adevărata expresiune a societăţii, numai acolo parlamentul va fi, ca să mă exprim aşa, însaş societatea, în stare condensată. Însă, onorată cameră, nime nu va puteà negà, că toate acestea numai prin sufrajul universal se pot realizà, deoarece orice cens din principiu le exchide. (Să auzim!) Numai un astfel de parlament, onorată cameră, va puteà da garanţă în privinţa aceea, că orice dispoziţiune legală va aveà tipul stării în care se află societatea în diferite periode ale timpului, ceeace ori şi cum, cred că e cea mai principală recerinţă, pentruca dispoziţiunea legală să aibă efect bun. Nu vreau să cad în repetiţiuni, deoarece înainte de mine mai mulţi domni condeputaţi, iar astăzi chiar onorabilul meu coleg, domnul Mocsáry, prea cu temeiu a demonstrat, că toate acele temeri, pe cari contrarii sufrajului universal le leagă de acesta, nu au nici un temeiu. Eu cel puţin nu le împărtăşesc, şi numai la acelea ce am auzit, că s'au spus din partea ceealaltă contra sufrajului universal cu privire la Francia fie-mi permis a observà pe scurt atâta, că acelea pentru mine dovedesc numai atâta, că precum toate pe lume, aşa şi votul universal se poate falsificà. Ştim, onorată cameră, că în Francia, pe timpul restauraţiunei, când censul erà atât de urcat, ca nicicând altădată, alegerile în cea mai mare măsură s'au falsificat. Insă din aceasta a trage vre-o consecinţă contra oricărui sistem de alegere eu cred că n'ar fi cu cale, precum n'ar fi cu cale, când cineva, mânecând din acea privinţă, că imperialismul francez, începând dela responsabilitatea ministerială până jos

www.dacoromanica.ro

la dreptul de interpelare şi de iniţiativă, aşa zicând în întreagă esenţa sa a falsificat forma parlamentară, ar deduce consecinţa, că să aruncăm forma parlamentară, pentrucă aceea duce la cesarism, îl sprijineşte pe acesta. (Aprobări în stânga). Am uitat una, ce poate că cu tot dreptul aş puteà să aduc ca replică la afirmarea, că dacă sufrajul universal chiar s'ar pune în vigoare, nici atunci n'ar încetà dominaţiunea interesului, căci orice sistem de alegere va fi, — o clasă oarecare trebue să aibă dominaţiunea naturală în mânile sale, o partidă, oricum, va aveà majoritatea, şi aşa dominaţiunea interesului totuş va existà. In această privinţă fie-mi permis să demarchez acea diferinţă esenţială, care există între dominaţiunea clasei, când aceea e măestrită, şi când e naturală.

Nu există interes, care în vieaţă s'ar puteà afirmà întreg. Interesele totdeauna prin transacţiuni se aduc la valoare, şi aşa e lucru natural, că la aceste transacţiuni tot interesul numai pe acel interes îl va luà în consideraţiune, care va aveà o însemnătate oarecare. Până când deci dominaţiunea măestrită a clasei toate acele interese pe cari cu măestrie le-a exchis din cadrul constituţiunii nici nu le ia în consideraţie, dominaţiunea naturală a interesului va fi constrânsă a-ş face socotelile cu toate acele interese, cari din propria lor putere se ştiu ridicà la o însemnătate oarecare. Intre aceste două cazuri însă există o diferenţă foarte mare.

Eu, onorată cameră, din toate aceste consideraţiuni doresc, ca să se pună în vigoare votul universal, care e legat numai de condiţiuni de morală, de etate şi de înpământenire.

Asupra chestiunilor despre votarea secretă, sau publică, nu vreau să mă extind mai pe larg. Fie-mi permis numai pe scurt a observà, că toţi aceia, cari doresc, ca alegătorii în exerciţiul dreptului de alegere pe cât permite putinţa omenească să se asigure în contra oricărei influenţe necompetente, au trebuit să primească dreptul de votare secretă, iar de altă parte toţi aceia, cari sunt amicii presiunii şi ai corupţiei, fireşte că vor da preferinţă votării publice. (Aprobari în stânga).

Domnul condeputat Bujánovits în cualificaţiunea intelectuală află unicul mijloc, care, după părerea sa, corespunde mai bine ideei de stat şi de liberalism, ori desvoltării libere, căci nu ştiu cum s'a exprimat. Eu din partea mea nici censul acesta nu la-şi puteà primì, nu numai pentru aceea, că pe când deo-

www.dacoromanica.ro

parte nu dă nici o garanţă în privinţa capacităţii politice, tot atunci de altă parte s'ar comite cea mai mare nedreptate dacă s'ar întroduce în patria noastră, unde instrucţiunea publică a rămas atât de îndărăt, încât mai bine ca şase milioane dintre locuitori nu ştiu să scrie şi să cetească, ci pentrucă cred, că aceasta n'ar fi altceva, decât o armă nouă în mâna uneltirei de partidă, şi prin urmare, în loc de scopul propus, am ajunge chiar la contrarul aceluia.

Mă rog de iertare, că am obosit atenţiunea onoratei camere atât de îndelungat. (S'auzim!) Numai câteva observaţiuni fugitive vreau să fac încă cu privire la defectele actualelor legi electorale. Nu vreau să repeţesc cele desfăşurate de alţii, înaintea mea. Ştim bine, că un defect esenţial al legilor existente de alegere se află în împărţirea neproporţionată a cercurilor electorale, şi aceasta există în Ungaria, ca şi în Ardeal. Nu vreau să citez acum exemple multe, ci fie-mi permis să amintesc numai vre-o câteva din Transilvania, unde divergenţele dintre singuraticele cercuri variază între 1247 şi 107,000 suflete. Onoratul condeputat, dl Kemény Gábor, la pretensiunea opoziţiei, ca să se delăture nedreptatea prea bătatoare la ochi după care unele comune mici şi fără vre-o însemnătate au drepturi excepţionale, cum sunt oraşele taxale din Transilvania, cu privilegiul de a alege deputat propriu, a răspuns, că aceasta delăturare nu e cu putinţă, fiindcă oraşele nu se pot majorizà prin locuitorii comitatelor, şi că aceasta pretensiune ar fi o pretensiune chinezască, barbară.

Se poate, că dl condeputat s'a simţit doară obligat să facă o asemenea declaraţiune. Însă aceasta mă îndreptăţeşte a presupune, că d-sa consideră chestiunile de reformă ale patriei noastre din punctul de vedere chinezesc, şi atunci trebue să mărturisesc, că noi cu greu ne vom puteà înţelege.

În Transilvania, — vreau ca numai în câteva linii mai remarcabile să marchez legea electorală de acolo, — 18 oraşe cu 107,862 locuitori trimit 23 deputaţi, cele 11 scaune săseşti cu 380,422 locuitori 22 deputaţi, 5 scaune săcueşti cu 412,828 locuitori 10 deputaţi, 8 comitate şi două districte cu 1.250,439 locuitori 20 deputaţi. Sau, pe un deputat peste tot în cele 18 oraşe cad câte 4694 suflete, în scaunele săseşti câte 16,492 suflete, în scaunele săcueşti câte 41,242 locuitori, şi în comitate câte 61,521 de locuitori.

www.dacoromanica.ro

Dacă nu încape nici o îndoială în privinţa aceea, că împărţirile neproporţionate, cari se pot observà în cercurile de alegere din Ungaria, în mare măsură împedecă posibilitatea, ca parlamentul să fie adevărata expresiune a voinţei poporului, atunci cred, că luând în consideraţiune neproporţiunile colosale şi prea bătătoare la ochi, cari se pot vedeà în cercurile electorale din Transilvania, fără nici o sfială putem zice, că ele din principiu exchid chiar şi ideea unei adevărate sisteme reprezentative. Şi de ce guvernul nu voieşte să schimbe aceasta? Aşa cred, că nu este de lipsă să mai combat şi eu neîntemeiatul motiv ce se aduce, căci l-au combătut înaintea mea alţii, poate că mai bine decum aş fi eu în stare. Întreb numai simplu pe dl ministru de interne, şi-l rog să-mi spună: Oare toate acele date, cari sunt de lipsă la împărţirea cercurilor electorale, nu se află în noua conscripţiune poporală? Şi de ce nu? Poate că de aceea, fiindcă, precum însuş dl ministru de interne a arătat în vorbirea sa de mai deunăzi, împărţirea cercurilor electorale nu vreà să o facă după numărul sufletelor, ci după proporţiunea alegătorilor?

Onorată casă! Trebue să mărturisesc, că au trecut prin mânile mele vre-o câteva sisteme de alegere, dar aşa ceva nicicând n'am auzit, şi fără şovăire pot să spun, că un astfel de sistem electoral, care nu după numărul sufletelor, ci după proporţiunea alegătorilor dispune să fie împărţite cercurile electorale, nu s'a pomenit oarecândva. Dar însuş dl ministru de interne a adus cel mai tare motiv contra acestui lucru când a spus, ca cercurile de alegere voeşte să le împartă astfel, ca să poată contà la durabilitate. Acì eu aş pune întrebarea, că oare prin numărul sufletelor, sau prin al alegătorilor se va puteà realizà o împărţire mai statornică? Fireşte, că dacă voim ceva durabil, atunci aceea prin numărul sufletelor, iar nu prin proporţiunea numărului alegătorilor se va puteà efectuì. Dacă însă nu stă motivul acela, că au lipsit datele, ceeace de repeţiteori şi prin mai mulţi s'a demonstrat, — atunci să mă ierte dl ministru de interne, dar eu în aceasta nu văd altceva, decât că d-sa nu are capacitatea recerută la executarea opului grandios al reformei. (Ministrul de interne Tóth Vilmos: Voiu merge la dl deputat să iau lecţii!).

Al doilea defect esenţial al legii electorale nu se cuprinde în diferitele censuri, ci în acele diferinţe colosale, cari pe baza

www.dacoromanica.ro

uneia şi aceleiaş calificaţiuni se pot observà în diferitele părţi ale ţării. În Ungaria cu privire la ¼ sesiune ştim că cantitatea pământului variază între 7½ şi 15 jughere. Dacă luăm de bază venitul curat vom aflà, că pe temeiul estimării comisarilor preţuitori din anul 1850 venitul curat variază între 12 fl. şi între 61 fl. Iar dacă vom luà de temeiu calculul diametral, cuprins într'un conspect al ministrului de finanţe pentru dările directe, variaţiunea este între 12 fl. 50 şi între 53 fl. În Transilvania dreptul de alegere în cea mai mare parte a ţării este condiţionat de un venit curat de 84 fl., de oarece censul e 8 fl. 40 cr., ceeace corăspunde la 10% ale venitului curat. Până ce deci în Torontal de 4 şi de 5 ori mai mare venit e de lipsă pentru calificaţiunea de a fi alegator decât de ex. în comitatul Abauj, pe atunci în Transilvania e de lipsă un venit curat de şapte-ori mai mare, decât în părţile cele mai avute. Pe când în Ungaria minimul de pământ e 7½ jughere, cari sunt de lipsa pentru exerciarea dreptului electoral, pe atunci în Transilvania, după calculaţiunea dlui ministru, sunt de lipsă chiar 72 jughere.

Să aruncăm o privire asupra stării economice a acestor două ţări. Din venitul pământului roditor, după arătarea dlui ministru, în Ungaria vine pe fiecare cap 9 fl. 47 cr. iar în Transilvania 5 fl. 34 cr. Censul deci e aici în proporţiune contrară faţă cu Ungaria. Domnul condeputat Török Sándor în vorbirea sa de ieri a afirmat cu toată positivitatea, că nu există ţară pe faţa pământului unde să fie censul atât de lărgit ca în Ungaria. Nu mă va puteà acuzà, că aduc înainte state radicale, căci spre exemplu mă provoc la Prusia, mă provoc la Anglia. Când voim să judecăm mărimea censului, privindu-l în comparaţiune cu cel din alte state, cred că suntem pe calea cea mai nimerită dacă vom examinà aceea, că în proporţie cu numărul locuitorilor câţi alegători sunt? Şi aşa aflăm, că în Prusia la 1000 suflete sunt 208, în Anglia 83, în Ungaria 73, în Transilvania 50. Însă dacă nu vom luà în consideraţie pe alegătorii îndreptăţiţi după prerogativele naşterei, deoarece e vorba de mărimea censului după avere, atunci rămân în Ardeal chiar numai 34. Cred că acum dl condeputat Török Sándor va fi pe deplin liniştit în privinţa aceea, că *sunt* state, cari în privinţa aceasta stau cu mult înaintea noastră.

Dealtcum dl ministru de interne are deplină dreptate când zice, că efectul bun al unei legi electorale nu trebue judecat

www.dacoromanica.ro

bazându-ne pe teorii abstracte, ci luând în considerațiune rezultatele practice. Să-mi fie permis a arătà ce rezultate practice produce legea electorala din Transilvania.

După arătarea dlui ministru de interne, cu privire la ultima conscriere a alegătorilor, în Transilvania peste tot s'au înscris 110,000 alegători. Dintre acești alegători 74,134 de inși pe baza prerogativei de naștere au exerciat dreptul de alegere, 11,684 pe baza censului de 8 fl. 40 cr., 3158 pe baza numărului de fumuri și 20,923 pe baza altor cualificațiuni. Poate că nici n'ar fi de lipsă să mai amintesc acì, că aceasta arătare poate servì de bază la judecarea practică a legii electorale, deoarece aceste conscripțiuni s'au făcut din oficiu, pe baza ordinațiunei ministeriale.

Așadară din întregul număr al alegătorilor 67% sunt de aceia, cari pe baza prerogativei de naștere exerciază dreptul de alegere. În 8 comitate, districtul Făgăraș și scaunele sacuești, au fost înscrișì 84,880 alegători. Dintre aceștia 70,770 au fost alegători pe baza prerogativei de naștere, iar după censul de 8 fl. 40 cr., împreună cu cei pe baza fumurilor, laolaltă abià 10,531, și pe baza altor cualificațiuni cu totul 3579. Prin urmare, dreptului prerogativ de naștere prin aceasta lege i-se dă o influență de 5 ori mai mare ca celor îndreptățiți pe baza censului, și de 4 ori mai mare ca tuturor locuitorilor. Dintre cele 28 de cercuri electorale în 25 nobilimea are o majoritate atât de preponderantă, încât ea face $^3/_4$ și chiar $^3/_4$ a tuturor alegătorilor. Deci atunci, când e vorba despre reprezentarea unui milion 562,222 suflete, adecă $^3/_4$ a tuturor locuitorilor, alegerea a 25 de deputați depinde dela aceasta clasă privilegiata.

După acestea cred, că nime nu-mi va puteà imputà, că exagerez dacă voiu zice, că rezultatul practic al acestui sistem de alegere e acela, că $^3/_4$ a tuturor locuitorilor din Transilvania sunt exchișì din bariera constituțiunei, și că reprezentarea acestor $^3/_4$ din poporațiune depinde exclusiv dela 6 clasă privilegiată. Aceasta clasă, după statistica lui Köváry din anul 1847, se urcă cam până la 200,000 suflete, adecă face 10% din numărul tuturor locuitorilor din Transilvania.

Din punctul de mânecare pe care stau eu, onorată cameră, nici nu va mai fi doară de lipsă să amintesc, că eu la extinderea dreptului de alegere nu pot luà în considerațiune averea. Însă fiindcă dl condeputat Kemény Gábor în vorbirea

www.dacoromanica.ro

sa de ieri voind să combată datele citate de dl condeputat *Sigismund Papp* s'a pus pe acest teren, fie-mi permis, ca de astă-dată iarăş să-l fac atent la aceea, că da, într'adevăr, are toată dreptatea când zice, că la o calculare bazată pe numeri se cere înainte de toate, ca numerii să corespundă adevărului real. Însă d-sa, dupăcum se cam întâmplă cu oamenii sfătoşi, e chiar cel dintâi care nu-şi urmează sfatul său cel bun. (Ilaritate).

Dupa opul întitulat ‹Austria adó rendszere» (sistemul de dare al Austriei) de Szepesy Mihály, în Transilvania pământul întreg cultivat face 3,783,969 jughere. Domnul condeputat Kemény Gábor însă a luat în consideraţiune teritorul întreg, şi aceasta, după părerea mea, nu e cu cale, deoarece când e vorba despre aceea, că posesiunea în cari proporţiuni e împărţită între două clase, atunci numai acel teritor se poate luà de bază, care de fapt e împărţit dejà între cele două clase. Pădurea şi păşunea în Transilvania, dupăcum ştiu eu, până acum nici nu sunt împărţite. Acestea deci nici nu se pot luà de bază. Deaceea din parte-mi mă mărginesc numai la pământul cultivat, care de fapt e împărţit dejà. De tot 173,281 jobagi eliberaţi au avut o posesiune de 2.144,544 jughere. Năsăudul şi scaunele săseşti, cum a amintit ieri dl condeputat *Sigismund Papp,* posed 710,000 jughere, va să zică laolaltă 2.914,514 jughere. Pe mâna nobilimei deci rămâne 869,395 jughere. Din tot pământul cultivat de prezent $^1/_4$ e deci în mâna acelei clase privilegiate, care exclusiv exerciază dreptul de reprezentare faţă cu cele $^3/_4$ ale tuturor locuitorilor din Transilvania.

Onorată cameră! Faţă cu o astfel de lege electorală mă mir, că dl ministru de interne a avut curajul să zică, că nu e nici o necesitate raţională pentru reformă, deoarece nu există nici un interes de vre-o însemnătate, care pe baza legii n'ar fi aici uşor de reprezentat. (Ministrul Tóth: Am zis!) Atunci, onorată cameră, când $^3/_4$ a tuturor alegătorilor din Transilvania numai 3 deputaţi pot să trimita aici, o clasă privilegiată însă, care nici 10% a tuturor locuitorilor nu face pe deplin, trimite chiar 25 de deputaţi, într'adevăr că se poate zice, că dl ministru de interne poate să aibă un astfel de curaj. Însă din parte-mi pentru un astfel de curaj nicicând nu-l voiu invidia. (Aprobări în stânga extremă).

www.dacoromanica.ro

Onorată cameră! O asemenea lege electorală fundată pe nişte baze privilegiate stă în contrast direct cu sistemul reprezentativ cuprins în legea din 1848 art. V, şi întreb pe domnul ministru de interne, că sublima ideie fundamentală din art. V. al anului 1848 nu primeşte oare lovitura cea mai violentă prin susţinerea neatacabilă a legii electorale din Transilvania, bazată pe drepturi de prerogative, prin cari realizarea acelei idei sublime se face cu totul imposibila? Şi cred, că dacă dl ministru de interne ar fi luat aceasta în dreaptă considerare, nu s'ar fi lăsat să fie răpit în focul vorbirei sale până la declaraţiunea, că nu e nime atât de orb şi cutezător, care ar aveà curajul să atace ideea fundamentală a legilor dela 1848. (Adevărat. Aşa este! din stânga).

Onoratul domn Kemény Gábor ieri şi-a luat de temă a dovedì, că acea, nu acuzaţiune, ci afirmare fundată, pe care onoratul domn Irányi Dániel, şi după el mai mulţi o ridicara, că sistemul electoral e îndreptat direct în contra naţiunei române, zic, şi-a luat de temă a combate aceasta, şi a amintit şi înşirat cercurile electorale, în cari românimea fiind în majoritate precumpănitoare, ar puteà să trimită aici reprezentanţii sai. Ce e drept, nu şi-a împlinit promisiunea, căci s'a angajat să înşire 20 de cercuri, dar precum mi-am notat eu, şi precum m'am convins şi din însemnările stenografice, a înşirat numai 15. A recunoscut dealtcum însuş d-sa, şi a făcut-o cu cale aceasta, că afirmarea sa e numai o hipoteză, deoarece alegătorii nu s'au înscris după naţionalităţi, şi aşa afirmaţiunei sale nu este cu putinţă a-i da o bază, sigură. Domnul Kemény vine şi aici în contrazicere cu acel bun sfat al său, că atunci, când voim să argumentăm cu cifre, avem să luăm totdeauna numai cifre, cari corespund adevărului. Eu din parte-mi am acelaş drept de a puteà păşì în contra sa cu altă ipoteză, dar nu o fac aceasta, ci mult mai corespunzător aflu a fi scopului, dacă mă provoc la rezultatul alegerilor pentru dieta trecuta. Ştim, că atunci alegătorii români nu numai că au luat parte la alegeri, dar întrucât a depins dela ei, s'au şi nizuit a-ş scoate candidaţii proprii, şi totuş n'au fost în stare să trimită mai mulţi deputaţi decât numai 12. (Ministrul Tóth: Pentrucă au votat pentru alţii!)

De altmintrelea, onorată cameră, acceptez de real calculul stimatului domn Kemény, deşì e bazat pe ipoteză, şi întreb:

www.dacoromanica.ro

Oare n'a demonstrat d-sa tocmai contrarul dela aceea ce a voit să arate? El a voit să dovedească, că această lege electorală nu e îndreptată în contra poporului român. Insă, onorată cameră, când d-sa arată, că naţionalitatea română, care face mai mult decât $^4/_7$ din toţi locuitorii ţării, abiă 15 reprezentanţi poate trimite la dietă, atunci a demonstrat în mod eclatant, ca nimenea altul, că aceasta lege e îndreptată în contra naţionalităţii române. (Aprobări vii în stânga extremă). Eu dealtcum, onorată cameră, din parte-mi nu pretind, ca legislaţiunea să dee naţionalităţii române din Ardeal nici 75, nici 25 de deputaţi. Eu vreau numai un lucru, să dee drept egal naţionalităţii române, ca şi celoralalte. (Aprobări.) Vreau, ca din cauza, că naţionalitatea română e în majoritate, să nu se schimbe ezenţa sistemei reprezentative, să nu stăruim, ca pe căi artificiale să fie majorizată majoritatea naturală prin minorităţi. (Aprobări în stânga extremă). Aceasta o voesc eu. Drept şi dreptate vreau, alta nimica. (Aprobări în stânga extremă).

Mărturisesc, că în contra voinţei mele mi-s'a lungit atât de mult vorba. (S'auzim!) Pentru aceea trec cu vederea tot ce am voit să spun cu privire la proiectul de lege, şi le pot trece toate cu vederea, cu atât mai vârtos, fiindcă condeputaţii mei Tisza Kálmán, Mocsáry şi Vukovics le-au aratat astfel, încât eu nu le-aşi puteà arătà mai bine, ba nici aşa.

Să-mi fie iertat însă acuma a-mi exprimà convingerea, ca adevăratul motiv al acestei desconsiderări de datorinţă din partea guvernului, eu, întocmai ca şi domnii deputaţi Irányi, Mocsáry, Kállay şi Vukovics, îl caut, ca să folosesc cuvintele d-lui ministru de interne rostite cu altă ocaziune, îl caut «*în misteriile inimei sale*». Cer iertare, dar dacă dl ministru al internelor ar fi atât de sincer să ne descopere secretele inimei sale şi să ni-le arate, eu cu atâta a-ş fi mai mulţămit şi cu atât mai uşor a-ş puteà demonstrà aceea ce am de cuget să demonstrez. Eu caut adevăratul motiv al acestei neobservări de datorinţă încă şi în acel greşit punct de mânecare al politicei guvernului, în acea nedreaptă stăruinţă a sa, de a susţineà şi asigurà cu orice preţ supremaţia artificială a naţionalităţii maghiare. (Madarász József: Nu, ci supremaţia austro-maghiară! S'auzim!) Mi-am spus, onorată cameră, în această privinţă opiniunea înainte cam cu un an şi jumătate, şi nu vreau să repeţesc toate cele spuse atunci în privinţa aceasta. Şi aşa fie-mi iertat a mă mărginì

www.dacoromanica.ro

numai la unele, pe cari le aflù de neîncunjurat de lipsă a le revocà în memoria onoratei camere. Mi-am exprimat convingerea, că naţiunei maghiare i-se cuvine cu tot dreptul supremaţia naturală, pentrucă se află în posesiunea factorilor acestei supremaţii naturale. Unei astfel de supremaţii naturale i-se pleacă tot insul de bună voe, pentrucă o atare supremaţie naturală nu numai că nu este contrară desvoltării libere, ci ea, ca un eflux al legilor naturale de desvoltare perpetua e prima şi principala condiţiune a însăş desvoltării libere. In virtutea acestei supremaţii naturale naţiunea maghiară are şi altă mare misiune, pe care după a mea convingere o va şi împlinì. Dar pe cât e de îndreptăţită aceasta naturală supremaţie, pe atât de contrară constituţionalismului progresului liber este — supremaţia artificială a naţionalităţii maghiare.

Deaceea am cutezat încă înainte cu un an şi jumătate a face atentă onorata cameră la aceea ce a spus astăzi şi condeputatul meu Mocsáry, adecă, că noi stăm înaintea alternativei: Sau să abzicem de supremaţia artificială şi să ne împrietenim cu egala îndreptăţire a naţionalităţilor, sau să susţinem supremaţia artificială şi să abzicem de progresul liber.

Acestea le-am spus înainte cu un an şi jumătate, şi astăzi, onorată cameră, stăm în faţa altor fapte noue, cari justifică de nou adevărul opiniunilor mele, exprimate atunci. Dacă odată guvernul mânecă din acea falsă opiniune, că desvoltarea şi existenţa naţiunii maghiare numai prin supremaţie artificială se poate asigurà, atunci e absolut cu neputinţă a aşteptà, ca cu privire la referinţele etnografice ale Ardealului să pună legea electorală pentru Ardeal de pe baza privilegiilor pe baza sistemei reprezentative a poporului. Dar tocmai aşa de cu neputinţă ar fi reformarea legii electorale în Ungaria, dacă pentru Ardeal prétindem a susţineà neatinsă legea electorală de acuma, pentrucă aceasta numai cu un lucru s'ar puteà justificà, cu sinceritatea cu care dl ministru de interne îşi face astăzi recunoaşterea. (Ministrul de interne Tóth: Mă rog de iertare. N'am recunoscut nicì cu un cuvânt!). Aceea nu schimbă întru nimica lucrul, dacă dl ministru a recunoscut ori nu. Eu bucuros a-ş fi primit dela d-sa, dacă ar fi recunoscut, pentrucă acesta ar fi fost primul pas spre abandonarea acestei politici. Dar fiindcă nu recunoaşte, cu durere trebue să renunţ la speranţa, că va părăsì în curând această politică greşită.

www.dacoromanica.ro

Toate acestea, onorată cameră, nu le amintesc ca acuză, pentrucă deşi ţin de greşită aceasta politică a guvernului, simţul de naţionalitate îl ţin de atât de sacru, încât pot justifică chiar şi unele extravaganţe ale sale, deşi nu din punct de vedere politic, ci din cel moral. Nu amintesc aceasta ca acuză, pentrucă punctul de vedere din care pricep eu istoria întregei desvoltări omeneşti m'a învăţat totdeauna, că ar fi unilateralitate a te indignà asupra slăbiciunilor omeneşti. Le-am amintit toate acestea numai pentru a constatà, că nu noi suntem aceia, cari din orice chestiune facem chestiune de naţionalitate, ci D-voastră! Nu noi suntem aceia, cari stăruim la realizarea de interese speciale şi proprii, ci D-voastră! Numai atâta voesc a constatà, că aceasta politică stă în contrast aprig cu interesele bine pricepute ale patriei noastre. (Aprobări în stânga extremă).

Şi ací, onorată cameră, cu bucurie iau ocaziunea pentru a constatà, că ambele nuanţe ale opoziţiunei maghiare de astădată cu rezoluţiune reprobă această politică a guvernului. (Aprobări în stânga). Şi sunt pe deplin convins, că în aceasta atitudine se vor întâlnì cu simţul majorităţii precumpănitoare a naţiunii maghiare, care va ştì, că ambiţiunea ce-şi află mulţămirea în conştienţa unei supremaţii artificiale nici pe departe nu ajunge binecuvântările adevăratei libertăţi. (Aprobări în stânga extremă).

Eu, onorată cameră, în urma tuturor acestora îmi închei discursul cu aceea cu ce am început, anume, că nu pot absolvà guvernul de inculpaţiunea neobservării datorinţei sale, fiindcă regimul prin aceasta neobservare a datorinţei sale şi-a luat de scop, nu interesele ţării, ci îndestulirea anumitelor interese particulare, ceeace nu convine cu interesele bine pricepute ale patriei noastre. In fine vreau sa fac enunciaţiunea, că neacceptând eu proiectul de lege pus pe masa camerei drept bază pentru discuţia specială, părtinesc proiectul de rezoluţiune prezentat de condeputatul meu *Irányi*». (Aprobări vii în stânga extremă).*)

Şedinţa din *27 Februarie 1872.* Se continuă discuţia asupra proiectului de lege despre reformele electorale. Vorbeşte deputatul român *Demetriu Bonciu,* care a luat în dietă locul lui *Sigismund Popoviciu,* nu-

*) Din „*Telegraful Român*“ anul 1872, Nr. 19—21.

www.dacoromanica.ro

mit prezident de tribunal, în urma nouei organizări a justiţiei. A rostit vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Trebue să mărturisesc, că nu fără sfiială şi luptă purtată cu mine mă folosesc de dreptul de a vorbì, acuma, dupăce atâtea argumente temeinice au fost înşirate în chestie, şi dupăce preţioasa atenţiune a onoratei case şi până acuma a fost din destul reclamată. Şi numai importanţa mare a obiectului din desbatere mă încurajază, ca să reclam şi eu pe câteva minute preţioasa atenţiune a onoratei case. Numesc important obiectul din discuţie, pentrucă în cadrele constituţionalismului abia este chestie mai însemnată, care pretinde resolvare dela legislaţiune, ca legea electorală. Legea electorală chiamă pe cetăţenii şi popoarele ţării la acţiunile constituţionalismului, şi ea susţine şi nutreşte în popoarele ţării interesul viu faţă de constituţie.

După părerea mea nu este lege, care să aibă influenţă mai directă şi mai adâncă asupra sentimentului de drept al poporului, nu este lege din care poporul să poată cunoaşte şi să poată judecà mai bine şi mai uşor dreptatea ori nedreptatea cuprinsă în ea, egalitatea de drept, ori denegarea acesteia, ca tocmai legea electorală. Şi tocmai deaceea la crearea ei mai ales la aceea trebue să ne gândim, ca spiritul şi bazele ei să fie puse pe principiile dreptăţii şi ale egalităţii.

Onorată casă! Eu aşa cred, că chestia legii electorale nu trebue să fie rezolvită după interese de partid, după interesele cercurilor electorale ale naţionalităţilor, după interese provinciale, ci numai din punctul de vedere al intereselor generale de stat, şi al perfecţionării şi realizării reprezentarii poporului.

Dar cu durere trebue să dau exprimare convingerii mele, că proiectul de lege de pe masa onoratei case nu corespunde scopului cerut şi dorit, pentrucă lipseşte din el spiritul dreptăţii şi al egalităţii de drept, şi prin urmare nu poate să aibă ca rezultat, nici satisfacerea intereselor publice de stat, nici realizarea adevăratei reprezentări de popor.

Nu numai că nu corăspunde proiectul de lege cerinţelor dreptăţii şi ale egalităţii de drept, dar pot să spun fără rezerve, că cuprinde în sine nedreptatea cea mai strigătoare, inegalitatea cea mai evidentă. Pentrucă pe când într'o parte a ţării se caută a se perfecţionà articolul de lege V. dela 1848, care

www.dacoromanica.ro

atât cu privire la dreptul de alegere, cât şi la stabilirea numărului deputaţilor, în proporţie cu alegătorii, respective cu poporaţiunea, poate fi numit bun şi tolerabil faţă cu legea electorală din Ardeal, şi se caută a se precizà paragrafii şi tezele, cari pot da anză la abuzuri şi la explicări îndoioase, în cealaltă parte a ţării, anume, în Ardeal, legea electorală adusă numai pentru reprezentare în dieta comună convocată în 1848 la Pesta, deci pentru un singur caz, în mod ad hoc, mai bine zis improvizat, spre adevărata batjocură pentru noţiunea dreptăţii şi a egalităţii, se propune a fi menţinută şi pe mai departe, cu mici şi neesenţiale schimbări în privinţa dării.

Cumcă legea electorală ardeleană dele 1848 a fost improvizată şi a fost adusă între împrejurări abnorme, nu o va negà nime. Şi a susţineà şi pe mai departe tocmai aceasta lege înseamnă atâta, cât a legalizà abnormitatea improvizată dela 1848, şi încă, amăsurat situaţiei actuale şi speciale, se poate spune, că de nobis sine nobis, dupăce aceea toţi o ştim, că zău Ardealul e foarte slab reprezentat în casa aceasta.

Articolul de lege XLIII. dela 1868 a lăsat neatinsă în §-ul 3 valabilitatea legii electorale din Ardeal, până la altă dispoziţie a legislaturei. Şi cu toate, că nu pot aprobà nici aceea, că abnormitatea a fost susţinută atunci, trec peste aceasta, dupace la 1868 în îngrămădirea de afaceri legislatura nu s'a putut ocupà cu ameliorarea legii electorale şi pentru Ardeal n'a făcut lege nouă. Vreau numai atâta să observ, că întrelăsarea de atunci, având în vedere îngrămădirea de lucru urgent, nu e atât de gravă, ca cea de acuma. Cel puţin nu se poate arătà în mod atât de evident intenţiunea întrelăsării ca acuma, când, dupăcum spuneam, una din legile electorale, cea mai bună, vine îndreptată şi perfecţionată, iar ceealaltă, cea mai rea, intenţiunea e să fie menţinută.

Dar nici intereselor comune ale statului nu coraspunde nici cât de puţin proiectul de lege, pentrucă interesul comun al statului pretinde în prima linie mulţămirea popoarelor din stat. Iar aceea, că în Ardeal marea majoritate a poporaţiunei nu e mulţămită, o ştim toţi. Ba ştim şi aceea, şi cred că nime nu o va trage la îndoială, că mulţămirea şi împăcarea acelor popoare şi naţiuni zace în interesul mare, ba chiar vital al statului, şi că împăcarea lor trebue efectuită cu orice preţ. Dar cum ne putem închipuì împăcarea popoarelor nemulţămite din

www.dacoromanica.ro

Ardeal şi câştigarea lor pe seama intereselor comune ale statului, dacă prin inegalitatea cea mai bătătoare la ochi şi nedreptatea în împărţirea cercurilor electorale le facem cu neputinţă, ca să se înfăţişeze prin trimişii lor şi să ne poată întinde mâna de înfrăţire?

Eu aflu, că e mai mică primejdia pentru ţară atunci, când nu se pot împlini toate dorinţele aleşilor poporului, decât atunci, când poporul e împedecat să dee exprimare dorinţelor sale, şi e silit să şi-le înece în sine. Ce va cugetà între astfel de împrejurări poporul, care e nemulţămit şi nu poate luà parte la drepturile constituţionale pe baza dreptăţii şi a egalităţii de drept, şi ce speranţă îi rămâne pentru viitor, dacă acum vede repetindu-se, că nu poate să ajungă nici la aceea ce formează partea cea mai mică a dorinţelor sale? Cum poate aşteptà deci, ca desavârşita egalitate de drept să o poată primì în folosinţă dela factorii de astăzi ai puterii?

In urma proiectul de lege nu numai că nu corespunde realizării adevăratei reprezentări de popor, dar pot să o spun pe faţă, că e curată satiră pentru adevărata reprezentare a poporului. Satiră a fost dejà legea electorală ardeleană cu privire la noţiunea «*reprezentare de popor*» cuprinsă în ea, dar de astădată nu scrutez, ca aceasta satirizare a ideei reprezentării poporului dela cine a emanat şi cu cari intenţiuni. Eu o atribui greşelii dietei de atunci din Cluj, ori apoi mărginirii cu privire la înţelegerea noţiunei «*reprezentare de popor*, întrucât adecă adevăratul înţeles al reprezentării de popor, ca idee nouă pe atunci, nu a fost destul de bine şi de clar cunoscut. Dar că şi acuma, după douăzeci şi patru de ani de desvoltare a ideei reprezentarii de popor, aceasta satiră a reprezentării de popor, turnată în lege, aceasta abnormitate improvizată, să fie de nou legalizata şi inarticulată, asta scuzaţi, dar nu mai pot să o atribui unei greşeli, ori lipse de tact, pentrucă trebue să aibă intenţiuni speciale, şi în privinţa aceasta declar fără încunjur, ca nu o pot considerà decât numai de calculaţie pentru menţinerea sigură a puterii şi a majorităţii de astăzi.

Din aceste motive şi argumente înşirate nu pot să primesc proiectul de lege de pe masa onoratei case, ca bază pentru desbaterea specială, dar nu-l pot primì nici din punctul de vedere al uniunei cu Ardealul, şi al punctului de vedere pe care s'a pus onorata casă în chestia uniunei. Când s'a

www.dacoromanica.ro

discutat în casă chestia uniunei, legea uniunei, aşa cum ea există şi azi, a fost expusă la mari atacuri din partea Ardelenilor. Pentruce? Pentrucă Ardelenii îşi temeau drepturile lor constituţionale. Şi ce le-a spus casa? Că unitatea de stat a celor două ţări va formà un stat constituţional mai tare, mai puternic, şi că popoarele ambelor ţări îşi vor puteà vedeà reprezentate drepturile constituţionale în legislatura comună. Proiectul acesta de lege nu justifică punctul de vedere al onoratei case acceptat atunci cu privire la Ardeal, ci punctul de vedere al celor ce atúnci erau contrarii uniunei, pentrucă din spiritul proiectului de lege se vede, că aceeace a fost negat atunci ca principiu, se dovedeşte acum de fapt în proiectul acesta de lege, anume, că adevărată uniune nu există, pentrucă altcum cu privire la alegere şi la reprezentare o singură lege ar trebuì să fie, dincoace şi dincolo de dealul craiului. (Aprobări). Urmarea acestei abnormităţi e apoi nedreptatea, că pe când împărtăşim pe Ardeleni de toate sarcinile, suntem atât de înguşti la inimă, încât le denegăm drepturile garantate prin lege pe seama noastră.

Eu nu cunosc stat, pus sub o guvernare unitară, în care să fie două legi electorale, cari măsură cu măsură deosebită dreptul electoral şi numărul deputaţilor. Legea uniunei a sistat, de jure, hotarele naturale dintre cele două ţări, dar legea electorală dela 1848 şi actualul proiect de lege pune acum hotare meşteşugite între aceste două ţări, cari nu permit, ca ideea uniunei să primească fiinţă. (Aprobări). Şi eu nu-mi voiu da votul niciodată pentru acceptarea unei legi, care legalisează o astfel de abnormitate, o astfel de parodie a comunităţii de interese a celor două ţări unite.

Onorată casa! Scuzaţi, dar trebue să mărturisesc, că eu văd în proiectul acesta de lege două calculări ale guvernului şi ale partidului sàu. Prima calculare e îndreptată în contra Românilor aflători în majoritate covârşitoare în Ardeal, pentrucă aşa văd, că pe aceştia nu-i lăsaţi, ca să poată întrà aici, bucurându-se de perfecta egalitate de drept, nici măcar pe terenul reprezentării, pentrucă tocmai prin părţile locuite de Români, numărul deputaţilor are proporţia cea mai abnormală, iar eu o consider aceasta de ignorare a naţionalităţii române şi de adevărată ruşinare a ei.

Ceealaltă calculare e îndreptată apoi în direcţia, ca Ardealul să fie conservat ca un refugiu pe seama deputaţilor din partidul

www.dacoromanica.ro

guvernamental, aşa, ca ceice cad aici, să poată capătă un surogat în locul cercului electoral perdut. (Aprobări şi ilaritate). Voiţi cumva D-voastră, ca Ardealul să devină Corsica, unde dupăce pe actualul vice-împărat Rouhert Francia întreagă n'a voit să-l aleagă, l-a ales Corsica? (Ilaritate. Aşa e! Aşa e!).

Acest biet Ardeal aşa văd, că totuş poate fi bine întrebuinţat la ceva, cu toate, că de drepturile comune e împărtaşit în măsura, ca copilul vitreg în vieaţa familiară. În vremea de demult fiecare pretendent, care aici n'a putut pune mâna pe nobilime, îşi aduceà de acolo diploma nobilitară cu pecetea cea mare. (Ilaritate). Iar acuma, cine cade aici, merge dincolo şi-şi i-a mandatul de deputat. (Aşa e, Aşa e!).

Eu de altcum aşa cred, că aceasta politică de partid, care are de scop asigurarea proprie, nu e folositoare pentru stat, ci din contră, periculoasă, pentrucă prin o astfel de politică popoarele Ardealului şi naţiunea maghiară nu vor fi împăcate. Ori poate guvernul şi partidul său crede, că nu are trebuinţă de aceasta împăcare? Sau aflaţi de bine a ţineà Ardealul în soartea Irlandei şi în felul acesta a-l fericì? Ori poate nu avem destul de lucru cu chestia croată, care formează cu adevărat calcâiul lui Achilles pentru noi? Sau apoi în fine credeţi, că în Ungaria este mulţămire, prin urmare cu Ardealul nu aveţi să vă bateţi capul?

Dacă guvernul astfel cugetă, apoi se înşală amar, după părerea mea, fiindcă nici aici nu e atât de mare mulţămirea şi fericirea cum se accentuează, pentrucă cu astfel de jumătaţi de măsuri şi cu legi întocmite numai pentru mulţămirea şi fericirea momentană nu se poate ajunge la mulţămire nici aici, căci faţă cu astfel de legi îşi perde şi poporul aşteptarea îndelungată.

Să-mi dee voe onorata casă sa ilustrez nemulţămirea de aici cu o apariţie, care s'a manifestat cu ocaziunea alegerii mele de deputat. (Să auzim!) Nu am intenţiunea să prezint apariţiunea aceea ca sentiment general manifestat în ţara întreagă, dar la tot cazul e caracteristic pentru situaţia noastră cazul acesta şi e suficient, dacă numai într'un loc, ori în mai multe locuri se exprimă astfel alegătorii. Acuma, cu ocaziunea alegerii mele, din incidentul amintirei înţelegerii şi frăţietăţii între cei de deosebite naţionalităţi, un alegător mi-a adresat următoarea provocare:

www.dacoromanica.ro

«Spunele, domnule deputat, colo sus, domnilor acelora, cari fac legile, că noi ştim să trăim aici în bună înţelegere şi frăţietate, şi că noi ştim, că dupăce soartea ne-a adus împreună pe acest pământ comun, chemarea nu ne este aceea, de a lucrà unii în contra altora, spre păgubirea patriei, ci aceea, ca umăr la umăr, în pace să trăim împreună şi cu puteri unite şi înprumutate sa nizuim spre fericirea patriei, — dar să nu ni-se aducă astfel de legi, în cari nu se găseşte nici urma bunei înţelegeri şi nici urma fraţietăţii şi cari nu mulţămesc, nici pe Români, nici pe Unguri». (Aprobări).

Onorată casă! Cer scuze, că m'am provocat la acést incident. Dar voiam să precisez, că prin aducerea astorfel de legi, la drept cuvânt nu poporul român, ci legile aduse fară bază de egalitate şi partidul care le sprijineşte provoacă şi ţine la suprafaţă chestia de naţionalitate. Prin astfel de legi nu aplanăm chestia naţională, ci mai tare o agravam! Să nu ne iee deci nime în nume de rau, nouă Românilor, dacă adeseori accentuăm aici în casă chestia naţională, pentrucă bolnavul, lipsitul, în durerile sale şi în suferinţele sale trebue să se plângă. Şi eu consider de nefericire, când în corpul statului se află părţi bolnave. Acestea au să fie vindecate. Pentruca dacă s'ar neglijà vindecarea, dat fiind că partea bolnavă nu poate fi tăiată din corpul întreg fără mutilarea corpului, boala constitue o primejdie pentru întregul corp.

După acestea eu aşa cred, onorată casă, că în mod corect a-ş puteà să pun cele două alternative, anume, că ori e neîncunjurat de lipsă să fie îndreptată şi modificată legea electorală, ori apoi lipsa nu e tocmai aşa mare, ca legea să nu mai poată fi întrebuinţată odata. Dacă nu e de tot simţită trebuinţa, atunci mai bine erà dacă nici nu se luà legea în lucrare, pentru a ni-se prezentà un proiect cu jumătăţi de măsuri, căci prin aceasta se agită şi mai mult spiritele nemulţămite ale popoarelor din Ardeal, (Aprobari) cari vin şi mai bine întarite în punctul lor de vedere al pasivităţii pe care s'au pus, dupăce li-se iau şi speranţele în valorarea drepturilor constituţionale şi de adevărată reprezentare a poporului. Iar dacă îndreptarea şi modificarea e întru adevăr inevitabilă, dupăcum de fapt e, atunci şi pentru Ardeal trebuià să fie compus un proiect egal de lege.

Cu acestea dându-mi exprimare şi motivându-mi părerea, în urma căreia eu nu pot să primesc proiectul de lege pe

www.dacoromanica.ro

care-l avem înaintea noastră cred, că voiu puteà fi atât de norocos să mai reclam pe câteva minute preţioasa atenţiune a onoratei case. Imi iau voe deci să fac unele observări la argumentele aduse din partea stimatului domn ministru întru sprijinirea proiectului de lege.

Stimatul domn ministru a binevoit a spune, apărând exactitatea celor propuse în capitlul II. cu privire la conscriere, că aşa e bine şi aşa e practic. Adevărat. Conscrierea permanentă (de alegători) o recunosc şi eu de bună şi de practică. Nu în contra ei vreau deci să vorbesc, ci numai argumentul acela îl găsesc a fi foarte curios, cu care a sprijinit dl ministru afirmarea aceasta, anume: defectuositatea conscrierilor dela anul 1869 şi mancitatea acestora. Nici eu nu afirm, că sunt bune, şi am aprobat compunerea din oficiu a listelor permanente. Am însă o îndoială. Anume, că oare a cunoscut dl ministru mancitatea listelor electorale dela 1869 şi atunci, când a sprijinit proiectul de lege despre organizarea municipiilor? Probabil că atunci n'a cunoscut-o, căci doară municipiile au fost organizate pe baza conscrierii aceleia şi de bună seama dădeà rezultate mai bune, dacă şi conscrierile luate acì de bază erau compuse mai cu exactitate.

In urmă stimatul domn ministru a binevoit a-ş încheià argumentarea energică şi plină de efect cu aceea, că cu privire la îndreptarea şi modificarea legii electorale a mers până la acele margini ale reformelor, pe carì le admit raporturile politice şi prudenţa politică. Eu cred, onorată casă, că stimatul domn ministru în interesul guvernului a urmat politica prudenţei. Dar neg, că ar fi urmat şi politica *dreptăţii*. Că doară tot la fel, sub pretextul politicei prudente, a ţinut Ungaria Bach şi Schmerling decenii întregi sub domnia absolutismului. Şi tot politică prudentă, scoasă din propriul său punct de vedere, a avut şi Napoleon în Francia. Şi dacă aveà o politică mai puţin prudentă, dar mai mult dreaptă, sigur că Francia n'ar fi dat de umilirea, căreia a căzut astăzi jertfă.

Eu deci în interesul statului a-ş cere dela dl ministru, ca să fie mai puţin prudent, dar cu atât mai mult drept în politica sa, pentrucă politica prudentă, dar contrară dreptăţii, de regula se răsbună, şi anume, nu asupra celorce o fac, ci mai ales asupra cetăţenilor nevinovaţi ai statului. Mă alătur la proiectul de rezoluţiune al lui Tisza Kálmán». (Aprobări).

www.dacoromanica.ro

In şedinţa din *29 Februarie 1872* deputatul român *Sigismund Papp* răspunzând lui *Makray László* a vorbit în chestie personală următoarele:

«Cer cuvântul în chestie personala! Onorata casă! Domnul deputat antevorbitor aşa a înţeles cuvintele mele, ca şi cum eu a-ş fi făcut din nobilime obiect de batjocură. Dar îşi va puteà aduce aminte onorata casă, că eu n'am spus aceea ce afirmă dl deputat antevorbitor, ci am spus, că şi eu aparţin nobilimei, şi că nobilimea îşi are meritele sale, şi că eu nicidecum nu vreau să fie schimbat acel punct din legea dela 1848, care dă drept de alegere nobililor. Cu toate acestea, când spuneam, că o parte a nobilimei nu ştie ce e darea de pământ, fiindcă n'are pământ, am avut deplină dreptate, dupăce de exemplu şi eu am avut un vizitiu, care nu aveà nimica, însă drept de alegere totuş aveà, pentrucă erà nobil, — nemes ember».

În şedinţa din *2 Martie 1872* a vorbit, tot la discuţia asupra proiectului de lege despre reformele electorale, deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

«Onorată casă! Voiu vorbì foarte pe scurt la obiect. Recunosc, că chestia e exhauriată şi ştiu, că atunci când a fost adus obiectul în casă, să decisese asupra lui. Ştiu că e de prisos orice vorbire lungă, dupace soartea proiectului de lege din desbatere a fost decisă în aşa numitul club deákist, şi ştiu că aici a fost adus proiectul numai pentru formalitate. In contra procedurei acesteia nu ridic dificultare. Aşa e şi altundeva. Dar mă tem, că aşa numitul club deákist, la tot cazul fără să o ştie, se face unealtă a reacţiei, din simplul motiv, că orice ajunge din club aicea în casă, poartă pe frunte pecetea reacţiei.

Când dl ministru-prezident, conte Lonyai, a venit dela Viena pentru a-ş ocupà scaunul de ministru-prezident, mi-a scris un amic dela Viena, care are ocaziunea a se învârtì şi prin cercuri mai înalte, că misiunea contelui Lonyai e aceea, să aplaneze divergenţele, să liniştească spiritele nemulţămite, şi mai ales *să împace naţionalităţile.* Eu am crezut, că e aşa. Nu numai că am crezut, dar am dat şi exprimare credinţei mele, pe calea sa. De când însă văd proiectul acesta de lege pe masa casei, ba şi mai nainte, decând cunosc istoria cu Croaţii, cunosc mai deaproape pertractările purtate cu Croaţii,

www.dacoromanica.ro

mi-am perdut credința și speranța, și acum sunt aplecat a crede, că noul guvern continuă politica inaugurată la anul 1867, care, cum spuneam, judecată după semne, e politica reacțiunei.

Celce a urmărit cu atențiune politica generală a monarhiei noastre, purtată de 22—23 de ani, se va fi convins, că ea merge într'acolo cu nizuințele ei *toate*, ca secolul nostru să-l dee îndărăt cel puțin cu un secol. E adevărat, că până acuma lucrul așa a succes, că am ajuns numai până la Solferino și la Sadova. Dar nu se vor oprì lucrurile acì. Se lucră mai departe, și din activitatea celor două, respective trei guverne vedem, cum trece prin ea, ca fir roșu, politica reacțiunei.

Eu nu pot aprecià proiectul de lege din discuție din alt punct de vedere. Nu se poate negà, că asemănându-se politica din acest proiect de lege cu politica legilor dela 1848, omul trebue să constate, că nu înainte, ci îndărăt e mersul și mișcarea. E de regretat, că domnii, respective partidul, care efectuește mișcarea, nu-și aduce aminte, că și reacția își înghite și consumă fiii, ca și revoluția, cu o singură deosebire, că revoluția își *nimicește copiii*, reacția nimicește și țara și popoarele.

Nu voiu întrà în detalii, pentrucă alții înaintea mea au arătat în mod amănunțit netemeinicia argumentelor aduse pentru apărarea proiectului de lege. Unele puncte sunt însă interesante, și asupra acelora îmi iau voe să atrag atențiunea onoratei case, nu întru atâta pentru a convinge onorata dreaptă, care cum se vede, e cu mânile legate, ci mai ales din punct de vedere și din considerare opozițională.

Se naște întrebarea, că proiectul de lege, respective restrângerile din el, în contra cui sunt îndreptate, în contra Românilor din Ardeal, ori în contra Maghiarilor de aici? Au fost unii, cari s'au silit a arătà, că în contra Românilor din Ardeal, și au fost alții, dintre ceice din partea aceasta și-au ridicat cuvântul, cari au arătat, că proiectul acesta de lege despoaie pe cinstitul cetățan maghiar, mai ales pe micul industriaș, de dreptul electoral.

Eu un lucru nu-l înțeleg. Cum de nu i-a picat nimănui în minte să constate, că legea aceasta e îndreptată peste tot în contra poporului, și că asupreste poporul aici și acolo, pentrucă așa e firea reacțiunei, a despoià poporul de drept și de influență în afaceri de stat. Și eu sunt convins, ca nu poate existà dispoziție chemată să asuprească naționalitățile, care să

www.dacoromanica.ro

nu lovească totodată şi în poporul maghiar, precum de altă parte nu este nici o dispoziţie, care lovind în poporul maghiar, n'ar vătămà totodată şi naţionalităţile. Acesta e un lucru atât de natural, încât altcum nici nu ni-l putem închipuì. Binevoiţi a vă gândì cum s'au pornit lucrurile, dela 1867. Au fost intimidate minorităţile maghiare cu majorităţile naţionaliste, şi spiritele maghiare au fost agitate în contra naţionalităţilor, astfel, că toate se aflau în agitaţie, una contra celoralalte, au fost slăbite în mod reciproc şi au fost împedecate în desvoltarea lor. Cine a câştigat? A câştigat şi câştigă reacţia şi politica austriacă. Orice poate fi negat, orice poate fi ascuns, dar acestea aşa cred, că sunt fapte bătătoare la ochi.

Stimatul domn ministru de interne a protestat sarbătoreşte, atât aici, cât mai ales, cum aud, în secţiuni, în contra presupunerei, că proiectul acesta de lege ar fi îndreptat în contra Românilor din Ardeal. (Ministrul Tóth Vilmos: Protestez şi acuma!) A protestat, nu numai în numele său, ci şi în al întregului guvern. Şi a fost corect aşa, pentrucă şi eu zic ce a zis dl deputat antevorbitor, că aici nu e vorba de ministru, ci de guvern. Eu presupun, şi nu-mi este permis să trag la îndoială, că dl ministru a fost onest şi sincer în declaraţiile sale. Deaceea îl rog să spună sincer, ca om onest, că dacă în Ardeal nu ar fi Români, ci numai Maghiari, ar mai susţineà legile acestea restringente ori nu? (Ministrul Tóth Vilmos: Le-aşi susţineà!) Da, ori nu, — e tot una. Dar atunci e dovedit aceea ce afirmăm noi. Dacă se menţin, dovedeşte aceea ce tocmai vreau să dovedesc, anume, că domnul ministru vrea să înăspreascâ dreptul de alegere, nu numai faţă de Români, ci şi faţă de Maghiari, deci înclină spre reacţiune. Dar şi dealtcum e tot una, dacă se afirmă din partea ministerului că *da* ori *nu*. Că doară casa întreagă ştie şi e convinsă, ca dacă Românii n'ar fi în majoritate în Ardeal, nu s'ar fi adus nici articolul de lege II. dela 1848 aşa cum a fost adus! Asta atât e de clar şi de sigur, că e cu totul de prisos a mai negà lucrul. Dar eu totuş aşa cred, că toate aceste nizuinţe nu duc la scop. E imposibil să ducă la scop, pentrucă aceasta e luptă în contra desvoltării naturii, în contra moralităţii. Şi eu aşa cred, că puterea de închegare a statelor reşede în moralitate, şi pentru lumea întreaga nu-mi place să cred aceea ce a binevoit a afirmà Schwartz Gyula, că statul nu are nimic a face cu mora-

www.dacoromanica.ro

litatea. In momentul în care moralitatea, ori cu alte cuvinte, drepturile omeneşti, umanitatea, a dispărut în stat, a disparut şi orice bază pe seama statului; pentrucă oricum să înţelegem scopul statului, dacă vrem să fim oameni, şi ca să mă exprim aşa, oameni cu umanitate, la tot cazul trebue să credem, ca scopul statului este de a înmulţi şi asigurà drepturile omeneşti prin desvoltarea şi perfecţionarea neamului omenesc. Dacă se neagă acest lucru, atunci neamul omenesc vine degradat la rangul de turmă. Şi dacă e neîncunjurat de lipsă desvoltarea şi perfecţionarea în stat, dupăcum adecă în mod natural e de lipsă, atunci măsurile acestea restringente nu folosesc nimica, ci mai mult periclitează poziţia acelora, cari îndrăznesc să se împotrivească.

Aplicându-le acestea asupra faptelor şi asupra mersului lucrurilor ştiu eu bine, că scopul unei astfel de legi nu poate fi altul, decât acela, care a fost arătat din destul din aceasta parte: de-a asigurà pe seama anumitelor clase o anumită supremaţie! Da; însă care va fi urmarea, dacă în mai multe părţi ale ţarii, nu zic că între naţionalităţi, ci peste tot în popor, va izbucnì conştienţa de sine, nemulţămirea, care merge până acolo, că periclitează, nu numai guvernul, ci şi tronul şi statul?

Eu aşa ţin, că cu forţa nu poate fi împedecată desvoltarea drepturilor omeneşti, şi celce încearcă lucrul acesta provoaca cea mai mare primejdie în stat. În privinţa aceasta revoc în memoria celor din ceealaltă parte aceea ce dovedeşte istoria cu fapte, anume, că astfel de nizuinţe n'au avut niciodata, dar niciodată bun rezultat. E cu neputinţă, onorată casă, să se facă acum, în a doua jumătate a secolului XIX, cu succes o astfel de politică şi să se guverneze cu astfel de mijloace, cari erau la modă înainte cu un secol. Adevărat, că atunci se puteà. Foarte natural, dupăce neamul omenesc, ori mai bine zis poporul, nu aveà conştienţa drepturilor naturei. Dar acum poporul înţelege şi-şi simte drepturile, şi tocmai deaceea, orice nizuinţă de a i-le apăsà e fără folos. Deaceea eu cred, ca oamenii reacţiunei fac rău serviciu, nu numai omenimei şi statului, ci şi lor.

Acestea voiam să le spun în general cu aceasta ocaziune. Ce se atinge de amănunte, declar înainte, ca voiu fi foarte scurt. În contra votului universal nu s'a adus, şi după părerea mea nici nu poate fi adus nici un argument corect, scos din

www.dacoromanica.ro

teorie, şi numai din vieaţa practică au fost luate obiecţionările înşirate. Dar tocmai din partea ceealaltă se pune mare preţ necontenit pe împrejurările speciale şi diferite din statele singuratice. Să luăm deci în privire şi împrejurările dela noi. Dela 1848 avem a patra dietă întocmită, şi cu toate că ce priveşte censul n'a fost la modă votul universal, ce priveşte nobilimea, ea în clasa ei proprie a exerciat totdeauna dreptul electoral universal, pentrucă cel de pe urmă nobil în opinci, — bocskoros nemes, — a votat tot aşa, fără nici o cualificaţie, afară de diploma sa, ca proprietarul cel mai avut. Pe lângă aceasta mai ştim, că în cele mai multe cercuri electorale majoritatea o formează, dacă nu chiar totalitatea, poporul de rând necult. Vă întreb acum, s'a întâmplat la noi vreodată să fie ales deputat un ţăran necult, ca de ex. în Galiţia? (Voci: La 1848 s'a întâmplat!). La 1848 au fost doi, pe cari i-am cunoscut şi eu şi ştiu, că erau patrioţi luminaţi şi de omenie, aşa, că e numai de regretat, că nu sunt şi astăzi în casă câţiva asemenea adevăraţi reprezentanţi ai poporului.

De câteori n'am auzit spunându-se, că poporul e simplu, prost, n'are pricepere, n'are cultură. Dar eu aşa ştiu, că tocmai acest popor prost ştie să-şi aleagă foarte bine reprezentanţii, şi dacă nu vine amăgit, nu vine corupt, de bună seamă ar trimite aici pe cei mai luminaţi bărbaţi. Experienţa a dovedit deci, că la noi nu poate să fie temere de nimica, şi nu se poate ridică nici o obiecţiune. Să luăm oricare cerc electoral şi vom vedeà, că dintre cei fără proprietate abià vor primì drept de vot, dacă ar fi vot universal, 10 ori 20 la sută. Dar ori câţi să primească, se poate spune cu siguranţă, că ei nu vor reprezentà tendinţe destructive, şi eu zic, că e numai apucătură, că poporul nu are cultură şi că nu e atât de luminat, ca să înţeleagă ce e dreptul. Eu aşa cred, că moralitatea e cu mult mai mare la popor, decât la clasele mai înalte, decât la aristocraţime. (Aprobări). La noi poporul nu va abuzà de acest drept al său. Dar în cele din urmă guvernul are asupra poporului influenţa cea mai mare. De ce se teme deci de el? Motivul nu poate fi altul, decât reacţia, care nu permite, ca poporul să aibă drepturi. Pentrucă principiul reacţiunei e acela, că pune interesele mai înalte în contrarietate cu interesele poporului. Şi eu mărturisesc, că mă minunez, cum de guvernul maghiar vreà să susţină principiul acesta, fals cu desăvârşire!

www.dacoromanica.ro

Prin urmare eu n'aş puteà acceptà, onorată casă, alt principiu fundamental pentru o înţeleaptă lege electorală, decât dreptul electoral universal. A fost vorba de votare secretă. Recunosc, că votarea secretă e numai o măsură de oportunitate. Dar să privim în jurul nostru. Cum stăm cu majoritatea alegătorilor? Ştim, că la 1848 erà glebae adstrictus populus. Până atunci nu aveà voinţă proprie, nici ocaziune de a se cultivà. Generaţia aceasta trăeşte şi acuma, şi foarte natural, că nu se ştie orientà pe deplin nici acuma, că ce e permis guvernului şi ce nu, până unde i-se extinde cercul de competenţă, îndreptăţirea faţă de popor, şi unde înceată? E expus deci cu totul influenţei, şi juste şi neîndreptăţite a guvernului, parte în urma autorităţii, parte în urma obiceiului. Şi tocmai deaceea, având în vedere, că guvernul nu prea grăbeşte cu cultivarea poporului, cel puţin în general nu, din motive de oportunitate ţin, că e neîncunjurat de lipsă, că dacă vrem să avem alegeri curate, nefalsificate, să fie întrodus votul secret, pe care-l sprijinesc.

Despre incompatibilitate am puţine de spus. După părerea mea şi aceasta e chestie de oportunitate. Conced, că pot să fie ţări, în cari e foarte salutar, corect şi necesar, ca şi funcţionarii să fie deputaţi. Am cetit, că în Prusia funcţionarii au făcut odată serviciu însemnat în parlament, tocmai în interesul poporului. Se poate. Dar eu privesc la împrejurările dela noi. Să ne întrebăm pe baza propriilor experienţe, dacă ar permite politica partidului guvernamental şi a guvernului, ca funcţionarii să se alăture la opoziţie? Eu afirm că *nu*. Au fost aici în casă 40—50 de funcţionari, dar eu numai despre unul ştiu, că a avut îndrăzneala să se alăture la opoziţie, şi a şi păţit-o. Ba s'a întâmplat într'un caz, că funcţionarul a îndrăznit să interpeleze pe domnul ministru de interne în o chestie oarecare. Abià şi-a încheiat vorbirea, şi un coleg al său a şi alergat la el şi şi-a exprimat scandalizarea pentru cutezanţa avută de a adresà, ca funcţionar, interpelaţie ministrului. Până când noi nutrim deci astfel de păreri, până când guvernul crede, că funcţionarii sunt servitorii săi, cărora nu le este permis a se alăturà la opoziţie, ori a votà conform conştienţei lor, dacă vrem să ne descoperim pe faţă convingerea, trebue să spunem, că pentru funcţionari porţile parlamentului au să rămână închise. Pentrucă altcum pe cine reprezintă aici funcţio-

www.dacoromanica.ro

narul, decât numai guvernul? Şi eu aşa cred, că scopul nostru nu poate să fie acela, de a primì în dietă sclavi ca deputaţi.

Prin urmare, fiindcă acestea sunt, onorată casă, cele trei principii fundamentale, pe cari trebue să se bazeze legea electorală, mărturisesc, ca numai pe acestea le pot sprijinì, şi aşa cred, că tot ce se aduce în contra lor e numai vorbă goală, lipsită de temeiu real. Tocmai deaceea, eu nu primesc proiectul de lege din desbatere, ca bază pentru discuţia specială. Dar nu primesc nici proiectul de rezoluţiune al dlui deputat Tisza Kálmán, din motivul, că nu duce la scop, ci porunceşte ministrului să facă ceva, ce ministrul poate să decline dela sine din capul locului, spunând simplu, cum a şi spus, că nu are date, şi astfel e foarte natural, că proiectul de rezoluţiune prezentat şi-a perdut scopul.

Eu aşa cred, că dacă vrem să facem o lege, care sa împace toate interesele şi toţi factorii din ţară, cu un cuvânt, poporul întreg, lucrul se poate face numai pe baza proiectului de rezoluţiune al stim. condeputat Irányi Dániel. Cu privire la trecut s'a născut întrebarea şi nedumerirea, că oare spiritul legii dela 1848 pentru Ungaria care e? Acela, care e pentru votul universal, ori acela care pledează pentru cens? S'a afirmat din stânga de mijloc, că din legea dela 1848 nu poate fi scos dreptul electoral universal. De altă parte s'a afirmat, că se poate, şi că legea aceea mai curând conţine dreptul electoral universal, decât censul. Legea dela 1848 a stabilit un cens foarte mic. Dar prin aceea, că a conservat dreptul celor mai înainte îndreptăţiţi, la tot cazul a sprijinit votul universal pentru alegeri. Pentrucă pe cei mai înainte îndreptăţiţi i-a lăsat şi pe mai departe în dreptul lor, fără nici o cualificaţie, cel puţin fara nici un cens, şi astfel pentru ei censul a fost abandonat. Censul cel mic iarăş duce în direcţia de-a fi abandonat şi el, iar nu de a fi restrâns, ori urcat.

Nu se poate presupune despre legile dela 1848, ca ar fi avut de scop, atunci când s'au adus, a se plecà în faţa reacţiunei şi a restrânge dreptul electoral. Şi eu cred, că dacă vrem să-l extindem, numai pe baza votului universal se poate face lucrul acesta. Eu deci n'aş puteà niciodată să scot din legea dela 1848 aceea, că ea vreà să fie menţinut censul pentru totdeauna, ci aceea, că dacă vine îndreptată legea şi vine modificată pe calea reformelor, ea să ducă la votul universal.

www.dacoromanica.ro

Deaceea deci, onorată casă, terminându-mi vorbirea, declar simplu, că sprijinesc proiectul de rezoluţiune prezentat din partea condeputatului nostru Irányi Dániel». (Aprobări).

În şedinţa din *4 Martie 1872* deputatul român *Vincenţiu Babeş* a mai vorbit în chestie personală următoarele:

Sunt silit să fac o modestă observaţie domnului raportor (contele Szapáry Gyula) în ce priveşte provocarea sa la persoana mea. Anume, atunci când mi-am făcut declaraţiunea cu privire la funcţionari, nu am atins dreptul activ de alegere, ci numai dreptul pasiv electoral. Eu am voit, ca numai din parlament să fie exchişi funcţionarii, iar nu dela dreptul electoral». (Aprobări).

Şedinţa din *6 Martie 1872.* Se cere votare nominală. Între ceice o cer e pus şi deputatul român *Alexandru Mocsonyi,* care cere cuvântul şi vorbeşte următoarele:

«Onorată casă! Aşa cred, că numele meu din neînţelegere se află între cei douăzeci de membri. Din partea mea a-ş vedeà o violare a regulamentului de casă, dacă asupra faptului, că 20 de membri au cerut odată votarea nominală, casa ar aveà să decidă, ca să se respecteze regulamentul de casă ori nu? In interesul reparării neînţelegerii declar, că eu revoc subscrierea. (Ministrul-prezident Lonyai: *Nu se poate!*) Domnul ministru-prezident îmi trage la îndoială dreptul. Aşa cred, că numai eu singur sunt chemat să decid, dacă am făcut ceva din neînţelegere sau nu? Şi dacă în privinţa aceasta nu poate aveà, şi nici nu are nime dreptul de a se purtà cu îndoială, nu are nime dreptul nici să-mi denege îndreptaţirea de a-mi puteà revocà subscrierea. Dealtcum, onorată casă, eu nu îndemnat de acest caz, ci în interesul respectării regulamentului de casă mi-am ţinut de datorinţă să iau cuvântul, pentrucă dacă creăm un astfel de precedent, că şi când doresc 20 de membri, totuş majoritatea are să decidă, facem ca paragraful 141 să devină iluzoriu.

Inaintea mea chestia e clară. Ori e aşa, cum afirmară mai mulţi deputaţi din partea aceasta, că domnul prezident atunci când 20 de membri şi-au prezentat subscrierile pentru cererea votării nominale încă nu enunţase hotărîrea, şi în cazul

www.dacoromanica.ro

acesta e validă hotărîrea §-ului 141 şi votarea nominală trebue să se facă, ori apoi e aşa cum a spus dl notar, anume, că hotărîrea a fost enunţată şi atunci nu se poate admite votarea nominală. (Voci: Despre asta nu se mai poate vorbi!) Eu am urmărit cu atenţiune declararea d-lui prezident şi pot să spun, că dl prezident încă nu a enunţat hotărîrea. (Sgomot. Voci: Sub cursul votării nu se poate vorbi.) Eu prin urmare ţin de îndreptăţită cererea celor 20 de membri, ca să se facă votare nominală, fără nici o altă votare prealabilă. Deci reasumez pe scurt: Din neînţelegere a ajuns numele meu între cei 20 de membri, cari cer să fie supusă votării nominale întrebarea, dacă poate să se facă votare nominală ori nu? Eu cer votarea nominală pe baza regulamentului de casă, dupăce a fost cerută înainte de a fi fost enunţată hotărîrea».

La votare se primeşte proiectul de lege despre reformele electorale, cu mare majoritate de voturi, ca bază pentru discuţia specială.

Tribunalul din Şomcuta-mare.

Cu începere din *7 Martie 1872* dieta a ţinut şedinţă înainte de ameaz, şi după ameaz, la orele 5. In şedinţa de dimineaţă din 7 Martie 1872 a vorbit deputatul român *Iosif Papp* următoarele:

«Onorată casă! Mi-am fost luat voe a prezentă un proiect de lege în scopul, ca în înţelesul articolului de lege 32 dela 1871 să fie împuternicit guvernul să înfiinţeze în districtul Chiorului, în Şomcuta-mare, un tribunal regesc. Având în vedere, că în Ungaria propriu zisă numai Chiorul singur a rămas fără tribunal; având în vedere, că pentru dispoziţia aceasta, care nu se poate unì, nici cu echitatea, nici cu dreptatea, e mare amărăciunea printre locuitorii din districtul Chiorului; având în vedere, că districtul Chiorului a înaintat guvernului şi casei adresă şi petiţiune, şi a rugat şi municipiile din ţară să i-o sprijinească; având în vedere, că pentru tribunalul acesta s'a pronunţat opiniunea publică din ţară prin aceea, că dintre deputaţii ţării 170 au subscris cererea pentru înfiinţarea lui şi număroase autorităţi municipale au trimis dietei adrese de sprijinire: din aceste motive rog onorata casă cu onoare, să binevoiască a luà între obiectele ce sunt de pertractat din partea

www.dacoromanica.ro

dietei actuale şi proiectul acesta de lege, şi a-l predà secţiunilor, pentruca după desbaterea proiectului de lege electoral, apoi a celor ce stau în legătură cu acesta, să poată fi luat în desbatere şi el». (Aprobări).

În şedinţa de după ameaz, (7 Martie 1872), tot în chestia tribunalului din Şomcuta-mare a vorbit deputatul român *Iosif Papp* următoarele:

«Astăzi înainte de ameaz am rugat onorata casă, ca să binevoiască a trimite la secţiuni şi a înşirà între obiectele cari vor fi puse la ordinea zilei încă în sesiunea aceasta dietală şi proiectul de lege despre înfiinţarea unui tribunal regesc în Şomcuta-mare, districtul Chiorului, prezentat dietei încă în 21 Septemvrie 1871, tipărit sub numărul 891 şi împărţit între membrii casei. Acum îmi i-au voe a-mi prezentà rugarea în scris şi în formă de propunere». (Notarul ceteşte): «Propunere, ca proiectul de lege prezentat în 21 Septemvrie 1871 sub numărul 891, care a fost împărţit între membrii casei şi care se refere la înfiinţarea unui tribunal regesc în Şomcuta-mare, districtul Chiorului, să fie pus între obiectele ce se vor desbate în sesiunea actuală şi să fie predat secţiunilor».

Prezidentul enunţă, că propunerea se va tipărì şi la timpul său se va pune la ordinea zilei.

Şedinţa aceasta de după ameaz s'a terminat la oarele unu şi un sfert după miezul nopţii.

Comitele suprem din Neoplanta.

Şedinţa din *16 Martie 1872*, ţinută după ameaz. La ordinea zilei e rugarea oraşului Neoplanta, de a se ordonà cercetare în contra comitelui suprem de acolo. Vorbeşte la obiect şi deputatul român *Demetriu Bonciu*, şi rosteşte vorbirea următoare:

«Onorată cameră! Premit înainte de toate, că eu nu vreau să consider chestia de faţă nicidecum ca chestie de naţionalitate, ci de o chestie, ca şi care e în realitate. Voesc deci şi sunt silit să o consider de o chestie, care să refere la drepturile constituţionale ale municipiilor.

Onorată cameră! Dupăcum s'a putut vedeà din cursul desbaterii şi din cuprinsul petiţiunei cetite, starea lucrului e următoarea: S'a adresat o interpelaţie dlui ministru de interne,

www.dacoromanica.ro

la care s'a dat răspuns. Mai târziu a primit dieta o rugare, o plânsoare, şi anume, nu din partea particularilor, ci dela un municipiu, dela un oraş, dela o corporaţiune municipală. Acum domnul ministru a binevoit a spune, că dupăce răspunsul l-a dat în rândul trecut, şi casa l-a luat la cunoştinţă, chestia e rezolvată. Da, pentru atunci consider chestia şi eu de rezolvată. Dar onorată casă acum nu e aceeaş interpelaţie la ordinea zilei, ci un act nou, o rugare specială, de sine stătătoare, a cărei rezolvare se cere dela casă. Cumcă aşa stă lucrul, dovedeşte şi comisiunea petiţionară, care singură cere să fie ordonată cercetarea, dupace altcum nici nu se poate.

Nu vreau să condamn pe cei pârîţi. Dar vreau, ca cercetarea să fie ordonată. Trebue să-mi exprim mirarea, că se mai poate spune, că atunci când onorata casă află că e corectă ordonarea cercetării, se mai poate spune, zic, că raportul, adecă rezultatul cercetării, nu va fi prezentat casei. Onorata casa! Mărturisesc sincer, că a cercetă cauza şi a nu face raport despre aceasta, a nu comunică rezultatul, înseamnă atâta, cât a înăbuşi plânsoarea în rădăcinile ei, a împedecă pe singuratici de a se plânge dietei în contra violării drepturilor lor constituţionale, şi tot aşa şi municipiile. Pentrucă dacă plânsoarea se dă numai simplu ministrului spre cercetare, iar ministeriul tace cu privire la rezultat, nu va fi nici dieta orientată şi nici jăluitorii liniştiţi şi satisfăcuţi. Deaceea, onorată casă, nu numai sprijinesc, ci ţin de neîncunjurat de lipsă acceptarea amandamentului condeputatului *Maximovci,* respective acceptarea propunerei sale, ca sa se facă raport». (Aprobări).

In chestie de regulament.

In şedinţa ţinută în *18 Martie 1872* după ameaz a vorbit în chestie de regulament deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

Cer cuvântul în chestie de regulament. Onorată casă! Aşa cred, că zace în interesul nostru comun să venim în curat cu chestia. E adevărat, că §-ul 166 aşa sună, că în interesul discuţiei poate să vorbească ori şi când (prezidentul.) Asta nu o neagă nime, şi nime nu o trage la îndoială. Dar nu despre aceasta e vorba. E adevărat mai departe şi aceea, că §-ul numit se continuă astfel: «Dacă membrii ar face abatere, e

www.dacoromanica.ro

dator să vorbească». Şi aceasta e adevărat. Dar să mergem mai departe şi să vedem în ce reşede abaterea? E abatere, dacă cineva vorbeşte în figuri? Iar aici acesta e cazul, pentrucă altă abatere nu s'a făcut. Mărturie e... (*Prezidentul:* Binevoeşte a vorbì la regulament, nu la obiect!)... Regulamentul spune, că dacă se abate cineva dela regulament, prezidentul are dreptul să-l întrerupă. Eu însă zic, că înţelesul nu poate fi acela, şi e imposibilitate să fie acela, că dacă foloseşte oratorul figuri... (*Prezidentul:* Nu despre aceasta e vorba!) Ba despre aceasta. Iar dacă nu despre aceasta, atunci rog pe dl prezident să spună în ce a rezidat abaterea»?

Prezidentul spune, că pentru aceea a întrerupt şi îndrumat la ordine pe deputatul *Szakácsy,* pentrucă n'a vorbit *la titlul* proiectului electoral de lege, ci în general despre întreaga lege. S'a abătut deci dela obiect. «Dl deputat n'are dreptul să mă îndrume pe mine la ordine pentru aceasta».

Vincenţiu Babeş: «Departe am fost de gândul de a îndrumà pe cineva la ordine. Eu aşa ştiu, că dl prezident atunci a întrerupt pe oratorul, când acesta erà să aplice o asemănare. (*Prezidentul* spune de nou, că pentruce l-a îndrumat la ordine). Primesc aceasta explicare a domnului prezident. (*Prezidentul* îi spune, că numai la regulament are dreptul să vorbească). Acum la regulament voiu vorbì. Domnul prezident aşa a binevoit a explicà aceasta dispoziţie a regulamentului, că abaterea dela obiect îl îndreptăţeşte să întrerupă pe orator. În ce stă aceasta abatere dela obiect? (Prezidentul: Vorbeşti la obiect, nu la regulament!). Eu aşa cred, că tocmai pentrucă regulamentul dă drept larg prezidentului, prezidentul poate să useze de acest drept numai în cazuri de extremă necezitate. Niciodată însă, înainte de a fi dovedit, că într'adevăr oratorul s'a îndepărtat ori nu dela obiect?»

Prezidentul întreabă casa, dacă a fost corectă procedura sa ori nu, şi casa răspunde cu *da.* Incidentul se declară încheiat.

Legea electorală se discută pe articole.

Şedinţa din *19 Martie 1872,* ţinută înainte de ameaz. La ordinea zilei discuţia pe articole asupra proiectului de lege despre reformele electorale. Vorbeşte şi deputatul român *Demetriu Bonciu* următoarele:

www.dacoromanica.ro

«Rămânând consecvent principiilor şi argumentelor pe cari am avut onoarea a le desvoltà cu ocaziunea desbaterii generale asupra acestei legi, îmi i-au voe a luà cuvântul şi la titlul proiectului de lege. Cu ocaziunea desbaterii generale am arătat adecă cu argumente, că în actualul proiect de lege au fost delaturate şi ignorate drepturile, cari formează condiţia de existenţă pentru constituţionalismul Ardealului, şi că prin alegeri efectuite după acest proiect de lege Ardealul nu va fi deloc reprezentat în casa aceasta, ori apoi în mod foarte defectuos. Am arătat, că la dreptul, prin proiectul acesta de lege electorală legea ardelenească dela 1848 art. II. nu vine modificată, ci vine de nou legalizată în calitatea sa abnormă, cum s'a facut şi în articolul de lege 43 dela 1868 în §-ul 3, şi încă de astă-dată cu intenţiunea, ca să fie asigurată majoritatea deputaţilor din Ardeal pe seama partidului guvernamental. Acestea şi alte argumente de ale mele, referitoare aici, nu le-a combătut nime sub întreaga desbatere generală. Nime n'a convins onorata casă, că legea aceasta nu poate fi modificată astfel, ca şi pentru Ardeal să fie, deşi nu o lege electorală de tot perfectă, pentru o durată mai lungă ori permanentă, cel puţin o lege, care să sisteze abnormităţile cuprinse în artic. de lege II. dela 1848 şi anomalia ce există între Ungaria şi Ardeal, şi care să facă, ca popoarele Ardealului să simtă, nu numai sarcinile guvernării comune, ci şi împărtăşirea de drepturile constituţionale. Nime nu a arătat, că legea n'ar puteà fi astfel modificată. S'au adus în privinţa aceasta mai multe motive. Unul e, că casa n'are destul timp la dispoziţie, iar altul, că în lipsa fundamentului dării, a lucrărilor catastrale, nu poate fi modificată legea electorală din Ardeal. Aceste două motive nu sunt adevărate motive, onorată casă, pentru nereformarea, nemodificarea cu adevărat a legii electorale din Ardeal. Motivele acestea nici nu au bază, la dreptul vorbind, şi au fost spuse numai pentruca să se spună un motiv. Motivul cel adevărat e însă acela, că *nu se voeşte.* Pentrucă aceea, că n'ar aveà casa destul timp la dispoziţie, nu e adevărat. Timp este destul, dupăce pot să-mi exprim convingerea, că dacă proiectul de lege, prin explicarea şi precizarea articolului de lege V. dela 1848, nu restrângeà dreptul electoral, şi dacă modificà legea electorală ardeleană şi cu privire la cercurile electorale: puteà să fie votat încă în timpul reclamat pentru discuţia generală şi pe articole până acuma.

www.dacoromanica.ro

E bătător la ochi, onorată casă, că proiectul acesta de lege încă în titlu poartă firma, că e o modificare şi întregire a articolului de lege II. dela 1848 din Ardeal. Dar titlul însuş arată din destul falsitatea textului din proiectul de lege. Să vedem, să scrutăm, cari sunt aceste modificări şi întregiri? Numai decât primul paragraf al proiectului de lege conţine ceva, ce proiectul de lege numeşte modificare. Anume, că ceice au fost înscrişi cu ocaziunea compunerei listelor pe anul 1869 pe baza dreptului nobilitar, ori privilegiat, şi au exerciat acest drept, au să rămână şi pe mai departe în acest drept al lor.

Onorată casă! Eu aceasta nu o pot considerà de modificare, ci de legalizarea unui abuz, a unei ilegalităţi, care s'a furişat cu ocaziunea compunerei listelor electorale pe anul 1869. Pentrucă articolul de lege V. dela 1848, dupăcum se recunoaşte şi în §-ul prim al acestui proiect de lege, privilegiaţilor celor vechi le-a dat numai acel drept, ca ceice înainte de 1848 au exerciat acest drept, să rămână şi pe mai departe în exercierea dreptului. Dar aceia, cari mai târziu au atins majorenitatea, urmaşii înaintaşilor, n'au fost împărtăşiţi de dreptul electoral sub titlul de privilegiu. Astfel apoi e foarte evident, că urmarea e aceea, că cu ceice după 1848 au devenit majoreni şi sub titlul acesta s'au înscris în listele electorale s'a comis ilegalitate. Şi acum, care e urmarea? Injuria enorm de mare, în caz că s'ar acceptà paragraful prim din acest proiect de lege, că aceia, cari după 1848 au devenit majoreni, dár în localităţile şi ţinuturile unde legea a fost corect explicată şi respectată sub titlul de privilegiu sau de nobilime n'au fost trecuţi în listele electorale, acum ca din pedeapsă vin exchişi pe viitor sub titlul acesta dela exerciarea dreptului de alegere, pe când aceia, cari s'au furişat în listele electorale, vin remuneraţi cu exerciarea dreptului şi pentru mai departe. În privinţa aceasta îmi rezerv dreptul, onorată casă, de a puteà face o modificare, atunci, când va ajunge să fie discutat paragraful prim.

Să vedem acum paragrafii 3, 4, 5, onorată casă, cari stabilesc condiţia principală a dreptului electoral dela 1848. (*Prezidentul* îl face atent, să nu se abată dela obiect). Cer scuze, domnule prezident, şi mulţămesc pentru admoniere, dar îmi iau voe a face declaraţia, că eu aşa cred, că mă ţin cu stricteţă de titlu, pentrucă atunci, când explic, că în care paragraf se cuprinde ceva ce ar puteà fi numit *modificare*, — cum se spune

www.dacoromanica.ro

în titlu, — nu vorbesc decât numai la obiect. (Aprobări). Aşa dară paragrafii 3, 4, 5 şi 6, prin cari condiţia îndreptăţirii de a alege din legea dela 1848, stabilită în casă şi 100 fl. venit, se regulează acum după suma plătită ca dare, nu conţin nici o modificare. Paragrafii acestia nu corespund expresiunei aceleia, pentrucă valoarea casei şi a venitului, luată ca condiţie de îndreptăţire la alegere în legea dela 1848, vine urcată în proiectul acesta pe lege. Şi lucrul acesta îmi voiu luà voe să-l dovedesc şi cu aceea ce se cuprinde în §-ul 5, în care în locul venitului de 100 fl. se cere suma de 10 fl. 50 cr. dare de venit.

Onorată casă! Date statistice foarte preţioase ar prezentà onoratul guvern dietei atunci, când ar aveà bunătatea să constate prin organele sale, câţi cetăţeni sunt în Ungaria şi în Ardeal, cari platesc 10 fl. 50 cr. ca dare de venit? Eu aşa cred, onorată casă, că în ţara întreagă nu vor fi aflaţi 50 sau 100, pentrucă nime nu va fasionà, că are 105 fl. venit, ci va fasionà numai 100 fl. care sumă, schimbându-se banii, reprezintă aceeaş valoare şi noţiune a venitului, ca 100 fl. bani vechi dela 1848. După proiectul de lege, celce are 100 fl. venit nu va fi alegător, pentrucă în dare de venit nu va plătì 10 fl. 50 cr., ci numai 10 fl. prin urmare e clar, că cetăţeanul cu 100 fl. venit nu poate să fie alegător.

Paragraful 7 însă trebue să recunosc, onorată casă, că conţine adevărată modificare. Da, modificare, şi încă în înţeles progresiv, pentrucă dreptul de alegere al onoraţiorilor din legea electorală ardeleană îl extinde dela oraşe şi asupra comunelor rurale. Asta o recunosc. Dar modificarea aceasta e atât de neînsemnată faţă cu dispoziţiunile restringente, cuprinse aici, încât n'o pot acceptà ca modificare.

Trec pe un moment, onorată casă, la modificarea şi întregirea articolului de lege V. dela 1848 al Ungariei. In acesta, şi în special în primul capitlu al proiectului de lege se află diferite modificări. Dar că în ce direcţie, e cu totul altă întrebare.

Eu aşa găsesc, că modificarea e aceea, că tocmai dela miile de alegători îndreptăţiţi până acuma să ia dreptul electoral, dupăce în Ungaria posesiunea de un sfert de sesiune şi venitul de 100 fl. pe foarte mulţi alegători îi despoaie de îndreptăţirea de a alege, în urma explicării ce se face în proiectul de lege, iar întregirea e aceea, că cei neîndreptăţiţi, adecă aceia, cari

www.dacoromanica.ro

în înţelesul articolului de lege V. dela 1848 nu au drept de alegere, iar dela 1848 încoace au devenit majoreni, primesc în proiectul acesta de lege drept de alegere.

Onorată casă! Eu aşa cred, că modificarea şi întregirea legii electorale în acest înţeles e aceea ce atacă bazele parlamentarismului, iar nu împedecarea intenţionată a acestui lucru. Şi fiindcă am ajuns la tesa aceasta, onorată casă, îmi pică aminte aceea ce a spus dl ministru de finanţe cu ocaziunea vorbirei sale, rostită deunăzi, când a binevoit a afirmà, că opoziţia atacă parlamentarismul în temeliile sale atunci, când nizueşte să împedece aducerea la valoare a voinţei majorităţii. Permită-mi onorata casă, să fac în privinţa aceasta unele observări modeste, de câteva cuvinte.

Recunosc, că după principiile fundamentale ale parlamentarismului de regulă voinţa majorităţii se ridică la valoare, dar totdeauna în direcţia pe care i-o arată opinia publică din ţară. Neg însă, că majoritatea parlamentară ar aveà dreptul să ridice la valoare, fără ascultatea opiniunei publice din ţară, ba chiar, ca în cazul de faţă, *în contra* opiniunei publice din ţară, un proiect de lege, care împedecă, face imposibilă compunerea viitoarei majorităţi parlamentare în mod liber, independent şi nefalsificat. Pentrucă precum baza parlamentarismului e voinţa majorităţii, aşa şi direcţia existenţei parlamentului e voinţa poporului, voinţa mulţimei de alegători. Exprimarea acestei voinţe, formarea libera, independentă şi nefalsificată a acestei voinţe, nu poate fi deci împedecată prin astfel de mijloace meşteşugite, prin lege, în care se cuprind astfel de modificări, şi nu e permis să fie împedecată, pentrucă dacă ar fi permis, majoritatea parlamentară ar puteà să se eternizeze, ceeace nu ar fi alta, decât absolutismul unei permanente majorităţii parlamentare.

Revenind de nou asupra titlului, recunosc cu plăcere, că în celelalte părţi ale proiectului de lege se cuprind cu adevărat însemnate şi bune modificări, în capitlul 2 şi 3, şi acestea se refer la conscrierea alegătorilor. Dar modificările acestea constituesc, la dreptul vorbind, numai partea formală a legii, iar forma nu scuză esenţa. Forma, onorată casă, dacă lipseşte partea esenţială a lucrului, daca se confişcă drepturile alegătorilor, daca drepturile nu se pot valorà, forma nu poate da ca rezultat o reprezentanţă liberală, independentă, nefalsificată.

www.dacoromanica.ro

După acestea trebue să spun, onorată casă, că cu privire la titlu eu care modificare o primesc. Titlul, despre modificare şi întregire, pe baza celor spuse, nu-l pot primì. Corespunde legii electorale titlul propus de Matolay, anume: Despre alegerea deputaţilor dietali, dar nici pe acesta nu-l pot primì, pentrucă şi de aici lipseşte ideea, noţiunea, care eu nu vreau să lipsească din titlul legii electorale, aceea ce e în modificarea condeputatului Helfy, anume, cuvântul *reprezentarea poporului*», noţiunea reprezentării poporului. Eu nu vreau să lipsească din titlul legii cuvântul «reprezentarea poporului». Aşa cred, că vorbind posteritatea despre legea electorală, îi va fi evidentă necesitatea cuvântului «reprezentarea poporului», pentruca noţiunea reprezentării poporului să nu poată fi exchisă din lege. Deaceea, eu sunt aplecat a acceptà aceea ce e mai bun, prin urmare primesc propunerea condeputatului Helfy». (Aprobari).

Iarăş tribunalul din Şomcuta-mare.

Şedinţa din 23 Martie 1872, ţinuta înainte de ameaz. La ordinea zilei e petiţiunea districtului Chior pentru înfiinţarea unui tribunal regesc în Şomcuta-mare. Vorbeşte deputatul român *Iosif Papp* următoarele:

«Onorată casă! Vreau să vorbesc câteva cuvinte la petiţiunea adunării municipale din districtul Chior. După părerea comisiunei petiţionare, rugarea aceasta nu vine pusa la ordinea zilei. Dupăce însă se apropie sfârşitul sesiunei dietale, şi dupăce rugarea aceasta a fost prezentată din partea noastră încă în luna Septemvrie anul trecut, şi dupăce în fine dieta a binevoit a decide în 7 luna curentă sub numărul 5379, ca proiectul acesta de lege să fie pus la ordinea zilei: îmi iau voe să rog pe onoratul domn prezident şi onorata casă cu toată onoarea, ca să binevoiască să pună rugarea aceasta la ordinea zilei pe Marţi, săptămâna viitoare, ca să-mi pot expune motivele asupra ei, şi vă comunic, că nu voiu luà în folosinţa atenţiunea onoratei case decât numai pe un sfert de oră, apoi casa poate se decidă». (Voci din dreapta: Nu se poate!)

Notarul ceteşte petiţiunea, apoi vorbeşte de nou deputatul român *Iosif Papp*, spunând următoarele:

Onorată casă! Dacă binevoiţi a vă învoì, ca *acum* să-mi expun motivele cu privire la proiectul de lege înaintat, am să

www.dacoromanica.ro

le înşir numai decât. Onorată casă! Nescio qua natale solum dulce dine cunctos ducit et immemors non sinit esse sui. Acestea le spuneà Ovid în exil. Şi întru adevăr, în sinul omului e altuit un sentiment puternic, o tragere instinctivă spre pământul, spre ţinutul, spre comitatul şi districtul, în care s'a născut şi a crescut. Şi atragerea aceasta nu numai că rămâne în sinul omului, când priceperea sa primeşte un cerc mai pronunţat, când noţiunile formează pentru el o lume mai clară, ci se întăreşte chiar mai bine. Dumnezeu a pus sentimentul acesta adânc în inimă, şi sentimentul acesta, care atrage pe fiecare la cuibul său şi la oamenii deasemenea gândire şi obiceiuri, deschide izvoarele desvoltării omeneşti. N'avem deci motiv să ne mirăm, că cu ocaziunea consultărilor comisiunei de 25 în chestia stabilirei reşedinţelor tribunalelor regeşti şi districtul Chioruĭui s'a legat cu tărie de tribunalul său şi a cerut, ca în sinul său să fie ridicat un tribunal, pentrucă praxa de opt sute de ani şi trecutul istoric, la care ţine Chiorul cu atâta evlavie, nu poate fi nimicit cu o trăsătură de condeiu.

Comisiunea de 25, cu consentimentul ministrului de justiţie de atunci, a stabilit în unanimitate în proiectul de lege despre tribunalele de prima instanţă, ca în districtul Chiorului să fie în Şomcuta-mare tribunal regesc, iar în Copolnoc judecătorie cercuală. Dar poporaţiunea districtului Chior cu durere a văzut, că în ordinaţiunea ministerială din 19 Iulie anul trecut, numărul 1976, în care se stabileşte şirul tribunalelor regeşti, Şomcuta-mare, sediul comitatului, e trecută eu vèderea, şi că întregul district, cu o singură judecătorie cercuală, e alăturat la tribunalul din Baia-mare.

Impărţirea aceasta poporaţiunea districtului Chior a primit-o cu cea mai mare durere şi nespusă amărăciune, pentrucă prin aceasta îşi vede schimbată reşedinţa justiţiară, de o etate cu constituţionalismul maghiar, fără nici un motiv plausibil. Tocmai deaceèa, adunarea municipală din Chior din 25 Iulie anul trecut a rugat cu umilinţă onorata dietă şi pe onoratul guvern pentru înfiinţarea unui tribunal regesc, iar noi, deputaţii districtului Chior, în urma poziţiei şi a datorinţei noastre de deputaţi, am înaintat în 24 Septemvrie anul trecut un proiect de lege onoratei diete, ca să dee împuternicire pentru înfiinţarea unui tribunal regesc în Şomcuta-mare, districtul Chiorului, şi sub numărul 801 a fost tipărit şi împărţit proiectul întrę membri,

www.dacoromanica.ro

iar acum, dupăce onorata cameră mi-a permis înşirarea motivelor în favorul acestui proiect de lege, îmi iau voe a-mi expune aceste motive în următoarele:

1. Districtul Chiorului a ocupat un loc independent, din cele mai vechi timpuri, între jurisdicţiunile ţării, atât în trecut, cât şi în prezent, împlinindu-şi bine datorinţele în privinţa instituţiunei cu trecut de opt sute de ani. Districtul Chiorului, ca comitat, care făceà parte din aşa numitele «partium», a fost alăturat la 1836, prin articolul de lege XXI, cu aceleaşi drepturi la Ungaria, pe cari le-a avut şi mai înainte, anume: influenţă asupra legislaturei, în casa de jos şi în casa de sus, autonomie independentă politică şi legislativă, ceeace a fost ţinut în valoare din partea guvernului regesc şi cu privire la comitatele de asemenea extensiune şi poporaţiune Zarand şi Crasna, cari asemenea se ţineau de «partium», precum şi cu privire la comitatele din Ungaria: Ugocea, Strigoniu, Turócz, Hajdu. Ba chiar şi pe seama comitatului Tolna, cu mult mai mic, a fost lăsat tribunalul în sinul său şi în reşedinţa sa. În Ungaria propriu zisă numai districtul Chiorului e singurul comitat, dela care s'a luat tribunalul, din motive necunoscute, şi peste tot neînţelese. Deci numai Chiorul e copil maşter al patriei, numai el singur a fost pedepsit, cu toate că Chiorul s'a purtat totdeauna cu credinţă şi cu alipire faţă de tron, patrie şi constituţie, şi-a împlinit datorinţele cetăţeneşti, a dat darea în bani şi sânge, a purtat sarcinile publice, măcar că pe teritorul său din banii ţării nu s'a făcut drum nici de un pas, pentru regularea apelor din vistieria ţării nu s'a dat nici un cruceriu. Peste ţinutul nostru nu trece linie ferată, instrucţia poporală e lăsată în puterile proprii, şcoalele noastre ajutor dela guvern nu primesc. Iar acum, când mai vine despoiat numai singur în toată Ungaria propriu zisă de binefacerile exerciate cu pietate până acuma ale justiţiei, aceasta sentinelă a vieţii şi averii, e imposibil, ca în mijlocul acestei desconsiderări şi umiliri, în poziţia moraliceşte şi materialiceşte nimicitoare, politiceşte umilitoare, şi pentru viitor foarte îngrijitoare, să nu cerem sanare dela dietă, cu atât mai vârtos, că:

2. Districtul Chiorului a ridicat în cei zece ani din urmă din propriile sale puteri o casă comitatensă corespunzătoare cerinţelor epocei de faţă, în valoare de mai multe sute de mii fiorini, care e foarte acomodată pentru cancelariile tribunalului

www.dacoromanica.ro

şi pentru închisori pe seama robilor, şi astfel pe seama vistieriei statului nu s'ar naşte din înfiinţarea tribunalului în sinul districtului nostru nici o cheltuială. Dar dupăce locul pe care s'a zidit casa comitatului, oraşul Şomcuta-mare numai sub acea condiţie l-a donat, ca în edificiul acela să fie adapostită administraţia şi justiţia acelui district, iar în caz contrar dreptul de proprietate să cadă asupra oraşului cu privire la edificiu, poporul districtului, pe lângă aceea că e silit să meargă la mari depărtări şi cu mari cheltueli în afaceri de procese mai perde şi zidirea ridicată cu mari jertfe, şi văzându-se pedepsit moraliceşte şi materialiceşte, în viitor se va feri să mai contribue pentru scopuri publice, prin ce se zădărniceşte numai înaintarea noastră.

3. Nu e ducătoare la scop împărţirea, pentrucă Baia-mare se află tocmai la marginea districtului, unde din cele mai multe părţi ale districtului nostru părţile din proces au să facă drum de 8 9 mile, totdeauna însă atingând Şomcuta-mare. Şi când acest popor al districtului Chior, care a dovedit cu ocaziunea ridicării casei comitatense atâta bunăvoinţă şi simţ de jertfire, adunând materialul necesar, piatra şi lemnul, şi făcând gratis lucrul cu mânile, iar interesele obligaţiunilor de stat, zece mii de fiorini, le-a cedat pe doi ani în scopul acesta, e silit să meargă la Baia-mare în afaceri de proces, cu evitarea casei comitatense, ridicată de el cu mari jertfe, când vede, că nu i-se poate da dreptatea pe propriul său teritoriu: sufletul său se va umpleà de cel mai dureros sentiment. Mai departe, având în vedere cercul de competenţă încă în vigoare al judecătoriilor şi procedura civila şi penală, împrejurările posesionale ale ţinutului nostru, obiceiurile poporului nostru, cu siguranţă pot să afirm, că foarte de multeori, foarte mulţi au trebuit să facă astfel de drumuri, cu mari cheltueli şi perderi de timp.

4. Împarţirea aceasta se împotriveşte şi echităţii şi dreptăţii, care nu permite, ca municipiul nostru, ca autoritate independentă, cu teritor mai mare şi poporaţiune mai număroasă, să fie încorporat la un teritor mai mic şi lăturalnic. E mai de ţinut în vedere şi împrejurarea foarte însemnată, că poporaţiunea ţinutului nostru aparţine ţărănimei şi clasei de proprietari în sensul strict al cuvântului, chestiile de litigiu deci le poate rezolvà numai judecătoria socială, respective de proprie-

www.dacoromanica.ro

tate. E de luat în vedere şi starea proceselor de regulare de posesiune şi de organizare urbarială a proprietăţilor, în fine trecutul şi obiceiurile poporului, care vreà să-şi caute dreptatea în sânul comitatului său, iar nu pe teritor străin. Sunt a se ţineà în vedere însuşirile principale ale justiţiei, ieftinatatea, promptitudinea, şi uşurătatea de a ajunge la ea, pentrucă, după părerea mea, tocmai motivele acum înşirate au îndemnat legislaţiunea să reguleze şi să efectuiască noua organizare costisitoare. Pentru districtul Chiorului se face însă tocmai contrarul prin punerea tribunalului la Baia-mare, pe teritor străin.

5. Opiniunea publică a ţării pretinde, ca districtului Chior să i-se dee tribunal independent, pentrucă după subscrierile pe cari le am la mână, 172 de deputaţi au subscris proiectul de lege, sprijinindu-l, iar dintre municipiile ţării: Crasna, Zarand, Sătmar, oraş şi comitat, Maramureş, Szabolcs, Heves, Comorn, Liptau şi altele, au înaintat adresă dietei în interesul tribunalului nostru.

6. Legislaţiunea dela 1861, al cărei membru eram şi eu ca deputat, a declarat în răspunsul dat la mesajul de tron, că e gata a da naţionalităţilor tot ce nu se împotriveşte cu integritatea şi independenţa ţarii. Întreb, onorată casă, se împotriveşte cu integritatea şi independenţa ţării, dacă şi districtului Chior, a cărei poporaţiune aparţine în preponderanţă naţionalităţii române, însă toţi sunt membri credincioşi ai statului ungar, ai naţiunei politice ungare şi ai coroanei sfinte, zic, dacă şi acestora li-se dă un tribunal pe acea baza de drept, pe care s'a dat şi altor comitate de asemenea extensiune şi poporaţiune din Ungaria? Quod iustum uni, hoc debet esse aequum et alteri! Aşa cred deci, că aparţine chemării şi prudenţei dietei, să liniştească în privinţa aceasta şi districtul Chiorului.

Pe baza motivelor înşirate rog deci cu adâncă onoare onorata casă, să binevoiască şi să voteze proiectul de lege despre ridicarea unui tribunal regesc în Şomcuta-mare, districtul Chiorului, cu extinderea împuternicirei din articolul de lege XXXII. dela 1871, şi în scopul acesta să predee secţiunilor proiectul de lege. Din partea mea, eu, care reprezint acum a patra oară districtul Chiorului în dietă, asigur dieta, că districtul Chiorului, care tocmai aşa, ca districtele Jász-Kun, sub căpitan propriu a apărat patria, e gata a-şi jertfi fiii săi totdeauna şi a-şi

www.dacoromanica.ro

dà averea şi sângele pentru integritatea, independenţa şi constituţia Ungariei şi pentru tron. Justitia, quia justitia est regnorum fundamentum!».

Casa decide, cu învoirea ministrului de justiţie, ca proiectul de lege să treacă la secţiuni.

În şedinţa din 26 Martie 1872 deputatul român *Mircea P. Stănescu* a prezentat cu puţine cuvinte o rugare cu 5 adnexe, în care se cerea examinarea unei sentinţe judecătoreşti foarte nedrepte. Se dă comisiunei petiţionare.

Discuţia specială asupra legii electorale se continuă.

În şedinţa din 27 Martie 1872 după ameaz a vorbit deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele în discuţia asupra legii electorale:

«Onorată casă! Cu privire la chestia din discuţie am avut onoarea a-mi desfăşurà mai pe larg părerile cu ocaziunea desbaterei generale, şi astfel nu vreau să obosesc cu repetiţii atenţiunea preţioasă a onoratei case, ci cu ocaziunea aceasta scopul şi intenţiunea mea este, să fac unele observări foarte scurte cu privire la unele din obiecţiunile înşirate în contra dreptului de vot universal, atât în discuţia generală, cât şi cu ocaziunea discuţiei de acuma. Înainte de toate trebue să constat, că aproape fără excepţiune toţi acei domni deputaţi, cari au atăcat cu toată hotărîrea propunerea înaintată de condeputatul Madarász, au expus chestia de divergenţă dintre noi, nu ca chestie principiară, ci ca simplă chestie de timp. Toţi, aproape fără excepţiune, au variat aceeaş temă, cu mai mult ori mai puţin noroc, care pe scurt e următoarea: După părerea lor dreptul universal de alegere e scopul, idealul, spre care trebue să nizuiască fiecare stat la compunerea legii electorale. Cu toate acestea însă, punerea în vigoare a acestui drept nu o pot aflà de consunătoare cu scopul statului, cu interesele statului, până când gradul potrivit de cultură, până când ascuţişul contrastelor de interese existente în societate, deşi nu vor fi de tot sistate, vor fi cel puţin slăbite. Unul dintre aceste argumente nu poate fi negat, acela, că lucrul e foarte comod, dar pentru aceea, după părerea mea, nu poate aveà gravitate.

www.dacoromanica.ro

Dacă luam în considerare, onorată casă, că gradul potrivit de cultură, scopul şi interesul statului, asprimea extremă ori nu extremă a contrastelor de interese, sunt tot atâtea noţiuni vagi, al căror cuprins recunoscut de general până acuma nici ştiinţa, nici vieaţa practică n'a fost în stare să-l stabilească; daca luăm în considerare, că acestea noţiuni sunt de atâtea multe înţelesuri, încât fiecare poate să înţeleagă sub ele aceea ce voeşte, lucru despre care ne-am putut convinge tocmai sub durata desbaterilor actuale, când un domn deputat spuneà, că póporul încă nu e matur pentru primirea dreptului universal de alegere, altul spuneà, că anul 1848 formează anul epocal, în care poporul nostru a dovedit, că a întrat în plină majorenitate, al treilea s'a supus sarcinei şi a făcut socoteala, că dacă îmi aduc aminte bine peste 15 ani întră poporul nostru în etatea bărbăţiei; dacă luăm în considerare, onorată casă, că analogia accentuată aici de repeţiteori, că precum la singuratici are drept legislaţiunea să dee drept autonom cetăţenilor numai atunci, când întră în anîi bărbăţiei, aşa are drept să o extindă aceasta şi asupra întregei naţiuni; dacă luăm în considerare, onorată casă, că analogia aceasta poate să fie o asemănare foarte frumoasă, dar e lipsită de orice bază ştientifică; dacă luăm în considerare, că cu argumentări de acestea, cari se mişcă între generalităţi, cu ajutorul lor, nu numai dreptul universal de alegere poate fi atacat, dar şi garanţiile toate ale libertăţii, ba însuş constituţionalismul, tot cu atât drept şi tot cu aceeaş logică a fost tocmai cu aceasta atacat din partea amicilor absolutismului: atunci nu mă pot acuzà domnii deputaţi ca exagerez, dacă îi rog să recunoască, cumcă aceste argumente ţinute în generalităţi nu sunt alta decât vorbe goale.

Se poate, că din punctul de vedere al respectivilor numai o astfel de argumentare e posibilă. Conced şi aceea, că o astfel de argumentare poate să aibă bun efect asupra celor de părere cu oratorul. Dar îmi vor concede şi domnii deputaţi, că asupra noastră, cari suntem de părere contrară, nu pot influenţà în mod convingător. Inaintea mea astfel de argumentari dovedesc totdeauna una din două: ori aceea, că respectivul, care recurge la astfel de argumentări nu are vre-un motiv adevărat şi temeinic din care să poată atacà dreptul electoral universal, şi astfel scopul şi chemarea unor astfel de argumentări este acoperirea lipsei acesteia, ori aceea, că acei domni

www.dacoromanica.ro

deputaţi află că e mai bine şi mai consult, dacă retac adevăratul motiv din care sunt contrari votului electoral universal.

Dar tocmai pentru aceea, onorată casă, aşa cred, că nu greşesc dacă afirm, că astfel de argumentări nu pot peste tot să aibă greutate în discuţia actuală. Am auzit spunându-se, că poporul nu doreşte dreptul electoral universal. Eu, onorată casă, aşa cred, că cu acelaş drept a-ş puteà spune, că poporul nu doreşte libertatea de presă, poporul nu doreşte responsabilitatea ministerială. Dar nu o fac aceasta, pentrucă ştiu, că poporul, adecă straturile de jos ale poporului, — şi presupun, că numai despre acestea poate fi vorba, — poporul, care nu are nici idee despre lucrurile acestea, totdeauna aşa va răspunde cum va află de bine respectivul întrebător să-l informeze despre lucrurile acestea. (Aşa e!)

Eu aşa cred, — conmembrul nostru Ónosy nu e de faţă, — dar cred, că dacă ar fi prezent nu ar trage la îndoială, ca atunci, când în zilele trecute a înaintat mai multe petiţiuni, în cari petenţii urgentau prelungirea terminului de întrunire a dietei, a facut un lucru, pe care, dacă a-ş pune greutate pe el, l-aş puteà face şi eu, şi dela aceiaşi petenţi a-ş puteà înaintà rugări în cari se urgentează tocmai contrarul celor cuprinse în rugările de mai nainte. (Aşa e!) Şi tocmai de aceea, eu pe argumentarea, că poporul doreşte ori nu doreşte ceva, nu pun absolut nici un preţ şi nu-i dau importanţă.

Mai mulţi dintre domnii deputaţi, cari au luat cuvântul în contra propunerei condeputatului nostru Madarász, au ataeat propunerea, pentrucă în ea s'a prezentat dreptul universal de alegere ca drept original. Din partea mea nu trag la îndoială, că teoria drepturilor originale, aşa cum a stabilit-o ştiinţa în forma de acuma, nu poate suportà critica severă, obiectivă. Cu toate acestea, onorată casă, aşa cred, că teoria aceasta, căreia îi serveşte de bază adevărul vecinic, nu poate fi trecută cu vederea, decât numai dacă voim să ajungem la astfel de concluziuni, ca cele accentuate de un domn deputat din ceealaltă parte cu ocaziunea discuţiei generale, că singurul izvor pentru fiecare drept este de căutat în legea pozitivă, ceeace după părerea mea nu e alta, decât a răsturnà orice teorie de drept.

De altcum ce mă priveşte pe mine eu trăesc în firma convingere, că orice domnie meşteşugită a intereselor, fie ea exerciată de singuratici, de mulţi, de puţini, de clase întregi,

www.dacoromanica.ro

ori de semințiĭ întregi de popoare, ori poate numai în numele acestora, — totdeauna stă în flagrantă și directă contrarietate cu desvoltarea liberă. Sunt mai departe de firma convingere, că censul, fie el cens de naștere, ori de avere, cum am avut onoarea a o arătà aceasta cu ocaziunea desbaterii generale, în teorie nu se poate valorà. Și fără frică mă pot provocà la faptul, că în privința aceasta nime nu m'a combătut. Zic deci, că fiecare cens e un mijloc foarte eficace, pentruca sub pretextul unor scopuri idealiste, cari în praxă nu pot fi realizate, să se asigure pe seama anumitelor interese speciale, în detrimentul totalitaţii, o preponderanță oarecare meșteșugită. Și că în praxă censul nu e altceva, a dovedit-o tocmai unul dintre deputații din ceealaltă parte, când a arătat cu ocaziunea discuției generale, că guvernul în lipsa datelor nu poate prezentà acum un proiect de reforme temeinic, spunând între altele următoarele:

«După părerea mea nu prin aceea, că cunoaștem numai numărul alegătorilor, și nici prin aceea, că știm în fiecare cerc cam care e numărul aproximativ al alegătorilor, ci negreșit prin aceea se poate judecà efectul, dacă se știe, că teritoriile cercurilor, în mare și în mic, din ce elemente sunt compuse, și dacă știm, nu numai în mare și în întregime, dar în fiecare cerc electoral, că ce corporațiune electorală posede drepturile politice ale cercului electoral. Numai astfel vom fi în stare să stabilim tipul cercurilor electorale, numai astfel vom fi în stare să calculăm, că dispozițiunile propuse ce efect ar aveà asupra compunerei parlamentului».

E clar deci, cel puțin după recunoașterea și priceperea dlui deputat, că guvernul va procedà corect numai atunci, dacă la compunerea legii electorale în general și la stabilirea mărimei censului în special va căutà mijlocul cu ajutorul căruia va fi în stare să asigure un oarecare echilibru meșteșugit între contrastele de interese ivite în societate, și anume astfel, că anumite interese vor fi împărtășite de oarecari favoruri, iar alte interese vor fi scoase în întregime, ori în parte, din cadrele constituției. E clar deci, că censul nu e alta decât mijloc spre scopul acesta, și eu îi voiu fi contrar declarat totdeauna, pentrucă eu sunt contrar oricărei domnii meșteșugite, fiecărei domnii de interese, căci eu, contrar părerilor acelui domn deputat, nu aștept dela domnia meșteșugită de clasă bunătățile

www.dacoromanica.ro

pe cari d-să a avut bunătatea a le înşirà, ci aştept dela oameni aceea ce fac oamenii, nu aceea ce poate după concepţia d-lui deputat oamenii *ar trebuì* să facă. Nu aştept aceste bunătăţi dela domnîa meşteşugită de clasă pentru aceea, pentrucă dau dreptate acelui eminent economist american, care spuneà următoarele: «Istoria universală nu e alta, decât un raport despre nizuinţele celor mai tari, puţini la număr, al căror scop a fost restrângerea desvoltării forţelor de asociare, împedecarea organizării societăţii, împedecarea acaparărei domniei asupra naturei şi a comunicaţiei libere, ceeace formează singură adevărata înavuţire, şi astfel asuprirea celor mulţi dar slabi»... Nu aştept eu bunătăţile acestea pentru aceea, pentrucă am învăţat din istorie, că fiecare clasă domnitoare în urma firei ei îşi identifică interesele speciale ale clasei cu statul, astfel, că nu mă va acuzà nime, cred, cu exagerare, dacă afirm, că cunoscutele cuvinte ale lui Ludovic XIV, că «*L'état c' est moi*» pot fi aplicate cu acelaş drept la toate clasele domnitoare.

Conced, că au fost, sunt, şi sigur vor fi singuratici, cari vor da pilda cea mai strălucită de abnegare. Despre astfel de abnegare a claselor întregi însă istoria nu ştie să povestească. Pot să fie divergente părerile, că misiunea finală a constituţiei care este. Din partea mea misiunea fiecărui constituţionalism e văzută numai în aceea, ca să fie asigurat după putinţă echilibrul natural între contrastele de interese, ivite în societate. Iar aceasta e cu putinţă numai pe lângă sufragiul universal. Şi numai acolo e cu putinţă, unde nu e închis nici un drum legal pentru nizuinţele cari se manifestă în societate. Eu însă câtă vreme nu cred în infalibilitatea minţii omeneşti, nu mă ţin îndreptăţit nici pe mine, nici parlamentul, şi nici vre-o altă corporaţie oarecare pe lume, să împedece orice nizuinţă de a păşì pe calea legală pentru a se validità pe teren legal.

Celce se gândeşte, onorată casă, că nesfârşitele deosebiri între elementele cari formează societatea sunt atât de bine înrădăcinate în natura omenimei, încât orice nizuinţă de nivelare e curată utopie la a cărei realizare mintea sănătoasă nu se poate nici gândì fără ca să presupunem, că cineva ar fi în stare să se desbrace de firea omenească, nu poate considerà toate acelea profeţii pe cari le-au adus în legătură contrarii dreptului electoral universal cu acesta, decât adeseori de simple fantazii. Sufrajul universal nu va răsturnà niciodată domnia na-

www.dacoromanica.ro

turală a claselor mai avute, a claselor mai culte. Va răsturnà însă ceva, şi aceasta va trebuì să răstoarne: *domnia meşteşugită!*

Pot să fie deosebite părerile cu privire la scopul statului, dar dacă luăm în considerare greutăţile mari şi multe pe cari trebue să le învingă omenimea întreagă şi fiecare naţiune, pentruca numai cu un pas să meargă înainte pe calea progresului, aşa cred, că cu privire la un lucru nu va fi îndoială, anume, că scopul statului niciodată şi sub nici o împrejurare nu poate fi acela, ca greutăţile naturale să le mai înmulţască cú alte greutăţi artificiale, cu domnia meşteşugită a intereselor.

Acestea am aflat de lipsă să le spun ca motivare, că de ce sprijinesc eu votul electoral universal. A-ş puteà, şi poate ar trebuì să spun mai multe, dar nu o fac aceasta, ci trec acum cu permisiunea onoratei case la o obiecţionare, pe care eu o ţin de mai însemnată dintre toate câte s'au adus înainte în contra votului universal.

Mai mulţi domni deputaţi au aflat de bine să decidă chestia din desbatere, nu din puncte de vedere regnicolare, ci speciale naţionaliste maghiare. (Gorove István: Asta nu s'a spus!) Aşa se vede, că conmembrul nostru Gorove István o trage aceasta la îndoială. Imi voiu luà voe să cetesc din ziarul «*Hon*» un pasaj, care sună astfel: «Trebue să luăm noi, Maghiarii, şi aceea în vedere, ce priveşte în special patria noastră proprie»!...

Domnii deputaţi au variat în diferite chipuri tema aceasta, şi luate toate laolaltă cam acestea au spus: Dacă nici nu ar există alt motiv, din considerare la raporturile naţionaliste din patria noastră nu poate fi întrodus sufragiul universal. Semnul vremii îl văd acei domni deputaţi în aceea, că orice chestie politică e amestecată din una ori din alta parte cu chestia de naţionalitate; şi câtă vreme chestia aceasta există în patria noastră, votul universal electoral nu vreau să-l dee, pentrucă presupun la naţionalităţile nemaghiare nizuinţe primejdioase, cari nu pot fi îndreptate spre salutea patriei. Ori apoi pe scurt ei zic aşa, că în principiu nu sunt contra votuluì universal electoral, dar dupăce vedem, că naţionalităţile nemaghiare nizuesc spre scopuri, cari nu se pot împăcà cu fericirea patriei, nu putem pune în vigoare votul universal de alegere. Va să zică, neîncrederea faţă de naţionalităţile nemaghiare e pedeca ce face, ca noi în momentul de faţă să nu putem merge înainte.

www.dacoromanica.ro

Sunt dator să exprim mulţămită dupla acelor domni deputaţi. Le datorez mulţămită pentru sinceritatea pe care eu între toate împrejurările, dar mai ales între cele de acum, o stimez foarte mult, pentrucă o astfel de sinceritate promovează totdeauna în măsură mare limpezirea situaţiei, ceeace în cele din urmă formează prima şi principala cerinţă la aducerea unei hotărîri înţelepte din partea camerei.

Le datorez mulţămită acelor domni deputaţi şi pentru aceea, pentrucă mi-au dat de nou ocaziune, ca eu provocându-mă la fapte să păşesc în faţa onoratei diete şi să spun: Iată, onorată casă, s'a împlinit de nou aceea ce eu nu cu multă vreme înainte am expus ca inevitabilă urmare necesară a politicei de naţionalitate, urmată din partea D-voastre. Dacă-mi concede onorata casă îi voiu revocà în memorie unele pasage din acelea pe cari mi-am fost luat libertatea înainte cu doi ani a le desvoltà pe larg în faţa casei. Cam acestea le spuneam atunci:

Dacă guvernul porneşte odată din acea greşită convingere, că perfecta egală îndreptăţire şi libertate a naţionalităţilor nemaghiare duce la descompunerea Ungariei, şi astfel face să fie necesară supremaţia artificială a naţiunei maghiare; dacă guvernul are înaintea ochilor, că domnia meşteşugită a unei părţi asupra întregului stă în contrazicere nerezolvată cu ideea însaş a constituţionalismului, cu esenţa libertăţii, pentrucă fiecare drept constituţional, fiecare libertate nouă, fiecare garanţie, fiecare drept nou politic, nu e alta decât tot atâtea arme şi mijloace în mânile naţionalităţilor nemaghiare, cari duc în urma naturei lor, în urma menirei lor, la egala îndreptăţire a naţionalităţilor, şi astfel la nimicirea supremaţiei meşteşugite a naţiunei maghiare: guvernul nu are alt mod, decât punerea întregei guvernări pe sistemul absolutismului. Şi dupăce aceasta deadreptul şi pe faţă nu o poate face, nu are alt mod, decât să schimbe în esenţă constituţionalismul însuş, garanţiile toate ale acestuia, şi toate drepturile politice să le desbrace de firea lor, pentruca astfel constituţia aceasta, aceste drepturi constituţionale şi politice, desbrăcate de natura lor, să nu mai ducă la egalăîndreptăţire, la libertate, ci tocmai la contrarul acestora.

Am constatat atunci, că dacă guvernul, mânecând dela acest punct greşit, provoacă o disarmonie atât de mare între o parte a ţării şi întregul ţării, noi trebue să renunţăm la orice

www.dacoromanica.ro

desvoltare liberă. De atunci, onorată casă, dacă nu vrem cumva să ne sinamăgim, ceeace nu e permis să presupun, noi nu din puncte de vedere regnicolare, ci speciale naţionaliste maghiare, forţând spiritul constituţiei noastre, am întrodus votul viril, am restrâns autonomia, suntem necesitaţi să menţinem acum pentru Ardeal o lege electorală, care exchide în mod principiar chiar şi numai noţiunea sistemului reprezentării poporului, o lege, care, cum mi-am luat voe a arătà cu cifre cu ocaziunea discuţiei generale, — şi în privinţa aceasta iarăş nu m'a combătut nime, — exchide mai bine decât trei părţi de patru din poporaţiunea Ardealului din cadrele constituţionalismului, şi depune dreptul de reprezentare a acestor trei părţi de patru din poporaţiune în mânile unei clase privilegiate, care abià face 10% din întreaga poporaţiune, care din pământul împărţit posede mai bine de cam a patra parte şi despre care se poate spune, iarăş fără nici o exagerare, că în mare parte e compusă din proletari privilegiaţi. (Voci: Mâne! Să auzim!). Foarte puţine mai am de spus, şi astfel, dacă îmi permite onorata casă, voiu terminà astăzi. (Să auzim!).

La întroducerea juriului, nu asigurarea libertăţii de presa a fost ţinută în vedere, ci dătător de directivă a fost iarăş punctul de vedere special naţionalist maghiar. Nu neg, ba conced posibilitatea unor consideraţiuni de a doua mână, atunci când dieta a decretat punerea sa în vigoare. Dar aceea aşa cred, că nu o va trage nime la îndoială, că principalul şi decizătorul motiv a fost cel expus acuma.

Nu vreau să capacitez onorata casă, şi nu vreau să constat, că umblă pe căi necorecte, ci vreau numai să constat, că acolo, unde parlamentul, unde legislaţiunea, mânecă din firma convingere, că la partea cea mare a naţionalităţilor nemaghiare ideea de stat a Ungariei încă nu e încetăţenită, nu se poate merge pe altă cale decât pe aceea pe care a mers până acuma onoratul guvern şi marea majoritate a onoratei case, afară de cazul, dacă D-voastră, în contra convingerei proprii, vreţi să puneţi în joc existenţa Ungariei.

Două lucruri vreau să le scot la iveală. Întâi, ca atunci, când urmăriţi politica aceasta, D-voastră ar trebuì să vă gândiţi, că principiile cele mari, cari formează esenţa adevăratului constituţionalism, a adevăratei libertăţi, nu sunt vorbe goale, ci sunt rezultate ale unor lupte pline de mari jertfe, şi că solida-

www.dacoromanica.ro

ritatea, înţeleasă de foarte mulţi, dar în vieaţa practică, durere, întunecată de regulă de interesele speciale, care leagă pe fiecare membru singuratic de societatea din care face parte, şi care în stat pe fiecare cetăţean îl leagă şi mai strâns de întregul, şi întregul de fiecare membru singuratic, care aduce în legătură strânsă şi nedespărţită şi naţionalitatea maghiară cu celelalte naţionalităţi, că solidaritatea aceasta, zic, nu permite să faceţi D-voastră nepedepsiţi rane grave în aceste principii. Căci atunci, când D-voastră, întocmai ca acuma, în interesul supremaţiei maghiare violaţi una ori alta dintre libertăţi, dintre principiile constituţionalismului, şi astfel împedecaţi naţionalităţile nemaghiare în desvoltarea lor naturală, pricinuiţi rane grave totodată şi desvoltării naţiunei maghiare şi nepedepsiţi nu puteţi urmà o astfel de politică. Eu nu mă simţesc destul de tare de a puteà fi în stare cu o scurtă vorbire să fac să dispară neîncrederea cea mare, dar datorinţă am avut să le amintesc acestea, şi acum D-voastră alegeţi!

Al doilea lucru pe care voiam să-l amintesc e acela, că atunci când stăm în faţa acestor fel de fapte, când ne întâlnim cu astfel de declaraţiuni, ca şi cari a. trebuit să auzim şi în cursul desbaterii actuale, şi dintre cari mai ales una merită să fie cetită, şi îmi iau voe a o şi cetî. Anume, un domn deputat spuneà ieri următoarele: «Vă spun un lucru de care se vor îngrozì poate unii dintre condeputaţi. Dar cutez să-l spun cu întreagă sinceritate, anume, că eu din punctele de vedere ale scopurilor şi intereselor naţionalităţii şi naţiunei mele nu mă sparii nici de absolutism. O putere şi forţă absolută, care ar pune zăgaz desfacerei temute, nimicirei, şi ar închiegà naţiunea mea, ducându-mi naţiunea la un viitor sigur,» ... etc. etc. de dragul acestui lucru deci ar renunţà şi la parlamentarism! Fireşte, e convingere individuală! Eu vreau numai să constat, că cum am spus, atunci, când stăm în faţa astorfel de declaraţiuni, astorfel de fapte, poate că nu va fi nemodestă rugarea mea, ca să binevoiţi a ne scoate de sub acuza nemotivată, că noi am fi aceia, cari făurim din fiecare chestie politică chestie naţională, recunoscând cu deplină sinceritate, că D-voastră sunteţi aceia, cari aproape fiecare chestie politică doriţi să fie rezolvată, nu din punct de vedere regnicolar, ci special naţionalist maghiar, că D-voastră faceţi chestie naţională din toate, iar noi nu facem alta, decât constatăm, că ce faceţi D-voastră. Vă

www.dacoromanica.ro

atragem atenţiunea asupra greşelii, pe care o faceţi D-voastră atunci, şi totdeauna, în detrimentul ţării. (Contraziceri din dreapta). Poftiţi şi combateţi. Acum nu am timp să întru cu domnii deputaţi în discuţii particulare.

Onorată casă! Dacă-mi permiteţi să vă spun părerea mea individuală asupra acestei politici, eu nu pot să o aflu consunătoare nici cu interesele ţării şi nici cu interesele bine pricepute ale naţiunei maghiare însăşi. Eu totdeauna şi între toate împrejurările numai o politică o ţin de corectă, şi aceasta e *politica dreptului.*

Să-mi permită onorata casă, ca cu puţine cuvinte să spun ce înţeleg eu sub politica dreptului. Dacă privim la marile greşeli peste cari a trebuit să treacă omenimea în procesul de progres ajungem foarte aproape de cugetul, că noi ne mişcăm într'un mare labirint, din care nu e în stare mintea omenească să stabilească eşirea. Dar eu cred, că providinţa a depus totuş în mâna noastră firul Ariadnei, cu ajutorul căruia ne putem totdeauna orientà, cu ajutorul căruia omenimea şi până acuma s'a orientat. Şi firul acesta, după părerea mea, e simţul de drept, ideea dreptului.

Ştim, că ideea dreptului îşi scoate cuprinsul din raporturile de vieaţă, cari au domnit în diferite epoce. Ştim, că aceea ce într'o anumită epocă a format dreptul suprem, dreptatea supremă, deja în epoca următoare erà nedreptatea cea mai mare. Dar după părerea mea ideea dreptului erà o caracteristică vecinică, pentru toate epocele neschimbată, şi neatârnătoare de nici o împrejurare, anume: egalitatea de drept.

Dacă privim la ideile mari dominante, cari au adus în mişcare întreaga noastră societate, vom face două descoperiri: Intâi, că fiecare idee dominantă îşi caută izvorul în trebuinţele materiale şi spirituale, cari se nasc din vreme în vreme în sinul societăţii, şi din cari trebuinţe se desvoaltă raporturi nouă de vieaţă, al doilea, că fiecare astfel de idee dominantă numai atunci şi-a împlinit misiunea de a se încetăţeni, şi fiecare chestie mai mare ajunsă în legătură cu o astfel de idee mai mare numai atunci şi-a primit resolvarea finală, când în cadrele acestor raporturi nouă de vieaţă a putut să se valoreze pe deplin marele principiu al egalei îndreptăţiri.

Pentru aceasta voesc eu sufragiul universal. Pentru aceasta vreau, ca în cadrele raporturilor de vieaţă, încopciate atât cu

www.dacoromanica.ro

democraţia, cât şi cu ideea de naţionalitate, cât mai curând să se valoreze principiul egalei îndreptăţiri, ca astfel aceste două idei cât mai curând să-şi poată împlini misiunea de încetăţenire, deschizând teren pe seama altor idei noi de înaintare. Aceasta e politica, pe care eu o ţin singură chemată să poată face, ca patria noastră să fie un stat liber, înfloritor. Dar niciodată nu o va puteà face să fie aşa acea politică, pe care D-voastră o urmaţi, şi care e tocmai contrarul acesteia. De altfel sprijinesc propunerea condeputatului Madarász József». (Aprobări vii şi lungi).

*

Şedinţa din 2 Aprilie 1872. Vorbeşte deputatul român *Alexandru Roman* următoarele, în discuţia pe articole asupra legii electorale:

«Onorată cameră! Introducerea din proiectul de lege din discuţie e pentru mine foarte indiferentă, şi eu nu-mi bat capul cu aceea ce se spune în întroducerea unui proiect de lege, care contrar spiritului legilor dela 1848, în loc să aibă de scop lărgirea dreptului, îi intenţionează tocmai restrângerea. Eu un astfel de proiect de lege, precum nu l-am primit în general, nu pot să-l primesc nici în special. Dupăce însă în cursul desbaterii s'au născut împrejurări, cari formează, ori chestii de libertate, ori apoi provocări directe, mi-am ţinut de datorinţă să iau cuvântul, şi anume, din două motive: Întâi, pentruca în chestiile de libertate să-mi expun, conform convingerei, modestele mele păreri, şi al doilea, ca să nu las să treacă fară observare declaraţiuni, cari au fost făcute aici, fie din patimă, fie din cochetare faţă de guvern, ad captandam benevolentiam, dar în detrimentul altora.

Introducerea deci, cum spuneam, e pentru mine lucru de tot indiferent, deaceea nu vorbesc la ea, ci deadreptul la propunerea înaintată din partea condeputatului Madarász József. Mărturisesc, că dacă nu se făceà o astfel de propunere, eu nu vorbeam, din simplul motiv, că nici eu, nici alegătorii mei, din încrederea cărora am fost fericit a ocupà loc în două rânduri în casa aceasta, dar nici naţiunea mea, naţiunea română, nu o consideră de astădată atât de necesară, încât să poată fi privită de chestie arzătoare. Eu, alegătorii mei, şi naţiunea mea, am fi mulţămiţi cu cercul de drept electoral stabilit în legile dela 1848, şi dacă avem dorinţe şi gravamine,

www.dacoromanica.ro

ele sunt cu totul de altă natură. Le trec însă de astădată cu vederea, şi voind să vorbesc numai la obiect observ, că dacă avem gravamine cu privire la acest obiect, acelea nu reşed în cercul restrâns al dreptului de alegere, ci mai ales *în arondarea cercurilor electorale.* Pentrucă pe când unele oraşe liliputane cu câte 2—3000 de suflete, iar în Ardeal unele sate ţărăneşti cu câte 900 suflete, sub pretextul, că sunt localităţi taxale, şi peste tot cercurile electorale din ţinuturile maghiare cam la 25—30.000 de suflete aleg câte un deputat: în cercurile electorale române la 40—50.000 de suflete cade un deputat, ba în Ardeal şi după uniune, comitatele, după reprezentarea veche, la 100 mii de suflete trimit un deputat. Aceasta e provocătoarea disproporţie şi nedreptatea strigatoare la cer, pe care a trebuit să o simtă aici în casă fiecare, deşi nu fiecare o recunoaşte.

Dreptul universal electoral are în casa aceasta puţini sprijinitori, dar cu atât mai mulţi contrari. Eu nu mă minunez de aceasta, pentrucă în două cicluri am avut ocaziune a mă convinge, că ne-am abătut dela principiile decretate în legile dela 1848, şi în loc de a le desvoltă, le desfacem cu amândouă mânile. In loc de a merge înainte, nizuim să mergem tot îndărăt. Sau, în loc de reforme progresive, urmăm politica şi direcţia reacţionară.

M'am indignat însă auzind declaraţiunile mai multor membri ai opoziţiei, cari cu toate că recunoşteau, ca dreptul electoral compete persoanei, nu averii, şi că fiecare stat liberal trebue să nizuiască spre întroducerea votului universal, ca ultimul scop al înaintării, totuş nu primeau votul universal.

Două argumente am auzit aducându-se în contra votului universal. Unul e, că încă nu e oportun, deoarece poporul încă nu e matur pentru acest drept. Eu nu pot acceptă acest pretext, pentrucă e numai pretext, nu e argument. Eu ţin totdeauna de matur poporul pentru libertate. Guvernele absolutistice, reacţionare, şi tiranii de tot soiul, n'au ţinut niciodată de matur poporul pentru libertate, şi cu desteritate au lucrat totdeauna pe căi meşteşugite, ca poporul nici să nu ajungă să fie matur niciodată pentru libertate, pentruca nematur fiind cu atât mai uşor să poată fi exploatat, până ce în fine neavând nici un drept, au fost silite massele să recurgă la singurul lor drept, la forţă, şi aşa să-şi răsbune în câteva zile asupra suferinţelor lor seculare.

www.dacoromanica.ro

Eu sunt convins, că popoarele sunt totdeauna mature pentru libertate, şi că sunt nemature numai pentru lipsirea de libertăţi. Şi dacă în unele epoce anumite împrejurari au împedecat lăţirea libertăţii, ori apoi restrângerea acesteia au reclamat-o împrejurările extraordinare pe o vreme oarecare, datorinţa guvernelor ar fi, ca împrejurările acestea să caute să fie delaturate, iar nu perpetuate. Dar cum procedează guvernul şi majoritatea acestei case? Pot să o spun fără sfială, că pe calea racului. Lucră necontenit la ştirbirea progresivă a libertăţilor date de legile dela 1848. Astfel, abstrăgând dela celelalte, numai cu privire la legea electorală e clar, că prin proiectul acesta de lege dela mii de cetăţeni se ia dreptul electoral în Ungaria, iar în Ardeal rapirea de drept e ţinută în permanenţă.

Dacă guvernul, ori majoritatea casei, nu vreà să extindă drepturile, deşi n'aş sprijini-o, totuşi nu a-şi ataca-o pentru aceasta. Ii deneg însă dreptul de a luà drepturi odată date! O astfel de procedură va fi totdeauna atacată din partea mea. Se poate, că guvernul şi partidul său ţine, că restrângerea de drept se face în interesul poporului pe care nu-l crede destul de matur pentru aceasta, şi vreà să-l ferească, să nu-şi strice stomacul. Dovedeşte o iubire sublimă, excelentă, faţă de popor, procedura aceea, după care poporul nu deodată, ci încet vine despoiat de drepturile sale. Seamănă cu procedura bătrânei, care a tăiat din coada căţalului ei iubit numai câte o bucăţică cu foarfeca în fiecare zi, pentruca să nu aibă dureri mari.

Unii domni deputaţi, şi anume, dl deputat Csernátony, identifică votul universal cu republica şi afirmă, că votul universal condiţionează republica. Doctrina aceasta e nouă de tot şi e invenţia d-lui Csernátony, pentru care poate cere şi patentă. Nu va negà dl Csernátony, că republica romană a fost cu adevărat republică, dar cu toate acestea poporul nu a avut acolo drept universal de alegere, ba erà împărţit în clase şi votà după curii. Şi nu va negà dl deputat Csernátony, că imperiul francez nu a fost republică, dar cu toate acestea poporul a avut vot universal, pe care niciodată sub Napoleon III. nu a căutat sa-l valoreze în interesul republicei, ci tocmai din contră. Totdeauna a dat vot de încredere împăratului. Dreptul universal de alegere nu poate fi deci identificat cu republica. Deci n'a fost nici o trebuinţă, ba a fost chiar de

www.dacoromanica.ro

prisos, ca dl Csernátony să protesteze cu ton înalt în contra votului universal sub pretextul, că ar duce la republică. Cu atât mai puţin a putut fi îndemnat la aceasta de ţinuta poporului, pentrucă în patria noastră o astfel din intenţiune încă nu s'a manifestat, şi dacă s'ar ivì cândva ia nu ar fi rezultatul dreptului universal de alegere, ci va fi provocată cu totul de alte motive.

La tema aceasta «vot universal şi republică» se poate vorbì pentru şi contra. Domnul Csernátony însă, în lipsă de argumente, a aflat de bine a păşì pe terenul suspicionărilor, ştiind bine, că anumite fraze tendenţioase nu numai că sunt aplaudate, ci sunt primite chiar cu graţie din anumită parte. Aşa spuneà adecă în scurta sa vorbire din Sâmbăta trecută, ţinută sara, că vede o anumită apariţiune în ţară. Dar aceasta şi eu o văd, însă nu acolo şi nu în aceea în ce o vede dl Csernátony, — şi tocmai aceasta e deosebirea între noi. Eu văd apariţia bolnăvicioasă în tendinţele regresive. Dânsul spuneà, că până va existà chestie naţională în ţară nu poate să sprijinească votul universal, pe care de altcum îl doreşte. Dacă aşa ar stà lucrurile, atunci sigur că Csernátony nu ajunge să vadă întrodus votul universal din simplul motiv, că chestie naţională va fi totdeauna câtă vreme vor existà chestii de libertate, iar în patria noastră până atunci, până nu vine rezolvată în mod norocos. De altcum, că ce procedură ar fi necesară pentruca chestia de naţionalitate să fie rezolvată ca chestie de libertate şi să fie sistată, nu formează obiect al vorbirei mele, ci eu mă restrâng numai la aceea, ca să dovedesc, cumcă argumentul dlui Csernátony nu are nici o bază şi nici o importanţă.

Naţionalităţile ar fi tot acolo cu votul universal unde sunt acuma. Nici cu un deputat n'ar puteà trimite mai mulţi în dietă decât acuma. Acolo unde sunt în majoritate şi totuş n'au ales deputat din sinul lor, ci Ungur de ex., — tot aşa se poate întâmplà lucrul şi pe lângă votul universal. Pot asigurà pe dl Csernátony, că naţionalităţile, şi mai ales cea română, nu-şi prea bate capul cu aceea, ca poporul să fie învestit cu drept universal de vot, pentrucă şi pe lângă acest drept de alegere tot aşa de puţin îşi va puteà validità pretensiunile sale juste, ca acuma. Ori apoi întors, şi acuma şi le-ar puteà validità, dacă alte motive nu ar pune pedecă, întocmai cum vor pune şi pe lângă votul electoral universal.

www.dacoromanica.ro

Ce se atinge apoi de temerea dlui Csernátony, că naţionalităţile vor proclamà numai decât republica, aceasta e tot aşa de neîntemeiată, pentrucă, cum am spus, la nici una dintre naţionalităţile ţării nu se arată o astfel de tendinţă. De altcum votul universal, se poate că numai ca probă, e exerciat pe anumite locuri, anume în Săcuime, dupăcum a recunoscut dl deputat Kemény Gábor însuş, şi eu nu am auzit, că Ungurii din Săcuime ar voì să facă republică. Ba nici la 1848, când honvezii au fost capacitaţi pentru republică cu aceea, ca va fi soldă dublă şi nu va fi rege, ideea nu s'a prins de ei. Dar când timpul va coace ideea, fie convins dl deputat Csernátony, că ea va primì fiinţă şi fără votul universal. Iar acum nici cu votul universal nu e cu putinţă.

Se poate de altcum, că dl Csernátony, întocmai ca şi dl deputat Kemény Gábor, ţine că votul universal poate fi extins numai asupra Maghiarilor. Atunci chestia e cu totul alta. Deputatul Kemény Gábor e adecă de părerea, că dacă la Săcui se întroduce votul universal, nu urmează să se întroducă şi în comitate unde locuesc Români. Ba atât de graţios e domnul baron, încât nici legea electorală dela 1848 nu voeşte să fie extinsă asupra comitatelor din Ardeal. Pentrucă aşa spuneà, că nu acela este scopul. ca să vină mulţi deputaţi, ci acela, ca ceice vin să fie cu credinţă şi adicţi guvernului. Acesta e un argument foarte tare, care întru atâta m'a convins, încât şi eu mă mir, cum de nu s'a gândit Ardealul să fie reprezentată întreaga sa poporaţiune numai prin un singur deputat aici, care fireşte nu ar puteà fi altul, decât domnul deputat Kemény Gábor. Afară de merite, pe dânsul chiar şi credinţa l-a făcut destul de binemeritat şi cualificat spre acest scop.

Nu pot ştì, dacă şi dl Csernátony e de părerea aceasta ori nu? Atâta însă pot să spun, că eu nu ţin de temeinica argumentarea dlui Csernátony, şi astfel motivul secret al declaraţiei sale îl caut altundeva, anume, în cochetarea cu guvernul. Nu e lucru nou acesta. Domnul Csernátony a cochetat şi cu fostul ministru prezident, ştiut fiind, că de multeori l-a lăudat în foaia sa. Nu e de altcum nimica în aceasta, şi nici acum nu văd nici o inconsecvenţă, când mi-se pare ca dl Csernátony cochĕtează cu ministrul de interne. Nimic deosebit în aceasta. Dar găsesc ceva deosebit în aceĕa, că lucrul se întâmplă în contul altora. Anume, dl ministru de interne a declarat cu

www.dacoromanica.ro

glas înalt cu ocaziunea discuţiei generale, că supremaţia naţiunei maghiare vreà să o menţină din toate puterile. Şi în acest înţeles numesc eu sinceritatea inoportună a dlui Csernátony cochetare cu ministrul de interne.

E adevărat, că dl ministru de interne a vorbit de supremaţie morală. Dar eu nu pot considerà de mijloace morale toate acele pârghii pe cari le pune guvernul în mişcare pentru conservarea acestei supremaţii. Şi apoi diplomaţii de regulă alta spun, nu aceea ce gândesc, şi şi mai de multe ori fac iaraş cu totul alta.

Un alt domn deputat, Szilády Áron, a mers şi mai departe cu sinceritatea şi a declarat pe faţă, că nu cunoaşte în ţara aceasta altă naţionalitate decât pe cea maghiară. Dacă dl deputat, în urma acestei politici de struţ, aşa crede, că după ce dânsul nu cunoaşte alte naţionalităţi, acelea nici nu există, eu nu voiu cercà să-l clatin în credinţa sa. Politica aceasta de struţ a primit dejà exprimare în procedura fostului ministru de comerciu, care cu ocaziunea recènzământului din urmă aşa a crezut, că poate nimicì naţionalităţile, dacă le elimineză din rubricile coalelor de numărotare. Dar contrar acestei politici, îmi i-au voe să spun dlui deputat Szilády Áron, că în butul credinţei sale, în ţara aceasta nu domneşte naţionalitatea genetică maghiară, ci domneşte un partid puternic şi bine disciplinat, compus din toate naţionalităţile din ţară, un partid, care nu ţine totdeauna în vedere interesele naţionalităţii maghiare, cu toate că la aparenţă e îmbrăcat în mantaua acesteia.

Contingentul cel mai mare al opoziţiei îl dă naţionalitatea genetică maghiară. Acesta e fapt. Şi eu admir manevrarea opoziţiei acesteia, şi mai ales a stângei de mijloc, care ştie de regulă să atace şi să suspiţioneze deputaţii din partidul 48-ist, dar în special pe cei naţionalişti. Eu nu caut motivul acestui joc în faptul, că opoziţia ar fi jaluză pe acest drept al ei, şi că numai din vanitate de jaluzie face ce face, căci o face în scopul ca pe noi, deputaţii naţionalişti, să ne treacă în partea ceealaltă. Dacă e să spun adevărul, şi eu vorbesc mai sincer decum vorbesc corifeii opoziţiei cu noi, apoi am să declar, că nu atâta afinitatea principiilor ne sileşte pe noi să ne avem locurile în partea aceasta, pentrucă în cele principiare ne deosebim foarte mult, cât mai ales situaţia de forţă în care ne aflăm, după ce nici guvernul şi nici majoritatea casei n'a deschis

www.dacoromanica.ro

până acuma pe seama noastră terenul, pe care ne-am puteà validità cu onoare. Iar până atunci aveţi bunătate a ne tolerà aici în partea aceasta şi a ne permite, ca să vă sprijinim cu voturile noastre!

E bătător la ochi şi trebue să constat, că totdeauna când ajunge la desbatere în casa aceasta un proiect mai însemnat de lege, chestia de naţionalitate trebue să fie scoasă pe plan, şi guvernul şi cei din partidul său trebue să spună: Iată, suntem siliţi să facem asta şi asta, pentruca să ne asigurăm în contra naţionalităţilor. Iar opoziţia dacă se opreşte pe terenul reformelor, ori dă chiar îndărăt, zice aşa, că recunoaşte una orî alta, dar chestia de naţionalitate nu-i permite să meargă înainte, în înţelesul convingerei ei mai bune şi în sensul programului ce şi l-a stabilit.

In mod involuntar îmi aduc aminte de soartea creştinilor pe vremea persecuţiunilor de sub împăraţii romani, despre cari un scriitor bisericesc, tânguindu-se în amărăciunea sa, scrie următoarele: «Si Tiberis descendit ad arva, si Tiber ascendit ad moenia, semper et illico Christiani puniebantur». Şi cu toate acestea, în numele patriei, pe temeiul puterii ideii de stat, se cere dela naţionalităţi să renunţe la drepturile lor. Domnilor! Ce e aceea, *patrie?* Dacă nu e alta, decât Dunărea, Tisa, Drava, Sava şi munţii Carpaţilor, văile, ori poate că după concepţia unor oameni ambiţioşi chiar un grajd, în care vin hrănite oile, atunci patria nu e în stare să îndemne naţionalităţile la iubire, ori chiar la acte de jertfire. Ce e aceea deci, *patrie?* Cine e tiranul acela, căruia îi aduc naţionalităţile drept jertfă drepturile lor? Eu aşa cred, că patria e compusă din toţi locuitorii ei, că statul îl formează toţi factorii săi, şi atunci sarcinile egale pretind şi drepturi egale. Dacă statul şi patria e altceva, atunci fac atentă onorata casă, că o astfel de procedură stirpeşte din sinul naţionalităţilor credinţa în viitor, şi ce va fi oare când ele vor ajunge la convingerea, că în patria aceasta, în statul acesta, precum în trecut, aşa şi în viitor, ele pot să fie asuprite, dar fericite niciodată? Şi cu ce au meritat naţionalităţile politica urmată, nu numai de guvern şi partidul său, ci şi de partidul din stânga de mijloc, politică al cărei izvor e neîncrederea? Poate n'au apărat ele ţara aceasta în trecut cu sângele şi cu averea lor? Nu şi-au apărat drepturile esenţiale şi în prezent, întocmai ca şi opoziţia? De exemplu

www.dacoromanica.ro

când s'a discutat pactul dela 1867 şi votarea contingentului de recruţi pe zece ani, cum şi drepturile municipale etc. etc? Dar aici nu e vorba de merite, ci de drepturi!

Ce se atinge de neîncredere, mărturisesc, că durere, ea există la ambele din aceste două părţi ale casei. Dar după părerea mea chemarea de a o delătură e în prima linie a acelora, în mâna cărora se află puterea. Dacă guvernul ar face un pas spre noi, îl asigur, că noi vom face doi spre el. Eu aşa credeam, că patria aceasta e cuibul libertăţii. Şi dacă aşa ar fi, şi nu ar există neîncredere, ci iubire înflăcărată, ideea de stat s'ar înradăcină în inimile popoarelor. Câtă vreme însă condiţiunile lipsesc, nu au loc pretensiunile.

Ce priveşte supremaţia, mulţămească-se sora naţiune maghiară cu supremaţia morală. Fie ea purtătoarea steagului pe terenul libertăţii şi noi cu bucurie îi urmăm. Dar să nu ni-se considere de crimă aceeace am învăţat să stimăm în D-voastră, *pietatea naţională*, căci dela D-voastră şi în şcoala D-voastre am învăţat-o. Am toată speranţa în mintea trează a naţiunei maghiare şi tare cred, că toate argumentările, cari sub pretextul chestiei de naţionalitate au fost aduse pentru restrângerea drepturilor proprii şi pentru restrângerea peste tot a drepturilor poporului, le va reduce la adevărata lor valoare.

După acestea îmi iau voe a răspunde în puţine cuvinte la cele spuse opoziţiei din partea domnului deputat Iankovich Antal, acelei opoziţii de care mă ţin şi eu, cu privire la procedura manifestată în chestia aceasta, anume, că prin procedura aceasta se nimiceşte parlamentarismul. Eu nu i pot acceptă afirmarea, pentrucă şi dacă sufere acum parlamentarismul, desmetecindu-se din acest paroxism, aşa cred, că are să fie mai puternic decum a fost. Nu neg, există un rău mic. Nu e mare răul. Numai roata maşinei, care de trei ani ne capacitează, a stat în loc. Dar nu e primejdie. O reparăm acum, şi aşa cred, că atât guvernul, cât şi partidul său, va trage pe viitor învăţătură din acest eveniment şi se vor ferì de motivele cari provoacă astfel de urmări. Opoziţia, respective minoritatea, numai atunci e puternică faţă de majoritate, când aceasta vreà să comită vre-o nedreptate.

E foarte semnificativă, cel puţin pentru mine, împrejurarea pe care nu pot să o retac, anume, că de când s'au prezentat casei aceste proiecte de lege urgisite, mult stimatul cap văzut

www.dacoromanica.ro

al partidei de dincolo s'a făcut foarte nevăzut, deşi ar fi fost de dorit şi necesar, ca cu bogatele sale experienţe şi cu înţelepciunea sa să fi ajutat partidului care-i poartă numele, ca să iasă din strâmtoare. Dar aşa se vede, că-l jenează procedura partidului său şi voeşte să decline dela sine răspunderea morală. Chiar şi împrejurarea aceasta e condamnătoare pentru procedura guvernului şi a partidului acestuia, iar opiniunea publică a ţării e fără îndoială pe lângă aceia, cari apără sentimentul de drept şi luptă pentru el. (Voci: E la opt!). Încă în câteva cuvinte vreau să spun, că de ce sprijinesc eu propunerea dlui deputat Madarász József.

Înainte de toate şi în general pentru aceea, pentrucă îmi ţin de datorinţă, urmând convingerii mele mai bune, să o sprijinesc. Al doilea, pentrucă în ciclul acesta şi în cel trecut, de şase ani deci, tot faurim la legi, dar sub egida idolului statului mai numai pentru satisfacerea pretensiunilor puterii, iar pentru popor absolut nimica nu am făcut, nici chiar siguranţa vieţii şi a averii sale nu am regulat-o, ci am luat încă şi drepturile sale avute. Dacă alta nu-i dăm deci, să-i dăm cel puţin aceasta, să lărgim singurul drept pe care-l mai are, dreptul de alegere. Şi dupăce în propunerea lui Madarász József aceasta se cuprinde, o sprijinesc». (Aprobări!).

*

În şedinţa din 5 Aprilie 1872 a vorbit tot la acest obiect deputatul român *Vincenţiu Babeş* următoarele:

Onorată casă! N'aveam intenţiunea să vorbesc la obiect, şi abiă ieri m'am înscris la cuvânt, dupăce în cursul discuţiei multe s'au spus, cari nu pot fi lăsate să treacă fără observare, dacă cumva nu voim, ca opiniunea publică» *să fie lăsată în rătăcire*». Acestea sunt cuvintele d-lui deputat Ghyczy Kálmán. Şi fiindcă tocmai domnul deputat Ghyczy Kálmán a fost acela, care a spus mai multe lucruri pe cari eu pun preţ, cuvintele sale m'au îndemnat să vorbesc şi eu la obiect.

Am datorinţa să mă ocup cu declaraţiunile făcute de trei, respective patru domni deputaţi. Primul ar fi stimatul meu amic *Alexandru Roman*, care a vorbit alaltăieri. Al doilea condeputatul Iokai, care a vorbit ieri şi care e singurul care atacă deja în principiu dreptul universal de alegere. Iar apoi a-şi aveà unele observări şi cu privire la cele spuse de dl deputat Tancsics.

www.dacoromanica.ro

Referitor la cuvântarea d-lui deputat Iokai, mărturisesc, că nu am să spun multe, deoarece se ştie, că d-sa e poet, romancier, şi sunt convins, că din acelaş punct de vedere, din care a atacat ieri votul universal, poate să atace mâne şi censul, cu acelaş succes şi aceeaş interesare.

Din dl deputat Tancsics avem experienţa că vorbeşte totdeauna patima, iar noi, pentruca să nu-i mărim patima, avem obiceiul să nu-i răspundem. Rămân deci doi domni deputaţi, la cuvintele cărora am să fac observări.

Ce se atinge de declaraţia amicului meu *Alexandru Roman*, înainte de toate observ, că după părerea mea n'a făcut bine când a vorbit şi în numele altora, pentrucă cu ştirea mea n'a fost împuternicit s'o facă. A spus două lucruri, în numele românimei, respective în numele deputaţilor români. Intâi, că în chestia votului universal noi n'am fi păşit cu pretensiuni dacă nu păşiau alţii, pentrucă nici dânsul, nici alegătorii săi, şi nici peste tot poporul român nu-i simte trebuinţa în momentul de faţă.

Eu în privinţa aceasta sunt de părere tocmai contrară. Anume, eu ţin, că avem în program apărarea principiilor de libertate şi liberalism, deaceea principiile acestea le vom sprijini totdeauna, vină ele din iniţiativa noastră ori din a altora. Şi astfel, dacă nu se făceà propunerea din altă parte, la tot cazul o făceam eu. Şi nu fără motiv, pentrucă mari şi ponderoase motive avem pentru aceasta. Noi, Românii, nu avem proletari, cum peste tot nu are patria noastră. Dar avem foarte mulţi proprietari mici, cari nu au cualificaţia cerută de legile dela 1848. Şi dacă noi avem acum, după socoteala mea, 80 de mii de alegători în ţara întreagă, pe baza votului universal la tot cazul am aveà de trei ori atâţa. Lucrul nu e deci indiferent pentru noi, abstrăgând dela aceea, că în principiul însuş, în dreptul electoral, se cuprinde un favor atât de mare şi o idee atât de sublimă, încât ni-se impune datorinţa să o sprijinim totdeauna, în urma poziţiei noastre.

Dacă luăm în privire tocmai comitatul Bihorului şi căutăm câţi alegători sunt de prezent într'un cerc electoral vom constată, că unde locuesc Românii sunt puţini, abià ceva peste 2000, deşi poporaţiunea e de 50 mii şi mai bine. Dacă s'ar introduce însă votul universal la tot cazul ar fi 7—8, ba şi 10.000 de alegători. S'a spus, că alegătorii nu doresc votul universal.

www.dacoromanica.ro

Da, ei nu-l doresc. Nu-l dorește acela, care-l are. Dar îl cer ceice nu-l au. Eu nu recunosc, că a-și reprezentà numai pe cei 2700 alegători cari m-au ales, ci reprezint întregul cerc electoral, întreaga poporațiune. La aceasta trebue să fim deci cu considerare.

Peste tot în fiecare cerc vor fi cel puțin de două ori atâța alegători, ori de trei ori atâța, ca acum. Iar în Ardeal vor fi de zece ori atâța Și eu sunt convins, că oricât s'a vorbit în contra votului universal, cu argumente acceptabile, din punct de vedere principiar, nu l-a putut combate nime.

Alta e însă chestia de oportunitate, despre care voiu vorbì pe la sfârșitul cuvântării mele. Aceasta e prima observare pe care o fac cu privire la cele spuse de stimatul meu amic. A doua declarație a sa a fost aceea, că noi numai pentru aceea ne avem locurile în partea stângă, de care ne deosebim în păreri în unele privințe, pentrucă în partea ceealaltă nu se face pe seama noastră locul pe care l-am puteà umpleà cu onoare și cu demnitate.

Dar aceasta încă e greșală, cel puțin după a mea convingere. Programul nostru e bazat pe democrație, noi susținem principiile liberale, și ori-cum am luà lucrul, datorința noastră e să fim pe partea aceea unde sunt principiile liberalismului, progresului, democrației. Însuș condeputatul *Roman* a spus, că cu rezolvarea chestiei de libertate e rezolvată și chestia de naționalitate. Iată deci, că aici e locul nostru natural, pentrucă și noi mărturisim, că prin liberalism, prin acceptarea principiilor democratice, câștigă națională noastră. Așadară nu pentru aceea ședem aici, pentrucă dincolo nu e loc pentru noi, ci pentrucă aici sunt principiile, cari sunt și ale noastre, și aici sunt sprijinite principiile prin cari credem, că ne fericim națională. Acesta e motivul adevărat pentrii care am șezut aici și ședem și acum.

Acestea sunt observările mele cu privire la cele afirmate de amicul meu *Alexandru Roman*. Acum îmi iau voe să trec la cele spuse de condeputatul Ghyczy Kálmán. Dânsul spuneà următoarele: (Cetește) «Pot să afirm cu siguranță, că fiecare grupare socială particulară își are interesele sale proprii particulare, cari o ating numai pe ea în mod direct, cari interese de multeori stau în contrast mare cu interesele particulare ale altor clase, deasemenea îndreptățite, și sunt atât de însemnate,

www.dacoromanica.ro

atât de vitale pentru respectivii, încât de multeori fac să amuţască în piepturile lor apreciarea potrivită a intereselor patriei comune».

Asta e ce am spus şi noi totdeauna, şi tocmai deaceea nu ne putem din destul mirà, că dl deputat nu ne-a înţeles, nu ne înţelege, deşi am vorbit aici de mai multe ori. Domnul deputat nu numai mai nainte, cum i-a arătat dl deputat Vukovics Sebő, dar chiar şi ieri, în vorbirea ţinută, a recunoscut în principiu dreptul universal electoral, în pasagele următoare: (Ceteşte) «Luându-le acestea în considerare, după cele ce le-am spus nu pot să acceptez propunerea înaintată de amicul şi deputatul Madarász József. Dar când o fac aceasta, nu fac ce spuneà domnul deputat Henszlmann că fac bisericile când nu sunt în stare să-şi mulţămească credincioşii aici pe pământ, — trimiţându-i cu cambii în ceealaltă lume. Eu, dacă nu vreau să fie extins un drept, dreptul electoral, până atunci, până nu i-a sosit timpul ca să fie extins, — ca să mă folosesc de asemănarea dlui Henszlmann, — nu fac alta decât nu conced, ca cambiul să fie prezentat spre plătire mai curând, decât la terminul de scadenţă. Şi eu cred, că-mi va concede şi amicul Henszlmann, că dacă sunt constrânşi, ori particularii, ori statele, să-şi plătească cambiile înainte de scadenţă, prin aceasta vine sdruncinată gospodăria, nu numai a singuraticului, ci şi a statului, în mod simţitor».

Adecă totuş concede, că există poliţă, dar nu i-a sosit scadenţa! Dacă există, eu mă minunez, că de ce a aflat de necesar să păşască în contra ei cu atâtea argumente, aşa, că aproape o negase, ori şi dacă nu a negat-o, excomptarea i-a amânat-o pe timpuri vecinice, nedeterminate. Dacă mă gândesc că atunci, când o dispoziţie ori o teorie e acceptată în principiu şi numai în praxă e negată, la tot cazul trebue să existe un motiv, aflu, că întreagă vorbirea d-lui deputat a avut de scop expunerea motivului. Numai cât din toată vorba numai aceea iasă la iveală, ce citând cuvintele d-lui deputat noi am spus ieri şi mai nainte de atâtea ori aici, că totuş *altul* trebue să fie motivul, nu interesul general. Pentrucă dacă ar fi numai interesul general, introducerea principiului general n'ar puteà fi dificultată.

Eu aşa îmi explic contrazicerea, că da, stimatul condeputat recunoaşte în principiu votul universal, pentrucă senti-

www.dacoromanica.ro

mentul său de drept aşa-i dictează. Dar în praxă nu-l concede şi nu-l recunoaşte. Nu ştiu ce interes special, poate să fie interes de rassă, poate să fie interes meşteşugit de domnie, dar poate să fie şi aceea ce spuneà astazi condeputatul Simonyi Ernő, că îndeamnă pe onoratul guvern să exchidă 100.000 de îndreptăţiţi dela dreptul de alegere, anume, ca să ţină puterea în mână pentru totdeauna. Dar în sfârşit pentru mine e tot una. Eu aşa ştiu, că oricare să fie interesul, nu e interesul progresului, ci al regresului. Nu pot spune, că e interes staţionar, pentrucă nu presupun despre nime să o dorească aceasta, dar e interes de regres. Iar prin aceasta sufere poporul. Şi suferind poporul, sufere şi naţionalitatea mea proprie. De aceea să nu iee nime în nume de rău dacă eu nu scrutez cu exactitate matematică, că interesul care e, ci mă mulţămesc cu aceea, că partidul dela putere vreà să ne asuprească, prin aceea, că ne despoaie de condiţiunile desvoltării.

Aşa spune domnul deputat Ghyczy Kálmán, că: «În patria noastră secole dearândul dreptul electoral s'a aflat în mânile nobilimei, şi secole dearândul legile au fost aduse mai ales în interesul nobilimei. Eu întreb, că astăzi în mânile cui se află dreptul electoral? Faptele arată, că în mânile partidului guvernamental. Cine e partidul guvernamental? Nime nu va negà, că guvernul e maghiar. Dacă deci guvernul vreà să-şi eterniseze domnia, la tot cazul va face şi guvernul aceea ce a făcut nobilimea, va nizuì să exploateze puterea în interesul său propriu. Şi ce alt corectiv e aici cu putinţă decât acela, ca dreptul de alegere să fie extins, întru atâta, ca să-l poată folosì cât de mulţi, pentruca interesele speciale să nu poată fi exploatate?!

Spuneà mai departe dl deputat, că: «E evident, după părerea mea, din acestea, că în compunerea legii electorale reşede rezolvarea chestiei de putere». E iarăş aceea ce am spus noi totdeauna şi ce vom repetà în vecii vecilor, că tocmai acesta e motivul pentru care cerem noi votul universal.

Mai departe spuneà: «Întrebarea e aceea, să se dee unuia, ori mai multora preponderanţă în legislatură?». Eu zic că nici unuia! După aceea, continuând, spuneà dl deputat, cât de rău e dacă numai singuraticii sunt în preponderanţă, dupăce de aici se naşte plutocraţia. Şi de aici trece deodată la dovedirea, că dreptul universal de alegere duce la anarhie, ori la astfel de scene, ca cele văzute la Paris.

www.dacoromanica.ro

Mă mir, onorată casă, că stimatul deputat Ghyczy Kálmán, atât la locul acesta, cât şi mai la vale, unde a făcut amintire de Roma şi guvernul roman, adecă de istoria romană, a vazut primejdia în popor, iar nu în clasele înalte, culte, dar stricate. Că doară însuş concede, şi aşa cred că nime nu va negà în casa aceasta, că amicul meu *Mocsonyi* a avut dreptate atunci când spuneà, că poporul aşa va votà după cum îl vom informà şi luminà. Ce înseamnă aceasta? Aceea, că poporul e nestricat şi moral. Iar dacă-l amăgeşte cineva, la tot cazul e inteligenţa pe seama căreia vrem să asigurăm prin cens dreptul electoral. Şi dacă e aşa, eu aşa cred, că am procede mai corect dacă ne-am îngrijì să ţinem în frâu inteligenţa stricată, care seduce poporul, decât să exchidem poporul dela drepturile sale.

Eu nu cunosc în întreaga istorie exemplu, ca poporul însuş să fi dus ţara la primejdie, fără ca alţii mai înalţi, aceia, cari de regulă au interese mai înalte speciale, să nu fi amăgit de regulă poporul. Eu nu a-şi puteà niciodată să despoiu poporul de dreptul său, numai pentrucă a căzut jertfă mai de multeori amăgitorilor săi. Să îndreptăm şi să moralizăm societatea, dar să nu despoiem poporul de dreptul său. Cel puţin asta ar fi, după părerea mea, logica şi morala cea corectă.

A vorbit stimatul condeputat şi despre cele trei puteri existente în stat: puterea legiuitoare, judecătorească şi cea executivă, şi despre aceea, cum se contrabalansează acestea între olaltă. Eu o ţin aceasta de poveste astăzi. Nici nu stă, şi nici nu crede în epoca de faţă nime în teoria aceasta, pentrucă astăzi fiecine ştie, că în vieaţa parlamentară, întocmai ca în cea absolutistă, numai o putere există. Nu e vorba de trei puteri; şi dacă cineva vreà să se convingă despre aceasta, să urmărească bine mersul afacerilor în ţară şi va vedeà, că cine are majoritatea parlamentară, formează guvernul, puterea legiuitoare şi puterea executivă, care numeşte judecătorii şi îi stă în putinţă să-i dimită orişicând.

Peste tot stimatul domn deputat ar voì să urmeze un sistem politic, o politică moderată, şi cu privire la dreptul electoral, şi aceasta e foarte frumos. O politică moderată o acceptez şi eu totdeauna, deşì nu din principiu, dar pe calea transacţiei. Nu cred să fie cineva în partea aceasta, nici chiar partidul 48-ist, care atunci când a fost vorba de învoială (cu Austria) n'ar fi

www.dacoromanica.ro

cedat politicei moderate; dar cum am spus, numai pe calea transacţiei. Iar dacă despre aceea a fost vorba, că ce este corect şi bun în principiu, şi ce e oportun, cred că numai votul universal poate să fie sprijinit.

Domnul deputat crede, că să se introducă un cens redus, care ar face cu putinţă, ca în şirele alegătorilor să între, şi înca în număr mare, cetăţenii de stat cu puţină avere, şi cu puţină, foarte puţină cultură, cari în privinţa obiceiurilor, modului de vieaţă, şi în privinţa intereselor lor, sunt egali cu aceia, cari au mai puţină avere şi mai puţină cultură decât ei.

Asta e foarte corect. Dar întreb eu, că dacă mergem atât de departe, încât stabilim un cens redus, de ce n'am puteà abandonà censul întreg? Aici va fi poate locul să răspund dlui deputat şi la aceea, că dintre sprijinitorii naţionalităţilor cum poate spune cineva, că naţionalităţile ar aveà în statul nostru gravamine îndreptăţite, şi că ar fi despoiate de vre-un favor oarecare? Îmi voiu luà voie să explic dlui deputat şi onoratei case, că lucrul acesta cum se întâmplă. E mare deosebire între aceea, că alegem după vot universal, ori după cens, şi eu, din considerare faţă de patrie şi de naţiune, nu a-şi puteà dà preferinţă niciodată censului, fie oricât de mic, punându-l în comparaţie cu votul universal. Şi motivul e acela, că votul universal exchide conscripţia, censura. Iar censul, oricât de mic să fie, dacă censura e în mânile puterii, va fi totdeauna în stare să exchidă majoritatea poporului, câtă vreme o naţionalitate consideră de duşman natural pe ceealaltă.

Dacă părerea domnului ministru prezident e aceea, că naţionalităţile sunt duşmani naturali, atunci va şti, că e dator să le exchidă pe toate căile dela dreptul electoral. Dar la votul universal nu pot să fie exchise, pe când pe lângă conscriere totdeauna poate fi exchis cineva. Asta a dovedit-o trecutul apropiat. Eu vă atrag atenţiunea numai asupra unui exemplu, ca să vedeţi ce se întâmplă cu ocaziunea conscrierilor. În comitatul Caraşului locuesc 42 mii de Români în cercul electoral al Oraviţei, împreună cu 5—7 mii de Neromâni, partea cea mai mare proprietari, pentrucă partea aceasta e cea mai avută a comitatului Caraş. Cu ocaziunea conscrierii atâtea vexaţiuni s'au comis faţă de Români, încât abiă 1500 au fost trecuţi în liste. Şi pecând Românii au fost constrânşi să se prezinte în persoană, de câte două-trei ori în faţa comisiunei şi să arete

www.dacoromanica.ro

cu extrase dela cartea fonduara ca au proprietate suficientă, la Steierdorf a fost trimis un om, care a trecut în liste 800 de străini din Moravia, cari nu sunt cetăţeni de stat, dar merg să voteze ca soldaţii.

Am reclamat. Şi ce s'a întâmplat? Nimica. La anul 1864—65 însuş comitatul a respins reclamaţia, cu toate că respectivii nici nu erau cetăţeni de stat. La 1869 comitatul a şters vre-o trei sute, dar ministrul de interne i-a trecut iarăş în liste. Iată dară deosebirea cea mare între cens şi dreptul de vot fără cens. Eu deci câtă vreme divergenţele acestea şi aceste păreri contrare sunt la modă în patrie, câtă vreme nu se poate unî cu unitatea patriei aceea, ca să existe chestie naţională şi interese naţionale, niciodată nu voiu votà pentru menţinerea censului, fie cât de mic, pentrucă şi censul cel mai mic ne omoară.

Spuneà dl deputat, că prea mare greutate s'a pus din partea mai multora pe aceea, că dreptul electoral e un drept omenesc, născut deodată cu noi. N'a auzit să fi fost dovedită afirmarea aceasta, ba aşa ştie, că dovedirea afirmării nici n'a fost încercată de nime. Aceasta e părerea dlui deputat. Şi continuă explicând, cum înţelege el dreptul natural cetăţenesc. Dreptul omenesc inăscut, care trebue conservat şi în stat, e acela, ca fiecare cetăţan al statului să-şi poată câştigà cualificaţia, îndreptăţirea cerută pentru exerciarea dreptului de alegere, şi că nime din aceia, cari posed acest drept, să nu-l poată exchide dela exerciarea dreptului electoral. Acesta e dreptul omenesc, care trebue menţinut şi în stat. Aceasta e teoria stimatului condeputat, nu despre dreptul natural al omului, ci despre dreptul natural al cetăţeanului.

Dreptul natural omenesc se deosebeşte de dreptul natural cetăţenesc. Eu aşa ştiu, cel puţin aşa înţeleg, că omul nu după corp are drepturi, ci după minte. Şi dacă voim să scrutăm şi să definiem, că după minte, adecă după dreptul minţii raţionale, care e dreptul natural al cetăţeanului, eu îmi iau voe să fac altă definiţie. Eu a-şi definià lucrul astfel:

Dreptul născut deodată cu omul, cu cetăţeanul, e acela, fără de care mintea sănătoasă, ori să spunem aşa, sentimentul de dreptate, nu-i permite omului să poată existà în starea în care se afla. Criteriul e la mine acesta: După dreptul minţii poate să fie cineva cetăţanul unei patrii, unei ţări, fără a aveà anumite drepturi? Şi acum aplicarea, dupăce de aici urmează

www.dacoromanica.ro

teoria egalității de drept, ca parte practică. Traim în stat, în patrie, ca cetățeni de stat. Avem deci să examinam, daca suntem cetățeni de stat atunci când n'avem drepturi în stat? Mă rog, datorințe cetățenești avem, asta nu o neagă nime. Și celce nu le are, are datorința generală de stat, datorința politică, de a-și apară patria. La etate de 20 de ani e dator fiecare cetățean să-și apere patria. Mă rog acum, care *drept* politic corăspunde acestei datorințe? Eu nu cunosc altul, decât dreptul electoral. Dreptul natural al cetățanului e deci acela, că din momentul în care are datorința de a apără patria, are eo ipso și dreptul corăspunzător de a influință asupra afacerilor patriei prin dreptul de alegere. Tocmai aici zace deosebirea între strein și cetățan. Străinul, mă rog, care nu e dator să apere patria, nu are nici drept cetățenesc. În momentul însă în care i-se impune datorința de a apără patria, trebue sa i-se dee și drepturi cetățenești, drepturi politice. Eu nu știu, dacă e infalibila teoria aceasta, dar sentimentului meu politic moral ea corăspunde. Și dacă ne întrebăm, că *de ce* are trebuință cetățeanul, ce profesie de credință, ce sentimente îi trebuesc, ca patria să existe și să prospereze, cred că va recunoaște fiecare, că zău, de acest sentiment de drept, de aceasta teorie de egalitate, la tot cazul e mare trebuință. (Voci: Să absteà!).

Așa cred, că dl deputat nu câștigă nimica dacă eu abstau dela cuvânt. A întrebat apoi dl deputat, dacă se bazează pe temelii științifice și e corect aceea, că dl deputat *Alexandru Mocsonyi* tocmai acelora vreà să le cedeze preponderanța în legislatură, cari deschid teren larg pe seama capacitării?

Eu, onorată casă, așa cred, că nu vatămăm poporul dacă spunem despre el, că da, poate să fie capacitat. De-ar dà Dumnezeu, ca și partida dreaptă, cea foarte cultă, să poată fi capacitată! Nu e nedreptate aceea, mă rog, ca păturilor mai de jos ale poporului să se dee dreptul electoral, să li-se recunoască acest drept. Și când amicul meu *Alexandru Mocsonyi* a afirmat aceasta despre popor, a spus totodata și aceea, că clasa cea avută și clasa inteligentă nu-și va perde niciodată influența decizătoare în urma votului universal.

Averea și inteligența, la fiii adevărați ai patriei, la persoane de omenie, totdeauna va conduce poporul de jos. N'am auzit niciodată, că poporul de jos ar fi condus inteligența. Nu ne trebue deci alta, decât intențiune onestă să ne iubim cu ade-

www.dacoromanica.ro

vărat patria, şi atunci nu am nici o temere, că poporul va abuzà de dreptul său. Cunoaştem doară faptele. De ce sa ne închipuim lucruri îngrozitoare?

S'a spus, că poporul român e înapoiat în cultură. Ba au fost şi de aceia, cari au mers şi mai departe şi au acuzat pe Români cu tendinţe periculoase. Întreb, onorată casă, din cari cercuri au fost trimişi aici oameni cu tendinţe periculoase? Când a-ţi văzut să fi trimis poporul român ţărani aici în casa aceasta, cum au făcut de ex. Rutenii din Galiţia? Toate acestea dovedesc, că poporul are morală şi minte, şi că ştie să-şi iubească patria cu adevărat, fiindcă îi zace în interes, şi nu umblă după interese false, cum fac cei cu cultură, pentrucă poporul nu poate fi, nici ministru, nici consilier intim. (Ilaritate). Prin urmare nici nu va jertfi niciodată interesele patriei pentru alte interese.

Interesul poporului e acela, să nu plătească dare mare şi să înainteze în cultură. Şi dacă *el* le-ar votà, sigur că mai bune legi ar aduce pentru cultivarea poporului, decât o clasă cultă, cu interese speciale. Eu de aici deduc, că şi cele mai de jos pături ale poporului nostru sunt mai cualificate, în urma firii lor şi în urma minţii lor nestricate, pentru dreptul de alegere, decât aceia, cari de multeori îl amăgesc. (Aprobări). Şi când întrebaţi, dacă e corect, şi e bazat în ştiinţă, ca acestor clase de jos să li-se dee drept şi preponderanţă, eu zic aşa, că cu mai mare drept s'ar puteà întreba contrarul, cel puţin în urma experienţei. De altcum nu e vorba de preponderanţă, pentrucă să luăm numai legea dela 1848 şi să vedem, dacă au preponderanţă cei 800,000 de alegători ţărani, cărora legea le-a dat drept de alegere? Eu zic că nu au preponderanţă. Şi dacă nu au, cu toate că sunt alegători, întreb, cu ce logică, cu ce drept poate spune cineva, că dacă se dă drept electoral acelora, cari sunt de-o soarte cu aceştia, dar au cu ceva mai puţin în avere, se vor aflà în preponderanţă? Eu n'aş puteà subscrie afirmarea aceasta.

A vorbit mult dl deputat şi a repetit de mai multeori egala îndreptăţire dintre clase. Tocmai pentrucă recunoaşte d-sa, că păturile sociale au aceleaşi drepturi, cred eu, că nu pot fi exchise dela drepturi. Îl întreb, că pot fi exchise? D-sa zice, că aceia, cari în ce priveşte cualificaţia stau aproape de cei cu drepturi, sunt reprezentaţi prin aceştia. O teorie, pe care cred,

www.dacoromanica.ro

că nime nu o subscrie. Nu se poate afirmà niciodată, că cineva poate alege în locul meu, pentru mine. Asta nu stă, şi eu cred, că nici nu o concede nime în casa aceasta. Asta ar fi atâta, cât a fi cineva împuternicit să mânânce pentru mine şi să se sature în locul meu.

Domnul deputat a declarat, că cele spuse de dânsul nu se refer în general la Ardeal, şi că în privinţa aceasta aproabă cele spuse din mai multe părţi despre marea nedreptate din legea electorală. Eu cred, onorată casă, că în părţile de dincoace ale Ungariei şi cu un cens mai mic se pot împartăşì mulţi de dreptul de alegere, dar în Ardeal dreptatea desăvârşită o poate da numai votul universal, şi eu nu cunosc motiv, din care am puteà exchide Ardealul dela acest drept. Eu ţin, că tocmai Ardealul ar pretinde mai vârtos crearea unei legi bune electorale dacă voim, ca Ardealul să fie al nostru, pentrucă altcum pe lângă legi rele nime nu poate spune, că poporul e al său. Cum să fie al său, dacă are legi rele?

Spuneà dl deputat următoarele: «Susceptibilitatea manifestată din partea lui Mocsáry şi a condeputaţilor români faţă de declaraţiunile acelor condeputaţi, carì şi-au exprimat anumite nedumeriri cu privire la votul universal, din punct de vedere naţionalistic, a-şi aflà-o pe deplin motivată şi acceptabilă, dacă stabilirea censului ar constituì vre-o vătămare faţă de egala îndeptăţire a naţionalităţilor».

La acestea mi-am luat voe a reflectà când am vorbit despre conscriere şi aşa cred, că dacă va aveà bunăvoinţa să le iee în seamă va concede, că totuş au motiv naţionalităţile de a se plânge în contra censului. Dar acesta e lucru secundar. Mai spuneà dl deputat: «Noi zicem să fie cens, dar să fie cens egal în ţara întreagă, fără considerare la naţionalitate». Pot să spun, că în aceasta se cuprinde nedreptatea (recunoaşterea ei) faţă de naţionalităţi. E aceea ce am spus eu, că da, este nedreptate, şi încă mare! Dar lucrul principal urmează acum. Reprobă dl deputat aceea, ca dl deputat *Alexandru Mocsonyi* a constatat nizuinţele unor condeputaţi, ori declaraţiunile lor, că primesc censul numai din considerare faţă de naţionalităţi. Aşa se vede, că dl deputat credeà, cumcă *Mocsonyi* îşi va continuà astfel vorbirea: «Ce vorbire proastă e aceasta ! Iar la urma spuneà, că *Mocsonyi* nu s'a pronunţat în chestia aceasta, ci a aflat de bine să tacă. Şi aici e răul, — spuneà d-sa.

www.dacoromanica.ro

Mărturisesc, că mă pune în uimire afirmarea aceasta, pentrucă condeputatul *Mocsonyi* nu a tăcut, ci a mers mai departe, a spus chiar mai mult. Vorbirea aceea a fost una deci din acelea, pe cari le ţine cineva fără a aveà convingere, pe când aceea ce a spus condeputatul *Mocsonyi*, şi ce am spus şi eu de repeţite ori, poate să spună cineva numai din convingere.

Ce a spus condeputatul *Alexandru Mocsonyi* în vorbirea sa? Condeputatul *Mocsonyi* a atins solidaritatea, care există între interesele patriei şi ale naţionalităţilor locuitoare în ea. N'a tăcut deci, ci a vorbit limpede despre aceasta solidaritate. E mai mult, cu mult mai mult aceasta, aşa cred eu. Nu odată am avut fericirea să spun, că D-voastră nu sunteţi în stare să comiteţi vre-o vătămare faţă de patria comună şi faţă de popor, fără ca aceea să ne atingă şi pe noi. Şi iarăş, e cu neputinţă să ne faceţi D-voastră, guvernul, sau orişicine, nouă vre-un rău, ceva asupritor, fără ca să o simţască patria. Există deci solidaritatea istorică, pe care condeputatul *Alexandru Mocsonyi* a arătat-o ca nedespărţită, ca una, care face cu neputinţă să poată trăì aceste două neamuri unul fără de altul. (Aprobări generale).

Le-am spus acestea dejà atunci, când a fost vorba despre politica guvernului în chestia răsboiului francez. Le-am spus, fiindcă tocmai pentrucă-mi iubesc atât de mult naţionalitatea, nu pot suferì să se întâmple ceva rău Maghiarilor. Pentrucă eu ştiu, că dacă cad Maghiarii, noi mergem după ei în prima linie, şi că poporul român fără de cel maghiar nu poate existà. Eu o spun aceasta din convingere, nu ca poveste. E deci declaraţie bazată pe realitate. (Complăcere generala). Repet deci, să nu creadă cineva că face serviciu Maghiarilor, asuprind naţionalităţile, pentrucă asupreşte patria întreagă. (Voci: E la oarele 2. Continuă mâne!). Dacă doreşte onorata casă, îmi voiu continuà vorbirea în şedinţa următoare».

Şedinţa se ridică.

*

În şedinţa din 6 Aprilie 1872 deputatul român *Vincenţiu Babeş* şi-a continuat vorbirea după cum urmează:

«Onorată casă! Mă voiu nizuì să fiu scurt la vorbă. Am arătat ieri, că există în patria aceasta o solidaritate istorică şi de interese între singuraticele popoare ale ţării, şi în urma

www.dacoromanica.ro

acestei solidarităţi o astfel de reciprocitate, că nu poate fi vătămată o parte, fără ca ceealaltă să nu simtă. Nu poate să se facă nimica în favorul uneia dintre părţi, fără ca ceealaltă parte să nu simtă defavorul. Am spus, că noi prea bine înţelegem lucrul acesta. Ba îl şi simţim. Şi eu în privinţa aceasta nu ştiu face deosebire între naţionalităţile patriei acesteia. Nu cunosc nici una, despre care a-şi puteà spune cu conştienţă deplină, că s'ar purtà cu mai puţină simpatie, că ar simţì mai puţin datorinţa cu care e legată de patrie, decât oricare din celelalte. Dar aşa cred, că tocmai împrejurarea, că noi o ştim aceasta, ba nu numai că o ştim, dar o şi simţim, e motiv, ca să dau explicare de unde vine, că naţionalităţile celelalte manifestă câte odată, şi nu fără motiv, nemulţămire mai mare decât naţiunea maghiară? Pentrucă nu neg nici eu, şi nu poate fi negat, că există sentimentul general neplăcut, de care sunt stăpânite naţionalităţile.

Condeputatul Ghyczy Kálmán aşa spuneà, deducând din cuvintele condeputatului *Alexandru Roman:* «Nu există drept cetăţenesc, pe care să-l exercieze vre-un membru al naţionalităţii maghiare, şi să nu-l exercieze tot asemenea şi oricare membru al vre-unei naţionalităţi nemaghiare din ţară. De fiecare drept, dat din partea statului cetăţenilor de buze maghiare, sunt împartaşiţi la fel şi ceialalţi cetăţeni ai patriei acesteia. Motiv de tânguire poate formà numai întrebuinţarea limbei oficioase. Iar aceea o va recunoaşte şi domnul *Alexandru Roman*, că în şapte limbi Ungaria nu poate fi guvernată». Mai departe spuneà: «Dar oricare să fie motivul, corect ori necorect, sigur e, că dânsul a constatat existenţa dispoziţiei, şi a prezentat-o ca fapt. Prin aceasta, cel puţin în parte, a justificat îngrijirile acelor domni deputaţi, cari au vorbit din punct de vedere naţionalistic, şi justifică nedumeririle cari au fost atacate».

Eu cred, că nu despre aceea e vorba, nu despre aceea poate să fie vorba, că în ţară e numai o limbă de guvernare, de manuare a legilor. Plânsoarea aceasta până acuma încă nu s'a auzit. Mai departe cred, că dacă există glas de nemulţămire printre naţionalităţi, ceeace nu va negà nime, pentrucă lucrul nu poate fi negat, şi ar fi crimă dacă s'ar negà, de acì nu urmează, ca astfel de legi să fie propuse spre votare, cari restrâng naţionalităţile în drepturile lor, cari sunt în stare să le scoată din cadrele constituţiei, ori să le slăbească în corpul le-

www.dacoromanica.ro

giuitor, ci după a mea logică trebue căutat motivul, de unde vine nemulţămirea?

Recunosc, e adevărat, că după lege diferinţă personală de drept nu există în ţară. Legea nu face deosebire între persoane. Dar face între naţionalităţi. Şi mare deosebire face guvernul la aplicarea legilor!

Repet acî, că regret foarte mult, că fiind guvernul maghiar, naţionalitaţile atribue naţiunii maghiare vătămările ce li-se fac. Dar zace în natura lucrului. Spuneam, că deosebire individuală de drept nu există, dar există o altă deosebire. Şi mă mir, că onorata casă încă nu o cunoaşte, şi că mai ales condeputatul Ghyczy, care are obiceiul a medità adânc asupra afacerilor patriei, încă nu a înţeles lucrul, cel puţin din cuvintele mele. Eu am arătat, că pretenziunea principală a naţionalităţilor, cel puţin a naţionalităţii mele, e în patria aceasta: condiţiile de cultivare, de civilizare. Iar acestea i-se deneagă. Şi cumcă i se deneagă, am arătat cu altă ocaziune!

Onorată casă! De 11 ani e puterea în mânile bărbaţilor de stat maghiari, şi de 5 ani în mânile guvernului parlamentar. Să ne arate guvernul o şcoală, pe care a făcut-o pe seama naţionalităţii mele. Da, s'a votat legea şcolară, care pune şcoalele confesionale în formală stare de asediu, şi le condamnă, aşa zicând, la nelucrare. Îmi voiu luà voe să mă explic. Încă atunci, când se aflà în discuţie budgetul ministrului de culte am arătat, că din suma de aproape patru milioane, votată pentru scopuri culturale, pe seama naţionalităţilor nu se da nici un cruceriu. Atunci am spus, că nu-mi este prea mult aceea ce se dă pentru cultura maghiară. Dar reprob, că pentru celelalte naţionalităţi nu s'a votat nici un cruceriu. Mai nainte s'a votat cel puţin pentru gimnaziul din Neoplanta suma de 9000 fl. iar pentru gimnaziul român din Braşov 4000 fl. Acum însă suma primă e ştearsă în toată forma, iar suma din urmă e ştearsă în faptă, pentrucă guvernul şi casa, atunci când au votat suma, au legat de ea astfel de condiţiuni, cari vatămă autonomia noastră şi cel mai bun drept al nostru pe care am fost în stare a mi-l câştigà vreau să ni-l nimicească, în era constituţionalismului, ceeace noi nu putem permite, şi de aceea am perdut ajutorul.

Ce se atinge de instrucţia poporului, în privinţa aceasta nimica nu s'a făcut. Nu va puteà arătà guvernul nici o singură şcoală, ridicată din partea sa pe seama naţionalităţii române,

www.dacoromanica.ro

de aproape trei milioane suflete». (*Prezidentul* face atent pe orator, că la ordinea zilei nu e legea şcolară, ci legea *electorală*. Aprobări). «S'a spus, că nu avem gravamine. Eu voiu dovedì, că avem, şi voiu deduce de acì, că gravaminele noastre numai aşa vor puteà fi sanate, dacă se întroduce votul universal la alegere.

De când există legea despre instrucţia publică eu am tot întrebat mereu, că guvernul ce a făcut pe baza acestei legi, pentrucă eu pot să afirm cu siguranţă, că *nimica*. Nu ne poate arătà nici o singură şcoală medie. Dar nici chiar o şcoală poporală, care să fi dat ceva sporiu, ceva succes. In comitatul Hunedoarei, îmi pare rău că nu e aici dl deputat Makray László, care ne-ar puteà numì şi comuna, se află lângă Haţeg o comună locuită de mai mulţi nobili români, îmbrăcaţi în opinci. Pe seama unuia dintre aceştia a ridicat guvernul o şcoală comună, sau simultană, cu ajutorul comunei. Dar a aplicat un învăţător, care nu ştie nici un cuvânt din limba de acolo, şi aşa voià să dee instrucţie poporului român. Aud de altcum, că a fost delăturat, dupăce au văzut domnii, că aşa se face numai batjocură din instrucţia publică. De ce nu caută guvernul să ridice şcoale acolo unde ele sunt necesare şi de ce ne maltratează cu şcoale acolo unde sunt deja şcoale confesionale?

Inspectorii guvernului funcţionează acolo, unde poporul e mai avut, pentrucă acolo ne pot conturbà şi pot să împedece cultivarea poporului. Iar unde comuna e săracă şi numai cu ajutorul statului s'ar puteà ridicà şcoală, guvernul nu face nimica.

Ce se atinge de şcoalele noastre confesionale am aratat, că înzadar sunt tolerate, ori chiar garantate din partea legii, dacă lipseşte executiva din mânile noastre şi autorităţile ne deneagă luarea de dispoziţii necesare. Am arătat, onorată dietă, că noi, cu privire la şcoalele noastre confesionale, avem convenţii legate cu guvernele de mai nainte. Şi când e vorba de respectarea convenţiilor acestora, totdeauna suntem îndrumaţi la judecătorii, pentru orice lucru de nimica, iar acì pentru câte 5 fl. avem cheltueli de proces câte 15 fl. fiindcă autoritaţile publice sunt de părerea, că fac serviciu patriei dacă îndeamnă poporul să nu trimită copiii la şcoală şi să nu-şi împlinească datorinţele faţă de învăţător.

www.dacoromanica.ro

Aşa se face, şi aceasta o spun din cea mai adâncă convingere, că la noi şcoalele sunt în decadenţă de când puterea ţarii a ajuns în mânile guvernului maghiar. Acesta e un mare gravamen, izvorît tocmai din neîncrederea, care vă face să credeţi, că dacă ne lăsaţi să înaintăm în cultură, ba ne ajutoraţi în scopul acesta, faceţi un lucru în detrimentul naţiunei maghiare. Dar nu e aşa, ci tocmai din contră. După cum am arătat, cu cât mai neglese vor fi naţionalităţile în privinţă culturală, cu atât mai puţin cultă are să fie ţara. Pentrucă naţionalităţile formează parte integrantă din ţară, o parte esenţială a ţării. Acesta e unul din gravaminele noastre principale. Al doilea e acela, că la executarea legilor e rar funcţionarul care urmăreşte altă politică decât politica de asuprire, de persecutare a poporului nemaghiar. Se întâmplă oare undeva cu ocaziunea alegerilor abuzuri mai mari decât în cercurile noastre electorale? Ţăranul maghiar, fireşte, găseşte sprijin şi apărare, dacă caută. Dar ţăranul nostru nu. Pentrucă din ce alt motiv s'a putut întâmpà aceea ce am amintit şi ieri, ca ministeriul să treacă aşa pe uşor în cercul Oraviţei vre-o trei sute de alegători, cari nici nu sunt cetăţeni de stat, din ce alt motiv, decât numai pentru a paralizà alegătorii români?

Eu cred, că în lege nu există gravamen pentru noi, cel puţin ce priveşte dreptul nostru individual şi confesional. Ba cu privire la drepturile confesionale poate că avem şi unele favoruri. Dar ce folos, dacă executiva e totdeauna în contra noastră? Eu nu o iau aceasta naţiunei maghiare în nume de rău, ci singuraticilor, ori partidului, care se află în posesiunea puterii, şi crede, că prin asuprirea noastră se întăreşte naţionalitatea maghiară. (Voci: *Naţiunea* maghiară!). Aceasta e o concepţie greşită!

Ce se atinge de dreptul naţionalităţilor, în privinţa aceasta la tot cazul condiţia principală e — *limba*. Dar cum stăm în privinţa aceasta? Nu cerem noi, ca limba ţării să fie a noastră. Fara asta putem fi. Dar cerem, ca cel puţin acolo, unde cetăţeanul, adeca poporul ajunge în atingere nemijlocită cu aùtoritatea, să se întrebuinţeze limba lui, fiindcă el altă limbă nu înţelege. Ori-care altă limbă nu e limba lui. Şi aici trebue să observ, că dacă ajunge la noi rugare dela popor, eu numai acea rugare o pot considerà ca venită dela Români, care e scrisă în limba română. Şi aşa, dacă cineva, cum a făcut-o în

www.dacoromanica.ro

rândul trecut Ónosy de exemplu, înaintează petiţiune ungurească dela comune româneşti, zic aşa, că rugarea aceea a subscris-o cineva, însă fără ştirea poporului român. Eu cred, că poporul ştie cum stă, pentrucă vede şi simte, că pe-când are să poarte sarcini atât de grele, de bunătăţile patriei nu se împărtăşeşte nici într'o privinţă, nici pe terenul cultural, nici pe cel administrativ.

Repet deci, că sunt, şi încă mari gravamine, cari nu pot fi negate, şi până acuma n'au fost vindecate. Deaceea eu consider în o privinţă oarecare ca sanare a relelor existente acordarea dreptului universal de alegere. Va fi sanare înainte de toate pentru aceea, pentrucă conscripţia cade, al doilea pentrucă creşte numărul alegătorilor, iar dacă sunt mai mulţi alegători, nu mai pot fi aşa uşor, nici terorizaţi, şi nici corupţi, şi al treilea, pentrucă dacă se întroduce votul universal, din partea noastră cel puţin de 4, ori de 5-ori atâţa vor mai veni aici, şi casa şi patria se va convinge, şi nu va mai puteà spune nime, că numai câţiva oameni ridică pretenziuni în numele poporului. Se poate, că greşim acuma. Dar dacă vor fi aici 40—50 de deputaţi români, mai curând se va crede, că aceia reprezintă adevărata voinţă a poporului. Tocmai deaceea, eu din punctul acesta de vedere pot să fiu numai pentru votul universal.

În fine condeputatul Ghyczy Kálmán, dar şi alţii, au atins, deşi cu multă cruţare, şi nemulţamirea arătată din partea naţionalităţilor faţă de concesiunile dela 1848, adecă după desrobire. Eu rog pe domnii deputaţi să se gândească bine, ca şi aceasta îşi are motivul şi înţelesul său. Nu e destul să iau lanţurile de pe sclav, ci trebue să-i dau într'adevăr libertatea, pentrucă dacă îi luăm numai lanţurile, şi îi spunem aşa: tu eşti liber, dar totuş ai să faci numai aceea ce eu îţi poruncesc şi ce eu aflu de bine, adecă, ce e în al meu interes, — se dă numai o altă formă sclăviei. Ungaria întreagă a fost cu naţiunea maghiară împreună până la 1867 în lanţuri, aproape 15—16 ani. S'au luat lanţurile. Constituţia a fost restaurată. Dar pentru aceea nu suntem datori cu mulţămită, că şi pe mai departe suntem consideraţi ca aflători în serviciul Austriei, ci pretindem mai departe drepturile neîncunjurat de lipsă pentru desvoltarea şi existenţa noastră. Prin aceea, că i-s'au luat lanţurile nedrepte cuiva, n'a devenit încă om din el. Om devine numai dacă vine investit cu drepturi omeneşti şi cetăţeneşti. Iar condiţia princi-

www.dacoromanica.ro

pală pentru aceasta este *să-i dăm cultură.* Dacă ne vom îngriji de cultura popoarelor acestora, dacă le facem cu putință înaintarea, se va cumînți poporul și la tot cazul va fi recunoscător. Nu există exemplu în istorie, ca poporul pe care l-a educat cineva, l-a iubit, și cu iubire l-a condus spre scopurile misiunei sale, să fi fost nerecunoscător. De aceea, precum recunosc, și nu se poate să nu recunosc, legătura strânsă, care ne ține legați împreună de patria aceasta, deduc de acî și aceea, că neîncunjurat de lipsă este, ca și patria, respective seminția care are puterea în posesiune, să se nizuiască a-și face datorința, să se nizuiască a se îngriji de desvoltarea și de fericirea, nu numai a uneia, ci a tuturor părților cari constituesc țara. Repet, că în privința aceasta eu țin de mijlocul cel mai eficace dreptul universal electoral, și tocmai de aceea, totdeauna și între toate împrejurările voiu fi pentru dreptul electoral universal».

Interpelarea deputatului D. Bonciu.

În ședința din 8 Aprilie 1872 deputatul român *Demetriu Bonciu* a adresat guvernului următoarea interpelare:

«Onorată casă! Îmi iau voe a adresà o interpelare domnilor ministri de instrucțiune publică și de comerciu. Țin că e de importanță chestia, onorată casă, dupăce sunt convins, că desvoltarea și promovarea culturii generale și a învățământului poporal formează pentru casa aceasta și pentru guvern una din problemele cele mai însemnate, și pentrucă sunt convins și despre aceea, că numai cultura și învățământul poporal pot face, ca popoarele să-și formeze idee clară despre interesele statului și ale patriei. Aflu de necesar, ca pe terenul manuării învățământului poporal guvernul nu numai să nu permită nici o împedecare, ci chiar să ușureze și să sprijinească după putință administrarea învățământului poporal. Dar cu privire la școalele confesionale există o împrejurare împedecătoare, care deși nu formează chestie de vieață pentru existența școalelor, la tot cazul are influență apăsătoare și slăbitoare asupra conducerii acestor școale, o pedecă, care după părerea mea trebue delăturată, chiar și din punctul de vedere principiar al sprijinirii învățământului poporal. Pedeca aceasta e, că inspectorii confesionali de școale nu se bucură de scutință de porto

www.dacoromanica.ro

poştal în corespondenţa lor oficioasă, pentrucă scutinţa le este denegată tocmai în atingeri de corespondenţă oficioasă, necesară pentru administrarea afacerilor şcolare. Pentru sistarea pedecei acesteia şi pentru exoperarea scutinţei de porto poştal cu privire la scrisorile oficioase, consistorul eparhial gr. ort. din Arad a petiţionat în două rânduri la ministrul de instrucţie publică, dar a primit răspuns negativ, pentrucă scutinţa de porto, în înţelesul ordinaţiunei din 2 Octomvrie 1865 a ministrului de comunicaţiune, nu se poate da.

Onorată casă! Scopurile instrucţiunei învăţământului poporal trebue să fie generale, iar în cadrele acestor instituţiuni generale trebue să fie cuprinse şi şcoalele comunale şi confesionale. Prin urmare, trebue să fie împărtăşite şi ele de toate favorurile pe cari le au institutele de stat. Inspectorilor confesionali de şcoale tot aşa trebue să le fie acordată scutinţa de porto poştal în comunicarea cu comunele bisericeşti şi cu protopresbiterii, ca şi inspectorilor şcolari de stat în corespondenţa acestora cu comunele şi cu scaunele şcolare. Căci în cele din urmă, atât şcoalele confesionale, cât şi cele comunale, sunt garantate prin legile şcolare dela 1868, şi în rezultatul său final scopul şcoalei confesionale şi comunale este unul şi acelaş, anume, educarea poporului.

Dupăce deci reprezentaţiunile respectivei autorităţi bisericeşti n'a dat ca rezultat delăturarea acestei pedeci din partea ministeriului, şi dupăce întreaga noastră instituţiune poştală stă sub presiunea legilor comune, căci sunt menţinute ordinaţiunile de mai nainte, îmi iau voe a adresă următoarea interpelare domnilor ministri dela instrucţiunea publică şi dela comunicaţiune:

Dupăce în capitlul trei al art. de lege 38 dela 1868 institutele confesionale de învăţământ poporal au fost garantate prin lege cu privire la susţinerea lor şi au fost puse sub supravegherea statului;

dupăce în urmarea acestui fapt, în comunicarea prin scrisori oficioase, necesară la administrarea şi rezolvarea afacerilor şcolare, inspectorii confesionali de şcoale, pe baza interesului şi principiului general al educării poporului, tot aşa au să se bucure de scutinţă de porto poştal, ca şi inspectorii de şcoale numiţi din partea domnului ministru în corespondenţa acestora cu comunele şi scaunele şcolare, dar inspectorii confesionali

www.dacoromanica.ro

de şcoale sunt exchişi dela scutinţa de timbru poştal, iar la reprezentaţiunile date în două rânduri din partea consistorului eparhial gr. ort. din Arad domnul ministru de instrucţiune publică a răspuns, că în înţelesul ordinaţiunei domnului ministru de comunicaţiune din 2 Octomvrie 1865, prin care se regulează scutinţa de porto poştal, pe seama inspectorilor confesionali de şcoale nu se poate da scutinţă, nici cu privire la corespondenţa oficioasă întreţinută cu comitetele bisericeşti, cu protopresbiterii şi cu învăţătorii, nici peste tot pentru scrisori recomandate, cărţi şi tipărituri:

Întreb întâi pe domnul ministru de instrucţiune publică, dacă crede că e compatibilă restrângerea corespondării libere, păgubitoare pentru şcoalele poporale confesionale şi împedecătoare pentru administrarea afacerilor şcolare, respective, denegarea scutinţei de porto, cu chemarea de a promovà educarea poporului şi a înaintà chestia instrucţiunei poporale?

Iar dacă nu, — are intenţiunea dl ministru, ca în înţelegere cu dl ministru de comunicaţiune să iee astfel de dispoziţiuni, ca şi până va fi rezolvată chestia scutirei de porto poştal pe cale legislativă, organele oficioase ale institutelor de învăţământ poporal, confesionale, fără considerare la deosebirea de religie, şi astfel şi inspectorii confesionali de şcoale, să fie împărtăşiţi de scutinţa de porto poştal în toate corespondenţele şi pachetele lor oficioase?

Întreb apoi şi pe dl ministru de comunicaţie, dacă are intenţiunea să prezinte dietei proiect de lege referitor la regularea scutinţei de porto poştal în ţara noastră, amăsurat raporturilor şi cerinţelor dela noi, iar şi până atunci să sisteze restrângerea păgubitoare pentru învăţământul poporal a scutinţei de porto poştal pentru autorităţile şi organele institutelor confesionale de învăţământ, cu privire la corespondenţa lor oficioasă şi la expediţiile lor poştale?

Rog onorata casă, să binevoiască a predà interpelarea aceasta respectivilor domni ministri».

Prezidentul: «Va fi comunicată domnilor ministri respectivi».

Tot în şedinţa din 8 Aprilie 1872 a vorbit deputatul român *Alexandru Mocsonyi* următoarele:

«Onorată casă! Am onoare a înaintà rugarea provăzută cu 43 de subscrieri a tinerimei române din Budapesta, în care

www.dacoromanica.ro

se cere, să binevoiască dieta şi să iee în desbatere încă în sesiunea aceasta proiectul de lege referitor la înfiinţarea universităţii din Cluj, decretând în hotărîrea ce o va aduce, ca la fiecare facultate a acestei universităţi toate obiectele să fie propuse şi în limba română. Dar după-ce abiă sunt prospecte, ca dieta să iee încă în cursul sesiunei acesteia în desbatere acest proiect de lege, mă reţin de astădată dela motivare, şi rog numai să binevoiţi a predà rugarea comisiunei petiţionare».

Prezidentul: «Se va predà comisiunei petiţionare».

*

În şedinţa din 9 Aprilie 1872 deputatul român *Sigismund Papp* a vorbit în chestie personală următoarele:

«Cer cuvântul în chestie personală şi la ordinea de zi. (Prezidentul: În chestie personală?). În chestie personală şi la ordinea de zi! Condeputatul Degré Alajos, provocându-se la mine în vorbirea sa de ieri, după-ce a amintit, că aici în casă numai stânga vorbeşte, şi încolo numai umbrele le vedem, a adăogat, că pe coridoare altfel stă lucrul. Iar cu privire la mine spuneà acestea: «Sigismund Papp se tângueşte amar, că e oprit dela vorbire, şi pentruca să se dedeà cu tăcerea, nu vorbeşte nici acasă». (Ilaritate). Voiu răspunde amicului meu cu o anecdotă. Prin anii 1850 mergând un comisar de dare în o comună, ca să conscrie darea, a chemat la sine pe ţiganii muzicanţi şi a întrebat pe primaşul, nu pe cel dela Strigoniu, ci pe primaşul Ţiganilor, dacă câştigă ei ceva? Cât câştiga la an? Adecă cât face venitul lor anual? Face 10 fl.? Primaşul a răspuns: De căutat căutăm noi, nu zece, ci 100 fl. ba şi o mie de fiorini, dar nu-i găsim! Şi comisarul i-a şters pe Ţigani din conscripţia de dare.

Aşa a păţit-o şi stimatul meu amic. M'a întrebat, că de ce nu vorbesc? Şi i-am răspuns, că sunt oprit să vorbesc. Dar n'a mai întrebat, că de ce sunt oprit? Eu nu i-am spus motivul tăcerii mele, aşa cum l-a spus primaşul Ţiganilor, cu privire la izvorul lor de câştig, comisarului de dare. Dar dacă mă întrebà el, că de ce sunt oprit să vorbesc, i-aş fi spus, şi atunci sigur că nu făceà vorbă despre aceasta aici, în casă. O spun deci acum, de ce sunt oprit dela vorbă. Pentrucă mă opreşte conştienţa mea proprie să vorbesc, după-ce văd, că timpul perdut cu vorbe multe, nu se mai poate câştigà îndărăt, e timp perdut. Deaceea conştienţa mea îmi spune să nu vorbesc. (Aprobări). Mai de-

www.dacoromanica.ro

parte, tocmai amicul meu Degré spuneà cu ocaziunea discuţiei generale despre mine, că am făcut Flankenbewegung. Un alt amic, dl Horváth Sándor, apoi spuneà, că şerpele în mânia sa îşi muşcă coada. Eu însă am făcut în mod invers. (Ilaritate). Da, eu tocmai contrarul l-am făcut, cu coada vorbirei mele i-am îmbucat capul».

Prezidentul: «Rog pe domnul deputat să spună, vreà să vorbească în chestie personală ori la obiect?».

Sigismund Papp: «Mult stimate domnule prezident! Eu vorbesc în chestie personală şi vorbesc şi la obiect. Toate câte s'au ivit în cursul discuţiei, fie chestii personale, sau nepersonale, cad în cadrele discuţiei generale».

Prezidentul: «Să mă erte dl deputat, dacă vreà să vorbească la obiect, are să o facă atunci când îi vine rândul».

Sigismund Papp: «Dupăcè ieri, ba totdeauna, s'a vorbit numai din partea stângă, eu urmez la cuvânt ca unul, care din partea dreaptă vorbeşte .

Prezidentul: «Domnul notar abià acuma îmi spune, că domnul deputat s'a anunţat la cuvânt. Deci cu tot dreptul poate vorbì la obiect».

Sigismund Papp: «Celalalt domn deputat spuneà, că l-am lăsat pe lângă păreţi. Să mă ierte toţi aceşti condeputaţi dacă le spun, că atunci, când am avut fericirea a vorbì în discuţia generală şi a-mi spune părerile, vorbirea mi-am terminat-o cu următoarele cuvinte: Primesc proiectul acesta de lege ca bază pentru desbaterea specială, în speranţa şi cu condiţiunea, ca modestele mele modificări vor fi acceptate. Aşa cred, că nu e nici o contrazicere la mijloc, şi astfel n'am meritat ocara condeputaţilor mei. Se poate, că modificările mele erau de natură să provoace mulţămire generală. Nu-mi pot închipuì, că dacă întrăm în discuţia specială, nu s'ar face din partea aceasta concesiuni, cu cari ar fi mulţămită şi partea de dincolo.

Ce se atinge de cuvintele dlui deputat Kemény Gábor, ele formează asemenea chestie personală, foarte însemnată. A avut bunăvoinţa a reflectà la vorbirea mea şi a spus între altele, că eu a-şi fi propus să se alieze Românii cu Maghiarii în contra Saşilor. Dânsul însă nu poate primì propunerea aceasta. Nu se aliază cu o naţionalitate în contra altei naţionalităţi. Aceasta e o acuză foarte gravă din partea nobilului baron, mai gravă decât oricare acuză ce mi-s'ar puteà ridicà.

www.dacoromanica.ro

Şi eu n'am meritat-o, pentrucă vieaţa mea întreagă m'am nizuit, ca să fie bună înţelegere între Maghiari, Români şi celelalte naţionalităţi, ştiind bine, că soartea patriei şi înflorirea ei nu depinde dela alta, decât numai dela bunaînţelegere, care dacă există, înfloreşte şi patria.

Stimatul condeputat n'a înţeles cuvintele mele şi prea le-a restălmăcit, pentrucă eu tocmai contrarul l-am afirmat dela aceea ce a săvârşit d-sa. Şi cumcă contrarul am spus, dovedeşte pasagiul original din vorbirea mea, pe care vi-l cetesc. Eu am vorbit aşa:

Eu nu a-şi puteà aprobà, ba cu dispreţ i-aş întoarce spatele aceluia, care nu s'ar îngrijì cu înţelepciune de mijloacele conservării proprii pe seama seminţiei sale proprii.

Şi acum întreb, e lucru cuminte, că într'un parlament comun, cu privire la Ardeal ne aflăm în faţa unor deputaţi, cari nu sunt efluxul adevăratei reprezentări?

Ori e înţelepciune de bărbat de stat, că noi pe lângă menţinerea legii electorale feudale de până acuma în Ardeal, pe poporul prevalent de acolo, pe Români, îi ţinem isolaţi de poporul domnitor, de Maghiari, condamnându-i deadreptul la pasivitate?

Ori apoi în urmă, are acèea înţeles, valoare durabilă şi vitalitate, că în Ardeal Maghiarul nu vreà să întindă Românului dreapta, cu toate că l-a văzut totdeauna şi în cele mai neguroase vremuri lângă sine, alipirea sa credincioasă nu a tras-o la îndoială niciodată, şi ştie, că patria sa şi pământul său natal nu l-a tradat niciodată nimenui?

Are, zic, adevărat înţeles politic, că aristocraţii maghiari din Ardeal, — pentrucă poporul de rând maghiar şi cel săcuiesc simte cu totul altcum, — sunt mai aplecaţi a da mâna cu cei 210,270 Saşi din Ardeal, decât cu 1.253,139 Români? Vadă ei, eu lucrul acesta nu-l înţeleg».

Onorată casă! Ceice cunosc cât de puţin regulele hermeneuticei, ori cum zic unii limbişti greceşti: hermenefticei, nu pot să dee cuvintelor acestora înţelesul, că eu a-şi fi provocat pe Maghiari să dee mâna cu Românii în contra Saşilor. Ci de acì urmează, că eu am provocat pe Maghiari să dee mâna *şi* cu Românii, nu numai cu Saşii! Şi am înţeles numai pe domnii cei mari, aristocraţimea, nu pe onesta şi harnica naţiune maghiară şi săcuiască.

www.dacoromanica.ro

Declar, onorată casă, că vreau să mai rostesc câteva cuvinte şi cu privire la cele spuse aici în chestia de naţionalitate. Constat cu plăcere, că din partea ceealaltă mulţi oratori excelenţi au declarat cu adevărată înţelepciune de bărbaţi de stat, că în patrie toate naţionalităţile trebue să fie satisfăcute şi împăcate pe bazele dreptăţii şi ale echităţii.

Au fost unii, cari au vorbit mai obscur în privinţa aceasta. Au fost şi de aceia, cari nu vreau să ştie nimica de naţionalităţi, ci numai de Maghiari. S'au ridicat pe plan şi aceia, cari au recunoscut aceeace eu am spus cu mulţi ani mai nainte, că patria o formează toate naţionalităţile locuitoare în patrie, şi că patria formează un întreg politic. M'a bucurat şi aceea, că au fost şi între deputaţii naţionalişti de aceia, cari mai nainte vorbeau altcum, iar acum au declarat, că limba guvernului şi limba dietei numai cea maghiară poate să fie. Când am spus-o eu aceasta înainte cu câţiva ani, erau să-mi sară unii în cap. M'am bucurat, zic, că astăzi o recunoaşte aceasta şi dl *Babeş*.

Ce se atinge însă de expresiunea folosită de binemeritatul deputat al cercului Comorn, că: «ce vorbă bădărană e aceea, ce însinuare, cu care vin suspiţionaţi deputaţii nemaghiari ai Ungariei», iar cu privire la vorbirea lui *Alexandru Mocsonyi* ziceà, că de ce nu spune *Alexandru Mocsonyi* şi aceea, că la greul naţionalităţilor nemaghiare e încetăţenită deja ideea de stat maghiar, şi că nu sunt în sinul naţionalităţilor nemaghiare direcţii, cari în nizuinţele lor finale ar reclamà părţi din Ungaria pe seama Slaviei de sud, ori a Dacoromâniei?!

Cu alte cuvinte dl deputat ne acuză pe noi, că vrem o Dacoromânie. Declar, că nime dintre noi nu o doreşte aceasta, nimănui nu-i trece nici prin minte. Se poate, că ne vor silì la aceasta domnii, cari nu vreau bunăînţelegere, cari nu primesc sfatul sfântului Stefan de cuprinsul acesta: «Naţionalităţile nemaghiare au să fie împăcate, pentruca să nu-şi dorească domnie mai bună». O recomand aceasta în atenţiunea tuturor acelora, cari doresc fericirea patriei comune. Nu trebue să ne constrângă nime să gravităm în afară. Împărţiţi frăţeşte cu toţi toate drepturile şi toate bunătăţile! Cu un cuvânt, naţionalităţile nemaghiare trebue să fie împăcate, pentruca să nu-şi dorească domnie mai bună. Sfatul acesta vi-l dau, onorată casă, şi dacă-l acceptaţi, imperiul sfântului Stefan are să fie tare. Iar dacă nu primiţi sfatul acesta, şi cele amintite de mine nu vor fi înaugurate,

www.dacoromanica.ro

ci numai cu fraze se va căutà să fie plătite naţionalităţile, atunci întru adevăr se va întâmplà aceea, că ele vor începe să graviteze în afară.

Să nu li-se dee ocaziune să o facă aceasta. Eu nu cred să fie popor, să fie naţiune, care mergându-i bine, ar vreà să graviteze în afară. Numai acel popor o doreşte aceasta, care are soarte rèa. În privinţa aceasta am dorit să dau lămuririle, pe cari le recomand în atenţiunea casei.

Ce se atinge de propunerea dlui deputat Csernátony, nu o sprijinesc, pentrucă nu găsesc nimic în ea. Ori aşa zicem, lege despre alegerile de deputaţi, ori aşa, lege despre modificarea legii dela 1848, e tot una. Eu pe titlu nu dau nimica. Eu stimez *esenţa*, şi de aceea, pentru mine e tot una titlul acesta, ori acela. Primesc deci titlul original».

Interpelarea deputatului V. Babeş.

În şedinţa din 12 Aprilie 1872 deputatul român *Vincenţiu Babeş* a adresat ministrilor de interne şi de justiţie o interpelare de următorul cuprins:

«Onorată casă! Am să fac o interpelare cătră domnii ministri de interne şi de justiţie. Numai constrâns fiind fac interpelarea, al carei scop e, dupăcum se vor convinge şi domnii ministri, ca prin abuzuri de oficiu să nu fie periclitat bunul renume al patriei noastre. Să nu perdem bunul nume al unui stat de drept cult şi civilizat. Înainte de aceasta cu un an am avut ocaziune să vorbesc cu ministrul prezident de mai nainte, şi m'am plâns de abuzurile mari pe cari le comit comitatele şi comunele faţă de popor, iar stimatul domn ministru mi-a dat răspunsul... (Sgomot). Rog onorata casă să binevoiască a mă ascultà, pentrucă cu cât îmi veţi da mai mare atenţiune, cu atât mai scurt voiu fi şi vă veţi convinge, că am motiv să fac interpelaţia aceasta. *(Prezidentul* roagă casa să asculte în linişte). Atunci am primit dela dl ministru prezident raspunsul, că nu se poate ajutà, câtă vreme comitatele sunt cele vechi. Să aştept însă, ca comitatele sa fie organizate de nou, şi atunci înfiorătoarele abuzuri la tot cazul vor fi delăturate. Acum însă nouele comitate sunt în funcţionare, şi tocmai de aceea nu pot să-mi ajut altcum, pentrucă relele sunt aceleaşi, decât aducând chestia aici, înaintea casei.

www.dacoromanica.ro

Plânsori numaroase sosesc, onorată casă, la jurnalele române, în cari mai ales poporul nostru, poporul român, se tângueşte amar, şi comunică cazuri concrete despre abuzurile, tiraniile, maltratările organelor administrative comitatense. E introdusă ca regulă, că pretutindenea unde primarul comunal ori notarul e tiran faţă de popor şi abuziv în cercul său de activitate, organul acesta să fie menţinut din partea autorităţilor cu orice preţ.

Şi e şi susţinut în contra legii. Nu ajută nici o plânsoare, nici un fel de încercare. Raul rămâne nevindecat. În timpul din urmă s'au ridicat multe astfel de plânsori, mai ales din partea celor din comitatul Caraşului şi al Timişului. Să vă comunic un caz. Premit, că mi-s'a comunicat cazul dela faţa locului, din comuna în care s'a întâmplat. Eu la început nu i-am dat crezământ, pentrucă ţineam de imposibil să se întâmple aşa ceva într'un stat constituţional. A doua arătare mi-a venit dela Timişoara, de unde mi-a comunicat-o un martor ocular. A treia arătare o am dela însuş respectivul, care a fost victima acestor abuzuri şi pe baza comunicărilor făcute de acesta am compus interpelaţia pe care-mi iau voe a o expune. Cazul e următorul:

În comuna Beregsău, comitatul Timişului, mai mulţi tineri au învaţat în iarna trecută să scrie şi să cetească, şi unii dintre ei, ca să arate comunei lor româneşti cât de uşor este să înveţi scrisul şi cetitul, au scris rapoarte scurte în «*Albina* . Mai ales un tinăr, cu numele *George Vaianţu*, a trimis o scrisoare despre mai multe abuzuri locale şi a şi subscris-o. Publicându-se întocmai, la arătarea primarului din comună nu peste mult au venit mai mulţi persecutori în sat, au mers la casa numitului tinăr, l-au bătut în mod crâncen, l-au pus în fiere şi patru ceasuri a fost alungat la Timişoara, la pretură, prin mijlocul oraşului, făcându-i-se necontenit imputarea: No vezi! Gazete-ţi trebuesc ţie? Acum rabdă»! La pretură fără a mai fi întrebat a fost aruncat într'o gaură, chipu temniţă, şi patru zile nu i-s'a dat de mâncare, nici să bee. În urma acestui mod de tratare, băiatul a început să strige, până a ameţit. Atunci a fost pus în trasură şi dus la spitalul din Timişoara, unde după o tratare medicală de mai multe zile s'a vindecat încâtva şi a descris singur cazul, asigurându-mă, că altă vină nu ştie să aibă, decât aceea, cu care a şi fost învinuit, că scrie la «*Albina*».

www.dacoromanica.ro

Aşa cred, onorată casă, că dacă se dovedeşte aceasta, e o procedură ilegala. Aşa cred, că vor concede şi domnii ministri, că procedura aceasta e întru adevăr abuz şi e spre ruşinea constituţionalismului. Eu nu vreau să cred, nu pot să afirm, că fiecare cuvânt e aşa cum mi-s'a comunicat. Dar tocmai pentrucă din trei părţi mi-s'a comunicat lucrul în acelaş fel, şi fiindcă numitul tinăr m'a provocat de-adreptul să-l scap de moarte, îmi ţin de datorinţă să adresez numiţilor domni ministri următoarea interpelare:

Au domnii miniştri cunoştinţă, respective făcutuli-s'a pâna acuma aratare, că în unele comitate, după datele mele mai ales în comitatele Caraş şi Timiş, în contra poporului român s'a pornit o procedură volnică, tirană şi necruţătoare din partea organelor administraţiei, numai din patimă naţionalistă ori de partid, procedură ilegală şi cu adevărat scandaloasă pentru un stat constituţional de drept, precum adecă, conform informaţiunilor mele directe, s'ar fi întâmplat acum de curând în comuna Beregsău, comitatul Timişului, unde cam cu zece zile înainte de aceasta, un tinăr şi onest ţăran, cu numele George Vaianţu, din motivul, că ar fi scris în «Albina» despre abuzurile făptuite de primăria comunală, la îndemnul direct al primarului a fost groaznic bătut din partea persecutorilor, apoi pus în fiere, între chinuri a fost purtat patru ceasuri până la pretura din Timişoara, prin mijlocul oraşului, iar acì fără nici o cercetare a fost închis, şi patru zile ţinut la închisoare, fără mâncare şi beutură, pânăce a ameţit şi apoi a fost trimis la spitalul din Timişoara spre vindecare?

Este aplecat dl ministru de interne, dar mai ales dl ministru de justiţie, să ordoneze cercetare severă în chestia aceasta, pedepsind pe ceice se vor dovedì de vinovaţi şi luând măsuri, ca astfel de cazuri să fie pentru viitor cu desăvârşire împedecate?

Mai am să adaog încă câteva cuvinte la cele spuse. Procedura aceasta, onorată casă, e mai ales de atunci în aplicare, decând organele administrative au făcut constatarea, că poporul nostru e grozav de nemulţămit cu procedura organelor administrative, şi începe să fie opoziţional, lucru neobicinuit la Români, dupăce poporul român e foarte blând şi aşezat. Dar e mult aceea ce e prea mult! Ce sufere poporul nostru decând guvernul acesta are puterea în mână, trece peste orice masura.

www.dacoromanica.ro

Deaceea, recomand în deosebita atenţiune a domnilor miniştri interpelarea mea».

Prezidentul: Se va comunică domnilor miniştri respectivi .

Guvernul capitulează.

În şedinţa aceasta din 12 Aprilie 1872 a fost de altcum încheiată discuţia asupra introducerei proiectului de lege despre reformele electorale. S'a votat din partea dietei, cu majoritate de 44 voturi, textul original al comisiunei centrale. Înainte de a se ordonà votarea a vorbit pe larg ministrul de interne *Tóth Vilmos,* exprimându-şi regretele, că nu i-a fost dată bucuria să vadă votată aceasta lege, al cărei scop principal a fost, de a se introduce în ţară listele electorale permanente, aşa ca în toate statele culte, şi apoi de-a împedecà pe viitor beţiile, cari sunt obicinuite la alegeri şi ţin ziua şi noaptea. Aceasta a fost intenţiunea guvernului, atunci când a venit în faţa dietei cu acest proiect, care nu poate să devină lege, nu pentrucă nu e pe placul majorităţii, ci pentrucă *nu vreà minoritatea.* Guvernul deci *îşi retrage proiectul de lege.* Alegerile viitoare se vor face tot după legea veche. Şi dacă se vor întâmplà abuzuri, şi se vor ridicà plânsori, să nu fie făcut guvernul responsabil, pentrucă guvernul nu poartă nici o vină. Dealtcum are firma speranţă, că viitoarea dietă va continuà cu succes să clădească mai departe la opera de organizare internă a Ungariei.

Dieta a mai ţinut şedinţă în 13 Aprilie 1872, pentru rezolvarea curenţiilor mai urgente, şi alta în 15 Aprilie 1872, în care prezidentul făcând o amănunţită dare de seamă despre activitatea dietei în ciclul acesta parlamentar de trei ani a comunicat deputaţilor, că domnitorul va închide sesiunea parlamentară cu *mesaj de tron* în ziua următoare, la oara unu d. a. în sala de recepţiune a palatului regal din Buda. În expozeul său prezidentul Somsich Pál a spus, că chestia de naţionalitate *trebue rezolvată* în mod norocos, ca să încete nemulţămirile .

www.dacoromanica.ro

Închiderea dietei.

Inchiderea sesiunei parlamentare s'a făcut în 16 Aprilie 1872, la oara unu, în palatul regesc din Buda, cu următorul mesaj de tron, cetit din partea Domnitorului în faţa deputaţilor şi a membrilor din casa magnaţilor:

«Onoraţi domni magnaţi şi deputaţi! Iubiţi credincioşi! Când acum trei ani am deschis în persoană aceasta dietă şi am salutat cu bucurie pe magnaţii şi deputaţii Ungariei noastre, îndreptasem activitatea D-voastre spre probleme mari şi momentuoase.

Dupăce dieta de mai nainte rezolvise chestiunile relaţiunilor pendente de drept public, se deliberară şi afacerile privitoare proporţionalmente la ambele părţi ale monarhiei, în decurs de 5 ani dejà, cu respectarea cuviincioasă a intereselor reciproce, în cea mai bună înţelegere şi cu cel mai bun rezultat.

Dieta de faţă a avut problema de a promovà, — continuând lucrul de regulare, — binele spiritual şi material al ţării. Acestei probleme dieta a satisfăcut prin regularea chestiunii judiciare şi administrative.

Se creară legi despre executarea puterii judecătoreşti şi despre responzabilitatea judecătorilor, şi prin aceasta s'a asigurat pe deoparte independenţa judecătorilor, pe de altă parte se delăturară abuzurile făcute cu puterea judecătorească.

Organizarea judecătoriilor de prima instanţă, desfacerea justiţiei de către administraţiune, — vor produce rezultatele aşteptate, vor ridică securitatea publică şi vor confirmà creditul.

Regularea municipiilor şi a comunelor a adus administraţiunea statului şi administraţiunea municipală şi comunală în armonie, şi a asigurat în modul acesta executarea acurată a legilor, deoarece prin ea, conform spiritului constituţiunei ţării, administraţiunea şi în acestea s'a pus pe baza principiului de selfguvernament şi de responzabilitate personală.

Prin legile despre regularea raporturilor rămase din legătura urbarială, delăturată în puterea art. de lege IX. din 1848, prin acelea despre estirpaţiuni, şi cu privire la Transilvania despre proporţionare şi comasare, mai departe despre dreptul de vânat, — s'a făcut progres mare spre regularea finală a raporturilor de posesiune.

www.dacoromanica.ro

Aceste legi, cum şi acelea despre regularea râurilor, poliţia de stavilare şi industrie, mai departe ratificarea convenţiunilor comerciale, încheiate de regimul meu, formează dovadă, că îngrijirea dietei s'a nizuit a satisface deopotrivă cu justeţă pretenziunilor vieţii publice.

Şi pe când D-voastră a-ţi ţinut fidel a promovà în modul acesta interesele publice, şi prin aceasta a ridicà bunăstarea, — v'aţi silit totodată a întrebuinţà cu scop venitele publice, cari au crescut binişor.

Ameliorarea stărilor judiciare, desvoltarea instrucţiunei publice şi a culturei, întregirea drumurilor de fier, straformarea canalului Francisc, cum şi regularea capitalei, au fost obiecte ale bunei D-voastre îngrijiri, şi pentru aceste scopuri a-ţi votat sume însemnate.

Deşi monarhia noastră a pretins spese mai mari pentru ridicarea puterii comune de rezistenţă, D-voastră a-ţi încuviinţat cu plăcere spesele necesare pentru desvoltarea instituţiunei de honvezime, în măsură mare, care a şi luat avânt frumos.

E o dovadă îmbucurătoare a bunei stări sporite, că D-voastră a-ţi fost în stare a efectuì toate aceste fără ridicarea posturilor de dare şi fără contragere de împrumuturi neproductive.

Regularea puterii de rezistenţă dejà activată cu scop, pe baza obligamentului general, ne-a conces parte prepararea, parte susceperea faptică a provincializării confiniilor militare. Sperăm, că timpul nu mai este departe, când în imperiul nostru nu va mai există fracţiune de poporaţiune, care nu s'ar puteà bucurà de drepturile constituţionale, cari îi compet, în măsură deplină.

Trebue să ne exprimăm neplăcerea, că prefigerea (stabilirea) precisă a legii electorale şi regularea capitalei n'a putut urmà, cum şi că mai multe proiecte de lege, folosului de obşte menite şi aşternute de regimul nostru, — nu ni-s'au putut prezentà spre sancţionare, deoarece în periodul ultim al dietei a devenit posibilă împedecarea pertractărilor, pe lângă regulele de desbatere a casei deputaţilor.

Va fi problema dietei proxime a îndeplinì acelea întârziate şi a să îngrijì pentru asigurarea desbaterilor constituţionale.

www.dacoromanica.ro

Succesul avut întru susţinerea păcii, chiar şi în cele mai grele suferinţe ale anilor trecuţi, şi buna noastră relaţiune actuală cu puterile străine, ne permite a sperà cu convingere, că dieta ce se va convocà cât mai curând din parteà noastră va sporì pe baza legilor sancţionate lucrul susceput între binecuvântările păcii.

Iubirea de patrie, credinţa cătră tron erezită, au fost izvoarele rezultatelor salutare, ajunse până acum; acestea vor rămâneà şi pe viitor sorginte nesecate ale fericirei naţiunii.

Primiţi deci salutarea noastră regească sinceră şi duceţi-o alegătorilor Dvoastre. Prin aceasta declarăm sesiunea ultimă a dietei de faţă încheiată».*)

Apelul clubului parlamentar român.

În 16 Aprilie 1872, ziua închiderii dietei, a fost lansat următorul *apel* din partea clubului deputaţilor naţionali români:

«Clubul deputaţilor români naţionali dela dieta ungurească ce tocmai se închise, mai nainte de a părăsì membrii săi Pesta întrunindu-se astăzi în şedinţă finală, a aflat de neapărată trebuinţă a convocà, şi deci prin aceasta, urmând acestei imperioase necesităţi, convoacă o adunare politică naţională a tuturor Românilor, cari se interesează de cauza noastră naţională şi de modurile şi mijloacele sprijinirei şi înaintării ei pe căile permise de lege. Scopul anumit al acestei adunări este:

1. Pentru a se deliberà şi mijlocì coînţelegerea asupra programei naţionale. 2. Pentru a se combinà şi pune la cale cele mai corăspunzătoare mijloace în privinţa alegerilor ce ne stau înainte, întru interesul cauzei naţionale.

Sunt aşadară poftiţi şi rugaţi toţi domnii inteligenţi români naţionali de prin toate părţile locuite de Români, asemenea sunt provocate cu onoare toate societăţile, reuniunile şi orice corporaţiuni naţionale organizate, ca prin delegaţi din sinul lor, formalminte împuterniciţi spre aceasta, să se înfăţişeze şi să participe la această adunare generală.

Ziua adunării, luând în consideraţiune împrejurările existente, se pune pe Joi după Dumineca Tomei, adecă *9 Maiu stil nou.*

*) Din „*Telegraful Român*“ anul 1872, Nr. 29.

www.dacoromanica.ro

Locul, asemenea după împrejurări, s'a ales *în Aradul-vechiu,* unde domnii cari se vor înfăţişà vor primì înviaţiunile necesare la institutul clerical.

Până la ţinerea acestei adunări naţionale domnii alegători români sunt somaţi şi rugaţi în interesul cauzei şi al onoarei naţionale *a se ferì de orice angajamente particulare cu careva partid străin, sau cu careva candidat străin programului naţional.* În general sunt provocaţi toţi Românii buni şi în special fiecare bărbat naţional de spirit şi de inimă, a priveghià cu neadormire, ca în mijlocul agitaţiunilor electorale ce s'au pornit din toate părţile străine *dreptul şi interesul nostru comun naţional să nu sufere scădere.* Pesta, în 4/16 Aprilie 1872. *Antoniu Mocsonyi* m. p., prezidentul clubului deputaţilor români naţionali .*)

Cuvinte de încheiere.

Încheiem iarăş o epocă în vieaţa noastră publică, bogată în mişcări, în frământări, în activitate, în lupte drepte pentru neam şi limbă, dar stearpă în succese. Luptele frumoase purtate în numele dreptăţii şi a egalităţii de drept, vorbirile excelente şi temeinice rostite în parlamentul ţării din partea reprezentanţilor legali ai poporului nostru, nu au dat nici de astădată rezultate *reale,* mulţămitoare pentru poporul nostru. Nu ne-a rămas deci nici din epoca aceasta decât numai durerea pentru aceeace ni-s'a luat din ce am avut, şi convingerea, că cei încredinţaţi să apere interesele poporului nostru şi-au făcut datorinţa cu multă conştienţiozitate şi tragere de inimă pentru neamul lor. Glasul lor însă nu a fost ascultat.

Am văzut, cum în urma votării legii despre organizarea municipiilor i-s'a luat poporului român din patria aceasta putinţa de a mai fi stăpân în casa sa, în comitatele româneşti, pentrucă în urma introducerii *virilismului,* combătut cu atâta temeinicie din partea deputatului naţionalist român *Alexandru Mocsonyi,* reprezentanţele comitatelor româneşti nu mai puteau fi compuse în majoritatea lor din membri de naţionalitate română, şi Românii au fost condamnaţi să formeze în viitor

*) Din „*Telegraful Român*“, anul 1872, Nr. 32.

www.dacoromanica.ro

numai *minorităţi* disparente în aceste reprezentanţe şi să fie numai martori, cum *alţii* dispun în propriile lor case şi cum *alţii* le pun funcţionarii de ei plătiţi şi chemaţi să le apere interesele.

Am mai văzut, cum deputaţii naţionalişti români au rămas în epoca aceasta pe cel mai strict teren *legal* cu pretensiunile lor, pe care teren a rămas pusă apoi şi pentru viitor politica românească. Ştim, că legea de naţionalităţi a fost adusă fără consentimentul deputaţilor naţionalişti, ba chiar în mijlocul protestelor întregului popor român. Cu toate acestea, fiind ea acum lege sancţionată, Românii au primit-o de bună şi au solicitat mereu executarea ei, lucru care nu s'a întâmplat şi nu se va întâmplă niciunde, decât numai la noi, pentrucă niciunde guvernele nu aşteaptă ca să fie *provocate* să execute legile sancţionate şi promulgate. Dar solicitările deputaţilor noştri au rămas fără rezultat, pentrucă cererile lor nu au fost împlinite.

O bună şi corectă explicare s'a dat chestiei de naţionalitate în sesiunea aceasta, accentuându-se în mai multe rânduri, că nu trebue considerată chestia de naţionalitate ca chestie *de putere*, cum o consideră şi astăzi politicianii maghiari, ci ca chestie curat *culturală* şi *economică*, deci ca chestie de bunăstare materială şi de înaintare în cultură, lucruri atât de necesare popoarelor nemaghiare din patrie, rămase, nu din vina lor, mult îndărăt faţă de Maghiari, în ambele privinţe. De aceea au şi fost date luptele parlamentare din partea deputaţilor noştri mai ales pe terenul *cultural*, cerându-se ajutoare de stat pe seama şcoalelor existente române, ori ridicarea de şcoale noi, pe spesele statului, acolo unde ele nu există printre Români, aşa cum dispune legea de naţionalităţi. Nu s'a dat însă nici o ascultare cererilor lor juste şi legale!

Legea de naţionalităţi nu a fost deci executată din capul locului, şi de acî credinţa lăţită printre naţionalităţile nemaghiare, că ea a fost adusă cu intenţiunea de a nu fi executată, din care motiv nici nu a fost provăzută cu clauzula de executare, pusă la călcâiul fiecărei legi. Administraţia a fost luată din mânile naţionalităţilor, cu

www.dacoromanica.ro

excepţia Saşilor, în comitatele în cari ei formau majoritatea, iar justiţia a fost statificată şi maghiarizată. Scoşi de pe toate aceste terene, au rămas naţionalităţile nemaghiare şi am rămas mai ales noi Românii cu limba noastră numai pe terenul *educaţiunei*, dar nu pentru multă vreme, pentrucă în sesiunile următoare parlamentul s'a îngrijit să ni-se iee de sub picioare şi acest teren, precum s'a îngrijit şi de aducerea unei legi electorale, care să ne îngreuneze şi mai mult întrarea în parlamentul ţării.

Bilanţul activităţii noastre politice din epoca aceasta e deci tot atât de nefavorabil, cu privire la succesele *reale*, ca cel din epoca premergătoare. Ba chiar mai nemulţămitor. Şi cum pentru succesele frumoase *morale*, cari sunt de contat la activul conducătorilor noştri din zilele acelea, obştea noastră nu prea aveà din destul desvoltat simţul de apreciare, — legăturile dintre fruntaşi şi popor au început a cam slabì, şi de acì încolo tot mai slab am fost reprezentaţi în dietă, ceeace însă nu a împedecat pe cei puţini, dar buni, cari au mai putut întrà în parlamentul ţării, să ţină chestia naţională la înălţimea cuvenită, totdeauna când a fost ea atinsă în dieta ţării, dupăcum se va vedeà din celece vor fi înşirate în volumul următor al publicaţiei acesteia.

www.dacoromanica.ro

Registrul

vorbirilor deputaților români, rostite în dietă.

Babeș Vincențiu: 144, 175, 218, 222, 244, 246, 257, 284, 305, 316, 323, 329, 335, 341, 366, 427, 507, 510, 519, 526, 529, 533, 542, 554, 560, 564, 565, 571, 604, 605, 608, 613, 629, 630, 633, 636, 640, 643, 646, 649, 694, 701, 704, 733, 744, 757.

Bogdan Vincențiu: 320, 380, 457, 531, 532, 602.

Bonciu Demetriu: 687, 703, 706, 750.

Borlea Sigismund: 144, 170, 185, 196, 256, 275, 282, 283, 286, 309, 330, 336, 344, 381, 382, 412, 465, 470, 484, 491, 494, 500, 504.

Butean Vasilie: 160, 233, 259, 313.

Cucu Ioan Eugen: 157, 164, 178, 179, 188, 262, 290.

Hodoșiu Iosif: 167, 180, 183, 186, 200, 212, 255, 263, 281, 287, 322, 328, 331, 332, 338, 351, 354, 356, 358, 430, 510, 530, 543, 550, 551, 612.

Hossu Iosif: 273.

Ioanovici George: 334, 496, 497.

Ionescu Demetriu: 502, 632, 647.

Ionescu Lazar: 171, 278, 360, 421.

Jurca Vasilie: 210.

Ivacicovici George: 460, 625, 627.

Maniu Aurel: 436.

Mocsonyi Alexandru: 142, 143, 247, 260, 261, 294, 298, 319, 323, 364, 383, 411, 469, 537, 547, 596, 599, 646, 668, 701, 715, 752.

Mocsonyi Eugen: 532, 664.

Mihályi Petru: 220, 250, 331.

Papp Iosif: 535, 546, 553, 596, 702, 703, 710.

Papp Sigismund: 181, 223, 230, 231, 308, 312, 323, 327, 337, 338, 359, 362, 461, 463, 473, 477, 489, 505, 506, 515, 529, 534, 546, 548, 549, 550, 603, 605, 626, 629, 648, 651, 694, 753.

Pavel Mihail: 611.

Popoviciu Sigismund: 314, 325, 437, 525.

Roman Alexandru: 234, 248, 250, 658, 725.

Stănescu Mircea B.: 285, 298, 305, 346, 357, 362, 439, 459, 460, 464, 477, 486, 512, 516, 556, 560, 569, 600, 601, 602.

Vlad Aloiziu: 215.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro